HISTORIAE IAM DENVO' EMENDATAE

PAVLI AEMYLII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM, A' PHARAMVNDO PRIMO REGE VSQVE AD CAROLVM octauum, Libri X.

Bibliotheca Conuentus S. Petri Salisburgi.

ARNOLDI FERRONI BVRDIGALENSIS, REGII CONsiliarij, de rebus gestis Gallorum libri IX. ad historiam Pauli Aemylij additi, à Carolo octauo usq; ad Henricum II.

IOANNIS THOMAE FREIGII *Paralipomena, ad Aemylium & Ferronum adiecta, usq; ad annum Christi* M. D. LXIX.

Ad huius historiæ lucem, in fine adiunctum est:

CHRONICON *Ioan. Tilij de Regibus Francorum, à Pharamundo usque ad Henricum* II. *à D. Thoma Freigio auctum usque ad Carolum* IX.

Cum omnium Regum imaginibus.

Cum Cæsareæ Maiestatis gratia & priuilegio.

BASILEÆ,

PER SIXTVM HENRICPETRI.

M. D. LXIX.

MAGNIFICIS CLARISSIMISQVE VIRIS, PIETATE, PRVDENTIA ET ERVDITIONE PRAESTANTIBVS INCLYTAE ACADEmiæ Basiliensis Rectori & antecessoribus, dominis & Mecœnatibus suis colendissimis.

IOAN. THOMAS FREIGIVS S.

OGITANTI mihi sæpenumero, & in hoc studiorum secessu, in quem me DEVS Opt. Max. collocare dignatus est, lectione suauissima ueterum nostrorumq; hominum labores & scripta recolenti, per mihi beati fuisse (Rector Magnifice, uiri clarissimi) illi uideri solent, qui optimo otio, nullo cum periculo, uitæ mortalis uarios multiplicesq; casus: ac rerum humanarum fugacia, breuia, incertaq; fata, uel considerare animi quadam diuina prudẽtia: uel recto sanoq; iudicio deridere, ac tanquam instabilia, momentaneaq; contemnere potuerunt. Nam & res ipsa præbet inenarrabilem quandam delectationem in considerando: & animi bene compositi ac rerum caducarum contemptoris fiducia, recto iudicio præditis gratissima est. Quibus rebus ueteres inducti, alij quasi censoria uirgula arrepta, de rebus grauiter scripserunt: & durioribus quasi edictis prætorijs coërcere hominum uitam conati sunt: nonnulli, ut Heraclitus, humanæ uitæ miserias perpetuò deplorarunt: quidam, ut Democritus, easdem cachinnis prosecuti sunt. Inter eos autem qui ad hanc nostram ætatem integri peruenerunt, post sacrarum literarum authores, uix ullus extat, qui hanc fugacitatem breuitatemq; uitæ humanæ, aut earum ærumnarum, quæ eam comitari solent, imaginem exactius depinxerit, quàm Lucianus. Qui cùm alias ubiq;, tum præcipuè in libello quem ἐπισκοποῦντας inscripsit, Vniuersæ uitæ nostræ rationem ac conditionem mirifica suauitate, salibus Atticis, lepore & facetijs politissimis proposuit. Nam præterquã quòd huius mundi spectaculum ludibriumq;, ac quo pacto res humanæ sursum deorsumq; perpetuis uicibus uersentur, nihilq; constans maneat, summatim & tanquam in tabella ob oculos ponit: ridet etiam pro suo more & ut res ipsa exigit, omnia ea quæ mundus magni facit, quæq; in summa uarietate operum, contentionis quadam similitudine sequitur: ut sunt omnia bona corporis & fortunæ, quæ Philosophi externa & aduenticia appellãt, quòd cùm in nostra manu ac potestate non sint posita, aliunde pendeant, cæcaq; sorte gubernentur. Sed quocunque nos animo conuerterimus, nullum uitæ humanæ expressius simulachrum Historia inueniemus: quæ nihil aliud quàm humanarum omnium actionum, consiliorum, casuum, & utriusq; fortunæ exempla: uitæ genera uaria, ac cuiusq; generis studia, uirtutes, furores, deliberationes, & successus continet. Sed cùm eius nomen latè patẽs sit. Nam & præpotẽs illa gloriosaq; Philosophia nomen hoc nõ repudiat & rerum diuinarum humanarumq; peritus nihil aliud quàm historicus quidam omnium maximarum rerum dici potest. Totum enim hoc splendidissimum huius mundi theatrum, cui DEVS præsidet: hic ornatus mundi, perpetua cœli uertigo, & rapiditas celeritasq; conuersionis admirabilis, uarietas, distinctioq; syderum, eorundem ortus & occasus, & rati immutabilesq; cursus. Et in hoc domicilio, Sol dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio, sua magnitudine & luce cuncta lustrans & complens: Luna uerò ultima cœlo, citima terris, luce lucens

aliena, & accessu suo recessuq; solis lumen accipiens, æstus maritimos fretorumq; angustias ortu ac obitu suo commouens. His autem subiectus aer, ex respiratione aquarum nascens, animantia spiritu ductus alens & sustentans, huc illucq; effluendo uentos efficiens, in nubem coactus, terrã imbribus augens. Mare reciprocantibus undis terras allatrans, & cæteras fundens recipiensq; aquas, nunquam tamen redundãs aut effluens. Terra omnium mater, è mari eminens, quæ transiecto axe in medio mundi uniuersi loco æquis librata ponderibus pendet, & cauernis suis mare sustinet, in quã omnia suo nutu feruntur pondera. Plantarum, stirpiumq; & florum uarietates specie mirabiles, odore iucundæ, fructu salubres: & in his semina, succi, liquores, radices, cortices. Animantiũ item quæ uel in aere uel aqua uel terra generantur tot formæ, naturæ, partus. Humani corporis tanta pulchritudo & uenustas, in quo artuum membrorumq; tam uarij nexus, tot ossa ad stabilitatem totius molis: tot nerui ad sensum & motum, tot uenę ad sanguinem & spiritum uitalem membris impertiendum: & in hoc domicilio regina ratio, summa in arce gubernans ac moderans cuncta. Hæc inquã omnia, & alia plura DEI opera, ad æternum exemplar & ideam in summa DEI intelligentia & ratione consistentem adeò affabrè & hominum generi utiliter facta: mundus scilicet, Sol, Luna, Stellæ, aer, aqua, terra, plantæ, animãtia & cætera mundi corpora lunari globo subiecta, & in his mirandæ uicissitudines, ordines atq; positus, ortus atq; obitus rerum, elementorũ permixtiones ac concursiones: quid aliud quàm naturæ iucundissima historia est, quæ nobis DEVM tanti operis effectorẽ & architectum, mentem æternam, sapientem, ueracem & bonã narrat & recenset? qui in hunc mundũ suæ sapientiæ imagines, reb. ipsis pro literis utens, inscripsit: & oculos hominis ad contuendum hunc rerum ordinem & seriem, pulchritudinemq; erexit. Harum itaq; rerum cognitionem licet historiæ nomen cõplectatur: tamen hæc appellatio tanquam propria adhæsit ijs autorum monumentis, quæ populi alicuius, aut regis principisq;, aut etiam omniũ ætatum res gestas continent. Quam historiam Cicero grauissimo testimonio exornat, cùm eam testem temporum, lucem ueritatis, uitam memoriæ, magistrum uitæ, nunciam uetustatis appellauit. Cuius tam honorata & uetusta autoritas, ut dignitate facilè alia omnia literarum studia antecedat: ea necessitas & utilitas, ut ad ueram de DEO religionem, ad Rerump. & totius uitæ gubernationẽ, ad omnia disciplinarum genera nihil operosius requiri uideatur: ea deniq; iucunditas ac uoluptas, ut in cæteris modò breuis oblectatio, in hac etiam fructus perpetuus contineatur. Quæ tria, autoritatem inquam, necessitatem atq; iucunditatem, ita una illa cõplexa est, ita in se sua ui continet, ut ad hanc cętera collata, abiecta quodammodo, inutilia & fastidiosa uideantur. Quid enim hac dignius aut honestius? cuius primus ac præcipuus autor, summus omnium rerum conditor ac gubernator DEVS: qui primam & antiquissimã historiam per Mosen scripsit, & ut tempora promissi mediatoris, eiusq; aduentum in carnem, ac reditum ad extremum iudiciũ certius nossemus, præcipuè Monarchias distinxit: ideoq; imperiorum historias notari ac ad posteritatẽ sollicitè transmitti uoluit. Adde quòd tota de DEO doctrina, de eius natura & uoluntate erga nos, ordine historico est à Prophetis & Apostolis conscripta. Nam Prophetę à prima rerũ creatione, mundiq; molitione & Ecclesiæ conditione exorsi, deinceps historica serie omniũ temporũ res gestas, usq; ad Cyri Monarchiam describunt. In qua multa & consideratione maximè necessaria de Ecclesiæ instauratione cõmemorant: & ubiq; doctrinã legis, Euangelijq; promissionẽ narrationibus inspergunt ac intexũt. Apostoli postea CHRISTI uitam historica narratione pertexunt, & eius exhibiti, mundoq; nati testes locupletissimi existunt. Cùm igitur hæc maxima historię dignitas est, quòd alio genere doctrina de DEO non inuenitur scripta: tum

pta: tum

Aër
Mare
Terra
Plantæ
Animalia
Homo
Histo. encom.
Historiæ Autoritas Utilitas
De historia Ecclesiastica
Histo. Veteris
Noui

ptatum præcipue ad eius autoritatem facit, quod DEVS Opt. Max. historiarum continuam seriem ita cõseruauit, ut ubi Prophetarum narrationes finem habent, eodem ipso loco Herodoti Græci historici narrationes incipiant: Hunc ordine Thucydides, Xenophon, Diodorus, Polybius, Liuius & alij deinceps sequuntur. Ac mihi continuam hanc seriem omniũ temporum, qua ætas ætati nexa, quodã quasi uinculo & quibusdã gradib. cohęret, diligenter, multũꝗ cõsideranti: ex omnib. muneribus, quę mortaliũ generi à DEO cõcessa sunt, nihil neꝗ maius, neꝗ augustius historiarũ dignitate, humano generi contigisse uidetur. Neꝗ enim ex tanto ordine solùm & pulcherrima serie omnium narrationum de DEO, de regnis, de imperijs, diuinam prouidentiam piæ mentes facilè agnoscunt: sed etiam, augustissimum ecclesiæ DEI decus perspiciunt, quæ custos omnium antiquissimæ historię & à DEO ipso scriptæ, hactenus per tot secula extitit. Ex quo & illud efficitur, nequaquam hunc mundum & quæ plusquam quinꝗ millibus annorũ in eo, inde ab initio rerum gesta sunt, aut ex Epicuri minimis corpusculis confluxisse, aut uelut aliquod automa nulla arte regi: cũ in hac rerum serie ac ætatũ nexu omnia tanto consilio conscripta & connexa sint. Quamobrem cùm & DEVS historiæ ut primus, ita summus autor fuerit: & tota Ecclesiæ doctrina non alio scripti genere quàm historico cõtineatur tantus etiam ordo & series autorum ætatumꝗ sit: ac Ecclesia res gestas antiquissimas cõplectatur: omnino eius autoritas meritò tanta est, quanta eius cognitionis esse debet, quæ reliquas huius generis uincat & superet. Atꝗ hæc dignitatis: illa uerò utilitatis & necessitatis: ad cognoscendam dico religionem nostram, ad gubernationem morum, rerumꝗ tum priuatarum, tum publicarum: ad omnia studiorum genera & disciplinarum. Nam ut inde potissimùm incipiamus: nihil'ne ad religionis nostræ rationem rerum initia pertinent? de quibus Philosophi multa & alij alia, sed ad extremum ita inter se pugnant, ut eorum oratio, tanquam ratis in immẽso mari, amisso clauo & gubernaculo: sic illa in perpetua caligine amissa ueritate uersetur, iacteturꝗ. Plato mundum à DEO factum fatetur, sed tempora confundit. Aristoteles æternum esse scribit. Alij uel se nescire, uel dubitare fatetur. Mirabile etiam quibusdam uidetur, cur mundi opifex ædificatorꝗ DEVS repentè extiterit, innumerabilia ante secula dormierit: quibus oculis intueri potuerit fabricam illam tanti, tam immensi, uarijꝗ operis: quæ molitio, quæ ferramenta, qui uectes, quæ machinæ, qui ministri tanti operis fuerint: quemadmodum autem obedire & parere uoluntati architecti aer, ignis, aqua, terra potuerint. Hæc & si qua sunt alia portẽta somniantium Philosophorum si quis consideret, uenerari historiarum monumenta debeat: in quibus tam certa omnia & splendida de rerum initijs tradita posteris & cõmendata sunt, ut maximo nos errore, quo antiquitas ueritatis ignoratione infecta iacuit, liberarit & in tantis tenebris inscitiæ, clarissimum lumen prætulerit. Nec uerò de rerum initijs solùm historia nos commonefacit: sed etiam de recta religione, & doctrina DEI, deꝗ eius origine & propagatione: & è cõtra de superstitionum omnium & falsarum de DEO opinionum fontibus: deꝗ corruptelis rectę doctrinæ, à Diabolo inuectis, docet ac clara uoce prædicat. Eos enim Deos habitos in historiarũ monumentis uidemus, à quibus magna utilitas ad uitæ cultum esset inuenta: ipsasꝗ res utiles & salutares Deorum esse uocabulis nuncupatas: ut ne hoc quidem diceretur inuenta esse illa Deorum, sed ipsa diuina. Quo quid absurdius, quàm aut res sordidas atꝗ deformes Deorum honore afficere, aut homines iam morte deletos reponere in Deos, quorum omnis cultus futurus esset in luctu? Sed animi hominũ affectibus, ac potissimùm timore, qui primus in orbe Deos fecisse rectè perhibetur, deinde etiam errore, qui ex periculis oritur, occupati occæcatiꝗ, diuersos Deos, qui diuersis affectibus inseruirent, & dissimilia beneficia largi-

rentur, excogitarunt sculpseruntque. Vsque adeò fecunda res error est, & adeò latè patet superstitio: quae omnia cum in historiarum monumentis commemorentur, nulla inde ad uerae religionis cognitionem commoditas existit? Quis enim initia rerum nosset? quis originem uerae de DEO doctrinae? quis ortum superstitionum sciret? nisi haec historiarum lectione suppeditarentur? Iam uerò ad uitae priuatae & publicae gubernationem, quid historia utilius aut magis necessarium? Nam quemadmodum animo & corpore constamus: ita consilia omnia, omnesque actiones nostrae, aut corporis aut animi naturam sequuntur. Animi diuina quaedam uis est & immortalis, omni concretione terrena soluta, & motu praedita sempiterno. Corpus ex terreno principiorum genere conficitur quasi uas aliquod aut animi receptaculum: uel potius carcer ac sepulchrum: cuius contagione afficitur mens saepe, offusisque perturbationum tenebris perstringitur. Longè igitur longè fallimur nos putantes eos esse quos humana forma declarat. Nec enim ea parte homines sumus qua circumiecti & obuoluti tegimur, carne, ossibus, neruis, uenis, arterijs: hęc enim nobis cum beluis quoque communia sunt, confusa, crassa, caliginosa. Sed dignitas hominis à mente & ratione pēdet: & unusquisque nostrum animus ipse minor talis est, purus & liquidus & diuinus. Hunc si sinimus incultum & syluestrem, excolimus autem corpus & illi uni studemus: an non tum ab humana natura in ferinam conditionem transimus? Excolendi aūt animi ratio potissima est, in exempla uirtutū & uitiorū intueri, ac ex alijs discere tibi quod usui sit. cōsideratione etiam praemiorum & poenarum, quae rectè aut turpiter facta comitari solent: cum ad decus incitare, inflammareque: à turpitudine reuocare & deterrere: quae omnia exempla in utranque partem historia suppeditat: quae nihil aliud uerè est quàm concio de ira DEI & poenis scelerum ac omnis generis turpitudinum. Adhuc priuata diximus: uideamus quam utilitatem etiam Rerump. gubernatoribus afferat historiae cognitio. Est autem ipsa Reip. administratio multis implicata difficultatibus, uarijsque coniuncta molestijs. Nec enim leo ullus tam ferox est, aut equus adeò calcitro aut refractarius, quàm gētes ac coetus hominum, qui conueniunt & congregantur ex omni uitiorum, flagitiorum, scelerum genere: ex animi perturbationibus concitatis, inflammatis, ardentibus. Nisi igitur aetate matura accedas, nisi institutione liberali instructus sis, nisi rerum habeas usum & experimenta multarum, difficultates administrandi nullo modò effugere poteris. Equum qui sessori refragatur, non audet attingere qui eius regendi nec artem nec uires habet: quanto minus populus poscendus est, quouis equo ad tractandum difficilior, ferociorque? Ne cymbulam quidem in amni modico & placido inter prata & salicta gubernare rudis eius agendae uelit: multo minus mari illi, undis, fluctibus, tempestati populorum se prudens quisquam committeret, qui artis eius inscius & inexpertus sit. Sed cum in tanta rerū mole aetas, institutio & usus requirantur: uidemus in quàm paucis haec omnia inesse queant. Multi enim nondum maturo iudicio aetate inepta & aliena successione auita ac paterna ad rerum gubernacula euecti, multa alienis auribus manibusque agere coguntur: cumque propter aetatis immaturitatem etiam experientia & usu rerū destituantur: unum illud relinquitur, Institutio bona & recta: sed utinam non haec quoque in multis desideraretur. Est enim genus humanum ad honestatē natum: sed malo cultu, prauisque opinionibus statim corruptum. Pauci enim sunt, qui principem regni gubernationi destinatum, liberius admonere ausint: cum tamen minime consentaneum sit, in tanta rerum omnium licentia, tantis opibus, tanta potentia: inter tot uoluptatū blandimenta, tot irritamēta cupiditatū: non sępe laxari animi sinus, ac naturę illecebris frena permitti. Et hoc incōmodi haec uita, tanquam in illustri loco posita, secū quoque trahit, ut omnia eius facta in luce uersentur, nihilque admissi obscurū esse possit: ita ut

Ad politiam

Dignitas hois a mente pendet

Ad administrandam Remp. facit historia

Institutio bona recta

ita ut si quas eximias alioqui uirtutes habeat, à minimis etiam uitijs obscurentur, deformenturq́. Priuatos quidem homines quæ erudiát, multa sunt: in primis uita ipsa nullis affluens delicijs, parca, dura & quotidiano uictu quæritando occupata: deinde leges ipsæ, quibus in suis quisq; ciuitatibus obedire coguntur. Accedit his, quòd in hac humili uita & plebeia, consilia, cohortationes, interdum etiam obiurgationes uigent maximè, illaq́, præcipuè admonendi libertas, qua apertè & sincero animo licet amicis repræhendere si quid quod parum deceat, aut ab officio discrepet. In principum uita utinam hæc multò fortius uigerent: sed plerunq; ita usuuenit, ut quos omnium maximè prudentum cōsilijs uti, obiurgationes etiam libentissimè ad animū admittere decebat: hi quàm primū ad principatum subuecti sunt, sine ullis fidis, liberisq; monitoribus maximā ætatis partem securi transigāt. Paucis enim admodū ad hos aditus patet: & in his ipsis, qui ad interiorem principum familiaritatem admittuntur, quàm pauci sunt, qui libertatem ac ueritatem, gratiæ, adulationi, obsequijs præponant? Vtile igitur & necessarium munus, historiarū monumenta his in manus tradere: unde ad sui institutionem exempla politicarū uirtutum, earumq; quę in Rerump. gubernatorib. lucere debent, multa & splendida in utramq; partē, desumere possunt. Mirum enim est quantæ laudes existere soleant, si quid eiusmodi homines dignum suo genere gerant. Nobilitatisq; splendor in eo maximus est, qui uitam ita instituit, ut aut omnia aut pleraq; cum uirtute habeat coniuncta. Primùm igitur excellere eos prudentia & sapientia pulchrum esse, nemini dubitare licet, præclara historiæ exempla inspicienti: in quibus omnes & belli & pacis artes cōmendantur. Et bellicæ quidem disciplinæ necessitas declaratur potissimum in periculis: eloquendi autem uis & maiestas, ac rerū cognitio, tum illa tum hæc declarant, quòd sæpe alienatis subditorū animis oratione & consilijs occurrendū est: fastidientibus tædium eximendū: desiderantibus incitatio mitiganda: perculsorum animi erigendi & firmandi. In otio etiā de negotijs cogitare planè heroicum est, & cum intermissio à rebus gerendis datur, tum aliquid cognoscere & discere, ex quo solertia existat & inuestigatio ueri, notitiaq; summi illius boni & Fœlicitatis: ad quam respicere sapientem in populis gubernādis oportet, efficereq; ut sui ciues Beati & sint & habeantur. Ex his rebus cum plerunq; animi quędā excellentia in naturis bonis existere soleat, diligenter etiā fortitudinis memorabilia exempla aspicienda sunt: & cōsideranda ueterū patientia in laboribus: contēptus mortis, salutis & periculorū: qui pro patria & honesta disciplina, cum barbaris gentibus, manus cōseruerunt. Præbeamus itaq; nos tantę magnitudinis animi non iniquos æstimatores: cum qua in nostris hominibus quid collatio similitudinis habet? Sed habeat fortasse propter pericula: longè tamen alia cum excultis hominibus belli gerendi ratio: alia cum feris & truculentis: in quos nos timidi et imbelles: in nostros ciues ac cognatos audaces sumus. Cum itaq; eadem uirtus in homine inflāmans amorem res gerendi præclaras & ingentes, pro publica utilitate pugnare debeat, & contra hostem arma contrà ferentem, non qui opinionum diuersitate à nobis dissentiat: bellissima quoq; Iustitię exempla in ueterib. excutienda erunt. O' magnos uerò & honorabiles principes, si tum aliarum uirtutum & officiorum exempla illustria imitabūtur: tum iustitię maximè admiratores existet. Neq; enim tā limites & ius imperij quàm cōmunem societatem hominum & æquabilē inter ipsos uiuendi rationem tueri: neq; tam uictis hostibus triumphare magnificè, q̄ iuris & iustitię religionem sequi decet. Nisi ibi demū uiuere placeat, ubi periclitentur boni, sileant leges, exulet honestas, iaceant disciplinę, laboret cōmunis societas humanę uitę. Harum igitur & aliarū singulariū uirtutū exempla in historijs multa suppetunt: quorū cōsideratione, qui principum studia delectari minimè necesse putāt, faciūt nę intelligendo ut nihil intelli-

 gant.

Ale Vtilitas Historiæ

Mutatio Imperii et Regna Vtilitas Resp: via Virtutis ... florent

gant. Sed præter hanc utilitatem, aliam secum cognitio rerum gestarum affert, ad cognoscendã uidelicet seriem Monarchiarum, & ortus occasusq; singulorum imperiorum. Nam Assyriorum, Persarum, Macedonum & Rom. imperia considerantes, omnia regna, omnesq; dominatus primò ortũ ex uirtute, iustitia, clementia, duxisse: creuisse fortitudine, diligẽtia & labore: otio, luxu elanguisse: superbia, æmulatione, dissidijs, crudelitate, libidinib. occidisse, ex ciuiliũ cõmutationũ scientia deprehendimus. Quæ si magnis imperijs accidere potuerũt, quid tenuiorib. euenire posse putabimus? Sed lõgiores hoc loco sumus, q̃ necesse est: quis.n. non uidet in priuatis ac publicis rebus gubernãdis, siue tecũ agas aliquid, siue cũ ciuib. tuis: cognitionẽ exemplorũ maximã habere utilitatẽ? Nam ad studiorũ genera, quãtũ emolumẽti afferat historia, intelligũt qui in facultate dicendi augenda uersantur. Cum enim rerum gestarum uarietate ac magnitudine: ac dictionis lenitate & prudentiæ quodam perutili succo, genus omne scriptionis historia superet: eloquentiæ studiosi præter uerborum genus fusum atq; tractum, & cum lenitate quadã æquabili profluens: etiam copiam exemplorũ, rerumq; gestarũ notitiã: & res aut magnitudine præstabiles, aut nouitate primas, aut genere ipso singulares, deniq; oẽs admiratione aut omnino cõmendatione dignas, in laude sumunt: in uituperio cõtrarias. Accedit his, q lectio historiarũ etiã artiũ singularũ ortus & initia ostendit, & quo pacto ex humilib. principijs paulatim in maximas disciplinas se diffuderint. Omitto de arte Medicorum dicere, quæ tota ex historica obseruatione & occasionibus fortuitis orta, ut plurimum inspectione constat. Sanctissima illa iuris scientia, nihil'ne ex historia sibi sumit? Quod si cui dubium est, uel unus mehercle locus de Origine iuris, de nominibus & serie magistratuum, de autorum iuris successione, satis id conuincere potest. Vt omittam toties emendata iura, tot legũ & constitutionũ correctionem, emendationem, suppletionem: quæ nisi adhibito historiæ, qua emendata sunt, lumine, nec intelligi, nec inter se conciliari possunt. Deniq; mirificè legentis iudicium in omnium studiorũ & officiorũ genere, historia conformat. Prudentiã enim subministrat, cum in rebus magnis memoriaq; dignis, consilia primùm, deinde acta, post euentus ordine, distincteq; proponuntur: & in consilijs quid probetur significatur: & in rebus gestis declaratur non solùm quid actum aut dictum sit, sed etiam quo modo: & cum de euentu dicitur, causæ explicantur omnes uel casus, uel sapientię uel temeritatis. Inter quæ autor historia instar iudicis in edito loco sedens uirtuti laudem adiudicat & admirationem: uitijs uerò ignominiam & dedecus. Sæpè etiam humanos casus ridet aut deplorat: nonnunquam in DEVM authorem eosdem refert: nec rarò introducta persona inimici uel alterius alicuius, stultitiam, arrogantiam, superbiam hominum arguit. Ita ut soli prudentissimi existimandi sint, qui fortunæ uices & inconstantiã rerum humanarum exemplis frequenter edocti: & studia tam principum quam uulgarium hominum scribendo meditati sunt. Et quoniam omnia persequimur, dicendum etiam est de horum studiorum iucunditate, quę ex uarietate quadam rerum ac uicissitudine existit. Varietatem autem efficiũt ea, quæ in narrationem ueniunt omnia, temporum & rerum series. personarum uoluntates & naturæ, consilia, facta, successus consiliorum, prodigia & ostenta, locus, causa, modus, instrumenta, affectus, exitus inopinati. Hæc omnis uarietas rerum, plena cuiusdam uoluptatis, uehementer animos hominum in legendo retinere potest. Nihil enim est aptius ad delectationem lectoris, ut Cicero inquit, quàm temporum uarietates, fortunęq; uicissitudines: quæ etsi nobis optabiles in experiendo non sint, in legendo tamen sunt iucundę, habetq; ipsa alienis doloris secura recordatio delectationem: & nobis nulla perfunctis propria molestia, casus alienos sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est iucunda. Viriq; sæpè excellentis ancipites,

Ad studia literarũ et eloquentiæ

Ad Medicinam

Ad Iurisprudentiam

Varietati et fructus.

N.

cipites, uariiq; casus habent admirationem, expectationem, lætitiam, molestiam, spem, timorem: si uerè exitu notabili concludūtur, expletur animus iucundissima lectionis uoluptate. Nam perturbationes & motus animorum, fortunæq; uices incertæ, cum ipsa per se delectant: multò etiam, magis in historia: quòd illic omnia maiora quodam modo ueritatis specie existunt. Verùm de historiæ toto genere, nimis fortasse multa: cuius cum omnes partes hominum uitam, tanquam in speculo conspiciendam proponant, & autoritate dignitateq; præstent: sint etiam non modò necessariæ & utiles: sed etiam contineant uoluptatem immensam tum præcipuè hæc rerum Gallicarum historia, omnibus numeris absolutum rerum humanarum speculum est: & cæteras dotes historiæ abunde in se continet. In cuius lectione uersantem, fingere oportet se totum subiectum terrarum orbem tanquam ex sublimi loco prospicere: ac per ipsam Galliam, Germaniam, Heluetiam, Italiam, quarum regionum res cum Gallicis permistæ hic commemorantur, oculos circumferre. quorum omnium consyderatione lectorem insatiabili uoluptate ipsa cognitio afficiet. His ita percursis, cum non ultrà progressa mens receptui canet, tum in cogitatione eorum quæ progressionibus suis consecuta est, tanquam in supremo consistens; & quid in his pulchrum aut turpe, quid utile aut inutile, quid cum uirtute aut uituperio coniunctum sit, consyderans, his saturabitur bonarum cogitationum epulis. Hic non modo ortus regni Gallici, sed etiam mutationes & interitus consyderasse iuuabit: quæ fuerit primæ gubernationis forma, quæ species, quæ regni incrementa, & quanta ciuium uirtus: quæ sint his posterioribus temporibus contentionum & dissidiorum faces ac flammæ: quę cum antea semper omnibus regnis exitiales fuerunt, tum hoc tempore maximè uastitatem agris, flammam tectis, rapinam templis, exitium et direptionem urbibus, depopulationem prouincijs Gallicis attulerunt. Erat etiam illa non parua uoluptas in consyderandis præstantium gubernatorum & ducum illustribus imaginibus: & rebus ab his domi forisq; prudenter, fortiter ac moderatè gestis. Omitto primos illos Heroas, qui tantum regnum condiderunt, & nostra patriæ Germaniæ laudem apud exteros propagarunt. Omitto cæterorum plurium singularem industriā & curam in forma Reip. Gallicanæ, in legibus, sacris, magistratibus, pacis belliq; institutis condendis. Quis enim in his recensendis PAVLO nostro AEMYLIO præclarior? Vnum tamen Francisci I. exemplum uirtutum heroicarum, quando nostrā ætatem attigit omittere non possum. Cuius de cæteris uirtutibus ciuilibus, de fortitudine in bellis, & scientia Reip. administrandæ, nihil dicam. Amorem singularem studiorum & eruditionis non possum tacitè prętcrire. Tanto enim amore literarum flagrasse fertur, ut in conuiuijs etiam, in quotidianis colloquijs, in cōgressib. cænās, prandēs, imambulās, semper literatos sermones & disputationes miscuerit, cōseruerit q; uenationēq; obiēs aliquē studiorum delectationi locum dederit: nec minus doctis ac eruditis hominibus, quàm sagacibus canibus, ac peritis uenatoribus, aucupibusq; stipatus fuerit. Vbi quicquid in omnes partes uariè natura fudisset, percunctando ita ad coniecturam rationem'que reuocauit; ut facilè homines non socordes ad ueri inuestigandi cupiditatem excitarit. Inter doctos, quos multos sibi adiunxit, fuere, Longolius, quo adolescens usus est. Faber, Theocrenus'que quos suis liberis præceptores præfecit. PAVLVM AEMYLIVM huius historiæ autorem Verona: Lascarim Roma ingentibus stipendijs euocauit. Erasmum Roterodamum, cuius ingenio & scribendi facilitate delectabatur, magnis præmijs sæpenumero solicitauit. Alciatum, si diutius in Gallia mansisset, inter regios libellorum supplicum magistros ascripsisset: Budæum Francię pręcipuum decus, & Baysium maximis semper honoribus prosecutus est.

Horum cõsuetudine & colloquijs, ad eruditionis amorẽ incitatus, libros è quib. regis officia cognosceret, qui nec erubescerẽt, nec adulari didicissent, frequẽter manib. triuisse, aut ut recitarent curasse dicitur ita ut quæ Poetæ, quæ historici singuli singula prodiderunt, ea ipse uniuersa unus memoria tenuerit Medicinæ, & de qua etiam poematia scripsit, agriculturæ, Theologiæq; non summus modò amator, sed etiam penè artifex fuerit. Quo eius exemplo, breui tempore plurimorum hominum & summorum ingeniorũ non modò discendi, sed etiam scribendi studia ita commota sunt, ut omnis ferè Galliæ nobilitas, quæ antea doctrinæ opinionem sibi indecoram falsa persuasione ducebat, cum armorum & bellicæ rei exercitatione, literarum etiam studia coniungere inceperit. Deniq; tanquam ipse secum certamẽ suscepisset, bibliothecam apud Aquæ bellæ fontem infinitis in omnibus linguis & disciplinis uoluminibus refertam & instructã extruxit, quam ut auctiorem redderet, ad libros comparandos arcas ingentes, auro graues sæpè effudit, dum homines per Græciam & Asiam, & ad ipsum Turcarum Imperatorem antiquis libris indagandis & redimendis dimitteret. Sed hęc pauca ex multis huius præstantissimi regis uirtutibus hoc loco retulisse sufficiat: reliqua, huius libri lectio suppeditabit. Quę cum Sixtus Henricpetri, meus summus amicus & paterna mihi familiaritate coniunctus, rerum Gallicarũ & historiæ cupidis esset editurus, me rogauit, ut quoniã nostra ætate res gestæ ipso genere uariæ natura admirabiles multæ nouæq; accidissent, quæ restarent & in Gallicis his monumentis desiderarentur: ea supplementi & cõmentarij loco adijcerẽ. ipse igitur alioqui ab huius studij genere non abhorrens laborem hunc licet humeris meis imparem, in me suscepi: ac ex Italicis, Gallicisq; commentarijs, quantum potui planissimè & ad ueritatem appositissimè huius temporis historiam reliquam breuiter cõtexui. Ac in Italicis quidem cõmentarijs multum Kerckhouij fideli translatione me adiutum fateor: in postremis autem narrationibus rerum Caroli IX. tempore gestarũ, liberaliter me Hugo Blotius Batauus I. C. instruxit. De cuius uiri eruditione, humanitate & rectitudinis iudicij, cui pleræq; res Galliæ tanquam testi oculato maximè cognitæ sunt, prolixius hic dissererem, nisi pro ea modestia qua præditus est, hęc quoq; nimium multa putaret. Hunc meum laborem, si modò labor dicendus est, uobis Rector Magnifice, Viriq; præstãtes, dedicare ac consecrare cõstitui. Cùm enim statuissem meam gratitudinem, debitaq; officia hoc tempore declarare & sæpius posthac, ea ad uestram amplitudinem mittere uolui maximè, quæ & fortunæ meæ essent aptissima & gratitudini accommodatissima. Nam cum multa uestræ amplitudinis erga me beneuolentia argumenta extẽt, & me inter uestros professores honorifico loco esse uolueritis: quo quo modo faciendum putaui, ut quamprimum meæ obseruantiæ, fidei, amoris erga amplitudinem uestram testimonium ederem. Non quod his tenuibus meæ gratitudinis significationibus uel minimam partem uestrorum officiorum me assequi posse confiderem: sed ut animi mei specimen ac pignus quoddam extaret: quo testatum facerem, ea beneficia benè collocari, quæ in memores, gratosq; homines conferantur.

DEVS Opt. Max. in his mundi furoribus & Panicis terroribus nostras scholas & ecclesias clementer tueri dignetur. Bene Valete Basileę XI Martij, anno 1569.

V. Amplitudinis

studiosiss.

Ioan. Thomas Freigius.

PAVLI ÆMYLII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM,

PRAEFATIO.

VM genere humano bene ac præclare ageretur, si summi Duces, Regesq; ac Imperatores, quæ gerunt ea uelut in omnium gentium theatro, ac posteritatis oculis se gerere arbitrarentur: & quæ maximè excellunt, historicorum monumentis cõsecrata, cæteri uirtutis studio accensi lectitarent. Pulcherrimum enim certamen per multa sæcula intermissum, tandem repeteretur: ac utrum illustres opibus proceres sua ætate præclara facinora edendo, an nobiles fide scriptores in omne tẽpus profutura memoriæ prodendo, plus utilitatis mortalibus afferant, ambigeretur. Illud quoque accedit, quòd gustata semel tantæ rei dulcedine, totius præterea antiquitatis cognoscendæ cupiditate, facilè omnes incenderemur: minusque iuris Fortunæ libidini que in nos esset. In primis bella rarius consideratius'que susciperentur: incruentius'que, ac maiore uirtute minoreq; uastitate gesta facilius, & magis festa pace dirimerentur: quòd qui rerum potiretur, dum se quisq; incorruptis futurorũ sæculorũ iudicijs, claraq; in luce spectandos cõponerent, plura fidei clementiæq;, quàm flagitiorũ atrocitatisue exempla ad ueram magnitudinem, nominisq; immortalitatem contendenti proposita esse cognoscerent: nec nouorum semper armorum terrore cognitioni mortalium clausus maxima ex parte, imperuiusue orbis terrarum foret: quem, à quibus incolitur, ignorari, turpissimũ duco. Simul uita tutior, & minore cupiditate degeretur: sanctiusq; homini cœleste numen esset, cognitis semel ueræ religionis initijs, ac quibus rebus publica fœlicitas, & animorum integritas constituta conseruata'que fuerit. Et quia non tam pietas, consciúsque sui animus, quàm sua quenque commoda damna'ue mouent: antiquitatis ignoratio uel eos qui in cæteris liberalibus artibus consenuerunt, semper pueros, & sensus uitæ'que communis ignaros uideri cogit: & in patria ipsos sua peregrinos, & à reipublicæ gubernaculis, consiliorum'que consociatione ablegandos: quandoquidem ciuilis militaris'que disciplina: ad hoc instituta, iura'que Regnorum: simul artes & quibus pariantur, & quibus breuis æui, & quibus longioris sint: simul quibus floreant, quibus intermortua reuiuiscant: omnia hæc una historiarum fide continentur: & eorum inscitia contemptio'que, maximorum incommodorum, publici'que excidij persæpe causa extitit, futura'que est, quoad erit dulcior iuncta cum bonarum artium negligentia, sui administratio, quàm antiquitatis omnium probarũ rerum inuen-

tricis

tricis contemplatio. Quæ tot tamq; magna frugiferaq; ex multis quidem, sed inprimis ex rerum à Francis gestarum explicatione percipi summa cum iucunditate possunt. In his enim fortuna uirtutis consiliiq; modò dux, modò comes, modò aduersaria, modò ipsa per se utrasq; uires suas domi forisq; ita ostendit, ut tanquam in una omnino gente illustre in omnes partes documentum præbere omnibus terris uellet, omne sit exemplum complexa, quo mortales edoceri, instituiq; luculentius aduersus omnes casus possint, quàm ullis sapientium scholis, præceptis'ue. Quid enim aliud est sæculorum, rerum, procerum memoria, obseruatioq;, quàm non modò quædam uitæ magistra, sed ipsius etiam sapientiæ studii moderatrix? Et cætera cùm semel ad summum peruenerint, scriptionẽ deinceps non desiderant. Historia non prius finem memorabilia facinora literis mandandi habeat necesse est, quàm genus humanum quietis impatiens facere scribenda desierit: suusq; exorientibus subinde scriptoribus locus relinquitur. Nec mihi fraudi sit, si quas uetustissimæ bellicosissimæq; gentis res gestas, animi studiorumq; causa mihi notas efficere contendi, eas mortalium usui cognoscendas proponam. Continens quidem erit temporum Regumq; ac stemmatum enarratio: sed is & rerum & authorum delectus, ut neque tam multa, neq; tam multis uoluminibus, quàm & comperta, & cognitione digna, complectar. Cæterùm quia primordiis rerum Franci non erant Galliarum Indigenæ, incolæue: non antè propiora certioraq; dicere ordiar, quàm & quæ ipsi de primis originibus suis produnt, paucis præfatus fuero: & quæ externa illis adeò cohærent, ut silentio præteriri nequeant, recensuero.

PAVLI AEMYLII DE SE Epigramma.

Est mater Verona mihi: facunda parenti
Lingua fuit: fratres sunt duo, & una soror.
Aemyliana domus: studiosum pectus honesti:
Est sophiae, est superûm cognitionis amor.
Pallidus ob studium: uiret aetas: otia nulla:
Natura est facilis: sors grauis: hoste uaco.
Incolui Romam: retinet me Gallia: cardo
Carlus habet: Gallis condimus historias.

Obijt anno salutis M. D. XXIX. tertio Nonas Iulij.

PAVLI ÆMILII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM LIBER Primus.

RANCI se Troia oriundos esse contendunt. Ea capta, incensaq́, nobilissimam ciuium manum, quos ferrum hostium ignisque non absumpsisset, Duce Francione ad Mæotin paludem se contulisse: nec procul ab ea urbem condidisse, quam ad Valentinianum usq; Cæsarem Valentiniani filium incoluerint: ab eo primùm honore auctos, ac in decem annos immunitate donatos, quòd rebellantes Alanos in deditionẽ nominis Romani redegissent: deinde cùm circumacto eo temporis spatio ad uectigal pensitandum reuocarentur, imperiumq́ detrectarent, sedibus pulsos, Duce Marcomiro in eam Germaniæ regionem, quę nunc Franconia est, concessisse. PHARAMVNDVM Marcomiri filium primum omnium Regem gentis, anno salutis quadringentesimo uicesimo appellatum: ab eo procreatum CLODIONEM cognomine Comatum, in Galliam transgressum: quæ illis patria est. Cicero uerò (ut nos ab eo tot ante Valentinianos Cæsares ætatibus initium auspicemur) ad Atticum scribens, Francones nuncupat, eosqúe ex his Germanorum gentibus esse significat, unde in Galliam ad Aurelium ab Hircio præpositum uenisse legati dicerentur, qui se quod imperatum esset, facturos profiterentur: sed ea tantùm ostentatio fuit: sua enim illis libertas incolumis tutaq́ permansit, bellis inter Romanos ciuilibus continuò renascentibus. Diuus quoque Hieronymus tanto pòst interuallo author est, inter Saxones & Alemanos Franciam incoli non tam latam, quàm ualidam: ut manifesta fides sit eandem & Franconiam fuisse, ac indidem ortos, qui Francorum postea in Gallia consedere. Nec mirum uideri potest eorum famam compluribus seculis minus illustrem extitisse: quòd imperij Romani splendor uiresq́ orbem terrarum complexæ, multas gentes obscuriores efficerent: quæ quòd postea repentè in lucem prodidere, nouæ existimantur: & ambiguis origini-

bus, liberum fuit aliјs alias confingere. Quod primum memorabile ſit, Aurelianus etiamnum Tribunus militum, ac Probus Cæſar, multiq; deinceps Romani Duces cum Francis Galliam tentantibus, euentu ſecundo dimicarunt: quoad aliæ ſuper alias gentes, iam conſeneſcens, nouisq; ſemper Tyrannis & cum iuſtis Cæſaribus, & inter ſe de ſumma rerum certantibus, lacerum Imperium Romanum adortæ, ingenti ab antiqua maieſtate inclinatione cùm euertere non poſſent, in ordinem propè coegere: nouaque ſubinde Regna exorta. Anno ſalutis quadringenteſimo quarto, Franci relictis patriјs ſedibus Rhenum tranſgreſsi, in Treuiris ac circumiectis finibus conſedêre. tertio ferè poſt anno à Stilicone initium malorum ortum. Is enim magnis opibus Comes, cum Theodoſiј Cæſaris filiј duo, Arcadius in Oriente, Honorius in occidente imperitarent: ut perturbatis rebus, Occidentis imperium ab Honorio Cæſare, cuius & tutor fuerat, & ſocer erat, in domum ſuam ad Eucherium filium pertrahere poſſet: quòd in pace nouis rebus nefariјsq; conſiliјs locus non uideretur, Vandalos, unde oriundus erat, Alanosq;, ac Sueuos, & Burgundiones ad Gallias euaſtandas ultrò exciuit: coactiq; ſunt Franci tot ſimul gentibus nequaquam pares, in præſens eorum furori cedere, ac domum remigrare. Nec reliquis regionibus res quietæ extitere. Radagaſus Gotthorum Rex, noſtræ religionis hoſtis, Thraciam, Pannonias, Illyricumq; populatus, Italiæq; uaſtitatem inferens, plus ducenta millia armatorum ad euertendam urbem Romam ducebat. Erant & aliæ Gotthorum manus, nec unius omnes regebantur imperio: & Hunnum ueterem hoſtem habebant: & Stilico non euerſam, ſed reſeruatam ſibi rem Romanam uolebat. Duo igitur duces, Vldinus Hunnorum, & Sarus Gotthorum, ingenti mercede accerſiti, auxilio Romanis affuere. Barbarus Rex in Fæſulanorum montium uertices compulſus, dum omnium rerũ inops, ſuis clàm deſertis fuga elabi, abiectis Regiјs inſignibus, conatur, locorum iniquitate prodente ab hoſtibus interceptus, ac paulò poſt occiſus eſt: milites eius incruenta uictoria capti, & ut uiliſsimum pecus uenundati. Alteras Gotthorũ copias, Alaricumq; eorũ Regem à Chriſti nomine non alienum, Italiam ingreſſos Stilico cùm primo quoq; tempore aut in perpetuum amicos facere, aut internecione delere poſſet, ſæpe circuncluſit, ſæpe paſſus eſt euadere: bellumq; trahendo alere maluit, quam protinus profligare. Cognita cupiditate ab Honorio iuſſus eſt illis pacẽ, ac Aquitaniam, cui Vandali eorumq; ſociј imminebant, ad ſedes concedere. Ita per ſpeciem pacis illis datę, cũ ſoluti animi eſſent, die reſurgenti Domino feſto ab eo Saulus Hebræus Dux immiſſus, Gotthos nihil tale metuentes repentè inuadens, cædẽ ingentem edere cœpit: quoad Alaricus ſuorum animos confirmans, armis arreptis in ho

ſtes

ſtes ſtragem uertit: coactusq; Stilico ſupplementum ab Honorio petere. Noui Duces cum nouo milite aduenientes aduerſus barbaros nihil præclarè geſſere. Stiliconem, filiumq; Eucherium, ut meriti erant, hoſtes iudicatos occiderunt. Nec Gotthi interea conquieuere. Omiſſo adeundæ Aquitaniæ conſilio, arcem rerum urbem Romam Alaricus petijt: eamq; cùm obſediſſet, fame domitam, Calendis Aprilibus, Anno ſalutis quadringenteſimo duodecimo in poteſtatem redegit, ac ſuis diripiendam conceſsit. In ea capta eſt Honorij Cæſaris ſoror Galla Placidia, magnificè alioqui & reuerenter habita. Ipſe Honorius tam atrocibus temporibus caput ſuum non obiecit. Tertiò pòſt die profectus Alaricus, quicquid Italiæ reliquum erat, populationibus fœdauit: In eius ad Conſentiam repentè defuncti locum, ipſius propinquus Athaulphus ſuffectus, Placidiam ſibi matrimonio iunxit: cuius forma uictus, & blanditijs captus, cùm nomen Romanum tollere ſtatuiſſet, urbem Romam recoluit. Procella in Galliam uerterat: Sueui, Vandali, Alaniq; eam diripiebant, euaſtabantq;: ſimul Conſtantinus gregarius miles à militibus Romanis qui Britanniæ præſidebant, fauore nominis Cęſar ſalutatus, filium Cõſtantem, antea monachum ſacratum, conſortem imperij facit. Vterq; cùm in Galliam tranſmiſiſſet, ut Vandalos ſociasq; eorũ gentes uel fœdere ſibi iungeret, uel bello deleret, ab illis ſpe pacis illuditur. Conſtans filius Didymo Seuerianoq; fratribus Hiſpanorum nobiliſsimis opulentiſsimisq;, qui tranſitu Pyrenæi montis eum arcere conabantur, deiectis occiſisq;, in Hiſpaniam tranſcendit. Continuò eadem Vandali, Sueui, Alaniq; ſubſecuti, Hiſpaniam tenuere. Burgundiones in Gallia in Heduorum, Matiſconenſium, Lingonum, Cauillonenſium, Veſontionum finibus remanſere. Interea Athaulphus pacem fœduſque ab Honorio petebat, pollicitus ſe Galliam, quò iam copias traducebat, Hiſpaniamq; pacaturum: nec impetrare potuit. Miſit ille ad recipiendam Galliam Conſtantium comitum ſuorum fideliſsimum, ſummumque bello Ducem. Athaulphus etiam in Hiſpaniam tranſgreſſus, Barchinone à ſuis occiſus eſt, quòd Gotthicam rem perditum ire illum dicerent charitate Placidiæ, & amore nominis Romani. Segericus ſuceſsit, & is eadem ſuſpicione cæſus à ſuis. Vallia deinde electus Rex, ut bello Romanos perſequeretur, bellum ſuſtulit: Placidiam fratri Cæſari repoſcendi reddidit. Nupſit Conſtantio Comiti. Ab eo Conſtantinus Arelate occiſus: filius Conſtans à Gerontio Comite ſuo Viennæ cæſus eſt, cùm ex Hiſpania reuertiſſet. Pax Gotthis data, & Aquitania omnis, ac quædam præterea Narbonenſis prouinciæ urbes ad incolendum datę: ibique certas tandem ſedes habere cœpere: aliquanto pòſt & Hiſpania potituri. Hiq; ipſorum lingua Viſigotthi, noſtra in occidentem uergẽtes Gotthi:

qui uerò paulò poſt Italiã tenuêre, Oſtrogotti, id eſt latina rurſus interp̄tatione in orientẽ uergẽtes Gotthi dicti: ſimul duę illuſtriſsimę Regięꝗ familię, inter Viſigotthos Balthi à morib. uocitati: (ita ẽm dicunt apud eos audaces) inter Oſtrogotthos Amali ab Amalo ſummo & Duce & Rege nũcupati. Cõſtãtius ob res benè fœliciterꝗ geſtas ab Honorio Cęſar declaratus, ſeptimo poſt mẽſe obiit, relicto ex Placidia Valẽtiniano filio Cęſare futuro. Bellorũ cura Ætio patricio magno uiro demandata. Is Frãcos Rege Clodione Galliã rurſus tẽtãtes, trãſitu Rheni ꝓhibuit: Burgũdiões nõ cõtentos finib. ſemel inſeſsis, arma paſſim circũferẽtes coercuit: nõ eadẽ fœlicitate in Hiſpanijs reb. geſtis. Vãdalis ẽm Alaniſꝗ ac Sueuis ulteriorẽ euaſtãtib. ripã, milites ſuos in citeriore cõtinuit. Id ignauię aſcribens Honorius, Caſtinũ ei ſucceſſorẽ dedit. Is et cũ nouo exercitu aduenit, & ueterẽ ab Ætio accepit: nec tamẽ eſt antè auſus in ulteriorẽ Hiſpaniã cõtra hoſtẽ ducere, ꝗ ei auxilio affuit Bonifacius, cui ab Honorio ꝓcuratio Africæ mãdata fuerat. Aliquãdiu cõmuni animo cõſilioꝗ res geſſère. Virtute prudẽtiaꝗ ac fœlicitate Bonifacius p̄ſtabat. Gloria in inuidiã uertit. Magnitudine pręclari Ducis offenſus Caſtinus, ꝗ ipſe ſummã illius belli obtineret, ſuperbo immodicoꝗ imperio illũ premere cœpit, ac de eius pernicie nefaria inire cõſilia: coactusꝗ eſt Bonifacius, ut ſaluti ſuę ꝓſpiceret, ſeceſsione facta in Africã ſe ſubripere. His motib. Honorius obijt. A' Placidia Valẽtiniani Cęſaris pueri matre miſsi Mauortius & Gallio aduerſus Bonifaciũ, dũ eũ obſidere parãt, ab illo occiduntur, Anno ſalutis 431. Magna clades ea fuit: ad cuius famã Frãci uelut nouo claſsico exciti, Duce MEROVEO in Galliã regreſsi ſunt. Valentinianus aduerſus Bonifaciũ maiores copias, nobilioresꝗ Duces miſit. Ille diffidens reb. ſuis, Vãdalos Alanosꝗ in Africã exciuit: à quib. breui Africa Arriana hęreſi polluta eſt. Ætius à Cæſare poſt uarios fortunę fluctus rurſus Patricius creatus, ac Gallijs, bellisꝗ circũſtãtib. adminiſtrãdis Dux datus eſt. Et ne quis motus in tãta rei Romanæ inclinatione, Gallięꝗ fortuna deforet: qui Britannorũ Romanis parebant, cùm legiones Romanę ad bella Gallica Hiſpanienſiaꝗ deductę inde eſſent: Scotorũ Pictonũꝗ continẽti bello exagitati, Anglos Saxonũ gentẽ pacta mercede exciuère: et quia à doctorib. ſectæ Pelagianæ ſolicitabãtur, duos ex Gallia ſanctos epiſcopos, Lupũ Tricaſsium

Germa-

Germanū Altiſiodorenſium, miſsis legatis ad ſe perduxere. Ita apud eos religio ſancta & inuicta permanſit. Angli uerò coercita Scotorū Pictonumq; audacia, Britannos, à quibus accerſiti receptiq; fuerāt, per cauſam quod ſtipendia cū fide ſibi nō perſolui diceret, fortunis exuebant: poſtremò indignitate cogebant eos nouas in Gallia ſedes ſpectare: & nouę ſemper Francorū manus authoritate Merouei adductæ, relicta uetere patria ſe ad eū in Galliā cō ferebant. Primos Francorū circa Toxiandriā, ſecundos in Tungris, ac mox & ad Axonā fluuiū cōſtitiſſe reperio. Coactus eſt Aëtius Patricius exercitus Romani Dux, cū priſtinis hoſtibus Francis Burgundionibusq; fœdus ferire: nec ullius uirtutē auxiliaq; aſpernari, quò quantus antè nullus terror Romanos inuaſerat. Attila Hunnorū Rex, nō popularium modò, ſed deuictarū latè gentium iuuētutē ad quingēta armatorū millia in Galliam duxit. Non agris, nō oppidis, nō mortalib. parcebat. Rhemos nobiliſsimā urbem, cęde, ruinis, incendioq; fœdauit. Nicaſiū ciuitatis pōtificē uirum ſanctiſsimū ſecuri percuſsit, hymnos ſuprema uoce cōcinentē. Vaſtitatē eandē inde circunferēs, Aurelianū primo impetu expugnare non potuit: obſidere cœpit: caſtrisq; poſitis, omni ui minisq; territabat. Ciues extrema metuētes, Annianus ciuitatis Epiſcopus celeri ſpe ſubſidij, in fide officioq; continuit, Nec ipſe ſuos, nec eū ſanctitas, numinisq; fiducia fefellit. Cū in mœnia hoſtis euaſurus uideret, ingēti nube pulueris procul cōſpecta, Annianus exclamauit, id qđ prędicārat, urbis ſalutē cordi Deo eſſe: auxilia aduentare. Theodoricus Rex Viſigotthorū, quòd, uicta hac Galliæ parte, Aquitaniam, Regnum ſuum, proximam Hunnico furori,

prædęq; expoſitam proſpiciebat, opem obſeſsis ferebat. Proinde reliquit obſidionem Hunnus, ſeque in Catalaunos campos recepit. Et e ueſtigiò cōtraitum eſt. Romani Aëtio Duce non procul ab hoſte caſtra metantur. eis aduerſus Hunnos aderant ueteres Galli, Burgundionesq;, ac cæteræ ſociæ gentes: & in primis Franci unius Merouei iam Regis ductu, imperioq;, qui anno ſalutis quadringenteſimo duodequinquageſimo Clodioni Regi, ſiue filius, ſiue (quandò uariant authores) alienus ſucceſſerat, ſumma cōtentione animi dimicatū eſt. Moroueus Francorū Rex cū ſuis filioq; Childerico dextrum aciei cornu tutatus eſt, Aëtio iunctus: alias aciei ſubſidiorumq; partes, alij Re-

ges Ducesq; firmarũt. Atrox dimicatio, cruentaq;. Centũ octogin ta utrinq; armatorũ millia eo prælio cecidere: cecidit & Theodoricus Visigotthorũ Rex. Nox præliũ diremit. Hostis spe orbem terrarũ ac prædicatione cõplexus, quia nõ uicisset, pro uicto se in castra recepit: ac ea quammaxime ualidis potuit munitionib. firmauit: simul ne uiuus in potestatẽ hostiũ ueniret, si quid grauius accideret, sibi mortẽ consciscere cõstituebat. Hostis beneficio haud ægrè Gallia excessit. internecione deleri posse uidebatur. Thorismundus Theodorici filius necẽ patris ulturus, castra hostium aut oppugnare, aut circuncidere cõtendebat: & Franci gloriã confecti belli absumptis tantis reliquijs petebant. Deterruit ab eo animorũ ardore socios Reges Aetius dimissis cũ eximijs laudib. Frãcis, Merouecoq; author etiã Thorismundo, ut antequam fratres domi relicti allata morte patris Regnũ suũ afficere possent, ad suos euestigiò rediret. Suspicio fuit uereri cũ ferociã sociorũ Regũ, ne tanto sublato hoste, tamq; nobili parta uictoria, uires suas fortunãq; experti, ac disciplinã Romanã edocti, animos tollerent: neue non minus quàm Attila spei animo cõciperent, remq; Romanã copijs coniunctis in nouũ discrimen adducerent. Huic consilio Aetij cruenta merces à Valentiniano Cæsare persoluta est. Is Hunnũ emissum in Pannonias redijsse, ac suppleto exercitu arma in Dalmatiã, Illyricumq;, & florentissimã Italiæ partem uertisse, qui opprimi in Cathalaunis campis potuisset, ægrè ferens, Aetium occidendum curauit, eum appetitæ Tyrannidis insimulans. Ipse anno insequenti, qui fuit salutis quadringentesimus quinquagesimus sextus, Romæ interemptus est à Thrasila Aetij milite per speciem ulciscendæ summi uiri necis, sed quem Maximus Tyrannidem affectans, ingentibus pollicitationibus oneratum immisisset. Is Eudoxam Valẽtiniani inuitam sibi toro iunxit, ut eius maiestate prouincias exercitusq; sibi conciliaret: sed ea prioris uiri suiq; uindex extitit. Ab hac solicitatus Gensericus Vandalorum Rex, Afrorum, Numidarum, Maurorum, populariumq; delectu habito, ad trecẽta millia mortalium in Italiam transmisit: urbẽ Romã metu trepidam ingressus, Maximũ occidit, tertiò à nece Valentiniani mense. Cũ Latium Campaniamq; depopulatus esset, ac Capuã euertisset, in Africam regrediens, Eudoxã secũ duxit: eiusq; filiam ex Valentiniano procreatã, filio suo nuptũ dedit. Tã multiplici iactura, & in primis Aetij summi Ducis morte, ingens in Occidente prę̃sidiũ amisit res Romana. Franci longius spe promota, Senonũ etiã, Parisiorũq; ac Aurelianẽsiũ ciuitates occupauere. Britãni, cęsis ab Anglo suę gẽtis ꝓceribus, req; Romana, omniq; spe in ea insula cõplorata, ingẽtẽ nauigiorũ uim nacti, in eã Galliæ partẽ quę peninsulæ modo in Oceanũ excurrit, generatim commigrauere: nouisq; eorum sedibus, Britanniæ nomen inditum. Religionẽ incorruptã integramq;

bene-

beneficio Gallorũ patrum seruauere. Exin Anglia fuit, quæ Britannia fuerat: ac passim nõ modò, sed & nomina mutata. Burgundiæ nomẽ in Gallia celebre factũ, finib. gentis imperioq; ꝓmoto. Quicquid Galliæ Meroueus Rex cum suis tenuit, Francia dici cœpit. Visigotthi non Aquitaniam modò, nobilissimasq; Narbonensis prouinciæ urbes, sed & perbonam Hispaniç partem obtinebant: circa Ligerim quædam Romanum nomen adhuc sequebantur. Nec tranquillæ diu res esse poterant, in tot imperia, tamq; discrepantes legibus, institutis, lingua, animis, causa, gentes Regesq; distractæ. Expectatione magnorum nouorumq; motuum consiliorumque.

Meroueus obit: successit filius CHILDERICVS, uir bello clarissimus, pacis artibus minus nobilis. Cùm pudicitiam illustriũ fœminarũ attentare diceretur, cõiuratione procerum sibi longinqua fuga consulere coactus, in Turingiã ad paternos amicos se contulit, expectaturus fortunã aliquã redeundi, datisq; occultis mandatis amico Vidomaro acerrimi ingenij uiro: nummumque aureum cum duas in partes diuisisset, alteram sibi retinuit, alteram illi dedit; ut nulli nuncio fides haberetur, nisi qui partem nummi deferret: id pignus documentumque ne capi fraude aduersæ factionis posset, futurum. Nec bello opus fuit ad recuperandum Regnum. Plus amicitiæ necessitudo, quàm ulla arma, ualuit. Franci AEGIDIVM ciuem Romanum, Suessionum Præfectum, Regem suum salutant. Nec procerum ulli uidebatur cedere Vidomarus odio in Childericum, non maior ueriorque amicus, quàm amicitiæ dissimulator. Octo annos Francis iura dixit Ægidius: in amicorum cohortem recepto Vidomaro ob solertiæ famam, assiduitatemq;. Quo temporis spacio, eorum qui in Childericum coniurârant, alij fato obiuere: aliorum irę resedere: alios Romani externiq; imperij tędere cœpit: alios fictis criminibus falsisq; suspicionibus apud Ægidium largiter potẽs Vidomarus insectatus, cũ tollendos curasset ac paucos superesse uideret, tunc cũ parte nummi mittit nuntiũ omniũ in Turingiam ad Childericũ. Is à maxima suorũ parte secundissimis animis receptus, congressum Ægidium fundit fugatq;. Victus, ad Visigotthos refugit: eorũ, q; socij essẽt, auxilio aduersus uictorẽ usurus: et extẽplò redintegrasset bellũ, nisi Britãni, noui Galliæ incolæ, nõ cõtenti finib. primo suo aduẽtu occupatis, cũ Andiũ, Picto-

num, Engolismensiumque fines euastassent, ne Garumna quidem flumine coerceri potuissent, quo minus omnia infesta Visigotthis facerent: quorum conatui contràeundum erat. Nec illud bellum incruentum fuit. Ægrè coerciti sunt Britanni. Childericus pacatis domesticis rebus, adeò doloris memor fuit, ut quòd solicitatæ pudicitiæ suspicione exactus domo fuisset, nulla è Francorũ nobilitate sibi matrimonio iũgere, in animũ induxerit. Bissinam Turingiæ nobilissimã uxorem duxit. Patri superfuit triginta annis partim in exilio, partim in Regno. Successit ei filius CLODOVEVS, conditor utiq; Frãcicæ religionis. Franci nondũ nostra receperãt sacra: necdũ ad eos missos sanctos uiros reperimus: credo, quòd nullis certis sedib. permultas egissent ætates. Galli iam uulgò CHRISTVM agnoscebãt: cũ iam inde ab initio Christianæ religionis & sanctissimi & doctissimi uiri uita orationeq; uerã pietatẽ intulissẽt: nec postea ęmulatio intermissa sanctorũ est, ad diuum usq; Remigiũ Rhemorũ Pontificẽ, iam inde à iuuenta sanctũ.

Ab hoc Franci sacro lauacro initiati sunt, ex bellicis rebus religionis spe exorta. Syagrius Aegidij filius bellũ Clodoueo mouit. Suessiones fauore nominis domestici occupauit, quòd pater eius Aegidius eã urbẽ Regiã suam effecerat. Victus Syagrius ad Visigotthos & ipse refugit, sed infœliciore quàm pater euentu: repetitusq; atrocibus minis Clodoueo redditus, & securi percussus. Simul Visigotthi, Frãciq;, ac Ostrogotthi affinitate iũcti sunt. Theodoricus Ostrogotthorũ idẽ ac Italię Rex, ex Hispania (ubi maxima ex parte sedes Visigotthorũ erãt) Euthariciũ Regia Balthorũ familia ortũ, ad se in spẽ hæreditatis Regniq; Italici accersiuit: eiq; filiam Amalasiuntã despondit. Duæ reliquæ eius filiæ, altera Visigotthorum Regi Alarico, altera Sigismundo Gundebaldi Burgundionis Regis filio nupserant. Ipsi uerò Theodorico Regi Audefleda Clodouei Regis soror desponsa fuerat. Bello Syagrij confecto, Frãcus uictor Suessiones diripuit. Rhemis finitima ciuitate temperatum: nisi quòd cum ad eam diem ædes sacræ ueneratione & inopia tutę inuiolatæque mansissent, tunc miles quidam Francus è templo calicem rapuerat. Gallis ueteribus dolori erat initium spoliandi fana fieri: & Remigius sacerdotes misit, qui ea de re apud Clodoueum agerent, causam'que religionis Christianæ defenderent. Rex ipse proceres'que facilè exorabantur: cumq;

tumq; placuisset in mediũ referri prędã, ut (qui mos gẽtis erat) pro cuiusq; uirtute ea diuideretur, ac omnes milites ob id cõuenissent: Clodoueus author erat ut calix seponeretur, Remigio reddẽdus. Miles siue uecordia ingenij, siue sacrilegij pœnis agẽtibus, in mediũ progressus, ferociter negat religioni alienę restituendũ uideri, bello uirtuteq; partũ. simul, ne qd furoris deforet, calicẽ hasta (anchonã patria lingua Frãci uocitabãt) petit. Dissimulauit in præsentia irã Rex, suo tẽpore maiore acerbitate erupturã. Consensu optimatiũ redditus nostris calix. Anno circumacto cũ recẽsere exercitus, idemq; miles in armis prodiret, oblitũ cõtumaciæ Regem ratus: tũ Clodoueus hastã eius quasi inspecturus cũ prehẽdisset, inutilem bello dictitans, in terrã proiecit; illumq; è uestigio eã tollere conatũ, demittẽtemq; se, elata altè securi, quo telo Reges utebãtur, in caputq; deiecta, strauit, repetitumq; interemit: nemine damnare auso pœnas truci memoriq; sumptas ira. Et nostri sperare cœpêre Regẽ Christianũ effici posse: & accessit nõ modicũ ex uirgine momentũ, Regiaq; Burgundionũ. Eos Orosius tradit, diuino cõsilio sua ętate Christianos effectos, sacerdotes nostros recepisse, eisq; dicto audientes fuisse. Eius gẽtis religio pietasq; persancta. Reges minus benè audiebãt. Gundebaldus Gunderici Regis filius maximus natu, Gundemari Chilpericiq; fratrũ armis impijs petebatur: qui ipsi ætate medij, Gundebaldũ, O desillumq; hunc stirpis minimũ pellere domo, ac uniuersum Regnũ occupare cõtendebãt, adolescẽtia feroces, ac Trãsrhenanarũ gentiũ subnixi auxilijs. In Heduorũ finib. uictus Gundebaldus, depositis insignib. Regijs, se ad tã certos amicos, in tã fidas tutasq; latebras cõtulit, ut cũ nulla fugæ indicia extarent, cæsus in acie creditus sit. Proinde cũ uelut confecto bello, Transrhenana auxilia se domũ recepissent, tũc Gũdebaldus in lucẽ redijt. Ad eũ uelut miraculo restitutũ, qui interemptus ferebatũ, cũ cõcursus undiq; fieret, Viennã, Burgũdię tũc cõtributã urbem, fratresq;, qui uictoria freti illucusq; progressi erant, in ea obsidet. Oppidani haud ęgrè cessère. Gundebaldus primo tumultu cõprehensum Chilpericum securi percussit: Gundemarum in extrema spe è turri se defendentẽ, subiecto igne, exustisq; forib. cõcremauit. Chilperici filia maior Mucutima, sacrata uirginitate uestẽ mutauit: minorẽ Clotildẽ excellẽti forma, & uerè indole regia, occultis nuncijs permouit Clodoueus, ut fidem nuptiarũ acciperet, daretq;: se quoq;, q; illa Christiana esset, Christianũ futurũ. Iam enim ueterum Gallorum religione ipse, Franciq; recentes Galliarum incolæ mouebãtur, ad eam diem falsorum deorum cultores: & Gundebaldus nemini minus quam Franco Regi in matrimonium daturus erat occisi à se fratris filiã: & si peteretur, religione impediri se dictitasset. Vt uerò adstantibus Francis oratoribus ad id ipsum, sed gratulãdi simulatione ꝓfectis, ausa est uirgo patruo confiteri,

fiteri ſe Clodouei baptiſma pepigiſſe, fide ſpéque matrimonij: tunc Burgundio, ne nondum firmatis opibus ſuis Francum Regem in ſe denegata puella irritaret, ementiente læticiam uultu, eam ad Francum apparatiſsimè magnificentiſsiméque miſit. Diuturna feſtáque pace floruit Francia. Iam quintum decimum annum Clodoueus regnabat, cùm arma Francorum in Alemanos mota, quòd Sicambris ipſorum ſocijs bellum inferebant, quos euerti non ſinere, è re fidéque ſua Clodoueus ducebat. In Alemaniam egregiæ copiæ ductæ; ſimul Francorum, Sicambrorumqúe. Pugnatum eſt acriter ad Tilbiacum oppidum. Miraculo utrunque extitit, primùm, duas gentes inſtructiſsimas belliconſiſsimasqúe ab una uinci, deinde perturbatis ordinibus fuſas fugatasqúe in unum rurſus coire, ac uictoriam uictoribus uictos ſtatim extorquere. Etenim Clodoueus & acie inſtruenda, & ſubſidijs collocandis, & loco temporeꝗ pugnæ diligendo, incitandiſqúe popularium ac ſociorum animis omni arte bellica uſus; ſigna cum hoſte contulit. Equitibus ipſe præfuit. Peditibus præfecit Sigibertum amicorū principem. Plus fauor ſuperûm, quàm uirtus, arsꝗ Ducum gentiumꝗ ac nobilitas ualuit. Equitatus peditatusꝗ ceſsit, & apparebat ingentem cędem imminere. Sigibertus graui uulnere accepto, uix à filio, qui & ipſe paterno nomine erat, ereptus è telis hoſtium, metum ſuorum trepidationemqúe auxit: nec equitem Clodoueus à fuga continere poterat. Humana iam ſpe deſtitutus, ut miſeris rebus aſſolet, ad opem cœleſtem implorandam uerſus, fidei uxori in paciſcendis nuptijs datæ memor, & opinione ſanctitatis religionis noſtræ imbutus, CHRISTVM ſeruatorem ſe profeſſurum uouet, ſi uictor domum redeat. Continuò alacritate noua exorta, turmam quam corporis ſui tegendi cauſa ex delectiſsimis coegerat iuuentutis proceribus, in hoſtem circumegit: ſignaꝗ, quaſi tunc primùm pugna committeretur, canere deintegro iubet. Tunc uerò uelut cœleſti numine rem Francicam reſpiciente, mutata prælij fortuna, qui terga paſsim dederant, exhortantibus Ducibus obliti uulnerum, laboriſqúe, ad delendum dedecus in prælium reſtitutis ordinibus rediere. Attoniti hoſtes miraculo, ut ſegnius ſecuti fuerant, primùm conſtitere: deinde impreſsione ualida loco moti, certiorem effuſioremꝗ ipſi, acrius inſtante Franco, fugam capeſſere cœperunt. Ingens cædes inſecuta. Cecidit & Alemanorum Rex. Alemania fracta, ingens tributum pēdere iuſſa: leges etiā graues, magiſtratusꝗ ab irato uictore accepit. Reuertens domum Clodoueus, occurrente ei in Leucorū finibus Medardo uiro ſanctiſsimo, nihil antiquius habuit, quàm ut ſe uoto liberaret. Preſtò & Clotildis gratulabunda affuit cum Remigio, & ætate, & uitæ ſanctitate, & eruditione, & Pontificatu uenerando. Dignitate

enim

enim & probitate ac literatura efficiendum erat, ne uoti damnatus Rex, ab Arrianæ heresis assertoribus, qui iam eius sororem Lantiheldem impietate infecerant, fraude caperetur, ab eisq; Christi nomine accepto, solutum uictor existimaret, quod fusus fugatusq; uouerat, militaris imperatoriæq; disciplinæ peritus, religionum discriminis ignarus, quod excellentia ingenia, nobilissimosq; Reges, summosq; Imperatores, ac longè maximam terrarum partem circunuenisset. Hic quoque fortuna Galliæ, numenq; res bellè seruatas, in pace seruauit. Remigius & regem in sui admirationem, ueræq; religionis cultum fando adduxit: & milites concione perpulit, ut ad tria eorum millia catechumeni extemplò fierent. Rhemos, ut uentum est, die lustrico urbs ea omni ornatu celebritateq; ac magnificentia exculta cernebatur, ad excipiendum, prosequendumq; ad sacram lotionem Regem, ingenti maximi belli uictoria insignem. Plausu, faustisq; acclamationibus & gratulationibus ac ludis cuncta plena erant. Ædes maxima uelis albentibus circunuestita, cereis accensis collucebat, hymnis canticisq; sacris personabat, acerrarum odoribus fragrabat. Sacerdotes in amplissimis uestibus circunstantes Remigium humano propè cultu augustiorem, cœlestis chori speciem introgressis uisentibusq; præbebant. Rex inter candidatos & ipse candidatus ad baptisterium amplissimè apparatum processit sublimi ceruice, cæsarie promissa: discriminataq;, simul & unguentata, eadem calamistro comentiumq; arte per gradus in suggestũ uerticis concinnè decoreq; formata. Etenim apud Francos, tãtùm Reges Regiaq; stirps crine intonso ornatoq; agebant: cùm Alani, Burgundiones, Sicãbri incultiorem promitterent. Hos Regios spiritus, de Christiana ciuilitate mansuetudineq; uerba faciens, Remigius ita dimisit, in uulgusquè æquauit, ut Clodoueus omni fastu deposito, in humilitatemq; priuati hominis descendens, se purificandum abluendúmque Remigio mitissimè tradiderit. Ita sacra lustratus aqua, & uelut cœlestis muneris chrismate delibutus. Cumquè tribus diadematibus rubris in alba parma depictis, ad eam diem usus fuisset, pro gentilitijs insignibus Liliata signa accepit: eiq; è Clodoueo Ludouicus nomen factum. Lantieldis etiam reiectis ueteribus præceptoribus, synceram religionem baptismate nostro agnouit, & ingens Franciæ nobilitatis uis insecuta est. Breuiq; omnes Franci, nostri effecti, & Romanis institutis disciplinæquè dediti, Gallorum æmulatione. Nec ulla publica lætitia maior unquam Gallis affulsit, quàm quòd unius secum corporis effecti Franci, eisdem mysterijs uterentur. Alemani uerò mœrebant, armis uictis, nondum animis domitis. Et Francorum fœlicitatem, florentesque in dies magis res, certam sempiternamquè seruitutem sibi allaturas existimabãt. Eorũ non cõtinenda nobilitatis pars, ac eorũ

quibus

quibus libertatis cura præcipua erat, iniquo animo ferentes graues sibi leges à Franco impositas, ueriti etiam ne in caput suum, ut qui nimis communis salutis decorisque auidi essent, durius à Francis dominatus semel parti retinendi cupidis consuleretur: in Ostrogotthorum fines se contulere, Theodoricus Ostrogotthus Italiæ Rex, miseræ gentis aduentu, ne pax turbaretur, æquiores parendi leges Alemanis à Franco, ac reditum in patriam, ueniamque secessionis per literas petijt, quas ipsas, alterasque simul binas à Franco rescriptas attexere non alienum sit. Pro Alemanis Ostrogotthus Ludouico in hanc sententiam scripsit: TVÆ de Alemanis uictoriæ gratulor, eamque mihi tecum statuo communem. Tuam enim uirtutem, meam existimo fœlicitatem: quandoquidem ita postulat necessitudinis ius, meumque de animi tui magnitudine iudicium excellens, & qui omnia superat, meus in te singularis amor. Hostium Duces authoresque, amentiæ pœnas dedere: scelus eorum cruore expiatum est. Tuæ summæ prudentiæ est, ita præterita agnoscere, ut futuris prospicias. Magnificus triumphus, ac te dignus est, multitudinem insontem, cui fortuna belli ac numen pepercit, tibi supplicare: teque illi salutem ac incolumitatem concedere: ut secundum Superos nullus sit, cui plus se acceptum referre ipsi prædicent. Tu quoque cæteras admirabiles uirtutes tuas hac clementiæ palma, ac condonandæ uitæ laude cumulare statuas, qua una re quàm proximè potes ad Deum optimum maximum accedere, ut te & sibi natum, & regnare seculum nostrum lætetur, glorieturque se cum ueterum fœlicitate certare. Gentis Alemanorum antè nobilissimæ reliquijs ignosce, quæ (ut calamitosorum fata sunt) uano metu perculsæ, in meum hominis tibi coniuncti sinum se contulere: errorem que hunc misericordia dignum iudices, eosque pace tua perfrui, & finibus suis uti, ac quas à libertate maiestatis tuæ proficisci par tibi uidebitur, legibus parere iubeas. Spondeo nihil eos in posterum, nisi pia erga te & grata beneficij tui recordatione acturos, cogitaturosque. Sin quid secus agitarent, non magis tibi salutis eorum conditori, quàm mihi uoluntatis illorum sponsori, & quasi uadi hostes forent: & qui deprecatoris munere fungor, ultoris partes uicemque susciperem. Integros, florentesque uicisti: quæ gloria accedat si persequi exangues & confectos, in animum inducere magnitudo tua posset? Nihil pro popularibus, nihil pro affectibus meis deprecor: sum tantùm tui gloriæque tuæ memor. Nec quicquam persuadere tibi studerem, nisi mihi prius probassem, id & laudi & gloriæ tuæ conducturum. Hæ literæ Franco redditæ: legatorumque preces causæ miserorum conuenientes, nihil non impetrarunt apud Francum Regem nouæ religionis ardore succensum, ac concilium episcoporum Aureliani habentem, cum iam certatim san-

tim sancti Patres, qui multi supererant, undique ad eius edictum conuenirent, illique uelut iusto sanctoque Regi parêrent. Igitur Francus ad Ostrogotthum literas huiusmodi dedit. MEAM de Alemanis uictoriam, non minus piam quàm fœlicem tibi uideri, gaudeo: agnoscoque & beneuolentiam & humanitatem tuam. Quod prius naturæ meæ dederam, ut Alemanis uictis ignoscerem, nunc honoris tui causa, eorum secessioni defectionique ignosco: tibique eo magis debebunt, quòd qui semel uita donati, continuoque ad furorem reuoluti, nullam sibi spem iterum impetrandæ ueniæ reliquissent, de illis, te agente, nulla piacula expetam: sed in patrias eorum sedes, fidemque meam, ac mitissimam iuris conditionem illos recipio. in futurum si plus consuetudo amentiæ quàm officium apud eos ualebit, lenitas mea & pristina & præsens, & hæc authoritas tua graui cruentoque in eos exemplo sanciendaerit. Hæc partim per literas, partim per legatos acta. Pace, patriaque, ac æquissimis legibus impetratis, maior aduersus Visigotthos exorta est controuersia: quos magis cordi esse Ostrogottho, quàm Alemani fuerant, apparebat. Franci noua religione pij. Visigotthos Arriana impietate pollutos oderant. Accedebant, quæ animum Franci Regis magis ac propiore causa irritarent, quòd Alaricus Visigotthorum Rex, cuius pater auusque amantissimi Francorum Regum fuissent, exules hostesque Francorum recipiebat, colebatque: & cùm de colloquio ageretur, insidias uitæ suæ Francus Rex paratas ab eo comperisse se dicebat: & finitima regna ferocibus Regibus pacata diu esse non poterant. Ac eousque contentio animorum exarsit, ut fama, quæ nec falsa fuit, increbresceret, cæteris submotis ad ostentationem uirtutis Reges ipsos Ludouicum Alaricumque inter se concursuros, nobilissimoque pari fortunam utriusque gentis decretum iri. Quod ubi Ostrogotthus accepit, in hanc sententiam ad Francum scripsit. ANIMVS meus, ingens altumque uulnus accipit, cum audio omnium mortalium mihi charissimos, te tantæ maiestatis, ac Alaricum Visigotthorum Regem, leuibus aut saltem expiabilibus causis concitatos, pugna certaturos. Quæ quàm atrox ancepsque futura sit, mente prospicio. Nullius ex rei spectaculo maiorem uoluptatem capere possunt ij, qui fœlicitati uestræ inuident, quibusue uirtus uestra magnitudoque formidini est, quàm ex hoc concursu uestro, cùm uidebunt uos mutuis digladiari odijs, acutrunque, dum alteri præsens molitur excidium, cadere posse. Qui uerò uos diligunt, resque uestras florentes, gloriæ præsidioque sibi esse ducunt, quàm magno omnes iustoque dolore affici necesse est, cùm tristis affertur fama, uos à stirpe coniunctissimos, tam atroces inter uos hostes esse, quàm sancta patres maioresque uestri iura amicitiæ societatisque seruârunt? Ex meis enim sensibus de reliquis ca-

pio coniecturam. Tanto mihi mœrori est dissensio disiunctioq́ haec uestra, ut quia ambo & mihi & inter uos necessarij, arma infensa infestaq́ capitis, tela in latus meum stringi intendiq́ putem, bellúmque suscipi, quo & uincere & uinci, peræquè miserum luctuosumq́ est. Seuius finiuntur quàm inchoantur bella: nec ut initium illorum, ita & exitus in mortalium manu reponitur. Vbi tantum armorum corporumq́ sub signis stabit, quis cruori legem dabit, unde, & quantus fluat? Qui unum hostem sponte suscipit, multos inuitus habet. Amici singuli in periculis, hostes gregatim occurrunt. Dicam amantius quàm libentius. En ego ille, cuius magno dolore in ferrum ruitis, communis amici fiducia denũtio: amicis, qui rebus uestris integris multi sunt, rem cognoscendam componendamq́ credite, arma ponite: per utrum stabit, quo minus ab armis discedatur, in eum pro altero coactus dextram meam meosq́ armabo. Hæc mea charitatis plena denunciatio, uestrę uestrorumq́ ac orbis saluti prospiciens, uos uel terreat, uel, quod malo, moneat. Superbũ existimauit Ludouicus, totius orbis moderatorem Ostrogotthum uideri, ac paulò antè eo contendente ueniam secessioni Alemanorum datam, & nunc arma Francorum absterreri ne in Visogotthos ferrentur. In hanc igitur rescripsit sententiam. NON alio animo erga Alaricũ sum, quàm te uelle æquum est, cùm domum suam statuerit hostibus domus meæ esse certissimum receptaculum. Non ego illi, sed ipse mihi bellum indicit. Indictum ne capessam, geramq́, oro ne mihi author sis, contrà atq́ patrius mos, naturaq́ mea suadet. Quod uerò par hoc nõ probas, me cum illo, si casus ferat, concurrere, non uideo cur ęquius sit illum in me, quàm in illum me pugnare. Ego uerò cũ tu me ad pacem, ille ad bellum uocet, si duas habeam dextras, altera ab eo me tuter, alterã uoluntati tuæ inermem dem: sed hoc rerum naturæq́ statu, cùm propè signa ab eo canant, uerba de pace audire qui possum? Hoc responsum causæ Visigotthi Ostrogotthum magis coniunxit. Isq́ euestigiò ad totius orbis Reges literas, quarũ exemplũ nunc quoq́ legitur, dedit inclementes in Francũ: eius aures æquo iuriq́ clausas: in iniuria uiribusq́ ac ferro eũ omnia reponere. Cõmunem gentium causam agi, ne opes Francorum nimis augescerent incrementis: futuras exitio reliquis Regnis, si euersis Alemanis Visigotthi tollantur. Omniũ reliquorũ Regum unum concilium corpusq́ constituendum esse, ad cuius iudiciũ Francus euocetur. Singulorũ salutem, uniuersorũ prudentia cõtineri: mittendos undiq́ in Franciã oratores, absterrendi Ludouici causa. In primis solicitabat Burgundionum Regem consocerum suum Gundebaldum. Is dum per legationẽ nimia cõtentione rẽ apud Francos inuisam agit, alienas simultates suũ fecit bellũ. Vtq́ duos fratres quanuis sontes morte multârat, ita ipse à fratre reliq̃ ꝓditus, Regnũ domumq́

mumq; amisit. Odesillus, quod precibus nullam Regni partem impetrare ab eo posset, Ludouicum Regem iam Gundebaldo infensum occulta legatione solicitat. Pacto conuenit, uti ei Burgundionis Regis filio dimidia Burgundiæ pars daretur, altera pars Ludouico eiusdem Regiæ genero cederet. Ludouicus deposito in speciem Visigotthico bello, in Gundebaldum mouet, eumque urbibus Cisararicæ Burgundiæ spoliat. Intermissoq; paulisper, ac mox redintegrato bello, quod atrocius futurum uidebatur, nihil nō ausuro per desperationē Gūdebaldo, Clotildis Regina, non hominis, sed nominis patriæq; cōmiseratione, ut apud eius gentis scriptores inuenio, adducta, simul pudore, ꝙ eius dos belli causa prætēderetur, bellum tollere conata, à suisq; prædocta, ita Regem maritum allocuta est. IAM dimidiam Burgundiæ partem Rex obtines, satis amplum in præsentia præmium & uirtutis & fœlicitatis tuæ. Quæ (malum) ratio est te, & tuo & tuorum sanguine, quod reliquum Burgundiæ est, nec tibi nec tuis parare? Vis tu Gundebaldi qualiscunq; patrui mei cruore perfusus, Odesillo alteri patruo meo imbutum fraterna cæde solium insidendum tradere? Cupiditate cæcus ille iniquum fœdus tecum percussit. Tanti ne tibi illud est fœdus, ut omnia euertere malis, quàm non sanctum piumq; id ducere, in quo nihil sancti pijq;? Magnificentius tibi omnium maximo Regi foret, quicquid Burgundiæ nunc tibi habes, Odesillo tradere, quàm parricidium Odesilli (qui morte Gundebaldi fratris funestum diadema induere optat) tuum scelus facere. Eius enim in fratrē scelus, tuorum ferro admissum, ac te contrà armato perpetratum, cui demum homines superosq; crimini daturos putas? sed illæsa integraq; fœderis fide, quod Burgundiæ telis, ac periculo tuo recepisti, retinebis, simul finem incunabulorum meorum sanguine domestico irrigandorum facies. Spopondisti te bello confecto uictorem Burgundiæ dimidium Odesillo traditurum. Quantum in te est, fidem persoluisti: quandoquidem omnia expertus es, ut posses persoluere. Fortunæ nec tu, nec ullus mortalium imperare potest: quādo nec superis ullus nostrū potest. Ipsa arbitrio suo pacem, sed maximè bella regit. Non semel eam tentasti: uires contulisti. Quid præterea aliud expectare ille abs te debet? Tandem sit aliquis meorum malorum modus. Imminuere te domus quæ me tibi genuit, mala, par est. Quibus mederi te æquius foret, oro ne augeas. Nescio utrū magis indignum sit, quòd patruus meus patruum meum tua dextra occidere conatur: an quod tu fratrem in fratrem armare, ac inter se committere dicare. Quod non anteà fama cedere desinet, quàm impio Odesilli conatui auxilio esse desieris. Quòd si mortem nostris cruentā imprecari fas nobis esset, simul optare deberemus, ne nostris, sed alienis occumberent telis. Tuæ quoq; prudentiæ est, ne quid in

quenquam nostrorum piè impiéue statuas, ut non idem liberos nostros inter se, in suosq; paterno exemplo statuturos præsciscas. Tu hac sapientia, his parentibus maioribusq; ortus, inuictæ gentis Imperator, ipsæ summæ uirtutis fœlicitati'sque, modò religionem Christianam professus, à rerum gestarum clementiæq; gloria deficies ac existimationem expectationemq; hominum frustraberis, qui uelut cœlo demissum te intuentur, ab ore tuo pendent, ac numen esse in te ferunt, quòd nulla te nisi pia, necessaria suscipere bella prædicant, & uera uirtute administrata, admirabili mansuetudine conficere, ut etiam uicti te parentem sibi rebus'que suis sentiant. Alemanis atrocibus hostibus semel atque iterum ueniam impertisti: Burgundiones persequi non desines nisi euersos? Tu hac indulgentia & pater & Rex fratrem in fratrem armas? Quin, ut ut te dignum est, liberis tuis pia in te & inter se facinora imitanda proponis? Tuis illi uestigijs insistent. Paternum iudicium pro præcepto legeq; uiuendi accipiēt filij. Regnum tuum finibus Burgundiæ Citararicæ auxisti. Erit, cùm quod armis obtinere nondum potes, affulgente occasione sine contentione obtinebis. Tu uirtute uicisti: est qui sui sceleris inuidiam intorquere in te conatur. Bellorum tibi tuisq; opulētissimorum causa & iustior & sanctior dabitur. Citius pacis quam belli materia nos deficiet. Verbis lachrymas precesq; addebat, Ludouici genibus aduoluta nihil à uiro Rege non impetratura concors uxor. Et Gundebaldus ab omni re occasioneq; petens auxilium, cùm armis se imparem Francico bello sustinendo sentiret, ut arte falleret, nullas conditiones etiam uectigalis pensitandi aspernatus, pacem impetrauit. Mox uelut confecto bello dimissis à Franco copijs, fratrem repentè adortus, trepidum Viennam fratrib. fatalem urbem compulsum obsidet: ac antequam coacto rursus exercitu Frāci auxilio uenire possent, expugnare omnibus uiribus contendit. Ille contrà eruptionibus fortunam prælij non tentabat: tantùm mœnia tutabatur: & ne commeatus deficeret, quoad Ludouicus Rex perspecta Gundebaldi perfidia occurrere posset, inermem turbam ex urbe ejicit: in qua erat aquæductus curator, qui se per iram ad Gundebaldum in castra contulit, pollicens se furto Viennam in eius potestatem redacturum. Fides ei habita est à cupidissimo, uel cum periculo confestim debellandi Rege. Erant in editiore urbis parte, quorum nunc quoq; uestigia extant, spiracula, specusq; abditi, ac immissaria, quibus ex longinquis fontibus aqua operibus deriuata, intra mœnia recipi solita fuerat, hæcq; tunc suis obicibus clausa obstructáque ac imperuia uisa, nisi ars ac indignatio, ingeniumq; omnia domans peruaderet. Aquęductus curator à Gundebaldo delectissimos Burgundionum accepit: eosq;, silentio noctis occultū iter ingressus, paruo molimine amotis quæ intersepie-

terſepiebant, in urbem duxit: hicq; refractis portæ, quæ proxima erat foribus, reliquas copias iam præparatas recepere. Mox muri occupati deiectis uigilibus præſidijsq;, & cædes, cum lux oriretur, fieri cœpta. Odeſillus, cùm in extrema ſpe ad tutelam templi confugiſſet, ipſe, Epiſcopusq; Arrianæ diſciplinæ uir occiditur. Triſtis nuntius is fuit Francis. Maiore igitur ira, iuſtioreque quàm antè cauſa coactus ac ductus in Burgundionem exercitus, tanto omnium ardore, tantaq; minarum mole, ut ultima deſperatio Gundebaldum ceperit, nullo ultra fallendi loco relicto. Ad Oſtrogotthos fuga elapſus eſt prius quàm copijs hoſtium circunuallaretur: nec multo pòſt in exilio deceſsit. Tunc próceres gentis Regibus Ludouico Clotildiq; commendârunt Sigiſmundum Gundebaldi filium, cui (ut oſtendimus) nupſerat filia Theodorici Oſtrogotthi Regis generi Franciæ Regiæ. Ea affinitas inter Francum Oſtrogothum'que ſimulatum certamina diſtulit potius quàm ſuſtulit. Sigiſmundo regnum Tranſararicæ Burgundiæ datum: qua in re Oſtrogotthi in præſens gratia quæſita, ne pronior in Viſigotthum reſpiciendum quàm in Francos foret. Ita compoſitis ex ſententia rebus, omni ſimulatione depoſita, in Viſigotthicum bellum omni conatu curaq; incubuit. In Pictonibus decimo ab urbe lapide in campis Vogladenſibus ad Hilarij obuium pari ferocia hoſtem habuit. Extemplò utrinq; acies ſtrui cœptæ. Nec mora dimicandi ulla interceſsit. Pugna æquo Marte commiſſa. Procedente certamine, impetum uelut præcipitis torrentis inuehentium ſe Francorum Viſigotthi ferre minimè poterant. Senſim primùm cedebant: nec ordines iniecta trepidatione perturbabantur. Deinde Francis, ut ſemel loco motos ſenſere, acrius gradum inferentibus, haud dubiè, obliti decoris ordinumq;, terga uertêre. Alacrius fugientibus obſtare: in pugnam redire iubere: non à pedibus tergoque imbelli, ſed ab armata dextra præſidium ſaluti quærendum: in uirtute audaciàque uictoriam, prædam, gloriam poſitam: in fuga ignauiàque ſeruitutem, dedecus, exitium collocatum. Metus quàm pudor, premente, nec laxamentum dante hoſte, apud pauidos plus ualuit. Tunc Alaricus effuſa ſuorum fuga, & ipſe, ſed poſtremus, inter aliquot equites abreptus eſt, ad id uſque tempus ſummi Ducis & ſtrenui militis partibus functus. Rex Francus in primo agmine rem gerens, eum conſpicatus, memor minarum, ferociumque uerborum, gloriæ etiam cupiditate ſtimulante, certàque iam ſuorum uictoria elatus, cæteris uelut uilibus capitibus omiſsis, in eum unum tanta ui, tam'que infeſtus equum admiſit ut ad primum incurſum equo deiecerit. Tunc duo Viſigotthorũ equites Regis ſui caſu magis irritati quã territi, antequam Rex Regem cõficere, ac opima ſpolia capere poſſet, diuerſi haſtas equorumq; curſum in utrunq; eius latus dirigũt. Beneficio

loricæ, ac auxilio Clodorici iuuenum fortissimi æquato Marte, incruentus periculum euitauit. Stratum Alaricum pedes Francus attollere se conantem confodit. Hoc triste his qui aderant, spectaculum, moræque intercedentis spacium Visigotthis fugam præbuit. Qui eorum Engolismæ in præsidio relicti erant, dum urbem muniunt, repentina strage territi, cùm pars murorum uetustate corruens, miraculi speciem præbuisset, Francos mœnibus admisere. In Burdegalensium finibus Visigotthi, qui prælio abfuerant, ausi fortunam prælij tentare, tanta cæde uicti sunt, ut is locus Campus Arrianus etiam seculo hoc nostro uocitetur. Igitur Burdegala, Vesates, Cadurci, Rutheni se statim dedidere. Aruerni amisso in acie Apollinare Duce, Sidonij Aruernorum Episcopi consanguineo irritati, postremi omnium se Ludouico tradidere. Iam præter Tolosates, ubi Regia Visigothorum erat, in fidem omnia uenerant. His tandem & ipsis receptis, regressus Rex ad minora etiam domi sananda tollendáue mala animum conuertit. Cannacarius Cameracensium idem & Atrebatium Regulus, uetustissima generis nobilitate tumebat. Clodionis Regis Franci abnepotem se prædicabat: ac ad se legibus Francorum Regnum peruenturum fuisse dicebat. Non uires hominis, sed causa ingrata Regi erat. Is ipse, fratresque Ludouico proditi, necatique. Proditoribus, ne exemplum prodendorum Regum iudicio Ludouici sanctum haberi posse: munera, quæ aurea dari conuenerat, adulterina data. Sigiberti è proceribus Francis ferocia maior, sed causa minus inuisa. Pro Regis gloria se sanguinem fudisse uulnere ingenti accepto iactabat: nec ullam sibi relatã gratiam. Huius filium in paternum dominatũ (Agrippinẽsibus imperitabat) succedere iussit. Iuuenis Regis imperium ita interpretatus, ut fata patris appropeitare se iuberi crederet, patrem occidit. Ludouicus supplicio filij necẽ senis est ultus. Chararicus magnæ cognationis uir, minus reuererens Regis uidebatur. Is ipse, pubescensque filius, monachos se profiteri coacti sunt. Adolescens lanuginem suam, abrasumque caput contrectans, Mi pater, inquit, hæ frondes in uirenti florentéque arbore strictæ, sua maturitate succrescent. Deus faxit, ut author putandæ comæ tam citò arescat, ipse, stirps que, quàm fœlici uerè hæ reuiuiscent. Cellularum arcana minime surda mutáue fuere. Gnarus ferocis dicti Ludouicus, patri filióque mortem indixit. Ita in cædes ibatur. Hæc domi patrabat externis bellis profligatis animus quietis impatiens, quoad Græca legatio aduenit. Anastasij Imperatoris oratores Franciam ingressi, in Turonibus Regem conuenere: atque ita uerba fecère. TE « Augustus Consulem Patriciumque salutat: qua tituli maiestate se- « cundum Cæsarum decus, nullum maius excelsiúsue fastigium « excogitare potuit. Regium enim nomen sanctum esse meminit, « sed

» sed tibi cum multis cõmune. Magnitudo uerò tua cæteros supergressa, nouam gloriam postulat. Defendisti Christianũ nomen, ac potius orbem terrarũ, à Visigotthorum furore, qui & urbem Romam euerterunt, & Imperiorum Regnorumq́ hostes erant: tantique Superis pietas tua uisa est, ut tua unius manu, Dei hominumque hostem occidi uoluerint, inter tot tela hominũ, tot cœli fulmina. Cùm igitur gentium salutem unus constitueris, ac generis humani patrem te numen & religio tua effecerit, accipe hæc consulatus insignia, & Patriciatus nomen, simul hanc auream coronam, qua honoris gratia donaris ab Augusto quidem, sed orbis terrarum approbatione. Cumq́ causam mortaliũ semel defendendam susceperis, noli dubitare sępius hęc mortalium immortaliumq́ de te iudicia promereri. Sella curulis, fascesq́, ac corona suscepta, nũmusq́ in populum sparsus. Coronã eãdem gemmis margaritisq́ distinctam Romam Rex ad templum Lateranensem misit. Nec tũc Gręca defuit facundia. Legatorũ Princeps, O' Rex, inquit, in orbis arce lauream sempiternam locas, quà uirtutis ergò donaris. Non uis eam in obscuro iacere, aut memoriam rerũ cũ rebus extingui.

Inde societas amicitiaq́ inita: quæ nõ suspecta modò, sed formidolosa etiam Ostrogottho fuit, uerito ne cũ Augustus nihil cupidius moliretur, quàm ut nomẽ imperij in antiquam maiestatẽ restitueretur, res Græcę cum Francis recenti fœdere coniunctæ, Visigotthica regia propè euersa, Ostrogotthis ac cæteris regnis internecioне forent. Anteuertendum igitur ratus, cum Italiæ Siciliæq́, ac circuniectis Italiæ insulis, simul Illyrico Dalmatiæq́ iura daret, ac Ostrogotthos populares suos exercitatissimos in armis haberet ad octoginta armatorum millia. Almarico Alarici à Franco Rege cæsi filio, duce Ilba Gepidarum Comite, auxilio misit: qui Visigotthis coniuncti uictoriam reportarunt. Francorum millia uiginti desiderata. Prouincia ad Ostrogotthos, Vasconia ad Visigotthos redijt. Reliquas Francorum opes tentare non est ausus: apparuitq́ eum tantùm quærere, ut finibus suis se Ludouicus continens, cæteris regnis abstineret. Isq́ antequam ulcisci posset, obijt tricesimo regni sui anno. Sepultus est ad Lutetiam Parisiorum in æde Petri & Pauli suburbana, quam Visigotthico uouerat bello, Genouefæ nunc est, in cuius diuæ tutela urbs est; quam regiam esse iusserat. Ex eo tempore arx caputq́ regni est habita, in qua plurimum autoritatis maiestatisq́ foret. Ostrogotthus post uictoriam de Franco partam, nihil uera uirtute gessit: minas non modò in Græcos, sed in ipsum numẽ religionemq́ uertit. Iustinus Augustus Anastasio fulmine icto succedens, Arrianos toto Oriente exules esse iusserat. Centesimum iam plus annum utraq́ Gotthorum gẽs sectam Arrianã sequebatur. Id Iustini edictum Theodoricus Ostrogotthus tam indignè tulit, & Iohannem Pontificem maxi-

mum cum Episcopo Rauennatium & aliquot Senatus principibus ad Augustum Græcum legârit cum mandatis & minis grauibus, nisi restituerentur domum Arriani, se templa nostra solo æquaturum, urbem Romam nomenqúe Italicum deleturum. Iohannes reuerentissimè exceptus, Augustum coronauit. Expositis mandatis consultari cœptum: eoqúe descensum est, ut induceretur decretum potius quàm furens Ostrogotthus rabiem in innoxiam gentem uerteret, numen ipsum causam suam defensurum, quando pietas humana non posset. Reuersum nihilo secius confectis mandatis Iohannem Theodoricus in arctam custodiam Rauennæ coniecit, uelut Augustorum nomini deditum, & ab Augusto cultum, humaniqúe generis parentem salutatum. In carcere obijt Pontifex. In eadem causa fuere uiri clarissimi Symmachus & Boetius: quos suspicatus Theodoricus Augustorum rebus æquiores, ac à Gotthicis alieniores esse, antè legatos Constantinopolim missos in custodiam coniectos, tunc necari iussit. Pietas ipsa & sanctissimos uiros ulta est, nulla mortalium ope, paucis diebus superstite Theodorico, nomineq́ Gotthico aliquot pòst annis obliterato: Ludouico sobole in multa secula superstite, regnaturaq́, nec ulla grauius re, quàm multitudine liberorum, atque inde domesticis bellis laboratura, fœlicitate temporum suorum, rebusq́ nimis lætis corrupta, Franciæ uerò nobilitate religioneque immortalitatem nacta. Inter Ludouici filios paternum regnum ita diuisum uelut in tetrarchias est, ut CHILDEBERTO Parisij, Clotario Suessiones, Clodamiro Aurelianum, Theodorico Mediomatrices Imperia forent, Regesq́ omnes appellarentur. Nec illa ciuitatum modò nomina, sed rerum arces opulentissimæ erant, unde sua cuiusq́ longè lateq́ fusa regio iura peteret. Sed dum singuli magnitudinem paternam æquare student, sé que angustis finibus clausos putant, primùm externa, mox & domestica exorta bella: quoad unius ad arbitrium sunt omnia reuocata. Primùm omnium pax cum Almarico Alarici filio firmata ab Regibus Francis, data illi in matrimonium ipsorum sorore nomine materno Clotilde, Tolosatiumque præfectura restituta. Augendi Francis in Gallia Imperij materia propior, aut iustior causa nulla uidebatur, quã ut Burgũdia péteretur, Aurelianensium regno continens. Et Clodamirus Rex ar-

ma in

ma in Burgundionum Regem Sigismundum pia capere sibi uidebatur, quod eum populares coarguebant Sugerium filium ex filia Theodorici Ostrogotthorum Regis procreatum, superinducta nouerca non conferendæ nobilitatis necauisse. Sugerius, non ut priuignus modò nouę nuptę inuisus erat, sed quòd improuidè matrem defunctam laudaret nimis, generosioremq́ eam fuisse cōtenderet, quàm cuius mundo ornamentisq́ illam excoli conueniret: adeò stimulos nouercales in perniciem suam acuit, ut eam illum appetiti Regni insimulante, pater uxori deditus, ad quiescentem filium duos suorum intromiserit, qui laqueo ceruici iniecto spiritum intercluderent. Hic finis fuit liberæ nimis linguæ, & incauti in matrem amoris. Clodamirus hoc parricidio Regem infamem bello est adortus, nec in difficili res fuit. Pugna commissa, desertus ab suis Burgundio. Ipse, liberiq́ (hi ex posteriore uxore procreati fuerant) capti Aurelianum ducti, ac in puteum coniecti, nece saltem Regiorum puerorum indigna, sed non diu authori læta, impunitáue. Gundemarus Sigismundi frater à popularibus Rex salutatur. Clodamirus ulteriorem Burgundiam cum uictricibus copijs penetrans, in prælio occiditur, cum secundis rebus ferox, ac certaminis studio cum paucis procul ab suis temerè eueheretur, hostesq́ consultò uiam perrumpenti daret, ut ab suis interclusum circumuenirent. Nonnullæ etiam Burgundionum cohortes insignia ornatumq́ Francorum induerant, ut tanquam inter suos res gerentem minore negocio adorirentur. Vndiq́ dolo captus, egregiè pugnās cecidit. Aliquanto post Clotario Childebertoq́ necē fratris persequentibus, Gundemarus regno spoliatus in Hispaniā ad Visigotthos sibi cōsciuit exilium: quod cū parum tutū arbitraretur, in Africā ad Vandalos transmisit. Burgundiam uictores Reges inter se diuisere, nulla ratiōe habita filiorū Clodamiri. Tres admotus pueri erāt, Theodobaldus, Gūtarus, Clodoaldus: apud auiā Clotildem educabātur. Ab hac extorserūt uictores patrui, ut eos ad se mitteret, polliciti se illis regnū paternū reddituros. Clodoaldus ex itinere à paternis amicis futura prospicientib. in tutū subreptus, aliquāto pòst necessitatē in uirtutē uertēs, tōsus cœnobio se sacrauit. Reliquos duos cū in potestate haberet Clotarius, occidit (quo maius nefas esset) manu sua corā ipso Childeberto initio consilij participe, sed tūc scelus detestante, illachrymanteq́. Ita etiā defunctus Clodamirus, morte insontiū filiorum pœnas dedit, necatis innoxijs Sigismundi filijs. Hæc domi. Nec peregrè sanctius. Theodoricus iā inde ab initio regno tāta cupiditate flagrauit amicitię societatisq́ cum Turingis gente ferocissima, & tūc latioribus finib. utente, sanciendæ, ut eis obsides in fœdere paciscēdo petētibus daret. Tres fratres erāt illius gētis Reges, Badericus, Hermenfredus, Bertarius. Hermenfredus Bertariū repentina ui aggressus oppressit, à nullo minus quàm à fratre metuētem. Ac iam alterum

fratrem

fratrem aperto Marte petebat, fratris casu edoctum, ac egregiè se tutantem: nec suis uiribus euertere poterat. Theodoricum Regem accersit, promissa illi dimidia fraterni regni parte. Auxilio Theodorici cæso Baderico, tota Turingia potitus, fidem mutauit, fratrum pœnis insectãtibus: exituq; (ut in scelere assolet) infœlici, partem Turingiæ ex fœdere Theodorico petenti, bellum anteuertens mouit, in prouinciasq; Francorum Transrhenanas excursiones fecit. Cæde, incendijs, ruinis, direptione omnia miscuit: obsides quoque Francorum fœdè excruciatos interemit: iam opibus suis fretus, quòd trium Turingia Regnorum potens esset, ad tam insanam cupiditatem perleui momẽto impulsus. Ei nupserat Amalaberga filia Honorici Vandalorum Regis, genita ex Amalanfreda Theodorici Ostrogotthorum Regis sorore. Adeò Ostrogotthus maximas totius orbis terrarum regias & sibi, & inter se affinitate deuinxerat, omnium regum prudentissimus: ueritus ne si res Romana restitueretur, Reges à quibus euersa esset, euerteret. Hæc Amalaberga Hermenfredo uiro conuiuium habituro, dimidiam omnino triclinij partem strauerat, interrogantiq; quid tandem id rei esset nihil cũctata respondit, qui parte regni exueretur, eum etiam triclinij parte cedere conuenire. Theodoricus in spem prædæ accersito Clotario, Turingiam totam uictorijs peragrauit. Fide etiam accepta Hermenfredus ad eum cùm se contulisset, ex editissima turri deiectus est. Clotarius Radegundam uirginem sanctam, dignamq; quæ uel una merces belli peteretur, filiam Bertarij Regis, uxorem duxit, nihil consulto fratre, cuius eo bello primas partes esse oportuerat: simul eiusdem uirginis fratrem occidendum curauit. Hæ, superioresq; res omnes exempli scelerisq; tragici. Ex eo tempore exorta simultas inter fratres, solicitam Franciam habuit. Quin Childebertus Theodoricusq; communi animo consilioq; fratri bellum intulere: nec obsecratione matris ad memoriam germanitatis reuocari poterant. Cum copiæ stricto ferro paratæ ad pugnam sub signis starent, repentè ex summa serenitate tranquillitatequé, tanta cum horrendo fragore grandineq; deiecta est, cœlo tempestas, ut ea in religionem uersa, id bellum depositum, salutatioqué militum mutua insecuta sit, & dextræ interiunctę, pacequé domi parta pium longinquumquè bellum susceptum. Clotildis Regum Francorum soror à Visigotthis Arrianis, in quos enupserat ipsa pia, ignominiosè duriterqué tractabatur. Via euntem, cœno lapidibusqué incessebant. Sauciа imbutum cruore sudarium ad fratres Reges misit: quibus uelu ti literis sanguine exaratis perciti ira Franci in Visigotthos ducũt, Cæsus Almaricus, reducta in Franciam Clotildis, nec ita multo pòst Visigotthi bello repetiti. Cæsaraugusta obsessa, coactaque synceram religionem profiteri. Tunica Vincentij martyris, ue- lut in-

lut ingentes exuuiæ; Lutetiam aſportata; eiq; Diuo ædes ſuburbana extructa, quæ nunc Germani eſt. qui fuit annus ſalutis quingenteſimus & uigeſimusquintus, cum biennio antè Theodoricus Rex Oſtrogotthorum magno ſuorum malo obiuiſſet, relicto nepote Atalarico ex Amalaſiunta filia octauum annum agente. Pater Eutharicus deceſſerat. Mater omni laude à ſcriptoribus cumulata, immaturam filij ætatem regebat, erudiendumq́ue ciuilibus prius quàm belli artibus curabat. Ac ut ſanctum fœdus cum Francis (quorum uires formidoloſæ iam Italiæ erant) feriret, Prouinciam Theodoberto Theodorici Mediomatricum Regis iam defuncti filio attribuit, ne quid in Gallia Oſtrogotthos Franci poſsidere indignè ferre poſſent. Próceres gentis inter arma nati, quos perpetuus à Græcis Auguſtis metus in conſilijs bellorum continebat, non ſatis æqui matri erant. Tandem neque bello, neque pace boni, ſed perditiſsimi aſſentatores, ut pueris regibus aſſolet, dominabantur, animumq; Regis ac aures poſsidebant: quorum alios exilio, alios morte mulier multauit. Theodatum amitinum tantùm uerbis caſtigauit, Hetruriæ Prætorem à Theodorico Rege creatum. Cui nihilo ſecius octauo à patris obitu anno mortuo filio nupſit; cùm eoq; res adminiſtrabat. Burgundiones Liguriam Æmyliamq;, Alemani Venetiam miſſu Theodoberti euaſtârunt, nec niſi prȩda pleni à Theodato reiecti domum ſunt. Illud unum uirtutis opus Theodatus edidit, literis quidem eruditiſsimus, ſed uita inerti, ignauaq;. Is tamen, ſeu ut ſolus regnaret, ſeu beneficijs oblitus, caſtigationis memor Amalaſiuntam in inſulam lacus Volſinienſium relegauit: ibiq; occiſam ab eorum liberis, quos illa malos filij ſuaſores neci tradiderat, haud moleſtè tulit, nullo de illis ſumpto ſupplicio, ſed diſsimulatione præteritis. Aduerſus hunc Iuſtinianus Auguſtus ſummum Ducem Beliſarium tranſportare exercitum iuſsit; & ad Francos Reges oratores miſit, qui miſerarentur fortunam Italiæ, quòd nobiliſsimum Regnum ad indigniſsimos, & (quod nefas ſit) Arrianos recidiſſet: agerentq; cum Clotario & Childeberto ut Theodobertum fratris filium ipſi patrui à rebus Italicis capeſſendis, iuuandisq; Gotthis deterrerent. Mox affuerunt Oſtrogotthorum legati opem implorantes, ac edocentes, non charitate nominis Italici, religionéue ulla, ſed auiditate Imperij propagandi, iuraq; Regibus dandi, Græcum capeſſere id bellum. Interea ex ſententia bellum gerebat Belliſarius. De Oſtrogotthis Siciliam receperat, Neapolim obſederat, arteq; ceperat, aquæductu ibi quoq; occultum ingreſſum prȩbente. Tali rerũ ſtatu Gotthi deſidiam Theodati peroſi, Vitigitem nobilitate nequaquam parem, ſed rei militaris artisq; Imperatoriæ peritiſsimum, Regem creauêre: à quo immiſsi qui Theodatũ occiderent tertio quàm regnare cœperat anno. Nouus

uus Rex Matasiuntam filiam Amalasiuntæ Atalarici Regis sororem inuitam, quòd impari nobilitate nubere indignum existimaret, sibi matrimonio iungit. Bellisarius Romam secundissima ciuium uoluntate receptam, eorum fide uirtuteq; defendit, cùm eam Gotthi undique contractis copijs obsiderent. Inter hos motus Theodobertus Rex Italiam prouinciam ipse suscipit, recenti gloria nitens, quòd Danos maritimam Franciæ oram classe appulsa publico latrocinio uelut iusto bello infestam facientes, cæde fugaque affecerat. Tunc Italiam terrore nominis sui impleuit. In magnarum rerum expectationē erectis omnium animis, morbo correptus domū redijt, relictis Austrasianis Ducibus Lotario, Amingo, Bucellino, qui digresso Rege decoris imperijq; cupido, prædę sibi quærendę, quàm illius glorię opūq; studiosiores, formidolosi tamen utrisque partibus erant, utris se iunxissent, ad eos uictoriam inclinaturam. Gotthis Mediolanum, quod Augusti partium mallet esse, prementibus, decem millia armatorum stipendijs accepti dederunt. Austrasianorum arma erant galea, scutum: tela, gladius, bipennis. Vrbs nobilissima fame domita, Vitigiti Regi deditionem fecit: sed breui rebus Gotthorum in peius ruentibus, cùm inducijs impetratis per oratores in Græciam missos de pace ageret Gotthus, Iustinianus Galliam togatam ei permittebat ubi regnaret, dimidiamq; publicorum ex illa uectigalium partem sibi haberet, reliquam Augusti fisco inferret. Austrasiani Duces omnia se suis armis, uiris, telis, equis completuros, ipsosq; Reges Francos ad id bellum publicè capessendum excituros aduersus Græcum pollicitabantur, eumq; ex Italia trepida fuga ad mare compulsuros: ne tam turpis Gotthico nomini pax exciperetur. Bellisarij oratores Austrasianorum fidem maledictis incessebant: & Gotthus, si Franci Reges ductu suo id bellum gerendum susciperent, non minus eorum quàm Bellisarij arma horrenda censebat, euentu tristi. Paci enim ab Augusto datæ subscribere uoluit Bellisarius. Tantum in uno uiro momenti erat, ut nihil nisi eo autore ratum uideretur futurum. Ille bello redintegrato, Rauenna Gotthorum Regia urbe potitus, Vitigitem Constantinopolin deportat, Italia decedens uelut confecta prouincia. Relicti ab eo Duces, nequaquam illi neque bello, neque pace pares, auarè superbeque imperabant. Vixdum exacto biennio Gotthorum pròceres incerto rerum statu facta coitione à Græco defecere: primùmque Ildebaldum, deinde Ardaricum, ijsque intra biennium per seditionem absumptis, Tottilam Regem creant, uirum acerrimum. qui fuit annus salutis quingentesimus tertius & quadragesimus, aduersus quem nouos Duces, ac (cùm in his parum fiduciæ esset) Bellisarium rursus Iustinianus misit. Virtus Tottilæ nihilo secius fœlicitasque perspecta est. Multa clementiæ,

mentiæ,

mentiæ, multa impotentiæ exempla edidit. Vrbem Romam obsedit, Bellisario graui morbo implicito: ac cùm eam recepisset, ad Iustinianum oratores ciues Romanos misit de pace iungenda. Paciscebatur Gotthos eosdem hostes amicósque habituros, quos Augustus: fineret Gotthos suis legibus uiuere, ac Regio nomine: sin pacem aspernaretur, se urbem Romam euersurum: Romani, quali pro salute patriæ oratione conueniebat, suppliciter apud Græcum cum lachrymis miserabili que habitu egerunt. Nihil impetratum: re infecta reditum. Nec irritæ Gotthi minæ cecidere. Vrbem muris propugnaculis que nudauit: incendijs, ruinisque fœdauit: ciues alios aliò in exilium diuersos exegit. Dum ad reliquias belli persequendas proficiscitur, aduenientique Lucani, Calabri, Brutij metu se dedunt: Bellisarius (iam enim conualuerat) infero mari ostia Tyberina classe inuectus uestigiaque Romæ ingressus, urbem incredibili celeritate restituit, munitque, ciuibus exilio reuersis, omnique ope reficiendæ patriæ intentis. Iam Tottilas ad Francos Reges oratores miserat de affinitate iungenda: aliquam eorũ filiam in matrimoniũ petens, nobiliorẽ se ratus recenti urbis Romę excidio, quę Regib. imperasset. Cumque à legatis de nuptijs missis Rex Italiæ uocitaretur, respõsum à Francis est, eũ Italię Regẽ urbe Roma euersa nõ esse. Clotarius Rex filiã Clotosindam Alboino Regi Lõgobardorũ collocauit. Aliquãto antè duæ Vacchonis Longobardorum Regis filiæ nupserant duobus Regibus Francis: maior Visegarda Theodoberto Mediomatricũ Regi, minor Vaderata Theodobaldo eiusdem Theodoberti ex Deuteria amica suscepto filio. Ita tria affinitatis Francorum pignora Lõgobardos nouam gẽtem nobilem effecerant, pręcipuè apud Germanos Pannoniosque, cùm Francorum imperium ad Bauarorũ usque fines pertineret. Ita Alboinus Rex aduersus Gotthos duodecim millia egregiæ iuuentutis auxilio misit Narseti, qui & Narcissus ab alijs uocitatus, Bellisario ad Parthicũ bellum reuocato successurus; Græcorum exercitum ducebat subnixum auxilijs Thracum, Hunnorum, Herulorum, Gepidarum. Addita erat etiam Persarum non contemnenda manus Guinade Duce. Longobardorum procella ab hostibus sustineri non potuit. Hi cum cæteris copijs Narsete Flaminiam petente, ipsi ad Brixellum Tottilam Regem nonum annum regnantem occiderunt, exercitu eius partim cæso, partim longinqua fuga se tegente. Remissi cum summis laudibus amplissisque muneribus domum sunt Longobardi uictores. Fuitque suspicio, eorum uirtutem Græco formidolosam, uerito ne alia atque alia appetere loca soliti, fœlicitate cœli solique Italici caperentur, neue si diutius sub signis tenerentur, summam uniuersi belli mercedẽ sibi uincendo quærerent, fato quidem, sed suo tempore debitam. Cæterùm mox desiderium eorum Græcos ce-

pit, quòd Teias in locum Tottilæ suffectus, auxilia à Bucellino impetrauit, bellum'que uelut illibatum trahebatur. Moræ tædio aduersus Narsetem in Campaniam profecto Teia, Bucellinus Foroiuliẽsem præfecturam, Amingus Vincetiam, Veronam, Mantuam, Brixiam, Bergomum: Lottarius Ticinum, & uicinas urbes præsidijs tenentes, prædam iuxtà ex pacato hosticoq; abegere, odiaq; hominum in se concitârunt. Cæso in acie à Narsete Teia altero regni sui anno, aliquot Gotthorum proceres restituta belli specie accitis Austrasianis, Tannetum hostilium partium oppidum obsident: appropinquantiq; ut obsessis auxilium ferret, Dagisteo inter Græcos magnę authoritatis Duci, relicta obsidione occurrunt, nullo negocio oppido potituri, si auxilia profligassent. Collatis signis, primo impetu hostem perculerunt. Recepto deinde animo, ac crescente certamine, æquis uiribus res gerebatur. Tandem uictoribus Græcis, Bucellinus cecidit. Amingus fuga sibi consulens, in Veronensium finibus, cùm urbis ingressu à ciuibus arceretur, ab insecutis procul hostium copijs cæsus. Lottarius Tridentum petens, in morbum incidit, decessitq;. Austrasianorum Ducum morte, Gotthorum res deploratæ sunt, Gotthicum nomen abolitum: omnes promiscuè Itali uocitati. Mortuo quoque Theodoberto Rege filius Theodobaldus succedens, curas externas omisit. Vacuam possesionem Venetiæ, Æmyliæ, Liguriæ Narcissus nactus, Prouinciæ quoque Amatum ciuem Romanum præfectum dedit. Alterũ ciuem Romanum nomine Francillionem Subalpinis præfecit, ut transitu Alpium Francos prohiberet. Theodobaldus moriens unicũ hęredẽ testamento instituit.

CLOTARIVM magnũ patruum Regem: quæ res offendit animum Childeberti Regis. Isq; fœdus icit cum Grano audacissimo iuuenum à parte Clotario deficiente, quod ad eum ex Vasconia de Visigotthis recepta reuocatus ire noluisset, metu ne pœnas minimè indulgenti patri daret, apud quem coarguebatur etiam prouinciã auarè superbeq; administrare. Pater cùm Saxonico bello ipse distringeretur, Cheretbertum & Guntrannum item filios aduersus eum misit. In Lemouicibus castra castris collata, neutrius partis læta poterat esse uictoria. Facilè diremptum est in præsentia bellum. Submisit Granus qui spargerent famam, patrem à Saxonibus cæsum.

Is mox

Is mox pacatis in Saxonia rebus, in filium mouit. Mors Childeberti fregit animum iuuenis. Sic quoque patri credere se non ausus, ad Conabum Britanniæ Comitem se recepit. Victis prælio Britanis Granus, à longinquiore fuga interclusus, tugurium proximum petijt: ibique igne coniecto crematur. CLOTARIVS iam solus Francorum Rex, anno quàm regnare cum fratribus cœperat quinquagesimo obijt, filio annum superstes. Rursus Francorum Regnum in Tetrarchias, eodem quoque exitu diuisum est. Chilpericus Clotarij filius correpto auro paterno (quæ ingens uis emercandorum militum, conciliandorumque procerum uidebatur) Lutetiam regni arcem occupat. Optimates Francorum nulla ui artéue expugnari potuerunt, quo minus primo in spē regni nato primas partes maiestatis darent. Simul celeritate conspirationeque fratrum oppressis consilijs, incepto destitit. CHEREBERTO Parisij, Sigiberto Mediomatrices, Chilperico Suessiones, Guntranno Aurelianum, regiæ urbes euenere. Sed nullum propè unquam Regnum nisi domesticis bellis insecutis diuisum est. Quies tamen ab intestinis armis Franciæ aliquandiu tenuit: quàm etiā externa bella præbuere. Narses magnis rebus gestis ingens sibi toto orbe terrarum nomē pepererat: postremò ex splendore orta inuidia. Ingentem uim auri congesserat, non sine querela multorum ciuium Romanorum.

Ea fuit materia eius incusandi apud Iustinum Iustiniani successorem, uxoremque eius Sophiam Augustam, quæ mariti potens nimis æqua erat Narsetis accusatoribus, affirmantibus, si diutius in rerum Italicarum administratione teneretur, fore ut iniuria auaritiaque Narsetis optimates Romani coacti, nationem aliquam externam euocarent, eamque in locum ac opes Gotthorum sufficerent. Nec satis habuit Augusta reuocare Narsetem, sed addidit contumeliam quòd eunuchus esset, semimarem eum dictitans, nescire priuatum uiuere. Præfuturum igitur Gynæceo, & pensa nentibus diuisurum. Non latuit Narsetem quàm probrosum dictum mulieri excidisset: nec irā continere potuit, quin pari amaritudine remorderet. Ordiar, inquit, telā, quam semel textam quicquid muliebrium sophiarum est, non retexat. Nec factum quàm minæ segnius: nec magno ingenio opus fuit. Consilio ab aduersarijs capto, externis armis Italiam exposuit diripiendam, magno

rerum humanarum exemplo ludibrioq; , Eunuchum seruare, ac propè euertere Italiam potuisse: Gotthorum nomen sustulisse, nouam'que gentem induxisse, fœmineam iniuriam permistione terrarum ultum. Fœdere iunctus erat Alboino Longobardorum Regi omnium mortalium ferocissimo. Hunc ad maiora fata ex Pannonia ad occupandam Italiam accersit. Ipse Iustino reuocanti non paruit. Neapoli desedit cùm uenisset iam successor Lōginus, nouum imperij nomen in Italiam gerens, Exarchus dictus. Is Rauennæ more Gotthorum sedem sibi legit, unde ab se iura peterentur. Romam nūquam ipse adijt uiuo Narsete. Suum cuiq; urbi magistratum dedit, qui Duces uocitabantur. Quem Romæ præficiebat, Præses appellabatur. Maiorum rerum moles imminebat. Alboinus nouas sedes quæsiturus, nihil temerè egit. Quos in Pannonia tunc incolebat fines, Hunnis finitimis fœderatis'que conditione tradidit, ut eos uelut fiduciarios interea illi haberent: si redire cogeretur, repetenti sibi redderent. Viginti præterea millia Saxonum cum liberis coniugibusq; ad eandem secum subeundam fortunam permouit, ueteres socios, amicosq;. Ipsi Longobardi è Scandauia septentrionalis Oceani insula oriundos se contendunt: inde maiores suos profectos: cumq; per multas deinceps ætates uagati fuissent, uictoria de bellicosissimis gentibus parta, tandem in Pannonia consedisse: inde cum liberis uxoribusq; publicè in Italiam emigrasse, anno salutis quingentesimo & duodeseptuagesimo. Alboino Forum Iulij, & quæ circà sunt, metu se dedidere: quorum exemplum nobilissimæ deinceps urbes insecutæ sunt. Iam Ticinum usque omnia nouæ genti parebant, & longius progressa eorum arma, Hetruriam infestam faciebant. Cursum rerum secundarum est paulisper remorata mors Alboini. Is Clotosinda mortua Rosimundam Comundi Gepidarum Regis à se prælio cæsi filiam uxorem duxerat. Ex soceri calua, more gentis, poculum fecerat, quo in solennibus epulis uteretur. In cōuiuio uino grauior coegerat Rosimundam calua patris bibere. Ea mox illam indignitatem ulta est, Amechilde formosissimo ac audacissimo iuuene in necem uiri dormientis impulso, pactione nuptiarum. Mortem Alboini tali tempore proceres Longobardorum indignè tulerunt. Parricidæ ad Longinum Rauennam se proripuere. Clephes uirtute sanguine'que nobilissimus, Rex creatus, duodeuiginti menses imperauit. Eo quoque, quòd in suos sæuiret, ab intimo familiari interempto, Duces numero triginta, non Regem, creauere: qui maximam Italiæ partem suæ ditionis fecere. Græcus Augustus uiribus suis diffisus, Francis Regibus Prouinciam reddidit, ut partem belli aduersus terrorem nouæ gentis capesserent. Et Amatus Prouinciæ à Narsete præfectus, Guntranno Regi Aurelianensium parebat, quòd Aurelianense regnum Bur-

gundiæ

gundiæ citerioris fines contineret, ac Rhodanum etiam tranſcendens Allobroges complecteretur, quibus Prouinciam contributam Guntrannus contendebat. Sigibertus Mediomatricum Rex ſuperiorem Burgundiam, Alpium'que non contemnendam partem obtinebat: & recenti memoria Theodobertus ab Amaſiunta Prouinciam acceperat; Mediomatricum Rex. In huius ergo partem uocari ſe Sigibertus æquum cenſebat: & ciuitates illæ contrarijs ſtudijs diſtrahebantur. In hac animorum fluctuatione anteuertêre Longobardi, ultroque tranſgreſsi Alpes. Prouinciam populati ſunt: occurrentem'que cum exercitu Amatum, prælio conſerto interemêre, cædem'que ingentem eius exercitus ediderunt. Guntrannus Mumolum uirum clariſsimum in locum Amati ſuffecit. Dulcedine Gallicæ prædæ Longobardi ſemel illecti, inuictos'que ſe rati, iterum, ſed non eadem fortuna, tranſcenſu Alpium tentato, cùm in Ebrodunenſium agrum perueniſſent, circumuenti à Mumolo locis oportunis adorto, non minorem quàm priore expeditione intulerant, cladem accepêre. Ita irritatis utrinque animis Saxones etiam ſocij commilitones'que Longobardorum, belli prædæ'que ſtudio Alpes ipſi quoque per ſe tranſmittunt. Procul à præda parandæ abfuere. Turpiter à Mumolo reiecti, cum Sigiberto pacem iungunt: à Gruntranno irato æquas conditiones impetrare non potuere: & in Sigiberti gratiam promerendam proniores animo erant, quod Longobardis, quicquid Italiæ ceperant, ſui iuris facientibus; non quas ſpe præceperant opes, ſibi pariebant, participes periculorum, & domo exciti in partem æquam conditionis, fortunæ'que. Iam ueterem patriam ſpectabant, in quam beneficio Sigiberti reſtitui poſſe uidebantur, quò is Tranſrhenanis Francorum prouincijs imperitaret, & in agro unde Saxones emigrârant, uelut uacante, à dominis'que derelicto, Sueuorum aliquot millia, quòd aggrauante domi multitudine anguſtis finibus uterentur, collocârat. Tunc deſertis Longobardis Saxones cum coniugibus ac liberis patrium ſolum repetituri, rurſus Alpes tentant: cum'que à Mumolo uia arcerentur, pecunia tranſitum redimunt. Per Sigiberti deinde regiones itinere facto, Rhenóque tranſito, antiquas ſedes petunt, quartumdecimum iam annum à Sueuis poſſeſſas, charitate aſſuetudinéque ſoli cœli'que deuinctis, nouáque ſobole aucto numero, ſed qui uirtute, belli'que artibus pares ſe tot tam'que longinquis bellis exercitatæ genti non exiſtimarent. Sigibertus magis diſsimulare cogebatur, quòd refragari Saxonibus ſua repetentibus uix pium arbitrabatur: & oppugnare Sueuorum cauſam poſſeſsionem'que, cuius ipſe author extitiſſet, parum regium. Saxonibus propalam æquior erat Chilpericus Rex, eos'que ut à Longobardis ſe-

cessionem facerent, solicitârat, Tyberio Augusto Iustini successori gratificatus, ad quam nouas semper res moliens Legatos cum muneribus miserat: qui reuersi uicissim munera ad eum à Græco reportârant: in quibus, quando id memorabile scriptoribus uisum est, quinquaginta librales nummos aureos quadrigatos cum imagine Tyberij, additis utrinque circum titulis in hæc totidem'que uerba, hinc, TYBERII PERPETVI AVGVSTI. illinc, ROMANORVM GLORIA. Sed Saxones uincerent an uincerentur à Sueuis, perparui Græcorum Francorum'que intererat, quòd utroque casu respecturi Longobardos ultrà non erant, uictores'que domi permansuri, uicti nullo iam receptu in acie perituri: id quod usuuenit. Nam legatos Sueuorum primùm dimidiam agri, deinde duas partes, ad postremum & omnem reddentium, dum remigrandi cum his quæ agere ferréque possent, potestas fieret, aspernati, tantum ex desperatione rabiei furoris'que potius quàm uirtutis genti iniecere, ut cum in aciem descensum esset, ab eis ad internecionem cæsi sint: impotentia & improuida rerum suarum fiducia talem exitum nacti, ac ne ultorem quidem mortis, hæredem'ue causæ suæ adepti. Cùm Saxonibus cæteris qui domi manserant, pax Sueuis fuit. Saxonum secessione, itineréque per mediam Franciam illis concesso, magis irritati Longobardi sunt. Tres eorum Duces tertiam expeditionem in Galliam fecere, relicta satis ualida manu ad Eporediam aduersus Francillionem, ne aut inpræsentia adoriri à tergo proficiscentes, aut prohibere reditu deinde posset. Cæteræ Alpes nullis insessæ ualidis præsidijs, illis erant. Amo in Prouinciam flexit, & Massiliam usque cætera populatus, ab Aquensibus uiginti pondo argenti accepit, ut ipsorum agris parceretur. Zabanus Diniensium fines deussit, Valentiam obsedit. Rhodanus ad Gratianopolin sedens, prædam undique agebat. Mumolus coacta Francorum manu Rhodanum primum adortus, cæteris cæsis, ipsum graui uulnere affectum cum quingentis semiermibus in proximos montes compulit: is'que per inuia peruiáque ad Zabanum se ex fuga recepit, nuntius cladis & iam acceptæ, & imminentis nisi continuò abiretur. Ita duo Duces Secusionem peruenere, quod oppidum Sisinius Præfectus in fide Græci Augusti continebat, uiribus suis impar Longobardis transitu arcendis: & antequam Mumoli copiæ Sisinio socio amicóque iungerentur, hostes præpropera fuga ad salutem contendêre. Amo tertius Dux tardius itinere facto, cùm transcensu ea parte prohiberetur, alia iuga Alpium emensus, magnáque parte prædæ amissa, ægrè ad suos euasit. Et in Tridentinorum finibus extremáque Italia oppidum nomine Magnum se Chronico Franco dedidit. Is Rugillonem Longobardum maximi nominis uirum

tum cum non contemnendis copijs prælio occidit. Tridentum lætis rebus ferox dum adoriri parat, à Duce eius ciuitatis Ennio acie uictus cecidit. Hæc à Ducibus Francorum in externum, ac non suum, sed Græcorum hostem gesta, non magno conatu, quando è re Francorum erat, neutram earum gentium uniuerso bello ab altera uinci. Ipsi Reges domi maiore mole uirium irarum'que inter se gerebant bellum, à morte Chereberti Regis Parisiorum initio exorto, cuius Regnum nulla uirili sobole superstite defuncti, diuidundum erat. Primum omnium conuenit, ut Reges fratres iureiurando inter se obligarentur non ingressuros se Lutetiam, quoad ea de hæreditate reque statueretur, quæ cuique pars adiudicanda uideretur. Guntrannus author erat, ut concilio Episcoporum Lutetiæ habito, eorum arbitratu ea controuersia dirimeretur. Id inceptum uanum cecidit. Armis actum. Francis iam inde ab initio nota erat cupiditas Chilperici, æquiores'que Sigiberto Guntrannoque erant. Sed Guntranno domestica pace læto, Sigiberto Transrhenanis bellis aduersus Hunnos infestam Turingiam populatione facientes occupato, Chilpericus Cisrhenanas eius urbes occupat. Reiectis Hunnis frater regressus, caput belli, Regiamque illius Suessiones statim ad se deficere cogit, ibique deprehensum Theodobertum Chilperici filium dimittit, tantùm iureiurando adactum, se nunquam arma in patruum laturum: quæ fides leuis fuit. Iuuenis iussu patris bellum incautè redintegrans, à Bossone patrui Duce circunuentus cecidit. Chilpericus amisso filio perculsus, & uiribus iam inferior, Tornacum concesit. Victor frater cùm filio Childeberto uxoréque Brunechilde Athanagildi Visigotthorum Regis filia Lutetiam ingressus, cùm festis faustis'que acclamationibus exceptus, paucis diebus ibi sedisset, præmisit cum ducibus copias ad fratrem, si sui potestatem non faceret, obsidendum, ipse mediocribus itineribus cum paucis subsecutus, Victoriacum se confert: quo in loco longè maxima pars Francorum procerum, qui sub imperio Chereberti fuerant, ei præstò affuere, Regem illum suum salutantes. Nullus in tanta consensione metus propinquus uidebatur. Cuncta mutua gratulatione plena erant: nemini'que adeundi Regis potestas non fiebat. Tunc in tam mira patrandi facinoris occasione, fiduciáque in tanta turba elabendi, duo iuuenes (ut postea compertum est) à Fredegunde Chilperici uxore expectatione ingentium præmiorum submissi, Sigibertum, cum quartumdecimum regnaret annum, obtruncant, continuò à circunfusa multitudine discerpti, minutati'mque cæsi. Hæc salus obsessi Chilperici fuit. Brunechildis noctu filium Childebertum è fenestra in sporta per funem demisit, excipientibus fidis amicis. Hi in Austrasiam detulere, ita uocitabant Mediomatricum Regnum.

Superueniens CHILPERICVS Lutetiâ potitur. Brunechildem Rotomagum in exilium miſit; ut'que Pariſienſis Regni urbes ſibi adiungeret, ad eas recipiendas miſit Meroueum filium. Iuuenis in nouarum rerum ſtatu à patre deſciſcens, Rotomagum profectus, Brunechildem ſibi matrimonio iungit, id connubium iuſtum arbitratum, quod auſpice prætextato eius prouinciæ Archiepiſcopo propalàm ac publica gratulatione iniretur. Continuò iuuenis celeritate aduenientis patris oppreſſus, cùm noua nupta in tutelam locorum ſacrorum confugit: nec inde auelli potuit, niſi patre fidem dante, matrimonij per dedecus, inceſtúmque contracti rationem aliquam inuenturum ſe, ut iure piéque contrahi poſſet: interea diuerſi inter ſe degerent. Ipſe Sueſsiones (quam urbem hoſtes adhuc tenebant) profectus, ſecum filium duxit. Vrbe ea recepta, oratoribus Auſtraſianis Brunechildem Regis ſui matrem repetentibus, reddi Rotomago accerſitam iuſsit: conatus'que hoſtium conſilijs clandeſtinis filij regi ſuſpicatus, eum totondit, ac cœnobio Cœnomanorum clauſit: unde iuuenis ad ædem diui Martini Turones transfugit, uelut maiore ſanctitate templi ſe tecturus. Qua ex re Gregorio Turonum Epiſcopo, poſt eam diem nunquam æquus pater fuit: ſimul coacto Epiſcoporum conſilio, Prætextatum Rotomagenſium Epiſcopum accuſauit, crimini dans ab eo omnium gnaro iunctam Meroueo mulierem, quæ patrui eius uxor extitiſſet, largitioneq́ ſolicitatos quoſdam ut à patre deficerent, filiumq́ Regem ſalutarent. Ad hoc, furti arguebat, quòd cum Brunechildis multum apud eum precioſæ ſuppellectilis depoſuiſſet, repetenti partem dederit, reliqua retenta. De inceſtis nuptijs quo pacto ſe purgârit, non liquet: reliqua facilè diluebantur. Munera ſe aulicis gratioſis dediſſe, ut eorum commendatione acceptior Regi fieret: quædam Brunechildis retinuiſſe ſe fiducia munificentiæ Regiæ, & tenuire domeſtica. Ita dum hęc partim incerta, partim leuia cum frequenti aſſenſu à ſe remouet, illud graue certiusq́ de inceſtis nuptijs filij à patre Rege deficientis, & ab ipſo propè per ſilentium, & à concilio per diſsimulationem prætenibatur: nec reo quicquam magis proderat, quàm accuſatoris uis opesq́, qui dum reum nimis ferociter premere uidebatur, hoc ipſo ſubleuabat. Dolo uictus eſt Prætextatus, ſubmiſsis qui uelut

uicem

tricem eius soliciti, per speciem amicitiæ monerent, è periculo per uera per falsa se eriperet. Regem animo pacatum, ac probè scire eum insontem, sed causa inuictum uideri uelle: fatendo culpam, ueniam ac gratiam insuper Regis promeriturum. Patribus iam compertam innocentiam, collusionem futuram deinde, non iudicium. Igitur postridie in patrum consessu præsente Rege, Merouеum, inquit, quòd è sacro delubro eum exceperam, impuli ut Regnum appeteret: quem etiam Angelum cælestem facere optassem. Tunc Rex testatus patres quid ipsi coràm audissent, postulabat ne uoce sua damnatum absoluerent: & reum, ne quid ultrà effari posset, regij irrumpentes obuoluto capite abstraxerunt. In insulam Oceani Constantiensis diœcesis relegatus. Meroueus uerò Regio more uiuere assuetus, tædio tutelæ templi, qui teter ei carcer uidebatur, suasu etiam eorum quos Fredegundis Regina nouerca (nam ipse ex Audouera susceptus erat) submiserat, nimis etiam memor Brunechildis, relinquendi aras consilium cepit. Cum illo Bosso eadem æde se continebat metu Chilperici, cuius filium Theodobertum bello regum fraterno ipse Sigiberti Dux, ut ostendimus, occiderat, eo nomine gratior acceptior'que Fredegundi, & huius adolescentis cæsi nouercæ. Bossone igitur comite, adiutore'que infido fugæ, trecentos'que armatos dante, paruam, si pugnandum foret, manum, nimis magnam si fallendum, iter ingressus, in finibus Altisiodorensium ab Herpone Duce Guntranni Regis intercipitur. Inde effugiens in Mediomatrices proficiscitur. Bosso egregius bello uir, ab Austrasianis, quorum Dux fuerat, secundissima uoluntate in pristinam familiaritatem recipitur. Meroueus illinc facessere iussus, cùm in Rhemorum fines peruenisset, hæsit. Certior enim factus Rex ab ijs qui iuueni se per fraudem quasi ad eum à patre defecturi aggregarant, cum copijs profectus, eum oppressit. A quodam Gaileno fugæ comite uulgò creditur interemptus, cùm exorasset ut se à reliqua patris superbia, nouercæ'que cruciatibus præsenti nece uindicaret. Grauiores authores sunt, patrem, ut iussu suo interempti filij inuidiam à se auerteret, fabulam illam confinxisse. Herponem Ducem Guntrannus & pecunia & abrogato Imperio multauit, quòd Meroueum hostem à patre iudicatum recepisset uerius quàm cepisset, addens, aut non comprehendendum utique fuisse, aut semel captum ad se perducendum, non per dissimulationem loco fugæ dato dimittendum. Successor datur Herponi Duci, Duces enim initio Comitesq; ab Regibus præficiebantur gentibus, ciuitatibusq;, ac cum uideretur, dimittebantur: deinde inueterauit consuetudo, ut nisi sceleris conuicti abire imperio nõ cogerentur: idq; postremò, ut quisque eo munere donabatur, iureiurando Regum cauebatur. Quod exemplum etiam ad Magistrum

militię,

militiæ, ac eum peruenit quem Maiorem Magiſtrum'ue domus Franci uocitabant, eundem Comitem ſtabuli, uoce etiam à Iuſtiniano Cæſare, ac neſcio an & ante uſurpata, dicunt: Magiſtrum equitum appellamus. Equitatu nobilitas gloria'que ac uires Francorum conſtant. Duces tunc Comites'que, atque adeò ipſi populi diuerſis ſtudijs iactabantur, inter diſſenſiones'que Regum alij alijs aderant, quòd non liquebat quæ cuique ciuitas attribueretur, incertus'que erat rerum ſtatus. In tumultu omnia uerſabantur. Dux in Ducem, urbs in urbem armabatur. Populationes, cædes, incendia, & cætera belli exempla edebantur. Plures quàm nobiliores expeditiones factæ. Childebertus Sigiberti Regis filius Rex non pauca contemnenda'ue oppida repoſcebat, quæ hinc Chilpericum, illinc Guntrannum iniuria occupaſſe ipſos Duces'ue eorum coarguebat. Spe patruorum regni Auſtraſianis opibus adiungendi, incepto deſtitit. Chilpericus enim Rex filios partim bello, partim fato amiſerat. Vnicam filiam Rigundam Ricaredo Leumugildi Viſigotthorum Regis filio minori per legatos deſponderat. Guntrannus Rex animum adoleſcentis prior eblãditus eſt mentione adoptionis illata. Mox maioris nobilioris'q; regni expectationem illi Chilpericus Sueſſionum idem & Pariſiorum iure an iniuria Rex obiecit. Ita dum diuerſus agitur, incruentæ res ea parte permanſere. Chilpericus deinde auctus filio Clotario, quatuor'q; pòſt menſibus occiſus, res animos'que mortalium multo maiori ſolicitudine affecit, domeſticis inſidijs, probro'q; uxoris cecidit. Eam ſcribunt, dum formæ curandæ intenta, capillum in ſole ſiccat, pectit'que, à marito per luſum furtim ſuperueniente uirga ab tergo leuiter percuſſam, riſu oborto, mi Landrice, dixiſſe, frontem uir fortis pete. mox diſcriminatis capillis conuerſam, marito conſpecto attonitam reticuiſſe: illum caput quaſſantem ad ſuos in equis præſtolantes regreſſum, uenatum, ut conſtituerat, contendiſſe. Landricus erat procerum longè pulcherrimus, idem Magiſter equitum. Is continuò edoctus à Fredegunde, ſua eam uoce proditam, amores'que deprehenſos, imminens certum'que periculum à ſe auertens, duos ex fidis percuſſores extemplo Chilperico parauit: qui eum ſera iam nocte redeuntem, ut ex equò ab adoleſcentulo alijs digreſsis feſſus mœrens'que excipitur, ſingulis omnino uulneribus confoderunt, re tam prouidè acta, ut quaſi externis inſidijs interempto diſcurſum ſit in ſyluam, quòd eò parricidas ſe proripuiſſe, ex compoſito conclamabatur. Cæterum illi per diſsimulationem ſe trepidantium curſitantium'que turbæ immiſcuerant. Hæc ad Calam Pariſiorum uicum acta. Ementiebatur Fredegundis immiſſos à Brunechilde id ſcelus perpetraſſe, ut Childeberto filio id quoque regnum morte Chilperici eueniret.

CLOTA-

CLOTARIVS Chilperici filius infans Rex salutatur. Landricus nullo conscientiæ signo edito, quibus assueuerat rebus administrandis se reddidit: nec muliebre scelus ulli prius suspectum quàm mulieri fuit. Prima Brunechildis uociferari cœpit, uxoris consilio, sed alterius dextra Chilpericum cecidisse. Guntrannus Rex patruus tutelam infantis Regis suscepit, summaque fide gessit. Simul fœdum de regno exortum bellum. Gundoaldus se Clotarij superioris Regis filium ferebat. Paruum admodum eum mater regio cultu educarat, promissaque coma, quod Regiæ nobilitatis insignè habebatur, Clotarius Rex à matre, cui assueuerat, eum ad se Suessiones delatum non agnouit. Lutetiam adductum, Childebertus Rex Parisiorum, cùm sine liberis esset, uelut patruus in aula educabat. Clotarius extemplò fratri in hæc uerba scripsit: » Gundoaldum remitte » ad me, siue meum, ut à patre alatur: siue alienum, ne abs te ut Regi» us puer cultus, cæteros fallat. Receptum totondit. Defuncto Clotario Cherebertus Rex diligebat colebatque. Sigebertus ad se in Austrasiam euocatum, succiso iterum qui rursus promittebat se capillo, Coloniam ablegauit. Inde tam uarijs casibus in Gallia iactatus, ad Narsetem in Italiam elabitur: exin Constantinopolin ad Cæsarem profectus, uenerationem sibi ac maiestatem conciliarat. Comperta morte Sigeberti, spem nactus turbatis in Gallia rebus opum quærendarum, regressus, fama ingentium diuitiarum, aurique, quod ex Oriente attulisse credi uolebat, omnium animos in expectationem magnarum rerum erexit. Theodorus Episcopus Massiliensium mari uenientem, portu mœnibusque admisit. Desiderius Tolosatium Princeps, Mumolusque ac Visigotthi & Romani Hispani limitis custodes conatui adsunt. Childebertus Rex infensus Guntranno, qui Fredegundem exposcentibus Austrasianis, ut scelerum pœnas exigerent, se dediturum Regis pupilli sui matrem negarat, Gundoaldum Regem per legatos salutat: ac eundē, ne quid maiestatis deforet, Clotarium regio paternoque nomine nuncupat. Atrocia domesticorum simul externorumque bellorum exempla animis mortalium proponebātur: sed intestina mala magis terrebāt. Guntrannus eo metu animos liberauit, Childebertūq; adoptās, spe certiore nouæ hæreditatis in officio senex orbusque, iuuenē florentē cupidumq; conti-

continuit. Engolismenses, Petrochorij, Burdegala, in fide Gundoaldi erant. Guntrannus Conuenas compulsum obsedit, oppugnauit que. Vinci, nisi suis prodentibus, non potuit. Eo interempto, quæ defecerant, nullo negocio recepta. Lemouicibus, Cadurcis, Aruernis, Comites dati. Prouinciæ, occiso ad Conuenas Mumulo, Leudegillus præfectus à Guntranno creatur. Cauillonum Rex Guntrannus se recepit: quam Burgundionum Regiam urbem sibi iam inde ab initio delegerat: proceres' que pupillo suo attribuit, qui eius regni pacem consilio tutarentur. Sed ut ferè accidit Regibus pueris, misera erat temporum conditio. Prætextatus Rotomagensium Episcopus, ut mutatione temporum, mortéque Chilperici in patriam sedem' que restitutus fuerat, die Resurrectioni festo in templo uulnus mortiferum accepit: in cubiculúmque inter manus deportatur. Continuò Fredegundis, quæ fortè Rotomagum uenerat, cùm aliquot proceribus animam propè agentem inuisit Episcopum, uelut uicem eius miserata, sed dissimulationem non tacitam tulit. Nam cùm diceret se illius casum molestè ferre, mirum' que esse tam celebri die in æde sacra non modò ei opem latam nullam, sed ignorari etiam parricidam: tūc, ut in morte, nihil timens Prætextatus, respondit eius scelere se percussum, quæ & Reges sustulisset. Ad iusta defuncto soluenda Romacharius Constantiensium Episcopus affuit. Secundum ea consultis finitimarum quoque ciuitatum Episcopis, his' que authoribus templa ciuitatis Rotomagensis omnia clausa, quoad parricidæ inuestigarentur, cædes' que ea lueretur: & Guntrannus Rex nuncio rei accepto, tres suæ ditionis Episcopos ad rectores pupilli sui misit legatos de quæstione habenda. Vile caput pœnas dedit: iuuenis nullius nominis qui uulnerauerat, filio fratris Prætextati deditus, expressa ei tormentis confessio est, ipsius manu parricidium factum pecunia accepta à Fredegunde, & Melanthio, qui exuli Prætextato subrogatus fuerat, & ab eiusdem factionis Archidiacono. Tunc filius fratris Prætextati contineri præ ira non potuit, quo minus reum extemplo confoderet stricto ferro. Sed tam ualida fuit coniuratio, ut & cùm in oculis cædes fieret, nemo prohibere ausus sit; & facta, omnes percussorem ipsum, & à quo' nam immissus credi posset, ignorasse uideri præ metu uellent. Melanthius etiam, quò indignitas indignitate cumularetur, sed rursus imponitur, & Archidiacono per dissimulationem impunitas data. Recruduerat uerò Fredegundis odium in Prætextatum, quód cùm reuocatum in sedem exulem uocitasset, ille libera uoce, sed alieno tempore, respondit, se etiam in exilio Episcopum fuisse: illam non perpetuò omnium potētem futuram. Factionibus distrahebatur Francia. In Italia Austrasiana arma non conquiescebant. Childebertus Rex in ea & per Duces & ductu suo res gessit.

Longò

Longobardi feſsi interregno decem annorum, in quo eorum Duces benè fœliciter que aduerſus Græcos Romanos que bellarant, à Francorum uerò Ducibus Galliam tenentes, fœdè fuſi fugati que fuerant, cùm maior tandem iuſtior que metus & à Francis eis impenderet, Regem creauere Antharin Regis Clephis filium, uirum qui non minus conſilio, ac ubi res poſceret, cunctatione quàm uirtute, armis que regnum tutaretur. Mauricius Auguſtus Tyberij ſucceſſor omnia agebat moliebatur que, ut Longobardos Italia pelleret: nec exiguam pecuniam ad Childebertum miſit, multo maiora præmia, & tanto conatu digna pollicitus, ſi id Italiæ ſaltem quod inter Alpes & Padum iacet, exactis Longobardis Imperio reſtitueret. Facilè fuit iuuenem Regem ad id fœdus feriendum impellere. Is in Italiam deſcendit, nullam moram pugnandi facturus. Arma circumferebat, ſi fulgentibus ſignis elicere ad prælium hoſtem uolitans per campos poſſet. Antharis ſuos intra mœnia abditos continebat. Legatos etiam cùm muneribus ad Auſtraſianum miſit, ne fidem amicitiam que Græcorum quàm Longobardorum ſanctiorem duceret: ſe paratum, fœdus quibuſcunque conditionibus Childeberto placeret, ferire: nullas ſuas eſſe inimicitias Francis cùm Longobardorum nomine: indignum eſſe, Childebertum pro aliena cauſa nullo ſuo dolore pugnare in gentem quæ fidem Francorum imploraret. His adductus iuuenis Rex copias deduxit, ac propè ſine reſponſo Græcos oratores fidem datam conuenta que teſtantes dimiſit. Mox, ut res humanæ ſunt, caſus tulit, ut Græcos tunc aſpernatus, mox ultrò ad redintegrandum bellum excitaret. Eius ſoror Iugundis Hermengildo Leuigildi Viſigotthorum Regis maiori filio nupſerat. Regia ea Arrianam (ut oſtendi) ſectam ſequebatur. Sanctitate uxoris Francæ, & Leandri Epiſcopi Hiſpalenſis uoce Hermengildus adductus, religionem noſtram profeſſus, metu patris ob id ira ſucceſi, cùm Mirone Galleco Rege, & Ducibus quibus à Mauricio Hiſpani limitis cuſtodia credita erat, fœdere icto, uxorem è recenti partu languentem, filiumq́ infantem apud eos depoſuit, ipſe Emericam cõceſsit cùm quingentis delectiſsimis uiris. Pater ea paucitate contẽpta, prius quàm ad fauorem maieſtatis filij plures confluerent, iuſtusq́ exercitus fieret, adueniens eum comprehenſum, ſecuri percuſsit. Nurus ab Auguſti ducibus in Africam cùm filio tranſuecta eſt. Spes recuperandæ cùm ſobole ſororis Childebertum amicitię Auguſti reſtituit. Ipſe in Viſigotthos mouit, iniuriam uiri ſororis ulturus. Duces in Italia pro cauſa Græcorũ pugnaturos miſit, maioris animi quã conſilij: qui omnia in dextra poſita rati, cũ hoſtis initio poteſtatem pugnæ non faciens, eorum fiduciam contemptionemq́ auxiſſet, improuidè congreſsi tantã cladẽ accepere, ut eo ſeculo nullam maiorẽ fuiſſe conſtet. Sed numerus amiſſorũ nec tũc

initus est, nec ab authoribus traditur. Continuò Antharis uictor cum amplissimis muneribus rursus oratores in Franciam misit de pace affinitate'que iungenda. Cùm demissè agerent, altera soror Childeberti Clotosinda ei pacta est. Id quoq; breui interiecta mittendæ puellæ mora in contrarium uertit. Mortuo sub recentem maioris filij necem Lemugildo Visigotthorum Rege, Ricaredus minor eius filius, cui filia Chilperici pacta fuerat, nullis insecutis nuptijs, & ipse Leandri sancti uiri discipulus noster effectus, edocens se consiliorum patris in Hermengildum cruentè sæuientis participem non fuisse fratrisq; uicem se fraternè ingemuisse: eandem puellam iam Anthari pactam, sibi uxorem dari orabat: & cogitatio Francos subijt diuersorum sacrorum matrimonia infœliciter infaustèq; iungi, ac Longobardum adhuc Deorum ueneratorem esse. Ricaredo igitur collocata est. Anthari destituto spe Austrasiani connubij, nupsit Theodelinda Charibaldi Bauarorum Regis filia pia, ac piam gentem in quam enubebat, factura. Visigotthico bello in pacem repentinam rursus uerso, uires in hostes Imperij Austrasianus misit, ut ea certior iam merces redimendæ sororis esset. Primum omnium ut Antharin spe fidissimi certissimiq; auxilij nudaret, in eius socerum Charibaldum Bauarosq; mouit: uictorq; aliquanto pòst Tasillonem Regem Bauaris matre agente dedit, iussum Sclauos religione impios arcere ab ope Longobardis in Italiã ferenda. Exin uiginti suorũ Duces in Antharin misit: qui ut distinerent uires hostis, isq; ignoraret quò primũ occurreret, tres in partes diuisi sunt. Vnam manum Holo Bilitionem Mediolanensium oppidũ duxit: ibi in primordijs rerũ iaculo trãsfossus, suorũ animos turbauit. hi se ad alios Duces recepere. Cedinus cum maxima collegarũ Ducum parte Aemiliã Venetiamq; emensus, populationes effusè fecit. In Tridentinorũ finibus oppida decem cepit, oppidanos abduxit. Aldoaldus cum reliquis Ducibus in conspectu urbis Mediolani castra locauit, Mauricij Cæsaris auxilia opperiẽs, ut ex composito hostẽ aggrederentur, urbemq; prævalidam oppugnarent. Nullus Augusti Dux miles'ue, ut conuenerat, comparuit, cùm facilè fuisset Augusti copias Austrasianis iungi, quod Smaragdo Exarcho è Græcia in Italiam misso, Rauenna, Patauium, Mantua, Cremona, Bononia, Parma, Comum, & quædam aliæ, nec ipsæ contemnendæ urbes, parerent. Cùm ultra constitutam diem expectatum esset, pestilentiaq; exorta ingrauesceret, neq; hostis pugnæ potestatem faceret: re infecta in Austrasiam reditum. Rex Childebertus id ægrè patiebatur, semelq; ac iterum expertus complurium Imperium rei militari officere, ipse rursus eam prouinciam suscepit, longè alia quàm prius ratione administrandam, ueriusq́ue arte quàm copijs conficiendam. Ratus nullam prævalidam armis gentem inter se consentientem uinci ab ex-

terno

terno hoste,quanuis feroci opibusq; præstante,posse,solicitauit proceres hostium,ut nomen Regium,cuius antè eos pœnituerat, tollerent,Ducesq; rursus crearent,ad quos summa rerum deferretur:quosdamque metu,si florentissimo Regi aduersarentur,in suã sententiam perduxerat,pollicitus se extemplo deducturum exercitum,& illorum arbitrio regendam Italiam relicturum: sin Antharin ipsius hostem tutari perseuerarent, eos cum illo perituros. Tres duces exprofesso ab Anthari defecerunt, ac reliquorum fides suspecta erat. Ita inter se commissis hostibus ea prouincia decessit. Nec ludificatio Græcorum diutius tenuit. Certis authoribus palam factum est, Iugundem in Africa decessisse, filius infans Constantinopolin deportatus,quem exitum habuerit,non liquet.Childebertus quoque Gripponem uirum clarissimũ cum aliquot collegis in Africam miserat,ut inde ad Mauricium re explorata nauigaret.Carthagine dum sedet,quidam ex eius comitibus in frequenti emporio uni mercatorum odoramenta quędam propalam abstulit,in diuersoriumque suum se proripuit, postridie eum in publicum prodeuntem mercator circunstitit, manuq; iniecta suum repetebat:ex altercatione iurgium rixaque orta. Austrasianus Afrum interimit.In manifesta cæde,tota urbs armis correptis ad ædes in quas deducti oratores erant,concurrit:qui ignari totius rei meridie conquiescebant:sed repentino tumultu exciti,egressi se ab armatis armis tuentur. Duobus collegis Gripponis ab efferata multitudine occisis,ipse se,quoad uirtute potuit, tegebat. Vbi crescenti turbæ nulla uirtus obsistebat, Præfecti urbis opportunè ad hunc motum occurrentis fidem obtestatur,se legatum cum collegis Francorum optimatibus de pace ad Augustum missum,armis oppugnari,ignarum quæ causa huius tumultus,cuius'ue culpa esset. Inde mitescente ira,per colloquium res cognita, sedataq; est.Constantinopolin Grippo profectus, uim Carthaginensium, uiolatumque ius gentium conquestus,peractis mandatis dimittitur,mulcente iratum,affirmanteque Mauricio ipsius arbitrio Regisq; Frãci noxios pœnas daturos.Duodecim uincti ab oratore Græco in Franciam ducti sunt ad Childebertum Regem, quos sontes adstante Grippone esse diceret,seque eorum deditionem facere,siue Rex capite,siue pecunia multare uellet. Tunc Grippo: Quinam isti sint, ignoro: illud satis scio,me legatione Regis Franci fungentem,non à duodecim tantum Afris,sed à tota Carthagine oppugnatum,collegasque meos nobilissimos uiros cæsos.Paucorum & ignobilium capitum deditione ut urbs tam pollens potensq; pœna nefarij sceleris defungatur, postulat Cæsar uester,quod excidio omnium qui in noxa sunt,luendum sit. Læsa enim Francorum maiestate,si his ausis id impune sit,inuiũ orbem terrarum,clausaq; omnia itinera Francis pacis internuntijs erunt,

qui armis cuncta ſibi patefaciunt. Ita eo deditio non accepta. Vultu tamen in ſpeciem pacato Rex Græcos ita dimiſit, ut ei ſe crederent ſatisfeciſſe, & grauiter uerbis quidem increpitos Afros, re ueniam impetraſſe. Poſt eam diem nihil rei fuit Francis cum Mauricio. Antharis plus negotij habuit in cogendis in ordinem Ducibus ſuis, quàm aduerſus hoſtes. Vixdum circumacto à Theodolindæ nuptijs anno, qui ſextus ei ab initio Regno fuit mortuo, tantum Theodolindæ ſanctitas ualuit apud Lõgobardos, ut Regem comitijs creare, cùm caſus ferret, ſoliti, tunc iure ſuo ultro deceſſerint, conſenſerintꝗ, ut quencunque ipſa uidua maritum optione data legeret, is Rex ab uniuerſis ſalutaretur. Agilulphum Ducem Taurinorum delegit, eumqúe Regem matrimonio fecit: gentemqúe omnem tandem perpulit ut Chriſtiani efficerentur. Miſsi ſunt in Galliam oratores Hagnellus & Ennius, Tridentinorum alter Epiſcopus, alter Dux. hic de pace iungenda, ille de redimendis captiuis, qui quamplurimi partim à Francis in finibus præcipuè Tridentinorum capti fuerant, partim ciues Romani à Longobardis more canum (quando id diuus Gregorius Pontifex maximus eiſdem uerbis deplorat) reſte tracti in Franciam, uenumqúe dati. Vtrunque confectum, & accepta pecunia dimiſsi captiui, & pax nouo Regi Agilulpho data, cùm ea de re Antharis quoque Rex ſupremo uitæ tempore per legatos agere cœpiſſet. Clotarius uerò Chilperici filius inter tot motus tutus fuit, Guntranno Rege patruo tutelam gerente. Eo, cùm Childebertum hæredem inſtituiſſet, defuncto, mater Fredegundis pueritiam filij regebat, maſcula mulier, & periculis prælijsqúe ſe intermiſcens. Ea primùm omnium urbes circumibat, quæ in Chilperici ditione partibusúe fuerant, easꝗ ac proceres in filij uerba iureiurando adigebat. Nec deiecit animum Childeberto ſecundum Guntranni obitum bellum inferente, necemqúe patris ſcelere Fredegundis interempti perſequente, ſeꝗ ab eius ſcelerum miniſtris & ueneno & ferro tentatū, qui deprehenſi in tormentis id confeſsi ſint, dictitante. His minis terroribusqúe plenus, ferox etiam duorum patrum Regnis, ab altero procreatus, ab altero adoptatus, Burgundionum Auſtraſianorumqúe coacto exercitu, in Sueſsionum, qui in Clotarij fide erant, finibus caſtra poſuit. Dux Clotariani exercitus erat Landricus Magiſter equitum. Sed uiriles animos gerens Fredegundis, ordines ipſa circumibat, circunferensꝗ puerum filium Regem, illum eorum fidei uirtutiꝗ commendabat: pueritiam eius hoſti contemptui eſſe, quaſi exercitus ſine ſuo Rege, & Rex ſine fido milite foret: oſtenderent Reges Francorum Burgundionibus Auſtraſianiſqúe inuictos eſſe, non ætatis flore, roboreúe ullo ſuo, ſed nominis ipſius maieſtate, ſuorumqúe armis. Qui nunc annis puer ſit, ſed indole mira; ſobolē eſſe magni Clodouci: à quibus mi-

nimè

nimè deceret, bello indigno lacessitum, ut Francia ad eam diem inuicta, pareat, quibus imperare solita esset; laudem præmiaq; quæ uictoria parta dare soliti sint amplissimi munificentissimiqu'e Reges fortissimis militibus, ea se illis in præsens daturam: in futurum eos ut tutores propugnatoresqu'e Francici nominis, ac salutis Regis & reliquam impuberem, eius ætatem recturos, resq; administraturos, & parem meritis mercedem ipsos sibi sumpturos. Tantum ardorem animis & ætas Regis, & uox fœminæ militaris uisa subdidit, ut collatis signis ad uiginti millia hostium Franci interemerint, paucis suorum desideratis. Vulgus scriptorum tradit ipsam Fredegundem copiarum Ducem iter sub noctem ingressam, equorum collo crepitaculis suspensis, tinnientis ac pascentis temerè armenti speciem præbuisse: cumq; hosti appropinquaret, frondosis ramis ab antesignanis prælatis, quod sylvę instar ubi iumenta pasci uiderentur, procul uisentes falleret, mane hostem incautũ oppressisse. Propius fidem est, Burgundiones Austrasianosqu'e, quòd Francorum Dux fœmina esset, ac puer Rex, nimia uirium suarum fiducia, & contemptione hostium, per negligentiam apparatum belli, ardoremq; pugnandi remisisse, atq; ideo facilè oppressos. Insequenti anno bellatum est aduersus Britannos nulla memorabili re gesta, nisi quod hostis non incruento milite Frãco cessit, qui ultro lacessierat. Tertio Childebertus ipse, uxorq; non sine ueneni suspicione obiuere. Quarto parantes bellum eius filios, Theodobertum Austrasianorum, & Theodoricum Burgundionum Reges, in ipso conatu ultrò adorti Clotariani ad Lotofaum (id loco nomen est) fuderunt fugaruntq;, Burgundiamq; Cisarfaricam de hoste recepere. Hactenus Fredegundis domi militiæq; res gessit. Is enim annus finis uitæ fuit magno iam natu mulieri; nec ulla bellica siue sua siue Landrici laude redimere potuit dedecus anteactæ uitæ, prius pellex iustis uxoribus, deinde uxor uiro fatalis. Audoueram primam Chilperici uxorem fraude euertit. Absente Chilperico cum fratre Sigiberto Rege ad Saxonicum tumultum, Audoueræ puerperæ morum imperitæ, sub recentem fœtum persuasit, ut die lustrico ipsa mater filiam quæ nata erat, è sacro delubro exciperet: nullam maioris nobilitatis inueniri posse dictitans, quę Regiam sobolem sacra imbueret aqua. Reuersus uir, Fredegũdis forma blanditijsqu'e expugnatus, uxorem in cœnobium sanctarum mulierum ablegauit, uelut incesto futuro deinde matrimonij usu. Hoc astu: illud audacia, quòd Galsontam Athanagildi Visigotthorum Regis filiam, eandem Brunechildis sororem maiorem, Chilperico nuptam, ipsa pellex Regis potens, iurgijs incessere ausa est. Quam indignitatem cùm noua nupta ferre non posset, noctu in cubiculo mortua inuenta est. Inter multa scelera flagitiaqu'e incolumis, ac omnium hostium aut uictrix, aut superstes,

florentem filium reliquit ea tanta hoste defuncta, inimici spiritus sustulere. Duo Reges Childeberti filij, ne arma quoque nisi Ducibus mulieribus tractarentur, sub tutela auiæ Brunechildis contractis copijs, in Senonum finibus cum Clotario signa contulere. Vtrinque magna cæde edita. Clotarius haud dubiam uictoriam hostium cernens, Meledunum quos reliquos ex prælio potuit, reduxit. Super aciem utranque, ut fertur, est uisus iuuenis humana specie augustior constitisse minaci uultu, strictoqúe ac cruento gladio: id quod nisi in maximis cladibus neque credi neque fingi solet. Et uictum magna strage Clotarium leges illi impositæ facilè ostendunt. Conuênit enim, ut imperium Theodorici ad Oceanum usque Ligeri flumine terminaretur, Theodoberto accederet quicquid Franciæ, Isaræ Sequanæ que item Oceanum usque interiacet. Isara Belgicus fluuius in Sequanam influit, eodem quo alter homine, procul in finibus Allobrogum. Eam ignominiosam pacem necessitas imposuit, atque idcirco non perpetuam. Nouem omnino annis fessa domesticis malis Francia, conquieuit. Exin idem orbis repetitus. Landricum id finium quod Theodoberto attributum fuerat, tentantem, Bertoaldus Magister militũ, Theodoberti Regis irrito conatu, abire procul coegit, Aurelianumq́ue usque persequutus, ad pugnam æquo loco elicere non potuit. Aduenienti auxilio suis Clotario Regi, non Bertoaldus modò cum Austrasianis, sed & Theodoricus Rex cum Burgundionibus ad Stampas occurrit: nec continuit se mœnibus Aureliani Lãdricus. Præstò affuit & Clotarius. Summo certamine pugnatum est. Bertoaldus fortissimè dimicans occubuit. Eius uirtute cæteri accensi potius quàm morte territi, eripuere hosti iam propè uictori uictoriam. Rem hoc bello præclarè gestam fraternæ cædes excepere. A Theodoberto iam pubere, ijsq; qui eius animum auresq; possidebãt, Brunechildis auia ex aula pulsa, ad alterum nepotem Theodoricum se contulit: reuerentissiméque ab eo excepta, cultaq; est. Pubertas, recepta'que tutela, utrique calamitatem importauit. Theodoricus & ipse ætate florens, otij'que diuturni impatiens, audebat, iactare Theodobertum adulterio conceptum, haud dubio conatu eius è regno eijciendi, Austrasiani'que Regni Burgundionibus adiungendi. Castra non procul ab hoste locata, paci studentium consilio Protadius Magister militum paci aduersarius occisus est. eam cædem indignè ferente Theodorico, sed qui suorum conspirationi unus obsistere nequiret, pax iuncta est. Theodoricus à fratre in sanctos uiros uim uertisse fertnr, Desyderiumq; Viennensium Episcopum obrui lapidibus iussisse, exilio reuocatum quòd non desisteret uitio dare probrosam eius uitam: cum lapidibus in necem uti soleat solùm turba repentino furore percita, & alijs telis destituta, ministri uerò regum latus uel ceruicem

telo

telo petant. Idem creditur Columbanum (in quo multum numinis eluceret) è finibus Regni sui multis indignantibus abire coëgisse, quòd dixisset eius nothos in Regnum non successuros, quanuis Regio cultu educatos. Iustam utique uxorem Bertrici Regis Hispani filiam Hermembergam ad patrem remisit integram à se, aduerso rumore, quòd ferretur pellicibus ad insaniam usque deuinctus, sancti nobilissimiq; connubij usu perfrui, & uirginis florem delibare non posse, uelut maleficis artibus carminibusq; prohibitus. Quod satis constat, Hispanis oratoribus Regias omnes circumeuntibus, quatuor Reges in Theodorici perniciem conspirant, Clotarius uetus hostis, Theodobertus memor ignominiæ periculi'que, Longobardus Agilulphus (cuius filio Adalualdo admodum adolescenti filiam & ipsam immaturam in spem nuptiarum Austrasianus desponderat) & Hispanus filiæ uindex. Tunc fracta Theodorici ferocia. Fratri igitur, ut pacem redimeret, tradidit quatuor nobilissimos Comitatus, Turonensem, Campanum, Alsatiensem, Sugitensem. A' fratre pace impetrata, Hispanus Longobardus'que tanto terrarum tractu disiuncti minus obesse poterant, & Clotarius conquiescebat. Anno XV. Regni sui Theodoricus iam liber metu, fratri excidium iterum moliri cœpit: at ne ope propinqua iuuaretur, Clotarium suum tempus opperientem adduxit ut aut se iuuaret, aut tacitum spectatorem se præberet, mercedem habiturum quæ uictor Childebertus de eius ditione oppida finesq; pace infami abstulisset. Quiescente Franco, inter Burgundiones Austrasianosq; duobus cruentissimis prælijs debellatum est. Victor semel atque iterum Theodoricus fratrem Transrhenanas gentes petentem, ut earum auxilijs bellum redintegraret, assecutus, retractum Cauillonum in custodiam misit, detractis regijs insignibus: duorum'que amplissimorum regnorum potens immemor recentis fœderis, ut uniuersæ Galliæ solus iura daret, in Clotarium mouere cogitabat. Interea dum Theodoberti filiam ducere uxorē statuit, dysenteriæ morbo decessit. Alij meram tragœdiam concinunt, & non modò quicquid usquam impiè sceleste'ue in numē mortales'ue peccatum est, sed quæcunque fingi dici'ue de perditissimis quibusque possunt, ea uni Brunechildi adscribunt: eam fuisse facem accendendi belli inter nepotes, quod diceret Theodobertum non ex Childeberto Rege, sed quodam holitore procreatum: auertisse animum Theodorici à colenda uxore Hermemberga: ut una apud nepotem omnia posset, minus pellices formidans, oppressum Desyderium, Columbanum'que exactum: eadem impellente Theodobertum Coloniæ occisum, que uita donatum, Cauillonū in custodiam missum ostendi. Addunt fabulæ reliquos Theodoberti filios eā necasse: cumq; illius filiam sibi Theodoricus iungere uellet,

Brunechildem in scelere piam dixisse incestum futurum coniugi-
um: illum furore succensum, in eam stricto ferro ruisse, ac subiecis-
se. Atqui fratrem eum negabas: quasi uel alio incusante res per se
ipsa non loqueretur, si non ex patre, saltem ex matre fuisse. ean-
dem tūc intercursu optimatium seruatam, paulo pòst ueneno ne-
potem sustulisse, quem dysenteria decessisse authores habeo. A-
deò ad portenta prodenda plerique scriptores, & ad accipienda
imperitum uulgus blandiente mendacio inclinant. Ea mulier
præterquam quòd à diuo Gregorio eius temporis æquali Ponti-
fice maximo laudibus effertur ipsa, nepotes'que Reges, captiuos
sua pecunia redemptos cultos'que domum remisit. ædes sacras
permultas partim nouas condidit, partim uetustate labentes re-
stituit: & tot pòst seculis non temerè uenit in mentem Boccatio
poetici quidem ingenij authori, sed antiquitatis cognoscendæ
studiosissimo, contendere eam externam mulierem temporibus
perditissimis alienorum scelerum flagrasse inuidia. A' Burgun-
dionibus Austrasianisq́ ducibus adductam ad se Clotarius (si ue-
ra tragœdia est) supplicio tradidit. Caudæ indomiti calcitrosiq́
equi capillo religata perijt, concitato equo exacta ætate mulier di-
stracta. quod supplicium de Fredegunde matre Clotarij erant
sumpturi Austrasiani Reges, si uniuerso bello uicissent: ab illis
sæpe ad pœnas exigendas petita: & ne Clotarius defendere pos-
set meritas pœnas exactas, Sigibertum Corbum'que Theodori-
ci liberos paruos necauit: tertium Meroueum, ut finis tragici com-
menti sit, quod se patrem uocitaret, ab eo sacra aqua imbutus, ui-
ta donauit. Clotarius uniuersi regni potens, nihil antiquius du-
xit, quàm ut affectis rebus quies ab omni motu metúque dare-
tur. Aut exatiato, aut deposito in omnes odio, parentis ueri-
us quàm Regis animum induit, obliuionem'que iniuriarum, &
præstitit & exegit. Austrasianis Magistrum equitum, rerum-
que administratorem dedit Rhadonem uirum bello pacéque bo-
num: Burgundionibus Varnarium, magni in eorum, cùm flo-
rerent regnarentq́, aula nominis: Transiuranis uerò Herponem,
sobolem eius Herponis quem Guntranni Regis ducem ostendi-
mus. Habitisq́ harum trium separatim gentium concilijs, quod
è re dignitateq́ cuiusque esse uideretur, constituit: nec quicquam
quod dari honestè posset, petentibus denegauit: quousque Ma-
gistros equitum illis præficiebat propalàm, persanctéq́ iurauit
eius se magisterium illud non abrogatum. Ea benignitas comi-
mitas'que adeò Austrasianorum Burgundionum'que animos in
illum confirmauit, ut nullus unquā rex maiori fide religioneq́ cul-
tus obseruatusq́ ne ab suis quidem fuerit, nec ultrà desiderio Re-
gum suorū tenerentur, sub Regib. nati, Regiamq́ domi habere so-
liti, quæ illos honoribus cōmodisq́ cumularet. Transiurani ferox
genus

genus hominum Burgundionibus antè rerum potentibus attributi, & tunc sui propè iuris effecti, Herponem interemêre, uitia licentia temporum nata emendare conantem. & Aletheus Burgundionum nobilissimus popularium suorum sensus non secutus, magnis apud Transiuranos opibus, quòd author extitisset Herponis occidendi, pœnas metuens, audendumq; aliquid maioris rei ratus, per Leudemundum Sedunorum Episcopum Bertrudem Reginam solicitat, ut relicto Clotario uiro Rege, quem eo anno periturum mathematicis authoribus, sortibus que fatorum scire se diceret, ad se cùm regia gaza transiret: eam se in matrimonio habiturum, scelus scelere non redemit, expiauit ue. Illa, ut par erat, ægré tulit se à Leudemundo his moribus existimari, ut tentata expugnari posse uideretur: & Rex Episcopum sanctitate templorum se tegentem, deprecantibus sanctis uiris uita ueniáque donauit, iussum diœcesi sua pedem non efferre: in Transiuranosq; profectus, quæstionem acriter habuit. Prócerum iudicio Aletheus condemnatus, cùm cæteris qui in noxa erant, capite scelus luit. Transiuranas Alpinas que, Subalpinæ Longobardorumq; res excepêre. Eporedia Seccusioq; tunc in fide Francorum erant. Agilulphus Longobardorum Rex oratores ad Clotarium misit, Hagnulphum, Pompeium, & Catonem: qui æquum esse dicebant, hæc duo oppida de Augustorum ditione, pulsis eorũ à Longobardo Ducibus, recepta sibi reddi. Ab Rege ad próceres reiecti sunt, oppida reddita Longobardo, cúm eius oratores circiter triginta auri pondo pependissent Regi, & singula pondo tribus proceribus quos in magna authoritate apud Regem esse acceperant. Addit Annonius historicus remissum eis tributum, quod duodecim millium solidorum singulis annis pendere Francis Regibus consueuerant. Nos suprà cùm fide ostendimus quàm uarij motus bellorum tumultuumq; inter Francos Longobardosq; exarserint, ut que munera non modò à Longobardis, sed & ab Augustis data sint Francico nomini: ab his, ut Francorum arma Longobardos opprimerent: ab illis, ne pro alienis opibus ueteres suos amicos premerent, nulla inter se suo nomine inimicitiarum causa. Fœdere cùm Clotario à Longobardis icto in multas ætates pax ea parte fuit. Paulus Diaconus tradit circa Astam urbem Francorum exercitum tanto pòst à Grimoaldo Longobardorum Rege fraude circũuentũ ad internecionẽ cecidisse: cùm hostis, simulata fuga, castra plena omni genere cõmeatuum reliquisset, ea Francum ingressum, ac epulis sumnoq; grauatum, superueniente per silentium noctis hoste, clade sua insignem locũ fecisse: riuum Francorũ uocitari. Potiores apud me authores sunt, qui fœdus cùm Agilulpho à Francis ictum, sanctum ad Pipinum usque Francorum regem fuisse ferunt. Tunc Clotarius Rex domesticas

res curæ

res curæ habebat; externarum immemor. Dagobertus eius filius admodum adolescens, Sadregisillum clarissimum uirum à patre designatum Aquitaniæ præfectum, detracta ueste loris cecīdit, & ut ille barbam more eius ætatis aluerat, totondit, abrasit'que, quòd non quàm reuerentur filium Regis oporteret, se ab eo obseruari existimaret, offensus in primis, quod ille conuiuio frequenti contra se accumbendi locum legisset, poculóque ex eius manu, oblitus per uinum maiestatis, id quod tantum inter pares fieri assoleret, ultrò sumpto, bibisset. ille deformatum os, lacerumque recentibus uerberum uestigijs tergum Regi ostendit. Qua fœditate percitus, conprehendi filium iussit: apparebatque non leui defuncturum pœna. Filius solicitus per amicos sanctosque uiros tentabat indulgentiam paterni animi, qui nullis obsecrationibus flecti, mitigari, expugnari'ue poterat. Perstabat in sententia Rex uendicandæ audaciæ insigni aliquo exemplo, efferebaturque in dies magis. Adolescens mœrebat, iram patris deuitabat, alijs atque alijs deinceps latebris se tegebat. Perdiu pœnas metu, periculoque ac expectatione magni mali pependit, nec ulla ope humana placabatur atrox ira. Tandem unico filio, qui formidine, fuga, pœnitentiaque satis pœnarum dederat, reconciliatus est Rex: id quod miraculo multis fuit: traditumque frequenti fama, missos à Rege ad Catuliacum Parisiorum uicum, qui filium ex spelunca ubi latitaret, retraherent, suborto horrore, omnibusque membris captos ingredi non potuisse: patrem ratum eos gratificantes filio regnaturo, uolentes, non inuitos arceri ab ingressu, cùm illùc se contulisset, eodem repentè pauore correptum, non antè quàm uenia filio data ingressum. Eo loco corpora martyrum Dionysij, Rustici, & Eleutherij conditorio alta terra obruto ad eam diem ignorata iacuisse. à martyribus per quietem admonitum Dagobertum ædem illis uouisse, quam rerum potens excitatam magnificētissimè excoluit. Nihilo secius Clotarius mortua Bertrude uxore Sichildem nouercā superinduxit Dagoberto, Austrasiamque, nec totam, regnum dedit: partem enim Arduennæ syluæ à Rhemorum finibus, & quod terrarum ad Vosegum montem pertinet, retinuit. Filius Austrasianos trās Rhenum duxit: utque indolem suam patri gentique probaret, cùm Bertario Saxonum Duce prouincias Francorum urente pugnauit. Graue in capite uulnus accepit. Capillum cruore infectum Austrasiani ad patrem detulere. Qua uelut regij insignis dehonestati fœditate conspecta, pater ira percitus, suorum delectu habito in hostem ruit, dato, (ut fertur) præcepto, ut procerioris staturæ hostes ensi quo quisque pugnaret, æquarentur: eo etiam in pugna exacerbatus, quòd nondum quinquaginta natus annos, sed uelut extrema canitie uetulum iumentum uocitari se ab hoste audisset. Bertarius in acie ce-

cidit

cidit magna suorum strage. Clotarius uictor domum regressus, auctus'que ex Sichilde uxore filio Ariberto, ut quàm maximo posset pignore necessitudinéque totam domum inter se deuinciret, sororem Sichildis Gometrudem Dagoberto nuptum dat: & quicquid reliqui Austrasiani regni erat, illi reddit, eousque deinde filio deditus, ut omnia illi permitteret, indulgeret'que. Arnulphus sanctus uir literis imbuerat Dagobertum, Rhodoaldum'que amicum illi tradiderat. Is tenui loco fortunaq; ortus, ubi ad amplissimos honores beneficio Dagoberti peruenit, spiritus sustulit, intolerabilis'que Austrasianis erat, iram'que ea ex re in se Dagoberto motam, ad Clotarium fugiens in præsentia euitauit, eius'que commendatione rediturum se in pristinum gratiæ authoritatisq; locum apud Austrasianos sperabat. Deprecanti pro eo patri Dagobertus respondit, illum uitæ spem habere posse, si malefacta benefactis resarciret. Ita quasi uenia impetrata Rhodoaldus in Treuiros, qui ditionis Dagoberti erant, profectus, pro foribus regiæ illius iussu interimitur, fortassis supplicio dignus, sed indicta causa, nullóque iudicio facto: id'que tam non indignè tulit pater Rex, quàm antè acer uindex Sadregisilli uisus fuerat. Dissimulante quoque Clotario Godinus Varnarij anno tertiodecimo quàm creatus fuerat Magister equitum Burgundionum, mortui, filius occisus est, qui nouercam uxorem duxerat: ac ea iussu Clotarij dimissa, incesti matrimonij deprecante Dagoberto ueniam impetrauerat. mox ea deferente illum in animo habere, Clotarium, si propius admitteretur, interimere, nihil ultrà in eum initio statutum est, quàm id quod & præstitit, ut in Suesionibus & Lutetiæ tactis aris, illic Medardi, hic Vincentij, iureiurando adigeretur se nihil malè de Rege cogitaturum. Deinde iussus idem iuiurandum Aureliani ad Anniani, Turonibus ad Martini repetere: dum illuc pergit, Carnuti in conuiuio frequenti occiditur, non iubente, sed conniuente Clotario. Qui'snam in locum Varnarij sufficiendus esset in communi Burgundionum concilio cùm ageret Rex, undique succlamatum, ei uni se dicto audientes fore: illum unum sibi omnia futurum. Id gratum iucundum'que Regi accidit. Hanc lætitiam imminuit commune aularum uitium, inuidia, factióque. Hermarius rector pueritiæ Ariberti minoris Regis filij, ab Anniano aduersarum partium principe occiditur: totáque aula in armis erat, alteris factum probantibus, alteris uindicibus futuris. Exardescentibus contrarijs studijs, in perniciosum tumultum res spectabat: ægrè edicto Regis reconditi enses. Annianus presidio ab Rege, ne uiolaretur, accepto, in tutum se recepit, re impunè lata: q fuit annus supremus Clotario Regi, à patris obitu quadragesimusquartus, à totius Gallię impio parto sextusdecimus.

DAGO.

DAGOBERTVM difficilia tempora excepêre, quòd Clotarius nouissimis uitæ suæ annis curam rerum quod regnis calamitosum est, remiserat: licentiáque & audacia ueluti libera legum regumque frenis, moderationeque omnia sibi uendicabat: neque reuiuiscere patrius mos pudorque poterat. Seueritas Regis irritatura gliscens domi malum, indulgentia uires contumaciæ petulantiæque additura erat. Aribertus Dagoberti frater puer admodum consilijs regebatur auunculi Brunulphi. Is cùm suæ factionis hominibus id agebat, ne Dagobertus à iudicio Clotarij Regis discederet: eum illi Austrasiam regnum dedisse, quæ esset ferè & nobilitate urbium, & gentis uirtute, & ubertate agrorum, & locorum opportunitate potissima Galliæ pars: quæ etiam Transrhenanis imperitarit: ut reliqua Ariberto euenirent. Id si fieret, uera germanáque Francia, & Parisiorum regnum, spesque uniuersarum opum, nomine puero, re ipsa auunculo dabatur. Satius erat Dagoberto rem ferro decernere, quàm non meminisse se filium Clotarij maiorem esse: nec decedere loco suo, quò minus primas sibi speique suæ partes uendicaret. & numen fortem uirum, ut ferè fit, iuuit. Ex Austrasia continuò Burgundiam petijt, summáque benignitate cum ea gente egit. ius ipse dicebat. orbos liberos, uiduas tenuiores, egentes à potentiorum ui iniuriáque asserebat. optimates pro sua quemque maiorumue nobilitate, dignitate, uirtutéque coluit. His artibus utens, urbes circumiuit, Lingones, Cauillonum, Eduam, Altisiodorum, Senones. ita non minus Burgundionibus quàm Austrasianis acceptus, Lutetiam uenit. ætas militaris, nobilitatisque propè omnis, & qui integri à factione Brunulphi erãt, prẹstò ei fuere, fortunam Franciæ collaudantes, quòd Regem sibi Deus opt. max. daret ætate ac consilio prẹstantem. Ne materia tamen improbis, rerumque nouarum cupidis tumultus motusque alicuius prẹberetur, Aquitania Ariberto regnum datum est, his finibus, ut Ligeri flumine, & Pyrenæo saltu terminaretur. Nec bellum ullum suscepit Dagobertus quoad frater uixit, tranquilla pace, legumque moderatione, ac priscis institutis res fuouens. Octauo regni anno Seruatius & Paternus Constantinopolin oratores missi rediere, renunciantes fœdus cum Heraclio ictum: eum Imperatorem amicissimum esse Francici nominis. Persarum bello eum

praeda-

præclara facinora edidiſſe. Sunt qui ferant eoſdem legatos uerbis Heraclij retuliſſe metũ ingentẽ impendêre Chriſtianis Imperijs à gente circũciſa: quicquid eorũ hominũ in Gallia eſſet, cogẽdos effici Chriſtianos. In Gallia, & cęteris ab Aſia magno interuallo diſiunctis regionibus, Iudæorũ uetus mos cognoſcebatur. Mahumetis uerò Saracenorũq; gliſcens circũciſio ignorabatur: cuius uim Chriſtianis formidandã, ſortes, an magicę uanitates, an Mathematici per ambages Heraclio ceciniſſe ferũtur: qui ſibi etiã à Saracenis, ſed alio, reor, cõſilio cauerat. Coſdroe enim Perſarũ Rege deuicto, in quẽ diuinos honores ſibi uẽdicantẽ Mahumetes pugnans uulnus accepiſſe fertur, pacatisq; ea parte rebus, quatuor millia delectę iuuẽtutis ex Saracenorũ nobilitate excitos, militi ſuo cõiunxerat per ſpeciẽ militariũ munerũ, re ipſa obſidũ loco habiturus, ne quid impunè moliri gẽs ea latrocinijs aſſueta poſſet. Iudęos uerò peruicacius hominũ genus, ueræ religionis cauſa, nõ Cæſaris, id quod nõnulli ſcribunt, gratia coactos, in Gallia ſacro baptiſterio imbui facilè crediderim, initio ab Hiſpania & Siſebuto Rege Viſigotthorũ orto. Is enim Hebræos Regni ſui coegit C H R I S T V M agnoſcere. Eorũ tamẽ aliquot millia in Galliã effugerũt, iunctiq; ueteribus ſuæ ſententiæ incolis ingẽti numero cõſpiciebãtur. Turpe uidebatur Franco à Viſigotthis eiectos religiõis noſtrę hoſtes indomitos, finibus ſuis receptos diutius retinere, ac Viſigotthis religione cedere. Dagobertus igitur diẽ præſtituit, intra quã quicquid mortaliũ religionẽ noſtrã non profiterẽtur, hoſtes iudicarẽtur, cõprehenſiq; capite luerẽt. Plures eorũ exiliũ pietati antetulêre: reliqui Chriſtiani effecti incolumes manſere. Hoc ueræ religioni datũ certo documento eſt Siſebutus Rex, qui hanc palmã Iudæorũ uel animo ſanandorũ, uel procul exigendorum prior ferens, milites Imperij Romani, qui Hiſpano limiti tutando prẹſidebãt, eiecit: quaſq; in extremis finibus urbes, oppida, caſtella, arces, uicos, fines, iuga mõtiũ tenebãt, Regno ſuo adiunxit: & Aribertus Rex tutore Brunulpho Vaſconia recuperata, quæ officio deceſſerat, Regnũ ſuũ ad ultimos fines Siſebuti regni propagauit. Octo annos regnauit Aribertus: moriẽs filiũ infantem reliquit paucis mẽſibus ſuperſtitẽ. Ducẽ Aquitanię Sadrageſillũ nõnulli priuatis inimicitijs occiderãt. Filij necẽ patris non perſequebãtur, Bona paterna Dagobertus fiſco adiudicauit, ad leges Romanas liberorũ querimonias legans, quæ impunita nece parẽtis, liberos hæreditate arcerent. In Aquitaniæ morte Regum, cædeq; Ducis uacuam omnino poſſeſsionem iuit Dagobertus: resq; Gallica in unum coijt, armaq; trans Pyrenæum ſaltũ promota, quòd mortuo Siſebuto Regi clariſsimo haudquaquã pari gloria ſucceſſerat Sentila, cuius cũ Viſigotthos ferocem gentem puderet, pœniteretq;, Siſenãdus æmulus Regni in Franciã ad Dagobertũ pro

E fectus

fectus auxilia impetrauit. Abundãtius & Venerãdus Duces nobilitatẽ Burgundionũ Cęsaraugustã duxere, cõtinuoq́ Visigotthi à Sẽtila ad eũ quẽ Dagobertus dabat Regẽ defecêre. Is decẽ põdo auri Frãcis appẽdit, quę ędi diui Dionysij absoluẽdę attributa sũt: ad eãq́ excolendã, ex Pictonibus, q Aquitanico motu contumaciús egerãt, sacrorũ locorũ nobilia ornamẽta sunt asportata. Pacatis Visigotthis, nõ diu Vascones in fide, officio'ue mãsere. Cũ defecissent, Burgũdiones duodecim Ducibus pfecti acie hostẽ strauere. Ex rebus initio lætis negligẽtia orta. Nouus hostium exercitus Arẽbertũ Ducẽ à cęteris procul uagãtẽ, iniquo loco adortus, ipsũ militẽq́ occidit. Reliqui Duces iunctis copijs ulcisci ferro igneq́ parabãt, cũ optimates Vasconũ ad eos supplices uenere, se extra huius bellis cladisq́ culpã dictitãtes: leuiũ & egẽtiũ noxã esse: orare, innoxijs agris urbibusq́ parceretur, reijcereturq́ ad Regẽ: eũ optimè causã cogniturũ, staturũq́. Id impetratũ. Ad regẽ cũ Duce Amãdo, uenêre, magna initio spe causæ suę probandę: mox ex tristitia uultus Regis nihil boni augurãtes capitiq́ suo extrema metuentes, ad ædẽ arasq́ Dionisij confugêre: honoris martyrũ causa uenia supplicibus data. Fidẽ suã Dagoberto, futurisq́ Frãcorũ Regibus iureiurãdo obstrinxere. Incruentè Britãnia prouincia cõfecta est. Iudicaildis Rex à suis salutatus, cõtumax Frãcis uidebatur. Ad eũ ab Rege missus orator Eligius uir sanctus, qui grauiter ei, nisi cõtinuò in fidẽ rediret, minaretur: tã dexter munus illud obijt ut ultro Britãnus ad Regẽ ueniẽs, leges parẽdi ab eo peteret pacẽ, fœdusq́, & amplissima munera domũ retulit, deprecatore, annitẽteq́ altero uiro sãcto Audoeno: cuius fidei custodia, usus q́ Regis annuli creditus fuerat. Rerũ florẽtium gratulationẽ interpellauit Sclauorũ falsos Deos adhuc uenerãtiũ uis. Fuisse feruntur hi, qui nũc Poloni Bohemiq́ sũt, maioribus eorũ ex Scythia pfectis. Progenies eorũ sũt hi, qui orã Istrię Dalmatięq́ incolũt. Cõplures erãt eorũ ciuitates. Quę earũ finitimę puincijs Frãcorũ Trãsrhenanis erãt, paucę amicitiã cũ Dagoberto iũxerãt, reliquę infestissimę prędã ex socijs Frãcorũ agebãt: itineraq́ Frãcis mercatoribus ea parte partim clausa, partim infesta erãt. Missus Frãcorũ Fœcialis ad Samonẽ gẽtis Regẽ, cũ pceribus ad eũ nõ admitteret, sẽperq́ differret: deposito cultu Frãcico, sumtoq́ Sclauico, ut unus ex illis, pdeũtẽ in publicũ Samonẽ adijt. Tũc aperiẽs se quisnã esset, fretusq́ iure legatiõis, ferociter res repetit. Dũq́ Rex diceret à Frãcis iniuriã ortã, se in posterũ paratũ esse cũ Dagob. fœdus ferire: seu elatus intẽperãtia lingug, seu quia ita mãdatũ esset, respõdit, fœdus cũ canibus ictũ, sãctũ esse nõ posse. Id cõtumeliosũ dictũ tota gẽs altissimè in pectus demisit. Illæso Fœciali dimisso, atrocius ortũ bellũ. Velut ex cõposito diuersis regiõib. Sarac. eadẽ uerbi cõtumelia lacessiti, implacatiores hostes religiõis nostrę effecti sęuiere. Ea quatuor millia Saracenor. q̃ obsidũ nomine Heracliũ abduxisse ostẽdimus,

dimus, militarem uestem ex Iustiniani (quæ adhuc extat) sanctione poscebant. Eunuchus corruptissimo seculo fisci præfectus, Quid, inquit, reliqui est Romano militi, quod dari canibus his possit? Eam effœminati hominis petulantiam tam indignè tulere ipsi uiri, armatique, ut domum agmine se surripientes, coniunctis suis quisque sibi popularibus, Arabiàque omni ac finitimis gentibus concitatis, iura diuina humanáque miscuerint. Propinquas Romani Imperij urbes, Ægyptiumque cepere: Persas nuper à Romanis Heraclióque deuictos, & cladibus fessos, ipsi integri ferocesque prælio superauêre, coegereque & ipsos Saracenos uocitari, ac Mahumetis sectam profiteri: Syriamque totam suarum partium effecêre. Ita simul audita est, & pietatem magna ex parte oppressit illa procella, Sclauorum causa conatusque par, sed fata non eadem, fortunáque minor. Ad eorum furorem coercendum Austrasianus exercitus missus cum auxilijs sociorum Transrhenanis. Cum ignominia discessum. Coacti qui Sclauorum proceres cum Franco ad eam diem senserant, tunc in eum pugnauere. Saxonibus maiores uiribus spiritus erant. Petierunt à Dagoberto, leuarentur uectigali quod pendere quotannis consueuerant: se Sclauicam prouinciam confecturos suis copijs, sumptuque. Fidem præstare conati nequiuere. Necesse fuit Dagoberto suam Austrasianis Regiam reddere, uti cum Transrhenanæ prouinciæ Austrasianis attribuerentur, tanquam pro domesticis opibus gloriaque maiore animo constantiusque in Sclauos bellarent. Dedit illis Regem Sigibertum maiorem filium: & eum in Austrasiam cum fidis amicis misit. Ea res inuictos Austrasianos fecit. Sexdecim annis regnauit Dagobertus: Filios reliquit Sigibertum, CLODOVEVMQVE. Regnum duorum fratrum, quod nō semper usu euenit, inter se concors erat. Sigibertus maior, cum Dagobertus in eadem in causa cedere minori fratri in animum non induxisset, ipse Austrasianis opibus fouendis, Transrhenanisque prouincijs in fide officioque continendis, ac ab hoste tutandis, modum cupiditatis suæ statuens, cæteram Galliam fratri minori reliquit, gazæ tantùm paternæ tertiam partem sibi dari uoluit, reliquam matri fratrique concessit. Transrhenani hostes nihil mouere, non ausi quietos lacessere Austrasianos. Apud Clodoueum Regem proceres

ceres uacui à cogitatione externorum bellorum, fœlicitate temporum abutebantur: ac de principatu inter se contendebãt. In Egæ magiſtri equitum Francorum demortui locum ſuffectus eſt Ercembaldus, per Dagoberti Regis matrem Clodoueo cognatione iunctus: Burgundionibus Magiſtro equitum dato Flaucato, etiam Tranſiuranis imperitaret, gloria belli feroci genti: cuius Dux Vilebardus præfectum ad nouum Regem euocatus, cùm ſuæ factionis non contemnenda manu Flaucato in Eduorum finibus occurrit: pugnáque commiſſa cecidit. Et alij per paruí motus exorti, ſedati que, partim incruentis dextris, partim paucorum nece, quos referre nullum ſit operæpretium. Sigibertus Rex cùm nullos procreaſſet liberos, à Magiſtro equitum Auſtraſianorum Grimoaldo adductus fuit, ut Ildebertum eius filium adoptaret: cæterùm legibus & adoptione patrem factum, mox natura filio donauit. Dagobertus procreatur. Mortuo Sigiberto Rege Auſtraſiæ anno Regni ſui undecimo, Grimoaldus Ildebertum Regem ſalutat, eius que cauſam non adoptionis modò iure, ſed armis etiam tuetur, Dagobertumque attonſum ad amicos in Scotiam ablegat. Ercembaldus prælio Ildebertum occidit. Grimoaldum captum Lutetíam ad ſupplicium miſit. Childericus trium Clodouei Francorum Regis filiorum ætate medius, Auſtraſianis Rex datur. Clodoueus pater ſextodecimo Regni ſui anno deceſsit. CLOTARIVS ſtirpis maximus quatuor deinceps regnat annos, nulla re niſi (quod præcipuum eſt) feſta pace nobilis. Quo defuncto & Regum gloria intermortua eſt, ac Magiſtri equitum ſimulatione Regiæ maieſtatis tegendæ, de adminiſtratione rerum pro opibus quiſque ſuis maiore audacia decertârunt. Ebroinus, mortuo Ercembaldo, ualida factione ſubnixus, quod ſi Clotarij defuncti fratrem Childericum Auſtraſiæ iam Regem, Francię quoq; Regem appellaret, arbitrium rerum ad Vlfoaldum Auſtraſianorum equitum Magiſtrum peruenturum exiſtimaret: eo præterito, Theodoricum fratrẽ eius natu minorẽ Regem Francię ſalutat, ab illo Magiſter equitum dictus. Cauſa inferior, armis etiã uictus ipſe in Burgundiã ad Luxouienſe cœnobium tõdendus ablegatur: Theodoricus depoſitis Regijs inſignibus ad Dionyſij, Pariſijs ponere comã cogitur.

CHIL-

CHILDERICVS ingenti mortalium aſſenſu Regnum iniuit, magnaq́ expectatione: ſpem de ſe conceptam fefellit, ſuperbè ſæuéque imperitans. Cùm in ſe odium popularium accendiſſet, clariſsimis uiris Vigoberto et Amalberto authoribus mota ſeditione, Bodillus (quem è Francica nobilitate palo alligatum uirgis ceciderat) eum inter uenandum adortus occidit, duodecimum regnantem annum. Ac ne uindex exoriri poſſet, ut que ſpes animantis tolleretur, Reginam Blitildem uterum ferentem continuò interemit. Vlfoaldus Magiſter equitum fuga in Auſtraſiam ſe proripuit, ſubſecuta magna eius factionis manu. Leudeſium Ercenbaldi filium Franci Magiſtrum equitum creauêre, THEODORICVMQVE in ſolium repoſuere. Ebroinus dum recens Leudeſianorum gratulatio deferueſceret, fruticante capillo ſe cœnobio continuit. Conuenientibus deinde ad eum ijs quorum ex ſententia res non erant, Magiſtrum'que equitum rurſus ſalutantibus, caſtra in aperto poſuit, ratus undique ad ſe concurſum futurum hominum nouarum rerum cupidorum. Confluebatur quidem ad maximi nominis Ducem, ſed neq́ uiribus, neq́ dignitate æquare Leudeſium facilè erat, qui Regem in poteſtate, gazamq́ haberet. Ita incertus pendensq́ animi, in dies tamen propius caſtra mouebat, ſi quid agendo moliendóque efficere poſſet: per literasq́ clàm cõſuluit ueteres amicos, quos ei in aula reliquos fecerat longa dies, & interiecti ſui cuiq́ caſus, quid'nam conſilij capiendum uideretur. Illi perplexè, ac his tantùm duob. uerbis reſpondere auſi ſunt: Memineris Fredegundis. Intellexit uir militaris, ueteranusq́ Dux, & ingenio ſolers, ex breuitate dicti, ſe hoſti contemptui eſſe: audendum, ac in celeritate poſitã uictoriam. Cũ delectiſsimis igitur equitum, & uelociſsimis peditũ ſub noctẽ iter ingreſſus, Iſaram fluuium cæſis cuſtodib. uado tranſmiſit, hoſtesq́

inopinantes oppressit. Gaza capta, Rex ægrè effugit initio. mox ultrò citróque commeantibus Legatis se Ebroino commisit, Magistro equitum ab se dicto, & periculorum socio. Is receptum reuerentissimè habuit. Qua simulata clementia adductus Leudesius, fide accepta ad eum in colloquium descendit, quasi duo Magistri equitum æmuli incruentius quam duo de Regno contendentes, sanctè colloqui pacisciq; possent. Medio in colloquio trucidatur. Ita sublato aduersario Ebroinus unus rebus Regiq;, quando ad id deuentum erat, præerat: sæuiebatq; in eos, quos sibi in calamitate insultasse sentiebat, nec dignitati nec sanctitati cuiusquam parcens. Primus omnium Leodegarius Eduorum Episcopus in tetrum carcerem coniectus, quòd Ebroinum tyrannidis ausus esset coarguere, lingua abscissa, oculis erutis, ad postremum ceruice cæsa luit. Leuissima exilij pœna erat, quo plerique metum cruciatus necisq; præuertebant. Plures indies in Austrasiam ultrò exulatum ibant. Simul, mortuo Vlfoaldo, Martinus & Pipinus cognomine Crassus, fratres patrueles, ab Austrasianis Duces salutantur, eisq; & miles & nobilitas dicto audiens erat: nec ex pristina simultate ad Theodoricum Regem Ebroinumq; pro imperio euocati, singuli, paruáue manu conueniebant. Cùm uniuersis copijs in Laudunensium finibus cum Ebroino cõflixere. Egregiè utrinq; pugnatum est. Ebroinus bellicis artibus cuilibet ueterum Ducum æquaretur, nisi laudem Imperatoriam, crudelitatis, impietatis, perfidiæ infamia fœdasset. Pipinus cùm nihil sibi uicto fidum tutum'ue à uictore scelesto, nisi procul, esse sciret, longinqua fuga se texit. Martinus in propinquum oppidum se recipit: nec Leudesij casu satis edoctus, euocatus in colloquium ab Ebroino, nullum pignus postulauit, nisi sanctissimi iurisiurandi super sanctorum corpora concepti. nec ille conditionem aspernatus, ad conditoria sanctorum, prius exemptis clàm corporibus, in quæ adegerũt Martini oratores uerba adiurat, se illi minimè offuturum: sin fidem falleret, in caput suum detestatus terrores, perniciemq;, ac exitium, inferorumq; pœnas. Sic diuos eludens, hostem improbum excepit, interemitq;, cæde hostium sitim domestici cruoris accendens, donec ab Ermenfredo è Francica nobilitate per insidias interimitur. Varrato uir clarissimus Magister equitũ dictus, pacẽ cum Austrasianis iunxit non diuturnam, à filio Gislemaro mox Principatu deiectus, imperãdi libidine iura naturæ numinisq; permiscente, quando extincto scelerum authore Ebroino exemplum tamen manebat. Cùm Gislemarus intra paucos dies leuib. prælijs expertus, ac uniuersa iã mole belli Austrasiam euertere cogitãs decessisset, Varratone restituto fida pax renata est, sed & hæc perbreuis. Mortuo Varratone Bertarius eius gener Magister equitum dicitur: & in Austrasia amisso Martino, rerum arbitriũ ad Pipinum

pinum delatum eſt: meliusꝙ ab uno res adminiſtrabatur, quàm à duobus geſta fuerat. Ex ampliſsima familia, & tam uetere nobilitate natus erat, ut cùm author gentis, origoqu'e prima ignoraretur, quod multi eius ſtirpis Anchiſij uocitati inuenirentur, ab Anchiſe Troiano eos oriundos plerique iactitarent, Andreas monachus illud ſtemma his uerbis digerit, Ausbertum ab orientali Frãcia Senatorem ex Blitilde Clotarij ſecundi Regis filia procreaſſe Arnoldum: ex hoc Arnulphum Ducem natũ, qui cum Anſigiſum Ducem genuiſſet, Pontifex Mediomatricum ſit factus. Anſigiſum in matrimonio habuiſſe Beggam Pipini perbonæ partis Auſtraſiæ Principis unicam filium, unde hic Pipinus, cuius mentionem facimus, ſuſceptus, ac ab auo materno in nomen opesꝙ adoptatus, mira audacia. pater eius Gunduinum ad ſummos militiæ honores promouerat, quem infantem expoſitum ſuſtulerat, educaratꝙ; ab eodem poſtea adoleſcente interemptus, Parricidam ſe longinquo exilio tegentem Pipinus non magna manu, ne conatus palàm fieret, ulteriorem'que ille ſemper conciſceret fugam, ſed uno tantùm comite multorum dierum iter emenſus, repentina nõcturnaꝙ ui adortus, in cubiculo ipſum familiam'que interemit. Nec audaciæ conſilium deerat: celeritatem præcipitibus rebus, cunctationem immaturis, dubijs fortem animum experientemꝙ adhibebat. Cæſo Martino uniuerſam rem Auſtraſianam capeſſens, quòd ſpes erat Bertarium Magiſterium equitum inſtituto ſoceri adminiſtraturum, pacemꝙ ſeruaturum: ne locus conquerendi, materia'ue bellandi extaret, purgandæ exulibus Francis Auſtraſiæ conſilium cepit, quod ut mitiſsima uia, & uoluntate Regis Bertarij'que fieret, extorribus author fuit, ut communem legationem in Franciam mitterent, quæ obliuionem iniuriarum, reditum qu'e ſuppliciter peteret: quòd id ſalutarius uideretur, quàm minis denuntiatione'que belli extemplo agere. Sin hoc parum lætè caderet, aliam rationem ineundam, & tunc oratores Francia recepti, introducti'que ad Regem ſunt, quorum Princeps ita exorſus eſt:

TVI ciues, Rex clemẽtiſsime, nos ad te oratores mittũt, ut quod perpetuis precibus, continentibus'que lachrymis à Deo optimo maximo petiuerunt, id abs te impetrent. Non orant magiſtratus, non diuitias, non magnum in aula tua uel gratiæ uel potentiæ locum, quamuis te liberaliſsimo Rege hæ preces non inuerecundæ uideri poſsint: ſed liberos, coniuges, parentes, domũ, patriam, cælum, ſolumꝙ: ut ubi nati ſunt, ibi quum quod uitæ reliquum eſt, egerint, te Rege moriantur, ne in exilio, ſed tuo in Regno ſepulti æternum conquieſcant. Si quid repentini periculi eis ab aliqua externa impenderet ui, æquum foret illos abs te Rege ſuo auxilium implorare: in uno'que te collocare ſpem uitæ ab omni calamitate tegendæ. Nunc domus deſiderio acti, tuam unius fidem

manſuetudinemq́ue implorant. Eos procul abſentes contemplari oculis nequis: ſed finge animo te cernere illos flentes, genibus tuis aduolui, pedibuſq́ue tuis circunfuſos, cauſam ſuam tibi commendantes: tametſi malint in te lenitateq́ue tua quàm in cauſa ipſorum ſuam uerſari fiduciam. Vt homines nati, uel errore ſuo, uel communi temporum calamitate, uel inſuperabili ui fatorum, neceſsitateꝗ patria exceſſerint potius quàm pulſi ſint. Quo grauiora eorum errata uideri poſſunt, eo maior tibi mitiſsime Rex gloria erit, miſeros populares tuos in fidem recepiſſe, acceptoſq́ue ſeruare: ac, ſi dicendum ita eſt, peccato furoreúe ſuo extinctos, ad uitam ex ſepulchro reuocare. Vera enim mors dicenda ea eſt, uel, ut ueriſsimè dicam, morte durior uita. Eo potiſsimùm tempore, quo tu regnas, domo, ſuis, ſeq́ue ipſis carent. Ad te inermes ueniſſent, reſtiꝗ collo circuniecta illaqueati, ut te uel ea ſpecie lachrymiſq́ue mouerent, qui pro tua immenſa clementia leuioribus permoueris, uel tandem morte iuſſu tuo obita, ſemel uitæ finem ac malis pariter facerent: ſed ueriti ſunt, ſi ad extremam ueniæ petendæ ſpem conditionemꝗ deſcenderent, ne cui uideretur animus tuus immitior eis uideri, quàm qui poſſet, niſi extremis remedijs mitigari. Per oratores agi, dignum manſuetudine tua et ſpe ſua duxerunt. Eorum preces ſupplicesꝗ fletus deferimus. Tu eorum Rex, tu patriæ ac ciuium tuorum pater, & propè creator: certè, quod maius eſt, uitæ reſtitutor recreatorq́ue ſis, per maieſtatem Regiam, per ſanctiſsimum huius Regiæ nomen, ac ſi uerè dici pateris, numen: per humanitatem, lenitatem, facilitatem, indulgentiam. Hæc unà mihi ac ciuibus tuis miſeris calamitoſiſq́ue adſit apud te deprecatrix. Finem ego dicendi faciam, illa tecum Rex clementiſsime loquatur. Illam tu audi, quam tu & audire, & in conſilium adhibere non rarius quàm cæteras præſtantiſsimas uirtutes tuas ſoles. Moueri potuiſſet Rex: ſed peruicit factio eorum qui exulum bona inuaſerant, & Bertarius Ebroino quàm ſocero ſimilior, ut reſponderetur legatis exulum, ne deinceps agerentur deſiderio ueteris patriæ, cuius charitate ſe exuiſſent, quamque exilio & diminutione capitis amiſiſſent. Hæc illis in Auſtraſiam renuntiata, tantum indignationis mouerunt, ut Duce Pipino cum Rege Bertarioꝗ ad Textritium congreſsi, egregiè uicerint. Sua Regi maieſtas liberiorem fugam dedit, & quòd hoſtes eum non petebant. Magiſter equitum uictus, ſuis contemptui & odio eſſe cœpit in cauſa quam & iudicia mortalium, & fortuna belli damnauerat: & exulibus fauebatur, quòd ſupplicibus eorum precibus tam ſuperbè repudiatis, neceſſaria cepiſſent arma. Interimitur Bertarius tam frequenti ſuorum coniuratione, ut ſocrus quoque eius Auſeflidis ſuſpicione aſpergeretur, nec ulla poſtea controuerſia fuerit, quo minus Pipini fidei ſe Rex crederet. Reducti,

ducti exules, & Francia in unum deinceps coit, quæ in tot ueluti membra dissecta fuerat, ut propè nomen sublatum esset. Veteres enim Reges secundum Clodoueum ita alij alia Regna sortiti erãt, Parisiense, Rhemense, Suessionense, Mediomatricum, Burgundionum, Aquitaniæ, illa ambiguis finibus, hæc duo postrema multò incertioribus, ut tamen Reges Franciæ uocitarentur omnes, primis tantùm maiestatis speique partibus Parisiensi datis. Bellis Magistrorum equitum exortis, parem maiestatem sibi omnes arrogabant, & Parisiense regnum, Neustriæ (quæ postea Normania maxima ex parte fuit) Regnum reliqui uocitabant. Victor Pipinus uniuersam Galliam moderabatur. Curam aulæ gazæque, atque adeò ipsius Regis Nordeberto amicorum principi commisit, Drogonem filiorum maximum natu Campanis Ducem dedit. Ipse Transrhenana bella suscepit, quòd per bella Francorũ ciuilia hæ gentes animos sustulerant. Saxones Sueuosque perdiu dissimulatione præteritos, cùm in fidem reuocati redire nollent, uarijs prælijs fatigauit: & cùm inuicti uiribus uiderentur, perseuerantia, longaque tandem die coegit dicto parêre, quòd nullo moræ tædio abduci ab ea prouincia nisi confecta potuisset. Eius perpetuo labore, domi pacis diuturnæ bonis perfruens Frãcia floruit, & foris pristinam dignitatem recuperauit. Theodorico Regi defuncto successit filius CLODOVEVS, breuis æui: qui moriens CHILDEBERTVM fratrem suum sibi successorem habuit, decem & septem annorum Regem. Huic DAGOBERTVS filius successit: ut Regum iam nomenclatura tantum sit, omni ui dominandi in Magistris equitum sita. Ad id fastigiũ cõscẽderãt, Regib. socordiæ luxuriæque se mãcipãtib. ac illa magni Clodouei indole exolescẽte. Quantũque maiores gloria & finium propagatione ducebantur, tantum hi remissione curarum

curarum, & uoluptatum illecebris fœlicitatem metiebātur. Calendis tātum Maij in publicum prodibant, copiam sui facientes: muneraq; uicissim & accipiebāt & dabant, nullo alio publico, uirorum'ue munere functi. Contrà Magistri equitum, Imperatorum Regumq; legationes audire, responsa reddere, fœdera icere, pacis, belli, legum, institutorū arbitri moderatoresq́ue. Quantoq́ue magis illi summam rerum ab se ut grauem molestam'que reijciebant, tanto maius hi suum ius, incrementa'que uirium authoritatisq́ue ampliora faciebant. "Ac, ut animus mortalium inexplebilis est præsentis fortunæ mune"ribus, semperq́ue ad ulteriora contendit: ab exiguis initijs Magi"stri equitum profecti, ut qui Magistri aulæ uocitati fuissent, nouas semper sibi uires parientes, ad summa paulatim enitebantur: & Regibus desidibus, quò cupiditas feret, euadent, quòd etiam ut Reges exortam semel licentiam frenare in animum induxissent, iam sui non potentes, uix inhibere potuissent coalitas uetustate, atque ideo uelut legitimas uires Ducum suorum. Adeò sum"mis Imperijs nihil negligendum est, audaciaq́ue antè quàm radi"ces agat, in ipso exortu uindicanda: quandò cùm inueterarit, ue"lut iure suo sæuit: nec euertitur nisi magna sua continentiumq́ue "ruina, sæpeq́ue oppressis ipsis uindicibus. Hæc magnis Regnis "Imperijsq; sint documenta: frustraq; conscriptio esset, & memoria "rerum, nisi eam sequerentur regnandi præcepta, suæq; cuique rei"publicæ Regiq́ue exempla frugifera. Pipinus quidem ita paci Frā"ciæ consulebat, ut sibi posterisq; prospiceret. isq; tantum opum circundedit, ut uiam sibi ad Regnum facturi sint. Religioni initio deditus, Rabodum Frisiorum Ducem prælio uicit, falsorum Deorum ueneratorem: coegitq; ut reciperet Clementem uirum sanctissimum, concionantemq; de CHRISTO ipse popularesq; audirent, ab Sergio Pont. maxi. Episcopum illi genti datum. Parte multitudinis religionem nostram professa, Rex proceresq́ue in peruicacia mansere. Eius filiam Theodosindam nostram factam, Grimoaldus legitimorum Pipini filiorum minor uxorem duxit. Lambertum uirum sanctum Traiectensium Episcopum ab Ebroino uirtutum hoste sede pulsum, & in cœnobium uelut portum tranquillitatemq; profectum in pristinum locum restituit Pipinus, & domesticis curis repetitis, in Drogonis Campanorum Ducis de-

functi

functi locum Theobaldum eius filium suffecit. Mox Nordeberto mortuo Grimoaldum Regiæ Aulæ præfecit. Omnibus rebus lætis diuturnitas fœlicitatis, ut assolet, libidinem negligentiamque numinis importauit. Et patri & filio pellices magis cordi quàm uxores erant. Pipinus spreta Plectrude coniuge Alpaidem colebat. Id ausum culpare Lambertum Dodo pellicis frater interemit. Quod parricidium continuò manifesta numinis ira, pœna que atrox insecuta est. Ille enim tineis toto corpore repentè scaturientibus, fœdo odore cruciatuque uexatus, in Mosam per furorem rabiemque se præcipitem dedit, Lamberto iam enitescente multis diuinitatis signis. Pro aris eius nomini iam dicatis Grimoaldus occiditur à Rangario immissu Rabodi pellicatui generi Alpaidis infesti. Obijt Pipinus septimo & uicesimo Magisterij sui anno, cum iam instituisset Austrasianorum Ducem Carolum à uiribus Martijs cognomento Martellum, ex Alpaide procreatum. Plectrudis Theobaldi Magistri equitum adhuc adolescentis ex Drogone nepotis subnixa, & memoria mariti freta, non minus in aula Regis quàm in Austrasia poterat: & Carolum, ne Austrasianam rem capessere posset, per factionis suæ uiros in custodiam tradit. Et tota Gallia dicto audiens fœmina erat: ac ne quid posteris exempli ad cauendum deforet, aulæ proceres (nam nutus Regis nullas uires habebat) factionibus nouis distringebantur: alij Theobaldo, alij Ramanfredo alterius factionis principi aderant: rupto semel obsequio nemine à patribus integro, in communéue consulente: nec quemadmodum antea, Francicum nomen cum Austrasiano, sed Franci in Francos ferrum stringebant. Ab aulæ altercatione rixáque in aciem iustam descensum. Ad syluam Cociam pugnatum cruento Marte. Theobaldus multis suorum millibus desideratis effugit. Scriptores neque hoc neque alijs prælijs numerum, neque pugnantium, neque cadentium, neque artes bellicas tradũt. Sed etiam hostis adeò nõ incruentam uictoriam tulit, ut uti continuò uictoria, & uictos conficere non posset. Sumpta necessaria quiete, per Carbonariam syluam, quæ ipsa Cocia que Arduennæ partes sunt, ducto exercitu, non prius quàm ad Mosam fluuium populandi finem fecere. Mortuo etiã Dagoberto Rege, CHILPERICVS Rex à uictoribus salutatur, quẽ Austrasiani dictitabant Danielem uocitatum, mona-

monachum in cœnobio adoleſcentiam egiſſe. ab hoc Ramanfredus Magiſter equitum dictus, cùm Rabodo Friſiorum Rege fœdus icit, ut ille ſuis copijs ea parte Auſtraſianos premeret, ipſe à Francia inſtaret. Aduerſus hos hoſtes opus erat ſummo Duce, quem & caſus præbuit. Martellus è cuſtodia Plectrudis elapſus, aduenientibus utrinq; hoſtibus iuuentutem armat, prius'que Rabodum adortus, ab eo fuſus fugatus'que, nihil territus, quòd in ipſis rerum uelut auſpicandarum primordijs offendiſſet, quod reliquarum copiarum erat, in tutum recepit, nec Chilperico Ramanfredóque Auſtraſiæ agros urentibus, poteſtatem pugnæ æquo loco fecit. Plectrudis à mœnibus Coloniæ urbis, ut domum redirent, finemq; populandi facerent, dato certo pondere auri peruicit. Dum incompoſiti per negligentiam ſe recipiunt, ac uelut in pacato iter faciunt, in finibus Samarobrinenſium magna parte armorum auriq; exuuntur, Carolo præparatis inſidijs irruente. Ita recepto animo Martelli miles aperto Marte, ueraq; uirtute in Tricaſsibus Chilpericum Ramanfredumq; magna clade caſtigat: Coloniam'que regreſſus, cùm à Plectrude mœnibus non reciperetur: euocatis ciuibus perſuaſit, ut portas uictori ſibi aperirent. Receptus nihil aliud quàm cũ Plectrude uerbis diſceptauit. Hoſtes, cùm in Friſijs plus ferociæ quàm conſtantiæ cernerent, Eudonem Aquitaniæ Ducem in ſocietatem conſiliorum armorumque & fortunæ adſciſcunt: quando quidem Aquitania in tot motibus Franciæ, tantáque de Magiſterio equitum concertatione, indigniorem ſe Auſtraſia exiſtimabat, quę & ipſa ſuum belli Ducẽ haberet. Aquitanus ab Auſtraſiano ſignis in Campania collatis uictus, ne domum nullo operæ precio rediret, deſerto Ramanfredo Chilpericum Regem cum gaza ſecum in ſuperiorem Aquitaniam ducit: Chilpericum per fœciales res repetenti Martello reddidit cùm parte gazæ, reliquo auro & pace contentus. Chilpericus quinq; annis Regium nomẽ obtinuit, ſiue uera Clodouei magni ſoboles, ſiue falſa. Tãtũ ualet in bello certamẽ animorũ, & omnium rerum, præterquam uincendi, diſcrimen ſublatũ. Quod ſatis conſtat, THEODORICVS Dagoberti filius Rex ſalutatur, & ipſe in cœnobio tonſus an intonſus educatus, cognomento Cala. Ramanfredus undique ſalutem quærens, Lutetiam, inde Aurelianum, ad poſtremum Andes,

ſemper

ſemper premente hoſte cùm petiuiſſet, cætera ſpe deſtituente, ſe fidei Martelli commiſit: uenia, Andibusq́, ne omnino priuatam degeret uitam, donatus. Tantùm coacto Franciæ uniuerſo concilio, ei Magiſterium equitum, quòd nec conſenſu gentis, ne à iuſto Rege creatus diceretur, ei abrogatur. Martellus gloriæ ſuę augendę, opibusq́ Francorũ tutandis intentus, Saxones arma parantes, finitimosq́ ſolicitantes, antequàm plus belli exoriretur, ad ſanitatẽ officiumq́ redire coegit. Hæc ad octauum à Pipini obitu annum geſta. Interea Plectrudis cum Sonichilde nepte ad Danubij accolas ſe contulerat. Etenim cùm initio ſpes ei fuiſſet, Martellum ancipiti fortunæ nouisq́ ſemper caſibus caput ultro obijcientem, breui periturum, ubi fœlicitatem cum uirtute certantem uidit, tunc ut indomitarum gentium arma longinqua in eum concitaret, illas circumibat, deplorabatq́ ſe iuſtam Pipini uxorem, Sonichildemq́ iuſtam neptem notho Pipini prædæ eſſe. Terrebat etiam, caueret ſibi communiq́ libertati à iuuene ſibi armis omnia uendicante: Eam cum exercitu expedito inſecutus, pacemq́ perpetuam amicitiamq́ genti pollicitus, ut concitatrix faxq́ belli ſibi florentiſsimo duci dederetur effecit, cùm cauſam belli nullam ſuam haberent. Interea illud bellum funeſtum perpetuumq́ futurum ratus Eudo, multa hoſtilia in Francos auſus eſt. Celerius omnium opinione reuerſus Martellus, primùm omnium conuentum uniuerſæ Franciæ rurſus habuit: ab eoq́ non Magiſter equitum, ſed altiore faſtigio Princeps Francorum ſalutatus eſt. Ita ad unum Martellum ſumma rerum delata eſt, perſpicuo exemplo, quantum quiſque opibus ualet, tantum & iuris ſibi arrogare.

PRIMI LIBRI FINIS.

PAVLI ÆMILII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM LIBER

Secundus.

AROLVS Martellus Francorum Princeps, noua nominis nobilitate inclytus, Aquitanicum bellum suscepit. Eudo Aquitaniæ Dux suis uiribus diffisus, ad extremam spem descendit, Saracenosq; inexpertam adhuc armis Francorum gentem, cum qua nulla spes pacis societatis'que esse Francis posset, ex Hispania exciit. Saraceni enim Aegypto potiti, ac nobilissimis opulentissimisq; Orientis regionibus ad sectam suam adductis, Africam sæpe tentarunt uariis conatibus, modò uictores, modò uicti. Abimelechi Regis ductu etiam Cyrenaica regione occupata, mediam in Africam progressi, Carthaginem magnã cepere, euertereq;. A Iohanne Præfecto Prætorij Africæ procul exacti, copias maiores ualidiores'que parabant. Aduersus quem conatum Iohannes supplementum à Leontio Cæsare petiturus, Constantinopolin nauigat anno salutis circiter septingentesimo. Relictus in Africa exercitus, tædio longioris moræ fessus, tumultu exorto Apsimarum cognomento Tyberium, ciuem Constantinopolitanum, primò Ducem creat, deinde Cęsarem salutatũ Constantinopolin ad res capessendas contra Leontium transportare milites iubet. Insecutis apud Græcos bellis ciuilibus, Saraceni uacuam Africæ possessionem nacti, Numidiam quoque, Tingitaniamq; ac Mauritaniam occupauere, Oceanum Atlãticum, & terrarum finem, opũ suarũ terminũ statuentes. Vt uerò aliquot pòst annis in alium orbem Europamq; traijcerẽt, ampliorem semper prę senti fortunam tentantes, author extitit Iulianus Comes Visigothus, qui ira stupratæ ab Rhodorico Rege suo uxoris, Saracenos euocatos nauibus per fretum Herculeum traduxit. Dura pręlia & cruentissima facta. Omnis Visigotthorum nobilitas, Rhodoricus'que Rex cecidit, tota Hispania in ditionem Saracenorum uenit, pręter Astures & Cantabros, qui mortalium ultimi in Romanorum ditionem uenerant, & nouissimi ab eis defecerant: & cum Visigotthi Hispanis iura darent, nunquam imperatum fecere, suis semper legibus usi. Possessa Hispania, barbari orbis terrarum imperium spe complectebantur, domitores Orientis, Africæ domini, Hispaniarum uictores. ecquem mortaliũ contraire ausurum? quæ regna uim latura? Ipso nominis fulgure reliquum mortalium genus perculsuros. Decimo à uictis Hispanis anno, qui fuit salutis septingentesimus tricesimus, ultro uenturi, accitu Eudonis uelut fœlici omine in Aquitaniam ad uberiores sedes magna pars cum coniugibus ac liberis descẽderunt, migrantium modo, ductu Re-

gis Ab-

gis Abderamæ ad ~~quadraginta~~ mortalium millia uelut explorata uictoria. Saracenorum autem nomen iam non gentis erat, ſed ſectæ, quæ maximam orbis terrarum partem teneret, initijs nimis lętis, atque ideo impotenti ſui fiducia, ſuperbaque noſtri contemptione. Aduerſus tantum terrorem belli non dimiſit animum Francia. Martellus nihil trepidè temereúe egit: ſed forti animo, ſummo'que conſilio omnia adminiſtrans, circunſpicienſqu'e, primùm omnium delectum tota Francia habuit. omnis præcipuè nobilitas in armis. Miſit etiam ad Aquitanum Eudonem, qui admonerent quantum in ſe ſuos'que ac numen ſceleris conſciſceret: ſatius eſſe reconciliationem gratiæ fieri, ſimultatum'que memoriam patriæ Galliæ religioni'que condonare, quam ſecum cuncta in omne tempus euerſum ire. His motus Eudo, & quòd quos Barbaros Aquitaniæ uindices ſperarat, hoſtes experiebatur, Burdegalam'que, dirutis templis euaſtaſſent, clandeſtinum fœdus cum Franco icit, fidemque dat, communi ſaluti ſe non defuturum. Iam Barbari Vaſconiam emenſi, Engoliſmenſium, Santonum, Pictonum'que fines omni clade belli euaſtabant, regionem uberrimam, opulentam'que, & quæ erat incolentium ſanctitas, templis auro excultis ac refertis ditiſsimam, ſacrilega cupiditate ædes ſacras ſpoliauere, odio religionis euertère. Turones ciuitatem finitimam, diui'que Martini opimo Fano nobilem petebāt, & quòd trans Ligerim eſt, Aquitaniæ tunc contributam. Martelli conatus erat ipſam Franciam incolumem ab auaritia ferro'que Barbarorum præſtare: & quia utique bellandum erat, in Aquitania Eudonis Ducatu res gerere, ut à quo tempeſtas illa orta erat, in eum procella & belli mala uerterent, cogereturꝗ Eudo recens occultum'que fœdus ſanctè colere, & popularium animos reſpicere, quibus illius cauſa nefaria inuiſa erat. Tranſmiſſo igitur Ligeri ante urbem Turones caſtra poſuit: & ipſi ciues excellentem fidem, religionem uirtutem'que præſtitère, læti quòd propugnatricem urbis Fanorum'que Francicam pubem in armis cernerent, & Martello fluuius in duas maximas in bello res uſui futurus erat, & ad commeatus ſubuehendos, & ad prælij opportunitatem, ut uelut pro munimento obiectus hoſti arceret eum ne multitudine ſuperante circumire ea parte poſſet. Nec antè inde mouit, quàm quæ ei cum Eudone fieri conuenerat, parata eſſe exploratum habuit. Tunc paulo propius hoſtem iam in propinquo omnia euaſtantem caſtra poſuit, copiam pugnandi facturus: & antequam in aciem educeret, talem orationem habuit: LAETOR, milites, incidiſſe tempus, quo nullo noſtro periculo ingentem gloriam parare, & patriam tutando, orbis terrarum defenſores, & numinis uindices à genere humano uocitari poſsimus. Gēs in quam pugnaturi ſumus, ſola multitudine freta in campum deſcendit,

quasi ipso conspectu debellatura. Cæterùm si non numero, qui ni-
mius rei militari obest, sed pectore dextraq́ue uirtutem metiemur,
non uanum pectoris mei augurium certam sibi uobisq́ue uictori-
am spondentis sentietis. Ruunt ultro in ferrum spe obruendi aciẽ
hostium. quod si primorum se morti deuouentium pertinaci stra-
ge cæcum reliquorum impetũ cohibueris, uelut muta pecora tru-
cidantur, ut citius cęde quàm certamine lassitudo satietas'que sub-
eat. Nullam religionem nisi uel domesticis malis ruentem, uel ex-
ternis bellis exanguem occupauere. Et nũc ita proditos à suis Vi-
sigotthos superauere, ut ab Asturibus Cantabrisq́ue pulsi in nos fe-
rantur, tanquam Asturibus Cantabrisq́ue uirtute bellica religione-
q́ue cedamus, & certiores tutioresq́ue sedes sibi coniugibusq́ue ac li-
beris inter nos quam apud illos habituri sint: cæci cupiditate prę-
dæ, latrocinijs, non iusto bello uictitantes. Nec quod ingenti nu-
mero uagentur, Ducesq́ue & castra & signa habeant, idcirco minus
prædones. Quæ illis causa belli, quæ ira, nisi ut tẽpla diripiant, hu-
manum genus deleant? In eunuchos aut seruos Orientis Regum
pugnare soliti, in Francia'uiros armatosq́ue nos sentient: non con-
gressuri, nisi, quæ maxima omniũ pœna exigitur, mentẽ illis Deus
optimus maximus abstulisset, ut tot nefaria scelera suo suorũq́ue san-
guine luerent, & numen à nobis staret. Est quoq́ue occultũ in eos te-
lum paratũ, quod nũc sileri satius sit. In ipsa dimicatione cognosce-
tis me nihil ad uictoriã reliqui fecisse. Tãtũ pleni humana diuinaq́ue
spe in certamẽ procedite, memores patriæ, quæ etiã antequã Chri-
stiana efficeretur, nũquam Christiani nominis hostis extitit: quod
nescio an ulli alij gẽti usu uenerit: et semel uerã pietatẽ professa, nul-
lũ hęresis mõstrũ genuit, et quę prima omniũ pro religione nõ uo-
tis tãtũ, sanctitateq́ue, sed armis, exercitu, periculoq́ue capitis sui cum
CHRISTI hostibus signa cõtulit, Arrianorũq́ue potentissimum
ac ferocissimum Regem in acie occidit, exemplumq́ue pietatis uir-
tute tuendæ mortalibus princeps præbuit: ut quicquid deinde
sanctæ emulationis apud exteras gentes extitit, id omne illi uni ac-
ceptum ferri conueniat. Et cũ aliæ nationes documenta à maiori-
bus nostris ac uelut præcepta piorũ bellorum petierint: ea ut do-
mestica & ingenita, & quæ euelli insita non queant, nũc uobis uen-
dicanda & promenda sunt aduersus hos hostes, qui ab ultimis ter-
rarum oris in Franciam acerrimam religionis propugnatricem ir-
rumpunt: nec conatibus suis quicquã prosperè cessurum incolu-
mi Frãcico nomine arbitrãtur: & in quã nondũ pacata Hispania,
cũ coniugibus liberisq́ue, & imbelli alia multitudine generatim cõ-
migrant. Nobis igitur, quamuis explorata uirtuti de turba collu-
uione'que latronum sacrilegorum'que uictoria, necesse est uiris
fortibus esse, meminisseq́ue quibus parentibus, & in quam genti-
um de nobis spem orti simus: & quænam terra nos genuerit, ex-

ceperit,

» ceperit, aluerit, armarit. Nullus est nobis receptus. aut quam dedit » nobis natale solum, uita, illi reddenda: aut qui maioribus de im» pietate triumphatoribus nati sumus, id quod futurum est, uincen» dum: nec pacis spes cum his belluis concipienda: cruor haurien» dus, & caede campi sternendi. Haec inter suos Francus. Barbari uero ab Rege suo pugnam poscebant, si differrentur, iniussu praeliaturi. Nec Abderama Rex trahere ulterius tempus poterat; commeatibus iam deficientibus tantae multitudini, & omnibus circa euastatis. Laetus igitur apud suos cupiditate pugnae ardentes ita exorsus est: Vestra, milites, alacritas nullam postulat orationem: » hostium uero mens male sana facit, ut pauca dicenda sint. Dimi» diam Galliae partem, nostram effecimus. Eadem Gallia quae se » uniuersa tutari rebus suis integris illibatisque non potuit, nunc » imminuta semianimisque uideri uult id ualere, quod florens ui» gensque se posse diffidebat. & qui Galli Imperio populi Roma» ni per tot secula inuiti paruere, nobis illius uictoribus, ac prope e» uersoribus obsistere conantur: flumine Ligeri freti aduersus nos, » qui maria domuimus, Rhodum cepimus, Siciliam spoliauimus, » diuersissima freta, Herculis, Hellespontique traiecimus: Sed » breuitate fugae, propinquitateque urbis Turonum aliquid au» dent. Cum uero singulos se cum denis pugnaturos uidebunt, » qui uix deni singulis tot gentium uictoribus pares essent: tunc quam » spe praeceperunt fugam capessent, nec latebris claustrisque urbis » tuti à nobis, qui Carthaginem magnam, qui tot urbes arcesque tam » inuictas inexpugnabilesque ceperimus. Quam igitur nunc uideo » in uobis alacritatem, & certam uictoriae spem, eam in aciem ferte, » freti uirtute foelicitateque uestra & fortuna fatisque Saraceni no» minis, ac gloria parentum, memoresque, non pro laude tantum, » de Imperioque nos dimicaturos: sed cum tam procul à domo, tan» to terrarum tractu disiuncti, marique diuisi cum coniugibus ac li» beris absimus, ad uirtutem etiam necessitatem uincendi accessis» se. Secundum concionem in aciem quicquid roboris in exercitu erat: educit: reliquos castra impedimentaque, ac turbam sexumque & aetatem imbellem tutari iubet. Signa in campos patentes efferuntur. Sequuntur pedites equitesque, noua hominum facies, pars camelis insidentes praelongis ensibus rectisque utentes, pars sagittis, auerso in ueram aut simulatam fugam cum opus esset, equo, certissime hostem figentes, pars infrenatos equos uirga regentes. Peditum alij cum iaculis, alij fundis, alij falcatis etiam ensibus in aciem processerant. Vestes permulti in morem patrium aduersus ictus hostium confectas induerant, faciles succinctu, faciles demissu. Maxima pars hastilia acutissimo ferro praefixa, uexillumque ad terrorem uentilantia ferentes, certamen irritabant, aut ardore solis ora membraque torridi ac perusti, aut promissa barba, capiteque

linteis turrito: monstra Francis ea cernere insolitis, ac in omnem feritatem ad terrorem hosti iniiciendum compositi, in pugnam prodiere, ululatu tympanisque fragorem cæli imitantes, obstinati uel uincere, uel emori alieno cœlo, ubi nulla fuga, nullum receptaculum, nulla nisi in dextera spes: ut feræ tetræ, diræque belluæ dimicaturi. Nec terrores minæque cælestes deerant. Beda illa ætate Sacerdos uenerabilis, his propè totidemque uerbis scribit: Sub quod tempus grauissima Saracenorum lues Gallias uastabat, bis septenis diebus Cometæ duo fulsere: alter Solem matutinus antecedens: alter uespertinus subsequens, face ignea Aquilonem spectātes. Francus primùm omnium castra incendit, & ne sui ea respicere ad fugam possent, & ut eo, quod conuenerat, signo Eudo iam propinquus iter acceleraret. Instruit deinde aciem. Equitibus Martellus præfuit: Pedites & Childebrandus Martini filius regebat. Præceptum datum, ne quis extra ordinem pugnaret, ab signis nemo dilaberetur: & à tergo positi erant, qui siquis retrocederet, ferro in hostem redigerent. Martellus & ita præconium circummisit, & ipse à quibus exaudiri in extendente iam se acie poterat, pronuntiauit iussu suo clausas esse Turonum portas, nec eas nisi uictorem recepturas. hinc Ligerim, illinc hostes claudere. nullam spem nisi in uictoria ponerent: nullam alteram Galliam, nullam aliam patriam respicerent, quam uel ipsi tutarentur, uel qua si tegerent: in hac, quæ una foret, uel cadendum, uel illo die uincendum. Peditatus omnis in frontem instructus, sed frequentibus introrsus ordinibus. ab his pugna ingentibus animis cœpit. Pedites hostium & ipsi egregiè initio pugnabant: media deinde eorum acies sensim pedem consilio referebat cornibus stantibus, si inferentibus se in uacuum desertumque locum Francis, rumpere aciem, & distrahere iunctos, & intercludere possent. Simul equitatus Saracenus, à cornibus se effudit: nec defuit Martellus suos cohortatus, ne uanis rerum simulachris præstigiisque mouerentur. Camelos uastis corporibus, iumenta uerius esse quàm bellicum animans, & hostium equos latrociniis quàm prælio aptiores. Dextrum cornu ipse promouet, sinistro egregiis Ducibus tradito, promoueri que pariter iusso. Nec uim Francici equitatus Saracenus eques ferebat: sed refugiebat, si insequentem hostem ludificando, dissipare ordines turmas que, posset. Vbi uerò temeritati nihil committi uidit, redeundo in pugnam, circumuolitandoque, tempus terebat: & mobilitate quidem equorum, arte que regendi eos Barbari præstabant. Cum superior uirtute haud ambiguè Francus esset, tunc à dextro cornu circumire, ut & à tergo adorirentur, cœpere. Nec æquare signa hostium extendis turmis Martellus poterat: & Barbari quod uiribus deerat, astu numero que explebant: & qui eorum in castris remanserant, ocu-
lis ani-

lis animoque uersi in certaminis spectaculum, ut quaque in parte te lætæ tristisue rei aliquid suis accidebat, ita animo afficiebantur, suam salutem in pugnantium fortuna dextra' que positam rati. Nec uocis modò exhortatione acclamationeque suos iuuabant, sed ueluti pars dimicantium, ac quid è re foret admonentium, essent, corpore uariè nitentes, mente etiam aberant. Ita in hanc aciem uersa animo castra repentè Eudo cum expeditis aduolans, ab aduersa à prælio parte adortus, prius penè cepit, quàm aduentus eius ab hoste cognosceretur. Mox cædes promiscuè uirorum fœminarum' que fieri cœpta, & ad captorum castrorum, cædisque clamorem sublatum, fortuna iusto Marte dimicantium mutata est. Martellus inter suos exclamat, Hoc illud esse quod per ambages iecerat, perplexeꝗ prædixerat, occultum in hostem telum, Eudonem respexisse nomen Francorum, opem salutemꝗ dubijs rebus attulisse, & quæ intulisset uulnera, sanare. Tunc Franci ueluti recentes, diuinaꝗ ope adiuti, clamorem renouant, impetum uelut torrentis faciunt, gradu hostem mouent: & Eudo edita in castris ingenti cæde, à tergo pugnantes adoritur. Fuga haud dubia fieri. Equorum pernicitas paucis saluti fuit. Peditum strages maior. Ad trecenta septuagintaquinque millia Barbarorum cecidere. Francorum mille quingenti desiderati, pauci quidem, & minor quàm pro tanta uictoria numerus: sed hi factis sanguine' que nobilissimi: & perpauci integri à uulneribus discessere. Saracenorum quoque calamitas multitudine militum, & splendore Ducum occisorum, nescio an omnium seculorum memoriam superârit. Rex Abderama inter coaceruatos corporum tumulos repertus est, & omnes propè proceres ruina suorum superfusa occubuere. Ne ab impubere quidem ætate temperatum. Perpaucæ mulieres captis castris superfuere. Earum animus tolerando in fuga trepida malo fuit: nec ulla ferè in potestatem uiua uenit, uiris uel morte, uel perpessione aduersarum rerum sociatæ. Secundum pugnam, lectaꝗ spolia, facta inter milites Ducesꝗ gratulatione, pleni cadaueribus campi conspiciebantur. Strages omnia tenebat. Arma, tela, corpora quædam adhuc spirantia, ut quem cuique casus, consilium' ue, aut animus metus' que miscuerat, dissociaratue, partim accumulata, partim dispalata. Trunci artus, perfossa ferro pectora, terga, latera uulneribus lacera, uiscera disiecta, quidam integri ictu clauarum uel in mortem sopiti, uel animam agentes cernebantur. Tellus cruore atra, & nudatis corporibus ipsa longè latéque, & quoad metiri oculis poterant, contecta. Post uesani Martis furorem, cælum mutum, dirum spectaculum, inhumana uastitas, ac, si in alio contigisset hoste, uictori etiam miseranda. Hic dies gloriosissimus Francis illuxit, celebrataꝗ est in reliquis Christianis Imperijs lætitia, quod de-

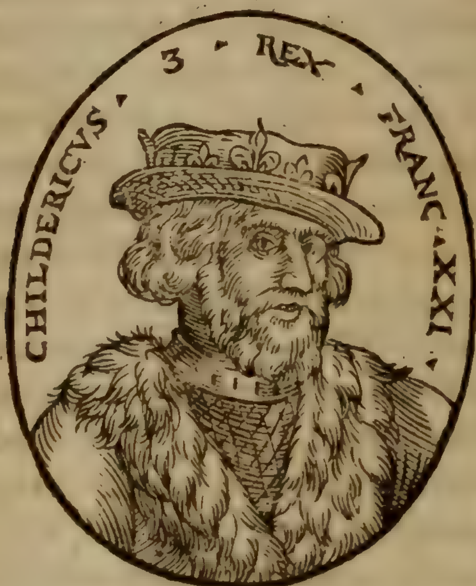
uicta Hiſpania, Barbari reliquæ Europæ domandæ conatus à Francia tentanda auſpicati fuiſſent. Qua laudis dulcedine ſemel guſtata, Martellus alterum bellum pro religione geſsit. Friſij nondum publicè conſentientibusq; omnes animis Chriſtianam pietatem profitebantur. Eos terreſtri bello è continenti pulſos Francus, inſulis etiam Rheni, quibus ſe tegebant, claſſe expugnatis, deditionem facere coëgit, ac euerſis Deorum ædibus famulos CHRISTI de religione publicè concionaturos deintegro re-cipere, audireq;. Tanta erat ea parte pietas, uel ſanatis uel domitis Rheni accolis: cùm alia parte Viſigotthicum bellum, quod extinctum maiorum memoria credebatur, renatum eſt, altero bello Saraceno cumulatum. Eudonis fato functi Ducatum Franci Imperio ſuo adiecerant. Eius filij Hunnoldus & Vaifarus Narbonenſem Prouinciam ſolicitantes, in primis eos Viſigotthorum populos, qui antè Gotthicani, nunc Ocitani uocitantur, à Francis ſæpe uictos, nondum perdomitos, perpulere ut Francicum bellum capeſſerent: non defuturos ſocios, qui Francos armis opprimerent. Affuere Gallicis Viſigotthis Sueuorum, Alanorum, Vandalorumq; reliquiæ, ſobolesq;, quorũ maiores Stilicone ſolicitante tot antè ætatibus Galliam euaſtârant, atq; inde in Hiſpaniam irruperant, easq; ſibi ac liberis ſedes occupârant. Vandali etiã maiora auſi in Africam tranſmiſerant, regnarantq; ad Iuſtinianum uſq; Auguſtum. À Belliſario deuicti, opes amiſere, à perſuaſione Arriana non defecere. Pars Hiſpaniæ nobiliſsima Vandaloſia nuncupatur. Portugalliam, quæ Luſitania fuerat, à recipienda claſſe Gallorum dictam ferunt: ſed à Gallecis, non Gallis, nomen natum, ut uoce paulò remotius, ita regione multò propius ſit. Cathaloniam certiore fide pro Gotthalania dictam prædicant: quòd ibi poſt multos errores Gotthi Alani'que connubio, & inde cognatione, & nomine & domicilio miſti conſederunt. Conſtat, qui Arrianorum in Hiſpania reliqui Galliaq; erãt, eos in Francos cõiuraſſe: iunctisq; copijs conſultaſſe inter ſe, qua ratione bellum incundum gerendumq; ſit. Non dubium erat quin Saraceni ad delendam ignominiam, pœnasq; expetendas, in Galliam rurſus deſcenſuri eſſent. Auerio Philoſophus Saracenus dum Ethica Ariſtotelis enarrat, literis tradit. Antè igitur quàm gloria eorum fieret, debellandum eſſe: ſatis uirtutis, ſatis copiarum apud ipſos eſſe. Tranſmiſſo Rhodano, terrorem belli circunferunt: quicquid in fide Francorum erat, diripiunt, diruunt, incendunt: non uiris, non mulieribus, non pueris, non ſenibus parcere, cædem noſtrorum opimam & acceptiſsimam numini uictimam arbitrati: in templa auro ornamentis'que nudanda, & ſolo æquanda, uis auaritia'que ſæuiebat. Allobroges præcipuè eam procellam ſenſere. Vienna ægrè defenſa eſt. Cætera circà fœdata, nudumq;, uel ruinis cu-

nis cumulatum solum. Vbi materia ibi debacchandi deerat, nec fessi nec satiati eis Rhodanum regressi interiorem Galliam petere audent: adeò in dies augescente rabie, ut metu Lugdunensium animi labare Franco uiderentur. Plus animi uiriumq; Senonibus fuit, qui non contemnendam Visigotthorum manum illuc usque progressam, agrosq; urentem, ductu Episcopi ciuitatis repentina eruptione fuderunt fugauerúntq;, quosdam etiam nobilissimos à suis interclusos occiderunt. Sed sic quoque omnem propè Burgundiam euastârunt hostes, antequam Martellus iusto cum exercitu occurrere posset. Tunc quoque Visigotthus solitudine uastitateq; Frãco relicta, Allobroges repetit, ac si quid integri à priore populatione reliquum erat, excidit, spacio dato dum Martellus auxilia sociorum opperitur. Princeps amicorum erat Luitprandus Longobardorum Rex, non magis Regno quàm consilio arteq; bellica nobilis: & paulò antè Martellus filium Pipinum Regiæ indolis adolescentem in Italiam miserat, adductus cupiditate summæ necessitudinis per filium cum Longobardo contrahendæ. Iuuenem Rex ille magnificentissimè exceptum coluit, paternam'que animi indulgentiam religionem'que sibi in eo constituit, capillo eius (quem morem fuisse Paulus Diaconus est author) succiso: qua ex re Luitprandus Pipinum filium sanctè salutauit, ac ab eo pater uicissim resalutatus est. Et tunc Longobardus ualida auxilia ipse in Galliam duxit, & charitate Francici nominis, & odio impietatis. Lanfredus quoque Alemanorum nobilissimus, simul & Odillo Bauarorum Dux, cum popularium uterque manu aduenere. Iam enim cum omni Barbaria bellandum Francis uidebatur, quòd ad famam ustæ à Visigotthis Galliæ, Saraceni denuò ex Hispania mouerant, nihil improuidè temeréue acturi, nec, ut prius, sexu, ætatéue imbelli armatis intermista, sed flos iuuẽtutis, militumq; robur, ut uirum à uiro lectos diceres. Terrestres, naualesq; copiæ instructæ. Commeatui prospectum. Obsidibus quoq; utrinq; cautum, ne Gotthi Eudonis exemplo amicitia societate'que decedere possent: neue Saraceni in Arriana Visigotthorum templa sacrilegio ruinisúe, aut in liberos coniugesq; libidine uel ferro, aut alia indignitate odium dissentiẽtis religionis explerent. Bellum summa fide, concordiáque parabant. Mauricius prouinciæ Massiliensis Comes Athinum Saracenorum Regem noctu Auenionem, ignaris oppidanis, introduxit: Duæ uelut arces belli delectæ sunt à Barbaris Auenio, & Narbo. Childebrandus à Martello præmissus cum ualidis copijs ad cognoscendum quid animi Barbarus haberet, quid'ue consilij cepisset, qua ratione bello insisteret, iussus, si uideretur, fortunam tentare. Is primo statim aduentu hostem intra mœnia compulit, mox iuxta urbem castris positis eũ obsidebat, inexpugnabilem illam

illam se defendente ratum, nec segniter res administrantem. opportunas oppidi partes præsidijs insederat, portas stationibus firmârat, muros turresque propugnatoribus complerat, suos cuique loco, rei, muneri Duces præfecerat: & ipse custodias uigiliasque circumibat: patientia peruigilantiaque cum humillimo quoque certabat: exemplo potius & pudore quàm uoce malóue militem ad uirtutem decusque acuebat: conatusque Childebrandi, ausi muros tentare, irritos cruentosque effecit, eruptionibusque ferro & igni armatus adeò infesta hosti fecit castra propè urbem posita, ut ea procul moueri necesse fuerit. Vbi uerò Martellus recepta Burgundia Lugdunensibus iureiurando adactis cum socijs Ducibus aduenit, copiæque iunctæ, & quæ in rem erant, explorata sunt, tunc non modò erumpentes intra mœnia fœdè compelluntur, sed castra in pristinum locum promota muniuntur: & dum recens terror erat, nulla militi quiete data, omnis simul procella hosti effusa: sublato undique clamore, concinentibusque signis mœnia oppugnant, scalasque erigunt. Multis sua sibi audacia necem attulit, quòd saxa ingentia ad id præparata deuoluebant Barbari, quibus aut scalas perfringebant, aut certatim enitentes conficiebant. Nec sagittis arceri à muris poterant: quòd præ mortis contemptu saucijs cadentibusque recentes semper succedebant, & ut quæque pars maximè laborabat, eò Athinus omnia oculis lustrans subsidia mittebat. Francorum tres summi Duces erant, Carolus Martellus, Childebrandus, & alter nomine Carolus: hi, Luitprandusque, ac Bauarus, & Alemanus, diuisis inter se partibus, timiditatem quisque suorum increpantes, ignauiamque exprobrantes, si magis inuictum Athinum Saracenum muri unius oppidi Gallici facerent, quàm quadringenta millia bellatorum, omnesque Orientis Barbariæque uires in Turonensi prælio Abderamam effecissent, pudore parem hosti contemptum uitæ iniecerunt: & dum pro se quisque in oculis Ducum uirtutem ostentat, fruentes uelut iniecta rabie certatim pericula subeunt. multæ scalæ onere aliorum secundum alios scandentium fractæ, ruinam corporum stragemque edidere. Paucos pertinacia in summum tulit: quibus, ubi in muros euasere, impar dimicatio aduersus multos erat. Vbi paulatim plures facti in æquo cum hoste loco constitere, ac propè in complexu res gerebatur, tunc uirtus uicit. Tunc cæsis aut deiectis propugnatoribus, præsidijsque amissa spe dilabentibus, Athinus cum proceribus, nauibus quæ instructæ ornatæque in Rhodano stabant, exceptus, secundo flumine deferebatur. Cæterorum clades speciesque uisu fœda, apud animum alteris miserabilis, alteris læta fuit. Dum primum sibi quisque conscendendi classem locum instante hoste petit, multi aliorum super alios ruentium turba obtriti sunt: maior pars,

ior pars, dum nautæ, & qui primi conſcenderant, pontes nauium, ne ſimul Francus uictor conſcenderet, retrahunt, uel in altum nauim agunt, præceps rapiditate altitudineque fluminis interijt: alij dum adnatant, uorticibus abſorpti. Athinus in mare delatus, curſum in Hiſpaniam, unde profectus initium belli fecerat, dirigere cœperat: mox ſatius duxit Narbonem petere, urbem inuictam, opulentam'que, & mari auxilijs' que intromittendis propinquam, quam'que alia Saracenorum manus inſederat: nec una urbe nequaquam pari nobilitate amiſſa, uniuerſam deponere ſpem. Iam non minori utrinque certamine oppugnabatur defendebatur'que Narbo, quàm modò Auenio: & cùm adhuc exitus in dubio foret, neceſſe fuit Franco omiſſa obſidione aduerſus nouas hoſtium copias mouere caſtra. Amoreus Saracenorum Rex opem obſeſsis ferebat. Ad Illiberim ſignis collatis pugna atrox commiſſa: quòd una atque altera de Barbaris ingenti uictoria parta, hoſti non cedere in animum induxerat Francus, externis etiam auxilijs ſubnixus. Primùm pari fortuna res gerebatur, Amoreo ſuos adhortante, ut uetus belli decus amiſſum uirtute recuperarent: nunc primùm æquo loco cum Francis pugnari. Rege Abderama Saracenos uictos ſuamet ipſorum turba, miſto'que muliebri ſexu & ætate imbelli militaribus uiris. Auenionem ſe incluſiſſe Athinum: non auſum acie dimicare, obſidendum ſe præbuiſſe, qui ut alios oppugnaret aduenerat: nec nunc tergo hoſtis inſtare. Nunc primùm pugnæ uera uirtute committendæ fortunam oblatam: inuictum animum præſtarent, fortunam fortes adiuturam. Nec dictis quàm factis ferocior inter anteſignanos uerſabatur, pudoréque militem accendebat: paríque Marte pugnabatur. Vbi uerò is egregiè pugnans cecidit, haud dubia Francorum uictoria hoſtium acies inclinauit: & primò ſenſim cedebat hoſtis: deinde cùm Francus motos ſemel gradu ſentiens, renouato clamore acrius ſe ui intolerabili inferret, tunc funduntur fugantur'que. nec pugna, ſed cædes erat. nulli mortalium parci: ira, furor, rabies, ſitis cruoris paſsim graſſabatur. Hoſtes quacunque re poterant ſalutem ſibi quærebant, cætera pericula præ hoſte contemnebant. Qui è media cæde euaſerant, eorum alij fluuium ingreſsi, dum in ulteriorem contendunt ripam, graues ornatu armis'que rapti gurgitibus periere: alij in paludes delati, uoraginibus profundóue limo hauriebantur: alij cùm claſſem ſuorum in alto ſtantem uiderent, ſalo ſe committunt. nemo effugit, inſequente hoſte in nauiculis plano alueo ad uicinalem uſum ſuperandáque æſtuariorum ſtagna ab incolis ſcitè fabricatis, deprehenſis'que à Franco nihil tuti Barbaris reliquum faciente. Omnes internecione deleti: nullus ex prælio nuntius rerũ perditarum domũ redijt. Athinus Rex, ac qui cum eo

cum eo Narbone obſeſsi fuerant, comperta per exploratores ſuorum fortuna, repetita claſſe, Gallia deceſſere. Martellus Longobardum ampliſsimis uerbis collaudatum, ſimul Alemanum Bauarum'que cum muneribus domum remiſit. Mauricium prouincia Maſsilienſi exuit, quæ ne prouincia Narbonenſi contineretur, prouincia Phocenſis dicebatur. Narbonem, Agaten, Nemauſum combuſsit, & Biterras Septumanorum coloniam nobilem, & à qua tota ea regio nomen nacta uideri poſsit, quæ tunc Septymania, nunc pro Gotthicana (ut edocuimus) Ocitana eſt. Altero Saraceno bello confecto; CHILDERICVS Theodorico fratri Regi defuncto ſucceſsit: & Francus à Barbaris defenſa religione, initium tutandi Pontificis maximi fecit, fœlici ad poſteros exemplo. Luitprandus urbi Romæ infeſtus erat; quòd Romani proceres Thraſymundum Ducem Spoletinum cùm à ſe defeciſſet, copijs iuuiſſent. Gregorius Pontifex maximus imminente Vrbi à Longobardis obſidione, fidem Martelli uelut acerrimi religionis defenſoris implorauit.

Armis opus nõ fuit. Martelli authoritati Longobardus ſuum dolorem condonauit, pace Romæ data. His tanta cum gloria reb. geſtis Martellus obijt, anno ſalutis ſeptingẽteſimo primo & quadrageſimo. Sex & uiginti annis rebus Francicis præfuit. Quatuor reliquit filios, Carolomanum, Pipinum cognomine Breuem, Ægidium Rotomagenſium Archiepiſcopum, Griphonem. Carolomanus Pipinusq́ cõtinuò in Aquitaniam exercitum duxere, ne quid noui Hunnoldus recenti ipſorum Principatu agere moliriue poſſet. In Pictonibus paternas opes inter ſe diuiſere. Carolomano Auſtraſia Transrhenaæq́ gentes obuenere, Pipino reliqua. Cùm iam Gripho minimus ſtirpis, adoleſcentia ferox, ſuadente matre Suanachilde Bauarorum Ducum ſtirpe orta, Laudunum occupaſſet, ex ea urbe maiora auſurus, ſuperuenientibus fratribus oppreſſus, in munitum Arduennæ ſyluæ oppidum nomine Nouumcaſtrum mittitur cuſtodiendus. Mira fuit fratrum quatuor diuerſitas. Cæteri opes uel ſacras uel prophanas appetebant, Carolomanus ſe Deo opti. maxi. uouit. Paternis interfuerat bellis, multa ipſe præclarè geſſerat: integra ætate, florentiſsimis rebus Regna patriamque reliquit: illo, illo ſeculo quo cœnobium lachrymis pœnitentię rigabatur, lacerataq́ uolũtarijs uerberibus terga mox cilicio tegebantur,

bantur, longè alio quàm Martelli inſtituto. Gloriæ ſtuduerat Martellus, mortalibus ſe oſtentârat. Summi uiri prædicabant eum omnium Ducum Imperatorum'que gloriam tranſcendiſſe. Contrà, ſancti ſplendorem eius uitæ oculis uulgi ampliſsimum, re inanem dictitabant: quæ in Saracenos impietatem'que geſſerat, nequaquam pro dignitate accepta numini eum tuliſſe. Decumarum ſacrum ius militaribus uiris attribuiſſe, adeò militibus ſuis omnia tribuiſſe, ut dum hi magis quàm hoſtes Viſigotthi ſacra prophana'que diriperent, per aliquot annos Lugdunenſis Viennenſis'que ſedes uiduæ ſuis Epiſcopis fuerint, militaribus iniurijs altero defuncto nemine ſuffecto, altero cœnobij portum ingreſſo. Cùm ad belli Barbarici neceſsitates, templorum auro uteretur, ſpopondiſſe ſe, re in tranquillum reſtituta, multiplex redditurum: poſt ditiſsimas ac glorioſiſsimas uictorias adeò fidem mutaſſe, ut ſanctos uiros afflixerit, ueterũ offenſarum memorem, quas ſempiterna obliuione deleuiſſe uideri uolebat. Eucherium Aurelianenſium, Robertum Rhemorum Epiſcopos è ſedibus eiecisſe, quòd Ramanfredo ſtuduiſſe eos diceret. Huiuſmodi tempora erant, ut Pontificatus ſanctos uel acciperet, uel efficeret. Igitur Eucherio facilè tunc fides habita, id quod per quietem uidiſſe ſe diceret, enarranti. Is enim in ſedem à Pipino reſtitutus, Fulradum ædis Dionyſij Antiſtitem ad ſe uocatum ire ad ſepulchrum Martelli iubet, ac corpus quærere, ſicubi compareret: animam enim ſempiternis ſupplicijs deſtinatam. In conditorio Martelli ſerpens inuentus eſt, ſiue quòd ex hominis ſpina id animantis genus enaſcatur, ſiue id diuinæ iræ teſtimonium eò certius fuit, quòd ſecundum tam recens funus, ſepulchrum alioqui inane, & nullis humani corporis ueſtigijs reliquijsue apparuiſſe dicitur: intus uaſtitas, ſolitudo, horror, diráque ſpecies: ac uelut incendio atrum, clauſum de integro conditorium, ac ſuis redditum tenebris, Eucherióque de Manibus creditum, qui de corpore uates uideretur. Carolomanus monachum ſe profeſſus, procul à domeſtico uitæ ſplendore Soracte Italiæ montem petijt. Cumq́; quicunq́; Francorum Romam religionis cauſa inuiſerent, eum diuertentes adirent: ex illa quoque celebritate in uaſtiorem longinquiorem'que ſolitudinem Caſsinum montem refugit. Pipino cum Griphone fratre bellandum fuit: qui ex Arduẽna elapſus trans Rhenum ſe contulit, Saxonum'que armis ſe à fratre tegebat. Victus, in maternam patriam Bauariam profectus, Taſsillonem Ducẽ domo pellit, Ducatum ipſe ſibi inuadens. Tunc quoque uictus, reſtitutoque Taſsillone in Franciam ductus, Ducatu Dentelicenſi, cui inter Sequanam Iſaram'que duodecim Neuſtriæ Comitatus contribuebantur, à fratre donatus, non diu conquieuit. ad Vaiſarum in Aquitaniam profectus, gentem inter arma ſemper uerſantem in

Pipinum concitat. Maiore labore quàm periculo fratris; ac propè incruento milite Franco, nec ingenti cæde suorum, qui se fuga texêre, uictus: cùm ei neque in Gallia, neque in Germania quicquam prosperè cederet, Italiam petens, in Alpibus à Theodino Transiuranorum nobilissimo interimitur. Interea Pipinus opes, gloriam, triumphos animo uoluebat: eicꝫ decoris quærendi sancta obtigit materia. Saraceni clades acceptas ulturi, in Franciam tertiùm redibant. Pium bellum etiam piè suscepit. Obsecrationibus habitis, copijscꝫ contractis, egregio apparatu in hostem contendit, non temerè communem salutem fortunæ prælij commissurus. Hostium audaciam excursionescꝫ coërcens, eos ad inopiam redegit. Tandem sommoti trans Pyrenæos saltus. Adeocꝫ formidabile impijs esse cœpit Pipini nomen, ut deinceps inter se Galliamcꝫ Pyrenæum limitem statuerent sanctum, quem transgredi nefas ducerent. Gratiæ igitur superis demissisimè constantissimecꝫ actæ. Templa quæ prioribus bellis Saraceni euerterant, nec restituenda Martellus curauerat, restituta. Sanctis uiris honores habiti. Iam Pipinus etiam sanctis sanctus uideri. Ipse primùm pietate sua gaudere, hominum'que de se iudicium defensa pietate non refugiendum fructum cum iucunditate ferre. Deinde ut animi mortalium proni in spem maximarum rerum sunt, Regium nomen non dissimulanter affectare. Childericus enim Rex mente stupens, uita ignauus eius cupiditati uidebatur, ac Regio nomine indignus, solijcꝫ dehonestamentum. Vna ea res Pipinum deterrebat, quòd Regium nomen in quocunque ac qualicuncꝫ foret, sanctum, augustumcꝫ semper fuerat. Quem'nam tantæ ceruicis, tamcꝫ sublimi uertice inueniri posse, qui de Regno transferẽdo à magni Clodouei stirpe, uerba facere audeat? Nimirum hanc tantam tamque noui exempli rem alibi tentandam esse, quam in Francia, quæ sacramento Regi dicto deuincta, religione teneretur. Vbi autem melius quam in urbe Roma, tunc uirtutis sanctitatis'que seminario, rationem uirtutis haberi posse? quam unam umbræ Regis imaginarióque sceptro ac stupido Childerico statuebat opponendam: & beneficia patris erga Pontificem Romanum, sedem'que Petri à Longobardorum Rege socio amicóque defensam, non parum ponderis habitura confidebat. Simul sua quoque recentia in Christianum nomen merita, ac Magisterium equitum, quod Regium fastigium excessisse uideri poterat: hæc omnia motura. Ergo Burchardũ Visiburgensiũ Episcopũ ad Zachariã Põtificẽ maximũ oratorẽ misit, ut Frãci soluerent iurisiurãdi religione qua se Childerico deuinxerat. Is Romã ꝑfectus, ac ad Pontificẽ maximũ admissus, potestate dicendi facta, ita locutus est.

NVPER in rebus gerendis, beatissimè pater, à Deo optimo « maximo Francia precabatur, ut quod bellum piè sanctecꝫ cũ Sara «

cenis

» cenis suscipiebat, id fœliciter sibi religioniq; Christianæ eueniret.
» Nunc uerò post uictoriam cœlesti beneficio partam, & templa re-
» stituta, optat, ut quantum fieri maximè potest, grata superis sem
» piternum sit, ac tam præterita iuuet meminisse, quàm uentura for
» midare non liceat. Hæc autem Franciæ & bello seruatæ, & pace
» in pristinam amplitudinem reuocatæ lætitiam, non magis inter
» Francos diuinitus adiutos, quàm tecum qui summi sacerdotij iu-
» re ac sanctitate quamproximè ad superos accedis, communis est.
» Nulla enim orbis terrarum pia regio est, cuius pater sanctissimus
» non sis, cuiq; magnitudo ac fœlicitas tua charior sua esse non de-
» beat, & pericula huius sacrosanctæ sedis solicitudinem non inijci-
» ant. Saraceni semel, iterum, tertium, Pyrenæos montes transgres-
» si, in Galliam eo consilio descenderunt, quo Constantinopolin
» incredibili multitudine diutissimè obsederunt: ut diuersis regio-
» nibus, illinc nouæ Romæ, hinc Franciæ excidium molientes, hu-
» ius ueræ germanæq; ac ueteris Romæ, ac quassatæ iam Italiæ fun-
» damenta conuellerent. Quare cùm nulli Regno Christiano non
» hostes sint, & immanitate, ac terrarum tractu, imperijs que ac opi-
» bus, & animorum consensu multò plus possint, cùm omnibus,
» tum tibi, quem in hac arce ac præsidio tanquam in terrarum specu
» la Deus collocauit, die noctuq; prospiciendum, ne in tãta piorum
» imbecillitate, ac terrarum, quas illi nobis reliquas fecere, angustijs,
» ullus locus neglectus incustoditusue sit, quo aut ui irrumpere, aut
» dolo serpere, aut ignauia nostra aditum sibi munire queat, illa in-
» somnis, & in latus nostrum uelut telum semper intenta pernicies
» ac pestis terrarum. Si paulum titubauerimus offenderimusue, nõ
» nutatione periclitabimur: sed (quod omen absit) ruina obrue-
» mur. Et nisi Carolus Martellus Pipini pater rem Francicam gessis-
» set, eo ipso tempore, quo illud à Saracenis diluuium terras obibat,
» nullum tã atrox exẽplum ullo bello ulla urbs perpessa fuit, quàm
» miseræ Christiani nominis reliquiæ ceruicibus suis pertulissent.
» De Pipino, quia præsentem eum nostra intuetur ætas, nihil di-
» cam præter hostium de eo iudicium. Quandiu Martellus Impe-
» rator uixit, nullus sanguis effusus, nulli cadauerum tumuli deter
» rere Saracenos potuere, quo minus noua semper belli fortunam
» tentarent, cruoremq; suum cruore nostrorum ulciscerentur. Pipi-
» nus incruento milite Christiano bellum finiuit, quod summum
» Ducem Martellum omni uita in armis tenuerat. Sed & bella rena-
» sci possunt, & Pyrenæus saltus factus est nimis peruius, ac uelut
» iuga subsederint, nullum impijs iter æquius, nulla uia magis tri-
» ta, cui que maior uirtus & clarior Imperator obijci debeat. Re-
» gem Childericum, quandò præter preces nobis nihil reliquum
» est, utinam aut Carolis Pipinis que uirtus adæquaret, aut abs-
» que terrarum damno, silentio prgterire possem. Sed abs te peto
G 2 beatis-

"beatissimè pater, uti me de Theodoricis Childericisq; necessariò "dicentem sic audias, ut scias Francos extrema mala suo nomine "pati semper maluisse, quàm in spem Regni natis sceptra non de= "mandare, patientiamq;, ne quid grauius dicam, suam ab omni= "bus accusari, quàm à quoquam fidem requiri. Cæterùm iam non "nostram, sed religionis uicem deflemus. Horret animus cùm præ "terita mala discriminaq; memoria repeto, quæ uel ingenio, uel "quia ita superis uisum est, fortuna parùm fœlices Theodorici Chil "dericiq; intulere sine spe fortitudinis pietatis'que maiorum saltem "adumbrandæ. adeò proximos quosque parentes malunt imitari, "quàm ueterum illum summum ac remotum locum possint uel eo "natu assequi, uel animo cogitare, intueri'que. Magno cum do= "lore hæc, Pontifex, ac inuitus loquor, & iam futura magis uere= "or, quàm præterita tulisse Francos quærar. Hostes religionis, o= "mnes Orientes regiones tenent. Africam totam occupârunt Bo= "sphorum utrunque propè ponte iunxerunt. Hispanias tenent. Py "renæum saltum uelut domus suæ fores ubi uisum est perfringunt, "perrumpuntq;: in Franciam iam expositam illis patentem'que ma "nus inijciunt. Si in solio segnities & inertia sedeat, ut dici uerissimè "solet, etiam Leones Rege ceruo uincemur. Continebunt'ne "deinceps Alpium niues Saracenos, quos nullum mare arcuit, "nulla iuga submouere, nulli cadaueribus strati campi exclusere? "Et sic de Saracenis loquor, tanquam non inuenti sint in hac ipsa "Italia, qui Romam religionis arcem obsederint. Quæ omnia "si te ad lachrymas (uideo enim oculos tuos, beatissimè p t r) "impellunt: suscipe oro pietatis causam, suscipe iurisiurandi ac fi= "dei quæ ad cognitionem sacrosanctæ potestatis pertinent, disce= "ptationem. In uerba Childerici iurârunt Franci. si forti, si expe "rienti, qui'que impijs obsistere, pios tegere didicerit, iurarunt, "pareant: eius ductu auspicióque religionem ferro tueantur. Sin "eo duce neque conseri pugna, neque omitti in impios dulcedine "Franciæ semel illectos potest, tutum est Francos illo iurisiurandi "uinculo soluere testariq;, nulla eos, quę orbis terrarum saluti obsit, "conceptione uerborum teneri. Et ut eò redeat oratio mea, unde i= "nitium fecit, gratias superis agimus, tibi magis gratulamur, quàm "gratulari alios nobis postulemus, quòd res Francica & antè Mar "telli ductu seruata, & nunc Pipini pietate in pristinam dignitatem "sit restituta: in futurum, Deum optimum maximū oramus, ut hoc "gaudium publicè potius quàm priuatim perpetuum sit, & sempi= "ternum. & quantum humano consilio prouideri potest, tuarum "est partium: cui non tanta diuinitùs data potestas esset, nisi inci= "dere possent, qualia sunt tempora, cum uti ea necesse foret: tuum "est inquam, impiorum furori obijcere quod maximè formident, "& res Christiana firmissimum sibi præsidium sit experta. Nos si te "

nulla

„ nulla alia de causa adiuissemus, nisi ut & nos collachrymaremus,
„ & tu nos miserarere, satis tamen iusta ueniendi causa foret: ut in fle
„ tu & orbitate solatium Pontificis, & humani generis parentis, ha
„ beremus. Sin opem ferre, & in medium consulere potes: nimi-
„ rum si negligis communem gentium salutem, quoniam cùm ser-
„ uare possis, non seruas, occidisti. Quod uerbum quamuis gra
„ ue dictu sit, tamen quia dolor ac necessitas semel expressit, iterum,
„ quod uenia dictum sit tua, occidisti. Tu autem etiam atque eti-
„ am, beatissimè pater, cùm te non minus Franciæ subleuandæ,
„ quàm toti terrarum orbi, cuius in tantis angustijs quota sit illa
„ pars nostri, adiuuando, Pontificem omnipotens dederit: sic apud
„ animum tuum constitue, te uno ex edicto, soluendis'que iurisiu-
„ randi religione Francis, plus mortales immortales'que gloriæ in-
„ uenturum, quàm inter mortales ex impietate uicta Martellus re-
„ portauit. Illa enim Martelli uictoria aliud bellum peperit: tua pro-
„ uidentia etiam futura bella deleuerit. Oratione Episcopi motus Zacharias, initio minimè audebat tam magni momenti cogitationem suscipere. Deinde cùm Francos proceres mira consensione animorum Pipino adesse cupereque compertum exploratumque habuisset, unumque Childericum Regem reliquam esse Magni Clodouei sobolem, sine liberis, sine ingenio, cuique ingenuo dolori amissum Regnum ipsi futurum non esset, nec usquam esse qui eius uicem quererentur: Francos sacramento Regi Childerico dicto soluit. Hicque conuentu habito PIPINVM Regem salutauere. In decimum tamen ab initio Magisterio equitum annũ tantæ molis res protracta est, nec ullus altus motus exortus est, quales cũ terrore ac formidine magnorum Imperiorum mutatio afferre solet. Tantæ opes Pipini, tanta Childerici contemptio. Et Pipino gratiæ Pontificatui maximo referendæ diuina occasio oblata est. Aistulphus Longobardorum Rex uniuersæ Italiæ iura dare conatus, Stephano Pontifici maximo qui Zachariæ successerat, pacem oranti, se antequam urbe Roma Longobardis uectigali facta, arma depositurum negârat, Rauennam'que occupârat Exarchi Italiæ sedem: nec Constantinus Cæsar Pontifici urbibus'que suarum partium auxilium per oratores petentibus opem ullam ferebat, Bulgarico bello occupatus, & pestilentia, quæ omnẽ Græciam Asiamque fœdè populabatur, percul-

ſus: & domeſticæ iniuriæ, ſui quemet ipſius doloris memor quod ſecundo Gregorio Pōtifice Rauēnates Paulum Exarchum à Longobardis pulſum, à Venetis in eam urbem reſtitutum, ſeditione orta interemiſſent, ac cæteri Italiæ populi ab eius parte Leone Cæſare diuorum imagines demi è templis iubente defeciſſent, impeſriumq́ illud nefarium deteſtantes ſuos quiſque Duces Magiſtratus'que ipſi ſibi creaſſent, Pontificem'que rogaſſent, ut Italici generis Cæſarem deſignaret: id quod facturum ſe abnuerat, quòd compertum haberet Leonis tantùm & aſſentatorū ſcelus illud eſſe: permultos Græcorum inuentos, qui cruciatus necemq́ perpeti mallent, quàm ſimulacra diuorum non reuerenter in fanis retinere. Tantum ſanctione uetuit uectigal illi pendi. In Gregorij ſecundi defuncti locū Tertius, in huius Zacharias ſuffectus fuerat Pontifex. In imperium impietatem'que ſuperbo Leoni Cæſari & callido ſerpenti Conſtantinus filius pardus moribus maculoſus & aſpis dira ſucceſsit: id quod ex Græcis authoribus ad uerbum excerpſi, non cum ſignis modò, ſed cum reliquijs diuorum, quas peræ'que damnabat, atque adeò cum ipſis diuis bellum gerens, quorum gratiam precesq́ nullius pro nobis ponderis eſſe, apud Deum optimum maximum dictitabat. Quinque & triginta imperauit annis. Zachariæ interea Stephanus, ut edocuimus, ſucceſsit, uir ſanctus: qui tunc aduerſus uim Aiſtulfi coactus fuit Francorum fidem implorare, quando ſemel patrocinium tegendi Pontificatus Martello Principe ſuſcepiſſent. Et Pipinus beneficio Pontificatus Rex ſalutatus, ut à Pontifice in Francia coronaretur conſecraretur'que, cum Aiſtulfo clariſsimis uiris Rotigrando & Antario oratoribus miſsis egit, ut Stephano in Franciam ad ſe uenienti iter daret. Neminem fallebat fore, ut à Pontifice iam indignitate affecto Francus ad Italicum bellum capeſſendum impelleretur. Stephanum permittente Aiſtulfo iter per Longobardorum fines ingreſſum, Legati Conſtantini Cæſaris adiuere, orantes, ut Aiſtulfi nihil illi denegaturi fidei ſe credere quàm Francorum mallet. & Longobardus eum ab inſtituto itinere pollicitationibus reuocare contendebat. flecti non potuit Pontifex, gnarus ea piæ mentis ſpecie iactari, & metu diſcuſſo fluxam fidem futuram, more cupidorum hominum præſentem ſemper procellam deuitantium, & ſua deinceps tempora præſtolantium. Nec uim ille ſancto uiro inferre audebat, ne cauſam ſuam ſceleſtiorem noua audacia faceret, infeſtius'que irritaret Francorum animos, quos auertere ab armis in ſe parandis mitiſsima ratione contendens precibus effecit, ut iuſſu Antiſtitis ſui Carolomanus monachus ad Pipinum fratrē iret belli deprecator. Pontifici in Galliam uenienti, officij cauſa ampliſsimus ac nobiliſsimus quiſque ad primos fines occurrere, Principe comitatus Carolo adoleſcētulo, cui

ſua

ſua uirtus fœlicitas'que Magni poſtea cognomen indidit. Et Pipinus ad tertium à Cariſiaco oppido lapidem obuiam progreſſus, pedes, ut ferunt, exoſculatus, coërceri non potuit, quin in equo ſedentem ipſe pedibus ad frenum proſecutus in Regiam deduceret. Per aliquot dies nullum genus honoris, religionis, comitatis prætermiſsum fuit. Antea ad Cæſares ibant Pontifices maximi: hic primus ex Italia ad exteros Reges ſe contulit. Ad eum uiſendum adorandum'que tota ex Gallia & finitimis gentibus concurſus omnium mortalium fuit. Hac celebritate Pipinum ad Dionyſij Pariſiorum coronauit, ſacra'que unctione imbuit, Childericumq; Regem detonſum cœnobio ſacrauit, nulla cuiuſquam querela, ſed non ſine admiratione. Sigibertus ſcribit Pipinum à Bonifacio Maguntinorum Epiſcopo uiro ſancto ſacris Regijs initiatum anno ſalutis ſeptingenteſimo primo: eundem anno poſt à Stephano ipſum filiosq; Carolum & Carolomanum inunctos, toti ſoboli eorum benedicente, omnia'que fauſta fœlicia'que in omne tempus ſacris ceremonijs apprecante: ſimul diris deteſtatione'que infectante ſi quis quid contrà moliri auderet. Ita prius acceptum ius regnandi, tunc quaſi diuinitus confirmatum, et immortale factum in ea familia uidebatur: ut in Pipino non magis inuictas uires formidarent mortales, quàm religionem reuererentur. Progenies Merouei clara fuit ſedibus in Gallia partis, religione'que genti tradita, & bellis per trecentos amplius annos domi foris'que partim ſuo ductu auſpicijs'que, partim magiſtrorum equitum conſilio uirtute'que geſtis. Sequitur multo maior & rerum gloria, & Regum nobilitas, & ſanctius culta propagata'que religio, & certior authorum fides, quæ ambigua initijs prodendis uideri poterat. Stephanus Pontifex Maximus, & uita admirabili, & recenti erga Pipinum merito ſanctus, de rebus Italicis agere cœpit, cum ſuper uenit Carolomanus monachus Pipini frater, quem pro Aiſtulfo deprecantem & piè & fraternè cogebatur audire Rex Francus. Prior pontifex iniurias Longobardorum Regum in Italiam urbem'que Romam, conqueſtus eſt: quòd eorum cupiditati nullus unquam modus fuiſſet: nullum fœdus illis ſanctum fuiſſe: ſæpe fidem fefelliſſe: cum Gregorijs, cum Zacharia pacem eos nuper compoſuiſſe, quam non diutius, quàm maioribus occupationibus diſtricti ſeruaſſent. Flaminiam propè omnem de partibus Romanorum, & aliquot nobilia oppida Ducatus Romani ſui iuris ui effeciſſe: auſos eſſe uectigal indicere urbi Romæ, & tributa in ſingula ciuium incolarum'que capita præſcribere. Apoſtolorũ Petri & Pauli famulos, mancipia futuros Longobardorum, niſi auxilium religio Francorũ, & Pipini pietas numine ad Regnũ uocitati afferat: & quorũ cæleſtium præſentem opem bello pace'que ſenſerint Frãci, eorum aris templis'que gratiam referãt: nec patian

tur ex sacra libertate in seruitutem recidere gentis, quæ ducentos " propè iam annos Italiam incolens nulla bella pro salute libertate- " ue Italiæ gesserit: quæ fessa Longobardorum malis, oneri esse Frã " cis cogatur: eosq; demissisime orare, ut contra CHRISTI " hostes pugnare, soliti, pro CHRISTI Apostolis arma capiant, " bello magis pio quàm aut dubia aut difficili uictoria. Hæc Ponti- " fex. Carolomanus uerò uenia dicendi à Stephano fratreq; impe- " trata, nihil se sui dicturum, sed mandata tantùm Aistulfi expositu- " rum ostendit: cùm perorauerit, tunc depositurum omnem animi contentionem, munere legationis perfunctum, quam se, quàm quenquam turbidi ingenij, & à Pontificia maiestate alienum, & cui nulla ratione satisfieri posset, suscipere gerereq; maluerit. Pri- " mùm omnium fateri Aistulfum, Lõgobardos à religione alienos " initio fuisse, nec ueram pietatem, CHRISTVMQVE, & " Apostolos numinis agnouisse. Eos tamen tales etiam tunc fuisse, " ut Reges Franci iam religione non minus quàm armis inclyti sibi " iungi affinitate illos, non sibi turpe gentiq; Francorum existima- " rint. Multas externas gentes Italiam ingressas, alias excidio urbi- " um, direptioneq; ac uastatione finium non prius finem belli quàm " deficiente sæuiendi materia fecisse, decessisse'que cruore satiatas: " alias ita in Italia remansisse, ut earum nomen ob impotentiam ab- " oleri necesse fuerit: Longobardos primùm auxilio Italiæ aduer- " sus impietatem Ostrogotthorum uenisse, solos'que debellandi " causam extitisse. Internecione deletò Gotthorum nomine, cùm " Narsetis Eunuchi auaritiam, tyrannidem, indignitatem Romani " proceresq; Italiæ ferre non posse se dicerent, tunc rursus ipsius e- " tiam Narsetis uocatu cum coniugibus ac liberis in Italiam uelut " uacantem, quæq; nec Ostrogotthos tulisset, nec Græcos ferret, " commigrasse, exemplo multarum nobilissimarum'que gentium, " quæ relicta uetere patria, cùm diu uagæ errassent, aliquo tandem " certo loco consedissent. Neminem mortalium in cælo, è terra'ue " natum, aut ut stirpes radicibus actis tellure teneri, ut solũ uertere " nequeat: suam cuiq; uirtutẽ fortunamúe, patriã dedisse: eos indige " nas credi, quorum origines ob uetustatem ignorentur. Longo- " bardos ipso aduẽtus sui initio ueteribus Italis charitate cæli soliq; " non cessisse. Maluisse uano terrore minisq;, quam atroci bello ex- " ecrabiliq; odio in partẽ agrorũ urbiumq; recipi, saluis dominis, " quorum internecione qui priores Italiã inuaserãt, eas uacuas occu " parant: ut non mirum sit, inquit Aistulfus, cùm Italis quã maximè " per bellum licet, maiores nostri parcerẽt, nec agrorũ cultum inter " missum, & plenas nobilitate militariq; ætate urbes fuisse. Tan- " dem sedibus partis, patria'que noua deuincti, religionẽ professi: " fœdera, pactaq; & fidẽ sancta duximus. Non excitabo alios testes, " quàm Francorum ueterem memoriam. Cùm primo Clotario Frã "
corum

eorum Rege fœdus icimus, quis criminari coarguere'ue poteſt,
" qua in re graui leui'ue illud unquam per tot ætates uiolauerimus?
" At recenti memoria Gregorij Zachariæq; fidem fregiſti. Mirum
" eſt, nos, quos reliquis teſtes eſſe oporteret, cæterorum teſtimonia
" deſiderare: defunctos citare, noſmetipſos non audire. Petijt ſancti
" tas tua pacem ab Aiſtulfo, eam propalam indiſsimulanterq; dene
" gauit. Si uilia illi fœdera eſſent pacem fœdus'que uerbo dediſ=
" ſet: re, armiſq; incautum inopinantem'que oppreſsiſſet. Non ue=
" tus Rex eſt Aiſtulfus, & tu nouus es Pontifex: Regnum à uiolan=
" dis fœderibus non eſt auſpicatus. Negans nouo Pontifici pacem,
" documento eſt, ſe ea, quæ cæteri, ſancta habere. De fide an perfi=
" dia ſuperiorum Regem ipſum dicere cauſam indignum eſt. Luit=
" prandum dicet ſanctitas tua fœdifragum fuiſſe Gregorij, Zacha
" riæq;. Adde, ſi libet, etiam Græcis fœdifragus uiſus eſt, Rauennam
" enim de illis cepit. Res militaris caſusq; perſæpe fert, ut fides dum
" ſeruatur, contentione animorum, & minus æquis iudicibus uiola
" ta uideatur. Aiſtulfus tamen pro maioribus ſuis cauſam dicere
" non grauatur, ipſorum memoriam fraude liberare, & luere ſi quid
" ſecus actum eſt: pro illis ſe reum conſtituit, ſi quid Longobardus
" quod ſanctitatis tuæ aut populi Romani iure legibus'ue ſit, in po=
" teſtate habet, à maioribus parentibus'que relictum, decedet, de=
" ducet præſidia. Rauennatem præfecturam occupauit, cum tua=
" rum partium, ſanctiſsimè pater, non tuæ ditionis eſſet. Græci ſui
" iuris eſſe dicunt. Si in ditione Aiſtulfi Longobardi quidem nomi
" ne, ſed animo natalíq; ſolo Itali, erit, liberius magis'que audacter
" tuarum partium erit, quàm ſi ſub Imperio Conſtantini. Quantum
" attinet ad oppida neſcio, an uicos, Ducatus Romani poſſeſſa, &
" uectigal urbi Romæ præſcriptum: nolo uti, dum uerbis diſcepta=
" tur, eo iure quo ſummo poſſem, Gregorius Pontifex uetuit pendi
" uectigal Cæſari Græco, quòd impiè de diuis ſentiret. Pio ergo
" Cæſari penderetur. Rauenna potitur Aiſtulfus ſede Exarchi: nec
" damnari poteſt quod ius Exarchi, qui longè late'que imperitabat,
" tributum'que imponebat, ab impio Principe ad piam Longobar
" dorum Regiam reuocarit. Sed ſuo iure mauult Aiſtulfus decede=
" re, ac illud Apoſtolis Petro & Paulo condonare, quàm inuita ſan=
" ctitate tua retinere. Rauennam uerò, & quæ circà ſunt, cur non
" habeat, non uideo: niſi tota Italia exigere Longobardos con=
" ſilium eſt, & malle ſolitudinem cerni, quàm celebritatem: & iura
" belli tolli placet, & præcipuam eſſe Longobardorum inuidiam,
" qua pari in cauſa conflagrare quamplurimæ nobiliſsimæ'que
" gentes poſsint, & memoria ſummorum Regum damnari.
" De Ducatus Romani agris oppidis'que formula diſceptan=
" di poteſt arbitrio ſanctitatis tuæ & Regis abs te ſacrati conſti=
" tui. Decernite, ſi uidetur, inter uos: à iudicio ueſtro non diſcedet
Longo=

Longobardus. At pacem denegauit. Luitprandus armatus petẽ- « te Principe Francorum signa ab urbe Romana propè capta retu- « lit: Voluntati Regis Franci nihil non dabit Aistulfus. Reliqua ora « tio est nihil ad causam, aut non magnopere pertinens: bellum ne « in excidium, an pro Italiæ libertate salute'ue gesserit Longobar- « dorum Regia. Nunquam magis libera incolumis'ue Italia fuit, « quàm incolis Longobardis. Prius erat prædæ cuilibet genti. Nul « li non erat exposita mortalium audaciæ terra mari'que. Ita patet « prominet'que, ut undique ad eam facilis sit terrestribus maritimis « que bellis aditus: nec iustis modò bellis, sed latrociniis. Vel me « tu uel uirtute Longobardorum tuta permansit. Sclauos, Auaros- « que, & quicunque eam tentarunt, armis repulimus. Bellauimus « quidem in Italia, quandò nulla magna regio est semper immunis « bellorum: nullusq́ mortalium uniuersam uitam peccati expertẽ, « degit: sed affirmare ausim, nullius in Italia gentis prælia minus cru « enta quàm nostra fuisse, aut tardius enses strictos, & citius recon- « ditos, dextrasq́ interiũctas. Victi facilè arma abiecimus: uictores « clementer usi uictoria. Dubiis rebus, iudicio cõmuniũ amicorũ ar « bitrioq́ stetimus. Quod etiam nunc experiatur sanctitas tua. Sen « ties Aistulfum filii maximè pii erga te animum gerere, & Regiæ « Francorum obseruantissimum. Pro religione in Saracenos Visi- « gotthosq́ pugnauit in Gallia iunctus Francis Luitprandus, Gre- « gorio Pontifice. Et cùm Cæsares damnent diuorum effigies, ipse « diui Augustini corpus magno emptum, ne in potestatem Sarace- « norum deueniret, illisq́ ludibrio foret, è Sardinia Ticinum depor « tauit. Rachisius Rex oppida quæ de Ducatu Romano con- « tra ius fœderis ceperat, Zachariæ tam piè cumulateq́ reddidit, ut « etiam in cœnobium se contulerit, non armis modò, sed & Regni « insignibus depositis: ut errata Longobardorum Regum summa « uitæ sanctitate ac rebus cum fœnore restitutis expientur. Autho- ritas Carlomani ualuit, ut ad explorandum Longobardi ani- mum Legati mitterentur, si rebus restitutis pacem æquis legibus cum Pontifice iungere in animum induceret. Erat extremus au- tumnus, quod anni tempus transmittendo exercitui minimè con- " ueniret. Legatis comiter exceptis, Aistulfus, cùm mandata expo- " suissent, se quoque Pontificiæ maiestatis reuerentissimum esse re- " spondit: & pro illa, si quis oppugnet, dimicaturum. Si quid de di- " tione Romanorum Pontificis'ue ipse parentes'ue cepissent, resti- " tuturum. Sed quodnam esse Romanorum Pontificum'ue Impe- " rium? Græco Cæsari eos recenti etiam memoria paruisse: tamẽ uo " luntate gratiaq́ Francorum deducturum è Ducatus Romani fini " bus præsidia. Rauennatem præfecturam tam procul ab urbe de " impio Cæsare captam, ureq́ belli suam factam: Rauennam utiq́ " ipsam non restituturum: nec idcirco minus liberam florentem'ue "

rem Roma-

rem Romanam futuram. His in Franciam renuntiatis, apparuit omnibus retenta Rauenna, unde iura petere tota Italia iam solita erat, spem omnium rerum potiundarum non destituturam Longobardum. Igitur patrio more capessendorum bellorum Franciæ uniuersæ Carisiaci habito consilio exercitus decretus. Vere ineunte Pipinus copias in Italiam ducebat. Nemo hanc ueluti sacrosanctam militiam detrectabat, ultro arma capiebant, certatim Stephano aderant. Pipinum hortabantur ne dubitaret experiri suorum uirtutem, pietatemq́: & ipse Stephano Alpibus superatis ad se sacrandum cum ecclesiæ proceribus profecto, nullumq́ pij officij genus reliquum facienti, parem laboris amplitudinisq́ gratiam referre contendebat: fratrem Carolomanum, uxoremq́ Reginam Bertam Viennæ reliquit. Aistulfus non ignarus apparatus Francorum, in Pipinum Pontificemq́ omnem Longobardorum iuuentutem ad arma uocabat. Duces Spoletinus Beneuentanusq́ Imperium aspernati, Aistulfum terruere, ne ipsi cum suis plus negotij quā cum hostibus immineret, cum etiam ad primum aduētum leuis armaturæ Francorum Longobardi qui præsidijs Alpes insederant, ut hostem transitu prohiberent, nullo facto uirtutis periculo desertis suis quisque stationibus, refugissent. Ita per otium traducto etiam graui agmine, Francus urere cœpit agros, nihilq́ intacti relinquere. Tunc Constantini Cæsaris legatus Gregorius Princeps ab arcanis castra ingressus Pipinū orare, ita tegeret Romanum Pontificem, ut Augustorum maiestatis meminisset. Cæsares, non Græcorum, sed Romanorum Imperatores dici. Multo melius de re Christiana meritos esse Augustos qui Byzantij sederint, quàm qui Romæ: nec Constantinopolin Coloniam Romanam ductam, nisi ut tanquam ea ex arce aduersus Scytharum Orientis'que arma rem gerentes Cæsares sanguine suo Italiæ urbisq́ quietem tutam parerent. Præfecturam Rauennatium tam esse iuris Augustorum, quàm Lutetiam Regum Francorum. Aistulfum eadem iniuria illam occupasse, qua maiores eius reliquam Italiam optare se, confidere'que huius belli uictoriam Francorum fore: eos non dominandi cupiditate Italiam, quod bonum ipsis Pipinoq́, ac faustum sit, sed iuris & pietatis causa ingressos bellare: iure'que suo Augustis restituendo, posse Imperij Romani nomen immortali beneficio in omne tempus Regiæ Francorum deuincire: memoria nostra trecenta Saracenorum millia Constantinopolin oppugnarunt, ac per continens biennium obsederunt: quam tempestatem in Latina Regna Italiamq́ & Vrbem ingruentem, in nos auertimus. Turcæ, si famæ credimus, noua gens, qui in accessis clausi montibus intra Caspias portas domi se continuerant, ueluti effractis loci naturæ'que repagulis, in apertum erupere, fœdatam'que & Saracenorum armis & pestilentia Asiam

insuper

insuper euastarunt. Fama est eos Saracenorum nomen è Perside " tollere conari, ut nobilissimo antiquissimo'que Regno suum no- " men decus'que restituatur, Persarumq; Regnum rursus, tantoque " ex interuallo dicatur, quod quondam Parthorum, nuper Sarace- " norum, tametsi diuersissimæ sint gentes, appellabatur: & ipsos " Turcas in Persarum nomen abire uelle, nobilissima patria obscu- " ram mutaturos. Tantarum rerum moles, & incertus semper maxi " marum inclinationum euentus, nunc suspenso animo tenet Au- " gustum Italiæ Regnorum'que Latinorum pro communi salute " antesignanum, ut momento temporis auertere aliam in partem " oculos, decedere'ue specula semper formidandi periculi sine terra " rum damno nequeat. Vt Martellus omnis memoriæ summus " Dux, dum bello Saraceno teneretur, optasset, siqua alia uis reli- " quos Francorum fines adorta fuisset, sibi fato præberi qui eos uel " integros tutarentur, uel amissos recuperarent: sic occupato barba " rorum armis Cæsare, pietatis tuę est, cùm fructum belli huius tibi " nullum præter decus petas, bello ex sententia confecto suam e- " tiam Augusto seruare maiestatem. Respondit Francus Legato, ui " ctoria parta se cogitaturum quidnam sit officij sui. Se enim non " gloriæ mortalis cupiditate, sed religionis causa, promerendæque " cælestis gratiæ, in Italiam descendisse. Ita ad consilia belli cogita- " tiones uersæ. Papiam Regiam Longobardorum urbem (quæ ea- dem & Ticinum est) Pipinus infesto agmine petit, quò se incluse- rat Aistulfus uiribus hosti impar. omnia circà uastabantur. nul- lum belli iræ'ue exemplum non edidit miles Francus, ruinis, in- cendijs, siqua indignitate elicere ad prælium ex urbe, conferenda- que signa posset hostem, aut ad deditionem compellere: ea omnia piè agi ratus, quòd in gratiam Pontificis uiri sancti fierent: qui lon gè aliter animo affectus, ubi omnia igne ferro'que plena uidit, & cuncta resonare ploratu puerorum mulierum'que, tunc ultro pa- cem Longobardis à Franco petit. Nec Aistulfus sibi deerat, omnia Pipino Pontifici'que per oratores pollicens. Pax igitur illi reddita, & conditiones impositæ, ut Stephano cederet Rauenna- tium præfectura, & oppidis Ducatus Romani: id'que se factu- rum iureiurando sanctissimo adactus est, reclamante Græco ora- tore. Finis pio bello pius impositus uidebatur: omnia plena erant gratulatione, & quod Aistulfus ab insano conatu præmendæ sa- crosanctæ potestatis destitisse crederetur, & quòd Stephanus be- neficio Francorum conditor Romanæ libertatis & Pontificij Im- perij posset: ac quòd Pipinus ipse cum liberis dextra Pontificis sa cratus, regnandi ius à diuini numinis causa tegenda fuisset auspi- catus. Stephanus in urbem reuersus ueluti triumphans de hosti- bus nullo cruore hausto domitis à Romanis excipitur. Pipinus domum gloriam retulit, se omnium mortalium primum nullo

suo do-

suo dolore bellum externum aduersus gentem rebus gestis nobilissimam pro religione suscepisse; nullo'que suo præmio confecisse. Aistulfus discessu Francorum liber metu, ut obsidionem periculumque suum excidio authoris ulcisceretur, immemor fidei iureiurando datæ, coacto exercitu urbem Romam obsidet. fines perpopulatus, suburbana omnia ædificia publica priuataque solo adæquat, sperans Francos semel officio functos, arma iterum pro aliena causa non sumpturos: nullo suo fructu. Nulli Barbarorum saluis urbis mœnibus plus cladis calamitatisque Vrbi Romæ intulere, quàm tunc præ impotenti atrocique ira Aistulfus. Quod ubi in Franciam nuntiatum est, tunc Pipinus non Stephano, sed sibi, qui pacem dedisset, legesque præscripsisset, bellum inferri ratus, milites rursus cogit, indignè & ipsos ferentes uirtutem suam Aistulfo ludibrio haberi. Reditur in Italiam. Ita Romæ soluta est obsidio uersa in hostem eadem fortuna. Qui modò urbem obsederat, Papiæ mœnibus se rursus clausit, obsideri que cœpit. Supplici conditiones eædem impositæ: sed nudę uerborum fidei stari non placuit: obsides quadraginta accepti: ad radicesque Alpium se contulit Francus: ibi sedebat quoad res Longobardus restitueret. Pręfectura Rauennatium reddi cœpta, ac Pontificis fidei tradita, finibus longè maximis, ut non Flaminia modò, sed Aemylia quoque omnis illi contribueretur. Omnes illius fines urbesque, pręter Fauentiam Ferrariamque, redditæ erant: cùm Longobardus inter uenandum ab apro ictus cecidit. Ita idem finis hominis, & Gręcę in Italia Præfecturæ. Francorum arma trans Rhenum lata, quòd Saxones Bauari'que in Francos coniurarant. Numen Pipino maiorem gratiam retulit. Victi primùm acie, castrisque exuti Saxones, bellum nouo delectu redintegrabant: cùm optimates in castra uenêre, ueniam'que uniuersæ genti ab Rege impetrarunt, & suos semel uictos à fortuna belli rursus tentanda deterruere. Lex parendi data, ut quotannis trecentos bellatores equos ad Francum adducerent: quos'que Franci, socios hostes'que haberent. Tassillo quoque Bauarorum Dux, Saxonum auxilijs destitutus, quorum fiducia rebellarat, in fidem reuersus, non comiter modò sed indulgenter exceptus habitus'que, quod filius sororis Regis esset, se Francorum beneficiariū profitetur. Obijt interea Viennę Carolomanus monachus frater Pipini. Rhachisius uerò, qui diademate deposito in cœnobium se contulerat, mortuo fratre Aistulfo Rege, cum Desiderius Hetruriæ Dux, idem Magister militum, auxilio Stephani Pontificis regnaret, deposito cilicio se Regem dicebat, procerumque concursus ad eum fiebat memoria maiestatis ipsius fraternæ'que. Itum ad arma foret, nisi authoritas Stephani ualuisset, ut Desiderius rerum potiretur, reddita Pontificatui Fauentia Ferraria'que. In Stephani defuncti locum suf-

 fectus

fectus Paulus decem sedit annos quiete à bello Italiæ data, cùm Francus ut intermissione externorum bellorum exercerentur arma Francica, disciplina'que militaris continenter uigeret, in Gallia pias causas bello tegeret, earum semel patrocinio peregrè suscepto. Vaifarus Aquitaniæ Dux infestus Sacerdotum opibus iam inuidiosis & renascentibus erat, & multa iure ambiguo iactabantur, quod non pauca parua'ue & Visigotthi quondam cum Aquitania uniuersa potirentur, impie'que de numine sentirent, occuparant, & nuper Saraceni euastarant, inter tot casus dubijs limitibus & incerta mortalium memoria, fama'que uetustatis uaria. Cùm Pipino Rege Sacerdotes in possessionem maximarum rerum redirent, Vaifarus dominatui suo decedere arbitratus quicquid in Aquitania ad templorum opes reuerteretur, eas Franco tutante oppugnabat. Primùm leuibus prælijs paruisq; expeditionibus bellabatur. Exardescentibus paulatim contentionum studijs, indignè ferens Francus peruicacem Vaifari contumaciam, pro maiestate sua bellum gerebat. Pictones, Bituriges, Gergouiam, oppida'que in earum urbium finibus sita recipit, cæsis in pugna Chilpingo & Amingo Comitibus, altero Aruernorum, altero Pictonum. Carolus Pipini filius eo bello res gessit excellenti uirtutis pietatis'que indole. Ex Aquitania etiam in Hispaniam aduersus impios Cantabris opem tulit, eorum'que animos auxit, ut in dies minus suæ fortunæ pœniteret. Ad bellum Hispaniense intererat pacari Aquitaniam. Pax Vaifaro data acceptis obsidibus eius gentis nobilissimis Adalgario & Icterio. Mox dum Cantabricum bellum animos armaq; Francorum in se uertit, Vaifarus nulla obsidum cura tactus excursiones ultro in Franciam Burgundiam'que facit: nec redit nisi præda ingenti parta, nobilis prædo minimè generosus hostis. Cùm Franci subitario exercitu occurrerent, muros oppidorum quæ uicina Francis reliqua in ditione habebat, diruit: ne sedem belli ea capiens Francus, ex tuto rem gereret. Sed dum his prius se, quàm hostem nudat, interius Francos recipit. Pipinus Niuerni conuentu habito Aquitaniam penetrat, & quibus integris maximè Vaifarus fidebat, urbium muros uicissim solo adæquat, Ageni Petrochoriorum, Engolismæ, misero utrinque belli exemplo: Ramistanum'que Vaifari patruum comprehensum resti suspendit, quòd à Vaifaro ad se, ab se ad Vaifarum transiisset, infirma semper fide. Ad supplicium de sonte sumendum accessit etiam alia exempli prodendi causa, quòd Tassillo dum apud auunculum militaret, simulato morbo commeatum impetrauit, domumq; reuersus ex professo defecerat. Aduersus hunc iterum hostem cùm nouo exercitu opus esset, in Vangionibus habitus conuentus. Bellum illud differri placuit, quòd nullus inde propinquus metus ostenderetur: & Græcus Augu-

stus nul-

ſtus nulla re deterreri poterat, quo minus diuorum ſtatuas tollendas è templis contenderet. Gentiliaci Pariſiorum conuentus patrum habitus. Græci oratores Cæſarem ſuum admonere iuſsi, ut cum cæteris pijs ſentiret. Ab hoc concilio in hoſtem reditum. Cadurci, Toloſa, Albij, hæc, & quamplurima ignobilia oppida recepta. Rurſus in Biturigibus conuentu habito, ad reliquias belli perſequendas Rex contendebat, atrociaque ad finiendum bellum exempla metui hominum proponebantur: cùm Vaifarus nulla reliqua finiendi belli ſpe, occiditur à ſuis, gratiam'ne uictoris ualidi potentioris'que quærentibus, an iuſtioris cauſæ gratia ſcelus auſis. Continuò & Pipinus obijt anno eius ſeculi duodeſeptuageſimo, cùm non multo antè Paulus Pontifex deceſsiſſet. Carolus Carolomanus'que de regni diuiſione uerbis diſceptabant: & antè quàm certi utriuſque fines Imperij eſſent, Hunnoldus Aquitaniæ nobiliſsimus, fauore etiam nominis, quòd Eudonis filius maior Hunnoldus uocitatus fuiſſet, dux ſalutatus omnem Aquitaniam ſubnixus reliquijs exercitus Vaifari facilè occupat: quòd munitiſsima quondam oppida partim Vaifarus, partim Pipinus muris nudaſſet. Sperabant qui Francorum Imperium aſpernabantur, ſub ſuis Ducibus militare prædarique ſoliti, fore ut inter feroces fratres Reges infida ſemper regni ſocietate, continuò bellum exoriretur: in hoc uelut interregno locum audaciæ datum iri. In ulteriore Aquitaniæ Lupus pari nobilitate Vaſconię Dux ſalutatur. ea res effecit ut maturius opes diuiderentur. Carolo maiori Nouiodunum, Carolomano Sueſsiones, Regiæ euenere: Tranſrhenanæ nationes Carolomano parebant, Carolo Aquitania contribuebatur: ad quam ab iniuria uindicandam celeritate opus erat, quòd in regnandi primordijs poſitum ſit rerum diſcrimen: ac ut initio animi popularium afficiuntur, ita ferè deinceps Reges uel contemnantur, uel metuãtur. Carolus à fratre auxilia ad illud bellum precibus impetrare non potuit. delectu habito in ſui iuris Gallia, in hoſtem duxit egregias copias, ſuiq; amantiſsimas, quòd adoleſcentiæ maiorem partem militiæ quam domi egiſſet, omnibusq; paternis, ubi primum per ætatem licuit, interfuiſſet bellis: quædam etiam ductu ſuo unius geſiſſet. ſimul uigor animi, robur'que corporis, indolesq; maxima quæque de ſe ſpondẽs, milites nobilitatemq; ſibi mirè conciliàrat. quò fauore motus Carolomanus, uel metu uel inuidia offendebatur. Sed fortuna uirtuti fauit. Hunnoldus cum Santones, Pictones, Engoliſmenſes capere arma iubet, aſpernãtib. illis imperiũ, negãtibusq; ſe aduerſus Frãcos Regemq; pugnaturos, ad Lupũ ſe recepit, ut in cauſa cõmuni cõmuniter bellaret. Plus metus pœnę, & ſpes ueniæ à nouo Rege quam ſocietas conſiliorũ ualuit. Rex Aquitaniam ingreſſus, urbes tradentes ſe benignè recepit, prohibuitq; iniurijs militum. Ad

Dordonam fluuium castris positis, ad Lupum misit legatos qui Hunnoldum repeterent, grauiter'que minitarentur, nisi e uestigio redderetur. Dum expectatur reditus legatorum, Rex edito loco opportunoq; ad frenandam ea parte audaciam, Fronciactim oppidum condidit, præsidiumq; imposuit. Mox adductus Hunnoldus in custodiam traditur. Lupus in uerba Regis iurauit. Reliqua parte anni quies à bellis tenuit, conuentusq; Francorum in Vangionibus habitus. Berta mater Regum Romam religionis causa profecta, in itinere cum Desiderio Rege egit de Theodota eius sorore Carolo collocanda. Hanc uxorem magnificentissimè ductam repudiauit anno circunacto incerta causa, summa non Desiderij modò, sed & matris Bertæ indignatione, magnóque motu insecuto.

CAROLVS, mortuo, cùm iam tertium regnaret annum, fratre, proceres Regni eius ad se ultrò uenientes, Regemq; se unum omnis Galliæ salutantes, benignissimè excepit, amplissimisq; uerbis collaudatos, munerib. etiam prosecutus, in Vangionibus rursus conuentum habuit. Exin Saxoniam ingressus, Eresburgum nobile oppidum expugnauit, duodecimq; obsidibus acceptis in Franciam reuersus, Hildegrandem Principem Sueuæ nobilitatis uirginem uxorem accepit: pacatisque omnibus cogitationem rerum Italicarum suscepit. Berta Carolomani cum duobus paruis ex eo liberis, comite Audomaro summæ tota Gallia dignationis gratiæ'que uiro, ad Tassillonem Bauarum, &, cùm in eo plus animorum quam uirium cerneret, ad Desiderium Regem se contulit Carolo iratum sorore repudiata & Francorum opes metuentem, cùm antea etiam morte Pipini, diuisáque inter duos fratres malè concordes re Francica, liber metu rem Romanam perturbasse feratur, eius'que opera conflatum esse in Pontificatu maximo schisma, quòd mortuo Paulo Pontifice sedem inuasisset Constantinus Totonis Nepesini Ducis frater profanus adhuc, alijs largitione corruptis, alijs ui aperta coactis. Annum munia Pontificia obijt, quoad Stephanus tertius incorruptioribus ac liberioribus comitijs Pontifex designatus, ad pios principes, & in primis ad fratres Reges in Galliam misit, qui patres in Conciliũ Lateranense euocarent. Duodecim delecti Episcopi è Frãcia iuère. Authorib. patribus ius sedis Stephano adiudica-

adiudicatur, deiecto Constantino. Abrogata etiam Constantini Cæsaris Græci Synodus, ubi corrogatis impietatis socijs, illisque ex composito certatim acclamantibus, Ab idolorum seruitute asserere nos Cæsar: decretum fuerat, qui imagines in templis retinerent, eos Idolorum cultores uideri. Constantinus Patriarcha Byzantinorum seruili cruciatu interemptus est, quòd cum nostris sentiret. Nicetesque Eunuchus suffectus. Romæ uerò uerbum facere, aut aliquid pro potestate agere Cęsaris cubicularius Paulus Ephialta non audebat, nec se Ducem præsidem'ue Romanorum dicere: ut cæteri à Cęsare in urbem missi ante arma à Pipino pro Romana libertate suscepta. Desiderij intererat authoritatem Francorum in Italia imminui, sedem Romanam seditionibus laborare, Græcorum nomen Francis opponi: ut his rerum alienarum fluctibus, ipse Regni sui fines longius propagaret. eam ob rem quicquid secus fiebat, id uni Desiderio exprobrabatur, cõiectura mortalium, & suspicione magis quàm re comperta inuiso. In urbem accitu Stephani præclarà de illo sentire nisi profectus, pacem cum eo sanxit iureiurando uerbis concepto pro Apostolorum ara: simul Ephialtam clara uoce coràm socordiæ increpitauit, quòd cõniueret in sedis Romanæ procellis, desideret'que. Ille lætus occasione ultro oblata aliquid pro imperio agendi, Christophorum Primicerium, & Sergium Secundicerium comprehensos luminibus priuauit, & aliquot alios in exilium egit partium Francicarum uiros. Et ex urbe perturbatio Rauẽnam nullius rei faciliore quàm mali exempli contagione transijt. In defuncti Sergij Rauennatium Archiepiscopi locum largitione suffectus est Michael Scriniarius nullis dum initiatus sacris, Mauricio Ariminensium Duce & Desiderio Rege eius causam tutantibus. Ad eam rem opprimendam Carolus mortuo fratre oratores suos misit. His legatis'que Pontificis agentibus deiecto Michaele, iustis sacerdotij comitijs Leo Archiepiscopus lectus cõfirmatur à Stephano: quo circiter quartum sedis suæ annum defuncto, Hadrianus Pontifex creatus statim præ se tulit nihil se fidei fœdus petenti Desiderio habere, opesq́ue Francorum rem Romanam defensurum: omnia in Desiderij exitium spectabant. Ad eum Hunnoldus transijt dimissus à Carolo, cum rediturum se fidem iureiurando dedisset, per simulationem religionis, adorandi'que Pontificis uenia impetrata. Is accensum per se Desiderium, multo magis inflammauit: & summus bello Dux uidebatur: nec uictus, nisi suis prodentibus. Longobardus contendebat, ut cum manu summi Pontificis non modo Pipinus, sed & Carolus & Carolomanus inuncti fuissent, eorumque soboli ius regnandi datum à Francis, Hadrianus Pontifex Carolomani liberos, eosdem Pipini nepotes, Reges appellaret, inungeret'que, quòd eius iudicium sanctum apud Francos fore non dubitaret,

bitaret, Regnumq́ paternum ad adolescentulos rediturum, ac nouis bellorum incendijs Franciam arsuram. Carolum uiuo fratre neminem quiescentem lacessisse, reducibus fratris filijs, qui opibus exuti à quo minimè deceret, iniuriarum patrui, & beneficio tum externæ Regię memores futuri essent, bella domi habiturum foris non quæsiturum. Simul Hunnoldus iactabat, Aquitaniam, & in primis Vasconiam, iugum recens excutere conari, ad primum rumorem belli paratam esse libertatem pristinam repetere: Ruinas urbium, patriæ'que excidium quotidie oculis miserorum obuersari: Proceres Duces'que alios alibi exulare: ubi primùm sit qui bellicum canat, publicas priuatas'que iniurias suas quenque ultum ituros: tantùm deesse authorem armorum: animis omnes paratos. Authoritate, precibus'ue, aut causa permouere non poterat Hadrianum, ut Bertæ puerorum'que patrocinium susciperet: quòd eum non fallebat, non misericordia profugorum Desideriū adduci, sed ut res Francica unicū ecclesiæ Romanæ certissimum'que præsidium distraheretur, ac uel reddito uel pernegato Carolomani liberis Regno, perturbaretur: & animus Caroli Pontificum amantissimi, alienior fieret. Et Longobardorum opes Rege acerrimo solertissimo'que Desiderio erigebantur in spem, Francorum metu sublato, non Exarchiæ modò recuperandæ, sed & Ducatus Romani, qui sola religione tutus erat, & totius Italiæ potiundæ. Ab eo ingrauescente in dies metu se suosq́ue uindicare cupiens Hadrianus, à Franco opem implorabat per oratores: quoniam terrestria itinera, uel suspecta, uel infesta, uel utique clausa Romanis à Longobardo erant, mari in Galliam missos. Vixdum hi profecti erant, cùm Desiderius comperto Pōtificis consilio, antequam quicquam è Gallia, unde semper procellam illa Regia metuebat, moueretur, miscere agere'que rem Romanam statuit: ut pręsenti pauore attonitus Hadrianus auerteretur à Carolo respiciendo. Satis causæ Franco poterat uideri belli extēplò Italici capessendi, et quòd sui iudicij faceret Desiderius rē Gallicam, arbitrumq́ se præstaret disceptationis de Regno Francorum, eam'que aleret: & quòd Hunnoldum haud dubiè Francorum hostem, consilia'que agitantem de Francico bello, parti copiarum præfecisset, fauces'que Alpium obtinendas illius fidei demandasset. Nihil tamen temere, per cupiditatem'ue motum. In Italiam ad res inspiciendas oratores misi, quos Longobardus honorificentissimè excepit: uetera necessitudinis pignora inter Francos Longobardos'ue ac societatem commemorauit: sibi nullas cum Hadriano inimicitias suo nomine esse: nullam esse causam belli, nisi quòd Pontifex pacem sæpe suppliciter'que petitam semper denegarit: sibi necessitatem bellandi eum imposuisse. Quicquid à quoquam usquam secus factum sit, se uno authore factum

dicere

dicere Romanum. Si Rex Carolus non criminibus maledictis'que iratorum hominum, qui'que quoniam semel negauerint pacem, iure optimo sancte'que negasse uideri uelint, sed rebus ipsis fidem habeat: inuenturum nihil ab se nisi Regio animo actum: se rursus missurum Romam legatos de pace. Interea, si uideretur, uel domum renunciarent legationem, uel expectarent quid'nam consilij Pontifici de pace foret. Expectari placuit. Longobardus quidem pacem in urbe petebat, sed addebat leges, ut suarum partium Pontifex fieret: & quia ille id se facturum negabat, Desiderius ex professo Hadriano hostis Rauennatium Exarchiam armis ingressus, Fauentiam Comaclum'que ceperat. Rauenna ægrè uim sustinuit, defendente Leone Archiepiscopo, & tribus tribunis comitijs publicis creatis, quòd ea urbs in fide magis quàm ditione Pontificis degeret: ad quem etiam missi sunt qui auxilium peterent. Sed ueræ uires in Francis erant. Hæc dum expectantur, Desiderius propius Vrbem mouens, Vrbinum, Senogalliam, Eugubium occupat. Iam Spoleto cum Carolomani liberis appropinquabat, uoti gratia exsoluendi Romam iter facere se dictitans, sed ingens agmen sequebatur: cùm tres Episcopi à Pontifice ad eum legati, interdicunt illi ulteriore progressu, diris caput eius detestantes, nisi dicto audiens esset. Valuerunt atroces minæ, sacra'que denunciatio. Carolo ubi renuntiatum est à suis, omnia in Italia hostilia: tunc digna pia'que belli causa uisa. Proinde in Allobrogibus conuentu habito, coacto'que de sententia concilij exercitu, Carolus ipse cum parte copiarum iugum Cinisium (Dionysium alij uocant) petit. Bernardum auunculum saltum Iouis occupare cum reliquo milite iubet. Vtrinque deiectis Desiderianis, coniuncto in Subalpinis exercitu, cum hoste atroci pugna certatum est, exin ad Mortariam signa rursus collata, cæsis aliquot Francorum nobilissimis. uictoria tamen Carolo parta, Papiam obsidendis à Franco Regibus Longobardorum urbem fatalem, se'que in ea obsidendum hostis præbuit, præparatis omnibus ad tolerandam obsidionem. Vxores liberi'que prælio interemptorum, Hunnoldum authorem aspernãdæ pacis, lapidibus obruerunt. Ad primum nuncium uicti Desiderij, nobiles Longobardorum Spoletini ducatus incolæ, qui auxilio aduersus Francos Desiderio ire recusarant, Romam profecti, in fidem Pontificis uenientes, capillum barbamq; ponebant: quod apud eos sanctioris deditionis argumentum erat: eorum exemplũ sequẽtibus Anconitanis, Auximatibus, Firmanis. Multi eorũ charitate Vrbis, ut tutis tandem, auspicatioribusq; sedibus uterentur, domum non redierunt. His Vaticanum incolendum pontifex dedit: quò indies maior eius gentis multitudo commigrauit. Interea Carolus Bernardo auũculo Papiæ obsidionem mandat. Ipse cum

H 4 delecto

delecto equitatu Veronam proficiscitur, quo refugerat Adelgisius Desiderij filius cum Carolomani liberis, & eorum matre Berta. Mulier se adolescentulosque aduenienti Carolo dedidit. Leui castigatione uerborum recepti, ac in Franciam missi, in honoreque habiti. Omnes Galliæ Italicæ urbes præter Papiam in fidem recepit. Venetos uiginti triremes aduerso Pado atque inde Ticino ad terrendum nouo genere belli Desiderium, ut studium suum ipsi quoque Francis probarent, misisse, sunt qui scribant. Omne genus mortalium fide officioque erga Carolum inter se certabat. Adelgisius fuga præcepta procul ad Græcos se contulit. Francus Rex remissis, quas secum in expeditionem duxerat copijs, ad auunculum, iussoque eo continuare obsidionem, cum cohorte amicorum Romam petens apparatissime excipitur. Virtutem in bello, clementiam in uictoria perspexerant. Religio ea peregrinatione enituit: & ueræ libertatis ciuilitatisque argumentum erat, quod inermis inermi comitatu Apenninum transgressus, tantumque Italiæ Rex externus nondum confecto bello emensus adueniret: id quod nemo unquam qui armatus Italiam petiuisset, fecerat. Eoque tutius, & maiore omnium charitate uenerationeque iter faciebat. Appropinquanti, officij causa, præter ignobile mortalium uulgus, ad tria millia non contemnendorum hominum, qui indolem maiestatis Romanæ præ se ferrent, occurrerunt, aduentum eius grantulantes, numenque precantes, ut faustus fœlixque ei, ac nomini Francico, Italicoque & populo Romano, Pontificique foret: illiusque pietati, & ingentibus ipsius paternis que atque auitis erga Vrbem beneficijs gratiam referret, quam longe maximam summis optimisque Regibus soleret. Præstolabatur Regem Hadrianus cum sacro cœtu pro gradibus ædis Petri. Ille ubi in congressum uenit, prius Pontificis pedes osculo contigit, quam se illi complectendum daret. Erat Hadrianus summa nobilitate, nec patria modo, sed & ingenio pectoreque Romanus, & uetere Vrbe dignus, ac ut uita Pontificiaque sanctus, ita animo moribus que Regius. Vterque igitur & in congressu, & longiore consuetudine alteri admirationi fuit. Proceres quoque Romani Francique comitate officijsque inter se certarunt. Simul societatem amicitiamque iunxerunt, eosdem utrisque socios hostesque fore: fidemque tacta Apostolorum ara dedere, acceperèque. Rex per quatriduũ continens templa circumiuit, donauitque munificentissime. Diem resurgenti domino festum apud Pontificem egit. Octo dies in Vrbe mansit, nullis religionis liberalitatis que Regiæ partibus omissis. Munera quoque Pipini patris non confirmauit modo, sed auxit. Exarchia Rauennatium sub ditione Pontificis esse iussa. Ferunt Corsicam insulam, & quicquid Liguriæ ab urbis Lunæ multis ante ætatibus euersæ uestigijs ad Alpes pertinet, Pontifica-

tui at-

tui attributum. Et ne odio gentis bellum geri uideretur, Viniqisio Spoletinus Ducatus, Rhogando Foroiulienſis, Aragiſio Beneuentanus redditi, fide tantum iureiurando oppignerata: Aragiſius Deſiderij gener erat, ſed nihil mouerat. Et ut beneficentiæ Francorum aliqua referretur gratia, Carolus à Pontifice Patricius creatur, quòd ut Magiſterium equitum Principatusq́ uiam Ducibus Auſtraſianis ad Regnum munierat, ita is tituli honor gradum Carolo ad Imperium daturus erat. Regreſſus in caſtra Francus omnia prius expertus, ſi cogere pellicere'ue ad deditionem hoſtes poſſet: ubi nihil procedit, nec ui expugnandæ urbis Regiæ, Rege ſolertiſsimo defendente, niſi magno militum periculo, rationem ullam inueniebat: ipſe aſsidere urbi ſtatuit, uxorem'que ac liberos domo in caſtra accerſit: ut ſciret hoſtis, niſi deditione facta, obſidionem ſolutum non iri: cum ſperaſſet Deſiderius, etiam ut cætera amitterentur, nomine Regio ac urbe Regia incolumi, fore ut omnia recuperarentur. Ea res per ſex menſes obſidionem traxit. Tandem uelut mortalibus immortalibusq́ infeſtis, cùm peſtilentia fame'que clauſi laborarent, deditio eſt facta. Longobardus cum uxore paruis'que liberis Leodium Eburonum exilij cauſa miſſus, ac diſsimulanter cuſtodiri iuſſus. Mediolano Papiæ'que clariſsimi Francorum uiri Præfecti dati, qui gentis pacem leges'que ita tutarentur, ut deinceps ſuorum Regum deſiderio non tenerentur. Interea Saxones Eresburgum, ubi Francorum præſidium erat, oppugnant. Primoq́; egregiè defenſum eſt: deinde cùm facta eruptione Franci pugnarent, hoſtis ſimulata fuga in præparatas interea inſidias eos pertraxit: tantam'que cædem edidit, ut perpauci ſupereſſent. Hi'que quoad uires humanæ ſufficere poterant, mœnia tutati ſunt: deinde cùm ex hac quoque paucitate quotidie aliqui caderent, quòd hoſtes perpetua oppugnatione alij alijs in orbem ſuccedebant: Francos paucitas eoſdem ſemper in muris telis hoſtium obijciebat: tandem in conditiones deſcenſum, ut relicto oppido milites Sigiburgum nobiliſsimum uetuſtiſsimum'que oppidum incolumes abirent: ubi alterum Francorum præſidium erat. Hoc quoque mox Saxones tentantes Francus, non eruptione, ſed conſtantia, tutandisq́;, cùm ſatis multi eſſent, uiciſsim mœnibus, re infecta, tædio diſcedere coegit. Ex in finitimas ſibi Francorum prouincias populati, templa noſtra, ipſi deorum cultores, incenderunt. Equitatus Francorum recenti gloria Italicarum rerum ingens, quatuor in partes diuiſus in hoſtes mittitur, ut effuſiore bello urerentur fines, Saxonesq́ ignari cui potiſsimum parti obuiam procederent, ancipiti terrore circūfunderentur. Tres partes obuium hoſtem habuere, fugauere'que: quarta nemine occurrēte latè uagata eſt. Eresburgum bellicis malis affectum reſtituitur, firmaturq́. Sigiburgenſe præſidium collaudatur.

laudatur. Alio terrarum orbe Adelgisius Græcos Augustumquè concitabat: Italiam urbem'que Romam Imperij arcem specie libertatis religionis'que Augustis ademptam Francorum nutu, quò eis commodum sit, circunagi. Qui Italicas res Galiicis adiunxerit, ac Germanicas iungat: quò spe enitatur, cogitandum magis Augustis, quàm sibi ominandū. Simul ad proceres Longobardorum amicosq́ paternos literas misit, ut pristinæ maiestatis memores, erigendam rem Longobardicam Italicamq́ secum capesserent. Nec uerbis tantùm erat magnificus adhortator, sed classe à Græcis accepta, Patricius'que (qui apud Augustos erat summorum Ducum titulus) salutatus, ut Francis par nominis maiestas obijceretur, Byzantio soluit: ad quem rumorem omnium animi in magnarum rerum expectationem erigebantur. Rhogandus Foroiuliensium Dux ex professo defecit, exercitu'que coacto se Ducem præbebat, si quis rem Lōgobardicā saluam uellet: & Regij decoris amissi recens apud omnes dolor quamplurimos armabat. Nihil æquè atque celeritas rem Francicam iuuit. Equites cum leui armatura à Carolo prætermissi Rhogandum acie occidere, fuga cæterorum maiore quàm cæde. Subsequens Carolus, allata suorum uictoria ex itinere, in Saxoniam redijt, quòd more suo Saxonum bellum renouabant, Eresburgum'que maiore quàm antè ui oppugnabant, cuniculis agendis, subruendis'que muris, & scalis erigendis, contemptuq́ mortis: ut Præfectus præsidij aduersus tantum terrorem amissa spe defendendæ ex muris urbis, eruptionem coactus sit facere. Quo intentiores in mœnia erant, eo facilius Francus miles repentina eruptione facta adortus nihil tale ab inclusis expectantes, tantam cædem fecit, ut soluta sit obsidio. Rex Foroiuliensem Præfecturam primùm Comitibus Francis procurandam dedit: Henricum deinde Francum Foroiuliensium Ducem creauit, additis finitimis regionibus, simul Stiria Charinthiaque. Vbi accepit Adelgisium deposita spe rerum Italicarum ad Augustum reuertisse, in Vangionibus conuentu habito, in Saxoniam cum omnibus copijs peruenit: castris'que idoneo loco munitis, cum delectis in expeditionem proficiscitur. Quocunque ibat, cura, uictoria'que sequebatur. Qui in castris permanere iussi erant, immemores imperij uagabantur: pleni'que præda redeuntes, quo magis castris appropinquabant, eo magis incompositi. Germanico & sermone & ornatu magna ex parte miles Caroli, atque adeò ipse Carolus utebatur: ut nullum discrimen esset inter hunc hostium'que exercitum, nisi sacrorum animorum'que. Diuina occasio uisa Saxonibus qui in insidijs latebant, rem'que explorarant: & iam nox appetens consilium mirè iuuabat. Insignia iam nota induunt, procedunt placidè, hosti incauto ut commilitones se aggregant: castra cæca nocte simul ingrediuntur absente

Rege

Rege incustodita. Franci arma ponunt: Saxones ubi tempus uisum est, sublato clamore, cædunt, sternunt: cruore omnia madent. In media usque castra terror mors'que cruenta peruenit. Qui in extremis tetenderant castris fugam circumspiciebant. Sed tam propinquo hoste arma capere coacti, cùm præter spem resisterent, animos recipiunt, colliguntq;: & hostis cæde satiatus, sensim se recepit, Franco insidias adhuc uerito, nec insequi auso. Regressus Rex ignominia paucos notat, quorum curam intentissimam esse oportuerat: reliquos pro concione increpitat, quòd se ludificandos, capiendos, cædendosq; ignauissimo tradiderint hosti, uirtuteq; superiores, furto circumuenti fuerint: non uigilias actas, non custodias seruatas, non stationes habitas, proditam militarem disciplinam: Francico nomini in eam diem inuicto, notam turpitudinis inustam: desertores fustuario morte'que iure plecti: quam tandem pœnam meritos esse, qui per negligentiam socordiamq; hostem armatum in media castra intromiserint, quæ absente Rege communis salutis procurandæ principe, uel diligentius custodiri tegiq; debuerint? se nullam tanti flagitij purgationem excusationemq; cernere. Nec sibi milites prius quàm edomita superbia uictoris hostis, satis facturos: conniterentur ostendere hosti, uirtutem Francorum semel fraude eludi posse: iterum neque falli, neque uinci posse. Nec esse difficilè contundere ferociam hostis, qui abiecta iusti prælij spe, latebras captet, & furtis insidiarum nitatur. Ita cùm uariè castigasset milites, consolatusq; esset, ac ad eluendam uirtute ignominiam excitasset: omnes ardebant cupiditate rei primo quoque tempore gerendæ. Rex quoq;, quæ priore expeditione non adiuerat, ne diuturnior hosti lætitia foret, peruastabat: & miles non hominibus, non iumentis, non pecoribus, non arborib. infœlicibus frugiferisue, nõ satis ipsis, non tectis parcere. Quodcunq; trucis iræ potest exemplum edebatur. Clamor ploratusq; undique omnis generis mortalium, sexusq; ac ætatis exaudiebatur. Crudelitas, indignitas, furor passim grassabatur, sæuiebat, quoad coacti hostes in castra supplices uenere. Auersit auribus militum auditi, Regẽ demississimis precibus lachrymisq; placauere: ut naturæ potius suæ clementiæq;, quàm uel erroris uel culpæ ipsorum rationem haberet: se omnia passos belli mala, satis pœnarum sontes insontesq; dedisse: reciperet in fidem peccato suo miseros calamitosq;, seruaretq; corporibus affectos, mente tandem resipiscentes, noxam'que confessos: eo obsequentius in fide permansuros, quòd experti ceruicibus suis sint omnia tristia accidere fœderis humani diuiniq; uiolatoribus. Eorum quamplurimi oratione Francorum procerum adducti sunt, ut nostri religione fierent: ab alijs obsides accepti. Qui uerò grauissimæ in Francos noxæ sibi conscij erant, ulterioribus muni-

nitioris

nitioribusq́ arcibus ſe tegebant, mittebant tamen legatos ſe quoque in fidem Francorum uenturos; CHRISTVMq́VE profeſſuros, ſi aliquo pignore capiti ſuo caueretur. Quia de religione agebatur, non turpe ſibi Franciciq́ nomini duxit Rex, nobiliſsimos amicorum obſides dare. ita dediti, ac ſacra aqua loti. Veſtfali quoque pugna uicti in ditionem uenerunt. Francia florebat domeſticæ pacis externæq́ue uictoriæ bonis perfruens, ingensq́. Nullum Regnum Chriſtianum erat non multo Francis inferius uirtute, gloria, nobilitate, opibus. Gallia, Italia, Germaniaq́ Carolo militabat. Ipſe Rex ſummus Dux, & ueterum Imperatorum memoriæ par. Arma Gallica quietis ignara impatientiaque aliò uerti neceſſe erat. Proxima Hiſpania procellam hanc ſolicita expectabat. Saraceni eam magna ex parte obtinebant, experti armis nequaquam Gallis ſe conferendos: nec dubitabant, ut ipſi ultrò tranſmiſſo Pyrenæo ſaltu Galliam ſæpe uexârant, ita Carolum Regem uictorem matura ætate in Hiſpaniam tranſgreſſurum, qui adoleſcens opem Chriſtianis Hiſpanorum reliquijs aduerſus ſe tuliſſet: ſimul Aſtures Galeciq́ue per legatos Franco congratulabantur uictorias partas, Saxonibusq́ue religionem datam, & Pontificiam dignitatem ab iniuria cupiditateq́ue uindicatam: orabant, ut natus ad nomen CHRISTI propagandum, Hiſpanorum, qui ſummis cruciatibus alij ſuper alios quotidie à Saracenis capti necari malint, quàm impiorum iugum nedum religionem ſubire miſereretur. Saxonum ſalutem, qui à uero numine alieni eſſent, curæ Carolo extitiſſe, ut pij fierent: maiorem apud ſuperos laudem promeriturum, ſi tela barbaræ ſuperſtitionis à iugulo piorum auertat, bellumq́ Saracenorum ab auo ſuſceptum, à patre geſtum, ipſe tanto ex interuallo conficiat, quod adoleſcentulus attigerit. Saraceni multum in futurum proſpicientes, imminentis ſibi ex Gallia belli impetum, qui fracturos ſe uiribus non ſperabant, arte uel leuare, uel declinare cogitabant. Complures Reguli erant, qui ita ſummæ rei uniuerſi conſulebant, ut ſibi propriè ſinguli proſpicerent. Ibnabala erat Cæſarauguſtanorum Regulus, conſilio quàm armis nobilior, id quod tempora & hoſtis Francus fieri cogebat. Is ultrò in Galliam ad Carolum uenit, ſe ab ſuis domum pulſum dictitans, quòd dicerent eum inſidias tetendiſſe cæteris ſuæ ſectæ Regibus, literasq́ue interceptas, quas de ſocietate amicitiaq́ iungenda eum ad Francos dediſſe coarguerēt. Rex ignarus uerène hæc an falſò & barbara fide dicerentur, quia tamē ipſum in poteſtate haberet, eam cogitationem ſuſcepit, ut ſtatueret, cùm debellatum ubique eſſet, dimittendusne exercitus, an in Hiſpaniam traducendus. Auſtres legati non Ibnabalam, ſed rem ipſam ſperari oportere dictitabant. Saracenos uictores, dum prædam de nobis petant, cōmuni in nos odio affici: à Frācis nuper ui-

ctes,

ctos, ab ipsis Hispanis animos ope Francorum tollentibus ita coercitos, ut pari iam Marte res agatur: & ipsos, quibus cęteros mortales, animi morbis laborare, factionibus, seditionibusque: quod prædæ assueti, cùm ab iusto hoste non posśint, à socijs eam petãt. Itum igitur in Hispaniam, non tanquam accitu Ibnabalæ, sed æquè ac si cum omni Barbaria bellandum esset. Nullum genus auxiliorum repudiatum est. Non modò qui in ditione fideue Caroli erant, sed & quidam Danicę iuuentutis proceres inter Duces recepti: quos studium armorum, uirtutisque ostentandæ cupido perduxerat. Nec trajciendis Alpibus assuetum militem terrebat Pyrenæi saltus asperitas, rupesque nubibus insessæ, cælo immistorum montium iuga niuibus cana, confragosæque ac arctæ & pleræque præcipites uiæ, depreśsisśimæque conuallium altitudines, strepitusque animum cum sonitu decidentium, uiduaque gignentibus, & cultu hominum uacua desertaque. Natura ut Italiam Alpibus à Gallia, ita Hispaniam Pyrenæo saltu muniuerat: sed exercitibus iam inde à prima mortalium memoria magis peruiæ tritæque, quam hic illæ patuere. Tunc quo maior solitudo in Pyrenæo conspiciebatur, eo suspicio maior, ne occultus hostis, prædo'ue repentinus terga latera'ue, ut quæque pars opportuna insidiantibus esset, adoriretur. Omnia tuta fuere, uel cautione Francorum, uel nullo hoste, insidiatore'ue. Ad Pompellonem castra posita. Misśi qui percontarentur, deditionem'ne facere Saraceni, qui eam ualido præsidio insederant, an fortunam belli experiri uellent. Tempus primùm ad deliberandum petebant: datum est diei spatium: deinde id agebant, ut ad Reges socios amicos'que sibi mittere liceret: ut nisi intra quindecim dies auxilio illi præstò essent, dederent sese, urbem'que: è re Francorum esse, urbe integrà à clade belli potiri potius, quàm & à uictore per iram, & à uicto per desperationem euersa. nec hac mora Francum ullius rei iacturam facere, Vrbem enim ut omnes terrores ingruant, uim eo dierum numero laturam: & Francos, si occurrentibus suis pugna superiores sint, portarum claustra solo uerborum imperio refracturos: idque ex eorum dignitate, ac utrorunque commodo esse, ne insontes urbes, ad quas liberandas Franci uenisse se dicerent, omiśsis hoshostibus armatis, exempla belli utrinque paterentur, quæ oppugnationis necesśitas insolentiaque afferat. Francus ea à Barbaro dici ratus, ut bellum magno impetu cœptum, mora languesceret, cõsenesceretque, quòd in re militari initia persæpe rem totam trahant: dari nolebat tempus hostibus ad belli apparatum. Et Saraceni initio soliti fortunæ unius prælij summã rerum committere, quando id tandem parum prosperè cesserat, morem ueteris Hispaniæ secuti, perpetuis bellis læuia quæ uniuersam rem iuuarent potius quam decernerent, faciebant: secundis haud segniter utebantur,

dubijs experiendo, aduersis cunctando tempus extrahebant. Bellum igitur denuntiatum, & iussus miles parare quæ oppugnandis circunsedendisq; urbibus usui sunt, nec tam lentam oppugnationem hanc facere quàm Papiæ Desiderij' que fuerat. Tunc enim piam urbem, piumq; Regem, cuius uitę nobilitati' que parcendum esset, obsessum: nunc aduersus Barbaram religionem nobiscum ad internecionem bellantem, rem esse. Materia cæsa, & suburbanis ædificijs dirutis tigna comportabantur: omnia suppeditabant ad opera facienda. Hostis assiduus aderat, crebra eruptione ferro igne' que armatus, uelox subitusque, omne tempus, omnem locum conatum' que uaria ludificatione intutum, infidum, infestum' que faciens: prius circunfusus, quàm uenturum quis suspicari posset: prius cæde incendio' ue facto ex oculis se proripiens, quàm contrà eundi spatium daretur. ad portas castrorum primò tumultum trepidationem' que persæpe iniecit: deinde oppositis aduersus urbis portas stationibus, ne tunc quidem arceri poterat, quin pari audacia impetum faceret: nec prius quàm perfectis operibus, circunuallatusq;, claudi mœnibus potuit. Tunc quoque præstanter non uirtutem muris, sed muros uirtute defendebat. Turres Francus ex materia mobiles excitarat, duas sublimiores urbis propugnaculis, non modò ut telis nudarent defensoribus muros, sed ut in mœnia transcenderetur. quæ ubi primùm diuersis partibus propius agebantur, tunc missilem ignem ad primum earum conspectum præparatum tormentis inijciebant, qui motu ipso maiore flamma concepta, & oculos perstringebat, & quocunque incidisset, alibi incendium, alibi insanam trepidationem faciebat. Vna turrium propius admota, terrore micantis flammæ e uestigio deserta: altera non satis munito itinere, simul suo ac superstantium pondere, pontiumq; mole, tumultu' que, prioribus rotis depressiore in altum orbita sedentibus hæsit, magno hostium, uelut numini salus eorum cordi foret, miraculo, & nostrorum consternatione. Ita ludibrio id inceptum fuit, augebantur' que animi barbarorum. Perstandum tamen Francus, ac omnes difficultates uincendas existimabat. Dum obsidio diutius spe trahitur, Reges barbari non ipsi cum exercitu ad pugnandum iusto prælio aderant, sed per occasiones notis semitis leuis armaturæ milites submittebant, qui sæpius noctu quàm interdiu repentino tumultu castra perturbarent. quædam etiam manus, cæsis custodibus, perruptis' que munitionibus, in urbem penetrans, spei bonæ obsessos impleuit. Carolus uinci insolens, flagitium ferre non poterat. Consilium Præfectorum suorum habet: iubet omnes intentos esse ad sua quenque munera obeunda: falli eos, si credant uirtutem in acie tantùm inclarescere: tolerantiam, uigilantiamque, & insomnes maxima ex parte noctes, dies' que laboribus plenos, &

nos, & perpetuum cum mora temporis tædioque certamen, præcipuam esse partem disciplinæ militaris. Ingens flagitium fore, si barbaro plus animi industriæque insit ad clausos liberandos; quàm Francis socijs'que ad claustra uel ui refringenda, uel pertinacia edomanda suum quisque munus impigrè obiret, nec locum ludificationi hostium relinqueret: in armis ipsi essent: suosque contineret se uigilias, custodias, præsidia, stationes, ut quisque locus, res'que ac tempus postularet, dispositurum ipsi qui præessent, semetipsos primum deinde & eos quibus imperarent, assuefacerent cogerentque, ut prius collatis æquo campo signis uincere, ita nunc & exteriorem hostem eludentem'que munitionibus arcere, & interiorem respirare non sinere. Exin ancipitia munimenta facta: nec minore cura, quæ foras, quàm quæ intrò spectabant, custodiebantur, firmabantur'que. Barbari eadem qua prius, spe, incertis temporibus ac locis occursabant. Coerciti, aut fœdè pulsi, segnius instabant: multis'que conatibus irritis, cum etiam ad signum ab se datum eruptionem clausi tentassent, ubi & ipsi reiecti turpiter sunt, & illi in portis retenti alij super alios cadebant, recipere se coacti, incepto destiterunt. Obsidio iam iusta erat: & oppugnatio atrocior clausos adorta est. Tanta multitudo militum undique contractorum in castris erat, tam'que clari Duces, ac tam impiger Rex, ut cum continuaretur die noctu'que oppugnatio, alijque alijs in orbem succederent, nec ullum genus operum, machinarum tormentorum, scalarum, pontium, doli, artis, uirtutis, omitteretur: hostis amens tandem consternatusque, uesana propè audacia per æqua per iniqua scandentium Francorum oppressus sit. Qui in muris stabant, omnes aut ferro cæsi, aut deiecti. In urbe quoque ingens cædes stragesque tenuit. Præconium ab Rege circummissum, ut inermi parceretur, finem cruoris fecit. Abiectis telis dextras inermes supplicesque tendebant, ad eam diem assueti potius mori, quàm dum arma suppeterent, se dedere. Tunc præda hominum facta, ad diripiendam urbem discursum, quæ ingens magnique pretij rerum fuit, ut de Barbaris qui orbem terrarum spoliassent. Muri diruti, ad cæterorum terrorem: isque metus effecit; ut aduenienti Franco Cæsaraugusta Ibnabalæ Regnum minus moræ difficultatis'que præbuerit. Paulisper obsessa in conditiones descendit, ut CHRISTI famulos concionantes audirent, Ibnabalam reciperent, Regem'que agnoscerent. Duosque finitimos Reges, Abutaurum & Deuisfezum, qui Ibnabalam domo exegisse insimulabantur, in castra uenire cum donis Francus coegit, & uectigal pacisci: omnem'que Hispaniam terrore nominis sui impleuit. Adelphonso Asturiæ Galleciæque Regi auxilia misit: nec post eam diem pijs Hispanis superiores bello Barbari extitere, quo initio illi uelut fulmina belli exhorruerant. Circumacta æstate Francus dedu-

xit exercitum, satis Francici nominis gloriam, & religionis pietatem auxisse se ratus. Ibnabalæ fides in petenda Hispania sancta uisa, & Rex cauit ne falli capi'ue à quoquam mortalium posset. In reditu offensum. Impedimenta Francorum grauia omnis fortunæ Regiæ priuatæ'que sunt direpta. Tota inuidia in Vascones uertit, quorum in finibus id acciderat. Rex milites'que ut in pacato antecesserant, reuersi, nihil nisi fœdam inuenere sarcinarum iumentorum'que dissipatam stragem, asportata'que ac abacta quæ concupisci à prædonibus possent. Latronum tantùm uestigia extabant, ipsi iuxtà in uijs deuijs'que assueti, notitia latebrarum, compendijs'que uiarum se tegebant. Militum uulgus ingenia Vasconum latrocinijs læta incusabat, proceribus mota suspicio Ibnabala authore id factum: & ita quos euoluimus Vasconum ueteres annales tradunt: quos multis in rebus sequi non alienum duximus in summa Francicorum, Latinorum, Hispanorum'que scriptorum uarietate. Nec persequi prædones, purgare'que latrocinijs infesta loca, & latebras excutere cupiens Rex potuit, quòd Saxonicus tumultus renatus fuerat, ac iam Galliam urebat. Nullum enim Francus peregrè bellum gerebat, quin rapto tempore Saxones rebellarent, immemores sanguinis sui, si quos forte dedissent obsides. Absente in Hispania Carolo, Vindocindus Dux Saxo profugus, & suos per internuntios, & alienos coràm ipse solicitabat. Danorum arma in primis tentabat. Coacto dato'que gentis concilio dicebat Francorum conatus exteris nationibus Regnis'que timendos: se, quia liber inter liberos degeret, domo pulsum, reliquis, antequam pereant, exemplo esse posse, uti rebus suis prospiciant, ne in seruitutem ex imperio libertate'que decidant. Dum ad bellum Hispaniense omnis pubes Gallica abesset, in uacuam Franciam arma ferantur: non tantùm præsentem gloriam prædam'que parari posse, sed ita affligi euastari que ferro igni'que Franciam, ut in futurum de salute potius quàm de exterorum Imperiorum excidio cogitationes suscipiat. Multitudinem moueri dictis apparebat. Tunc contrà unus è proceribus gentis egit, Vindocindum uelle causam suam communis gẽtium salutis uideri, ut perditas res suas cum florentibus Danis misceat, & alienis tegatur armis, qui suis tectus non fuerit: nec eum aliter loqui debuisse, qui calamitatis socium solatium'que petat, cum remedium non inueniat. Danorum aliam causam esse: nec oportere eos alia re quàm miseratione exilium Vindocindi prosequi. Scio præsentem obijci prædam, sed illa hamata est: qua qui pasti fuerint, mox ipsi prædę sint. Nunquam Francia tam milite uacua est, ut non uiris, equis, armis, telis sit ab externa ui munita. Citius ex terra edentur armati, ac lapides animabuntur, quàm iuuentus desit Franciæ, quæ pro patria dimicet ferro. Eam quie-

scentem

» ſcentem laceſſere, minimè è re noſtra eſt: & quanto maiores copi» as eduxit Carolus, tantò magis reditus eius, ſi ultro laceſsimus, eſt » extimiſcendus. Maneat uolo in Hiſpania, non reuocabo. Dum ſa» nus eſt, nulla unquam cupiditate Daniæ bellum inferet. Hæc no» bis chara eſt, quia patria. Nullum maius beneficium à ſuperis ha» bemus Dani, quàm arma & inopiam. Adde quòd aliquot iuuen» tutis noſtræ proceres ſub Franco militāt, quibus cùm cupiam om» nia ſecunda, cogor & illi cupere ſtudereq́ꝫ. Eſt uir fortis Francus, » eſt bonus, eſt nobilis: eius uirtuti faueo, ut illum noſtræ fauere uo» lumus. Ita nullum publicè auxilium Vindocindo decretum: Cum uoluntarijs & manu popularium Rhenum transgreſſus Galliam urebat, uaſtabatq́ꝫ. Præmiſsis ab Rege copijs ipſe, quiq́ꝫ cum eo erant, præda repleti, in tutum ſe recepere. Cæteri, quæ maior pars erat, nec Duci ſatis prædæ factum dicenti paruerant, ab Regijs palantes cæſi ad unum omnes. In Saxoniam cùm duxiſſet exercitum Rex, comperiſſetq́ꝫ Vindocindum ac reliquos proceres gentis ſe ad Taſsillonem Bauarorum Ducem, cui Luitperta Deſiderij filia nupſiſſet, contuliſſe: atrox eſſe ratus de inſontibus obſidibus' que ſupplicium ſumi, ab illis abſtinuit. Cæterùm ut paulatim extingueretur Saxonum nomen, ipſi' que ſponte ſua alijs æquiorum legum gentibus ſe adſcribendos curarent: graues genti illi leges impoſuit, ac teſtamenti factionem, ius' que inteſtatis præterquam inter agnatos ſuccedendi, ademit. Honores Magiſtratusq́ꝫ gentis alienigenis, & in primis Scotis, mandabat, quorum egregia fide uirtute' que utebatur. Sed nec ueniæ facilitate reconciliari, nec armis uicti frangi, nec conſortione religionis placari, nec æquis legibus flecti, nec iniquis domari, nec obſidibus oppignerari peruicacia illa Saxonum pectora poterant: & in tot Francorum occupationibus fortuna nouas ſemper rebellandi occaſiones cupientibus præbebat. Rex, dimiſſo reliquo milite, cum exiguis copijs tanquam in media pace in Vbijs ad Coloniam ſedebat. Sorabi, Sclauorum inclyta bello natio, Saxonum fines populari cœpere: aduerſus quorum uim Geillo Magiſter equitum miſſus, ab Rege iubetur habere delectum Saxonum: quos & in fide permanere, & magno animo ſua tutaturos ſperabat. Reuocantur etiam ad ſigna Francones, certiſsima Regis auxilia, quos Franciam orientalem ſeculum illud uocitabat, & unde oriundi Franci feruntur. Hi' que extemplo in armis Magiſtrum equitum ſequebantur. Non multum itineris emenſi erant, cùm Saxones, quorum præſidium petebatur, rebellaſſe nuntius affertur. Continuò & Theodoricus Comes Carolo cognatione iunctus affuit, uixdum digreſſo Geillone ad famam Saxonici tumultus ab Rege ad eum coercendum miſſus. Habito conſilio, de omnium ſententia conſtitutum eſt, ut prius quàm in aciem deſcenderent, explorare-

tur, ubi, ac quantus esset hostium exercitus, quidq́ consilij conatus ue capturus, uideretur. Compertum est eos maiore in Francos aduentantes, quam in Sorabos sua agentes ferentesq́, ira, à tergo propinqui montis habere castra, citra quem amnis præterflueret. Placuit in citeriore ripa Theodoricum considere, Geillonem uerò transmisso fluuio propius montem. Ita bina castra facta modico inter se interuallo: ut ipsi nihil prius mouerent, sed utra parte hostis numero præstans, ingenioq́ ferox uim faceret, alteri auxilio accurrentes, terga alia pugna occupatorum adorirentur. Honore imperioq́ militari Geillo, maiestate Regiæ cognationis Theodoricus anteibat: in huncq́, cui etiã Saxonia prouincia data ab Rege erat, omnis gloria rei bello bene fœliciterq́ gestæ uersura erat. Cæterum Geillo, ut suum unius illud decus faceret, tertia uigilia mouet, montemq́ circumit. Prima luce hostem sub signis stantem, paratumq́ ad pugnam conspicatus, cohortatus milites ut de Saxone millies uicto cruentas pœnas exigant, seq́ intuentes pugnã capessant, uiribus impar, maioreq́ Theodorici quam hostis odio, in Saxonem ruens, breuem dimicationem fecit. Ipse, omnesq́ propè eius copiæ cæsæ à Saxonibus numero consilioq́ superioribus, & nulla nisi in hostes iustos ira furentibus. Perpauci ad Theodoricum ex fuga se recepere: quò extemplo Rex, allata suorum clade, cum nouis copijs uenit. Saxones breui uictoriæ fructu coacti deditionẽ facere, graui pœna luerunt. Mille quingenti securi percussi, quorum præcipua noxa erat, maiore iam scelere quàm cuius exemplo ignosci posset. In gente tam indomita erant tamen aliqui religione recente sancti, qui tędio domesticorum malorum Romã migrarunt: & his Vaticani partem habitãdam Pontifex attribuit. Tũc nullis domi sanis consilijs, maxima pars iuuentutis, cum in ipsorum finibus nihil ex sententia cederet, in Vestfaliam contendit: eosq́ partim uolentes, partim inuitos, ut qui obsidibus datis oppignerati Francis animo essent, ad arma compellunt. Eadem fortuna utrique uicti: Vestfali amissis in acie Ducibus reliqui, ueniam sibi obsidibus'que impetrarunt. Saxones occidi poterant: non tentare fortunam. non cruentam uictoriam hosti relinquere non poterant. Proinde quos eorum reliquos tot clades fecerant, domum reuersi, cæteram iuuentutem sibi iungunt. Tunc quoque uicti se Regi dedidere, sæpius eius lenitatem quàm seueritatem experti. Deleri gens poterat, ne semper pacem solicitarent: Cruori nomini'que pepercit: ut'que sub oculis essent, obseruariq́ facilè possent, nobilitatem, & in quibus aliquid dignitatis eluceret, cum liberis uxoribus'que traduxit in Galliam Belgicam, Oceáni ora ad incolendum eis data, iusso'que eam tutari Lyderico Maris præfecto. Maritimum Imperatorem Halmyralum uocant: haud scio an detorta in latinam græca uoce. In locum Geillonis

sufficit

sufficit Burchardum Magistrum equitum, quod Imperium Regibus ignauis formidolosum, Rege acerrimo Carolo, usui non timori erat. Simul filios, Carolum Germanis præfecit: Pipinum aduersus Græcos Italicarum rerum statum solicitantes, & Aragisij Ducis Beneuentani fidem suspectam, Italiæ Regem creat: Ludouicum Aquitania donat, eique Hispaniense bellum aduersus Saracenos mandat. Zatis Barchinonensium Rex ad primam famam Hispaniæ prouinciæ Ludouico datæ, legatos misit, se iam animo in fide Francorum esse: ubi primum se fortuna daret, ex professo deditionem facturum. simul & Aza Oscensium Satrapes claues urbis per oratores misit. ex Mauritania præterea Abdella Ibiminangæ Regis filius Aquasgrani cum muneribus uenit. Magnitudini Caroli fœlicitatique, ac Francorum gloriæ, opibusque uirtute partis gratulatus, societatem amicitiamque petiuit. Iuuenis benignè acceptus, comiterque per aliquot dies habitus, & magnificè donatus redire cum Ludouico in Hispaniam, atque inde ad patrem transmittere iussus. Barbara religio cuncta hæc longè alio animo quàm ore faciebat. Ibiminangæ classis Baleares insulas religione nostras, infestas latrocinijs facere mox cœpit. Zatis & Aza Ludouico aduenienti se dediderunt: tota Hispania certior armis Francorum in præsentia cessit. reuocato eo à patre defecere omnes. Redintegrato eo postea bello Barchino obsessa, receptáque & ipsa, & Osca. Zatis in Austrasia exulatum ductus, uita à Carolo donatur. adeò in fœdifrago Rege Regium nomen apud Francum ualuit, maiestatemque suam retinuit. Ea alia parte Pompellonem nihilo sanctiore Ibnabalæ fide à Barbaris occupatam Francus recepit. Pipinus Alpes transgressus, Mediolani Regiam delegit, quod ea florentissimæ regionis urbs, secundum Romam longè princeps totius Italiæ esset: & ut Rauenna ad res Orientis Latinis, Græcis, Ostrogotthis opportuna fuerat, ita hæc Francis idonea uisa est uelut arx & specula Italiæ, Galliæ, Germaniæque. Et proceres gentis Regum imperio assueti, mirificè lætabantur se domi habere unde iura peterent, quique domesticam pacem coleret, & externos metus uiribus, ac nominis paterni suique maiestate coerceret, id quod per tot secula Italiæ non contigisset. Ildebrandus Dux Spoletinus cum omni suorum nobilitate officij gratia ad eum se Mediolanum contulit: Romamque profectum comitatus, nullum amplitudinis genus in eum omisit. Quacunque iter faciebat, non oppidani modò apparatissimè excipiebant, sed & agrestium turba, ut quò dignitate minor, eo numero maior conspiciebatur. Romani parum sibi reliqui fecere, quò magnificentius patri Carolo præstare possent. Sacerdotum Pontificisque maiestas omnia superauit. Coronatus maxima mortalium frequentia celebritateque, contendit, ne libe-

ralitate

ralitate in sacrosanctam potestatem maximo interuallo patri cederet. Dux Beneuentanus soceri tandem exemplo Hadriano infestus erat, aliquot'que Campaniæ oppida ditionis Pontificiæ inuaserat, ambiguis adhuc finibus; & recenti ecclesiæ Romanæ imperio. Congressus Pontificis & Pipini metum iniecit Beneuentano, Runoldum'que filium cùm amplissimis uiris misit deprecatorem belli, ne Beneuentum copias admoueret: se Pontifici arbitratu Francorum satisfacturum. Iuuenem Pipinus ab se discedere uetuit, in agrumq; Campanium exercitum duxit. Dux territus Beneuentum se includere noluit, casu Desiderij admonitus. Salernum petijt: quæ urbs in partibus Græci Augusti suis legibus utebatur. Altera legatio missa ad ultimam spem pacis tentandæ: quæ impetrabilior ipsius expectatione fuit. Quo enim longius à Pontifice læso ibatur, eo minus claudebantur aures Regis demississimis nobilissimi Ducis precibus. Imperatum ut res redderet Hadriano: daret Frãcis obsidem etiam alterum filium Grimoaldum: Beneuentani quoque in uerba Franci Regis iurarent, duodecimque obsides darent, quos Pipino placeret. Omnia hæc & conuenere, & facta sunt, ex ingenti metu belli pace parta. Dux domum redijt. Hæc ad ipsum patrem Carolum Francorum annales referunt: cum uolunt in Hetruria Florentiæ natalem Domini ac Dei nostri egisse. Bibliothecarius Romanus nimius propè in recensendis illius ætatis & Caroli Magni rebus, bis omnino eum petisse Italiam, semel cum Patricius, iterum cùm Augustus salutatus est, ostendit: res tantas ab illo gestas non dissimulaturus. Beneuentanus præter bellum Pontifici illatum, Franco suspectus fuerat, & quòd Desiderij filiam Adelbergam in matrimonio, atque inde liberos haberet, quos diximus: & quòd Paulum Aquileiensis ecclesiæ Diaconum genere nobilem, sed literis clariorem, perduellionis à Carolo conuictum recepisset. Hunc Paulum & Desiderius cùm regnaret, summè dilexerat, ingenio eius eruditioneq; delectatus: & Carolus ob easdem animi dotes in intimam familiaritatem admiserat. Cæterùm cùm deprehendisset eum agitare consilia Desiderij educendi è finibus exilij, cuius florentis fortunę particeps fuisset, procul ab illo in Diomedis insulas eum ablegauit: unde ad Aragisium refugit. Nec tunc docto uiro in tali causa apud mitissimum Regem Carolum fraudi fuit exilij terminis decessisse, cùm proceres suaderent ne impunita audacia cõtumaciaque abiret: & Pipinus iudicium patris secutus, eius rei ueniam Duci dedit. Paulus Aragisij Adelbergęq; Ducũ rogatu ad conscribendas historias redijt. à fine Eutropij exorsus res Romanas, separatim Longobardicas complexus, simul alia edidit. Hymnum in diuum Iohannem composuit, quem inter sacra orbis terrarum canit. Vetustissimis exemplaribus, sanctisq; authoribus imperio opeq;

Caroli

Caroli undique conquisitis, martyrum uitas mortemq́ ac cæterorum diuorum summa breuitate perstrinxit in templis legendas: quas facilè crediderim longa die ita immutatas, ut à conditore suo (si existat) non agnoscantur. Mortuo Aragisio, in Casinatium cœnobium sese ultrò relegauit: reliquamq́ uitã sanctissimè transegit. In defuncti Aragisij Ducis locum Francus suffecit Grimoaldum eius filium: iussit'que eum Græcorum conatus coercere, in quorum fide erat Sicilia, & quicquid Italiæ quondam magna Græcia fuerat. Adelgisius Desiderij filius Constantinopoli reuectus, receptus'que ab ijs qui partium Græcarum erant, Beneuentanum Ducatum euastabat. Franci Ildebrando Spoletino & Grimoaldo Beneuentano Ducibus iuncti, eum in prælio interemere, tanta edita cæde, ut Græci abiectis belli consilijs, de amicitia iungenda cœperint cogitare. Sed nec idcirco Longobardi causa uindices habere desinebat. Luitperta Desiderij filia patre Rege relegato, fratre Patricio interempto, uirum suum Bauarum Tassillonem conquiescere non sinebat. Is Vindocindum Francorum ex professo hostem receperat: alia etiam hostilia in Carolum ausus, deprecatore Pontifice ueniam impetrauit, filium'que obsidem dedit. Post id creditus est cõsanguineos Bauarorum Hunnos occultis nuntijs solicitasse. id palàm fieri nõ potuit. Conuictus est dixisse se unicum filium Theonem obsidem dedisse: sed centum datis, nullo pignore destituturum à persequendis bello (cùm posset) Francis. Hæc animi nota, fidem dubijs criminibus fecit. Tassiloni igni & aqua Pontifex interdixit: & eundem Rex ad iudicium procerum (nondum Compares Franciæ Duces Comites'que eo quo nunc ordine maiestatéque erant) reuocauit. Cùm condemnatio dubia non esset, opportunè mortua uxore Tassillo à Pontifice ignominia leuatus, cœnobio se dicauit: cùm patre filius se pro aris totondit. Ita quæstio iudicium'que omissa Bauaricum motum res Hunnicæ finitimæ consanguineæq́ excepere. Auares enim, qui ijdem Bauari sunt, Hunnorum populi, omisso uetere gentis uniuersæ nomine, ab Auare Rege ipsi nuncupari maluere. Tunc Hunni parauerunt auxilia, quæ Bauaris mitterent. Sed dum cunctantur, Bauaria in Caroli potestatem uenit: quo regresso domum, indignè ferentes, non expectatis auxilijs suis Bauaros fidem quàm uim Francorum experiri maluisse, illata de finibus controuersia, dirimere eam legibus, communiumúe amicorum iudicio nolunt, sed in Bauariam excursiones facere conantur: Bauarisq́ ductu Francorum occurrentibus, magno suo malo reijciuntur. Ipse Rex cùm trans Albin flumen Vltzios Sclauorum gẽtem submouisset, Dragauintumq́ urbem cepisset, ex amicorum cohorte Theodoricum Alafredum'que cum parte copiarum in Hunnos præmisit. Hi aliquot secunda prælia fecere, munitionesq́ oppor-

opportunis locis & præcipuè ad coitiones fluuiorum obiectas expugnârunt: terrorem'que circunferentes, hostem longis latis- que finibus utentem submouere, ex ea quæ nunc Austria est, nomine indito ab Austrasia Gallica, unde Carolus maiores'que orti. Subsecutus cum reliquo exercitu Rex Theodoricum ulteriorem Danubij ripam tenere, ac uastitatem longè lateq; edere iubet: ipse citeriore copias ducit. Sequebatur cum commeatu in nauibus Bauarus immemor germanitatis, ac iam bello ultrò lacessitus. Rex ubi hosti se appropinquare exploratum habuit, gnarus aduersus quàm efferã, & religionis hostem gentem duceret, in planicie spatiosa sacra facienda excitatis altaribus curauit. Milites Duces'que confessione communionéque sacrosancta operati, tantam numinis fiduciam concepere, ut hostes comperta Francorum alacritate, pars in Hunnos Scythas, unde oriundi erant, se receperint: pars secundo Danubio uecti, Francum magna mole exercitus segnè iter facientem antecedebant: quos ulteriora semper petentes cùm sequi longum esset, nec sui copiam facerent, Rex constitit, omníque regione utroque exercitu uagante perusta, Henricum Foroiuliensium Ducem, ac Geroldum Bauariæ præfectum in Pannonia statiua habere iussit, atque eas frenare gentes cum parte maxima peditatus. Nam morbi quoddam genus in equos ingruerat, qua lue ad octo millia periêre. Et ne unquam absque periculis ageretur, ab hoste armato inuictus Rex, semel atque iterum propè fuit, ut domi parricidio extingueretur. Austrasianæ iuuentutis aliquot proceres, quòd inde orto Rege summum gratiæ dignitatisq; locum apud eum se obtinere æquum censebant, postquam uirtutem aliorum sibi præferri uiderunt, authore duceque Arderico in illius uitam coniurationem faciunt: dumq; plures in dies in societatem sceleris incautius adsciscunt, delati comprehensiq; qui sceleris manifesti fuere, capite luerunt: quos leuis suspicio aspergebat, exilio solum uerterunt. Indignum uisum, quibus præcipuè salutem Regis cordi esse oporteret, eos Principes nefarij conatus inuentos. Sed illud eo indignius, quo propius. Pipinus Regis nothus à nouis coniuratoribus in spem regni adductus, tempus locum'que circunspiciebat patris necandi. Raudulphi Longobardi prudentia deprehensis ac fide detectis insidijs, iuuenis attonsus sacrum cilicium induit: cæterorum pauci securi percussi: maxima pars tantùm in exilium missi. Odio Sostradæ Reginæ conspirasse se dicebant. Mulier enim atrox ferebatur, & quæ uiri animum suopte ingenio lenem, immitem in multos efficeret, efferaret'que. Eò mitior puniendis sontibus fuit Rex, ut à quibus coarguebatur, illos testes lenitatis ad refellendam inuidiam haberet, ad causam'que religionis reditum. Concilium pa- " trũ præsidib. Theophilo & Stephano Pontificis Legatis habitum "
aduersus

aduersus Græcos Augustos imagines diuorum peruicaciter damnantes. Imaginibus suus seruatus honor. Sed & simultas inter Francum Græcum'que intercessit, quòd Rotrudem filiam Carolus, cùm oratores ad id in Franciam Byzantio missi uenissent, Constantino Leonis Cæsaris filio desponderat. Res uana euasit. Adolescens è domestica nobilitate Mariam duxit: eáque mox repudiata, atque adeò attonsa, sacróque cœnobio clausa, alteram Theodoram sibi iunxit. Rotrudis innupta permansit, neque impari nubere in animum inducens, neque parem nacta. Carolus uerò ne ullum popularitatis genus omitteretur, barbara & antiquissima carmina emendauit, quibus priscorum Regum Ducum'que clarissimorum res gestæ celebrabantur, ac ediscenda edidit. Patrij sermonis grammaticam inchoauit, Latinè Petrum Pisanum præceptorem habuerat, uirum undecunque doctissimum. Symphoniam templorum, accersitis ex urbe Roma summis musicis, sanctam iucundam'que effecit. In Ægyptum, Syriam, Africam cum ingenti ui auri misit, qui pios sub Imperio impiorum Regum uitam inopem agentes, ope subleuarent, solarentur'que. Galliæ & Germaniæ sacras ædes uasis uestéque ac supellectili preciosa locupletauit, ac ne ianitores quidem templorum profano cultu ornari siuit. Aquisgrani, ubi Regiam statuerat suam, templum Romana æmulatione extruxit, ex Vrbe Rauennáque columnis, & priscæ artis operibus deportatis. Domesticam disciplinam singulari cura rexit: se (cùm uacabat) literis, & animorum ludicris certaminibus, filias lanificio exercebat. Hierosolyma missus orator Zacharias Sacerdos, ad Persas Lanfredus & Sigismundus nobiles Franci cùm Isaaco gente religionéque Hebræo Persicæ linguæ perito. Hique adire prius Africam iussi. Totius orbis terrarum pacem animo complectebatur Francus. Et quia Hunni domum regressi, æqua iam fortuna cum Francis bellabant, aduersus eos Pipinum filium Italiæ Regem in Pannoniam misit. Henricum Foroiuliensium Ducem decedere, ac in Italiam redire iussit, ne quid rei nouæ absente Pipino exoriri ea parte posset. Nec armis tantùm terrendos Hunnos ratus Rex, pontem sublicium in Rheno ad Maguntiam faciendum curauit: simul misit qui opus metirentur, si fortè à flumine Rheno, fluminibus'que in Rhenum decurrentibus duci fossa nauigabilis posset. Renuntiatum est inter duo flumina Radantiam & Alomoram breuissimum omnium interuallum esse: alterum in Rhenum, alterum in Danubium se exonerare. magno quidem molimine, sed regio tamen animo operéque fieri posse, ut omni parte Europa terra aquáque peruia foret, latrociniaq; tollerentur, ac bella incruentius finirentur: ut cùm ex mari mediterra-

diterraneo in Rhodanum, ex hoc in Ararim nauigaretur, ex Arari'que (ut prisci Duces, si Tacito creditur, excogitauere) aperiri in Mosellam alueus posſit, qui flumini Rheno committatur: si item ex Rheno in Danubium, quò Pontus petatur, nauigaretur: commercia rerum in promiscuo forent, ac orbis terrarum arcana paterent, armis'que Francorum nihil esset inaccessum. Iam opus processerat ad trium millium passuum longitudinem, trecentorum latitudinem (altitudo non traditur: pro natura loci depressam, ut patiens magnarum militarium'que nauium esset, necesse fuit) cùm, quo longius tendebatur, eo magis uelut palustri limo in se residente, quicquid interdiu exhauriebatur, noctu explebatur: quo quasi miraculo pauefactæ operæ, ac curatores id religiosum rati, ut conatu desisteret Rex, peruicêre: atque ita facies rerum naturæ, quam mutare Francus statuerat, ut ab æuo fuerat, permansit: irritis ferè huiuscemodi mortalium conatibus. Audacia tamen Francorum, & uirtute Pipini, qui se Hunnico bello Carolo patre non indignum præbuit, territis Hunnis, Tudinus dignitatis ab Rege apud eos secundæ princeps, suis iam non inuitis non societatem modò iniuit, sed & nostræ religionis effectus est: nec ita multo pòst in demortui Hacani Regis locum suffectus Rex Theodorus nomine animo'que Christiano, & ipse Hacanus deinceps uocitatus: quod nomen illius Regiæ gentile per multa secula auditum est. Nec ea pax diuturna. Ad supplementum exercitus qui in Hunnia secunda fama stipendia faciebat, delectum haberi in Saxonia Rex iussit. Non detrectauerunt modò citati ad nomina danda Imperium: sed quoniam utique pugnandum esset, armis correptis non Duces modò ad conquisitionem militum ire iussos, sed magistratus ad ius dicendum sibi ab Rege antè datos, atque adeò Godescalcum in Daniam legatum iter facientem occiderunt: Abroditos'que ferocem armis gentem Francis tunc fœderatam auxilio Carolo ad hunc tumultum occurrentes, insidijs exceptos, magnam partem ipsos Vizinum'que Regem interemerunt. Tristis & alter nuncius allatus, milites Francos Hispani limitis custodes, dum occupatam à Barbaris Barchinonem recuperare contendunt magna suorum iactura repulsos: simul ab Hunnis rebellantibus Geroldum Bauariæ Præfectũ, ipsum & quingentorũ equitum delectorum alam, ad internecionem deletos. Ita fortuna utrasque uires suas in longioris uitæ Regibus ostendere mortalibus præclarum ducit: & qui Duces nullam nisi secundam in summis conatibus semper experti dicuntur, iuuenes ferè fato functi sunt. Ita « numini credo uisum, ne res humanæ ueram solidam'que fœlici« tatem dare posse uideantur. Caroli res lętæ aduersis, aduersæ « lætis exceptæ sunt. Maior dolor propior'que in Saxones stimula-

bat,

bat. Saxonia armis repetita. Caſtra in aperto ponere auſi toties ui-
cti, ac omni dignitate gentis cis Rhenum in colonias ducta ſpo-
liati, pro libertate breui uita bellare, quàm ſegnes diuturna ſerui-
tute tranſigere malunt æuum. Sed Duces gens ferox indomi-
ta'que ſibi creare poterat, Fortunam fabricare non poterat. Hæc
libidine omnia regit. Ab Abroditis ignominiæ uindicibus qua-
tuor circiter millia Saxonum cæſa, paruo dictu numero, ſed ſe-
cundum tot clades anniuerſarias, cùm iam triceſimum annum
bellaretur, maiore quàm eorum res acciſæ pati poſſent, ac ipſi
hoſti Carolo miſerandæ. Igitur caſtigati uerbis, ut religionem
numen'que, cui fides fœderum cordi foret, eſſe crederent, obſi-
„ des dedêre: quamplurimi trans Albin Salam'que refugerant. A
„ Sala flumine Salios Francos initio dictos ſunt qui tradant: atque
„ inde Salicam legem nuncupatam. Ea flumina pontibus iuncta,
bellum'que circumlatum. Omnia uel ui uel metu edomita, Ve-
latabi, & aliæ iuxta ignobiles gentes. Multa prælia proſpera fa-
cta, quædam non incruento milite Franco. Nobiliſsimi qui'que
factis genere'que occubuere. Normani nouiſsimi omnium ar-
ma abiecere, muneribus'que pacem impetrauere. Hunni perdo-
mandi Carolo Caroli Regis filio obuenere. Pipinus in ſuum Re-
gnum in Italiam rediјt, quòd fama acciderat Græcos in Italia no-
uos motus concire, & Beneuentanos Græcorum Imperio finiti-
mos cùm eis ſocietatem armorum iniuiſſe. Ex Hiſpania lætior
nuncius ſubſecutus eſt. Adelphonſus Aſturiæ Galleciæ'que Rex
ope nouorum ex Francia auxiliorum Barbaros fuderat, fugara'te-
que. Vlyſsipponem urbem Luſitaniæ principem receperat: nec
terra modò pollens potens'que, mari etiam uires nactus, Balea-
res inſulas latrociniјs Barbarorum piraticam facientium infeſtas
pacauerat, prædonum nauibus partim captis, partim ſuppreſsis:
& piorum Imperio Barduli reſtituti. Carolus conuentum A-
quiſgrani ſociarum ciuitatum gentium'que habuit. Quò Adel-
phonſi Aſturum Regis oratores cùm perueniſſent, opulentám-
que de Saracenis prædam in conſpectum Regis protuliſſent, Le-
gationis princeps, TVI, inquit, milites, Rex inuicte, tui Duces
» hæc ceperunt ſpolia. Hæ ſunt hoſtium tuorum, quia CHRI-
» STI hoſtes ſunt, exuuiæ. Vrbes procul expugnatæ, inſulæ re-
» ceptæ. Hiſpania propè omnis religioni reddita. Fœlicitate au-
» ſpiciјs'que tuis uincimus. Vnum tibi corpus, unus eſt animus,
» quamuis orbis immortalitatis'que capax: ſed ubi ſigna fulgebunt
» tua, ibi præſens nobis telis'que noſtris eſſe uideberis. Tua ab-
» ſentis lilia eadem ſequitur fortuna, quæ præſentem. Sed uictoria,
» ferox uirago eſt. Illius modò dextram, modò aliam corporis par-
» tem prehenſamus, nondum totum potuimus corpus. Saracenos
» enim hoſtes habemus, uno cæſo capite maiore numero ſobole-

ſcentes. Sed tua fortuna, & tuorum uirtus, oſtendet eos eſſe " mortales. Corpora tantùm militum in ſuplementum trade, cæ- " tera bellum præſtabit. Supplementum Hiſpanis decretum. Vi- " do deinceps Britannici liminis cuſtos, cùm ſucceſsiſſet in eam Præfecturam Rolando fortiſsimo ac prudentiſsi- mo Duci, æmulationéque uirtutis præclara faci- nora edidiſſet, de Britannis ſpolia in ora hominum protulit. Is'que lau- datus à Rege. Hoc ſuo ſuo- rumq́ gradu Carolus ad Imperij nomen capeſſendum fereba- tur.

Rolandus fortiſsimus.

SECVNDI LIBRI FINIS.

PAVLI

PAVLI ÆMILII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM LIBER Tertius.

EO PONTIFEX maximus, quod Hadriani, in cuius defuncti locum suffectus fuerat, acta permulta rescinderet, ab illius propinquis amicis'que, qui eius liberalitate creuerant, coniuratione facta comprehensus, cùm è custodia elapsus, ope Vinigisij Spoletini Ducis in Franciam confugisset, in Vrbem remittitur comitibus Episcopis, & aliquot proceribus, graui edicto, ne quis eum uiolaret. Interea Rex uelut in speculis sedebat, si quid moueretur. Barbaris in Hispania tantùm belli conflatum, ut ægrè illud arcerent. Hunni à Carolo filio coercebantur. Qui Albin Salamq́ circuncolunt, aut fracti aut domiti quiescebant. Normani Danici oceani accolæ piraticam faciebant, Belgicam'que oram euastabant, recentis fœderis immemores. Eam omnem oram maris lustrauit Rex, præsidiáque & classem, ut quisque desiderabat locus, disposuit: turrim magnifici operis ad Bononiam maritimam urbem restituit, unde nocturnus ignis emicaret ad nauium cursus regendos. Ad Gandauum ad coitionem fluminum aliquandiu sedit, ne quid eum falleret, quod terra mariq́ usquam gereretur. Exin ex Italia euocato Pipino Rege, rerum domesticarum finitimarumq́ curam filio Ludouico tradit: ipse Maguntiæ conuentu habito, cùm Pipino in Italiam tandem proficiscitur. Dum Venetiam obit, uindicauit necem Henrici Foroiuliensium Ducis, quem magnis rebus gestis ex Hunnia octauo ab initio bello anno regressum Taurisani occiderant. Authores sceleris securi percussi. Rauennam deinde inuisit. Inde in Samnium Pipinum ire iussit, quod Grimoaldus Dux Beueuentanus haud dissimulanter officio decesserat. filium Anconam usque prosecutus inde flexit, inermis'que, ut prius, inermi comitatu Vrbem petit. Per annum aduentus Caroli in expectatione fuerat. Monachi uiri sancti cum Zacharia Sacerdote reduce oratores ex sancta urbe Hierosolymis aduenerant, afferentes, pia magis quàm magnifica munera religionis gratia, claues sacrosancti sepulchri, ac Caluarij montis uexillum. Hiq́ nuntiabant mox affore legatos Aaronis Regis Persarum, & munera etiam ex Africa. Nunquam in urbe Roma, ne iura quidem terris dante, tantum exterorum mortalium fuit. Confluxerant ex reliqua Italia, ex continentibus regionibus, ex propinquis, ex ulterioribus, ex longinquis, ex ultimis propè oris ad famam uenturi Romam Caroli, causam Pontificis maximi cognituri. Statura erat eminenti, corpore amplo, membris congruentibus, facie pulchra, canicie reuerenda, uul-

tu maiestatis pleno, uniuersa specie augusta. Visuri erat eum cum Pontifice maximo in templo terrarum sanctissimo, in urbe terrarum parente, uelut nihil maius in terris conspecturi. Continens agmen per aliquot millia passuum, uariæ gentes, dissonæ linguæ, multiplex ut oris, ita ut uestis habitus. Edixit Leo, ut cùm suæ quisque gentis hominibus conglobatim turmatim'que Regi occurrerent. Quicquid decorum magnificum'que usquam est, proferebatur. Laudes Regis omnibus resonabant linguis. Duces sua quisque decora dum Romæ totius orbis conuentu concinerentur, terrarum omnium sermone celebrata cognoscebant: ac uiuētes gloria & posteritate perfruebantur. Cogniturus de Leone uenerat Rex: Cùm igitur ad cognoscendam causam consedisset: qui in Pontificem maximum manus iniecerant, alienis criminibus audaciam seq́ tegentes, ultrò eum accusabant. Carolus quæsitor, Leo idem & accusator, & reus, Coniuratores utrunque & accusatores & rei. Francus dici, reticeri, perorari iubebat: hactenus silentium actum. Cùm uerò ad rogandas sententias descendit Rex, tunc demum patientia silentium'que ruptum, ac omnis simulatio deposita. Episcopi magis sacrosanctæ potestatis quàm Regiæ maiestatis memores, consentienti ore reclamauere summum optimum'que Regem esse Carolum: sed cuinam tandem de Pontifice maximo iudicium facere, fas esse? susciperet Leo in gremium causam suam: qui'que in cæteros clauium ius haberet, de se quoque ipse incorruptè iudicaret, solo numine uel teste conscientiæ, uel uindice. Ita Leo, haud ægrè ferente Franco demptum sibi graue onus de Pontifice maximo iudicandi, suggestum conscendit, crimenq́ iureiurando diluit: moxq́ sententia sua absolutus, cùm fraudis capitalis coniuratores rei agerentur, intercessit, satis'que habuit axilium intendi. Nullo unquam tempore ab Vrbe condita, neque res Romana liberior uisa, neque Pontificia dignitas augustior. Cæsarum maiestas iam & antè propè uilis ob res aduersas, impiam'que de imaginibus diuorum sententiam, & tunc nulla, quòd nullo exemplo per aliquot iam annos mulier Irena sola mortuo marito Cæsare imperaret, haudquaquam Cæsareo sanguine orta. Hæc uera erant: sed scribebant dictitabāt'que iniqui, eam ipsam filium Cæsarem non modò rerum arbitrio, sed luminibus priuasse. Quam falsam inuidiam ut ab se amoliretur, iam inde ab initio oratores & in Vrbem, & in Franciam miserat: sed inuiso semel nomine Græco, fidem mater non faciebat, Constantinum filium se absente inscia'que à Principibus Græcorum odio libidinis atrocitatis'que comprehensum pœnas dedisse. Romani proceres animis aliter afficiebantur. Solum Imperij uelut à numine insessum, quasi numine offerente Regi Franco dandum, summis in religionem meritis id deditum: eum uictoriarum

gradibus

gradibus ad id culmen conſcendiſſe, ut ſummus Regum, ſummum rerum humanarum titulum obtineat: diem quoque, locum, annum, celebritatem mortalium id poſtulare. Octingenteſimus ſalutis annus agebatur, & rem diuinam natali domini ac Dei noſtri Leo in æde Petri faciens, ingenti aſſenſu procerum, qui undique in Vrbem admiratione Caroli Francorum'que conuenerant, Carolum Auguſtum appellatum, infulis, ac cæteris Imperij inſignibus exornat. Acclamauit populus, Carolo Auguſto diuinitus coronato, magno & pacifico Imperatori, Vita & uictoria. Cùm deinde templa circumiret, effuſæ in publicum uirgines matronæq; ac pueri contineri non poterant, quo minus propius adire, ſalutare, contingere conarentur. Certatim ruebatur, creſcebat'que ſemper turba. Nummus procul ſparſus in uulgus, & tandem multitudo diuiſa in areas, ædes'que ſacras, ubi in conſpectum ſe oculis omnium daturus erat, ac ſui appellandi, dextræ'que contingendæ copiam facturus. Roma & cæteræ Italiæ Vrbes incredibili lætitia afficiebantur, quadringenteſimo duodeſeptuageſimo circiter anno quàm inſignia Imperij Romani in Thraciam delata fuerant, uelut poſtliminio reuertiſſe, ſummi'que nominis dandi ius in Italiam reuocatum. Naſcentis eccleſiæ Pontifices martyrio religionem orbi dediſſe, mox impias hæreſes inualuiſſe, quibus cum ſanctitate uitæ doctrina'que ac paupertate dimicandum fuerit. Gotthos Vandalos'que ac alias gentes Italiam euertiſſe. Pontificiam poteſtatem adeò uexatam, ut non antè Carolum Martellum Caroli auum tollere oculos auſa fuerit. Illum Pontificis precibus motum, eccleſiæ patrocinium ſuſcepiſſe, geſsiſſe'que. Pipinum eiuſdem Auguſti patrem, urbis Romæ in ſe beneficijs egregiam gratiam retuliſſe: eum Exarchiam Rauennatium urbi Romæ redonaſſe: liberalitate pietate'que Carolum Auguſtum neque auo neque patri ceſsiſſe. Et Carolus Italorum erga ſe pietati, charitate reſpondebat: nec quicquam reliquum fecit, quò magis Italiam uniuerſam, ſingulaque eius partes augere ornare'que poſſet. Florentiam reſtituit: Pipino filio imperauit, ut Italiam operibus excoleret, omni'que eius amplitudini inſeruiret. Quædam monumenta extant Deſiderium Fluentinos diſpalatos in una mœnia contraxiſſe: Petram ſanctam, Sergianam, Orbitum condidiſſe, ac pleraque alia oppida partim inſtituiſſe, partim reſtituiſſe: nec euerſorem, ut ab Hadriano inſimulabatur, ſed parentem reſtitutorem'que Italiæ extitiſſe. Plus ducentis triginta annis Longobardi maxima Italiæ parte potiti, iam nihil externi moris religionis'ue, aut animorum retinebant. Depoſita exoleſcente'ue illa, cum qua Alboino Rege uenerant, feritate, in Italici cœli ſoli'que ingenium mores'que tranſierant, ueteribus Italis affinitate atque inde cogitatio-

ne adeò iuncti, ut in Hetruria, in Spoletino, Beneuentano, Eporediensi, Foroiuliensi Ducatibus non esset facilè dignoscere. Reges Longobardorum in ea Cisalpina Gallia floreque Italiæ nobilissimas urbes, ac nitidissimos agros sibi proceribus'que incolendos delegerant. Mediolanum Papiáque, sedes Regum erant. Quicquid ergo inter Apeninum & Alpes à cætera Italia lacu Benaco, Mincio: ut uerò Longobardorum scriptores tradunt, Atesi, Pado, Rheno Bononiensi, disiungitur, id nomine Longobardiæ censeri, Augusto Pontificiq; placuit: Longobardis iucundum erat, florentissimæ regioni ab se nomen dari amisso regnò, cùm regnantib. nulla fuisset eis sua peculiarisq; Longobardia: & qui eam habitabant, sanctiorem eam sibi arbitrabantur: & qui alibi incolebant, quamplurimi eò immigrârunt, alij sponte, alij authoritate Augusti, & benedicente Pontifice adducti. Quæ Flaminia prius fuerat, in qua Rauenna est, tunc Exarchię caput, ut oblita Græci nominis reuerentior urbis Romæ foret, Romandiola dici iussa, uelut illustriore nomine. Ita dum res summa omnium lætitia approbationeq; componuntur hac parte: Rex Pipinus Augusti filius bellum gerebat in Samnio aduersus Grimoaldum, qui Beneuentum egregiè tutabatur, crebris'que eruptionibus omnia circà infesta hosti Franco faciebat, ut interdum interclusis commeatib. obsesso propior quàm obsidenti uideretur. Beneuentanis omnia ad diuturnam obsidionem tolerandam suppeditabant: nec animis deficiebant, spondentes sibi aliam esse conditionem Beneuenti obsessi, quàm Papiæ fuerit. Hanc enim propè in primo Alpium descensu irruētibus more suo in eam partem Italiæ, quæ Gallia sit, expositam esse: ut Carolus iure uxorem ea in castra, tanquam in domesticam Regiam, ex propinquo accersierit: Beneuentanum uerò Ducatū numinis beneficio remotum à Transalpinis gentibus, ac Græcis Græcorumq; imperio finitimum, inter indomita Samnitium pectora inuictum futurum. nec tūc Dux Regi cessit. Teate urbs nequaquam pari dignitate constantiaq; à Rosellino Longobardo clarissimo uiro Grimoaldi cōsiliorum socio tenebatur, qui Samnitium uirtute accensus, oppidanos ad æmulandum decus Beneuentanorum inflammare conatus, uel uirtute uel fœlicitate inferior extitit. In aduenientes Francos erupit magno animo, dubiam'que uictoriam fecit. Sed cùm Vinigisius Spoletinus Dux cum nouis copijs in castra Francorum uenisset, tunc intra mœnia se suos'que continuit. Franci Spoletiniq; inter se certabant, utris eorum captæ urbis gloria cederet. Vndique copiæ admotæ. Pertinacia æmulationis contentionisq; uicit. Dum undique circunstrepit terror, nec remittitur ardor, obliuioq; uulnerum, & mortis contemptus furentes subit animos oppugnantium, enitentiumq;: expugnata, direpta, incensa est urbs. Cùm ibi

ibi omnis exæuisset ira, Ortona in fidem recepta, nihil hostile passa est. Profecto Romam ad patrem Pipino, Vinigisius illius exercitus Imperator, prius quàm redeat Rex, conficere eam prouinciam festinat, ut sua ea gloria foret. Sed apud milites non erat idem certamen animorum. Et Grimoaldus non ut Spoletinus, pro alieno dolore, sed pro salute sua, de imperio'que suo certabat: & nepos Desiderij Regis iustiore odio arma gerebat. Vinigisius cùm nihil ei prospere eueniret, seu morbo sponte orto, seu ex mœrore animi affecto corpore, Luceriam se inclusit, obsessusq́, antequam ab Rege Augusto'ue auxilia noua Duces'ue occurrerent, expugnatus ac captus est. Comiter benigne'que uictor Dux Longobardum Ducem uictum sui generis habuit. Ausus est etiam, tanquam tunc initium belli esset, eius fidem tentare, ut Longobardorum nomen à seruitute uindicaret potius, quàm aduersus illud duceret, militaret'ue: Eam demum gratiam refers natali solo, ut quod clarissimis parentibus genuit, ut sibi decori præsidioq́ fores, in illius excidium externis sub signis dimices? Ego quàm à patria mutuatus sum uitam, eam illi iure optimo reposcenti reddam. Cæteri, ut Reges, ut Patricij, ut Cæsares dicantur, in uulnera ruunt: nos in rependa libertate nostra, nec uiri nec armati erimus, qui tam fortes inuicti'que pro alieno dominatu sumus? Profiteamur tantùm nos Duces liberorum, non deerunt fortes strenuiq́ uiri, ac generosi comites, germanaq́ maiorum nostrorum soboles atque indoles. Vultu magis quàm oratione aspernatus est princeps Samnitis consilium. Fœlicitas Caroli, noua'que semper Francorum incrementa, non modò Spoletinum deterrebant à noua fortuna experienda: sed & Grimoaldum, cum Vinigisio ipso uicto eius animum expugnare non posset, ut tempora, fortunamq́ suam publicam'que gentis suæ toties uictæ in consilium admitteret perpulere: nec difficilem uictoriam spes salutis à Francis illi ostentatæ fecit. In potestatem non magna deinde ui redactum Grimoaldum, remunerans eius in Vinigisium meritum Rex, uita donauit, ab Augusto Papiæ iussum exulare, nullo custode imposito. Rosellinus in Austrasiam relegatus. Tanta rerum inclinatio nouos legatos ex toto terrarum orbe exciuit: nec ullius magis quàm Græcorum animos mouebat, semper speculantes quem exitum res Italicæ nancíscerentur. Samnitium bellum in maius incendiũ exarsurum spes fuerat, ac ex Sicilia ueterecq́ illa Italiæ magna Græcia, si Grimoaldo prosperè res cederet, in Francos moliri aliquid se posse. Vbi duas urbes, alterã euersam, alteram captam, Beneuẽtum receptum, Grimoaldum exulem allatum est, tunc & spiritus eorum imminuti, & nomen Francicum augustius etiam magnæ Græciæ cœpit esse, & ex ipsa Sicilia Leo Augustorum Spatharius, quod est Imperiũ militare, nihil consulta Irena sua Augusta Ro

mam ad Carolum uenit: & ut in tantarum rerum celebri celerique fama, mox noui ab ipsa Augusta oratores affuere. Fœdus petebant Augustæ legati, ægritudine animi dissimulata, ignari communicatum an diuisum imperium crederent: illud pro certo rati, duos Augustos generi humano sine bello diutius esse nō posse. Quod si Francus fœmina Augusta uti cursu rerum secundarum in animum induxisset, uniuersa statim Italia, circuniectæque insulæ in Francorum uel ditionem uel partes transissent. Iam Pipinus Rex ætate speque ferocior Luceria mouebat, Græcos Italia pulsurus: sed uel ingenio Græco, uel iussu Augustæ oratores agere cum Augusto Franco cœperunt, ut ea uidua integra adhuc iuuenta, Carolo cœlibi, matrimonio iungeretur: quo consilio in unius arbitrium coire imperium rerum que ius uidebatur posse. Fœdus interea datum, & reuocatus Pipinus Rex, & Augustus tota hyeme maioreque ueris parte in Vrbe manens res Italiæ composuit, ut tuta omnia fidaque Pontifici maximo ac Pipino Italiæ Regi relinqueret. Proceres Italiæ, nobilitatem que ac uirtutes coluit, communi que libertati ac multitudini consuluit: ut leges dominarentur, probi mores instituta que seruarentur. Octauo Calendas Maias ex Vrbe profectus, cum officij causa omnes in quibus aliquid authoritatis gratiæ ue esset, prosequerentur, appellarentque, ac ægrè diuellerentur, segne iter faciebat. Pridie Calendas Spoletum peruenit. Ibi dum à Vinigisio officiosissimè colitur, hora secunda noctis terra mouit, horrendo Italiæ, Galliæ, Germaniæ fragore, strageque. Mōtes quosdam uasto sinu subsedisse: nouos tumulos assurrexisse: oppida quædam corruisse, quædam uasto hiatu hausta: fluminum nobilium rapiditatem retroactam ferunt: mari alibi refugisse, alibi insolito æstu redundasse. Vrbs ruinis deformata: ædes Petri labefactata, fastigium à culmine quassationis ui refixum: tigna lacquearia que fœdè dissipata. In contrarium anni tempora uersa: hyems egelida, ac tanquam uerna temperie: dies Iohanni Baptistæ festus, uelut Brumali pruina concreta insignis fuit: tremorem terrarum, minas qu'e quasi sublatæ æstatis, autumnus pestilens hominibus excepit, minus que lætam terrarum pacem effecit. Vercellis erat Augustus, cum ab Aarone Rege Persarum duo legati, alter Persarum nobilissimus, alter Saracenus limiti Aegypti præfectus, munera attulerunt, in his elephantum, rem oculis Francorum nouam, & spectaculo dignam. Ad portum Pisanum eum exposuerant. Cum his reuerterat Isaacus Hebræus defunctis. Sigismundo Lanfredo que, siue longinqui torridi que cæli insolentia, siue nunquam fido inter Hebræos nostros que collegio. Simul uelut proposito æmulationis certamine, Abrahamus Barbariæ Africanæ Rex munera misit oratores que: qui cùm speculandi potius quàm gratulationis amicitiæ ue gratia uenisse uiderentur,

eue sti-

e uestigio sunt dimissi, sed cum muneribus, benigno'que responso (Africa enim semper aliquid noui pariebat) in reliquos Hispanorum religione nostros, qui maximè cordi Augusto erant. Aaronis Regum Regis uires Græcis quam Francorum socijs propiores' formidolosiores' que: aduersus quem ut & uirum, & sui generis Ducem haberent proceres Græcorum, Nicephoro affuere; nomen Augustum Imperium' que inuadenti, comprehensa Irena; & Lesbum deportata, ne nuptijs suis reliquam Græcorum spem in Franciam deferret. Nihilo secius Nicephorus nouus Augustus
" in Franciam misit de renouando fœdere: idq; in has conditiones
" ictum, ut alter Orientis, alter Occidentis Augusti, fratresq; essent;
" dicerentur' que. Simul hinc à Neapoli, illinc è Siponto quicquid
" ulterioris Italiæ in mare procurrit, cum suis è regione insulis, à Græ
" co, reliquum à Franco iura peteret. Inter duo Imperia medius car
" do Venetiæ, utriusque Imperij maiestatem piè conseruarent. Redeunti Carolo in Franciam, summo nominis apud genus humanum titulo parto, urbes Francicæ occurrebant gratulantes, gratiamq; agentes, quòd Franciam columen rerum effecisset. Exteræ gentes armis uictæ, minus indignè ferebant se Carolo Augusto Romanorum parere, quàm eidem Francorum Regi paruissent, ac seruitute leuatæ liberæ' que sibi uidebantur: finis' que bellorum ac inuidiæ fuisset, nisi Saxones immortali in Francos odio omnia Carolo læta, sibi tristia rati, ad societatem armorum perduxissent Vestfalos, ac utraque hæc gens à Francis apertè defecisset. Francos imperio auctos, æternam seruitutem cæteris importaturos, nisi iugum recens ceruicibus excutiãt prius quàm res suam uetustatem accipiat. Eo anno duci in eos exercitus non potuit, grassante pestilentia: insequenti totus Francicus equitatus ductus. Peditatus longè maxima ex parte constabat ex socijs Francorum Abroditis, Franconibus, Bauaris. Hostes in prælio peditatu superiores erant, ac duabus gentibus tres cedebant, non numero impares (quippe qui ea quoque parte præstabant) sed uel uirtute animiq; robore minore, uel quòd segnius pro Imperio Francorum, quàm illi pro uindicta sua dimicarent: procellam quoque Francici equitatus sustinebant. Vbi uerò nihil de ardore remittentibus his qui è fronte urgebant, reliqui se à tergo circunfuderunt, tunc Saxones conuersis signis, conferti uiam sibi per medios hostes multis illatis acceptis' que uulneribus fecerunt: ac in castra sua, quæ loco idoneo muniuerant, se recepere, pari sua hostium' que strage. Dum in hos persequendos intentior est Francus, Vestfalis tutior fuga fuit. Ex Saxonia in Vestfaliam itum. Victi eò facilius, quòd soli destitutiq; pugnabant cum inuicti Augusti exercitu inuicto. Nulla re magis quàm Christiana religione profitẽda, expiare iram Francorum poterant. Sacra aqua loti pacem impetrarũt.

Inde Sa-

Inde Saxones repetiti, milite, nobilitate, Ducibus, ſpe uidui, neceſ ſitati paruere. confeſsi ſe furore lapſos, uitam impetrarunt. Qui eorum trans Albin amnem incolebant, ad ſuos in Galliam Ciſrhe nanam migrare coacti. & hæ nouæ ipſorum ſedes frequentiores quàm Germana illa Saxonia, celebrioresque erant. Decem millia ex illis delecta ſunt, quæ per totam Franciam alij aliò diuiderentur. Et ne diuturnam uaſtitatem ſolitudo faceret, Abroditis cis Albin ſedes deſcriptæ. Is fuit finis Saxonici belli quarto & trigeſimo quam inchoatum fuerat anno. Ingenium Saxonicum Veſtfali induerant, & ſunt qui Veſtfaliam Saxonibus contribuant. Rebellarunt ſuis adhuc uiribus freti. Non magna clade uicti, leges accepere: quibus mox repudiatis, ad furorem reuoluti, magnam iuuentutis ſuæ partem acie congreſsi amiſere: ac, quòd fracti animo uiderentur, ſupplicibus fides habita, pax reddita. Sic quoque indomiti paulò pòſt ſpe Danicorum auxiliorum bellum redintegrãt. Antequam Dani occurrerent, oppreſsi, armis abiectis, ueniam amentiæ orabant. Vltima mala meriti erant toties uicti, toties fidem ludificati. Traduci, decumari, internecione deleri iure poterant: pacem Auguſtus rurſus dedit. Dati Magiſtratus ad ius propalam dicendum, unde prouocaretur ad Auguſtum. Sed et ſanctius arcanumque delectiſsimorum integerrimorumque uirorum concilium ſine prouocatione inſtitutum, delectique pari ſanctitate uelut ſpectatores, qui cæteris omnibus ignaris Veſtfaliæ oppida uicosque ac conciliabula circumirent, moresque & dicta cuiusque factaque notarent: ac quemcunque periurij, perditæue religionis reuerſi in concilio coarguiſſent, ſine interceſsione primo quoque tempore ubicunque comprehendi poſſet, necaretur. Nemini ſua dignitas ſuffragabatur: ſummi infimique prius laqueo ſuſpenſi conſpiciebantur, quàm rei fuiſſe audiebantur. Quem quiſque tam ignominioſo genere ſupplicij affectum uidebat, hic fidei uiolatæ pœnas dat, dictitabat. Hic noui exempli metus eam gentem & numinis & Auguſti reuerentiorem effecit. Iudices ſpeculatoresque rem totam, notasque quibus reus coargueretur, tam ſanctè occuluere, ut cum Carolo Auguſto defuncto idem inſtitutum uiueret, nullis unquam minis, nullo malo adduci potuerint, ut enuntiarent. Saxones ipſi exui armis, patria, facultate rebellandi poterant, cœlum ipſum minimè. Abroditi ueteres Francorum ſocij, amicique, ac recens agris donati, Saxonico in ſolo Saxonum animos ſuſcepere: & grauiores propè hoſtes erant, quòd Francorum militarem diſciplinam diuturna ſocietate armorum perceperant: ijdem mores, eadem inſtituta, idem armorum genus, idem ornatus, eadem propè uirtus, non eadem fortuna. Eam ſolum numen præbet, in rebus potiſsimum bellicis. & Francus Regum Rex, tantæque opes uinci bello ab una ea gente non poterant, ſed for-

tiſsimo-

tissimorum uirorum morte Augusto ea uictoria stetit. Necdum Hunni pacati erant domum regressi, cum Carolo filio congressi leuibus prælijs, modò uicti, modò uictores discedebant. Vno ingenti prælio uicti, florem iuuentutis suæ desiderarunt. Cętera prędа militi concessa: Regis gaza (nam & ipsa in potestatem uenit) Augusto missa, pars in xenodochia, ualetudinariaque diuisa, pars in Vrbem ad ædes sacras, quæ tremore terræ corruerant, restituendas missa. Gens quæ tot regiones diripuisset, tunc prædæ non modò Francis iustis hostibus, sed prædonibus Sclauis erat. Vtrinque premebantur, hinc iusto bello, illinc assiduis latrocinijs. Sanctius & certius fœdus Francorum futurum erat: simul & illud & auxilia aduersos Bohemos Sclauorum principem nationem ab Augusto impetrarunt. Carolus filius tunc non minore conatu pro Hunnis, quàm antea in Hunnos bellum gerere cœpit. Contrà quàm sperarant Franci, in Bohemia uiros fortissimos, & iustos tunc hostes, ac minimè latronum animos inuenere: & magis fuit anceps dimicatio inter duas gentes uictrices feritatis Hunnorum Francum Bohemumque, quàm aduersus Hunnos fuerat diutiusque tenuisset, nec uno prælio debellatum fuisset, nisi dux hostium Lecchο non imperatoris modò, sed militis officium in acie præstans, magna hostium edita cæde, cum studio certaminis finem uirtutis nullum facit, ac ubi Francorum aciem densissimam, roburque uirorum uidet, eà cum delectissimis suorum cuneo facto perrumpere dissipareque ordines conatur, occubuisset. Tunc Bohemica uis cessit: alioqui propè par clades. Ex Caroli copijs plus auxiliorum quàm Francorum cecidit: Bohemi domesticis tantùm uiribus usi, proceres iuuentutis suæ amisere. Augustus nondum confecto eo bello filium Carolum reuocauit, de summis rebus consilium habiturus. Conuênit etiam ex Italia Pipinus: ex Hispano limite Ludouicus. Venit etiam Petrus Dalmata Iadertinorum Comes, cum Donato eiusdem ciuitatis Episcopo, alienior à Græco, Francos Latinosque respiciens. Venetiarum quoque Duces affuerunt Obellerius Beatusque fratres. Dalmata, ingens nostrum flagitium fore contendebat, si Dalmatiæ ora eam Italiæ partem breui spectans interuallo, quæ occidentis imperio euenisset, Græcorum prouincijs contribuatur, ac Hadriatici maris possessio amittatur. Eam regionem primo quoque tempore à Francis occupandam, uelut gliscente iam inter duo Imperia bello. Solitum enim Nicephorum crebris sermonibus uersiculum Gręcum sed in hanc Latinè sententiam usurpare:

Francum amicum habeas: finitimum non habeas.

Hactenus Carolum Augustum magno patientissimoque animo Nicephori simultatē inuidiamque tulisse. Sin ille Dalmatiā obtineat, deteriore conditione terra marique haud dubiè imminēs bellum ge-

lum gesturos Francos. Interea Ademarus Genuæ, Hermengari-
us Emporijs, Franci comites dati aduersus Saracenos Hispaniæ
incolas, qui oram Italiæ insulasque euastabant. Victoria potiun-
tur nostri, ingenti naualis certaminis gloria Genuensibus parta,
sed amisso ea in pugna Comite Ademaro, dum uictor nimis in-
stat uictis, naui eius Prætoria intercepta suppressaq́; eaq́; una desi-
derata. Augustus aduersus Barbaros maioris nominis Ducẽ Bur
chardum Magistrum equitum misit. Saraceni non tam superiore
clade accepta tristes, quàm morte Ademari feroces, suppleta clas-
se in Sardiniam delati, descensione facta, cum occurrentibus ad ar
cendos à populationibus agros, signa contulere. Sardi egregiè
pugnauere. Tribus circiter millibus Barbarorum cæsis, reliquos
trepida fuga ad mare compulere, ubi non minor trepidatio fuit,
dum conscendunt naues, turba se mutuo certamine impediente.
Maiorẽ tumultum Sardus à tergo premens inijcit. nec minor ibi
cædes, quàm in prælio tenuit. Iam Magister equitum in Corsica e-
rat. Cum hoc iusta nauali pugna Barbari dimicaturi, sperabãt ean
dem fortunam Magistri equitum futuram, quæ Comitis fuisset.
Francos sui specimen terrestribus dimicationibus dedisse: rei ma-
ritimæ nullum usum habere, gloria equestri nobilem Burchardũ:
longè aliam esse rationem regendorum equorum, ac moderandæ
classis: nec modò cum hostibus, sed cum fluctibus procellisq́; bel
landi uirtutem Saracenorum, non minus mari quàm terra enituis
se. Francos mediterraneum hominum genus, tam procul à mariti
mis artibus abesse, quàm longè ab illo mari incolerent. Magno a-
nimo eos Alpes transire, atque alia parte in Pannonias ac extre-
mam propè Europam continentem arma ferre: insulas uerò, quæ
in Oceano in oculis ipsorum sint, nũquam ausos esse adoriri. Hac
spe adducti, Corsicam petunt, ut ultrò lacesserent Francum : nec
defuit Burchardus suos exhortatus, ut eosdem esse Saracenos me
minissent, quos ipsi in Hispania, quos patres auiq́; in Gallia deui-
cissent: Neptunum uirtutem eorum non auxisse, qui terra succu-
buissent: tantum non paterentur se distrahi: propinquam pugnã
consererent, iniectis manibus ferreis comminus dimicarent, mari
timam aciem similem terrestri facerent, usumq́; remorum hosti col
lata manu eriperent. Et fortuna iuuit. Summa transquillitas maris
& immotum cælum erat: & hostes initio non mobilitate nauium,
scientiáue gubernandi, sed uirtute freti dimicabant: nec uiribus
multo inferiores, numero nauium propugnatorumq́; antecede-
bant: æquáque pugna, & ambigua uictoria diu tenuit, nec diuel-
li à se hostes Franci sinebant: eáque res atrociorem in mari pu-
gnam, quàm terra esse solet, edidit, quòd aut uincendum, aut mo-
riendum. Audebant etiam Franci, cùm res cogeret, quòd Bar-
bari multitudine nauium superiores erant, singulas binis obijce-
re, ac di-

re, ac diuersi ancipiti Marte pugnare, ita uirtus multitudini non cessit. Cùm cædes passim fieret, Barbari tredecim nauibus amissis, quantum quisque remis ualebat, ad salutem contenderunt. Barbarorum enim naues celeritate, remiges usu, gubernatores arte anteibant. Numerus pugnantium nauium non traditur, amissarum initus est. Francorum nulla desiderata fertur. Ita retenta eius maris possessio. De superiori mari Dalmatia'que Augustus cum filiȷs & principibus amicorum consultabat. Magis constabat esse bellandum cum Græco Augusto, quàm, unde initium belli fieret, conueniebat. Exoriens bellum, ac motum terrarum uelut ex specula prospiciens Leo Pontifex maximus; occurrente in Mauritianis Alpina gente Carolo filio, Franciam repetit specie Aquisgrani dedicandi Virginis templi, ac communicandi cum Augusto de sacrosancto sanguine Mantuæ ad inuento, Has enim causas & ipse in uulgus iactauit, & conditores rerum gestarum tradunt. Sed illa ad gentium Imperium pertinens, propius fidem est nec tunc habita cum Leone colloquia consilia'que euulgata sunt: conatus bellum'que euestigio insecutum ostendit. Aedes Virgini magnificentissima est ad Aquas extructa, dicata'que iuxta ruiuas ædium Grani, qui antiquorum procerum unus nomine suo aquas eo loco calidas emicantes nobilitarat. Sed uires consiliaq; in se belli mores uerterat. Carolus filius iussus Sclauos rursus coercere, ac deinde Pannonȷs præsidere. Sclaui passim incolebant: Sorabi Sclauica natio Albis fluminis accolæ, Imperium Frãcorum detrectabant, assueti suis Ducibus dicto audientes esse. Acie congressi, Miledoctio duce amisso leges accepere. In Liuoniã deinde, ac extremas orbis terrarum oras arma lata, nomenq; Francicum inuictum sanctum'que apud eos mortales haberi cœpit: eo que uelut orbe nouo pacato, rursus in Bohemiam itum. Bohemi falsorum Deorum uenerators, ubi omnia cedere Francis uiderunt, eos'que cum exercitu simul domesticę sociæ'que iampridem iuuentutis ac deuictarum modò gentium subnixos redire, filium fortunæ Carolum iuuenem prædicantes, legatos mittunt: quorũ princeps minimè demissam, ut in deditione, orationem, sed Scythicę, unde oriundi erant, libertatis memorem, in hanc sententiam habuit. „ Victores hactenus multarum magnarum'que gentium, „ nunquam uicti, ad hanc diem floruimus. Et nunc si æqua fata sint, „ tot gentes nobis militarent, quot sub signis tuis ducis. Dȷ nobiscum fuerunt, iam ad te euocati transierunt. Non uirtus nostra, sed „ fortuna tuæ cedit. Vtere, dum licet, cæli (quo nihil mobilius rapidius'que est) beneficio. Dux fœlix, fortissimos uiros (quo quid „ fortunatius?) in deditionem accipe. Ita deditio facta, accepta'que. Mortuo sub idem tempus Hacano, Hunnia in formam prouincię Francorum redacta, leges Magistratus'que à Carolo accepit, ac in

aliquot ætates Reges suos habere desijt: & ferebatur Augustus Francus opes suas tres in partes diuidere statuisse: Pipino Imperij nomen, Italiamq;, ac circuniectas interni maris insulas: Carolo Pannonias, & quicquid mediterranearum regionum de Græco deinceps reciperetur: Ludouico Galliam Germaniamq; destinasse. Ac tunc non tanquam finito, sed initium capiente bello Carolus filius secundum Danubium in Græci Imperij partium'ue prouincias ducebat, cùm Nicephori oratores cum muneribus occurrerunt, orabant'que Francos, ut qui Aaroni Persarum Imperatori pacem dedissent, ne bellum Christiano Cæsari, quem amicum fratrem'que uocassent, inferre in animum inducerent: par esse, qui iura Occidenti darent, parricidis'que qui in Pontificem coniurarant, ignouissent, Ecclesiasticamque pacem constituissent, eosdem Orientis Imperio parcere, orbi'que terrarum consulere, ac siqua de re ambigatur, ex bono æquo'que, communi'ue commodo, nouo'que ac diligentius cauto fœdere transigere: Græcum nullas pacis leges aspernari. Generi humano prospicerent, cuius salus duorum Imperiorum pace contineretur. Munera accepta, deductus exercitus, tam longinquam expeditionem grauatis ducibus militibus'que, &, quod maximè omnium mouit, quod Carolus tanti exercitus Ducum'que Dux tentari morbo cœpit. Terrestribus uiribus inuicti habebantur Franci, Græci maritimis rebus præstare se arbitrabantur. Histria, Liburnia, & mediterranea Dalmatiæ iam in ditione Francorum erant antequam maritima amitterentur. Nicephorus ut distineret naualem Francorum apparatum, cum parte classis mittit Nicetem Patricium ad retinendam Dalmatiæ oram. Paulus Cephaleniæ præfectus cum reliquis nauibus ad Inferum mare circunuectus In Hetruriam, Populoniam urbem nihil tale expectantem repentè adortus, captam diripuit, ac circuniectam oram deussit, prius quàm Genuensis Emporitana'que classis obuiam iret. Pipinus Rex pedestri itinere Rauennam petijt. Mox Superi maris classe contracta, Comachij in statione erat. Nicetes ut antè inferret bellum, quàm arceret, id oppidũ egregiè defendente Franco tentans, tanta ignominia clade'que repulsus est, ut satis præclarum deinceps duceret Dalmatiæ oram tutari. Venetus utrunque Imperium obseruare iussus, ultrò citroque commeans, pacem redintegrare conabatur: nulla re insecuta, nisi quòd infestior hostis Veneto Pipinus quàm Græco est effectus: crimini dans, eum inter speciem reconciliandæ gratiæ pecunia supplemento'que classem hostium iuuisse. Ac paulò antè Nicephorus Augustus duces fratres Obellerium Spatharium, Beatum consulem crearat. Igitur Francus Brundulum, Palæstinam, Albiolam, quæ Venetæ ciuitatis perbonæ partes erant, cepit, Methamaucumq; desertum fuga optimatium, nobilẽ locum,

quòd

quòd ibi tunc Ducum ſedes, ac regimen rerum eſſet, occupat. & uelut confecto bello, cum una parte Nicetes, altera Paulus cum claſſe aduentarent, ne circunueniretur, claſſem reduxit. Eſt apud Venetos fama Pipinum, cùm Riuumaltum inſularum Venetarũ celeberrimam claſſe tentaret, breuibus ſtagnis'que impeditum æſtu recedente hæſiſſe, clade'que Francorum nobilem locum factum. Certiores authores nihil tale tradunt. Conſtat Gallico bello faciem Venetæ urbis immutatam: Pipinum, dimiſſa claſſe Mediolanum ſe recepiſſe. Auguſtus Francus eo exorabilior paci Venetis reddendæ fuit, quòd omnem culpam à republica in Duces ſuos auerterent, quos in patriam nefaria conſilia iniuiſſe uel ea fides erat, quòd uoluntarium ſibi conſciuiſſent exilium, & Veneti ſummi uiri uidebantur: Francorumq́ꝫ bellum cæteris horrendum ipſi etiam in bonum uerterant, ac relictis pars maxima reliquis ſedibus, quas Venetijs contributas diuerſiſsimis ęſtuarijs littoribus'que paſsim incoluiſſent, ſexaginta circiter inſulas, ut quæque Riuoalto proximæ adiacebant, pontibus inter ſe iungunt: quæ ſingulæ admodum paruæ, uniuerſæ ſpeciem magnificentiſsimæ urbis præberent, ubi Ducum ſedes, publicumq́ꝫ concilium deinceps haberetur. Sũt qui non ductu, ſed iuſſu Pipini Venetum bellum geſtum tradant: idq́ꝫ facilè crediderim, quòd neq́ꝫ Carolum Auguſtum, neq́ꝫ filios ipſos alijs certaminibus naualibus interfuiſſe conſtat, ſed præfeciſſe comites ſuos, cùm in terreſtribus neque filiorum periculo parceret Frãcus. Duces Obellerius Beatusq́ꝫ à ſuis hoſtes iudicati, Græco etiam inuiſi fuere. Et ut mortalibus, ſi longior uita ſuppeditet, multa quæ nolunt, accidunt: Carolo Auguſto duorum filiorum mors alia ſuper aliam nuntiatur. Pipinus Mediolani, Carolus in Bauaria obijt. Hi conatibus Græcorum oppoſiti fuerant. Illud igitur bellum omiſſum. Gręcis petentibus data pax: ab eis'que ſtare Venetos conceſſum, quòd Venetorum res maritimis mercaturis Propontidis in primis Ponti'que conſtarent. Obellerius etiam Dux patria extorris, cùm in Galliam ueniſſet, incuſaretur'que & à Franco & à ſuis perfidiæ, quòd Spatharius Auguſti foret, Conſtantinopolin cum Nicephori Auguſti oratoribus mittitur. Beati exitus obſcurior fama eſt. Simul alter Spatharius Leo Siculus, qui ad Francum Romam tranſierat, decimo quàm profectus fuerat anno, reditum in patriam à Græco impetrauit. Fortunatus etiam Gradenſium Patriarcha Venetos apud Francum criminari ſolitus, quòd ipſi Latini Græcorum toti eſſent, aliquanto poſt Byzantium ſe ex Gallia contulit. In nullius caput fortunas'ue aut exiſtimationem ſæuitum fertur. Ita cùm duorum præpotentium Imperiorum bellum generi humano funeſtum futurum uiſum fuiſſet, facilem mitem'que exitum habuit. Francus deinceps Auguſtus uel pacem domi colebat, uel fi-

nitima tantùm necessaria que bella, uel pro religione gerebat. Nicephorus aduersus Barbaram religionem, Persas que, ut Latini omnes credimus, turpi nefario que fœdere sibi prospexit, prospexit, pro incolumitate Imperij triginta millia nummûm aureorum, pro salute capitis sui tria millia in singulos annos paciscens: ut uerò quidam Grçcorum (quod propius fidem sit) tradunt, missis cum amplissimis muneribus legatis, qui hostem ita alloquerentur. Nullus ne unquam apud te modus cruoris ac uastitatis erit? Ex sacra locupletissimaq; regione uenis: auro, argento, reliquisquę generi humano expetendis fœlix, Græciæ immerenti bellum intendis. Cur dæmonum læuorum ac infernorum more, immortali immortalium odio dimicandum censes, quasi nullum numen esse arbitratus, ac nunquam ipse moriturus, & reddendæ apud incorruptissimum iudicem rationis legibus solutus? Sin quid mei tibi cordi est, ingenuè deposcas, nullam feres repulsam. Ego enim beneuolentissimæ necessitudinis iure præbebo. Quibus Rex Regum Orientis permotus, delectatusq;, qui omnia euersurus uenerat, pacatus discessit. Nicephorus aduersus alios Barbaros Bulgaros bellum suscepit. Chrunus eorum Rex pacem orabat, munera non magna mittens, addensq; per legatos homini conuenientem orationem. Nicephorus es: utere omine nuncupationis tuæ, uictoriam ferens, ea que certa & utrinque incruenta contentus. Da supplici æquas leges fœdus que. Dederat Græcus Persis ingentia munera. Aequa uel maiora à Chruno inopis gentis Rege postulabat. Indignitate rei furens Barbarus Rex congredi maiore exercitu minore ira ausum Grçcum, ipsum, maximamq; nobilitatis partem interemit: capite que cæsi purgato, caluam argento induxit: ea que cùm ipse libasset, proceres suos ebibere iussit, sic fore, ut auri cupidissimus Cæsar mero post fata expletus, alienam sitim elueret, sedaret que. Res aduersæ Græcorum Imperij, augustius Franci Cæsaris nomen efficiebant. Et Carolus Augustus Imperium uirtute bellica longè late que propagatum, legibus ab se conditis firmare statuebat, & quàm proximè poterat, ad antiquam urbis Romæ gloriam magnitudinem que peruenire: pulchrum esse, in terris extare unum summum regimen rerum, quod mortalibus iura reddat: cui Reges omnes gentes que peræquè pareant: quòd supra cætera emineat: quod unum secundum Deum optimum maximum rerum arbitrium moderetur: ad quod unum mortales omnia referant: quod sanctum sit: unde cuncta petantur. Et ut cæteras gentes imperio uenerando assuefaceret, primos Francos Augustorum legibus teneri uolebat, eas que ipse nouas condere. Quod ubi Franci proceres accepere, tanquam sempiternum iugum ueriti, coitiones facere incipiebant: Ausus est etiam Vasconum procerum unus, nomine etiã Vasco,

cùm

» cùm in Hispaniam supplementum ducere iuberetur, apud Augu
» stum exercitum recensentem ita uerba facere.
» Vt instructos nos Auguste uides, ita quocunque nos signa uo
» cabunt tua, sequemur: nulla monstra, nulla rerum facies milites ab
» sterrebit tuos. Alijs in urbe Roma esse Imperator cœpisti: Francis
» Augustus genitus editus'que es. Fato quodam uirtus tuæ gentis
» inuisa alienæ ignauiæ est, & libertas nostra reliquorum seruitus ui
» detur, cum tamen non antè ulla pars orbis terrarum uerè libera
» fuerit, quàm tu cœperis imperare. Hunnis Regem, Græcis fœdus
» Europæ iura reddis. Africæ formidinem, Asiæ societatem, ter=
» ris pacem, animis securitatem, templis sanctitatem reddis. Ni=
» hil tibi præter curarum (quibus alij obruerentur) molem, reliquũ
» fecisti. Franci in tanta nominis tui amplitudine maiestate'que
» nihil optamus aliud, quàm ut Franci simus qui fuimus. Armo=
» rum uacationem si ultro offerres, notari ignominia nos putare=
» mus. Cur milites tuos, Regnum tuum, Franciam tuam, Imperij
» prouinciam facere studes, Imperio'que subijcere, rei uagæ (ut ex=
» pertus ipse es) & profugæ: ut cum more suo, quia fortunæ ludi=
» bria sunt, circumagi, temerè'ue excurrere cœperit, nobis aut iure
» seruiendum sit, aut iniuria dimicandum? Imperium enim in Fran=
» cia sempiternum fore quis spondere ausit, quod ex Italia in orien=
» tem, ex oriente ad te, non nominis Francici charitate, sed uictoria=
» rum fœlicitate reuocatum sit? Stipendiarij Imperij esse quî possu=
» mus, qui ne Regibus quidem nostris pependerimus unquam sti=
» pendium? Nec hæc oratio habita tantùm, sed & crebræ frequen=
» tesq; coitiones ac propè conspirationes factæ. Ita tota res omissa.
» Volumen legum adhuc extat: sed antiquatum. De institutis Fran=
» cicis nihil mutatum. Sacerdotum solutiores mores ad frugem an=
» tiquitatis'que æmulationem redacti quinque Patrum conuenti=
» bus, Rhemensi, Cauillonensi, Turonensi, Aurelianensi, Maguntia
no. Magistratuum iudicumq; sordes coercitæ multa, ignominia,
abrogatione dignitatis. Cum Dano Rege res gestæ. Danorum
Rex Gotthofredus finibus suis non contentus, dum Imperium
Germaniæ bellis Francorum fessæ spe sibi destinat, congredi cum
Carolo ausus, terra uictus, quòd Peninsulam incolens, mari plus
ualere se putaret, Daniam, quà Francorum bello patebat, fossa ag=
gereq; ac uallo præmunijt; una omnino porta relicta: intra'que
munitiones ad oceanum usque utrinque promotas, retraxit em=
porium multarum gentium conuentu frequens. Sed & mari mox
uictus, positis cum uana spe ferocibus animis, supplex pacem pe=
tens impetrauit conditionibus, quas ira posita mitiores spe sua in
uenit. Sed ne in furorem recideret, aduersus eum, consiliorumq; so
cios, ac in primis Normanos, Esesfellum colonia ducta, frenum
earum aliquandiu gentium, degeneraturum tandem, ut omnia, in

accolarum mores. Duæ præterea, sed obscurioris apud posteros nominis, coloniæ aduersus Albianos deductæ. Ita Albis fluminis accolas uocitabant. Pipini filium Bernardum Italiæ Regem dedit paterna maiestate: Vallium'que uirum prudentissimum alterius Bernardi (hic auunculus Augusti fuerat) filium, immaturam eius ætatem consilio moderari iussit, Barbaros'que classe Italiam assiduè urentes coercere: id quod Hermengarius Comes Emporitanus præstitit. Ex Sardinia plenis præda nauibus redeuntes in Hispaniam Barbaros, positis ad Baleares insulas nauium insidijs excepit, octo naues expugnauit, plus quingētos captiuos Sardos recuperauit. Dum resarcire incommodum hostis cupit, malum malo cumulat. Noua classe Centūcellas Italię, ac Nicęam Prouinciæ, captas diripiunt, incenduntq;. Nec satiati duarum urbium excidio, in Sardiniā cursum rursus dirigunt, non mortalibus non immortalibus temperaturi. Sed ibi qui sua pari audacia defenderēt, atq; ipsi oppugnarēt, inuenere. Ingenti cæde castigati: reliqui ab hoste uix se nauib. tutati, perdiu deinceps quieuere: ac ne quid Italiæ subleuandæ deforet, Grimoaldus ab exilio reuocatus, eiq; Ducatus Beneuentanus restitutus, imposito in singulos annos uectigali quinq; & uiginti milliū nummûm aureorū. Simul Ludouicū Augustus unicum iam filium sibi Augustum cooptauit in communi cōuentu, Cæsaremq; salutari uoluit, adactis in eius uerba iureiurando proceribus. Et Regni Hispanię recipiēdi spes cōcepta, Adelphonsus Bardulorū Rex cognomento uitaq; Castus aduersus Saracenos continēti bello res gerebat, magno quidem conatu sed ad exitum spes non ueniebat. Si Carolus in Hispaniam se pio Rege accersente Augustus ueniret, ut Ibnabala Saraceno ducentē Rex uenisset, breuis æui impiorū in Hispania opes fore sperabat: se filijs carere, & quòd orbus sit, senectutem suam minori uenerationi suis, maiori cōtēptui hostibus esse. Præmiū laborum, mercedemq; religionis defensæ, spem propinquā successionis hæreditatisq; Francis proponi posse. Nec tanto præmio abnuit Augustus, Bernardumq; Italiæ Regem ex Pipino nepotē Bardulo adoptandum offerebat, Propè res cōfecta uidebatur, Augustusq; iam saltum Pyrenæum superarat, cùm Bernardus Comes secundę ab Rege inter Bardulos authoritatis, sceptrum gentis in Franciam ferri adeò molestè indigneq; tulit, uti procerum gentis coniuratione facta, metuq; Adelphonsum perterritum coegerit appropinquanti iam Franco Legatos mittere, qui nuntiarent mutata consilia, nec opus esse in præsentia externis auxilijs. Et accidit ad popularium etiam animos cōncitandos, uti non contemnendus Bardulorum numerus seruitute Saracenorum elapsi in Francicum exercitum inciderent. Hi siue ab iratis Francis, ac quòd à Bardulis uocati iuberentur re infecta domum redire, indignè se-

dignè ferentibus, grauia passi, siue conueniens tempori dolus à Bernardo Comite excogitatus est, in suas quisq; ciuitates reuersi, atrociora exempla à Francis quàm à Saracenis in se edita cùm dicerent, non prius destiterunt, quàm peruicere, ut Massilus Rex, quæ que eo Duce impiorum ingens manus ex Africa recens transmiserat, percusso in Frācos fœdere accerseretur. Nec antè decedere ex hostico Augustus cœpit, quàm prælio uictor, ustisq; agris: quanuis cessere uerius quàm profligati sunt hostes: nec potestatē deinceps pugnandi æquo loco Francis fecere. Pabulatorib. frumentatoribusq; infesti aderant, & grauem Francorum armaturam pernices ipsi equiq; ac expediti uaria ludificatione frustrabātur. Hyeme appetente redeuntes domum, copias Augusti in descensu Pyrenæi saltus adepti, cùm procul iam primū & secundum agmen cum Augusto uiam præmensum abesset, extremo agmini tantam cladem prius quàm recurrens Augustus ferre opem laborantib. posset, intulerunt, ut nullus locus clade Francorum nobilior, ac fama celebratior sit. Rōcauallis uocitatur. Interempti, ad Christianæ sepulti sunt. Nec hostib. læta diu hæc uictoria fuit. Maiori mox inter se odio pugnauerunt Bardulus Massillusq;, quàm aduersus Francos dimicārant. Turpinus Rhemorum Episcopus proficiscenti ad Saracenorum bellum Franco benedixit, milites concione adhortatus: sub quam expeditionē obijt, successore Vlfacio: necquicquā nobilius de eo apud graues authores cōperimus. Duos annos rebus Hispaniensib. superstes fuit Augustus. Iā se deficere sentiebat. Religioni sacrisq; literis in dies se magis dedebat, diui Augustini lectione inprimis delectatus. Iam sacra schola Parisiorū in precio erat, cū ex disciplina Bedæ quatuor doctissimi uiri aduenissent, Rabanus, Alcuinus, Ioannes, Claudius, literis non usq; adeò à ueterū maiestate fœlicitateq; degenerantibus. Pipinus pater Compendium omnibus secessibus antetulerat: ipse Aquisgrani cùm per bella licebat, & uiuens sedebat, & supremū diem obijt, sepultusq; est Anno salutis octingētesimo quintodecimo. Vixit annos septuaginta duos. Regnauit quadraginta septem. Imperauit quatuordecim. Rem Christianam auxit armis, pietate, templis. Magni cognomen promeruit, dignus habitus, ad quē iura insigniaq; Imperij post multas ætates reuocarent.

Carolo Magno successit LVDOVICVS cognomento Pius. Is Aquis-

Is Aquisgrani sacratur, coronatur'que à Stephano Pontifice maximo, profecto in Galliam ad impetrandum exulibus Romanis in patriam reditum. Nec Romanis modò, sed & Saxonibus, quos traduxerat in Galliam pater, redeundi domum ius dedit. Quoque ueterem patriam magis appeterent, nec charitate nouarum sedium tenerentur; simul ut prouinciæ Francorum per belli mala solitudine uastæ, frequentarentur: illis in patriam redeuntibus, testamenti factionem restituit, quam, ut ostendimus, Magnus ademerat, & in Francia remanentibus nullum supremæ uoluntatis testandæ ius reliquit. Saxones hanc noui Augusti in se liberalitatem tam grato animo accepere, ut magis pro Francorum gloria ex eo tempore pugnauerint, quàm ante pro libertate sua aduersus eosdem decertassent. Authore Ludouico bellum Danicum confecere, Herioldo Daniæ Rege à popularibus pulso, in patriam opes'que restituto. Quo exemplo incitati Abroditi Sclauos morte Magni in rerum nouarum spem erectos, ad obsequentiam uirtute reuocauere. Contrà Azo Vasconiæ Prætor sordium manifestus, cùm ad repetundarum iudicium decedere prouincia cogeretur, mallet'que fortuna tentanda quàm iudicio perire, manu perditorum coacta, ac à Sigino quodam è Vasconiæ proceribus adiutus, signa cum Augusti Ducibus contulit: uictus'que, cum sordibus furore cumulatis nulla spes ueniæ ostenderetur, ne quid non experiretur, in Hispaniam ad Saracenos se recepit, eorum armis se tecturus. Interea in Stephani Pontificis maximi demortui locum suffectus Paschalis, e uestigio Pontificatum inijt, gerereq; cœpit Augusto non consulto, contra superiorum annorum exempla. Qua de re conquerentibus Francis oratoribus, nouus Pontifex, quæ antè necessitati temporibus'que permissa fuerant, ea à pijs Regibus Augustis'que loco immortalis legis haberi ostendit non oportere. Eam satisfactionem excusationem'que accepit Augustus: edictóque in posterum etiam uim fieri uetuit, quò minus per interregnum Pontificem maximum crearent ij, quorum id ius foret: qui continuò Pontificatu inito, certiorem Augustum faceret. Ac ne incertis finibus, noui motus exoriri unquam possent, Hetruriæ urbes Augusto dicto audientes has fore edixit, Aretium, Volaterras, Clusium, Florentiam, Pistorium, Lucam, Pisas, Perusiam, Vrbem ueterem: cæteras Pontificiæ potestati. Armis etiam maiestatem suam defendit. Vinomarchum iniussu suo Britanniæ Rege se dicere ausum, pugna oppressit: extincto successorem Ducem, ac Britannis leges parendi sibi dedit. Quadraginta omnino dieb. ea confecta est prouincia. Pannonicũ bellum quo lõginquius, eo diutius tenuit, ciuili bello par, quòd duas Pãnonias, alterã Cadalus, alterã Lindeutus regebant, discordes ęmulationis propinquitate. Ferro etiam dum certatur, uictus Lindeutus,

Augu-

Augusti quoque hostis efficitur, quem Cadalo æquiorem suspicabatur: & Bulgarorum auxilijs fretus, in Bornam Dalmatiæ Ducem Augusti reuerentissimum impetum facit, cum'que ex maxima Dalmatiæ parte deturbat: mox ipse eisdem rebus pulsus, Francorum ope sua recuperante Duce: cui pauld post mortuo successit nepos Landascus. Et Bulgari controuersiam de finibus mouebant Initio per oratores egerant placidè, deinde minis. Verbis ualidus exercitus oppositus. Ita & Lindeutus furere destitit, & Bulgarus æquũ fœdus exorauit: & plus quàm ciuilia exorta sunt bella, quæ rem Francicam afflixere: & exteri minus sanctè Francorum nomen suspicere cœpere. Vallius Princeps amicorum Magni fuerat: pueritiam Bernardi Italiæ Regis regebat. Defuncto Magno, sorores Bernardi reæ probri agebantur. Crimen maiestatis intendebatur in eos qui eas uitiasse arguebantur, quòd Regiarum puellarum pudicitiam attrectari nisi læsa maiestate negarent. Quæstio ipsi Vallio mandatur. Is proceres reos condemnare non poterat, quin pupilli sui sorores manifestæ infamiæ obijceret: dissimulatioeque rem sepelire optabat. Delatores uerò Augusti aures possidebant, & urgebant Vallium, ut iudicium faceret. Sed & ipse tergiuersabatur, & Bernardus authoribus proceribus, quos Vallius uetuerat ab eius latere discedere, sese Regem Franciæ nuncupat. Et sunt qui tradant Pipinum eius patrem maiorem fratre Ludouico tunc Augusto fuisse: ita non deterioris iuris esse ad aui Regis regnum obtinendum ex maiore filio nepotem, quàm filium minorem superstitem. Permulti proceres Franci causæ adulescentuli aderant. Germanorum studia in Ludouicum flagrantissima conspiciebantur, iudicium Magni secuta, à quo meminerant Ludouicum successorem dictum. Bernardus uix dum Alpibus superatis capitur, luminibus'que orbatus, dolore contabuit. Proceres illorum signorum, ut qui duxissent, non secuti fuissent, alij alia pœna affecti: nonnulli Episcopi sedibus exacti. Lotarius Ludouici Augusti filius Italiæ Rex datus à pontifice coronatur. Sed nec sic res compositæ. Amici Bernardi, qui superstites integris opibus existimationeq; erant, Principe Vallio coniurationem faciunt. Ex quatuor Augusti filijs duo, Lotarius, ac Pipinus, à patre abalienati sunt. Pipinus, quòd non pauci eius proceres notati ignominia fuissent, & ipse grauissima contumelia uerborum increpitus; quòd cum Aquitania Regno donatus esset, per cunctationem descendentes in Galliam Duce Azone Saracenos, non prius quàm usta propè ea regione omni repulisset. Lotarius etiam indignè tulerat Regnum Italiæ opesq; ... imminutas abrogato in Stiriam Charintiam'que iure Ducatu ... roiuliensi per iram Augusti, quòd Baldricus Foroiulien... Dux, Pannonici limitis custos, Bulgaros recentis fœderis in...

mores uim facientes non arcuisset finium ingressu. Foroiuliensis enim Ducatus uiribus firmari res Italicas Lotarius arbitrabatur. Ea uerò res mirum in modum Germanorum in Augustum studia accendit, quòd quicquid Lotario Italiæ que Regno ademptum fuerat, id Germanis reddebatur. Et tertius Augusti filius Ludouicus Noricis Rex datus, fratrum in patrem conspirationem auersatus est, quarto filio Carolo adhuc infante. Coniuratio autem priuatæ nobilitatis in dies plus uirium nanciscebatur: quarum cùm non pœniteret, specie recti in Aquitaniam profecti, Augustum detrudere è solio contendebant: nec ausi patrem Augustum apud filium Regem ex professo accusare, Bernardum Gotthicanorum Comitem, eundem'que Principem cohortis amicorũ Augusti ac Augustæ, cuius pudicitia malè audiebat, accusabant, con ficto crimine ab his qui sorores Regis Bernardi probri accersitas molestè ferebant, parem'que dolorem Augusto ex uxore inurere conabantur. Ea trium Augusti filiorum nouerca erat, Caroli mater. Coniuratorum oratio apud Pipinum huiusmodi fuit: Nos, « Francica nobilitas, non alieni, sed tui, ad te uenimus opem fidem'que ac dextram tuam implorantes. Mori Francis præstat, « quàm externos adire Reges. Cùm alienigenis auxilio semper « fuerimus, externorum auxilio salutem nostram tegi flagitiosum « est. Nullis Regibus debere possumus Franci, nisi Francis. Sed « Franci Reges inter uos regionibus discreti, consulere in commune non potestis. Ludouicus frater tuus in Germania quàm procul à nobis abest? Lotarius alter frater Italicis rebus non augustior, sed fœlicior quàm nostris est. Ludouicus pater tuus, Augustus noster, suopte ingenio maximè pius, alieno scelere ingentium uirtutum suarum gloriam amittit. Ipse clementissimo in nos « est imperio: nos tamen sub tyrannide degimus. Ipse Augustus olim liberorum Rex, nunc ne liber quidem est. Tribus clarissimis « totius orbis terrarum, ac omnium ætatum Regibus filijs nouercam superinducere senex pater coactus est. Et nos uerè miseri « dum opem petimus, uulnera nostra nudare non possumus. De « Augusta Bernardi'que licentia secus loqui non possumus, quin « scelerata, flagitiosa, impiáque nobis uox nostra uidebatur. Sed « quæ Franci silemus, dissimulamus, tegimus, orbis terrarum nouit. Fabula gentibus Franci sumus. Mala nostra postremi omnium discimus. Fredegundis ac Landrici memoria renouata est. Sed « omitto pudicitiam, quoniam sola cogitatione impij nobis uidemur, quãdoquidem Bernardus unus fœlix regnator est. Quid de « Augusto loquar? quid silebo? Amoue à nobis, oramus, hanc acerbam necessitatẽ. Quæ te audire non decet, nefas est nos referre. « Te hoc unum per tuam maiorumq́ tuorum gloriam oramus, efficere ne exteris secus sentire de Regia Francorum liceat. Augustus « mansue-

" mansuetudine ipse mira est: sed crudelitas nimis diu in Francia
" grassata est. Mors sine cruciatu, supplicij genus hactenus mitissimum fuit. Numera insontium pœnas, ignominias, oculos erutos, & alia dictu fœda, indigna, atrocia. Sed homo natus est Augustus. Ægrescere, labe tactari, minui mens eius uel fato uel ueneficijs potuit. Dum suæ mentis fuit, se patre, teque filio dignus extitit. Nunc quod te facere pietas cogit, patri, Regno, rebus consule. Non dico impudicitiam, sed impudicitiæ famam ab Augusta aulaque repelle: ac uultus oraque famæ compone. Patrem Augustum, quoniam humanis consilijs mens homini reddi non potest, ita rege, ut natura lenissimus facere nihil nisi clementissimè queat. Hæ sunt preces nostræ, nobis necessariæ, in te honorificæ, in Augustum piæ. Non petimus bella, non atrocium suppliciorum ac iusti doloris nostri piacula. Quæ præterierunt, more fluminis fulminisque irreuocabilis præterierint, unde alij obruti, alij usti periere. Quicquid miserarum reliquiarum est, tu serua. Te filium patris uulnera sanare decet. Non enim minus ipse sæuiendo uulneratur animo, quàm nos patiendo corpore. Francia te non tibi uni, sed & sibi & patri genuit. Ea tibi Augustissimos natales Regiosque, egregium animum, excellentem uirtutem, opes, nomẽ, Regnum dedit: ut si quando uirtutis tuę egeret, paratũ sibi in te præsidium haberet. Franci proceres, Francia sumus. Non enim patrię nomen in surdo mutoque ac inanimi solo est. Nos uiuens spiransque Francia te oramus, rem Francicam capesse. A corporibus nostris quotidiana supplicia, & quod non minus urit, continentem suppliciorum ignominiarumque metum prohibe. Restitue in solium mansuetudinem, clementiam, quas in te sentimus uirtutes. Hæc oratio Pipini animum nutantem tam facilè impulit, ut nefas non existimaret à patre deficere. Bernardo inferre bellum se dictitabat. Eius filium Aureliani captum, luminibus priuauit, scelera imitatus, quorum inuidia pater laborabat. Bernardus in Gotthicanam Præfecturam, atque inde in Hispaniam se recepit. Augusta in sacrarum mulierum cœtum migrauit ex aula. Augustus in concilio Episcoporum ueniam suppliciorum quæ sumpsisset, petijt. Quæ uoluntaria confessio consilia cõiuratorum confirmauit, & eorum causæ authoritatem uiresque adiecit. Iam etiam Lotarius in Francia castra aduersus patrem posuerat, sperans totam Italiam pro eo in patrem signa laturam. Sed procul abfuit ut Italici generis proceres filium in patrem armatum armis iuuarent: Gregorius Pontifex Rauennatium ultrò citròque commeans peruicit, ne collatis signis pugnaretur. Pacis conditiones conuenere, quæ in præsentia sanctæ fuere. Gregorio in Italiam regresso, Lugduni concilium Episcoporum, quos filij Reges cõtraxerant, habitum, Imperiumque patri abrogatum. Quod decretum mox à Gregorio Pontifice maxi-

ce maximo rescissum est, & audacia Archiepiscopi Lugdunensis multata. Ex sede enim deiectus est. Hæ res in uicesimum à Magni obitu annum tractæ. Interea prætextu Lugdunensis concilij rerum administratione motus Ludouicus in diui Medardi cœnobio tondetur, monachi habitu suscepto, ac addita custodia. Qua indignitate permoti, qui Francorum optimatium à coniuratione integri erant, Ludouicum sibi reddi postulantes, cogunt copias aduersus Lotharij Pipinique exercitum. Drogo Mediomatricum Episcopus Magni ex pellice filius legatur ad Lotarium. Eius maiestas parũ apud insanos uirium habuit. Subsecutus Anselmus Cauillonensium Comes apud Lotarium in hũc modum locutus fertur: Qui modò in illis castris eramus, quæ non suo Duce, non suo regebantur Imperio, iam abs te Duce Regéque ac Imperatore nostro audimur. Non est cur exteri animos tollant: enses nobis in hostes dati sunt, dextræque, non modò ut pugnemus, sed ut fidem à ciuibus ciues accipiamus, inuicemque demus. Nulla esse breuior controuersia potest, quàm inter indulgentissimum Regem, & obsequentissimos milites. Hoc enim unum te milites tui oramus, ut Regum Imperatorumque nostrorum uita sit nobis nostra salute prior, potiorque. Cùm in acie uos pugnę ardor ante signa rapit, nos nostri immemores, corpora uestra nostri lateris oppositu tutamur. Nefas esset nobis uiuis spirantibusque Reges nostros in cuiusquam potestatem uenire: & nunc patientiam nostram experiri fama uoluit. Qua enim alia causa dici Ludouicum Augustum nostrum in custodia haberi? Scire uult orbis terrarum, quàm magna sit sanctaque nostra in Augustum nostrum pietas fidésque. Sed ingens, Sed immortalis est. Adsumus inermes, adsumus armati. Iube nos ferro dimicare pro illius salute: si fugientes perspexeris, tergo poplitibusque ne perperceris. Aut Regem nostrum iura reddere, regnantemque uidere uolumus, aut ipsi emori. Hanc scilicet in posteros famam mitti, ab Rege Regem, à filio patrem? Horret animus cætera effari. Exhibe ultrò in conspectum patrem. Noli hoc te rogari. Nimis audacem in fingendo fuisse famam ostende. Nos nihil nisi piè factum credemus. Relinquere ultrò uoluerit ille Regnum rerumque arbitrium. Tutelam suorum fugientem, quod per leges licet, recipere gerereque coegerimus, complurimusque. Frustra uiri, armatíque, ac, id quod maius est, Franci simus, si pro salute maiestateque nostri Cæsaris mori, aut (quod pace dicam tua) uincere recusemus. Hæc Comes. Respondit Lotarius, patrem concilij decreto tonsum fuisse. Sed quia reddi optimates uelint, ut antè concilio, ita nunc illis morem gesturum. Ita redditus Augustus coacto liberiore Patrum concilio: prioreque decreto inducto, insignia Imperij recepit. Augusta è cœnobio in aulam remigrauit. Bernardus reuersus se iureiurãdo purgauit, pro-

uit,profeſſus etiam ſe innocentiam ſuam,pudicitiamq́ aulæ Marte iudice,ſi quis oppugnet,defenſurum. nemine audente tantę rei inuidiam periculo ſingularis certaminis ſubire,futura etiam aliun de pernicie,ſi iudicio Martis in præſentia uictor; odia hominum in futurum non uiciſſet. Lotarius Italiam coactus repetere,Cauillonum prius euertit,memor orationis ab Anſelmo in ſe potius quàm apud ſe habitæ. Simul in Italiam tranſgreſſus, ob iram credo quòd Italicis armis paterno bello adiutus non fuiſſet, eam Saracenorum claſſe uri diripi'que tacitus ac nihil moueris ſiuit,quoad minis patris coactus eſt impigrè eam tutari. Anno XXV à Magni obitu Ludouicus Carolum filiorum minimum cognomẽto Caluum; Neuſtriæ Regem dixit, ſimul reliquum Celticum ac Belgicum in eius uerba iureiurando adigebat. Pipinus trans Garunnam in ueterem Aquitaniam compulſus à patre,morbo obijt relicto eiuſdem nominis filio. Is paternam contumaciam imitatus iniuſſu aui Regium nomen capeſsit,uindicibus'que licentiæ Augusti copijs appropinquantibus armatus occurrit. Nec armorum modus. Ludouicus filius Noricorum Rex,indignè paſſus ſpei uniuerſi Francici Regni Carolum fratrum minimum à patre admoueri,in Galliam duxit Noricorum copias. Viuo patre incruenti enſes fuere: uiceſimoſeptimo quàm imperare cœperat,anno deceſsit: Sexagintaquatuor uixit, In Mediomatricibus ſepultus,iuſta Drogone faciente. Tunc qui patre uiuo ſe ferro accinxerant filij,mortuo capulis admouere manus. Lotarius,Rex Italiæ, & quòd maximus ſtirpis eſſet,Auguſtus'que deſtinatus,ad ſe omnia reuocabat: & qui ne patri quidem Auguſto peperciſſet,multo ferocior in fratres erat. Ludouicus Carolus'que aduerſus fratris cupiditatem communi animo conſilio'que bellum geſſere. In finibus Altiſsiodorenſium ad Fontoniacum uicum caſtra caſtris collata ſunt. Die Reſurrectioni feſto, cum utrique alteros ob ſanctitatem diei prælium non expectaturos repentino impetu opprimi poſſe ſperarent,prima luce ad caſtra fratrum Lotarius, fratres ad caſtra Lotarij tendunt. Vtraque pars alteri in medio ſpatio obuia fuit. Antequàm ſtrueretur acies,locusq́ Ducibus militibus'que ab Imperatoribus attribueretur, infeſtis animis armisq́ concurrere. Cædes miſerabilis facta. cumuli corporum cernebantur,necdum furori rabiei'que finis. Omnis propè nobilitas Francica cæſa,pertinaci inter ſe certamine. Contrarijs enim ſtudijs diſtracta in duas ſe partes diuiſerat. Nomen uictoriæ apud Carolum Ludouicum'que manſit,quòd duo concordes Reges, & ante pugnam militum animos acuiſſent,& in acie ardorem excitaſſent,omnia'que diuerſi obirent facilius,quàm unus apud ſuos Lotarius, ſperans hoſtium exercitum ſub duobus Regibus contentionum ſtudijs,diſtractum iri: ac ut in præſentia uincerent, de

opibus inter se mox dimicaturos. Quæ res longè aliter cessit. Nec modo ex Altissiodorensium finibus hostem exegere, sed cùm Aquasgrani plenam maiestatis urbem petiuisset, insecuti ex Belgis Celtisque submouere. Trans Rhodanum se Viennam recepit. Exin in annum induciæ factæ, delecti' que utrinque quadrageni proceres, quorum fide prudentiaque, fida æquaque pax componi posset. Conuênit ut Franciæ Rex CAROLVS diceretur; eaque Arari, Rhodano, Scalde, Mosa, Oceano, Pyrenęo saltu contineretur: Ludouico Germania, Hunniaque cederet; reliquæ opes ac Imperium penes Lotarium forent. Pipini adolescentis respectus nullus extitit. Quo dolore adductus, cùm omnia agit moliturque, comprehẽsus, in cœnobium tondendus traditur. Lotarius compositis Imperij rebus Ludouicum trium filiorum maximum natu Regem Italiæ designat, nec prius in possessionem mittit, quàm mortuo Gregorio, sub recentem' que creationem Sergij Pontificis maximi apud nouum Regem Augustum futurum, plus maiestatis habiturum ratus. Ducem comitatus Drogonem Episcopum Magni filium ire iussit. Adolescens Rex, non qua religione proauus iuerat, iter faciebat. Armatus armatorum agmine longè late' que fuso contendebat, in urbibus agris' que fiebant quæ ab exercitu Rege feroci assolent. Sergius pro gradibus ędis Petri occurrit, excepit' que, sed non qua Leo Hadrianus' que Magnum comitate. Obseratæ fores templi erant. Vbi ad eas peruentum est: Si pacatus ades (inquit Sergius) patebunt: sin quid secus, pendet è cælo in hostem ensis: ualuas caue tetigeris. Ad quam uocem iuuenis posita ferocia templum inijt. Nihil quod dari à bono uiro posset, negauit Pontifex: ac euestigio Italiæ Regni nomine insignem coronauit, ne causa in Vrbe morandi ulla esset. Octauo die discessit. Caluus domi nec pacem habebat, nec iustum bellum. Res ei erat cum piratis Normanis, infestiore continentioreque latrocinio Galliam urentibus, quàm ullus unquam iustus hostis fecerat. Danis finitimi erant, Oceanique accolæ. Carolus Magnus reliquarum nationũ septentrionalium domitor, eos prælio deuicit, leui clade affectos: nec religionem nec iura nec Magistratus à Francis accipere coegit. Mortuo Magno ad piraticam faciendam redierunt, tantùm oræ maritimæ infesti: ac ad primum Francorum occursum refugiebant.

Caluo

Caluo Rege fessa malis ciuilibus Francia, interiora petere ausi, ægrè sustineri poterant. Lutetiam usque à mari progressi, ingentem prædam auertêre. Regressi domum, prædaq; exposita, multo plures spe Francicarum diuitiarum adducti, anno eius seculi quinquagesimo tertio, maiore classe longius quam priores euecti, Ligeris ostia cum subiuissent, nostris religioni deditis Sabbato sancto Nannetes inuadunt, Episcopumq; ciuitatis rem diuinam facientem occidunt, frequentem ad sacra populum trucidant. Ea urbe direpta euastataq;, Andegauum, atq; inde Turones, utrāq; urbem fuga ciuium desertam, sine certamine ingressi, direptis quæ agi ferriq; celerrimè poterant, domum rediere. morari diutius non ausi, aduentāte cum exercitu Caluo. A cæteris motibus secundum Ludouici Pij Augusti obitum quies Galliam fouit ad quartumdecimum annum: sub quod tempus Lotarius Augustus religiōe motus, seq; monachum professus, tribus filijs, Ludouico, quam antea dederat, Italiam, Augustiq; nomen: Carolo Prouinciam cum altera Burgundiarum: Lotario alterā attribuit: cum ea quæ Austrasia fuerat antea, tunc Lotaringia pro Lotariana dici ab Rege suo cœpit. Carolus Prouinciæ Rex, non diu superstes patri munerīq; paterno fuit: eo mortuo Ludouicus Lotariusq; fratres sine certamine illius opes diuisere. Ludouico Prouincia, quòd ea continens Italiæ sit, ac citerior Burgundia, reliqua cessere Lotario. huic paulo longior uita dedecus attulit. Duobus Episcopis Regni sui authoribus, Guntario Agrippinensium, & Tetgaudo Treuirorum, cum uxore sua Tetberga diuortium fecit, quòd eam diceret ætate prouectam, ac seram ad prolem suscipiendam. adulterij etiam arcessebat, id'que corruptis iudicibus ac testibus coemptis facilè probauit: Valdradamq; florentissima ætate specie'que egregia duxit. Admonitus à Pontifice maximo, perstabat in amentia. Episcopi, quòd connubium diremissent, è gradu dignitatis deiecti sunt: Lotario communione piorum interdictum. Ad iram Pontificis deprecandam Romam profectus, in reditu decessit. Regna eius Caluus coniungere sibi, ac Francorum Regnum ad pristinos terminos propagare conatus, ne duos simul Ludouicos, fratrem Regem, alterius'que fratris Augusti filium Augustum, hostes haberet, propiorem Ludouicum in partem fœdere icto recipit. Diuisa Lotaringia, alteraq; Burgundia, ut quis cuiq; locus opportunior erat: continuò Augusti oratores affuere, decedere iubentes Regnis quorum ius morte Lotarij ad fratrem Augustum uenisset, subsecutis summi Pōtificis legatis, qui Burgundionibus Lotaringisq; iuberēt Augusto se dedere, simul utrique Regi reddere Augusto fraternam hęreditatem imperarēt, cum graui sacrosanctæ potestatis denūtiatione, nisi pareretur. Ludouicus Rex frater Calui exorabilior fuit: Augustę in Galliam à marito Augusto,

qui in Italia Saracenorũ bello uexata retinebatur, miſſę, quicquid ſibi è Lotarij Regnis ceſſerat, reddit. Caluus in ſententia perſtabat uenientis'que ad ſe Auguſtæ congreſſum uitauit, maiores occupationes cauſatus, expectationem'que Normanici belli. Legatis Romanis negauit æquum eſſe, in ſe nondum auditum, necdum cauſa cognita, Pontificis fulmen intentari. Res magni momenti ſummos inter uiros cum trahitur, Caluus cum Britannis bellum geſsit. Vno atque altero prælio uictus, non demiſit animum, turpe Francos exiſtimans bello à Britannis ſuperari. Ferox dupli ci uictoria hoſtis, perſeuerantia Calui in ordinem redactus, leges accepit. Noemeticius ſe Regem Britanniæ dicere auſus, Ducis appellatione pace'que contentus, morbo deceſsit. Caluus eius filio Heriſpeo paternum dominatum reddidit, ac eum in uerba ſua iureiurando adegit. Superuenit Normanorum tumultus. Fines Nannetum, Turonum, Pictonum populabantur. Ei Dux Aquitaniæ Ranulphus, & Robertus fortiſsimus procerum Comes Andium, à proceribus Saxonum oriundus, Saxonum etiam à Caluo mercede conductorum auxilijs ſubnixus, occurrerunt. ſua eis uirtus, nobilitas'que, & præclara facinora parum profuere. Collatis ſignis in prima acie pugnantes occubuere, cæteri amiſsis Ducibus ad internecionem deleti. Andegauum uictores hoſtes occupant. Britannorum Rex Solomon, qui patri Heriſpeo ſucceſſerat, auxilium Francis hoſtes Andegauumq; obſidentibus tulit. Clauſi dederunt Caluo ex præda ingentem uim auri, atque ita fide acce pta deceſſere. Abeuntibus etiam forum rerum uenalium datũ, maiora Franco Rege animo concipiente. Ludouico enim Auguſto defuncto, ut in Franciam Cęſarum nomen reportaret, deiectis è iugis Alpium Ludouici Germanorũ Regis filijs ad intercluden dum iter à patre miſsis, in Italia à Ioanne Pontifice maximo Auguſtus dictus coronatur anno ſalutis octingenteſimo ſeptuageſimo ſexto: utq; Italiam in fide officioq; contineret, Boſſonem Iudithæ uxoris ſuæ Auguſtæ fratrem Papienſibus Ducem dat, Berengariumq; ac Vidonem proceres Romanæ iuuentutis per matres Frãcis, per auias Longobardis cognatione iunctos, factionum'que quæ iam Italiam diſtrahebant, principes, & fœdere ipſos inter ſe, & honoribus muneribus'que Francis conciliat: alterum'que Foroiulienſium Ducem, alterum Spoletinorum dicit: ut aduerſus Germanorum Imperij ſtudioſos Francicas partes tutarentur, Ducatusq; nomine datos, armis uirtuteq; in ditionem ſuam, fidemq; Francorum redigerent. De Beneuentanis minus ſolicitus erat Caluus Auguſtus, quòd hinc à Græcis ſolicitabantur, illinc à Saracenis urebantur, magis'que auxilio indigebant, quàm iuuare partes poterant. Berengarius ut in initio fidelitatem ſuã Francis probaret, Hermẽgardam Ludouici Auguſti filiã apud ſuæ factionis homi-

nis homines educatam,quam pater Basilio Græco Augusto desponderat,Bossoni,quē unum apud Caluum omnia posse sciebat collocat.Ea quod Cæsaris sponsa fuisset,ac patre,auo,proauo,abauo,Augustis tumens,uirum Ducem maiori cupiditate impleuit, negans iucundam sibi uitam fore,nisi uirum Regem amplecteretur.Caluus quoque Augustus,ut non duces modo,sed & Reges crearet,eis'que iura diceret,uxoris fratrem Prouinciæ Regem appellat, quæ Hermengardæ illius uxoris patri auo'que Augustis paruisset,ita facilius & sanctiore iure,minoreq; apud mortales inuidia Prouinciā ad Francorum Imperium redituram. Mortalium iudicia de Imperio uaria erant;alij Pontificis maximi factum, magnitudinem'que animi probabāt,quod Francis de Italia req; Romana bene meritis pristinum decus restituisset:alij ad Germanos Germanorumq; Regē Ludouicum Calui fratrem maiorem, & ipsum magni nepotem,res reuocabant,uel quoniam is & ætate iam sera,infirmaq; ualetudine, ac corpore debilitato ruina domus in quam Austrasiā petens diuerterat,prope oppressus esset, ad eius filiū Carolum Crassum Augustæ indolis iuuenē trahebāt.In Galliam reuerso Caluo Augusto,Ludouicus Germanorum Rex suū diem obijt.Tunc uelut fatis uocātibus,Regna quę Lotarij iunioris iuris fuissent,omni ex parte in ditionem Francici Imperij redacturus Caluus,ingentem coegit exercitum. Tres Ludouici filij, Ludouicus,Carolomanus,Carolus Crassus,sub recentem patris obitum dum diuisione paterni Regni finitimarumq; gentium bellis distinentur,Caluus Coloniam usq; omnia peruasit: mox Germani oratores affuerunt,ut quæ Ludouicus Augustus in Gallijs regna habuisset,legibus iure'que,non Martis iudicio diuiderentur.Nuper mortuo Lotario iuniore Austrasię Rege,fœdus ictum inter Francos Germanosq;,ut Burgundia Lotaringiaq; peræq; diuiderentur:nec fas esse Ludouici Regis qui Caluum ętate antecessisset,filios patrueli hæreditate parte'ue excludi.Caluus uiolatum esse fœdus defendebat: Ludouicum fratrem Regem, quod Augustæ reddidisset Regnorum partem, quam retineri cautum fœdere inter Francos Germanosq; fuisset,iure quoque repetendi decessisse uideri. Cum Germani nihil æqui se uerbis impetrare posse crederent,Francos ad iudicium cādentis laminæ prouocarunt:& sunt qui eos illæsos discessisse scribant.Cōstat Germanos tandem compositis domesticis rebus exercitum Rhenū traduxisse:Caluū,ut eum repente opprimeret,sera nocte mouisse:sed Germanum per exploratores re comperta,suos ad pugnam præparasse,eos'que recentes,Francum fessum uigilijs,nocturno'que itinere,ac imbre qui multus totam tenuerat noctem, sine certamine prima luce oppressisse,fugā fœdam fuisse,cędem minorē quā pro tāta uictoria. Capti nobilissimus quisq;,quos benignè comiterq;

Germanus habuit, se genere animoque Francum esse prædicans, ac Caroli Magni sobolem. non cum Francico nomine bellum gerere, sed si quis oppugnet, pro eo dimicaturum. se à cupiditate Calui sua uindicare. Ita eos afflatus dimisit. quæ humanitas postea Carolo Crasso apud Francos usui fuit. Caluus Augustus cogitationes in Normanos rursus arcendos uertit, qui finem nullum tumultus faciebant. Fluminum pontes ueteres rescisi: ubi res postulabat, noui fabricati, ac aduersus omnem uim muniti firmatique: & ad utraque capita propugnacula erecta: simul ad animum ostia turres excitatæ, castellaque munita, & quà opportunum erat, præsidia disposita. A Normanis Piratis publicè tuta erat Francia. Caluus domus suæ prædonem inuenit, coactus iniuriam beneficio gratiaque remunerari. Iuditham filiam Edelulfo Anglo Regi nuptum dederat. Eam mortuo marito ad patrem trāsmittentem Balduinus Arduennæ saltuarius intercepit, excellentisque ac nobilissimæ formæ amore captus, & ipse pulcherrimus, nec ignobilis, uolentem an inuitam, certe non consulto Caluo, toro sibi iunxit. Armis Francorum obrui amentia poterat. Excidio eius exercitus coactus imminebat. Precibus mulieris, cum infecta res reddi non posset, animus paternus motus, ex hoste prædoneque sanguinis sui generum salutauit: Flandriaque eum donauit: eandem Comitatum instituit. Compendium à nomine suo Carolopolin nuncupari iussit. Imperium uerò non minore mole retinendum erat, quàm partum fuerat. Germani enim in Italiam, unde petebatur Augustum nomen, irruptionem facturi erant: Rapto trans Alpes exercitu, arcere hostes transcensu Rheticorum montium positis præsidijs parabat, cum Mantuæ correptus morbo moritur, accepto ueneno à Sedechia Iudæo medico. Nec tradūt authores quo solicitatore corruptoreque id scelus perpetrauit Hebræus, neque sæuitum ne in eum sit: ut domesticis magis insidijs quàm externis petitus, oppressusque Caluus uideatur. Impotentiæ superbiæque à suis insimulabatur, & quòd contemptis patrijs moribus, cultu in externos ritus degenerasset. Dalmaticam indutus prodibat, persæpe cum corona diademateque serico, cum ueteres Reges nihil à cæterorum ornatu differrent. Ita dum oculis hominum augustiorem se facit, pectoribus inuisus fuit. Annonius his ferè totidemque uerbis scribit: In Italia expectabat Caluus Augustus primores Regni sui, Hugonem, Bossonem, duos Bernardos, alterum Aruernorum Comitem, alterum Gotthiæ Marchionem, quos uenire iusserat. Sed hi cum cæteris Regni proceribus, exceptis paucis admodum, aduersus eum conspirarant, coniurarantque. febre tentatus hausit in potione puluerem missum à Sedechia Iudæo medico suo, quem mirè diligebat, cuique nimium fidei habebat. Hæc Annonius. Necesse est fuisse parricidij authores sum-

mos ui

mos uiros, quorum magnitudo nefarium scelus memoriam' que obscurârit, & impunitatem tulerit, dederit' que. Caluus ex Hermentrude priore uxore præter Iuditham quatuor sustulit liberos, Ludouicum, Lotarium, Carolum, Carolomanum. Lotarium immatura mors præripuit, neque uirtutibus neque uitijs nobilem. Carolum iam Aquitaniæ Regem destinatum, adolescentia ferocem, uirium periculum facientem Albinus militum fortissimus lucta congressum, sed ignarus quis' nam esset, tam graui ruina strauit, ut inter manus sublatus expirârit. Carolomanum sacris initiatum, sacerdotijs' que locupletatum, coniurationem in se facere conantem, sacrorum gradu deiectum, reliqua uenia impertiuit: iactantéque mox se, propterea sacris amotum, ut Regni potens esset, luminibus priuauit. Ex altera uxore Iuditha duos sustulit: sed ij non perennauerunt. Vercellis funeratus ad Dionysij aliquanto pòst transfertur. Regnauit annos triginta sex, Imperauit biennium. Successit filius eius LVDOVICVS BALBVS, qui nouercam Augustam, maiestate nominis, ac fratre Bossone, nouercalibus' que spiritibus inflatam, pietate miti- gauit, ab eaque eblanditus est Regni insignia, à patre Italiam petente apud illam deposita. Permultis proceribus memoria Calui erat inuisa, quòd immódico superboq; Imperio usum in suos eum arguerent. Ea res minus obsequentes illos filio nouo Regi efficiebat, metu, ne in patrios mores abiret. Conuentu igitur procerum indicto, (quæ res per multos annos intermissa fuerat (spem certam futuræ moderationis omnibus præbuit. Dissensiones principum authoritate potius quàm imperio composuit. Paruam expeditionem in Cœnomanos fecit, ac Gotthofredi eius ciuitatis Comitis filios minus sui patris' que reuerentes, minis, nisi quamprimum ad officium sanitatem' que redirent, ultima passuros, ad obsequentiam compulit. Fœdus cum Germanis Regibus fecit, his legibus, ut Lotaringia inter Francos Germanos' que æquis partibus diuideretur: de Imperio neutris ius esset alio loco quàm in Italia dimicare. Id triste miserum' que Italiæ Pontificique maximo fuit, pati Italiam belli alieni mala, immunibus malorum his inter quos bellum foret. Idcirco anteuertit Ioannes Pontifex maximus, in Franciamq; uenit, turbatis etiam in Italia rebus; cùm exagitaretur con-

trariarum factionum de Imperio certaminibus. Ipse Francicarum partium erat, constantiæ'que ac præiudicij sui esse ducebat, ut cùm Caluum Augustum creasset, Balbum filium in eius defuncti locum sufficeret. Aduersa factio Carolum Crassum Cæsarem appellabat. Ioannes à proceribus Galliæ piè officiosissimèque exceptus, Balbum Augustum creat, coronat'que. Simul in Tricassibus coacto consilio, Lambertum Imbertum'que ac Formosum principes aduersæ factionis deuouit, qui per æqua iniquáque Francorum causam oppugnabant. Annum in Francia mansit. Coactus est in urbem redire, quòd à Saracenis Italia uexabatur. Carolus Crassus in Barbaros summam uirtutem legionem'que præstitit. Italia defensa, eum Augustum salutatum Ioannes Pontifex non inuitus tandem coronauit,) quod nescio an ulli alij Pontifici contigerit) intra quatuor annos trium Imperatorum coronatione nobilis. Balbus enim cùm uix dum biennium regnasset, imperasset'que, decessit. Grauida uxore, uentris spei tutorem reliquit Odonem Roberti Andegauensium Ducis filium. Ita Rege nondum nato, uelut uentre Rege omnia turbari cœpta. Erant nobiles inimicitiæ in Bossonem & Theodoricum, quòd uterque Eduensium Comitatum suum esse diceret: eòque contentiones exarsere, ut Bosso à Pontifice Lugdunensium Regijs insignibus ornaretur, sacraretur'que, ac Rex non Prouinciæ modò, sed Burgundiæ declararetur, ipse primùm, deinde Ludouicus eius filius. Et Ricardus Theodorici filius item se Regem Burgundiæ dictitabat, quòd Edua quam sibi uendicabat, Burgundiæ caput esset. Et iam nomine Regio euulgato,

LVDOVICVS CAROLOMANVS'QVE Balbi ex pellice filij Regium nomen inuadunt: præclaráque initio facinora aduersus Normanos piratas edidere, & Bossonem eiusq; filium Ludouicum Prouinciæ finibus continere se cogunt. Deinde redeuntes maioribus uiribus, Normanos quum armis arcere non possent, ingentem uim auri illis dederunt, duodecim annorum inducias spondentibus. Nec res diu lætæ fuere. Carolomanus in equo ludibundus, dum refugientem domum puellam insequitur, impetu equi intra humile ostium illatus, corporis compagem soluit: Ludouicus aprum uenabulo premens, intorto aliunde telo transfigitur.

CRAS-

CRASSVS Auguſtus pacata Italia in Galliam profectus, aduerſus alteros religionis noſtræ hoſtes, ſed non eadem felicitate res geſsit. Normani adiũctis Danis, Ambianorum, Attrebatium, Cameracenſium, Morinorũ, Menapiorũ, Brabantinorũꝗ fines populati Gotthofredo & Sigifredo Regibus, Leodiũ, Traiectũ, Tungros, Coloniã, Treuiros, Aquaſgrani, hæc capta diripuerant, cædeque facta incenderant: cum latius uagarentur, in Mediomatricibus Craſſus eis occurrit. Inferior diſceſsit. Ex hoſtibus non modò ſocios amicoſ'que, ſed affines fecit, data Gotthofredo Regi in matrimonium Ægidia Lotarij patruelis ſui Regis filia, Normanis'que Friſia attributa. Hugo Lotarij Regis ex Valdrada pellice filius, Lotaringia repentè occupata, ne à Germanis Francis'ue illo Regno pelleretur, omnia miſcere conatus, perſuaſit Gotthofredo Regi ſororis ſuæ uiro, ut æs militare ex Auguſti Craſsi fiſco petat: ſperans ſiue eo negato hoſtes ex amicis ea repulſa futuros Germanis Normanos: ſiue conceſſo, Auguſti milites factos in medias Imperij prouincias, ubi uideretur, penetraturos. Et ut ſanctum fidei neceſsitudinisque pignus intercederet, ſimul Normani ſua tutarentur, partem Lotaringiæ dotis ergò ſorori Gotthofredoꝗ attribuit. Senſit artem Craſſus. Normanorum Regem æs militare ſibi ſuiſ'que petentem, ad colloquium compoſito loco temporéque euocauit. Henricus Dux poſitis inſidijs aduenientem intercepit, occiditꝗ: ac paulò pòſt Hugonem auxilij deſtitutum, captum, luminibus priuauit, cùm iam prior manus Normanorum Neuſtriam uſsiſſet, fidem'que induciarum in duodecim annos factarum teſtantibus Francis, reſpondiſſet morte omnia extingui, defunctis Regib. induciarum authoribus, ſolutas inducias. Nec Henrico Duci diuturnum Gotthofredi indigna fraude intercipi occiſiꝗ gaudium Normani amiſſo Rege reliquere. Eum cùm Auguſtus cum copijs ad tutandam Franciam Pariſiós miſiſſet, ipſi Louanio, quod oppidum captum obtinebant, profecti, Lutetiam oppugnant, erũpentemꝗ Henricum de induſtria cedentes longius elicuere. Imprudens in cæcas foſſas, quas leui materia terráque ſuperſtrata contexerant, corruens, ſuperuentu hoſtium oppreſſus eſt. Craſſus à ſuarum partium hominibus non Auguſtus modò, ſed Rex Franciæ appellabatur. Neuſtrij publicè detrectabant imperium.

Vt

Vt eos uel tolleret, uel edomaret, nouam pacem cum Normanis composuit, id'que Neustriæ quod nunc Normania est, nomine, ut suprà etiam alibi admonuimus, à nouis incolis indito, incolendum eis dedit. Exin qui iuuenis mira indole fuerat, adeò degenerauit ab illa Caroli Magni stirpe, ut quòd rebus suis publicisque administrandis superesse non posset, curator ei daretur Carolomani filius nomine Arnulfus, nobili exemplo, fratris filius patruo. Ludouicus Germanorum Rex fratrum maximus fato supremum suum diem obiuerat. Vxor quoque Crassi, quam probri cum Luitualdo Episcopo Vercellensi insimulatam Crassus dimiserat iureiurando affirmans eam ab se adhuc integram intactam'que esse: Bene habet, inquit, mariti iureiurando uirgo sum. Ita sacrarum uirginum cœtui se dicauit, piéque in eo admodum & diu uixit: Arnulfus Augustus salutatus, Franciæ quoque regem se dictitabat, res'que pace bellóque gerebat, cùm maxima procerum pars, præcipuè Balduino Flandriæ Comite, ac Fulcone Rhemensi Archiepiscopo reclamante, ODONEM tutorem Caroli Simplicis regnare reliqui ore omnes iubent. Eum Valterus Senonum Archiepiscopus magna cum celebritate pompáque insigni ut aliâs fieri solet inunxit. Is Rex aduersus Normanos, alioquin præclaros bellatores, præclarè bellauit: Lutetiam rursus tentabant. Comes Parisiorum Robertus frater Odonis, idem Magister equitum, à mœnibus summa cum alacritate repulit: in Senones eos uelut tempestas detulit. Agri uastati, oppida defensa, turbata omnia. Ad Axonam assecutus Odo, funestam eis prædam fecit. Miserrima erat Francia, prædæ'que, ac omnium iniuriæ audaciæ'que opportuna. Berengarius Vido'que, quos apud Caluum Augustum in gratia authoritate'que fuisse ostendimus, magnis opibus ac nobilitate inter se conspirant, rerum'que potiundarum, quibus modis id fieri posset, consilium ineunt. Placuit ut Berengarius in Italia, Vido in Francia nomen Imperij inuaderent. Et Fulco Archiepiscopus Rhemensis eum odio Regis Odonis euocabat. In Mediomatrices uenit, quòd eò consiliorum socios cum Fulcone conuenturos ex cōposito sperârat. Sed Odonis opes pius quàm modicæ, ut rediret domum, coegere: ac quoniam peregrè conatus non prosperè cesserat, cum Berengario de Italiæ Regno bellum gerere cœpit. Franci Odonem biennio postquam eum Regem salutârāt, in Aquitania omnino regnare iubent, cætera Francia abstinere. Fulconē cogunt

CAROLVM

CAROLVM SIMPLICEM inungere, duodecimum ætatis annum agentem. id æmulatione rerum administrādarum factum crediderim. Multi enim pro uno tutores extorti sunt, ac armis in Odonem actum, in eumq; Arnulfus Augustus uocatus, uirtute, opib. fortunaq; superior Odo euasit. Cum Simplex undeuicesimum annum ageret, Odo æger decessurus, conuocatis proceribus, talem habuit orationem: SVPREMVS mihi dies adest, qui suo cuique tempore alij serius, alij ocyus aderit, si quid serum in hac uitæ breuitate est. Pater meus Robertus cum in acie aduersus Normanos pugnabat, quot hostes conspiciebat, abs tot gladijs necem eum metuere par erat. Sed à nulla re, à nullius ui uitalia nostra peti non possunt. Mare, cœlum, terra, casus, natura, ius, iniuria, interitum afferunt: & uita nonnunquam morte ingratior, ac multos non natos præstaret. Viuens uobis magis quàm mihi consului, & moriēs consulere debeo. Fratres fratribus in uita sunt, morientibus, ac ex hac exiguitate in illam perpetuitatem æternitatemq; uitæ migrantibus, quicquid in terris relinquitur, unum atque idem est. Et quo propior illi immortalitati fio, eo perspicacius prouideo quàm uos in hac adhuc mortalitate. Diuinior est hominis animus, quàm ut illi sordere non debeant quæ attoniti admirantur mortales. Mens nostra cœli æternitatisq; capax est: Regna uerò suspecta, infida, cruenta, incerta, serua, angusta, insatiabilia. Veros reges, non solium, non satellites, non exercitus faciunt: perdunt interdum, euertuntq;. In primis optandam uobis fœlicitatem publicā duco, quæ neq; inuitis ipsa se offert, neq; quærentibus se abdit. Præstò adest, tenetur, si publicè petatur. Vt famem, ut pestilentiam effugiamus, in manu nostra non posuit rerum creator: Talem uerò ut habeamus rempublicam, talesque leges, quales ipsi constituerimus, in potestate nostra est. Fortunam nullus sibi creat. Suæ quisque mentis institutorumque faber architectusque est. Regnum si affectes, non tam facilè adipiscare, quàm si habeas amittas. Si membra Regni partesque inter se consentient constabuntq;, corpus uniuersum salubre erit. Publica salus, priuatorum res ægras sustentat. Moribunda & affecta respublica, priuatas res uel ualidissimas secum trahit in excidium. Si communis omnium res suum unum sensum consiliumq;, ac unum animum haberet, non indicerentur

rentur gentium conuentus. Nunc quoniam Deus optimus maximus quid in singulo quoque uirtutis fideique foret, cognosci uoluit, par est unumquenque adniti ut quamproximè consilio integritatéque potest, accedat ad illum animum, quem si communem cunctorum'que unum eundemq́ Deus uoluisset, singulorum sapientia nequaquam opus foret. Sed quod natura nobis inuidit, ipsi præstate. Vbi enim uirtus magis elucebit, uos malo conspirationis animorum quàm de Regno certamen inire. Concordia aureum est ác adamantium uitæ uinculum: regina heráque, omnia in pace, uita, festiuitate tenet. Discordia uastitatem, solitudinem, orbitatem, agris, oppidis, Regnis affert. Patriæ, á qua omnia accepimus, omnia redonemus. Carolus Balbi filius, id quod ius æquum'que postulat, Rex uocitetur, à quo amouere ius Regni uniuersus terrarum orbis si conspiret, nō ualeat, etiam si sceptra manu extorqueat. Vitam hominis, quendam in theatro actum arbitremini. Quicquid homo cogitat molitur'que, id non modò posteritatis (quæ incorruptè iudicabit) oculis patescet, sed iam perspicitur ab ipso cœlo ad spectaculum circunfuso: cuius oculis uos ita componite, ut uitæ breuitatem tanquam unius diei ludos si spectatoribus probaueritis, maiora quàm concipi animo in præsentia possint præmia perceptum iri sciatis. Hæc Odo moribundo corpore, sed uegeto pectore dixit: sed nullius minus quàm fratris sui paterno nomine Roberti animum permouit. Is enim inter factionis suæ homines eam actionem mouit, quæ ne cum ipso quidem extincta fuit, sed immortalis, tantos spiritus proli eius subdidit, ut tandem ad Regnum peruenerit. Dictitabat consensione conciliòque uniuersæ Franciæ ius Regni ultrò Odoni delatum, eodem exemplò quo ad Pipinum delatum fuerat. Si iure Pipinus regnasset, iure Odonem regnasse, nec potuisse ulla in morte, uoce supremaue obtestatione translatum, in domum suam regnandi ius stirpi Balbi restituere. Ius enim regni Franciæ, non singulorum hominum, capitum'ue, sed sanguinis esse. Mortuo sine liberis Odone, testificatione semel uniuersæ Franciæ iusto ac legitimo Rege, fratrem se iustum ac legitimum regem esse. Multi se illi comites addebant. Et conatus e uestigiò non irritus cecidisset nisi dum res nimis immoderatis, ut de regno assolet, studijs agitur, trahitur'que, Normanorum arma nouum tumultum exciuissent. Eorum lingua Northus septentrio, Manus uir est. Tacitus tradit Germanorum uoce Nerthum terram matrē esse, Manum Tustonis terra editi Dei filium conditorem gentis creditum. Normania suum uni nationi nomen est, quæ oceanum accolit, Danis Cimbricæq́ Chersoneso finitima. Septentrionalem tamen cardinem spectantes gentes, in uniuersum Normani ea tempestate uocitati uidentur, à quamplurimis Scythæ nuncupati. Et Luitprandus Ti-

dus Ticinensis Græcarum rerum non ignarus, illorum'que ferè temporum æqualis, tradit Normanos Constantinopolin usque excurrisse; ac ut alij sint quàm qui Galliam uexarunt, Russos eosdem nomine extitisse. Nec uero simile sit unam tantum nationem angustis finibus utentem, totam propè Europam terra mari'que uno eodem'que tempore armis peruagatam. Quicunque ex illius uasti oceani ora, insulis'que septentrionis, ac peninsulis incompertæ magnitudinis arma ferebant, Normani à Gallis uulgò nuncupabantur. Cæterùm satis constat, qui postremi Neustriam tenuerunt, ex multis unam nationem fuisse, Danis sociam, finitimamque. Falsorum Deorum cultores erant. Vetustissimorum temporum opinione, piraticam in laude ponebant. Nec modò arma horrenda, sed ut hominum nondum pietate religione'que nostrorum, etiam libido atrox. Sacratas Deo uirgines interemere, quæ ad pudorem à probro uindicandum, facie uoluntarijs notis compunctæ, speciem oris sibi deformauerant. Nulla non ratione ad uictoriam nitebantur: nihil pensi habebant quibusnam artibus conata perficerent. Nonnulli eorum Duces simulato consilio religionis Christianæ profitendæ, quidam etiam morte simulata nostros adducebant, ut in oppida se reciperent: atque ita nihil timentibus à pompa funebri nostris, qui tanquam funere efferebantur, exiluisse, omniaq; crudelitatis auaritiæq; ac libidinis exempla edita feruntur. Hastingus, archipiratæ animo deposito, fidei Calui se tradidit: ob uirtutem'que Comes Carnutum est creatus. Carolo Simplice Rege Rhollo maiore fatorum mole uenit. Nauigâti somnium fuisse fertur, se elephantia correptum, nitidissimo fonte ad radices editissimi montis oriente lotum conualuisse, moxq; uerticem conscendisse: Enarranti quæ in quiete uidisset, quendam religionis nostræ captiuum coniectorem ita somnium ei interpretatum: Elephâtia, cultus Deorum est, quo laboras: aqua lustrici fontis sacra purificatus, ab imo ad summas opes peruenies. Constat eum non animo in CHRISTI nomen hostili uenisse. Siue religione perfusus, siue ut nostrorum animos primo statim aduentu sibi conciliaret, diuæ uirginis Ameltrudis reliquias argenteis forulis inductas à sui nominis piratis aliunde sublatas, in Neustriam descensione facta, ad quod primum occurrit templum exposuit, uim'que sacris locis, agricolis'que, & se dedentibus uicis, castellis, oppidis fieri uetuit. nihil minus quàm prædo uidebatur. Opem quoque Berengarij Bellouacorum Comitis filiam sibi toro iunxit: ut animos Neustriorum sibi conciliaret, amaretur'que magis quàm timeretur. Nec acerrimum nec continens id bellum fuit, apparebat'que Rhollonem sedes tantum sibi in uastis propè bello piratarum'que iniuria locis quærere: neque Simplex ipse magna uirtute, neq; unum consilium Francorum erat. Populares

factionibus de regno agitabantur. Id bellum in uicesimum annum extractum est, cùm & Franci inter se discordes, alij Roberto studerent, alij Simplicis maiestate tenerentur. Tandem Rotomagenses cùm frustra auxilia diu expectassent, coacti deditionem fecere. Cætera deinceps facilia fuere, iunctique Normani noui cum pristinis, eam regionem cultissimam frequentissimamque reddidere. nec dubitatum quin uulgò Normania ea appellaretur. Rhollo religionem nostram professus initiante Francione Episcopo Rotomagensium, Robertusque nomen ei inditum, patre sacræ ablutionis Roberto Regis Odonis fratre. Normani historici scribunt Carolum Simplicem Regem ei Aegidiam filiam collocasse. Aegidiam Lotarij Regis filiam Gotthofredo regi Normanorum in matrimonium dedisse Carolum Crassum ostendimus, eundem Normanis Neustriæ partem incolendam tribuisse. Non abhorret à fide, eius gentis scriptores non satis diligentes, cum & Crassus & Simplex Caroli uocati sint, Aegidiam à Crasso datam, tradidisse à Simplice datam: & cum utique filia Regis fuerit, Franci Regis filiam credidisse, ac eam Rholloni suo collocatam. Normaniæ Dux beneficiarius Rhollo à Simplice dictus, data utrinque fide iusiurando. Quòd si Regia puella despondenda erat, non utique seniori iam Rholloni, qui fœdere cum Francis icto paucos annos superfuit: sed Gulielmo filio eius iam pubescenti collocata fuisset, quique patri Duci in Ducatum successit, ex Ope susceptus. Sunt qui Rhollonem Gotthofredum uocitatum dicant: Sed necesse est alium fuisse Rhollonem Ducem, quem generum Simplicis fuisse prædicant, alium Gotthofredum Regem, cui Crassus Lotarij filiam (ut ostendimus) collocauit, quòd Gotthofredus multis antè annis in Frisia circunuentus ferro cecidit: Rhollo summa senectute in Neustria domi tranquilla pace fato functus fuit. Gerlo quidem propinqua cognatione Rhollonem attingens, nobilissima uxore ac arce Blesensi donatur. Ex eo natus Theobaldus cognomine Vetulus, pater Odonis primi, unde Odo Campanus Comes. Moriens Rhollo filium Gulielmum fidei Roberti commendauit: isque & adolescentem rexit, & gentis clientelam suscepit, opes undique sibi concilians, quod Regnũ in dies magis appetebat quod Simplice Rege facilè consequetur. Mirũ est robustissimorũ hominum robustissimã ferè prolẽ esse: summorum uirorum nobilissimorumque ingeniorũ sobolem tandem hebescere: utque singuli morituri nascimur, ita indolem stirpium, sanguinisque ac familiarũ suos uelut natales incrementaque habere, consenescereque. Pectoris uigor fuit in Pipino Crasso, ignea mẽs in Carolo Martello, numẽ propè ipsum in Pipino Rege, animus orbis terrarum ac cœli capax in Carolo Magno: eo Rege Augustoque Franci in summo constitere. Ludouicus Pius paterna magnitudine multo fuit inferior,

Caluus

Caluus propior adhuc laudi quã uituperationi. Balbus breuitate Regni ac Imperij est obscuræ memoriæ. In Simplice consenuit maiorum gloria, & noua nobilitas industria sibi uiam in solium patefecit apud Francos: id quod etiam apud Germanos accidit in alia eiusdem Caroli magni progenie. Carolus Crassus Augustus (ut ostendimus) nullo exemplo curatorem habuit fratris filium Arnulfum Augustum: quo Imperatore Hunnorum noua & ingens manus ad cognatos suos ex Scythia profecti, in Pannonia sedes cepere, ubi Hunniæ nomen Francorum armis propè deletum nobilius effecere, hi'que Hungari dicti. Arnulphus XI annos imperauit, fœdo genere mortis nobilis. Normanorum piratarum ingẽtem cædem fecit. Italiam factionibus, & domestico, ut assolet, bello fessam, atq; ideo externorum armis iniuriæq; opportunã ingressus, Ambrosio Bergomatium Comiti gulam fregit. Formoso Pontifici à Romanis uexato opem tulit, remq; Romanam pacauit, Vidonem regẽ fugauit. Firmũ urbẽ, ubi Vidonis uxor degebat, obsedit. Arte muliebri uictus est, corrupto pecunia intimo Augustalis aulæ ministro. Huic mulier clàm ad se deducto, Cæsaris, inquit, animũ in me immeritã ira succẽsum placare cupio. Hæc potio (poculũ manu gestabat) tristitiã discutit: lætitiã, amores, festiuitatẽ, ludos, iocosq; & omnia gaudia mẽti affert. eo uiri mei animũ furentem ad sanitatẽ reuocaui. et ut sine noxa sumi scias, experire. Simul seruo uel ægro, uel ægrum agenti introducto poculum porrigit: quod cum is ebibisset, intra horæ spatium ualidus uigẽsq; extitit. illa Germano alteram, & aliter medicatam potionem, uimq; auri tradidit. Arnulfus epoto ueneno correptus lethargo graui, per triduum excitari inclamantibus suis uellentibus'que non potuit. Euigilans tandem soluta obsidione domum reuertit, ac aliquanto post phthiriasi decessit. Duos reliquit filios ex concubina procreatos, Vendaldum ac Ludouicum, paternis tantùm natalibus, nulla præclara gesta re nobiles. Ille paucorum annorum Lotaringiæ Rex, hic solo nomine Augustus, obijt anno salutis noningentesimo duodecimo. Ita Imperij nomen à stirpe Magni ad nouam uirtutem nobilitatem'que delatum. Cum procerum Germanorum concursus fieret ad Othonem Saxoniæ Ducem, eum'que rebus gestis sanguine'que nobilissimum, ac summa prudentia uirum: sed senecta inualidum, Augustum salutarent, ætatis excusatione usus, Si Germanicis rebus, inquit, usui esse dextra mea, ars'ue rerũ gerendarum posset, nullum corporis laborem, animi'ue solicitudinem pro communi salute recusarem. Nunc cum Imperiũ rerũq; arbitrium à sobole Caroli Magni transferatur, magnarum'que rerum inclinationes magnos motus afferre soleant, non patriæ tantùm amantissimo Duce opus est, sed & qui sciat, possit'que, ac audeat inter tela uolitare, exercitũq; non consilio magis regere, quã

exemplo mouere. Quærendus uobis uir, non qui ex Imperio decus sibi expetat, sed Imperio afferat. Id quod unum possum, consilio uos rem'que Germanicam iuuabo. Conradus Franconiæ Dux, & opibus, & robore animi ac corporis, fide'que ac existimatione & maiestate est sustinendæ moli ponderi'que huius tantæ rei, quam mihi iudicio uestro ultro detulistis. Authore Othone Conradus designatus Augustus, cum Francis societatem ac amicitiam iunxit. Septem regnauit annos, cum interea Ludouicus filius Bossonis spe Italici Regni, Augusti'que nominis, quod Ludouicus maternus eius auus obtinuisset, adductus, in Italiam transcendit. Eum Berengarius prælio uictum cepit, dimisit'que iureiurando adactum se deinceps Italicis rebus temperaturum. Domum reuersus, uix annum conquieuit, exin Italia contra iurisiurandi religionem repetita, rursus captus, luminibus priuatur, anno eius seculi sextodecimo, quo Simplex Rex uirtute suorum Lotaringiam recepit. Edidit & illud memorabile ac religione plenū. Summi proceres profani locupletissimorum cœnobiorum opes beneficio Regum acceperant, ac monachis tantum in sumptum suppeditabant quantum necessarius usus postulabat: ex eisq; ipsi deligebant, qui non Abba (nam id sibi nomē uelut amplissimum arrogabant) sed Decurio uocitaretur. Permultas ætates is mos tenuerat. Iam Episcoporum iura inuadebant. Simplex, coacto concilio, diuitias Pontificū sanctas esse constituit. Cœnobiorum libertas sanciri nondū poterat, quòd eorū facultatibus Robertus Magister equitum ac Hugo fratres militem alebant, ac iam cum factionis suæ hominibus occupare Regni ius cōtendebant. Alterius factionis Princeps erat Balduinus Comes Flandriæ, infestus hostis conatib. Roberti, quòd indignè ferret, illum, cùm ipse nepos Calui Augusti esset, Regni Franciæ insignia transferre ad se conari, superstite Caroli Magni progenie, cognationeq; causæq; Simplicis acerrimus propugnator erat, quā ipse Simplex per ignauiā socordiāq; proderet, Et, quod illi exitio fuit, animi consiliorūq; eius potētes erant hi qui Roberto dissimulāter cupiebant, sublato inter fidē perfidiāq; discrimine. Nec à bello cessabatur. Normani fanum Quintini de Heberto Viromāduorum Comite ceperant. Mox id Rhodulphus Balduini Flādriç Comitis frater idē Cameracēsium Comes receperat, repetētiq; Heberto, se uirtute partū retenturum respondit. Accensis animis Hebertus qui à Normanis uictus fuerat, Rodulphū qui Normanos uicerat, in pugna occidit. Hoc iusto bello actū: illud indignè, quòd in cōcilio procerū inermi uariantibus studijs, Fulco Archiepiscopus Rhemorum à quodam Vinemaro interimitur, nec parricida in tanta celebritate comprehensus est: tā ualidæ opes factionis erant. Patrū rursus conciliū habitū. Erant qui Fulconis memoriā ream maiestatis agerent, quòd

conuin-

conuinceretur euocasse Vidonem in Franciam, spopondisseque se manibus suis eum inuncturum, Francorum que Regem salutaturum. Manu Vinemari occisum Fulconem fama ferebat, sed maiore uiro authore. Ita Robertum significabant, quod is Fulcone uiuo desperasset se nomen Regium sacramque inunctionem obtinere posse. Erant qui Vinematum Flandri familiarissimum esse dicerent, eum que Comitem earundem quidem publicè cum Fulcone partium, sed suo nomine inimicum extitisse, quod Fulco diui Vedasti cœnobium sibi uendicasset, quod Comes per multos annos more temporum obtinuisset. Ita dum duo summi authores insimulantur, ipsis impunè fuit. Vinemaro aqua tantum & igni interdictum. Quieta interim à piratis Normanis Francia, Hungari per populati Germaniam, Galliam etiam usserunt. Franciæ quoque domestica bella, quorum consilia diu coacta fuerant, erupere. In Fulconis locum suffectus fuerat Herueus Pontifex Rhemorum, non alienus à Roberti causa. Simplex ferox erat, quod Lotaringiam amissam tanto ex interuallo Francis recuperasset. Id sibi summæ gloriæ ducebat, militeque Lotaringo succinctus erat. Conradus Augustus, ubi morbo graui correptus bella obire ipse non poterat, simul supremum diem sibi adesse sensit, conuocatis Germanis proceribus, eis author fuit, ut Henricum Othonis Saxonũ Ducis (cuius beneficio ipse ad Imperium peruenerat) filium patre summo Duce dignum, Augustum crearent. & is cum Franco Rege fœdus icit, ei que poscenti Germanorum copias auxilio misit contra aduersariorum factionem: Germanisque magis quàm suis sese credebat committebat que Simplex. Ea res nouam flammam inuidiæ apud Francos illi conflauit, auxit que eã mox quod credebatur in animum induxisse, se Franciamque Henrico Germanorum Regi subiicere, ne bello à Germanis uexaretur, sed eorum auxiliis, si opus esset, iuuaretur. Id uerò uniuersa propè Frãcorum nobilitas non ferens, ad æmulum Regni Robertum studia uiresque inclinauit. Consensu hominum permotus Herueus, eum inunxit. Miraculo mortalibus fuit quod die tertio ab ea inunctione obiit Archiepiscopus. omen in Robertum uertit. Seulfus suffectus. In Suessionum finibus in aciem descensum. Pugnatum ut de Regno par erat, cum pro Simplice Flandri, Lotaringi, Germani præliarentur, pro Roberto nuper Magistro equitum, nunc nouo Rege, qui Francorum ægerrimè ferebant Franciam à Germania, cui leges dedisset, iura petiere. Cum altera pars sub Simplicis Regis signis uelut Duce careret, sibi quisque Dux adhortatorque erat, nec alterius imperium expectabat. Altera nimis ardentem Ducem habebat, & magis recentis Regii nominis quàm uitæ memore. Maiestas in utroque sancta: in altero, quod antè Rex fuisset quàm natus, quod patre ac tot maioribus Augustis ortus, quod

una eſſet reliqua Caroli Magni agnata ſoboles. alterum commen dabat recens ſacrum, ſua uirtus, Odonis fratris memoria, aui mors pro Francorum rebus obita, ac cauſa belli ſuſcepti in uulgus iactata, libertas, nomen'que Francorum hactenus gentibus nobiliſsimum, ne Germanis Regibus, ne Auguſtis exteris ſeruiret. Nec tunc fortuna Franciæ rem ambiguam decreuit. Altera acies perpaucis militum deſideratis, nouum Regem ſuum dum acerrimè ante ſigna pugnat, circumuentum, amiſit: alterius cædes ingens militum facta, Simplice Rege incolumi, qui unus petebatur. Id exitio Simplici fuit, quòd ſublato æmulo, cùm non haberent hoſtes, pro quo Rege pugnarent, in morem uicti animum demiſit, quem potius bello uiciſſe uideri uelle oportuiſſet: oratores'que aliquanto pòſt ad hoſtes, Hebertum'que hoſtium principem miſit propè ſupplices, ac alteros ad Henricum Germanorum Regem, qui Lotaringiam ei redderent, nouáque auxilia peterent. Nulla inde controuerſia fuit, quin Simplicem uelut à Frãcico nomine deficientẽ Hebertus ad ſe accerſeret in ſpeciem ſpemque rei Francicæ componendæ, comprehenſumq́ in cuſtodia haberet. Ita dum anceps fertur in poteſtatem Viromandui, Peronam profectus, præſidio cuſtodibus'que circumfuſis adductus eſt, anno ſalutis noningenteſimo uiceſimo quarto, ut regni iure cedere ſe in procerum concilio profiterentur, illud'que dono dare RODVLPHO Burgundię Regi Ricardi filio poſt Ludouicum Buſſonis filium in Italia captum, luminibus'que orbatum, magnis opibus uiro, ſuóque per baptiſma filio. Ferox Burgundio eò erat, quòd in matrimonio habebat Bertam Burchardi Sueuorum Ducis filiam, Francorum amantiſsimi, cùm cæteri Germani alieniores à Francis haberentur. Imperij etiam uelut uagi ac in medio poſiti ſpem affectans, in Italiam cùm tranſcendiſſet, Berengario uicto, rerũ illarũ magna ex parte trienniũ potitur. Mortuò in cuſtodia Simplice, anno eius ſeculi ſexto & uiceſimo, cũ Italos iam eius pœniteret, in Galliam rediit. Continuò Hugo Arelatenſium Rex in Italiam uelut uacuam poſſe poſſeſsionẽ ſpe Imperij ſe contulit, quòd Prouinciæ Regib. Italiã Auguſtumq́ nomẽ, ut edocuimus, deberi diceret Gallis Germanisq́, ac Italis de arbitrio rerum decertantibus. Ac ut Rodulphum, quem mox mutatis animis reuocari ab aduerſa factione

comper

compertum habebat, ab illis consilijs penitus auerteret, cui bello imparem se opibusque sciebat: icto fœdere, quicquid ipse in Gallia urbium finium'que obtinebat, ei tradidit iureiurando adacto in Italiam deinceps non ducturum se. Henricus quoque Cæsar pacem cum Francis seruauit: tantum à Rodulpho Rege lanceam mirifici operis, ac, ut Sigibertus, Luitprandus'que & Otho authores sunt, clauis crucifixi Domini affabre in ea locatis sanctam, precibus promiscuè minis'que ac muneribus extorsit, illam pro sacro sancto Imperij insigni posteris relicturus, quæ apud Constantinum Magnum in summa ueneratione fuisse ferebatur. Inter tot rerum fluctus, qui post mortem Balbi usque ad Simplicis obitū rerū apud Francos potiti sunt, nulli eorum iusti Reges apud Francos numerantur, quòd is unus ad Regnū iure institutisque Francorum uocaretur. Mortuo Rodulpho Rege LVDOVICVS Simplicis filius ex Anglia, quo se ad auunculum Angliæ Regem cum Oginia matre comprehenso patre contulerat, reuocatur, anno eius seculi septimo & tricesimo, quo & Henricus Cæsar decessit, successore Othone filio in nomē Imperij, ac Gisleberto genero in Lotaringiæ Ducatum. Hic Ludouicus Transmarinus cognomēto est, quòd matre trāsmiserit, & sub recente casum pàtris in custodiā traditi, patria profugus, & æmulo Regni sublato domū repetens. Quinque annis à domesticis externisque armis Frācia cōquieuit. Exin Lotaringiæ recuperandæ spes ostētata, quod Gislebertus Dux res Germanicas perturbarat, ab Othone Cæsare deficiens: Henricūque Othonis fratrē Cæsarem salutabat, quòd eū diceret Hērico Cæsare procreatum: Othonem in nullā Imperij spē ex eodem patre nondū Cæsare designato genitū. Quamplurimi nobilissimi'que proceres huic causæ aderant, in quibus Euerardus Comes Palatinus. Ingentis belli mores terror'que animis mortalium proponebatur. Francus Rex in Lotaringiam aduersus Othonis opes duxit, omnia'que ea parte metu compleuit, percurritque ad Bresacum usque Alsatiæ oppidum. Henricus in leui pugna uulnere graui accepto, cùm in potestatem Othonianorū uenisset, necesse habuit cum fratre miti indulgentissimo'que gratiam reconciliare. Gislebertus dum Rheni transitu Othonē arcere conatur, ipse rapiditate altitudine'que fluminis submergitur:

Euerardus ferro occubuit: cæteri dilapsi alij alio. Francus Rex affinitate cum Othone iuncta, Lotaringiæ spem omisit. Gerberga soror Othonis, quam Gislebertus in matrimonio habuerat, Franco Regi nupsit: Lotaringiæ Ducatus Othoni Comiti datur: eo insequenti anno mortuo, Conrado Othonis Cæsaris genero tribuitur. Aliquanto post in Conradi defuncti locum suffectus Bruno Othonis Cæsaris frater, insolenter Archidux Lotaringiæ appellatur, idem Agrippinensium Archiepiscopus non multo ante creatus, ut sanctitati uires adderentur. Altera Othonis Cæsaris soror Auida nupsit Hugoni cognomine Magno, Roberti in Suessionem finibus occisi filio, Magistro equitum, eidem Parisiorum Comiti, quem nonnulli rerum scriptores Fracorum Ducem uocitarunt. Hic Hugo ex Augusto connubio nobilior effectus, patrios spiritus induens, in spem Regni erigebatur, nec sinebat causam familiæ suæ morte patris extinctam. Arnulfus Flandriæ Comes Balduini filius constantissimus propugnator Regiæ causæ, Gulielmum Normanorum Ducem Rhollonis filium ad Principatum in Somonæ fluuij insula interceptum interemit, ultus Rodulphum patruum Samarobrinensium Comitem, armis aduersæ factionis, cuius signiferi Normanorum Duces erant, occisum. Normania magis quàm unquam aliâs florebat uiris, armis, telis, equis, classe, auro, nouis colonijs. Aigroldus Danorum Rex patria Regnóque à filio pulsus, sexaginta nauium classe cum bona parte nobilitatis, quæ uitam extorrem agere, quàm filio patre profugo parêre mallet, paulò antè in Normaniam ad Ducem peruenerat. In Constantiensium finibus sedes his datæ. Normani metuebant, ne Ducum maiestate à Francis spoliarentur. Ludouicus Rex Rotomagum profectus, repentinò aduentu suo suspicionem gentis auxit. Arma corripuere, se suáque tutaturi si quis iura libertatis imminuere conaretur. In periculo erat Rex ne popularibus furentibus aliquid secus accideret: casusque paternus memoriæ ac propè oculis eius obuersabatur. Ricardum Gulielmi filium Ducē Normanorum pronuntiauit, eumque suis ita salutandum colendum'que dedit: & in possessione paternorum opum collocauit. Ita in præsens deposita arma, sed animi tamen adhuc lababant. Accessit quòd Hugo Regi cœpit esse ex professo infestus. Otho Augustus ad amicitiam inter duarum sororum suarum uiros iungendam, in Galliam magno cum exercitu profectus: ut maiestas nominis uiribus cumularetur, ad officium Hugonem reuocauit. & Normani conquieuere. Aigroldus Rex peropportunè à suis ab exilio in Regnū restitutus, lætiorem pacem Francis reliquit: sub quod tempus, ut apud eius sæculi æquales inuenio, Hebertus fato diem suum obijt. ad Fanum Quintini funeratus est. cùm sit recentior fama, eum iudicio

suo

suo damnatum, comprehensi Simplicis Regis pœnas filio Regi Ludouico dedisse. Hunc in conuiuio procerum simulasse se ab auunculo Angliæ Rege per literas consuli, quid meritus supplicij uideretur quidam ignobilis cliens, qui patronum nobilissimum prodidisset: Hebertum accubantem, cum in caput suum consuli se ignoraret sententiam rogatum, restim deberi censuisse: atque ita uoce sua damnatum, è conuiuio abstractum, suspensum'que. Sed haud scio an non passuri fuerint Principes factionis cum Rege certantis, ex hilaritate mensæ auelli ab se nobilissimum uirum in quo ingens uirium robur partibus suis foret. Cõstat Albertum filium Heberti opibus in aula floruisse, ac patri in Comitatum successisse. Rex decessit anno eius seculi quinquagesimoquinto. Reliquit liberos, Lotarium, Carolum'que. Hugo quoque procreauit liberos, Hugonem cognomento Capetum, & Othonem generum successorem'que Gilberti Burgũdionũ Ducis, & Henricum Othone fratre mortuo futurum & ipsum Burgundionum Ducem. LOTARIO Transmarini Regis filio Rege, apparuit quantum fœlicitatis rebus afferant finitimorum Regum Imperatorum'que opes inter se (id quod perraro accidit) consentientes.

Primus Otho Augustus pacem Francorum perseueranter ac æquè colens, læta omnia effecit, factionum'que contentiones sedauit, quòd idem Lotarij Regis & Capeti Magistri equitum ex familia Regum æmula, & in possessione Regi semel atque iterum collocata erat auunculus. Is suorum amantissimus, Aquasgrani sorores cum liberis accersiuit. Secundum imperium, rerum'que arbitrium à iusta sobole agnationeq; Caroli Magni ablatum, primus hic Otho iustus legitimus'que Cæsar numeratur, quòd Conradus Henricus'que, & cæteri qui interea ingens nomen sibi uendicârant, Pontificis Maximi authoritate benedictioneque caruerint, Othonem Iohannes duodecimus Pontifex Maximus coronauit: ad eum'que in Germaniam reuersum concursus totius orbis terrarum fiebat. E' Francia Francus Rex cum fratre Carolo, mater'que Gerberga, Magister equitum cum matre Auida, utraque Cæsaris sorore, affuere. Duces nobilissimi genere factis'que comitabantur. Totius Latini nominis proceres aderant, & summi Græcorũ uiri, quòd Nicephorus Augustus Theophaniam filiam

Otho-

Othoni filio per oratores despondebat. Festi celebres'que dies ludis, conuiuijs, omni magnificentia, hilaritate, comitateq; acti. Nunquam Francicum nomē iunctius Germanico fuit. Germani quoque gloriam antiquorum Francorum Regum Ducumq; ac Augustorum suam ducunt; quòd oriundos ab se eos prædicent, apud seque Francos adhuc Orientales esse: hos in Gallia Occidentales dictos, sobolem illorum esse. Sed animorum germanitas inter utranque gentem nunquam maior propiorq;, quàm Othone Cæsare fuit. & Bruno Dux Lotaringiæ rebus domi compositis, Ragineriocq; Montēsium Comite comprehenso, ac in perpetuam custodiam tradito, quòd comperisset eum Gisleberti Ducis consanguineum fauore cognationis Lotaringiæ Ducatui imminere, in Franciam uenit. Quo par fuit cultu exceptus, authoritate effecit, ut ad domesticæ pacis certiorem sanctiorem'que fidem Comiti Parisiorum Capeto iam Duci Francorum salutato Francus Rex Pictones etiam Comitatum tribueret. Dum controuersias cæterorum Ducum componere contendit, morbo correptus Compendij decessit. Normanus Dux simultatem cum Theobaldo Carnutum Comite gerebat. Ad bellum utrinque descensum. Comes Eburouices prodente Gilberto Præfecto de Normanis cepit. Ad Hermeuicum pugna uictus Theobaldus, ex hostico reliquas copias deduxit. Verebatur Ricardus ne Comes suo nomine id bellum gereret, sed ope Regis subnixus: neque enim unam omnino ciuitatē Carnutes esse bello uniuersæ Normaniæ tolerando: profectò Lotarij Regis Frāci conatus consiliaque eò spectare, ut Normani Duce spolientur, nullum'que sit in Gallia Normanorum nomen, Franciæ'que res eo statu sint, quo ante Rhollonis aduentum armáque fuerint: externis sibi auxilijs opus esse ad Regium bellum propulsandum. Dani Consanguinei uim ingentem bellatorum classe aduexere. Hi pro Normanis omnia pericula erant adituri, falsorum Deorum ueneratores. Eburouicibus iussu Regis Normano redditis, paceq; communi facta, Danorū aliquot Christiani effecti, partim uoluntate apud Francum mansere, partim domum reuertēre: omnes finem uexandæ Franciæ fecere. Sexto & tricesimo Regni sui anno mortuo Othone primo Augusto, successoréque filio Othone secundo, Raginerius ac Lambertus Raginerij Montensium Comitis filij, quorum alteri Carolus Lotarij Regis frater Gerbergam, alteri Hugo Auidam filias collocârant, ad Peronam Varnerium Ranoldum hostes paternos atroci pugna commissa occidunt, recuperatis'que opibus paternis ad fluuium Axonam Buxide castello communito Lotaringiam infestam Othonianis faciebant. Germanus id indignum ratus, exercitu ingenti coacto Buxidem expugnat, solóque adæquat: ex Francia'que Carolo Lotarij fratri euocato Lotaringiam Du-

catum

catum tradit: ut is beneficiarius Cæsarum iureiurando effectus, fratrem Regem Francos'que minus respiceret. quæ res ut Germanos illi conciliauit, ita suos ab eo abalienauit. isq; alterā filiam Hermengandem Alberto Comiti Namurcensi Germanicarum partium acerrimo propugnatori collocauit. quo ex matrimonio septima pòst ætate soboles orietur Balduinus Comes Annoniæ, ex cuius filia Elisabeta Philippus Augustus Francus Rex procreabit Ludouicum patrem diui Regis, & ipsum uirum sanctum, utroq; stemmate nobilem, materno uerò Augustiorem, ac à Carolo Magno deducto. Tunc causæ animiq; discreti, ac in bellum erecti. Lotarius certatim Francis nomina dantibus coacto exercitu, tanta celeritate Lotaringiam percurrit, ut Aquisgrani iuuenem Cæsarem nihil minus expectantē propè oppresserit. Ægrè Otho euasit. quā ignominiā ut elueret, delectu habito Lutetiam infestis signis peruenit. Eruptione ciuium prǽsidijq; nobilissimos fortissimorū suorum desiderauit. In reditu quoq; ad Axonam fluuium fortè imbribus inflatum tumultu iniecto, magnam impedimentorum partem amisit, carpente nouissimum agmen hoste. Mox ultrò citroq; commeantibus sanctis uiris, ad colloquium congressi sunt Rex Cæsarque, armaq; posita. In Lotaringiǽ possessione Carolus permansit, sed angustioribus finibus descripta, quàm ante fuisset. Non contemnenda enim pars, hinc Agrippinensium, illinc sacræ Leodiensium ecclesiæ attributa est. Noui etiam postea magni nominis Ducatus Comitatus'que instituti sunt, ex illius cuius Regno æquandæ regionis corpore uelut membra dirempti. Niuellæ, Louanium, Bruxellæ, Antuerpia nominatim Gerbergæ Reginæ doti dicta erant. Isq; Marchionatus Sacri Imperij à Germanis appellari cœptus, qui aliquātò pòst Gothofredo Barbaro Gerbergǽ consanguineo obuenit. Mortuo decimo Imperio sui anno Othoni secundo filius successit Otho tertius. Tunc Francus repetito Lotaringico bello, Viridunum eiusq; oppidi Comitem Gotthofredū capit. Sed supremis suis diebus Cǽsari Comitem, Comiti opes restituit. Lotario defuncto anno eius seculi sexto & octogesimo, LVDOVICVS filius successit. Is annū omnino regnauit, ultimus qui ex agnatiōe Caroli Magni regiū nomen gesserit. Carolus eius patruus Lotaringiæ Dux non satis Francis probatus, quòd Germanorum Imperij totus fuisset, dū ex

Lotarin

Lotaringia in Franciam ad ius Regni capeſſendum uenit, obuium cum delecta manu habuit Hugonem Capetum factionis plus iuſto ualidæ. Ad Laudunum pugna commiſſa, fortuna uiribusque & mortalium ſtudijs inferior Carolus, in oppidum propinquum ſe recepit. Cum obſeſſus eruptione cæde hoſtium feciſſet, nouis copijs contra aduenientibus arctior facta eſt obſidio. Noctu Aſcelini epiſcopi ciuitatis proditione reſeratis portis, intromiſſoque Capeto, comprehenſus in cuſtodiam Aurelianum mittitur. Ita tertium ſtemma in ſolio locatur, haudquaquam Francis pœnitendum. Iam certus Rex CAPETVS nihil prætereа grauius in Carolum auſus, quàm ut perpetua diligentique eum aſſeruaret cuſtodia. ei tamen copiam uxoris tam liberam fecit, ut is liberos ſuſtulerit Ludouicum, Carolum'que. Sed ij intra pueritiæ annos deceſſerunt. Comes Flandriæ per proauiã Magno iuſta cognatione iunctus, coronatione Hugonis intereſſe noluit, Regum Francorum beneficiarius. Excidiũ ei Capetus parabat, aliquotq; iam oppida de illo ceperat, cum quæ opes maximè infeſtæ ad eam diem Flandro fuerant, hæ ſalutem attulere. Ricardus ſecundus Dux Normanorum primi Ricardi filius authoritate gratiáque, qua multum poterat, Regem permouit, ne quietum malum ultrà excitaret. Qui nouo Regno ex profeſſo non ſint hoſtes, eos pro amicis habendos. & uerebantur Dux, ne aſſueſceret Hugo illuſtres opibus familias euertere, ſe ſecundum à Comite peti poſſe. Et pax & oppida reddita Flandro, cùm per oratores ſe iureiurando deuinxiſſet ROBERTO, quem pater Hugo Regem ſibi cooptatum ſacrandum curârat, ne in nondum firmato regno, ſi poſt fata ſua id differetur, exorjri poſſet in tanta mortalium cupiditate Regni ſcelere uirtutéque petendi, nouarum rerum moles.

moles. Simul Arnulfus Lotarij Regis Franci frater materno genere impar Archiepiſcopus Rhemorum coacto Patrum concilio ob paternam maieſtatem Hugoni inuiſus, prętextu illegitimorum natalium ſede deijcitur, reclamante uno Seuino Senonum Archiepiſcopo. Gilbertus Aquitanus Philoſophus Othonis Cæſaris primùm, Roberti deinde Regis præceptor, ad ſuſpicionem uſque magicarum artium doctus, in deiecti locum ſubſtituitur, eruditione quàm uita melior. Plus leges quàm Regis uoluntas ualuere. Ioannes Pōtifex Maximus Leonem in Franciam Legatum miſit, qui cognita cauſa, concilij acta reſcidit: hortatus'que Hugonem, ut contentus Regno quod immortale optaret: in domo ſua eſſe, cum ſene Archiepiſcopo bellum non gereret. hoc ad gloriam eius, uitæꝗ integritatem pertinere. Et ne Gilbertus Cæſarum Regumꝗ adoleſcentię moderator, ad priuatam inhonoratam'que uitam recideret, Rauēnatium Archiepiſcopus creatus, ad ſummum Pontificatum malis artibus peruenit, Syluester dictus. Hugo anno huius ſeculi nonageſimoſeptimo deceſsit, nec controuerſia orta, quò minus Robertus, ut uiuo patre cœperat, regnaret. Nullum ſuum hoſtem habebat. Odo Carnutū Comes Meledunum, prodente Valtero Pręfecto, cepit, quod Burchardi Comitis iuris erat: nec denunciatione Regis adduci poterat, ut iuſto domino redderet, Ricardo Normanorum Duci ea prouincia demandata. Is oppidum terrore receptum. Burchardo reſtituit, proditore ſuſpenſo. Maior mox belli cauſa ad Regem pertinens nata. Obiuerat nullis liberis relictis Henricus Dux Burgūdiæ, patruus Roberti: Landricus Comes Niuernenſis ſe Ducem Burgundiæ dictitabat, iuraꝗ genti dabat. Virtus fides'que Normanorum eo bello enituit. Mortuo Ricardo ſecundo Duci tertius ſucceſſerat. Is auxilia ualidiſsima Roberto Regi adduxit. Quo metu Landricus perculſus, Altiſsiodori, quæ urbs illi parebat, mœnibus ſe incluſit. Ciues ultimam uim experiri noluerunt. Vrbem Landricumꝗ dedidere. Auallonis arx peruicacior fuit. Trium mēnſium obſidione domita in poteſtatem uenit. Vniuerſo Ducatu potitus Rex, genti Ducem dedit filium, quo ipſe nomine, Robertum. Senones opprimebantur tyrannide Reginaldi Comitis, indignè ferentis mortuo Seuino Archiepiſcopo, comitis deligendi Pontificis, conſenſu ſacerdotum ciuitatis, Epiſcoporumꝗ eius prouinciæ approbatione, ac Pontificis Romani authoritate, Regisꝗ nutu prælatum Leotericum Brunoni Fromundi fratris ſui filio. Aduenienti cum copijs Regi, urbis portæ patuere, Comite fuga ſibi ab odio ciuium conſulente. Fromundus à fuga interclusus, in turrim ſe cum armatis recepit. Incendio uiꝗ euerti propugnatores propugnaculumꝗ poterant. Temperatū eſt. Fame uincere ſanctius uiſum, cùm nihil prouiſum uictui foret. Fromūdo in cuſtodiam perpetuam Aurelianum

O miſſo,

missso, aliјs uenia supplicibus data. Belli inter Francos Germanosque redintegrandi causa fuit, eadem quæ sepe antea, incertum adhuc Lotaringiæ ius. Obiuerat Otho Lotaringiæ Dux, quem Caroli Ducis à Capeto Regni Francici æmulo capti filium fuisse Sigibertus author est. Henricus Noricorũ Dux in Othonis tertij defuncti locum suffectus Cæsar, Lotaringiam dabat Comiti Gotthofredo filio Gotthofredi Arduennensis in Augustali aula gratiosissimo. Balduinus Flandriæ Comes causæ Francorum studiosissimus Valentianas oppidum nobilissimum occupat, & alia, sed ea ignobilia, oppida inuadit, quæ Augusto parebant. Cęsar antequã res deteriore loco essent, arcẽ belli Valentianas obsidet. Aduentu Frãcorum soluere coactus obsidionem, Gandauũ tentat. cumque ea quoque res parum illi procederet, omissa spe oppidorum expugnandorum, bellum cum agris gerere cœpit. Incendio ruinisque cuncta miscet, fœdatque. Ingentem uim Flandrorum in potestatẽ redigit. Non enim tantum auxiliorum ex Francia cõuenerat, ut & urbes tutari, & aperto Marte decertare possent, id quod opus erat si prohibere populationibus cæteraque fœditate agros uellent. Sic quoque in conditiones descensum, ut Augustus non Valentianas modò Comiti relinqueret, sed & Valacras adderet, isque se beneficiarum eius rei nomine Cæsaris profiteretur. Tam atroxque orta est in Gallia Germaniaque pestilentia, ut necesse foret tela manu abijcere, tanquã superis mortalium generi inexpiabilioris odij bellum inferentib. Adeò sæuiente malo efferati erãt animi, ut repetendæ libitinæ, moræque tędio, iustorumque funebriũ, cumuli corporũ exanguium aceruatorũ immixtis spirantib. adhuc & animã agentibus terra altè lateque effossa obruerẽt. Pace terris ueniaque à numine reddita, Hẽricus Cęsar Robertusque Rex super Charũ fluuiũ cũ delectissimis Ducibus Comitibusque ad colloquium congressi sunt, pace fida subsecuta inter Regnum Imperiumque. Henricus æger cùm sibi fatalem diem adesse cerneret, consulentibus se proceribus de successore deligendo, suasit ut Conradum sobolem Conradi Vangionum Ducis sibi substituerent. Mortui iudicium ualuit, eo sanctius, quòd non affectibus suis, sed communi saluti moriens prospicere uisus fuerat: uiuens enim in nulla illum apud se authoritate gratiáue habuerat. Conradus Augustus per maiores suos Germanorum Francorumque nobilissimis familijs iunctus, nouam necessitudinem iniuit, filia Odoni Comiti Campano in matrimonium data. Rodulphus Gisilæ Augustæ auunculus Burgundiæ Rex salutatus, charitate erga Francos nemini cessit. Comitatus eius regionis illi Regi parebat, Ducatus Roberto Duci Roberti Regis filio. Lotaringia Gotthelonem Gotthofredi Arduennensis defuncti fratrem Ducem suum habebat. Francus Rex literas, ingeniaque, ac omnes bonas artes summo in precio habuit,

in te-

in templis frequens, numinis reuerentiſsimus, liberalibus ſtudijs ſacris'que diſciplinis deditus, priſcæ ſanctitatis æmulus. Antiphona ſacra'que reſponſa quædam edidit iudicio Eccleſiæ uniuerſæ probata, recepta'que. Eius illa ſunt: SANCTI ſpiritus adſit nobis gratia. O Conſtantia martyrum. O Iuda. Ferunt cùm Auallonem obſideret, nullo oppugnante quaſſante'ue, ſed in tabernaculo numini eo hymnos concinente, ſua ſponte magnam murorum partem corruiſſe uelut diuinitus, ac ſuperis ueneratori ſuo gratiam præſentem referentibus. Ex Conſtantia Gulielmi Comitis Arelatenſis, & Blanchæ Gotthofredi Comitis Andegauenſis filiæ filia procreauit Robertum & Henricum. Arelate urbs Regũ ſedes fuerat, tunc Comitum erat. Gotthofredo Chryſogonello uiro fortiſsimo & nobiliſsimo maximis'que opibus Hugo Dux Francorum ceſſerat Comitatu Andium, ut ſibi adeſſet in domeſticis de regno certaminibus. Gotthofredi ſoboles fuit Fulco Gotthofredi cognomine à uirium miraculo Martelli pater. Robertus Rex templa hęc ædificauit, ſingula Virgini, Stampis, Aureliani, Victriaci. Regulo, Syluanecti. Nicolao, Lutetiæ. Leodegario, ad Syluam Aquilinam. Item Aureliani Hilario ædem in urbe Anniano. Auguſtoduni Caſsiano ſingulas ædes, ſingula'que cœnobia. Montemfortem, Sparnomum'que muniuit mœnibus, arce'que. Hoc Rege Theobaldus Regius Saltuarius Montem letericum muris propugnaculis'que cinxit. Rex anno ſalutis milleſimo religionis cauſa in urbem Romam profectus eſt. Primo & triceſimo pòſt obitum anno, quó ſtella crinita fulſit, atrociſsimis exortis tempeſtatibus, largiſsimis imbribus, minacibus procellis. Flumina inflata, ripasq; ſupergreſſa, in lati æquoris ſpeciem agros operiebant. Subſecuta fames, peſtilentiaq;. Succeſsit Roberto HENRICVS, quem ille moriens hęredem nuncuparat, ut nonnulli ſcribunt, minorem filium. Huic conſilio Conſtantia obſtabat, Robertum alterum filium Regem ſalutabat.

Odo'que Campaniæ, ac Balduinus Flandriæ Comites ac non pauci præterea nec contemnenda nobilitate in armis ei aderant, cæteri minore inuidia, Campanus non ſine uituperatione cupiditatis, quòd pacto cauiſſet ſibi dimidiam partẽ ciuitatis Senonum ſuæ ditionis Campaniæ contributum iri. Balduinus integer ab infamia fuit ſordiũ cupiditatisq;, nec ullo belli pręmio appeti-

to. Aduersarij iam Lutetiam, Syluanectum, Meledunum, et, quod maximè cupiebat Campanus, Senones ac circuniecta oppida occuparant. Quòd si Robertus, de cuius Regno certabatur, se impigrum ducem causæ suæ præbuisset, res non tam facilem exitum incruentum'ue habuisset. Comminationibus potius quàm rebus gerendis decretum. Robertus Dux Normaniæ egregiam iuuentutem Henrico auxilio misit, bello domestico, fraternoq́, quamuis dispari animo conditioneq́ assuetus. Ricardum tertium Ducem, fratrem suum, id quod constat, maiorem, consensu popularium, iudicioq́ supremo patris, ac legibus, & more patriæ rerũ potitum, coacta perditissimorum audacissimorum'que manu, bello persecutus, aliquot oppidis primùm exuerat: deinde procerum armis captus, in custodiam'que coniectus, à fratre Duce magis piè quàm ex usu dimissus est. Ricardus enim uirtute capto fratre, misericordia'que dimisso, & uita donato, ipse sibi exitium creauit, ab eodẽ fratre ueneno, ut traditur, sublatus. Fraternum uerò inter Francos bellum, perparuis expeditionibus, leuibus'que prælijs, ac propè nullo hausto cruore confectum. Cum Robertus Dux nihil moueret, silentioq́ ac dissimulatione Regnum Henrici comprobaret, ac iure Regni cedere acerrimo, & qualem tempora postularent, fratri, iudicio'que optimi patris uideretur, Ducatu Burgundiæ nobilissimo opulentissimo'que contentus: mater Constantia facilè adducta est, ut ipsa quoque bello pacem præferret, eadem maiestate apud Henricum futura, quàm à Roberto expectasset. Nec ipsa modò, sed & Flandrus, cæteri'que proceres armis positis dextras interiunxerunt, in mutuum'que complexum uenerunt. Odo Senones insederat, uicta causa communi suam cupiditatem defensurus. Vi coactus, aliò conatus consilia'que uertit, Regni Burgundiæ appetentissimus. Rodulphus Burgundiæ Rex cùm iam trigesimum annum uaria fortuna regnaret, fessus'que tandem alijs super alias defectionibus secessionibusque popularium, mentionem faceret Burgundiæ Germanis contribuendæ, ac in animo se habere præ se ferret Henricum Conradi Cæsaris filium in præsens in societatem regni, ac in spem eius hæreditatis, uniuersæ'que successionis accersere, Odo Campaniæ Comes spem eius regni sibi liberis'que suis propinqua cognatione Conrado Rodulpho'que iunctis propalam petebat: se uirtute Rodulphum ab impotentia contumaciaq́ popularium defensurum: illo defuncto, Conradi Cęsaris ac Henrici Patri in Imperium successuri beneficiarium futurum, auspicijs'que Augustorum Germanorum res gesturum. Munus Rodulphi habere sibi filio'que quàm dari alijs, Conradus malebat: & non parũ uirium Germani proceres accessurum rebus suis ducebant Burgũdionum Regno sibi cõtributo, quod excluso Ducatu, qui Franco Regi sine cõtro

uersia

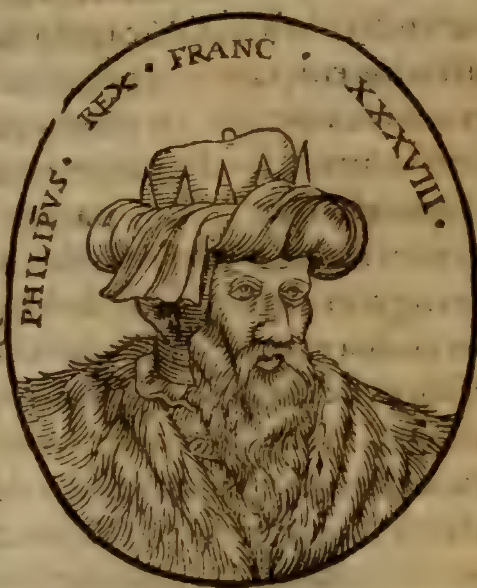
uersia parebat si quis ueterem memoriam repetat, Sequanos, Allobrogumque ac Arelatensium Regias urbes complecteretur, ac ab extremis Germanorum finibus ad mediterraneum mare pertineret, opportunum Galliæ, Hispaniæ, Italiæ Africæque rebus consiliisque expediendis, ac conatibus capiendis, ut Augustum nomen Germaniæ finibus ac angustijs clausum, prodire in totius orbis terrarum lucem, ac pristinam maiestatem tandem posſit. Tantæ repulsæ dolore ira'que succensus Campanus, dum Cæsar Pannoniarum bello distinetur, Burgundiam præsidijs uacuam, eandem Regi suo non satis æquam, armis & suorum factione repentino impetu occupare contendit, Pannonicum bellum Germanos in multos annos à Burgundia respicienda in se auersurum ratus. Rodulphus indignitate motus, eo obstinatius, ut constituerat, diadema cætera'que Regni insignia ad Conradum mittit, simul moriens Henricum eius filium hæredem instituit. Omnia in exitium Odonis spectarunt. Compositis Pãnoniæ rebus Cæsar in Campanum ducit. Primum ueteres eius fines uastat, ipsum deinde, ac ipsius exercitum, è Burgundia exigit, filij ergo hæreditatem adit, in possessionem'que uenit. Vrbium illarum proceres, in quibus & Lugdunensis pontifex numeratur, dicto audientes sunt, præsidia arcibus recipiunt, & ut fidem suam oppignerent, obsides dant. Odo undique destitutus, se Franco Regi antè hostem professus, tunc Germanis lacesſitis, ac iure infensis infestis'que, ipse quoque à necesſitate consilium in præsens mutuatus, fidei Conradi se tradit: impunitate uenia'que donatur. Pax inter Francos ac Germanos, fraternum'que nomen inuiolatum permansit: Regni'que Francici iura Imperio, & Imperij Francico Regno sancta extitere. Cum Italiam Cæsar petisset, Italicas res difficiliores futuras ei arbitratus Odo, ac minimè Pannonicis comparandas, diu quiescere non potuit. Agendo rursus moliendo'que ingens se nomen opes'que quæsiturum ratus, in prouincia Imperij Lotaringiam excursiones facit. Ac ne latrocinium illud uerius quàm iustum bellum uideretur, Leucos obsidet, nihil minus quàm eo tempore uicti modò Campani uim expectantes. Hi tamen tanta uirtute præsentia'que animi se urbem'que tutati sunt, ac die noctu'que crebris eruptionibus nihil tuti hosti reliquere, ut coactus fuerit soluere obsidionem. Ille ne repulsus fugatus'que dici credi'que posset, Ambarrhum tentat: & quia minus ualidum uiris armis'que oppidum erat, expugnat, omnia'que circà terrore implet, donec Gothello non minori audacia Lotaringiæ Dux, antequam interior Lotaringia ureretur, ei in armis occurrit. Atrox prælium committitur. Campanus cadit. Victor Lotaringus uicti signum captum ad Augustum in Italiam misit, cuius uictoriæ gratulatio faciliores lætitiores'que Germanis Italicas res præbuit. & Hen-

ricus Cæsar patri Cæsari defuncto succedens, fœdere icto pacem Francorum coluit. Hagnen'que filiam Gulielmi Ducis Aquitaniæ uxorem duxit. Odonis filij duo, Theobaldus Carnutes & Turones, Stephanus Tricasses, omnia hæc de opibus paternis in ditione habebant, spiritibus etiam paternis inflati. Ferocior erat Theobaldus. Pari superbia hostis ei obiectus Gotthofredus Martellus Andium Comes Turones prouinciam ab Rege petijt, illos'que eius permissu obsedit, ac Theobaldum ad soluendam obsidionem accurrentem ipsum ac quingentos & sexaginta equites intercepit: nec ullam deinceps moram urbs interposuit quo minus deditionem faceret. Tunc spiritus illi feroces etiam Tricassibus cecidere. Stephanus enim fidem clementiam'que Franci Regis quàm uires iráque experiri salutarius duxit. Pace ueniáque impetrata, suas opes seruauit. Robertus Normanorum Dux singularem fidem uirtutem'que gratuitam omnibus in rebus Regi præstitit, ac tantum apud eum ob id meritum authoritate gratiaq; ualuit, ut cum Hierosolyma religionis gratia petiturus, Gulielmum filium etiammum puerum ex concubina procreatum, si quid sibi accideret hæredem nuncuparet, id ab Rege Franco, quanuis non è re dignitatéue Francica, comprobaretur, confirmaretur'que. Nec abest suspicio Ducem sacram peregrinationem uouisse, ut fraternas pœnas furias'que à se auerteret. Sed multò facilius parricidium perpetratur quàm expiatur. In Asiam iuit, terram'que sanctam peragrauit magno comitatu fastúque, qui solus alere iram numinis posset, ne labori tam longinqui itineris maximum scelus condonaretur. Et ut fama parricidij superbiæ'que peregrinantis falsa fuerit, non poterat superis cordi esse, illum, ut morte fratris Ducatum obtinuerat, ita reliquis iustis fratribus Ducatum paternum auitumq; nō relinquere, sed Notho legare, & uelle post mortem etiam iniuriam suam immortalem esse. In reditu non minori impotentia usus, in Bithynia decessit. Nicææ sepultus est, suorum & ipse, ut ijdem scribunt, ueneno extinctus. Sanctius Fulco Comes Andegauensis Martelli pater, aliquot antè annis duorum omnino uernaculorum comitatu Hierosolyma peregrè profectus illis iureiurando adactis, se, quod imperaretur, facturos, sumpto noxij damnatique habitu, eorum alteri se collo resti illaqueandum, trahendum'que ad Domini monumentum tradidit: alteri uirgas dedit, quibus se tergo cæsum lacerumq; eodem fœdè agerent, uociferantē, Admitte Domine miserum Fulconē, periurum, & fugitiuum tuum. Hoc factum satis constat, sed cuius'nam periurij sceleris'ue expiandi causa, non liquet. Numen etiam credo uoluit noxæ memoriam extingui in tam illustri facta'que satisfactione: & Fulconis ex filia pronepos Fulco Rex Hierosolymitanorum creabitur, & extincta demum Gulielmi Nothi agnatione An-

degauen-

degauensium Comitum, eadem Fulconem familia cognatione iũcta Gulielmi Nothi stirpi, ei in Regnum succedet, in hunc usque diem nomine ac opibus ingens. Tunc Fulco domum rediit, ea demissione animi nõ uilior terrarum orbi, suis'ue ingratior, sed probatior gratiosior'que. Mortui Roberti Ducis odium in animis popularium uiuebat, uigebat'que. Apud Henricum Regem suprema eius uoluntas rata, sanctiorq; quàm apud Normanos extitit. Cum Nothum in aula Francica educatum in potestate haberet eum Ducem salutatum, fideq; iureiurando obstricta, & osculo fidelitatis utrinque delibato, in possessionem paterni dominatus cum præsidio misit. Maxima procerum eius gentis pars indignè ferebant, eum puerum nouem annorum inter suos dominari, cum Rhollonis iusta legitimaq; soboles superesset. In primis patruos iustos legitimosq; habebat, Maugerum Archiepiscopum Rotomagensium, & Gulielmum militaris ingenij uirum. Continuò bella de summa rerum inter Normanos ciuilia exorta. Sed ingentem uim auri, arcesq; à patre, ætatisq; rectores fidelissimos, summosq; bello uiros acceperat Nothus. Rex Tegulariam tantùm arcem nũper opportuno loco ad faciendas excursiones ædificatam sibi dedi iubet, ne perditorum hominum latronũq; receptaculum foret. Tutores pueri, rerumq; procuratores, se tradituros eam intra certam diem spoponderant: à qua fide præstanda tantum abfuere, ut perspecta loci cõmoditate, Crispinum uirũ impigrum cum præsidio eius custodiæ imposuerint. Ea indignitate ludificationeq; accensus Rex, arcem magno suorum ardore expugnauit, per iramq; diruit: mox animo & ipse reputans quàm magno usui in Normanico tumultu foret, restituit. Historici Normani, et qui eos sequuntur, tradunt Regem infestis signis penetrantem interiorem Normaniam fusum fugatumq;. Sed propius fidem sit, eam tunc gentem seditionibus domesticis ægram, Regium bellum non laturam. Rex Tegularia recepta, ut cœperat, Notho auxilia misit, quibus ille cumulatus facilè aduersarios superauit. Gulielmus Comes Montroliensis, soboles & ipse Rhollonis iusta, cum partium suarum nobilitate, his'que qui Notho puero parère turpe sibi, spei'que suæ existimabant, cum nobilissimis Francorum ad nouam experiendam fortunam maximo comitatu è Gallia emigrant. Italia eos excepit: cuius longitudinem uarijs casibus emensi, tandem in Apulia constitere, nomen'que sibi ingens uirtute fœlicitate'que peperere, noua semper manu affluente. Sed omnium decus, Roberti, cognomine Viscardi, genere Normani, uirtus fœlicitas'que anteiuit. Is cum longè late'que imperium suum terra mariq; propagasset, ipse (ut uerbis Othonis Pontificis utar) Apuliæ Calabriæq; Ducatũ retinuit, fratriq; Rogerio Siciliæ Comitatũ dedit. Horum soboles non Ducũ modò ab illis

relicta insignia, nomenq; ac opes tutata est; sed ad Regium titulum fastigiumq; peruenit. Bellum Italiæ pax Francica extitit; qua lætus Henricus Rex ædem Lutetiæ suburbanam cœnobiumque diuo Martino struxit: exemploq; paterno, erga superos religione, mansuetudine aduersus mortales nobilis, eo tranquillius regnum habuit, quod animi robur perspexerant omnes, ac ita lenitatem admirabantur, ut & mētis magnitudinem uererentur. Paucis ante obitum diebus PHILIPPVM filium maiorem, sed nōdum pueritiæ annos supergressum, coronandum curauit, anno eius seculi sexagesimo Minor Hugo Heberti Viromanduorum Comitis filia in matrimonium ducta, socero in opes illa successit. Florentissimis suis suorumq; rebus Henricus decedens, filijs tutorem dedit Balduinum Comitem Flandriæ, uirum integerrimum, & fidei sapientiæq; perspectissimæ. Cæteri Franci proceres in rerum procuratione administrationeq;

Flandrum uersari; æquissimo animo ferebant. Vasconum mens lababat Alieniores à Flandro erant: Vereri se dicebant, ne tutelam pupilli sui, suum Regnum faceret, si uni omnia libera concessaq; sint: quòd soror Regis ei nupserat, ne Regnum appeteret. Sed cùm etiam Regem in potestate haberet, eius nomine delectum religionis simulatione indixit, quòd à Saracenis Barbaraq; religione Hispaniam magis quàm unquā antè euastari diceret, futurumque, nisi quis anteuertat, ut edomita Hispania in Galliam transeat. Velut ad sacrum bellum libenti animo in armis nobilitas præstò affuit. In Vasconiam ductæ copiæ quasi Pyrenæum transmissuræ. Tunc fama euulgata est, Hispaniæ uniuersæ agros ustos partim Saracenorum in Hispanos, partim horum in illos igne, nec eam commeatus inopem exercitus externos alere posse, uixque domesticas copias tutari. Deposita igitur illarum rerum simulatione, uires conuersæ sunt in Vasconum consilijs opprimendis. Ad officium conuenere: iureiurando se tutori pupilloq; deuinxere. Procerum liberi per speciem honorum aulicæq; gratiæ ac potētiæ pro obsidibus abducti. Exercitus sacræ militiæ nomine authoratus, re infecta, ac ne uiso quidem hoste dimissus. Huius rei Vasconū annales authores habuimus. Hæc res consilio arteq; magis quàm armis ingentem maiestatem Flandro cōciliauit, ac ad exemplum cæteros incendit. Hanno Agrippinensium Pontifex, quum Hagnæ

Augusta

Augusta, mortuo uiro Henrico tertio, quintum iam annum ipsa & pueritiam filij Cæsaris Henrici, & res regeret, indignè ferens fœminæ imperio bellicosissimas gentes subesse, partim uiribus, partim calliditate pupillum Augustum in suam redegit potestatē: exortóque fremitu, ac tumultu imminente, procerum conuentum habuit: ostendit'que non suarum rerum causa, qui & nominis & opum satis haberet, sed dignitatis communis gratia id se egisse, ut uiri uiris consulerent. Tunc cuncti factum uoluntatem'que eius magno assensu approbârunt. Hagnæ summa rerum deiecta, ad Frutellam in cœnobium sanctarum fœminarum se contulit: unde non multo pòst in Italiam profecta est, quòd cùm tutelam filij Cæsaris gereret, Italicis Imperij rebus Gilbertum Parmensem summum belli pacis'que artibus uirum præfecisset: & in Italia Beatrix Henrici secundi soror, Bonifacij Lucensis magna nobilitate summis'que opibus uiri uxor, unde nata Mathildis sancta fœmina, quæ Gotthofredo Comiti collocata fuit, hæres paternarum maternarum'que opum. Igitur Gotthofredus maritus iura dabat Lucæ, Parmæ, Regio Lepidi, Mantuæ, ac ei alia Italiæ parte regioni, quæ in potestatem Pontificum postea testamento Mathildis uenit, ac patrimonium Petri uocitatur. Hagnæ Augusta Italicas sedes uiduitati ac magnitudinæ suæ, memoriæ'que mariti antiquiores esse duxit patria Aquitania, quæ bello ardebat. Gotthofredus Martellus idem Andium Turonum'que Comes, ferox robore animi, uiribus'que corporis, & opibus factionis suæ plus æquo ualidæ, Gulielmo Aquitaniæ Comiti admodum iuueni bellum intulit. Cùmque eius uectigalis ac beneficiarius esset, coegit sibi uectigal eum pacisci, pensitaréque: successúque aucta audacia, ipsum captum in custodiam arctam fœdam'que coniecit: illóque ita necato, eius nouercam matrimonio sibi iunxit, & defuncti fratres ex patre admodum pueros per eam illorum matrem in potestatem redegit: Aquitaniæ'que imperitabat non modò uitricus, sed tutor salutatus; adeò tutelarum iure specie'que res passim administrabantur. Balduinus Franci Regis tutor cognomine Pius, filiam suam Mathildem Gulielmo Duci Notho iam mortuo rebus maximis gerendis despondit, & Francorum opes illi ad spem Regni Anglici conciliauit. cuius belli ratio initiáque paulo altius, sed quam breuissimè repetenda. Sueno Danorum Noruegorum'que Rex auorum memoria classe in Angliam cùm transmisisset, Edelfredum Anglorum Regem prælio uictum, tota ex insula exegit. Profugus in Normaniam cum duobus filijs, Eduardo Aluredoq;, ac Anna uxore, eadem Ricardi tertij Ducis sorore, sese recepit. Mortuo Suenone Anglus depositis apud auunculum adolescentulis, paruis copijs subnixus ad repetendum regnum cū uxore reuersus, ab Hunnuto Dani filio signis col-

latis

latis uictus, Londinique obsessus decessit. Victor ut Normanos ex hostibus amicos affines'que sibi efficeret, celebs Annam uiduam in matrimonium duxit, magnóque in honore ac gratia habuit. Eduardus cum maioribus copijs transmisit, castráque iuxta hostem collocauit. Re infecta reuertit. Ferunt, cùm ei sui certam uictoriam sponderent, hostes'que ad internecionem deletum iri, « illum dixisse, Absit ut meum unius regnum tot millium hominum « morte ad me redeat. Præstat priuatam & incruentam agere ui« tam, quàm per tantam carnificinam dominari. Magis pia quàm fortis hæc sententia in exule uisa. Ab hominibus damnata, à numine probabitur. Incruentus regnabit. Interea mortuo Hunnuto filius ex priore uxore Heroldus successit: Alfredum'que auxilio Roberti Ducis transgressum dolo sustulit, subornatis ueteribus Anglorum proceribus, quorum longè princeps Godouinus erat, qui dicerent fessos se auaro impotentique Danorum Imperio, Edelfredi iusti legitimiq; ac optimi regis sobolē spectare. maturaret procedere ab ora maritima ad accipiendas in ditionem mediterraneas urbes, quæ eum ut cœlo missum suspicerent, operirentur'que. Improuidè habita summis uiris fides. Cum mille omnino expeditis profectus, insidijs exceptus necatur. Hunnuto successit Ardehunnutus ipsius ex patre frater, qui cùm Eduardū sanctum uirum è Normania uocatum in societatem Regni adsciuisset, obijt. Eduardus à diuturno exilio ad regnum profectus tranquillam etiam reliquam uitam transegit: & quòd apud Normanos Duces educatus cultus'que fuisset, nec liberos sustulisset, beneficiorum cognationis'que ac consuetudinis memor, Gulielmū nothum Regem hęredem'que nuncupauit, in eius'que uerba proceres gentis iureiurando adegit. Post obitum apud mortales eius authoritas uilis, & sacramenti religio leuis extitit. Anglos iam externorum Regum tædebat, indignum esse si Anglia Regnum opulentissimum nobilissimum'que uel Danis obscuræ genti, uel Normano notho seruiat, cum sint inter se summi Duces, qui regium nomen maiestatem'que sustinere ac tueri possint. Godouini filius Haraldus regnare iussus iura reddebat, uir & fauore uulgi, & studijs nobilitatis ingens. Sed imminebat ei metus & Danici belli, quòd repetituri Dani ius possessionem'que illius regni erant: & Normanici, quòd Gulielmus nothus perspectæ uirtutis Dux, semel rex iureiurando gentis factus salutatus'que, omnia acturus molituru sq; erat, ut acceptam semel nominis maiestatem, in perpetuum retineret, tutaretur'que. Prior Danus Rex classe quanta maxima contrahi poterat (ad mille naues fuisse ferunt) in Angliam nauigauit, nec appulsu littorum arceri potuit. Viribus terrestribus uictus cecidit, uastata tamen magna ex parte Anglia: facilior'que de accisis rebus uictoria Normano subsequenti hosti

hoſti integro'que fuit. Tranſmiſit in Angliam cum robore Normanicæ Francicæ'que nobilitatis: utq; neceſsitatem uincendi ſuis imponeret, in oculis omnium claſſem qua traiecerat, incendit. Cum hoſte conflixit: maximo utrinque ardore res geſta, quòd uterque Imperator cauſam ſuam pari uirtute tegendam exiſtimabat: apparebat'que neutrum niſi morientem alteri conceſſurum. Haraldus ſemel Rex dictus, æmulum'que ſe ac hoſtem Gulielmo profeſſus, in certamenque iterum de Regno deſcendens, Regium nomen non poterat niſi uictoria retinere, nec uitam priuatam exilium'ue uictore tanto hoſte reſpicere. Gulielmus claſſe incenſa, patria receptuq; omni excluſus, cunctis circà hoſtilibus, certa, niſi uinceret, peſte, neceſsitatem ſummi inuicti'que Ducis ac militis muneris fungendi, ſibi impoſuerat: & milites eius Normani Franci'que nihil ſibi ad uirtutem reliqui fecere. Minus pertinaces Angli extitere, neque maximis uiribus contenderunt, infenſi Regi ſuo Haraldo, quòd paucis antè diebus, ſuperioriq; de regno bello, in hoſtem duxiſſet ſpe iniecta largitionis, ingentium'que præmiorum: hoſte uicto uix ſolitum æs militare pependerat, ferocior etiam & imperioſior factus. Igitur tunc in aciem tantum, ac in ordines & ad ſigna quiſque ſua deſcendebant: ut facile procedente certamine appareret eòs non tam dare operam ut uincerent, quàm ne uincerentur. tantùm ſe loco tenebant, pedem non referebant, nec gradum promouebant. Vt uerò ſagitta ictus Haraldus Rex cecidit, non ipſi homines, ſed cauſa defuncti uicta, extinctaq;. Manus Gulielmo datæ: finis cruoris factus. Normani annales, & qui eos authores ſequuntur, magna contentione pugnatum tradunt. cum perrumpere multis conatibus aciem hoſtium non poſſent, fugam ſimulatam, ut hoſtis inſequens diſpalaretur, ordines'que perturbaret. Anglorum ſeptem & quadraginta millia (adeò res illas efferunt) ſuorum ſex millia cecidiſſe. Francis, Franco'ue Regi, aut ſocero Flandro, ſoceri'ue filio, qui mortuo patri in Comitatum ſucceſſerat, nihil acceptum ferunt: eos etiam decori Nothi inuidiſſe detraxiſſe'que tradunt. Si Danorum annales ſequimur, cùm Noruegi aliud Angliæ latus claſſe tenerent, tunc Normani ad aliud claſſem appulere. Haraldus duplici bello circumuentus, dum anceps hæret, ſpatium loci temporis'que liberè procurrendi utrique hoſti dedit. Noruegi uerò uelut nullo iam hoſte in prædam effuſi, uagi palantes'que ad occaſionem Anglo uiam aperuere. Is enim recepto animo, ac beneficio fortunæ uſus, repentè adortus eos occidit. Sed & ipſe mox in ſocordiam inſolētia uictoriæ uerſus, per contēptionem, ac quaſi inuictus, temere congreſſus cum Normano, fuſus fugatusq;, partæ de Noruego uictoriæ decus amiſit. Haraldi ueſtigiū in prȩſentia nullū cōparuit. Paulò pòſt è latebris, quò ſe procul abdiderat, ab agreſtib. abſtractus, ac

ctus, ac deditus. adeò non singulorum modò authorum, sed & gẽtium monumenta inter se aberrant. Cæterùm apud omnes Gulielmi nothi iam Regis secundum uictoriam omnium consensu salutati, nomen gloria que ingens est. At uno prælio Rex factus coronatus que, reliquam uitam fortè segnem atque imbellem egit? Minimè. Et ipse inexplebilis magnitudinis, & primùm à Valiorum Principe Dauide, & Scothorum Rege Melconino, deinde & à Danis bello petitus. Anno eius seculi septimo & sexagesimo, qui Philippi Regis septimus fuit, Haraldus cecidit. Septem & uiginti annis huic uictoriæ superfuit Gulielmus. Omnium animis nouo semper bello occupatis, intermisso cultu agrorum, tanta fames in Anglia Scotia que exorta, ut apud eas gentes renouata sit memoria carnis humanæ gustandæ. Scotus tandem in fidem Gulielmi uenit: & Danorum Noruegorum que arma in continenti exercitatione potius quàm periculo tenuere Normanos: nec Gulielmum absterrúere quo minus Regnum armis quæsitum, legibus institutis que firmaret: sanctos que uiros in precio habere uideretur, ac sacerdotum deformatos mores quàm proximè posset ad priscorum patrum religionem reuocare, exemplo è Francia petito. Gallia nunquam maiores sanctioresq́ue uiros quàm Rege Philippo tulit, ipse male audijt: Gotthofredus Martellus Comes Andegauensium, magnis que etiam alibi opibus, moriens hęredes instituerat sororis filios Gotthofredum Barbatum, & Fulconem à moribus cognomine Asperum. Barbatus maior sibi reliquis dominatibus auunculi retentis, Aspero fratri ætate minori, sed ferocia robore que superiori, Vastinetensium omnino Comitatum dederat. Is fauore popularium in spem omnium bonorum erectus, fœdere cum Rege icto, ei Vastineto cessit, nè fratri cui bellum inferebat, adesset, sed tacitum spectatorem se præberet quem iudicem uindicemq́ue esse oporteret. Barbatus ab Aspero armis captus, ac in custodiã perpetuam traditus. Philippus accepta dissimulationis mercede conquieuit, animo minimè regio. Hæc sordium noxa, illa libidinis. Vxorem duxerat Bertam Balduini Comitis Hollandiæ filiam, ex eaq́ue filium Ludouicum Crassum in Regnum sibi successurum sustulerat: eandem repudiare conatus, ab se ablegarat in maritimum oppidum Montrolium, Bertradãq́ue ex eodem Fulcone Aspero marito matrem Fulconis futuri Hierosolymitanorum Regis sibi toro iunxerat, ac per aliquot iam annos habebat, tam illi deditus, ut eius nutu omnia administrarentur, circumagerenturq́ue, nec nisi coactus pellice dimissa uxorem reduxit, cum summus pontifex Vrbanus aqua & igni ei interdixisset: id quod antè concilium Claromontanum factum Andreas scribit. Alij id eos demum concilio decretum ferunt: & difficile est res gestas in suum quemque annum digerere. Sed id perparui refert, nec

ſert, nec abhorret á fide, res antè inchoatas agitataſq́ , Claromonte ad exitum deductas. Quin inſanus Philippi amor mensq́ ſanari non potuit uiuo Vrbano. Extat epiſtola Iuonis Carnutum Epiſcopi, qua laudatur magnitudo animi Iohannis Legati Romani, quòd abſtinuerit à communione Philippi Regis, uituperanturq́ quidam Belgarum Epiſcopi, qui contra interdictum Vrbani ſummi Pontificis coronam Regi impoſuerint, quaſi mortua iuſtitia, mortuo iuſtitiæ præcone, Bertradam nonnulli tradunt Regio ſanguine ortam. Robertum Regem Franciæ duobus deinceps iuſtis matrimonijs filios genuiſſe, priore Almaricum, unde Simon creatus. ab hoc alter Almaricus à Monteforti, ac Bertrada pellicum nobiliſsima. Francia ſub Rege minus probato ita incolumem maieſtatem ei ſeruauit, ut ipſa à ſanctitate maiorum non degeneraret. Henricus Sueſsionum Pontifex ultro ad Vrbanum Pontificem Max. iuit: Pontificatu' que quem à Philippo acceperat, ſe abdicauit, certo conſilio eius dignitatis deinde non recipiendæ. Vrbanus permotus diœceſis neceſsitate, ſedem inuito eidem reſtituit, iureiurando adacto temperaturum ſe ab eorum communione, quos ſedes Romana ſocietate fidelium amouiſſet, neque interfuturum conſecrationibus eorũ qui ſedes à prophanis accepiſſent. utraq́ in cauſa Philippum Regem notãs. In Bellouacorum Epiſcopo idem actum. Attrebates eccleſiæ Cameracenſi contribuebantur. Vrbanus edoctus diuum Vedaſtum à diuo Remigio Attrebatium Epiſcopũ ſacratum, ſuum illis Pontificem dedit Lambertum Morinorum Archidiaconum. Gotthofredus Epiſcopus Pariſiorum frater Euſtathij Comitis Bononienſis, idem Franciæ Cancellarius, non iure modò ſacra, ſed & profana, magna erat authoritate. Aemylius Probus tradit, apud Romanos, Scribas mercenarios fuiſſe, apud Græcos maiore dignatione, nec ad id officium admiſſos niſi honeſto loco, & fide & induſtria cognita, quòd neceſſe fuerit omnium conſiliorum eos eſſe particeps. huncq́ locum officij amicitiæq́ apud Macedonum Reges extitiſſe. Cancellarij nomen Arcadio & Honorio Cæſaribus iam à Latinis (ut tunc literæ erant) receptum fuiſſe, ex eorum ſanctionibus quæ in Iuſtiniani libris leguntur, apparet. Vt nunc apud Frãcos res habet, neſcio an quem ipſi Cancellarium dicunt, rectè præfectum iuris dicere poſsimus, uoce etiam à Liuio uſurpata. Burgundiones cum eis Allobroges contribuebantur, tantum honoris nomini habebant, ut etiam Regni ſui Archicancellarium haberent, uocitare'que auderent. & Euſtathij Bononienſis Comitis fratrem Andreas hiſtoricus non Regis Cancellarium, ſed Franciæ uocitat. Magnitudinem uirorum qui eo munere fungebantur, uires decuſq́ illi attuliſſe crediderim, ut ab exiguis initijs ad tantam maieſtatem peruenerit. Et magiſtratum ampliſsimum eſſe neceſſe erat, quem

apud Francos Pontifex Regię urbis, apud Burgundiones Archiepiscopus Viennensium gerebant. Tunc igitur Cancellarij consilio res Flandrica perturbari cœpta, sedata est, non sine ipsius ac Philippi Regis inuidia. Balduinus tutor Regis Flandriæ Comes tres reliquit liberos, Balduinum, Robertum, Mathildem. Balduinus maximus stirpis Richilde Hermani Comitis Annoniæ unicam filiam hæredemq; uxorem duxerat. Tres patri superstes annos, filios Arnulfum Balduinumq; reliquit. Eorum tutelam Richildis mater suscepit. Flandri uiro non fœminæ parere in animum induxerant. Robertum pupillorum patruum ad suscipiẽdam gerendãq; tutelam incitant. fœdere potius quàm auxilijs Franci Regis fretus Arnulfus puer, temerè cum patruo conflixit, ceciditq;. Balduinus cæsi frater, Richildisq; mater, fortunam prælij deintegro experiuntur. Hinc Richildis, illinc Robertus capitur. Permutatio captiuorum facta, Pontifice Parisiorum, Eustathioq; eius fratre suasore: uetitaq; Francorum nobilitas Flãdrico bello se immiscere, alterutri'ue parti adesse. Balduinum filium ope distitutum mater in Annoniam paternumq; dominatum duxit. Robertus Comes Flandriæ salutatus, ex Gertrude Bernardi Saxonum Ducis filia, quæ ex priore marito Florentio Hollandiæ ac Zelandiæ Comite Florentium procrearat, quatuor liberos tulit: Robertum sacro bello nobilem, & Philippum Hyprensium principem, Adelam, & Gertrudem: illam Danorum Reginam, hanc Alsatiæ Ducem. Virtus Ducum, Franciæq; sanctitas notam Regis diluit exorto sacro bello. Decesserat anno eius seculi nonagesimotertio Gulielmus Rex, mors'que eius per opportuna fuerat. Quòd nisi cum sua dies senectaq; iam quartum & septuagesimum annum agentem absumpsisset, Franciam bello auersurus in se fuerat, Regio nomine tumens, seq; Franci Regis Normaniæ ergò beneficiarium oblitus, & rebus secundis ferox etiam in suos adeò, ut aliquot turmæ ab eo secessionem fecerint, eisq; Ducem se Robertus eius filius prębuerit. Consilio Francici belli in cõtinentem longo temporis interuallo reuertit. Moriens contumaciæ Roberti filij natu maximi non oblitus, Gulielmum cognomẽto Ruffum, ætate interiacentem inter Robertum & Hẽricum, Regem Angliæ designauit. Roberto Normaniam Ducatũ. Henrico gazam omnem legauit. Illud exemplum nobile est, quòd corpori defuncti tam inuicti bello Regis, sepultura paulisper interdictum fuit. Templum extruxerat aliena in area, nec persoluerat precium domino: qui tunc egens, pompam funebrem, cœtum'que procerum nihil ueritus, in mediam prosequentium Regium funus celebritatem, mirantibus cunctis satis'ne sanus esset, se intulit ita clamitans, Qui regna oppressit armis, me quoque metu mortis hactenus oppressit. Ego iniuriæ superstes, pacem mortuo non da

bo.In

bo. In quem effertis iſtum hominem locum, meus eſt. In alienum
" ſolum inferendi mortui ius nemini eſſe defendo. ſin extincto tan-
" dem indignitatis authore, uiuit adhuc uis, Rhollonem conditorē
" parentēq; gentis appello, qui legibus ab ſe datis quàm cuiusquã
" iniuria plus unus poteſt, polletq́ue. Simul incendium, incertum
" forte an fraude humana ortum, latè domos propinquas ædesq;
" ſacras depaſcit. Vndique ad extinguendam ſæuientem flammam
" concurſus fit, circa Regium cadauer ſolitudo facta. Velut manife-
ſta numinis ira territus Hēricus Regis mortui filius, qui ſolus pro
cerum diuelli à feretro non potuit, rem præſenti pecunia fundi do
mino luit. Ità manes patris fraude noxaq; liberati. Francus Rex
Robertum in fidem uenientem, Ducem Normaniæ ſalutauit, iu-
reiurando fidelitatis exacto. Ruffus iam inde ex quo pater agere
animam cœperat, in Angliam ad Regnum ineundum tranſmiſe-
rat, paucorum annorum Rex. Pietas Henrici, qui minimus natu, fi
liorum ſolus funeri patris officium præſtitit, ſuperis cordi fuit. In
fœlici enim fratrum fato ſuperſtes erit, ac annos quinq;
& triginta regnabit, prolesq; eius filiç per mul
ta deinceps ſecula in eo ſo-
lio ſedebit.

TERTII LIBRI FINIS.

PAVLI ÆMILII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM LIBER Quartus.

SACRVM bellum, heroicorum temporum memoriam gloria et rerum magnitudine transcendet. Permistione terrarum orta, nullius gentis nobilitas uirtus'ue armorum exors extitit. Summi Duces præfuerunt, egregijs militibus certatim nomina dantibus, ac uoluntariam professis militiam aduersus opulentissimos bellicosissimosq; orientis Imperatores, Regum'que Reges. Humanum genus duas in parteis diuisum. Pij cum barbara religione, numinis causa suscepta, longè maximis armorum uiribus, animorumq; certamine, bellarunt. Loca quæ tanto exercitui ab extremis terrarum oris profecto adiri posse uix fides fuisset, in ius ditionemq; redacta, & alter propè terrarum orbis sub signis peragratus. Mahumetis studiosi æmuli'que iam inde ab initio maximam nobilissimamq; orbis terrarum partem occuparant, hostes nostri diri, feriq;. Quicquid nobis sanctum est, illis nefarium execrabile'que habebatur. Vnum initio habuerant summum uirum, qui omnibus imperaret, ad quem summa rerum consiliorumq; rediret. Deinde, ut erat necesse in tam longè lateq; fusis opibus, seditio est orta, duæq; sedes, ac duo Imperatores facti. Alter « Baldacensis Calipha (Calipha latina interpretatione successor « est, quòd in locum Mahumetis opes'que alij alijs deinceps succe« dant) alter Aegyptius uocitabatur, Hali quodam propinqua cognatione Mahumetem contingente, authore secessionis à Caldaicis, qui ijdem atque Baldacenses erant. Ille iura Orienti dabat, hic non multis initio gentibus imperitabat. Paulatim hæc Regia uniuersam Africam, ac maximam Hispaniæ partem in potestatem redegit. Ex rebus secundis Imperio'que, superbia negligentia'que, atque inde socordia segnities'que orta. Tandem Caliphę luxui dedi cœpti, hos instituerunt, qui Sultani ab Aegyptijs uocitantur: Romana enarratione procuratores summæ rerum dici possunt. Per complures ætates Saracenorum res hoc statu fuerant. Turcæ Pipino Caroli Magni patre Francorum rege domo profecti, cùm diu errassent, in Perside sibi sedes delegere. Regni etiã Persici nobilitatẽ ueterẽ nomenq; restituerũt, & nobilis Persarũ urbs Turca nũcupabatur. Hierosolyma inter tot rerũ tẽporũq; fluctus uariis motibus agitata, modò Baldacẽsibus Caliphis, modò Aegyptiis, modò Turcarũ Imperatoribus parebãt, grauiore indies seruitute. Ante cõcilium Claromõtanũ duodequadraginta circiter annis cõtinenti Turcarum oppressa iugo, quotidie hostilia patiebãtur. Non cum Patriarchis modò, pijs'que regionis cultoribus, sed

cum

cum sanctitate locorum impij bellum gerebant, odio religionis nostræ inexpiabili. Perpauci exterorum è nostris audebant sanctam urbem inuisere: Petrus ex nobilitate Ambianensi puer literis imbutus, ubi ætas patiens laborum fuit, rei militari deditus, uir effectus, rebus humanis spretis eremo se dicauit. Aliquanto post impetus eum subijt sacræ peregrinationis suscipiendæ. Paupertate uilique cultu inter Barbaros tutus, et acri quidem ingenio, sed qui corporis specie indecora, breuiq́ statura & minus liberali facie contemnendus magis quàm metuendus uideretur, omnia circumiuit, lustrauit'que, ac mores impiorum, animos, urbes, uires cognouit, perspexit'que quàm atrocia & nefaria exempla barbaræ religionis homines in nostros ederent. Cum'que edoceretur à Simone Patriarcha Hierosolymitano uiro sancto, quæ illi paucis diebus intolerabilia uiderentur, incolis pijs quotidie uidenda patienda'que esse; ac perpetua futura, & si quid ultimis malis addi posit, etiam atrociora: è re uisum est Patriarcham Petro literas ad summum Pontificem dare, quibus opem sanctæ Christiano nomini terræ laboranti malis'que fessæ imploraret. Hæ in hanc sententiam scriptæ sunt: SANCTAE urbis ciues, ac CHRISTI conterranei, quotidie perferimus ea quæ supremis tantùm diebus mortalitatis suæ CHRISTVS Rex noster semel passus est: pulsamur, cædimur, fodimur: Quotidie nostrum aliquis fustibus, securi, cruce mactatur. E' ciuitate in ciuitatem refugeremus ad extremos terrarum fines: è media'que terra, ubi salute nostra operatus est Seruator noster, commigraremus, inopem, profugam, uagam'que uitam acturi, nisi nefas esset, terram nascente, docente, moriente, resurgente, cælum repetente domino sacram, cultoribus sacerdotibusq́ orbam esse, prius'que non superesse qui martyrium mortem'que perferant, quàm desint qui inferant: nec esse qui pro CHRISTO uelut in bello mori uelint, cum sint qui oppugnandi finem non faciunt. Hæc nos patimur, miserrimè quidem: sed fuit cum maiores nostri nihil tale sibi posteris'ue suis timerent. Nunc forsitan sine metus suspicione degunt occidentis Christiana Regna: sed exemplo testificatione'que nostra permoueantur. Indies Turcarum uires augentur, nostrorum imminuuntur. nouorum semper Imperiorum accessio illis spiritus addit. Orbem terrarum spe amplectūtur. Ferociora ualidiora'que sunt Turcarum quàm Saracenorum fuerint arma, consilia etiam callidiora & cœpta audaciora, & conatus maiores, ac exitus secundiores. Vtramque tamen Romam tentarunt Saraceni. Byzantium obsedêre, ac Italiæ non modò oram maritimam, sed & mediterranea euastarunt. En cur Regna occidentis se in tuto locata, & extra aleam posita confidant, cum orbis terrarum arces in periculo fuerint. Quid sibi spondebit reliquum nomen Christianum, cū sedes

CHRISTI, religionis ſpecula Hieroſolyma, oppugnata, capta, triumphata, edomita, ſeruata, elocata ſint: cùm ex Chriſtiana profeſsione tenues exanguesq; ac paruæ reliquiæ ſuperſint, ſi quidem ueteri corpori ſuo conferantur? Terra hæc, quæ quotidie ſanguine noſtro perfunditur, ſanguis ipſe, effuſus uindicem quærit. Veſtram opem, miſericordiam, fidem, religionem imploramus ſupplices, demiſsiſsimi, Beatiſsime pater, ac Reges, Duces, proceres'que, non nomine tantùm, profeſsionis'que uoce, ſed animo Chriſtiani. Antequam tempeſtas in uos tonet, antequam fulminet, auertite à uobis liberisq; ueſtris procellam imminentem: defẽdite ſupplices ueſtros, uindicate religionem ab impia nefaria'que ſeruitute. Terras beneficio ueſtro demerebimini: numen & cæleſti in ſempiternitatem, & in præſentia terreſtribus Regnis uirtutem ueſtram remunerabitur, cuius ſacrum ſolum ab inferna rabie defenderitis. Hæ fuere literæ non minus ad proceres noſtros quàm ad Pontificem maximum datæ: addita uberiora mandata Petro: cui quod formæ minus ſpecioſæ deerat, acre ingenium facundiaq; explebat. Acceſsit fama, eum in templo quieſcentem uiſum ſibi audire uocem CHRISTI iubentis illum cæli legatũ redire, nuntiare'que proceribus Chriſtianis, bellum pro religione ſuſciperent, gererent'que. Ita Deum dominumq; uelle iubereq;. Conſtat Vrbanum audito Petro, lectisq; literis, conciliũ Claromontem in Galliam indixiſſe. Ac dum conueniunt undiq; proceres, cum in Italia concilijs prius habitis, mores ſacerdotum à priſca ſanctitate degenerantes, ad ueterem frugem, quàm proximè fieri poterat, reuocaſſet, in Gallia quoque circumiuit nobiles diœceſes, multaq; ſanctè inſtituit, ſanxitq;. Cùm Claromontem peruenit, primis diebus ſacris faciendis, afflatione'que ſancti ſpiritus, ac ope imploranda conſumptis, tunc in prima ſeſsione trecentorum decem Patrum eos hortatus eſt, ut fraterno inter ſe animo agerẽt: meminiſſent muneris ſui: eos eſſe internuntios interpretesq; Numinis, ac mortalium, qui uoluntatem patris cæleſtis filijs in ſpem ſupernorum Hieroſolymorum procreatis ſuſceptis'que enuntiarent: qui ſuperum iram in humanum genus, precibus, lachrymis, cilicio, uita placarent: qui deleri mallent è libro uiuentium, quàm ut pereat uel minimus eorum quos ſanguine ſuo à morte Seruator uindicaſſet: qui Apoſtolis ſucceſsiſſent in cuſtodiam gregis, mortemq; pro CHRISTI nomine cruentam, ſi caſus ferat, obeundam. Nec hoc uolentibus difficile factu eſſe. Deum his à quibus piè colatur, qui'que eius cauſa omnia uelint, adeſſe: eorum mentem conſilio, pectus fortitudine, animum numine implere: præmia proponi, quæ ne ſpe quidem animo'que concipi nunc poſsint.

Iam cõfluxerant ad præſtitutam diem proceres legatiq; ac ſummi un-

mi undique uiri. Tunc altero consessu nemine piorum excluso summotóue, recitari iussit Hierosolymitanas ad se proceresque literas: continuò & Ambianensis mandata exposuit: & quæ literis tradi non potuerant, lachrymas gemitus'que gentis, & alia, quæ sancto facundóque uiro, qui miseriam fœditatem'que hominum terrarum'que illarum coram uidisset, incendente dolore animi facilius fuit ostendere miserarí'que, quàm tanto interuallo scriptores „ expromere possimus. Cùm permoueri homines uoce Patri Pon„ tifex uideret, tunc ita exorsus est: Audistis filij legationem non „ unius sanctæ ciuitatis, sed totius humani generis, fidem uestram „ implorantis in bello, quod impij tenebrarum'que potestates con„ tra pios CHRISTVM'QVE & lucis angelos gerunt. Com„ munis causa, nec magis Orientis quàm Occidentis, terrarum'que „ omnium est. Latus nostrũ illa tela petunt: ibi oppugnamur. quic„ quid ibi perit, nobis perit. Nostrum illud dedecus, nostrum exci„ dium. Turpe est, cùm uiribus, cũ numine superiores simus, nobis „ per ignauiã sedẽtibus cõpressisque manibus, à nouo ignobilissimó„ que hoste causam nostrã, causam religionis, causam cœli uinci. Pa„ ce hic fruimur, sed cũ indignitate. in ocio degimus, sed flagitioso, „ quodque posteri nostri culpent, iam superûm iudicio, si ultrà cessa„ mus, damnatũ. Militia est super terrã hominis uita. Die baptisma„ tis nomen dedimus, in uerbaque CHRISTI iurati sumus. Dux est „ ille ac Imperator noster. Signa eius ac crux religioque oppugnatur, „ & capti auribus non audiemus classicum eius, ac quid in nobis i„ pse loquatur? Aperite illi pulsanti fores pectoris uestri: ac ad inti„ ma sacraria sensuum uestrorum redacti, eum in consilium admitti„ te, quid fratrib. uestris Dei hominumque hosti obiectis, faciendũ cẽ„ seat uobis, & reliquis qui pace domi festa, arma, tela, equos habẽt; „ ætate, robore, cõsilio, fortunis florẽtissimi in summa uictoriæ Dei„ que secũdi fiducia, qui quos religionis suæ propugnatores esse uo„ luerit, eis & dum in hostem feruntur, ne corruant, dextram supposi„ turus sit: & dum præliantur, auxilio accursurus, & parta uictoria „ solidam gloriam, triumphos, opes, Regna, Imperia daturus. Si „ quis me armis petat, scio, quæ uestra pietas est, pro capite meo uos, „ filij, nihil periculi non subituros. Oppugnatur CHRISTVS, „ nec dextras nec arma habebimus, nec uiriles animos geremus? „ Manci, trunci, debiles erimus? Optare unusquisque uestrum, fi„ lij, debet, ut in primis numeretur, quos dux noster CHRISTVS „ defensores nominis sui delegerit. Velle enim tutari religionem, „ id etiam non ab homine, sed à Deo beneficium homini datur, id„ que tanta facilitate, ut si modò animum uestrum illi non præ„ cluseritis, & mentem militandi, & fœlicitatem uincendi daturus „ sit, qui aperit manum suam, & implet omne animans benedi„ ctione. Maiores uestri aduersus Saracenos in Hispania, in Aqui„

tania, in Italia, in Illyrico, in Dalmatia pugnauerunt. Nullam gentem laude ſua fraudo. Sua cuique gloria contigit, alij aliud decus tulerunt, nulla è nomine Chriſtiano natio expers eſt ſuæ pietatis, religionis, meritorum'que. Sed quia in Gallia uerba facimus, ex Aruernorum urbe totum Criſtianum orbem alloquimur, locus non patitur ut ſilentio prætercam id quod ipſe ſuggerit. Vnus Carolus Martellus, nec ipſe Rex, nec patre Rege natus, uno die quadringenta propè impiorum millia, Regem'que nobiliſsimum interemit. Vidit ſol lætus ſpectaculo, uiderunt mundi lumina, intra paucas horas Aſiæ Africæ'que euerſores, eoſdem Europæ molientes excidium. ab uno unius gentis Duce ſtratos, cadaueribus ſuis eam terram metientes, quam pugna committenda ſibi ſpondebant ſanguine incolarum Mahumeti initiatam, ſacras ipſis ſedes perpetuas'que futuram. Angelus præſes Franciæ, in re trepida tantùm non conſpectus oculis mortalium, hæc cæde impiorum tutatus, reliquum orbem terrarum metu liberauit. Turcæ noui piorum CHRISTI'QVE hoſtes è Perſide profecti, omne atrocitatis, ſuperbiæ, libidinis, auaritiæ, impietatis uetus exemplum ſuperant. Terrarum imperium appetunt, id unum agunt, moliuntur, parant, audent: ad id uires, conſilia, conatus, arma in tendunt. Quæ priſca mortalium memoria Babylonis, Medis, Perſis, Macedonibus, Parthis, quicꝗ domini orbis terrarum eſſe ſalutari que uolebant, parebant, ea nunc Turcarum ſunt. Hi CHRISTI famulos premunt, uexant, exagitant: crucis trophæo, ſepulchróque Domini, & terræ ueſtigijs numinis impreſſæ ſacræ'que inſultant. ibi quotidie CHRISTVS cæditur, pulſatur, icitur, occiditur. Rerum ſecundarum curſu, & diſsimulatione noſtra Turca ferocior factus, noua ſibi ſemper Regna pariens, non continebit ſe finibus Aſiæ. propiores ſumus qui Europam incolimus, Imperio Turcarum, quàm Hieroſolyma Caſpijs portis, unde illa peſtis exorta humano generi ſtruit inſidias. Iam nobis imminet, ceruicibus noſtris ea ſecuris impendet. Saracenis in Machumetis ſuperſtitione ſocijs non pepercerunt, eorum nomen ex Oriente propè toto ſuſtulêre: & confidimus eos nobis temperaturos? Quæ exempla Hieroſolymis in uirgines, in matronas, in florem ætatis, in ſacra, in numen, in mortales ediderunt: in nos, niſi uiri iam ſimus, edent. Antequam opprimant, opprimãtur. Vnus fuit Carolus Martellus, multi eſſe Caroli Martelli poſſunt. Tãtùm animo eſt opus. Nullus paulo nobilior Dux Imperatorúe in Aſiam ex Europa tranſmiſit, quin cõtinuò uicerit, quin Magni nomen inde reportârit, uel regna ſibi quæſierit. Qui Comites ibitis, Duces uos uirtus ueſtra creabit: Qui Duces, Reges efficiemini: Qui tantùm Reges, Reges Regũ ſalutabimini. Ibi ſunt gazę, ibi diuitiæ, ibi opes, quæ expoſitę ſunt uiris fortibus. Ibi aurum,

„ aurum, gemmæ, ac quæcunque à mortalibus magno æstiman-
„ tur. Ibi Regna, ibi gloria, & quicquid bellis prælijs'que ingenti-
„ bus quæritur. Ibi causa CHRISTI defendenda. Belli mala à uo
„ bis, à coniugibus, liberis'que quisque uestris auertetis in suos au
„ thores. Simul inopes sibi opes, ignobiles nobilitatem, nobiles
„ Imperium parabunt. Immò quoniam uindices religionis eritis,
„ ea quæ dixi præmia non petetis, sed ipsa ultrò ad uos peruenient.
„ Agitedum pij, fortes, ac ut uno nomine omnia complectar, uerè
„ Christiani, animos nunc armate, nomina date, sacram militiam
„ profiteamini, crucis uexillum sumite. Fundetis uestros, hoc est Du
„ cis uestri CHRISTI, hostes singuli dena millia fugabitis. Nihil
„ uirtuti, nihil pietati erit inaccessum. Montes itineri uestro subsi-
„ dent, ualles assurgent, freta mansuescent, hostis trepidabit. Qui
„ piorum sub eius Imperio miseram uitam degunt, quorum orato-
„ res CHRISTI'QVE ad uos Legatos oraculum'que audistis,
„ uos ut cœlo missos intuebuntur, admirabuntur. Vos seruatores
„ suos, uos uindices terrarum, & singuli & uniuersi, & singulos & u-
„ niuersos salutabunt. Redibitis ad suos quisque pleni opibus, ple-
„ ni gloria, pleni uictoria. Regna illa uel quibus uisum fuerit, di-
„ uidetis, uel Ipsi uobis habebitis. Leges impijs imponetis, orbis
„ terrarum rectores eritis, omnis posteritas uos celebrabit: exem-
„ plum uirtutis pietatisq; à uobis petet. Liberis uestris ingens & no
„ minis uestri & opum patrimonium relinquetis, memoria uestri
„ sancta & immortalis erit. Has pollicitationes, hanc uocem non
„ meam credideritis, qui nō sponte mea cogito quomodo aut quid
„ loquar: sed in hoc celeberrimo terrarum concilio, hoc horæ mo-
„ mento est qui pro se loquatur in me CHRISTVS. Et literis Hie
„ rosolymitanis, & uoce Ambianēsis, & oratione authoritateq; Pon
tificis, & sanctitate causæ factum est, ut omnes permouerentur,
& uelut communi numine afflati unam & eandem uocem simul
omnes emitterent, pariter'que persæpe repetentes succlamarent,
» DEVS VVLT. Tandem indicto silentio Pontifex, Quod uer
» bum, inquit, in profitendo sacro bello non temerè uobis excidit,
» id pro tessera in gerendis rebus uobis uelut diuinitùs data accipi-
» te. Simul adeste quibus continuò insignia militiæ CHRISTI
» induere cordi est. Primi omniū ad pedes Pontificis maximi duo
Episcopi accessere, Ademarus Aniciensium, uir & sanctitate & uir
tute præstans, ac Gulielmus Arausiensium, non multo inferior
Ademaro, petentes ut sibi liceret arma pro pietate suscipere. Eos
amplissimis uerbis collaudauit Vrbanus, ac illorū dextrū humerū
insigniuit lanea cruce rubra, quā sacrā paludamēto assutā in bello
gestarēt. Idē ceteriq; patres protinus in suas quisq; diœceses dimis
si, ut popularium Ducum'que animos oratione ad arma sacra ca-
pienda sacris concionibus incitarent. Nec Petrus huic rei defuit.

Simul

Simul erant apud Latinos profugi Hierosolymitani ciues, Antiochenses'que permulti sancti nobiles'que uiri, qui è seruitute barbaræ religionis elapsi, uagam egentem'que uitam agebant, ac lachrymis uocéque & squallore pios permouebant. Certatim igitur summi genere factis'que uiri militiam sacram professi sunt, orto initio ab Hugone Regis Franci fratre. Subinde alij Duces Comites'que affuere. Omnium oculos in se conuertit Gotthofredus Eustathij Boloniæ Belgicæ Comitis filius, Lotaringiæ Dux, hæres institutus ab auunculo Gotthofredo Duce, Gotthellonis Ducis filio, à dehonestamēto corporis cognomine Gibbero. Hūc bello præclarissimum duo fratres Eustathius Balduinusq́ comitati, nomina dedere, seq́ cruce initiandos præbuere. Gulielmus tertius eius frater domi apud parentes ætatis exactæ permansit. Duo præterea Roberti, alter Normaniæ Dux, Gulielmi Anglorum Regis filius, alter Flandriæ Comes: simul Raimundus Tolosatium, & Stephanus Blesensium, idem Carnutum Comites se huic militiæ dicarunt. Horum nomen illustrissimum extitit. Sed & alij permulti crucem ab episcopis quisque suis accepere, Germani, Galli, Itali, Angli, Scoti: extremisq́ ab orbis terrarū regionib. insulisq́ orbe terrarū submotis. Hispani suum sacrū bellum domi aduersus Saracenorum terras reliquias persequebantur. Fuere qui " traderent, quo die Claromonte decretum sit sacrum bellum, eodē " illius decreti famam orbem terrarum peruasisse. Quod si res ita tu " lit, necesse sit uel id diuinitùs accidisse: uel cùm dies concilij edicta multò antè fuisset, nec ambigeretur qua de re esset Pontifex relaturus, id pro decreto ubique acceptum, quod omnium uotis Pontifice sancto sanctissimisq́ temporibus expetebatur. Locupletes tenuiorum curam ac clientelam susceperūt, eos amârunt, ornârūt, aluerunt. Fratres inter se omnes uocitabantur. Sanctiones quoq́ Pontificis, & legis Regiæ multa commoda impertiebant rebus causis'que eorum qui huius militiæ causa domo abessent: & qui domi manebant, abeuntibus nihil denegabant. Pecunia noxáue nexi, soluti. Mulieres neque uiros, neque liberos, ut assolet, lacrymis amplexibus'ue circunfusæ morabantur: sua ipsæ ornamenta depromebant, uenumq́ danda offerebant ultrò. Comes Biturigum nomine Arpinus eam ciuitatem Philippo Regi uendidit sexaginta millibus aureorum, maiori uendentis quàm ementis gloria. Dimisso Claromontano concilio, Pontifex in Vrbem redijt. Normanus Dux Constantiensium primum Comitatum fratri Henrico mille & sexcentis pondo argenti addixit: deinde reliquam Normaniam tredecim millibus sexcentis item argenti pondo alteri fratri Gulielmo Regi Anglorum oppignerauit. Got " thofredus Lotaringiæ Dux Sperto Eburonum Episcopo Duca " tum Bullionis satis magna ui auri uendidit. Tantum rerum hu "

manarum contemptum animis mortalium affert uera religio, ac numinis fiducia. Flandrus serius mouit, bello petitus ab Henrico Cæsare: qui cum superiores Pontifices Romanos uexasset, Vrbano etiam uelut iustis iam inter Pontifices Augustos'que inimicitijs iniquus, gloriam pij belli ab illo excitati, suarum partium dedecus existimabat: sed tandem cognitum est Imperium Regum Augustorum'que per se nullum, uoluntate consensu'que popularium constare. Dilabentibus suis Cæsar Flandricum bellum deposuit. Robertus se coniunxit Franci Regis fratri Hugoni: qui quòd nobilissimus omnium eo bello procerum foret, Magnus cognomine dicitur. Duces rerum bellicarum periti nihil præproperè agebant, gnari quantam molem belli susciperent. aduersus Turcas sibi pugnandum esse, uiros fortes ac inuictos, quiq; Persarum Imperium sibi uirtute peperissent: qui Parthorum Regna, & quicquid Sol oriens uidet tenerent: qui nondum illa uetere indole, roboreq; animorum & corporis exolescente, opibus etiam ac diuitijs, quibus Orientis Regna referta sint, abundent, numero mortalium præstent, cœli illius ardori soloq; assueti: sibi non cum hominibus modò fortissimis, sed cum candente Sole, soloq; sitiente dimicandum: eam futuram multorum annorum militiam: maria transmittenda, Asiam metiendam, Taurum montem superandum. plures urbes expugnandas, quàm quot dies annus habet, ne paucorum mensium sudorem futurum putent, ac ad singulas acie pugnandum cum hoste, qui ad manum supplementum commeatus'que haberet. Apparandum ita bellum, ut aduersus illa omnia prouisum præcautum'que sit. Ambianensis Eremita, qui rem militarem puer attigisset, non perdidicisset, maiori animo quam consilio euestigiò arma capere, se sequi iubebat. circumibat ciuitates: ei se quàmplurima mortalium millia conglobabant: iuuentus præstò aderat, seniores pecuniam illi ultrò conferebant, ut egens miles in itinere ea iuuaretur. Valterus, cuius genus cognomenq; uerum incertum, tantum quòd procerum illorum solus dominatu careret, & solum suum nullum haberet, Egerius uocitatus, quatuordecim millia hominum moræ impatientium per Germaniam, Hungariam, Bulgariam, Thraciam, Daciam duxit, uarijs casibus agitatus & impotentia contumacia'que suorum, & ferocia eorum quorum per fines transibat. Errans tandem Constantinopolin peruenit, dimidia ferè suorum parte desiderata. Ambianensis quoque aliquanto maiore subsecutus manu, nihilo fœlicior, continere suos nec ipse potuit, quin tanquam in hostico sæuirent. qua indignitate earum terrarum cultores moti, nostrorum cædem fecère, ut quisque à signis dilabebatur. prætereà ad duo millia plaustrorum, & magna uis sacræ pecuniæ amissa. Reliqui ægrè Constantinopolin ad Valterum euasère. Tunc nihil saniores

multa

multa etiam in Græcos audebant; cùm animi ferocia, tum inopia adacti. Quorumcunque poterant Conſtantinopolitani arma telaque emebant. ita non paucis inermibus ſpiritus cecidere. Cæteros omnes Alexis imperator contractis nauibus coëgit in Aſiam Egerio ac Eremita Ducibus traijcere. Interea ueræ uires, Latinique nominis robur, ſummis ſub Ducibus ita ſe parabant, ut neque cogi tranſire, neque arceri tranſitu à quoquam poſſent. Gallia, Germania, Italia ſuos armabat. Germani, Lotaringique Ducibus Bononienſibus, ac ijs proceribus qui ſe eis comites addiderant, Ambianenſis ueſtigia ſequebantur. Hungari eo maiorem huius exercitus impotentiam uiolentiamꝙ fore rati, quo plures ualidioresꝙ erant, quàm Ambianenſes fuerant, finibus prohibere eos ſtatuerant. Gotthofredus miſſo caduceatore facultatem cum eorum Rege colloquendi impetrauit. Fratrem Balduinum obſidem dedit. Ei non modò tranſitus datus, ſed & multi Hungaricæ nobilitatis nomen Bononienſi ad ſacram militiam dedere. Erat Gotthofredus non artis modò militaris imperatoriæque peritiſsimus, ſed religione præſtans, ſpecie corporis eximia; ſtatura ſublimi, inceſſu graui, ſermone breui, ſed ſententijs admirabili, uultu maieſtate auguſto. Fratres eius huiuſmodi, ut miles illos rebus gerendis ſummos Duces, uita Epiſcopos naſcentis eccleſiæ prædicaret. Dum hi Pannoniam metiuntur: Hugo Magnus Normanus, Flandrus, Bleſenſis, Toloſas, cum ſuis quiſque copijs Romam itinere pedeſtri peruenere: circuitis'que ſacris locis, adorato pontifice, eodem benedicente, profectionem'que fauſtam, ac reditum fœlicem apprecante, Ademarumꝙ Anicienſium Epiſcopum ad id bellum legante, Superum mare petiuere. Ac quoniam unus portus tantam multitudinem capere non poterat, alij Brunduſium, alij Barium, alij Hydruntem ſe diuerſi contulere. ſimul noui Duces acceſſere. Normani, quos oſtendimus ex Gallia in Apuliã profectos, beneficio temporum uſi, cũ ea Italiæ ora bellis domeſticis laboraret, ſimul armis latrocinijsꝙ Saracenorum uexaretur, nec Græci eam ſatis tuerentur, & Germanus Auguſtus ſuæ ditionis illam eſſe uellet, ipſi inter tam diuerſos eius oræ rerum fluctus, nomen ingens ſibi opes'que peperere. Saracenos iuncti Græcis initio cohibuere, ipſos deinde Græcos exegere opulentiſsimis Italiæ urbibus. Robertus Viſcardus Normanus opes gentis mirè auxit, quòd duos Cæſares, Henricum Germanum terreſtri prælio, Alexin Græcum maritimo deuicit. Nec ea Italiæ ora contentus, Siciliæ quaſdam urbes ditionis ſuæ primùm fecit, deinde inſulæ Comitem Rogerium fratrẽ (ut oſtendimus) inſtituit. Roberto ſumma gloria mortuo, duo eius filij de opib. paternis ambigebant, quòd è diuerſis matribus eſſent: nec contemnenda pars diuitiarum beneficio dote'que poſterioris uxoris ad patrem per-

uene-

uenerat. Rogerius minor audebat se dicere Regem Apuliæ, cuius partem à patre uirtute quæsitam Bohemundus maior armis sibi uindicabat. Authoribus paternis amicis, Ducis Apuli nomen ius'que penes Rogerium mansit: Tarentum & quædam alia oppida Bohemundo attributa. Id ante concilium Claromontanum. Eo soluto, Bohemundus non contentus arbitrio amicorum, Melphin urbem de Rogerio occupat. Frater ut urbem nobilem recuperaret, castra iuxta locat. Dum fraternum bellum trahitur, Hugo socijq; Duces communem legationem ad fratres mittūt, de bello plusquam ciuili finiendo, antequam odia accendantur, sanguisq; fundatur. Officium pietas'que undique constitit. Bohemundus non modò Melphin fratri reddidit, sed paludamento purpureo iusso afferri, habuit apud suos milites concionem. & erant omnes ueterani Viscardo Duce militare soliti, filium'que Bohemundum patris simulachrum, uirtutis'que æmulum obseruabant. Hos oratione permouit, ut omnium quæ unquam fuerint, quæ dici fingiue possint, bellorum gloriosissimum, ubi uirtus maximè posset elucere, susciperent, se'que tot Ducibus, tam nobili agmini associarent. Duceret ipse, se secuturos omnes conclamârunt. tunc sic inquit, Mihi uobiscum reliqua erunt communia, ut & hoc est. simul paludamentum purpureum in cruces dissectum: hæcq; militibus pro sacro insigni diuisæ: & cùm id non satis esset multitudini ultro offerentium se, alia rubra uestimenta allata, dissectáque sunt. Rogerius frater adeò neminem suorum moratus est, quo minus insignia sacræ militiæ susciperent, ut Tancredum sororis filium fratri tradiderit comitem. Ad uiginti millia Lucanę, Brutiæ, Apulæ, Siculæ iuuentutis Duce Bohemundo militârunt. Ex cætera Italia Duces milites'que se illi coniunxere. Sua cuiusq; gentis summa non traditur eorum qui crucem omni ex orbe terrarum Christiano induerint. Non militaturi tantùm uidebantur, sed in omnem Orientem Colonias duci credidisses. Pannonię plenæ horum militum itinere terrestri Byzantium petentium erant. Alibi classibus maria sternebantur: ut qui totam speciem animo conceperit, motum generis humani maiorem fieri nullum posse facilè putârit. Omnes portus, omnis ora maritima referta nauibus militéque conspiciebantur. Prosequebatur inualida ætas, sexus'que imbellis: & quicunque domi manebant, ut militantibus subinde quod suum cuiusque tempus postularet opis submitterent, suos proficiscentes amplectebantur, nec diuelli poterant. Deum optimum maximum precabantur, ut militiam prosperam daret, reduces domum sisteret, incolumes'que: belli mala in hostem uerteret. Ex tribus præcipuè portubus solutum est, ac in Illyricam urbem Dyrrhachium, & in circumiectam Illyrici orā transmissum: ut Byzantium terra peruenirent. Illis regionibus ab Au-

Q gusto

gusto Græco Prætores dati ea lege transitum concessere, ut diuisi in cohortes turmas'que non plus quàm mille singulis agminibus irent. Bohemundus Roberti qui Græcos Italia expulerat filius, plus sibi negotij fore aduersus Græcos quam Barbaros arbitratus, ea parte iter facere noluit. Igitur ne cæterorum exemplo copias diuisas duceret, continenti nauigatione, id quod Græcus minimè expectasset, Corinthium sinum inuectus, per Ætoliam, Thessaliam, continentem'que illi Macedoniam, antequam à Cæsare copia contrà uenirent, iter fecit: quibusdam etiam locis cum Græcis Ducibus præsidio regionum attributis dimicauit, incruentóque milite suo uictor in Thraciam peruenit, seq; Gotthofredo coniunxit. Interea Egerius Eremitáque in Asiam cùm transmisissent, ac in fines Nicæensium agri uberrimi peruenissent, Cinitum'que opulentissimum oppidum recepissent: primùm castris communitis se continebant, consilium'que erat, summos Duces qui aduentare dicebantur, opperiri: deinde cùm eodem loco duos continenter menses sedissent, annona in dies ingrauescente, reliquáque pecuniæ & sacra & profana consumpta, Eremita legationem ad Alexin suscepit, ut nostrorum inopiam subleuaret. Cúmque diutius omnium expectatione abesset, nec mora suspicione careret, tunc milites uerecundia sancti uiri soluti, ocio lasciuientes, ductu etiam imperioq; Egerij spreto, Reginaldum genere Germanum Ducem creauere ac ducere in hostem, res'que tandem gerere. ac cuius rei causa uenissent, fortunam experiri iubent, oppidumq; nomine Exerogorgum fuga incolarum uacuum, dolóque à Turcis relictum, occupant, ignauiam hostium increpantes, qui loco munita deseruissent rerum suarum diffidentia, nec dubia, detrectando certamine, confessione concessionéque uictoriæ. Satrapes Solymanus, si eos qui primi nostrorum in Asiam transmisissent, quacunque ratione opprimeret, cæteros segniores futuros ratus, copias in propinquo in insidijs collocàrat: & nostri se eius consilio opportunos præbuere. Aliquot cohortes turmæq; agmine facto paulò longius procedunt, pecoráque temerè pascentia, & ad temeritatem inescandam, licentiam'que augendam, ultrò à Barbaris obiecta, in castra compellunt. Ea præda conspecta, ad tria millia Germanorum peditum, & ducenti equites, spe maioris gloriæ rei'que oppidum non magnum intra quatuor millia passuum oppugnare ausi, nullam opem ex propinquo ferente, sed maiorem occasionem expectante Solymano, fœlicia in speciem initia nacti, fœdum exitiũ habuere. Expugnatos oppidanos trucidârunt. Ita insolenter lætos Germanos, ac armis positis prædam è tectis egerentes, Satrapes repentino aduentu oppresit. Ad unum omnes cæsi. Simul hęc calamitas maiorem attulit. Vbi enim hæc ut gesta erant, Exerogorgum nunciata in castra nostrorum sunt, sanio-

ribus

ribus nihil temerè mouendum ſuadentibus, Gotthofredo Burello timiditatem ignauiam'que exprobrante, ac uociferante indignam miſeram'que commilitonum necē uindicandam, ac ſpiritus hoſtium edomandos, decem millia peditum cùm alia equitum quingenaria conuulſis ſignis egrediuntur. Non multum itineris emenſi fuerant, cùm ex patenti campo ſyluam temerè ingreſsi, circunfundente ſe uelut ex inſidijs hoſte, pugnari circunuenti coguntur. Princeps ibi iuuentutis Latinæ erat Fulcerius Aurelianenſis. Is egregiam uirtutem, conſilium'que in re trepida præſtitit: ipſe Egeriusq́ diuiſis partibus primum impetum hoſtium ſuſtinuere: ac eorum exemplo uocibusq́ accenſi milites, præſtanter, ut tumultuario prælio, res geſſere. Vbi uerò hi confecti uulneribus cecidere, tunc certa hoſtium uictoria fuit. Exerogorgum pauci ſe recepere: cæteri cæſi. Mox & Exerogorgum obſedere hoſtes. Clauſi noſtri, ſiti maximè laborabant, quòd ex uno tantùm fonte peti poterat aqua, qui pro muris oriebatur: nec niſi repulſis procul hoſtibus eius copia eſſe poterat. Clamitabant milites, ut eruptio fieret, cruoréque hoſtium ſitim ſedarent. Reginaldus uelut ſpe ſalutis omni amiſſa, morte fœdius conſilium init. Communicata re cum paucis, quibus tantum ſcelus ſeq́ credere audebat, ad hoſtes tranſit, commilitones'que à quibus per potiorum contemptum delectus Dux fuerat, deſeruit: nec in mortales modò, ſed etiam in numen peccauit. Creditur enim à religione noſtra ad Mahumetem defeciſſe. Expugnatum oppidum, cædes facta. Ad tria Latinorum millia, antequam omnia hoſtis teneret, per auerſam portam in maritimum uicum ſe fuga recepere: feroces'que uictoria pugnæ, ac expugnato Exerogorgo, Turcas uim facientes arcuere, quoad Ambianenſis ab Auguſto demiſiſsimis precibus impetrauit, ut Græci legati ad Solymanum mitterentur, qui peterent Latinos ſibi condonari. Ea res illis ſaluti fuit, duos ſimul ex profeſſo hoſtes Græcos Latinos'que Satrape ſuſcipere nondum auſo, nec Græco è re ſua exiſtimante, ea re Petro denegata, hoſtilem animum erga noſtros præ ſe ferre. Nec hoc uelut omen infauſtum triſtiáque ingentis belli commiſsi initia, Duces caſuum bellicorum Martis'que communis peritos à conatu deterruere, ſed & illos cautiores, & militem modeſtiorem effecere. Iam Hugo cum Ducibus Comitibus'que ſuis Conſtantinopolin perueneràt, neque comiter, neque magnificè, neque liberaliter à Cæſare exceptus, quòd excepta Latinorum ei iam ſuſpecta formidoloſaq́ erant, quotidiéque rixa inter noſtros Græcos'que exoriebatur, cædesq́ fiebant, ita ut nec manere inter infeſtos, nec trāſmittere breui traiectu in Aſiam auderet, ancipiti & à Turcis & à Græcis metu. Fama etiam accidit, Hugonē, quòd ſubſequentibus ſuis ipſe cum paucis anteceſsit, propè in cuſtodia aſſeruati. Tunc

Tarentinus Bononiensis'que ad Græcum miserunt, se omnia circà euastaturos, urbes'que euersuros, si quid secus Hugoni accideret. simul quàm maximis potuere itineribus Byzantium accessere. Nec initio se in urbem includere uoluere. Sic quoque Græci nocte intempesta castra Latinorum suburbana sunt adorti: apparuit'que sacrum bellum in ipso exortu finem sumpturum interitu nostrorum, nisi Ducum uirtus cousiliumq; prospexisset, id quod ab iniquis infestis'que exoriri posset. Reiecti Græci, castra defensa. Postridie Alexis misit ad nostros, qui nocturnum tumultum se ignaro ab imperita multitudine dicerent conflatum: sed bono animo essent, omnia à se in Latinos munificè benignèq; profectura. Datum forum rerum uenalium nostris est, portæ urbis patuere, intromissæ omnes copiæ. Et acceptis obsidibus, in quibus erat Cæsaris filius Ioannes, Duces cum Augusto congressi. Purgauit se Alexis si malè de Latinis cogitasset: cùm Hugo ac nobilissima copiarum Latinarum pars diuersis dispalatis'que agminibus iter facerent, eos nullo negotio potuisse opprimi: Tutos nemine suorum desiderato Byzantium peruenisse. Quæ Bohemundo in longo itinere aduersa (ut assolet) accidissent, ea se nolle facta: si præsensisset eum per Græciam ducere in animo habere, nihil in hospitale illi oriturũ fuisse. quę prospici nõ potuerint, adscribi sibi non debere, tumultus nõ modò nocturnos suburbanosq;, sed diurnos urbanos'que ortos, quòd nostrorum nonnulli, qui sine Ducibus præcesserant, inopia adducti, ut alia indigna silerentur, magnificentissimarum ædium plumbeis laminis tecta fastigia nudassent, ornamentáque nobilia sustulissent, uenum'que dedissent. nunc aduentu Ducum omnem formidinem sublatam. nullius magis quàm sua interesse, imperium Turcarum euerti. se his annis à Solymano Turcarum clarissimo Duce nobilissimis cis Taurum urbibus exutum, omnia Nicæam usque Bithyniæ amisisse. Exin munera magnifica Ducibus data. Liberalis acpius Cæsar uisus nõ cæteris modò proceribus, sed & Bohemundo Roberti Græcorum hostis filio. Verumenimuero tanta in hoc iuncta cum maiestate comitas, ac morum suauitas, ut uel infensissimos quosque infestissimos'que sibi conciliare in sui admirationem posset. Fœdus ictum, ut Græcus Latinos commeatu, ac quam quisq; rerum cardo postularet, ope iuuaret: Latini, quicquid de impijs caperent, præter Hierosolyma, Græcis redderent. Ita læti Duces quòd in uerum hostem ducendi potestas fieret, Chalcedonẽ transmiserunt. Tunc summi Duces fama tantùm inter se noti, castra con iunxerunt, & in mutuum conspectum complexum'que iuerunt, magna singulorum uniuersorum'que inter se admiratione prudentiæ, sanctitatis, uirtutis, nobilitatis. Tunc unum consilium ex omnibus Ducibus factum, ad quod summa rerum spectaret.

Hicq;

Hique copias recensuere. Inito numero, inuenta fuisse circiter sexcenta millia peditum, equitum loricatorum centum millia, authores prope omnes sunt. Otho Pontifex trecenta millia pugnatorum tradit. Viros quosdam etiam summos suæ sequebantur uxores, qui semel sacram professi militiam, deserere signa, infame nefarium'que existimabant, nec sustinebant repellere à sacro comitatu suas ætate formaque præstantes, quæ genialem torum expertæ, non erant laturæ uirorum desiderium in longinquo diuturnoque bello, nec diuelli à maritis poterant. Nulla uulgato corpore mulier his castris recepta, nullus flagitiosus admissus. Non castra, sed templum credidisses. Sacerdotibus operantibus altaris mysterijs miles aderat. Media nocte hymni in Deum superos'que concinebantur: uespertino cultu cœlestem opem implorabant: ut mirum non sit tam sanctis armis numen affuisse. Protinus'que res geri cœptæ. Itinere pedestri Nicomedia petita, præmissi'que cum ualido præsidio, qui, quoniam difficile iter excipiebat, uiam munirent quà impedimenta ducerentur, agerentur'que. Inde nemine obsistente, prosequentibus'que cum commeatu Grecis locorum hostium'que peritis, Nicæam peruentum est, excitatis ad diuortia uiarum crucibus ligneis, lapidum'que tumulis coarceruatis, ut eo signo, qui sequebantur, aberrare non possent. Cum ante urbem consedissent, animos oppidanorum tentarunt, si uoluntariam deditionem facere mallent, quam uim Latinorum experiri. Græci genere erant, religioneque pij: sed inerat ualidum Solymani præsidium. Belcepho Turcis, qua ex gente ipse erat, simul & Persis imperabat. Is cum bellum circunferens, gentis suæ imperium mire auxisset, ac iam ætate ingrauescens, redire in Persas constituisset, Alphasali fratris filio Armeniæ minoris Satrapiam primum attribuit, deinde eum copijs iuuit, ut opes suas propagaret: Græcos præcipue in continenti metu teneret: ne attollere caput auderent. Simul ut alia parte æmulos imperij terrarum Ægyptios coercerent, ne eorum Caliphæ Sultani que recuperare quæ in Syria amiserant, se posse confiderent, Ducatho alterius fratris filio Damascenam Tetrarchiam dedit: huncq; atque Alphasalem Sultanos uocitauit: nec sanguinis modo, sed uirtutis amicitiæq; rationem habuit. Duobus prætoribus suis Casiano Antiochensem Tetrarchiam largitus est: Assungurro Antiochensi finitimã Halapianã, Principe regionis Heliopoli. Hos quatuor summos uiros beneficiarios suos uectigalesq;, rerũ Turcarũ fidos propugnatores Ducesq; habebat. Alphasal primum Satrapes, deinde Sultanus salutatus, Ciliciam, Pamphyliam, Lyciam, Lycaoniam, Cappadociã, Armeniam maiorem, Galatiam, Paphlagoniam, Ponti Bithyniæq; opulentissimas urbes in ius ditioneq; redegit, patruo uirtute cedere in animum non inducens: Græcorũ imperij ingens terror. Re-

bus gerendis, institutóque uitæ Magni Alexandri æmulus uel erat, uel assentatione potius domestica immaturáque ferebatur. Ea etiam ex re contempto pristino Alphasalis nomine ut minus illustri, Salamansa regio ac inter suos nobilissimo dici uoluit, à nostris Solymanus appellatus, bellis prælijs'que ad eam diem inuictus, clementia quoque secundum uictorias insignis indulgenter captos deditos'que habebat, usu tantùm armorum, & reipublicæ administratione Christianis prohibita: ut ad famam liberalitatis mansuetudinis'que, quam summis Ducibus ad opes propagandas miro usui esse fuerat expertus, imperium gentis suæ adaugeret: simul ne sæuiendo, aut solitudinem ea faceret, quibus imperaturus aduenerat: aut animis mortalium semper à se alienis, & quos cepisset, & quos non cepisset, hostes infesti perpetuique essent habendi, bello in omne tempus integro. Igitur Nicæēses mœnia egregiè tutabantur, præsidijsq; præfecto parebant. Vrbs quadrata forma est, æquis undiq; lateribus. Quod meridiem spectat, lacu Ascanio munitur, alto procellosoq;, ac cùm uentis intumuit, minaci. Ab Oriēte Hugo Magnus cùm Normano Flandroq; ac Blesensi, ab Occidente Bononiensis cū fratribus, à Septentrione Tarentinus cum reliquis Italici nominis castrametati sunt. Machinæ, tormentáque, ac quicquid ad urbium excidia pertinet, comparatum. Sylua ex propinquo materiam benignè suppeditabat. Turres ligneæ multiplici tabulato excitatæ, promotus agger, actæ uineæ, aries, quo usos Latinos hoc bello inuenio, quatiendis muris admotus, præfecto fabrûm Longobardo quodam. Oppidani omnis antiquitatis periti, Turcis bellorum artificib. omnes Latinorum conatus ludificabantur: tormētis arietiq; crassitudo murorum obsistebat: simul saxa ingenti pondere tollenonib. eminus incutiebant, in subeuntes deuoluunt. altitudo ipsa mœnium usum scalarum arcebat, & aut in pertinaci conatu, ut quæque longissima erat, facillimè perfringebantur, aut paucæ integræ superstantium oculis caliginem offundebant: ac si qui fortè euaserant, ipsa paucitas opprimebatur multitudine propugnatorum. Qui uectibus ferreis inferiore parte mœnia conuulsis imis saxis aperire tentabant, eos uel uncis ferreis uel lupis iniectis in muros extrahebant, fœdéque interemptos ac laceros tormentis ad nostros rejiciebant. Vt minore igitur periculo res gereretur, testudine musculoque à Longobardis admoto muri subruebantur: hostis ne corruerent, robustissimis stipitibus fulciebat. subiectis & hi à nostris malleolis, ignéque coniecto comburebantur. sed tantam animi præsentiam uirtutem'que obsessi præstiterunt, ut noctu reficerent quæ interdiu ruinis strata erant. Maximè imminuta est spes Ducum, quòd cùm turris ualidissimum propugnaculum interdiu quassata, cū ingenti sonitu noctu procubuisset, nec ullus ausus

fuisset

fuisset tenebris ac interiori urbi ignotæ se cōmittere, ubi primùm illuxit, nostri munitionem nouam sibi obiectam conspexere: ut omnis conatus irritus, ludibrio'que esset, & nouus semper desudandus labor, nec Solymanus suos deserebat. Nuntio nauicula per lacum misso, Nicæenses præsidium'que certiores fecit, quo die, quoque diei tempore castra Hugonis aggressurus esset, ut ipsi quoque pariter erumperent. Francus ad id suorum animos iam inde ab initio præparauerat, & tunc ancipitia signa statuit: interiorem hostem ferro igne'que in homines opera'que armatum intra mœnia compulit, ac propè fuit ut cum fugientibus uictor in urbem penetraret. Clausis eo metu properè portis, extremum eorum qui eruperant, agmen cædi expositum est. Exterior hostis Solymanus maiore ui pertinacia'que dimicauit. Tarentino Bononiensiq; occurrentibus, antequam circunueniretur, signum receptui dedit. Hoc prælio re compertum est, quod spe præceperant: hunc hostem uirtute imparem. Obsessi expugnari ui non poterãt, quòd ex propinquo per lacum Solymanus commeatus auxiliaq; nauibus submittebat. Repelli re infecta ab urbe quam primam omnium tentassent, magnam ad uniuersum bellum desperationem afferebat: nec tutum erat longius progressos, hostem frustra tentatum, ac eo ferociorem futurum, à tergo relinquere. Græcum ingenium ex usu suo rem Latinorum expediuit. Erat in nostrorum castris Græcorum equitum ala ab Augusto missa, cuius Præfectus Tatinus consilijs Ducum intererat, & quia uir prudens, bellique Turcici peritus erat, & quia honestè excludi se ingerens nõ poterat, ne fides Græca suspecta Latinis tam necessario tempore uideretur. Is gnarus animorum Ducum, per occultos internuntios egit cum obsessis, ut ipsi Græci Græco Augusto se redderẽt, cum officio fide'que Solymano iam satisfecissent. ita incolumem inuiolatam'que Nicæam futuram, ac undique gratiam ituros, & apud Latinos, quòd eorum cursum ultrà nihil morarentur: & apud Latinorum hostes, quòd fide ad ultimum seruata, cùm Solymanus uirtute eximere obsidione eos non posset, obsessoribus se non dederent: & ab Augusto Græco, quòd originum suarum memores, se suis restituerent. Hæc apud oppidanos acta simul edocet nostros opem Cæsaris implorandam: nisi possessionem lacus hosti adimant, frustra eos tot labores suscipere. Græcos remiges lembos'que comparandos, qui Ascanio potiti, auerterant obsessos à spe auxilij Barbarorũ. Missi sunt oratores ad Alexin: nec is prius annuit, quàm pacto conuênit, ne quid iuris Latinis in urbẽ deditos'ue foret. Tunc lembos ad oram maritimam Nicęensis agri misit, qui iunctis curribus in lacum deueherentur cum Græcis remigibus, gubernatoribusq;. Ita exitum res nacta est, ut Tarẽtinus cõstituerat, Oppidani Gręcis portas patefecere. Nicęẽses

 ciues

ciues nulla suarum rerum desiderata, incolumes permanserei. Turcæ omnnes (in his uxor duoq́ liberi Solymani) Constantinopolin ducti, magnificeq́ ac benignè culti, & sine precio ad Solymanum etiam cum muneribus remissi, per causam, quod condonatis tribus, ut ostendimus, Latinorum millibus, à Solymano meritum remunerandum esset: sed eò (ut fertur) Cæsaris consilium spectauit, ut belli Latinorum præmia ipse omnia haberet, ac urbes obsessæ, obsidionem'ue metuentes, ultro uetus Græcorum Imperium respicerent: ac Turcæ nostris uirtute inferiores, fide liberalitate'que Cæsaris prouocati, quæ retinere non possent, ea Græcorum quàm Latinorum esse mallent. Duces dolorem dissimulabat miles fremebat, si ex pristino fœdere necesse fuerat urbem sudore suo partam Augusto reddi, nobilissimorum hominum, aut, si remuneratio utique facienda dispar erat, saltem opulentissimarum rerum prædam egenti exhaustoq́ militi cedere debuisse. Duos & quinquaginta dies ab obsidio tenuit. Tertio nonas Iulij recepta est Nicæa, eius seculi anno septimo & nonagesimo. Hanc unam opem Græci Latinis magna mercede tulere: nec postea, ut fides data accepta'que poscebat, nostros commeatu auxilijs'ue iuuere. Tandem moueri placuit. Ager Nicæensis uberrimus est, sed cælo graui. Excipiebant fines aduersi iumentis alendis, quorum ingens erat in exercitu numerus. Duobus & agminibus & itineribus iter ingressi sunt. Tarentinus alterum agmen duxit, Magnus alterum. Tertio die de tertia uigilia Bohemundus cum mouisset, ubi illuxit, certior ab exploratoribus factus est Solymanum in proximis montibus consedisse cum incredibili numero nouorum militum ab Imperatore suo missorum. Babylonij erant, Medi, Persæ & ab ultimo excitæ Oriente gentes. Sustinuit signa, misit'que confestim ad Francum, si uideretur, maturaret: hostem adesse, pugnam instare. simul castra muniri cœpta. continuò decurrere Barbari cum ululatu strepitu'que moris sui in pugna ineunda. Qui eorum in æquum descenderant, ubi nostrorum numerum aciem'que æquarunt, cæteri in castra nondum permunita impetum faciunt. Lixæ, calonesq́, & qui in opere uersabantur, uim diu non sustinuere. Irruperant per intermissas munitiones Barbari. fuga hominum, strages sarcinarum iumentorumq́ fieri. Tarentinus compulsis ad montes ijs hostium quibuscum manum conseruerat, cæteros suorum subsignis manere eo loco iussit: ipse cum mille delectis equitibus superueniebat, ad primum eius conspectum, & qui castra inuaserant, ad suos se recipere in montes cœpere: sed pauci tenuere, recipientibus animos ijs qui in castris erant, & delectissima ala instante. Cum in pugnam redijsset Bohemundus, omnia longè alio statu inuenit, quàm quo reliquerat, maiores multo copias à Solymano è montibus in campos demissas, suos

sas, suos ægrè tolerantes. Eius aduentu acies restituitur, æquoque Marte dimicabatur. Præter necessarium castrorum præsidium, suos omnes in prælium duxerat Tarentinus. in meridianum usque tempus pugna extracta. Sagittarum imbre pij laborabant, comminus'que congredi conabantur, ruebant'que in hostem. Nemo ignauus. Cùm ad ludificandos nostros Barbari circumuolitarent pluribus'que agminibus alij alia parte ferrentur, Latini æquo animo, ut propiore pugna dimicarent, pauci pluribus occurrebant. Iam æstus, labor, ieiunium, uulnera, lassitudo affecerat utrosque. Sed quòd multitudine abundabat Solymanus, partem suorum poscentes pugnam continuerat, ut illis integris, cibo'que per otium sumpto uigentibus, nostros fessos opprimeret, ac hi rem uirtute primorum æquatam, ipsi haud dubiè inclinarent, totam'que traherent. Vbi tempus uisum est, alios ad castra hostium rursus expugnanda mittit, alios subsidio suis in aciem. Iam castra capiebantur, maior'que quàm antè cædes ibi fiebat: & nostri pugna fessi, aduersus integrum recentem'que hostem plus animorum quàm uirium gerebant. Ignominia'que utrobique accepta fuisset, nisi Franci Duce Magno tandem, qui procul absuerat, superuenissent. Hi castra recepere: ac dum Barbari partim per nondum commissa munimenta se recipiunt, partim de uallo se præcipiti fuga deijciunt: plurimum stragis cædis'que in angustijs trepidatione'que editum. In acie quoque qui nostrorum uulneribus ac lassitudine confecti erant, conspectu Francorum, uelut tunc primum signum pugnæ accepissent, redintegrato clamore, prælium restituunt. Mox adest Francus cruore castrorum recuperatorum recenti madens, ferox'que. ita quasi nullus eo die impetus factus esset, res geritur. omnibus utrinque copijs pugnatur. usus oculorũ inducta nube pulueris sublatus. clamor nostrorum, ululatus hostium, cantus signorum, fragor tympanorum aures obstruebat, ne imperia Ducum exaudirentur. Hanc primam pugnam milites meminerant iusta acie æquo loco patenti'que commissam, hos esse hostes in quos superiore anno nomina dederant: quibus si cederent, receptum nullum patere, tanto à patria interuallo: tot terras, tot maria intercedere. & Solymanus res gerebat non pro publica modò causa, communi'que, sed pro Satrapię suæ Tetrarchię que opibus: & eius miles dignus eo Duce erat, turpeꝗ existimabat se à nouo hoste collectitio'que, nullo delectu uirtutis habito, suum unum Regem Imperatorem'ue non habente, superari. Ita pari odio ferociaque pugnabatur. Robertus Dux aureum uexillum in frequentissimos hostes iecit: quod dum repetunt Normani, antequam in potestatem hostium ueniret, impetus furentium factus hostes dissipauit, non ita tamen ut funderet, fugaretꝗ. se ad montis radices recipere sensim, ac minimè terga dantes. Ibi quoꝗ prælium in

lium in serum diei extractum, uix necessitas noxque diremit. Insequentis diei Sol ortus uictorem ostendit. Deserti montes fuga hostium. Nostri cæsorum hostium spolia legère. ad duo millia nostrorum desiderata, in quibus Gulielmus Tancredi frater, ac Robertus Parisiensis, parua pro tanta uictoria iactura. Hostium quadraginta circiter millia cecidere. Latini suorum corpora postridie quæ crux insignia faciebat, selecta sepelierunt. Solymanus nullò loco constitit. Victoriam quidem reportasse se prædicabat: sed quacunque properabat, horrea in primis incendebat, ne oppidis quidem parcens, quoscunque incolarum poterat, abstrahebat, ut solitudinem uastumque hosti relinqueret. Apud nostros Aniciensis iustis funebribus persolutis, sacrisque factis, talem orationem habuit: Nullum unquam, inuictissimi Duces, ac fortissimi milites, prælium maiori uirtute commissum gestumque est, quàm quod hesterno die cæsis cæli hostibus profligatis. Omnia Orientis regna opulentissima, ualidissimaque, uos alieno in orbe terrarum circumuentos, domi ipsa suæ adorta, dignam furore suo mercedem tulere. Domitor gentium exercitus à uobis uictus, cæsus, stratus. Nobilissimus Dux fusus, fugatus, nihil sibi relictum arbitratus, quæ ipsius modò fuerant, tanquam nostra effecta diripit, incendit: prædas hominum pecorumque abigit, qui uelut alter Alexander iura humano generi dare in animum induxerat. Immortalem gloriam, summumque nominis decus uobis dextra peperistis, qui clausum pijs Orientem, ferro aperuistis. Sed admirandæ uirtuti uestræ uberrima præmia, fructumque longi æui Deum optimum maximum, pro quo dimicastis, daturum confido, ut & uictoriam dedit, & ea superstites uos perfrui uoluit, quò maiores animos ad reliquias belli, si quid fortè superest, persequendas gereretis. Sed erit semper locus de incredibili fortitudine uestra prædicandi, nec erit ulla solitudo tam muta, nulla regio tam inculta, nulla consenescente mundo tanta temporis longinquitas uetustasue, quæ de uobis conticescat, uos non admiretur, uos rerum columen non fateatur. Nunc de ijs quos fato functos ab oculis nostris raptos immortalitas consecuta est, paulo plura dicenda sunt, ut iustum eorum desiderium, grata laudum commemoratione leniamus: eo etiam æquiore animo, quòd maxima pars decoris uobis cum illis, ut inter commilitones, & gloriæ conatusque socios, cõmunis erit, Hi enim uobiscum religione adducti, primi omnium mortalium ueræ uirtutis speciem animo concepere, ac homines nati, maiora humanis consilijs & ausi sunt, & perfecerunt. Diuersi disiunctique inter se patria, genere, lingua, moribus, institutis, tanta pectoris, tamque germana mentis consensione conspirarunt, ac coaluerunt, ut unius urbis ciues omnes uiderentur, ut fratres inter se essent, ut Iberus, Rhodanus, Rhenus, Tamisis, Tiberis, Danubius, Al-

bius, Albis, unius eiusdemque omnes ciuitatis, unius aluei amnes cre di possent: ac quos natura cardoque cæli diremerat, ij causa, uolun tate, militia, signis iungerentur, clarissimis quidem Ducibus, sed compluribus, nec uno penes quem in cæteros ius imperiumque ac arbitrium sit: qui tamen ita diuinitus unanimes facti sunt, ut terra rum adhuc incolæ, uelut cæli consortio collegio'que perfruantur. Horum ducum uocatu, commilitones uestri, quos fato gloriosis sime functos ô milites oratione mortali, præconio omnium secu lorum dignos celebramus, non legibus humanis, non mortalium delectu, tanta alacritate nomina dedere in CHRISTI militiã, tantaque constantia bellarũt, pugnarumque, quanta nemo unquam pro patria, pro parentibus, liberis, pro seipso dimicauit. Ducum imperijs ut numinis oraculique uoci dicto audientes fortissimi dũ uitam inter nos agerent, sanctissimi æternitate parta. Viuunt glo ria, uiuent rerum perpetuitate, uiuent memoria sempiterna, uiuẽt sensibus nostris sacri, uiuent meliore sui parte, Non enim corpo e uita constat, re mille quotidie casibus obnoxia. Spiritu, animo, mente, quæ numine afflatur, impleturque, æuum degunt. Cadaue ribus, quæ terræ matri debebantur, redditis, nulla mole grauante leues expeditique, quò sua eos uirtus numenque ferebat, se cœlo inse ruere, Sole lucidiores. Viuitis fœlices, superum'que consortes ani mæ. Emeritis uitæ stipendijs, præmia, honores, commoda uete ranorum inuictissimorum percipitis. Sanguine uestro fusi, fugati, cæsi, strati sunt hostes templorum, ararũ, numinis. In tuto nos col locastis. Quod longè maximum difficillimumque erat, nec nisi à uo bis parique uobis uirtute fieri poterat, Oriẽtem uniuersum uicistis, superastis, fregistis: nobis cætera facilia pronaque præstitistis. Tan tum fremens fredensque, sed exanguis, edomandus nobis hostis, ar ma longius ferenda, erigenda crucis trophæa. Hierosolyma recipi enda, exempla uestra nobis proponenda, uestigijs uestris insisten dum. Vicistis, nobis uictoria uestra utendum. Quod maius patriæ decus, liberis patrimonium, parentibus gloria, uxoribus solatium relinqui potest, quàm inimitabilis propè uirtutis memoria, ut uos cælestes nunc animæ, antè strenui milites reliquistis? quos nos ue stri modò socij commilitones'que æquare forsitan possimus, po steri magis admirabuntur, quàm assequi se posse confidant. Hæc de sanctissimis militibus, qui hesterno prælio, cùm ad cælum euo laturi essent, diuinam uirtutem inter nos præstiterunt, delibasse sa tis sit, cùm pro dignitate celebrari ore non possint. Vos milites ex empla ab his religionis fortitudinis'que petatis, horum uirtutem imitemini: posteri uestram imitabuntur. Memoria horum omni bus horis, sed præcipuè in pugna uobis sancta sit, oculis uestris obuersetur, pectus uestrum afficiat. Ita in bello perficiendo fœli citatem sperate, ac numen secundum propitiumque, si diuinitus ad

sacrum

ſacrum bellum uocati Ducibus à numine datis parueritis, & ſanctorum militum præclara facinora æmulabimini: quos ut maiori religione in acie imitaremini, Deus optimus maximus cælo impertiuit, memoria eorum uobis ut ſummo munere relicta, quorum imaginem ſempiternam in imas pectoris ueſtri aras demitteretis.

Hæc Anicienſis. Ita milites erecti, pleniꝗ ſpe diuina ſimul & humana, caſtra mouent. Sitientia Aſiæ loca, deſertaꝗ fuga cultorum & incendio Solymani, excepere. Segetes non tam facilè corrumpi potuere, ut incendi uici. hæ maturæ meſsibus militum ſpem primùm ſuſtentabãt, deinde aluere. Sitis magnam iumentorum uim abſumpſit: nec minor pars cæteræ multitudinis quàm militum erat, coꝗ grauiora maioraꝗ impedimenta, & itinera minora. Tandem ad altiora peruentum loca, & ulteriora petita. Ad Antiochiã Piſidiæ ſtatiua habuere: qua recepta, Iconium Lycaoniæ urbem perrectum. Admiſsi benignè ab oppidanis, audiuere non contemnendam Turcarum manum ad urbem propinquam Heracleam ſtare, ut eam tutarentur: ſed hi potius ibi ſedebant expectantes ſi noſtri uel inteſtina diſſenſione, uel ignoratione locorum erroreꝗ uel alia occaſione, quam bellorum caſus ancipites, longumꝗ iter, & tempus fortunamꝗ afferunt, opportuni inſidijs apertis ue conatibus fierẽt. Hic contrà metus noſtros unanimes omnia'que circunſpicientes præſtabat. Acie inſtructa Latinis occurrentibus, Turcæ abiere, urbs deditionem fecit. ita Piſidiæ Lycaoniæꝗ clariſsimæ urbes in fide Latini nominis erant. Dum in Lycaonia ſtatiua cæteri habent, Balduinus Belga, & Tancredus Apulus, è caſtris cum ſuis uterque turmis ad tentandas ulterioris urbes profecti, recepta Lyciæ Pamphyliaꝗ, diuerſi abeunt. Apulus Ciliciam petijt, Cùm non procul à Tarſo regionis illius principe urbe abeſſet, hoſtium agmen ei occurrit: Oppidani ad ſpectaculum effuſi, muros complerant. Apulorum uirtus eo enituit die. Fuſi fugatiꝗ hoſtes. Victor patefierij portas iubebat: ſed inierat Turcarum præſidium. Hi cum ſentirent oppidanorum animos admiratione uirtus Latinorum fortunam facilè ſecuturos, portam unam urbis, & quæ in propinquo turres erant, occupant, ſuo ſibi tempore conſulturi. Dum de conditionibus tradendæ urbis Tarſenſes agunt, ac propè re confecta Tancredi ſigna in muris ſtatuiſſent, fortè Balduinus, cùm aliquandiu alia regione uagatus fuiſſet, propinquos montes tenuit: conſpectisꝗ ad Tarſum Apulorum caſtris, ignorans ubinam Tancredus, à quo diuerſus mouerat, res gereret, hoſtium ea eſſe ſuſpicatus, uirtute ſuorum multitudine'que fretus in ſubiectam planitiem copias deducit. Simul Tancredus ingens illud agmen contemplatus non dubitabat, nouum Turcarum exercitum auxilio Tarſenſibus præſidioꝗ adeſſe: ſuosꝗ cohortatus, ut quos

ut quos semel deuicissent, eos nihil timerent, signa moueri iubet: acieꝗ instructa ut pugnaturus occurrit. Ex propinquo conspecta signa armaꝗ errorem aperuere: cum mutua gratulatione copiæ iunctæ, ac in amplexus itum. Belgæ comiter accepti, inopesꝗ omnium rerum armentis donantur, quæ Apuli uictoria de Turcis parta ex agris in castra compulerant: Vbi refectus cibo Belga est, conspicatur signa Apuli in hostium muris: atꝗ inde controuersia orta, quod admitti se in partem recipiendi oppidi opulentissimi æquum censebat, nec communi militia præcipuam esse Apulorũ causam. Et parum abfuit quin utriusꝗ miles à controuersia uerborum ad arma descenderet, læto Turcis spectaculo. Ciues Tancredo æquiores erant, quod eum absente uelut de industria Balduino, signis collatis fortissimi militis ac summi Ducis munere functum corãm perspexerant. ad hoc in legibus pacis sanciendis mitissimum uictorem experti fuerant, ac eius signis erectis præiudicium caussæ fecerãt, à quo non discedere constantiæ esse existimabant. Sed territi Belgarum minis, amotis Apuli signis, Balduini signa in turribus posuere. Apulus Belgæ copijs impar, fremens frẽdensꝗ abijt ad maiorem gloriam, sanctioremꝗ prædam ac ad alia oppida bellum circuntulit. Balduinus Tarsum recepit præter ea urbis propugnacula quæ Turcæ obtinebant. Oppidanorum corpora resꝗ inuiolata seruauit: sed nec sic uituperationem inuidiamꝗ effugere potuit, quam etiam casus insequens auxit. Trecenaria cohors à Tarentino ad Apulum missa, sub eam fortè noctẽ quę diem receptę urbis insecuta est, Tarsum peruenit, rata Tancredum ibi se inuenturam. ubi profectum accepit, Balduinum orabant, ut nocte opprimente se mœnibus reciperet. Ingressu prohibuit. Tantum cibaria in cœnam per funes in sportis demissis. Sub dio pernoctarunt, ignari urbis partem à Turcis obtineri. Labore itineris fessi, ciboꝗ graues, sine metu temere corpora somno sternunt. Turcæ etiam huius rei nescij, quod oppidanos cum Latinis sentire compererant, deplorata spe retinendi oppidi, ut saltem saluti suæ prospicerent, silentio noctis tacitoꝗ signo conglobati mœnibus egrediuntur. Offendunt corpora hominum passim iacentium, mox ambigua fide hostes eos esse. Cædes nullo negotio uelut muti pecoris facta. Ad unum omnes interempti. Prima luce Belga relicta ab hoste mœnia cùm lætus uideret, atroci specie perculsus est Tarentinorum cæsorum, spoliatorumꝗ. Continuò accensus ira miles, uociferansꝗ fortissimos commilitones à Balduino proditos hostibus, quod ingressu eos urbis arcuisset, malum illi minitabatur: nec furor militaris prius sedari potuit, quàm fide facta Balduinum à Tarsensibus iureiurando adactum ante Ducum aduentum nullam pręterea manum in urbem se introducturum: nec flebilius ulli quàm sibi miserum optimorum uirorum exitiũ.

Iam Apulus uicis castellis'que quamplurimis partim ui, partim uoluntate receptis, Manustram urbem ualidissimam ditissimamque imperata facere abnuentem expugnarat, militemq; suum locupletarat, cum rursus Balduinus affuit, partem istius etiam prædæ poscens, ut bello expeditioneq; communi. Noua ira pristinæ addita indignationi, uirum impigrum ingentisq; spiritus acrius incendit. Repentinum impetum in castra Belgarum nondum permunita facit, cædemq; edit. Cùm ad arma conclamatum esset, uiribus inferior coactus est recipere se in urbem. Angustiæ pontis, quo urbs flumine alluente aditur, eius extremum agmen interclusere. Comprehensi permulti. Nox imminens diremit certamẽ. Interea ira mitescente, cogitatio fraterni nominis commilitij'que animos subijt, reconciliauitq;. Comprehensi redditi, ac dextræ interiunctæ. Balduinum priuatus dolor occupauit. mortua in statiuis Lycaoniæ se absente uxor, & frater Dux inter uenandum cũ militem ex ursi immanis corporis complexu eripere contendit, feram in se unum uerterat, nec nisi grauiter uulneratus eam ferro interemerat, & per aliquot deinceps menses non nisi lectica iter fecit Interea uirium accessio spem maiorem Latinis adiecit. Vimerius ex comitatu Bononiensi piraticam fecerat, ex eaq; opes summas nactus fuerat. Tunc animo quæstuq; illo deposito, cum Hollandorum Frisiorumq; iuuentute mari in Ciliciam delatus, sacram militiam pœnitentia prioris uitæ professus est: simul Asiaticorum procerum nonnulli se nostris coniunxere. Erat apud Bononienses fratres Armenius nomine Pancratius, quem Alexis Augustus in custodia perdiu habuerat. Is elapsus è Græcorum manu, Latinos secutus, magno eis usui fuit, peritus illarum rerum, regionumque. Hoc impulsore adiutoreq; Armenia minor in fidem Balduini uenit, ac nostrorum nomen res etiam trans Euphratem mouit. Edessani (ea est sacra Syriæ urbs) iam inde ab Apostolorum temporibus Christiani nunquam à religione defecerant, inter tot casus ruinasq; finitimorum imperterriti. Græcus Augustus eis antè Solymani Belchephonisq; uim prætorem dederat. Is circumacto tempore Prҽturҽ suҽ, cùm ui Turcarum omnibus iam circa hostilibus successor nemo ueniret, retineretur q; ab Edessanis, remansit, eiusq; nutu omnia gerebantur. Longa die ingentem uim auri à ciuibus coegerat, aspergebaturq; suspicione, ut quisque aliquid ei imperanti abnueret, moram'ue necteret, in eius agros Turcas clandestino fœdere excire, ut Edessani iam uectigal pendere Satrapis Sultanis'que cogerentur. Aduentu Balduini spes affulsit libertatis. Missis oratoribus eum accersunt ad rem Edessanam capessendã. Balduinus uelut diuinitus missus exceptus est, nec Græco Prætori lætus fuit honos illi habitus, ciuiumq; alacritas. Secundas partes illi non negabat ut Magister militum apud se degeret, stipen-

stipendia'que acciperet. Belga id fœdum sibi ducebat: & ciues primum coegerunt Græcum ut Balduinum adoptaret, filium'que nũcuparet. Edessanorum exemplo moti Samosatenses, nobilis ad Euphratem Syriæ ciuitas, cum Satrapæ Turcæ nomine Balduci tyrannide premerentur, occultam mittunt ad Belgam legationem ut sui misericordia eum caperet, & quam ab extremo terrarum orbe profectus opem Edessanis tulisset, ea se non indignissimos, cũ Christiani sint, existimaret. Duxit illuc Balduinus. Recipere continuò urbem, Turcis tutantibus, non potuit. reliquit qui obsiderent. Edessam reuersus inuenit ciues in senem Prætorem Græcum armatos, ulturos'que iniurias quas ab illo accepisse se dicebant. Nec facta minis mitiora extitere. Fidem Belgarum omnium'que mortalium implorantem occiderunt. Tunc Balduci pertinacia uicta, Samosata'que recepta, Belgæ'que in arcis præsidio collocati, cum tyrannide cederet Balducus incolumitatem sibi uxori'que ac liberis paciscens, & decem Byzantiorum millia sibi numerari cauens, ut priuatam quidem, sed non inopem agere uitam posset. Imperium Belgæ propagatum. Cappadocum etiam quædam urbes, in quibus Cæsarea, Balduinum admisere, eius'que fidei se credidere. Ea expeditio animos fecit oppidis Christianis, ut præsidia Turcarum partim expellerent, partim interficerent: montium'que angustias nostris aperuit, quà ducendum erat uniuerso exercitu iam ulteriora spectante. Edessanum Comitatum Samosatensemq́ Balduinus sibi habere retinere'que iussus. Pancratio sua Armenia reddita, ut ea ipse'que in fide sacri sepulchri forent: & Latinorum aliquot millia in præsidijs passim collocata, ne incolæ mutare temere fidem, & infestum iter nostris in Syriam Mesopotamiam'que contendentibus facere possent. Antiquissimum omnium fuit, ut Ciliciæ angustiæ, portæ'que ac fauces Amani montis in manu essent Latinorum. Cilicia Tancredus donatur. Nec paucæ præterea ciuitates earum regionum quas peragrauerant nostri, illustribus incolis indigenis'ue parere iussę, quorum fidem sanctam, uirtutem'que præstantem cognouerant. Ita compositis eius regionis rebus, maior indies ulteriora tentandi Duces cupido incessit, quòd id iam inde ex quo ex Europa mouerant, sibi proposuerant: & addebat animos Balduini decus, tanto terrarum tractu Belgarum uirtute fœlicitate'que trans Taurum tam procul peragrato. Is mons iam inde ab initio nostris miraculo extitit. Velut minax perrumpensq́ totam Asiam percurrit, syderibus iuga inserens, terrarum uindex, ne mare tot tamq́ uastis finibus interioribus exterioribus'que eas penetrans, uniuersas absumat. in illud promontoriorũ mucronibus penitus emissis pugnat mirabili pari ac æterno rerum naturæ certamine: & ne quid tantum pelago acceptum ferri posit, flumina ipse nobilissima

ex se fundit, gentes iunxit, dirimit'que: complures uelut terrarum orbes facit, portarum angustijs repagulis'que disclusos. Arma bella'que longinqua sublimis arduus'que arcet, nisi hominum audacia terreri formidine nulla, monstris'ue posset. Fatalibus libris prędicta fuerat Romanis clades Tauri montis aquarum'que diuortia trangressis, quæ tunc Britannici oceani accolæ Bononienses transmisere, quando & Turcæ contrà traiecerant, Saraceni'que, & antè alij permulti Reges Imperatores'que, non mortalibus modò, sed numinis prouidentiæ, quæ ea claustra obiecerat, uim inferentes. Balduinus, qui modò ulteriora illa submota'que tentarat, peruia fecerat quæ inaccessa uestigijs humanis intacta'que uideri potuissent. Præcipitia, confragosa'que loca, cautes horrendæ, ac immani mole assurgentia saxa, arrecti scopuli, & cælo se cacumina æquantia, continuò subsidentes in depressissimam altitudinem ualles. arctissima inter anfractus uia, & minimè clementer decliuis iugis impendentibus subiecta, eadem hinc læui excelsissima'que rupe ac prærupta, illinc profundo hiatu, nullis circà adminiculis, audacissimo etiam cuique animum debilitauit. Conspectus primùm pauorem silentium'que torpens iniecit: admiratio deinde, ac commiseratio sui, aperta'que quærimonia subijt, quòd nulla necessaria re adducti, arma illuc usque tulissent, ubi uictoria incruenta hostis potiri queat, quem loca ipsa, quamuis nullis insessa præsidijs, per se inexuperabilia, tueantur. Si numini cordi futurum fuisset bellum ab Europa in ulteriorem Asiam motum, non fuisse ab orbis terrarum architecto nostris obijciēda naturæ claustra. Quę in consilijs ineundis per imperitum animorum impetum contemnantur, ea ubi ad res ipsas uerum'que peruentum sit, tunc demũ, sed id serò, sua mole perpensa, mentes mortalium eo magis consternare, quo minus prospecta, minusq́ in consilium adhibita fuerint. Hostes, ut homines, armatos'que, ab hominibus armatis que uinci posse: altissima iuga, superatis terris uerticem syderibus inferentia, quibus mortalium telis domari? quibus manibus sede sua euolui? Ad imos manes hiatus montium depressi, quibus conjectis molibus expleri queant? Vim naturæ fieri: non iam pro numine, sed aduersus orbis terrarum conditorem pugnari. quæ ille inaccessa crearit, per ea se iter facere, impiè, sed & frustra conari, ac necessitatem ineluctabilem uincere. Ita gradum nemo promouebat, in euestigio consistebant, immoti animo, corpore'que defixi, tantùm ora oculos'que circunferentes, ac inter se intuentes, miserantes'que, tanquam nunquam suos domum'que, ac ne hostem quidem ut ferro potius caderent, uisuri. Hoc uulgus militum. Duces ipsi increpitabant, qui falsa cogitatione, uana'que specie sibi horrenda facerent ac inuia, quæ Græci (ut Persæ, aliæ'que alioqui nobiles fama imperio'que gentes sileãtur) dum re-

rum po-

» rum potirentur, occupassent, tenuissent, frenassent: quæ Saraceni
» magna manu transcendissent: quę Turcæ quondam uictores, nũc
» trepidè fugientes, sine periculo, quia non admirarentur, emensi es
» sent. Hæc cum reliquo terrarum orbe, rerum temporumque ini-
» tio affabre scitè que à summo artifice facta, non uana opera, & nul
» la ratione, sed ut fores essent cardoque quà ultro citroque com-
» mearent, nullo alio quàm conditoris operisque miraculo. Irent
» audacter, posito uano & non necessario metu, quà itinerum du-
» ces à Pancratio alijsque socijs amicisque Asiæ proceribus missi
» præcederent: mox suum irrisuros pauorem. Ita leuis armaturæ
» milites, cùm etiam ducibus itinerum præcedentibus, animosque addentibus, tela tradidissent, iter ingressi, audaciam cæteris fecere ut sine tumultu etiam grauis armatura traduceretur. Impedimentorum non magna iactura facta. quædam iumenta cum sarcinis exorta insana trepidatione in profundum præcipitata. Homines, signa, arma, tela incolumia tandem in aperta æquaque loca emersere, pristinaque alacritas omnis restituta, eo magis, quòd Balduinus imperio Edessæ parto firmatoque, Sororgiam urbem ualidam nobilemque, ipsam piam, sed Balæ Turcæ tyranni præsidio insessam, receperat, unde Antiochiam usque Syriæ duci tutò exercitus posset, quòd ea urbs media inter Euphratem Antiochiamque rebus gerendis idonea collocata est. Bala, ne amissa Sororgia, reliquis oppidis, quæ pauca obtinebat, exueretur, pacem exorauit, amicitiamque ac societatem cum nostris iunxit id tempori necessitatique præstans. Authoribus omnibus Ducibus Balduinus Edessæ cum suis copijs se continuit, ut in speculis esset ne quid ea parte moliri Turcæ possent in Latinos. Tancredus ex Cilicia, qua donatus fuerat, reuocatus, ut relicto quod satis uideretur, diuisoque in arces opportunas præsidio, ipse ad magnum exercitum reuerteretur. Simul decretum, ne quis iniussus discederet: omnesque iureiurando adacti, se non nisi sacro bello confecto domum respecturos, opem commilitonibus in acie, in periculis, in laboribus laturos, singulos & inter, & uniuersis & singulis uniuersos affuturos, Ducum imperio obtemperaturos. Ita uno agmine ad urbem nomine Maresiam peruentum: quam qui Turcarum obtinebant pręsidio, diffisi sibi, mœnibusq;, ac ciuium animis, nocturna fuga ad primam Latinorum aduentantium famam sibi consuluere. Maresienses urbem seque nostris dediderunt: consilioque habito placuit Flandrum Comitem cum mille loricatis equitibus præcedere ad tentandam proximam urbem Artasiam, quindecim ab Antiochia millibus distantem. Eo munere impigrè fœliciterque functus est Robertus. Cùm eius signa fulgentia oppidani conspexissent, armis correptis Turcas urbis præsides interemere, eorumque capita ad Flandros detule

re, ac portas patefecere. Hanc suorum cædem Turcæ ut ulciscerentur, simul ut urbem antequàm uniuersus exercitus adesset, recuperarent, ad decem millia eorum qui undique Antiochiam conuenerant, signa mouent: cum'que Maresiæ appropinquarent, idoneo loco latitantes in insidijs, præmiserunt excursores, qui certamine iniecto Flandrum ex urbe elicerent, studio'que dimicandi longius abductos, simulatione fugæ ad destinatum consilio locum pertraherent. Flandri ad primum conspectum hostium urbe egressi, cùm præcursoribus egregiè manum conseruere, terga'que simulato metu cedentium insecuti, precipitarunt in insidias: sic quoque redintegrarunt pugnam, ex necessitate animis sumptis, quòd fore credebant, ut Maresienses nostros nisi uictores non reciperent: nec alius sperabatur receptus. Sed illi quòd in præsidium Turcarum scuissent,, nullam nisi uictoribus nostris spem relictam sibi cernebant: armati'que ex urbe profecti, primò metu Flandrũ perculere, ne cædis defectionisq; à Turcis crimen sanguine Latinorum luere uellent, ac se pristino Imperio reddere: simul hostis intercludere nostros ab urbe conabatur, alas'que circundabat, cum sublato clamore cum impetu oppidani uim faciunt, Turcasque in Flandrum undique uersos à tergo adoriuntur. Tunc uerò omisso hoste, Turcæ se recipere addensato agmine, qui circunfusi Latinis fuerant, cœpere. Militem insequi ardentem Comes signo receptui dato reduxit, solicitus ne nouæ copiæ ab Antiochia prælium redintegrarent. simul leuis armatura hostium grauem armis Flandrum elusura facilè erat. Nec uana suspicio Comitis fuit. Turcarum noua manus Artasiam conuenit: Flandrumq;, eruptionem cum tentasset, intra mœnia compulsum oppugnabant. qua re Ducibus nuntiata, ne fortissimus uir in periculo diu uersaretur, iter accelerarunt. Ante eorum aduentum discedunt hostes, pontemque Oronti fluuio superimpositum, æquo ferè ab Artasia Antiochia'que spatio distantem, præsidio ualido firmant: ac ad capita eius munitiones ducunt, ulteriorem'que ripam locis opportunis insidunt, necubi uado reperto nostri transire possent. Præmissus Robertus Normaniæ Dux pontem occupare, deturbare'que Barbaros conatus, nube sagittarum ab hoste coniecta obruebatur, nec facilè signa explicare poterat, quòd in arcto res gerebatur, locus'que & genus pugnæ pro hoste erant. Omisso igitur uano cœpto, fluuium tentant, si transmittere ulla parte queat. Hostis ex ripa superioreque loco Normanos flumine impeditos, subiectosque telis, acriter impigre'que premit. Dum uirtus Normanica pertinacia'que non cedit, trahitur'que certamen, uniuersus Latinorum exercitus in conspectum uenit. Ea res effecit ut Turcæ cederent, Normanus pontem occuparet. Ita ad duodecim Calend. Nouembres peruentum Antiochiam. Ea urbs Syriæ caput

est. Sep-

est. Septem millia equitum, uiginti millia peditum Turcicæ iuuentutis eò conuenerant, illam per se propè inuictam, uirtute defensuri. Commeatum, arma, tela intulerant: omnibus rebus urbem, séque munierant firmarantque, ut erumpere per occasiones, infestaq; circà omnia hosti facere; ac si casus ita ferret, obsidionem quamuis longi temporis sustinere possent. Vrbs ipsa & natura loci, situq;, & opere, muris, propugnaculis, arceq; inexpugnabilis, tutaq;. Ante eam ab oriente in occidentem porrigitur uallis agri opimi uberisq;, quadraginta millium passuum longitudine, latitudinæ inæquali: ubi arctissimè coit, quatuor: ubi laxissimè se in sinum pandit, sex millium, fontibus ac riuis irrigui soli, amoeniq;, ac humano propè cultu fœlicioris. Lacum piscosum intra duodecimum ab urbe lapidem efficiunt fontes, riuusq; ex Oronte influens. Montes qui cum ualle utrinque decurrunt excelsi, perennes perspicuasq; ac potu suaues eduntaquas: latera eorum leniter decliuia, & cultura læta, & domiciliis frequentia. fluuius Orontes per mediam uallem fertur, Antiochamq; alluit: isq; ab ea ad Seleuciam recepto quem emiserat riuo, in mare se fundit, decem millibus passuum ab Antiochia, haud procul à Casio miræ altitudinis monte. Igitur & mediterraneis & maritimis commodis usibusq; Antiochia maxima Orientis urbium, initium sumit à monte meridiem spectante: ita ut ab eo summo per decliue latus ad planitiem circunducti muri ad Orontem pertineant: qui fluuius se insinuans ab occidente, mœnibus & eius regionis monti tam appropinquat, ut ponte statim transeatur: à tergo claudit mons tantæ amplitudinis, ut duobus iugis se attollens, speciem duorum montium uisentibus præbeat. Fontes ibi salubres etiam uberesq; oriuntur. ad hoc est magnificus aquæductus, quo fons Daphne in urbem perducitur à tertio lapide. Vrbs editissimis locis imposita, circumuallari, coronáue militum oppugnari nō potest, egregiis etiam à ualle planoq;, unde accensus nitentibus æquior est, operibus propugnaculisq; firmata. Tota muro ualidissimo duplici septa, trecentis sexaginta turribus assurgentibus horrens, ac specie minaci: neque Turcæ, nisi omnibus prius circà occupatis urbibus, diutissimè obsessam fame in ditionem acceperant quatuordecim tandem ante cōcilium Claromontanum annis: nec magna modò, sed & sancta nomini Christiano, quòd Petrus Apostolorum princeps in ea sederit. Initio qui CHRISTV Magnouerant, Nazareni dicebantur, in hac primùm Christiani uocitari cœpti. Viginti prouincias illa sedes sacra iurisdictione regebat. ex his quatuordecim suos Pontifices Metropolitanos habebant, cum suis quemq; suffraganti bus. Sex reliquę sub duobus agebant, quos Catholicos nuncupabant, ipso nomine magnitudinem uniuersam ostendentes. Orontes nascitur inter Libanum & Anti-

libanum iuxta Heliopolim. Aduentu nostrorum, ex finitimis intutis que locis omnes Antiochiam commigrabant cum his quæ agi ferri que poterant. Non contemnendam horum manum nostri ab urbe interclusere, intercepereque pecora agentem, onustum que clarissimis quemque rebus: id quod nostris magno usui fuit. Turcarum captiui cum interrogarentur de spe præsidioque urbis, responderunt, Si sani essent nostri, uim inexpugnabilibus inuictis que non intentaturos. Vrbem nequaquam Nicææ comparandam: præesse Cassianum, duobus iuuenibus filijs subnixum, Bachmano, ac Sensadolo, paternæ gloriæ nihil concendentibus. nouas Persarum copias, cum opus sit, & ipsas iusto prælio accursuras, res que melioribus fœlicioribusq; quam ad eam diem Ducibus Regibusq; gestum iri. Hæc à captiuis odio nostri dici existimabantur: res tamen ipsa inspiciebatur, quæ dissimulari non poterat. Primò statim Latinorum aduentu hostis eos munitione castrorum prohibiturus erupit. Apulus Tarentinusq; impetum sustinuere, dum reliqui opus faciunt. Acerrimum prælium non fuit, quòd propinquitas urbis telaq; è muris missa Barbaros tegebant, & nostri satis habebant hostē coercere, ne turbare munitores posset. Commeatus copia suppetebat, quòd Syri Christiani pij regionis incolæ in castra quicquid usui erat comportabãt, Latinis æquo precio commercantibus: & multi ex Antiochensibus ciuibus, qui & ipsi religionis nostræ erant, in castra furtim commeabant, edocebantq; quibus nam locis frumenta more Syrorum subter terram infossa occulerentur: & ipse Cassianus, quos oppidanorum sibi fideles arbitrabatur, ultrò submittebat, ut res, animos, conatusq; ac studia nostrorum per eos comperta haberet: illos fallere non posse sperans, quòd liberos uxores que in urbe apud se relinquerent. Totius terrarum orbis oculi hoc bellum spectabant. Ægyptius Calipha odio Turcarum, à quibus magna opum parte spoliatus fuerat, lætus erat Latinorum in eam gentem bello, spe, nostrorum armis euerti, aut saltem imminui debilitariue Persarum imperium posse, & Latinos duces parta uictoria deducturos exercitum: ita nullo suo labore Ægyptios uelut uacantia recuperaturos quæ amisissent. Oratores eorum mari in proximam oram delati, in castra uenere: hortati que sunt nostros, ut magno conatu cœptum bellum non prius quàm confectum omitteretur. Benignè auditi, ac cum muneribus dimissi, nihil fallentes. Satis sentiebant Duces, non charitate nostri ea illos dicere, sed ex usu præsenti rerum suarum, ac futuri cogitatione. Cæterùm ne fortunæ uelut diuinitùs oblatæ munus repudiaretur, missi cum redeuntibus domum Ægyptijs legati Latini ad societatem belli armorumque in Turcas confirmandam. Interea quod instabat, peragendum erat. Antiochia quibus partibus in planitiem uergit, quinque

que nobiles portas habet, una orientem ſpectat, altera occidentem. hæc inter ſe uniuerſa urbis longitudine (ea duûm millium & quingentorum paſſuum eſt) diſtant. In ſeptẽtrionem tres uerſæ: harum una ponti iungitur, quo palus ex fontibus riuulisque ſtagnantibus effecta, & mœnibus continens tranſmittitur, altera mille paſsibus procul ab Oronte, tertia ponti eiuſdem fluuij commiſſa. Hæ pari inter ſe ſpatio diſtant. Portam Orontis, & eam quæ occidenti obijcitur, inobſeſſam reliquere Duces, quòd ille amnis ita alluit mœnia, ut niſi eo tranſito ab altera ferri ad alteram ſigna non poſsint. ad eam quæ orientem ſpectat, propius metatus eſt Bohemundus cum Italis, exin Normanus, mox Flandrus, continentia huic caſtra poſuere. Magnus, ac Bleſenſis, hi omnia obtinebant ad portam uſque paludis, ad quam legatus Toloſasque ſedebant. Dux uerò Gotthofredus cum Euſtathio fratre mediam inter paludem Orontemque portam obſidebat, militantibus Ducis ductu auſpicijsque Lotaringis, Friſijs, Sueuis, Saxonibus, Franconibus, Bauaris. Omnes hi Duces ita tetenderant, ut munitionibus commiſsis unà omnino caſtra, ſed triquetra forma uiderentur. Reſtabat ut Orontes frenaretur, ut noſtris tranſitus liber daretur. Igitur contractas ex lacu fluminéque naues mille paſsibus à ponte urbis ualidis inter ſe uinculis iungunt, retinaculisque ſiſtunt, ne ſecundo flumine laberentur. eaſdem pontis in modum ſternunt, & terra operiunt, adæquantque, ut uelut per continentem non homines modò, ſed & iumenta ſine pauore ire agíque poſſent. Ac ad utranque ripam turres ex materia excitant. Nec Turca ſegne ocium terebat. Iuuentute armata hunc naualem pontem noſtrorum tentabat, ſi ui ſoluere, igníue corrumpere, aut propugnatoribus nudare, occupareq́ poſſet. Ingens cœptum, pertinax conatus, anceps dimicatio. ſub noctam re infecta ſe recepit hoſtis. Et ne ſæpius erumperet, Latini coactis fabris tignarijs, quorum magna uis in caſtris erat, turrim ligneam ſatis procul excitant, ad portamque hoſtium promouent, ut circa eam munitiones facerent, ac tanquam caſtello obiecto intra mœnia hoſtem continerent. Hîc quoque ingens certamen ortum, acriusque quam ad pontem naualem res geſta, quòd noſtri ſpem uictoriæ ea in re ponebant, ſi hoſtem obſidione iuſta premerẽt: & Turca pro ſalute ſua pugnabat: & propinquitas urbis recentem ſemper militem præbebat, qui feſſo integer ſuccederet. Ac ex muris tela conijciebantur. Ferro inuicti noſtri, igne armatæ propè toti urbi ceſſere. Combuſta turris. Nihil intentatum reliquere noſtri, hoſtesq́. Tormenta Latini aduerſus exitũ hoſtium collocârunt. Contrà & hoſtes turres portarum, & quicquid noſtros terrere, aut noſtri tentare poſſent, miſsilibus tormẽtisq́ inſtruunt. Non die, non nocte quies dabatur, capiebaturue: nec Latinis cuniculi procedebant,

bant, alibi paluſtri limo, alibi ſilice indomito occurrente, alibi Barbaris tranſuerſos cuniculos agentibus. Et pons naualis noſtros quidem tranſmittebat, ſed permultos intercipiebat hoſtis, quòd paucæ infrequentes'que cohortes turmæúe tranſibant, nec magna manus committere ſe temerè procul à munitionibus tutũ exiſtimabat ne caſtra nudarentur, Oronteſꝗ intercedens diſtineret. In Calendas Februarias res extracta erat, inopiaꝗ noſtri iam tentabantur. ad hoc aquæ tam ingentes ea hyeme fuere, ut in ſicco quieſcendi locus non inueniretur: cumꝗ tandem fame miſeriaꝗ multi perirent, locus ſepulturæ uacans nullus extabat: aſſuetudineꝗ efferati, iuſta funeribus non ſoluebant: nec extremum malorum mors, ac ne malum quidem uiris fortibus habebatur: fame occidere, miſerum indignumꝗ cenſebant, quam uinci rerum natura prohiberet, cùm cætera uirtus aut domare aut ferre queat. Vix duo millia equorum bellatorum ſupererant, cæteri aut inopia pabuli, aut militari famè nulli rei parcente abſumpti. Sunt etiam inuenti qui corporibus hoſtium uitam tolerarent. Quidam nobilium cùm ex caſtris clàm ſe ſurripuiſſent, ex fuga à Tancredo retracti: in quibus Gulielmus cognomento Carpentarius, & Petrus author ſacri belli: hiꝗ ob nobilitatem Hugoni Magno redditi, ut de eis ipſe ſtatueret. Verbis grauiſsimis probris'que, ut deſertores ſignorum fratrum commilitoniumꝗ proditores, ſacræ cauſæ præuaricatores euerſoreſꝗ increpiti, & nouo iureiurando adacti. Ac ne procerum animus labare poſſet, eos Bononienſis confirmandos ſuſcepit: coactoꝗ concilio eſt hortatus, ut nobilitatem à parentibus uirtute rebus'que geſtis partam, ſibíque relictam, eiſdem artibus tuerentur, quibus illi quæſiuiſſent. Ad Antiochiam Syriæ res geri, ſed uelut in clariſsima omnium mortalium poſteritatiſꝗ luce, nihil ibi geſtum ignorari poſſe: ſuam quemque mercedem ignauiæ, fortitudinis, ſanctitatis'que laturum, decus ignominiámue liberis relicturum. millies mori præſtare clariſsimis uiris, quam à priſtina ſua maiorumꝗ gloria degenerare. tolerantia firmitudineꝗ animi & conſilio omnia edomari. ſi Duces ſe inuictos tempore præbeant, inuictum etiam militem futurum, nec tanto reliquo exercitui quicquam defuturum. Nec oratio magis quàm authoritas exiſtimatioꝗ Ducis mouit. Bohemundus, cui magis populare ingenium, uocatos ad concionem milites, qui iam in circulis de receſſu inter ſe agebant, alia ratione pectora uerſauit, Se quoꝗ hominẽ, & neceſsitati naturæ obnoxium, fame tentari: ſed dum radices herbarum, ſtirpeſꝗ ſupereſſent, Turcarum perſeuerantiæ non ceſſurum. Obſeſſoribus'ne quàm obſeſsis duriora eadem uideri? penuriam rerum grauiorem ibi credi, quàm domi cuique ſuæ? Quoties in Europa in bellis domeſticis aſperiora tolerata, ut ſuum quiſque finitimum hoſtem uinceret?

» ret? Eadem non feremus, quia in Asia bellamus? & quæ perpeti-
» enda, si casus ferret, bellum capessentes nobis proponebamus,
» his neque firmitudinem animi, neque remedium adhibebimus?
» Omnia circa hostilia sunt. Quam uirtutem in aperienda, si neque
» hominum neque cœli nos puderet, fugæ uia præstare per medios
» hostes cogeremur, eam in expugnandis propinquis oppidis, re-
» que inde frumentaria prospicienda adhibeamus. Si quis uir est,
» prima luce me sequatur. En ego ille in mensis Siculis, epulis'que
» Tarentinis ac mollitie educatus, non prius quam uobis satiatis ci-
» bum capiam. Si uel me mei fiducia, uel uos ego fallam, pergite
» domum ad longinquam salutem, qua propinqua præsenti que in-
» digere uos conquerimini. Postridie ad eius castra uniuersus pro-
pe exercitus affuit, omnes collaudati. Tunc nec castra præsidijs nudarentur, delegit decem millia peditum, duo equitum, qui reliqui erant: iter'que intendit ad nobile oppidum Arethusam, unde præsidium Turcarum ualidum erumpens, commeatus in castra ferri prohibebat: locis'que incultis, ruinaque ædificiorum latebrosis, quatuor millia peditum in insidijs locauit: cæteras copias in hostes præmissis equitibus duxit, haud dubius futurum id quod usu uenit. Hostes qui superioribus diebus multas cum frumentatoribus nostrorum manus fugassent, gnari'que eorum extremæ inopiæ, rati non prælij conferendi consilio, sed commeatus petendi necessitate adductos, castris egressos, ad primum pulueris conspectum patefactis portis, in equitatum ruunt omnes equites. Eques Latinus initium pugnæ sustinuit per se: cum ferre ultra non posset multitudinem hostium, superuenit peditatus, pari'que Marte dimicabatur. Procedente pugna nostri consulto cessere, ut in insidias Turca præcipitaret, qui nostros fame confectos tolerando diutino prælio impares fugere credebat. dum instat, opportunus dolo fuit. Sensim primum nostri cedebant, deinde cum tectus equitatu pedes longius se recepisset, equites quoque uersis concitatis'que equis se proripiunt, quo iussi a Tarentino erant. Vbi insecuti Barbari prætergressi improuide sunt insidias, tunc ex latebris qui se abdiderant, cum clamore exurgunt, tergaque hostium cædunt: & qui formidinem simularant, signa obuertunt. ita a tergo fronteque cæsi hostes. pauci effugere. ingens numerus equorum captus, nostris'que diuisus. quæ res uires spem'que Latinorum restituit. tutiorque fuit frumentatio nostris per aliquot dies, quod & propinquis locis inopiam sustentabant. Sed tot millibus Latinorum ulteriorũ regionũ subsidijs opus erat, pristinaque fames redintegrabatur, ac indies magis ingrauescebat. lõginquiores conatus audendi, capessendique erant. Ne magnæ partis militum discessu, reliqui ab assiduo, nihil'que tuti reliquum faciente hoste circumuenirentur, castra minora fieri placuit, egregieque

giéque fofsis aggeribus, uallo, turribus muniri, tormentis'que inftrui, in medijs'que his contractioribus'que caftris uelut arcem caftellum extrui, illi'que munitiones alteras circundari. Perfecto opere Bohemundus, affumpto Flandro, cum duplici quàm modò manu, quàm longifsimè potuit in fines hoftium eft profectus. Omnes in agris, ut nullo à noftris metu, qui fame miferijsque enecti credebantur, degebant. Ingentem igitur uim prædæ auertebat, cum Barbarorum manus ingens undique coacta noftrorum agmen abigendis pecoribus ferendis'que oneribus impeditum adorta, primùm tumultum iniecit, deinde cùm Latini reliquis abiectis, arma tantùm telaq; ac animos expediffent, impreffionem'que facerent terga dedit. longè plurimi cameli funt intercepti: quæ præda lætior commodior'que uifa ad leuandum onere militem. Reditus Tarentini Flandri'que mira lætitia eorum qui remanferant in caftris, exceptus eft, quòd cum præda commeatúque ueniebant: & eorum difceffu caftra tentata fuerant ea parte, quæ Anicienfi euenerat, ægréque à fagittarum telorumq; coniectu & connifu Barbarorum defenfa fuerant. Tunc minus ferox effe cœpit hoftis, refectusq; in aliquot dies miles. Exin obfidionis lentæ tædium militis animos, & renafcens femper inopia omnium rerum rurfus afficiebat, cùm allatum eft, ex Halapiana Satrapa, Damafcenaq; Tetrarchia aduentare auxilio Antiochenfibus duodetriginta millia armatorum. Antequam hæ copiæ propius accederent, ne à duobus fimul hoftibus interiore ac exteriore caftra premerentur, conftitutum, ut omnis equitatus prima uigilia per pontem naualem è caftris educeretur ad id campi quod inter Orontem & Lacum in auguftum coit. Hoftes ponte fuperiore tranfierãt. Manè cùm fuperueniente hofte pugnatum eft, locus, uirtus, numen uictoriam Latinis dedit: & quia in arcto dimicabatur, ubi non magna hoftium pars capeffere pugnam poffet, circiter duo tantùm eorũ millia cecidere: reliquis fpacium loci temporisq; ad falutem datum. plus etiam equorũ captum, quàm hominũ occifum. aliquid etiam cõmeatus inuentum, quòd Turcarum con fuetudo fert, ut fine folliculis farina plenis in expeditionem non eant. Cæforum capita Latini partim tormentis in urbem mifere, partim in confpectu pro muris haftilibus præfixere. Conuenerat inter Cafsianum exercitumq; auxilio accurrentẽ, ut ille ex urbe erumperet, hi exteriores munitiones noftrorum adorirentur. Ancipiti certamine, & prima luce Cafsianus interiori parte caftra oppugnabat, fperans iamiam affuturos focios Satrapas. Reditus uictoris, nouusq; lętitię index fublatus clamor, illũ mœroris luctuq; plenum in urbem compulit. Læta triftibus, ut res humanæ funt, mifcebantur. Sueno, Dani Regis filius, cum mille quingentis equitibus cruce infignitis trãfmiffo ad Cõftantinopolin Bofphoro, iter

Antio-

Antiochiam ad reliquos Latinos faciebat. Insidijs Turcarum ad unum omnes cum Regio iuuene cæsi. Nec mari segniter res gestæ. Veneti circiter ducentas omnis generis naues, quanta classe ad eam diem nunquam nauigârant, instruxerant, ornarant'que, præfectis Henrico Contareno ciuitatis Episcopo, & Michaele Vitale Ducis filio. In Dalmatia remigium expleuere. Ex Ionio mari in Ægæum cursum tenuere. Iam & Pisani Rhodum occupârant, & Genuenses ut Antiochiæ obsessoribus ex propinquo ferrent opem, proximam maritimam oram ad ostia Orontis classe socijs naualibus militéque egregiè instructa ornatáque obtinebant. Veneti descensione in Ioniæ oram facta Smyrnam cepere, ac Lycij & Pamphylij Cilicij'que maris littus legebant. Igitur Itali maris possessionem nacti. Smul ut terrestris exercitus aliqua re iuuaretur à classe Italica, Tarentinus Tolosas'que cum quinque millibus peditum profecti, à Genuensibus commeatus, nouosq; fabros materiarios, ac ferramenta ad opus faciendum, cum arctiore premere obsidione, claudereque Cassianum in animo haberent, accepere. Cum ingenti sarcinarum numero redibant. Agmen ducebat Tolosas, claudebat Tarentinus. Ex arce urbis editissima id conspicatus hostis, cum robore præsigij in nostros impetum facit. porta à castris maximè auersa Tolosas proximum montem cepit. iumenta cum sarcinis, hisque qui ea agebant, fuga dissipantur. Bohemundus milites suos omnes incolumes in tumulum subduxit, séque Raimundo coniunxit. Bononiensis audito tumultu suos è castris raptim circunduxit: omnes'que in armis esse à Ducibus iussi. Aduentu Bononiensis, qui locis superimpendentibus tegebantur, se periculo eripuere, signáque in hostem ancipitia obuertêre. Acriter pugnatum. Cecidit Bachmanus Cassiani filius fortissimè dimicans. Interea quicquid reliqui militis in præsidio urbis erat, patefacta porta ad templum Barbaræ religioni sacrum loco editiore constitere, ut à persequendis suis nostros deterrerent. In hos Bononiensis suos duxit, imparique certamine succedens, ab hoste loci commoditate freto recipere se cogebatur. Tarentinus Tolosásque, ut parem gratiam referrent, fuso suo hoste ante signa procurrentes, illum corporibus suis texêre. Crescente certamine nostri alios alij exhortantes, redintegrato clamore, ac impressione facta, locum tenuere, intraq; portam hostem compulere. Hostium ad quinque millia eo die cecidere. ad septem millia capti, inter quos fuere decem nobilissimi Turcarum Duces. Latinorum circiter mille ducenti desiderati. Iumenta quæ cum oneribus dispalata fuerant recepta. Pars spoliorũ hostium ad mare in classem missa, signum uictoriæ: & Syri rursus Latinos iuuabãt. Simul Balduinus ab Edessa equos, arma, tela, pecuniam in castra mittebat, rem frumentariam expediebat: uerúq; ap-

S petebat,

petebat, triſtitia diſcuſſa, lætiora omnia effecturum: & Caſsiano ſuæ clades moleſtiores erant, quòd quotidianis eruptionibus nõ uam ſemper etiam in uictoria iacturam ſentiebat, illi minus in paucitate tolerabilem, quàm noſtrorum multitudini. Sed cùm in caſtra confluerent Græci, Cappadoces, Armenij, Syri, & aliæ prætereagentes, quæ noſtræ religionis eſſent, nec excludi à noſtris ſacram profeſsi militiam uenientes piè poſſent: Turcæ, aut Turcicarum rerum ſtudioſi, periti linguarum earum inſtitutorumq́, mutato cultu caſtra ingrediebantur: conſiliaq́ Latinorum exploſrata perferebant ad ſuos, ut nihil iam arcanum foret. Cùm ea de re Duces concilium haberent, cenſerentq́ aliqui conſtituendum eſſe ſanctius ac magis arcanum paucorum delectiſsimorumq́ concilium: Bohemundus, Ego, inquit, uos hac cura leuabo. Proripiens'que ſe è cœtu procerum, produci iuſsit quos Turcarum captiuos in cuſtodiam tradiderat. Inſolens, ac neſcio an ferum'inhumanum'que factum proditur, hos pro caſtris propalàm iugulatos uerubus figi, & ſubiectis prunis torreri eum iuſsiſſe, mirabundisq́ omnibus clara uoce dici, id eſſe Bohemundi obſonium, pœnas'que de ſpeculatoribus exploratoribus'que ſumptas. Atrocitas ea res Latinorum ignoratiores Barbaris ſecundum eam diem fecit. ſed ueram etiam uirtutem induſtriam'que Tarentinus præſtitit. Author fuit, ùt collis qui ſupra ipſius caſtra in orientem uergeret, occuparetur, caſtellóque muniretur, quòd id magnam uim habiturum eſſet ad frenandas eruptiones hoſtium. Toloſas id munus depopoſcit, collaudatus'que, operis & arte ſuorum ſtruxit, tutandum'que ſuſcepit. Suſpicione duplici, ſordium, ac ignauiæ, ad eam diem laborauerat, à qua tunc egregiè ſe ultrò uindicauit: & fortuna occaſionem alteram præbuit. Ex perfugis compertum eſt ingentem uim pecorum in uallem à caſtris auerſam ex urbe propulſam. Tancredus circuitu montis homines pecoráque abegit: notatus'que ibi locus cœnobij diruti, ubi ſi caſtellum fieret, pro circunuallatis tandem hoſtes haberentur, auxilijs'que intromittendis uia intercluſa eſſet. Igitur locus ruderibus purgandus muniendusq́ Tancredo obuenit: qui regio animo munificentiáque ad eam diem uſus, iam fortunis adeò exhauſtis erat, ut oneri ferendo non foret, nec ſuo ſumptu illud opus obire, tutarí que præſidio poſſet. Toloſas parcus imbellis'que antè uulgo dictus, non paruam argenti uim Apulo contulit, ac celebris eſſe popularitate cœpit, parẽsq́ militum uocitari. adeò in contrarium animi uertêre. Hæc opera eruptionib. aſsiduis ferro igneq́ armati hoſtes corrumpere conati, ſemper cum clade repulſi, multos ſuorum amiſere, ac iuſta tandem obſidione clauſi. Caſsianus uerò partim cęſo, partim fugato exercitu qui auxilio ueniebat, deſiderato maiore filio, ſummis Ducib. amiſsis, flore præſidij

sidij interempto, cùm nullo terrore tædioue temporis nostros sol uere obsidionem uideret, inducias in diem certam petijt, impetrauit'que, dictitans illas esse propinquæ deditionis pignus: cœpere'que uelut fido pacis commercio in urbem nostri, Barbari oppidani'que in castra commeare. Erat Antiochiæ, ut maior pars authorum tradit, Pyrrhus nobilis indidem ciuis an incola, & religione, & stirpe Turca: Is potentes urbis nostros effecit. Tyriorum Pontifex totam rem Hemirpherro acceptam fert. eum fuisse Antiochensem ciuem, Cassiani scribam, sed Christianum, ex familia Benizetra, hoc lingua nostra est loricatorum soboles, incertum unde sumpto nomine. qui per insitum, sed dissimulatum odium, ira corruptæ à quodam Turcicę iuuentutis nobilissimo uxoris incensus, simul rebus Cassiani deploratis, prodendæ cum præsidio Duce'que Turcarum patriæ consilium ceperat. ut'que occultius id moliretur, ex omnibus Latinis unum Tarentinum delegit, ad quem ipse deficeret, Antiochiam'que traheret, fama admiratione'que uirtutis eius permotus. Et continuis cladibus præsidio Turcarum ad paucissimos redacto, Cassianus cogebatur partem rerum oppidanis administranda tradere, commune periculum dictitans: odio enim inuidiáque Orientalis maiestatis, & diuitiarum auiditate Duces Europę in opes miseros'que ad diripiendas nobilissimas urbes Asiæ, dignitate'que spoliandas uenisse. Arcem, & alia loca præsidio, stationibus, uigilijs'que firmare necesse erat: nec omnib. muneribus fungi soli hi poterant qui è Turcis reliqui erant: trecentæ præterea, ut ostendimus, & sexaginta turres cum tanto murorum orbe custodiri nisi adiutoribus oppidanis non poterant. Hemirpherro turris quæ duarũ sororum dicebatur, iuxta portulam obuenerat. Ea res fortunam attulit, ratio'que rei conficiendæ per fidos est composita internũtios. Cùm expectatione occasionis tempus trahitur, compertum est Corbanam Persarum Imperatoris Satrapen, delectu Persarum habito, gentium'que omnium quæ Persis parerent, quàm maximum poterat exercitum scripsisse. Nec fama parati auxilij latuit Cassianum, milites'que eius, quorum quidam unum ex nostris Latinorum Ducum uirtutem laudibus cœlo æquantem, cùm Barbarus nostros contrà uerbis obtereret, rixa exorta interemit: eóque tumultu, qui nostrorum erant in urbe, in castra: qui ostium in castris, in urbem se recepere, nulla re nisi mutuo metu tuti ab hoste. Rupta induciarum fide, nostri Persarũ nobilissimæ fama gentis aduentu soliciti, consultant quid agendũ in re trepida sit. Stephanus Comes Blesensium, qui primas prudẽtiæ partes sibi opinione hominum uendicârat, per causam ualetudinis Alexandriam, non illam illustrissimam omnium Ægypti, sed Syriæ, propinquam Antiochensium finibus, secessit, non solus, sed magno comitatu. circiter quatuor millia militum eum

ſecuta ſunt. nec aberat ſuſpicio id metu potius quàm morbo fa-
ctum, ſimulatumq́. uix tertia pars militum Latinorum ſupererat,
alijs alio caſu fatóue abſumptis, abſentibus'ue. Si toto exercitu
obuiam hoſti exteriori tantis copijs aduentanti occurreretur, fo-
re, ut ſoluatur obſidio, Caſsianus'que tergo inſtet: ſin nihil mo-
ueant, uerſa fortuna, ſe qui obſideant, obſeſſum iri, fameq́ per i-
gnauiam ignominiam'que perituros, incruento uictore hoſte.
Quòd ſi copiæ diuidantur, & qui maneant, & qui egrediantur,
infirmos impares'que ſuo utroſque hoſti fore. Dum in ancipi-
ti re conſilium non expediunt, Tarentinus, cùm omnes antè cela-
tos uoluiſſet, Eſt mihi facilis ratio (inquit) Antiochiæ capiun-
dæ, nullo ſudore, uulneréue aut periculo ueſtro. Concedite mi-
hi eam meis'que in omne tempus habendam, poſsidendam'que,
hoc biduo mea erit: tunc cùm uniuerſis copijs, de tanta urbe ad
quam ſeruandam ueni, uictoria parta, obuiam perculſo conſter-
natoq́ hoſti alacres ibimus. Tota res Tarentino permiſſa, uno
Toloſate diſſentiente, nec tacitum ſinente, in communi labore
præcipuam eſſe mercedem Bohemundi. Cæteris aſſenſu miro ap
probantibus, orantibus'que ut præſentes difficultates quocun-
que pacto diſcuterentur, Tarentinus clàm admonuit Hemirpher-
rum, tempus eſſe fidei rebus confirmandæ. Is filium obſidem de-
dit, ne dolo captare noſtros uideretur. Bohemundus per Coronã
militem Tarentinum pręmonitis ſocijs Ducibus, hora noctis cùm
Hemirpherro compoſita copias ſuas ſilentio circunduxit, ad eam
turrim quam obtineri ab Antiochẽſi ſciebat: nec ſtatim admiſſus,
quòd Turca Vigiliarum præfectus non ita excubias oppidanis
credebat, ut non ipſe omnes circumiret, ac ſæpe repentinus inopi
nantibusq́ ſuperueniret. & tunc fortè eam turrim inuiſens, ſalu-
to benignè Hẽirpherro collaudatoq́ quod id temporis uigilaret,
eius fidei uirtutiq́ cuſtodiam commendauit: inde digreſſus alias
inuiſebat. Tunc ſcalæ demiſſæ, ut noſtri conſcenderent: primusq́
in muros euaſit Longobardus nomine Paganus, animosq́ cæte-
ris fecit, ut certatim tranſcenderent. pluribus appoſitis ſcalis, mu-
risq́ in proximo occupatis, ac portula refracta, cæteri milites Du-
cesq́ ingreſsi. orta luce mœnia tota in poteſtate erant. Metus an-
tea ceperat oppidanos, coniurationem Turcarum factam ut ci-
ues trucidarentur, ignis tectis ſubijceretur. & tunc urbe à noſtris
capta, timor animos eorum inceſſerat, ad cædem incendiáq́ coor-
tos Barbaros, ut quę urbs diutius retineri nõ poſſet, ne gloria ob-
ſeſſoribus eueniret, ſolitudo fieret. Turcæ ad clamorem captæ ur-
bis, cùm opem ferre non poſſent, ac Latinos oppidanosq́ metue-
rent, in arcem maxima pars conceſſere. dum cæteri diuerſi effuge-
re contendunt, cædes latè tenuit. Turcarum domus familiáque
prædæ, ludibrio, pœneq́ fuere: non uxoribus, non paruis liberis
tempera-

temperatum per impotentem iram, aliqui ciuium interempti uel
per errorem, uel ſtudio prædæ, cùm diripientibus reſiſterent. Ad
decem millia cadauerum fuere. Ingens magniꝗ precij rerum præ
da facta. Pridie Calendas Iunij urbs capta, octauo amplius men
ſe obſidionis. Paucisſimorum dierum commeatus repertus, ac
quingenti circiter reliqui ex tanto numero equi. Caſsianus in pr͏ę
ſens fuga elapſus è telis noſtrorum, dum grauis annis circunfer-
tur in montibus, à Syris occiditur. Senſadolus eius filius ætate
florens, uigensꝗ, fugam expediuit, eodemꝗ die Corbanæ oc-
currit. Is in itinere, ne hoſtem à tergo relinqueret, Edeſſam de-
fendente Balduino tentârat, aliquotꝗ dies oppugnando aſsiden
doꝗ ibi egerat. Ac ne interea Antiochia, in quam orbis terrarum
oculos animosꝗ uerſos euentus expectatione ſciebat, amittere-
tur, re infecta mouit. Ad triceſimum ab ea lapidem peruenerat,
cùm ex Senſadolo occurrēte edoctus eſt urbem ita captam, ut arx
retenta ſit: noſtrosꝗ quanuis ſpecie uictores, inopia rerum neceſ-
ſariarum laborantes, interiore ac exteriore parte premi poſſe; ar-
ctiusꝗ obſideri, quàm obſederint. Poſtridie Antiochiam per-
uentum, caſtraꝗ poſita primum in planitie patente, deinde & in
radicibus montis, & in ipſo monte, ut auxilia in arcem intromitte
rentur. Mons (ut oſtendimus) eſt deditus, urbiꝗ impendens, bi
ceps, ac ita diſcriminatus, ut duo montes credi queant, ualle ſatis
alta dirimente. Qui uertex Orientem ſpectat, humilior eſt, ac la-
ta in ſummo planitie, bona etiam patenteꝗ pecori paſcendo; qui
uerò in Occidentem uergit, multo ſublimior, ac propè in mucro-
nem faſtigiatus. In hoc iugo arx eſt natura opereꝗ munita, ab ori-
ente ac ſeptentrione præcipiti loco inuioꝗ: ab occidente ſubeſt
depreſsior collis, ac ſatis caſtigato cliuo, uallis nec altitudine nec la
titudine ingenti: quà, ſi nemo arceat, in urbem iter eſt. Arx acceſſe-
re reciperēꝗ auxilia externa poteſt exteriore parte, quam ipſa in
poteſtate imminens habet: ſimul interiorem hoſtem magis terre-
re quam timere. Noſtri eam tentantes, re infecta ſe recepere. Foſ-
ſam tantùm uallumꝗ duxere, ne impunè uim faceret præſidium.
Nec Latinis Satrapæ aduentus improuiſa res fuit, ut qui ex capti
uis exploratoribusꝗ omnia comperiſſent, Ac tandem momen-
ti una nox, unuſque Hemirpherrus fecerat, ut niſi prodita Antio
chia, perituri poſtridie cuncti uiderentur: eaꝗ cauſa extiterat pro-
ditionis maturandæ. Conſpectis ſignis Perſarum, arx maiores
animos ſumpſit: & Latini ne obſidione clauderentur, caſtella mu
nitiones'que quæ obſidendis Antiochenſibus obiecerant, retine
re in poteſtate contendunt. Iam res in certamen ducta. Omnia
loca uno eodem'que tempore diuiſis ſignis muneribus'que ho-
ſtes tentant. Ex arce, è collibus, è planitie inſtant, ſigno dato
Perſæ, ad caſtella acerrimè pugnatur, impigrè res geritur, nemo ſi-

 bi par-

bi parcit. Vulnerum obliuio pectora dimicantium ceperat, mortis cogitatio aberat. Non respirandi, non respiciendi tempus locusue relinquitur, non saucijs se recipiandi. Non fessis integri recentesque succedere poterant. Omnia lustrant, circuneunt, adoriuntur Barbari. Bononiensis erumpere conatus, retro compellitur. Flandrus cum castellum quod Tolosas ante receptam urbem obtinuerat, ipse tunc sibi attributum ad cæcam ipse noctem ægre defendisset, diffidens loco, incendit, suosque incolumes reduxit, & reliqua extra urbem uel ui à Corbana capta, uel amissa retinendi spe, deserta. maiorque metus nostros incesserat, quam qui Antiochenses Cassianumque à nostris ceperat, quod illi quanuis exiguo commeatu, nisi prodita urbs fuisset, rem retrahere in aduentum auxiliaque Persarum facile fuerat: qui utique exempturi urbem erant obsidione: nostri neque commeatu nisi breuissimi temporis, neque spe auxilij tam procul domo sustentabantur. Velut igitur rebus deploratis, ac certa remanentibus pernicie, Gulielmus Maisuilla, cui soror Tarentini nupserat, & Vido Trussellus, noctu per funem è muris se demisere, ac ad classem cum se recepissent, res perditas esse dictitabant. simul Perses, ne mutuo auxilio classis urbsque niti possent, non contemnendam partem copiarum ad mare misit. Ita præfecti classis, uelut explorata hostibus uictoria, neque liberam sibi, neque tutam eis locis stationem rati, naues soluerunt: contigit que ut Blesensis cum longo solicitoque itinere in Græci Augusti prouincias peruenisset, audiretque Alexin Philomeli esse, ad eum se contulit. continuo affuit etiam Trussellus. Cæsar tandem toto terrarum orbe armato, ne gloria religionis defensæ Latinis cederet, ingentem suorum exercitum scripserat: Ridoque Bohemundi frater cum Italico supplemento, & alij Latinorum proceres illi se coniunxerant, opem Ducibus in Syriam laturi. Augustum cupidissimum cognoscendi status Antiochensium rerum, initio belli mouendi perculit metus reditus ex Syria Blesensis Comitis prudentiæ fama incliti, opulentissimique, quem in concilio Ducum Latinorum primas partes authoritatis maiestatis que obtinuisse cognouerat. Trussellus quo metu deseruerat Antiochiam, eo illam ita captam dictitabat, ut nostri uerius capti prodítique uiderentur. cum ipse necessitati paruisset, se que ex certa peste rapuisset: nullos commeatus in urbe fuisse, spem que inferendi petendique sublatam obsessis clausis que à nobilissimo Persarum duce, innumerabilibusque copijs. Hæc uere commodeque dicebantur. si aut dicta aut accepta fuisset in eam partem, ut quo arctiores res essent, eo maturior Augusti fides imploraretur: id quod Vido timiditatem ignauiamque desertorum increpitans faciebat. Alexis uero suas res integras florentesque cum Latinorum Ducum si non perditis, saltem accisis aut certe dubijs consociandas non censuit:

ſuit: arma cepiſſe magna ſpe ſua, æmulationeq́; ingenti toto terrarum orbe Latinorum gloria: nunc tempora fortunæ'que uim in conſilium admittenda: in præſens egregiè ſibi conſultum, ſi uictoribus fortè Turcis, tutari ſe ſuaq́ poſsit, nec neceſſe ſit quas ciuitates habet in Aſia, eas, ne prædæ cædi'que ſint, in Bulgariam traducere. Ita antè quàm moueretur, omiſſum eſt illud à Græco bellum magno noſtrorum Ducum decore, qui à ſuis alienis'que deſerti relicti'que, ſuprà quàm à mortali expectare quiſquam potuiſſet, preſtiterunt, ac humanas neceſsitates deuicerunt. Bleſenſis omni genere ignominiæ notatus à Ducibus fuit, quoad nouo exercitu coacto, aliquanto pòſt Hieroſolimitano bello non minorem uirtutis bellicæ quàm prudentiæ gloriam promeruit. Vido dimiſſis à Cæſare Græcorum copijs, diffiſus paucitati ſuorum, ultrà procedendum ſibi non exiſtimauit, dum certior de rebus fratris fieret. Interea noſtri Antiochiæ ingenti in periculo uerſati ſunt: ac propè caſus tulit, ut quemadmodum furto capta fuerat Antiochia, ita & amitteretur ipſa, noſtri'que in poteſtatem Barbarorum uniuerſi uenirent. Secunda uigilia hoſtes turrim propinquam ei qua noſtri recepti fuerant, per negligentiam cuſtodum ſilentio admotis ſcalis occuparant. triginta iam conſcenderant, ſubeunte maiore multitudine, cum Henricus Aſca Moſellanenſis propinquus excubitor ſenſit, ac cum duobus cognatis ſuis Francone Sigimaro'que contrà aduolauit, ſigno dato, ut ſubſidio ueniretur: captã partem urbis. Tanta in re undique concurrebatur. Ac ne in nocturna trepidatione noſtrorum, Corbana alias partes murorum tentaret, ſi fortè ad unum locum tutandum contendentibus cunctis, aliquid indefenſum nudatum'que cuſtodibus inuenire poſſet. Duces diuerſi omnia circumiuere, luſtrauere'que. Cæſis qui iam intrauerant, turris recuperata: cæteri ſubmoti. Reliquum noctis ſolicitum fuit, omnium animis pauore attonitis tanto caſu tam propinqui communis excidij, Furtorum pericula omnes metuebant. Prælium uera uirtute committendum depoſcebant. Præmiſſo caduceatore ut poteſtas fieret legatis tutò eundi ad Corbanam, profecti duo ſunt, Petrus Eremita, & Herluinus, is linguæ Turcicæ non ignarus. Ambianenſis intrepidè apud Satrapen
,, cauſſam religionis orauit: Si legibus humanis diuinis'que diſcep
,, tandum ſit, Antiochiam, & quicquid hoc bello à noſtris partum
,, ſit, Chriſtianorum imperij extitiſſe: ipſam Antiochiam à principe
,, apoſtolorum Petro, cultu idolorum, falſorum'que deorum uene
,, ratione ſemel liberatam, nunquam à noſtra religione defeciſſe:
,, nunc oppreſſam armis Turcicæ de Numine perſuaſionis, à Du
,, cibus Latinis priſtinæ cauſſæ reſtitutam: nec quicquam reliqui eſ
,, ſe, cur relabi eam conueniat ex ſolida libertate in barbaræ ſectæ
,, compedes. Sin legum pudor nihil ualeat inter arma, petijt Her

luinus, ut ueræ uirtutis periculum fieret. Ex Ducibus Latinis deligeret Dux Persarum, cum quo cęteris submotis congrederetur: uel si maior manus placeret, plures Duces cum pari numero Ducum certaturos: aut gens cum gente, exercitus cum exercitu ęquo loco signa coferret. Corbona exiguum corpus erat, sed spiritibus ingentibus. Respondit uictoris esse conditiones ferre, leges'que dicere: nec uictos Latinos, quandò fortunam suam uel ignorarēt, uel dissimularent, generis mortis optionem habituros: eorum Duces, qui domestica miseria ac inopia adducti, Orienti bellum uecors intulissent, in uinculis ad Persarum Imperatorem missurum se, ut de eis ille statuat Persarum legibus, suoqúe iudicio, militum uulgus non prius quam fame illuuie'que semianimes in seruitutem recepturum: sic quoque quos eorum uidebitur, ut infœlices arbores, ac inuisas Soli, terrisq; graues, succissurum. Hæc Gotthofredus renuntiata in uulgus edi uetuit. Dum paucis diebus obsidio trahitur, fames ingrauescit, pigritiaq; subit pectora: luctus mœstitiaqúe animos afficit: tædium uitæ incessit. Milites tectis se continebant, in publicū non prodibant. extrahi à Ducibus uoce'ue præconis non poterāt. mortem (quod mallent) hostium ferro, uel (quod miserrimum uiro forti) fame expectabant. Cōsensu procerum imperium uniuersum, summaq; rerū, quoad Antiochensis res expediatur ijs quibus tenebatur difficultatibus, Bohemundo committitur. Is ubi nullo pudore, nullo imperio, nullis minis, nullo solatio extrahi è tenebris in lucem milites ad munera quisq; sua possunt, ignem passim tectis subijci iubet. ad duo millia domorū, adiuuante fortè coorto uento, conflagrauere. Ita milites necessario sui copiā fecere. Accessit res, quæ ex summa diffidentia summā alacritatem effecit. adeò in bello res in contrarium facilè uertunt: ac quod nemo uotis ausus esset expetere, sibi ue spondere, ultro se mortalibus nonnunquam offert: nec quicquam altius quàm religio in hominum pectora demittitur: nec, si mentis cælestis fieri cō iecturam apud mortales fas est, ulla in caussa numinis uim studium'que magis, quàm in hac tamqúe necessario tempore tunc sperare laborantibus conueniebat. Nobiles sacerdotes prodiere persanctè asseuerantes, se nocturna specie admonitos. irent, nunciarent'que Ducibus militibus'que, Deum opti. max. flagitijs nostrorum iratum, quòd non humana ope fuso fugatos'que Solymano, beneficij cælestis immemores, minus reuerentes superûm extitissent: eos castra, quæ initio uelut templum fuissent, incestasse impiæ'que religionis mulieribus se immiscuisse, discrimine sublato cuncta promiscua fecisse. Idcirco numen pœnas fame, conclusione, ac metu propinquæ mortis expetere cœpisse. Nisi ad frugē uita, mens ad sanitatem redeat, securim ceruicibus imminere, quæ possit lachrymis, ieiunio, sacraq; confessione placato numine a-

uerti. pe-

uerti. Petrus sacerdos Massiliensis eadem sibi quoque pectore ob
» uersata dictitabat: & ad fidem faciendam addebat, per quietem si-
» bi diuinitus in ęde Petri demonstratum locum, ubi altè obruta ab
» dita'que lancea latitaret, quæ Domini latus in cruce confodisset.
» Eam sacrosancto sanguine imbutam, de impijs triumphum uicto-
» riam'que daturam. Productus in concionem hæc disseruit, à le
gato iureiurando adactus rem ita se habere, ut & uerbis concepis-
set. Mysterijs altaris peractis, itum reuerentissimè ad prædictum à
numine locum. Refossa lancea, sublatus est multitudinis clamor,
approbationis religionis'que plenus. Laus Deo, gratiæ'que actę.
fides cælestis implorata. Indictum tridui ieiunium: id'que quod
egestas necessarium fecerat, oraculo sanctum effectum. Sacra con
fessione flagitia expiata, Quarto Calendas Iulias summa omnium
alacritate arma capta: nec minus sacerdotes quàm Duces signa
circumibant, numen pijs adesse, si non minus animos religione fi
ducia'que, quàm dextras ferro armarent. Auderent ductu auspi-
cio'que cælestiũ cum hoste confligere: non multitudinis, nec mor
talium uirtute, sed uoluntate superûm uictoriam dari. Lanceam
sanctam legatus ferebat, sancta spe animos replens. Præfectus ar-
cis Turca ubi ex loco superiore uidit nostros ad pugnam parari,
coire'que frequentes, eius rei signum, quod conuenerat, Corba-
næ sustulit: simul ne (id quod facturus uidebatur) eruptione ur-
bem relictam inuaderet, Tolosas cum suis ei obiectus, in urbe re-
mansit: cæteri Duces signa extulere. Matutino quidem tempo
re, sed summo forte æstu, uix portis exierant, cùm ros solito ube-
rior cælo lapsus est: & id pro diuino imbre à nostris acceptum,
non magis corporibus robur, quam uires animo addit, numen
profecto huic aciei adesse. Animos militum hac persuasione affe-
» ctos, Duces præterea oratione acuebant: subijciebant'que, quòd
» uictores Latini cum uictis Barbaris pugnaturi essent: non grauio
» rem tunc hostem Turcam ac Persen futurum, quàm in Bithynia in
» illo acerrimo prælio fuerit, cum nullo dum periculo uirtutis for-
» tunæ'que acie iusta facto, recenti dolore ira'que Nicææ in oculis
» expugnatæ, uxoris'que cum liberis captæ stimulante manus con-
» seruisset. Nunc cis Taurum Asia exactum Persen, urbibus nobilis
» simis cis Euphratem, ulterioribusq́ nudatum, à suo Rege Regum
» ipso deside, ferrum & Latinum robur horrente, missum eo consi-
» lio, ut Antiochiam eximere conaretur obsidione, cunctabundum
» ac diffidentem segne iter fecisse, tempusq́ ignauia & metu triuisse,
» adesse'que ut eos seruet, qui iam nulli sint: montes occupasse, ut
» in campestri planitie uictus, receptum fidum certum'que habeat,
» ignotis'que Latino militi semitis saluti suæ consulat. sed ui-
» ctis nihil tutum futurum, ipsa muta loca incolas'que in grati-
» am uictoris hostilia infesta'que omnia fugientibus facturos, nec
spem

spem modò certam exploratam'que uincendi datam nostris, sed necessitatem exclusis procul à patria: nullo terra, tot faucibus claustris'que montium & naturæ intercedentibus, receptu: nulla maris speiclasse Latina littorum appulsu prohibita: nullo Antiochiæ commeatu. Nec illos mœnia in fame obsidioneq; defensura, quos sua dextra in acie non texerit. Ita uiris suopte ingenio iuuictis fortissimis'que, acerrimum necessitatis telum additũ: simul præmia uirtuti paria parata, opes gazasq; ditiorum beatiorumq; quàm ualidiorum Regnorum imperiorumq;, Sultanos Caliphasque ac Satrapas in uinculis habituros. Ab occidente septẽtrioneq; profectos, imperaturos regioni intra quam Sol oritur, qui orbem terrarum circumlatus uisurus sit nihil, nisi eorum uirtute uel domitum, uel administratum. Redituros domum quenque suam ad coniuges liberosq;. fore ut omnia igni festo colluceant, sacris canticis personent: perpetua gloria, sempiternitateq; seculorum, immortali laudis celebritate uiuant. Simul singulæ gentes suo quęque decore excitabantur. Anglos, Scotosq;, ac Danos eius ętatis bellicis rebus excitatos, insitum etiam robur, & non minor animorum quàm cæli solique durities, indomita asperitas, ac mortis contemptus erigebat. Germanis nomen imperij, summum'que tituli fastigium, ac ingenita uis pectoris, alacritatem addebat. Gallis res fortiter pie'que ac fœliciter gestæ, simul sua nobilitas, maiorumq; decus animos faciebat. Italis memoriæ obuersabatur uetustas gloriæ, ac leges terris datæ. Nulla deniquegens domesticis ad uirtutem excitamentis non ferebatur ad uirtutis specimen eo die ostendendum. Nec Corbana cessabat suos inflammare cupiditate gloriæ, uetus Persarum imperium uerbis in cælum ferens. Turcarum arma triumphis trophæisq; nobilissima: egentes populos propè generatim ex Europa in Asiam commigrasse. Quotam eorum partem superesse, qui acie in Bithynia cum Solymano pugnarint? & eos qui reliqui sint, amisisse illas quibus feroces uenerint uires. spiritus illos pristinos eis cecidisse, quod Asia illa minore potiti, quod magnum initio uideri poterat, id parui ad uniuersi belli summam spem referre serò sentiant. Hæsisse ad Antiochiam plus octo menses, & eã ipsam furto interceptã. Nunc uera uirtute rem gestum iri, quòd antè hoc bello non usu uenerit. In Bithynia non ueras uires Persarum conflixisse. ipsam nobilitatem Persicam abfuisse. Hic non gẽtes modò Persis finitimas, sociasq;, sed Persas, ac ipsos Imperatoris Persarum intimos fidosq; ac inuictos amicos præliũ inituros, ducturosq; militem uiribus, opibus, generositate, robore, numero, delectu præstantẽ, in homines inopia, illuuie, squalore, fame'que confectos, qui exiguas reliquias speciei hominum gerant, multumq; ab illa qua in Asiam eruperint, indole degenerarint. Animatis ita utrinque militibus, acies strui cœptæ. Sini-

ptæ. Sinistrum cornu Hugoni Magno, extremum Aniciensi: sacræ'que Lanceæ, ubi plurimum eo die fiduciæ, interius datum. Dextrum tenuit Tarentinus. Bononiensis eodem in cornu interior constitit. Normanus Apulus'que mediam aciem rexere. Antequam confligeretur, alam delectorum equitum Satrapes circummisit, ut terga nostrorū in pugna adoriretur. Quod Duces conspicati, detractas ex sua cuiusq; gentis acie cohortes turmasque, quot necesse uidebatur, appropinquantibus opposuere, præfecto illis Reginaldo Venusino. Iam conserebatur prælium. Persæ non omnes simul, nec pari conatu in pugnam descenderunt. In dextrum Latinorum cornu, quod monti propius erat, robur Barbarorum irruit. Tarentinus eos præstanti animo excepit, memor uictoriæ in Bithynia de eisdem hostibus uirtute sua suorumq; partæ: nimirum quodam fato primis Turcarum conatibus se oppositum. & cæteræ aciei partes fiducia eius in spem erectæ, se loco suo continebant, non solum ut spectarent uelut iam certum euentum, sed ne promouendis signis reliquos hostium adhuc quietos, in se á fronte, à latere, à tergo excirent. Pugnat acerrimè Tarentinus, ueluti toto terrarum orbe armato, ac spectante omnem molem in ipsum unum incubuisse. nec locum ignauiæ celandæ datum, nec lucem uirtuti cognoscendæ defuturam. Plures Barbarorum quàm Latinorum cadunt: sed horum paucitas grauius afficiebatur, quā multiplici hostes damno, quorum multitudo uel uulneribus suis cædeq; ferrum hostium hebetarent, uires'que lassitudine conficerent. Igitur cùm extremum illud cornu diutina pugna affectum, languens'que, prælium remitteret, ac eo ferocior hostis instaret, Bononiensis interior promouere cœpit suos, ut latus Persarum aduersus Tarentinum pugnantium, acrius'que signa inferentium transuersus aggrederetur, ferociamque contunderet. Aduersus id consilium paratæ aliæ copiæ à Corbana demissæ, tanta ingruerunt ui, ut satis pulchrum illi foret suos à clade tutari. Nec Normanus Apulus'que tertia Persarum acie iam se fulgentibus signis cōtra si quid moueretur ostendente, progredi tutum arbitrabantur. Tandem cum graui armatu æstuq; meridiano fessos nostros Barbari existimarent, media quoque acie pugnari cœptum, ac ad Aniciensem prælium peruenerat atrocissimum. Minor uis Hugonem urgebat, quòd longissimè omnium è Corbana monte'que aberat. Itaque Franci qui Hugoni Magno parebant, flagrantes auiditate maioris pugnæ, ac ueri decoris, ægre'que ferentes se non magnam partem rerum in se uertere, fuso aduerso hoste, ne segnem stationem agerent, opem Reginaldo aduersus frequentissimā alam pugnanti ferre statuerant: ne si ea parte uincerent hostes, in nostrorum terga pugnarent: cùm eques citus à dextro cornu uenit, ut auxilio laborantibus iretur, quòd Tarentinus Bononien

sisq; æ=

ſis'que ægrè uim hoſtium ſuſtinerent. Ita mutato conſilio, circunuectus Francus, ſiniſtrum hoſtium cornu à tergo inuadit. illi multitudine freti, ancipitia ſigna ſtatuunt. Prælium cruentum fit. nullus ſegnis ignauus'ue. dextræ uis, robur pectoris, uigor animi ſe profert, ingens paſsim cædes. cumuli corporum coaceruantur. auiditas cruoris, rabies, furor, impetus ueſanus graſſatur, omnia peruadit. uictoria nutans, ſpes metusq́ anceps. Reginaldus præcipuo diſcrimine laborat, ala equitum nobiliſsimorum premente, cui etiam Solymanum præfuiſſe ſunt qui tradunt: nec barbaros potuiſſe niſi ope diuina uinci. Baldricus Dolenſium Pontifex illius temporis æqualis, comperuiſſe ſe ſcribit ex his qui interfuerãt, oblatam hoſtibus ſpeciem trium procerum humana ſpecie anguſtiorum, qui albentibus in equis ſedentes, ingens agmen pari cultu corporis habituq́ oris ex editiſsimis locis aduerſus hoſtes ducerent. hos non ab omnibus, ſed à quibuſdam noſtrorum uiſos, creditosq́ eſſe martyres Georgium, Demetrium, Mercurium. nec deinde barbaris animus mens'ue aut conſilium ſuppetebant, conſtabat'ue. apud eos omnia formidine fugaq́ continuo plena fuere. Quod utique conſtat, Corbana ingens Latinorum terror, qui primùm ut Antiochiam defenderet, profectus fuerat, deinde recuperaturus aderat, ſubijci ſtipulis, ad id, ſi quid contingeret, deſtinatis, ignem iuſsit, ut eo quod conuenerat ſigno ſe ſui reciperẽt. Prima omnium ala ſe in montes recepit, deinde omnes copiæ ſenſim illuc cõcedebant. inſtantibus deinde noſtris, trepidè terga dedêre. Saluti montes quamplurimis fuere, quos expeditus miles leuisq́ eques facilius tenere, metiriq́ curſu poterat, quàm noſtrorũ grauis armatura, cataphractusq́ equitatus. Plus centum millia hoſtium cecidere, noſtrorum quatuor circiter millia ducẽti. Ad quinque millia camelorum cum oneribus, & magna commeatus uis capta, caſtraq́ omnis fortunæ regiæq́ opulentiæ plena. Poſtridie arx amiſſa ſpe ſubſidij dedita, pacta ut ſine fraude qui in præſidio erãt, dimitterentur. In cõſilio dum de ſummis rebus ageretur, peruicit Toloſas, ut nobiliſsima legatio Byzantium mitteretur, quæ, ſi uideretur, Antiochiam Græco redderet, quòd in id omnes iure iurando adacti erant, ut quicquid hoc bello caperetur, exceptis Hieroſolymis, Græco Auguſto cederet. Iuit Hugo Magnus. Græcus eam deditionem non accepit, ſiue conſcius fœderis à ſe non ſeruati, & opis ſecundum expugnationem Nicææ noſtris tot inter miſerias oſtentatæ, non latæ: ſiue ratus dolum ſubeſſe: quod utrumque ſcriptores tradunt. Nos facilè adducimur ut credamus Alexin gnarum Bohemundi in ea urbe, conſilio ipſius capta, partes ualidiſsimas eſſe, Antiochia abſtinuiſſe. Simul ab eo Latini petebant, ut ipſe per ſe hoc bellum capeſſeret nec antequam debellatum eſſet, exercitum deduceret. Auguſta maieſtate indignũ exiſtimare po-

mare poterat,se sequi,non ducere uideri,nec sui arbitrij fieri ius su scipiendi deponendi que belli: nullum finem nisi non Turcis modo,sed & Aegyptiorum Caliphis Sultanisq; euersis. Et Antiochiæ morbi sæuiebant. Victoria opulentissima. ex summa inopia cunctarum rerum , incredibilem copiam omnis generis diuitiarum non ad necessitatem modo,sed etiam ad delitias luxum que attulerat. Nemo egens,beati omnes locupletes que fruebantur præsentibus bonis,pristinum quoque desiderium abunde affatimq; explentes. Ex hac repentina pręcipiti que in contrarias partes mutatione cultus uictusq; siue alia caussa coorta pestilentia, quinquaginta circiter mortalium millia absumpsit. Perijt Aniciensis, non tam ea communi lue, quã ægritudine ex labore lassitudineq; contracta. Ante prælium,in re diuina,placandis que superis: in prælio cohortandis excitandisq; & cõsilio & exemplo uirtutis militibus: secundum uictoriã,in supplicationibus habendis, gratijs que numini agendis, purificandisq; lustratione tẽplis, sacrandisq; quæ barbari omni nefario scelere profanarant,opera eius singularis ac diuina extitit. Dũ sibi nulla in re sancta parcit,excessit è uita, magno sui desiderio. Milites Ducesq; uelut parente orbati luxerunt et uita & morte fœlicem, Turcicum enim, in cuius excidiũ conspiratio sacri belli facta fuerat,deletũ imperiũ eo signifero credi poterat, Solymano opibus exuto, Cassiano extincto, Corbana fuso, fugato, plus cẽtum millibus Persarum uno prælio cæsis, Antiochia Orientis arce capta, defensa que. Bellum integrũ illibatumq; aduersus Aegyptios, Sultanum Caliphamq; gerendum erat, minoris molis futurum, quòd Aegyptij uiribus inferiores erant Turcis quos nostri deuicissent. Sed Aegyptij iam arte cõsilioq; nitebantur. Cum eorũ oratoribus domũ redeuntibus missi,ut ostendimus, fuerant nostrorũ legati ad societatem armorũ in Turcas communes hostes confirmandam. Hiq; primis utique diebus necessario manebant apud Barbaros, ut mãdata cõficerent: deinde nõ inuiti morabantur, ut genus illud hominum locaq; cognoscerẽt. Postremò subinuiti retinebãtur, nouas semper moræ caussas frustrationesq; innectentibus Aegyptijs, gẽte callida, & ad quanlibet auram famæ, uicissitudinesq; fortunæ mobili. Belli euentũ expectabant, illum in consilium adhibituri: ex eoq; pendentes, cũ nostris societatẽ armorum in Turcas uerbis iniuerant, nihil remouerant. Capta uerò Antiochia, Corbana magna cæde uicto, nostris quidem acie uictoribus, sed tot casibus ac pestilentia tandem sæua ad paucitatem redactis, uelut utrisq; confectis exanguibusq;, ipsi integris uiribus, belli alieni fructum opimum percepturos se sperabant. & armis consilium addidere. Finibus suis terra que mariq; egressi, circunducebant legatos nostros, quos in potestate habebant, illosq; earum urbium ciuibus præsidijsq; ostentabant, quæ

adhuc Turcis pares erant. Ita & oppidani religione nostri, & Turcæ qui solis Latinis impares se experti fuerant, uim simul nostrorum Aegyptiorumque sustinere se posse diffisi, segniores ad urbes arcesque tutandas erant. Nec ignobilia modò oppida, sed & ipsa Hierosolyma iam in ditionem Aegyptiorum redierant: & Turcarum Imperator, Satrapæque, qui rerū potentes pleni maiestate uenerationi terris fuerāt, è summo gradu deiecti, & ab alienis & à suis contemni cœperant. Latinis uerò res lætæ, nouos amicos sociosque conciliabant. Hasarchi oppidi præfectus ab Halapiano tyranno defecerat. uterque Turca erat. Non erat dubium, quin Halapianus Hasarchum copias admoturus esset. ad contumaciā uindicandam. Præfectus Edessam ad Balduinum de amicitia societateque miserat, filioque obside dato, cùm iam obsideretur, peruicerat ut Latini auxilio sibi accurrerent, periculoque eximerent. Ac ne animo interea deficeret, quia itineribus interclusis alij nuntij mitti nō possent, eius oratores epistolam caudæ columbæ, quam cum in legationem proficiscerentur, domo secum attulerant, alligauerūt: illamque ex composito remisere. Ita præfectus certior factus, egregiè se tutatus est, quoad nostri appropinquare dicerentur. Tolosas, Tarentinus, Bononiensisque rogatu Balduini opem obsesso ferebant, lęti occasionem oblatam militis exercendi, & ex lue Antiochensis pestilentiæ in aliud cælū educendi. Soluit ultro tyrannus obsidionem, nostrisque insidias idoneo loco tetendit. nec hæ fefellere. In iustam aciem descensum. Triginta circiter millia Latinorū erāt, hostium quadraginta millia, quorum decem millia cecidere. Præfectus nostris occurrit, uictoriā gratulatus: gratiarumque actione functus, munera magnificè dedit, seque nostrorum fidei commisit. sed ita Turcicæ fidei credendum erat, ut cauerent sibi Latini, omniaque in sua potestate haberent, nec se opportunos dolis facerent, cum etiam ipsi Edessani religione nostri, iam suspectos nostris gererent animos. Offendebantur, quòd Balduinus, penes quem in se ius imperiumque ipsorum beneficio foret, Belgarum tantùm opera fideque in re publica priuataque uteretur. grauabātur etiā multitudine nostrorum, qui alij super alios ex urbe Antiochia Edessam se recipiebant, nec dimittebantur nisi amplissimis muneribus honoribusque cumulati. Coniuratio à nobilissimis ciuibus facta, ut uel ipsi quacunque ratione Balduinum tollerent, uel Turcarum insidijs opportunum præberent. Balas Turca, de quo Sororgiam receptam ostendimus, dictitabat se suis inuisum, quòd amicitiam Latinorum amplecteretur: periculum'que esse, ne populariam fraude uiue interimeretur. id se uno modo uitare posse, si arcem quam reliquam haberet, fidei Latinorum committeret, ipse cum coniuge liberisque Edessam traduceretur. Si uideretur, ueniret Balduinus ad arcem recipiendam, se'que ex insidijs popularium

eripien-

eripiendum. Profectus Balduinus, cùm ingreſſurus arcem inuictam eſſet, abſterrentibus amicis, ne inexpertæ ſe fidei crederet, duodecim ſuorum nobiles intromiſit, Comprehenſi, ac continuò in uincula coniecti. Tam prope perniciem Balduinus fuit. Negabat Balas ſe Belgas redditurum, niſi reſtituta ſibi Sororgia. Fremens mœrensq́ Edeſſam reuertit Balduinus: indicio'que delato, ac comperta ciuium coniuratione, de ſontibus ſupplicium ſumpſit, Philbertum'que Carnutem, quem Sororgiæ præfecerat, edocet quid facto ſit opus. Ille ut iuſſus erat, prædatum in fines Balæ arci propinquos cohortes duxit, poſitis haud procul inſidijs. Turca pecora ex oculis abigi conſpicatus, indignatione'que motus erupit, tractusq́ eſt ſtudio certaminis in inſidias. Sed Turcarum nobiles capti, permutatio'que cum pari numero eorum quos Balas per ſimulationem deditionis comprehenderat, facta. Cæteros ſex in cuſtodia Barbarus retinuit. Ex his quatuor elapſi: qua ira incenſoo Bala, duo reliqui ſecuri percuſsi. Iam Turcarum fide infami, de Balduco Turca, cuius antè mentionem fecimus, pœnæ expetitæ. Pactus & ipſe cum uxore liberisq́ Edeſſam commigrare, nouas ſemper moras ludificationesq́ intulerat, In poteſtatem redactus, capite luit. Edeſſanis rebus compoſitis, defenſo'que Haſarchenſi, Duces Antiochiam unde profecti erant, regreſsi, de re Antiochenſi ambigebant. Tarentinus arcem inſederat. Toloſas regiam quæ Caſsiani fuerat, & portam quæ ad pontem ducit, præſidio tenebat. Reliqui Duces iudicium facere ſuperſedebant, quia eorum neutrum offenſum uolebant, ſegniorem'ue reddi ad reliquias belli perſequendas. Nec idcirco uirtutis periculum fieri deſitum. Toloſas ad Albariam oppidum celeberrimum alteris ab Antiochia caſtris peruenit, idq́ terrore in poteſtatem redactum, ſui iuris arbitrij'que fecit, ac Epiſcopum Latinum illi dedit è comitatu ſuo, Petrum Narbonenſem, eumq́ in æquam ſecum partem dominatus imperijq́ in eam urbem accepit. Iam Calendæ Nouembres appetebant exęuiente peſtilentia. Placuit Marrham ualidam nobilem'que urbem adoriri. Toloſas, Flandrus, Euſtathius, Tancredus eam prouinciam ſuſcepere. Propugnantibus Marrhenſibus aliquot dies uirtus cum peruicacia dimicauit. Res exitum nullum habebat. Superueniens Tarentinus operibus uirtute'que expugnauit oppidum. Id Toloſas Albarienſium finibus contribui uolebat, quos ſuæ Narbonenſis'que ditionis fecerat. Dum reliqui Duces conſilium hac de re cogunt, Tarentinus Antiochiam reuolat, deiectoq́ Toloſatis præſidio, occupata'que regia, & porta pontis, totam Antiochiam obtinet: utque antea Tarentinus omnino princeps uocitatus fuerat, ita Antiochenſium deinde Princeps dictus, nullum inuidioſius anguſtius'ue nomen agnoſcens. Sub idem tempus deceſsit Arauſienſis Pontifex,

uita morte'que sanctus. Mœsti milites, ac contentione Ducum eò senescere sacrum bellum indignè ferentes, Marrham incenderunt. Minitabantur ex corpore suo creaturos se Ducem, qui non cupiditati suæ, sed CHRISTO militet, debellet'que, ut domum tandem redire fas sit. Tolosas gnarus causam Bohemundi iustiorem militibus uideri, dissimulato dolore in hosticum decem millia militum sese ultro offerentium cum equitibus trecentis quadraginta duxit, prædam'que ingentem auertit. Continuò Tancredus Normanus'que affuere, petita'que Phœnice. Hamatha ac Emisa urbes forum rerum uenalium præbuere uili admodum annona, ne ipsarum ureretur ager. Equorum paucitate laborabatur. Empti plus mille. Exin mediterraneam regionem emensi, maritimam oram repetiuere. Insidijs Barbarorum in itinere tentati, cædem in hostes uerterũt. Antaradum oppugnare adortos, nox oppressit. Continuò metus instantis mali oppidanos silentio exegit. postridie uacua urbe nostri potiti plena omni opulentia. Nullum præsidium à nostris in ea collocatum: idcirco aliquanto post illam Barbari recuperarunt, firmarunt'que. Ad Arcen oppidum castra mota, quod in ditione tyranni Tripolitani erat. is'que ducentos ferme nostrorum in compedibus habebat, uarijs casibus interceptos. Arcen, quia primo impetu expugnari non potuerat, circunsedit Tolosas. Ea obsidio diutius spe tenuit. Interea qui procerum ad Antiochiam restiterant, Tarentinum in ea urbe reliquerunt: ut qua solertia id caput rerum orientalium pepererat, eadem tutaretur: caueret'que ne quid ea parte moueri posset. Ipsi ante Cal. Mart. mouerunt. Seleuciam continuò itum, uicesimo ab Antiochia lapide urbem maritimam, quæ sola ex tota Syria Græco Cæsari parebat, ubi in custodia asseruabatur Vimerius Bononiensis, quem edocuimus Archipiratam extitisse, sed in Cilicia sacram militiam professum. Is ut Latinorum opes in Oriente ualidiores efficeret, Græcos pellere conatus fuerat. Captus à Græco Præfecto, tunc precanti Gotthofredo Duci condonatus est: iussus'que classe oram eam legere, ac nostros iuuare, hosti obesse. Inde Gabulla petita. Vrbs ea abest duodecim à Laodicea passuum millibus. maritima est, & illustris. Præfectus erat Aegyptius, à Calipha suo Sultano'que impositus. Is aduentu Ducum quibus Antiochia non restitisset, territus, illis certum pondus auri paciscebatur, si adiuti commeatu pacati abirent. Hostem à tergo relinquere nolebant: nec eum aliquid mari posse passuri erant. Ad Tolosatem Aegyptius clàm misit aurũ, ut arte aliqua Duces re infecta reuocarentur. Ficti euulgati'que sunt rumores, Persas, quantum nunquam antè, exercitum ab intactis bello extremis'que Orientis regionibus coegisse, appropinquare'que: necesse uideri omnes Latinos omissis paruis conatibus in unum coire, ac undique uires contrahe-

contrahere. Itum in Tolosatis castra. Rumores falsi deprehensi, ars'que cognita. Magis inuisus Tolosas proceribus, militum'que uulgo. Quin Massiliensis author sacrosanctæ lanceæ effodiendæ, quia comes Tolosatis erat, ad nouam inuidiam illi conflandam in cusari cœpit falsæ religionis. Is ut se purgaret, ad iudicium flammæ descendit: & aderat dies passo Domino sanctus. Circunfuso
„ exercitu sanctam lanceam nudato corpore manu gestãs, per coa-
„ ceruatorum latè lignorum struem ardentem medios'que ignes il
„ læsus euasit. Mox ad id miraculum ruente turba oppressus perijt.
„ Apud multos mors magis ambiguum fecit, quod igne decretum uidebatur. Obsidio nostros ad Arcem diu tenuit. Aliquot leuia prælia cum Tripolitano Prætore erumpente facta. Victores Latini conditiones imposuere, ut quindecim Byzantiorum millia nostris numerarentur, commeatus'que præberetur, uniuersæ Præfecturæ Tripolitanæ parceretur: cui tunc Arce Byblus'que, & ignobilia quædam oppida contribuebantur. Captiui recepti. Tandem & oratores Latini ex Aegypto reuertêre, legationem'que renuntiauere, ac conditiones pacis, quas ipsi quoque damnabant, Calipham eius gentis Hierosolymis recepturum Latinos, non omnes quidem simul, sed trecentos quadringentos'ue, ut loca sacra inuiserent, sacra'que facerent. Hæc uix auribus auditu, animo minimè recipiebantur. Lætior nuntius fuit, ad oram propinqui maris appulisse classem Genuensium, Venetorum'que, ac Vimerianam, simul Beryti Prætorem commeatum ad satietatem præbere, ne quid hostile pateretur. Sidoni cum appropinquarent, nemo legatus occurrebat. Ea urbs priscis temporibus Tripoli contributa fuerat: tunc suum prætorem habebat. Ager euastatus. Non magna manus erumpens intra mœnia compulsa. Obsidio magni diuturni'que operis futura uidebatur, nec operæprecium ostendebatur ad uniuersi belli discrimen. Ea urbs, & quædam preterea ignobiles arces omissæ: ad Ptolemaidem castra posita, quæ & Aceiam inde antiquitus dicebatur: uulgo uariè modò Acconem, modò Acrin uocitant. Prætor commeatum præbuit, spondens intra uicesimum à captis Hierosolymis diem deditionem se facturũ. Ea fides uana euadet. Ad Cæsaream Palæstinæ quarto Calendas Iunias solennem Pentecosten celebrarunt, triduo statiuis habitis. Deinde Ramulam desertam à ciuibus præsidio'que intrauere, refertam'que ijs quæ reficiendo alendo'que militi sunt. Ab ea Nicopolin mota castra, in quæ Bethleemitę oratores uenere supplices ut auxilio patrię protinus iretur, antequam barbara religio sęuire in ciues pios, templa'que nostra posset, à qua suam sępe salutem sedes'que sacras, ne diruerentur, redemissent. Iuit Tancredus opem tam opportunè ferens, ut paratos iam barbarorum ignes à sacris prosanis'que arcuerit. Ciues enim piarum urbium ab

Aegyptijs captiuorum numero aduenientibus Latinis habebantur. Præcipuè Hierosolymorum circuniectorum'que oppidorum incolæ primùm pendere pro salute sua quamplurimum quisque posset auri cogebantur: deinde quos uis animi corporis'ue suspectos faciebat, eos Barbari fortunis exutos, mœnibus exigebant, interempturi, nisi ueriti fuissent ne Latinorum ira in hoc bello aduersus ipsos atrocior fieret. Reliquos tanquam publica mancipia ad opera per obsidionis tempus facienda diligenter asseruabant. Tancredus primus excursiones Hierosolyma usque fecit, aduentantibus'que Ducibus obuius redijt. Nostri ad primum sanctæ urbis conspectum procubuere, numenq; uenerati, terræ osculum impressere. Hierosolyma Titus Vespasiani filius euertit. Aelius Hadrianus haud procul ab eorum ruinis restituit, ita ut mons domino cruci affixo sanctus, urbe contineatur, qui suburbanus extiterat. Aelia uocitari à restitutore iussa. Quadraginta circiter millia Latinorum in castris erant, dimidia omninò pars bello idonea. Ita imminutæ copiæ nostrorum erant. In urbe ingens uis propugnatorum. Cingi obsidione non uidebantur posse, quòd ab Oriente Meridie'que præcipites deiectus excipiant. A' Septentrione castra obiecta. Propiorem locum insederat Bononiensis, proximus illi Flandrus, secundum hos Normanus, continuò Tancredus metatus fuerat. Tolosas ita se illi coniunxerat, ut è regione portæ quæ Occidentem spectat, uallum perduceret. Vallis intercedebat inter ipsum urbem'que, quæ conatus eius debilitaret. trāstulit partem copiarum suarum in montem. Quinto ab aduentu die Latini urbem aggressi, terrorem ingentem intulere: coactique barbari relictis exterioribus substructionibus, ubi pro muris se uirtute defendebant, intra mœnia concedere, tam trepidè, ut si scalas præparassent nostri non dubium esset eo die finem laborum futurum. Sub noctem se in castra recepere. Postridie, ut non scalæ modò fierent, sed etiam ut machinarum uis suppeteret, materia cædenda erat. intra septimum lapidem nulla copia: ultrà progressi certatim summi infimi'que cædebant, comportabantq;: ac paucis post diebus magno apparatu, scalis, tormentis, machinis urbem tentant, instant, premunt: nihil otij dant obsessis, sibi'ue sumunt: uires artes'que promuntur. Consilio uirtuteq; res geritur, & is conatus irritus. Extrema ex Europa uentum illuc erat, ut ea urbs reciperetur. eius rei gratia tot labores desudati, tot tam magna prælia atrocia'que facta. tantum sanguinis fusum. omitteretur res in ipso cardine rei conficiendæ: cum exitus sub oculis poneretur, animo audacia, pectori consilium, dextræ uires, menti constantia uigor'que deesset: Si laborabatur & tempore anni feruentissimo, & cælo æstuanti, & solo torrido, uno tantùm prope urbem fonte Siloe, & eo non perenni, ac interdum insuaui, cæteris longinquis, &

ab hoste

ab hoſte corruptis obſtructiſue. &, qui pauci intra quintum lapidem iudicio piorum incolarum inueniebantur, ad eos ſitiens hians'que uulgus imbelle bellicoſumq; pariter conuolabat. Colluctatio tunc fœda hominum inter ſe ac equorum, omnia miſcebat, inquinabat'que. Immergebant ſe procumbentes limo, turbidam ore haurientes aquam, tendebantur'que præcordia, pallor deinde rigorq; ac torpor exoriebatur, ſequebatur'que animi defectus, ut uix in caſtra recipiendi ſe uires corpori ſuppeterent. Duces utribus comportandam aquam ex liquidis fontibus ulterioribus'que locis curauere. Militum precibus Tancredus & Toloſas ſimultatem inter ſe gerentes, in mutuam gratiam rediere. Obſecrationes habitæ, ſancta loca ſuburbana nudatis pedibus reuerentiſsimè ſupplicuum habitu peragrata. Sacra facta. Diuinum auxilium imploratum, quo humanum etiam oblatum eſt. Genuenſes appulerant claſſem Ioppen portum nobilem propinquum'que. Præerat Gulielmus Ebriacus: acciditq; ut ex incommodo commodum exoriretur. Claſsis Ægyptiorum quæ ad Aſcalonem ſtabat, ſoluit, Genuenſium naues nequaquam numero uiribus'que pares aggreſſura. Illi neceſſaria re coacti, rapti ex claſſe quæ uſui Hieroſolymitanæ obſidioni futura agi ferri'que poſſent, corruptis nauibus, in caſtra uniuerſi ſe contulere. Periti erant omnis generis tormentorum machinarum'que, & apparatus urbium oppugnandarum. Ab his nihil omiſſum quod in rem foret. Præcipua cura fuit procul à conſpectu hoſtium ingenti mole turris fabricandæ, quæ plicatilis eſſet, ac ſoluta per partes noctu comportari in caſtra poſſet, ut cum diluceret, ſuis coagmentata compagibus urbi admoueretur. & hoſtes confirmabantur ſpe auxilij, ſi aliquot dies ſuſtinerent obſidionem. Ita enim inter Satrapas Barbarorum tyrannosq; conuenerat. & caſu tulit ut columba ſupra caſtra Latinorum uolitans, accipitre opprimente ſe demittens à noſtris exciperetur. ſub alis eius inuenta eſt epiſtola Arabicis & uerbis & literis exarata. Ea per interpretem recitata, ſignificabat parari auxilia quæ obſeſsis mitterentur. Idcirco magis impigrè noſtri anteuertendum cenſebant. Hoſtes ante tormentis machinisq; tentati, ſeſe omnibus reb. inſtruxerant. Aduerſus ictus noſtrorum muris prætenderant ſuſpenſas ſtorias, uelaque ex centonibus ſubcoactisq; ac tela hoſtium ictus'que tormentorum ſine graui iactura excipiendos ludificandos'que confecta: ſimul miſsilem ignem pararant, ac (quæ Pontificis Tyrij uerba ſunt) ſaccos ſtramine refertos. Prima luce noſtri tertium muros oppugnare incipiunt. Clamor utrinque tollitur. Duces ſuos quiſque regione deſtinata ducunt: adſunt, hortantur. rem gerunt. Cæteræ machinæ promouentur: Turris repente excitata, ac, ne igni corrumpi poſſet, à fronte corijs recentib. ac percrudis inducta agitur, urbem deſpiciens, mul-

tiplici tabulato, unde tormentis tela ingeri possent. Certatur, oppugnatur, propugnatur. Agger iacitur, addensaturq́, ut depressiora loca expleantur, muniantur q́, quà turris tutò agatur. In meridianum tempus dimicatio laborq́ trahitur. Æstus diei, sitisq́, ac ieiunij & lassitudinis uulnerumq́ sensus aberat. Par utrinque pertinacia, par uirtus, par animus, eadem spes, similis fiducia, æquæ uires, nullumdum fortunæ discrimen, Mars communis, nisi quòd nostri, nisi expugnarent, pro uictis erant discessuri: hostis uictoria erat, non capi. Ferro igneq́ utrique certabant: barbari, ut machinas & in primis turrim sparso igne cremarent: nostri, ut eadem ratione storias & cætera frustrandis ictibus Latinorum obiecta incenderent. & aqua utrinque parata ad extinguendum incendium effundebatur. Fortè coortus uentus terga oppugnantium afflabat, in frontem oraq́ barbarorum atrociter spirãs. nostris animos addidit, ut faces certatim maioreq́ fiducia iacularentur, intorquerentq́. Hæ adiuuante uento inferentéque facilè adhæsere, ac quæ barbari muris prætenderant, flamma concepta absumebant: nec opem aqua comportanda fundendaq́ aliáue ratione hostes ferre poterant, quòd uapor fumus' que aduersus loco quenque suo stare nõ sinebat. idem Latinis minimè officiebat. Ita nudatis ea parte propugnatore muris, adæquato solo, substructionibusq́ expugnatis, uia turri propius admouendæ facta. Simul quæ hostes in pestem nostrorum parauerant, factum est, ut ijs ipsi caperentur. Aduersus Genuensium turrim malum in muro erexerant, trabem' que transuersam suspendere, ut eius interiore capite reducto, ac mox magna ui remisso, exterius in appropinquantem machinam uelut aries incuteretur. Contrà Lygur se falcibus muralibus instruxerat, ac ex propinquitate retinaculum trabis cũ horrendo sonitu ingruentis abscidit, & humi stratam in tabulatum sustulit, in muros hostium porrexit. Fors, consilium, ars iuuit. Frons turris ita scitè structa fuerat, ut superior eius pars paruo molimine inclinari, ac tanquam pars protendi, cùm res postularet, in hostem posset. Firmitudo trabis pondus illud superimpositum facilè sustinuit, ut ausus fuerit primus Gotthofredus in muros hostium transcendere, miraculo uirtutis etiam cæteris nostrorum attonitis. Insecutus eius frater Eustathius, ac deinde alij atq; alij. ita ea regione muri occupati, refractaq́ porta, & omnes intromissæ copiæ. Cędes barbarorum tota urbe facta. Ad templum Solomonis eorum proceres refugère, ubi paulisper prælium recrudescens tenuit. Ab Ægyptiorum nullo temperatum. Quarto nonas Iulias urbs sancta recepta. Postridie humandis corporibus, purgandáque urbe opera insumpta. Templa etiam lustrata, Supplicationes habitæ, Gratulatio facta. Quos barbari exegerant, reuocati ciues. Qui seruilibus in ministerijs habiti fuerant, liberati

bertati restituti. Hierosolymitani uniuersi Latinis Ducibus gratias egere, quòd sibi patriam, se patriæ restituissent. Compositissima oratione collaudarunt, quòd pro religione, pietate, orbis terrarum salute, rerum immortalitate, seculorum omnium securitate res humanis maiores confecissent, numen'que in eis haud dubiè eluceret, quorum diuina incredibiliq; uirtute res sacræ incrementa, Latinum nomen pristinum decus, sancta terra cultum ciuis regisq; sui CHRISTI recuperasset. Petrum Eremitam amplexabantur, laudibus haud immeritis cumulabant. Restitutorem parentemq; uocitabant, fœlicem munere sanctæ legationis, & euentu belli in cœlum oratione ferebant. Diuelli non poterant, deducebant, reducebant'que. Ducibus antiquissima omnium cura fuit, ut Rex Hierosolymorum fortis piusq; eligeretur. Difficilè erat uirtutis nobilitatisq; ac meritorum iudicium delectusq;. Regnum in medio positum est, omnes peræque summo nomine digni, maximo omnes animo. Nullum discrimen cur alij alijs anteponatur. Vbi hac nostra ætate tanta modestia, tam incorruptum cupiditate dominandi pectus, tam sancta, & ultro se in ordinem cogens ciuilitas, æquitasq; mentis? Nulla in sancta ciuitate ambitio, nulla prehēsatio, nulla largitio. Ad Robertum Normanorum Ducem ultrò regnum delatum. Natus erat inuictissimo sapiētissimòque Rege. Comitatum addixerat, Ducatumq; opulentissimum nobilissimumq; oppignerârat, ut CHRISTO militaret. Si domum redeat, non uidetur aliquid sui liberum solutum'que habiturus ubi consistat. Spes magna oblata rem illi abstulit. Accidit fama, Gulielmum Anglorum Regem eius fratrem sine liberis decessisse. Domum spectare cœpit perfecto sacro bello, cùm iam & cæteri de recessu cogitarent. Gratias proceribus egit, ac tanto de se iudicio: esse alios tantæ maiestati ferendæ. Henricus eius frater minor rumorem domi emiserat, captis Hierosolymis Robertum Regem creatum, sacram terram patriæ prætulissæ. atque ita Rex Anglorum à suis salutatus, solium inuasit. Vtroque regno Robertus caruit. Hierosolymis uerò rursus coacto concilio, Gotthofredus Dux sanctæ terræ Rex designatur. Is non armis tantùm, sed & consilio & religione ingens erat. Franci eum obseruabant, quòd in Francia natus esset, patriæ in Regia gratiosissimo, patruo Pontifice Parisiorum, eodem in amplissimo magistratu. Germani suum ducebant, quòd sub Augustorum signis meruisset. Itali colebant, quòd magnus eius auunculus Stephanus primum Antistes Casinatis templi cœnobijq;, deinde Pontifex maximus prisca sanctitate sedisset, octauo quidem mense sedis suę defunctus, sed ingenti gloria, quòd ecclesiam Mediolanensem ad officium reuocasset, ducentesimo anno ex quo ab Romana defecisset: & in Italia Gotthofredus militauerat auspicijs Cæsarum, secunda

cunda uirtutis modestiæq; ac clementiæ fama. Proinde trilinguis, ac ueluti triplici patria sacro bello cunctorum animos in se uertens, eos inter se quoque deuinciebat, alioqui solitos amaritie uerborum dictorum'que, ut inter dissonas moribus oreq; gentes assolet, decertare. Non deerant Hierosolymis qui regnum darent: deerant qui regnum acciperent, gererent'que. Negauit Bononiensis se in ea urbe auream coronam sumpturum, ubi Dominus Deus'que spineam gestasset. Regia potestas sine Regio nomine insigni'que ei credita. Adiutorem depoposcit Tancredum summum bello Ducem: eiq; attribuit Tiberiadem, ac uniuersum Galilææ principatum. Bohemundus, Balduinusq;, quorum alter Antiochiæ, alter Edessæ restiterat, quòd in Europa nomina in sacrum bellum dederant, religione se adhuc teneri rati, nec solutum quod coniurârant, non alibi quàm Hierosolymis arma posituros, in sanctam urbem uenere. Nec Ægyptius animum desponderat. Ad Ascalonem tantæ copiæ ex gentibus ditionis eius à socijs'que & fœderatis conuenerant, ut hoc bello sacro maiores in unum non coierint. Magnos apparatus, animi suspensi, expectationeq; euentus pendentes. Latini humanæ opis auxilijq; nihil sibi reliqui fecere. cœlestis numinis præsidium summa religione implorârunt, memores in protegenda piorum causa, paucitatis uirtutem, fiduciamq; cœlestis auxilij, de numero impiorum fidem excedente uictoriam reportasse. Ac si unquam, tunc maximè superi à pijs stetere. Barbari, cum nostri appropinquarent, quos ne primum quidem conspectum suum laturos credditerant, comperta eorum alacritate, uelut Panicis acti, ac quasi oculis animoq; eorum truci Latinorum specie obseruante, fuga, formidine ac amenti consternatione affecti, strage etiam oppresi sunt. Tunc quoque plus centum millia cæsa feruntur. Præda tanta parta, quanta non antè, si omnia huius belli prælia in unum conferantur. Reditum Hierosolyma: Ædes sacræ patefactæ: absterso cruore Duces milites'que ad aras procubuere, in numen hymnos concinentes, quòd uictorias uictorijs cumularet, nouosq; semper de Barbaris triumphos præberet. Literæ in Europam ad Pontificem Maxi. Regesq; datæ, ac missi qui gaudium ingens nuntiarent, confectum Turcicum bellum, Aegyptios cæsos, Orienti iugum impositum, summis nostrorum Ducibus incolumibus sacrum Regnum recuperatum, ac CHRISTO redditum. Vrbs Roma & pia Regna dies festos egere: omne genus hominum, omnis ætas, ordo, templa reuerentissimè circumire: sacra facta: nullum læticiæ religionisq; genus munusue prætermissum. In oriente uerò Gotthofredus Tancredo adiutore urbem sanctam multis locis ui bellica dirutum, ac muros tormentis quassatos restituit. Ciues incolásque ita instituit, ut quam maximè fieri poterat, Latinis moribus

rituiq;

rituique assuescerent. Bohemundus Antiochiam in suum Principatum, Balduinus Edessam in Comitatum suum se recepere. Tolosas Seleuciam rediјt, quod ibi uxorem fidei Græci Prætoris commisisset: ac reliquum uitæ persequendis in Oriente impijs dicauit. Cæteri proceres domum reuertere pleni gloria, diuitijs, nobilissimo apud posteros, si ut admirari, ita & imitari in animum induceremus, exemplo uirtutis, religionisque.

QVARTI LIBRI FINIS.

PAVLI

PAVLI ÆMILII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM LIBER Quintus.

ÆTERI Duces receptis Hierosolymis, imperioq; trans Euphratem propagato, se perfunctos sacro bello, ac prouinciam confectam arbitrabantur. Gothofredus uerò memor rerum humanarum, quæ barbaræ religionis regna uirtute nostrorum procerum interijsse uideri poterant: et illorum discessu ad pristinam rerum potiendarum spem reuiuiscere posse existimabat nec Latinorum opes, quamuis florentes, totoq; ac tam magnis prælijs uictrices, diuturnas, in Oriente futuras, nisi ora quoque Syriæ in potestatem redacta, & maris possessione parta. Duo omnino peditum millia, & trecentos equites reliquos sub signis habebat, quantalibet uirtute, paruam tamen pro tanta rerum mole manum. Proinde ut portum haberet Hierosolymis propinquum, unde auxilijs commeatibus'que ex Europa subuectis iuuari posset, ac reliqua expedire consilia, Ioppen duxit, urbemq; atque arcem ab hoste dirutam, mira celeritate restituit, emuniuitq;: opus summo studio impigreq; facientibus ijs Syris, qui tyrannidem barbaræ religionis ipsi pri experiri, se deinceps metu liberare contendebant. Ea res tanti momenti fuit, ut continuò Ascalonitæ & cùm mediterranea repetens paulò longius procederet, etiam Damasceni pacē demissisimè peterent. Ea ut isque concessa: non quòd digni forent qui impetrarent, sanctéue eam culturi uiderentur: sed ut interea commercio urbium opulentissimarum nostri inopia omnium rerum laborantes, subleuari, dempto'que hostili metu, agri, nouorum cura bellicis malis intermissa erat, recoli possent. annuam'que diem edicto præscripsit definiuit'que, intra quam quæ domini non coluissent, ea nouorum cultorum iuris fierent. Ad urbana quoque prædia usucapienda annum omnino & diem satis longum temporis spatium esse constituit. Pestilentia insequenti anno orta, qui fuit salutis millesimus centesimus, quintodecimo Calendas Augusti obijt, magno sui apud nostros desiderio, & sancta etiam apud hostes memoria: cùm paulò antè Latinis alterum incommodum accidisset. Gabriel nostrorum socius amicus'que, Melitenis (ea ad Euphraten urbs est) imperitans, à Damasano Satrape Turca armis premebatur. Balduinus à Samosatis Edessáque opem ferre poterat, sed cunctabatur: Bohemundus profitenti se eius beneficiarium futurum, copias auxilio ducebat. In itinere obuium habuit Turcam. Fortunam tunc uirtutem (in rebus potissimùm bellicis iure suo utitur) ac multitudo

paucita-

paucitatem uicit. Fusi fugatiq; nostri: Bohemundus præclara facinora manu consilióque, circúmque se stragem edidisset, quòd uiuum capere barbari conabantur, non prius quàm uires diuturnitate pugnæ eum lassitudine deficerent, tanta multitudine unum premente, in potestatem uenit. Balduinus tandem Gabrielem in fidem recepit: ac quum Turca eum recenti uictoria ferox trepidum circumsederet, adueniens obsidione liberauit: allatáque morte fratris, Hierosolyma proficiscẽs, ne rem Edessanam Principe orbam relinqueret, quæ recenti Latinorum imperio præsentem administratorem postulabat, alterum Balduinum à Burgo ciuem Rhemensem sibi cognatione propinquum, Comitem Edessanorum creauit. Simultas intercesserat inter Tancredum & Balduinum. Apulus in Gotthofredi uerba iurârat, cùm Comitatum Tiberiensem ab eo acciperet, tanti uiri beneficiarium uocitari se, non indignum uirtute sua ratus. Quod illi præstiterat, fratri eius Balduino nouo Regi tribuere in animum inducere non sustinuit. Comitatu illo cessit: séque Antiochiam contulit: ut saluti rebus Antiochensibus esset. Hugonem á Fano Odemari uirum clarissimum Balduinus Rex Comitem Tiberiensium creauit. Tancredum ut á numine missum Antiochenses excepere: ac summam rerum eius fidei credidere, quod Bohemundus de barbaris redimeretur. Gotthofredus Regio nomine in sacra urbe abstinuerat: eáque religione apud animos mortalium sanctior fuit, & supra Regum fastigium gloria euectus. Balduinus primus Rex Hierosolymorum numeratur. is in Arabiam duxit: quam à solitudine uindicabant incolæ uagi tabernacula circunferentes. Inde ingentem uim armentorum abegit, hominumq; promiscuè omnis generis, ætatis que. In his erat cuiusdam Phylarchi uxor grauida: quæ inter cæteros captiuos camelo à nostris imposita, cùm in præpropero Latinorum reditu coortis maturitate partus doloribus deficere uideretur, Rex recurrens deponi eam, ex spolijsque hostium substerni loboranti uestimenta iubet, amiculóque suo illam operuit, abijtq;, remanere cum domina seruo iusso, ac quadam ex captiuarum grege, quæ obstetricis munere fungeretur: simul camelo fœta ad infantem eo lacte alendum relicta, aquaque in utre, ac fructibus in sportula agrestibus ad puerperam sustentandam, reliquum iter confecit. Phylarchus ad primam Latinorum in solitudinem impetum trepidus, ulteriora petierat: deinde recepto animo, contractis que popularibus, prædones insequebatur, & prædam cæteram & uxorem recuperaturus. In medio itinere reperit uxorem, infantemq; natum, ac ancillam utrique ministrantem. Admiratione gaudióque repentino substitit: tamque grato animo factum Latini Regis Phylarchus accepit, ut clandestinum fœdus cum Rege nostro percusserit, sanctéque seruârit,

V cumula-

cumulatiorem gratiam suo tempore relaturus. Nec occasio diu defuit. Hugo Magnus præstanti liberalitate in omnes, & splendore uitæ, cùm in bello ante captam Antiochiam, tum in legationis munere apud Alexin obeundo, ad egestatem reciderat: auctus ex Francia re numaria cũ nouis copijs adueniebat ipse, Gotthofredus'que Comes Vindocinensis, & Hugo Lusinianus frater Raimundi Tolosatium Comitis, ac Stephanus Blesensium Comes. Is ad eluendum uirtute ignominiam desertorum sociorum Ducum: alter quoque Stephanus Burgundiæ Comes, & Guelfo Noricorum Dux: hi omnes Byzantium peruenere, transmissoq́ Bosporo iter per Bithyniam faciebant. Alexis malè audit: tragœdiæque hac de re ut atroci conscriptæ sunt. Ab eo enim nostri hostibus proditi, ac barbarorum insidijs circunuenti feruntur. Quinquaginta fermè millia desiderata. Hugo uirtute cautioneq́ è telis hostium perfidiéque sociorum elapsus, morbo decessit in Cilicia: Tarsi sepultus est in æde Pauli, cuius in tutela urbs ea est, illo ciue se iactans. Obijt & Burgundio, incertum bello, an morbo. Reliquiæ tutius iter difficilioribus etiam transitu locis facere cœpere duce deinceps Tolosate, qui ad Græcum profectus fuerat, si ad euertenda barbarorum imperia eum impellere posset: sed tantum abfuit ut id consilij caperet Alexis, ut sint qui tradant illum temperare lingua non potuisse, quin inter suos prædicaret se Latinorum Barbarorum'que inter se certamen magno gaudio spectare: utri eorum caderent, se lucrum facturum. Satis constat, in Asia cis Taurum, Turcarum opes quæ deploratæ fuerant, redintegrari cœpisse. Tolosas reliquos huius nouæ Latinorum manus Antiochiam, notis insistens superioris exercitus uestigijs, perduxit. Hi ab Antiochensibus culti, Hierosolyma proficiscuntur. Ab urbibus pijs adiuuabantur commeatu, hospitalitatis'que omni iure: ad Antaradum retenti sunt: quòd eam urbem barbari repetiuerant, firmârant'que. Aggressi armis opibus'que, multis tandem exhaustis laboribus expugnant. Eam non sine cæterorum querela Tolosas sui iuris fecit. Sed in forti ac benè meritò de rebus Asiaticis uiro multa ferenda dissimulandáque ad distinendos barbaros, ne omni conatu incumbere in eos possent. Balduinus alia regione hostem premebat. Auxilio classis Genuensium Antipatrida aggressus, tantum terroris statim iniecit, ut oppidani perculsi, antequam ui caperentur, ne atrocia expugnatarum urbium exempla paterentur, dederent se. Cæsarea Stratonis ui capta, direptáque. Præda maximi precij rerum extitit. Geuuensibus cessit uas artis priscæ, nobilissimum'que: Smaragdum ipsi prædicant, ostentantq́. Nondum tutum iter nostris erat. Præter Ptolemaida, Tyrum, Sidonem, Berytum, quas urbes Barbari præsidijs obtinebant, ducendus exercitus. Rex re-

rum

rum locorum'que peritus, nostris occurrit: nullaque iactura igno
miniaue Hierosolyma eos perduxit. Sanctis locis summa religio-
ne aditis conspectisq;, Lusinianus inopia adductus Ioppen pe-
tijt, mari que domum redijt. Duo Stephani tardius soluerunt:
cum'que in altum progressi essent, aduerso uento reiecti descen-
sione facta se ad Regem recepere. Barbari qui Ascalonem obtine
bant, nouis ex Ægypto Arabiaque auxilijs aucti, Rhamulensium
fines ingressi, quod ibi Latinos esse acceperant; potestatem pu-
gnæ fecere. Atrox pugna fuit: diuq; tenuit: quamplurimi Bar-
barorum cæsi: ex Latinis etiam magni uiri occubuere: cæterorum
fama obscurior: duo Stephani desiderati. Rex in urbem sub no-
ctem compulsus, eam postridie Ægyptijs uictoribus aggressuris
certa expugnandi spe. Phylarchus Arabs noctu fide clam data ac
ceptaque in urbem receptus, memor Balduini temperantiæ huma
nitatis'que, salutem ei attulit: illum'que, paucis suorum tanti ar-
cani conscijs, in tutum reduxit. Rex pro mortuo deploratus fue-
rat. Hierosolymis, Ioppeq;, ac reliquis urbibus ditionis suæ. Re-
pente superueniens, mira lætitia omnes affecit: tantamq; alacrita
tem indidit, ut congressus rursus cum hoste ingentem uictoriam
reportârit. Tolosatis memoria eo etiam est illustris; quod Tripo-
lim ualidissimam urbem obsedit. Nihil intentatum ui arteue re-
linquebat. Vi inexpugnabilis uisa. Classis Genuensium frustra
eam mari oppugnârat. Ad eam terra frenandam, duobus ab illa
millibus passuum locum Tolosas castello muniendo delegit: præ
sidioq; ac omni re bellica firmauit. Id omnia Tripolitanis finiti-
mis'que infesta fecit. Tandem fessi malis ipsi, contributaque in
eam Præfecturam oppida, uectigales Raimundi facti, legibus ta
men suis utebantur: Mortuo Raimundo Gulielmus Iordanes ei
gnatione iunctus, in præsentia succedens, Tripolim ad ueram de-
ditionem perpellere conatus, eam arctissimè obsidebat; magna
sua spe, perculsis'que hostibus. Iam multa alia oppida terrore bel
li receperat, cum filius Raimundi Bertrannus classe septuaginta
longarum nauium Genuensium subnixus aduenit, patri in res A-
siaticas successurus. Conuênit ut Arca & Antaradus Gulielmo
cederent: is'que se beneficiarium principatus Antiochensis profi
teretur: Tripolis recepta & Byblus cum contributis Bertranno
parerent, Hierosolymitani regni beneficiario. Alphonsus alter
Raimundi filius in Syria susceptus; in Tolosatium Comitatum pa
tri successit. Dum bellum sacrum in Asia geritur, & in Europa
summus Põtificatus cum Imperio Cæsaribusq; decertabat, quod
uetusta iam consuetudine Augusti scipionem sacrum annulum-
que pastoralem Episcopis cæteris'que patribus dabant, eam'que
sacrarum dignitatum uestituram, iuraque regia appellabant: con
tendebant'que illa Carolo Magno à Pontifice maximo Adria-

no cum patriciatu, & à Leone cùm imperio data, etiam penes se esse: Gregorius septimus, ac Victor tertius, & Vrbanus secundus, Pontifices maximi, Henrico Cæsari, qui Conrado patri Cæsari successerat, obsistere conati, eum etiam excreati fuerant. Ille & alendo in summo Pontificatu schismate, & armis se texerat: Apulis ducibus Pontificem tutantibus, ac Mathilde alia in parte Italiæ Comite, fœmina dominatu opibusque ac religiones præstantissima. Cœnobiorum opes profanis proceribus attributas in Francia ostendimus. Robertus Francus Rex eum morem soluit: Henricus Rex paternæ sanctitatis ea in re fuit æmulus. Philippo Rege obijt Vrbanus sacræ causæ acerrimus uindex, successor Paschalis Pontifex in Franciam, paratum semper, præcipuum'que iam rei Romanæ subsidium, uenit. Francus Rex filius'que magnificè reuerentissiméque sanctissimum orbis terrarum parẽtem excepere. Concilium in Tricassibus habitum: quò & Henrici oratores frequentes conuenere. Absens Cæsar à Pontifice graui oratione increpitus, quòd à quo mortalium genus exemplum pietatis petere oporteret, diuinos sibi honores assereret: ac quod iuris ne angelis quidem concessum sit, id sibi assumeret, ut sacrosanctam ecclesiam, pro qua Seruator noster sanguinem uolens uitãque profuderit, ipse pignore nuptiarum deuinciri sibi posse existimet: ac qua ensem dextra stringat, bellaque gerat, eadem annulum sacrum & cõtrectet, & arbitratu suo induat Pontificium Pátrumque digito ac manibus, quæ sacrosanctum CHRISTI corpus tangant. Habere Augustos imperium maiestatem'que apud humanum genus: sacrarum clauium ius ditionem'que ijs relinquerent, quibus hæc diuinitùs data sint. Summo cæterorum assensu hæc egit Paschalis. Henrici oratores re infecta dimissi. Pontifex in urbem redijt. Aduersus nobiles, qui fundos sacerdotum uelut diuturna possessione sui iuris factos retinere perseuerabant, nec uocati ab Rege in ius subire periculum litis in animum inducebant, Ludouicus Crassus Regis filius res gessit, tutelam templorum à cœnobio diui Dionysij tegendo auspicatus, cuius fundos possidere arguebatur Bochardus, uir Parisiensium nobilissimus: in cuius ditione propinquum oppidum erat, quòd à Maurentio conditore Monsmorentianus dicitur, unde illi nobilitati gentile cognomen. Nec magna mole ea prouincia confecta. Bochardus initio in animum non inducebat cedere opulentissimis prædijs, quæ à patre auóque ac cæteris maioribus relicta obtinebat: & sperabat in simili causa magnam procerum Francorum partem pari dolore metúque adductam, sibi affuturam: quod ueritus Crassus, Robertum Flandrum unum è domitoribus Asiæ ad se euocatum, huic bello præfecit. Ipse antequam maior motus oriretur, in Drocum Montiacum Bellouacensis ecclesiæ iuri infestum

festum duxit. Morentiani milites ad famam Roberti Asiatici ad-
uersus se delecti Ducis, abiectis armis alij alio dilapsi sunt. Bochar
dus tūc sui in iudicio copia facta, legibus caussam suam dijudican
dam commisit. Montiacus antequam fama exemplum'que deser-
ti à suis Morentiani ad suos emanaret, pugnare constituit. Horta-
tus suos ne Crassi nomine copijs'que terrerentur: parua manu à
præclaris militibus ingentes copias profligari, cum sæpe, tum re-
centissima memoria Asiatico bello compertum: tantum ardorem
uirtuti addidit, ut collato pede uinci non potuerint. Sagittis ob-
ruti dare terga coacti: oppidum quoque Montiacum, cum muris
expugnatis finem obsistendi pertinacia non faceret, incensum.
Sic etiam Droco necessariò supplici uenia data: caussa Ecclesiæ ad
suos iudices reiecta. Elbo etiam Rossiacus opibus gloria'que in-
gens, Rhemensi Laudunensi'que sacerdotio, cuius fundos occu-
passe dicebatur, coactus est pacem obsidesque dare. Mox alia par
te à Leoneti Magdunensis ui agros Aurelianensis Pontificis ar-
mis uindicauit. Ita quadruplici expeditione uictor, ut uis undiq;
legibus assuesceret, in Matthæum Bellomontanum copias duxit,
qui gener Lusarchiam oppidum totum occupasset de Hugone
socero, cuius dimidium omnino doti dari conuenisset. Id oppi-
dum facilè receptum. Matthæus peruicacior in supplicis humilita
tem demittere se ueniam'que erroris furoris'ue petere nondum
statuebat: cumq; Cancelliacum se contulisset, egregiè id oppidum
defendebat. Exorta fœda tempestate, seu cælesti seu hostium, igne
conflagrare cœpere quædam tabernacula, flammaq; latius fundi
Castra incensa, mouendi signum esse consueuerant. Igitur ue-
lut iussu Crassi, numinis'ue ira id factum esset, uasa conclamata, mi
lites'que dilapsi, antequam ille retinere morari'ue posset. Non du
bium erat eum cum nouis copijs rediturum, nec diuturno bello
tolerando fore Bellomontanum. Amicis deprecatoribus'que a-
pud Philippum Regem non caruit: & eo facilius ueniam tandem
supplex impetrauit, quòd dies læti festi'que inciderant. Bo-
hemundus magno auri pondere à Tancredo Antiochensibusq;
redemptus, à pristina indole animi non degenerauit, casuum bel-
licorum non ignarus: Fortunę uires ingentes esse: eam rerum tem
» porum'que communium inclinationem afferre: ac pro libidine
» quem uisum fuerit extollere, premere'que: mentem hominis, uim-
» que animi, suæ spontis esse: summos uiros neque frangi aduersis,
» neque tumescere secundis. & quo plura maiora'que experimenta
» uirtutis in utraque fortuna dederat, eo admirabilior sensibus
mortalium erat. Tancredi fidei perspectissimæ custodia An-
tiochiæ demandata, in Franciam uenit, quacunque ibat, con-
cursu omnis generis ordinisque hominum facto. Francus Rex co
miter amanter'que excepit: eiq; filiam Constantiam ex uxore su-

sceptam in matrimonium dedit: simul Tancredo absenti Cæciliã ex Bertrada Comite genitam despondit. Bohemundus annum in Francia apud socerum mansit. Exin in Italiam ad Gulielmum fratris iam defuncti filium Apuliæ Ducem salutatum cùm reuertisset Alexin Asiaticis Latinorum conatibus hostem terrere propiore bello statuit. cum iuuentute quæ ex Francia Italiá que eum sequebatur, Dyrrhachium transmisit: Epirum' que ferro igné que miscere cœpit. Græcus ab alienis appetendis ad sua tutanda reuocatus, castra castris contulit. Authoritate Francorum effectum est, ne arma semel CHRISTO dicata, debitaq́; cruore piorum maderent: né ue quam mentem in mutuam cædem nostris Barbara religio imprecaretur, eam Latini Græciq́; inter se gererent. Aequis conditionibus, fidé que utrinq́; iureiurando data, discessum ab armis, dextræq́; interiunctæ. Summa rerum gestarum gloria, morbo decessit Bohemundus, suscepto ex Constantia filio item Bohemundo. Canusi eodem quo frater compositus fuerat, tumulo conditus est. Cum uiuo bellum initio gesserat: ac mox reconciliata summa fide gratia, concors & omni postea tempore uixit, & mortuus conquiescere mixtis cineribus uoluit. Cæcilia ad Tancredum ducta. is tutelam infantis Bohemundi casté integré que gessit. Aliquanto pôst æger, cum supremum sibi adesse diem sentiret, eiq́; assideret Pontius Bertranni Comitis Tripolitani filius, adolescens florentissimus, ab eo per amicitiam petijt, uti post obitum suum Cæciliam duceret, Franci Regis filiam, matre Comite nobilissima procreatam: eandem per patrem, Crassi Francorum Regis futuri, per matrem, Fulconis Comitis Andium, Turonum, Cœnomanorum, sororem: hoc & illi priuatim amplum, magnificumq́;: & in cõmune rebus Latinorũ Asiaticis maximo usui fore. Fidẽ in id & moriẽti dedit, & mortuo seruauit, quo ex matrimonio edetur Raimundus Comes. Gulielmus Apuliæ Dux non fœdus modò cum Græcis, sed etiã affinitatẽ iũgere cõstituit. Decesserat Alexis: filius Iohãnes, successerat. Cuius sororẽ in matrimoniũ ducturũ se sperãs, Apulia Pontifici maximo uelut fiduciariã dedit cõmisitq́;, ut ea sibi ex Gręcia reduci restitueretur. Ita Byzantium profectus, utrobiq́; offendit. nam nec soror Augusti ei desponderetur: & Rogerius Rogerij filius Comes Siciliæ illi succensẽs, quòd cum Græcis, gente Normano nomini infensissima, se nõ consulto amicitia necessitudineq́; iungi uellet, Apuliam eo absente occupauit. Gulielmus & à Gręcis affinis repudiatus, & à cõsanguineo paternis opibus deiectus, ad Salernitanum Principem se priuatus recepit: ibi' que mœrore contabuit. Balduinus interea Rex Ptolemaida in ditionem redegit, & uirtute suorum, & auxilio Genuẽsium classis: ob quod meritum magni honores illis habiti: decretumq́;, uti ea in urbe suum forum, Pretorem, templũ haberent:

tertia

tertia pars portoriorum, publicorum'que ex mari fructuum, illorum esset. Mox & Berytus accursu Venetæ classis recepta. Ex Dania Noruegiáque classis aduenit, tantum maris tanto circuitu emensa, sacramq; militiam professa. eius uirtute Sidon urbs nobilissima recepta. Hæc in Asia. Nec Crassus domi desidebat. Hugo Pomponensis oppidum Gornacum ad Matronam fluuium obtinens, nauibus ultrò citroq; commeantibus transitum non dabat, nisi magna exoratus mercede, qua milites aduersus Crassum aleret: eximios'que interceperat equos, qui ad eum ducebantur. Itum in hominem. Nauigia quoque pro natura fluminis instructa ornatáque, Hugonianis pro ripa ulteriore propugnantibus, nube missilium fugatis, ad subiectam oppido crepidinem appulsa. Nec à flumine tantùm premebantur hostes, sed à terra operibus machinis'que. Aduersus ligneam no[illegible]que turrim & ipsi propugnacula pari celsitudine statuerant. [illegible] ea quoque imparia audaciæ Crassi forent, tabulas uersatiles ubi commodum erat collocârant, in quas superatis muris desilientes oppugnatores leui momento impulsi præcipitarent in præacutas sudes, subiectos'que stimulos. Ita aliliquot induti interiere. Recreauit animos Gornacensium discessus Crassi aduersus nouos hostes. Vido à Rupe forti erat procerum nobilissimus, magnis clientelis, opibus'que, ac tantæ maiestatis, ut eius filiam Crassus uxorem primùm duceret: deinde causatus propinquam cognationem, dirimente in Tricassibus concilio, dimisit: uxorem'que duxit Adelam Vmberti Comitis Mauritianæ filiam. Quo dolore adductus Vido, Hugonem iuuit, author Stephano Campano Comiti consiliorum socio, ut obsessis subsidia mitterentur. Crassus parte copiarum ad continuandam obsidionem relicta, cum cæteris Campano Vidoníque occurrit. His fusis fugatis'que, obsessi destituti omni spe, in fidem uenientes, ueniam amentiæ impetrauere. Nulla quies dabatur. Vmbaldus ex fano Seueræ excursiones in Biturigum agros faciebat. Adueniens Crassus conspicatus eum in ulteriore ripa sedentem transitu arcere se statuisse, ripam'que ac alueum fluminis acutissimis subditus munisse, superiore parte uado traiecit: hostemque prælio captum, in custodiam tradidit: oppidum recepit: Bituriges metu liberauit. Hæc agens, summum otium securitatemque patri Regi præbebat reuerentissimus filius. Henricus uerò Cæsar filium Henricum Cæsarem designârat, insignia nondum tradiderat. Erat longum mortem patris expectare à Pontifice Maximo communione fidelium submoti. Ex professo à patre defecit specie religionis, quòd ab impietatis ignominia uindicare nomen Augustum, ac illud cum sacrosancta potestate summóque Pontificatu in gratiam reuocare uelle se diceret. Pater arbitrio rerũ deiectus, propè priuati hominis cultu comitatuq; in Eburones se contulit.

Leodienſes eum regio apparatu ut Cæſarem excepere. Tunc ad Francum Regem literas dedit, opem eius expoſcens, his'que uerbis ſcribens: Si per maieſtatem Imperij liceret, Regijs genibus aduoluerer, fidem tuam implorans aduerſus filium qui contra religionem militaris ſacramenti, naturæ' que leges, ac diuina & humana iura, me in ordinem coëgit; Natali que Domini ſacra communione arcuit, inſigniáque Imperij à me ui extorſit, crucem, lanceam, orbem, ſceptrum, coronam. Nihil mouit Philippus Rex, difficili exiſtimatione & patris in ſacras cauſas, & filij in patrem impij. Henricus pater in Eburonibus obijt. corpus in patriam relatum, ac Cæſareo cultu ſepultum: Rex Francus Meleduni deceſſit, anno ſalutis milleſimo centeſimo nono: propter Ligerim ad Benedicti ſepultus eſt, ut iuſſerat, indignum ſe dictitans qui ad Dionyſij inter ſanctiſsimorum Regum monumenta mortuus iaceret. Continuò CRASSVS Aureliani inungitur à Gilberto Senonum Archiepiſcopo, adſtantibus eius prouinciæ Pontificibus, Pariſiorum, Meldorum, Aurelianenſium, Carnutum, Niuernenſium, Altiſiodorenſium. Cauſabatur temporum uitia nouis remedijs indigere: Rhemenſia ſacra expectari nimis lõgum: ſe hoſtes coërcuiſſe, non perdomuiſſe. ſed uera cauſa animis hominum obuerſabatur. Rodulphus Viridis Craſſo non aſſentiente approbãteue electus Rhemorum Pontifex fuerat: cui qui ſtudebant, in ſpem ueniebant, neceſſe futurum nouo Regi Craſſo, aut cum eo gratiam reconciliare, penes quam ſacrandi Regis ius eſſe, rumore ferebatur: aut omnino ſolennibus ineundi Regni ceremonijs arceri. Rex rerũ ſuarũ primordijs præſcribi ſibi, ac inuiſi hominis dextera ſacrari, alienum ab Regia magnitudine, ac inauſpicatum exiſtimare poterat. Extat Iouis Carnutũ Pontificis apologia id factũ uindicantis ab incuſatione ſanctę Rhemẽſis eccleſiæ, defendẽtiſque ueterũ Regũ exẽplo, qui neque benedicẽte neque coronãte Rhemenſi Põtifice, ab aliarum ciuitatum Pontificibus ſacrati, Regnumque auſpicati fuiſſent. contendit'que unius ciuitatis Belgicæ anguſtijs ius coronandi Regis non contineri, qui Celtis etiam Aquitaniſque iura daret. Addit tamen, ne ullus locus crimini detur, id quod tẽpus ferebat, tũc Rhemorum ciuitati ſacrificijs interdictum: nec dum qui eius ciuitatis lectus Pontifex eſſet, in ſedem ſuam receptum: nec eo loco potuiſſe

tuisse Crassum Regijs sacris initiari, nisi rerum perturbatione, magna'que cæde insecutura. In præsentia Rhemorum expostulatio, Regijs iam sacris peractis, & re confecta, parum ualuit: apud posteros sanctior ea demum inunctio uisa, quæ primi Clodouei religionis apud Fracos authoris uestigijs insisteret, Rhemis diuo Remigio operante sacrati. Vido Creciacensis, qui bello Gornacensi Crasso aduersatus fuerat, Odonem Comitem Coruoliensem Regis studiosissimum, uenatum in propinqua loca digressum, repente inuadens intercepit: oppidoq; occupato, ac præsidio suæ factionis militum firmato, ad solicitandum in arma Campanum pergit. Rex celeritate aliquid effecturum se confidens, Anselmum Garlãdensem cum aliquot expeditis equitibus premittit, si celeritate opprimere incautos posset. Is sera nocte aduenicns, furtimq; ingredi oppidum conatus, non fefellit uigiles custodesq;. Eo comprehenso nihil iccirco territus Crassus, in conspectu hostium posuit castra. Vido ut interea suorum animos ad tolerãdam obsidionem confirmaret, ex Campania regressus: qui nullum aliud iter, nulla alia ostendebatur ratio, mutato habitu, si magna in multitudine Regiorum, cum non omnes inter se noscerentur, euadere in oppidum posset, castra ingressus non fefellit. Dum cognitus refugit, in Gulielmum Garlandensis fratrem incidit. Bellum finitum deditione Coruolij, restitutione Anselmi Odonisq;, antequam Campanus occurreret, segnior factus secundum Gornacensem fugã. Odo in possesione Coruolij rursus collocatur. Idq; non multo post Crasso cesit alieni belli præmium, quod ipsius non cõtigerat. Hugo Puteaci Comes Carnutum fines populatus, etiam Iuonem ciuitatis Pontificem comprehenderat: nec nisi grandi pecunia redẽptum dimiserat. Id oppidum Crassus expugnauit: Comitem in custodiã tradidit: nec prius dimisit, quàm Odone mortuo. Iure propinquitatis Hugo ad hæreditatem legibus uocatus, Coruolium Crasso tradere coactus est. Ita etiam hæreditate multatus, infestior hostis factus, suum tempus expectabat. Interea omissa aduersus mediocrem nobilitatẽ oppidulorũ cõtrouersia, inter summos Reges bellũ gestũ, inimicitijs redintegratis. Robertus. Normanorũ Dux (ut ostẽdimus) Normaniã oppignerauerat fratri Gulielmo Regi Anglorũ: quo mortuo, spe fraterni regni repudiato Hierosolymitano regno, domũ regressus, Normaniã facilè recuperarat. In Angliã transgressus, antequã signa caneret, cũ omnis Normanica nobilitas, partim in hac, partim in illa staret acie: ultro citroq; commeantibus amicis communibus, ne funestum inter fratres præliũ fieret, in conditiones descendit, ut Henrico fratri, qui patre natus Rege fuisset, regnum Anglicum, ac quem Constantiensem Comitatum illi addixerat, relinqueret, reliqua Normania contentus, eodem patre, sed omnino Duce creatus. Regresso in continentem

fratre,

fratre, Henricus bona procerum suæ ditionis qui cum Roberto senserant, in fiscum suum redegit. Hi spoliati facultatibus, ad Normanum transmiserunt, cuius caussa inopes erant: adduxeruntque eum, ut ad eorum sumptum cultumque sustentandum, Constantiensem Comitatum à fratre ad se reuocatum, illis attribueret. Ita utrinque animis rursus irritatis, Anglus in Normaniam traiecit: fratrem'que in armis occurrentem, non uirtute uictum, sed quibusdam ex intima familiaritate Anglico auro corruptis, prodentibus que, in potestatem redegit, in perpetuam'que coniecit custodiam: Normania'que omni potitus, se Franci Regis beneficiarium professus, in uerba eius iurauit, spondens se Gisortianam arcem à Gulielmo Rege exædificatam demoliturum, ubi primum à Pagano nobilissimo uiro qui eam obtinebat, recepisset. Receptam ille retinere integram perseuerabat, firmabat'que. In extremis Normaniæ finibus castra castris collata sunt. Et à Franco Robertus Comes Flandriæ ad Anglum missus, caussam fœderis egit, postulauit'que, ut arx euerteretur, ad alendum bellum, pacem'que turbandam extructa. Gisortium ad Heptam flumen positum est, uelut quoddam diuortium limes'que Imperiorum. Quod Vellocassium finium cis amnem est, Francicum Vellocassinum dicitur: quod ultra iacet, Normanum. Id oppidum utranque ripam contingens, anticipitem caussam facit, hinc Francis, illinc Normanis sibi uendicantibus. Arx in ulteriore parte condita fluuium frenabat, ac oppidum citerius continenti metu terrebat. Respondit Henricus se pacem non repudiare: Gisortij arcem se diruturum, cum id fieri, Normanorum, Francorum'ue interesset: nunc caussam nullam esse, cur bello cogendus sit, Si ipse arma ultro inferret, suspectam Gisortium stans integrum'que esse posse. Cum ipse molestus nemini, bello uexetur: non ueteres modo munitiones seruandas, sed nouas instituendas. Fidem meam Regi Franco iureiurando obstrinxi, Mutua est religio, ut regem Francum Dux Normanus colam: ille neque me, neque mea uiolet: ac si quis oppugnet, tegat. Quis Franciæ usus futurus sit ex Gisortij ruinis, non uideo. Pace, non bello opus est ut fides præstetur. Re infecta cum rediuisset Flandrus, ad Gisortium pugna commissa: uictus Anglus in oppidum se recepit. Gulielmus Henrici filius fidem Frãci secutus, arcem seruandam ab eo impetrauit Guidonis Rupes Sequanam frenat, opportuna rebus in Normania gerendis. Guido eam obtinebat, Franco fidus. Eius socer tanta in Francos rabie Anglo cupiebat, ut nihil tale metuentem generũ intromissus interemerit: Rupem'que cum suis occuparit. Finitimi nullum facinus atrox in hunc hominem rati, cum magna pars data fide eum elicuissent ad colloquium, ipsi manu sua non uiolarunt, sed trucidandum reliquere ijs quos suorũ ad id iniuratos reliquerant. Corpora

pora quoque & eius & comitum lacera, cratibus'que imposita, secundo flumine demisere: ut Rotomagensibus, ac quicunque Anglorum studiosi Sequanam accolunt, spectaculo forent. Crassus omissa Normania in Meldorum fines exercitum duxit: quod Campanorum Comitum familia Regiæ Anglicæ affinitate iuncta, consilia conatus'que cum Henrico coniunxerat, in eorum'que fide Carnutes, Blesenses, Campani, Meldi'que forent. Robertus Flandrus cùm erumpentes Meldos in urbem compellere conaretur, pro porta suffosso equo lapsus oppressus'que interijt. Crassus exin cautius Latiniaci præsidium erumpens, intercluso à tergo reditu, magna cæde castigauit. Angustiæ pontis cladem auxere. Consilium inierant hostes, ut Parisiorum fines infestos facerent. Rex longius submouere bellum contendebat. Id in Belsiam translatum, ibi'que constitit. Hugo Puteacensis cum Carnutibus gratia reconciliata, Puteacum à Crasso dirutum restituit, firmauitq; Anglicis auxilijs. Leuia prælia permulta facta: quædam etiam Hugoni prospera. Vtrinque augentur copiæ. Crasso Balduinus Roberti Hierosolymitani filius Flandriæ Comes, & Rodulphus Viromãduus patruelis opem tulere: Hugoni Campani proceres Theobaldus Stephanus'que. Hi repente in castra Francorum, qua parte Viromandui tetenderant, irrumpentes, terrorem intulere. Vix ad arma capienda spatium temporis Rodulphus habuit: peditatus obiectus hosti, dum sternerentur frenarentur'que equi. Tunc fulgentibus armis equites pedites'que repulso à castris hoste, in patentem campum descenderunt. Hostes aciem ita inter se diuisere, ut Theobaldus dextrum cornu obtineret, læuum Stephanus, Hugo mediam aciem. In altera parte Rodulphus Theobaldo, Balduinus Stephano, Crassus Hugoni aduersi constitere. Vtrinque acriter pugnatum est. Multitudine superior hostis, dignitate Crassus. Peditum Regiorum uirtus ingens extitit. Nec tulit Theobaldus impresionem Rodulphi. Eo in fugam uerso, tota acies inclinauit. Puteacum propinquum saluti quamplurimis fuit: quò propè cuncti hostium proceres se contulere: pacti'que ut sine fraude noxa'ue abire liceret, Carnotum se recepere. Puteacum rursus dirutum. Hugo Anselmum ex prouocatione ut uir uiro congrederetur, interemit: ac in Asiam sibi consciuit exilium. Lancellinus Castri Martini Comes, Bellouacensis dominatus iure, quam hæreditatem sibi legibus uenire defendebat: Paganus Libriaco, Milo Leterico multati sunt. Philippus Philippi regis ex Bertrada filius infidelitatis suspectus fuit, quòd euocatus ad Crassum non iuisset. Magdunum à patre Rege attributum ei assentiente Crasso fuerat: obsessus expugnatus'que oppidum amisit: uitam impetrauit, commendatrice patris memoria. Thomas Marlensis magnis opibus clientelis'que uir, nouo suo'que bello

coercendus

coercendus erat. eius factio partes'que præualidæ in Rhemis Ambianis'que erant: & Lauduni tantum poterant, ut iura templorum religionis'que tutãtem Galdericum ciuitatis Episcopum manu facta interemerint. Cuius parricidij expiandi caussa Conon Prænestinus Episcopus à Pontifice maximo legatus, concilio in Bellouacis habito, Thomam, cum die dicta non adesset, communione piorum mouet, Regiæ'que coerctioni tradit. Crassus absentem, ut adumbratione præsentem, balteo militari exuit: hostemq; iudicatum, Ducibus suis bello persequendum mandat. Ille Laudunum occupat: Creciacum Noningentum'que in potestatem redacta, præsidijs firmat. Regij Laudunum fide uirtute'que optimatium ciuitatis recipiunt. Marlenses arcem annum obtinuere: fame coacti deditionem fecere: simul Creciacum Noningentum'que ui expugnata. Capti capite luerunt. Thomas uarijs ludificationibus erroribus'que Regios fatigauit. Tandem à Viromanduo coactus pugnare, uulnus accepit, ex quo aliquot post dies obijt. Mirum sit uel singulos Francos proceres Regi suo infensos infestos'que extitisse, ac æquo propè marte pugnasse. Anglus Rex eos solicitabat, iuuabat, armabat. Ac ut undique Crassum premeret, cum Henrico Cæsare fœdus icit: ei'que unicam filiam Mathildem in spem Regni despondet. Cæteri enim eius liberi, Gulielmus, Henricus, Sibylla cum tranquillo mari ex Normania soluissent, in medio cursu atroci exorta tempestate, naufragio periere: tristi suis, sed salutari ad posteros exemplo, spem Regiæ simul uniuersam, fortunæ discrimini, uentorum'que ludibrio credendam non esse. Ingentes spiritus gerebat Cæsar. cum triginta millibus equitum duplici numero peditum in Italiam transgressus, Nouariam pontificis partes ausam profiteri, expugnauit, incendit'que. In Apennini transitu Pontem Tremulum Germanos ulteriore progressu arcere conantem ui cepit, diripuit'que. In Hetruria Aretium solo æquauit. Romam petebat: extorserat à patre insignia Imperij. Paschalis Pontifex maximus, si liberum ei sit, illum non coronet, sacras oppugnantem caussas. Vltro citro'que mittuntur legati, qui de conditionibus agerent. Res confecta uidebatur. Adest excipiente ad Petri Paschale Henricus: recitantur quæ conuenisse uidebantur: uti ea præsentibus authoribus data fide accepta'que confirmarentur. Tumultus continuò exoritur: cuius caussam, qui scriptores gloriæ Cæsarum fauent, in Romanos: cæteri reijciunt in Germanos. Comprehenditur Pontifex. Henrico illud ex sacris literis dicente, Non dimittam te, nisi bene mihi dixeris. Non pauci Romanorum cæsi. Paschali necesse fuit caput hostis sui corona exornare, ac ius sacrarum uestiturarum fando illi permittere. Discessu Cęsaris Pontifex habita synodo decretum ui factum induxit. In Paschalis defuncti locum suffectus Gelasius, Rhemos indicto concilio in

cilio in Franciã uenit, Francorum fidẽ implorans aduersus impiam Henrici uim. Morbo correptus Cluniaci obijt uix dum circun acto Pontificatus anno. suffectus est Viennensium Episcopus Vido Gulielmi Burgundionum Comitis filius, idem frater Stephani quem Hierosolymitano bello cecidisse aduersus Barbaros pugnantem ostendimus: ac Clementiæ quæ Roberto Comiti Flandro nupsit: quo ex matrimonio Balduinus Comes procreatus. Nocte cui creationis dies illuxit, species ei dormienti oblata est adolescentis diuina maiestate Lunam gremio ipsius reponẽtis. Calistus uocitatus, à conatu consilio' que ac magnitudine superiorũ Pontificum non discessit. Rhemis Cæsarem ecclesiæ hostem iudicauit. Ea ignominia irritatus potius quàm fractus Cæsar, omnem propè Germanorum nobilitatem è finibus educit, Franciam ferro igne' que uastaturus. Excidium Rhemis minitatur, quòd in ea urbe summo Francorum patrum assensu à Pontifice maximo grege piorum submotus esset. Faces addebat socer Anglus. Bellum Franci hinc cum Cæsare, illinc aduersus Anglum Regem gesturi erant. Animus consilium' que adhibendum, & uires colligendæ. Crassus gnarus bellum ad eam diem ab se cum proceribus suis gestum, ludum propè iocum' que fuisse præ eo quod aduersus duos summos uiros immineret: nihil ad uirtutem sibi suis' ue reliqui fecit. Almericum à Monteforti Normaniæ opposuit, siquid Anglus inde moueret. Alanus Dux Britanniæ omnem nobilitatem suorum auxilio Francis duxit. Crassus non armis tantum, telis, equis, uiris bellum instruxit: sed cælestium fidem, opem' que Dionysij reuerentissimè implorauit: ut is martyr Franciæ tutelam uotis sibi obsecratione' que Francorum creditam gereret. eius diui uim in Francici nominis hostes antè perspectam, tunc quoque tanto in summæ rei discrimine elucere, perspicuam'que esse miseris supplicibus'que uellet, quorum patres maiores' que humana ope sæpe destitutos diuinitus incolumes præstiterit. Mirum est. Tanto ardore Rex Franci'que flagrare cœpere, tantam' que spem concepere, ut Cæsar alacritate fide'que ac uirtute Francorum, quos ab Rege suo Crasso alieniores sperarat, comperta, suorum procerum authoritati cesserit, per mortales immortales'que rogantium ne Imperium Germanorum cum Regno Francorum committeret, tot ætatibus tam fida utrinque pace. Iam appropinquarat Rhemorum finibus: inde reditum: & Angli parati ubi primùm Germanos urere Franciã audissent, omnia & ipsi miscere: discessu sociorum allato, minas arma'que ultro posuere: quæ continuò rursus induent inuiti. Germanus Augustus suorum hortatu permotus, in gratiam cum Pontifice redijt. In Vangionibus conuentus procerum habitus: quò & legati Pontificis maximi occurrere. Sua utrique caussæ, hinc sanctitas, illinc maiestas seruata est. Vestituræ ecclesiasticæ, baculi que

X sacri ac

Gelas: p: u: …
N. Somnii
Calixt
Rhe: …
Host. Iudicat
…
Almeri: a Mo fort:
Alan: dux Bri tan: Fra: …
N. Crass: D. Dyonis: …
Ardor utriq …

sacri ac annuli dandi iure cesſit Auguſtus:& legatus Romanus Cæſarem in gratiam conſortionem'que piorum recepit:& ius litui dandi ea ratione reſtituit,ut id priuilegium foret,ac homini datum:ad poſteros non ualeret,nec exemplo haberetur: & Craſſus ad Anglum Cæſaris ſocerum bello uexandum rediit:ac quod genus belli à feroci Rege Franco ille minimè expectabat, furto perculit. Diuerſis enim itineribus aliquot milites mutato habitu, tectis'que ueſte gladiis Nicaſianum(id oppidi ad Heptam fluuium,ut de Giſortio diximus,impoſiti nomē eſt)præmittit:ac quid fieri uelit,edocet. Dolus proceſsit.Oppidum occupatum. Rex ex propinquo aduolauit:locum'que opere inſuper nouo communiuit.Anglus continuò collem propinquum capit:in eo'que caſtellum ædificatum delectis militibus tutandum tradit: ad maiores'que cogendas copias diſceſsit. Id tunc Craſſus ui expugnat: Andelium'que tradentibus oppidanis recepit:ac ut undique terror hoſtem inceſſeret,Gulielmum Roberti Ducis filium Normaniæ Ducem appellat,Balduinum'que Flandrum à comitatu Pontiuo,Fulconem eundem Andegauorum Turonum'que ac Cœnomanorum Comitem ex Cœnomanorum finibus inſtare iubet: ipſe medius urgebat.Anglus oppidis partim fraude hoſtili, partim proditione popularium amiſsis,omni parte circunuentus, æmulum'que Ducatus fratris filium horrens , ſuis rebus diffidere cœpit.Sed nihil æquè terruit eum,atque Hugonis cubicularii ſui ſcelus:quem occultum fœdus cum hoſte iciſſe compertum habuit. Eo ad ſupplicium tradito,ne interiorem quidem uitam ſibi tutam poterat arbitrari:omnia æquè metuere:nemini mortalium fidem habere:nulli rei ſe credere:inſidias menſæ timere:ſilentium hominum inimicum,uocem infidam exiſtimare: celebritatem horrendam:ſolitudinem inſidioſam.Recreauit ęgram mentem mors Flādri acerrimi hoſtis.Balduinus enim dum Augen oppidum tentat in aduerſum pectus ſaxo coniecto, ſemianimis in caſtra relatus, paucis pôſt diebus obiit.Craſſus dedecoris impatiens,in Carnutas,qui Theobaldo ex familia Bleſenſium Comiti dicto audientes erant, Anglicarum partium uiro, ignem ferrum'que fert.urbem per impotentem iram abſumpturus omni exemplo belli erat. Ciues ſacerdotes'que cum uelamentis ſupplicum occurrentes,immitem animum placauere.Rem Flandricam ſuſcepit Carolus Canuti Danorum Regis filius, ex ſorore Roberti Comitis ſuſceptus. Balduinus Hieroſolymorum Rex anno eius ſeculi duodeuiceſimo deceſsit.Succeſſor ei delectus eſt Balduinus ſecundus Edeſſæ Comes.Is'que Ioſcellinum uirum fortiſsimum Comitatu Edeſſæ donat:quo & ipſe donatus fuerat ab utriuſque cognato Balduino.ita Belgarum nomē perpetua gloria illuſtre.Cum ad famā primi Balduini defuncti Euſtathius eius reliquus frater Comes Bo-

nonienſis

nonienſis, ut in regnum fratri ſuccederet, iter ingreſſus Brunduſi-um iam perueniſſet, inde in Orientem ſoluturus: ubi Rhemenſem uirum fortiſsimum in defuncti locum ſuffectum Regem accepit, authoribus amicis ut ire pergeret, illum enim neque uiribus neq; cauſa parem futurum: Deus meliorem, inquit mentem mihi det, quàm ut regnum cruore meorum CHRISTO redditum, per me domeſticis bellis antequam coaleſcat, euertatur. Rhemenſis multiplici de Barbaris uictoria parta, celebre nomen ſuum Orienti initio effecit: Anno uerò eius ſeculi quinto & uiceſimo à Balacho Parthorum principe nobiliſsimo, in acie fortiter impigreq; dimicans, fortuna numeroq́ue multo inferior, nec ſociorum auxiliis expectatis, capitur, minore iactura militum, quòd & pauciores erant, & Rege in ſe hoſtem uertente tutior fuga data, Mox Turcæ terra, Aegyptij mari noſtros in Syria premunt. Nec Latinorum nomen ſuos deſeruit, ex Francia ſemper milite affluente, & Venetis continuo Syriæ oram claſſe ingenti tenentibus, resq; partim amiſſas recuperantibus, partim periclitantes tuentibus. Nec Gulielmus Burrus magiſter equitum Regni Hieroſolymitani, ſolidum gaudium Regis capti Barbaris diuturnumq́ue relinquebat: Tyrum antè fruſtra oppugnatam, ipſe à terra, Veneti à mari adorti ſunt. Hiq́ue, quò ille maiori animo foret, ſciretq́ue ab ſocijs ſe deſertum non iri, ſiqua uis terra ingrueret, claſſem propius terram appulere: gubernaculaq́ue nauium ad eũ in caſtra detulere. Diutius ſpe tenuit obſidio. Cùm aſsidetur mœnibus, ſunt authores columbam aduolaſſe. eam cum noſtri uſu docti tabellariam eſſe cognoſcerent, clamorem tantum à terreſtribus naualibusq́ue Latinorum copijs ſublatum, ut ales tanquam turbine moti cœli acta in terram delaberetur. demptam epiſtolam Barbarorum literis ad Tyrios exaratam, Breui auxilia occurſura: bono animo eſſent: paucos dies obſidionem tolerarent. Noſtros contrà alteram epiſtolam curaſſe ſcribendam manu linguaq́ue eorum Barbarorum quos in fide habebant: quibuſdam etiam Latinorum longinquitate temporis, commercioq́ue mutui per interualla bellorum uſus, Barbarorum ſermonis non ignaris: uolucremq́ue cum ſubdititijs fallacibusq́ue literis remiſſam, Sibi ex uſu præſenti obſeſsi conſulerent: uirtutem eorum fidemq́ue ſatis perſpectam: fortunam deeſſe: ſpem propinquam auxilij nullam oſtendi poſſe, interclusis ab hoſte itineribus. Dolo ceſſere Tyrij, Veneto nomini ſummi honores habiti, & tunc à Magiſtro equitum, Patriarchaq́ue, & ab Rege poſtea Balduino reduce: immunitatesq́ue decretæ magnifica præfatione: Quando Dominicus Michael Venetorum Dux cum innumera ui nauium militumq́ue in Syriam delatus, ad Aſcalonem Barbaræ religionis claſſem edita grauiſsima ſtrage fudit, fugauitq́ue: Veneti in urbibus Regni Hieroſolymitani

X 2 ſuum

ſuum uicum, forum, templum, conuentum, ſuos iudices habento, " ſoluti Regio imperio, Ciui Veneto, ſi iactum, ſi naufragium, ſua" rum rerum auferendarum ius eſto. Siue teſtatus, ſiue inteſtatus de" ceſſerit, eius bonorum poſseſsionem Magiſtratus Venetorum le" gibus patrijs dato. Genti Venetæ quot annis fiſcus Regius nume" ret trecentos Byzantios Saracenates. His enim uerbis Pontifex " Tyriorum utitur. Cætera longiore conſcripta carmine referre non " eſt operæpretium. Additum his, ut tertia parte Tyri & Aſcalonis, ubi primum eorum ope recepta fuerit, potirentur eo iure quo qui optimo. Barbari uerò ubi ſenſere capto Rege propè nihilo meliores res ſuas factas, nec Latinum nomen iccirco communem religionis cauſam deſerere: pretio accepto eũ comiter dimiſere. Hæc in Aſia aduerſus ueros hoſtes. Carolus Flandriæ Comes ſeptem annis rerum potitus eſt aduerſa ſemper nobilitate, commodis uoluntati'que plebis omni popularitate inſeruiens: & caſus tempora'que tulere, ut parens à plebe diceretur, haberetur'que. Anguſtiſsimè frumenta prouenerant. Quendam è gratioſiſsimis aulicis Tamardum alendis à fiſco egentibus præfecerat: ipſe cum loculis in uulgus prodibat, templa'que circumibat, ſtipem manu ſua mendicis promens. Externo importato'que frumento utebantur: diuites de frumentarijs alienigenis peregrinum coemebant, ſibi ſuis'que abundè in longam diem proſpicientes: tenuiores ferè in diem aut in non multum deinceps temporis mercati uictitabant: omnino egentes Tamardi Eleemonis miniſterio ſuſtentabantur. Is aliena munificentia repentè ingens, conſpicuus, ſpiritibus plenus, atque eam ob rem ueteri nobilitati magis indies inuiſus, ſed iam partis recentibus'que opibus pollens potens'que, ac caſtellorum uicorum'que dominatu nobilis. ueteribus relictis'que diuitijs anteibat Lambertus Stratenſis frater Bertolfi Præfecti ædis Donatiani. ea ſacra Præfectura tanta dignatione præſtabat, ut Robertus Comes eum iuri dicundo præficeret, qui præfectus eius fani erat; ei'que, dum ipſe ad ſacrum bellum procul abeſſet, ſummam omnium rerum crederet, ac Comitatus annulum, quo publica monumenta ſignarentur. Lambertus, & quia opulentiſsimus quòd fratre Præfecto uiro clariſsimo permultorum templorum decimas in multos annos redemerat, plena horrea habebat. Nunc in fame inopiaq;, ac agrorum ſterilitate, ab Eleemone egentibusq; inſimulabatur, ut author communium miſeriarum, quòd ſuppreſſo frumento, clauſis'que horreis, populares ante oculos ſuos perire ſineret. Ea iuſſu Comitis refracta: tritici'que uim ingentem egentibus gratis menſus eſt Tamardus, qui uerò ſoluendo forent, certum precium numerantibus: illa'que pecunia, cum eam Lambertus, ut indignè habitus, oblatam continuò à Tamardo uelut iniquo ac propè hoſte accipere noluiſſet, inopibus diuiſa: quæ

res Co-

res Comitem Eleemonem'que plebi gratiorem iucundioremque effecit, & Stratensem Decumanum noua indignatione incendit. Accessit quod magis inflammaret, quod die Epiphaniæ festo, dũ Comes conuiuium frequens habet, ac ut Gallica fert eius celebrandi diei consuetudo, rex per lusum creatus, in omnem lætitiam hilaritatem'que effusus accumbere parat, ac officia magistratus'que per ludum iocum'que distribuere. Abbas sani Bertini magno natu repentinus superueniens mensæ benedixit: miranti'que Carolo, cur id ætatis uir, sæua hyeme (quæ eo anno atrocissima ingruerat) relictis Cœnobitis iniussus uenisset, respondit se necessitate coactum adesse, quòd Lambertus decumarum nomine nihil hoc triennio dissoluisset: sibi suis'que nihil reliqui esse, quo uel uitam tolerarent. Comes motus, continuò non ipsum Decumanum, qui absens insimulabatur, sed eius fratrem Præfectum accersi iubet. Ille ab euocatoribus appellatus, tanquam ad conuiuium se in aulam contulit. Tantum abfuit ut cum multò inferiores dignitate nomine'que epularentur, ipse ad lætitiam mensæ inuitaretur, ut iurgio conuitio'que exciperetur, iuberetur'que noxam fratris luere. nisi Bertinianis eodem illo die satisfieret, non leui defunctu rum pœna. & beneficia, sacra'que atque adeò profana munera ei abrogatum iri. Inter uinum succensenti Comiti, responsum nullum reddi poterat. nulla satisfactio accipi: nec exinanitis expilatis que horreis erat unde decumæ Bertinianis soluerentur. Decumanus causam suam, cui tempus mederi fortasse potuisset, atroci consilio maximè nefariam scelestiorem'que effecit. Ex professo propalam'que Comiti obesse protinus minimè poterat, uir priuatus. Tutius interea uisum Eleemonis res agere ferre'que. Finitimos agros, castella'que inter se uicina habebant: atque ea ex re (ut assolet) controuersia de finibus expostulatio'que exorta. Stratensis terminos reuellit, ac propius intra'que Tamardi possessiones promotos figit. Id initium iurgij: mox rixa pulsatio que nata: strictis tandem ensibus cædes utrinque facta. Stratenses manu coacta, duce Bochardo Lamberti filio iuuene impigro, in castellum Tamardi impetum faciunt: claustra portarum refringunt: fores disijciunt: muri partem diruunt: si quis uim ui arcebat, occidunt: bona diripiunt. Priuatum odium etiam'num credit illud esse Comes, nihildum lateri suo præmetuens. Tantum iubet cædis caussa dissimulata, lapides finales quo steterant loco reponi, castelli ruinas restitui: si quid ablatũ foret, duplex reddi. Nec hoc decreto res composita. Nouo semper dolore ira accenditur. Quærunt Stratenses, qua ratione caput rerum, authoremq́ (ut sibi persuaserant) iniuriæ tollerent: cæso Eleemone, Comitem iam sibi iniquum, iniquiorẽ implacabilioreq́ fore: sublato Comite Dano, nulla dũ sobole, nullo rectore aulæ, neminẽ uindicem futurũ:

Bochard.

Carolus Comes interf.

gratiam etiam à uetere nobilitate, cui ille inuisus sit, percursores inituros. Sacrorum Cinerum die, prima luce religionis plenus Comes incomitatus templum Donatiani ingressus, rei diuinæ totum se dedebat. Iam hostia sacerdos faciebat, cùm manus coniuratorum circunstantes ante aram maximam Comitem uelut uictimam mactant. Cruore humano sacra respersa. Fortè muliercula stipem mendicans adstiterat. ea hôc diro spectaculo percita, è templi ualuis se proripit, uociferans'que, ac fidem popularium implorans, urbem conciuit. Cognita re Tamardus Decuriones'que urbis accurrunt. Vt in re repentina, ijs telis correptis, quæ cuique festinanti casus obtulit, semiermes aduersus egregiè armatos, inopinato malo attoniti contra præparatos animis, & iam parricidio feroces, ac nullum scelus non ausuros feruntur. In templo altera expetita uictima Tamardus cadit: fugantur ceteri. Mentem consiliumque Superi, furor'que, ac parricidium, sacráque uiolata, Stratensibus ademerant: nefarium scelus noua indignitate cumulant: ædes Comitis diripiunt: neque ad libertatem usurpandam ciues inuitant: neque nobilitatem ad decus repetendum: neque cuiusquam nomen subijciunt, qui uel legibus ad succedendum uocetur, uel ex usu réque publica instituatur. Simul proceres parricidium perpetratum, sacraq; contaminata, iura'que diuina & humana sublata, quocunque animo in Danum fuissent, persequenda ferro censebant: & plebs uelut parente per scelus amisso, eius mortem ultura, ad arma conclamauit: Lambertus consciorum clientiumq; perditissimorum manu stipatus, Donatiani ædem ac turrim in modum arcis emunit, firmat'que: eóque commeatum in longam diem importat, signum tandem tollens, siqui dulcedine rerum nouarum capti, se ad eum recipiant. Iam à plebe nobilitate'que consentientibus animis Rector Flandriæ salutatur Gulielmus Hyprensis Philippi filius, primi Roberti nepos, sed materno genere impar: uir magni animi, consilijq;. Is se Ducem uolentibus ad expetendas à parricidis pœnas præbet. Multitudo ipsa tunc Dani corpus ut sanctas reliquias uenerabatur: contingere oscula contendebant: aliquid capilli, barbæ'que, atque adeò unguium præcidere, ut domestica religione præsegmina asseruarent colerent'que. Nec uestimentis, ut quæ sanctum corpus operuissent, parcebatur. Lambertus hæc ex edito loco contemplatus, iam certus sibi perniciem instare, cū fratre præfecto, filioq; antequam circunsideretur, nondum dispositis custodijs elabitur. Fuga comperta, missi passim sunt qui eos persecuti comprehensos retraherent. Et Rex Francus certior factus, ne ea prouincia Anglo in omnem occasionem intento iungeretur, simul ne exemplum beneficiariorum Franciæ Regiæ Principum coniuratione suorum occidendorum inultum sineret, cum copijs affuit. Straten

ses ob-

ses obsidionem oppupnationem'que per aliquot dies sustinuere. Nulla res eos æquè terruit, atque quòd cum omnis generis salsamenta commeatum'que intulissent, omnia uitiata tetrum odorem spirare cœpere, Id uelut miraculo, ac haud dubia superûm ira perculsos compulit ad deditionem. Ad ducentos è turri in templum quò iam irruperant Regij, inermes descenderunt: procumbentes que ad Regis pedes, eius fidei se tradebant. Is iussit eos unde descenderant uniuersos se recipere, ac binos deinde in aream fani reuerti. Dicto, ignari quodnam se fatum maneret, paruere. Ita bini ad supplicium traditi, & retracti ex fuga, pœnas pependere summis cruciatibus, alij rotarum radijs districti, alij palis induti, alij nouo & inaudito ante supplicij genere absumpti: maxima pars lẽta grauiq; morte, cæteri ex editioribus locis præcipitati, atque ita laceris corporibus resti sunt suspensi. Nulli coniuratorum temperatum. Nec noxiorum modò morte piacula cæsi Comitis expetita, sed quicunque aliqua necessitudine eos contingebant, atque adeò paulo notiores, aut ferro pulsi, aut metu uoluntarium sibi exilium longinquum'que consciuere, finitimis eos detestantibus, execrantibus'que. Hunc exitum habuit fera nefaria'que coniuratio. Dandus nouus Comes genti erat. Gulielmus Roberti Ducis Normaniæ filius, Comes Flandriæ ab rege creatus, in eius uerba se iureiurando adegit. Auia eius materna fuerat Mathildis, filia Balduini Pij Comitis. Ipse apud Francos in honore summo fuerat, ac Dux Normaniæ (ut edocuimus) declaratus. pater in custodia apud Regem Anglum asseruabatur: quo dolore uelut pijs cõceptis inimicitijs Anglos infensissimè oderat, Francicarum partium fidelissimus ac acerrimus propugnator: et quòd Ducatu Normaniæ potiri patruo hoste præualido non potuerat: ne priuatam omnino uitam summi Ducis filius ageret, Comes Flandriæ designatus, ab rege domum regresso in possessionem eius dominatus missus regijs copijs stipatus iuit: Hyprensem'que, quem Rectorem Flandriæ populares crearant, captum semel dulcedine summæ rerum administrandæ, primas'que semper sibi partes arrogantem, Hypras compulit. Eò oppido Francis oppugnationem minitantibus territo, ac deditionem faciente, coactus est Hyprensis se fidei Francorum permittere, ac Rectoris nomen munus'que deponere. Venia uita'que donatus, in uerba noui Comitis se iure iurando adegit. Danum Comitem popularitas perdiderat: offensio omnium ordinum hunc Comitem euertet. Magistratus uenũ dabat, nulla ratione uirtutis, nobilitatis, meritorum'ue aut communis salutis habita: dignitates officia'que quæstui habebat. Decuriones, Vergobretos, Consules (nam & hęc honorum nomina etiam Flandria usurpabat) pretio creabat. cuncta illi pecunia uilio ra erant. Quod illi pesti fuit, ingentem uim auri congesserat, si

auro ad comparandum alendum'que exercitum pollens potensque ulciſci caſum paternum, & adiutore quoque Franco patruum perſequi bello poſſet, pœniſꝗ expetitis Normaniam recuperare. Dolor iuſtus cauſaꝗ Comitis Flandros non æquè afficiebat, Statum rerum præſentem oderant, nouarum cupidiſsimi. Huius habitus animorum gnarus Theodoricus Alſatiæ Comes, Roberti Comitis ex filia nepos, gradu ſpeꝗ propior, cùm exercitu in Flandriam ſe contulit. Gandauum, Hypræ, Brugæꝗ eum mœnibus admiſere: accurrentiꝗ Normano portas claudunt: cauſamꝗ repentini tumultus conſternationiſꝗ percontanti, reſpondent, faceſſeret procul: neminem ſibi niſi Theodoricum iura daturum: ſibi principe parenteꝗ, non expilatore opus eſſe. Tunc aurum (quæ mali cauſa fuerat) promit: undique milites ad ſe cogit: & Francus Rex auxilia parabat, quæ mitteret Comiti ab ſe inſtituto, aduerſus Alſatienſem, qui armis Flandriam peteret, cauſam'que bello perſequeretur, cuius cognitio iudiciumꝗ ac arbitrium ad Regiam Francorum (cuius ſummum imperium in Flandricas res foret) pertineret. Nec ſimplici cauſa, nec ſimplex fortuna rem decreuit. Alter præterea atque adeò tertius Comitatus æmulus oblatus eſt Normano. Arnoldus filius ſororis Caroli Dani Comitis ſe potiorem eſſe & Alſatienſi, & Normano, qui auunculo Comiti ſuccederet, contendens, Danorum iuuentutem claſſe adducebat: & Hyprenſis nuper perturbata re Flandrica, ſe Ducē rurſus præbebat, ſi quis patriæ opem ferre ſtuderet, quæ tot exterarum gentium armis terra mariꝗ expoſita erat: ac damnata cupiditate illorum, qui de ſuo tantùm dominatu ſoliciti, in eius perniciem incendiis ruiniſꝗ, ac omni uaſtitate decertarent, antequam omnia perirent, in commune conſultum uellet. Ita honeſta præſcriptione quamplurimorum ſibi animo conciliârat: parꝗ bello ſuſtinendo repellendoꝗ erat. Odomarenſes Danum receperant: ſed aduenientibus Francis metu excidii perculſi, ſibi conſuluere. pacti ſibi fraudi minimè futurum quòd Danos admiſiſſent, iuuiſſentꝗ, portas Regiis patefacere. Danus in ædem Bertini refugit. Sanctitati loci condonatus, quum iureiurando fidem dediſſet ſe arbitrio Franci Regis ſtaturum, nec bello ius illud deinceps perſecuturum: incolumis dimiſſus, claſſe qua uenerat, domum reuertit. Ita cùm hoc hoſte ſtrictus enſis non eſt, cùm Alſatienſi Normanus milite Franco conflixit. Fuſus acie fugatuſꝗ Theodoricus, in oppidum Aluſtum ex fuga ſe recepit. Nihil rebus bellicis incertius. Victor Normanus dum recenti decôre ferox, ac nihil ſibi non proſperè ceſſurum ſperans, mœnia tentat, & incautius ſubit, ex muro telo ictus interiit. Ita Franci, cùm non ſupereſſet pro cuius cauſa pugnarent, precibus Theodorici in uerba Franci Regis iurantis, æquiores ſe præbuere: quo conſenſu motus Hyprenſis arma poſuit: ac res Flan-

drica

drica rurſus in unum coijt. Theodorici nomen illuſtre erit, plebi pergratum, nobilitati acceptiſsimum. Theodoricus igitur ſalutatus Comes, Francum Regem per materteram propinqua cognatione contingebat. Ei Fulco Comes ſecundum regem Francorum procerum opulentiſsimus, filiam Sibyllam collocauit: unde natus Philippus patri ſucceſſurus in Comitatum Flandricum: Fulconem uerò ſummum Ducem ſacrum bellum in Syriam duxit. Aſper Comes Andegauorum, idem & Turonum, eum ex Bertrada uxore ſuſceperat. Dux Aquitaniæ ab Aſpero beneficiario ſuo indignis modis uexatus fuerat: illó que mortuo Fulconem eius filium admodum puerum acerrimo bello perſequebatur: euerſurus' que uidebatur. Mater Bertrada, quanuis ſanguine nobiliſsima, pellicatus tamen infamiam fœditatem' que non abnuit, dum filio paternas opes incolumes preſtaret. Philippum Regem forma blanditijs' que in ſui amorem pellexit. Nec modò patrimonium tutum puero fuit, ſed & incrementa fortunarum euenere. Helias Comes Cœnomanus Vibergam unicam filiam ei collocauit: unde geniti quatuor liberi: quorum nobiliſsimus fama fuit Gotthofredus, quia gener fuit Angli regis, pater' que Henrici Anglorum Regis. Fulco mortua priore uxore, in Orientem tranſmiſerat religionis cauſa: & centum equitum cataphractorum comitatu aduerſus impios præclara facinora ediderat: tantum' que uirtutis ſpecimen præ ſe tulit, ut noſtros Barbaros' que in ſui admirationem adduceret. Domum regreſſum Balduinus Rex ſenex de ſucceſſore ſolicitus, ſuaſu amicorum uirum hunc fortiſsimum toto ex orbe terrarum delegit, cui maiorem filiam Meliſcendam in ſpem ſucceſsionis collocaret. Eliſa minor Bohemundo iuniori deſponſa fuit. Conſilium prudens, fidum' que, ac fœlix fuit Andegauenſis: ſoceri ſenectutem piè texit: in Barbaros ſumma uirtute geſsit: ſuperauit' que ſpem quæ de illo concepta erat. Anno eius ſeculi triceſimo primo deceſsit Balduinus rex: ſucceſsit Andegauenſis. Simul in Antiochenſi principatu bello Barbarorum occiſo Bohemundo iuniore, eius unicæ filiæ Conſtantiæ uir, qui rem Antiochenſem capeſſeret, deligendus erat: cuius optionis arbitrium ad Fulconem regem reiectum eſt. Affectuum ſuorum rationem non habuit: Raimundum ſui paterni que inimici Gulielmi Aquitanorum Ducis filium minorem (maior in Ducatum patri ſucceſſerat) digniſsimum eo munere nuptiarum cenſuit: cuius fidei uirtuti que ipſe principatum Antiochenſium, beneficium ſuum, ſecundas' que in Oriente partes committeret. Ita opes Aſiaticæ Latinorum uirtuti nobilitati que dotales erant: & Francorum nomen tam illuſtre, ut omnes Latinos Francorum nomine Barbara religio cenſeret. Omnes quidem piæ gentes publicè, ac ſummi uiri pro uirili quiſque parte aliquid in commune contulerant,

tulerant, causam'que CHRISTI tutati fuerant: quamplurimi arma ceperant: res ipsi in Oriente gesserant: qui domi manserant, obsecrationibus, uotis, pecunijs, commeatu bellum iuuerant: nemo ferè laudis expers fuerat. Cæterùm Francorum uirtus, pietas, perseuerantia præcipuam gloriam sibi dextra pepererat. Græci uerò Latinorum nomen, opes, imperium in Oriente inueterascere, nec Europa contentum, ac ijs etiam in Oriente gentibus imperare, quæ ueteris Romæ iam immemores, imperium Græcorum uenerari didicerant, ægrè ferebant. In primis Antiochensem Tetrarchiam appetebat Ioannes Cæsar, non minoris animi consilijque ac cupiditatis, quàm pater Alexis fuisset. Ita dum inter duas gentes nominis Christiani nobilissimas parùm conuenit: Sanguinus filius Assungurij, idem Noradini magnæ apud Barbaros spei adolescentis pater, Halapianus Satrapes, nostrorum dissensiones, suspiciones, simultates, occasionem suam fecit: ac cùm rem Antiochensem Græci tentaturi essent, si eam suo adijcere possent imperio, ipse Regem Fulconem bello sæuo adoritur. Halapia Syriæ urbs est, secundæ ab Antiochia dignationis, Heliopolis antea dicta. Græcus quā maximis fieri potuit copijs, urbes quas reliquas Latini in Cilicia, Tancredi uirtute partas, ac Antiochiæ tunc principatui contributas, habebant, occupat. Ita Latini, Asiatici & Barbarorum & Græcorum armis simul impares laborabant. Fulco ueteranus Imperator inuictus mansit: Raimundus iuuenis minus irarum gessit: minusq; uirtutis præstitit aduersus Augustum, non religionis odio, sed æmulatione imperitandi bellum gerentem. Fœdus ictum, ut Augustus Ciliciam redderet: daretq; operam, ut Halapia expugnaretur, Tetrarchiæq; Antiochensi contribueretur: Raimundus beneficiarium Græcorum se profiteretur, ac in Augusti uerba iuraret: eumq; Græcorumq; præsidium in urbem arcem'que reciperet. Græcus intra mœnia admissus, rerum Syriacarum se potentem existimabat: uniuersumq; Græcorum exercitus robur intromitti iubebat: ac præsidium ex suis arci imponi: Se ex Græcia Græcorumq; prouincijs omnem pubem excitaturum: sacrumq; bellum ita gesturum, ut Barbara superstitio euertatur, Turcarum Saracenorumq; opes, imperia tollantur, nomen extinguatur. Antiochenses recidere in Græcorum ius ditionemque, gentis lingua quam dextra melioris, nolebant: Latinos recepisse Antiochiam, quam Græci tueri non potuissent. Syriam maxima ex parte, Phœnicenq;, ac sacrum Regnum recuperasse, quod illi amisissent. Igitur ad arma discurrunt, si qua uis à Ioanne Cæsare fiat. Is uerò oratione tumultum sedat: Se adesse, ut rem Antiochensem seruet tueturq; à Saracenorum Turcarum'que metu. sin urbs arx'que per se satis uirium habeat lætari se non distringi copias Græcorum, ut uniuersæ in Barbaram religionem, cōmunésque

que Græcorum cum Latino nomine hostes duci queant. Ita deduxit in præsens exercitum. Biennio pòst maioribus copijs in maritimam Pamphiliæ oram ad urbem Attaliam classe redijt: emensus'que itinere terrestri Isauriam, Ciliciam repetit: inde aliò quàm quis expectasset itinere, non in Tetrarchiam Antiochensem, sed Edessanum Comitatum raptim fertur: ac Turbasellum quatuor & uiginti millibus passuum ab Euphrate situm occupat: Comitemq; Ioscellinum coëgit sibi obsides, & in his filiam, dare: ita tutius faciliusq; futurum ut Antiochenses & ipsi obsides dent, & dicto audientes sint: ad quos præmisit, qui eorum animos cognoscerent, fidemq; fœderis exigerent. Non perculsi erant metu: non consilium, non animus defuit. Responderunt, rata publicè sibi non esse, quæ Raimundus iniussu cæterorum procerum populiue egisset de Antiochensi Principatu, quem non suum, paternúmue, sed dotalem ac uxorium haberet. Misit & ad Regem Falconem Augustus, religionis obsecrationis'que gratia peruelle se sacra inuisere loca, & aduersus eorum hostes arma ferre. Sensit Fulco artem. Renuntiari iussit, pergratam esse Latinis Græcorum pietatem: eam regionem non esse alendo colendo'que tanto exercitui, quantum Augustus duceret: Sin cùm decem omnino millibus militum ueniret, Regem regio apparatu excepturum, prosecuturum'que Græciam maiestatem. Ita utrinq; exclusus, in Ciliciam se Tarsum recepit. mox quum uenatione corpus exercens, animum curis soluit, in aprum sagittam uenenatam destinat: sed parum scienter tendens, læue uulnus inflixit: de supremis suis rebus agit. Certam alioqui mortem auerti posse medici testantur, si manus præcidatur antequã pestis reliquum corpus peruadat. Augustus negauit unimano Cæsare terras rectè regi posse. Is exitus eius Cæsaris, qui orbis terrarum imperiũ uera maiestate uiribusq; obtinere contendebat. In Francia uerò quies à magnorum bellorum mole erat. Parua expeditio in Borbonium facta, quòd Hanno eum dominatum solus totum inuaserat, expulso Ercembaldo adolescentulo fratris maioris filio, ut in magnis imperijs iure controuerso, utrum nepos ex maiore filio antea defuncto ad auitam hæreditatem an minor filius legibus uocetur. Hanno coactus est positis armis iudicio procerum stare: adolescenti idem ius datum, quod patri si uiueret, adiudicaretur: pars tantùm bonorum patruo seruata. Exin Aruerni petiti, quòd Aruernorum Comes Episcopum Claromõtanum ciuitate submouerat. In urbis conspectu Crassus posuit castra: oppidani crebras eruptiones, omniáqua circà infesta faciebant. Almericus Comes à Monteforti positis insidijs aliquot eorum captos, licentia belli potius quàm humanitatis iure præcisis dextris, in urbem remisit. Oppidani tam tristi spectaculo pauidi, adauxerunt Comitem suum, ut leges Episcopum'que à Crasso acciperet.

acciperet. Digresso rege, ad furorem rediit: Francus reuersus arcem Ferranam, quæ è regione in conspectúque urbis est, uirtute suorum occupauit. Gulielmus Dux Aquitaniæ in Aruerniam copias duxit, quòd eam Aquitanici Ducatus iuris esse contenderet. Propinquum castris Francorum locum cœpit. Cæterùm conspectu Regiorum territus, in conditiones descendit, ut Aruerni Aquitanis, Aquitani regi Franco dicto audientes forent. Pax tota Francia parta. Anno eius seculi tricesimo, cùm Honorius Ponti. max. decessisset, Innocentius suffectus mouit in Rogerium Rogerij Comitis Siciliæ filium, qui mortuo Gulielmo Apuliæ Ducæ, non Apulia modò, sed Calabria, Lucania, Campaniaq; potitus, se Italiæ regem dictitabat, ac ita salutari uolebat. Animos faciebant illi opes, resq; lætæ, ac maiorum gloria, qui priuata nobilitate orti, audendo agendóque ad maxima quæque peruenissent: sibi tantùm regium nomen deesse, cùm nulli regum uiribus imperioq; conferendus non sit. Nimis magnam spem concipere animo uidebatur. Romani cum eo conflixere: ac primùm uictoriam retulere: deinde cùm illi Gulielmi filius cum nouis copijs auxilio uenisset, commisso ad Fanum Germani prælio. Innocentius Pont. max. cùm non paucis Cardinalium partium, qui in eius comitatu erant, in potestatem Siculi uenit. Nominis sanctitas non modò tutum à periculo indignitateq; Pontificem præstitit, sed effecit ut reuerentissimé officiosissimeq; haberetur, dimittereturq;. Illinc religio, hinc gratus animus ualuit. Innocentius Siculo cuncta quæ petijt concessit, præter regium nomen, insigniaq;. Hostis iustus Pontificem coluit: sui tollere contenderunt. Etenim ad eius capti famam, in urbe Petrus Leonis ciuis Romani ditissimi filius, Ægidio Cardinale Tusculanorum Episcopo adnitente, Pontifex maximus salutatur adoratur' que à suæ factionis hominibus, ac ijs quos largitione corruperat: séque Anacletum uocitari iubet Impar uiribus Innocentius in Franciam uenit. Siculis utrinque auctior fuit. Ab Innocentio cætera impetrârat: eo profugo se causæ Anacleti couiunxit. ab eo Rex Siciliæ, contributis etiam eis fretum Brutis, Lucanis, Apulis, Calabris, salutatus. In Galliam factiones etiam hac de re peruenere. Gulielmus Dux Aquitaniæ suasu Engolismensium Episcopi Anacleto studebat, indignè ferentis nõ potuisse se ab Innocentio Aquitaniæ Legationem impetrare. Innocentius concilium Claromonte habuit, Anacletique causam damnauit. Inde Aurelianum perrexit: ibiq; parens generis humani à Crasso salutatur. In Carnutibus eadem ueneratione obuium habuit Henricum Anglum regem. Rhemis etiam concilium habitum, multaq; sanctè decreta, si posteri seruaremus. Patres Frãci, Germani, Angli, Hispani, ac maxima ex parte Italię conuenere. Aquitanus quoq; cum cæteris tandem pijs sentire cœpit,

Francus

Francus rex acerrimus propugnator piarum causarum ad eam fuerat diem, & Innocentio totum orbem terrarum conciliarat, in suę ditionis patres omni antè tempore pius: tunc primùm eorum facultates inuadebant: Episcoposque deprecantes à genibus suis repulerat. cui impotentiæ Bernardus Abbas iram cælestem uindicem instare denuntiasse fertur. Extant epistolæ sancti uiri in hunc Regem liberę, grauesque. Cōstat Philippum eius filium, quem paulò antè coronatum, Regem salutandum curauerat, dum in suburbano Lutetiæ equitat, occursu fœminæ suis pauefacto equo effusum, ac tam graui ruina stratum, ut paucis pòst horis expirarit. Innocentius eius fratreL VDOVICVM, ab aliis cognomine Lenem, ab aliis Iuniorem dictum, rogatu patris Rhemis Regiis sacris initiauit: quanta nullus Rex celebritate sacratus fuit, quòd ad tollendum schisma, concilium toti orbi terrarum indictum fuerat, necdum dimissum. Nullus externæ gentis fidei tam sæpe Pontifices maximi sese uenientes commisere quoties in Galliam profecti, Francorum opem implorarunt: nec ulla ætas tot pe regrè conspexit, quam multos Crassus uidit, Vrbanum, Paschalem, Gelasium, ac ut omittatur Calistus, quia Gallus in Gallia creatus fuit, Innocentium. Sub dimissum Rhemis concilium Pontifex in Eburones profectus, cum Lotario Cæsare egit de sede Petri à schismate asserenda. Germanus omnia benignissimè pollicitus, sedem suam Pontifici, ac pontificem sedi, Italiam cum exercitu ingressus, restituit. Exactus Anacletus non multò pòst obiit. In Francia duobus Regibus, patre iam sene, ac morbis inualido, nec satis sacerdotibus probato: filio adolescente, ac rerum imperito, Theobaldus Campanus Comes è familia Blesensium Comitum ueteranus Dux, nec minus uulgò quàm nobilitati charus acceptusque minus Reges uereri uidebatur. Indignatio Crassum incendit, ut supra uires corporis uiuidum pectus conniteretur, ne in ordinem cogeretur ipse, filius que. In oppidum Comitis nobilissimum Bonamuallem primus impetus belli ingruit: ui captum est: omnia, præter sacra loca, ferro, igne, ruinis mixta. Ad humile obsequium profitendum uenit hostis nobilissimus. Exin ab alterius uiri nequaquam conferendę dignitatis impotentiam edomandam itum, Briconetum erat oppidum ad Ligerim situm: quo qui potiebatur

omnia circà infesta flumine terraque commeantibus faciebat, grauiaque portoria exigebat. Oppidum excisum, Tyrannus fuga sibi consuluit. Iam à magnis paruis'que motibus bellicis quies erat. Philippo primum, ac deinde Crasso Regibus, mirum est quantum incrementi res sacræ ceperint. In primis abrogatum est ius Cæsaribus locupletissima sacerdotia, quibus uideretur dandi: quæ res multum uirium illorum maiestati detraxit in animis populariam. Causa Imperatorum uicta, indignatio tamen manebat, & querela. Illud haud ambigua omnium approbatione factum: Triplex ordo Hierosolymis institutus: Hospitalium diui Iohannis: Templarium: Teutonum: initia exigua magnis opibus secutis. Antequam nostri terram sanctam bello de Barbaris reciperent, initio à mercatoribus Italis facto, qui Latinorum Orientem petebant, ius templi diuæ Virgini ædificandi ab Imperatoribus Satrapis'que impiorum impetrarunt, ubi sacra Latino ritu fierent: quod Syri Græcis operarentur cæremoniis. Duo structa sunt templa, duoque cœnobia, uirorum, mulierum'que: quo sanctius uterque sexus separatim coleretur. Victitabant conferentibus per pietatem eleemosynam'que Latinis. Res sancta hospitalitasque hæc indies magis cordi mortalibus immortalibus'que fuit. Additum Xenodochium, ualetudinarium'que, ac ædicula diuo Iohanni sacra: iuuentique qui castitatem obedientiam'que professi, reliquis muneribus soluti, peregrinos ægros'que curarent. Hi'que à Patriarcha cruce alba ad dextram amiculi insigniebantur, Hospitalarij uocitati. Primus hic ordo. Receptis de Barbaris Hierosolymis, nouē numero Latinorum proceres, principibus duobus Hugone Pagano, ac Gotthofredo à Fano Odemari, frequenti clientium comitatu, & ipsi castitate ac obedientia apud Patriarcham uota, iussi sunt pijs peregrè illuc euntibus iter tutum à latrociniis impiorum præstare. His area attributa pro templo Domini ad ædes struendas, quo se reciperent, ubi arma caperent. Hi Templarij dicti. Nihil his aduersus incursus Barbarorum ferocius: nihil magis inuictum. Aut uictoriam exuuias'que hostium reportabant, aut in uestigio non inulti cadebant. Positis armis nihil illis humanius, nihil moribus suauius. In Francia concilio patrum in Tricassibus habito, Episcopo Albano præside, Honorij Pontificis maximi legato, anno salutis millesimo centesimo uicesimooctauo, toga candida puraque sine cruce amiciri iussi: Eugenio continuo Pontifice cruces rubras uestibus insigne addidere. Vterque hic ordo breui locuples beatus'que factus, contribuentibus certatim toto terrarum orbe regibus Ducibus'que agros oppida'que. Teutoni suæ genti præcipuè consultum uoluere, ædem diuæ Virgini Hierosolymis dicarunt: Xenodochium ualetudinarium'que struxere. Primum uolutaria paupertate, deinde & diuitiis nobiles, pulla cruce

in uesti-

in ueſtimentis item albis utebatur. Hi tres ordines ſancti, ac ferro accincti: illi ſanctitate tantùm uitæ interioris, & mortalium rerum curis ſoluti, orti ſunt, in primis Cartuſienſes anno ſalutis milleſimo octogeſimoquarto. Conditor eorum extitit Bruno ciuis Agrippinenſis, Rhemorum Canonicus: idem & ſcholarum rector. In finibus Gratiano politanorum eremus ad incolendum delecta, Hugone eius ciuitatis Pontifice uiro ſancto. Tertiodecimo pòſt anno Nobertus è Lotaringia, nobilitate, diuitijs, ac familiaritate regum Ducum'que inclytus, tædio uani uitæ ſplendoris, opes aſpernatus, Præmonſtrati (id loco nomen eſt) cœnobium condidit nouæ ſanctitatis: Præmonſtratenſes dicuntur. Robertus Abbas Moliſmenſis in finibus Lingonum, cùm diuitiæ iam illius cœnobij laſciuiam ſuperbiam'que afferrent, degeneraretur'que a conditorum integritate, cum uno & uiginti cœnobitis ſanctis uiris in fines Cauillonenſium, deuiam'que maximè ſolitudinem Ciſtertium ſe ſurripuit: ibíque Valtero ciuitatis Epiſcopo aſſentiente, authoréque Hugone Lugdunenſium Archiepiſcopo, ſimul annitente Odone Burgundiæ Duce, nouum religionis ſpecimen inſtituit. Quintodecimo pòſt anno Bernardus Caſtellione Burgundiæ oppido ortus. Ciſtertienſem pietatem profeſſus, cùm ordinem uelut ipſe potior parens illuſtrauit. Pace ſanctitateq́ florebat Craſsi regnum. Hoſtes habuerat iuuenis paternos, ſuosq́: uirtus, experientiaq́, ac ſecundum numen eius opes ſeruauit, auxitque: fœlicitas amicos incrementáque attulit. Gulielmus Pictonum Comes, idem Aquitaniæ Dux, prole uirili orbus, filiam ſuám maiorem Leonorám, neque publico neque priuato commodo bonóque maiore cuiquam quàm Ludouico Craſsi filio Regi ſalutato collocare poterat: neque Craſſus opulentius, & magis è re Francica matrimonium filio conciliare. Quod res ipſa & tempora poſtulabant, id etiam hominum cõſiliũ attulit. Gulielmus Dux religionis cauſa in Hiſpaniam ad diui Iacobi profectus, in itinere morbo correptus, obteſtatus eſt proceres comitatus ſui, ſecũdum obitum ſuum ſumma ope contenderent, uti Leonora filia Ludouico Regi Craſsi Regis filio nuberet. Mortuo fidem officium'que proceres præſtiterunt. Illis euocantibus Burdegalam à patre miſſus iuuenis Rex, ſibi matrimonio puellam iunxit, maximo utriuſque gentis gaudio: futuroq́ immortali, ſi quod ſenex Dux moriẽs ſenſerat, id filia gener'que pio ſanctóque connubio præſtitiſſent. Aliter fortuna, parum'que ſana mens mortalium feret. Nullum auſpicatius coniugium initio uiſum: nullum diuortium infœlicius cecidit. Interea omnia læta uiſa: cuncta gratulatione feſtiuitatéque plena: fœlix'que Craſſus morte hoc tempore obita, liberis ſuis popularibusq́ nihil non ſecundum ſperans. Triginta regnauit annis: et ne quid fortunato deceſſui deeſſet, cùm fatalem ſibi diem ap-

petere sentiret, reuocauit filium regem è Vasconia: coramq́ hortatus est, obtestatus'que, ut magis piè regnaret, quàm ipse fecisset: religionem coleret: egentibus consuleret: urbis pupillis'que prospiceret: paci communi'que dignitati ac saluti inseruiret: Regnum nihil aliud quàm procurationem munusq́ publicum existimaret: cuius in uita administrati reddendam exactè rationem continuò post fata sciret, sedente in se immortali iudice, sua cuique facinori parata præsenti sempiterna'que mercede. Reliquit Crassus hos liberos: Ludouicum Regem, Henricum Bellouacorum Pontificem: Philippum Parisiorum Archidiaconum: Petrum generum, eundem hęredem Reginaldi Cornacensis: Constantiam uxorem Raimundi Tolosatium Comitis & Robertum Druidum Comitem. Eodem anno decedens Henricus Anglus Rex nullis ex se liberis uirilis sexus relictis, bellorum atrocium causam præbuit: quòd duæ florentissimæ inter Francos familiæ, regni eius ius legibus sibi obuenire dicebant. Mathildis Henrici filia, quæ Gotthofredo Comiti Andegauensi nupserat, ex eoq́ Henricum & Gulielmum procreârat, patri succedere se æquum censebat: ut rem Anglicam maior filius Henricus nondum pueritiæ annos supergressus, cùm pubesceret, regendam susciperet, se interea tutrice. Cōtrà tendebat Stephanus Stephani Blesensiū Comitis filius, ex sorore eiusdē Henrici Regis susceptus, opib. consilioq́ præstās. Vxorem duxerat unicā filiam Eustathij Comitis Bononiensis: eoq́ defuncto nobilissima urbe dotali potiebatur: unde in Angliam (nullo tunc Calisij oppidi nomine) breuis commodusq́ est traiectus: ut fortuna illum in regni uelut uacantis possessionem excire uideretur, ac socero successerat, ita opib. auunculi paruo ex interuallo augeretur, antequam Mathildis mulier Henricusq́ puer aliquid moueret. Nec externa illi auxilia quæsita. Duos fratres impigros uiros habebat: Theobaldum Francorum procerum gratiosissimū: ac Hēricum Anglis acceptissimum, maximumq́ uenerabilē, quòd Pontifex Vintoniensis esset, sanctus uita existimatus. Is author fuit, ut cùm Angliæ tempora summum uirū Regem postularent, Stephanus exploratæ uirtutis princeps, magni Gulielmi ex filia nepos, ex continente cùm transmisisset, Rex salutaretur: ipseq́ eum insignibus regijs decorauit. Mathildis initio muliebribus spiritib. inflata, & quòd priore toro Cæsaris extitisset, ac deinceps Augusta uocitata esset, æmulum regni paterni neminem expectabat, illudq́ ad se filiumq́ ultrò delatum iri sperabat. Vbi uerò sensit celeritatem uimq́ animi cunctatione priorem ad maximarū rerū molimina esse, ac amitæ filium in solio collocatū iura reddere: nullo tamen metu perculsa, cum suis opib. aduersus certū iam possessorē diffideret, quæ re integra ambiguā fortunā fecissent, sibi auxilia cōciliare constituit. Solus Francus Rex occurrebat. Socer Fulco in

Asia

Asia regnabat, opem ex Europa potius expectans, quam ut bello Anglico iuuare suos posset: nulla sibi peregrina fœdera: ex Francia Stephano auxilia à fratre suppeditari dissimulante ad eam diem Rege Ludouico: qui se iustiori causæ fauere præ se ferat, non parum uirum dignitatis'que hostibus demptum iri. & apud Francum mulier Augustæ maiestatis supplex ualuit, ne Andegauensis nobilitas, cuius & in rem Francicam, & erga nomen Christianum quamplurima merita commemorari uere possent, indignior regio nomine uideretur Blesensibus Comitibus, qui uirtute Franci militis priuato concilio, ne edicto regio res gerentis, in Anglia regnare contendant, nihil Regi Franco acceptum ferre debere se rati. Quin beneficij munerisque sui faceret Ludouicus Rex rem Anglicam: ac quem puerum iura ad regnum eius gentis uocarent, ipse Regem diceret, uiduamque ac pupillum in fidem susceptos tegeret ab impotenti Blesensium iniuria. In humiles preces demisit se Augusta. Theobaldus Blesensis amplitudinis suę nimis studiosus, cùm Rex in Pictones ac ulteriorem Aquitaniã recentis ditionis, quòd dotalis esset, & nondum imperio assueta, euocatis procerib. proficisceretur, ipse se domi continuit. Id superbum contumaxque uisum, Regis animum offendit: nec addubitatum quin Henricus Andegauẽsis Augustæ filius Dux Normaniæ ab Rege, cuius id ius esset, crearetur: ac beneficiarium se professus, in uerbaque eius iureiurando adactus, in possesionem Ducatus cum copijs mitteretur: quod erat ingens de iure Anglici Regni præiudicium. Iam opes Augustæ ualidæ, paresque Anglico bello gerendo. Sed cupiditas Regni & pariendi, & semel parti retinẽdi, nihil non excogitat: nulla re non se armat. Obiectum est Mathildi matri Henrici pueri, quod Augusta uocitari uelle perseueraret, profectò uiuere adhuc Augustum priorem maritum: & forte oblatus est, qui specie corporis, orisque lineamentis, ac uultus maiestate Henrico Cæsari, cui illa uirgo nupserat simillimus, se Henricum Cæsarem profiteretur, multosque in spem rerum nouarum excitaret. Audacia comperta, homo in cœnobium relegatus, tam leui pro tanta noxa pœna, ut suspicio maior exoriretur uerum Henricum Cæsarem eum esse, nec legitimum fuisse alterum Mathildis matrimonium, nec Henricus Andegauensem iustam sobolem. Hæc erant rumorum uulgò ludibria. Sed & ueris uiribus in Anglia dimicatum. Augusta cum Andegauensi Turonensique ac Cœnomana simul & Normanica iuuentute cùm transmisisset, multa prælia, in quibus aliquot secunda, fecit. Stephanum signis collatis cepit: nec idcirco fortunáue decreta Gulielmus Stephani filius refecto exercitu discrimen summæ rerum redintegrabat, impigro patre nihil segnior. Vltrò citróque amicis propinquis'que commeantibus, fœdus ictum his legibus, ut Stephanus dimitteretur, ac omni dein

ceps uita regnaret: defuncto succederet Henricus: Gulielmus uero Stephani filius certis in Anglia Normaniaque oppidis ipse sobo les' que potiretur. Antequam illæ res in Anglia componerentur, etiam in continente animi cōtrarijs inter se studijs exardescebant. Et res ecclesiastica suo morbo laborabat. Petrus Abelardus Britannus cœtus discipulorum frequentissimos habebat, qui omnium liberalium artium studia æmulabantur. Ad eum undique concursus fiebat: nec ipse contentus erat sui seculi gloria, eruditioneque. De Deo religioneque Christiana differens, à cæteris scholis sensibusque desciscebat. Id in primis offendebat, quòd in definitione sanctæ Fidei, contrà ac sancti patres tradidissent, asseuerabat eam esse existimationem: ita ut uideretur falsam persuasionem opinionemque ancipitem fide Theologica contineri censere: quod si reciperetur, de firmitate certaque ac inexpugnabili sententia pietatatis nostræ actum foret. Vim uocum, quam disciplinam nominum uocitabat, ea ratione theologicis studijs coniungebat, ut conceptione uerborum Deum optimum maximum trinum, eandem & unum prædicans, re oppugnare refellereque uideretur. In Senonibus conuentus Gallicorum patrum aduersus eius placita habitus. Coactus est scripta sua corám igni dare. Nec idcirco iuuentus studia æmulans ab eo defecit. Die rursus dicta, cùm quæstio repeteretur, condemnaretur' que, Pontificem maximum appellauit, Is & sectam illam damnauit, & silentium homini indixit. Maior uir de religione postulatus est Gilbertus Pictonum Pontifex, indidem ortus, cognomento Poretanus, duobus eum suis Archidiaconis, qui mos temporum erat, doctissimis, insectantibus: subscriptore primùm, deinde & principe accusatore Bernardo. Sub idem tempus obijt Ioannes à Stampis, quem, per errorem, à temporibus multi uocitant ob diuturnam uitam. Plus trecentis sexaginta uixisse annis eum faciunt: sub Carolo Magno meruisse: Ludouico Crassi filio decessisse: cùm interea nulla in tot motibus mentio eius facta fuerit: nec latere ignorarique potuisset uirtus, quæ specimen sui iam inde à clarissimi Imperatoris ætate præbuisset. Libentius crediderim eum mililitasse sub Carolo Simplicis nepote: quem regnum paternum auitumque petentem, & in Carolum Magnum originem suam referentem, Capetus Regni æmulus cepit, speque rerum potiendarum exuit: nec trecentorum sexaginta, sed centum circiter & sexaginta annorum uitam ei contigisse: id quod etiam cōsenescente mundo magnū & memorabile sit. Innocētius Pōtifex maximus in defuncti Alberici Biturigū Pontificis locū Petrū quendam suffecerat: consecratumque in eam sacram sedem Franco multùm aduersante mittebat. Ea ex re Francica ecclesia (ut Gotthofredus temporum scriptor tradit) turbabatur. Theobaldus Comes causam Petri Pontificis' que maximi tutaba-

tur,

tur, multum succensente rege. Accessit quod iram exacerbaret: Rodulphus Viromanduorum Comes iusta uxore repudiata, Petronillam sororem Reginæ Leonoræ auspicibus aliquot Episcopis matrimonij nomine ducebat. Prioris uxoris caussam unus rursus Campanus defendere audebat: eo'que agente Pontifex maximus in Franciam legatum misit. Episcopis diuortij authoribus, sacrificijs: & Rodulpho simul & Petronillæ, aqua & igni interdictū. Rex igitur magis inflammatus, incendente insuper Regina, & molestißime ferente quòd ea ignominia sorori inureretur, in Theobaldum uelut omnibus eius conatibus oppositum, exercitum duxit. Comes nomine ingens, sed armis impar, ne bello euerteretur, iniquas (ut diuus Bernardus coarguere ausus est) conditiones accepit, ac ut pacem ab irato prementeq; Rege impetraret, demissißimis supplicibus'que literis Pontificem maximum exorauit ut interdictum induceretur, pollicitus Viromanduum iustam uxorem reducturum. Non reducebat. In contumacem à Pontifice interdictum renouatum, & Regium bellum in Theobaldum redintegratum. Rex magna & ira & manu illatus, Victoriacum, quod oppidum sub ditione Blesensis erat, captum diripuit. Profana sacra'que loca sine discrimine incendit: in æde principe ad mille quingentos puberes impuberes'que promiscuè combusti, qui sanctitate templi salutem tecturi, ad ararum tutelam supplices confugerant. Mox se colligens Rex, ingenti dolore atque inde mœrore correptus, se afflictabat: neque solatijs ullis subleuari poterat: cum diuus Bernardus ad illum uenit, euocatus, quòd in eo multum diuinitatis eluceret: ac iam antea Rege Crasso quercuum (ut prædicabatur) secessuum'que discipulus, & nullo præterea præceptore doctißimus, è solitudine in celebritatem, ex umbra in Solem, sanctitatem, eruditionemq; importarat. Is tunc intromissus, ac reuerentißimè ab Rege exceptus, cum eius fletum conspiceret, causamq; doloris didicisset: Hæ, inquit, lachrymæ, nisi citò exarescant, extinguere possunt Victoriacensis incendij memoriam. Tantum ad de illis constantiam, robur'que, & ne sit uelut muliebris ploratus: uiriles ac uerè regios animos gere. Antequam læsi numinis memor ira in te se armet: quas templo aris'que intulisti faces, in templorum hostes, barbaram'que religionem uerte. Nec diffidas placabilem Deum optimum maximum hac auerti posse, antequā intorqueantur tela cœlestia, si non tuis, quæ utique nulla sunt, sed quæ eius apud te sunt, ijs è re dignitate'que illius utaris, summa etiam tua gentis'que tuæ gloria. Te creauit: ut'que clarißimo, fortißimo, inuictißimo patre nascereris, uoluit: nō ob tuum aliquod erga se meritū: quid enim tibi usquā est, quid prestare potes, quod uel nascens, uel iam in lucem editus, non acceperis: non arbitrio tuo, sed illius commodo, uicaria curatione, & fiduciaria opera usurus: &

rus: & cum repoſcet, incunctanter, ac ſi queas, etiam cumulatius,
& multiplici fœnore redditurus. Arma, tela, uiros, equos, aurum,
nomen, maieſtatem, Regnum opulentiſsimum ſanctiſsimumq; ti-
bi tradidit. Et tibi ulla ſunt potiora tandem, quàm quæ pro reli-
gione geruntur arma? Tibi ulla belli iuſtior cauſa, quàm quæ &
ſanctior? Nullusdum Regum (id quod uel fando turpe igno-
minioſum'que ſit) contra CHRISTI hoſtes in Aſiam tranſ-
miſit: et cùm tot priuatę nobilitatis proceres, tot Comites, tot Du-
ces per tot continenter annos traiecerint, propè factum eſt ut Re-
gio nomine Comitum Ducum'que maieſtas ſanctior ſit generi
humano, ac propius ad ſuperos accedat, ſe'que cælo æquet. Non
maximus ac longè primus Regum ſignum cæteris tollis, ut eos
non ſequi pudeat tuo claſsico uocitante? Non CHRISTI bel-
lum, Regis tandem nobiliſsimi ductu imperio'que geretur? non
Francicum bellum tandem erit idem quod & ſacrum? Memine-
ris ſummos Duces Reges'que ac Imperatores peccata illuſtria no-
biliſsimo aliquo & terris ſalutari facto expiaſſe. Gotthofredus Bo-
nonienſis, ut homo natus, & ipſe deliquit: ſed in noxa non obdu-
ruit animus eius: non percalluit mens peccatum cruore Turcarū,
cæde Saracenorum eluit, ea felicitate, ut fraudis memoria ſit obſcu-
ra, uirtutis laus ſempiterna in ore omnium uerſetur. Henrico
Cæſari militans, Pontificiæ poteſtati infeſto urbis Romæ mœnia
armatus primus conſcendit, ſignum captæ expugnatæ'que ab ſe
urbis reliquos tollens. In ſacroſanctam poteſtatem iniqua cauſa
pugnare nefarium ſcelus uiſum, & iram cæleſtem promeriturum,
niſi præuertiſſet: nec Henrici exitum ſibi expectandum ſtatuit, ig-
notum etiam num qualis futurus eſſet. Tria ampliſsima patrimo-
nia, & ſuum, & fratris, & matris, partim oppignerauit, partim di-
ſtraxit, ut copias piorum pluſquam pro uirili aleret. Ita qui corrue-
rat, maior excitatus eſt: Regnum'que cæleſte merendo, inter nos
etiam in terris nactus eſt. Nuper Fulco Comes Andegauenſis
nimis infeſtus diui Martini prædijs, ſacris'que facultatibus, pœ-
nas ipſe ab ſe exegit: nec reliquam modò impunitatem à Deo im-
petrauit, ſed & Rex Hieroſolymorum effectus eſt, ſumma gloria:
quandò magnificentius eſt uirtute ſacra'que peregrinatione ac-
quiri parua regna, quàm ex Regum Regibus naſci. Nec te pu-
deat horum procerum uirtutem pietate imitari. Tibi illi præluxe-
runt: tu magnis Regibus Imperatoribus'que prælucebis. Saluta-
ria præcepta dabat ſanctus uir Bernardus: ex peccato Regis cap-
tabat, ut rei Chriſtianæ conſuleretur. Theobaldus uerò Bleſenſis
domeſtici doloris memor, Regem apud proceres incuſabat:
Eum primùm cum hominibus bellum geſsiſſe, deinde in templa
numen'que tela faces'que impias uertiſſe. Illum Regem iu-
ſtum Francis habendum non eſſe, cui Deus optimus maximus
ſanctus

» sanctus non sit. Regni iure decessisse uideri, cum se suos'que in a-
» ras ararum'que supplices armarit: quas tanta religione superiores
» Reges condendas curarint, conditas'que locupletarint, ac inuio-
» latas inspoliatas'que esse uoluerint. Qui sexui ætati'que imbel-
» li, omnem exuens humanitatem, non pepercerit, eum nefas esse a-
» pud Francos Regium nomen obtinere, qui pro causis pijs, tegen
» dis'que ab impotentium iniuria infirmis inualidis'que bella ge-
» rant. se illi dicto audientem non futurum, cuius animus cæcus præ
» ceps'que feratur, qui'que coercendus magis sit, quàm regere alios di
» dicerit. Francos, aut eius, aut cæli cui ille bellum in templa inson-
tes'que sæuiens indixerit, hostes esse oportere. Non aduersis auri
bus audiebatur uir nobilissimus, summæ'que apud proceres au-
thoritatis, & quem plebs etiam obseruabat, parentem'que egentium
uocitabat ob popularitatem liberalitatem'que ac comitatem. De-
fectio futura uidebatur: continuo'que exorta fuisset. si caput rei, æ-
» mulus'que Regni in Francia ut in Anglia extitisset. Simul mortuo
» Innocentio Pontifice maximo successit Cælestinus quinque men
sium Pontifex. Lucius in defuncti locum suffectus, ecclesiæ Galli-
cæ iura instituta'que non imminuit: & sanctissimis literis Regem
proceres'que Francos sacrum bellum ut capesserent, cohortaba-
tur. Asiaticos Latinos, nisi primo quoque tempore auxilio ire
tur, barbarorum ui perituros. Bernardus, quod sui maximè mune
ris existimabat, instabat ut in hostes religionis armaretur: ea una
ratione uerecundiam imponi proceribus, quorum fides suspecta
esset, ut non modò à Rege non desciscant, sed uel religione uel pu
dore existimatione'que adducti, parentum exemplo pia induant
arma, Regem'que officiosissimè obsequentissiméque comiten-
tur. Ad hoc Theobaldum per gloriam maiorum orauit, monuit'-
» que, ut Franciæ communi matri memoriam simultatum condona
» ret. si uocem mittere posset, petituram eam ut pax domi festa age-
» retur: cædes, cruor, omnia bellorum exempla in CHRISTI
» hostes uerterentur. Quod tacens flagitaret, ipsi ut pij ciues præ-
» starent. Reges, ut homines natos, peccare grauiter posse, ac in
» homines superos'que multa impiè nefarie'que edere facinora. Quem
» uerò pœnitentia scelerum subeat, qui pietate corrigere secus facta
» contendat, eum uelut tabulas naufragij sui colligentem, non obru
» endum, cum emergat fluctibus, sed subleuandum esse. Ita agente
Bernardo Rex proceres'que obliuionem præteritorum sanxere:
ac consilia in Asiam uersa. Lucius Pontifex maximus nondum cir
» cumacto anno Pontificatus sui decessit. Eugenius in demortui lo
cum suffectus, in Franciam uenit, Ludouico Rege iam sacram mi-
litiam professo. Bernardus in Germaniam profectus, sacras habu
it conciones. Ad eius aduentus famam magnus concursus
omnis ordinis mortalium fiebat. Prædicabat iam Francos
publicè

Nota.

publicè sacram professos militiam. Ludouicum Regem sacram peram & scipionem sumpsisse: totam pubem Frãcicam arma, equos parare: se instruere, ornare que. Pulchrum Germanis, apud quos sit ingens nomẽ, cum Francis religione, uirtute, spe diuina, spe humana certare. Cæsarem ut augustissimæ maiestatis uirum, principem generi humano defendenda sacra ab Turcis causa se præbere. Iniecta igitur æmulatione inter duas fortissimas nobilissimasque gentes, certatum utri maius decus sacro bello sibi pararent: & opportunè noui oratores ex Oriente aduenerant, opem fidemque Cæsaris Regis que implorantes, & rerum Asiaticarum statum miserantes: impios recentibus uictorijs, rebus que secundis feroces, certior indies, nisi auxilio occurratur, exitio sacri Regni, & Tetrarchiæ Antiochensis imminere. Igitur incalescentia iam numine pectora facilè fuit Bernardo incendere. Franci summa in laude erant quòd priores nomina dederant in sacrum bellum. Germani, ne undique gloria uincerentur, celeritate mouendi belli palmã quæsiuere. Pontifex interea maximus Eugenius primùm Lutetiæ, deinde Rhemis conuentum egit. Multa sanctè decreta. Quædam Poretani de sancta Triade placita damnata: ipse omni crimine liberatus, nec ulla ignominia notatus: quòd & dum dies ei diceretur, sensus suos iudicio arbitrio que concilij Pontificis que moderaturum se testatus fuerat, quorum id ius potestas que foret: & decretum pronuntiatum reuerentissimè officiosissimè que agnouit: suos que Archidiaconos in gratiam recepit. Dum ea in causa diuus Bernardus scripturus calamum sumpsisset, illum dixisse Otho tradit, Scribat licet stylo ferreo, uel ungue adamantino in plumbea lamina incidat. Tristiorem exitum Abelardus ei denuntiarat, dum in Senonibus de se quæstio haberetur. Carmine quoque luserat, Aeneæ rem agi dum proximus arderet Vcalegon: eodem incendio illum mox arsurum. quo ipse conflagrasset. In Petrum diuus Bernardus acerrimè scripsit: monumenta extant. De Gilberto Otho: Sed is scriptor diuo Bernardo aliquanto iniquior fertur extitisse, ac in morte palam eadere confessus. Hæc historiæ usu nihil conferunt, nisi id, quod tamen uel maximum duco, habendum esse etiam in sacra sapientia modum. Pridie nonas Februarias signa mouit Cæsar: sexaginta millia equitum loricatorum sequebantur, ac innumerabilis alia omnis generis multitudo. Per Hungariam iter in prouincias Græci Augusti fecit, sibi fœdere ac affinitate iuncti, quòd duæ sorores illis nupserant, filiæ Berengarij Sulcebacensium Comitis. Francus Rex idibus Maijs profectus, iter per Germaniam, atque inde quà præcesserat Augustus, faciebat cum Franciæ delecta iuuentute, in comitatu habens Leonoram uxorem, quòd & à uiro rege diuelli nolle se diceret, & uidere optabat patruum Raimundum Antiochensium Prin-

tiochensium Principem, à quo uenerant oratores cum muneribus præcibus'que, ut maturaretur antè quàm res Latinorum in Syria pessum irent. Qui proficiscnbantur, ad eam pubem quæ domi sedebat, colum uelut muliercculis pensum'que mittebant: quo pudore quamplurimi præterea moti, arma sacra capiebant. Classis etiam in Prouinciæ portubus parata, ut præteruecta Italiæ oram, in Orientem transmitteret, ac cùm Rex terrestri itinere Byzantium peruenisset, ipsa quocunque ille iussisset, adesset. Scribunt nonnulli Hungarorum historici, Francum Regem per Hungariam copias ducentem, humanitate ac liberalitate cum ea gente ipsum quidem certasse: sed Borichum, qui se regiam apud Hungaros sobolem diceret, aduersarij adulterio conceptum contendebant: quiq; cum Geisa de Regno antè certasset, fugatus'que fuerat, Francorum comitatui se tunc per fallaciam intermiscuisse, si fortè rursus res mouere in Hungaria posset: Geisam Regem, cùm id comperisset, misisse ad Francos qui dicerent beneficium maleficio minimè remunerandum: apud Ludouicum Regem esse hostem capitis sui, regni que æmulum: eum comprehendendum, dedendum'que, si memores grati que esse dici que Franci uellent. Borichus ad Ludouici pedes supplex procubuerat. responsum Geisæ oratoribus, regiam, templum: pedes uerò Regum, aram uideri, unde supplices abstrahi ad supplicium nefas sit. Tunc Hungarus, Adulterinam, inquit, prolem, quæ aris (quandò aras Reges dici placet) bellum intulerit: quum sancta ecclesia nec agnoscat, nec sanctam habeat, Regem Francum tutari qui conuenit? Borichum, imminens ut euitaret exitium, dum de eius capite altercatio tenet, equo uelocissimo arrepto sibi prærapida fuga gnarum locorum consuluisse. Latinus Augustus ab Augusto Græco amplè magnifice'que exceptus, tot bellatorum agmine subnixus, moræ'que impatiens in Asiam Bosporo Thracio transijt. Res Asiaticæ alio in statu tunc erant, quàm spe præceperat. Crediderat ad primum suorum conspectum Turcas terga daturos: nec magis uim Latinorum laturos, quà Hugone Magno Gotthofredóque & Bohemundo Ducibus tulissent. Sed alia indoles, robur'que animi & consilij, alia uis religionis, numinis'que fauor fuerat priore bello sacro, ubi nullus Rex, nemo Cæsar imperabat: quàm hoc, cùm potentissimus Augustus, & nobilissimus Rex summis uiribus fieri, nihil inexpugnabile inuictumq; sibi existimabant. Sin Syria progenies eorum procerum, qui imperium Turcarũ propè euerterant, ipsi tunc Turcis impares erãt: non pietate modò religionéque animi, sed armis uirtuteq; ac consilio à parentibus degenerabat. Ioscellinus Comes Edessanus summus bello Dux, ueteranus'que Imperator, cùm æger in cubili iaceret, immensásq; barbarorum copias appropinquare haberet exploratum, iussit, filium

filium eodem nomine Ioſcellinum in eos ducere. Iuuenis tergiuerſabatur, multitudinem hoſtium horrens. Pater ſenex ægerq; lectica latus aciem inſtruxit tanta arte, ac ita milites acuit, ut de uictoria non dubitaretur. Hoſtis ſenem ipſum imperare, ac inter tela uerſari ubi primùm accepit, quem ætate ualetudine'que infirma militaribus Imperatorijs'que muneribus abſceſsiſſe crediderat, & de iuuene ſibi certam uictoriam ſpopondiſſet: ſigna conferre non auſus diſceſsit. Mortuo ſeni filius ſucceſsit. Fulco Rex Hieroſolymitanorum dum in equo leporem fugientem inſtans premens'que inſequitur, præceps in terram latus, graui ruina & in præſens ſopitus, & inter manus in Regiam delatus, paulò poſt obijt, relicto filio Balduino tertiumdecimum agente annum, & Almerico ſex annis minore. Mater Meliſcendis tutelam gerebat, ſexus quem neque hoſtes formidarent, neque noſtri admirarentur. ſimul caſus ita ferebat, ut Comitatus Principatus'que eius regionis maxima ex parte in ditione aut nouorum ſemper, aut iuuenum Latinorum eſſent, partim parentibus defunctis, partim dotalibus dominatibus: ut facillimum fuerit Sanguino Halapiano Satrapæ, qui ægrè antea ſua tutatus fuerat, noſtra ultrò inuadere, Edeſſam'que in poteſtatem redigere. Iconium etiam Satrapen ſuum habebat longè latéque imperitantem, ac noſtris hoſtem infeſtiſsimum: tantiſque opibus, ut Sultanus ſalutaretur. Prætores habebat nobilitatis Turcicæ delectiſsimos: quorum maximè fuit memorabilis Paramunis. Quarum rerum nihil animo agitans Auguſtus Latinus, tanquam impetu tantùm animi res bellicæ adminiſtrarentur, opportunum hoſtium fraudi ſe ſuos'que præbuit. Ferro, fame, errore uiarum, miſeriáque tentati. Vix decimus quiſque ſuperfuit. Cùm multorum dierum iter improuidè feciſſent, ſemper'que noua calamitas clades'que exciperet, coactus eſt Auguſtus miſeras reliquias ex hoſtico deducere. Iam Francus Conſtantinopolin peruenerat, ſummis honoribus à Græco Auguſto affectus: ubi Francicam claſſem Corcyram tenuiſſe comperit, miſit qui Rhodum eam curſum dirigere iuberent: ac ipſe in Aſiam tranſcendit, eo maturius, maioreq; fiducia, quòd fama falſò diſsipata fuerat Germanos cæde impiorum aperuiſſe in omnem Orientem uiam. Paucorum dierum Francus uiam emenſus erat, cum Fœderibus, qui poſtea Cæſar fuit, à patruo Cõrado adoleſcens mira indole miſſus occulta cum Rege habuit colloquia: quæ in uulgus edita non ſunt. Eius Comites apud multitudinẽ Francorũ in hanc ſententiã uerba facere: Non ſerus, Frãci, ueſter in Aſiã aduentus eſt: ſed noſter fuit præmaturus. Duces itinerum nobis à Græcis proceribus dati, authores fuere ne rei frumentariæ proſpiceremus, ipſi à ſe omnia polliciti. Non expedire Chriſtianis Chriſtianos fallere exiſtimabamus, animorum

harum

harum gentium ignari. Sed illi nos in solitudines, ac manus propè hostium perduxere, locorum imperitos. Exin non minus ipsi malefaciendo, quàm nos indigna patiendo, fessi, occulta fuga se ex castris, utpote qui latebras, compendiaq; uiarum cognoscerent, subduxere. Vnum solatium malorum fuit, quòd superuenit armatus hostis, ut uirtutem experti, ferro manu' que hominum homines periremus, non fame. Fœlices, qui nostrorum in acie cecidere, nec magis cruciatum hostium, quàm perfidiam harum gentium martyrio effugêre. Nos infœlices, fortissimis commilitonibus orbati: etiam ut quod belli reliquum est, prosperum cedat: id quod, dum uos intuemur, sperare incipimus: quorum uirtus tutior erit casu nostro edocta. Fxemplo uos docuimus, uoce monemus, Latini Latinos: Si quid in nobis reliquum opis est, id uobis pollicemur. Nonnulli scribunt farinæ Græcos gypsum pertritum immiscuisse, quo cum pernicie necessario ignari Latini uescerentur. Quod constat, primùm Fœdericus, deinde Conradus etiam se Francis iunxere: castra' que ultrà mota; & unà iter per aliquot dies factum. Tandem Germanus Augustus Ephesum secessit, Græcorum' que nauibus Constantinopolin nauigauit, seu per motus quòd multarum rerum egens cum exercitu lacero confecto' q; Francorum animos nondum aduersam fortunam expertorum ferre ipse Augustus non posset: seu Græco Cæsare comiter liberaliterq; reuocante: ac apud Græcum Augustum per aliquot menses mansit, maiore humanitate res Germanorum accisas prosequentem, quàm integras coluisset. Franci ad Mæandrum fluuium peruenere: pro sinuosi' que ac multiplici errore fallacis amnis traiectu cum Turcis ulteriorem ripam seruantibus congressi, prælio uicere. Inde cùm motum esset, duas in partes copiæ diuisæ. Vna præcedebat ad occupandum montem, qui non procul aberat: ut in eo summo castris locus caperetur. Cæteri satis magno interuallo sequebantur. Ascensus erat aditus angustioris. Prius agmen ducebat Gotthofredus Rhemacinus Pictauensis: qui quo arctior uia erectiorq; erat, eo rapidius celeriusq; signa ferri iubebat: ac multo ante Solis occasum peruenit ad summum uerticem, ubi metari castra iussus erat. Excipiebat uia in descensu fastigij leniter demissi: suberat' que planities. Ea uisa signis statuendis castrisq; ponendis magis idonea. Igitur illuc descensum: opus' que fieri cœptum. Alterum uerò agmen quod Rex ipse ducebat, cum tantum diei superesset, segnius incedebat: haud dubium quin priores iam iugum tenerent, ibíque consisterent, is' que finis iustus propositus' que eius diei itineri foret. Turcis in omnem occasionem intentis, consilium ex re natum est, diuina' que opportunitas uisa exercitus Francorum delendi, aut saltem insigni clade afficiendi. Eos procul abesse Francus credebat: nec fortunæ se commissuros post

Z quam à

quàm à Mæandro eos fugarat. Illi ex uno leui prælio temeritatem incuriam'que hostium auctam arbitrati locum sibi pene gerendę rei daturam, occultis itineribus aderant: & tunc repentè montis iugo occupato, præsidium ibi relinqunt, ne interclusum primum agmen ferre opem Regi posit. Cæteris copijs ex loco superiore in Regium agmen itineri non prælio præparatum, cum impetu decurrunt. Repentina res Regios perculit: Rex arma expedire, stringere ferrum iubebat: Nihil trepidatione opus esse: animi præsentiam in repentinis periculis unicum esse remedium, salutem'que: locorum angustias pro Francis esse, quæ circunfundi hostes, circunuenire'que prohibeant, cogant'que corpus corpori comminus opponi: uirum cum uiro congredi: metum ponerent, cum causa formidinis nulla iusta sit. Ita pugna anceps commissa circa regem: alijs in agminis partibus, ubi comitatus imbellis, & impedimenta, mulieres'que (nam & ipsam Reginam secutam ostendimus) intermixtę uiris fortibus, omnia interturbabant: clamore ululatu'que cuncta perstrepebant. Rex dum inconfertissimam atrocissimam'que pugnam ad suos tegendos se confert, in periculo summo fuit: in noctem tamen res extracta. ei hostes cessere. omnes circà specus, caua'que collium uallium'que, simul omnes latebræ abditi'que recessus pleni timidorum & imbellis sexus erant, quò refugerant, dum uiri fortes barbarorum impetum sustinerent. Recessu hostium in iugum perrectum, ex ignibusque subiectorum castrorum cognitum est prius agmen incolume integrum'que esse, ac ab hoste intactum. Huc se Rex cum infœlicibus reliquijs contulit: circummissi'que qui sparsos fuga colligerent. Postridie placuit regi desistere ab itinere ea parte hostium consilijs opportuna faciendo. Maritima ora petita, Attaliam'que peruentum: ad cuius rei famam classis Francica Rhodo soluit, ad Regem'que contendit. Is mari se deinde commisit: Syriam'que circunuectus tenuit. Cum ad Orontis ostia uentum esset, Raimundus princeps Antiochensium occurrit, Regem'que ac Francos Antiochiam duxit magnificentissimè, benignissiméque, cum ob affinitatem, Francicumque nomen, tum quòd in spem uenerat barbarorum imperij copijs Francorum euertendi. Sanguinus Satrapes post res pręclarè gestas, redactam'que in ditionem Edessam, omni præterea Mesopotamia recuperata, decesserat. Successerant ei duo filij, Mirmiranus in Mesopotamiam, Norradinus in Halapianam Satrapiam: qua florente, tutus Antiochensium principatus futurus non erat. Inde belli initium faciendum censebat Raimundus: suadendo, monendo, orando agebat apud regem Ludouicum, ut cum in Syriam uenisset sacram caussam religionem'que defensurus, eum hostem adoriretur, qui maximè pijs offuisset, offuturus'que esset, nisi dum Francus exercitus Franci regis ductu auspicijs'que res

in Ori-

in Oriente gerat, aut euertatur, aut uiribus ad nocendum imminutis, exanguis affectus'que relinquatur. eum tunc Francis imparem esse: illorum discessu spiritus paternos spem'que sumpturũ. Haud falsa iactabantur: sed rex Hierosolymitanus impubes, materque oratores misere, quorum Princeps Patriarcha sanctæ ciuitatis erat: qui peterent ut Francus maturaret, ac Halapianis rebus omissis, Hierosolyma religionis arcem primo quoque tempore peteret: necesse esse aduersus Damascenorum Regem bellum gerere, Hierosolymitano regno assiduum infestissimum'que hostem, qui Francorum uiribus facile tolli possit: & nisi tollatur, euersurus sacrum sit regnum. Iam uer appetebat: & Conradus Augustus classe Augusti Græci in Phœnicen delatus, ad Ptolemaidem copias exposuerat. Quibus rebus permotus Ludouicus Rex statuit Hierosolyma proficisci. Accessit quod domestico dolore urere regem posset. Dum desedit Leonora Regina inter delicias luxuriam'que Antiochensem; mulier iam castris ferro'que ac proceribus militaribus assueta, parum pudica uideri cœpit. Sed nec locus apud patruum, nec tempus tanta in rerum mole criminis discriminis discutiendi. Iam enim longinquiora nostros uocabant: quanuis enixè retinente Antiochensi repentè discessit rex, ac uix ualere iusso, nec prosequente Raimundo, nec indignationẽ dissimulante. Terrestri itinere ductæ copiæ: ubi emensæ Phœnicen, sanctam terram attigere, non ut milites, sed ut sacerdotes progredi cœpere. Summa religione occurrente Rege adolescentulo, proceribusq; Asiaticis, ac Sacerdotibus cum insignibus suis, sanctam urbem uenerabundi iniere. Nullo unquam loco plus maiestatis Latinæ fuit. Religionis sacrorum'que muneribus peractis, concilium habitum, ut communi animo consilio'que constitueretur quid ac qua ratione capessendum agendum'que pro sacra causa esset. Galliæ Germaniæq; principes regem Augustum'que comitati, conuenere, & præter Raimundum Latini omnes Asiatici proceres patresq;. Ex Italia duo legati Pontificis maximi, alter Regem, alter Cæsarem secuti: simul Hermanus Veronensium, & Amedeus Taurinorum, Gulielmusq; Montisferrati Marchiones. Feracem uallem dici uulgo placuisset, quandò mira est eius regionis ubertas. Ferratensis habebat in matrimonio Iuditham Conradi Augusti sororẽ. Fulcerio Hierosolymitano Patriarchæ omnes assensere, ut Damascum adorirentur. Anno eius seculi septimo & quadragesimo ante septimum Calendas Iunias signa mota. Monte Libano superato, in planiciem descenderunt, ubi Damascus sita. Acies structæ, copia'que pugnandi hosti facta. Mœnibus se continuit. Vrbs munitissima, instructa'que uiris, equis, armis, commeatu. Ducibus, consilio, hortos pomariaq; coniuncta muris habebat, quæ propugnaculorum loco essent, quòd aggeribus

fossisq; munirentur, turriculisq; horrerent. & uijs angustis anfractibus que inter se dirimeretur, ut ad singulos hortos tanquam ad obiectas munitiones consistendum bellandum'que esset, ac nouus semper exoriretur labor, præcipuè à monte Libano quinque millium passuum in longitudinem. hæ locorum difficultates hostem in se uertebant, antequam urbs ipsa adiri posset. Erant propugnatores impigri acerrimi'que, qui nostros eluderent. Multi temere subeuntes cecidere: nec æquo loco dimicabatur. Multiplicibus implicatarum uiarum ambagibus irretitos Barbari repentini malè multabant. Augustus Rexq; edixere, ne rari infrequentesq; nostri ignotis se committerent itineribus. Prius fossas explerent, aggeres æquarent, uias munirent, latos limites agerent: à sagittis quæ è turriculis mittebantur, obiecta testudine tegerent eos qui opus facerent. Equites omissis equis, armis fulgentibus, micantibus'que telis adsunt, si qua parte barbari opus impedire, aut semiermem peditem adoriri conabantur. Iam opus processerat, expugnati'que maxima ex parte horti pomaria'que. qui barbarorum tutanda suburbana susceperant, diffisi locis quæ inexpugnabilia existimarant, prope fluuium ea regione mœnia præterfluentem signa constituunt, ut eo nostros arcerent. Ibi Regij primùm egregiè pugnarunt: deinde missis ab Augusto auxilio Germanis intra mœnia hostem compulere: obsidereq; urbem in animo habebãt. Et iam parabant quæ ad oppugnandam usui esse poterant. Damascenos omni nobilitate Latinorum assidente desperatio cepit; faciliorem expugnationem urbis, quàm suburbanarum munitionum fuisset, ratos. De fuga consilium inibant, uiasq; intra mœnia interseps erant ea parte, quæ nostrorum castra spectabat. Latini urbem pro capta habebant. De imperio eius ambigebatur. Theodoricus Flandriæ Comes ut illa sibi attribueretur orabat: Franci, Germani, Itali'que eam illi propalam destinabant. Id ægerrimè ferebant qui Latinorum in Asia bellando consenuerant, præmia ueteranorum Ducum nobili quidem domi ac forti, sed nouo in Syria homini dari: satius esse in præsentia non recipi Damascum, quàm Latinos hos recentes. qui religionis specie cum Barbaris breui temporis spatio bella gerant, fructum percipere rerum multis annis gestarum. Hæc tacitis sensibus agitabant: & postea fuit suspicio, quosdam eorum ingentem uim auri à Barbaris clàm accepisse, ut re abiretur infecta. Fuerunt authores, ut ab ea parte quæ in septentrionem uergit, in aduersam meridiei'que obiectam castra transferrentur, quòd ea oppugnationem faciliorem dicerent, ac muri ex crudis lateribus humiliores'que forent. habita fides regionis peritis. Translata illuc castra. Longius à flumine aberant, ac è comportandis commeatibus, quòd urbs intercedebat: nec suspecta fraus fuit, nisi fame siti'que iam homines equos-

nes equosque conficiente, nec libero iam in locum piorum castrorum regressu, quod Barbari eum recuperarant, ualidioribus que firmarant munimentis: discordes que nostrorum animi distinebantur. Germanus ora maritima petita classem cōscendit, Byzantium que reuectus, inde domum rediјt. Francus quod reliquum æstatis erat, ac totam hyemem in Syria egit. Sumpta palma, quod erat sacræ peregrinationis consummatæ signum, Vere appetente classem Ioppe soluit. Cum mari ferretur, Græcorum classis repentino ac uelut ex insidijs occursu cogebatur Constantinopolim flectere. Fœlicior Græcus tanto furto, quàm Barbari uirtute, uideri poterat: sed diuturnum periculum non fuit. Latinis regium nomen, sanctum extitit. Georgius Prætor Rogerij Siculi Regis maiori numero nauium superueniens, in Prętoriam Constantinopolitani nauem sagittas aureis spiculis præfixas coniecit, atque se & ad bellum & ad pacem paratum ostendit. Huius uirtute fide que liberatus Ludouicus, in Siciliam, atque inde in Prouinciam nauigauit. Reuersus in Franciam, nihil antiquius habuit, quàm ut Leonoræ matrimonium dirimeret. Baugentiaci concilium habitum. Rhemorum, Senonum, Rotomagensium, Burdegalensium Archiepiscopi consedere. Interrogati testes: fides propinquitatis facta: constitutum, constare coniugium piè non posse: ita non sine admiratione terrarum dimissa Leonora, quam per tot annos uxorem habuerat, unde duas filias procrearat. Nec diu Regis torus cęlebs fuit. Constantiam Adelphonsi Galecorum Regis filiam uxorem duxit. Simul & religionis gratia, & ut socerum uiseret, in Hispaniam profectus, augustissimum diui Iacobi templum summa ueneratione inijt, obsecrationes que habuit. Leonoram dimissam Henricus Andegauensis uxorem duxit: is que mortuo Stephano regi, ut conuenerat, in Angliæ regnum successit: materno iure idē Rex Anglorum, Dux que Normanorum: paterno Comes Andium, Turonum, Cœnomanorum: Vxorio Comes Pictonum, & Dux Aquitaniæ. Nec pax diuturna esse poterat inter duas opulentissimas Regias, finitima que Imperia: quorum ab altero Leonora tam diues fœmina repudiata esset, ab altero excepta cultáque in delitijs haberetur. Quin ex professo bellum Henricus suscepit. Vxoris nomine Tolosatium Comitatum repetebat. Robertus Abba historicus Henrici Regis familiaris caussam eius agit: ac scribit, Raimūdum Comitem, quem magnas in Asia res gessisse docuimus, fratrem (nomen non edit) habuisse: hunc Comitē Tolosatium extitisse: eiusq; defuncti unicam hæredemq; filiam nupsisse Gulielmo Duci Aquitanorum, Leonoræ auo paterno. hūc cum sacram militiam professus esset, illum Comitatum oppignerasse Raimundo uxoris patruo Comiti tunc Fani Aegidij: qui deinceps etiam Tolosatium Comes dictus sit: & tunc Henricum ius

uxoris auitum persecutum. Contrà Monachus Andreas eius temporis æqualis, author est, non iure, sed uiribus fretum Henricum arma intulisse. Herclè mirum sit, si, ut Abba tradit, id pignus fuerit, & nō addicto, aut iuris ambigui transactio, ipsum patrem Leonoræ, atque adeò ipsum Regem Francum tunc in pari causa id pignus non luisse: cùm Leonoram in summa flagrãtissimaq; gratia, & uelut nunquam dimissurus haberet, coleretq;, ac rem præsenti pecunia redimere potuisset, gaza superante: nisi fortè quòd Tolosas filiam Crassi in matrimonio habebat, idcirco Franci æquiores illi erant. Quod constat, Henricus Cadurcos de Tolosate cepit: eosq; in fide continendos Thomæ iuris præfecto uiro sancto attribuit. Tolosam cùm obsideret eius Comitatus principem urbem, Francus Rex nihilo segnius quàm si media Francia ureretur, auxilio accurrit Comiti Raimundo sororis uiro: illumq; exemit obsidione. Post idem tempus nunqumam fida inter eos pax iungi potuit: sæpe arma posita, sæpe repetita: oppida utrinque capta: uastati agri: leuia prælia facta: dextræ interiunctæ, mox rursus enses stricti. Franci Regis frater Philippus ecclesiæ Parisiensis Archidiaconus, cùm sacra ea uacãte sede Pontifex eligeretur, Petro ciui Nouariensi cognomine Longobardo Theologorum facilè principi cessit: isq; Episcopus ab rege salutatus. Hoc animi tantùm religione: illud etiam dextra piè gestum: cùm quies ab armis Anglicis intercederet, duo Gulielmi Aniciensis Cauillonensisq; Comites, ecclesijs suis infesti, armisq; inerme sacerdotium oppugnantes, Regijs armis coërciti sunt. Aniciensi primo terrore domito uenia data, patrimoniumq; restitutum. Cauillonensis pertinacioris amentiæ uir, Cluniacenses monachos cum cruce ac uelamẽtis supplicum ad mouendam misericordiam eius occurrẽtes, indignis affecerat modis fractus armis ab rege potius quã domitus, uitã quidẽ impetrauit, sed Comitatu spoliatus. Fama celebris est, Cauillonensem Comitẽ dum frequenti procerum conuiuio epularetur, ab ignoto quodam in equo pro foribus sedente euocatum exisse: coactum'que è uestigio conscendere, è conspectu procul raptum, nec deinceps usquam comparuisse. Et Niuernẽsium Comitem immunitatis ecclesiarum hostem, obtorquente sponte se in terga uultu obiuisse. Ea in ecclesias à proceribus suscepta pugna, totum orbem terrarum non circumiuit modò, sed transgressa est: hinc Pontifice Romano, illinc Cantuariensi exagitato. Sub mortem Adriani duodeuiginti Cardinales Rolandum elegerunt, patria Senensem: is'que fuit Alexander tertius. Quatuor reliqui Cardinales intercessere: Eorum tres quartum Pontificem salutauere. Is Octauianus ciuis Romanus erat: Victor uocitari uoluit. Fœdo in urbe schismate exorto, Fœdericus Ænobardus Cæsar magnis in Italia rebus gestis Cremam obsidens, Alexandrum Victoremque

que ad se euocauit, ut concilio ab se Papiam indicto, pro imperio de controuersia cognosceret, statueret'que. Alexander imperium detrectauit. Victor iturum se quo Augustus iuberet, professus est. Cæsaris hortatu Francus & Anglus oratores misere: caussa'que adhuc ambigua, neutrum Pontificem maximum agnoscebant. Alexander à duodeuiginti Cardinalibus electus prior fuerat: sed in concilio Papiensi deerant, qui sine preuaricatione caussam eius agerent. Victoriani paucitatem suam alia ratione armabant: multitudinem'que aduersariorum (ut quos iustus numerus deficit, assolent.) coniurationem fuisse perditorum dicebant: & (quo maximè Augustum moueri sentiebant) coitionem nefariam factam contendebant, ut hostis Cæsareæ maiestatis Pontifex fieret: eos'que qui Alexandrum designassent, semper sacrosancti (his enim uerbis utebantur) Imperij Cæsarum'que iura oppugnasse: Gulielmi Siciliæ regis amantissimos extitisse: ut non immeritò Alexander, eius'que studiosi patres, Papiensi concilio, potestati'que Augusti credere se, qui rei maiestatis agerentur, non ausi fuerint, eodem & hoste acerrimo, & iudice prius capitis sui quàm honoris usuri. Fœdericus uerò rem suam summam agi arbitrabatur. Francus cognita eius cupiditate, Alexandro animum adiecit: eiq; author fuit, ut in Franciam confugeret. Altero sedis suæ anno classe Siciliensi in prouinciam uenit: atque inde Claromontem profectus, ibi concilium, deinde in Turonibus alterum habuit. Authoritate Franci regis adducti Hispani, Hungari, atque adeò Angli legatos misere. Papiensis concilij, ac Fœderici, qui Victorem ad se profectum adorarat, acta damnata: Alexander Pontifex salutatus. Pius in Alexandrum Anglus: ut etiam extra terrarum orbem procella ecclesiam incesseret, in Thomam sanctum uirum tunc Pontificem Cantuariensium sæuijt: qui exagitatus exul'que in Franciam ad Alexandrum se contulit: edidítque complura capita perditissimorum institutorum, quæ quia non seruasset, preceps è sede Anglia'que exactus esset ab rege suo Henrico. Pontifex uirum sanctum in honore gratia'que habuit: & Francus Rex obseruauit: ac per oratores de eo reducendo egit. Aegrè id impetratum. Septimo quàm exulare cœperat anno, Philippo Flandriæ Comite, qui defuncto Theodorico patri successerat, prosequente, in patriam restitutus, martyrij lauream cruenta morte nactus est. Defuncti memoriam sacrauit Alexander in Italiam regressus: aræ'que nomini illius iam diuinitatis signis elucentis dicatæ. Rex Francus ad eius mortui conditorium uenerandum in Angliam transmisit, quem modò extorrem miseratus, ope subleuarat. Rex Henricus insons uideri uoluit: missis'que ex urbe amplissimi ordinis legatis ad quæstionem habendam, se purgauit, per sanctè iurans neque iubente neq; sciente se occisum sanctum uirum.

Cùm uiuo ſimultatem exercuerat: ſede exturbârat: in exilium egerat. Iuſſus eſt ad id expiandum ducentos equites continuò ad ſacrum bellum armare: ac operam dare, ut ipſe quoque ſacra induerat arma, cùm Barbaráque pugnaret religione. Sed ſic quoque mortuo pœnas dedit, non modò alienos, ſed filios, hoſtes expertus. Henricum filium pubeſcentem coronandum, Regemq; ſalutandum curauerat. Re, non nudo nomine imperare regnareq; uolebat, & æquas cum patre partes ſibi arrogabat. Pater contrà & Regio nomine, & ſpe Regni contentum eum eſſe oportere cenſebat. ſin contumacius ageret: cùm quatuor eſſent fratres, proximum illi ætate Ricardum obijciebat: fœdus' que cum Rege Franco inijt, atque affinitatem inter Regias. Margarita immatura uirgo filia Franci Regis ſeni Henrico Regi data eſt, uti ea ſeruaretur quoad matura uiro foret. tunc cui Angli Regis filio iuncta matrimonio foret, is patri in ſummam rerum ſuccederet. Diuus Thomas pœnas ab Henricis Regibus patre filió que exegit. Puella nimis diu ab Henrico ſene ſeruabatur, nec eius, ubi maturuit, copia cupido & regni & ſplendidiſsimi coniugij iuueni Henrico à patre fiebat: adeò ut atrox fœdáque ſuſpicio exoriretur, nuptias filij patrem ipſum inceſtum ſuum feciſſe. Conuenerat etiam inter Francos Angloſq;, ut Giſortium neutris pareret: id Templariorum aliquis uelut ſequeſter fiduciarius' ue haberet, quoad de controuerſia diligentius caueretur, ſtatueretúrq;. Henricus Rex Templariorum ornatu ſuſcepto Giſortium ingreſſus, ſeq; Templarium ferens, præfectum præſidiumq; oppido impoſuiſſe à quibuſdam traditur. Filius à patre defecit ad Francum Regem: ab eo gener beneficiariusq;, ac adeò Normaniæ Dux ſalutatur. Hinc auctus ad patrem redit: ab eoq; Margaritã extorquet, eamq; ſibi matrimonio iungit, exprimitq; à patre, ut Angliæ proceres in uerba ſua iureiurando adigantur. Pater filium Ricardum ſuis incrementis auget. Ducem Aquitaniæ dicit: ac in eam poſſeſſionem mittit. Is cum Comite Toloſatium tranſigit, ut ſe ipſius beneficiarium profiteretur: ipſe in Regis Franci uerba iurauit. Simultas inter patrem filiumq; recrudeſcit. Stat ſententia patri, omne imperium ac ſummam rerum filio, dum uita ſupereſſet, non tradere. Conuenit, ut certum pondus auri filio erogaretur in ſumptum ſplendoremq; uitæ, ac maieſtatem nominis tuendam. Longa patris uita filio, ut maturus Imperio filius, patri ſeni grauis erat. Anglo multitudo flos' que ætatis filiorum ſolicitudinem attulit. Francus multo ætate prouectior, ex uno atque altero matrimonio binas filias procreârat, nullos' dum filios, quorum erat appetentiſsimus tertium coniugium exacta propè ætate uelut diuinitùs uoti eum compotem fecit. Ex una Leonora Henricus ſuſtulit Henricum, Ricardum, Gotthofredum, Ioannem, hos quatuor: ac to-

ac totidem puellas. Prima Caſtulonenſi Regi, unde Blancha diui
Regis mater edita: Secunda Siculo: Tertia Saxoniæ Duci, unde
Otho Auguſtus: Quarta Toloſatium Comiti Raimundo Rai-
mundi filio, nupſere. Francus ex Leonora genuit Mariam &
Aliſam. Illa Henrico Tricatium, hæc Theobaldo Carnutum
Comitibus nupſere. Ex Conſtantia Hiſpana ſuſcepta eſt Margari-
ta, quam oſtendimus iuueni Henrico nupſiſſe: ac Adela, quæ Ri-
cardo eiuſdem Henrici fratri deſpondebitur, utroque hoc matri-
monio infœlici. Ex partu deceſsit Conſtantia, nondum circum-
acto altero matrimonij anno. Tertia uxor ducta Adela filia Theo-
baldi Comitis Campani: publicisq; obſecrationibus ac uotis tan-
dem proles uirilis nata, Philippus cognomento Auguſtus: ſub cu-
,, ius ortum per quietem uiſus eſt rex uidere filium ex ſe natum cali-
,, cem humano ſanguine proceribus miſcere. Ex eadem Campana
procreata Hagnes Auguſta Græcorum futura. Anno eius ſecu-
li tertio & ſeptuageſimo Stephanum Sacri Cæſaris Comitem in
Aſiam Ludouicus Rex cum ſacro auro, quod populares, ut cuiuſ-
que animus religióque ferebat, contulerant, miſit, ut ſenex Lati-
nos Aſiaticos eo ſubleuaret, quibus ipſe ætate florens, armis ac
ac longinqua militia opem tulerat. Secundum eius ex Syria diſceſ-
ſum ferox Norradinus Halapianorum Sultanus Raimūdum An-
tiochenſium principem, ſuſcepto ex Conſtantia Bohemundo ter-
tio, fines Antiochenſium tutari uirtute conantem, prælio intere-
mit. Conſtantia uiduitatis diuturnæ impatiens, Caſtellionenſi
Reginaldo nupſit, qui ad adoleſcentulum Principem regeret, reſ-
que adminiſtraret. Vir erat bello egregius: nec ulli ignauo eſſe li-
cebat. Non agri modò infeſti ab hoſte erant, ſed & in urbibus in-
ſidiæ proceribus ſtruebantur: nec ullus locus tutus: nullum tem
pus metu uacuum. Nec tam magni Reges Imperatoresq; formi-
doloſi erant, quàm Aſſaſsini: gens obſcura. Decem omnino in-
colūt oppida circiter ſexaginta uirorum millia. Phœnicibus tunc
,, contribuebantur. Eadem ferè in regione fuere Eſſeni, quos, ut
,, Plinius tradit, nocentes fugerent: quique ſine pecunia & fœmi-
,, na duabus generis humani peſtibus degerent. Sed Aſſaſsini ex
Perſide profecti creduntur: receptaq; Mahumetis perſuaſione, ſan
ctiſsimi omnium à Barbaris exiſtimabantur: nec qua cæteri mor-
tales cupiditate honorum dicūtur: ipſi inter ſe maximè unanimes:
nulla de Imperio magiſtratuq; ambitio: ſummam arbitriumq; re-
rum non nobilitati ſanguiniq; cōmittunt: quem uirum optimū iu
dicârint, eum ſibi præficiunt, ſenioremq; ac Arſacidam uocitant:
eóque nomine contentum, cæterorum curam gerere iubent: &
ut illum in commune conſulere uolunt, ita ipſi ea opinione imbu-
ti ſunt, ut ſibi perſuadeant, in rebus humanis nihil antiquius
eſſe, quàm pro publica ſalute, cùm tempora poſtulent, mortem

oppete-

oppetere. Eorum alij alias linguas à pueris edocentur; omnes ita animo affecti, ut cælestem immortalitatem adepturos se munere numinis confidant, si hæresis suæ quasi communis commodi sanctitatisque hostes occiderint. Cui prouincia euenerit alicuius è nostris proceribus interimendi: is ut unus è nostris se nostrorum turbæ immiscens, per fallaciam cædem facit, sibi minimè parcens, gnarusque sibi statim occumbendum esse. Sic Raimundus Comes Tripolitanus, quòd eis infestus esset, Tripoli à duobus Assasinis confossus, cæterorum curam acuit, ut custodes corporibus suis adhiberent. Balduinus Rex ubi primum adoleuit, ac sui potens fuit, res gerere cœpit. Ascalonem obsedit. Auxilia mari ab Aegyptijs obsessis ferebantur. Terra Norradinus opem ferre quacunque ratione contendebat. Eius incrementa suspecta fuerant quæ superstitionis proceribus, & maximè omnium Ainardino procuratori Regni Damasceni, uiro acerrimo: quo mortuo ignauus imbellisque illius gentis rex uilior popularibus esse cœpit: aduenientique Norradino, quem dignum summa rerum ducebant, ciues portas patefecere, suumque eum regem salutauere: fuga sibi cum paucis ignauo rege consulente. Iudicium Regiæ urbis, cæteræ urbes in illud contributæ regnum secutæ, deditionem fecere. Impiger experiensq; uir, ac recẽtis imperij accessione ingens nondum uirtuti fœlicitatiq; suæ modum statuit: utq; nostros ab Ascalonis obsidione auerteret, urbem Paneadem piam oppugnat: ira propiore metu nostros ad sua tutanda redituros. Id consilium robore Latini nominis ictum. Nostri quòd turpem ab infecta re discessum, & moram periculosam arbitrabantur, sumptis ueluti nullo reliquo consilio animis, tanto impetu admotis operib. urbem aggressi sunt, ut oppidani & ipsi abscissa omni alia spe eruptionem magna manu fecerint, ac propè sit æquo prælio dimicatum. Tandem cunctis ferè qui eruperant, cæsis: qui superfuere, de conditionibus dedendæ urbis agere cœpere. Conuenit, ut sublatis reb. suis in Ægyptum migrarent. ciues incolæq; ac præsidium ignari fuerant obsessæ Paneadis ad nostros reuocandos: & nostri omnia per exploratores comperta habebant: eamque ob rem & celeritatem adhibuerant, & Ascalonitis ultima captarum urbium exempla sibi suisque ab irato hoste expectantibus, æquiores leges dedere. Patria extorres, à Latinis tuti fuere: à Turcis in itinere spoliati sunt omnibus fortunis, quibus hostis pepercerat: miserabiliq; agmine dispalati, quò quenque casus tulit, concessere. Exin Paneadem mota castra. Cùm Norradino Latini atrox prælium inire. Templariorum uirtus excellens fuit. Gloriam hoste fuso, fugato, castris exuto, sibi peperere. Inclytum Balduini regnum fuit, tantoq; terrori Ægyptijs, ut Alexandrinos cẽgerit annuum uectigal pacisci, pensitareque. Obijtque summa in gloria anno

eius

eius seculi tertio & sexagesimo. Successit frater Almericus: in cuius recentis regni rudimento Ægyptij sustulere animos: ac domestico bello, quia externus hostis aberat, laborare cœpere. Sultanus Habeis Nosedorinum filium Antistitem Ægyptiacæ superstitionis efficere contendens, coniuratione perditissimorum hominum facta Calipham interemit, regiáque occupata, gazam inuadit, ratus se rerum diuinarum humanarum'que dominum. cùm qui à nefarijs consilijs integri erant, indignitate sceleréq; permoti, armis correptis regiam circunsistunt, ac irrumpere conantur. Ille nummos magniq; precij res in furentem turbam spargit: ad quas rapiendas cùm positis armis undique certatimq; ruitur, parricidæ locum tempus'que nacti euasere. Cùm in tuto sibi esse uideretur, insidijs Templariorum nunquam conquiescentium excepti: cęteri occisi. Nosedorinus uiuus cũ magna gemmarum margaritarumq; ui captus: quem paulo pòst Ægyptij ingenti auri pondere de Templarijs redemere, ac exquisitissima supplicia de eo sumpsere: aduerso apud nostros Templariorum rumore, quòd is iuuenis se iam catechumenũ professus diceretur. Mox maior rerũ moles in Ægypto insecuta. Darganus nouus Sultanus uectigal Almerico Regi pendere abnuebat, qđ Balduino Regi spoponderãt Alexandrini. Rex contẽptu sui id accidere arbitratus, summos Duces, ac utriusq; militiæ magistros (nã Teutonũ nomẽ adhuc obscurius erat) secum duxit, ut nihil nisi eis authoribus ageret molire tur'ue. Consilium prudens fortuna secuta est. Victus est tanta Ægyptius clade, ut deplorata spe armis Latinorum obsistenti, in superiorem Ægyptum refugeret. Insequi trepidos, & uictoria uti ardebat Rex, castraq; promouerat, cùm hostis locorum beneficio se texit. Aggeres Nili interrupit, camposq; aqua immissa operuit. Non cedebat tamen animus regis necessitati: suorum uoluntati cessit: eorumq; hortatu domum redijt: nec multò post fortuna tulit, quod uires consiliumq; ferre non potuerat. Sauar Dargano exortus est æmulus, Sultanumq; se dictitabat. acie uictus, se ad Norradinum contulit, ut eius ope bellum redintegraret. Ille Syracoñum genere Medum militum suorum magistrum misit. Quo nouo summoq; metu perculsus Darganus, quod antea cùm de una re ageretur, nullo terrore permotus expugnari potuerat ut non denegaret, tunc alterius causæ respectu ultrò Regio obtulit Almerico: uectigalisq; exigendi iure restituto, pacem exorauit, utq; sibi Latini auxilia mitterent. Eorum ope fretus, signa cum Medo, qui iam in Ægyptum cum Sauare descenderat, contulit, uicitq;. Dum Almericus altero regni sui anno, qui fuit eius seculi quintus & sexagesimus, in Ægypto res benè ac fœliciter gerit, in Tetrarchia Antiochensi clades accepta. Norradinus cum nostris signa contulit. Dum eorum uim non sustinet, arte uicit. Cessit, ac

in loca

in loca iniqua nostros temerè insequentes pertraxit. Capti summi uiri fuere, Bohemundus tertius Antiochensium Princeps: Raimundus Comes Tripolitanus Raimundi filius: Ioscellinus tertius Ioscellini Comitis Edessani filius. In Ægypto Darganus uirtute nostrorum uictor, mox à quodam suorum occisus est. Tunc Sauar, qui latebris uitam texerat, in lucem reuocatus, urbem regiam ingreditur, à ciuibus mutatione temporum mutatis animis receptus. Ea urbs orbis terrarum maxima est. Chaere ab incolis uocitatur: qua uoce uictrix significatur. Anno Mahumeticæ superstitionis trecentesimo & duodeseptuagesimo eam Ioar Sultanus, multiplici uictoria inclytus condidit, decem millibus passuum à uetustissimæ nobilissimæq; urbis Memphis uestigijs: ut indigenas tradere author est Tyriorum Pontifex. Latini Chairum uocitamus. Ditiores beatiores'que quàm fortiores sunt Ægyptij. Syraconus summus bello Dux, qui cùm Sauare in Ægyptum descenderat, qui'que fratris nomine Negemendi filium Saladinum secum haberet, adolescentem miræ magis quàm sanctæ indolis, & quantælibet fortunæ capacem, suum illud suorumq; Regnum facere contendebat. Aduersus tantum hospitem, sed iam hostem, coactus est Sauar Almerici opem implorare, uectigal'que pacisci, quod cum Dargano conuenerat. Virtute nostrorum pulsus Ægypto Medus. sub quod tempus Norradinus cladem accepit. Eum Gotthofredus Comitis Engolismensis frater, & Hugo cognomine Brunus Lusinianus in Tripolitanorum finibus fuderunt, fugaruntq;: ac ne Ægyptum respicere posset, ad sua tntanda totum auerterunt. Nec iccirco Syraconus conquieuit: multum animo consilioq; ualuit: Calipham Baldacensem adit, adorat, hortatur ut meminerit se unum iustum legitimúmque Mahumetis successorem esse, quem oporteat iura orbi terrarum dare, Ægyptiorumq; nefariam audaciam in ordinem cogere, qui Calipham Antistitemque suum domi habeant. Effœminatissimam gentem à uiris edomari facilè posse. His lætus ille, talem'que uirum sibi diuinitùs datum ratus, militum eum etiam suorum Magistrum creat: ac uelut sacro eius superstitionis edicto iubet, quibuscunque Mahumetis nomen cordi uenerationiq; sit, Medo Duce res gerere. Id bellum ingens, memorabileq;. Latini arma in Orientem tulerant: nunc Oriens ad meridianum imperium euertendum armatur. Omnium mortalium animi in expectationem erecti. Barbara religio, quæ totum propè terrarum orbem uanitate occupârat, impleratque, duas in partes diuisa inter se decertabat. Caliphæ de principatu rerum'que summa armis contendebant. Pij spectatores alieni belli esse poterant, magno suo ex mutuis illorum incommodis bono. Almericus ex fœdere Sauari Caliphæ'que Ægyptio prẹter ipsorum spem auxilio iuit, uectigales suos defensurus à Medi ui,

dii, quem non dubitabat Imperij cupiditate agi: ac Latinis magis, si uinceret, quàm Ægyptijs formidolosum fore. Ausus est etiam, ut uniuersam eam regionem in fide officioq; contineret, ad urbem usque regiam ducere, claustra Nili emissariaq; nihil ueritus, quòd Caliphæ filium Sauaremque ad se profectos in potestate haberet. Affuit continuò Medus. Pugnatum. uicti magna cæde hostes ea parte cui Syraconus præfuit: Saladinus parte sua parua cæde facta, aliquot nostrorum proceres circunuentos cepit. Ad hoc Alexandrini ægre ferentes se Latinorum uectigales dici, regressum Saladinum mœnibus cum præsidio recepere. Præclarius erat antiquiusq;, talem iuuenem, quàm patruum quanuis magnum uirum uincere. Obsidebatur igitur oppugnabaturque à nostris Alexandria. Saladini animus inexpugnabilis. Ciues primùm feroces, deinde animis corporibusq; deficiebant. Patruus in superioribus Ægypti partibus restiterat ad distringendos hostes, si ab obsidione Alexandriæ absterrere nostros posset. Vbi id non procedit, ne præsidium egregiusque iuuenis periclitaretur, leges accepit. Captiuos reddidit, deduxitq; exercitum. Almericus cum gloria domum redit. Nec diuturna pax mansit. Accidit fama, Sauarem occultum fœdus cũ Medo aduersus nostros icisse. Almericus in Aegyptum redit. Pelusium ui capit, diripitq;. Chario copias admouere audet. Perculso Calipha Sultanoq;, nec ullas leges abnuente, conuẽnit, ut uices centena millia nummûm aureorum penderentur. Ducenta millia præsentia numerata: continuò reliqua solui ex fœdere oportebat. Aegyptius datis ad fidem faciendam obsidibus, tempus terebat, pecuniam tam grandem breui cogi non posse dictitans. Consilium erat, ut nostros tempore interposito incautos opprimeret. Iam Medus appropinquabat. Almericus antequam duobus exercitibus circunueniretur, Aegypto decessit. Syraconus uelut uindex ab Aegyptijs excipitur, Sauaremq;, ubi primùm opportunum fuit, occidit: à Caliphaq; Sultanus salutatus, ante circumactum annum obijt. Succedens Saladinus per simulationem adorandi Chairensis Antistitis introductus, eum manu sua claua quam ueste abdiderat, stratum intercmit. Id Orientalibus Barbarorum regionibus, Antistique Baldacensi mirè lætum gratumq; accidit: ac uiam Saladino muniuit ad Imperium in immensum propagandum. Is die lustrico, cùm infans ex ritu Barbaræ religionis circumcideretur, Iosephus uocitatus fuit, nomine Iudaico etiam à Saracenæ superstitionis hominibus plerunque usurpato: postea Saladinus dictus, hoc est Latina interpretatione corrector legis. Nec Occidentales Latini, quanuis domesticis rebus occupati, immemores orientalium procerum erant: eos Francus Rex Anglusque certatim pecunia supplementoque iuuabat, illis rebus ruituris, nisi aliunde sub-

leuarentur. Hi quoque proceres quos in Tetrarchia Antiochensium captos à Narradino ostendimus, domum reuertêre, partim magno redempti, partim obsidibus de reliqua pecunia tantisper datis. Rex Almericus anno eius sæculi tertio & septuagesimo decessit: eius filius Balduinus successit, tertiumdecimum annum agens, & elephantia laborans. Authoribus proceribus procuratio Regni demandatur Raimundo Comiti Tripolitano soboli Raimundi, qui principio belli sacri præclara edidit facinora, ipsi summo Duci: simul Balduinus maiorem sororem Sibyllam, Gulielmo Gulielmi montis ferrati Marchionis filio, è familia Germanos Augustos Francorum'que regiam propinqua cognatione contingente, in spem sacri regni accito collocauit. Iuuenis tertio pòst mense obijt, uxore grauida relicta, unde ortus Balduinus. Mortuo Norradino, Saladinus regno Damasceno, ac ijs oppidis ubi asseruabantur qui Latinorum obsides apud Norradinum fuerāt, potitur. Ad hoc aliquot Arabiæ urbes ultrò se ei dedidere. Ardebat cupiditate imperij, gloriæ'que: nec ei fortunæ deerat. Acer, impiger, solers, audax, liberalitate mira, in acie ferox, in uictoria mitis: nulla cordi uoluptas, nisi dominatus augendi: animo uerius magno quàm pio. In Orienti uniuerso iura ut daret, id contendebat, id elaborabat. Melesala Norradini filius Halapiæ degebat, longè late'que imperitans. quem euerti, ac Orientis opes Ægyptijs Saladinoque iungi, haudquaquam è re nostra erat. Tripolitanus opem iuueni ferre parabat: Saladinus per oratores, Quid me, inquit, in hostes meos arma ferentem, in te unum uertere statuis? Tendere me quò animus meus fert, patere. Sin ex alieno bello præmium appetis, habe quod maximè concupiscere potes. Reddo tibi nobilissimos uiros, quos de reliqua pecunia obsides, ac potius capitis tui uades habeo, in quos te hoste sæuire iure belli possem: ut scias me non modò tecum pacem sanctam uelle, sed quas Martis ui passi fueratis calamitates, eas eo loco collocare, ut nunquam accidisse uideantur. Placuit incruenta merces Tripolitano. Ea initio læta fuit nostris, quòd fortissimi uiri obsides redire. Saladinus Melesalam reliquo imperio exuit: Halapiam tantùm illi ac Arethusam reliquit: acita supplicem, nec ullas conditiones pacis aspernatum, in societatem armorum aduersus Latinos adsciuit. Anno quarto regni Balduini Philippus Comes Flandriæ in Syriam profectus, Ptolemaidem classe tenuit. aderant etiam nobilissimi Græcorum Augusti oratores: agitariq; cœpta consilia, ut bellum Ægypto inferretur. Nec id hostem fefellit. eò se recepit, copiasq; undique coëgit. Nostri cogitationem Ægypti deposuere, ac propius bellum suscepere. Flandrus sacris locis conspectis, ne peregrinatio ea nulli usui religioni foret, iunctus Tripolitano, ac Magistro Hospitalariorum,

riorum, & magnæ parti militum Templariorum, Antiochensium fines ingressus, Bohemundoque assumpto, Arethusam obsedit. Regni Hierosolymitani, ac recentium ex Europa Latinorum uires oppido illi assidebant. Diuina occasio uisa Saladino uacuum milite Hierosolymitanorum regnum occupandi. Numen mentem fœlicitatemque in præsens adolescentulo Regi dedit, qui ante plenam pubertatem repudiatis ætatis rectoribus, tutelam recepit: obsecrationes habitæ: constitutum, ut ea sacrosanctæ Crucis pars quæ in sancta urbe reuerentissimè asseruabatur, in hostem ferretur. Ascalonem itum: quò non dubitabant Barbarum copias ducturum, si urbem bellicis rebus opportunam recipere posset. Saladinus ex Ægypto mouit: per Arabiam iter fecit: ac ad urbem Larin, quod grauissimum impedimentorum erat, reliquit: uigintisex millia equitum secum duxit. Vbi uentum in hosticum est, agros populatur: pecora abigit: agrestium cædem facit: uillas uicosque incendit: nulli omnium rerum parcit, in quam ferrũ ignisue sæuire posset. Relictis à tergo duabus urbibus Gaza & Darrhis, in Ascalonitarum fines eandem fœditatẽ infert. Rex ante urbem Ascalonem castris in aperto positis, non audebat longius progredi: ac omnibus uiribus agros populationibus incendijsque prohibere, cùm omnis atrocitas indignitasque ab hoste oculis obijceretur. leuibus certaminibus procursationibusque certabatur. Sub noctem etiam in urbem se recepit, non dubius obsessurum eam Barbarum. Qui quòd nostri pugnam detrectarent, ferocior factus, multas passim manus ad campestria omnia euastanda dimisit. Ea fuit ingens clades: nihil in planitie tuti erat: ad montanos etiam terror perueniebat: ac qui Hierosolymis erant, quòd nullum inesset præsidium, de fuga, si quà euadere possent, cogitabant. Balduinus ut repentinus Saladinum nihil tale expectantem opprimeret, Ascalone copias eduxit: per maritimamque oram itinere facto, quod spe præceperat, dispalatos hostes inuenit. Saladinus signum dedit, ut omnes undique concurrerent. Latinorum equites trecenti septuagintaquinque omnino erant: in quibus Odo à Fano Odemari magister Templariorum cum octoginta sui ordinis equitibus. Peditum certus numerus non traditur: non magnam manum fuisse authores significant, quòd res fœliciter gesta miraculo eis fuerit, ac sacrosanctæ Cruci quæ sub signis ferebatur, accepta referatur. Recurrebant ad signa hostes: pugnabaturque iam æquo certamine. Tãdem ad Latinos inclinauit uictoria. Cædes Barbarorum in acie ingens facta: in fuga etiam cecidere non pauci: omnes armis exuti. Saladinus ipse incolumis euasit: reliqui ferè omnes fame, ferro, frigore (brumæ tempus erat) absumpti. Mamaluchorum (id militantium seruorum apud eos nomẽ est) iactura luctuosissima Barbaro extitit. Author est Tyriorũ

Pontifex eius belli æqualis, Turcarum Satrapas, ac nobilissimos quosque, qui lingua Arabica Emiri uocitentur, seruos siue bello captos, siue emptitios, siue uernas assuefacere disciplinæ militari: ac ut cuiusque profectus animi indoli suæ fuerit, ita eos honoribus, stipendiisque ac fortunis augere. Horum Volonum delectissimis custodiam corporis sui credebat Saladinus: hoc erat eius in prælio corporis præsidium. Nec hi nisi reliqua omni acie fusa cessere: nec Saladinus nisi nudatus fortissimo fidelissimoque præsidio finem pugnandi fecit. Ab Arethusa uerò robur Latinorum ueterum nouorumque re infecta discessere. Anno insequenti Odo Templariorum magister ab hoste captus cõiicitur in atrocem custodiam: ibique enectus. Rex ægrè fuga se in tutum recepit, maiore alioqui ignominia quàm clade. Sæpe bellum intermissum: repetitumque. Fusus fugatusque à nostris Saladinus, ne uictus omnino diceretur, in Mesopotamiam duxit. Exegit Norradini fratrem: nec Edessam modò, sed & Carras Parrhiamque recepit. Ad Indos usque propagasse imperium dicitur, ut facilis de nostris postea uictoria illi extiterit. Dum ab hoste tanto quies erat, Balduinus sororem uiduam Vidoni Lusiniano è summa Pictonum nobilitate collocauit: sub quod tempus Ludouicus Rex Francorum, cùm in Franciam ad id uenissent nobilissimi Græcorum proceres, filiam Hagnen octo annos natam. Byzantium misit ad Emmanuelem Augustum, ut eius filius Alexis tertiumdecimum annum agens, ubi primùm per ætatem liceret, illam sibi matrimonio iungeret: interea sponsalia celebrata. Regia urbs dies festos egit quàm magnificentissimè lætissimæque potuit, gens ea tempestate & opulentissima, & scientissima. Puer Alexis Hagneque puella diademate exornantur, Regesque authore Augusto salutantur. Maria filia Augusti iam nubilis tanto in rerum splendore, negat patri se ulli nisi Regi Regisue filio nupturam. Lætus senex Rainerium Gulielmi Montisferrati Marchiõis filium, cuius frater paterno nomine Gulielmus filiã Almerici Regis Hierosolymitani in matrimonio (ut ostendimus) habuerat, generũ destinatum, Thessaliæ Regem designauit, eúmque ac filiam corona deuinxit. Frãcorum quoque Rex Ludouicus PHILIPPVM filium coronandum curauit maximo procerum conuentu Francorũ Anglorũque, quo iuuenis Hẽricus Rex, idẽ Dux Norma-

Normaniæ, beneficiarius Regiæ Francicæ, affuit regio comitatu: Ludouicus rex anno inſequenti, qui fuit eius ſæculi octogeſimus, deceſsit: nec multo poſt ſenex Auguſtus Græcus moriens impuberi filio tutorem reliquit Alexin fratris filium. Regia urbs plena Latinorum conſpiciebatur, quod Emmanuel eorum amantiſsimus fuerat: illorum uirtutem, fidem'que egregiam & ciuilibus & bellicis præcipuè rebus expertus, eis ſummos honores habuerat: commodis eos auxerat. Francicæ nobilitatis non contemnenda manus cum Hagne uenerat: ex Italia cum Rainerio iuuentutis flos profectus fuerat: aderant & ſuorum quiſque negociorum mercaturæ'que cauſa multa millia. In aula apud utrumque Alexin pupillum tutoremꝗ plus Latini quàm Græci poterant: ciues ægerrimè ferebant alienigenas ſibi præferri. Andronicum, quem Emmanuel Auguſtus, quod patruelis eſſet, multis ſceleribus obrutum uenia donârat: Pontóque præfecerat, ad res capeſſendas euocant. Cùm copijs Barbarorum affuit. Alexin tutorem captum, ne uir deinceps foret, exectum, luminibus priuat: pupillum Auguſtum in propinquum mare præcipitat. Latinorum cædes tota urbe fieri. Viri fortes armis correptis, cùm occupare tenereꝗ urbem nominis Chriſtiani maximam nõ poſſent, triremes ad uigintiquinꝗ inuadunt, quæ in portu ſtabant: hiſꝗ potiti, per Boſporum, Propontidem, atque inde Helleſpontum, continuoꝗ Aegæum mare inuecti, quicquid oræ maritimæ legebant, urebant: nulli rei, nulli mortalium per iram parcentes: & Regiæ urbis ciues in eos Latinorum qui reliqui Byzantij erant, nec ſibi conſulere poterant, ſæuierant: ac tantùm Rainerio deprecatrice Maria pepercerant: ſimul Hagnem iam Auguſtam ſalutatam Andronicus, qui eueſtigiò purpuram induerat, colebat: ut ubi adulta eſſet, eam matrimonio ſibi iungeret, nec Francos aſſumeret ex profeſſo hoſtes. Sed ab ſuis euerſus eſt. Eius ſuperbiæ crudelitatiſꝗ continuò Græco tædere cœpit. Iſacium ſtirpis Cæſareæ uirum ex Peloponneſo ad nomen ingens capeſſendum uocant. Ab hoc Andronicus purpura uitaꝗ exutus. Hieroſolymis uerò Rex Balduinus minorem ſororem Eliſam octo annos natam Hemfredo Toronienſi (Phœnicum id oppidum eſt) uxorem deſtinat, fide nuptiarum interea data. Huius adoleſcentis pater Magiſter equitum ſacri regni fuerat, ſummus bello Dux: nec ipſe indole degenerabat: ſed procurationem Regni Luſiniano Rex dedit: & non magno interiecto temporis ſpatio, adminiſtratione rerum illum ſubmouet: Balduinum'que admodum puerum ſororis maioris filium coronandum curat: aliquot'que prælia uario euentu ipſe cum Saladino conſerit, re ſumma nunquam in diſcrimen adducta. Barbarus aliunde creuerat. Mortuo Norradini filio Halapiam obtinuit: ac ne quid uirium illi deeſſet, fortuna etiam fœlicitatem attu

lit. Nostri domesticis malis laborabant. Raimundus Tripolitanus Regi iniquus erat, nec ad edictum conueniebat. Secundæ ab Regio genere maiestatis erat. Tripolitanus Comitatus ei uetus patrimonium erat: iure uxoris Tiberiensem Comitatum Galilæamque obtinebat: ac fuit cùm Saladinus pactis sanctéque seruatis cum illo inducijs bellum cum rege gereret. Rex nihilo secius anno eius seculi quinto & octogesimo moriens, Balduino sororis filio regi salutato rectorem procuratoremque rerum Tripolitanum dedit, memor nobilitatis magnitudinisque uiri. Sed fata Hierosolyma appetebant. Paucis mensibus superstes Balduinus auunculo fuit. Eo defuncto Sibylla redditam sibi à Templarijs Regni coronam, quam filius eius frater que ac pater auusque gestassent, marito suo Lusiniano imposuit. Continuò renata simultas inter nouum regem omnia ad se reuocantem, ac Tripolitanum maximam rerum partem capessere solitum. Quam rem ubi primùm Latini in Europa accepere, res Orientis pro deploratis habuere. Nec unus metus. Apertum odium minus offuit: simulatio gratiæ reconciliatæ res euertit. Barbarus obsidebat Tiberiadem. Ne urbs nobilis socia amicaque amitteretur, auxilio eundum erat, Tripolitanus se Regi coniunxit, uultu (si eo animus æstimetur) amicissimo. Mille quingenti circiter equites, quindecim millia peditum censebantur. Hostes non minoribus quàm quantis ad Ascalonem pugnauerant copijs aderant. Sacrosancta Crux uelut fatale pignus sacri regni iam manibus minus sanctis tractabatur. Extant illius temporis æquales authores, sacerdotes fuisse flagitijs scelerisque obrutos: atque adeò ipsum Patriarcham neque castè neque integrè uitam egisse: cladem imminentem crebris horrendisque terræ tremoribus denuntiatam: atroces uentos undique exortos: solem defecisse: grandinem frequentem instar oui anserini cœlo cecidisse: mare maiore solito æstu redundasse: regis cubicularium uisum sibi per quietem uidere pergrandem Aquilam septem iacula unguibus uncis gestantem, copias Latinorum circumuolare, ac uocem huiusmodi humanam emittere, VÆH HIEROSOLYMIS. Facilis fuit Barbaro de nostris uictoria, quos uinci numini cordi erat. Annus eius sæculi septimus & octogesimus agebatur. Ante quartum nonas Iulij Regij profecti ad fontem Sophorianum castra posuere. Postridie Ethin uicum opportunum aquationi petebant. In itinere mox obuium hostem habuere. Pugna sæua tenuit ad occasum usque solis: nec capere locum destinatum castris potuere, quòd eum hostis occupauerat. In sitiente iniquóque noctem solicitam egere: nec facultas fuit aqua interclusis se equosque reficiendi. Antequam affectæ iam uires totæ deficerent, repetito prælio postridie decernendum erat, ac uirtute salus tegenda. Inter multas sententias una maximo assensu audieba-

diebatur, ut in eam partem aciei, ubi Saladinus cum Volonibus stabat, id quod ex signo cognosci poterat, omnibus uiribus cuneo facto irruerent: ea una aut sublata, aut fugata dissipata'ue, de reliquis facilem futuram uictoriam. Tripolitanus hoc consilium aspernatus, peruicit ut dilataretur acies, ne circumiri possent: quæ res & illi liberam fugam præbuit, & ut nostri raris ordinibus sub signis stantes, hosti penetrabiliores essent, effecit. Eductis igitur militibus, structa'que acie, antè quàm prælium undique conseretur, Tripolitanus in fugam se suos'que surripuit: reliqui pugnarunt egregiè. Die procedente, lassitudo, uulnera, ieiunium, æstus, Sol (quod in primis captarat Barbarus) nostris aduersus etsimul paucitas, si quidem hosti conferatur, nostro à summo Duce desertos confecit antè quàm editiora loca tenere possent. Bonifacius Marchio Montisferrati frater Rainerij Gulielmi'que, ei prælio interfuit, & captus est. Profectus fuerat ut mortui fratris filium tegeret, ac eius tutelam susciperet. Mortuum puerum inuenit, ac Vidonem Regem dictum. Pudori erat nobilissimo uiro, nulla memorabili re gesta domum redire: & is, & nobilissimus quisque cum Rege Vidone à Saladino capti. Capta sacrosancta Crux. Sic quoque diuinitas uires suas ostendit, ut ipsi capti animo non potuerint. Cùm Saladinus continuò Templarios omnes præter Magistrum iussisset occidi, certatim se quisque nostrorum Templarium profitebatur: & martyrij gloria de hoste triumphabat. Tripolitanus Ducum solus effugit, haud dubio postea rumore illum cum Barbaris clandestinum fœdus icisse. Omnes uires nostrorum concidere: cæteraq; omnia Saladino prona extitere. Vacuas propè urbes in potestatem redegit. Tripolin cum Comes tradere conatur, noctu mortuus in cubili inuentus est. Vespillones dicuntur circuncisum eum reperisse, certo signo defectionis non modò à Rege inuiso Vidone, sed etiã à seruatore CHRISTO. Sancta urbs undenonagesimo quàm de Barbaris recepta fuerat anno, sexto nonas Octobris uictori Saladino, cum non superessent qui propugnarent, circuncideretur'que, conditionibus reddita est, ut nostris incolumibus abire liceret. Latini emigrauere, in quibus Regina fuit: reliqui Christiani nominis remansere, Græci, Syri, Armenij: Iacobitæ, Georgiani, Nestoriani. Terna nomina, illa gentium, hæc sectarum. Heraclius Cæsar de Persis Cosdroeq; Crucem recuperauerarat: tunc Heraclio Patriarcha rursus amissa est. Vrbano secundo Pontifice maximo sancta urbs recepta, Vrbano tertio recidit in seruitutem. Exin Ascalonem petijt Barbarus uacuam & ipsam milite: sed credebatur ualido munita præsidio. Ea fuit causa, cur, dummodo eam reciperet, nihil petentibus nostris denegaret. Conuênit ut Rex Magister'que Templariorum dimitterentur. Recepta urbe uelut fraude captus, fidem fefel-

lit: nec eis ad nostros redeundi potestatem fecit nisi anno propè circunacto, adactoq; iureiurando Rege, se ius regni armis ultrà non persecuturum. quam sponsionem sanctam non esse, ratam'ue habendam, Orientis patres sanxere, quòd hostis ipse protinus Regem, ut pactus fuerat, Ascalonitis non reddidisset: nec uiolaturi fidem seruandam, prȩcipuè in communi terrarum religionisq; causa: alioqui in dedititios mitis liberalisq; uictor erat: nec religionis nostræ præter Latinos quenquam emigrare cogebat, fortunis'ue spoliabat, qui æquo cum cæteris iure uiuere, ac tributum conferre in animum induceret: breuiq; effecit, ut nostri tres tantùm nobiles urbes obtinerent, Tripolim, Tyrum, Antiochiam. Fama rerum in Oriente aduersarum, animos Pontificis maximi, Augustiq; Germani, ac Regum optimatiumq; mœrore impleuit. Heraclius Patriarcha Hierosolymitanus Regias circumibat: in Franciamq; uenit Philippo Augusto iam septimum annum regnante. Is enim Rex sextumdecimum annum agebat cùm pater decessit. Adolescentia primùm recta est ab auunculo Gulielmo Archiepiscopo Rhemensi, eoq; facilior uenia fuit alteri auunculo Stephano Sacricæsaris Comiti, & Odoni Burgundiȩ Duci, qui noui Regis rudimentum contemnentes, res nouas moliebantur. Castillione ad Ligerim, simul et Flauia Heduorum, Belnaq;, à Regio milite captis, Regis potestati se permisere. Mox diuersa regione Comites Rastellæ, Rosæti, Cocij, idem ausi, eundem exitum habuere. Ad hoc Iudæi Francia pulsi, deprehensis eorum nonnullis exemplum crucis Dominiq; ludibria in quodam ex nostris repetisse. Præterea partim disiecti partim cæsi fuere in finibus Biturigum ad septem millia perditorum qui in sacerdotes sæuiebant, ac mysteria altaris damnabant. Hȩc initio Regni acta. Aliquanto pòst Flandricum bellum exortum.

QVINTI LIBRI FINIS.

PAVLI

PAVLI ÆMILII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM LIBER

Sextus.

HILIPPVS Comes apud Regem Ludouicum in flagrantissima gratia fuerat: eius filium Augustum sacro lauacro imbuerat: nomen'que illi suum imposuerat. Frequentior in Regia quàm domi apud suos uersabatur, quanuis opibus domesticis ingens: sororem Margaritam Balduino A[illegible] Comiti collocarat: unde multi liberi: ex quibus Elisam idem auunculus admodum puellam euocatam apud se educarat, loco filiæ habiturus, quòd ex uxore Rodulphi Viromandui Comitis filia hæredéque nullos liberos haberet, speraret'ue, longinquo & insanabili morbo implicita. Elisam igitur sibi hæredem uerborum iactatione destinabat, perpulitque Philippum regem eam in matrimonium ducere. Mortua tandem uxore, Flandrus Viromanduos, quos dotales semel possederat, retinere perseuerabat. Eos Francus Rex morte Viromanduæ suos factos esse iure regiæ propinquitatis contendebat: ille iussus cedere, dicto audiens non erat. Rex indies alienior ab eo fiebat, stimulante in primis eorum procerum factione, qui ęmulatione potentię aulicęque gratiæ infensi Comiti erant. eoque processum contentionis est, ut Elisam repudiare dimittereque rex constitueret per causam proquinquitatis. Acerrimus aduersarius Flandri erat Comes Claromontensis. Exercitus utrinque cõscribitur. Prior Flandrus mouit: in interioremque Franciam excursiones fecit, ac Syluanetum usque populabundus peruenit. Occurrente Regio milite cesit. In Ambianorũ finibus castra castris collata. Mutuus cõspectus iras mitigauit. Incruentè discessum. Flandro datũ, ut in fidem rediret, reciperetur'que: Viromanduis in uita uteretur frueretur'que: eius morte ad regem uenirent. Hunc Comitem, sui miris efferunt laudibus: eum mortua uxore Viromandua in Syriam contendisse: congressum cum Ducibus Barbarorum, opima spolia retulisse: ea'que insignia de hoste illo cepisse, quibus deinceps ipse uteretur, ac posteris utenda traderet. Cum mari confecta sacra expeditione rediret, in Lusitaniam delatum, Mathildem quæ florente ætate mulier maritum eius gentis regem mortuum lugeret, ipsum etiam cœlibem, sibi matrimonio iunxisse: eum domum præcessisse: illam uiginti nauium classe subsecutam, cùm oram Normaniæ maritimam legeret, à Francorum classe circunuentam ægrè cum quinque nauibus ad uirum euasisse: reliquas refertas omni opulentia publica priuata'que à Frãcis interceptas, & Cæsaroburgum ductas: prædam inter Regios diuisam: Comitem, ut iniuriam indignitatemque ulcisceretur, coacta classe aduenientem,

tem, Francorum naues in altum procul regressas expugnasse: nautas propugnatorésque necasse: eisdemq; Francorum nauibus, ac Francicis insignibus ornatuq; Cæsaroburgum cursum direxisse: oppidanos eam suorum classem uictricem ratos, se fraudi Comitis præbuisse opportunos: urbem captam priusquam error aperiretur: prædam recuperatam, Normanicis opibus cumulatam: deprehensos ibi Duces Piratarum pœnas capite dedisse: Francum eam ob rem bellum Flandro intulisse: Germanorum auxilijs adiutum Comitem, præclara in regem facinora edidisse. Sed constat ea tempestate Normaniæ oram, maréque illud, ac urbes, oppida, uicos, in Angli Regis ditione fuisse: Francos multum terra, nihil mari potuisse. Constat Flādrū summum Ducē extitisse; in Syria bellum sacrum gessisse: ei Lusitanam nupsisse: ac inter Comitē & Regē bellum renatū. Nec Angli deerant, æquiores Flandro q; Franco, quòd Anglus consobrinus Comitis erat: & ei (ut Robertus eius tēporis æqualis tradit) Lusitanas nuptias conciliarat. Materia belli Anglici perpetua erat Velocassinū, q; eius regiōis pars citerior Margaritæ sorori Augusti Regis paciscendis cum Henrico filio nuptijs, doti profectitiæ dicta fuerat: isq; iuuenis patre rege superstite decesserat, nō magno apud populares sui desiderio: quòd eum authorē Thomæ uiri sancti mactandi arguerent. Vidua mulier ad fratrē reuertit: continuóque lugubribus in flammeum uersis, data est oratoribus eius rei gratia missis ducenda in Hungariam ad Belam Regem illam sibi in matrimonium deposcentē. Velocassinum Anglus reposcenti Franco non reddebat. Gisortium, munitissimam utriusque Velocassini arcem, retinebat. Comminatio apparatúsque potius belli, quàm bellum tenuit: idque sublatum antequam motum, renouata inter regias affinitate, Adela soror & ipsa Franci Regis Ricardo Duci Aquitaniæ filio senis Henrici Regis in regnum patri successuro pacta, in Angliámque ducta est. Sponsus ad regem Francum uenit: in eiúsque uerba iurauit. Frater eius Gotthofredus, qui Constantia Conani Britanniæ Ducis filia in matrimonium ducta, mortuo socero in illius opes successerat, Lutetiæ mortuus, magnificentissimè, summóque sui desiderio ad Virginis sepelitur, uxore grauida relicta, unde Arcturus editus. Interea ne res piorum in Syria, quà cœperant ire, præcipites continuò ferrentur, perirentque effecit Gulielmi Siciliæ regis Prætor Margaritus: qui iam inde ex quo acceperat simul tatem Tripolitani Vidonisq; regis, cum classe quadragintā nauiū profectus, post infœlicem pugnam necessario maximè tempore Tyrum tenuit: & uelut ex composito Conradus Ferratensis Bonifacij Marchionis filius Græcorum nauibus eodem peruenit: orantibúsque, ac in eius uerba iurantibus Tyrijs, eam urbem à Barbaris defendendā suscepit: ut interim Margaritus obire orā maritimam, &

timam,& purgare latrocinijs, pacatum'que præstare mare illud posset Latinis, quos subinde ex Occidente uenturos spes erat: sed ea lentior fuit. Hoc statu rerum ex Syria oratores uenere ad opem reliquijs Christiani in Oriente nominis implorandam. Henricus ad luendam diui Thomæ mactati noxam, si religione se exoluere, ac Romanorum legatorum decretis parêre in animum induceret, necesse habebat primo quoque tempore sacrum bellum per se capessere, ductu imperio'que suo gerendum. Heraclio Patriarchæ Hierosolymitano ad se uenienti promi iubebat ingens pondus auri ad res Orientis recuperandas. Ille, Non pecunia, inquit, sed Imperatore nobis opus est. Eo uerbo promoueri uisus ne ultrà differret. In Velocassibus cum rege Franco de sacra causa collocutus est. non dextras modò: sed & animos coniungere uisi: unum atque idem uterque sentire. Vterque rex suos armare in impios cœperat. Lutetiæ concilium patruum procerumque habitum: decretum in Saladinum bellum: at qui domi manerent, siue profani, siue sacri uiri, decimas pensitarent: hæ'que Saladinides dictæ. Dum omnia parantur quæ ad longinquum maximum'que bellum usui sunt, septem millia ex Anglis promiscuè Francisque ductu Iacobi in Siciliam mari delati sunt, ut in Syriam cursum dirigerent. Iacobus Auenis Annoniæ oppido ortus, Brabantiæ Ducis militiæ magister erat. Dani etiam, Frisij, Hollandi coniunctis classibus freto Internum mare inuecti, Barbariæ Africanæ bellum intulere, quod non contenta finibus suis, Hispaniam tentaret, ureretque. Syluinam eorum urbem expositis copijs quadraginta continenter dies obsederunt: ui captam cæde facta diripuere, euerterentque. Inde in Siciliam profecti: ac Messana petita, se Aueniensi coniunxere: eumque sibi Ducem delegere: auctique copijs imperatoreque, Syriam tenuere. Cùm rex Vido iam subnixus ualido piorum exercitu, qui alij super alios ex Europa quotidie affluebant, Ptolemaidem obsideret, Pisani Venetique magnam nobilitatis Italicæ partem classe instructissima ornatissimaque comportarant. Anglus nondum proficiscebatur, diuturniore mora consilia sacri belli apud eum consenescebant: & idem propè malorum orbis repetebatur. Ricardus enim morte fratris certa iam spe paterni regni, Raimundo Tolosatium Comiti bellum redintegrauit nec pauca oppida de illo cepit, in quibus Mosacum. Hæc res Francum armauit uelut iam suo necessarioque bello. Tanto impetu tamque distantibus locis arma circuntulit Rex Augustus, ut Castrū Rodulphi, Busantalum, Argentonium, Leporosum, Montricardum, Paluelmum, Montesorium, Vindocinum occuparit. Iam in Normaniam impetus belli se illaturus erat: cùm Henricus Rex ex Normania mouens, propinqua oppida incendit, in quibus Drufdes. Inde refugere coactus est, aduentante uictore undique ferocique hoste.

hoste. Res aduersæ uilem etiam filio, à quo initium belli ortum erat, senem Regem effecere. Ricardus omissis Tolosatibus per caussam (ut ferunt) quòd pater sibi copiam sponsæ adultæ non faceret, ac illam eadem qua priorem nurum apud se habuisset, suspicione asseruaret: ad uirginis fratrem regem Francum transit sub signis adhuc stantem. Ita Henricus, nescio pater an rex miserior, undique premebatur. Ignobilia oppida amiserat: nobilibus exui cœpit. Cœnomanos in potestatem redegit Augustus, subrutis quadam ex urbis parte muris, turris'que ualidissimi propugnaculi fundamentis conuulsis. Exin Turones dedere se coacti, cum Augustus Ligerim uado reperto transisset, oppugnationemq; atque excidium minaretur, si cunctarentur in fidem redire: per quos dies Chinone Henricus ex mœrore (ut creditur) obijt. Ricardus Rex salutatus, cum Franco fœdus icit: & quæ bello amissa erant, pace recepit. Raimundum Anglo affinitas contracta coniunxit. Filius paterno nomine Raimundus in matrimonio habuit. Ioannam Ricardi sororem: sed necesse erat arma Anglica Francica'que non quiescere, ac uel domi uel foris exerceri. Asiaticum bellum non modò sanctius, sed quocunque res caderent, minori damno futurum erat. Necessaria maximè uidebatur horum duorum Regum profectio: quòd obiuerat tempore alieno Gulielmus Siciliæ Rex, certissimum fidum'que piorum in Syria præsidium, qui Ptolemaidem in nostrorum castra commeatus mari mittere non parcè solitus fuerat. ac Ptolemaidis obsidio alterum iam annum trahebatur, hoste acerrimo impigro'que Saladino totam Orientis Barbariam in nostros armante. Henricus Comes Campaniæ cum gentis suæ nobilitate adueniens, ne animum nostri desponderet, effecit. Et Campani gloria rei militaris præstabant. Sed fame laborabatur. et belli mala omnia sæuiebant. Dysenteria in castris ab hoste duplici & fossa & aggere tutis Latinos populabatur, maiori clade quàm quanta timeri acie ulla potuisset. Obijt Sibylla Regina, ac quatuor Vidonis Regis ex ea liberi. Huius mulieris sororem minorem Elisam etiamnum uirginem Toroniensi (ut ostendimus) pactam, tradente matre, quæ eam Tyri asseruabat, sibi matrimonio iunxit Conradus Ferratensis: ut eius iure dotali rex Hierosolymorum salutaretur: id quod Vido ęgerrimè tulit, quòd semel iustus rex totius terrarum orbis consensu dictus esset, nec à se commissum contenderet cur Regijs insignibus exui deberet. Permulti proceres eius caussæ uirtuti'que taciti aderant: propalam offensum nobilissimum uirum regni æmulum nolebant, in cuius manu Tyrus esset, urbs ad huius belli usus opportuna, et unde reliqua commeatus spes sustentabatur. Maximi uiri expectabantur, qui controuersiam componerent. Fœdericus Cęsar nobilissimo ualidissimo'que cum exercitu ex Germania profectus,

Pannoni-

Pannoniam'que emensus, ad Græcos peruenerat: ad urbem'que Regiam Bosporo transmisso longè late'que nominis sui terrorem iniecerat; iam in Armeniam copias perduxerat: colebatur'que à gentis proceribus à sancta caussa non alienis. Dum Selephium fluuium transmittit, equo offendente iam grauis ætate lapsus ita affectus est, ut inter manus sublatus paulò pòst expirarit. Hoc & ab authore illius temporis Tyrio traditur, & propius fidē est, quàm quòd à nonnullis fertur: sed ab ætate iam ingrauescente, & grauitate hominis abhorret, eum dum positis armis ueste'que ad æstum leuandum natat, extinctum. Continuò dilapsus maxima ex parte Cæsarianus exercitus. Henricus tamen filius Augusti cum reliquis Antiochiam peruenit: hi'que ibi morbis tentati, insolentia credo cæli, & sibi minimè parcentes, assueti'que uictu liberiore largiore'que uti, ad extremam propè paucitatem redacti: inde ora maris petita, nauibus in castra ad Ptolemaidem posita delati sunt, uix mille octingenti iustis armis ornati. Filius patris corpus Tyri sepeliuit, nulla præterea memorabili re gesta. Spes reliqua in regibus Franco Anglo'que erat. Anno eius sæculi nonagesimo Francus procuratione regni, filio'que Ludouico bimulo (uxor Elisa decesserat) commisso fidei Adelæ matris, ac auunculi Archiepiscopi, ab eo'que Dionysij susceptis insignibus sacræ peregrinationis, baculo, pera'que, terrestri itinere ipse Genuam, Ricardus Massiliam diuersi petiere. Dum uentum expectat Francus, uno eodem'que die quinquies fulmen cælo cecidit. Cum soluisset, aliquandiu prosperum cursum tenuit. Cùm in conspectu Siciliam haberet, atroci tempestate coorta naues disiectæ sunt: aliæ fractæ, aliæ obrutæ fluctibus, aliæ armamentis nudatæ, laceratæq́;. Virorum equorumq́; multi naufragio extincti; machinarum tormentorumq́; iactura facta. ad reliquam classem onere leuandam, miserabilis species. Ricardus nullo incommodo usus Siciliam tenuit: seq́; Franco quassatam classem reficienti supplementumque domo expectanti coniunxit. Ibi hyems necessario acta. Ex diuturna consuetudine, crebro'que inter Reges colloquio, quod sedare iras debuisset, simultates renatæ, altius animis, quàm antè, insedere. In arcano congressu Ricardus Franco, Soror tua, inquit, à me integra, uirgoq́; est: sponsalia tantùm cum illa contraxeram: Gengaria Nauarrorum Regis filia uxor mea est. Sororem tuam, qui tibi cordi fuerit: & ipsa res suas sibi habeat. Non dissimulauit Augustus id se ægrè ferre, hoc demum loco, temporeq́;, ac tam magnarum rerum mole patefactum. Accessit, quòd Ricardi soror nupserat Gulielmo Siciliæ Regi: quo nullis liberis mortuo, dotem (quod erat ingens auri pondus) Ricardus à Tancredo Siciliæ Rege repetebat, ad usus belli fortassis necessarium, sed his rebus difficili solutione repentina, præsentiq́;. Quarum contentionum

Bb conie-

coniectura motus, numine'ue afflatus Ioachinus Abbas ex continenti Italia Messanam ad reges euentum belli prænoscendi cupidos productus, ituros eos, sed parū profecturos respondit, quòd nondum diram beluam sua fata appeterent, nec terræ sanctæ recipiendę dies illuxisset. Nimis uerus uates Ioachinus extitit. Nec Tancredus hoc bellum iuuit. Rogerius Siciliæ Rex eum ex pellice procrearat: eius illius Regni Romanus Pontifex morte legitimi Regis redire ad summam sedem contendebat. Tancredus opibus & studijs domesticæ nobilitatis plus poterat. Rogerius Siculus treis & uiginti regnauit annos. procrearat Gulielmum, Constantiam'que. hos iustos liberos: & Tancredum nothum. Gulielmus & patri successit, & rerum duodecim potitus est annis. Vnicus eius filius eodem nomine Gulielmus, idem gener Angli Regis, quinque & uiginti regnauit. Sine liberis decessit. Tancredus regnum inuasit. Constantia Rogerij filia nupserat Henrico, Aenobardi Cæsaris filio. Eam scio à plerisque tradi ac uulgo credi in sacro Parthenone educatam uotiua uirginitate, quòd Ioachinus fatidicus uir cecinisset, ex ea, si nupsisset, funestam Italiæ facem exorituram: eandem plus quinquaginta annos natam auspice Pontifice max. ne Regnum Siciliæ ad nothum recideret, Henrico Cæsari nupsisse. exin cùm prægnans esset, suspicio'que exoriretur eam uterum mentitam, partum sibi supposituram: medio in Messanæ foro tabernaculum illi uirum iussisse tendi, ubi uentre custodito nulla matronarum exclusa pareret. Ita editum Fœdericum secundum Cæsarem futurum. Hanc omnem fabulam uanitatis arguunt Germani: Aenobardo Cæsare uiuo filium Henricum Constantiam ætate florentem collocante Gulielmo duxisse, constanti ore affirmant: atque ita res in suos quanque annos digerunt, ut pudeat pigeat'que tantæ asseuerationi diligentiæ'que fidem abrogare. Henricus Cæsar uxoris nomine regnum cis trans'que fretum Siculum repetebat. & Romanus, quando ipse sibi uendicare Siciliæ imperium nequibat, Constantiæ Henrici'que iam Cæsaris salutati, quàm Tancredi caussæ, studiosior erat. Et nulla ex re maiora quam ex controuersia semper de Siculo Regno contributis'que regionibus renascente, rei Christianæ incommoda orta sunt. Qui Latinorum Ptolemaidi assidebant, spe magis quàm uiribus sustentabantur. Saladinus ex Assyria, Media, Perside, Arabia, Aegypto, pubem exciuerat: nec procul à nostris castra posuerat. Leuibus prælijs experiebatur quid uirium, quid animi sui haberent. Soliti fuerant singuli propè ex Europa Latini denos Barbaros fugare, ac uel solo aspectu terrere: Latinos Asiæ incolas uicerat: nūc assuefaciebat militē suum non uultum modò nostrorum ex Europa recentium, sed collatum pedem perferre, sibi'que fidere. Maxima etiam exercitus parte congressus, primum impe-

tum ho-

tum hostium sustinuit: procedente certamine inferior, antequam clades acciperetur, quæ prope oculis animoque obuersabatur, castra et ipse respiciebat, & miles repetebat: cum quidam nostrorum eques ante signa res gerens, in pedes se excepit: equus'que se circumagens refugiebat in castra, sublato à circunstantibus clamore ut prehensis habenis sisteretur: qui rem ignorabant, de antesignanis actum, et primam aciem cęsam rati, cedere cœpere: ac reliquam inclinarunt aciem nec Saladinus præbenti se fortunæ defuit. Reuocatis suis in nostros fertur: & præsidium urbis magno tumultu erupit. Girardus Ridefordiensis Templariorum Magister, quæ uirtus eius ordinis erat, ut emori mallent in uestigio, quàm ulli procellæ hosti'ue cedere: dum retinere partam iam uictoriam contendit, piosque ad decus exemplo acuit, egregiè pugnans, nec inultus interijt. Alia parte Andreas Brænnæ Comes erumpentes excepit: & confossus uulneribus corruit: ac sublatus, inter manus que in castra relatus expirauit. Horum duorum in se hostem uertentium uirtus ferocem hostem sustinuit, quoad Gotthofredus Comes Lusinianus Vidonis Regis frater custodię castrorum pręfectus, cum præsidio aduenit, Barbaros'que maiorem uictoriæ fructum percipere prohibuit. Saladinus omnia prius expertus, tandem se recepit, & qui eruperant, in urbem compulsi. Circiter duo millia nostrorum cecidere. Fames minus ferri poterat. Milites coitione facta omnia tentanda inter se fremunt: nihil inexpertum relinquendum: ad extremam descensum spem: ac, id quod hostes minimè expectent, eorum castra oppugnanda: futurum in re inopinata aliquod operæpretium: nihil durius accidere posse, quàm (quod & optabilius) ut potius ferro quàm fame, miserrimo genere mortis, occumbant: multas arces loco præsidio'que propè inuictas, audendo conando'que in potestatem uirorum fortium uenisse: nullum acrius telum homini necessitate desperationeque ac peruicacia datum. Hoc præceps erat consilium: nec Duces inhibere impetum poterant: & quando ad id locorum uentum erat, faces ardori militari oratione addunt: consilium probant: animum admirantur: nihil tanto pectorum robori inexpugnabile futurum: omnia tantæ consensioni alacritati'que cessura. Ad triginta millia hominum conglobati erant. Ibant ut rabidi, ut furore perciti: nihil medium: uel in conatu emori, uel uictoria ingredi castra hostium in animum inducunt: id certum, id destinatum habent: id cæteris abscissis unum sibi proponunt, Feræ, non homines uideri poterant: nec Barbarus ausus ita affectos ruentes'que opperiri, munimentis'ue fidere. Per auersam à nostris castrorum portam suos educit relictis tentorijs, stantibus tabernaculis omnibus plenis publica priuata'que opulentia, & quod maximè peti sciebat, commeatu, unum uenenum ad obruendum capiendumque

improuidos deerat, uinum, quia Saraceni eo non utuntur. Vacua & aperta ingressi nostri, hostium ignauiam increpitant: cibo auidè & in præteritum & in præsens & in futurum replentur: uociferantibus Ducibus cauendas callidissimi hostis insidias, ne repentè superueniens incautos opprimat. Vera solitáque fieri dicebantur: nec tamen auelli potuere nisi præda onusti: quidam etiam sarcinarijs camelis impliciti: omnes incompositi. Nihil optatius usuuenire Barbaro potuit. Saladinus id quod accidit, suspicione assuetus, longo, ut falleret, circuitu exercitum compositissimum instructissimumque duxit in eum locum unde in regredientes in sua castra hostes repentè impetum facere posset, ac interclusos excipere: nec uanum consilium cecidit. Reuertuntur graues uictique iam cibo, qui ieiuni faméque propè enecti inuicti fuissent. Redeunt onusti præda, non continenti agmine, sed dissipati: nec Ducibus ad signa reuocantibus parent, nisi qui uel generis uel factorum nobilitate turpe sibi existimabant temeritati multitudinis imperitæ potius, quam authoritati summorum uirorum obtemperare. Cæteros Barbarus frequentibus signis adortus, cędem edere cœpit: & quia dispalati erant, nec simul omnes inuadere poterat, minor clades accepta. Pugna propè nulla fuit. Latinorum militum uulgus non facilè se & onere leuabat, & arma expediat: nec Barbarus coire patiebatur. Nobilitas cùm certam pestem cerneret: antequam cæde recenti calens feroxque uictor castra aggredi posset, sese recepit. Cecidere hostium ferro qui procerum suorum præceptis parère noluerant. Exempta tunc fuisset Ptolemais obsidione, nisi ex Tyro affuissent continuo nouæ Latinorum copiæ. Rex Francus uere appetente ex Sicilia in Syriam secunda nauigatione delatus, uelut cælo missus exceptus est ab exercitu, qui Ptolemaidi assidebat iam uicesimumtertium mensem. Refectus uetus miles commeatu, auxilijs, imperatoribus auctus: castra firmiore munimento circumuallata: obsessisque arctius premi cœpti: machinæ tormentáque delata nauibus fuerant: noua quoque instituebantur: omnia ad oppugnationem parabantur: miles ad uirtutem acuebatur. Anglus serius Messana soluit: & tempestate in Cyprum compulsus, cum littoribus arceretur, uirtute terram tenuit: insulæque tyrannum, qui ne Græco quidem Augusto suo nisi malo coactus paruerat, bello cepit. Totam insulam sui iuris fecit: præsidia arcibus imposuit. Dum Ptolemaidem cursum dirigit, naui maximæ occurrit, quæ ex Aepypto commeatus teláque ad obsessos comportabat. Erant in ea, frumenti uis magna: ducenti quinquaginta scorpiones: quamplurima uascula igne Græco plena. alij ferunt fuisse etiam in caueolis uenenatas serpentes, quæ in nostros in prælio emitterentur. eam suppressit Anglus: & descensione facta se Francis coniunxit. Franci pro-

pe Tyrum

pe Tyrum pari magnitudine apparatuque nauem Barbarorum ceperant. Ricardum Augustus amplissimè benignissimeque suscepit: partemque castrorum firmissimam, ubi si uideretur, tenderet, attribuit: in qua castellum arcis instar emunitum erat. Ostendit que opera ab se partim instituta, partim etiam perfecta: noluisse se Ptolemaidem antè quàm ipse peruenisset, oppugnare, & quia ita conuenerat, & ut in communi causa communis uictoriæ fructus foret. Erant in castris Galli, Angli, Itali. Erant etiam Germani, non Cæsaris quidem exercitus reliquiæ (nam illæ partim domum rediuerant, partim interierant) sed noui semper proceres sacram professi militiam. Nulla pia regio expers illius militiæ fuit. Omnes Augusto Regi Ricardoque in armis se ostendebant, ultroque offerebant: dicto audientes erant. Tunc uniuersis uiribus Latini urbem oppugnare cœpere. In præsidio urbis summi uiri erant: in tertium annum tractare obsidentibus oppugnantibusque cæteris restiterant. Oppugnante Franco Angloque, quarto quàm Francus aduenerat mense, cùm Saladinus opem ferre non auderet, nihil tamen committebant quod indignum se, perspectaque uirtute foret. Vndique, terror eos circunstabat, circunstrepebatq;. Saxorum molarium ictu, quæ tollenonib. mittebantur, tecta domorum in urbe supernè perfringebantur, magna incolentium peste. Non in publico, non in priuato cuiquã consistere impunè licebat. Turres promouebantur: murorum fundamenta conuellebantur: ut summa imaq; infesta obsessis essent. Tantùm non capta urbs erat, certa internecione si expugnaretur. Castra Regum promoto aggere firmisque munitionibus propè mœnia contingebant: & urbs obiecta urbi ac propè commissa uidebatur. Conditiones necessarias obsessi accepere, ut urbem dederent, sacrosanctam Crucem redderent, & quicquid Christianorum in seruitute uinculisue apud Saladinum foret, dimitteretur: ciues præsidiumq; sine fraude ad Saladinum Regum præsidio, ne quis eos uiolaret, duceretur. Vrbs his legibus portas aperuit. Austrij ingressi, signa in muris posuere, gloriam captæ urbis sibi uendicantes. Angli ea deiecere, suasque imposuere ipsi, Franciq; quod ea obsidione, harum duarum gentium decus præcipuum extitisset. Respectus Crucis maximè nostros mouerat: sed ea cùm à Barbaris quæreretur, nusquam comparuit: nusquam inuenta. Id non numine, sed fraude factum Anglus interpretatus, qui Barbarorum ei obuenerant, ut ad Sultanum suum reducerentur, productos, præter nobilissimum ac ditissimum quenque, omnes interemit. ad septem millia fuisse feruntur. Francus quoscunque in potestate habebat, asseruari iussit. Inter eos erat quidam Characux nomine, prudentię fama nobilissimus: cuius consilio usus Saladinus ad tantas opes peruenisse dicebatur. qui è Francica nobilitate cu-

stodiæ illorum præpositus ab Augusto Rege fuerat, eum ad se ac-
cersitum productum'que primo statim aspectu contempsit, quòd
specie deformis erat, uultu illiberali, corpore pusillo. Admonitus
deinde uim mentis in eo miram esse, submotis arbitris per inter-
pretem obtestari obsecrare'que cœpit, ut induceret in animum fi-
dele consilium dare ea de re, super qua illum consulturus esset.
tunc ille: Nulla, inquit, obtestatione opus erat: consultoris no- «
men sanctum est, ut eum magis fidem quàm prudentiam præsta- «
re colereque conueniat. Cæterùm antè quàm referas qua de re ex «
promere me quid censeam uelis: ut omnia piè rite'que fiant, sinas «
me, oro, operari. cum'que aqua petita sese purificasset, procum- «
bens'que cælum ueneratus esset. tunc Francus, Pro sapientia men «
te'que pectori tuo data, edoce qua'nam ratione Latini parare tue- «
ri'que perpetuò sacrum Regnum possimus, Ille continuò uelut in «
opinata re perculsus, sublatiore uoce, Proh dolor, inquit, hic dies «
excidium afferet genti nostræ. Petebat'que ut consilij dandi reli- «
gione solueretur. Francus nihil remittebat. Ille iussus senten- «
tiam dicere, Quandò, inquit, plus fatum quàm mortale ingenium «
humana'que sapientia potest, pollet'que: & sacrata semel fide, his «
uinculis animum meum numini homini'que obstrinxi, ut in ca- «
put meum de gentis meæ excidio sine dissimulatione uerba fa- «
cere necesse mihi sit: terram quæ uobis sancta est, etiam ut nunc «
omnem in potestatem redigatis, muris'que ferreis, & adamanti- «
nis propugnaculis, si fieri possit, sepiatis, & præsidio summorum «
Ducum delectissimorum'que militum firmetis: eam nunquam iu- «
re uestram uocitari posse denuncio, auguror, prædico, nisi Aegy- «
pti imperio euerso: id quod, si uiri estis, facile factu est. Mari Lati- «
ni potimini: classe quamplurimum ualetis: ac rei naualis scientia «
præstatis. Nili beneficium Aegyptus est: eadem mari allui- «
tur. Memoria nostra Hierosolymitani Reges paruis copijs A- «
lexandriam uectigalem sibi fecere: Pelusium cepere. quod si ut uin «
cere, ita uti uictoria didicissent, ac illis ualidam classem auxilia'que «
Latini Latinis misissetis: non me nunc consuleres de quærendis «
tutandis'que Hierosolymis, sed de nomine nostro actum foret. «
Quòd si non impetu, sed assiduitate res gerere tutius uidebitur, «
mare flumen'que Aegyptijs infesta facienda erunt excursionibus, «
nouo'que semper terrore, ne mutuo usu iuuentur, sed etiam mer- «
caturis arceantur, quibus maxima ex parte Chairum constat. Sum «
ma consilij mei est, Aegyptiorum spiritus ferociamq; coerceatis: «
Nilum frenetis: nec in equitatu peditatu'ue (ut hactenus) omnem «
uirtutis spem reponatis. Naualis gloria terrestribus copijs addita «
uictoriam incruentam dabit. Damiata terra mari'que maximè op «
portuna arx, est domanda in primis, ut Hierosolymitanum re- «
gnum, quando id maximè uobis cordi est, quærere tueri'que «
possitis.

positis. Hæc Characux: quæ tunc ab hoste dicta contempta fuere. Francus Rex eorum Saracenorum quos sortitus erat, permutationem fecit cum totidem numero nostrorum qui apud Barbaros seruiebant. Bonifacius Ferratensis Conradi qui Tyrum ab impijs tutandam susceperat, pater recuperatus de Barbaris filij pietate est. Per quos dies sacrosancta Crux Ptolemaide anxiè conquisita nusquam comparuit: ne quid de religione animorum deperiret, alia passi Domini monumenta miraculo mortalibus extitere. Lutetiæ Ludouicum filium Augusti Regis trimulum tanta uis inuasit morbi, ut animam agere, ac tantùm non expirare uideretur. Sacræ spineæ coronæ particulam eam quæ ad ædem diui Dionysij asseruabatur, ac sacrum clauum obsecrationibus factis Lutetiam reuerentissimè attulit Mauricius Parisiorum Pontifex uir sanctus, ac corpori pueri admouit: Morbus depulsus, ualetudo restituta. Pestilentia in Syria apud nostros intra paucos dies plus quinquaginta Pontifices Comites'que absumpsit. in quibus Philippum Flandrum, qui sacrum bellum repetiuerat. Tunc Augustus affectus ualetudine, in conuentu procerum, assidentéque Ricardo, Inclementiam huius, inquit, cœli hoc tempore anni sustinere ultrà nequeo. Si mors mea profutura religioni, ullí ue uestrũ, aut communi saluti esset, nulla ægritudo me à uobis auelleret. Maiori usui erit absentis uita, quàm præsentis funus. Robur militum Francorum bello defungi permanentes iubeo quingentos delectos equites, & decem millia peditum. Præerit Odo Burgundiæ Dux: simul suppeditabo stipendium, & quicquid bellum iuuat. Eam excusationem Augusti Ricardus non accipiebat, decedere illum ex Syria increpans, ut uacuam milite Normaniam Aquitaniam'que occuparet. Nec antè satis facere Anglo potuit Francus, quàm fide iureiurando data, se nulli rei quæ in eius ditione foret, ui fraudéue offuturum intra quinquagesimum quàm ille domum rediuisset diem. Ita Francus relictis ad sacrum bellum quot suorum professus fuerat, cæteros in naues Gallicas imposuit: & è Genuensium classe socia amicáque tres naues sibi, ac nauarchum Ruffinum Voltam coniunxit: Asiæ'que oram legit. Ægæo deinde Ionióque mari transmittens, atque ad inferiorem Italiæ oram circumuectus, ostia Tyberina petit: Romæ'que Cœlestinum Pontificem religionis causa inuisit: sacras ædes circumit: mari repetito domũ reuertit. In Syria, quod salutare in primis rei militari est, uni omnia parebant. Summa rerũ ad Ricardum deferebatur. Saladinus amissa Ptolemaide diffidere rebus suis cœpit. Quamplurimum maiestatis eius nomini detractum erat, quòd in eius oculis fuisset capta Ptolemais, deditumq; præsidium, ac ex parte cæsum: expressáque esset illi, detractando cum Augusto Ricardoq; certamine, confessio, cum nobilissimis Regib. nequaquam parem,

parem, cùm Regulis Comitibus'que ac collectitio milite tumultuarióque exercitu pugnare solitum, maguum sibi nomen fecisse: adeò fortunam libidine omuia regere: ac tenebras, lucémue, simul nobilitatem humilitatem'que non è cuiusque dignitate, sed per mortalium ludificationem afferre. Barbarus suis potius manibus euerti quæ retinere non poterat, quàm aut integra capi seruarique, aut deleri ab hoste, malebat. Quæcunque oppida in ora maritima Syriæ in potestate habebat, muris exuit, arcesq; diruit, Characucis consilio ea in reusus: qui id quoque suadebat, ut etiam in Ægypto Damiata tunc Alexādriæ nobilitate magnitudine'que non cedens, transferretur paulò longius à maritimis periculis: ne consilium quod Latinis temporum suorum conditione coactus dederat, si eo uti statuerent, procedere è sententia posset. Id tunc minimè necessarium uisum. Ricardus in primis Ptolemaidis muros à nostris cassatos, Ascalonis Porphyriæq; à Saladino dirutos restituit. Gazam Templarij rursus muniuere. Ioppen reficiebat Anglus: cùm Barbarus crebris ex Hierosolymis excursionibus prælijs'que Latinos, opere prohibere conabatur. Cæterùm non modò munita Ioppe, sed & Latinorum colonia frequens ab Anglo deducta est. Classes Italicæ fessæ exhaustæ'que plus duorum annorum militia, maxima ex parte domum redire. Conradum Ferratensem Tyri ociosè in foro inambulantem duo Assasini occiderunt: retractique ex fuga, uelut egregio edito facinore alacres gaudio, ad supplicium traditi sunt. Alij eam Assasinorum famam falsam arguunt. occisum à Toroniensi, percussoribus dolore sponsæ abductæ submisis, credunt. Elisa Ferratensis Anglo conciliante, nupsit Henrico Campaniæ Comiti: Cuius mater duorum Regum, per patrem Augusti, per matrem Ricardi soror esset: ac ne ulla reliqua foret irarum simultatumq; materia, Vidoni Regi semel salutato Anglus persuasit, ut regnum Cypri à se capesseret: Templarijsq;, quibus ipse illud oppignerârat, rem creditam solueret, cederetq; iure quod sibi esse in Regnum Hierosolymitanum cæteramq; Syriam contenderet. Vido in Cyprum transmisit, sublatis secum rebus suis: quo regno Lusinianorum familia ad memoriam usque nostram potita est. Ad has res conficiendas Ptolemaida regressus fuerat Anglus: exin consilium cepit Hierosolymorum: quod unum huius belli operæpretium restabat. Odo Dux Burgundiæ, idem Prætor Franci Regis se illi coniunxit, ut communiter res gererent. Antipatrida peruenerant, oppidum inter Cæsaream Ioppen'que situm. Præcedebat Ricardus: sequebantur impedimenta: mox Franci Duce Burgundione incedebant: claudebat agmen Aueniensis: cùm Saladinus affuit, terga'que adortus est. Conuersis signis Aueniensis impetum præstanter excepit, sustinuitq; quoad Franci, qui pro-

qui proximi steterant, subsidio accurrerent. simul ad primum clamorem Anglus suos in prælium circumacto equo rapit. Pugnatum est egregié, quòd Barbarus peti Hierosolyma, eaq; una spei nostrorum proposita sciebat: qui ea haberet, uictorem uniuersi belli uisum iri: ad illaq; propè peruentum. Franci Angliq; inter se certabant, utri plus uirtutis eo prælio præstarent. Aueniensis summis genere proceribus, factis non cedere in animum induxerat. Eum tunc Brabantini Annonesq; sequebantur, ac qui Flandrorum mortuo Comite reliqui erant. In eum primùm irruerat Barbarus. Ille Brabantinorum in primis pube stipatus optimi militis & clarissimi Ducis officium præstitit: Suos hortabatur, ne perturbarentur: impetum hostis leuis armaturæ concursatorisq; forti animo sustinerent: eum nunquam uera uirtute uicisse: aut incredibili multitudine paucitatem superasse, aut fraude uictoriæ nomen reportasse: nunc iustum Latinorum exercitum Ducibus clarissimis, militibus delectissimis, qui nec uirtute uinci, nec dolo capi Barbarorum possint, iusto prælio, æquo loco, aperta pugnare acie. Ita concionabundus circumibat ordines: continuò & exemplo incendebat. Robore corporis manuq; fortissimus, nec inferior uiribus animi, quacunque impetum dabat, suos trahebat, hostium cædem edebat. Ricardus sibi turpe arbitratus, si Aueniensi priuatæ nobilitatis uiro non præstaret, si Angli Brabantinorum, Annonum, Flandrorum uirtutem saltem non æquarent, ipse manu sua pugnare, hostem petere, uoce suos acuere: ex Anglia, ex Aquitania, ex Normania profectos esse, ut cum Saladino signa conferrent, sibi patriæq; decus pararent pro religione, pro fœlicitate animorum, pro sacra causa pugnarent: in oculis propè esse Hierosolyma. Victis nihil tuti, nihil fidi, nullum receptum. uictoribus gloriam, imperium, totius Orientis spolia parata: ea in medio posita, uictorem secutura: in quorum spem, in fœminas uiri, in eunuchos integri, in seruos liberi, in Volones iusti nobilesq; milites, in Barbaros impiosq; Latini, Christiani, numinis uindices, magno animo atrociq;, ut in execrabiles hostes, quibus nihil sancti sit, ita pugnarent. Vndiq; eo die uirtus constitit. Franci, qui Anglos domi uicissent, gloria sacri belli his cedere, morte miserius ducebant. Numero pauciores erãt: Rex aberat: ipsi quo pauciores in acie stabant, eo plus æmulandi decoris ardore flagrabant. summam uirtutem præstiterunt. Non cum cæteris modò, sed & inter se mutua decoris religionisq; æmulatione certabant: & eorũ Dux Odo Ricardi Regis uirtutem adæquare, aut etiam, si fieri posset, superare contendit. Meridiano tempore cœpit pugna: ad Solem in occasum præcipitem tracta est: recruduitque, quòd Ricardus sagitta saucius efferatior factus; oblitusque se Regem esse, militis uesani furentisq; partib. fungebatur: ruebat ubicunq; conspexerat fre-

rat frequentissima hostium signa: & Angli eius uicem soliciti, ut illum protegerent: in ferrum, in hostem, sibi minimè parcentes, impetum dabant. Odo Franciq; alia parte Barbaro instabant: circunductaq; ala premebant ab aperto latere. Auenienfis nihil ex animi robore remittebat. Fortitudinis palma illi eo die opinione hominum data, eáque illi morte empta. Cecidit summa suorum hostiúmque admiratione: nec inultus occubuit, multumq; ad uictoriam contulit. Interempta feruntur tot hostium millia, quot illa patrúmque memoria uno prælio cæsa non fuerant. Vim numinis cognosci superis placuit: cordi non fuit uictoriæ fructum percipere nostros, ac Hierosolyma adire nobilissima uictoria parta. Ex proceribus Latinis Auenienfis interemptus, dolori fuit: in cæteris apud nostros neque magna numero iactura, neque claritate uirorum insignis. Postridie ad Bethlemidem uicum æquo ab Ioppe & Hierosolymis spatio distantem castra metati sunt. Propè in oculis erat urbs sancta: quæ accendere animum debuisset, quæ una tot conatibus petebatur. At eius propinquitas mentem Ricardo, in quem unum omnes ora uertebant, ademit ultrà procedendi. Causatus hyemem instare, nec Ioppen portum, si sæuierit mare, excipiendo commeatui, alendóque exercitui fore, Ptolemaidem reuertit. Franci Tyri hyemarunt: quod ea urbs dotalis Campani esset. Tunc quicquid Italicæ classis reliquum erat, consenescere Syriacum bellum cernens, domum reuertit. Ricardus Vere ineunte ad Bethlemidem cum copijs rediit: ingentem uim commeatus, qui Camelis Hierosolyma ad Saladinum ex Ægypto portabatur, circunductis furtim copijs intercepit. Hactenus Ricardi uirtus enituit. Tunc eum cupido incessit deducendi exercitus, patriæ que repetendæ. Concionem apud suos habuit, sibi nuntiari Ioannem fratrem consilia Regij nominis arripiendi agitare, ut primo sacro bello Gulielmus solium Regium insederat, Roberto maiore fratre reliquias eius belli persequente: præterea uereri se ne Francus Normaniam inuaderet. In quinque annos induciarum conditiones ab Saladino accepit, ut conti nuò muros Latini diruerent urbium quascunque post receptam Ptolemaidem muniuissent. Id erat, ut tanto duorum Regum conatu nihil actum uideretur: utque in Syria Phœniceq; nihil integri præter Tyrum Ptolemaidem Antiochiam nostri obtinerent. Henrico Campano Syriæ prætore Ricardus copias deduxit: cumq; procul à Barbaræ religionis periculis abesset, Adriaticumq; mare cum suis teneret, exorta fœda tempestate, disiectaq; classe, alij alio delati salutem sibi peperere: ac qua quisq; potuit ratione in patriam reuertêre. Ipse fluctibus in Illyrici oram eiectus, deposita maiestate, perpaucis comitibus, sumpto Templarij habitu, Germaniam, quà proximum erat, petit: Francum, à quo maximè insidias

uimq;

uim'que timebat, uitaturum se ratus. Aliunde malum ei confla tum. Facies orbi terrarum nota, ignorari non potuit: & conspe ctus in digito Regius annulus ab hospite, illum indicauit, prodi ditq́. Cognitum igitur Ricardum Lupoldus Austriæ Dux, cu ius populares in Asia res gesserant, simultatem'que cum Anglis exercuerant, diuinitus sibi oblatum de quo pœnas expeteret ra tus, ad Henricum Augustum duxit: atque ita uerba fecit. Hic est, Auguste, Ricardus, qui in Sicilia res perturbauit, ubi subleua tus cultusq́ ipse ac miles fuerat. Turcis bellum se inferre iactans, cum Christianis gessit. Nullum locum Christianum nisi hostili a nimo adijt. Cyprum Christianum Regnum armis euastauit, præ dæ'que totum dedit. In Asia cum Philippo Franco Rege optimo tibi'que ac tuis amicissimo simultatem gessit. Ne Christianos à Turcis captos permutatione reciperet, dedititios illorum ad Pto lemaidem propè omnes interemit: reliquos ditissimum quenque quæstui habens, pecunia uendidit. Hierosolymitanum iter in gressus, medio ex itinere nulla noua re adactus redijt. A' Saladi no munera literas'que nullo non die accepit: ac iam propè fœde re iungebatur. Germanos ciues nostros, quicunque in Asia res gerebant, adeò impotenter habuit, ut atrociorem hostem Ricar dum quàm Saladinum experti sint. Hæc tibi Auguste, orbiq́ ter rarum nota sunt literis, nuntijs, celebri terrarum fama. Sin quid eorum negat, paratus sum armis fidem facere, ac uirtute iudice, hácque dextra id decernere. Hæc Dux. Rex ita: Neq́ ego Au guste, in Sicilia turbaui, neque turbatas lætor. Sororem meam uiduam dote sua fraudari, ac ludibrio esse quibus minimè æquum erat, pati tacitus non debui: & hic quoque quàm mitissimè potui, rem transegi, nullo grauiore motu per me facto. Cyprum procel lis impulsus impactusq́, cùm quassata laceratáque classe appulsu littorum prohiberer, necessaria sumpsi arma: Latinorum hostes lacessitus edomui. Ingentem de illis prędam parare quî poteram, quos Græcorum imperium, & Turcica amicitia exhauserat? In eos cæde non sæuij. Eis Regem Latinum dedi, qui abs te mu tari possit, si fortè eius te Auguste pœnitet. Cùm Philippo Rege simultatem gesisse insimulor, qui conqueri iustius possum, quàm accusari debeo. Ille, dum religioni milito, fertur Ducatui Norma niæ ditionis meæ imminere. Quos Barbarorum occidi, Saladini iniuria perfidia'que adductus occidi: quandoquidem neque san ctam Crucem reddebat, neque pacta Satraparum suorum rata uo lebat. De hostibus hostis supplicium sumpsi: optarem de Sala dino sumere licuisset. Quod ab dimissis aurum accepi, id diuisi militibus Latinis. Aspice quas excepto hoc annulo mecum diui tias nudus inopsq́ referam. Neq́ deserui, ultimus procerum, post accusatores redeo. Ab Saladino fœdus, literas, munera quo

pacto

pacto accepi, qui ne suorum quidem Ducum fidem persoluit? " Eodem animo ab Saladino munera, quo famem, pestem, diras, " pœnas, inferos acciperem. Germanos cur superbè in Asia tractas- " sem? Satis negotij mihi Angli reliquiq; mei dabant. Famæ Asiati- " cæ Cæsar ne credas: falsa insidiosaque est, à Saladino Turcisq;, ut " inter nos bella serant, conflata, & ad nos emissa. Fama percrebue- " rat, me percussores Franco Regi parauisse. Hæc initio credidit Phi " lippus, latusq; suum muniérat: nec quenquam nisi excussum ad- " mittebat. Conuicta mendacij famá, animum suspicione, latus cu- " stodibus, suos metu liberauit: testatus' que est Asiaticæ famæ nul " lam fidem habendam. In Asia nullam de nobis nisi nobis pesti- " feram famam nasci puta. A' Turcis gignitur, ab nostris imperitis " excipitur, educaturq;: Illa magnis ultro gaudens incrementis, fan " da nefandaq; affingit. Nos oracula credimus, in uulnera nostra " quàm in salutem proniores. Si quis Germanus miles à me auarè " superbeq; habitum se queritur: quicunque infecta re ex Asia redi- " mus, fortunæ, hominibus, terrisq; omnibus, & nobismetipsis " irati redimus: omnia accusamus: Nihil à quoquam in nos nisi ho " stiliter profectum arbitramur: & ipse fortassis nisi accusarer, accu- " sarem. Quod autem ad Martis iudicium uocor, susceperam crucē " pro religione tutanda: si quis eam oppugnat, dimico. Pro capite " meo nisi regressus domum non dimicabo. Satis in Saladinum pu " gnaui. Tot millia hostium religionis acie occidi, quot secundum " magni Gotthofredi uictorias nullus: coëgiq; hostem inducias in " quinq; annos pijs dare. Desertæ proditæq; rei Christianæ insimu- " lor tātisper, dum et Ioānes frater minor Regiū nomen inuadere di " citur, & Philippus Rex Normaniā tentare. At tu Augustæ patriæ " me, mihi patriam restitue: ut ex qua mouit me studium religionis " defendendæ, in eam mansuetudine tua reuehar: & ut pro nomine " decoreq; Christiano arma indui, ex Anglia' que profectus, extre- " mum propè Orientem petens, in Saladinum pugnaui: ita pro te, " imperioq; tuo, et maiestate nominis tui, meo meorumq; sanguine, " ubicunque iusseris, pugnem: ac si res ferat, uitam profundam. Ni- " hil his motus Germanus, duodeuiginti menses Anglum in custo " dia habuit: nec dimisit nisi centum millibus ac quingentis pondo argenti redemptum. Continuò auro Anglico auctus, in Italiam exercitum duxit: mortuoq; Tancredo Rege ipso, ac filio Rogerio, Campaniam, Lucaniam, Apuliam, Brutios, Siciliam in ius ditionemq; redegit. Panormi reperit Irenā Isacij Græci Augusti filiam, quę desponsa fuerat Rogerio. Eam Philippo fratri nuptum dedit: illum' que Tusciæ Ducem creauit. Hortante instantéque Cœlestino Pontifice maximo, ut tam secundis lætis' que rebus sacrum Augustus bellum capesseret: domesticas occupationes, ac nondum firmatas opes suas causatus, Duces cum exercitu in Asiam misit,

misit, Conradum Archiepiscopum Maguntium, ac Henricum Ducem Saxoniæ. Nouæ enim semper res in Asia exoriebantur. Henricus Campanus Ptolemaide, dum superiorem partem ædium incautius circumit, præceps delatus expirauit. Eadem in urbe diem suum obijt Margarita soror Franci Regis: quæ mortuo marito rege Bela religionis causa Orientem petierat. Elisa nupsit Almerico Vidonis Lusiniani fratri. Isque mortuo fratre, Cypri Hierosolymorumque Rex salutatus, idem Tyro Ptolemaidique imperitare cœpit. Decessit & nostrorum Saladinus. In eius, ut iusserat, funere, qui signifer in prælijs ei esse consueuerat, prætulit lancea sublimem interiorem illius tunicam, clamitans illud unum ex domitore Orientis restare. Nouem filios reliquit, eos Saphadinus patruus omnes necauit præter unum & ipsum nomine Saphadinum Halapiæ Sultanum, fide uirtuteque paternorum amicorum tutum à patrui insidijs. Ex Saphadino patruo nati filij Meledinus Ægyptiorum, ac Coradinus idem Damasci & Hierosolymorum Sultani. Interea Afri, Numidæ, Mauri indignè ferentes Syluinam urbem captam, Africæ oram euastatam à nostris (ut edocuimus) in Orientem nauigantibus, in Hispaniam transmisere: congressique cum Alphonso Castulonensium Rege pugnauere: tantamque uastitatem uictores edidere, ut etiam Gallos metus incesseret, ne illi Pyrenæũ saltum sibi transcendendum putarent. Augustus Rex nouis semper occupationibus excipiebatur. Philippo Flandriæ Comite ad Ptolemaidem sine liberis defuncto, hæredem soror Margarita se nuncupârat. Huius mulieris filius Balduinus stirpis maximus, indole præstanti adolescens, futurus Græcorum Augustus, erat in possessione Annoniæ, qui erat illi paternus dominatus; simul nomine materno totã occupat Flandriam, Atrebatesque à Francis Regibus nuper Flandris Comitibus beneficij nomine attributos: Viromanduos præterea inuadit, quòd in eius auunculi ditione fuissent. Augustus Rex, ubi primum domum ex Asia peruenit, in Balduinum duxit. Viromandui aduenientem Francum libentissimis animis mœnibus recepere, imperataque fecere. In Atrebatibus aliquid certaminis fuit. Tandem coacto Annone cedere, & ipsi & Odemaienses, qui citeriori Flandriæ contribuuntur, deditionẽ fecere. Id ægerrimè hostis tulit, suum tempus præstolabatur. Francus Anglico bello distineri cœpit. Fidem Ricardo in Asia dederat tẽperaturum se oppidis finibusque qui Anglo parerent, quoad fortuna eum reducem domum sisteret. Is in custodia apud Germanos asseruabatur. Testabantur Angli proceres conuenta: Francus se fide iurisiurandi non decessurum affirmabat, temperaturumque à quibus ius fasque foret: sed se nulla religione uetari, quo minus qui sororẽ ipsius repudiassent, ab ijs eius dotem ad se iure redeuntem recipe-

ret: nec æquum esse, mulierem nobilissimam reddi bonis retentis. Ad Gisortium bellum hoc constiterat: cum Balduinus Fanum Odemari recipit. Gisortio tandem Rex potitur, & oppidanis Francorum causæ studiosissimis, & militibus, qui erant in præsidio, perseuerantia undique hostium territis. Adela Franci soror ex Anglia regressa Comiti Pontiuensi collocata est. Rotomagum haud dubiè iuris Anglici erat: illud non magna ui tentatum: reque infecta deductæ copiæ. Ricardus Franciæ finibus committere se non ausus, domum ex Germania mari transmisit melioréque in statu res inuenit, quam animo præceperat. Eum Ioannes frater Regem salutauit, bellum'que cum eo aduersus Francos gessit. Augustus Eburouices, & Nouumburgum, ac Ruelliuallem recepit. Exin multo maiore quàm antè conatu repetitum Flandricum bellum: quod tamen non præliorum fortuna decreuit, sed memoria propinquitatis finiuit. Balduinus in matrimonio habebat Theobaldi Comitis filiam ex sorore Augusti susceptam. Hæc ad auunculum Regem armatum uenit. Fœdus ea deprecante ictum hac (ut author est Gulielmus Pontifex Tornacensium) lege, Annonia in fide Balduini remaneret: quod Flandriæ à Nouafossa in Orientem spectat, id Balduini ditionis foret. Atrebates, Odemarenses, Lendenses, Essedinenses, ac quod in Occidentem uergit, Augusti dicto pareret. Hæc regio Comitatus institutus est, Atrebatium'que Comitatus dictus: ac primus Atrebatium Comes creatus Ludouicus Regis filius. Balduinus in aulam Francicam uenit: ac honoris uirtutis'que causa in familiaris amicitiæ iura receptus ab Rege, balteoq; equestris militiæ insigni donatus, animo maiora concepit. Sacram militiam professus, proficiscens, in primis filias duas Ioannam & Margaritam fidei Regis commendauit. Nec multo post Ioannam Augustus Ferdinando Lusitano Regiæ nobilitatis adolescenti de sententia Mathildis Lusitanæ uiduæ in Frãciam uenienti collocauit. Eum in possessionem opum soceri contendentem Flandri initio recipere nolebant: deinde authoritate Franci regis adducti, apparatissimè excepere, coluere'que. Et alterum splendidum matrimonium iunctum: Gulielmus Regis Eustathij filius, Bononiæ Belgicæ, idem & Moritonij Normanici Comes decesserat. Conciliante Augusto, eius filia in opes succedens nupsit Reginaldo florẽtissimo adolescenti Castrimartini Comitis filio. Simul Rex mortua Elisa uxore cœlebs, Dani Regis sororem Gelbergam uxorem duxit. eadem intra tertium mẽsem per causam propinquitatis dimissa, Mariam Ducis Morauiæ filiam superinduxit. Dano Rege per oratores apud Pontificem maximum agente, duo amplissimi ordinis patres in Galliam legati uenere, Regiq; denuntiauere, ut à consuetudine Mariæ temperaret. Dicto non parebat. Diuione cõcilium Patrum habitũ Decretum, ut Fran-

ut Franciæ sacrificijs interdiceretur. Orator Regis Pontificem maximum appellabat: nihilo secius illo summoto, sanctiore arcaneque conuentu Romanus Franciæ sacris de sententia Patrum interdicere se pronunciauit. Cæterùm uetuit id decretum in uulgus edi ante uigesimum à Natali Domini diem; quo tempore procul ipse abijsset, ne [illegible]re sibi à rege posset. Ei succensere tantùm animo potuit Rex. Patres, qui & tunc assenserant, & postea interdictum euulgârant, sedibus primùm ab rege exacti: deinde mitescente regis ira, nouus legatus ex Vrbe Octauianus Cardinalis affuit. Suessione rex & Patres Franci conuenere. Nullus dum prodire audebat qui regem accusaret. erant nimis multi qui disertissimè compositissiméque eius causam agerent: hi summo silentio ac propè assensu audiebantur. Perorârant etiam, cùm nemo uocem contrà mittebat. Quis tanta ceruice foret, qui præsentem regem Augustum tanta in re oratione distringeret? Perdiu expectatione suspensi animi tenebantur. Tandem ex humili multitudine adolescens ignotus, quis, unde ueniret, uenia dicendi demissìssimè & ab Rege, & à Romano, & à cætero consessu petita, externæ repudiatæque mulieris desertam ab omnibus causam, tam ornatè dilucidéque defendit, tam reuerenter de rege uerba faciens, ut in sui admirationem omnes conuerteret. Fine dicendi facto se surripiēs, nusquam deinceps comparuit. Sunt qui numini id attribuant: sed consilio & arte Danæ fieri potuit. Nihil ea constitutum actione: ampliatione facta Patres expectabant ut ultrò rex Danam uxorem agnosceret. Consuetudine Mariæ tenebatur, nec ab ea secubabat. Labebatur longior dies, temporisque spatium illi dabatur, si à pertinacia desisteret. Sed publico conuentu toties coacto necesse erat iudicium aliquando facere. Rursus coguntur Patres: adest & Rex: iam liberior dolor uóxque hominum, & magis apertus sensus erat: & præse ferebant patres quid nam ipsis necesse foret decernere. Tunc demum Rex necessitatem in uirtutem uertit: relictóque consessu, in equum cùm insiluisset, post se receptam Gelbergam in Regiam reduxit Romanus lætus, id quod captârat, nullo iudicio facto Concilium dimisit. Paulò post decessit Maria. Philippum ex ea susceptum, iustam Augusti sobolem esse Pontifex Maximus decreuit, non sine multorum tunc admiratione. Bonam matris nobilissimæ fidē auxilio liberis non esse, indignum credo uisum: & nonnullis Episcopis authoribus auspicibusque Morauianæ nuptiæ iunctæ fuerant. Dana Regiæ Francicæ utique iuncta cognatione erat. Primi Philippi Regis Franci filia nupserat Dano regi: unde Gelbergam aliquot ætatum serie progenitam fides sit. indignius meritò uisum, quòd Rex Iudæos in Franciam redeuntes admisit, peruicax, sed ditissimum hominum genus: & Bellum Sacrum aurum efflagitare uidebatur. In Syria Phœnicéque

Germani, quos sub signis Conradi Pontificis Maguntini, & Henrici Ducis Saxoniæ in Orientem profectos edocuimus, Berytum occupauere, muniuereque. Toronium obsedere: & cùm iam aut conditionibus recepturi, aut uirtute in mœnia euasuri essent, occurrentibus auxilio Barbaris coacti sunt cœpto desistere qui nostrorum ibi res gerebant: qui uerò Beryti in præsidio remanserant, aduentu hostium oppido excessere. Coniunctis rursus copijs Ioppen perrectum. Vrbs erat euastata: eam munitionibus firmârunt. Saracenos magna fiducia aduenientes repulere. Consilia tandem Hierosolymorum petendorum agitabantur: quod Simo Montisfortis Comes summus bello Dux cum Francicis copijs iam Syriam tenuerat. Mors Henrici Cæsaris nunciata, omnia mutauit. Archiepiscopus, Dux'que, quorum in deligendo nouo imperatore authoritas præcipua futura erat, nulla obsecratione Francorum retineri potuere, adducíue, ut religiones causam antiquiorem cæterarum rerum studijs existimarent. Eorum discessu Ioppen Barbari expugnatam euerterunt: qui nostrorum ibi reliqui erant, ad unum omnes cæsi. Ita feroces hostes reliquias belli persequebantur, ne quid nostri in Syria obtinerent. Franci Duce Simone impetum cohibuere. Induciæ in longam satis diem factæ: cautum'que ne Tyro Ptolemaidíque arma Barbari inferrent: qui fuit annus eius sæculi duodecentesimus. Ita rebus è præsenti usu compositis, Simo suos è Syria deduxit. Germanorum res contrarijs studijs agitabantur, seditionibus ægrè: nomen'que imperij distractum. Alij Philippum Henrici Cæsaris defuncti fratrem Hetruriæ Ducem, Francorum amantissimum, Augustum salutabant. Alij Othonem Henrici Saxoniæ Ducis fratrem, sorore Recardi Angli Regis genitum, & qui tunc etiam in Anglia degebat. Is continuò ab auunculo in Germaniam ad ingens nomen capessendum cum egregio comitatu, ingentiq́ue ui auri missus est: contrà Philippus amicitia fideque Francorum subnixus, animum non deiecit. Maiestatem nominis semel susceptam præstanter tutatus est. Ricardus Rex nihilo secius Francico bello insistebat. Eburouices, ipsis se dedentibus, nec ullam uim expertis recuperat. Obsidebat tunc Vernolium Augustus. Ira incensus, eo conatu omisso in illos redit. Non expectauit hostis ruentem. Deserta ab Anglio urbe Augustus sine contentione potitur: muri diruti. Ruelli quoque arcem: diffisus uoluntati oppidanorum, solo adæquat. Albammalam primo impetu expugnare nequit. Quinquaginta dies ea obsidio tenuit Francum. Tandem tormentis parte muri deiecta, oppidum in potestatem uenit: arx excisa. Hostis alia parte Lochias de Francis cepit. Milonem in Biturigum finibus & cepit, & euertit: Nouamcortem corruptis pecunia custodibus recepit. Adueniente Franco cessit, pugna comminus congre-

congredi non ausus. Terrores cœlestes mentem mortalium angebant. Lapidibus pluisse ferunt: horrendæ tempestates in Laudunensium finibus. Caluusmons nobile oppidum fulmine conflagrauit. Carnutum urbs incendio fortuito maxima ex parte fœdata. Ædes Virginis cremata, & septum: in eoque quamplurimi mortales absumpti. In Ballouacorum finibus coruos rostro carbones candentes testis intulisse, incendium que conflasse creditum. Anno insequenti, qui eius sæculi undecentesimus fuit, Ricardus decessit. Exhaustus erat omni propè Anglico auro partim ad se redimendum, partim & Othonem subleuãdum deprompto: ad hoc belli Francici necessitatibus exinanitus. Ad Calacum oppidum in Lemouicum finibus ingentem uim auri reconditam fama ferebat. Lemouices ipsius beneficiarij erant, & Aquitanis contribuebantur, sed à Franco stabant. Dum ergo Calacum tentat, è muro ictus scorpione, in castra inter manus relatus paulo pòst expirauit. Ioannes in Regnum cæteras que opes successit, non absque contentione. Arcturus Dux Britanniæ se potiorem hæredem contendebat, ac iure superiorem, quod ex Gotthofredo natus esset, qui Ioannem fratrem ætate antecessisset. Eius causæ Augustus suffragabatur: Ioannes uerò pacem ab Augusto redemit, redditis tribus oppidis in finibus Biturigum, Castro Rodulphi, Issoduno, Crasseiano. Cautum que ne ius Anglo foret Velocassium citeriorum repetundorum, Eburouicúmue, ac quicquid Normaniæ Francus nuper recepisset. Publico fœderi priuata necessitudo addita. Augusti filius Ludouicus uxorem duxit Blancham filiam Adelphonsi Regis Castulonensis, sorore Angli ortam. sanctum hoc erit connubium. Ioannes filiam Gulielmi Comitis Claudiocestriæ, quam in matrimonio habebat, repudiauit, propinquitatem tunc demum causatus: filiam que unicam Comitis Engolismensis desponsam iam Hugoni Comiti Marchiæ, patrique in opes successuram, sibi iunxit. Hugo dolore sponsæ interceptæ adductus, uir amplissimæ ac opulentissimæ cognationis, coniurationem nobilitatis Pictonum fecit, seque Arcturo coniunxit. Leonora Ioannis mater, ne Aquitania amitteretur, in eius possessionem redijt: se que iureiurando Franco Regi ut beneficiaria obstrinxit. Nec idcirco Arcturus cœpto absistit. Turones occupat summa Franci Regis uoluntate: ab eo que beneficiarius Comes eius ciuitatis, Andium que & Cœnomanorum nuncupatur eodem iure, quo Gotthofredus pater, si uiueret, uocitaretur. Multiplici que mox bello implicatur. Leonora ex Pictonib. in Andes se confert: simul Mirabellum occupat. Eò Arcturus è uestigio ducit: id que oppidum defendente auia oppugnat. Magno natu mulierem ferox adolescens uicit: oppidum captum: ipsa in potestatẽ uenit nepotis. Ita omnia uiolat sacra cupiditas imperandi. Ioannes nisi primordijs malorũ,

antequã incrementa maiora Arcturus caperet, occurreret, res suas euersum iri ratus cum expeditissimo milite profectus, prius illum oppressit, quàm Franci auxilio uenire possent, nec Mirabellum modò, matrem'que, sed & Turones recuperauit. Francus in Normania Arcas obsedit. Ioannes, quoad uixit mater Leonora, nihil durius in Arcturum cõstituit, ea pro illo deprecatrice, à quo & obsessa & comprehensa fuerat. Vixdum circumacto anno defuncta, adolescentem necauit, cùm iam Arcas Augustus recepisset. Id parricidium matre Constantia Duce Britanniæ persequẽte, Francus Anglo diem dixit: ad quam cùm neque adesset, neque excusaretur, infidelitatis sceleris'que damnatur, quòd immemor sacramenti Francis dicti, filium maioris, beneficiarium Francorum, in finibus qui iuris Francorum essent, neque legibus quæstione habita, neque cognoscentibus ijs quorum hæ partes forent, patruus occidisset. Hostis igitur Francorum iudicatur: constitutumque, eum uideri excidisse iure urbium finium'que quos beneficij nomine à Francis accepisset: ea' que omnia in pristinam causam restituta, & ad ius solidum Regis reuertisse: in eorum'que possessionem, si quis prohibeat armis eundum. Pictones Britanni'que iuuentutem suam armarunt, Francòque odio Ioannis incensis, & desiderio Arcturi. Butauentum, Genselinum, Gorneium, oppida capta. odijs hominum, armis'que Augusti Ioannes impar, fidem innocentij Pontificis Maximi per oratores implorat, fœdus, inducias pactas, iusiurandum à Franco Rege uiolari dictitans. Extat epistola eius Pontificis ad patres Frãcos, in liberos iuris Pontificij relata, causam iurisiurandi non seruati ad cognitionem suam pertinere contendentis. Legati etiam Innocentij uelut in rem præsentem cùm uenissent, utrique Regi denuntiauere arma deponerent, pacem'que templis darent, quæ pleraque belli malis partim euersa, partim ad inopiam redacta, suis sacerdotibus alendis non erant: uter dicta aspernaretur, eius Regno sacris interdici. Anglus lætus imperio, se in authoritate sacrosanctæ potestatis fore affirmabat. Francus certam sibi uictoriam de manibus eripi indignum ratus, Pontificem Maximum appellauit: interea se ius suum persecuturum. Falesiam & Danfrontem cepit. Galliardum obsessum sex continuos menses: eòque fames clausorum processit, ut cùm à præsidio imbellis multitudo ex oppida eiecta, à Francis nec reciperetur, nec cibo iuuaretur, mulier grauida in conspectu omnium enixa sit, fœtus'que statim absumptus. Hoc oppido dedito Cadomus imperata fecit: Gaij domum ueteres uocitabant. Rotomagum duobus obsessum mensibus. Cùm permissu Frãcorũ ciues misissent ad Anglum oratores, relato responso, præsente ope iuuari non posse: quid agendum esset, cõsultabant. Optimates prædicabant se à prima origine Francos esse: quæ nũc Nor

mania

mania diceretur, Neuſtriam fuiſſe, nobiliſsimam opulentiſsimãq; Franciæ partem. Ducatum illum eſſe beneficium Francorum regum, ſummum'que dominatum penes eoſdem eſſe: cauſſam belli diutius tolerandi nullam uideri: multas coniunctionis neceſsitudinis'que ueteris agnoſcendæ. In authoritate principum fuit multitudo. Miſsi in caſtra oratores, ac benignè excepti auditi'que ſunt liberaliter etiam reſponſum. conceſſum ut urbs illa priſtinis legibus ac inſtitutis uteretur: nihil de eius commodis mutatum. Ita libentibus animis deditio facta: eius'que exemplum reliquæ urbes ſecutæ. Tota Normania in fidem rediјt Francorum ducenteſimo & ſeptuageſimo anno quam attributa Rhollonі fuerat. Duodecim deinceps Duces eius numerantur: ex ijs ſex ijdem Anglorum Reges. Exin bellum Græcum ortum. Iſacius Græcus Cæſar fratrem Alexin à Turcis captum magno redemerat: omnibusquè in rebus eius opera conſilio'que utebatur: maxima quæque eius fidei credebat: tantum nomen ius'que Imperij non conſociarat: & ille ſimulatione leuandi grauioribus curis fratris de ſe optimè meriti, munia publica priuata'que diligenter induſtriè'que obibat: in ſe ciuium ora uertebat: milites præcipuè liberalitate comitate'que ſibi conciliabat. Cæſar gaudere ſibi otium cum maieſtate datum: omne onus tantæ molis Imperij adminiſtrandi, fratris fidei incubuiſſe: ſe Auguſtum illius uirtute tutum tectum'que: eum pietati ſuæ gratiam parem referre, è ſeruitute Barbarorum à ſe in aulam reſtitutum, tranquillitatem quietem'que à rerum turbine temporumq; tumultu præbere. Hæc illi lætitia perniciem attulit. Alexis nec fraterno nec grato. ſed impio nefarioquè animo egit: non contentus præſenti fortunæ fœlicitatis'que munere, quòd ſecundus à fratre Auguſto diceretur: quod unum explendæ cupiditati animi ſemper maiora cupientis deerat, titulum inſignia'que Auguſta inuaſit. fratrem'que nihil minus expectantem, comprehenſum, luminibus priuat, arctam'que in cuſtodiam conijcit. Alexis Iſacij filius admodum adoleſcens, antequam comprehendi à patruo poſſet, elapſus: ac ab aliquot ſuorum proceribus ad Latinos ductus, in primis Philippum Cæſarem, quòd ei ſoror ipſius Irena nupſiſſet, adijt. Auguſta fratrem extorrem piè benignè'que excepit: orauit'que uirum Auguſtum, ne comprehẽdendorũ à quibus minime deceret, Auguſtorum exoriens exemplum licentiam'que inultam ſineret: patrem ſuum, quod miſerum indignum'que eſſet, à fratre, cuius beneficio uitam, lucem, libertatem recuperaſſet, ac propè in conſortionem rerum potiendarum receptus eſſet, ſole, imperio, mortalium colloquio congreſſu'que priuatum, adoleſcentulum in ſpem Imperij educatum, iniuria patrui extorrem, egẽtem uagari. Huius indignitatis partem in ſe, quæ filia Iſacij, quę ſoror adoleſcentuli, ſit, redundare: atq; adeò ad ipſum Philippum

Auguſtum, qui gener Iſacij Auguſti ſit, pertinere. Parricidam Alexin nunquam tantum tam'que nefarium ſcelus conſciturum fuiſſe, niſi ei uilis maieſtas Philippi, ac parum ſancta extitiſſet. Hęc ac talia mulier Græca iuſto dolore incenſa, & magna neceſſaria'que precandi cauſa apud uirum indulgentiſsimum. Ipſe ſuo bello certamine'que aduerſus Othonem æmulum Imperij occupabatur. Apud Francum authoritate ualebat, fœdere, ſocietate'que armorum iunctus. Francia pace, uiris, equis, nobilitate, opibus, nomine florebat. Iam Balduinus ſacra induerat arma: tota Francia ſacrum aurum cogebatur: eius rei cauſſa & ab Rege & Pontifice maximo uiceſima omni generi ordini'que hominum indicta. Proceres iuuentutis Francicæ certatim nomina dabant Theobaldo Comiti Campano: quòd Campani gloria nobilitatis uirtutis'que præſtabant. Hoc bello Ioannis etiam Comitis Brennæ & Henrici Comitis Fani Pauli nomen illuſtre fuit. His ſe coniunxere duo Pontifices Sueſsionum & Tricaſsium. Tãta erat armatorum multitudo, tanta'que ſui fiducia, ut antequam mouerent, conſtituerēt cùm ad hoſtem omnes perueniſſent, tunc duas in partes copias diuidere, ut alteri in Syria ſubſiſterent, alteri Damiatam tentarent, ne ex Aegypto mouere Sultanus poſſet, tutius'que ac minori contentione noſtri ſacrum Regnum recuperarent, firmarent'que. Per Pannonias Thraciamq; Byzantium petere, atq; inde traijcere in Bithyniam conſilium non erat: quòd Græci iam propè ex profeſſo noſtrorum hoſtes erant. Præſtare uidebatur ex Italia ſoluere, & mari tranſuehi. Iam in Subalpinos peruenerant, cùm Campanus deceſsit, ingenti omnium luctu. Francus Rex per literas egit cum Bonifacio Ferratenſi rerum Orientalium peritiſsimo, qui & in Græcia & in Syria res geſsiſſet, quique nobiliſsimis totius orbis terrarum Regijs propinquitate iunctus eſſet, ut Ducem ſe huic militiæ præberet. Dicto paruit: præfuit'que tanta modeſtia, ut parentem eum omnes prędicarent. Conſultari cœptum, quibus portubus ſoluendum, & quæ, & unde, ac qua ratione claſsis paranda. Tres erant in Italia præpotentes maritimis rebus urbes Piſæ, Genua, Venetiæ. Venetum nomen Orientalibus rebus capeſſendis gerendis'que opportunius uidebatur. Vtrinque fœliciter eueniebat. quòd ut Franco claſſe opus erat, ita Veneto egregijs militibus: quòd Iſtri Liburni'que & Illyrici piraticam factitantes, mare Adriaticum infeſtum reddebant: & Iadera à Veneto Imperio ad Hungarorum Regem defecerat, hoſtesque maris poſſeſsione pulſi, in continentem bello traducto, terreſtribus uiribus reliquam ſpem tutaturi erant, terreſtria bella maritimis, terreſtribus maritima eludentes. Diuina occaſio Venetis uiſa: & peropportunè Francica auxilia oblata. Ingens auri pondus Franci paciſcebantur mercedem tranſuehendarum in Orientem claſſe copiarum.

Dum res

Dum res trahitur, maioresque ex Gallia copiæ expectantur, Duces consumpto auro quod secum domo attulerant, non modò spe ceciderant pactæ mercedis cùm transmisissent dissoluendæ, sed ad egestatem redacti, mutuari coacti sunt non paruam uim auri à Venetis. Virtute æs illud alienum luent. Istri, Liburni, Iadertini domiti leges accepere. Dum compositis illius oræ rebus in Syriam cursum dirigere parant, consilia in Gręcos uersa. Qui Byzantiorum Alexin adolescentulum comitati fuerant: diuersi omne nomen Latinum circumiuerant miserantes Isácij casum, qui nominis Latini amantissimus extitisset, & eorum proceribus hospitio iunctus. Exilium filij deflebant, mores paternos, & instituta colendorum Francorum, Germanorum, Italorum edocti. opem Principum, Regum, Ducum implorabant, Pontificisque Maximi fidem aduersus nefarium uirum. Francus Rex Philippi Cæsaris Germani studium magni ponderis existimabat, quod ei fœdere ac omnium consiliorum consociatione iunctus erat: quem sciebat ardere cupiditate fratris uxoris domum reducendi: simul meminerat Græcos semper in nostros malè pacato animo extitisse: uirum sororis suæ Hagnes Augustum Imperio & uita deiectum: Francos indignis uexatos modis: posse Duce adolescentulo pœnas de Græcis urbeque arce rerum Græcarum exigi: ne quis quamuis longo interuallo proculque à Francia situs, speret impunè se posse in Francos ferrum stringere, statuendum esse in nobilissima terrarum urbe illustrissimum documentum nominis Francici toto orbe terrarum sancti existimandi: quod non uiolari posse, nisi continuò noxiam suo supplicio insecuturo, genus humanum cognoscat. Et Veneti suo dolore mouebantur, quòd aliquot antè annis Emanuel Cæsar Cræcus indignè ferens eos negasse se, cum id peteret, Gulielmo Siciliæ Regi Græcorum hosti bellum illaturos quo cum fœdus icissent, Venetos mercatores uno eodemq; omnes die tota Græcia Græcorumque prouincijs uno edicto comprehendendos curarat: missosque ad expostulandum oratores contra ius gentium in custodiam tradiderat, in quibus Henricum Dandulum: nec dimisit nisi indignis habitos modis. Tunc fortè idem Henricus Dandulus Dux classi præerat, publica ira priuataque incensus, ultionem, quoniam ab Emmanuele non potuisset, à quo Augusto liceret, petiturus. Humanis stimulis religio addita. Innocentius Pontifex Maximus admonebat per oratores, per literas, Proceres nostros, pietatis caussa susceptum gestumque sacrum ad eam diem bellum: sed prius Græcos ad officium reuocãdos fuisse, ut cum Latinorum ecclesia iungerentur, ac Romanæ sedi dicto audientes essent, si res Græca cum Latinis initio sensisset, Turcas Saracenosq; tolli facilè potuisse. Bellum Barbarorũ hactenus tenuisse, nec fine habiturũ Imperio Gręcorũ impijs finitimo à

nostris

noſtris diſſentiente. Alexis adoleſcentulus ad Francos Proceres ſacrum bellum profeſſos à Pontifice Maximo Philippo'que Auguſto & Franco Rege miſſus, ad Iaderam inuenit eos ſedentes, ſed mox in Syriam claſſe tranſmiſſuros. Exceptus eſt ut Auguſti filius, & à ſummis & illuſtris maieſtatis uiris enixè commendatus: nec ipſe ſibi deerat, & Græcus, & extorris, & egens, & ingenio & ætate blandus, & ab ſuis edoctus. In primis, quòd maxima uirium pars ſpes'que in Francis reponebatur, nomen Francorum ſuum æs alienum efficiebat: agnoſcebatq; ſe Veneto appenſurum quicquid illi deberent: eiſdem ſatisfacturum de ijs iniurijs damniſque quæ Conſtantinopolitano tumultu ſecundum Emmanuelis mortem Græci illis intuliſſent. & quando Veneti ſuas iuſtas querelas expoſtulationes'que habeant, ſe hanc quoque noxam pecunia luere paratum fore, ubi primùm reſtitutus beneficio Francorum Venetorum'que in patriam fuerit. In primis eccleſiam Græcam Romanis Pontificibus dicto audientem futuram, fidem iureiurando ipſe qui'que procerum Græcorum cum eo erant, dedere: ingentia omnia, quibus ſecus facta redimi poſſent, omnium'que iniuriarum memoria expiari. Omiſsis igitur Syriacarum rerum conſilijs, hoc bellum ſuſcepere. Placuit nulli prius urbi uim inferre, quàm ad Alexin tyrannum, caput'que rerum Byzantium perueniretur: tot'que in oppida quæ præſidijs Græcis inſeſſa, & tormentis miſsilibus'que in noſtros inſtructa prætereunda erant, famam euulgarant, nullum cum gente nobiliſsima ſe bellum gerere, quondam ſocia amica'que: ſed iuſtum legitimum'que Cæſarem reſtituere in priſtinam maieſtatem uelle: Singulas ueteris Græciæ ciuitates præmia tyrannicidis, ac diuinos propè honores decreuiſſe: quanto maiori ſtudio excipiendos eſſe, qui uniuerſis libertatem decus'que reddant. Ex Ionio in Aegæum mare circumacta claſsis, In Helleſpontum perrectum, nullis anguſtijs curſum remorantibus. Propontis etiam liberius patuit: nec fauces Thracij Boſphori, ac propè concurrens exiguo dirimente freto cum Europa Aſia, alacritatem noſtrorum remorata. Excipit modicus ſinus ab Oriente in Occidentem ſeſe pandens. Huius initio in Promontorio quod opima ſignificatione Chryſoceras appellatur, à meridie Byzantium occurrit: ab Septentrione Pera oppidũ è regione oppoſitum eſt, breui tranſitu, unde illi Græcè uulgò nomen inditum. Et turris opportuno loco aſſurgebat: catena'que prætendebatur ad arcendos liberò ingreſſu hoſtes. Ibi noſtri hærentes expectabant, ſi fortè ad conſpectum claſsis ſignorumq; Francicorum, ac famam redeuntis domum adoleſcentuli, motus aliquis in urbe fieret. Metu tyranni coerciti tenebantur. Auxere animos noſtrorum legati Cretum, qui duabus aduecti triremibus deditionem ciuitatum ſuarum fecere adoleſcentulo Grꝗco. Is continuò

tinuò Ferratensem ea insula donauit, propinquum quidem, sed & munificentiæ illustri exemplo cæteros Duces incitans, ut suę quisque uirtuti meritis'que amplissima præmia proposita cognoscerent. Tandem uehementi uento à puppi coorto, nostri nauium maximam, cuius summæ celeritati mobilitati'que Aquilę nomen imposuerant, immittunt: ea impetu illata uiam toti deinceps classi fecit. Restabat terrestre certamen. Stabat littore Theodorus Lascaris, tyranni gener, cum iuuentute domestica, ut naues Latinas appulsu arceret, aut descensionem tentantes, impeditos'que, antequam in ordines irent, firmiter'que consisterent, liber expeditus'que ac compositus adoriretur. Sed & eo impetu naues se inuexere, ac tanto animi ardore Franci desiluere, signa'que in hostem tanta celeritate tulere, ut uno propè eodem'que tempore simul & descendere, & sic in sicco consistere, conglobari'que, ac aciem struere dirigere'que uiderentur. Prælium diutius tenuit, quòd peditatus tantùm Francicus pugnam capessebat: nec equi tam facile pontibus exponi poterant. Græci egregium equitatum habebāt. Viginti millia peditum nostrorum erant: equitum octo millia: naues ducentæ quinquaginta: earum triremes sexaginta: onerariæ septuaginta: hippagines centum uiginti. Dum Byzantiorum animos oculos'que Franci ac terrestre prælium in se uertunt: Veneti circumacta classe interiorem hostium portum aggressi, obicibus ibi quoque perruptis, uiginti triremes Græcas inanes occupauere, desertas fuga nautarum propugnatorum'que, qui magna fiducia arte'que eas instruxerant, ornarant'que: sed territi uirtute classis Venetæ omnia perfringentis, antequam circunuenirent, sibi trepidè consuluere. Sexaginta millia ex Græca iuuentute armatorum difficiliorem fecere Francis pugnam. Exitus tandem is fuit ut fusus fugatus'que sit magna cædę Græcus. Numerus cæsorum initus non fuit: sed ingentem fuisse necesse est: quòd nocte quæ diem prælij eius insecuta est, Alexis senex magnam uim auri clàm apud alteram filiarum Irenem sacrarum uirginum maximā loco sacro defodit: silentio'que noctis, quò ciues hostem'que falleret, cum paucissimis, ut aduersa re assolet, amicorum, Theodoróque genero urbe excessit. Prima luce uulgata tyranni fuga, Constantinopolitani Isacium è custodia eductum adorant: ei uitam uictoriam'que acclamant: portas patefaciunt: nostros Græcæ maiestatis uindices seruatores'que salutant. Alexin adolescentulum sibi adorandum exhiberi dariq; à Francis suppliciter exposcunt. Ita cæde direptione'que opulentissimæ urbis temperatum. Liberatus Isacius: filius restitutus: nouum'que Francis socijs'que decus partū. Senex Augustus quantas maximas potuit gratias egit nostris: quòd eorum fide uirtute'que uniuersa Græcia tyrannidis iugo exempta esset: Sibi, cum lux non posset, uita, libertas, patria,

Imperium, filius restitutus esset, ac ipse filio: quod arma in Mahumetem sumpta pro se gessissent, caussam'que suam, caussam religionis esse uoluissent: nullam gratiam referri, nulla præmia excogitari, nullos honores haberi tantis in se suosq; meritis pares posse. Tam pij filij pacta sibi rata sancta'que esse: quicquid ille nostris domesticæ maiestatis gratia recuperandæ spopondisset, id pactū receptum'que uelle: ac si quid addi posset, omnia se cumulatius præstaturum. Cæsar memor gratus'que in primis agitabat consilia, qua'nam ratione persolui fides posset: ut'que ciues libentius dicto parerent, pecuniam'que conferrent, quæ fœdere filij debebatur, Franci in castra ante urbem locata, Veneti ad naues se recepere. Collatio ingentis pecuniæ grauis ingrata'que Græcis erat, solitis exigere, non pendere. Isacius creditur ex arcta tetraque custodia perpetua'que mortis expectatione in solium reuocatus, repentinam uitæ mutationem non tulisse: hac an occultiore caussa decessit: nec diu patri superstes erit filius. Fremebant ciues indignum facinus esse, Græcorum Imperium oppigneratum, ac potius addictum esse à puero auaræ superbæq; genti, Græciam auro spoliari. Iam Cretam tantam insulam in medio mari sitam Latinis dono datam. Constantinopolin Græcam'que ecclesiam à Pontifice Romano sacra iura petere iussam, subesse seruire'que ueteri urbi Romæ, unde semel felicibus auspicijs emigratum sit, insigniaque ac ius imperij à magno Constātino trāslata. Hæc pro se quisque: hæc in circulis: hæc plebs, optimates, principes conquerebātur. Tumultus exoritur: ad arma discurritur: ad ædes Regias multitudinis consternatæ impetus fit, manibus minimè temperatæ: pestem adolescenti Cæsari minitabantur. Subitus ei casus necessitas'que in re trepida consilium attulisse uisa: Se è superiore ædium parte ostendit: testatur se in suorum ciuium potestate fore: nihil nisi illis authoribus acturum: eos ætatis pectoris'que sui moderatores futuros. Conticuit in præsentia tumultus: mox æstuare Cæsar cœpit, ac anceps ferri. Vtrisque satisfacere non poterat: alteris fides seruanda: alteri offendendi: medium tertium'que consilium nullum. Fidem quam Latinis dederat, sanctiorem ac potiorem duxit. Misit ad Ferratensem, ut proxima nocte de tertia uigilia copias in urbem inducat. Portam quæ Regijs ædibus proxima sit, per fidos sibi homines illi reseratum iri. Id clàm non fuit. Sensit consilium Alexis cognomine Myrtilus, quem Murtzuphlum alij appellant, Cæsareæ stirpis uir, & imperij cupidus. Nocte iam imminente, par priori tumultus exoritur, submissis dispositis que à Myrtilo, qui eum motum concirent: mox ipse in uulgus prodit, concionem'que habuit miseratus publicam Græcorum fortunam, qui regerentur arbitrio infirmæ ætatis: quæ quo Latinorum cupiditas ferret, præceps ageretur. oportere Regiam urbē,

quando-

doquidem à quibus minimè deceret proderetur, uenumq; daretur, ac pessum iret, ipsam sibi consulere. Viro patriæ suorumq; amantissimo opus esse, antequam quicquid Græci nominis reliquum esset occideret. Tunc diuersis clamoribus sublatis, alij eum Ducem reipublicę constituendę, alij rei militaris Magistrum, alij Cæsarem salutabant. Hęc acclamatio superauit; in eam'que sententiam itum tandem undique est. Ita Cęsar salutatus, consilium cepit classis Venetę improuiso'absumendę, ut spem commeatus salutis que' Francis demeret. Sedecim suarum naues plenas tæda, sulphure, stupa, piceque & omni genere rerum quibus flamma alitur excitaturque', uento forte' ad id ferente, repente, subiecto igne immisit. Veneti altum celerrime' petiuere: & turpe fuisset tot maritimis prælijs exercitos non præparasse animos, instruxisse' que ijs artibus classem quibus incendia possent arceri. Græcorum igitur conatus uanus cecidit: & quia initia parùm fœliciter euenirent, subsecuti sunt à Myrtilo legati, qui eum dicerent huius fraudis participem non esse: culpam omnes penes imperitam multitudinem: se amicitiam societatem' que petere: Latinos' que pecunia, commeatu, copijs adiuturum bello in Saracenos Turcas' que gerendo. Reiecti sunt à Francis ad Venetos. Dandulus respondit, tunc crediturum se uana non afferri, cum Alexis Isacij filius, quem nostri restituissent, fidem daret, ac pro multitudine in quam crimen intenderent, deprecaretur. Id magis incitauit Myrtilum ad tollendum adolescentulum; ne uulgus impetrandæ pacis spe illum è periculo eximeret, rursus' que adoraret. iam enim efferebantur uoces, rem duriorem quàm fuisset, factam, remedia' que malorum qualiacunque quærenda. Ei igitur manu sua in latebris quò se receperat, spiritum oppresis faucibus interclusit: famam' que emisit, eum sibi mortem laqueo consciuisse. Veneti frustra dolo petiti fuerant. Francos simul religione armis' que aggredi placuit. Robur totius urbis, & proceres iuuentutis armat, oratione' que acuit: tutarentur patriam, uniuersam Gręciam, monumenta parentum, maiorum gloriam, decus pręsens, futurorum spem: habentes in conspectu mœnia, intra quæ geniti nati' que in expectationem maximarum rerum fuissent: templa: uxores: liberos: horum omnium misererentur, ne reciderent in tam fœdam seruitutem, ut millies mori præstaret. Ita incensis militibus, Virginis signum præferre sacerdotes insignibus suis uelatos iussit: subsequi armatas copias, & in hostes ruere. Impetus eos tulit in stationes quæ pro castris erant, qua parte Balduinus tetenderat. Fuit initio certamen anceps. deinde cum omni parte castrorum conclamatum ad arma esset, ac undique concursus in hostem factus, Græci fusi, fugati, in urbem compulsi: Virgo in potestatem uenit. Signo quasi fatali imperij capto, ac uelut euocata diua Regiæ urbis præside, mœnibus

se Myrtilus continuit. Nostrorum animis noua ira accensis, arctiore ac sanctiore foedere Veneti Franci' que iunguntur, ut communi animo consilio' que bellum gereretur: cum debellatum esset, quæ in potestatem uenissent, ut inter fortes fidos' que socios diuiderentur. Duodeseptuaginta dies urbs acriter oppugnata est. Non interdiu, non noctu quies dabatur: alij alijs in orbem succedebant. Franci à terra. Veneti à mari premunt. hi binas naues, in quibus turres propugnaculis urbis excelsiores excitarant, iungebant, demptis interioribus remorum ordinibus: ut superstantes perspectæ uirtutis milites tela ignesq; in muros propugnacula' que hostium conijcerent. Dandulus miram uirtutem præstitit: igne missili tecta urbis aliquot incendit: eaq; parte insanam trepidationem iniecit. In turrim quoque propinquam, iam propugnatoribus obrutis telorum ui, euasurus uidebatur. cum Myrtilus subsidio accurrit: rursusq; ancipiti marte ibi dimicabatur. Francus à terra rem fortissimè gessit: prius cum fossis, cum aggeribus, cum substructionibus, quàm cum muris pugnandum ei fuit: omnia aspera ei obiecta: ingens labor desudandus. Ea pars, quòd ad ædes Regias, ac ædem almæ Sophiæ spectat, & aditus à cōtinenti suspectior, ac hostibus opportunior, magisq; expositus uidebatur, maximis munitionibus septa erat. ferrum, uires, audacia, animi obstinatio perrupit, perfregit omnia, euasit. Iam turrim occuparat Francus, quæ Angeli dicebatur, quòd ibi nuntij cœlestis signum situm erat. Ferunt Myrtilo datam dictionem, Byzantium non posse nisi per Angelum capi. Vbi igitur accepit Angeli turri potitos Francos, de se actum ratus: cum non immineret, Francis in unam portam uersis, per auersissimam elapsus est: ac utriq; hosti uia data. Euestigio sacerdotes omnes cum sacris Crucibus, sacrisque amictibus supplices uictoribus occurrere: ad militumq; & maximè Ducum pedes procubuere, obsecrantes ut meminissent rerum humanarum: uictoriam, gloriam, imperium, nominis immortalitatem peterent, haberent: cæde, incēdijs, direptione temperarent: homines hominibus, uiri fortes nequaquam paribus, sed uiris tamen parcerent. stantem, integram' que quàm euersam inanem' que urbem mallent. Eam fuisse Græcorum Regiam: nunc esse Latinorum: Ei iam non alienæ, sed suæ consulturos illos. Authores amentiæ Alexin senem Myrtilum' que furoris pœnas fuga exilio' que dare: innoxiæ infœlicis' que multitudinis alia super aliam parricidarum tyrannide oppressæ, misericordia eos caperet: id se per passum Dominum deum' que, per mactatum, per sepultum, per resurgentem: per eundem uirorum fortissimorum uictoria clementissimè utentium mansuetudini opima multiplicia' que præmia, & cumulatissimam gratiam relaturum, orare, obsecrare, obtestari, ignoscerent, parcerent, ueniam darent: mis

rent: mitissimorum dominorum, patronorum, parentum animos inducerent, gererent: ex lachrymis cognoscerent animorum habitum. Hæc Regia, hæc augustissima templa: hę sanctorum reliquię uobis supplicant: pedibus uestris aduoluuntur. Duces uoce pręconis pronuntiauerunt, captis opportunis urbis locis placere continuò templa peti: Deo'que optimo maximo gratias agi uelut uictoria de tanta urbe diuinitus data. Hoc temporis spatium & nox opprimens, miseris plus quàm misericordia preces'que profuere. Anno salutis millesimo ducentesimoquarto pridie Idus Aprilis Byzantium receptum. Duces de summa rerum consultabant. Victoria nobilissima parta, non euertenda urbs nobilissima uisa, quę fœlicissimo loco opportunissimoq; coercere Barbaras gentes posset. Imperio potius legibus'que nostris firmanda, ac assuefacienda Romanum Pontificem agnoscere parentem generis humani. Erant qui suaderent unum oportere esse nominis Christiani Imperium, ut unum pontificatum maximum. id ius tempora'que postulare. Isacij iusti legitimi'que Græcorum Augusti filiam Irenem, Augustam Latinorum esse, ad quam leges paternam hæreditatem, summam'que rei Græcæ deferrent, quòd una reliqua illius soboles foret. Philippum Augustum uirum eius fuisse huius belli authorem: eundem Francici nominis amantissimum: nec à Venetis alienum. Maiori Ducum parti uisa est res Græca præsenti Augustæ maiestatis moderatore indigere: qui ex propinquo ferre opem Latinis sacro bello posset. Hæc uicit sententia. Quin ex Syriacis etiam patribus, qui in castra Latinorum frequentes peruenerant, ut eos ad sacrum Regnum repetendum incitarent, duo Pontifices Bethlemita Ptolemaita'que in sanctius consilium designandi Cæsaris admissi sunt. his ac duobus Francis Pontificibus Suessionum & Tricassium additus abbas Lucedij. Ducum nobilissimi fuere Balduinus Flandriæ idem & Annoniæ, Ludouicus Blesensium, Vido Fani Pauli, Ioannes Brennæ Comites: Bonifacius Ferratensium Marchio, è Venetorum nobilitate quinque, numerum quindecim uirorum expleuere. Hi re diuina facta, afflatione'que almi spiritus implorata, consedere. Consensu Imperium ad Balduinum delatum est. Auunculus erat Ludouici Augusto Regi patri in Regnum Francorum successuri, opulentissimus, & bello egregius: hoc'que ipso Græco bello præclara ediderat facinora. Ferratensis accepta ingenti ui auri Venetis Creta cessit, Thessalia'que donatus est, ac Rex Thessalorum salutatus: cùm tanto antè Emanuel Augustus Regnum Thessaliæ familiæ Ferratensium destinasset. Venetis præterea datæ maris Aegæi insulæ. Gotthofredus è Tricassium nobilitate impiger, ac summæ uirtutis uir, Dux Athenarum, idem & Achaiæ princeps declaratus. Et hi, & si qui alij donabantur urbium

regionum'ue ditione, iussi sunt quartam partem'publicorum uectigalium fisco Balduini Cæsaris inferre, ac ei se deuincire sanctissima religione, Panagio'que iureiurando: quo Græco uocabulo etiam uulgò postea Franci usi sunt. Byzantius datus Patriarcha ex Veneta nobilitate Thomas Maurocenus, Balduinum Cæsarem insignibus Augustalibus exornauit. Ita ecclesia Græca in unum cùm Latina coijt, Pontificis'que Romani dicto parere cœpit. Qui Græcorum nulla ratione ferre Latinorum Imperium poterant, Adrianopolin se conferebant. Ea urbs Thraciæ trium dierum itinere Byzantio abest, opportuna Barbarorum auxilijs intrò recipiendis. Ad eam obsidendam Balduinus uixdum circumacto imperij sui anno profectus, Barbarorum Græcorum'que exulum insidijs exceptus, ac à nostris pro mortuo deploratus est. Eius frater Henricus continuò Græcorum Augustus salutatur. Ioannes uerò Brennus accitu Syriacorum Latinorum in orientem profectus est. Almericus Rex Cypri animo minimè Regio uidebatur: iure tamen uxoris se Regem etiam Hierosolymorum dictitabat. Brenno, ubi primùm Ptolemaida attigit, collocata est Almerici Cyprij Regis priuigna, filia Conradi Ferratensis, eadem Almerici Hierosolymitani Regis ex Elisa filia neptis. Hæc Regum Hierosolymitanorum soboles Regina salutata, nuptijs suis toro'que effecit, ut Brennus maritus Rex salutaretur. Nec Saraceni conquieuere. Africanæ Barbariæ Rex nouum exercitum in Hispaniam transportauit. Franci & religionis caussa, & metu propinqui belli delectum habebant, ut Hispanis opem ferrent: illi, ut sui belli suum etiam decus facerent, occupauere manus cum hoste conferere: ingentem cladem accepere longè late'que ferro igni'que sæuijt Barbarorum furor, quoad ex Francia, ex Germania, ex Italia auxilia aduenere. Tunc hostes acie uicti sunt, non ita tamen afflictis rebus, ut pelli finibus potuerint. In Betica consedere: quam ad memoriam usque nostram eorum progenies incoluit. Per idem tempus ordines duo sacri exorti sunt, Prædicatorum, Minorum'que duo'que abrogati: Humilium, ita se uocitabant: & Pauperum à Lugduno, conditore huius superstitionis Valdone Lugdunensi. Illi humilitatis nomine munia, quibus curatores animorum sacerdotes iure funguntur, sibi arrogabant: confessiones arcanas audiebant: ac uelut ipsi expiandi ius haberent, noxa soluebant: à liberalibus artibus cum abhorrerent, concionabantur tamen: regimen animorum sibi uendicabant, Pauperes à Lugduno (ita enim uocitabantur) neque fundos sui iuris, neq; certas sedes habere uolebant: errabant: mulieres idem professas secum circunducebant: nec secubare dicebantur. Lucius Pontifex Maximus utranque sectā damnauerat: tolli tamen non poterant. Recepti prædicatores fratres, qui literis se excolerent, concionibus edocerent,

ius alie-

ius alienum minimè usurparent. Dominicus author extitit, & doctus & sanctus uir, & acerrimus hæresum insectator. Minores fratres conditore ordinis diuo Francisco paupertatem professi sunt. Pauperes minores uocitari cœptos Auspergensis temporum conditor author est: postea sanctius uisum omnino Minores dici. Hi saniores ordines uisi: illi priores hoc remedio sublati. Dominici in tollenda Albiorum hæresi uirtus enituit. Sederat ea pestis in Comitatu Tolosatium, cui Albij contribuebantur: & finitimas polluerant ciuitates: & Humilium & Pauperum Lugdunensium sectæ affingebant & ipsi præcipuam impietatem. Pontifices nostros Episcopos sceleratorum, Ecclesiam nostram cœtum infernorum uocitabant: matrimonia damnabant: promiscuos concubitus, eos'que nefarios, sanctos ducebant. Hi hostes piorum iudicati. Innocentius Pontifex belli aduersus eos sacri suscipiēdi author fuit: legatos'que circummisit ad excitandos in nefariam sectam animos. Ad eos sanandos, si resipiscere possent, missus diuus Dominicus. Neq; uitæ, neque orationis sanctitate permoti sunt. Armis etiam pertinacia se tutabatur: necdum indoles illa Gotthica ferocia'que utique exoleuerat. Sacræ militiæ insignia, Cruxq; in eos suscepta, & in militum stipendium pecuniam pro pietate quisque animi conferebat: illi'que bello Dux Simo Comes à Monteforti, consensu legatorum Romanorum, procerum'que qui ex Italia Gallia'que ac Germania religionis caussa ceperant arma, datus est. Is Biteras primum copias duxit: præmisit'que authoribus Legatis Romanis in urbem, qui ederent nomina eorum qui impietatis conuicti erant: uti cæteri uel eos urbe exigerent, uel ipsi exirent. Neutrum præstiterunt. Vrbs capta: cædes promiscuè facta. Carcasso recepta: oppidani cum singulis uestimentis abire iussi. In castro Mineruæ expugnando ingens labor insumptus: ubi sunt inuenti quinquaginta qui igni cremari uiui, quàm piè sentire, maluere. Anno eius sæculi decimo Albij, antequam uis fieret, Simoni portas aperuere. Nihil hostile tunc passi, postea defecere: nec id impune tulere: capite authores noxæ luere. Vaurum & ipsum ui captum: ibi quoque impij igni traditi, cum in amentia perstarent. Præfectus præsidij Almericus magnæ nobilitatis uir resti suspensus: octoginta preterea minoris nobilitatis securi percussi. Ne mulieribus quidem temperatum. Girarda eius oppidi princeps fœmina in patentem puteum coniecta, et saxis insuper obruta. Fœde in hos sæuitum: quòd & ipsi paulò antè quosdam nostrorum paruo comitatu in castra ad Simonem iter facientes, circunuentos occiderant. Careum expugnatum: de sexaginta impijs supplicium sumptum. Exin Apistagnum, Galliacum, Causatum, Fanum Marcelli, Fanum Antonij, recepta. Cadurci aduenienti Simoni deditionem authore Pontifice ciuitatis fecere. Non eos

tantùm qui capti furore hæresis erant, sed omnem Comitatum Simo occupare conabatur, spe credo id uirtutis præmium fore. Mosacum nostros diu tenuit. Captum tandem, cædes'que amentium edita. Anno eius sæculi tertiodecimo in summum discrimen res adducta. Franci alio bello occupabantur, nec eis uacabat Tolosates persequi. Illi uerò animos sustulerant. Alphonsus Rex Tarraconensium iuuentutem domesticam armarat, ut Raimundo Comiti Tolosatium opem ferret, socio amico'que ac propinquo. Cis Pyrenæum duxit. Iam ad Mirellum super Garumnam peruenerat: protinus Flustatium Conuenarum'que Comites cum suorum quisque nobilitate affuere: quod & consanguinei & beneficiarij Tolosatis forent: & Tolosates omnem ciuitatis pubem sub signis habuere. Circiter centum millia armatorum in acie aduersus Simonem ne decima quidem parte hosti parem constitisse ferunt. & Dux & milites confeßione prius ac sacra communione operati, se cælesti ope muniuere. Pontifices Tolosatium, Agatensium, Lodouensium, Conuenarum, quos populares sedibus exegerant, in nostrorum exercitu erant cum Dominico sancto uiro. Hi non arma gerebant: non stringebant enses. Dum committitur, dum trahitur prælium, Deum opt. max. precantur pro causa sua stet: ducem se suis militibus præstet: Crucem quam pro militiæ insigni accepissent, inuictam uelit: Qui hostes uiribus, ope omni humana superiores sint, eos ne fineret etiam de his triumphare, qui omnem spem suam in numine collocassent. Moueretur causa, precibus, obsecrationibus, uotis. Valuerunt lachrymæ: uicit religio: fusa, fugata multitudo à paucitate, furor à religione. Comites effugere. Rex Tarraconensium cecidit. Tolosates maximè cladem sensere, nulla propè domo cladis experte. Gladio multi, flumine plures, dum omnia minus quàm hostem timēt, dum per medios gurgites euadere conantur, absumpti. Plus uiginti millia desiderata: cæteri armis exuti. E nobilitate nostra unus omnino interijt, cum paucis admodum, atque his neque sanguine neque uirtute inclytis. Vt'que præclarè uicerat Simo, ita non segniter uictoria usus, bellum circuntulit: oppida circuniecta cepit. præcipuè in Agenensium, et Ruthenorum finibus non parua nec pauca in ditionem redegit: non quòd omnia illa impiè sentirent, sed ne iuuare impios possent. & Simō magnam spem animo conceperat, paruas opes pro uirtute sua nobilitateq́ue generis habere se arbitratus: & filios habebat fortißimos florentesq́ue iuuenes, Almericum, Simonemque. In Germania anno qui receptum Byzantium insecutus est, Philippus Augustus Francorum amantißimus ab Ancherauio Comite Palatino occisus est, ad eum uelut salutandi causa intromisso. Othoq́ue Anglorū studiosißimus, sorore Ioannis Regis (ut edocuimus) genitus, ab Innocētio Pontifice Maximo coronatus est an-

est anno eius sæculi nono, uir maiori animo cupiditatéque, quàm consilio, religionéue. Radicofanum Faliscos'que per se, per Prætores suos omnem propè Flaminiam de Pontifice occupauit: ipse in Apuliam transijt, ut eam à Siculi Regis ditione ad se auerteret: totius Italiæ Imperium appetere præ se ferebat. Ingentem exercitum ex Anglia suppeditato sumptu alebat: nec dissimulabat se cõpositis ex sententia rebus Italicis, in Francos ducturum, ut eius auunculus Normaniam per tot sæcula à maioribus possessam recuperaret, antequam Francorum in ea imperium inueterasceret. Non fefellere minæ Regem Francum: eiusq́ authoritate ac fiducia Pontifex Maximus adductus, Othonem sanctæ ecclesiæ hostem iudicauit, eiq́ ius Imperij abrogauit: & Germani proceres Fœdericum Siciliæ Regem, Rege Franco suadente, ac ut id fieret, per Oratores omníque ope contendente, Augustum delegerunt, uicesimum ætatem agentem, familia Cæsarea procreatum, & iam bello lacessitum ab Othone Siciliæ quoque Regnum sibi uendicare conante. Bellum in Germaniam transit. Siculus illuc profectus, Aquisgrani coronatur. Exin in Mediomatricibus cum Ludouico filio Franci collocutus est, fœdus'que renouatum, quòd Franci cum iustis Imperatoribus icere seruare'que soliti erant; nec ab armis quies erat. Constantia Dux Britanna mortuo priore uiro Gotthofredo nupserat Vidoni Vicecomitis Toarsensis minori filio: ex eóque duas filias procreârat, Adelam, & Margaritam. Vido mortuo priuigno Arcturo uxoris opes, filiásq́ communes, ac rem Britannicam egregiè tutatus est. Qui Anglorum rebus fauēt, Britanniam beneficium Normanorum primùm Ducum, deinde Anglorum fuisse Regum prædicant: cæteri nihil tale tradūt, Britanni pernegant. Recepta Normania Francus Rex aliò bellum Anglicum transfert. Lochias ab Anglo & dirutas & restitutas expugnat: nec eius uim Chino ferre potuit. Contrà Ioannes cùm ex Anglia Rupellam transmisisset, Andegauum recipit, ac per iram muris nudat: nec multo pòst memor maiorum suorum nataliumque restituit, iam fretus & suis uiribus, & reconciliata gratia societatéque cum Vicecomite Toarsensi, Sauaróque Malleonensi, & Almerico Lusiano, proceribus magnæ uirtutis, magnarumque opum. Sed his, dum prædam ex hostico abigunt, insidijs Francorum exceptis, spiritus Anglus rursus demisit, fractus animo etiam ea re, quòd spes Britanniæ sibi associande repentè illum frustrata est. Nonnulli enim Britannorum præsenti rerum statu parùm læti, promontorium, quò se recipere Anglorum præsidia mari transmissa consueuerant, occupant, ibique arcem muniunt. Comes Fani Pauli missus ab Rege Franco, reiectis Anglis qui locum recuperare contendebant, ipse receptus arcem eam tenuit. In hanc expeditionem iussi duo Pontifices Altissiodorensium & Au

relianensium militem ex formula dare, negauere se eo munere fungi oportere, nisi ipso utique Rege ad bellum eunte: alioqui uacationem sacrosanctam se habere. Iniecto metu ne oppidis beneficiarijs ob eam rem ab Rege exuerentur, dicto paruere. Non eadem obseruantia fuit Pontificum Anglorum erga Regem suum, neque Regis illius in Pontifices eadem reconciliationis facilitas, indulgentiáque. Ad extremas angustias, tot bellis, tot irritis conatibus redactus erat rei pecuniariæ. Sextum iam annum sacrorum beneficiorum, & Episcoporum, & patrum monachorum uectigalia ipse sibi per coactores suos exigebat, ijsq; militem alebat. Nobilissimos ac sanctissimos quosque sacerdotes, Pontifices, Patres exegit, per causam, quod cum sacra Cantuariensium sede uacante, Stephanum opinione hominum sanctum, electum à suis à Pontifice Maximo sacratum non reciperet, Angliæ sacris interdictum foret. Extorres sedibus suis Angli patres inopes'que ad Francum se contulere. Augustus conuentum in Suessionibus habet. Proceres in eam sententiam ibant, ut Anglia classe peteretur, quando Angli in continentem Galliam quotidiano traiectu uenirent. Piam accedere causam, Patrum è sedibus suis deturbatorum domum restituendorum. Omnes se ituros ingenti assensu profitebantur, præter Ferdinandum Flandriæ Comitem. Is prius in Francia suum cuique restituendum, iustitiam'que colendam, quàm peregrè leges pietatis dandas dictitabat. Flandriæ Comitibus iniuria uí que citeriorem Flandriam ademptam. Hæc expostulatio Ferdinandi iactabatur: & Reginaldus Bononiæ Comes cum hostibus sentiebat. is filiam quam ex Gulielmi & Bononię & Moritonij Comitis filia procreârat, desponderat Philippo Augusti filio ex Morauia Maria prognato. Sed certior fiebat Rex commeare nuntios inter Anglos Moritonienses'que. Id inficiabatur Reginaldus. Iubenti Regi ut si se suspicionibus purgatum uellet, præsidium Francorum in oppidum reciperet, se suo milite defensurum suas res respondit. Augustus Moritonium expugnauit: Bononiam ciuium uoluntate recepit. Hoc dolore ille ad hostes transijt, & Flandricum bellum Anglico anteuertit. Classis Regia Bononiam conuenit: inde in Ferdinandum nauigatum, & terrestris exercitus ductus. Casleto & Hypris receptis, classis Dammum tenuit: Brugæ in fidem rediere. Dum Rex terrestribus copijs Gandauum obsidet, Reginaldus ex Anglia, quò se contulerat, & Gulielmus Comes Saleberiensis frater Angli Regis, sed ex concubina procreatus, Francorum naues ad Dammum de improuiso adorti, quicquid earum extra portum erat, partim cepere, partim depressere: quę uerò in portu stabant, parũ sibi fidentib. nauarchis, ab ijs ultrò incẽsę sunt, ne hostes potirentur. Tũc maritimę copiæ cũ Rege iunctæ terrorem circuntulere. Gandauum, Brugæ, &

quæ

quæ circunstant oppida, obsides dedere. Veluti ea confecta prouincia, Rex domum rediјt: obtestantibus'que Flandris ut sibi obsides redderentur, ingenti ui auri accepta reddidit. Vbi dimissum Regium exercitum accepere: Ferdinandum ex Annonia, quò concesserat, redeuntem cum nouis copiјs recepere. Is & amissum imperium recuperat, & Tornacum de Francis captum suæ ditionis facit. Vere appetente Augustus in Flandriam redit. Insulam nobile oppidum diruit: Casletum muris exuit: in Aduaticis præsidium imponit. Sed iam bello omnia ardebant. Ioannes Rex in Aquitaniam transmisit: gratiam'que cum Marchiensi Comite reconciliauit longè principe Aquitanicæ nobilitatis. Andegauum nouis munitionibus firmauit. Pictones obliterata pristinæ simultatis memoria, ei affuere. Britannos res nouas spectãtes Vido Dux in fide officióque erga Francos continuit: aduenientem'que Anglum à mœnibus Nannetum repulit: mortuáque uxore Constantia, filiam Adelam ex ea prognatam consensu gentis uniuersæ despondit Petro Roberti Druidũ Comitis minori filio, Regiæ Francorum soboli: qui adolescens à patre Lutetiam sacrarum literarũ causa missus fuerat eo consilio, ut etiam sacris initiaretur: quando maior in opes parternas successurus erat, ac rebus gerendis destinabatur. Nunc oblato splendidissimo ditissimoque connubio, studia literarum omisit, sacerdotiј mentionem aspernatus. Egregiè tutatus est rem Britãnicam: & eius maior frater nomine paterno Robertus auxilio illi affuit. Isque redeuntem Anglum, excursionesque in Nannetum fines facientem, initio fudit, fugauitque: sed dum studio persequendi improuidè rapitur, in potestatem hostium uenit. Tantus uir captus consternauit animos Britannicæ iuuentutis. Recreauit eosdem nouum subsidium. Vicecomes Toarsiј, patruus Adelę Ducis, à Ioanne Rege ad Ludouicum Augusti Regis filium transit, in Pictones aduersus hostem missum. Tunc Iohannes Monachirupem (id arcis nomen est) Francorum præsidio insessam obsidebat: non tam potiundi spe, quàm ut Augusti Regis uires distineret, à Flandriáque auerteret, ubi summa rerum uersabatur. Cæsar Otho inexpiabili in Francos odio flagrabat, Anglis ardentissimè studebat. Quàm maximas potuerat copias coëgerat. Saxones in primis ei in armis aderant. Fœderici æmuli Imperiј eo tempore nomen obscurius. Othoni Dux Saleberiensis, simul & Reginaldus & Ferdinandus Comites, & Gulielmus Brabantinus Dux se coniunxere. Dum hi exercitum ad Valentianas recensent, consiliáque conferunt, Francus Tornacum recepit. Sedebat ibi circumspiciens, quid hostes in animo haberent. Mouit Cæsar propius castra: & ad Moretaniam constitit loco munitissimo, à Francis octo millibus passuum. Auidus præliј Rex erat antequam copiæ hostium augerentur, noua semper manu ex Germania as-

nia affluente, ac ex Anglia transmittente. Sui potestatem nullam fecit hostis, munitis atque impeditissimis equiti peditique locis se continens. Itaque quando extrahi ad certamen non poterat, Rex Annoniam ingressus, ingentem uastitatem edidit, Tornacumque rediit pridie nonas Iunias, anno eius sæculi quartodecimo. Antequam agmen planè ex itinere consisteret, per exploratores cognouit hostem castra mouisse. Occursum continuò. Cæsar Insulam petere uideri uolebat, eáque Francos intercludere conari: aliud animo agitabat: cum'que interfluente inter eum Regem'que amne, inferiore parte uado per locorum peritos adinuento, copias suas omnes prius traduxisset, quàm Rex artem cognosceret: itinere conuerso, quòd Franci nihil tale suspicantes: eundem fluuium ponte iam partem exercitus traduxerant: ne hosti, siue Insulam, siue Tornacum peteret, consilium procederet, improuiso genere prælii adoriri impeditos, flumineque diremptos opprimere parabat, antequam coire in unum possent: & Rex propè opportunum se eius conatui præbuit. Dum enim copiæ ponte traducuntur, ipse æstu fortè diei, ac itineris præproperi celeritate fessus, sub fraxino quietem capiebat. excitatus à suis, qui aut pugnā instare, aut cū ignominia discedendum dicerent: iussis illis quod instaret tantisper agere, proximam ædem diuo Petro sacram ingressus est: ac Deum opti. maxi. ueneratus, ingentem uultu fiduciam præ se ferens cùm prodiuisset ad suos: Bono, inquit, fortiq; animo simus, integri ab omni dedecore, numen'que piè ac fidem colētes, pugnabimus aduersus hostem iudicio sacræ ecclesiæ damnatum, & grege piorum ob scelera motum. Simul ad primum agmen, quod iam ulteriorem ripam tenebat, misit, ut qua fluminis parte Cæsarianus miles uado transmiserat, & ipsi rursus traiicerent, hostem'que in se uersum ab tergo inopinantem adorirentur: eadem'que arte illum circumfusi caperent, qua ipsi peterentur. Hoc dato præcepto Rex in equum insilit. Eius quem pontem iam inter primos transisse arbitrabatur, occursu, Cæsar qui infesta signa inferre iam cœperat, constitit. In media acie ipse erat. Aurea aquila draconi horribili speciε insidens, sublimis'que curru portabatur: hoc erat Cæsaris signum. Regium signum ex æde diui Dionysii acceptum Valo uir fortissimus ferebat. Dextrum cornu Othonis Ferdinandus tutabatur, sinistrum Reginaldus. Apud Regem dextrum cornu Eudo Dux Burgundiæ tenuit, sinistrū Valterus Comes Fani Pauli. Rex contra Othonem signa intulit. Initiò tempus consultò terrebat, dum qui pontem transierant, uado inuento reuersi Germanos à tergo adorirentur: quos ubi Othoniani procul cōspexere, ueriti ne circūuenirentur, sensim pedē referentes, in locum paulo editiorem sese recepere: qua ex re factum est, ut terga septētrioni obiicerēt, ac solem aduersum (ut meridiano

ridiano tempore concurrebant) oculis exciperent. Campani non conferti, ut alij alios tegerent, sed in frontem porrecti se cum Suessionibus iunxerant: ut que ipsi ea quoque parte hostem loco motum adorirentur, centumquinquaginta expeditos equites emisere, qui prælium irritarent, hostem que elicerent. Flandri, Annones, Ferdinandus que parati ut cataphractos equites, nobilitatem que Francicam exciperent, ignobilem equitem non procul loco moti facile superauere, ac prope omnes interemere. Ferocior erat eo facto Flandrus, Annoque. Et Valteri fides suspecta esse incipiebat militibus suis, quod opem non tulisset, in oculisque occidi equites illos passus esset: ac ante pugnã insimulatus fuerat consilia cum hoste consociasse. Tunc magis solicitus de dignitate quàm de salute princeps ipse in Flandros ruit, totum que illud cornu secum mouit, nec huic rei hostis defuit. pugnatur accerrimè. Ferdinandus præclare res gerebat: suis consilio, manu, adhortatione aderat: incendebat ut ultionem peterent: à Francis urbes dirutas, prædam abactam, agros euastatos. Libertatem, leges patrias tutarentur, ne in miseram seruitutem reciderent: ne alieni arbitrij iuris que fierent: dolorem ac iustam iram fortiorem esse conuenire cupiditate & insolentia. Campani Suessionesque illi gloria rerum orientalium illustres, hi etiam antiquitatis decore, ac maiorum uirtute ac indole clari, uinci ab hoc hoste flagitiosum ducunt. Valterus cum turma delectissima per medios hostes cæde facta perrumpit, hostes que à tergo inuadit: nec à fronte remittitur ardor certaminis, sed crescit, tanta spe uictoriæ fiduciáque proposita. Ferdinandus ancipitia statuit signa: ipse modò in hunc, modò in illum hostem fertur: unus omnia simul obire nequit: & fortuna eum deserit: nec quicquam præsidij usquam ostenditur. Otho ipse opem ferre nõ potest: maiore certamine tenebat Bellouacos, Atrebates, Ambianos. ipse Rex ex nobilitate Frãcica nouẽ fortissimos uiros corporis sui custodes delegerat: eosque in acie circum se habebat: hique non modò saluti Regi fuere, sed prope exitiũ Othonis capiti attulere. Cæsar enim suis iusserat, ut omissis cæteris unum omnes undique Regem peterent: eo uno sublato, uniuersæ uictoriæ fructum percepturos. & Germani ex sacro Dionysij signo Regem ibi constitisse cognoscebant, in eumque unũ ruebant, uulnerum immemores, ac uel morte tantum decus quæsituri: & proceres iuuentutis corporis Regis custodes furentium impetũ uimque uesanã ægrè sustinebant: simul signũ inclinabat, significãs rẽ in angusto esse, ac subsidio opus esse. ad hoc Reginaldus pulso Eudone Duce Burgundiæ à latere aperto Regium agmen circumire contendebat. ubi propius accessit, fertur uelut Regij nominis sanctitatem tãdem ueritus, facinus exhorruisse: ac cum Roberto Druidum Comite congressus, ibique retentus: & Ferdinandus, qui Regij nominis

spem

ſpe concepiſſet, uelut pro eo uno ea pugna fieret, ac Cæſar ſummiq; Duces, ac nobiliſsimi Comites pro eo tanto conatu, tam magnis copijs opibus que dimicarent, ſummam uirtutem præſtitit. Franciam enim inter ſe iam hoſtes conſilio diuiſerant. Ferdinando Regium nomen, urbem que Regiam deſtinârant, quòd nobiliſsimus, ac Regio ſanguine ortus eſſet, maximas que copias armaſſet, ac auro Flandrico totum penè exercitum Othonianum aleret. Anglo Aquitaniam, Normaniamq;: Reginaldo non Bononiam modò, ſed Laudunum, Sueſsionesq;: Othoni Campaniam, Burgundiasq;. Ferdinandus ſummus erat bello Dux: & Flandri Annonesq; ſe dignos tali duce præſtitere: conuerſis ſignis pugnabant: utrinque hoſtem ſuſtinebant: animum ſpes iraq; inflammabat: pectoris robur corpori uires addebat: effera mens uinci niſi exitio multiplici hoſtium poſſe non uidebatur. Ferdinandus non ſuorum corporib. armis ue ſuum latus muniuerat, ſed cum ſummi Ducis munere functus fortuna aduerſa uti ſe cerneret, ac artes bellicas inuito numine nihil prodeſſe, militis fortiſsimi partes ſuſcepit, ſuos que ipſe dextra tegebat: ac ut quemque maximè premi cernebat, occurrebat, opem ferebat, hoſtẽ ſe in uertebat: quoniam uincere non poſſet, occumbere prius mortem ſuam ultus, accumulatis Regiorum cadaueribus, triſti ac lugubri ſui memoria Regi, ſi is ſupereſſet, relicta, cupiebat: ſuffoſſo equo ſe in pedes pernix excepit. Compluribus uulneribus acceptis, eorum ſenſu nihil moueri uidebatur, quoad manu telum gerere, pedibus ſe ſuſtinere potuit. Circunuentus demum & concidit, & in poteſtatem Hugonis Marolij uenit. Qui Flandrorum Annonum que ſupererant, fugæ ſe mandârunt, eo tutiori, quòd qui Francorum eo cornu pugnârant, & in primis Campani, Regi laboranti ſubſidio ierant. Iam enim Othoniani ad ipſum Regẽ peruenerant: quorum alij cuſtodes corporis in ſe uerterant, alij Regem circunſtant: ex equo deijciunt. Petrus Comes Altiſsiodorenſis, conſanguineus Regis, cuius fides (ut in bello domeſtico aſſolet) in utriſque caſtris ſuſpectior erat, quòd eius frater Philippus à Ferdinando, potiore memoria propinquitatis eius quæ ſibi per matrem cum uxore Ferdinandi Comite intercedebat, ſteterat, cum globo ſuorum uim hoſtium ſuſtinuit, dum alter Petrus cognomine Triſtennis ex equo ſuo deſiliens, ſtratum Regem rurſus in equum ſuſtulit: utq; hoſtes in necem unius omnino Regis coniurârant, ita delecta manus nobilitatis Francicæ cæteris uelut uilibus capitibus omiſsis, unum Othonem animo, oculis, dextra requirebat, inſectabantur, per infeſtáque turmas impetu facto ad eum perrupere. Gulielmus Barra equitum fortiſsimus medium Cæſarem complecti, & equo detrahere contendit. Girardus Scropha gladio pectus Cæſaris percuſsit: lorica uulnus arcuit, ne in corpus

penetra-

penetraret: dum repetit Scropha, mucro in caput equi grauiter adigitur: ad cuius uulneris sensum equus se circumegit, equitemque ex prælio rapuit, Petro Maleuicino frustra freno retinere conato: nec post id quisquam frontem Othonis aduersam uidit. Brabantinorum alam septingentorum equitum ferociter instantem Thomas à Fano Valerij ab Rege cum quinquaginta equitibus & duobus expeditorum peditum millibus missis excepit: ac omnes ad unum aut cepit, aut occidit, uno omnino suorum in præsentia desiderato, qui tamen postea in cumulo occisorum saucius inuentus ac percuratus est. Reginaldus ultimus omnium uinci potuit: reliquis copijs profligatis, ipse cum fuga sibi uitæq; suæ consulere posset, flagitium admittere in animum non potuit inducere: quòd ante pugnam commissam in consilio contra omnium studia tetenderat ne pugnaretur: qua ex suspicione cùm ab alijs timiditatis, ab alijs proditionis palà incusari se sentirent, Ego, inquit, in acie fidem meam uirtutemq; hodierna die dextra probabo, quandò hic non audior. Res lætas optare tantùm non præstare queo: quod unum mei arbitrij est, spondeo: terga mea nõ feriet insequẽs hostis: frontem cassidis æquo discrimine petat licebit: idq; me facturum profiteor: si fallo, ignominiosa morte à seruili cruciatu necer. Tunc ex suis triquetram peditum aciem ita constituit, ut commissis angulis interualla in medijs lateribus relinqueret, quà ipse cum equitatu delectissimo per occasiones erumperet in hostem: ac cùm usus esset, se reciperet: ut tricipiti acie, non haberet hostis quà auersos circunueniret: ut que equites peditibus, pedites equitibus auxilio forent, mutua fiducia subnixi: simul undecunque se inferret hostis, eum à fronte haberet. Per dehiscentia igitur latera, ubi commodum uidebatur, turmas emittebat: & cùm grauius premerentur, recipiebat. hæc ludificatio perdiu tenuit: sine effectu res trahebatur, quoad à sex fortissimis Francorum equitibus in Reginaldum erumpentem impetu facto, eorum unus Cinella ab illo deiectus equo, ac pedes pugnam inire coactus: dum reliqui illum in se uertunt, ipse interea eius equum cataphractum, sublato læua tegmine, dextra uentrem mucrone petens, confecit: quo ruente eques quoque uelut uinctus opprimitur, altero fœmine subter equum hærente, eousque ut ægrè graui casu afflictus tolli posset: illuc undique concurrebatur: fusum' que totum etiam illud cornu: certabatur' que cui gloria capti Comitis cederet. In primis eam palmam Valterus à Fontibus, & Ioannes Roberetus petebant: postremus omnium superuenit Ioannes Nigella: is corpore præstanti, miráque specie, ac oris dignitate, sed dextra uirtuteque nequaquam pari, cum cæteris gloria eo die ingens parta esset, ipse nihil præclarè gesserat: tunc cum suis turmalibus præstò fuit: seq; cæteris iã uictoribus non immiscebat modò, sed pro-

pius adiens, ac manum iniicere conatus, Comitem captiuum suum prædicabat: superasset'que cæteris inter se dissidentibus animus imbellis, ac formæ gratia ueram uirtutem, nisi Varrinus aulicorum gratiosissimus, ac ingentis apud Regem authoritatis uir, magniq; consilij, ac fidei perspectæ, superueniens controuersiam diremisset: Bono animo omnes esse iussit: sua cuiusq; uirtuti parata apud gratissimum liberalissimum'que Regem præmia. ei Comes deditionem fecit: subleuatus'que ad Regem duci cœptus, cum Arnulphum Aldenardensem uirum fortissimum cùm turma sibi auxilio recurrentem procul conspicatus, procubuit uelut animo se relinquente, quiq; præ lassitudine examinationeq; progredi non posset. Qui circunstabant, simulatione, ac noui auxilij propinqui quæ spe cognita, equo impositum raptim abduxere: cum triquetra acies iam amisso Duce se Arnulfo coniunxisset. Franci minus infestam fugam hostibus præbuere ob multitudinem nobilissimorum captiuorum, quos diligenti custodia, ualido'que præsidio asseruari oportebat: ac à meridiano tempore in diei serum pugna extracta fuerat. Hæc est Bouinensis pugna, ita pontem uocant ad quem commissa fuit, profligatáque. In Cæsaris exercitu centum quinquaginta millia peditum fuisse ferunt: de equitum numero minus constat: conuenit ad mille quingentos equites, qui aurato balteo uirtutis causa donati fuerant, ab Othone stetisse. Aquila cum Dracone in potestatem uenit. Otho cũ suæ gentis proceribus fugit. Triginta maiorum ordinum ductores, Comes etiam Saleberiensis fortissimè pugnans captus. Reginaldus in uinculis Peronam, Ferdinandus Lutetiam ductus, & in arcem Luparam in custodiam coniectus. cæteri captiui alij aliò custodiendi diuisi. Per eosdem dies & Ludouicus Regius iuuenis arcem Monœci liberauit obsidione: ex Pictonibus fugauit Ioannem Anglum. Vltrò citro'que commeante Pontificis Maximi legato, induciæ in quinque annos factæ. Augustus uelut cœlesti beneficio tot bellis Francia uictrice, templum prope Syluanetum Virgini extruxit, locupletauit'que, addito à uictoria cognomine. Initio sacerdotum iura minus sancta duxerat: ex ea die auctiora uoluit. Conquerentibus Regijs magistratibus, præfectis'que, augendo iure sacerdotum, Regia iura imminui, respondit tot esse ac tam perspicua cœli in se Franciam'que beneficia, ut sacerdotibus templisq; nihil denegare iure possit ex ijs rebus quas diuina potius quàm humano ope integras florentes'que ac uictrices haberet. Ioannes uerò Rex exhaustus impensis bellorum, & maximarum semper rerum consilijs, ad hoc infestus sacerdotibus ditionis suę, simul ira succensus, quòd, ut edocuimus, ob non receptum in sacram Cantuariensem sedem Stephanum Pontificem declaratum, & ipse à Pontifice Maximo cœtu piorum motus, & Angliæ sacrifi-

ſacrificijs pubicé interdictum fuerat, diuitias templorum in uſum ſuum uerterat. Fulmen Pontificis, execrationes ſanctorum deſpicere ferox animus poterat: uim numinis perſpicuam tot rebus aduerſis reſpicere coactus, nullas conditiones, nullas leges à Pontifice à ſacerdotibus ſuis iniunctas, nulla luendi ſceleris piacula impoſita abnuit. Aduenientem Romanum legatum obſeruantiſsimè excepit: ad eius pedes Regia inſignia poſuit. Priuatus & animo ſuſpenſus quis ſe tandem exitus maneret, quinque dies egit: ſexto ut ingens munus, & propè deſperatum beneficium à Romano accepit diadema: ſéque beneficiarium, Angliam'que ac Hyberniam uectigalem ſacroſanctæ poteſtatis profeſſus, Stephanum reuerenter Pontificem agnouit: iuſſus etiam quas facultates ſacerdotum inuaſerat, ac ſeptem annis egerat tuleratq;, reddere. quæ uero aut abſumpta, aut uiolata forent, eorum æſtimatio fieret: quanti ante calamitatem fuiſſent, præſens prætium ſacerdotibus diſſolueret. Ac ne infirmiore fide uteretur, proceres gentis iureiurando à Romano adacti ſunt, ſe qua parte fide decederet, quacunque ratione coacturos ut conuenta præſtaret; Grandi igitur pecunia ad luendum opus erat uicto, tot ignominis inuſto, tot iacturis factis. Dum ſacerdotibus ſtudet ſatisfacere, cogebatur nouas rationes cogendi auri excogitare: grauis cæteris eſſet: ab inſtitutis ſuperiorum Regum diſcedere. Ea tyrannidis ſpecies uiſa: & principes gentis acriore telo iura libertatis tutati ſunt. Coitione facta ab eo deſciuere. Quatuor ex his conſenſu cæterorum ad Frācum tranſmiſere hortabantur ut rem Anglicam capeſſeret, ſéque ut Franciæ, ita & Angliæ ſalutari Regem pateretur. Auguſtus abnuit, quòd induciæ intercederent. Ludouicus eius filius obſidibus acceptis traiecit. Rex ſalutatus, Londinum urbem Regiam recepit. Antonienſes, Linconienſes iura ab eo petere cœpere. Fato, an morbo, an animi dolore obijt Ioannes Rex. Henrico eius filio æquiores fuere proceres gentis: ei que contra iuriſiurandi quo ſe Francis addixerant, religionem, affuere aduerſus Ludouicum. Deceſsit inſula Francus: domum'que regreſſus, obſides authoritate Romani Legati, accepta non contemnenda ui auri, reddidit. Hic finis Ioannis & belli Anglici in aliquot annos. Hērici mater amiſſo uiro Rege coëgit ſe in parem natalibus ſui fortunam. Hugoni Comiti Marchiæ nupſit, uelut quodam fato illi domui debita, in quam etiam ante Regium coniugium deſponſa fuiſſet. Regina tamen uocitari perſeuerauit: atque adeò ita à marito Comite ſalutabatur. Toloſates bello ardebant. Eius Comitatus ius Raimundo Comiti abrogatum concilio Lateranenſi, quod habuit Innocentius anno qui ſecutus eſt Bouinenſem pugnam. Ex quatuor orbis terrarum nobiliſsimis Patriarchis duo interfuere, Byzantiorum, Hieroſolymitanorum Antiochenſis excuſatione

morbi usus, sacerdotes sanctos uiros Legatos misit: & Alexandrinus ab Ægyptijs uetitus ipse proficisci, è suis oratores misit. Quadringenti Episcopi, septuaginta Archepiscopi, monachorũ sacri Patres undecim, Primores sacrorum cœnobiorum octingenti consedere: nescio an omnis memoriæ celeberrimum fuerit concilium. Oratores Cæsaris Latinorum Fœderici, simul oratores Græcorum Augusti, ac Legati Regum omnium principum'que nominis nostri. Vniuersi concilij decreto ius Comitatus Tolosatium Simoni dono datum est ob recentem memoriam meritorum, & in futurum spem. Is ad regem Francum profectus, eius Comitatus numine se beneficiarium professus, se ei iureiurando fidelitatis sanctissimè obstrinxit: atque utrinque osculo delibato, Biteras reuersus, conuentum ea in urbe totius regionis habuit. Nemine decretis sacri concilij refragari auso, in uerba sua gentem sacramento adegit, atque fide deuincta iussit Carcassonensibus, Tolosatibus, Narbonensibus intra certam diem muros urbium suarum deijcerent: fossas explerent. Id indignum miserum'que uisum. Parebant tamen, caput Simonis execrantes: manibus suis patriam muris nudare incipiunt, omni iniuriæ opportunos se ipsi facientes. Nec id extremum malorum uisum. Simo & quia sumptu belli exinanitus erat, & quò miserijs multiplicique malo affectos perdomâret, ingentem pecuniæ uim circummissis coactoribus exigebat. Mirum ita natura comparatum, ut sua quemque damna magis quàm publicus dolor moueat: nec ullum acrius quã rei nummariæ telum inueniri possit. Qui patriam iussu euertebat, ære iacturam facere non sistinuere. Ita bellum quod numinis causa suceptum gestum'que prædicabatur, finiríque parcendo deditis, ac præteritorum dissimulatione poterat, durius inclementer consulendo factum. Fores refringi: pignora capi: gemitus, ploratus, querelæ uirorum mulierum'que exaudiri. Dolore tandem in iram uerso, Raimundus in spem rerum nouarum ex Hispania (quò se ex prælio aduerso fugiens contulerat) regressus, à Tolosatibus ac finitimis ciuitatibus recipitur. Rursus Pontifices quos Simo restituerat, exturbantur, quòd eos ab illo stare multitudo sentiebat. Nihil in sacris bellis perinde offuit, atque mos iam exortus, út honesta præscriptione suas quisque respiciat res: in ore omnium sanctum pium'que uersetur: consilio, conatu, animo secus afficiantur. Si de religione tantùm agatur, si obliuio noxæ sanciatur, si sanatis mentibus, fortunis hominum abstineatur, omnes idem sentiant. Nunc de mortalium iure, de Comitatu res est. Ea controuersia tollatur, nulla erit armorum causa. Raimundus patriam repetit: Simo uirtute partum, munus cõcilij, beneficium Franci Regis retinet. hi rerum tantùm suarum memores. Pontifex uerò Maximus re semel dijudicata, constantiæ suæ ducit, ac è

religione esse, placita Patrum rata, decreta sua sancta haberi. Quo forte die Bouinensis pugna in Gallia commissa fuit, eodem Henricus Græcorum Augustus Byzantij decessit: in cuius locum suffectus est eius gener Petrus Altissiodorensium Comes, Franci Regis propinquus. Is in Italiam domo trangressus, ac mortuo iam Innocentio, ab Honorio Pontifice Maximo Augustus declaratus, coronatus'que, Iolantidem uxorem, Robertum'que filium, cúm Hydrunte soluissent, perpetua nauigatione Byzantium præmisit: ipse in aduersam protinus oram transmisit spe Dyrrhachij recipiendi: quam urbem Theodorus Græcus Prætor obtinebat spe imperij à Latinis ad suos reuocandi: sed in simulationem officij erga nostros compositus, nihil illis ore uultuq; denegans, specie obsequij Græcus Francum facilè cepit. Hospitio mensaq; inuitatum, extractum'que, cùm iam in Thessaliam processisset, comprehendit, ac compedibus uinxit. Robertus tutus & ab hoste & à periculis maris Byzantium peruenit, Augustus'que salutatur. In Syriam anno eius sæculi septimodecimo, quo dies induciarum inter nostros Barbaros'que exierat, Andreas Hungariæ Rex & paterno uoto (sed quod soluturum se obtestatione morientis patris motus receperat) & quoniam id persoluere cunctabatur, coactu Pontificis maximi, legato Romano Cardinale Columna id denuntiante, in Orientem profectus est. Ei se comites dederant duo Duces, Bauariæ, Austriæ'que. Ptolemaidem peruenit, quo noua Francorum manus nauigârat, Ericis Niuernensium Comitis, & Valteri Regis Franci cubicularij ductu. Ioannes Brennus Hierosolymorum Rex his se iunxit. Magna spes erat, tanta coacta manu aliquid præclaræ rei geri posse. In Galilæam usque perrectum. Aliquot turmæ Barbarorum occurrere ausæ, in fœdam fugam uersæ. Andreas ubi se fluuio Iordane perluit, uelut se uoti religione exemisset, Pontificisque edicto paruisset, Ptolemaidem rediit: atque inde suas copias deportauit. Secundum Hungari discessum, magistri trium sacrorum ordinum militarium inter Cæsaream & Caiapham promontorium occupauêre, muniuerque, qua uelut ex arce omnia infesta Barbaris circà incolentibus facerent. Id castrum peregrinorum uocitatum, terraque marique nostris perdiu usui fuit: & Germania maximis uiribus in id bellum incubuit. Treuiros Agrippinensesq; omnia publicè pollicitos præstantes'que, cæteræ ciuitates Germaniæ iniecta æmulatione securæ sunt. Tantum iuuentutis armârunt, ut maris Adriatici portubus petitis classem ducentarum nauium effecerint, implêrint, ornârint. In Syriam cursu delati, Ptolemaidem tenuere, quæ amissis Hierosolymis Regia urbs Latinis Asiaticis erat. Affuit & Anglica clasis. Ex Francia tres Pontifices, Parisiorum, Heduorum, Lexouiorum, egregiam iuuentutem comportârant.

 Ioan-

Ioannes Rex concilium habuit. Nihil antiquius uiſum, quàm cùm ualidiſsimæ claſſes conueniſſent, manuſque uirorum fortiſsimorum aduenisset, omnibus rebus inſtructa, animóque ad res terra maríque gerendas paratiſsimo, uti uirtute in aliquo magni momenti conatu. Ægyptum eſſe caput ſuperſtitionis nobis infeſtæ, cuius imperio incolumi noſtros in Syria nullum operæpretium facturos: Damiatam uni Chairo cedere, cùm Alexandria de ſecundis partibus certantem. ea recepta & flumen & regionem feraciſsimam in poteſtate fore, ac Hieroſolyma ultrò ad noſtros uentura, cùm iam Cyprum inſulam, & in continenti Ptolemaidem, Tyrum, Antiochiam habeamus. Damiatam ab altero, ſi quis ab Syria terra proficiſcatur, Nili oſtio, mariq́ mille paſsibus diſtantem Tyriorum Pontifex ſcribit. Heliopolin Ægypti urbem nobilem fuiſſe ſatis conſtat: Æliopolin uerò, quæ eadem Damiata ſit, procul ab Heliopoli, quanuis in eadem Ægypto, ab Ælio Pertinace Cæſare triplici muro cinctam, ab eo nomen accepiſſe ſunt qui tradant. Quatuor tantùm Nili oſtia idem Pontifex agnoſcit, quæ priſci undecim numerant: quorum ſeptem nobilia, quatuor falſa. In ulteriore ripa ſita Damiata: & foſſa nauigabilis è Nilo ducta, eam in iuſula locabat. Suberat turris, & circa eam ædificia oppidi inſtar. Tranſmiſſa catena erat, ut ingreſſu naues externas, ſi uim facerent, arceret. Ptolemaide noſtri coniunctis claſsibus ſoluerunt. Quum proſpera nauigatione uſi Damiatam in conſpectu haberent, libero mari uolitare poterant: obiecta catena interiore ingreſſu Nili eos arcebat. Ea uirtute artéque perrupta, ſupererat maius aduerſus turrim hoſtium certamen. Lateritia turris ſua mole firmitudinéque ſe defendebat: & erat inſtructa telis, tormentis, egregijs propugnatoribus omnia præſenti animo adminiſtrantibus. Noſtræ naues, in quibus turres excitatæ erant, noſtriq́, & ab hoſte, & ſuo inter ſe tumultu laborabant. dum hi propius appelli, iacíque pontes, & exponi militem: illi reduci, circumuehi, alia parte adoriri iubent: & miles nautarum miniſteria, & nautæ munera militum impediebant. Hac trepidatione una ex noſtris turris, quæ cæteras altitudine ſuperabat, ſolutis compagibus procubuit: magnóque uelut cœli fragore, latè ſtragem ac ruinam dedit, miſerabili noſtris ſpectaculo. Qui ſuperſteterant, partim in Nilum delapſi ſunt, partim graui caſu in nauium tabulata delati, ſuperruente turri, uel interiere, uel in multos utique dies inutiles ad res gerendas facti. Ioannes Rex ſedato tumultu, ſauciorumque cura ſanctis uiris demandata, conquiſitis quæ ulla diligentia etiam in flumine inueniri poterant exanguibus corporibus, iuſtiſque perſolutis, conſolatus eſt milites, hortatuſque ne unius turris inſcienter & factæ & admotæ iactura demitterent animos: neque id uirtuti hoſtium attribuerent: neque ignauiæ

ſibi

ſibi aſcriberent: Virtuti conſilium addendum: in exercitu neminem propè militem eſſe, quin dignus ſit qui exercitum ducat: ſed, ut ratio militaris diſciplinæ poſtulat, ſuæ quiſque gentis ac ordinis Ducibus Magiſtris'que dicto audientes ſint: milites proceribus, proceres ſummis Ducibus parerent. Duces parentum pietatem animum'que gererent, præſtarent: concilium antequam res gerantur, habeant: in commune conſulant: rationes belli adminiſtrandi conferant, ne in rebus agendis trepident. Omnium aſſenſu hac oratione comprobata, proceres coeunt: ſumma belli Ioanni commiſſa: quod & peritiſsimus Dux, et Rex Hieroſolymorum creatus eſſet: eius'que uirtuti ac nomini deberi iudicio procerum uideretur quicquid hoc bello de Barbaris reciperetur. Pelagio Cardinali, quem ad id bellum Pontifex Maximus legarat, ſua nominis ſanctitas ſeruata. Iam nouæ quoque copiæ ex Italia aduenerant, nouus'que commeatus Mediolanenſis, Rhegyenſis, Fauentini, Brixienſis Pontificum ductu. Nec Barbari ſuos deſerebant. Sultanus in conſpectu Damiatæ caſtra muniuerat, ut oppidanis præſidio'que animum adderet ſpe propinqui auxilij. Mittebat crebros flumine nuntios: commeatus intromittebat, delectosque milites, telaq́; ac omnia quæ uſui eſſe poſſunt. Imminebat'que occaſioni noſtrorum opprimendorum, ſi quam aut fortuna, aut eorum negligentia præberet. Multæ excurſiones fiebant, multa leuia pręlia committebantur, noſtris ſemper uictoribus. Ad uniuerſum certamen nec elici nec cogi poterat, nec commeatu prohiberi munitiſsimis caſtris ſuperiore parte Nili, ac tota ſuperiore Aegypto cuncta ſuppeditante, quæ non ſuis modò alendis, ſed & exteris nationibus ſubleuandis eſſe conſueuiſſet. Nilo prętereà ex ſimplici alueo in plures diffluente partes, ac alibi ſponte ſe diuidente alibi opere foſsis'que diducto, alibi aggeribus obiectis coercito, alibi emiſſarijs erumpēte, hoſtibus omnia incerta, infeſta faciente quoniam hoſtis ſui copiam non faciebat, cum muris rurſus pugnandum: turris'que tentanda uiſa. Fabri toto exercitu conquiſiti duabus nauibus coniunctis, ex firmiſsima materia in eis turrim eduxerunt. in æquam atque turris Barbarorum aſſurgebat altitudinem: robuſtioribus tignis ita commiſsis inter ſe, inſertis'que, ſimul infibulatis, ut neque firmitudo materiæ interrumpi, neque complexus contextus'que ſolui, laxari'ue aut perfringi ulla ui poſſe uideretur. Hæc turrita nauis aduerſus propugnaculum Barbarorum appelli cœpta: ſimul aduerſus alias partes ſuburbani uici, ſubſtructiones'que: ad id reliquæ præparatæ ornatæ'que naues immiſſæ: ad hoc in ripa exercitus in armis ſubſignis'que ſtabat, ſimul ad terrorem, ſimul ne quid Sultanus impunè contrà moueret. Ingens certamen cooritur: uicanis tutantibus ſe ab hoſte tam procul bellum inferente, tam diuerſis inſtitutis, tam diſsimili

ritu. In uico, munitionibus, turri, erant non Aegyptij modò indigenæ, sed peregrini, atque adeò incolæ Arabes, Persæ, Seres, Indi, Garamantes, Aethiopes: quòd illud sit emporium mercibus extremo ab orbe importandis, ac totum in orbem terrarum diuidendis: eáque ipsa res & illos ad pugnandum acuebat, ut & salutem, & quæ charissima mortales habent, seruarent: & nostros incitabat, ut numini militantes, se præda gentium ditissimarum locupletarent. Nemo sibi parcebat. Naues quàm proximè poterant crepidinibus substructionibusque admouebantur, impingebantur, illidebantur: ut in ripa consistentes pugnam in complexu facerent: uir uiro congrederetur: pectus pectori obijceretur: manus consereretur. Contrà Barbari telis, tormentis, arcere, prohibere, procul tenere: non pati ex propinquo pugnari. Illud in primis terruit Aegyptios, quòd cum una nostrarum nauium constrata ripę quam hostes obtinebant, per tela uolantia uesano impetu appelleretur, in eámque ex turri lateritia Barbari ut intercepturi se demisissent, ac nostrorum cædem facere cœpissent, unus ex propugnatoribus in imam partem iam captæ nauis carinæque descendit, raptímque fundum eius perforauit, aquáque largo ingressu recepta, se, suos, atque unà hostes submersit: continuóque turrita nostrorum nauis magna fiducia admota turrim lateritiam Barbarorum occupauit, illis eo casu uelut miraculo perculsis, existimantibusque sibi cum nouo atque inusitato efferatissimorum mortalium genere certamen esse. Ea arce momento capta, deiectisque aut cæsis defensoribus, minus pertinaces uicani præsidiúmque fuere, quòd sua iam ex turri à nostris qui eam occuparant, supernè petebantur: reliquísque nauibus certatim appulsis, ac capta crepidine, omnes circumuenti ac interfecti sunt. à nemine temperatum. Ingens uis commeatus inuenta: ingentes diuitiæ partæ: ut Persis, Arabia, India spoliata uideretur. Restabat Damiata urbs munitissima. Tentata è uestigio est, si recenti terrore amissæ turris, ac propè uestibuli urbis expugnari posset. Scalis, machinis, tormentis adorti, re infecta discessere, multis uulneribus acceptis. Castra tamen etiam in expugnato uico locarunt: & inter urbem obsessam Sultaníque castra præsidia disposuere, ne commeatus auxiliáque intromitterentur. Hostes & exteriores irrumpere, & interiores erumpere conati, magna suorum cæde utrinque repulsi. Iam iusta obsidione clausa erat urbs, assidebántque nostri. Dum trahitur tempus, Etesiis aduersissimis uentis uehementius flantibus, exortáque etiam præter locorum genium & cœli & maris sæuissima tempestate, usque adeò Nilus intumuit, ut quà tetenderant nostri, ripas supergressus, omnia operiret, commeatúmque corrumperet. Id non rerum natura, fluminísue ui (quod suo quidem ac stato, sed non eo tempore anni inflari consueuisset) sed

ira numi-

numinis factum rati noſtri, ad obſecrationes, ieiunium' que in triduum à Legato indictum uerſi: quarto die miteſcente cælo, mari' que exæuiente, ac cogente ſe intra ripas flumine, ut initium, ita finem metus Deo Opt. Max. acceptum retulere. Vices temporum in contrarium eo anno uerterant. alieno tempore creuerat Nilus, alieno remiſerat: quo uno flumine fœlicitas ubertas' que ſoli conſtat. Frumenta igitur anguſtiſsimè prouenerant, coactus' que eſt Sultanus Aegyptius exercitum partim dimittere, partim in ſuperiorem Aegyptum Regiam' que urbem reducere. ſimul uelut in extremo ſuperſtitionis Mahumeticæ communi' que periculo, Coradinus idem Damaſci & Hieroſolymorum Sultanus, per oratores conditiones ſibi Aegyptio' que pacis petebat. pollicebatur in primis ſe ſacroſanctam Crucem, & quicquid de noſtris in Syria Phœnice' que ipſe, pater' ue, aut Saladinus cepiſſet, redditurum. Franci, Angli, Itali leges comprobabant. capta fuiſſe hæc arma, ut quod in Syria ſummorum Ducum uirtute partum eſſet, id nobis ereptum recuperaretur, elueretur' que ignominia: ne uideremur quæ à parentibus tradita, relinquere filijs incolumia oporteret, non potuiſſe neque cum accepiſſemus, tutari: neque cum amiſſemus, recuperare. His reſtitutis, nullam ſubeſſe cauſam belli, quin uictores decore diuino humano' que pleni domum reuertantur. Pelagius Legatus hanc pacem aſpernabatur: bellum pro religione aduerſus impios Mahumeticam' que ſuperſtitionem ſuſceptum: cuius ſedes arx' que ſit Aegyptus: eam perdomandam, ſanandam' que. Legatus authoritate ac ſanctitate nominis obtinuit, ut Damaſceni oratores pace infecta dimitterentur. Coradinus Hieroſolyma muris diſcinxit, paulo' que magnificentiora ædificia & monumenta diruit, præter turrim Dauidis. ſacro etiam ſepulchro pepercit. Ad Damiatam peſtilentia popularis noſtros cœpit: pœnitebatq́ Duces ſe potius uoluntati Legati paruiſſe hominis togati, „ quàm ſuis conſilijs obtemperaſſe, qui rerum militarium peritiſsi„ mi, uiciſsitudines rerum experiendo didicerant. offerentis ſe for„ tunæ beneficio præſenti utendum: maiorum rerū auiditate, perſę„ pe quod iam teneretur, è manibus elapſum, nulla deinde uirtute repeti poſſe. Pelagius malè audire cœpit: & ſunt qui ſcribant, eum quòd gente Hiſpanus eſſet, lectis quibuſdam (ut rebatur) fatalib. libris, qui dicerent finem Mahumetis nominis appetere: ex Hiſpania uenturum, qui gloriam confecti ſacri belli ferret: interceſsiſſe ne pax Barbaris tāta exacta mercede daretur. Decimum iam menſem obſidio Damiatę tenebat: & Sultanus non tam magno quàm prius exercitu, ſed delectiore ſimul expeditiore' que noſtris inopinantibus, curam' que conſuetudine (ut aſſolet) remittentibus, caſtra poſuerat ad aquarum diuortia, quà Nili pars deriuatur in foſſam Damiatæ proximam. eo ex loco aliquot terra cohor-

cohortes repentè auxilio miſit obſeſsis. Hę magna audacia noctis ſilentio, ſi fallere uigiles poſſent, iter ingreſſæ, ſenſim tacitæ appropinquabant. Primi iam ingrediebãtur, recipiebanturq́; cum Latini ſenſere. Conclamatum ad arma. Qui nondum ingreſsi erant: cęſi omnes: quòd qui in urbe erant, fortes raptim portæ obiecerunt eos'que excluſos cædi reliquerunt, ueriti ne nocturna trepidatione ſimul hoſtis ingrederetur. Noſtri hac uictoria ſublati, poſtridie relicta quanta ſatis foret ad continuandam obſidionem copiarum parte, ad Sultani caſtra ducti ſub ſignis: poteſtasq́ue pugnandi facta. Barbari uelut conſpectu noſtrorum, animis'que tam cupidè poſcentium pugnam territi, caſtra reliquere. Ea deſerta Latini ingreſsi, non magno commeatu, ſed præda reliqua diuite potiuntur. Sultanus ad ſuperiora diuortia aquarum ſeſe recepit. Noſtri rediere in caſtra præda onuſti, ignauiam Aegyptiorum increpantes. Ex hoc contemptu damnum dedecusq́ noſtris ortum. Caſtra hoſtium rurſus petere, atque adeò adoriri Brẽnus cum milite Franco auſus, ipſe igne miſsili afflatus uix euaſit: non pauci ambuſti: Valterus ferro, ac Milo Meduntenſis interiere. Secundum hanc ignominiam placuit tantùm obſidione premere Damiatam, & prohibere omni ſpe auxilij. Arctiore facta obſidione, fame coacti clauſi, omni alia ſpe deplorata, noua inibant conſilia: ac ad noſtros in caſtra eorum aliquot clàm tranſiuere. in dies tranſituri plures erant: cum eorum Duces iuſſerunt portas obſtrui: muris uulgus arceri, ne exire, ne demittere ſe ulli poſſent: ipſi, ac Volones, quos Mamaluchos eſſe oſtendimus, omnia circumibãt, aſſeruabantq́ frumenti quod reliquum erat, exiguè metiebantur, parcè diuidebant inter ſe. uulgus neceſsitate coacti, nullo genere cibi abſtinebant: conceſsis illi genti, illi ſuperſtitioni, ſimul & uetitis, fandis, nefandis, ſalubribus, ancipitibus, fœdis etiam nullo diſcrimine ueſcebantur, uitam producebant: ad miſeriã indignitatem'que animam trahebant. Humanis neceſsitatibus impares, diuina etiam ira petebantur. Peſtilentia, cuius uis primum lenita, poſtea & ſublata apud noſtros fuerat, in urbe atrociſsimè ſæuiebat, ac populabatur. indies lues illa eouſque augebatur, ut tandem deeſſent ęgris non modò qui uiſerent, qui aſsiderent, qui opem ferrent, qui oculos contegerent, ſed qui efferrent, qui ſepelirent, qui domos corporibus exanguibus liberarent, qui mortuos à uiuis ſecernerẽt. Viæ, uici pleni cadaueribus, tetrum ſpiritum exhalabant: nullus cuiquam locus uacuus à peſte, nullus à mortis ante oculos obuerſantis exemplo, à dira ſpecie receptus oſtendebatur, niſi ab hoſte infeſtiſsimo remedium extremi mali peteretur: eius fidem miſericordiam'que implorarent: numinis ira perculſi, ab infeſtiſsimis hoſtibus auxilium ſupplices peterent: ſe'que eis dederent. Rabies furor'que pectora etiam morientia ceperat: be-

rat: beneficio Latinorum uti, grauius morte ducunt. nostris uitam acceptam ferre, in animum inducere non possunt. Nostri eos fame tantùm premi exploratum habuerant: uastitatem tam fœdã pestilentiæ ignorabant. Stationes ualidas opposuerant, ne fame adacti eruptionem facere possent: ad quod consilium necessariò descensuros existimabant. oppugnatione multò antè destiterant, deditionem uelut necessariam expectantes: ut incruenti, ac sine contentione urbe nobilissima potirentur. Iam circumactus annus erat, ex quo asidere Damiatæ cœperant, cum aliquot milites nostri paulo propius muris hostium succedere ausi, primùm insolito silẽtio moti substitere, deinde regresi in castra, ad Duces rem detulerunt. Dolus hostilis metui poterat, ne in insidias præcipitaretur. experiri tamen placuit. Copiæ uelut aduersus uim acerrimè propulsaturos hostes eductæ: ac scalæ admoueri iussæ. Ingenti alacritate conscensum in mœnia, nemine propugnante. Cum in urbem descensum esset, parua uis à Barbaris, qui perpauci numero in armis reliqui erant, facta. His paruo certamine cæsis, portarum obices disiecti: inædificationes'que, quibus obstructæ fuerant, euersæ: signa'que frequentia illata. Ingredientibus teter grauissimus'que odor occurrit: conspecta'que noua inaudita'que urbis facies: stratæ'que tabo corporibus'que uiæ: ac miseranda etiam hosti solitudo. Parati uenerant nostri ad cædem faciendam, implendam'que cruore urbem, irati malis, irritati diuturnitate obsidionis. strinxerant ensem. non erat in quod sæuiretur. ipsi etiam parietes ædificia'que adiri non poterant nisi per humana cadauera, tabem'que, & quosdam adhuc animam agentes. Ex septuaginta millibus tria tantùm millia puberum (nam infirmior ætas, ac reliqui omnes absumpti miserrimo fati genere, fame, pestilentiaque, iacebant insepulti) inuenta: & hi affecti quoque. uita donati ea lege, ut urbem purgarent. Is fuit exitus plusquam annuæ Damiatæ obsidionis. Anno eius sæculi undeuicesimo nonis Nouembribus capta est. Præda ingens parta auri, argenti, gemmarum, margaritarum, præciosæ uestis, suppellectilis'que. Ibi'que Latini rursus plus annum desedere, tanquam in eam coloniam nominibus datis, maxima pars patriæ ueteris immemores. & quoniam Pelagius iure sacrosanctæ Legationis primas partes sibi omnium rerum uendicabat, eam'que urbem ditionis Pontificię facere contendebat: Brennus Rex Ptolemaidem secesit. Insequenti anno, cum segnis moræ etiam Pelagium tædere cœpisset, qui spem euertendæ Barbaræ superstitionis concepisse ferebatur, iuberet'que ad signa conueniri, & iri aduersus Sultanum, expugnari'que Chairum: milites dicto non parebant: omnes præ se ferebant, se unius Brenni dicto obtemperaturos. Coactus est consensu militari eum nouas semper non ueniẽdi moras caussasq́ innectentem, misis

miſsis nobiliſsimis publico nomine oratoribus rogare, ut ſe Ducem rurſus Dei uiuentis exercitui præberet. Fatigatus precibus procerum rediit: quibus fortè diebus Ludouicus Dux Bauariæ cum popularium manu magna aduenerat. Legatus inſtabat, ut ſtatim res gererentur: conſenuiſſe ſacrum bellum cunctando, diſferendoq́ue. eius qui bellum procul inferat, eſſe, inſtare, premere, urgere, otium non pati, non deſidere, non langueſcere, ſed agere ferréque res hoſtium: omnia tentare. ſic priſcos illos Duces, Reges, Imperatores, opes, gloriam, imperium ſibi peperiſſe. eius autem qui bello petatur, qui ſibi ſalutem, ſuis rebus incolumitatem optet, eſſe, moras hoſti innectere, differre, fruſtrari impetus, ludificari uirtutē, trahere tempus, opperiri dum longa dies, dum tædium hoſtem cōficiat, uires debilitet, animos frangat, ſpem inanem oſtendat. Chairum eſſe magnam urbem: ſed maximas urbes, bello magnas fieri ſolitudines, ſi uirtutem præſtes, ſi celeritatem adhibeas, ſi cunctationem tollas. Quæ magna imperia, ut Sultanorum ſunt, armis ultro illatis laceſſantur, niſi primo quoque tempore aut euertantur, aut ita afficiantur, ut tollere ultrà caput, ſubleuaríque non poſsint: qui exitium illis ſpe deſtinarint, eis ipſa exitium allatura. Aut non tentandam fuiſſe, aut ſemel tentatam Aegyptum non dimittendam eſſe. Brennus ſeu dolore motus, quòd cum Rex ſacri Regni uocaretur, haberetur que: Damiata, quę capta eſſet armis eorum qui in ſacram militiam nomina dederant, eà illi habenda poſsidendaq́ue à Legato non daretur: ſiue ſemel expertus ſuperiorem Aegyptum magno periculo tentari, iturum ſe ducturumúe negabat. De ſancto ſolo certamen eſſe; non aduerſus Memphin, Babylonemúe, aut Thebas Aegyptias ſumma arma: quæ etiam uictæ perdomitæq́ in fide manſuræ non ſint: Sed Syriam petiuiſſe, cepiſſe, tenuiſſe Gotthofredum, ſociosq́ Duces. tot Reges Latinos in ea rerum potitos: illam eſſe noſtram. Celeritatem; ardorem animi, & quæ iure laudet Pelagius, ea ſe quoque collaudare: ſed ea omnia in Syriam, non quò neceſſe non eſt, non unde nullus uſus extet, uertenda. Legatus perſtitit in ſententia: iureque ſacroſanctæ poteſtatis præcedere Bauarum Ducem, cæteros, & in his nominatim Brennum Regem, ſequi iuſsit: qui dicto audiens non foret, eum ſe execrari. Iuerunt metu dirarum ad ſeptuaginta hominum millia Idibus Quintilibus. Barbari uero an ſimulato metu ſemper cedebant, quò commodum uidebatur. Legatus uerò lætari, ac id laudibus in cælum ferre, quòd eo quod uerè uirorum foret, conſilio uſi fuiſſent: fortunam fortes adiuuare: timidis & ignauis cuncta aduerſa. Pons etiam naualis, quo Nilum iunxerat hoſtis, expugnatus, interfecto præſidio. Caſtra ad decimum ab urbe Regia lapidem locata. Barbari ſibi timere poterant: obiecta eſt urbs nobiliſsima opulentiſsimaq́ uiris fortibus,

in bellis

in bellis natis, educatis'que, ac spoliis urbium se locupletare, domos ornare solitis. Nostri terrorem augebant circumuolitantes, prouocantes'que ad pugnam: segnitiem, ignauiam, timiditatem increpantes: si uiri essent, prodirent. In urbe se continebant, Dies è die ducitur: fiducia sui in dies nostris augetur: negligentia pectora capit, ac obliuio, incuriáque. in ferro, dextráque & audacia omnia reponūt, immemores se in Ægypto tendere, inter moles fossásque fallacis fluminis, nō uictum modò, sed munimentum genti callidissimæ præbentis: quæ quo minus uirtute militari ualet, ea plus artis saluti suæ tutandæ adhibet. Moram hosti aliis atque aliis ludificationibus iniecerunt, suique contemptionem adauxerunt, quoad gnari locorum, rerum, temporum, ignaros, incautos, improuidos circumuenirent. Loca quæ inter aggeres forent, capiebant de industria nostri, ut aggeribus pro uallo munimentóque, ac tanquam propugnaculo usi, si qua de improuiso eruptio incursióque à Barbaris fieret, se tegerent, quoad arma caperent: sed hæc depressa, quæ exuberante Nilo irrigare deriuata aqua longè omnium fœcundissima cultores agrorum solent. Intra has ueluti compedes peprehensi captíque sunt nostri, nullum uirtutis exercendæ locum nacti. Nilus tunc fortè increscens, Ægyptiis, eorum propè rebus iam deploratis, uictoriam incruentam de bellicosissimis uictricibus'que gentibus dedit. Patefactis emissariis Barbari castra nostrorum aqua superfusa operuere usque eò, ut commeatus corrumperetur, nec in sicco consistendi locus ostenderetur. ad hæc moles editioráque loca repentè Ægyptii occupauere, ne emergere è limo alluuiéque nostri possent. Ita uirtus improuida, & nimia sui fiducia stabat exposita subiectáque telis hostium, si uim facere conarentur, imbellis forti, ignauus strenuo superior. Pelagius nihil aliud quàm incusari, coargui, damnari poterat. Francus quòd disuadens, inuitus, restitans, superos homines'que testatus tractus esset, ne conqueri quidem honestè poterat: ne insultare aduersa communi re uiderentur. Ecquid hoc tempore Pelagius consilii daret? quid caperet? uulgus militum quam à Ducibus opem expectarent? Qui Damiatę Venetorum, Pisanorum, Genuensium restiterant: quod maritimis uiribus ualidiores, quàm terrestribus essent, qua ratione classem Chairo admouerent: & quibus uiribus moles aggeresque riuorum, qui tortuosis flexuum ambagibus circumducti uelut ad capiendum illaqueandum'que essent, quibus clausi erant nostri perrumperent, insessos à uictore iam hoste? Nimirum necessitati parendum: manus dandæ, leges accipiendę, modò sine dedecore religionis, sine ignominia notáue uirtuti inusta imponantur. Nec hostis cruorem petit: non nefarium à nostris scelus exposcere se dicit: tantùm, ut Ægyptus suis legibus utatur: res

Ff eodem

eodem loco ſint, quo ante Damiatam obſeſſam erant, poſtulat: Damiata cedatur: deportetur exercitus. Grauia, dura, aſpera, ſi ſpectes, quam quantam'que in ſpem uentum fuiſſet: ſed ut res humanæ ſunt, accidere uel fortiſsimis uiris ſolita. Sic quoque mori præſtare millies uiſum, quàm flagitium admittere. Additum igitur, quando Damiatam ſibi reddi Barbarus utique uellet, ipſe quoque ſacroſanctam Crucem, quam Saladinus cepiſſet, noſtris redderet. Hæ conditiones quum ijs qui ex noſtris Damiatæ ſubſtiterāt, ederentur, ingens controuerſia orta. Eorum pars illas ſe accepturos negabant: cæteri non prodendos fortiſsimos uiros ad cædem contendebant: tot millia hominum, dum incolumes redimi una urbe poſſent, ſeruanda urbes uiris, non uiros muris mœnibus'que conſtare. Cùm in conſilio uincerent ij qui cenſebant retinendam urbem, quæ firmamentum, ſi ſeruaretur, rebus noſtrorum illis regionibus ac toto Oriente futura eſſet: quæ amiſſa, ſpem reliquam ſecum euerteret: omniáque prius experienda, quàm tam flagitioſam pacem accipiendam: qui contrà ſentiebant, proripientes ſe è concilio ad arma diſcurrerunt, hoſpitiáque principum contrariæ ſententiæ, clientium'que ingreſsi, eorum arma ceperunt: ut illos inermes ipſi armati cogerent in ſententiam ſuam deſcendere. Vbi nuntiatum eſt circumuentis ab hoſte Damiatæ certari de ſententijs, eis renuntiari iuſſerunt, niſi Damiata Sultano redderetur, miſſuros ſe Ptolemaidem, quæ utique dicto audiens futura eſſet: ut ea Ægyptijs crederetur. Ita Damiata reſtituta Barbaris: ac irriti tot labores redditi. Vnum illud indignitatem leuiorem fecit, quòd Sultanus, ut uictoria incruenta potitus, non inſultauit noſtris: lenitatem ſummam præſtitit: commeatu, uiatico iuuit: ac Sultanus etiam Damaſcenus inducias in octo annos cum Latinis pepigit: quibus fretus Brennus Rex in Italiam uenit: authoréque Pontifice Maxi. uxore Regina Hieroſolymitana defuncta, Iolen filiam ex ea, Reginam iure materno ſalutatam, Regi Siculo Fœderíco Cæſari collocauit: ut dotali ſacro Regno, ſacrum maiore animo capeſſeret tandem bellum. Ea re factum eſt, ut deinceps Siculi Reges Hieroſolymorum etiam ſalutari Reges æquum ſe cenſeant: ſed armis ius ſacri Regni non perſequuntur, cùm tot profanis cauſis nullus ſit bellorum modus. Is Cæſar cum anno Bouinenſis ignominiæ Otho imperij æmulus mœrore deceſsiſſet, ſacram Crucem ſuſcepit, ſed nouas ſemper occupationes cauſatus, nihil mouebat. magnæ ei inuidiæ fuit amiſſa Damiata: quòd eius cunctatione factum diceretur, ut in Ægypto res amitterentur. Brennus uotiua peregrinatione illuſtrem fama ſanctitateq́ diui Iacobi ædem petijt: quo itinere Caſtulonenſis Regis Sororem Berengariam uxorem duxit: exin longo temporis interuallo in Franciam reuertit. Regem'que Philippum Me-

duntax

duntæ morientem inuenit, obijt anno eius sæculi tertio & uicesimo. Augusti cognomen apud posteros promeruit: Deodatum etiam uocitarant: quod obsecrationibus eum pater tertia tandem ex uxore ipse magno natu impetrasset. Brenno regi, & duobus magistris Templariorum Hospitaliumque sexagena millia aureorum ad sacri belli necessitates moriens legauit: filióque præcepta dedit rei Christianæ iuuandæ, sacrique belli gerendi, ac pacis domi colendæ. Hoc Rege Theobaldus Campanus ex Blanda filia Regis Nauarræ genuit Theobaldum paterno iure Campaniæ Bryæque Comitem: eundem materno Regem Nauarræ futurum. Augustus Rex eo cognomine dignus pomœrium Regiæ urbis promouit. Ea trium urbium instar est. Vicenis Parisiorum suburbanos hortos, paradisumque clausis feris instituit.

SEXTI LIBRI FINIS.

PAVLI ÆMILII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM LIBER

Septimus.

LUDOV. 8. REX. FRANC. XXXXII.

LVDOVICVS Augusti filius annum agens septimum et tricesimũ, Rhemis operante Gulielmo ciuitatis Põtifice sacris Regijs initiatur frequentissimo procerum conuentu se illi Panagio iureiurando deuincientium. A re diuina in Ambaros profectus, cum Fœderico Cæsare amicissime congressus, fraternum nomen inter Francos Germanosq; redintegrauit: fœdusq; sanctissimum icit. Henricus Anglus Rex nobilissimã Aquitaniæ partẽ obtinebat: quod erat Francorũ beneficiũ. Is nõ interfuit mysterijs Regijs, neq; per legatos excusatione morbi, necessariæ'ue occupationis usus fuerat. Sauarũ Malleonensem magni in aula Anglica nominis, Magnæq; domi nobilitatis uirũ Aquitaniæ præfecerat. Hũc cõtinuò Rex Frãcus aggressus, prælio fudit, fugauitq;. Victi Niortũ ex fuga se recepere. Nec segniter usus uictoria Rex, illud oppidũ adortus coëgit deditionẽ ea lege facere, ut Malleonẽsi præsidioq; incolumib. abire liceret, Fanũ Ioãnis Anglici petiere. Insecutus, dũ recẽs terror esset, Rex Malleonẽsem, et tũc Fano Ioãnis, & nõ multò post Rupella, quò bellum translatũ est, exuit: coëgitq; relicta cõtinẽte in Angliã trãjcere. Ille, cũ è manib. telisq; hostiũ elapsus, se in tuto esse arbitraret, necesse habuit causam capitis dicere, ꝓditiõis insimulatus, quasi res Frãcis ꝑdidisset. In præsens liberatus est crimine: sed cũ se gẽti semp suspectũ sentiret, ad Frãcũ transijt: ab eoq; cultus est, & magnificè donatus. Hẽricus aduersus Regẽ Frãcũ Regiæ nobilitatis Duce opus esse ratus, Ricardũ fratrẽ cũ longè maxima classe in continentẽ misit. Vasconia iã Francos respiciebat. etiam, ne omnis deficeret, cõtinuit Ricardus. aliquot oppida quæ iã desciuerãt, recepit. Riola expugnari nulla ui potuit. Lemonẽ in citeriore Aquitãia Frãcus de Anglo cepit. Exin cũ senesceret utrinq; bellũ, tacitis inducijs spõtè exortis, Angl9 classẽ domũ reduxit. Angli armorũ socios fœderatosq; Duces clarissimos amiserãt. Otho decesserat, æmulo impij Fœderico Frãcorũ in multos annos aman

tissimo

tisſimo ſuperſtite. Reginaldus Bononiæ Comes in compedib. interierat, ſucceſſore in Comitatū Philippo genero Regis Franci fratre. Ferdinandus Flandriæ Comes in arce Lupara aſſeruabat. Flandria recenti memoria uaſtitatis Frācico bello illatæ, metu grauioris mali, ſpeq́ recuperandi Comitis, quietē tacita agebat. Fœmina reb. Flandricis Annonicisq́ præerat, Ioanna Ferdinādi uxor, eadē Balduini Græcorū Auguſti filia, qui pro mortuo comploratus fuerat. Nunc conſternata malis Flandria, extititrepentè qui ſe reducē Balduinum Cæſarē eſſe prædicaret. In Annonia res iam mouerat, quòd id natale ſolum Balduini, ac paternus dominatus foret, tæderetq́ fœminei dominatus, eaq́ gens ſoluta ſit Frācorū imperio. Flandria modico comitatu eum finib. recepit: ſed nōdum Comitē Cæſarēue agnouit, ſalutauit'ue. Ipſe grauitatē ore quāmaximè fieri poteſt præ ſe ferebat, uenerationē ſui captās, maieſtatēq́ cōcilians. Ioanna in conſpectū admittere noluit: tantùm ei ſanctius conciliū datū eſt: cui qui præerat, uelut quæſitor eū grauib. fatigare percontationib. auſus, Si rerū te, inquit, Balduinū iactas: ſi nō falſum Græcorū Auguſtū te gloriaris: integro, cur rē Cōſtātinopolitanā fidei tuæ creditā, eò deſtituiſti tempore, cū tuo conſilio uirtuteq́ indigeret? Cur optimè meritos de te Duces, qui te toto ex orbe terrarū unū delegerant, in arceq́ gentiū collocârāt, ferociſsimis hoſtib. obiectos deſeruiſti? ut etiā ſi uerè Balduinus fores, æquius eſſe nos diſſimulare, ignorareq́ quàm cū ſuis cōmentitius, agnoſcere. Cur re Orientis, ut humeris tuis innixa ſuſtineretur, tibi credita, per te perdita, mortē ſimulaſti, uitam diſsimulaſti? Quæ tanti mēdacij merces? Quæ digna tanti cōmenti cauſa? Si mortuus credi uoluiſti, cur te uiuū credamus? Cū uiginti annos nuſquam fueris, nullus fueris, cur Philippo Rege uiuo, uiuiſq́ ijs qui te coarguere mendacij poſſent, nō rediſti? nō te ex ſepulchro excitaſti? Qui tenebris lucē tuā faciemque generi humano notiſsimā occuluiſti? Quod nouum gerēs os tot annos oculos mortalium, quib. præſtigijs deluſiſti? Simul illud quæro, nū tāto poſt deploratū uerū Balduinū Auguſtū, cuiquā dicenti, Balduinus ſum, fidē cōtinuò habendam cēſcas? fuerintne aliquando ignobiliſsimi homines, qui nobiliſsimorū imperatorum nomen inuaſerint? Secundum diſceſſum ueri Balduini tot orbes temporum, tam multas rerum uiciſsitudines experta eſt Annona: ſenſit Flādria: paſsi omnes fuimus: ecquam opem in bello, ecquid ſolatij in calamitate tuliſti? Hæccine te terra ciuem, Principem, Comitem agnoſcat, quam rebus dubijs nec parentem, nec patriam, nec altricē agnouiſti? Ille ingenti fiduciæ oſtentatione, nō aut reſpondere iuſſus, ſed uelut caſtigās increpitansq́, uel magnitudinē ſuam uel audaciam tegebat: Se domi inclemētiores populares nactum, quàm foris hoſtes: ſe ad Adrianopolin egregiè pro decore patriæ, imperioq́ ciuiū, qui nūc ſe inſectentur, decertantē, ut res bel

licæ ferunt, inclinatis ad iniqua rebus, circumuentum ab hostibus, maiestate tamẽ nominis & sui, & publicè Flandrici, tectum, nihil ignominiosi, nihil duri perpessum: asseruatum, cultumq; per duodeuiginti annos apud eos fuisse: & longa die remittẽte se custodũ cura, & ope diuinitus lata, sibi occasionem elabendi datam. cũ domum refugeret, rursus ab alijs Barbaris captum, ignaris quem cõprehenderent, nec se quis esset aperientẽ, ita in Asiam ductũ, ac uelut uile mancipium Syris quibusdam ab ijs uenũdatũ: in ergastulo bienniũ fuisse: quibus manibus bella gessisset, sceptra tractasset, coactũ opus rusticum fecisset: Cùm Germani mercatores per inducias inter Latinos Barbarosq; Asiaticos factas, fortè quo in agro foderet, per eum contenderent, inter seq; (ut ad leuandum laborem itineris assolet) uerba facerent. se, qui germanicè sciret, illis se uocatis aperuisse, quis, quo casu ad id miseriarũ peruenisset: ab his non magno se redemptum, ac domum remissum, audire probra in se à suis, quæ non Græci bello petiti, nõ Thraces finitimi ferocissimi, non Scythæ effera gens, non Barbari Syri, quibus precio uenisset, iactassent. Nunquam rem Flandricam ampliorem magnificentioremq;, quàm se Comite: nunquam augustiorem gloriam nominis Flandrici quàm se Principe domi peregreq; extitisse: ingratam patriam, ingratos populares: se reducem, tot fluctibus iactatum, insuper indignitate uerborũ insectari: Mutatos profectò mores degenerasse à patribus illis, qui se Duce iura Græcis dederint: Nec mirandum se absente patrijs institutis repudiatis, nouis exortis afflictam Flandriam, quæ se administrante floruerit. Addebat grauiora: cùm concilium à quæstore dimittitur, quòd nullum decretũ maximis de rebus, nisi explorata Ioannæ uoluntate, facere consueuerant. Illa hũc hominẽ maximè auersabatur, siue exploratum habens patrem Balduinum Augustum fato functũ: siue imperio fœmina delectata, nec illud nisi morte depositura, quod reduci statim patri reddendum foret. Tandẽ nõ parua Flandricę nobilitatis manus hominẽ Comitẽ Augustumq; salutantes, iura ab eo petebant, quòd ille fidem maiestatis suæ faciebat, nomina cõmemorans, nobilitatemq;, ac egregia facinora maiorum natu, stemmataque familiarũ, à quo quisque progenitus foret. Mulier ad Regem Frãcum oratores supplices misit, ut Balduini auunculi augustam sanctamq; memoriam ab ignoti hominis audacia uindicaret: sibiq; beneficiarię & Rex & amitinus opem ferret. Dies igitur homini dicta. Præstò fuit magno comitatu. Simul atq; introductus est, cum Regem salutasset, Quo nam te, inquit Rex, nomine resalutem, nondum mihi compertum est. Balduinus fuit idem & auunculus meus, & Flandriæ Annoniæq; Comes: omnium Comitum nobilissimus: simul & Græcorum Augustus hunc ego adolescentulus luxi, eius morte allata: frater uir fortis ei in Imperium, filia in Comitatum

tatum succeſsit. In fide que mea eſt Flandria, Franciæ contributa.
” Optarem, ſi fas eſſet, ſi facta infecta uotis reddi poſſent, auuncu-
” lum mihi, amitinæ meæ patrem, Francis nobiliſsimum beneficia-
” rium, rei Latinæ Auguſtum apud Græcos nomen regredi domũ,
” ſi nondum diem ſuum obijt: aut reuiuiſcere, ſi deceſsit. Famæ mor
” tis tam conſtanti, tot annorum rumoribus temere fidem non de-
” rogo. Teſtimonio enim mortalium, quæ una famæ uox eſt, res hu
” manæ, imperiaq; conſtant. Quem haberi te uelis, effare. Si auun-
” culum te uis eſſe, id aliquo monumento documentoq; confirma.
” Nihil mihi quo inexpectatius, eo & gratius iucundius que erit,
” quàm falſo me defunctum luxiſſe. reddi que auunculum, quempa
” rentis loco habeam. Breuis percontatio te eundem & teſtem & iu-
” dicem tanta in cauſa faciat. Interrogo, te ne pater meus Rex benefi
” ciarium uocitarit, Flandriæ que iure ueſtierit? quo loco, tempore,
” ritu, teſte? Balteo ne te, militiæq; inſigni donarit? Tibi quænam fœ
” mina ex Francica nobilitate, quo conciliante, quibus auſpicibus,
” quo loco, qua celebritate nupſerit? Hæc de ſe ignorare uerus Bal-
duinus non poteſt. Tunc hærere uiſus, nec reſponſa explicare. Fi-
de publica uenerat. Dimiſſus ab Rege, cum in Annoniam rediret,
à Ioannæ miniſtris comprehenſus reſte ſuſpenditur, fama ancipi-
ti, iuréne, an iniuria. Exin in Toloſates perrectum, legato Pontifi-
cis Max. ad reliquias belli perſequendas incitante: qua ex re con-
ijcere licet ſacro ære eum quoq; militem meruiſſe. Simo enim Co-
mes Toloſam, quę defecerat, cum oppugnat, oppreſſus ſaxo ex ur
be coniecto ceciderat: nec multos poſt dies Raimundus repenti-
na morte obijt: nec idcirco illud bellum finitum. Simoni Almeri-
cus, Raimundus Raimũdo, patribus filij in cauſſam bellumq; ſuc-
ceſſere. Hoc ſtatu rerum ductu à Franco exercitus, Almericus uiri
bus ſuis belli molem, quo pater tantus uir obrutus fuiſſet, tolera-
re ſe poſſe diffiſus, iure ſuo Regi Franco ceſsit, ab eo que Magiſter
equitum inſtitutus. Auenionenſes Regem tranſitum petentem,
mœnibus ipſum quidem, ſed non uniuerſum ſimul exercitum, aut
eius nimis magnam partem recipere parati erant. Indignum Regi
uiſum. Vrbs obſideri oppugnari que cœpta. In alterum menſem
ea res extracta: peſtilentia que exorta in caſtris, alij ſuper alios in-
teribant: nec idcirco Rex, niſi urbe coacta arbitrio ipſius ſe permit
tere, muris que exuta, deduxit exercitum. In reditu ad Montem-
penſerium obijt, anno eius ſæculi uiceſimoſexto. Paucorum anno
rum Rex, nullo ſuo cognomine nobilitabitur: filij ſanctitas eum il
luſtrabit. Ludouicus Diui Regis pater uelut cognomine nun-
cupabitur. Sacra Rhemorum ſedes uacabat. Tantum tamen di-
gnitatis in eius ciuitatis æde maxima, ſacro que Simpulo tandem
uiſum, ut quod controuerſum ius Craſſo Rege fuerat, de eo nulla
dubitatio tunc exoriretur, quo minus Rhemis à Pontifice Sueſ-

sionũ,quæ urbs in ſacra iuriſdictione Rhemorũ præfecturæ cõtribuitur,ſacraretur DIVVS LVDOVICVS annum agens duodecimum. Summam rerum mater Blãcha regebat,demãdatam ſuprema mariti Regis uoluntate.Eam ſtatim res bellicę excepere.Raimũdus Toloſas religionis hoſtis iudicatus.Saracenũ(id oppidi nomen eſt)ubi pręſidium Francorum erat,adortus deditionem facere coegit. Vmbertus uir bello clarus,pręfectus Regius in Toloſates iuſſu Blanchæ ꝓfectus,cum agris uaſtitatẽ oſtẽtaret,urbi excidiũ minaretur, peruicit ut ſe dederẽt.Raimũdus,quem ſummi Duces nõ perdomuerãt,auſpicijs fœminę uictus,nulla iã reliqua ſpe quaſcunque Frãcis uiſum eſt conditiones accepit.Vnicã filiã nouẽ annos natã Ioannã habebat.Conuẽnit ut ea Alphõſo fratris Regis,& ipſi impuberi,deſpõderetur:pater uirginis uiuẽs uteret̃ frueret̃ Comitatu:mortuo ſuccederet gener Alphõſus.Hæc initio Regni Ludouici bello geſta.In aula(ut impubere Rege,fœmina Regni ꝓcuratice,eaꝗ genere externa,neceſſe erat)factionibus iã exortis,Philippus Comes Bononiæ,Regis patruus,Blãchę opponebat̃.Duob. deinceps Regib.patre fratreꝗ ingẽtẽ uim auri congeſſerat,et eorũ munificẽtia,& hoſtiũ exuuijs.Nũc magno ſumptu Calitiũ muniuit,ac muris cinxit,bello in primis maritimo,rebusꝗ gerẽdis opportuniſsimum,ac unde in Angliã cõmodiſsimus breuiſsimusꝗ traiectus:ut repetito ex antiquitate nomine,Itiũ uocitari iure poſſe uideatur.Ferũt,cũ diuus Põtifex Thomas ſede patriaꝗ exactus eum in portũ locumꝗ nondum opere munitũ trãſmiſiſſet,diuinitus ceciniſſe,illã futurã arcem atrociſsiſsimi ac funeſti in aliquot ętates belli.Blãcha uerebatur ne quid noui cõſilij Philippus iniret. Coargui infidelitatis nõ poterat:à longè maxima nobilitatis parte obſeruabatur:opponẽdus illi uiſus finitimus ingẽs nomine opibusꝗ. Ferdinãdũ igitur ab uxore redemptũ,in cohortẽ amicorũ Hiſpanũ Hiſpana recepit.ita Bononienſis nomẽ obſcurius factũ. Addidit & aliud opum ſuarum firmamentũ:Theobaldum Campaniæ Comitem,paterno Francum,materno genere Hiſpanum ab aduerſa factione in partes ſuas traxit. Petrus uerò Britanniæ Dux, eius'que frater maior Robertus, Druidum Comes,Regiæ nobilitatis proceres,ſe excludi regimine rerum moleſtè ferebant. Coniuraſſe in Regem dicebantur.Dies illis Vindocinum ad cau-

ſam di-

ſam dicendam dicta: quò cum aulici proceres Regē ducerent, idq; ita futurũ compertũ rei habuiſſent, ad Stampas tetenderunt inſidias, ſi Regem ipſum in poteſtate haberent, adminiſtrationem rerũ ad ſe uocaturi. Senſere Pariſienſes: correptiſq; armis Regē ad Letericũ, ut iam pfectus erat, aſſecuti, Lutetiã reduxere. Illi dolore detectarũ inſidiarũ, in Campanũ, qui particeps conſiliorum extitiſſet, irã omnē effudere. Cãpaniã ingreſſi, eius res agebant, ferebãtq;: Regijs occurrẽtib. ceſſere. Ita duo fratres bellũ gerebãt. Diſiungēdi erant. Robertũ Blãcha in amicitiam inuitauit. Gratiã aulicã euocatus nõ eſt aſpernatus: ad Regē uenit. Nõ tã armis res gerebatur, quã ſolicitatiõe animorũ, recõciliandiſq; atq; adeò emercandis ſocijs amiciſq;. Petrus Dux unicã filiã nomine Blandã obtulit Ioanni Cãpani filio. Splēdidiſsimæ nuptiæ, & locupletiſsimi dominatus ſpes minimè repudiãda. fœdus grauiore uinculo renouatũ, ignara Regis matre. Re palàm facta, bellũ Comiti illatũ: Mõtoliũ Brauiũq; capta. Morte matris auunculiq; Cãpano Rege Nauarrorũ ſalutato, ac nouis rebus occupato, pax reddita: oppida ſemel capta, nõ reſtituta: reliquę & ueteres & recentes opes incolumes ei manſere. Supererat Petrus qui in armis eſſet, à fratre deſertus, Cãpano reb. ſuis cõſulente. Noua auxilia circũſpicere, ac longinquã opē implorare coactus, Henricũ Regē ſibi fœdere iunxit. Sed ſera auxilia Anglica. Appetēte Vere affutura erant. Sæua hyeme Frãcus in Petrũ duxit. Andes de Anglis receptos Ludouicus Auguſti filius Petro attribuerat: & alia alibi loca obtinebat Dux, alia liberalitate Francorũ, alia à patre relicta, alia dotalia Circũlatũ igitur bellum. Andes aduenietib. Regijs ſe reddidere, quos diu toleraturos obſidionem ſperarat: & alia oppida petita, expugnataq; in quib. Beleſmũ, Cãpanellum, Ardonum, Caricealũ. Vlteriorib. imminebãt Regij, cum deprecãte Roberto fratre uenia Petro data eſt. In Frãci uerba iurauit, pfeſſus Britanniã iuſtũ legitimumq; beneficium Francorum: quam rem pudori illi fuiſſe Britanni ſcribunt, & Maledocti cognomen illi ea ex re inditum, quē eruditiõe prꝫſtare oporteret, qui Lutetię literis operã dediſſet. Vouit ſacrã peregrinationē. Cum Theobaldo in Aſiã nauigauit. ſimul Almericus à Mõteforti. Erixq; Ambarorum Comes, Ptolemaidē claſſe tenuere, rē Chriſtianã tecturi. Cum in cõſpectu ſacra loca haberēt, alienum tempus uiſum. Maledoctus Cãpanuſq; uerſo geſo in ſacrum baculum, ſacraq; pera ſumpta, permiſſu fideq; publica Barbarorum ſãctum monumētum inuiſunt, domumq; accepta ſacra palma redierunt. Almericus Ambaruſq; dũ uirtuti nihil inuiũ ducunt, ſub ſignis in hoſticũ pfecti, internecione cæſi. Iã maturus reb. adminiſtrãdis Rex, iã inde à pueritia factus, et in primis ſuorum amãtiſsimus, Alphõſum fratrē Ducē Pictonum creat: ac in eius uerba illius Præfecturę proceres iureiurãdo adigi iubet. Vxor Hugonis Co

nis Comitis Marchiæ, quòd mater Regis esset, ac Regis uxor extitisset, ac marito Comite Regina tamẽ salutaretur, deterrebat uirũ ne Regis uitricus Alphõso Duci se sacramẽto deuinciret: à se Ioannã Alphonsi uxorẽ nõ adoratũ iri. simul Gotthofredũ Lusinianũ spiritib. impleuerat. eũ habuisse fratres Reges Hierosolymorũ, Cyprię: Indignũ Regiæ Lusinianorum familiæ, ab Alphonso Duce iura petere. In hunc Rex duxit: tria oppida expugnauit, Bergam, Nonnuntum, Fonceum. Sub quod tempus Rex Marte uictor, nefarijs insidijs petitus est. Hugonis uxorẽ submisisse ferũt, qui quãtocũq; auro emerẽt, per quos ueneno Rex tolleretur. Deprehẽsos capite luisse. Hoc minimè generosum. Illud etiã ferũt: Percussores in Regẽ paratos fama increbruit: latus suũ custodib. sepsit armatis; nec quẽquã temere admittebat. Ab Arsacida Assassinorum seniore missos tradũt. eundẽ subeũte cruenti cõsilij pœnitẽtia, misisse qui eos reuocarẽt: aut si fortè alio itinere profectos non inuenirent, Frãcum admonerẽt quid à quib. cauẽdũ. Vanũ id uideatur, à tali hoste missos, eosdẽ mox ab eodẽ cõtra patrios mores reuocatos. Vnde uenenũ ferũt, inde omne scelus ortũ crediderim. Tradũt misisse Hugonis uxorẽ in Angliã, qui specie sacrarũ concionũ gẽtẽ animo in Frãcos male pacato incitarent: eos reliquarũ gentiũ nobilitatẽ & priuatã & Regiã bello persequi, ac tollere conari. Anglos Normania exegisse, omni ex Aquitania pellere cõtẽdere. Lusinianorũ Regiã domũ opib. spoliasse: Hugonis filios, quòd fratres Regis sint, patremq;, deturbare finibus conari. nõ moueri, nõ tangi capiúe misericordia ætatis, nobilitatisúe. in Frãcos sanctius fore bellũ, quàm quod sacrũ in Syria gestũ sit. Hæ erãt subornatę à fœmina, habitæ à uiris conciones: quæ Anglos iã animo hostili cũ armassent, facilè mouere Regẽ poterãt, ut insidijs mensæ tentatus, lateri suo etiã ferrũ, sicariosq; propiores, quã ex Syria Phœniceq; timeret. Cæterùm Angli permoti cõcionib. nõ scelere, sed expresso armis sumptis, belloq; indicto egere. Ac cum in Galliã trãsmisissent, senserũt sibi cum fortissimo & iustissimo Rege rem fore. Henrico Regi Ricardoq; occurrit mater, gratiasq; egit, collaudauitq; pietatẽ, quòd matri, quòd uitrico auxilio pręstò adessent cõtra Blãchę Hispanę liberos. Muliere propè signifera nihil pręclari manus illa uirorũ gessit. Antequã occurrerẽt in armis. Angli, Frãcus Fonteniacum expugnauit, diripuit, publica priuataq; ædificia solo adęquauit. tãtùm à sacris ędibus tẽperatum: irritatis animis, quòd Alphõsus Dux, cuius caussa hoc bellũ gerebatur, uulnus in oppugnatiõe accepisset. sed id leue, ac facilè percuratũ. Hugonis filius ibi cõprehẽsus. Vido à Rupeforti Anglicarũ partiũ erat. de eo Villariũ oppidũ captũ, dirutum & ipsum. Exin Carantonum flumen ponte iunctum: repulsus'que Ricardus ulteriorem ripam seruans: qui cum certior factus esset Alphonsum primũ agmẽ ducere, sa-

certè, satisq; magno interuallo subsequi Regẽ, dextrã inermẽ tetendit, nutu uoceq; significans se cum Duce colloqui peruelle. Iniussu Regis Alphõsus nõ ausus fuit colloquiũ cũ hoste cõferere, disciplina militari uetãte: nec multùm pòst Hẽricus superuenit: & Rex Frãcus affuit. Pugnabatur acriter: nec decerni res poterat. Vterq; Rex ętate florẽtissima fratrib. acerrimis Ducib. prœliabantur: suis aderãt: eos hortabantur: acuebãt oratiõe, exemplo, consilio, audacia: cũ aliquot Frãcorũ cohortes, quæ præsidio põtis relictæ fuerãt, audito certamine subsidio suis accurrere. Hæ procul cõspectæ alacritatẽ suis addidere, hosti terrorẽ iniјcere. Isq; se Santones, atque inde Blauiam ex fuga recepit. Francus Rex signũ dedit ne cædes fieret eorũ qui arma abiјcerẽt, manusq; darẽt. Circiter quatuor millia hominum capta. Hugo nõ ultrà audita uxore, Franci Regis fidei se permittẽs, uenia donatur. Tria oppida concessa, Meseniũ, Cretoia, Estardiũ. Comes in uerba Ducis iurauit: & Dux Panagio iureiurãdo se Regi fratri obstrinxit. Blancha Angli amitina erat. Hęc tãdẽ memoria cognatiõis utrinq; ualuit: & pacẽ inter Regias recõciliauit. Raimundus Tolosas dolore paterni dominatus amissi, ac usus fructus tãtùm sibi relicti, cum Anglo sẽsurus fuerat aduersus Frãcos: fortuna Frãcię eũ aliò uertit. Raimundũ Berẽgariј filiũ Comitẽ ꝓuincię Phocẽsis Massilienses questi se ab eo immodico imperio premi, urbe exactũ, omni prouincia pellere conati Tolosatẽ accersierãt, ut cõsanguinitate proximus iura Comitatus illius capesseret. Bellũ illud utrũq; Comitẽ occupauit ne bello Anglico immisceretur. Pace Anglica Phocẽsis utranq; Regiã sibi affinitate iunxit. Quatuor filias habebat: Margaritam Frãco Regi, Leonorã Anglo, Santiã Ricardo Angli fratri collocauit. Beatricẽ minimã stirpis nullidũ despõdebat. Massilienses se ei dicto audientes reddidere. Ille iniurię memor, redire eã in urbẽ noluit, qua sui eũ ciues eiecerãt. apud sororis uirũ Comitẽ Sabaudiæ reliquã uitã egit. Biterẽsis Comes in armis erat: Carcassonis suburbia occuparat: ex iјsq; urbẽ premebat. Francus adueniens eos obsidiõe exemit. Nemo unquam lenior faciliorq; ueniæ supplicibus dandę hoc Regę fuit. Biterẽsis uita obliuioneq; iniuriarũ donatus. Beatricẽ Phocensis filiã Tolosas in matrimoniũ petebat: nec pater uirginis abnuebat. Propinquitas intercedebat. Põt. Max. erat adeũdus. Is se nõ prębuit indulgentissimũ in his nuptiјs uinculo legũ sacróque impedimento soluendis, Frãcũ respiciens, q; opes Tolosatis iã destinatę erant genero Duci Alphonso. Dũ Romę trahitur res, Phocensis obiјt: Virgo authore Comite Sabaudo nupsit Carolo Frãci Regis fratri. Ita quatuor puellę nupsere in duas binę regias: omnes Reginę tãdem salutabitur. Lutetiæ florebant liberalia studia: iuuentutis concursus undique illuc fiebat. Scholastici suorum nonnullos à ciuibus pulsatos conquesti, aliј in alia cæterarum ur-

bium

biũ Musæa concessere. Anglus proposita ingentiũ præmiorũ, honorũ, uacationũ, emolumentorũ spe, aliquot eorũ millia Oxoniũ elicuit. Solitudo, exiliumq; literis indictũ Lutetię uidebat. Rex nõ minus decoris liberales artes, humaniora studia, sacrã disciplinã, cultũ ingeniorũ Francis, quàm arma afferre predicãs, egregiamq; consociationẽ fore bellicarũ rerũ gloria cũ diuinarũ humanarũq; rerũ cognitione doctrinaq; coniuncta: Regiæ urbis ciues ad officiũ colendosq; doctores discipulosq; reuocauit. Suus ingenuis artibus honor habitus. Ipse Rex iam uirtutis bellicę documentis datis, quietem & tutiorẽ & gloriosiorem nactus, se totũ religioni dedere, publicæ utilitati, decori communi inseruire. Ambitum coercuit. Decurię honoresq; in sua cuiusq; ciuitate largitionibus parari cœperant: Hũc morẽ graui edicto soluit: sibi primum imperãs, qđ uirtuti meritisue deberetur, fortunæ auroue nõ dari. Histriones, parasitos aula exegit. Pestilentia simul & fame orta, ut malum ferit, cùm nullũ consilium, nullam humanam opem nõ adhibuisset, diuinã etiam implorauit: publicè obsecrationib. priuatim & arcanè (ut postea cõpertũ est) cilicio interiore usus, ieiunijs, tergo flagellis lacero. In omnib. uitæ partib. sanctus, cuncta dignitateq; moderabatur: plebes parẽtem, nobilitas principem, leges custodem, Francia uerum Regem, religio uindicem sentire. In alienos maximè pius, in suos etiam liberalissimus. Phocenses mortuo Raimundo Comite, in possessione libertatis erant: ea abutebantur: eiusq; prouinciæ urbes contrarijs studijs distinebant. Carolus permissu fratris regis illò profectus, omnem Phocensem prouinciam in potestatẽ redegit. ipse minimæ stirpis puellarũ uir, socero gener succedẽs, non modò Prouincię Comes salutatus, sed à fratre rege insuper Andium simul Cœnomanorũq; Comes creatus. & Alphõso Pictonum Duci Tolosatiũ etiam Comitatus destinabatur. Roberto itẽ fratri Atrebates Comitatus datus. Matri sua seruata maiestas. Ea rebus initio administrandis, q; mulier, q; externa, quòd externorum fide consilióque uteretur, iniquos ęmulosq; habuit: alioqui sine controuersia, sine exceptione laudibus cumulata. Ferunt illam à puero filium ita instituisse, eaq; religione imbuisse, ut in animũ induceret malle emori, q̃ scelus concipere. Patrem quoque Regem opinio est ea continentia in summa omnium rerum licentia, tẽporibusq; corruptissimis extitisse, ut usum uoluptatum intra septa matrimonij cohibuerit: ut mirum non sit tali utrinq; indole, domesticisq; institutionib. ac exemplis sobolẽ sanctam fuisse. Et sanctam per se matrẽ, filius ubi adoleuit, etiam sanctiorẽ effecit. Ii quoque qui in eum arma tulerant, eadem arma in hostes religionis continuò uertere. Campanus Maledoctus'que in Asiam ut ostendimus, nauigârant. Anglus trans Pyrenæos saltus, quò & Francus, militem misit aduersus Africanos Barbaros: qui nouis

nouis ſemper copijs populari, urere'que Hiſpaniam non deſinebant. Tarraconenſium Rex ſuo milite cum Francis Anglis'que iuncto, egregiam uictoriam de Africanis reportauit, Valentiamꝗ de illis recuperauit. Eo bello Franci primas uirtutis gloriæꝗ partes retulere. Collaudati, donati'que, & hoſtium ſpolijs decorati rediere domum. In Græcia uerò Robertus Altiſsiodorenſis Græcorum Auguſtus uirginem nobilitatis Byzantiæ formoſiſsimam, ſed quæ deſponſa iam fuerat Burgundioni cuidam iuueni florentiſsimo, ſibi matrimonio conſociauit, matre puellæ authore, lætaque his multò ſplendidioribus nuptijs. Lætitia in necem uertit. Burgundio iniuria magis irritatus quàm Cæſaris nomine deterritus, manu coacta in domum ſocrus irruptione facta, nouam nuptam auribus deſectis, truncis naribus deformauit, anum mari proximo merſit. ſe ab Auguſto, ne pœnas daturus comprehenditur, commilitonum grege tutabatur. Non multò pòſt defuncto Roberto Balduinus filius ſucceſsit. Hunc adoleſcentem nomen'que Latinum duo circumſtabant bella, duobus æmulis Imperij. Græci proceres uniuerſi ueriti ne Francogræcia ea regio fieret, germanaꝗ Græcia nulla eſſet, à Latinis quidē alieni, ſed ipſi inter ſe diſtrahebāt. Theodorus Alexidis impij gener à Latinis urbe Regia, ut edocuimus, pulſus, Adrianopoli tenuit, ſeꝗ Cęſarē dixit: idꝗ nomē ut à ſocero acceperat, ita Batazi genero moriens reliquit. Huic filius nomine aui materni Theodorus ſucceſsit. Hęc apud Gręcos Auguſtę maieſtatis familia pollēs potēsꝗ erat. et altera in Pōto Dynaſtarū Exagonarū: cuius princeps Ioānes à ſuis & ipſe popularib. Cęſar ſalutabat, nō alienus ab Auguſtorū ſtēmate, quòd & ipſe gēte Laſcaris erat, qua nobilitate Theodori gloriabātur. Hę duę familię inter ſe de Imperio bello contēdiſſent, cō ſanguinitatis maiorūꝗ immemores, niſi cōmunis à Latinis metus cohibuiſſet. Pōticus ſibi ſuisꝗ minus fidēs, agētibus Venetis, unicā filiā Balduino Cæſari in matrimoniū offerebat: ita duabus partibus coeuntibus, Batazē Adrianopolitanosꝗ facilè ſuperari poſſe. Burgūdiones ueriti ne tāti ſoceri ope Balduinus iniuriā patri factā, dehoneſtamētūꝗ nouercę, ac necē nobiliſsimę fœminę perſequeretur, authores cęteris Frācis fuere, ut repudiarētur hę nuptię: caueret Balduinus ne Francica facilitas arte caperetur Gręca. Petrū auū Balduini, dū ſe Theodorus Gręco credit, circūuentū, notā improuidi hominis, ſocordisꝗ reprehēſionē infamē ſimplicitate ſubiuiſſe: Sanctiores nuptias Frāco circunſpiciendas: ſocerū quærendū, unde nullus metus, nulla ſuſpicio. Brennum Regē Hieroſolymorū eſſe Ducē ueteranū, patrē unius adhuc reliquię pulcherrimę uirginis Marthę nubilis, quæ eadē ſoror ex patre fuerit Ioles Auguſtę modò Fœderici uxoris. Brēnū perſpectæ fidei uirtutisꝗ uirū, animū paternū, ſi ſocer adſciſcat, erga Balduinū geſturū. talē

uirũ Põtico Adrianopolitanoꝗ opponẽdũ: ei & generũ, et res generi, & curã omniũ saluteꝗ cõmittẽdã. Nec uariatũ sentẽtijs. Placuit Brẽnũ euocari, Imperijꝗ ꝓcuratorẽ dici. A Põtifice Max. aduersus uim Fœderici Cęsaris, illius antea generi, sed morte Brẽnæ soluta affinitate, Rauẽnatiũ Exarchus creatus, Flaminiam egregiè defenderat. Nũc Byzãtiũ ad augustiorẽ prouinciã administrãdã ꝓfectus, filiã Augusto adolescenti collocat. Præsentia generi, qui Augustus Augusto patre auoꝗ esset, imminuere maiestatẽ Brẽni uideri poterat. Adolescens eius hortatu ad opẽ ab Regib. Latinis implorãdã, ueterẽꝗ patriã reuisendã, ac res in ea cõponẽdas, in Italiã, atꝗ inde adorato Põtifice in Galliã uenit. Suę ei redditę & in Frãcia & in Flãdria res: sed quæ hę fuerint, nõ adijcit Andreas. Põticus repulsa filiæ factus in nostros animo multo infestiore, Adrianopolitano iuueni Theodoro Batazis filio uirginẽ suã despõdit. Exin res nostræ illic duriores. Balduinus sacrosancta paßi Domini monumẽta, in quib. Sertũ spineũ, ut socerũ re nũmaria, bellũꝗ Græcũ iuuaret, Venetis grãdi pecunia accepta uelut oppignerauit. Illud nomẽ luit Rex Frãcus: sanctißimũꝗ pignus, an depositũ in Frãciã allatũ officij caussa occurrẽs reuerẽtißimè excepit. Magna nũc quoꝗ religione Lutetię uisũtur. Hęc pietas ut sancto Regi uenerationẽ inter nos addidit, ita apud Gręcos Latinorũ inuidiã auxit, ꝙ quæ monumẽta sanctitas sua tot deinceps sæculis intacta inuiolataꝗ seruasset, quorũꝗ nullũ cõmerciũ sit, ea loco moueantur, è tẽplis asportent, pignori dentur, precio addicantur, tã procul transferãtur. Iã bellũ in Latinos sacrũ Græcis uideri: proceres eorũ antea discordes, iã cõsentire, cõspirare. Quod sacrũ uerè belliũ apud nos erat, consenescebat, partim socordia, partim dissensionibus nostrorũ. Fœdericus nouas semper occupationes caussabat: ludificationibusꝗ alijs atque alijs spem primùm Honorij, postea & Gregorij Põtificis maximi frustrabat. Anno eius sęculi undetricesimo, minis denũtiationeꝗ sacrosanctę potestatis territus, ac infensis piorũ omniũ, nisi pareret tãdẽ, animis, in Syriam nauigauit. Cũ bella in Italia gereret, Saracenos mercenarios sub signis habere cõsueuerat. hiꝗ Nuceriã nobilẽ urbẽ incolebãt. eorũ familiaritate tãta tenebatur, ut cõsuetudine quotidiana edoctus Saracenè sciret, loquereẽtꝗ. In Syria uerò, quo remotior ab oculis nostrorũ in obseruatiorꝗ erat, eo liberius cum Barbarorũ Regib. Satrapisꝗ, cõmeantibus ultro citro'que nũtijs, amicitiã clàm iunxisse fertur. Sultanus ita ei ruinas ac uestigia Hierosolymorũ euersorũ reddidit, ut, qđ sanctißimum esse sciebat, retineret Domini deiꝗ sepulchrũ. Muri Hierosolymitani facilè integris fũdamẽtis restituti, ex eisdẽ cõminus stratis rediuiuisꝗ lapidib. refecti: quędamꝗ ædes sacræ eadem ratione deintegro extructæ, ubi ipse sanctæ ciuitatis infulas coronam'que suscepit: Nazarethũ & Ioppen tradente Sultano ac-

tano accepit, restituit firmauit: quo cum, præter clandestinũ priuatũq; fœdus, publicè inducias in decẽ annos sanxit: e uestigioq; literas ad Pōtificẽ Maximũ, ad Regẽ Frācũ, ad omnes proceres pios misit, gratulationis lætitiæq; plenas. Pōtifex ostentationẽ iactationẽq; eā esse ratus, consiliaq; Fœderici regi circũagiq; Sultani amicitia, literas ad magistros militariũ ordinũ dedit, cauerent nomini Christiano insidias à perditissima simulatiōe Fœderici. Nec uana suspicio uisa. Arabibus Aegyptijsq; æquior inueniebatur Cæsar, quàm nostris. Prætores in Italia reliquerat, qui Pōtificis res agerẽt ferrẽtq;. Picenus ager in primis euastatus: alios decedens in Syria reliquit, qui sanctius fœdus Sultani seruarent, quàm pios tutarentur: quorũ pleriq; à milite Cæsaris omnibus rebus exuti, aliquot etiā interempti. Reuersus in Italiā Augustus ex professo factus est hostis Pontificis. Abbas Vspergẽsis eius tẽporis æqualis, historias suas claudit laudibus Fœderici, insectationeq; Pontificũ: eũ piè sacrũ bellũ gessisse, nullaq; uirtute, obseruantia, obsecratione placare execrabile odiũ Pōtificũ potuisse, quo minus in eũ indignè, nec ullo illius merito euertendũ incũberẽt: Fama frequẽtior, & sensus propè omniũ cōspirans eũ dānant. Satis cōstat, quod & Vspergensis non dissimulat, etiā antequā in Syriam contenderet, Augustum principes urbis Romæ uiros, inter quos & Frangipanes numerat, euocasse. eorũq; agros de illis emisisse, persolutioneq; facta rursus eosdẽ illis reddidisse uelut beneficiarios, sacramento fidelitatis seruandæ exacto, eorũq; opera exactũ urbe Pontificẽ. Factionibus Italiā impleuit, nominibus longo tẽporis interuallo repetitis. Auorũ memoria Siculus Rex Rogerius ueritus, ne si Cōradus tertius Augustus in Italiā ueniret, Regno ab eo pelleretur, Cęsarũ armis Siculorũ dominatui semper infestis, missis in Germaniā oratoribus hostẽ Guelfonẽ Bauariæ Ducẽ in Cęsarem concitauit: belloq; ibi conflato, ex Italia Duci & suo, & ut uiribus sanctitatis speciẽ adderet, Pōtificis Maximi, cuius se beneficiariũ profitebatur, nomine, ingentia misit auxilia. Cũ his signa contulit Henricus Cæsaris filius in oppido Gibellino natus: quo etiā memoria natalium uelut gẽtilitio cognomine gaudebat. In hac igitur acie, Io Gibelline: in altera, Io, Guelfo, clamabatur. Eo bello exemplũ memorabile cōiugalis fidei mulieres ediderũt. Victor Cęsar cum oppido capto in uiros statuisset durius cōsulere, emigrare iussit mulieres rerũ suarũ iure cōcesso, quātũ quæq; humeris posset efferẽdarũ. Flagrātissimus amor & mẽti cōsiliũ, & infirmitati robur dedit. Viros exportarunt: hoc egregio dolo se captũ delusumq; Cæsare nō indignāte, uictor etiā uictũ Ducem in gratiā positis armis recepit. Nomina tamẽ māsere: ac ex ea die seruatum, ut Guelfi Pōtificũ Gibellini Cęsarum partes dicātur. Sed iā memoria propè exoleuerat: Fœdericus Siculus restituit, ac immortales pestes eas effecit,

quibus Italia & uniuersa, & singulæ propè ciuitates laborarent. Conatus est etiã sanctũ Regẽ Siculus à respiciendo Põtifice reuocare. Per oratores parũ proficiebat: in cõgressum colloquiũq; inuitauit, uelut acturus de summis nominis Christiani rebus. conuenit ut in Ambaris colloqueretur. Dies cõposita. Mox ut cõperit Regẽ cũ delectissimo quoq; suorũ proficisci, tãtoq; apparatu, ut etiã si armis res gereretur, par futurus uideretur: ualetudine excusata non affuit: siue capere regẽ, si sui potestatẽ facturus inermi incautoq; comitatu ueniret, constituerit: siue quòd cultu æquare magnificẽtiã Frãcorũ non posset: siue mutatis consilijs, aut alia re ꝓhibitus. Cõfirmauit tamẽ doli suspiciõnẽ casus insequẽs. Gregorius Pont. Maxi. in Fœdericũ conciliũ Lateranense habiturus, petiuit à Frãco ut à Frãcia Pontifices patresq; mitteret. Profecti sunt Cluniacensis, Cistertiensis, Clarouallẽsis, principe legatiõis Pontifice Rotomagensi. ex Prouincia soluerunt. Nauibus Siculi intercepti. Violatũ ius gentiũ conquestus Frãcus, uiolata diuina. Legatos regios Antistites sanctos, Pontifice Max. euocãte in urbẽ religionis arcẽ, ad sacrũ totius orbis cõuentũ profectos excipi? Sic Frãcicũ nomen uile? usq; adeò arma Francorũ cõtẽni? non tecturam Franciam suos, quæ cæteris auxilio sit? Huius ne iniuriæ tã insignis authorem impune abiturum? Trucibus minacibusq; Franci regis literis territus Fœdericus incolumes restituit, purgans se ignaro id factũ à filio Laurẽtio Sardiniæ Rege. Gregorius Põtifex ante coactũ plane in urbem undiq; conciliũ decessit. successor eius Cœlestinus duodeuiginti omnino dies sedit. exin unum & uiginti menses interregnũ tenuit. Tãdẽ Innocentius quartus suffectus, in Galliã classe Genuensiũ delatus, Lugduni cõcilium habuit, anno eius sæculi quadragesimosexto. Cæsari absenti diem dixit. Cardinales, q; eorũ aliquot Siculus cõprehẽderat, nec dimiserat nisi Balduini Augusti authoritate permotus: ut augustiores efficeret, purpuratos ipsos, rubro etiã pileo nobilitauit. Ad Imperatorẽ Tartarorũ quatuor oratores misit uiros sanctos, ex sacro Prædicatorũ cœtu Dominiciq; obseruatione lectos: si gens, quæ domo, horrido cæli cardine, torpentisq; naturæ solo ꝓfecta, bellum uaga circunferens beatiores regiones urebat, imbui posset Christiana pietate, ac ab insita feritate mãsuefieri, ne uastitatẽ orbi terrarũ inferret. Asiæ fœlicissimas partes depopulati, altera manu in Europam ꝓfecti, nos petituri uidebãtur. Hũgariã iã fœdarant incẽdijs, ruinis, cæde: ue rẽdũq; ne reliquis regnis prĳs excidium molirentur. Hos Scythas, hos Sarmatas esse satis constat. Cum eorũ Imperator statuisset ex ieiuno inopiq; ac damnato à rerũ natura solo migrare, cunctaretur tamẽ, q; suspicaretur sibi cum summis Ducibus, cum ualidissimis gentib. rẽ fore, quæ sua egregiè tutarẽtur, Sortes cõsuluit. data ei dictio fertur, ne dubitaret finib. egredi: Duces illi, gentiq;, dome

sticas ho-

sticas hostiū dissensiones, & intestinas factiões futuras, quę incru-
entā uictoriam prædamq; de se præberent. Turcæ Saracenos at-
triuerāt: nostri Turcas ingētib. cladib. initio affecerāt. Nūc Turcæ
Saracenicq; distracti in cōplura Imperia, cōplures Sultanos, Satra
pas, Dynastasq; habebāt. Latini ita Barbaros afflixerāt, ut sine sen
su recētiū malorū uetera decora recordari nō possent. Rursus La-
tini Gręcos imperio deturbarāt: nūc ipsi laborabant. Pōtificē Ma
ximū Cęsareū nomē assiduo bello, ac ex professo persequebatur.
Nulla pars orbis terrarū integra à peste. Scythæ igitur sedib. suis
effusi, Parthorū regna quorū tot antè sęculis parētes fuerāt, deleue
rūt: Chorasmiosq; inde exegere. hiq; extorres in Syriam cum refu
gissent, Hierosolyma à Cęsare Latino restituta rursus euertêre: sa-
crosanctum monumentū omni nefaria fœditate indignitateq; pol
luere. Hos sunt qui Grossonos uocitēt, & Arabas eos esse conten
dāt. Saracenos ipsos à Saraco Arabiæ oppido Stephanus author
est dictos. Illā etiā alterā manū Scytharū IoānesHūgarus scriptor,
quos promiscuè & Mangalos & Tartaros, ut & cęteri, nuncupat,
quatuor ante Lugdunēse cōciliū annis Hungariā inuasisse tradit:
ut ex locorū descriptiōe obseruationeq; hos corrupta (ut multa)
uoce, esse cōiectura sit, quos Plinius Tractaros uocitat: haud du-
biè cognitioni nostrę propiores, q̄ qui Scythę Asię recessus inco
lūt: simul ex unius populi nobis notioris, & bello illustris nomine
Tartaros appellatos uulgò, nō modò qui Scytharū Europam A-
siāq; incolūt, sed finitissimas illis gētes, alioqui nullo suo apud nos
nomine notas. Fœdericus uerò Oratores summos ac eloquētissi-
mos uiros, quorū princeps erat Petrus Vinea, Lugdunū miserat,
qui eius caussā agerēt. Armis etiam se tecturus. Siculi Regni iuuē
tutē domo exciuerat. Germani q; eū Cęsarē salutarant, Imperium
non detrectabāt. Comitatus Burgūdię eum pręsētē secuturus ui-
debatur. Eò ꝓficiscebat, Lugdunū Pōtifici ea parte infestū factu-
rus. Rex Frācus cū Lugduni officij gratia & religionis Innocētio
pręstò fuisset, se uiresq; Regni sui, ac cōsiliū sacrosanctæ potestati
tutādę paratū esse ꝓfessus, Innocētij caussæ dignitatē roburq; ad-
didit: refectiq; animi etiā in Italia Pōtificiarū partiū. Parma Siculo
iter in Burgūdiā habēti portas clausit. Ibi hęsit, statuens nō prius
ultrà progredi, quàm ea expugnata deletaq; cæteris terrorem hoc
exemplo inijceret, ne cursum eius remorari usq; auderent. Plus an
nū ea obsidio tenuit. Ante captā uerā ueteremq; Parmā, ubi castra
metatus fuerat, ibi nouę urbis cōdēdę spatiū mensus est. sacris ędi
bus extruendis locū descripsit: earū maximam, ut fœlici omine, di
uo Victori dedicauit: cætera publica priuataq; ædificia magnifica
assurgebant. Vrbē Victoriam appellauit. Nummum etiam nota
eiusdem diui martyris percussum Victoriatum nuncupauit. Sul-
tanorū Orientis simul Africæ Regū socius, amicusq;, missis ad se

elephãtis,ac omni genere ferarũ quę florẽte re Romana, & iura orbi terrarũ dante, notæ fuerãt, sed tũc inuſitatæ oculis Latinorũ hominũ erant,ſpectacula edidit,muneraq́ antiquitati cõparãda. Ludos fecit:produxit homines inauditis linguis,gẽtibusq́ ignotis,ac nouo habitu:triumphũ, uictoriæq́ (quæ cœli munus eſt) fructum, antequã uincat,petẽs. Cæſarũ ueterũ magnificentiã, & rerũ ſplendorem,ſed alieno tẽpore,æquare conatus,ad penuriã pecuniæ cecidit. Victoriatos, qui antea aurei cudebãtur, iã ſcorteos facere cœpit,cũ per parua eius argentea effigie,propoſito edicto, ut hi nummo aureo cẽſeret: fiſcũ ſuum tãtidem illos æſtimaturũ, accepturũque. Sed & ferro uictus eſt. Repẽtina eruptione oppidanorũ præſidijq́ caſtris exuitur, fugaturq́. Victoria urbs antè euerſa, q̃ planè conſiſteret. Ei Innocẽtius, audito Vinea, cauſaq́ cognita, de ſententia ſacri cõſeſſus ius Imperij nomenq́ abrogauit, iure noui prĩcq́ Cæſaris deſignandi electorib. reſtituto. Interea Frãcus authoritate nominis Francici tegens Pontificem, ſacrã inſuper militiam in barbaram religionẽ profeſſus erat: nec in humano creditus conſilio agere. Viceſimum iam annũ regnabat, pacẽ domeſticã fouens: ſuis cõſulens: erat in ætatis robore: florebat matre, uxore, fratribus, liberis, opibus, nomine. Tot proceres in Syriam, Phœnicẽ, Ægyptum nauigârant: ipſe deſidere uiſus: cum morbo grauiſsimo correptus pro mortuo deplorabatur. Vocis uſu amiſſo, ac nullis reliquis ſenſibus. animus eũ defecerat: cũ omniũ miraculo ipſe ad ſe rediens, primùm omniũ ſacræ militiæ Crucẽ depopoſcit: à Pariſiorũ Pontifice accepit. Matrẽ cũ fideliſsimis amicorũ reliquit, quæ procuratione Regni fungeretur, iã nulla inuidia, quòd initio, ac Rege puero, eius fœminę ſanctitatẽ fidemq́ perſpexerãt mortales: & ea tunc ætate fuerat florẽtiſsima, formaq́ egregia: nũc omnia maturitatem ſua nacta, ætate iã uergente, ac maiore uſu rerũ illuſtria erãt: nec minus filij ſanctitas matris mores excoluiſſe, quàm inſtitutus à matre uideri poterat. Regẽ fratres comitaturi quocunq́ terrarũ erãt: ut ei chariſsimi, ita pari uoluntate eius amãtiſsimi: nec uxores à maritis Ducib. Comitibusq́ diuelli ſe patiebantur. Simul Alphonſi ſocer Raimundus nomẽ in ſacrã dederat militiã: filiam, generumq́ ſequi conſtituerat. Oriens eum nõ uidebit. Morbo implicitus deceſsit. Ad Euerardi fontẽ elatus eſt, cõditusq́ prope monumẽtũ matris. Ea fuerat Ioanna Angli Regis filia. Vt pater Raimundus ſacro loco mortuus componeretur, impetrari à Pontifice Max. extorqueriue nullis potuit precibus, quòd uiuenti ſentientique cõmunione piorum fuerat interdictum, nec in gratiam poſtea redierat. Sanctus Rex cum uxore, cum duobus fratribus Roberto & Carolo, ac utriuſque uxoribus, & Odone legato Romano Maſsiliam petijt. Nauem conſcendit octauo Calendas Septembris: qui dies eius memoriæ in numerũ diuorũ relati poſtea conſecratus eſt.

Alphon-

Alphōsum soceri primùm aduersa ualetudo tenuit, deinde mors luctusq; ne cū Rege solueret effecit. Ad undecimū Cal. Octob. Cyprū Rex tenuit, insulā lōgè omniū opportunissimā res Syriæ Aegyptiq; classe tētantib. Præstò Lusinianus Cypri Rex ei affuit, nullo hospitalitatis officiiq; genere omisso. Cæterùm exorta pestilentia minax magis quàm funesta coegit Regē Frācū in urbes Cypri diuidere copias, et ualetudini cōsulere. Interea à quodā Tartarorū magni apud suos nominis Principe oratores aduenere: epistolā Arabicis exaratā literis attulere, uersa in nostrā linguā, certiorē Regē Frācū faciebat, illū antea Idolatrā extitisse: nūc religionē nostrā ꝓfessum, sacroq; lauacro renatū. Is nūtius summo Regis facti gaudio exceptus. Viri sancti concionatores ab Innocentio ad Tartaros Lugduno missi, cuius rei gratia iuerant, cōsecuti fuerant, ut feritatem gentis lenirēt: ne cæteris mortalibus, in primis ne Regnis
» Christianis pesti forent: se homines natos scirēt: societatē homini
» cū hominib. esse sentirēt: esse numē, cui mortalia curæ sint: esse qui
» se spectatorē, quiq; iudicē, qui quęstorē suo cuiq; tēpore præbiturus sit, dignāq; cuiq; ꝓ meritis mercedē statuat. Qui homo homi-
» ni cōsulat: qui ad cæteros iuuādos mortales se factū, creatū, editū
» in lucē, & ad aliquid in cōmune cōferēdū meminerit: illū quā pro
» xime ad superos accedere. CHRISTVM Dominū, Deū, eūdēq;
» hominē, sanctiorē hominū inter se consortionem, ac ueluti fœdus
» mortaliū diuinitus cū numine se ipso uictima cæsa fecisse, icisse, iūxisse, sanxisse: eundē cælestia ad humana deduxisse: humana ad cę-
» lestia sustulisse. Qui ingētes uiri esse uelint, hūc Ducē imitādū sibi
» unū ꝓponerēt: primùm omniū se animo demitterēt: in ordinē in
» humilitatē se cogerēt: diuitias, opes, gloriam, ingēs inter mortales
» nomē, ignobilia uilia existimarent: se nullos ducerent. quę qui age-
» rēt, eos immortalitatis fore participes: nec diuinitatis exortes. Hęc Innocētius literis testabatur: hæc sancti uiri predicarāt. Cū Tartarus ex eis quęreret, quēnā Innocentiū, quemnam Pontificem Maximū dicerēt, responderunt CHRISTVM ita cęlū repetisse, ut suos non desereret: statuisse qui uicibus ipsius fungeretur, qui Pontifex diceretur, cui qui Christiano nomine censerentur, dicto audientes forent. Tartarus missurum igitur se ad Pontificem Innocentiū oratores ostendebat. Etiam atq; etiā dissuadebāt, per caussam quòd illis iter faciendū esset per gentes, quas Tartari ferro facibus que euastassent: has à recenti memoria cladium minus tutum iter daturas. Sed maior cogitatio pectori insederat. Multa uidissent Tartari contrà atq; uiri sancti uisi fuerant collaudādis nostræ religionis hominib. iactasse, spopondisseq;: conspexissent bella intestina: Cæsarē in Pōtificem uersum: Guelfos in Gibellinos ut nefarios, ut sceleratos arma ueluti sacra gerere: Gibellinos iura sacri Imperii Augustamq; maiestatem tutari se gloriantes: specie partiū

ſuæ quenq; cupiditati inſeruire: Proceres noſtros inter ſe bellare: nulli nefario ſceleri nõ ꝓtẽdi nomẽ pietatis: animi demiſsionẽ uerbis collaudari, re nullã eſſe: faſtũ, ſuperbiã dominari: uirtuti nullũ locũ: diuitias in honore, in precio, admiratiõi eſſe. Cypri quoq; nõ multa ueræ pietatis exẽpla cõtemplari potuere. Inſula duos habebat Archiepiſcopos, Latinũ, Grçcũq;. Latinũ imperantẽ Grçco: Græcum, q; parere nollet, ſolũ uertere coactũ: Epiſcopis Græcis à Latino Archiepiſcopo re diuina faciẽda interdictũ: adhoc nobilitatis ueteris Cypriç bonã partẽ loco impiorum ab Archiepiſcopo habitos. Diſtractã iuſulam aliorũ aliter de re ſacra iureq; Põtificio ſentientium cõtentione: nullam formã cõſentientis germanæq; pietatis. Tartari oratores ad ſuos rediere cũ muneribus, & literis uiciſſim ab Rege Franco ad ipſorum Principẽ datis, plenisq; ſancta gratulatione, ac laude, quòd ſpeciẽ ueræ religionis animo cõcepiſſet: ſimul cõfirmatione, exhortationeq;, ut uitia incremẽto ſãctitatis in dies adaugeret. Antè gloria uirtutis bellicæ præſtitiſſe: nunc eandẽ palmã defendendo nomine CHRISTI peteret. Hæ literæ latinè ſcriptæ. Tartari antea humanitatis propè omnis expertes, ac literarũ ignari, dum Aſiã bello urunt, ex uictis Parthorũ Regnis Arabicas literas didicere, quòd eius plurimum toto Oriẽte Mahumeticæ ſuperſtitionis homines utuntur. Polliciti initio fuerant legati, proxima æſtate ſuos Duces rurſus mediã in Aſiam ducturos, & eã hoſtib. noſtris infeſtã deintegro facturos. Irrita ceciderũt promiſſa, nimis ueris uatib. ſanctis uiris, aduentũ Oratorum potius offuturũ nouæ eorũ religionis rudimẽto, q̃ nobis cõducturũ: inſpectis ſcilicet uitijs hominum, moribusq; corruptiſsimi apud nos ſæculi, melioréne ſpe, ſi nũc nos adeant? Frãci Regis ſanctitate adducti, qui Saracenorũ capti à noſtris multò antè fuerant, nec ad eã diẽ abduci ab inſita de Mahumete ꝑſuaſiõe potuerãt, CHRISTVM pectoribus accepere: ſacraq; aqua loti. Romanus legatus author fuit ut Archiepiſcopus Grçcus ab exilio reuocaretur. Magiſter Tẽplariorum ex Syria ſcripſit ad ſanctum regẽ, Sultanum Ægyptium miſiſſe ad ſe unum ex Satrapis ſuis, qui de paçe ageret, ſi per Francos liceret. Rex Luſinianus, qui peritus rerum, hominum, regionum illarum, falli non poterat: cùm in cõcilio ea de re ageretur, exploratum ſe habere dixit Templarium ipſum ultro ad Sultanũ miſiſſe, euocaſſeq; Satrapẽ: qua ex re maiore animo eſſe factos Barbaros, quòd noſtri cupidi pacis, ac cogitare iam de reditu uiderẽtur.

Vetuit igitur Francus Barbaros à Templarijs recipi, audiriue, aut commercia ſermonum ſeri. Quos ſubſequi regem primo quoq; tẽpore oportuerat, ſegniter domo ſoluêre: ac hyeme opprimente in inſulas alij alias diſsipati, ne initio quidem ueris, ſed appetente æſtate affuere: & Gulielmus Villa genere Frãcus, idẽ Achaiæ Princeps, cum claſſe Peloponeſiaca uenit, quòd ea pars Græciæ in Latinorum

tinorũ fide foret. ſimul affuit Robertus Dux Burgũdiæ cũ ſuæ no
bilitatis manu ſatis magna. Hiemẽ in Achaia egerat. Coacta igitur
Francica claſſe, cõiũctaq; Cypria, Peloponeſiacaq; & claſſe & iuuẽ
tute, in Ægyptũ curſus directus. Vbi Damiatã in cõſpectu habue-
re, apparuit pro deſcenſione pugnandũ. Parati Ægyptij in littore
ſub ſignis ſtabant cũ telis tormentisq;, pro patria ferro ac omni ui
decertaturi: gẽs hoſtili ſemper in nos animo, cõſilijs callida, & in-
genio acri: diuturnitate bellorũ, ac toties uirib. collatis, artes belli-
cas, moresq; noſtrorũ edocta. Induxerant in animũ nõ nudarẽtur
ſua littora hominib. toties bellum regioni locupletiſsimæ beatiſsi
mæq; inferẽtibus: ſed arcere quã maximo poſſent conatu appulſu lit
torũ Francos. Frãci iam ſatis inter ſe, atq; alij alios cõfirmârãt, tam
procul profecti: quod certamen tam multò antè animis proſpexe-
rant, id ante oculos poſitũ: irruẽdum, impetũ dandum, impreſsio-
nem faciendam, uel iactura nauiũ terrã occupandam, ut in ſicco cõ
ſiſterent: pugna ex propinquo cõmitteretur. Francicũ robur Ægy
ptios non laturos, ſi uir uiro congrediatur. Ita coactis gubernato-
rib. naues littori immittere, illidere, impingere: ſimul ab utroq; late
re diſpoſitis quæ ad id præparatæ ſagittarios tormẽtaq; portabãt
nauibus, ut nube telorũ coniecta nudarent littora hoſtium fuga.
Tanta ui itũ, ut hoſtẽ ſua tela (quæ maiorẽ etiã uim habere oportu
erat, quòd ex terra ſtabiliq; loco, unde cõniti procurrereq; poſſet
qua maximè re concitatio uisq; miſsilium cõſtat, mitterẽtur) nõ te
gerent: qui prius emori, quàm loco cedere, obſtinaſſe animis uide-
batur. Vis tanquam ingentis molis ruina illatarũ cum fragore na-
uium antè perculit animos, quàm collatus pes cædẽ, fugã, ſtragem
faceret. Cecidit Satrapes, ac delectiſsimi quiq;. Cęteros fuga ac pro
pinquitas urbis texit. Supererat urbs nobilis, & priore bello non
capta niſi plus annua obſidione, ac ne ſic quidem, niſi peſtilentia fa
meq;, nõ hoſtiũ ferro, domita, & poſtea multo etiã magis munita,
firmata, inſtructa opere, præſidio, cõmeatu, telis, tormẽtis. eaq; res
debilitare animos noſtrorũ poterat, reputantiũ cum mœnib. ſibi,
cum flumine, cũ uiris luctandum. Barbari amiſſo Satrape ſummo
Duce, in iſtã obſidionẽ cogi: ac quę fata Brẽno Rege tulerãt, expe-
ctare in animũ nõ induxere. Cũ in urbe quod reliquũ diei fuit egiſ
ſent, nec dubitarẽ, ubi illuxiſſet, hoſtẽ mœnia aggreſſurũ: paulò an
te lucẽ publicis priuatisq; ædificijs iniecto igne, põte nauali ſe in ul
teriorẽ ripam ex urbe ſurripuere. Frãcus relucẽte flãma excitatus,
req; explorata urbẽ eueſtigiò ingreſſus, quã ciues perdere conabant,
ipſe alienus reſtincto igne ſeruauit. Ægptios ſoluto ponte ulterio-
ra petentes inſequi non licuit. In oppido locuplete beatoq; uis in-
gens cæterarum rerum, & in primis magnus numerus frumenti
repertus. Erant in concilio qui dicerent utendum uictoria: recen
ti terrore debellari poſſe. Antequam Barbarus animos reciperet,
nouáſue

nouásue copias, arcẽ rerum Regiã gentis Chairũ peterent: inuenturos cuncta personãtia permixtaꝗ; fletu complorationeꝗ; uirorũ fœminarumꝗ;, nondum colligatis uulneribus eorũ qui ex fuga se recepissent: quorum aures attonitæ adhuc essent, uelut etiam nũc obstrepente sonitu clamoreꝗ; nostrorũ. Hæc sententia fortis uisa: sed illa cautior, ob memoriã superioris belli, ne ante circũactã, qua Nilus inflari cõsueuisset, diẽ, mouerentur castra. Hæc mora interiecta alterã iutulit expectatione Alphonsi Ducis, & noui cum eo militis. Ad undecimum Calendas Nouembres anno eius sæculi undequinquagesimo progressis nostris Barbari nõ uniuersis copijs de summa rerum decertaturi occurrerunt. leuibus prælijs iaculandoꝗ; lacessentes refugientesꝗ; ludificabantur. Nostri semper superiores discedebant. Ad aquarũ diuortia, ubi è Nilo riuus instar iusti fluminis deriuatur, in cuius aduersa ripa hostes uniuersi tetẽderant, nostri inter duos amnes hæsere. Tentârunt si uado transitus daretur: sed præ altis ripis altus riuus coërcebatur. Spes tamen erat euadendi, quò non natiuo discrimine, non ui fluminis, naturáue locorũ, sed manu hominum fossa ducta deriuatam partem Nili existimabant, & eadem arte cogi in unum alueũ utrunꝗ; posse, iactis molibus, & diuortijs, emissarioꝗ; obstructo. Muniebatur uia: agger proferebat: opus assurgebat. Hostes ex aduersa ripa tormẽtis tela ingerũt: opere prohibent. cõtrà nostri ad tegendas operas castellũ ex materia excitã. hoc hoste ingne missili incẽdũt. Ægyptius quidã è castris hostiũ, quo casu, quoue cõsilio (quandò hoc sancti Regis bello nulla trãsfugarũ mẽtio est) nõ traditur, ad nostros uenit. ex eo cognitũ, inferiore parte riuũ uado transmitti posse, ꝗ latiore alueo in morẽ placidi stagni diffunderetur. Pars exercitus eò missa transiuit: sed ægrè emersit, quòd limosis ripis hærente uestigio, luctãteꝗ; pede, firmiter cõsistere nõ poterãt. Vbi in locũ æquiorẽ tandẽ euasere. ad castra hostiũ cõtẽdũt. Pugnãt acriter. Robertus Dux cadit. Fugãtur tandem Barbari. nostri castris hostium potiti, ex materia quẽ hostes munitionis castellorũꝗ; causa cæsam cõportârãt, pontẽ in flumine faciũt, ut reliqua pars exercitus huic iungeretur. & postridie hostes maiorib. copijs affuere. Prẹliũ commissum. nostri cẹde ingẽti edita reliquos in fœdĩ fugã cõijciũt. His duob. prẹlijs clarissimi barbarorũ Duces desiderati. Sultanus Meledinus morbo obijt. eius filius Melexala iã inde ab amissa Damiata Syriẹ Dynastas, Arabũ Pylarchas, Sultanos, cẹteros Barbarẹ religiõis adierat: ostẽderat deploratas pariter Turcicas Saracenasꝗ; res: omnia ea Prouincias Frãcorũ facta, si expectarẽt dũ Chairo euerso in procella belli ferretur: cui anteuertendum sit. Intercedebant nobiles inter Halapianos Damascenos' que inimicitiæ. Hæ metu nostri sedatæ, dextræ interiunctæ. Ægypti Sultani filio morte patris Sultano saluato, egregia auxilia data, & liberorum, & ser

uorum;

uorũ: qui ita ſeruiunt Sultanis, ut illis unis dicto audientes, cęteris imperitent, nobili iã ſeruitiorũ imperio, & ſic apud illos iucũdiſsima ſeruitute. Tũc longè maximus erat eorũ numerus, ꝙ Tartari finitimorũ longinquorũq; iuuentutẽ uel trucidârãt, uel ſub haſtã uenumdederãt. His ingentib. copijs repentè ſuperueniens Melexala noſtris ſe oſtẽdit. Frãci pugnã poſcebant, ut aut uirtute uincerent, aut cũ gloria caderẽt. Hoſtis pugnandi æquo loco copiã nõ fecit: & apud noſtros paluſtrib. locis morbi exorti: pedes intumeſcere: caput grauedine tẽtari: ingredi per morbũ, cõſiſtere per hoſtes nõ licere. Proceres in primis grauiter affici. Curę uigiliarũ, ſtationũ, cuſtodiarũ, ad humillimũ quenq; reciderant. Rex grauiter laborans, primùm cõtra mali uim uirib. animi pugnare, deinde ſuperari. Poterat nauicula ſecũdo flumine Damiatã clàm ferri, antequã hoſtes fluminis potentes fierent: utq; ſibi cõſuleret, procerũ magna pars hortabatur: incolumi Rege rẽ Francicã incolumem, facili quantalibet cęterorũ iactura. Negauit ſe ſuos deſerturũ, ut nec à ſuis deſeretur. ſe cum ſuis, quacunque Deus daret, ſubiturum fortunam. Et antequam caſtra ob multitudinem ægrorum moueri poſſent, Barbari æquioribus locis naues iunctis plauſtris in inferiorum partem fluminis tranſuexerunt inter Damiatam caſtraq; noſtrorum, ne mutuis auxilijs iuuari poſſent. quædam etiam noſtrorum naues ex Damiata uim aduerſo flumine facere conatæ, partim ſuppreſſæ, partim captæ ab hoſtium claſſe. Rex corpore tam exhauſto erat, debilitatòque, ut ſe quantocunque animo ſuſtinere non poſſet. Qui pauci à morbis integri adhuc erant, aut minus languebant: ij correptis armis hoſtem ad pugnam progreſsi prouocant. Exigui numero locis iniquis à multitudine hoſtium circumuenti uincuntur. Fratres Regis Carolus Aphonſusq; capiuntur. Perpaucis receptus in caſtra patuit: reliqui uel capti, uel cæſi. Caſtra ab ęgris Rege iacente defendi nõ poterãt. Mori ſacro bello, ſancto Regi ſanctum uidebatur. eadem & reliquis tali Duce mẽs. Conditiones ultrò Barbarus obtulit: deduceretur exercitus: Damiata cederetur: captiui utrinque redderentur: induciæ in decem annos fierent: ingens uis auri penderetur. Has conditiones neceſsitatis imponebat. Addebat Sultanus, ut iuraret Rex ſe eas ſeruaturum: ſin fidem falleret, ea uerba addebat, quæ etiam rerum ſcriptoribus referre effarìque nefas ſit. Auerſatus eſt carmen illud impium Francus: tantum in eo ſcelus eſſe, ut uel mente concipi, uel ex dentium uallo erumpere formulam illam iuriſiurandi ſcelus ſit. Præſens merces pietatis perſoluta eſt ſancto Regi. Pœnas de perditiſsimo Sultano religio ipſa exegit. Sultanum uictorem Francis iura præſcribentem, nobiliſsimum, nobiliſsimo patre auoq;, ſerui emptitij furore repentino capti, ſpectante, ſilentiumque agente nobilitate, occiderunt. Exin cruentis dextris eadem

uecordia

uecordia amentes in tabernaculum Regis irrupere strictis ensibus, madentibus'que recenti cæde, eo animo consilióque, ut eum uel occidant, uel in quæ ipsi nefariæ formulæ uerba conceperint, iureiurando adigant. Conspectus sancti Regis, quanuis decumbentis, maiestas oris, dignitas uultus, rabiem hominum cohibuit. Resedit sua sponte furor, uesaniáque. Octo millia pondo auri pretium Regis salutisq; cõmunis factum. Quatuor millib. solutis, de altera parte obsidem Alphonsum fratrem reliquit. & cũ per conuenta procul abire liceret, tamen nõ antè, quàm reliqua solutione facta, discedere sustinuit. Tunc Damiata decessum. Deportatus in Syriã exercitus Regius. Francus Barbarorũ captiuos omnes cum fide, sine recusatione, nulla cũctatione restituit. Barbarus Turceminius nomine, ex Volone Imperator, Regumq; Rex effectus, seruili barbaraq; fide, ex duodecim millib. Latinorũ, qui post discessum Ricardi alij alio tempore capti fuerãt, quosq; omnes dimitti conuenerat, quadringentos omnino dimisit. Primùm spes cęterorum redimendorũ retinuit in Oriẽte Francũ: deinde cũ ea segnius procederet, dulcedo sacrorum locorum, & cupiditas restituendi quæ diruerãt Barbari. Ad duo & triginta millia domo in Ægyptum profecti fuerant: ad sex circiter millia reduces fuerunt. Interea Rex misit utrunq; fratrem ad matrem consolandam: ex quatuor eius filijs tres esse incolumes: quartum egregiè pugnantem, quã sæpe uotis petierat adeptum martyrij lauream. Rex Sydonem, Cæsaream, Ioppen restituit: circummissisq; oratoribus, cuiuscunque nationis nostri apud Barbaros in seruitute habebantur, eos gregatim ducenos trecenosq; redimebat. Ad famam circunuenti à Barbaris sancti Regis, in Francia ingens perditorum manus specie sacræ militiæ passim uagabantur, fortunas cæterorum agentes ferẽtesq;. Nec ijs bellatoribus uindicibusq; indigebat Rex. Bituriges Aurelianẽsesq; urbes iniuriarũ minimè omnium patientes, armis correptis hãc colluuionẽ hominũ partim occidêre, partim ad quotidianũ opus faciendum, sanitatemq; redegere. Quinq; annis in Oriẽte mãsit, nullo sanctitatis munere omisso. Ossa nostrorũ ab impijs cæsorũ permultis locis insepulta, manu sua legit, sacroq; sepulcreto cõposuit. Vita eius etiã Barbaris miraculo erat: cõpluresque, qđ armis extorquere nulla potuerat uis, uoluntate sacra lauatione imbuti sunt. Initio igitur sponte, postea precib. Pontificũ Maximorũ in Oriẽte remãsit, totũ nomẽ Christianũ incitaturos se prędicantiũ, ut omniũ piorũ arma in arma in Syriã ferrẽtur, Frãci ductu militatura. Sed CHRISTVS nullũ uerè suũ militẽ, nullũ Ducẽ pręter Francũ inuenit. Sacri belli nomine à Turcis Saracenisq; aliò uerso, Germani proceres, cum ius Imperij Pontifex cõcilio Lugdunẽsi Fœderico abrogasset, Hẽricũ Turingũ Augustũ deligũt: inq; huius paulo pòst defuncti locũ Gulielmũ Hollandię Comitẽ sufficiunt.

ſufficiunt. Mortuo Tarenti Fœderico, Conradus iuſtus, eius, non ex Brenna, ut nonnulli tradunt, ſed ex Conſtantia Regis Caſtulonenſium filia, filius, ſe & Siciliæ Regem iure paterno, & Auguſtum dicebat, quòd ante totam patris Lugdunenſem ſe Cæſarem patri cooptatum diceret. Vt utrunque igitur decus retineret, ex uetere familiæ ſuæ patria Sueuia in Italiam mouit: cùm iam Manfredus ex pellice procreatus, quem pater Fœdericus Tarenti principem inſtituerat, Regnum Siculum diſsimulanter appetens, ſeque nihil maius quàm procuratorem Regni dictitãs, præſidia quibus locis uidebatur imponeret. Sed eũ Neapolitani, Capuaq́, ac Aquinates authoritatem Pontificis Maximi ſecuti, mœnibus excluſere. Ita in præſentia eò ut uon proceſſuro conſilio deterritus, Conrado uenienti uenerabundus occurrit: Regem ſalutat: reosque maieſtatis Neapolitanos agit: quò cùm procuratorem abſentis profiteretur, ut aduenienti pacata omnia præberet, imperium detrectaſſent, portas'que clauſiſſent. Sueuus nouus Rex Tarentini rerum Italicarum periti, animorum'que & conſiliorum popularium gnari, ſimul uelut benemeriti dictis permotus, Neapolin obſidet. Octauò demum mẽſe fame in deditionem acceptam direptamq́, muris recingit. Continuò eandem fortunam tulit Capua. Aquinum etiam incẽdio fœdatum. Recepto firmatoq́ Regno, de Imperio reliquum Sueuo certamen erat. Plenus ſpiritibus paternis Auguſtum nomen in familia ſua retinere contendebat. In Germaniam reuerſus inuenit Hollandini partes magnis auctas incrementis, omnia'que ſibi infeſta. Igitur ſpiritibus fractis, relicto domi Conradino filio puero, uxoreque Bauari Ducis filia, Italiam repetit: dieque ſuo, an (quæ ſuſpicio tenuit) ueneno abſumptus eſt. Moriens hæredem abſentem filium ſcripſit, tutoribus inſtitutis proceribus Bauaris, quos ſecum duxerat: quòd hi & puero, & matri ſuæ gentis fideles futuri erant. Tutorum nomen, puerumq́ Regem oderant nobiliſsimæ urbes à patre euerſæ: cæteræ inſonti fauebant ætati. Manfredus creditus ueneno Conradum ſuſtuliſſe. quiq́ initio Regnum appetiſſet, in eandem cupiditatem reuolutus, inuidiam tutoribus, quibuſcunque poterat artibus, conflabat. Procurationem Regni Siculi, ipſe in eo natus educatusq́ Regno, quòd Bauaros nomine pupilli ſuperbè auareq́ regnaturos diceret, petere à proceribus Siculis, Apulis, Calabris, Lucanis, Picentinis, Brutijs, Campanis, non dubitabat. Vt in Regno nobili tot regionibus, tot urbibus & continentis, & in inſula opulentiſsima, non eadem omnium uoluntas erat, non unum conſiliũ. Innocentius ad res Regni ſedis Romanæ beneficiarij uiſendas cõponendas'que cùm ex Gallia rediſſet, Neapolin iam à ciuibus refectam cum præſidio ualido proficiſcitur. Manfredus ad ſuas artes ſe recipiens, Pontifici ſumma religione occurrit: ſe in fide officioq́

ac authoritate ſacroſanctæ ſedis eſſe, permanſurum'que prædicat: ac ita dexter omnes ſimulationis partes, obſequentiæ'que imitationem obiuit, ut qui antea, quòd patris partes ſecutus ex profeſſo fuiſſet, piorum cœtu eſſet motus, hoſtis'que Pontificũ iudicatus, ne ullus honor communicari ei poſſet: tunc reciperetur in ſummam gratiam, Principatus'que Tarentini ius illi à patre datum, à Pontifice confirmaretur, ratumq; haberetur, nouis'que inſuper honoribus cumularetur, imminuta multis partibus Bauarorum authoritate. Morbo graui corripitur Innocentius. Ne expectata quidem morte Tarentinus Saracenos Nucerinos exit: Pontificis'que copias nihil tale expectantes, ac in hyberna Fogiam deductas adortus, armis, telis, equis, tormentis, commeatu, impedimentis exuit. Mortuo, ac Neapoli ſepulto Innocentio, ſuffectus Alexander Octauianum Vbaldinum legatum cum nouo integróque exercitu ad coërcendam Tarentini audaciam mittit. Ille copijs multò inferior, prælio decertare non auſus, ac Nuceriam compulſus, cum uiribus non poſſet, conſilio ſe obſidione eximit. Emiſsi clàm ex urbe nonnulli pari atque ille erat calliditate, cùm paulò longius proceſsiſſent, ſubornârunt quoſdam alios nõ minori audacia aſtu'que, qui lugentium habitu, ex Sueuia cum literis, quas ipſi conſcripſerant, adulterinóque annulo ſignârant, uenire ſe dicerent, ſimulatis'que cum lachrymis falſo nuntiarent Conradinum obiuiſſe. Res & nuntiata, & credita. Captus dolo Legatus ultro ſoluit obſidionem. Bauari perinde ac nullo pupillo cuius tutelam gererent, procul è Regno Siculo deluſi abire. Manfredus uelut pro defuncto rem diuinam magna religione ampliſſiméque faciendam atratus ipſe curauit, iuſtáque perſoluit: gazaque Panormo ad ſe transferri iuſſa, ac largitione ueteranis ſibi conciliatis, nouoq; ex Africa milite Barbaro mercede conducto, quaſi nulla iam iuſta Regiæ Siculæ ſtirpe, Rex ſalutatur: priusq; Regnum opesq; firmauit, quàm fieret fides à quoquam uiuere Conradinum, animis hominum errore occupatis. Cum Rege Tarraconenſium affinitatem contraxit, collocata illi filia Conſtantia. Romanus ei non modò ut iniuſto Principi, qui nothus in Regnum Romanorum beneficiarium ſuccedere ſe æquum contenderet, ſed ut impio, religioniſque hoſti bellum ſacrum incidit. Concionatores circummiſsi ad excitanda piorum in eum ſacro ære arma. Ita ſacræ militiæ ad hæc nomine (miſerum) recidente, quæ ultrà digna cauſa moræ in Oriente ſancto Regi? quæ iuſta auxiliorum in Turcas, in Saracenos expectatio? quæ pia ſpes? Obteſtatione igitur ſuorum lacrymis'que permotus, cùm etiam mater obiuiſſet, cum omne pietatis, perpeſsionis, ac inuictis malis animi præbuiſſet exemplum, Syria deceſsit. Tertia quàm ſoluerat nocte, ſæua tempeſtate orta, nauis eius ui procellæ dorſo immanis cautis illa-

tis illata sedit. eam diuinitùs non solutam, fractámue, procũbente Rege, numinis'que fidem implorante, ut suos milites reduces domum sisteret, creditum est. Domum tanto temporum locorumque interuallo regressus, res Europæ, quas discedens bona in spe reliquerat, prope deploratas inuenit. Mortuo Hollando Augusto proceres Germani dissentientibus studijs agitabantur, cum contentione iniecta alij alijs non cederent, ne in externo quidem uno consensere. Corrupti insuper largitione alij Ricardum Angli Regis fratrem, Alij Alphonsum Castulonensem Regem delegũnt. Schisma illud sedecim annos tenuit: & in Oriente secundum discessum sancti Regis nihil sancte gestum. Duo erant totius orbis terrarum emporia celeberrima: Barbaris Damiata: nostris Ptolemais. Hæc (ut ostendimus) amissis Hierosolymis, erat Regia nostris urbs, celeberrimus'que Latinorum mercatorum conuentus. Per inducias, ex Italia, Æthiopia, Arabia, beatis'que regionibus ad alios mercatus allatæ merces, illò tandem comportabantur: indè Veneti Genuenses'que nauibus quò uisum erat asportabant. Franci cum sacro Regno potirentur, magnos honores Venetis, magnos Genuensibus, ob egregia eorum sacro bello merita, habuerant. quarundam maritimarum urbium tertiam partem Veneto nomini attribuerant: idem decus Genuensibus decreuerant: ac per multas ętates seruârant. Brenna puella nuptijs suis Fœdericum Cęsarem effecerat Regem Hierosolymorũ. Nunc Regnum sacrum Rege orbatum uidebatur. Philippus à Monteforti Ptolemaidis Prætor delectus fuerat, conciliatrice gloria familiæ, quæ summos bello Duces, qui Asiam Europam'que monumentis rerum gestarum implerant, progenuerat. Eadem Anglis recenti affinitate iũgebatur, Angli Regis sorore Simoni à Mõteforti collocata. Proceres erant dominatus cupidissimi. Inter Venetos Genuenses'que, ut inter opulentissimos populos maritimarum rerum gloriam sibi uendicantes assolet, ante sanctum Regem natis, sed quæ sancto Rege religioni militante intermortuæ fuerant, simultatibus tunc renascentibus, æquiorem se Philippus Genuensibus præbere uisus est. Vterque populus Ptolemaide suum Prætorem, suos apparitores, suum forum, suam arcã, suas sibi leges habebat: hæc profana. Exoritur de sacris cõtentio. ædẽ septumq́ꝫ diui Sabæ sibi utriq́ꝫ uendicabant: non tamẽ quamprimũ ad arma descensum. Pontif. max. quod sui iuris erat, pro potestate decreuit, placere fanũ cõmune ceseri, idq́ꝫ decretũ in re præsenti enũtiari. Lygurũ consilia celeriora decreti enũtiatione extitere: occupẽt fanũ septũq́ꝫ instar arcis emunire; ꝓpugnaculis, telis, tormẽtis instruere, Philippo conueniente ne, an etiã adiuuante. Venetus indignatione accensus, tredecim triremibus Tyro mouit: Ptolemaidis'que portum catena perrupta ingressus, duas triremes, tres

Hh 2 & ui-

& uiginti onerarias Lygurum naues incendit. fanum ut ab hoste profanatum, septum'que in bellicam speciem uersum diruit, anno eius sæculi undesexagesimo. Hoc initium funesti belli, causáque Latinorum inter Barbaros Græcos'que imperij finiendi fuit: in maius'que continuò exarsit incendium: & cruenta prælia commissa, quibus res Veneta initio superior fuit & suis uiribus, & Pisanorum auxilijs. Hi populi potentes maris fuerant: nunc inter se illis certantibus facilè fuit Proceribus Græcis Latinos exigere, opes'que patrum recuperare. Secundum mortem Brenni Balduinus eius gener Byzantium sese recepit. res affectas inuenit: exiguam reliquam spem. Nihil boni mente augurans, filium paruum procul à periculis, pestis'que expectatione seponendum statuit: nec cum eo aurum, quod irritamentum foret illecebráque ingens cupiditatis, præmium'que scelerum, ac interdum causa adolescentulorum ab ijs quorum fidei crediti à parentibus fuissent, necandorum. ipse fidem eorum, quibus filium commendabat, sibi pignore deuinxit. Quam maximam potuit pecuniæ uim mutuatus à Brugensibus quibusdam ditissimis mercatoribus, puerum alendum eis tuendumq́ tradidit. illum ex uectigalibus, quæ in uetere patria Francia, Flandriáque, ex agris oppidisq́ suis perciperet, id nomen dissoluturum. Venetias Brugenses nobile depositum pignusq́ duxere. Pater Byzãtij restitit maiore animo, quàm spe. Duæ Augustæ nobilitatis familiæ antea inter se æmulatione imperij discordes, in unum affinitate (ut edocuimus) redierant. Spes summæ rerum ad Theodorum Batazis filium uenerat. Eius sub redintegratas inter Venetum Genuêsem'que inimicitias mortui, filios duos adhuc impuberes Michael Palæologus tutor regebat, morte pupillorum suum facturus imperium. Is acris ingenij, animiq́ impigri, Gulielmum Villam Achaiæ Principem ex Syria reuersum repentè adortus, prælio uictum cepit: nec dimisit nisi recepto prius munitissimo Achaię oppido Epidauro. Inde uictor cum uolitaret, omnem ueterem Græciæ nobilitatem cohortando exciuit: meminissent Græciam liberales artes humanitatem'que mortalibus tradidisse. se in libertatem uindicarent: ne soliti imperare, seruirent: neu patriam nobilissimam augustissimam'que sinerent Gallogræciam fieri, mutatis moribus, lingua, uiribus, cæremonijs. Magna coacta manu, ardentibus'que animis cupiditate ueteris decoris recuperandi, Byzantio imminebat. nec tutum erat Balduino in urbe Regia Palæologum nobilitatem'que suam respiciente se claudere, perparuo Francorum præsidio. Longè maxima pars classis Venetæ, cuius uiribus maritimis ad eam diem res Latina in Græcia subnixa steterat, ad bellum Lygusticum profecta aberat. Cum ijs qui reliquæ in portu stabant nauibus optimum factu uisum est angustias Hellesponti frenare, ne hostis classe

ſtis claſſe circumuolitaret, ac, quæ una ſpes reliqua noſtris oſten
debatur, maris etiam poſſeſsionem eriperet. mari captum Byzan
tium, mari retineri poſſe. Ita Balduinus Auguſtus, Iuſtinianus-
que Patriarcha claſſem conſcendunt, reliqua conſilia executuri.
Ciues liberi noſtrorum metu, portis patefactis Palæologum pro
ceres'que ſuos mœnibus regiæ urbis læti congratulantes'que no
ctu recepere, anno eius ſeculi undeſexageſimo: quæ ex die capta
à Veneto Francoq́ de Græcis fuit, quinto & quinquageſimo. Au
guſtus Patriarcháque deploratis rebus Græcia deceſſere. Igitur
uelut numine terris irato, piacula quærenda omnes apud nos cen
ſebant. Mores deformatos ad ueteris ſanctitatis æmulationem re-
uocandos. Rex Francus, quod Regij muneris erat, publicæ utili-
tati religioni'que ſtudebat, ut Prætores caſtè integréque ius dice-
rent: ne quid in prouincia ſua coëmerent: ne affinitate iungeren-
tur, & quæ ueteris Romæ inſtituta fuerant, repetiuit in libidine ſor
dibusq́ Magiſtratuum coërcendis. Qui eorum ſecus egiſſet, de il-
lis ipſe cauſa cognita ſtudebat. Vt quiſq́ meritus fuerat, alios ære
multabat, alios in Syriã aduerſus Barbarã religionẽ militaturos in
certã diem ablegabat. Quin numinis, diuorũue nomen nefariè aut
iureiurando aut execrãdo uſurpabant, eorũ fronti cãdente lamina
notã inurebãt. Deprecantib. magnis uiris pro quodam eius noxæ
cõuicto, reſpõdit ſe cupidè id monumentũ in frõte geſturũ, ſi ea ra-
„ tione purgari Frãciæ eo in Deũ opt. max. ſcelere poſſet. Sacrorum
„ Bibliorum lectione mirè delectabatur. Lutetiæ ualetudinariũ pro
„ æde Virginis extruxit. Minoribus & prædicatorib. nondũ ad cul
„ men perductas ſacras ædes planè abſoluit. Cæcis egẽtib. ædẽ & do
mũ. Cartuſiẽſib. item ædẽ & cœnobiũ. eadem Carmelitis. Hæc om
nino Lutetiæ. Extãt et alia alibi pia eiuſdẽ momumẽta. in ijs occu-
pato Rege, ac à ſe ipſo initiũ faciẽte placandi numinis, cæteri ſe quiſ
que crimine fando liberabãt, alios incuſabãt: nec ſinguli modò, ſed
& uniuerſi, ordo in ordinẽ inuehebantur. Sacri mendicorũ cœtus
uotiuam paupertatem laudibus efferentes, in diuites ſacerdotes
cõcionabantur. eorum cupiditate, eorũ ambitione, ſeruorum Dei
numerum multis partib. imminui: alios bina, alios terna, alios plu
ra ſacra eaq́ opulenta ſacerdotia habere. Hæc illi prædicantes ha-
bebant aduerſarios ſummos uiros: ac magna, ſi modum ſapientiæ
impoſuiſſent, ingenia: in quibus Gulielmum à ſano Amoris: qui
damnatis ſemel Pauperibus à Lugduno, paupertatis mendicita-
tis'que profitendæ ſpecimen ſublatum contendebant. Pontifex
Maximus Alexander ſacros paupertatis ordines ex uſu pietatẽ-
que Chriſtiani nominis habendos cenſuit, qui tunc & eruditio-
nis & ſanctitatis gloria præſtabant. Albertus Sueuus, magnus
(ut ea tempeſtate) uir, & eius auditor Thomas Aquinas Prædi-
catores florebant. Florebat Minor Bonauentura à Balneo Re-

gio: quibus propugnantibus quis uotiuam paupertatem potuisset expugnare? Anno eius seculi altero & sexagesimo in defuncti Alexandri locum suffectus Vrbanus, humillimo in Tricassibus loco natus, patre sutore ueteramentario, sed indole animi nobilis, Vidonem Ægidiensem Legatum in Angliam ad bellum ibi domesticum dirimendum misit. Cùm Rex Henricus leges quasdam, in quas & ipse iurauerat, & proceres iureiurando adegerat, abrogare contendit, arma suorum in se conciuit. Duce Simone à Monteforti aliquot nobiles urbes ab eo defecere. Prælio etiam facto Regis filius Eduardus, & frater Ricardus Augustus, capti. Ex dignitate Pontificis erat, Regnum quanuis longinquum semel in fidem receptum, non sinere intestinis malis malis perire. Sed & propior dolor curam Pontificis acuit in Siculum Regnũ, ut Manfredum iniustum possessorem exigeret. Conradinum uiuere adolescereq; constabat. Is Manfredo poterat obijci: sed soboles Foedericorum, indoles' que illa Sueuorum Ducum, inuisa suspectaque ac formidolosa Romano erat. Anglia Hispaniaq; de imperio contendebant. Nulla Pontifici aduersus Manfredum nisi in Francis spes: & in eam pronior erat ipse patria Francus. Sanctus Rex cupiditate nouarum opum quærendarum adduci non poterat Carolus eius frater stimulis uxoris incitabatur. Ea trium iam Reginarum soror, molestè ferebat se omnino Comitem salutari, scribereque: duas sorores Reginas, tertiam etiam Augustam. Maritus eam bono animo esse iubebat. Tanta dexteritate res acta est, ut ultrò ad Siculum Regnum euocatus uideretur, ferreturq;. Vrbanus Purpuratum Legatum misit ad sanctum Regem, uti fratrẽ Prouinciæ Phocensis Comitem ad res Siculas capessendas mitteret. Simul sacrum in Manfredum sanctæ ecclesię hostem bellum ut redintegretur, omnes pios proceres literis hortatur. Sanctus Rex nihil mouebat. Circumacto tertio Pontificatus sui anno Pontifex decesit. Consilia Caroli, uxoris spes irrita cecidisse uidebantur: cùm repentè maiora confirmatioráque sunt effecta. Franco Pontifici gentis suę memori successit Pontifex Francus Victo, quem in Angliam legatum ostendimus, Caroli etiam quàm Vrbanus fuisset, studiosior. Clementem nomen edidit. Absens creatus ad sacrosanctum nomen capessendum ex Anglia in Franciam, atque inde ex sinu propè Caroli in Italiam transcendit. Pontificatum Perusiæ inijt, quòd urbs Roma solutam imperio Pontificis se contendebat, suum' que sibi Prætorem ipsi ciues creabat: Senatorem uocitant, is' que mos per multas Pontificum ætates tenuit. A' Clemente euocatus Carolus triginta triremibus cum Massilia soluisset, Romã ipse uxor' que delati, in ęde Lateranẽsi à purpurato Legato iussu Pontificis Reges Siciliæ Hierosolymorũq; designant, imposito uectigali quadragenũ in singulos annos millium aureorum

aureorum Pontificibus deinceps Romanis numerandorum. simul iureiurando adigitur nouus Rex, nullas in tanto munere leges detrectans, se imperij nomen uel ultro delatum non accepturum. Alia præscriptione, alia mente crediderim id cautum. Prætexebatur, ne si contentiones de imperio ingrauescerent, difficilius factu foret opes Manfredi euertere. sed Pontifices semper horruere nimias Siculorum Regum opes, in quo simul & Regni illius, & imperij ius foret, eum in officio fide'que ac potestate Pontificum minus fore. pro opibus quenque animos gerere, spiritus tollere. Qui Guelforum patria exacti ab aduersaria factione usquam fuerant, ij Caroli signa sequebantur: in quibus Hetruscorum magna manus. iam enim è Francia exercitus terrestri itinere aduenerat. In armis Francus habebat in primis Andegauenses, Cœnomanos, Phocenses simul Flandros ducente Roberto Vidonis filio florentissimo iuuene. Vxor Caroli, ut nomen tam cupidè quæsitum retineret, omnem mundum suum distraxit ad alendum militem. Vno facili'que prælio ad Beneuentum debellatum Germani scribunt: desertum ab suis Manfredum, à Francis'que occisum. Cæteri tradunt pugnam eam magna contentione pugnatam: Florentini etiam scriptores uirtutem suorum exulum enituisse tradunt. Occisum Manfredo Francus Regno & cis fretum, & insulæ Siciliæ potitus, cum iam consilia Syriaci belli agitaret, quod Hierosolymorum quoque Rex creatus esset, occupatus nouo est bello. Conradinus Sueuus suos hortabatur, ut qui in Italia præclara facinora patris aui'que ipsius ductu imperio'que fecissent, nomen'que præclarissimum sibi peperissent, tot Reges Cæsares genuissent, ne sinerent se uelut extincta exolescente'ue indole Sueuæ nobilitatis, gentis'que suę maiestate, exui Regno Siculo. Constabant Sueuos Bauaros'que, quę materna iuueni patria erat, coniunctis copijs Siculum Regnum repetituros. & iã Hetruscorum Gibellini à Guelfis inuicem pulsi, quos ipsi antè pepulissent, in spem nouarum rerum erigebantur. Igitur uelut necessaria re coactus Pontifex, cum solium imperij è nullo dum certo Augusto insessum esset, curam'que rerum Augustarum sacrosanctæ potestatis esse contenderet, Carolum Regem iam creatum, insuper Vicarium imperij Hetruria prouincia attributa creat, eum Sueuis tantisper Gibellinis'que hostibus obiecturus, dignatione breuis æui futura. Bellum illud tardius expectatione omnium fuit. Hispania tandem moras sustulit. Alphonsus Castulonensium Rex, idem & Augustus ab suis scribebatur. Duos fratres impigros Duces habebat, Henricum, Fœdericum'que. hi (quo consilio, tunc ambigi poterat, exitus patefecit) conquesti se à fratre minimè fraterno animo haberi, diuersi alter in Africam ad Barbaros, alter in Franciam ad sanctum Regem se recepere, uelut bellum fratri illaturi, si au

xilia inuenirent. Francus Rex uel ſuſpecta fraude, uel nõ ſuę pietatis ratus fratres in fratrem armare: ſe æquè tribus fratribus cognatione iunctum, parem etiam uoluntatem præbiturum dixit ſi reconciliatore ſe uti uellent, operam ſuam pollicitus, arma denegauit. Henricus in Bauariam ad Conradinum ſororis nepotem ex Francia profectus, iam ſponte motum magis incendit, ne conſilia, conatus' que conſeneſcere ſineret: antequam uetuſtatem Caroli Regnum accipiat, in Italiam tranſcendat: ipſe ſpecie auxiliorum in fratrem quærendorum ad Pontificem Maximum Viterbium uenit: eius' que animum pecunia mutui nomine ingenti data, ſuo ſibi beneficio deuinxit. Vrbis etiam Romæ Prætor à ciuibus Romanis creatur, Piſanos, Senenſes fœdere Sueuis iungit, Genuenſes iam in ſocietatem armorum uenerant. Conradinus tandem in Italiam deſcendit. Fœdericus Auſtriæ Dux iuuenis maioris animi quàm conſilij, gloriæ nominis' que cupidus, eum ſub ſignis ſequebatur. Piſani triginta triremibus in Africam delati fuerant. inde Fœdericum Caſtulonenſem cum magna Barbari militis ui in Siciliam tranſportant, tota inſula, Syracuſis Meſſana Panormo exceptis, potiuntur: eam' que in uerbã Conradini iureiurando adigunt. A Franco etiam in continente Nuceria deſciuit. Ad hoc Capitius Neapolitanus exul cum paucis Lygurum nauibus portum Neapolitanum inuectus, uictoriam Conradino conclamat: tumultu' que iniecto, ægrè repulſus eſt. ſub quam diem Beatricis Reginæ defunctæ iuſta ſoluebantur. Ad hos motus comprimendos Francus ex Hetruria recurrens, Nuceriam adoritur oppugnare. Conradinus ſubmoto ex Hetruria hoſte iter faciebat. Pontifex Viterbio, quæ tunc ſedes Pontificum plurimùm erat, miſit ad Sueuum. qui eum dirarum minis denuntiatione' que deterrerent à Sicilienſi bello. Sueuus adeò nihil deterritus eſt, ut etiam ſub ſignis conſpici à Clemente uoluerit. Ante oculos eius præter Viterbium copias duxit egregias, ſequentibus multo maiore quàm quanta Germanorum eſſet manu totius Italiæ exulibus Gibellinis. Conſpicatus Pontifex prætereuntes, ſe' que in armis oſtentantes Duces Sueuum Auſtrium' que, ſeu coniectura animi, quòd iuuenes Duces in ueteranum Regem impetu improuidè ferrentur, ſeu diuinitus, Hæ, inquit, opimæ uictimæ ad aras aguntur. Francus Nuceriam, defendentibus incolis Saracenis ciuibusq́; oppugnabat. Expugnare non poterat, quòd Barbari ueterani milites erant, et ciues Francorum partes peſsimè oderant. Circunuallauit urbem: ne cum inde caſtra moueret, erumperent. tergo inſtarent: Germanis ſe coniungerent. crebris' que caſtellis excitatis, parteq́; copiarum ibi relicta, appropinquanti hoſti cum reliquis occurrere, ac fortunam prælij experiri ſtatuit: quòd toto propè Siculo Regno populares rurſus deſiderio teneri Sueuorum, ac ueteris imperij ſen-

perij sentiebat. Amissa propè omni Sicilia, & oram maritimã classe Pisana urente: si cedendo reciperetur interius Sueuus, actum de Francorum in Italia Regno. Ad Fucinũ lacum uenturũ erat. Hostis non procul aberat. loco ad pugnam delecto constitit: admonitu@ Alardi ueterani ordinũ ductoris, qui sub Germanis multos annos meruerat, quas in aciem copias in conspectum hostiũ eduxit, eis Magistrum militum præfecit. Hunc regijs insignibus excultum rem gerere iussit. ipse cum delecta manu colle propinquo tectus sedet, se in tẽpore accursurum dictitans. Apud SueuũLongobardi, Vmbri, Hetrusci exules, simul Lygures Hispaniq; in prima stabãt acie, Germani in subsidijs. Tres cõtinenter horas pugnatũ ac semper acerrimè. Tandẽ Magister militum cadit: credũt hostes Regem Carolũ cecidisse, uictoriã conclamant. Redintegrato impetu uelut recentes impresionem faciunt: fundunt, fugant, dispalatos persequuntur. Germani qui ad id tempus quieti steterant, ne uictoriæ partæ gloria, Italorum Hispanorumq; tota fieret, ut ea & ipsi perfruerentur, ne segne otium tererent, consurgunt: perinde atq; nullo iam metu solutis ordinibus feruntur. Tunc Carolus è latebris repentinus superuenit, omniaq; subitò mutata. Tanquam miraculo attoniti Germani opprimuntur. Cædes in uictores uertit. Ad duodecim eorum millia cecidere. Finem cædis fecerunt Dux Austriæ & Henricus Castulonensis capti, armaq; abijci cœpta. Conradinus qui se Regem dixerat, in eamq; spem se suosq; incitans pugnam inierat, tunc detractis insignibus Regijs, calonis habitu sumpto, longinqua fuga sibi consulebat. Vbi ad mare Inferum peruenit, nauiculam conspicatus orat dominum, ut se Pisas deportaret: pro naulo annulum se daturum, quam unam rem loco pecuniæ haberet. homo & specie annuli, & forma adolescentis multo quàm calonis liberaliore motus, id clàm non habuit. Concursu facto Sueuus comprehensus ad Carolum, ut uictoribus omnes adsunt, retrahitur. Sunt authores, Carolum per literas ad Pontificem retulisse quid de Sueuo agi placeret. illum respondisse, non intercedere se quò minus lege ageretur. ita securi percussum. nec Fœderico Austrio temperatum. Ea pugna debellatum. Quæcunque defecerant, in fidem rediere. Nuceria annum obsidentibus restitit, qua mora exacerbatus Francus, eam euersurus erat. Fame domiti ciues incolæque, non habitu modò reorum, sed damnatorum specie, resti collo circumiecta, portis patefactis, egressique mœnibus, ad pedes Caroli procubuere: fidem eius, nominisque Francici, non uirtute magis, quàm clementia, humanitate, lenitate, mansuetudine, liberalitate salutis hominibus dandæ nobilis, implorabant: se errore lapsos, se amentia præcipites actos, se furore captos insanisse: misereretur supplicum, misereretur mente resipiscentiũ: respiceret malis perdomitos, numẽ clarissimam

simam omnium uictoriam dedisse: per idem numen se orare, obse crare, ut diuina ope adiutus, suos, numinis que supplices, uita in præsentia donaret. eam que aliquo deinde ipsius commodo repo scat, uel prælio pro illius gloria imperio que, uel quacunque alia re profundendam. Vita omnes donati. Sed Saraceni exercitatione deinceps armorum, re que publica abstinere iussi. Iidem ipsi ac ciues pecunia pro suis quisque facultatibus in præsens multati sunt. In futurum Saraceni duplex quàm quantum ciues penderēt uectigal. Siculi hostili maximè animo fuerant. Post famam uictoriæ ultro dilabentibus auxilijs, proceres & Siciliæ, & circuniectarum insularum, magna pars alij exilio, alij bonis multati. Ad plebem in officio continendam ualida præsidia in urbes arcesq; missa: grauiusq; Siculis imperari cœptum. Tarentinus occubuit anno eius sæculi sexagesimoquarto: Sueuus triennio post: quo & Clemens decessit. Is Pontifex, ut omittam res bellicas (quas in sacrosancta potestate non admiror) cum legem ferre nō posset qua successores tenerentur, ipse sibi legem præscripsit, & cæteris exemplum præbuit, qua ratione ecclesiastici mores ad priscam frugem reuocari possent. Ante sacerdotium uxorem habuerat. procreatas ex ea filias, cum Pontifex splendidissimo matrimonio collocare posset. pristinæ fortunæ suæ hominibus tenui dote despondit. Filio sororis multiplicia præbenda habenti, optionē dedit, quod eorum uideretur retineret, cæteris omissis. Si erga suos se præberet qualem fas esset, reliquos non molestè laturos saluti potius animorum quàm cupiditati ambitioni que consuli. & turpe fuisset Pontificem sanctitate cedere Regi Franco, antiquiorem religionem se ipso habenti. Is ne præbendum quidem ædiculę Regię suę Parisiensis nisi cognitæ integritatis uiris dabat. Quid in magnis locupletibusque sacerdotijs factum coniiciamus? Misceamus maria cælo: non antè sanctis uiuetur moribus, non piè formabitur cæterorum pectus, nisi sanctitate imbutis Magistris morum, ijsq; qui uitæ mortalium præsunt. Non parebunt ex animo alij legibus, lege soluentibus alios ijs qui leges moderantur, seque legum immunes uolunt. In animis tenuiorum regendis, exemplo magnorum Antistitum que potius quàm imperio est opus. Non alijs quàm quibus nata est Christiana pietas moribus recoli potest. Publicè quoque dum ferrum inter nos stringimus, dum suum quisque nostrum bellum, sacrum bellum prædicat: dum hostes quisque suos, impios dictitat: in Syria nominis nostri reliquiæ perire. Tartari ex Scythia rursus profecti, cum Armenijs societate armorum iuncta, eam Syriæ partem quam Saraceni obtinebant, bello urebant, ac religionis nostræ hostes premebant, magna apud nos spe pristinarum opum recuperandarum, quam cupiditas licentia que militaris uanam effecit. Qui Latinorum Cæsaream à

sancto

sancto Rege restitutam, præsidio insederant, excursione facta prædam abegerunt ex finibus à Guirboca Tartaro Duce de communi hoste Sultano Saraceno occupatis: occurrentemq; ad eam recuperandam Guirbocæ sororis filium occidunt. Auunculus, qui totus animo noster antea fuerat, domestico luctu nobis hostis factus, Cæsaream expugnat, euertitq;. Sed & Scythia nihilo nobis fœlicior saniorue, suis uitijs domesticisq; bellis laborare cœpit. Meto Tartarus Rex in Cataoniam profectus, initio prospere terra res gesserat. dum oppidum ex naui oppugnat, carina ab urinante hoste perfossa perijt. Halo frater, cui multis domitis gentibus Assyria prouincia mandata fuerat, ad Regnum capessendum domum regressus, illud inuenit ab altero fratre Cobilla occupatum. Ita fraterno bello in Scythia exorto, pugna hyeme commissa inter Scythas est fortè super flumen glaciatum. Hominum equorumque tumultu ac onere perfracta solutaque glacie, ad triginta utrinque bellatorum millia hausta. Melechenus Aegyptiorum Sultanus, qui Turceminio successerat, Guirbocam nullo supplemento, nulla ope domo adiutum, facilè Syria expulit. In Armeniam ad Regem amicissimum se recepit. Cæso è suis Melecheno Bandodachar successit. Is circumacto induciarum cum Latinis die, non tamen continuò bellum intulit: ut inopinantes, cum nihil metuerent, opprimeret: quo anno Conradinus Sueuus à Franco deuincitur, Antiochiam oppugnare adortus, paucis defendentibus ac propè uacuam tam facilè cepit, quàm ægrè à nostris fuerat recepta. Exin Aegyptius Ciciliæ Armeniæque imminebat. Tunc Armenij, & qui Scytharum ad eos se ex fuga receperant, communem legationem ad Frãcum Regem mittunt, eius fidem opemque implorantes. Et Carolus Siciliæ simul & Hierosolymorum Rex nuncupatus, ut Siciliam receperat, ita & sacrum Regnum appetebat. & Francia, ut elueret ignominiam Aegyptiam, incredibili cupiditate ardebat. Anno eius seculi undeseptuagesimo apud Regem Francum deliberaretur, quæ primùm regio Barbaræ religionis tentanda esset. Oratores Caroli Siciliæ Regis suadebant ut Carthago peteretur: Afros Italiæ semper infestos, Siciliam proximo bello usisse: Siculo regno simul & prouinciæ Phocensi formidabiles esse. Regem Siciliæ, eundem Comitem Prouinciç Phocensis, non posse tutò in Syriã nauigare, Regnumq; sacrum repetere, relicto è religione Siciliæ, Italiç, Prouinciæ, illo Barbariç Africanç incolumi Regno. Cętera prona uirtuti Francorum fore illo in potestatẽ redacto, aut uiribus, ne obesse deinceps possit, debilitatis. quod facillimum factu sit, cùm in conspectu propè sit, & breui nauigationis cursu interiecto. Id rerum suarum respectu Carolus optabat: firmiusque Regnum suum futurum sperabat opibus Africanis euersis. Sanctus Rex totũ

nomen

nomen Christianum defendendum suscipiebat: ut dum ipse Africam adoriretur, Syriaci Latini aduersus suos destinatos hostes iuuari ope possent: distinerentur'que Saracenorum uires, ne alij alijs auxilio forent. Societatem armorum cum Henrico Anglo Rege coit: ut Angli in Orientem classe contenderent, dum ipse in Africa Tuneta oppugnaret: ea urbe Regia capta, iunctis copijs Fraci Angli'que Syriam perdomarent. Et ne ulla caussa suspicio'ue belli inter Francos Anglos'que exoriri posset, uetus quoque controuersia sublata nouo fœdere est his legibus, ut nullum ius posthac foret Anglo repetendi Normaniam, Cœnomanos, Andes, Turones, Pictones, quæ maiores Henrici possedissent, uicti'que à Francis amisissent. Aquitania ulteriore potiretur: simul ex citeriore haberet Santonum fines ad Carantonum usque amnem: ei Cadurci Lemouices'que parerent. Hæc beneficio Francorum obtineret, Panagio'que iureiurando se Francis obstringeret: eorum in illa omnia summum esset imperium. Hæ conditiones æquæ Anglis uisæ: quòd ex ijs quæ obtinerent, nihil amitterent. Simul Henricus Henrici filius Rex, Simonis à Monteforti popularium'que armis uexatus, sanctitatem Franci Regis perspexerat. Is Bononiam profectus euocauit in continentem Simonem: per amicitiam orauit, ut memor affinitatis esset, ne Comes Regem suum premere ultrà uellet: ne dum se legum patronum contendit, bello intestino, quo leges silere, quò longum ac triste iustitium exoriri necesse sit. res prius perdat, quàm seruet. Comes patrocinium legum prætendens, & constantiæ & fidei & religionis suæ esse dictitabat, non præuaricari, non deserere caussam popularium: non peierare, discedereq́ à legibus, in quas & ipse & Rex iurassent. Re infecta dimisit Comitem Rex Francus: cum ille se inexpugnabilē eius precibus ac obtestationibus præstitisset. Ille in Angliam reuersus, prælio commisso, à Regis Henrici filio Eduardo uictus: ac in acie cæsus est, tanto popularium luctu, dolore, desiderio, ut eius desiderio, ut eius memoriam animis suis consecrarent, diuumq́ existimarent, ac pro caussa religionis iurisiurandi mortuum sanctissimum martyrem prædicarent. nec aberunt qui eius necis pœnas exigere conentur. Vido Simonis filius cum auxilia aduersus Anglum à sancto Rege impetrare nulla potuisset, in Italiam ad Carolum Regem, eundem imperij Vicarium, se contulit. ab eo à consilijs Anglici belli deterritus, ad procurationem Hetruriæ collega Vicariusq́ cooptatus est. Ardebat apud populares inuidia occisi Simonis Rex Anglus: eiq́ non modò sancta, sed necessaria uisa Franci Regis amicitia, rebus aduersis ultro oblata, quo tempore ueteres amici decedere officio consueuerunt. Sancta pace societateq́ cum Anglo firmata, & alia belli materia sublata est. Comites antiqui Tolosatium cōmixti fuerant consanguinitate Comitibus

Empo-

Emporitanis, eisdem Regibus Tarraconensium. Iidem nonnunquam fuerant Comites & Tolosatium & Emporitanorum, & Reges Tarraconensium: ac ut multiplici sobole, multisq; una ex gente nobilitate que familijs assolet, in complures dominatus imperia que illæ regiones diuisæ: adeo ut difficile sit exacta fide nunc quo quisque iure, qua quisque tempestate, ac cui successerit, affirmare: cum recentiore memoria controuersia etiam sancto Rege tenuerit de iure finium, de caussa complurium oppidorum. Auget errorem Prouincia modo Narbonensis, modo Tolosatium, à nobilissimis urbibus, modo à Fano genti augusto Aegidiensis dicta. Quæ uero regio Rhodanum inter Varum que iacet, Phocensis tunc uocitabatur, Principe Comitatus Massilia. Iacobi Tarraconensium Regis filiam Elisabetham, eadem Petri sororem, uxorem duxerat Philippus Franci filius: fœdereq; cautum, ut Carcassonem, quæ urbs in cõtrouersia erat, Francus haberet: Ruscinonem uero, Emporias que ac Tarraconẽ Tarraconensis, obtineret. Simul & Flandria à metu grauis & plusquam ciuilis belli liberata per multos annos iure fœminarum eo Comitatu possesso. Ioanna maior superioris Balduini Cæsaris filia, anno eius sæculi tertio & tricesimo, defuncto Ferdinando marito nupsit Thomę Sabaudi Comitis fratri minori. Ei omni uita sterili successit soror Margarita domum sobole replens. Gulielmus uir sanctus initio creditus, ac sacris initiatus, ætati teneræ præceptor rector que datus, unum atque alterum ex ea furto uitiata liberos tulit, Ioannem & Balduinum: quo defuncto illa Gulielmo Dampetræ ex nobilitate Burgundionum procerum cum nupsisset, tres procreauit filios, Gulielmum, Vidonem, Ioannem. Hi patre mortuo, matre iam magno natu res administrare se æquum censebant, nulla ratione habita priorum. Ii se excludi spe re que moleste ferebant: se que nothos, ut illi criminabantur, esse pernegabant: contendebant se iusto matrimonio procreatos: memoriam patris, spem hæreditatis, natales suos dicendo tutabantur: armis, si ui ageretur, tutaturi: quod authoritate Pontifex Max. à patre iunctum matrimonium minus quidem illustre, ac minus celebri fama testatum, pium tamen dicerent. Sanctus Rex beneficium suum, quodque iuris sui erat, Flandriæ Comitatum soboli nuptijs teste orbe terrarum pijs procreatæ attribuit, his tamen iuuenibus author, ne in matris pudorem tam diligenter inquirerent, ut que suis per matrem fratribus consulerent. In Annonia nobilissimi dominatus illis dati. Gulielmus Dampetræ filius nomen in sacram militiam dedit, sanctum Regem secuturus. Vido cohortem clarissimorum filiorum procreauit. eorum maximo natu Roberto, qui bello Siciliensi egregiam nauauerat operam, Carolus Rex filiam collocauit. Ita omnibus domi compositis, ac tanquam suo eum die fa-

to'que appetente, cum nullo ſancti Regis munere domi non perfunctus eſſet, cùm Europam miraculo ſui impleſſet, cùm in Aegypto, cùm in Aſia Barbaris Regum Regibus exemplum Chriſtianæ religionis perpeſsionis'que prębuiſſet, illis'que etiam ſanctus haberetur: Africa ſuper erat, cui ſui ſpecimen daret. Filios hos procrearat, Philippum in Regnum ſucceſſurum: Petrum Alanconij, Robertum Claromontenſium in Bellouacis, Comites: ac Ioannem infœlici cognomine Triſtennem, quòd eum mater Aegyptię cladis anno pepererat: Ludouicum, qui non perennauit. Ad hoc Blancham, Iſabellam, Margaritam, Hagnen, quæ nupſerunt Ferrando Regis Caſtulonenſium filio, Theobaldo Nauarrorum Regi, Ludouico Brabantiæ, Roberto Burgundiæ Ducibus. Duumuiros gubernando Regno proficiſcens inſtituit, Simonem Neellam, & Matthæum Vindocinatem: illum è proceribus hunc templi Dionyſij Antiſtitem. E Maſsiliæ portu ſoluit cum tribus liberis, Philippo, Ioanne, Petro: anno eius ſæculi ſeptuageſimo, Calendis Martijs. Eduardus Angli Regis filius (ut conuenerat) iam Aſiam claſſe tenuerat: Ptolemaidem copias expoſuerat: cum propè fuit ut in ipſis initijs rerũ interficeretur. In cubiculo erat cum percuſſor eum adortus uno atque altero uulnere afficit. ne confoderetur, accurſu cubicularij effectum eſt. Inſidiator trucidatus. Scelus omnes authores Arſacidę Aſſaſsinisq; adſcribunt. Nobis mirum uidetur, Barbarum ſicarium, quanquam mutato cultu, gnarumq; linguæ noſtræ, per tot aulæ miniſtros, corporisq; cuſtodes per tot ianitores, excuſſores, apparitores'que, qui filijs Regum ſummis'que Ducibus tam procul tantum bellum inferentibus eſſe ſolent, uiam ſibi uiarte'ue ulla in cubiculum Regij iuuenis feciſſe uideri, potius quàm propioribus inſidijs eum tentatum. Caſus fratris eius patruelis Arſacidam hoc crimine liberabit. Simo à Monteforti ab Eduardo in acię cæſus fuit: filius eius Vido necem patris perſequitur: ac in templo tandem ulciſcetur nece Henrici Angli Regij adoleſcentis. Eodem dolore paratum inſidiatorem domeſticum Eduardo crediderim. Cuius audacia Regio cruore arę perfundentur, ab eo immiſſum percuſſorem non credam, pręſertim ſancta uulgò apud Anglos recenti memoria Simonis? Sed fama iam obtinuerat ut omnes ſicarij Aſſaſsini dicerentur. Francus interea Rex ſæua tempeſtate iactatus, Sardiniam ægrè tenuit. Exin Carthaginem decurſum. Aliquot naues hoſtium in portu expugnatæ. Vrbs oppugnari cœpta, ſe egregiè tutabatur. Non eſt illa antiqua Tyriorum colonia, urbs tam nobilis, tam ferox, tam potens imperio, & orbem terrarum ſpe conatu'que complexa: ſed aut in ruinis eius ueſtigijs'que reſtituta, aut non procul ſita: ut admoneatur obſideri ſe terra mari'que, capi, diripi, excindi, euerti poſſe, toties capta, toties exciſa, toties renata, toties ueteribus colonis

lonis occisis aut habitanda feris relicta, aut nouis, nouæ'que religionis, linguę'que ignotę mortalibus, eadem ipsis quoque fata expectantibus, frequentanda. Talis tamen urbs uelut ingenio loci, cæli'que ui ac natura, & ingenito pectoribus in Latinos odio flagrans, simul callida consilio, nec minus dolo arte'que quàm armis instructa, tam atrox, tam anceps certamen Francis præbuit, ut renonata fuerit memoria priscæ Pœnorum uirtutis. Terrestri prælio, aperta acie, loco æquo, collatis signis diu Regem Francum tenuere: non cedunt: uulnera inferunt, accipiunt'que: non terrentur: redintegrato ab hostibus clamore, impressionem, impetum, ruentes Francos sustinent: connixi tolerant: prælium trahunt diutissimè, si Francos lassitudine afficere, ac ita languentibus uiribus, cadentibus animis, subeunte tædio fessos, conficere tandem ipsi possent, leuioribus armis usi, onere armorum oppressos. Rex cum uideret hostes non moueri loco posse, ac pro uictoribus discessuros, nisi magna clade uincerentur: cedere sensim suos iussit, ac hostes procul ab urbe abduci: simul Magistrum equitum alam delectissimi equitatus circunducere, ac inter hostium aciem urbem'que locum occupare, seq; hosti à tergo ostendere, ac terrorem iniicere. quod cùm factum esset, tunc pertinacia fracta, tunc Pœnus respicere, uulgus militum animo labare, mente sibi nō constare. Duces Barbarorū pręsenti ac minimè perturbato animo ancipitia constitui signa iussere, ac duplici fronte utrinq; excipere impetum Francorum: cohortari: adesse. qua parte laborare suos uidebant, eò accurrere. Recipiunt animos Barbari. redintegratur pugna, cū ex urbe nouus clamor, index laborantiū et ibi rerum, exortus, terrorq; rursus obstupefecit, & eos qui aduersus Regem, & eos, qui aduersus Magistrū equitum pugnabāt. Classis Francorū oppidanis in spectaculū pugnæ terrestris uersis, metuq; & spe ea parte suspensis, arci maritimæ admota, eam repentino terrore cepit. id demum totā rem inclinauit: nec iam pugna in acie, sed fuga Barbarorū passim fieri cœpta. uerū circunuentis nullus receptus erat. signū à sancto rege datū, ut qui abiiceret arma, iis parceretur. ita maior numerus captorū quam cæsorū fuit: & urbs, arce amissa propositaq; ab Rege salutis spe, deditionē fecit. Nec ea re debellatū. Ad Tunetē nobiliorem tunc uel ipsa Carthagine urbem regiā castra mota. In itinere cum Rege gentis pugnatū. ad decem millia Afrorum cęsa. Vrbs obsideri cœpta. Acie uicti semel atq; iterum Barbari, uirtutē Francorum ultrà experiendam sibi non statuunt, nec fortunam periclitandam. Francus consilia Barbarorū animo circunspiciens, non prius inde mouere quàm recepta urbe constituebat. Vrbs frequentissima multitudine ciuium incolarumq;, redigi ad inopiam commeatus posse uidebatur: Terraq; mariq; obsessa, ac exclusa omni spe inuehendi frumenti, iam in sextum men-

ſem continenti obſidione clauſa, de deditione agendi per oratores initium fecit. Dum de conditionibus diſceptatur, in caſtris Frācorum exorta peſtilentia populari Francos cœpit. Deceſsit infauſto nomine filius Regis Ioannes Triſtennis, natus patre à Barbaris circunuento, moriens patre protinus morituro. Ad octauum Calendas Septembres ſanctus Rex profluuio deceſsit. Sancto Rege ipſo quidem defuncto, ſed memoria eius pectoribus procerū militum que immortali ſanctaq́; ſuperuenit Carolus Siciliæ Rex cum delecta manu, animos que Francorum confirmauit, morte ſancti Regis & luctu perculſos: ſimul hoſtes feroces, & ſublatis ſpiritibus, crebris eruptionibus, leuibus que prælijs ſuperbam fiduciam oſtentantes, in iuſtam obſidionem rurſus coercuit. Continuò & Anglica claſsis appulſa copias piorum ſpem que auxit, ac Barbaris nouum terrorem iniecit. Deceſſerat Ricardus Cæſar frater Angli Regis. Henricus eius filius Cornubiæ Comes ignarus ſanctum Regem diem ſuum obiuiſſe, claſſe aduehens, in Africam deſcenſionem fecit, ut, quod futurum propediem ſpes erat, Tunete Regia urbe in poteſtatem noſtrorum redacta, quæ pijs ad eam diem mare infeſtum feciſſet, coniunctis claſsibus in Syriam ad Eduardum patruelem curſum dirigeret: nec inde decederetur, niſi ea prouincia confecta. Barbari ab Anglis, Francis, Italis, terra que mari que oppugnati, circunuenti, ac fame grauius quàm ultrà ferre poſſent laborantes, rurſus mentionem pacis facere cœpere: nec illa noſtri aſpernati, peſtilentia eos populante. Leges Barbaro Regi dictæ, ut ſanctos uiros à noſtris datos urbibus reciperent: his de CHRISTO publicè uerba faciendi ius eſſet: ac ſi quis Aſrorum noſtram profiteri religionē ſacris cōcionibus permotus uellet, ſacra lauatione initiādi, luſtrandiq́; poteſtas fieret. Quadragena millia aureorū Siciliæ regi Rex Barbarus quotannis numeraret: quantam ſummam Siculus Romano Pontifici ex formula debebat. Inde in Siciliam decurrebatur, magna ſpe mutatione cęli leniri luē graſſantis peſtilentiæ poſſe. In cōſpectu Siciliam habebāt, cū tempeſtas atrox naues diſiecit: nec paucas ſubmerſit: reliquas quaſſauit. Hæc non modica clades ex Africana lue elapſos, mari afflixit. Mari uexatos, terreſtris rurſus calamitas excepit. Drepani ui morbi iterum gliſcente obijt Gulielmus Comes Flandrię: obijt Theobaldus Rex gener, ac uxor Iſabella filia ſancti Regis: obijt & noua Regina Eliſabetha. Per nobilia ignobiliaq́; capita uagatum malum: uiſa que neceſsitas imponi ſacri belli omittendi, & patriæ repetendæ. Mari Centumcellas itum: ex in terreſtri itinere Viterbium perrectum: quòd ea in urbe alterum annum purpuratorum patrum animos contentio de Pontifice maximo in locum defuncti Clementis ſufficiendo diſtrahebat. Præſentia corporis ſancti Regis, maieſtas que Regum

PHILIP-

PHILIPPI & Caroli expugnauit, peruicitq; ut quo uerborum pondere reliquos ad pietatem, germanitatem'que animorum excitare confirmare'que cōsueuissent, eo sibi ipsi persuaderent, ut rebus humanis tandem consulerent: ne qui à se sanctitatis exemplum peti debere contendant, ij Duces perdendæ deplorandæ'que reliquæ spei nominis Christiani uideantur, suum orbatis immortalibus parentem darent. Elegerunt absentem in Asia apud Anglum, Theobaldū genere Placētinum, eundem Eburonum Archidiaconum: uirum sanctum: quiq; concionibus excitarat proceres ad arma sacra repetenda. Creatus Pontifex Gregorium nomen edidit: ac in Italiam reuertit. Eduardus paulò pòst sentiens quos nostrorum ex Africa uenturos ex composito in Syriam sperarat, domum reuerti: & ipse Syria decessit. Interea dū Viterbij tēpus teritur, nefariū scelus perpetratur. Vido à Monteforti precipuo certamine animi sumpto aduersus Regiā Anglorū stirpē, in ęde sacrarū maxima, p araq; maxima Hēricū Ricardi Cęsaris filiū occidit: uiaq; sibi ferro facta, præparatū ad ualuas tēpli equū conscendit, abijtq; ad socerū Rubrū Comitē Anguillarium. Ea res apud omnes, & in primis apud Anglos cōflauit ingentem inuidiæ flammam Carolo Regi, quòd non persequeretur cædem factā ab eo, cui ipse Vicarius imperij & Hetruriam prouinciā procurandā dedisset, et nobilissimas nuptias conciliasset, Rex Frācus in itinere deinde Cremonę restitit, si pacem posset iungere Venetos inter ac Genuenses. Magnitudini regis, ac splendori Francici nominis datum utrinq; est, ut in quinq; annos induciæ fierent. Pontifex Lugdunum conuentum uniuersi nominis Christiani indixit: & quia instaret certamen cum Gręcis, doctissima sapientissimaq; gente, cum de multis alijs, tum de almi Spiritus processione: Thomam Aquinatem, qui Neapoli docebat, ut de Græcorum Latinorum'que contentione aliquid monumenti ederet, & Lugdunum ueniret, hortatus est. In itinere sanctus & uir & doctor obijt. Ad idem munus euocatus Bonauentura theologus affuit, galeroq; rubro donatus est: cum antè designatus à Pontifice Maximo Archiepiscopus Eboracensium eum honorem ut graue onus detrectasset. Id concilium habitum est anno eius sæculi quarto & octogesimo. Græci, Tartarorumque nonnulli proceres affuere: hi domi candidati, CHRI-

STVMQVE professi fuerant: tunc sacro baptismate imbuti. Illi & Pontificem Romanum professi sunt esse humani generis parentem: & almum Spiritum utrinque procedere. Balduino etiam reclamante, Palæologo imperij ius adiudicatum à Pontifice Max. Apud Latinos mortuo Ricardo Anglo, qui se Cæsarem dictitarat: quanquam superstite Alphonso Castulonensi imperij æmulo, Germani proceres Cæsarem delegerunt Rodulphum Comitem Aspurgensem: expresseruntq; ut profiteretur se in Italiam diadematis causa intra annum profecturum. Duodeuiginti imperauit annos, nunquam Italiam ingressus, semper nouas occupationes publicè caussatus: sed apud amicos non dissimulans se ab Italia deterreri, quòd Cæsarum in Italiam uestigia, læta, magnifica, plenaq; bonæ spei uideret: ex Italia uerò referentia, & foras uersa, tristia, misera, luctuosa. Rex Francus in locum Gulielmi Comitis Flandri defuncti suffecit Vidonem eius fratrem. Theobaldo Regi Nauarræ successit Henricus frater, in matrimonium ducta filia Roberti Atrebatum Comitis. Petrus frater Regis duxit Ioannam filiam Comitis Blesensis: Rex Mariam Ericis Ducis Brabantini filiam. Mater Regis æmula sanctitatis uiri defuncti, se totam religioni dedidit: ac suburbanam Lutetiæ ædem, septum' que uelatarum fœminarum obseruatione diui Francisci extruxit. Alphonsus ac Ioanna Comes Tolosatium sine liberis decessere. In solidam Comitatus possessionem iuit Rex. sed proceres inter se ferro contendebant. Comes Armeniaci Girardum à Casabona uexabat suis unius initio uiribus: deinde cùm fratrem in prælio amisisset, Comitem Flussatium auxilio acciuit. Hostis duobus Comitibus nequaquam par, cùm in æquum locum ultrà descendere non auderet, intra mœnia se recepit. Obsideri cœptus, quoad aliquid spei fuit, se uxorem, liberos' que texit. Vbi uerò uidit eò propè peruentum, ut iamiam ui expugnaretur: tunc ut ex certa peste se saltem eriperet, per auersam ab hoste portam salutem sibi peperit, ac ad Regem confugit. Oppido capto, Armeniacus cæterorum cæde facta, uxorem liberos' que Girardi in custodiam in Flussates misit: nec adueniente cum exercitu Rege Flussas terrebatur, fiducia loci ingenio' que ferox. Arx quò se incluserat Flussas, inexpugnabilis uidebatur, instructa armis, telis, tormentis, præsidio, commeatu, & arduo loco imposita, quò intercedentibus præruptis rupibus aditum nullum expediri posse sperabat. Rex ut hostem uinceret, rerum naturam prius uicit, ferro arte' que minui quadam parte rupem, & modicis anfractibus molliri cliuum, quà circuitu uia fieret, simul aggere depressa æquari, pandi' que angusta iussit. Quæ ut fieri omnia possent, multitudo hominum studium' que præstitit. Tunc demum terror perculit Flussatem: supplex ad regem uenit. Vita donatus, annum in custodia mãsit: Comitatuq; spoliatus,

ſpoliatus, ubi ſatis pœnarum metu ac compedibus dediſſe uiſus eſt, ferociaq; edomita, & ſpiritus fracti: tunc etiam uniuerſa uenia donatus, ac in priſtinas opes reſtitutus eſt. Fluſſatium bella res Hiſpanienſes excepere. Ferrando maiori filio Regis Caſtulonenſis nupſerat Blancha diui Regis filia: cautum'que nuncupandis conditionibus, ut ſi Ferrandus ante obitum patris moreretur, ſuperſtite etiammum minore fratre, ſoboles tamen Ferrandi auo poſtea decedenti in regnum ſuccederet. Breuioris æui fuit iuuenis: duos ex Franca filios Ferrandum Alphonſum'que reliquit in ſpem regni. Santius Ferrandi frater minor, in illo ambiguo iure. ad mortui aui hæreditatem utrum minor filius legibus uocetur, an nepotes ex maiore filio iam defuncto: ne morte quidem patris exactæ ætatis expectata, Regnum inuaſit: ac populares in uerba ſua iureiurando adigere conabatur. Prævalidè iam eius opes erant, ac ſpes regni haud ambigua. Blancha cum filijs in Franciam ad fratrem regem confugit, opem implorans. Exercitus conſcribitur. ſimul Alphonſus puerorum auus, & memor fidei Franco in paciſcendis nurus nuptijs datæ ſpe ſobolis, & impietate minoris filij irritatus, qui ſe uiuo ſpirantéque regnaret, eum furiali carmine deuouet: ei iure paterno maledicit. Qua execratione deteſtationéque religionem animis popularium iniecit, ut nefario ſcelere ſe deuinctum iri cenſerent, ſi damnato à patre filio, pœnis'que paternis debito parerent. Ita iam in eum arma capiebant, Regno ſpeq; regni exacturi. Supplex ad genua ſenis patris procubuit: ueniam, piacula, ac, ſi uideretur, iuſtum in ſe ſupplicium expoſcens. Sanguis potior apud animum paternum, quàm memoria iniuriæ, quàm pœnitentia illuſtris ſatisfactióque ſequeretur, propior'que extitit. Filio benedixit: fauſta fœliciq; obſecratione diras auertit, retexuit'que: uerba prius concepta, pijs precibus recantauit. Diploma cum aurea imagine ſua per urbes Caſtulonenſium circummiſit, teſtatus, ſibi quando raptus fato eſſet Alphonſus, nihil eſſe, futurum'ue charius reliquo filio Santio: cuncta illi optare, apprecari, ſperare læta, ſecunda, fœlicia, ipſi, popularibus'que: quæ crederentur in eum ſecus concepta uerba, eorum uim omnem'que in inimicos gentis, capita Barbarorum, in religionis hoſtes uerſum iri. Hæc res reſtituit animos popularium Santio, ut ei uni ſene mortuo parerent, excluſis Alphonſi ex Franca filijs. Et in Nauarra tumultus exarſit: quod Henricus Rex deceſſerat relicta unica filia Ioanna infante. Qua Regina ſalutata, ut ferè fit ætate immatura ſolio impoſita, procerum contentione orta, Euſtathium Bellomarchium aduerſa factio ualidior oppreſſura erat. Exercitus ad Caſtulonenſe bellum paratus in Nauarram miſſus, ducente Roberto Atrebate Ioanne auunculo filio Roberti qui in Ægypto Barbarorum bello ceciderat. Is infantem Reginam in

Franciam misit. Hæc erit uxor Philippi Pulchri regis. Atrebas compositis pupillæ suæ rebus, euocatus à Castulonensi, ad illum se contulit. Magnificè amanter'que exceptus, ac aliquot dies cultus est, ut per auiam Blancham Regi Castulonensium propinquitate iunctus: eaq; ipsa fiducia fuit familiaris colloquij. Nam cùm repentè literæ allatæ essent, Castulonensis illis lectis, Est, inquit, " cur mihi gratuleris. Non tam egens studiosorum mei sum, ut non " sint apud Regem Francum, qui res meas tegant: qui me certiorem " de omnibus faciant: qui cùm mihi alioqui alieni sint, quid te pro- " pinquum facere conuenit? Hæc poterant & uerè dici uideri, & fal " sò iactari ad solicitandam Atrebatis in regem suum fidem. Sed tunc nihil inde secutum est, nisi quòd suspicio fuit ad latus Regis Franci uersari, qui arcana enuntiaret. & luctus domesticus curam Franco acuit, quàm dolor publicus minus intenderat. Ex priore uxore filios tulerat, Ludouicum, Philippum cognomine Pulchrum, Carolum Valesij Comitem. ex posteriore procreauit alterum Ludouicum Eburouicum Comitem, Margaritam, Blanchã: illam Angliæ Reginam, hanc Ducem Austriæ futuras. Defuncto Ludouico filiorum maximo, res in suspiciõem ueneni uenit. Brochius cubicularius Reginam insimulabat: eam id initium fecisse priuignorum necandorum, ut certam in spem regni ex ea filij prognati succederent. Contrà erant qui Brocchium in crimen inuidiam'que uocarent. sed nec traditur causa cur bono futura esset illi mors adolescentulorum: nec quæstio decernitur iure habenda. Inseritur falsa'ne fama, an factum quidem, sed minimè reor regiũ. Consulere enim, uti fuerunt, uates placuit. In Brabantia, unde nata Regina erat, ferebatur responsa reddere mulier quædam è cœtu professionis, quam Beguinarum dictam postea concilio Viennensi Clemens damnare uisus est. Ad hanc missi ab Rege Petrus Pontifex Baionensium, idem Brocchij affinis: ac Stephanus Antistes templi Dionysij. hoc primùm improuidè, mitti ex sinu affinitate'que Brocchij, qui in Brocchium inquirat: cùm uel legibus tales iudices quæstores'que reijci soleant. Sed cùm eo mittitur collega. At quò tandem mittitur? nempe ad Brabantinam anum de capite Brabantinorum Ducum filiæ sororis'que consulendam. Sancta quidem sit, si non dictante Duce responsa uelut oracula diuinitus'que edat: & nos imperiti simus, si toties præstigijs falsorum uatum, aut eo quæstu uictitantium, aut famam sanctitatis aucupantium, capti, fidem in causa capitali habuerimus. & exitum rei talem ferunt. Petrum, cum Niuellam uentum esset, Stephano anteuertisse: priorem ad fœminam uenisse: collocutos incertum quæ: discedentem orasse, ut illa celaret quæ secum acta esset, quæ respondisset: ita Stephanum superuenientem ex uate nihil expressisse, nisi illud unum, satis Petro responsum. Ad Regem reditur.

Ponti-

Pontifex sibi nihil arcanorum ignotum esse renuntiat: sed ea effari sibi per religionem non licere, quòd sacra confessione ut sacerdos omnia audierit. Rex, non ad mysteria, inquit, arcanas'que lustrationes, sed ministerium, nuntium, interpretem'que te misi. Noua legatio missa Niuellam. Iuit Theobaldus Dolentium Pontifex, retulit'que responsum de Regina, quale expectari à fœmina de fœmina, à ciue de ciue, à priuata de Ducum suorum sobole oportuerat, Regina extra noxam esse. addidit, quod duobus insimulatis reliquum erat, ac ne sic quidem nominatim quenquam coarguens, Venenum à uiro, & eum assiduo, quotidianóque datum. Hanc uel fabulam fictam, uel ueram famam certiores secuta est. Tabellarius cum literis à Brochio, dum citatus ad Castulonensem contendit, graui repentè oppressus morbo, cum mortem instare sentiret, pœnitentia subeunte orat hospitem quò diuerterat, literas quas ipse deferre in Hispaniam cœperat, ad Regem Francum perferret: ipsiq; utique Regi in manus redderet. Hæ literæ manifestam fidem fecere dictis Castulonensis, esse apud Regem Francum qui arcana foras efferret. hoc uel unum scelus damnasset hominem: De illo reste supplicium sumptum. Petrus Pontifex ad Pontificem maximum se recepit metu pœnæ Legationis malè gestæ, ementitæ'que aut adumbratæ religionis. De iure Ferrandi Alphonsique in Castulonensis Regni causa si transigi uerbis posset. Francus Baionam, Castulonensis Marsanum petiere: ut ex propinquis locis ultrò citroq; commearent oratores. Nihil legationibus profectum. Et Tarraconensium Rex Tolosam se ad Regem Francum; eò deinde progressum, se contulit. Vtrobique compertum est nomen Francum inuidia laborare, atque Pontificem Nicolaum incrementa Francorum horrere. eius enim Legatus Franco Regi denuntiabat, arma uim'que ab Hispania omni abstineret. Franciæ opes nimis magnæ uidebantur: nullum in ea bellum domesticum: omnes beneficiarij Duces, Comites, Proceres dicto audientes erant. Fraternum nomen cum Anglis, cum Germanis sanctè colebatur. In Hispania tutelæ nomine Nauarra in fide Francorum clientelaq; degebat. Sicilia insula, simul in continente Italia, nobilissimæ Regno Siculo contributæ præterea attributæ'ue ciuitates, Carolo Franco Franci Regis patruo parebant. Idem Prætor Romanus creatus, magna tunc dignatione, magnis opibus. Idem Vicarius imperij Hetruscis iura magistratus'que dabat. tota propè Italia aut uiribus, aut authoritate rerum potiebatur. Extra Italiam etiam nomen sibi faciebat: in Græciam classem ingentem parabat, restituturus proceres Francos à Palæologo alios alijs dominatibus eiectos. Mortua Phocensi uxore filiam Balduini Cæsaris in matrimonium duxit: præ sèque tulit, se Byzãtio spe imminere, eamq; illi propiorem curam quàm sacri regni

gni esse. Nicolaus Pontifex maximus animos cæteris dedit ad Caroli opes imminuendas: sanctione cauit ne plus quàm annua Præ tura Romana foret: ne cui eius capiendæ ius esset Regia nobilitate orto. Nomen Vicarij, ius'que ei abrogauit, causatus alia ratione Roldulpho lecto Cæsari se satis facere non posse. Statuebat duos nouos Reges creare, atque eos ex familia Vrsina, unde ipse erat; & duo noua Regna in Italia instituere, alterum in Longobardia, alterum in Hetruria, ad arcendos reges exteros gentes'que à uexanda Italia. Nec ignarus fuisse fertur inchoatæ iam in Francos coniurationis, fœderis'que inter Græcos Tarraconenses'que icti. Erat Ioannes à Prochyta uir sanguine nobilis, & qui Manfredo Rege dominus eius insulæ fuerat. Is desiderio pristinarum opum Byzantium contendit. Palæologum Cæsarem iam Francos hostes expertum, maiore suspicione metúque implet. Non dubia, inquit, sunt Francorum consilia de isto imperio recipiendo. copiæ semper nouæ ex Gallia in Italiam transcendunt: classis apparatur: pacem tutam domi foris'que colunt: hoc unum bellum illis in animo est: huc omnibus uiribus, omni conatu incumbunt. De re Græca actum est, si domi sedens'que expectas hostem: qui ferox uiribus, & memor superiorum de Græcis uictoriarum ferri non poterit. Occupandus est incautus Carolus: ac antequam moueat aliquid, egrediaturúe, opprimendus: aut iniecta aliqua ingenti atrocíq; mora domi retinendus. Siculorum animis, Manfredi Fœdereciq;, ut à se, ac inter se natorum, memoria obuersatur. Sub Regibus sanguine natalis'que Siculis ea insula illustris nomine, dignatione, opibus, imperio floruit. Nunc Francos imperantes non ferunt Siculi, imperare soliti. Non deerit & quo duce, & ad quem Regem deficiant. Petri Tarraconensis Regis uxor est Constantia Manfredi filia. Noui plusquam masculos eius animos. Plusquam uirile robur pectore gerit. Eam certum habeo instigare uirum, incitare, ut se generum esse meminerit, Manfredi Regis, quem etiam Pontifex Maximus Tarenti Principem iustum esse censuerit, sanxitq; : quo nobilissimo dominatu pelli se nullo iure par sit. Hunc saltem dotis nomine repetendum, ac in huius hæreditatis possessionem eundum. Nimirum Tarraconensis animo consilióque circunspicit, explorat tempus opum soceri repetundarum. Si ei te Cæsar armorum socium addis, longè aberit Carolus Francus à re Græca uexanda. Aut Græcia tibi amittenda, aut Sicilia illi adimenda. Hoc tibi, hoc illi propositum certamen. Bis Frãci Greco Imperio manus iniecere. semel Rege Carolo Pipini filio, cùm in Occidentis Regna ius ademptũ uobis est, si adimi iure religionéue potuit. iterum memoria patrũ nostrorum, cum Rege Philippo Ludouici iunioris filio, nomen Augustum Balduino Annoni imposuere. Si iam tertium uos adoriantur, cum

prima

prima Francorum uis Græcum Imperij imminuerit, secunda totũ occupârit, tertia quid allatura sit, ominari horreo. sed in eos tu illud excidium uerte. Hæc Ioannes. Palæologus uir magni animi & consilij, non tam acri admonitore, quam fideli, callido, impigro, & qui Francos pessimè odisset, ministro indiguerat: cuiusmodi omni ex parte Ioannem cùm esse testimonio exulũ Siculorum Appulorum'que, qui quamplurimi etiam in Græciam iuerãt, cognosceret: eum uelut cœlo ad se missum cupidè excepit: delegit'que ministrum exequendi consilij, cuius author erat. ille, quod bene uerteret, dixit se nullum onus non subiturum, non leue existimaturum, dum Francos ex Sicilia deturbaret. simul abiecta nobili ueste, sibi tantùm uilem ac tritam à uestiario Minorum depoposcit. Ea simulatione sanctitatis tectus, omnia sibi terra mari'que peruia tutáque fecit. Pontificem Maximum Nicolaum iam Carolo Regi infestum adiuisse fertur. rem cum eo communicasse. ab eo literas ad Tarraconensem accepisse iam uxoris stimulis incitatum. Conuênit ut Palæologus tacitus clandestinóque auro bellum iuuaret, Tarraconensis classem maximam pararet, dolus aliquis ingens cruentus'que excogitaretur, studeretur'que. Decessit Nicolaus Pontifex maximus ciuis Romanus. Successor Martinus gente Tarantasiensis Francorum studiosus, Palæologum eo nomine, quòd Romanæ non pareret sedi (id quod Carolus Rex optabat) execratus est. Tarraconensis per causam sacri belli classem instruit, ornat'que. apud illum apparatu belli cuncta strepunt. Pontifex Caroli cupidus, per oratores à Tarraconensi petit ut consilia communicet. ille respondet, cùm tempus ferret, se id facturũ. Cùm oratores nullum percontandi finem facerent: Comburam, inquit, hanc meam tunicam interiorem, si suspicer eam arcanorum meorum gnaram. Francus etiam Rex per literas egit, orauit'que per affinitatem, profiteretur quibus'nam illaturus esset bellum. si Saracenis, cum tot sint eorum tam'que diuersa Regna, ne grauaretur aperire sibi socio amicóque ac affini: ut Franci more suo iuuare pium bellum possent. Ille respondit nondum sibi constare quæ Saracenorum Regna adoriri præstaret: sed quoniam opem suam Franci ultrò offerrent, subsidijs rei nummariæ se indigere. Viginti aureorum missa. uberior etiam spes ostentata: illud esse initium tenue iuuandi sacri belli: multo maiora accessura documenta Franciæ pietatis. Sed Græcus aurum minimè parcè suppeditabat. Interea Ioannes Minoris habitu in Siciliam redit. Mamertinorum Panormitanorum'que principes adit. Rei nefariæ coniuratio anno eius sæculi octogesimoprimo sanctis diebus facta. Sanctissimo omnium anni tempore scelus admissum. Dies domino resurgenti festus, cùm ex templorum turribus campanæ sonitu consuetudine quotidiana signum ad uespertinos hymnos

daretur,

daretur, ater funeſtus'que Francis factus. Tota inſula cædes inermium, nihil timentium, incautorum'que Francorum uno temporis ueſtigio fœdè facta. Inde Siculus ueſper prouerbio increbruit. Naues etiam occupatæ quæ in Siciliæ portubus ſtabant paratæ ad Imperium Græcum repetendum. Palæologum'que à Pontifice Maxima agente Carolo Rege hoſtem iudicatum bello perſequendum. In Hetruria ſedebat tunc Rex Carolus nihil minus quàm tales operiens nuntios. Caſu Sicilienſi nuntiato, primùm perturbatus, plenus'que luctu Pontificem adijt: deinde mœrore in iram uerſo, Rhegyum ſe contulit. In conſpectu hoſtes breui tranſmiſſu habebat: ſed naues Siculi occupârant, ademerant'que facultatem trajciendi, dum Tarraconenſis aduentaret. Is Africæ oram, ne ſacræ militiæ profeſsione abuſus ementiendo uideretur, circa Hipponem uſſerat. Mox ad id cuius gratia cætera facta fictaʼque erant, Siciliam cogitatione ſpectans, in Corſicam delatus, expectabat quò Ioannis conſilia coniuratioque euaderet. Vbi defectionem certam, cædem'que factam audiuit: magno uelut pignore deuinctos ſibi animos Siculorum ſentiens, ut quibus facinore admiſſo nulla ſupereſſet ſpes ueniæ gratiæ'que à Carolo Rege reſpiciendæ: non tamen inde eueſtigiò ſoluit. Opperiebatur quid moliretur Carolus Rex. Ille ex Gallia claſſem euocârat. Vbi ad tranſportandum exercitum ſatis magnus numerus nauium conuenit, milites traducit, Meſſanam'que obſidet. omnia ad oppugnationem parat. Ardebant milites cupiditate necis commilitonum ulciſcendæ, manibus interemptorum ſanguine in primis Mamertinorum parentandi. Nec id fallebat oppidanos. Fœminæ, pueri, ſenes, ægri, ualidi, adoleſcentes, iuuentus, robur ætatis, omnis ordo, omnis ætas, omne genus mortalium, propugnãt, nulla munera, nulla onera, nulla pericula detrectãt. adſunt animo, conſilio, corpore, aſsiduitate. Duce, hortatore, excitatore nõ egẽt. Nulla multis ſeculis tenuit acrior & oppugnatio & propugnatio: nullus maior ardor, uehementior contentio. Sed longa dies, nec intermiſſus labor conficere clauſos potuiſſet. Tandem Tarraconenſis Panormum appulit, ingenti per ſe claſſe: eam'que inſuper auxit nauibus ijs quas Siculi à Carolo Rege aduerſus Græcos parata occupârant. Igitur Carolus aduentu hoſtium impar maritimis uiribus, & in inſula tam infenſa nihil ſui iam arbitrij conſpicatus, in continentem redijt. Petrum Panormi coronatum Siculi Regem ſuum ſalutauerunt: maximis inde contentionibus inſecutis, tam longinqua inter Francos Tarraconenſes'que belli materia: tam remoto armorũ præmio uelut in medio poſito: alea tam ambigua toties repetita. Defectio Siculorum, ut frequentior fama prodit à me commemorata eſt: ſed ſunt non contemnendi authores, conſternationis initium à Panormitanis ortum: cùm de ſanctæ reſurrectio-

ſurrectionis ad templum quod ad Montem Regium tertio à Panormo lapide abeſt, religionis cauſſa promiſcuè cõueniretur, Frãcos per cauſſam ſcrutandi ſi quis cum telo eſſet, etiã matronas uirginesꝗ excutere, licentiusꝗ pertẽtare ſinus, tractareꝗ cœpiſſe. Ea ex re ira uiris mota; primùm lapidationem factam: mox ex urbe arma correpta, & Francos cæſos. Hac continuò fama Siciliam totã peruagante, à nullo Franco uſquam temperatum. Cùm apud Pontificem de hac conſternatione ageretur, à Panormitanis miſſos ad eum oratores uiros ſanctos, qui ad pedes illius ſtrati, uelut pro ara hoſtiaꝗ CHRISTVM agnũ Dei ſalutantes, illa etiã ex altaris myſterijs uerba ſupplices effarẽtur, Qui tollis peccata mũdi, miſerere noſtri: tertiũ, Qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem. Pontificem reſpondiſſe, Panormitanos agere quod fe ciſſent, qui cum CHRISTVM pulſarent, eundem Regem Iudæorum ſalutabant: re hoſtes, fando, ſaluere iubẽtes. Quod nã piaculũ, quã demum ſatisfactionem peteret, exequentibus percontanda oratoribus: redditũ reſponſum, redderent ſe à quibus defeciſſent: uiolaſſe illos non maieſtatẽ modò Regis ipſorũ Caroli, ſed ſacroſanctã poteſtatẽ in cuius fide Sicilia eſſet. Mamertinos, quorũ urbs iam obſidebatur, dedituros ſe Carolo pollicitos ijs legib. ut ſanciretur præteritorũ obliuio: caueretur ꝗ, ſibi fraudi nõ futura quæ auſi in Frãcos antè fuiſſet: nõ pẽſuros ſe maiora uectigalia, quàm Regi Gulielmo diſſoluiſſent. magiſtratus, præfectos, milites Frãcos in ea loca nõ ituros, Italici generis, è Prouincia ue Phocenſi ſine detrectatione ſe accepturos. Has conditiones abnuente Carolo, nec arbitrio eius, ſine exceptione ue audentibus ſe illius iræ credere Mamertinis, ſpem uoluntariæ deditionis pacisꝗ ſublatã. Siciliæ ſacris interdictum à purpurato Pontificis Legato. Vt in relatione harũ rerũ aliqua parte uarient authores, illud inter omnes conſtat, aduentu Tarraconẽſis claſsis, Petriꝗ, ſolutam obſidionẽ Meſſanæ, miſſasꝗ utrinꝗ literas. Frãcus grauiter incuſabat Petrũ quòd in pace feſta oblitus propinquitatis, affinitatis, amicitiæ, nominis regij, humanitatis, per nefariã fraudẽ, furtumꝗ, ſed id atrociſsimũ, auſus fuiſſet Siciliam Regnũ ſibi à ſacroſancta poteſtate beneficiariũ datũ, inuadere, occupareꝗ. Tarraconenſis reſcripſit, Sibi, Regi, Regumꝗ filio, ac religione Chriſtiano, nõ licuiſſe non moueri miſericordia Siculorum hoſtilia indignaꝗ patientium, ſeque unum toto terrarum orbe habentium, cuius opem iure ſuo ſidemꝗ in calamitate neceſſariò implorarent, quòd Conſtantiam Manfredi Regis Siculi filiam in matrimonio, & ex ea liberos haberet: quos opibus auitis fraudari, ius que illud amittere, pater ferre non poſſet, præſertim à Nicolao tertio Pontifice confirmatum. cætera nec neceſſe fuiſſe ab Rege ad Regem ſcribi, nec reſponſum deſiderare. His utrinque literis potius aucta exacerbata que ira Ca-

rolus quàm leuata lenita'ue, quanquam Petrus necessitudinem iura'que amicitiæ insigni testificatione uiolarat, tamen ei amicitiam renuntiauit: bellum'que ita indixit, ut non de imperio dignitate'ue sed de salute, in caputq́ eius dimicaturum se diceret. Hostis ex Hispania nouas copias expectabat. Carolus ex ijs Franciæ urbibus quibus iura dabat, nobilitatem exciuit: militemq́ primo quoque tempore ad signa conuenire iussit: ac literas legatosq́ ad reliquarum ciuitatum proceres circũmisit, qui eos fando incitarent: id scelus in Francos publicè admissum, ut nisi authoris cruore eluatur, actum de maiestate nominis Francici apud exteras gentes sit. Simul ut libentiore animo minusq́ parcens sumptibus periculis'ue Philippus Francus Rex aduersus Tarraconenses auxilia mitteret, eius ex priore uxore, quæ Tarraconensis soror extitisset, minori filio Carolo Valesij Comiti Catharinam ex Carolo Claudo filio neptem despondit, doti Andegauensi Comitatu dicto. Ingens igitur uis militum, & magna nobilitatis manus ex Francia in Italiam transcendit. Terrestris exercitus in Brutios se contulit. Classis etiã tam multarum omnis generis nauium egregiè instructa ornataq́ conuenit, ut non modò terrestres copias pares haberet Carolus Rex, sed etiam maritimis præstaret, quibus antea hostes ferociores extitissent. Nec aurum Græcus, commissis iam inter se Latinis regnis, Petro ultrà subministrabat: & metu grauiũ pœnarũ, quas Tarraconensi uicto expectabant, Siculos cædis defectionisq́ pœnitebat: circũspiciebant'que, quanam ratione, qua expiatione placare iram Caroli Regis, reconciliare animum Pontificis possent. In conspectu est Sicilia, de qua certatur. castra Francorum in proxima continenti breui interiecto freto sunt. tam prope discrimen summa res uenit. Tarraconensis astu procellam proculuerit. Ex Gallia tempestas ingruerat, in Galliam reflauit. Quoniam spargebantur uoces, Tarraconensem non uera uirtute fidere, sed insidijs dolo, artibus minimè regijs niti: ipse ultro, quanuis grauis ætate, Carolum, magno & ipsum natu, ad certamen per caduceatorem prouocauit: si uir, si Dux, si Rex esset congrederetur. immunem malorum par esse Siciliam præstari: ut ea salua, florens, incolumis uictorem sequeretur: neu euerteretur, de cuius integræ possessione ageretur. Id uerò mirum in modum auditu iucundum Franco accidit, periculum uirtutis fieri: dijudicari utra gens bello sit melior. Placuit ut equitibus uterque centenis inter se decertarent. utri alæ Deus uictoriam daret, eius, res de qua agitur, præmium esset. De his conditionibus nulla controuersia orta: de loco ambigitur, ubi dimicetur. In Siciliam, quæ tota præsidijs classibus'que Tarraconensibus tenetur, non committent se centum equites Franci, Rex'que Carolus Petrus Italiam continentem sibi meritò suspectam dicit, quòd in ea propè tota non minus ualeat Carolus,

quàm

quàm in ea parte Franciæ quæ nullum agnoſcit Imperium, Regem'ue niſi Francum. Anglum utique neutri contra alterum affuturum, Burdegalam in Vaſconia eius Imperio contineri: illic decerni ſine metu campis ante urbem eam patentibus poſſe. Nec recuſauit Francus, quanuis gnarus ſibi offenſiorẽ Regem Eduardũ memoria Henrici Angli à Vidone cæſi, eiusq; parricidij impuniti quod perſequi ipſe potuiſſet, parricida in Hetruria eius prouincia ſe tegente. Dictæ leges, & conditio utrinque accepta, & iureiurando firmata. Die certamini conſtituta Carolus cum ala centenaria prꝫſto affuit: Burdegalꝫ ſeſe ſuosq; in armis oſtendit. Multis ſꝫculis non fuit tã paruo numero nobilior ſanguine, factis, ſpe, delectiorq; equitatus. Conuenerãt undiq; mortales ad famam duorum clariſsimorũ Regum parua quidem manu, ſed ſummo odio, infenſiſsimis animis inter ſe de Sicilia, de Regno lõginquo dimicaturorũ. Angli, Frãci, Hiſpani, Itali, Germani, ex Græcia etiam mortales cõfluxerant, alij ſpectaculi nobiliſsimi gratia, alij partium ſtudio. Prꝫtor urbis ſe omnibus æquum, comem, liberalemq; præbebat: gloriam maximam ſuam, decus ingens regis ſui exiſtimans, Præfecturam ſuam toto ex orbe terrarum delectam, cuius in principe urbe Reges externi, fide Eduardi Regis, Martis iudicio controuerſias ſummis de rebus dirimerent. Ingentem expectationem, animos erectos, mentẽ ſuſpenſam fruſtratio ludificatioq; excepit. Nullus Petrus cõparuit. Nullus Tarraconenſis ſe oſtendit. Conſecutus erat id quod animo propoſuerat, prꝫſentem tempeſtatem deuitarat: auerterat Frãcorum uires ab ipſo freto, à ueſtibulo propè ingreſſu'que ac limine Siciliæ. Dimiſſus ſemel exercitus, non facilè rurſus cogetur, nunquam idem impetus ardorq; renaſcetur. Frãcus ad ſeram uſq; noctem loco conſtituto in armis ſtetit. Sunt qui ſcribant, Petrum, ut ignauiæ periurijq; notam effugeret, quia iurauerat ſe uenturum, priuati hominis cultu uno omnino comite per diſpoſitos equos Prꝫtorẽ adiuiſſe, ſeq; illi cõfeſſum, ac excuſatione detrectati certaminis ea uſum, quòd Frãcus Rex cũ exercitu iuſto appropinquare diceretur: nec ſibi ꝫqua conditione centũ equitibus aduerſus omnes Frãcorũ copias certamẽ futurũ, propioraq; Carolo Frãcorũ auxilia, quàm ſibi Tarraconenſiũ. Pariq; celeritate Tarraconẽ redijſſe: cũ, id quod prꝫterea captauerat, ſe abſente eius Prꝫfecti in Italia res geſsiſſent, Cõſtãtiã uxorẽ in Siciliã prꝫmiſerat ad animos Siculorũ confirmandos: cuius mulieris nomẽ memoria magnꝫ Cõſtantiꝫ ſanctum illis erat. Simul Rogerius Lorius exul Apulus, Prꝫfectus claſsis Tarraconẽſis, ad certamẽ elicuit Carolum Claudũ Caroli Regis filiũ: eumq; multum dehortante Legato Romano congredi auſum, cætera fugata claſſe, ipſum cum paucis nauibus egregiè pugnantem cepit, eo maiore Francorum dolore, quòd pater Carolus paucis poſt diebus cum magna

claſſe uenit: quæ ſi expectata fuiſſet, lõgé alia fortuna fuerat expectanda. Pater ætate graui, laborib. luctu, tędio aduerſarum rerum, ſic quoꝗ non cedere, non ſuccumbere animo ſtatuens, ſed experiendum agendumꝗ ratus: dum Calabrorũ, Apulorum, Lucanorum, Picentinorum, Brutiorum urbes ad confirmandos animos circumit, morbo correptus deceſsit, Rex indole animi ſummus uir, ſed peccato ſuorum (ut authores tradũt) miſer, maximis uictorijs perdiu clarus, ſed ſenior uim fortunæ malis expertus. Dũ Carolus filius captiuus apud Tarraconenſes degit, Francus Rex Robertum Comitem Atrebatem ad eas res interea tutãdas miſit: qui communi animo conſilio'que cum Legato Romano à ui ſpeꝗ Petri continentem tutatus eſt, quando Siciliæ recuperandę conatus intermittendus uidebatur. Cauſſam etiã Francorũ ſanctiorem id effecit, quòd Pontifex. Maximus Petrum nominatim numero impiorũ habendum ſancit: ſacrum in eum bellum decernit: ius regni etiam Tarraconenſis ei abrogat: idꝗ Carolo Valeſij Comiti Regis Franci ex ſorore Petri filio attribuit: ne in alienam cognationẽ transferri ſceptrum populares conquererẽtur: eosꝗ à uinculo fidelitatis, iurisꝗ iurandi religione ſoluit, qua ſe Petro obligarant: & acceſsit non paruũ momentũ ad auertendos Francorũ animos ab Italia Siciliaꝗ ad ipſum caput rerũ fontemꝗ belli Tarraconenſe Regnũ petendum: quòd Iacobus frater Petri Baleariũ Rex ad Regem Francum tranſierat, Regno exactus ab Alphonſo Petri filio. Igitur in exercitu Francorum erant hi Reges, Iacobus Balearium, Philippus pater Francorum, Philippus filius Nauarrorum, ſimul Carolus item Franci filius à Pontifice deſignatus Tarraconenſium Rex. Milites, ut ſacra militia, Cruce pro inſigni belli utebãtur. Petrus, quia Pontifex nomen ei Regium ſanctione abrogarat, uetueratꝗ ei Regi adſcribi, per ſuperbam ludificationem, Pater duorum regnorũ, marisꝗ dominus, ſcribebat. Anno eius ſæculi quinto & octogeſimo, pridie idus Maias Perpenianum peruentum. Ea urbs Iacobo Regi deditionem fecit, Francosꝗ mœnibus admiſit: cuius exemplũ reliqua Comitatus Ruſcinonis oppida ſecuta, uim Francorũ ſibi experiendam non ſtatuerunt, præter unum, eodẽ quo nobiliſsima Lygurum urbs, Genua nomine. id nec metu Regum, nec authoritate Legati Romani permotum eſt ut pertinacia deſiſteret: quòd Petrus oppidanorũ animos confirmarat, ſpeꝗ dederat, ſe, ſi premerẽtur, ſubſidio aduolaturũ. Purpuratus cũ illos, ꝙ nõ parerẽt, iure ſacrę legationis impios, hoſtesꝗ piorũ iudicaſſet, execratusꝗ eſſet: militibus: Ite, inquit, magno animo certa uictoriæ de capitib. ſceleſtis, dãnatisꝗ, & inferorũ pœnę debitis, ſpe. Theſauro ſacroſanctæ iuriſdictionis, iureꝗ cæleſtium clauium peccata his condonantur, qui ſanctam ſtrenuamꝗ operam hodierno die nauabunt. Et quò maiore alacritate pugnetis in Domini

» Domini exercituũ hostes, qui uestrum in prælio oppugnationeue
» fortiter res gerens cadet, eius peccata, mea unius crimina periculo
» meo facio. me cognitorem, immò me principem reum magna fi-
» ducia apud deum sisto, quod ea hostiũ eluentur cruore. Annales
Francorum in hanc fermè sententiam exhortationem fuisse legati tradunt. Certè grauis oppugnatio urbem adorta est. Obsessi propinqua spe subsidij subleuabãtur, Petro ad Pyrenæum saltũ sedente. ille confidebat, ut Messana diu tenuerat Carolũ Regẽ, ita & Genuã complures dies remoraturam hostium impetũ. sed indignè ferebat Francus urbẽ eam cis Pyrenæum in oculis Francorum sitam cæteris cedentibus, solam audere obstare, & oppugnantibus tribus Regib. gloriam inuicti nominis quærere. Igitur tres Reges, & Carolus Valesij Comes, destinatione animorũ, speq; omnium & ipse Rex, diuisis partib. circumeunte excitanteq; Romano oppidũ undiq; premunt, urgent, tẽtant, comminus eminusq; terrent: spatiũ respirandi, animiq; colligendi adimunt, muros hinc tormẽtis quassare, deijcere, sternere, peruios facere: illinc propiore audacia scalis, assensu, cõnisu, immemores uulnerũ, obliuione periculorũ, mortis contẽptu, euadere contendunt. Vix sera nox pertinaciæ finẽ fecit. Nec dubia res erat quin postridie pari conatu oppugnatio repeteretur, maiore etiã tormentorum machinarũq; ui: quas ingenti certamine fieri ex muris cernebant, cui se impares sentiebãt. Missus ergò ante lucem ad Francum Regem orator pollicetur seniores triduò oppidum dedituros: orant id sibi spatium temporis detur, ut consensu omnium fiat deditio: quando sint non pauci ex inquieta feroci'que iuuentute, qui nondum adduci in eã sententiã potuerint: sed cessuros tandem authoritati seniorũ, maiestatiq; parentum. Iacobus Rex eis deprecator aderat, malebatq; urbe integra potiri (eam enim Frãcus illi pollicitus fuerat) quàm expugnata, malisq; affecta. Venia illis data, conticescit omnis tumultus per inde atque re confecta. Id temporis spatium petierãt oppidani, ut interea edoceretur Petrus res in summo discrimine uersari, ac amissas, nisi quamprimum opem ferret. Nuntium literas'ue mittere nõ poterant, custodientibus omnia explorantibusq; Francis. Ex editissima oppidi turri signũ fumo dant. Cognouere Reges fraudẽ artemq; tridui petiti. Continuò apparatus omnis profertur, admoueturq;: punctoq; propè temporis oppidum captum. à nullo temperatũ. cæsi puberes, impuberes, uiri, fœminæ. Nothus filius cuiusdã nobilis Ruscinonensis sese in turrim templi recepti: ex eaq; à primo Francorũ impetu se tutatus est. Vbi cæde toto oppido facta, ira, calor, furorq; resedit, tunc à Francis Iacobo Regi deprecanti Nothus cõdonatus est, isq; impetrat & salutis egregiam gratiam retulit. Oppidum incendijs ruinisq; interijt. Comitatus Ruscinonensis Iacobo Regi redditus. In ulteriora transcenden-

dum erat. qua parte uia Francis ostendebatur, Tarraconensis operibus præsidijsq; impositis inuia reddiderat. Nothus ea regione ortus, & uenatui assuetus omnes semitas calles'que peragrando cognouerat. Tunc leuissimo quique corpore milites, ac pernicitate insignes, delecti ab Regibus, ab eo circunducti sunt: cum interea ipsi Reges specie uiæ per obices claustraq; sub signis tentandę perrumpendi'que, hostem in se uersum tenerent, auerterentq; à suspicione aliunde ingruentis periculi. Nothus summã fidẽ præstitit: nec ei liberum sinebant Franci fallere, elabiue, circunstantes, & semper intenti. multis locis sentes arboresq; inflexis, transmissis, addensatisq; inter se in morẽ sepis, uelut consultò ad intercludendũ transitum, ramis, cędendæ fuere: multæ arduę præruptæq; rupes occurrebant: ut interdum cogerentur genib. initi, pedib. luctari, manib. prehẽsare saxa, stirpes, stipites, ne toto corpore deuoluerentur, pręcipites ferrentur. omnia iniqua, infesta tantùm ipse hostis ferrumq; defuit. Tãdẽ emersere euasereq; in iuga quæ capitib. hostium impendebãt. is repẽtinus metus oblatus oculis hostium, tutũ Regib. transitum dedit, desertis à Petro trepidè castris, relictisq; quas insederat faucibus. Aegrè quoque oppositæ moles amotæ. Tabernaculis, tentorijsq;, ac non magna nec pretiosa supellectili militari, ac paruo commeatu potiti Franci, in Emporitanum Comitatum descendere. Classis in ora prouinciæ Narbonensis à Franco parata, simul classe Genuensium Pisanorum'que pretio conducta, maritima oppida, portusq; Emporitanæ Præfecturæ adorta, instante etiam à terra exercitu terrestri, partim ui expugnauit, partium metu recepit. Petralata unum omnino diem oppugnationẽ sustinuit. noctu, desperata defensione, oppidani, ne oppido integro Franci potirentur, igne passim tectis iniecto, cũ ijs quę nocturna trepidatione efferre quisque potuit, emigrauere. Ad Gerundã hæsit Frãcus, quòd urbs munitissima erat, egregieq; firmata. Præsidij pręfectus erat Raimundus Carmonensis, uir acer, impigerq;: oppugnantib. Francis nihil per trepidationem egit: præsenti animo omnia administrabat: consilio prospiciebat: oppidanos confirmabat: muros egregijs propugnatorib. compleral, diuisis partib. dispensatis in orbẽ temporib. ut alij alijs semper recẽtes fessis suo quisq; loco uiceq; ad labores pericula'que succederent. Audebat etiam erumpere, ac uersos in mœnia oppugnanda hostes à tergo adoriri. opera etiam machinasq; noctu, ferroigneq; armatus, ac eruptione facta incendit. In tertium mensem ea obsidio tenuit. Interea Petrus inter castra Francorũ, & propinquum portum, oppidumq; maritimũ, unde commeatus comportari in castra Francorum consueuerat, locum insidijs opportunum cepit cum quingentis equitibus, & duobus millibus peditum, sperans non commeatum modò, sed ingentem uim pecuniæ, quam

in stipen-

„ in stipendium militũ afferri audierat, se intercepturũ. Hæ insidiæ per exploratores Franco cõpertę sunt. Maioris partis sententia eò inclinabat, ut obuiam cõmeatui ærics militari cum magna exercitus parte iretur, ne consiliũ hosti procederet. Rodulphus uerò magister equitũ, Longè aliter, inquit, sentio. Si parib. hosti copijs, aut etiam maiorib. ei occurrimus: cui dubium est quin hostis semper fraudibus fidens, detectas insidias sentiens, cessurus sit: cũ omniũ insidiatorum animus ubi fallere se cognoscit, ferox sit: ubi depręhẽsum se intelligit, timidus & imbellis. uirtus enim se ipsa freta, & sui fiducia ferè imperterrita, se ipsa contenta est: semper sibi constat. mens uerò ieiuna, infirmumcp per se pectus, suæ sibi imbecillitatis conscium, auxilia aliunde quærit: se dolo instruit: fraude armat: insidijs hostem petit. hæ cum primùm uanæ euadunt, ea obiectione animo trepidat, quo & plus præsidij in illis, & in cæteris minus spei sibi statuerit. Nunquam Petrus pari numero, æquo loco sui potestatem faciet, bellum immortale frustratione ludificationéque faciet, nisi artem arte uicerimus. Credat sibi procedere insidias: sua enim fraude circumueniamus. Quingẽtos equites, duo millia peditum secum habet. trecentos omnino equites nostros sine peditatu uelut ignaros insidiarum euntes expectabit, sperans eos se intercepturum. Eum mihi numerum date, sed eos, quos ego ex omnibus copijs deligam. cum ala centenaria aduersus alam centenariam pugnare ad Burdegalam timuit: maluitcp perpetua inurii ignominia, notacp periurij timiditatiscp, quàm Martis iudicium experiri. Aduersus trecẽtos equites uelut ex insidijs circũuentos pugnabit, multo ac multo maioribus copijs insidijscp, ac suis artibus fretus. Hæc sententia uicit. Delegit igitur trecentos fortissimos ac perspectæ uirtutis equites: ijscp, In uirtute, inquit, dextraque uestra delectissimi equites reposita est spes recuperãdi decoris cõmunis. Parentes nostri clarissimum nomen, gloriã ingentẽ nobis reliquere. in Europa, in Asia, in Africa uictoriarũ suarũ monumenta trophæacp erexere. Franciam spolijs hostiũ locupletauere: Imperijs Regniscp externis decorauere. Francorũ nomẽ nõ gentis, sed uirtutis gloriæcp bellicæ erat. His paucis annis cum uirtute inuicti apud omnes fuissemus: nefarijs artibus, fraudibuscp impijs hostes nos adorti, maculam illam nobis imposuere, quam hodierno die demere aboleremcp possumus. Vt illi suis artibus dolocp superarũt, ita nos nostris apertocp Marte uincamus. Siculis uesper parricidio illorum, clade nostra nobilitatus est. Hodiernus dies præuigilium assumptionis Virginis est. Hunc diem nobilem, festum, lætum, ac insignem, mactatis iusto bello sceleris authoribus, faciamus, ut illis nunquam memoriæ obuersetur ille dies, quin & hic continuò tristitia doloréque pectus perstringat: & luctuosior hic illis dies, quàm ille lætior illuxerit. Trecenti equites quingentis

equitib. & repentè collecto fugaciq; peditatui occurrimus. ſi unus ego duos illorũ exciperem, geſtiret lętitia animus, ſibiq; de impijs hominib. glorioſiſsimã ſponderet uictoriã. eandẽ in unoquoq; ueſtrũ indolẽ, eandẽ uirtutẽ, eaſdẽ dextrę uires ſitas ſcio: meq; id ex animo prædicare, id certũ documentũ ſit, quod uos potiſsimos habui quos deligerẽ ad tantum decus ex omni Franciæ procerũ iuuẽtute. Sed nõ utiq; uir cũ uiro: nõ ſinguli ſingulis cõgrediemur: hęc pugnax ala cum illorũ inſidiatrice ala, ſemilixiſq; peditib. cõfliget: ut noſtro uniuerſorũ inuicto robore, ſingulorũ ſalus gloriaq; contineatur. et cũ ſuũ quiſq; aduerſum deſtinatũq; hoſtẽ ut uiro uir cõgreſſus ſtrauerit, tũc non uirib. modò, ſed & numero equitẽ ſuperauerimus: pedites dilabentur: ac quod timidis ignauiſq; fieri aſſolet, ſuas hoſti inſidias funeſtas fecerimus. Hæc Rodulphus. Equites à Regibus, laudibus, ſpe præmiorũ gloriæq; onerati, iter ingrediũtur per diſsimulationem quaſi portũ ad commercia rerũ commeatuumq; petentes, ſimiles ſecuris, & nihil de prælio cogitantib. Vbi locũ inſidiarũ ingreſsi ſunt, coorti cum clamore hoſtes circunfundere, ac intercludere, & à portu & à caſtris conãtur. Animis antè paratis, tela etiam expediunt Frãci. Pugnatũ eſt atrociter. numero Tarraconenſes, ira uirtuteq; Franci, utpote delecti, præſtabant. Petrus fortiſsimè impigreq; dimicauit. Militis, Ducis, Imperatoriſq; officium præſtitit. pugnare, hortari, ſegnes increpitare, timidos confirmare, fortes collaudare: circunſpectantes, minis, probris, cuſpide, in hoſtem uertere: omnes acuere, excitare: ſigniferos urgere: nullo loco, nulli muneri deeſſe: omni militari Imperatoriaque laude magnus: & ut ad eam diem aſtu imperium ſuum auxerat, ita eo prælio, quod ſupremum conſeruit, uirtutis decus ſibi parare contendebat. ei cum trecentis proceribus tota ex Francia delectis res erat. Frãci quo pauciores ſe ſciebant, eo pluſquam pro uirili quiſq; parte adnitendum ſibi ſinguli ſentiebãt: cũm hoſte odio implacabili pugnabant: inter ſe ęmulatione uirtutis certabant. Conabatur hoſtis circunuentos in arctum anguſtumq; eos cogere, ne expedire tela poſſent, ipſiq; ſibi eſſent impedimẽto: ſuamet ipſi trepidatione tumultuq; pręmerent. ubi id parũ proceſsit, pugnabãtque, & ordines peditũ perrumpentes, eorũ fugam faciebant: tunc cum delectiſsimis ſuorũ ante ſigna proceſsit, reliquos cohortatus, ut ſe ſequerentur: ne tantum flagitium admitteretur, ut tam multi á tam paucis, Rex à Magiſtro equitũ uinceretur. Pugna recrudeſcit. Plures Tarraconenſium, ut in maiore, numero, cadunt: pauciores Franci, ſed pari ob paucitatem dolore. Neutra pars alteri ceſsiſſet, niſi Petrus conto potitus, ac graui uulnere in facie accepto, ſeſe ex acie recepiſſet. cùm equum circumageret, tunc quoq; eques Francus eius equum habenis prehenſis, illum que in equo auertere abducere que conabatur: Petrus enſe habenas abſcidit, ſubditiſq;

calca-

calcaribus se periculo abripuit. et Rex Francus ex castris, dum pugna à trecētis trahitur, subsidio aliquot turmas expeditasq; cohortes misit. Ita qui hostium equites supererant, Regem suum fugientem saucium cōsecuti sunt, pedites occisi. Tarraconensium plus centum equites desiderati. Petrus Villamfrancam delatus ex uulnere obijt. Brachinone sepultus est. moriens fratri Baleares restitui iussit. Iacobum filium in Siciliam miserat, Alphōsus & Fœdericus domi erant. Franci uictores in castra reuertentes, magna gratulatione sunt excepti. Vbi mors Petri allata est, maiori alacritate Gerunda armis operibusúe non uincebatur. in paucos dies commeatus superat: necdum cedebant. ubi nuntiata est eis mors Regis sui, petierant ut sibi mittere liceret aliquem è suis qui rem certam afferret. Iuit, uisoq; mortuo, ingenti edito gemitu reuertit ad suos: eosq; pari luctu impleuit. Leges à Franco accepere, uti cum ijs, quæ agere ferré que præter aurum argentum' que possent, emigrarent. Præsidium Francorum impositum & pestilentia graui exorta, Francus de recessu consilia inibat. Terra rediturus, naues externas, quas mercede conduxerat, ne sumptui ultrà forent, onerí que, dimisit: malo (ut postea cognitum est) ac immaturo consilio. Rogerius Præfectus clafsis Tarraconensis, ex Sicilia, cùm minimè quis expectaret, ut Petro Regi suo auxilio esset, cum quinque & quadraginta nauibus longis in Hispaniam nauigabat, antequam appelleret, comperit Petrum decessisse: mercenariam classem à Franco dimissam. Vir sagax, & qui nulli occasioni rei benè gerendæ deesset, quí que fortunam sibi ipse faceret, dimissas à Franco naues, mercede ad se euocat: ualidáque classe oppidum portum' que ubi stabant reliquæ Francorum naues, adoritur: paucas multæ circumsistunt: & oppidani læto faustóque clamore illum excipiunt: ac Francos è tectis fenestris' que lapidibus tegulis' que incessunt. ij re necessaria coacti, suis simul nauibus & oppido passim ignem inijciunt: in eóque restinguendo hostibus occupatis, sese ad Regem recipiunt. Is tristis nuncius Regem iam languentem grauius affecit. lectica iter faciebat. angustias uiarum rursus inuenit multitudine hostium insessas. pugnatum acriter est. Rex è lectica suos circumlatus cohortabatur: uoce mouebat: mouebātur & pectoribus insita erga Reges religione. silens etiam maiestate moturus suos fuisset Rex languens, & uerecundiam iniecturus ut infirmitate corporis se hosti prodente, telis suorū tegeretur. Cū domo in Hispaniā contēderet integro exercitu, recentib. uiribus, uigentibus animis, tamen furto & Nothi beneficio transiuerat. nunc interclusus montibus, hostium' que exercitu, occisi Regis sui ultionem expetentium in hostico, in Hispania, procul à domo classe amissa, spe cōmeatus adempta, graui iam tēpore anni, et pestilenti autūno Francos populante deprehensus hæret. Longè plurimum

mum scilicet præsidij mortalibus repositum est in uirtute:. Magnã uim habet necessitas, ea ingentes stimulos addit. Humeris amicorum lata lectica, Rex corpore affecto, pectore ualido, uiam ferro aperiri iubet: ac hoste fraudibus semper subnixum, & intra angustias latitantem potius quàm pugnantem adoriri, pedem cõferre. ubi comminus res geri cœperit, non laturum Francorum uim: suas illi angustias uelut compedes impedimẽto & ad pugnam & ad fugam futuras, prodituras que se uiros, se armatos, se Francos, se sobolem fortissimorum clarissimorum que toto terrarum orbe procerũ meminissent. stratis hostium corporibus, ad parentes quisque, ad uxores, ad liberos ferrentur, minus certaminis nũc proponi: minus negocij esse hostem prædamnata uictoriæ spe se ultrò addentem loco deijcere, quàm modò fuerit trecentis equitibus quingenariã alam, simul & duo peditum millia fundere, fugare, sternere, Regẽque duorum Regnorum, & dominum maris, egregium eundem Ducem Imperatorem que occidere. Præsens Regis maiestas, oratioque, atque miseratio eius, suaque cuiusque, nisi perrumperent, desperata salus, quo nullum acrius telum mortalibus est, tantam animorum fecit, ut per æqua per iniqua irent, ferrentur, ruerent, perrumperẽt, uelut uecordes, furore que acti, nullo uulnerum sensu: auersis à periculorum (quæ oculis obuersabantur) cogitatione mentibus. Ita transmissi montes, superatæ augustiæ, patefacta itinera, fugati hostes: qui uecordia perrumpentium, miraculo que audaciæ uelut uesaniæ consternati, sibi consuluerunt notis semitis latebris que. Ita Perpenianum reditum. Ibi Rex Francus ingrauescente morbo decessit. Hic annus, Martini Pontificis Maximi Francorum amantissimi, trium que Regum, Caroli, Philippi, Petri, morte fuit insignis. Gerunda, & cætera quæ bello cœperat Francus, morte eius ad solitum Imperium redire, Philippus Francus Rex & Pius, & fortis, nullo tamen suo cognomine celebratur: diui Regis filius dicitur. Tantum honoris sancto Regi mortales habuere, ut etiam filium laude nominis eius decorârint. Ab eodem ad superos recepto Rege, quæ nunc est Regia Francorum nobilitas omnis, est oriunda.

SEPTIMI LIBRI FINIS.

PAVLI

PAVLI ÆMILII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM LIBER Octauus.

HILIPPVS Pulcher iam inde à Prima adolescentia Ægidium Romanũ theologum obseruârat: authorq; fuerat, ut de regimine principum, monumenta quæ extant, conscriberet, ederetq;. Eundem Lutetiam à Rhemensibus sacris regressus, quòd sacræ scholæ uniuersiq; Musæi oratione nouos excipi Reges solenne sit, dicere iussit. Isq; ita exorsus est: E templis, & quasi è colloquio Dei optimi maximi uenientes ac continuò abs te indulgentissimè Rex dicere iussi, non minore religione apud te uerba faciemus, quàm quãta modò pro te ante aras uota suscepérimus. Te quoq; eadẽ animi pietate auditurũ confidimus, qua ut sacræ Scholæ uerbis orationẽ habeamus, hortaris: ut quæ ultrò in mentem tibi ueniunt, ea etiam à tuis accipias: & tecũ loqui persæpe solitus, uocẽ etiam nostrã non aspernеris. Quid aũt apud nouũ Regem antiquius grauiusq;, quàm de Regno, dici potest? Nomẽ enim Regium, non in terris natũ, excogitatũue, sed è cælo demissum mihi uideri solet. Parens enim rerũ Deus, cum genus humanũ condidisset, summum quidem in illud imperium iusque penes se retinuit: sed ut mente in eum sublimes ferremur, ut illum cupidius quæreremus, ut spe, ut uotis incẽderemur: idcirco in terris palàm ipse degere, oculisq; interea nostris obseruari noluit: Reges instituit, qui eius uice munere que fungerentur: quorum ut quisq; probitate quamproximè ad Deum optimũ maximũ accederet, ita uerissimè Rex uocitaretur. Ita omnes eodem cõtenderũt. Permulti singulis singuli uirtutib. inclaruere. Audeo prædicare, nullum dum omnibus anteiuisse. Non pauci certè complurib. præstitere. Magnus enim cãpus Regib. patet ad gloriã: & ad eam cũcti mortales, sed maximè omniũ Reges studio incitati feruntur. Dignissimũ.n. diademate censuerim, qui quicquid in cæteris pulchri passim aut legerit, aut audierit, id omne sibi uniuersumq; expetat: & quod desiderârit in aliis, id præterea ipse præstet. Non pigebit me

me, dum te intueor, magnitudinemꝗ tuā conſidero, à Perſis exempla repetere: quorum Reges tot gentib. imperitantes, cùm liberos ſuos ipſarum uirtutū uoce erudiri inſtituiꝗ non poſſe cognoſcerent: quod proximum erat, conquiſitione ſummorum uirorum facta, quatuor uiros ex omni numero deligebant: unum iuſtitia clariſsimum, alterum prudentia, tertium fortitudine animi, quartum continentia excellentē. Horum præceptis inſtitui iam inde à pueris Regum filij conſueuerant. Quę diſciplina quandiu incorrupta permanſit, tādiu illud Imperiū maximū orbis terrarū extitit, & tot pòſt ſæculis etiā apud nos memorabile, ac imitatione digniſsimū. Sed ſatis mirari nequeo, id quod multis antè ſæculis admirationi ſummis ſapientiæ profeſſoribus fuiſſe uideo: poſt hominū memoriam ſummos Reges, maximosꝗ Imperatores, ex rebus geſtis, uitæ'ue inſtituto, aut fortuna aliqua præclara ſibi cognomina peperiſſe: alios Expugnatores, alios Illuſtres, alios Magnos, alios Fœlices, alios Auguſtos, alios Pios dictos, alios alio decore nobilitatos: nullúmdum Regum, nullum illorum Imperatorū, qui rerū potiti ſunt, Iuſti cognomen ad hanc diem promeruiſſe: eam unam iuſti Regis palmam, cognominisꝗ dignitatem, cæteris occupatis, reliquam eſſe petatur, quam primam omnium ſumma contentione peti oportuiſſet: cùm cætera priuatorum hominū, & multo minus ſalutaria munera ſit. Cuius rei cauſam quis aliam crediderit, quàm quòd ſunt qui fuerant, iuſtum hominē maiori alijs, quàm ſibi, uſui eſſe? quaſi Reges loco cœleſtiū inſtituti datiꝗ idcirco ſint, ut ſibi, non reipublicæ ſaluti cōmodoꝗ perſpiciant: cùm cōtrà res habeat, Regesꝗ diuinitus humano generi dati ſint, ut in cōmune conſulant, iuſtitiaꝗ ſit ea animi dos, quæ uniuerſa utilitate conſeruata, ſuam cuiꝗ tribuit dignitatem: à qua qui deſciſcunt, quanuis in Regio ſolio ſedeant, Regesꝗ in præſentia uocitentur: tamen adeò ab Regio nomine, iudicio ſapientium (quo quid maius? quid grauius?) abſunt, ut ne Latino quidem nomine nuncupari poſſint: externo & peregrino, & temporib. auribusꝗ tuis, ac uoce pietateꝗ noſtra indigno, nominantur. Eius igitur culpæ ratio eadem eſt, quæ & communis exitij, maximumꝗ bellorum: quòd opibus præſtare, id in rebus humanis ſummum bonum arbitrantur: cū ea demū ac una magnitudo Regia ſit, ut cū cupiditati animi modum ſemel impoſueris, quàm cæteros mortales magnitudine nominis antecedis, tā beneficijs anteire contendas: & ea in primis excellas uirtute, à qua una reliquæ iura petāt: eius nutum intueantur, ad eā omnia referant, ab eius ore pendeant: cuius fidei aliæ rerū ſummā arbitriumꝗ mandârint, ſeꝗ eius adminiſtras comitesꝗ profiteantur. Ea haud dubiè iuſtitia eſt: prò qua fortitudo, conſtantia, grauitas, niſi depugnet, ſuum ius, nomenꝗ ac decus amittat: feritas, immanitas, uecordia, dicatur: cui ſapientia niſi appareat, præ-

ſtoꝗ

ſtoq; ſit: malitia, calliditas, fraus, captio, neceſſariò uocitetur. Eiuſdem eſt, cùm hominum genus ex fera uita ſyluisq; in urbes māſuetudinemq; exciuerit, legumq; ac inſtitutorū uinculis coniunxerit, conſociāritq;: dare operam, ut probi mores uigeant: pietas, fides, pudor, modeſtia, continentia, temperantia colatur. Quin ipſa liberalitas, quæ prodeſſe uelle ſe, ac augere multos gloriatur: niſi ſine iniuria, ſine maleficio alterius id faciat: niſi iuſtitię ueſtigijs inſiſtat: cuius ſe germanam ac maximè geminam prædicat: omnis cōmendationis dignitatisq; ſit expers: priusq; alios ſpoliet, quàm alijs largitur. Eadem & magnificentiæ & munificentiſsimæ uis eſt: ut ab iniuria procul faceſſat: ut unius iuſtitiæ nomine omnes contineantur: ea omnes ſit: ea uim ſuam etiam ſanctam mortalibus teſtetur. quòd cùm quænam mortalium generi tuendo debeantur, præſcripſerit: cælum etiam ſuſpiciens, illi in animis hominum uenerationem cultumq; reddat: pietatem, & religionem, templa, ſacra, ſuperis impertiat, ſummum' que mundi artificem uelut coram contemplata, imitandum ſibi proponat: ut quèmadmodum ille ſigna, ſidera, cæli motus, temporum uiciſsitudines, ſempiterna certaq; lege deuinxit, à qua deficere nequeant, ita ipſa terreſtribus his apud nos Regnis, ſi perpetua futura ſint, ſalutares leges iuraq; preſcribat. Hæc igitur iuſtitia terris incedens, ac cælum ceruice contingens, ita ſibi nihil ipſa petens, nihil captans, ſua cuique tribuit, ut ei nihilo ſecius genus humanum, resq; omnes eius beneficio incolumes, ſceptra dent. Simul qui iuſti legitimiq; Reges à parentib. more, inſtituto, & legib. cōſenſuq; Regna acceperint, nulli rei plus quàm iuſtitiæ debēt. Maius enim certiusq; patrimoniū, ac ampliores facultates ab ea acceperunt, q; à parentib. Illi enim opes, gazā, arma, arces, præſidia tradere potuere: ut ueri iuſtiq; Reges ſint, habenturq; ipſi, ac liberis deinceps per manus eadem relinquant, id munus eius Reginæ ſit. Cur enim iuſtitiam Reginam uocitare dubitemus? quæ Regna tradat, tueatur, ſancta efficiat: adeò ut etiam ſi id uerum credatur, quod & proceres ſapientiæ nonnulli dixere, iuſtum plus alijs prodeſſe quàm ſibi: diſsimulari tamen non poſsit, ueros Reges, eosq; in primis qui Regib. orti generaturi Reges ſint, ei Reginæ accepta omnia ferre debere: quam & ipſos in ſe colere, & cæteris præſtare conueniat. Et (ut omnia ſemel complectar) religionis, moderationis, fortitudinis, prudētiæ, liberalitatis, Iuſtitia parens eſt: nec diuelli ab Rege poteſt incolumi Regio nomine. Nec difficile factu eſt ea præſtare, non æquè cætera. Etenim ſapientia ingenij indoles eſt, quam nullus efficere, crearéue ſibi poteſt: naturæ bonum, ac Dei donum eſt. Fortitudo quoq; uis quædam et magnitudo animi cenſetur, ac id mentis robur ferè ut cuiq; inſitum eſt ſpecimen, cernitur. Quid, quod continentiam facilem aut difficilem corporis dos habitusq; præſtare uideri poſsit? Iuſti

tia aut à sola uoluntate proficiſcitur: & utquiſq; uult, iuſtus, ſecus'= "
ue eſt: aut facillimè omniũ Regijs ingenijs ſe ultro diſcendam præ "
bet. Forma corporis, oris dignitas, frontis grauitas, uultus maie= "
ſtas, fulgor, uigor ac lumen oculorum, (quãdo maximè inclyta cę "
leſtium munera repudianda, diſsimulandaq; non ſunt) ſpectantes "
mouet, tenetq;, ac admonet quænã ſpecies primi à ſummo artifice "
initio rerũ creati hominis fuerit: qualesq; quicũq; iuſtè regnarint, "
futuri ſint in illa fœlici immortalitate. Quòd ſi corporis pulchritu "
do tãti eſt, ut quodã ſui miraculo reliquos afficiat: quid ſentiendũ "
eſt de illa pulchritudine, quę eſt animi uerè Regij, quę ſimillimum "
ſuperis facit? Age macte indole animi, ſpeq; mortalium, hanc uirtu "
tum Reginam Rex in conſilium ſemper admitte: eius ſpeciem ani= "
mo concipias: ad eam te formes: eam intuẽs te componas. Quàm "
ea te delectabit? Quàm mirum ſui amorẽ apud te excitabit? Quàm "
te cæleſtib. charum acceptumq; efficiet? Quantam maieſtatem tibi "
apud tuos apud alienos conciliabit? Quàm te immortalitati no= "
minis conſecrabit? Is demum optimus Rex erit, ac minimè rerum "
inclinationib. temporumq; communium mutationib. & publicis "
caſib (qui ſummis imperijs, ubi aliquid labat, ferè accidere, ut hu= "
manis corporib. morbi, conſueuere) obnoxius, qui eam ſemel pe= "
ctore admiſerit, ac deinceps eius conſuetudine tenebitur. nec ipſe "
modò felix, ſed &, quod proprium Regum eſt, ſuos fœlices effici= "
et: prægustans quanta quamq; ſolida futura ſit illa inter ſuperos "
ſumma æternaq; fœlicitas, quam optimis Regibus iuſtiſsimisque "
deſtinauit diuinum numen: cuius ut apud nos partes interea age= "
res, hoc ſolio uelut in æditiſsima terrarum ſpecula ſedes. Hæc Ro= "
manus Theologus. Pulcherrimum erat magnificam exædificare baſilicam in inſula Regiæ urbis, ubi iudicia ſine prouocatione fie= rent, ac uelut è ſinu Regis iura peterentur: idemq; & Regum do= micilium, & iuſtitiæ tribunal foret: quòd nulla dum præcipuæ di= gnationis urbs delecta attributa'ue iuridicis conuentibus fuerat: forum'que longo interdum annorum interuallo in paucos admo dum dies indictum, aliàs alibi agebatur: raris initio controuerſijs, quòd ciuitates ſuæ quæque præfecturæ iudicijs domeſticis con= tentæ, turpe ducebant longinquum ſummum'que auxilium ap= pellatione implorare. Paulatim gliſcente calumnia, multitudineq; cauſſarum increſcente, primùm quotannis ſemel, idq; in paucos dies: poſtea & ſemel & iterum, ſed alio quàm proximè ſemper lo= co, iuriſdictio exercebatur. Tandem è re uniuerſæ Franciæ uiſum, certas ſedes ſummis iudicijs dari, eas'que & in Regia urbe, & ad ipſam Regiam. Igitur atrium Philippo Pulchro Rege magnificen= tiſsimè extructum, adiectis conclauibus, & alijs ædium partibus: ubi frequenti concilio decuriæ iudicum poſtea cogi cœptæ. Ga= guinus recentiſsimus rerum Francicarum ſcriptor, refert Vti=

no Phi=

no Philippi Pulchri Regis filio Rege primum institutum, ut quæ uaga fuerat antea iurisdictio, in Regia urbe certis sedibus consisteret: ne litigatores peregrè semper ac incerti uexarentur. Tandem per paruo loci interuallo, & propè ueterem sancti Regis Regiam, fisci quoque tabulario, ac authoribus summarum locus attributus. Normani domi iura petere uelle perseuerabant. Rotomagi quòd ea sit urbs regionis princeps, quotannis Vere ineunte ac Autumno sexies septenis in singula ea anni tempora diebus forum agebatur, si per bella alias'ue occupationes liceret: quę sæpenumero uel uerè accidebant uel fando prætexebantur. Eum conuentum iuridicum, Scacarium pro Statario uocitabant. His paucis annis etiam apud Normanos ea iurisdictio perpetua facta. Ioanna Philippi Pulchri Regis, Musæum quod Nauarrę dicitur, extruxit, locupletauit'que ad scholasticorum tenuitatem sustentandam. Romanus Theologus conciliante literatura, sanctitateq; uitæ, creatus est Archiepiscopus Biturigum. Interea in Italia res gestæ. Robertus Comes Atrebas, dum Carolus Claudus Caroli Regis Siciliæ filius captiuus apud Tarraconenses degit, res eius Italicas procurabat. Neapoli sedem sibi delegerat: classem illuc conuenire iussit. Inde in Siciliam cum parte copiarum transmisit. Catinam in ditionem redegit. In spem totius insulæ recipiendæ erectus, classem Neapolim remisit, ad cæteras copias repetendas. Rogerius classis Tarraconensis præfectus exploratis hostium consilijs, classi Atrebatis improuisus occurrit: propugnatoribus'que uacuam adortus, naues omnes ad unam cepit: & antequam huius cladis fama ad hostes emanaret, obuiam procedit alteri classi, quæ ex prouincia Duce Breno Comite, ac Philippo Flandri Comitis filio, soluerat, ac descensione in oram Hetruriæ facta, Vidonem à Monteforti Comitem sustulerat: qui, quòd Ruffo Comiti Anguillariæ socero in Comitatum successerat, & uetere gloria belli, & recentibus opibus ingens erat. Haud in difficili res fuit. Proceres equestribus prælijs nobiles, naualium rudes, in Rogerij potestatem uenere. Ille redemptos à suis cæteros dimisit: Vidonem nullo pretio ut missum faceret, exorari potuit, Regi Anglo eius hosti implacabili gratificaturus. Vido in perpetuam custodiam compedes'que coniectus, atque enectus, pœnas Anglis dedit, ac aris sanguine perfusis mactati Regij iuuenis sacro bello reducis. Eduardus Rex per legatos de compositione agens, peruicit ut fœdus his legibus iceretur, ut Carolus Claudus » dimitteretur: uiginti millia pondo argenti penderet: Ponti» ficem Maximum exoraret, ut Tarraconensibus ius Siciliæ in» sulæ adiudicaret: eos'que inducto dirarum decreto in gratiam » reciperet. Carolo Valesij Comiti persuaderet, uti cederet

iure regni Tarraconensis, quod Martinus Pontifex ei attribuerat. Ea omnia nisi intra triennium præstaret, in custodiam, unde emitteretur, rediret: ea ita futura obsides daret: quos & dedit, duos ex filijs, Robertum miræ indolis, & Ludouicum, miræ sanctitatis adolescentulos: ac quadraginta præterea è prouincia Phocensi nobiles uiros. Ita deportatus è Sicilia exercitus. Quarto quàm captus fuerat anno Claudus Rex in Frãciam ex Hispania redijt: atque inde cum Nicolaus Pontifex Maximus fœdus Tarraconense ratum nollet: nec iniussu suo transigi potuisse de Regno sedis Romanæ beneficiario contenderet: cum egregio equitatu in Italiam transcendit. Eum Hetruriæ bella excepere. Guelforum partes ea tempestate inualidas tutandas suscepit. Vgolinus enim Girardescus ciuis Pisanus Guelforum partium princeps, initio contraria factione partim pulsa, partim perculsa, eò potentiæ domi peruenerat, ut nutu omnia administraret, patriæ'que dominus & esset, & haberetur: diuitijs, nobilitate ingenij fama, authoritate ingens, uxore, filijs, nepotibus, & omnibus in uita bonis appetendis circumfluens, beatus, fœlix & cæteris & sibi uisus: eorum'que cogitatione perfruens, lætus, fidens, etiam illorum commemoratione gaudebat. In festo frequenti'que natalis sui celebrandi conuiuio, ad quod suos omnes inuitarat adhibuerat'que: dum fortunam suam ipse fando effert, admiratur, cælo'que æquat: ausus est quendam ex intimis amicis Marcum, qui tandem abesse uideretur, interrogare. Ille uel reputatione rerum humanarum, quàm fluxæ, fallaci'que specie, quàm uolucri orbe circumagantur: uel mente diuinitus admonita, Sola, inquit, ira Numinis procul diu'que abesse à tam secundis rebus non potest. Et necesse erat congesta in unum hominem nondum alteram fortunam expertum bona, excipi calamitate ingenti. Guelforum uiribus consenescentibus, Gibellini armis correptis ædes eius circunsistunt, oppugnant: unum è filijs, unum'que nepotum, uim arcere conatos, occidunt: ipsum, & duos præterea filios, tres nepotes comprehensos in turrim includere obseratis foribus, clauibus'que in Arnum propinquum flumen deiectis. Ibi fame in oculis, in gremio suo charissima pignora parens moriens morientia uidit. Vociferanti, exposcenti'que, ut supplicijs humanis exigendis inimici contenti essent, sacræ confessionis sacrosancti'que uiatici potestas facta non est. Hæc inhumanitas partes Gibellinorum magis inuisas effecit. Et superueniens Carolus se Guelfis iunxit. Florentinorum

Respublica

Respublica in manu Guelforum erat: sed exules eorum Gibellini cum Republica Arretinorum, qua potiebantur item Gibellini, fœdus percusserant: & aliarum ciuitatum exules, ut cuiusque causa erat, alij Florentinis, alijs Arretinis se coniunxerant. Vtrique præterea domesticam iuuentutem, & militem mercede conductum sub signis habebant. Arretini Hilermum ciuitatis Pontificem, quandò ad id uentum erat, ut suam quisque causam sanctam prædicaret, sui exercitus ducem sequebantur. Carolus Florentinis Mericum Narbonensem clarissimum bello uirum cum centum Francis delectis equitibus, ut eo exercitus Imperatore, signis'que Liliatis res gererentur, dedit. Hoc duce pugnatum cum Arretinis. eorum tria circiter millia occisa, duo millia capta. Exin res Florentina pollens potens'que, Francici nominis obseruantissima. Carolus Claudus ipse profectus in urbem, à Nicolao Pontifice Maximo coronaretur anno eius sæculi undenonagesimo, die Pentecostes festo. Aduersarij uocabant eum omnino Regem Apuliæ: Pontifex etiam Siciliæ diadema nomen'que addidit. Quæ res Tarraconenses à spe pacis, reconciliandæ'que cum Pontifice gratiæ auertit. Et Eduardus Anglus alienior offensior'que Francis effectus. Sed & Tarraconenses, ut Sicilia arte potiti fuerant, ita & continentis oppida clàm solicitare cœperunt. Catenzanum in primis ut deficeret à Francis, adduxere: occupatum'que præsidio firmauere, cætera tentaturi. Robertus Atrebas ut illud recuperaret, cùm impetu expugnare non potuisset, obsedit. Iacobus Tarraconensis Petri Regis filius se Siciliæ Regem dictitans, & Rogerius, cum copijs ingentibus affuere, ut clausos eximerent obsidione. Aperto marte pugnandum erat. Atrebas lætabatur facultatem pugnæ signis collatis conserendæ aduentu hostium dari. Vocata igitur concione, Id quod optastis milites,
» inquit, aperto marte, patentibus campis dimicandum nobis, &
» de Siculo Regno in parte Italiæ illi contributa est decertandum.
» Hostis noster non est nobis procul quærendus: non ad Niceam
» nec Autiochiam, nec ad Bouinas, nec ad alia loca uictorijs Fran-
» corum nobilia petendus. Adest in oculis nostris, sese ultro cæ-
» di offert. Semel atque iterum in Italia de Regno hoc in certa-
» men descendimus: primùm ad Beneuentum, ubi cum Manfredo
» uno prælio debellauimus: deinde ad Fucinum lacum, quum cla-
» rissimi Imperatoris filium Conradinum, & Fœdericum Austriæ
» Ducem, ætate uiribus'que feroces, ac suorum externis'que copijs
» subnixos: profligauimus: nobiliore tunc, quàm prior, Beneuenta-
» na'que extitisset, uictoria. Hæc tertia futura est, quam tanto ma-
» iore uirtute pugnari conuenit, quanto secunda nobilior, quàm
» prima fuit: ut uirtuti uestræ semper incrementum, semper cumu-

lus accedat. Quod bonum, faustum, fœlixq́ sit, capite arma: de- "
scendite in ordines quisque suos, pugnaturi ut Francico nomine, "
ut uobis, ut caussa nostra dignum est. In castris, quod satis uisum "
est copiarum in præsidio relictum: & ualida statio portis obsessi oppidi opposita, ne ulla impune fieret eruptio. reliquus miles in aciem eductus. Pugnatum est acriter. Apud hostes Rogerius nunquam mari uictus, partũ pelago decus, gloria terrestri augere cõtendit. Iacobus hoc primum prælium suo ductu auspicioq́ cum Franco committens, nomen sibi commendationemq́ in futurum petit: Franci uicere: minus cædis cruorisq́ quàm fugæ ignominię ue fuit: Paulo plus ducenti hostium cecidere: reliqui ad mare nauesq́ præcipiti fuga delati. Exin Tarraconenses optimum statuerunt alio belli terrorem transferre, si distinere uires Francorum, & auertere ab obsidione Catenzani possent. Caietã classe profecti, expositis copijs oppugnare aggressi sunt. Oppidani egregiè se tutabantur: & Carolus cum copijs Pontificis Maximi ad opem ferendam ex Vrbe aduolauit. Alia parte Atrebas parte exercitus ad continuandam obsidionem Catenzani relicta, ad hostem pergit. Tarraconensis & terra & mari urbem premebat. Atrebas ardebat cupiditate pugnæ. Carolus iam ad quietiora consilia pronior erat. Et Tarraconensis pacem fœdusque petebat, ut undiq́ discederetur ab armis, stareturq́ ijs quę in dimittendo Carolo Rege conuenerant conditionibus. Commeantibus ultro citroq́ legatis, redintegratæ sunt in quinque annos induciæ, etiam atq́ etiam Atrebate fremente indignanteque leges accipi: uinci posse hostem, nec parem Francis futurum, si armis decerneretur. Nihil summus uir oratione authoritate ue mouit. Iratus se ex concilio rapuit, in Franciamq́ uenit. Catenzanũ, quia ita cautum fuit, in fidẽ redijt. Sicilia in ditione Iacobi mansit. Eo rerũ motu in præsens sedato, alius exortus: quando Regib. orbẽ terrarũ spe affinitateq́ complexis, necesse est magnis nouisq́ semper excipi motibus. Tunc curæ in Hungariam uersæ. Carolus Claudus ex Maria Stephani Regis Hungarorum filia cohortem filiorum tulit: Carolum cognomine Martellum, Ludouicum, Robertum, Philippum, Raimũdum, Ioannẽm, Petrum: hos, & filias quinque. earum duæ in Franciam, duę in Tarraconenses enubent: una Ferrariensi iuncta. Mortuo Stephano socero Rege, nec diu superstite eius filio Ladislao, Martellus se Hungariæ Regem iure materno dictitabat, quòd nemo cognatione propior spei illius Regni reliquus foret. contendebat æquum esse, se auo materno, se auunculo succedere: se legibus, se iure, se institutis gentis ad illud solium insidendum uocitari. Cæterũ is solo apud suos nomine fuit Rex: nec faciliores ęquiores ue res illi Hũgaræ, quàm patri Siculę extitere. Ex Clemẽtia Rodulphi Cęsaris filia procreauit Carolorobertũ: qui magno nego-

tio ad

tio ad Regnum Hungariæ tandem peruenit: ac simplici augustio-req; nomine ab ea gente Carolus nuncupabitur. Impigrum eius Regni æmulum habuit Andream Venetum. Vt que paulo altius res repetatur: Andreas secundus Rex Hungariæ, ex uxore Gertru de Sueua genuerat Belam, Colomanum, Andream, & quasdam præterea filias, in quibus diuam Elisabetham. Vxore defuncta, cùm in Syriam iussu Pontificis Maximi contendisset, nec magnis rebus gestis inde rediret: delatus (ut Hungari tradunt) in Italiam ac forma filiæ Marchionis Estensis captus, eam uxorem in patriam duxit: aliquantoque post moriens grauidam reliquit. Vidua concilio procerum gentis coacto, se uterum ferre testata, fideq; facta, statuit à priuigno Bela qui maximus stirpi patri in regnum successerat, procul abire, ac in Italiam ad patrem Marchionem reuerti: ubi filium peperit, Stephanum que nuncupauit. Is ubi adoleuit, regijs spiritibus paternis que, priuatam uitam grauatus, auum que maternum dominatu deturbare conatus indicio facto se in Hispaniam ad sororis, ex patre uirum Iacobum superiorem Tarraconensium Regem contulit. In Italiam cùm rediisset, ob nobilitatem generis creatus Rauennæ Prætor, non diu ibi ius dixit. Venetias concessit, nobilissimi que ac locupletissimi Veneti Mauroceni filiam uxorem duxit: quo ex matrimonio natus Andreas Venetus, ubi adoleuit, uiuo adhuc Ladislao Martelli auunculo in Hungariam iuit: eoque aliquanto post mortuo, Rex salutatus est. Carolus (ut quem pro Claudo nonnulli cunctatorem uocant) Martelli pater, segnius egit, fretus causa sua, quòd uxor eius, cuius iure regnum filio petebat, soboles fuisset Andreæ secundi regis per Belam eius filium stirpis maximum, quòd eadem fratrem, quòd patrem, Reges habuisset: Venetus neque patre Rege procreatus, & ex Estensi, posterioreq; toro progenies foret. Bello ad nos omnibus Regnis ardentibus, res Asiaticæ, quæ & ab eius ætatis Ducibus Regibusq; alia gerentibus intentatæ, & à nobis scribendo intermissæ fuere, repetendæ sunt. Anno eius sæculi altero & octogesimo, Armenij armis Saracenorum uexati, cùm à nobis frustra opem petiuissent, cū bella domestica in Scythia tandem conticuissent, ab Imperatore Scytha auxilia quæsiuere: impetrauereq; triginta millia Tartarorum equitum: ijsq; freti cum Saracenis Ægyptiorumq; Rege dimicauere, magna spe debellari posse euertiq; Sultanorum imperium. In Syria ad urbem Gamalam, quam Helpis Ægyptius imperator obsidebat, signa collata sunt: acerriméque præliabantur Armenij fidentes equitibus Scytharum: nec dubia uidebatur uictoria. Scytharum Dux nomine Mangodamerus, cùm trepidare Saracenos, ac in fugam inclinari, dissipariq; cerneret, equo pernix desilit. Qua re conspecta, reliqui Scythæ & ipsi in pedes se excepere, instituto gentis, ut Ducem

eques milesq; intuens, eius exemplo rem gerat. Tunc collectis animis hostes, redintegratisq; uiribus in pugnam redeunt. Armeniosq; à sociali equitatu, cui uni fidebant, desertos fundunt, fugant, Gamalam expugnant, cædem faciunt. Reuersis domum Scythis, eorum Imperator securi ductores ordinum percussit: qui eorum ductu meruerant, eos omni deinceps uita, ignominiæ causa, habitu cultuq; muliebri agitare iussit. Tribus post annis, Ægyptij Marmem urbem Phœnicum, defendentibus hospitalarijs, obsederũt, oppugnaruntq;. Armis, apertaq; ui capere non poterant: Cuniculis suffodêre tam uastis specubus, ut tota urbs pensilis esset, ruituraq; mox uideretur. Cuius rei ignari clausi muris se tutabantur. Hostis ultrò exciuit: ac fide data oppidanorum aliquem prodire, & rem ad suos deferre iussit. Cognito certo periculo, urbem dediderunt, pacti ut emigrarent. Anno eiusdem sæculi undenonagesimo Tripolin ijdem Barbari obsedere. non eadem humanitate in uictos usi, urbe, telis, tormentis, machinis, cuniculis expugnata: atrocissima crudelitatis, feritatis, auaritiæ, libidinis, contemptus Numinis exempla excogitari ab ulla barbaria possunt, ediderunt: pauci nauibus, quæ in portu stabant, exceptis effugerunt. In mœnia etiam furor sæuijt. muros dejciunt: fundamenta conuellunt; dissipant: fossas, & quos foderunt cuniculis sinus explent, adæquant, ne uestigium urbis extet. tantum paruam arcem emuniuerunt, quam præsidio tenerent, ne nostri restituere ruinas conarentur. Nostri nihil in Syria Phœniceue præter Ptolemiadẽ habebãt, urbem frequentissimã & conuentu mercatorũ, & ea re, quòd quæ urbes pactione Saracenis deditionẽ fecerãt, earũ incolæ in illam se cõtulerãt; simul sacræ militiæ Magistri ibi præsidia collocârãt: inducias q; post captã Tripolin, cũ Ægyptio in quinq; annos fecerat: quarum tamen fides sancta illi non fuit, quòd diceret à nostris inopia abductis excursiones in finitimarũ ciuitatũ agros fieri, prædãque hominũ ac pecorum tãquam ex hostico abigi. Nicolaus Pontifex Maximus mille quingentos equites cataphractos stipendijs suis eò miserat. Inerant & multarum è nostris gentium procerumque milites publicè missi in spem stipendiorum, quæ tamen non pendebantur: ut rapto uiuere, inopia cogerentur. Nec unum erat consilium. Trium quoque ordinum Magistri discordes inter se, eius urbium imperium ad se singuli trahebant. Patriarcha sanctæ ciuitatis primas partes etiam profani dominatus ditionisq; sibi arrogabat urbis citò perituræ, & foris ab hoste, & intra mœnia dissensionibus eorum laboratis, qui ut tutarentur, adesse se dicerent. Carolus idem & Siciliæ & Hierosolymorum Rex à Pontifice Maximo dictus coronatusq;, à quo etiam ius exigendarum à ditionis suę sacerdotibus in sex annos decimarũ impetrârat: Ptolemaidem ut sacro Regno contributam, sui esse iuris defendebat. Cyprius

Rex

Rex cùm satis magna pro facultatib. suis classe Ptolemaidem profectus, Templarijs persuasit, ut ei sacri Regni diadema redderent, quod ipsius maioribus Almericoꝗ ademissent. Quam rẽ Carolus molestè tulit: & uectigalia quæ sub ipsius ditione Templarij percipiebant, prouentusꝗ agrorũ fisco suo inferri iussit. Helpis Ægyptiorum Imperator filium Melesaitin, dum nostri nihil in cõmune consulunt, ad eã urbem recipiendã anno eius sæculi nonagesimoprimo misit. Tanta erat bellatorũ multitudo, tantũ studium, ut mira celeritate ingentia opera effecerint, quib. nostros in iustam obsidionẽ compulsos terrerẽt, eruptioneꝗ prohiberent. Cuniculos initio agebant: ubi uerò hi transuersis nostrorũ cuniculis excipiebãtur, cæcas fossas ducere desiuere: machinis admotis muros quatiebant, fundamenta conuellebant, specus ingentes deprimebant, aperiebantꝗ: qua peste non parua pars mœnium magno fragore corruens, latè stragem fecit. Nec nostri segniter se tutabantur. interdiu strata, noctu reficiebant. Spes salutis ostentata interim fuit, morte Ægyptij imperatoris nũtiata: sed ea & breuis, & uana, quòd filius tanti exercitus dux, continuò Sultanus salutatus est: & milites maiorem uirtutem recenti eius imperio præstabant, quàm sene patre Sultano, eoꝗ absente, præstitissent. Benignus Magister militiæ Templi egregiè cõmunem salutem tutabatur. ubi sagitta uenenata ictus interijt, animi Latinis cecidere. Patriarcha, Cyprius que Rex, & quod magis salutis quàm decoris cura tangebat, noctu naues conscendêre. Cùm procul ab hoste abessent, ac Cypro appropinquarent, exorta sæua tempestate propè omnes fluctibus obruti. Ita qui ferrum euitârant, ignaua morte periere. In urbe duodecim millia remanserant: obsessi, oppugnati, saucij, fessi malis præsentibus, perculsi futurorum metu, deserti à suis, uicti, expugnati, capti, cæsi ad unum omnes sunt. Nec in mortales modò atrox Barbari uictoris ira sæuijt: sed ut ad Tripolin factum fuerat, publica priuataꝗ ædificia, templa superûm euersa, refossa fundamenta, ne indicium ullum euersæ, ne monumentum urbis extaret: locus etiam ruinarum strage cumulisꝗ liberatus, ut nudum solum aran-
„ dum serendumꝗ restaret. Hic finis sacri belli statui potest. Nomen
„ quidem mansit: ferrum alijs bellis strictum. Anno antè quàm in
„ Oriente amitteretur Ptolemais, mortuo apud nos Reginaldo Comite Luceburgensium, controuersia inter eius filios (tres ij erant) & Ioannem Ducẽ Brabantiæ exoritur. Iuuenes iuraꝗ gentilia Comes Geldubẽsis agnatus tegebat, tota ex Germania iuuẽtutis pro procerib. excitis, Franci Ducẽ Brabantinum socium amicumꝗ, ac cuius soror Regina Franciæ (ut ostẽdimus) fuit, ex qua filij per patrẽ fratres Regis Pulchri essent, copijs iuuabant: causam ueterẽ, ac iura cognationis in Luceburgensi causa persequentem: quo nomine illius Comitatus nobilitati iunctus, se potiorem esse contende-

Finis Sacri Belli

bat,

bat, quàm uel ipse Comes Reginaldus fuisset. Propter Rhenũ signa collata prima luce sunt: in serã noctẽ præliũ tenuit, crebris congressib. receptibusq́; ut uires lassitudine hos illosq́ deficiebãt, ut redintegrabantur, modò cõsenescente, modò recalescente certamine. Nobilitate, tantùm utriusq́ aciei pugnãte, Magister equitũ Frãcorum à Brabantino stans, tãdem uictoriã tulit: mille quingẽtis omnino equitib. utrinq́ desideratis, paulo plurib. hostiũ quàm Frãcorũ. Occisi sunt tres Comitis filij, pro quib. hostes pugnabãt: captus est Geldubensis ferro dimicãs: cõprehẽsus etiã Pontifex Agrippinẽsium: Luceburgẽses in potestatẽ Brabãtini redacti. Obliuio cognationis cõmuniumq́ maiorũ pectora in prælio ceperat. Posita animorum cõtentione, in causa nõ perspicua, in iure cõtrouerso respectus Numinis, religio animi, memoria propinquitatis ualuit, peruicitq́ ut res Marte iudice dijudicata, pignore necessitudinis iungeretur. Filia Ducis Brabantini Henrico filio Hẽrici, qui filius Reginaldi Comitis, cum duo. fratrib. in acie ceciderat, nupsit doti adscripto Comitatu Luceburgensi. Geldubensis, Pontifexq́ precio redempti. Henrici nomen ingens erit, ac augustũ. Hos motus bellum Anglicum excepit. Secundum captã Ptolemaidem Legato Romano circũeunte piorum urbes, excitanteq́ ad bellum sacrum redintegrandum: delectum habere, classem parare cogereq́ Anglus cœpit. Naues Anglicæ ex ora Normaniæ prædas egerũt. Misit Pulcher Rex ad res ab Anglo repetẽdas. non reddebantur. dies ei dicta, ut qui se Comparem Franciæ, Beneficiariumq́, & Aquitaniæ Ducem professus, in uerba Franci Regis iureiurando adactus esset, causam maiestatis, uexatæq́ populatione Franciæ diceret non affuit. Arnulfus Nella Magister equitum in Aquitaniã missus, Burdegalam urbem Vasconiæ principem de Anglo cepit: & cæteræ omnes urbes arcesq́ in fidem rediere, præter paucas ualidis Anglorum pręsidijs insessas: & harũ alias Magister equitũ, alias Carolus Valesij Comes, diuersi oppugnabãt. Interea moruo Nicolao Pontifice, summa sedes duodetriginta menses uacauit. Sub quod tempus decessit Michael Palæologus Cæsar Græcus: quem ob restitutũ suis ingens nomẽ, Magnum uocitatũ inuenio, eundem quòd cõsilio Lugdunensi Græcam ecclesiam subiectam Romanæ sedi professus fuerit, Græci sacerdotes mortuum arcuere sacra sepultura. Andronicus filius successit, ad uestem inconsutilem CHRISTI, germanitatemque animorum religione seruandam pronior: sed damnata à popularibus magni alioqui patris memoria deterritus, in potestate authorithateq́ suorum fuit. Decessit et Rodulphus Latinorũ Cæsar. Germani proceres delegerũt Adulphũ Nassiæ Comitem. Is cum Anglo Rege fœdus icit, societatemq́ armorum in Francos iunxit: & Anglus iam ex professo Francorum hostis, non fœdere modò, sed & affinitate Flandriæ

driæ Comitem Vidonem, & ducem Ambarum Ericem sibi deuincire contendit. Huic filiam collocat, illius filiam in matrimonium sibi clàm petit. Sensit id agi Francus: & antequam rem palàm factam Flandrus sentiret, eum Pulcher Rex, uirginem Ioanna Regina, Lutetiam per caussam celebrandorum frequenti procerum illustriumque fœminarum cœtu ludorum communiorum'que euocarunt, elicuerunt'que. Puella cùm uirginibus aulicis apud Reginam educari colique cœpta, paulo post decessit. Pater initio diligenter asseruatus, deinde remissiore cura custodum domum elapsus, ex professo Pulchri hostis effectus est. Cùm iam Erix Ambarus Angli gener Campaniam depopulari ausus, repentina excursione uastitatem inferret, nobilitas eius regionis bellis assueta, eum trepidè redire domum coegit. Sub quod tempus alia quoque parte res gerebantur. In Aquitania Carolus Comes Rionem maritimum oppidum fiducia præsidij Anglici imperium detrectantes oppugnat. Egregiè se tutabantur: trahebaturque res, ac tempus terrebatur nullo affectu. Victoria de alijs hostibus parta, hunc hostem fregit. Magister equitum, Ponteseium obsidione clausit. Erant in Præsidio Vascones, Angli'que: sentiebant se diu tolerare uim Francorum non posse. Clandestina pactione incolumitatem Anglis concedens, illos desertis socijs abire permisit: receptóque oppido Vascones uinctos Rionem duxit, ac pro portis obsessi oppidi sublimibus furcis suspendit. Id triste spectaculum metum communem, mutuam'que diffidentiam inter hos item Vascones Anglos'que qui obsidebantur, iniecit, utrisque metuentibus ne ab alteris proderentur. Seditione orta, Franci oppidum intestinis malis agitatum capiunt: Ioannes genere Britannus, præfectus præsidij, & ab Anglis & à Vasconibus impetu facto premitur. Ipsi dum naues quæ in portu stabant, certatim conscendunt, trepidant'que, à Franco magna pars interempti. Exin Fanum Seueræ obsessum tres continuos menses: tandem fame coacti, incolumitatem'que pacti, deditionem fecere. Superuenit & tertius Dux Robertus Atrebas: quòd & Angli maiore conatu gerere Aquitanicum bellum statuebant. Edmondus frater Eduardi Regis cum noua classe ex Anglia profectus, Baionam tenuerat. Expositis copijs, cum Francis, & fortunam experirentur, aduenientibus, signa coluit. Vicit Atrebas, compulsis intra oppidum hostibus. Edmondus Baione decessit. Eduardus ad Adulphum Cæsarem septuagintaquinque millia pondo argenti misit, ut milite cõducto se Vidoni Flandro associaret, iunctis'que copijs in Franciam arma ferret. Atrebas anteuertit. Flandriam ingressus, Insulam metu recepit. Pugnatum etiam acriter collatis signis. sedecim millia hostium à Franco fusa, fugatáque, ad tria millia cæsa: capti aliquot proceres, in quibus Hilermus Iuliacensis, & Erix

Comes

Comes Bellomontanus. Rex Anglus classe oram Flandriæ maritimam tenuerat: Furnas iter habebat. Certior deinde factus, ipsum Regem Pulchrum cũ proceribus iuuẽtutis omniq; nobilitate aduentare, Gandauũ flexit, quò & Vido Comes concessit. Furnæ ac Brugę Pulchri fidei se permisere. Adueniẽs ex Italia Carolus Claudus Rex peruicit, ut induciæ inter duas nobilissimas Regias Francicam Anglicamq; in bienniũ fierent. Secũdũ duodetriginta mensium interregnũ Purpurati patres Pontificẽ Maximũ delegerãt Petrum Brutiũ, montis Muronis lòca sola secessusq; colentẽ, ac celebritatẽ fugientẽ. Vir qui lucẽ purpuramq; ignorasset: ijs qui eum gnari prudentesq; delegerãt, uisus mox est non esse personæ Pontificiæ ferendæ, corruptissimis temporib. Vir sanctus, & dignior nascente quàm consenescente Christiana pietate, facilè adductus est à Benedicto Anagnino Cardinale, ut Põtificatu abiret. Nemo tam cupidè accepit summum decus, quàm ille deposuit. Cœlestinum nomen ediderat, duodecim patres purpuratos creârat, maximam partem Francos, Carolo Regi gratificatus. Sedit menses sex. Sufficitur Anagninus. Priuatus is, Benedictus fuerat: Põtifex, Bonifacius esse uoluit. Cœlestinum eremũ repetẽtem retrahi & custodiri iussit, gnarus eius nomen sanctum esse mortalibus, motumq; aliquẽ exoriri posse. Ludouicum Pulchri Regis auum in superos memoria sacrata retulit. Conciliasse quoque uisus est pacem inter Francos Tarraconenses'que. Obiuerat Alphonsus Rex Tarraconensium: Iacobus eius frater fessus Siciliensi bello, cupidusq; Tarraconensis Regni morte fratris uacui, festa pace potiundi, authore Bonifacio fœdus icit his legibus, ut Siciliam Carolo Regi habendam relinqueret: eius filiam Adelam duceret: redderet obsides. Inuicem peruinceret Carolus Rex, ut tandem comes Valesij cederet iure quod Martinus Pontifex illi in Tarraconensium Regnum esse sanxisset. Obsides redditi. Carolus Comes non cessit spei, iuriq; suo, nisi magna re, locupleteq; præmio. Nomine dotis habuerat Comitatũ Andegauensem, nũc socer Cœnomanos etiã ei dedit, ut (quod & factum est) Iacobo restitueret ius, quo à Martino Pontifice donatus fuerat: decederetq; repetendi Tarraconẽsis Regni actione. Iacobus Tarraconẽ longo ex temporis interuallo reuertit: Rexq; ab omnibus salutatus, coronatusq;, cõgratulantib. etiam Francis. Pax ubiq; Frãcis, partim uictoria, partim fœdere uidebatur. nã & Anglus maiorẽ sororẽ Franci Regis cœlebs duxit, reddita ei festis nuptijs Aquitania: cùm idem orbis repetitus, renatum'que Siciliense bellum. Iacobo ex Sicilia ad capessendum Tarraconense Regnum profecto, Siculi uelut ex composito armis publicè correptis, mœnia, fines, oram maritimam custodiunt, ne in potestatem Francorum recidant. simul Fœdericus reliquus Iacobi frater, classe in Siciliam ex Hispania uectus, ab illis

cupidis-

cupidissimè recipitur, Rexq́ salutatur. Id fraude factum uideri poterat: nec aberat suspicio ita inter fratres conuenisse. Bonifacius Iacobum ad causam dicendam uenire iussit. Affuit ipse, materq́ue Constantia magno natu. Ille nihil à se dolo factum contendebat, fidemq́ se facturum innocentiæ, ac in fratrem cum ipsis Francis pugnaturum. Classe certatum est. Quadraginta longæ naues Francorum erant, triginta Iacobi: sexaginta Fœdericus habebat. Non procul à freto pugnatũ. Vicit Francus adiuuante in pugna Iacobo. Fusi fugatique hostes. Ludicrũ certamẽ uisum. Nauis ex qua Fœdericus pugnabat, capta: ipse scapha exceptus euasit, locũ tẽpusq́ fugæ dante (ut fertur) fratre, uictoriæ gloria ingẽti, fructu nullo. Frãcis uisum tutius, Iacobũ eiusq́ auxilia dimittere, quàm eo socio in prælijs uti. Bellum igitur illud intermissum. Anglus Frãcusq́ fœdere affinitate iuncti, in perniciem Adulphi Cæsaris incubuere: Francus, quòd ut se armis oppugnaret, pecuniam acceperat. Anglus, quòd fidem nõ seruasset, ac multò multoq́ minores quàm cõuenisset copias Flandrico bello misisset: nec se cũ illo ad Brugas, antequã in potestatẽ Francorũ ueniret, ex composito iunxisse. Ad hoc proceres Germani sordiũ & perfidiæ eum damnârũt, quòd & à Rege in Regem auro corruptus fidem nõ coluisset: iureq́ imperij ei abrogato, Albertũ Austriæ Ducẽ Rodulphi Cæsaris filium Cæsarẽ delegũt. Is cũ Franco Angloq́ fœdus fecit: ab illisq́ & auro et milite adiutus, in acie Adulphũ interemit: affinitate etiã cũ Francis iunctus. Minorẽ sororẽ Regis Pulchri Fœdericus uxorẽ duxit, noui Augusti filius. Anno salutis millesimo undetrecensimo Carolus Valesij Comes, Flãdria cũ exercitu repetita, quicquid superiore bello reliqui fuerat quod non caperetur, tũc partim ui, partim metu recepit. Vido & ab Anglis & à Germanis desertus, cũ tutãdi se suaq́ nulla spes ei ostenderetur, cũ duob. filijs Roberto ac Hilermo se Carolo permisit. Lutetiã missi, appositis custodib. asseruandi. Tota Flãdria Frãcis parebat. Pulcher Rex Regio comitatu celebritateq́ eò se cõtulit. Exceptus est magnificentissimè, apparatissimeq́. Venerabundi omnis generis, cuiusq́ ordinis mortales cũ liberis occurrũt: mœnib. admisere, faustis ominibus, lætis acclamationũ uocib. plausibusq́, ac effusissimis studijs, immodico gaudio patefactis templis, hymnosq́ concinentibus, campano tinnitu, ornatu uiarũ arearumq́, ludis festis, matronis uirginibusq́ cũ amplissima ueste mundoq́ prospectantibus, speciosissimis magnificisq́ rebus expositis. Nec domesticis modò publicè priuatimq́ studijs, hilaritate, festiuitate, sumptu, cultu, ostẽtatione certabant inter se Flandri, ut recẽti deditione Regi Francisq́ uoluntatem suam, animum, fidem, obseruantiam'que illustri testificatione probarent: sed ad rumores famamque longè latéque peruulgatum noui insolitíque apparatus, excita finitimarum ac paulo remotiorum gentium iuuentus, suum quæq́ in morem exculta confluxit. In primis ex Anglia Germaniaq́ permulti proceres honoris gratia aduenere. Omnis ex propinquo nobilitas

prǣstò affuit: militarium equestriumq́; certaminū simulacra cōmissa, prǣmiaq́; uictorib. data: nihil honoris officijue excogitari potuit, qd' tunc fuerit prætermissum. Nunquā Flandria amātior obseruantiorque Francici nominis uisa. Sed effusam sæpe lætitiā tristes & aduersæ res excipiunt. Nunc nihil amātius, mox nihil infensius. Lutetiā reuertit Rex. In Flandria Regius præfectus ipse nobilis locuplesq́; nobilitatē Flandricā locupletioresq́; colebat, minore humillimę plebis cura. Immunib splendidissimis quibusq́;, plebs grauitatē tributorū conquerebatur. Cōtrouersia quoq́; extorta est inter diuites tenuioresq́; opificēs, artificesq́;: ac humillimus quisq́; mercedes ac pretia laborū, operarum, ministeriorū aliquanto liberaliora constitui sibi ab optimatib. suis postulabant. Nec hoc impetratū. Id tam dolenter latum, ut simul in primores suorū Francosq́; uim pararent. Brugis audaciæ initiū ortum. Ea in urbe plebis homines Petrū quēdam humillima statura senē, qui textrinulariā faceret, altero oculo captū, è carcere, quò ob liberiorē, & in causa plebis non infacundam, ut in illius gētis quæstusq́; homine, linguā, eū Regius præfectus coniecerat, rapiunt, eoq́; duce, ac Bridano lanio audacia & uirib. corporis insigni, cędem Francorū & suorū procerū facere conantur. Vbi uerò se illi ferro egregiè defendebant, ueriti ne pœnas audaciæ darēt, magna pars secessionē faciunt. Damum & Ardiburgum & Malā oppida uicina inuadunt, ibique cædem Regiorum nobilitatisque faciunt. Qui Francorum Brugis præsidebant, tam repentino tantoque tumultu exorto, auxilium ab Rege petunt. Ea prouincia cum mille quingētis equitibus demandata est Iacobo Comiti Fani Pauli. Proficiscebatur, credebatur'que supplicium de sontibus sumpturus. Plebs quæ Brugis remanserat, & ipsa capiti suo extrema metuens, coniurationem clàm cum extorre fecit. Noctis silentio, quæ diem aduentus Iacobi excepit, cum Franci per hospitia diuisi quietem caperent, qui secesserant ducibus Petro ac Bridano, à consiliorum conatus'que socijs intra mœnia recepti, truci clamore sublato, cuncta terribili tumultu formidinéque implent: simul quem quisque plebeius Francum hospitio acceperat, quiescentem circumsistit, necat'que. Nobilitas uerò ipsa quoscunque Regiorum possunt, excitatos incolumes præstant: sternere frenareq́; equos exclusi tēpore non poterant. Viæ quoq́; continuò à plebe transmissis cācellatisq́; trabibus interseptæ. Iacobus prætor fide uirtutéque hospitis nobilis uiri cum paucis integer illæsusq́; effugit: reliqui occisi. Ita plebem suam recenti cruore madentem furentemq́; nobilitas sibi quoq́; timebat, horrebatq́;: sed cæde Francorum satiata, nihil præterea in quenquam durius statuit: & illi, ne strictis semel ensib. dulcedineq́; sanguinis captis animis, in se sęuiretur, nihil eis petentibus denegarunt. Nobilitas popularis esse cœpit. Philippus etiam Vidonis Comitis filius, quum munere Caroli Regis in Apulia magnis opib. magnoq́; oppidorum dominatu pollens potensq́; esset, ea omnia Carolo Regi reddidit: ut

ac omni

ab omni eius munere beneficioq; liber, patriæ quam posset opē ferret, ac in Francos pugnaret. Magno in motu res erant. Pulcher Rex ad octoginta millia bellatorū coegerat, suomet ipsius ductu imperioque illud gesturus bellum. Excidiū Flādriæ minabatur. Anglus Flādros texit. Eduardus enim ita Frāci Regis amicus erat, ut tamē Flandros euersos nollet. Proinde simulatione charitatis misericordiæq;, uxori, O' mea, inquit, fratris tui incauti capiti pestem propinquā metuo: à quo enim minimè suspicetur, domesticis insidijs hosti miser proditur. Credula anxiaq; de fratre muliere, hoc celeriter Pulchro enuntiatur. Ita Rex nemine nominatim à sororis nuntijs insimulato, omniū æquè fide uiliore suspectaq;, cū iam in Aduaticos peruenisset, causatus hyemē appropinquare, ac beneficio temporis anni, cū uirtute nō possent, se hostes tutaturos: re infecta, ipse domū cum longè maxima exercitus parte redijt: præsidijs, ut quisq; postulabat locus, relictis, ne hostes excursiones impunè in Regiæ ditionis fines facerent, prædasq; abigerent. Anno salutis millesimo trecentesimo Carolus frater Regis, idem Valesij, Andium, Cœnomanorū Comes, à superiore matrimonio cœlebs, uxorē duxit Balduini iunioris Grecorum Augusti ex Philippo filio neptem Catharinā: ac Romā ad indictam à Bonifacio Secularem, lustralisq; iam anni celebritatem (Iubileum uocant) cum peruenisset, contendebat: ut soceri iure Augustus diceretur: pollicitabaturq; Francos in Asiam arma relaturos. Gaudebat Bonifacius se pontifice sacrosanctū bellum iterari: promittereq; ob id uisus est Carolo imperij nomē, insigniaq;: iussitq; ei quā maximas posset copias, ad id bellū è Frācia exciret. Anno igitur qui sacrū insecutus est, Carolus Comes omnē ditionis suæ nobilitatē in Italiā euocauit: quę cùm in Hetruriā peruenisset, eū & Bōifacius Diui Petri patrimonio præfecit, et Hetrurię factiones in se uerterūt. Vt apud antiquos Venetę Prasinæq; factiones ludicris certaminib. circēsibusq; celebrantur, ita tūc parū malorū uidebatur in Gibellinorum Guelforumq; partibus nominibusq;, nisi rursus hi bifariam diuisi, ac in contraria studia abeuntes, intestinis odijs armisq; inter se contendissent. Alij enim eorum Albi, alij nigri uocabantur. Ægræ affectæq; res erant, tamen non tam deploratæ, quin essent aliquot optimates qui cōmuni saluti consultum uellent. A' Bonifacio optimates Florētini per oratores petiuere, ut ad se Purpuratū legatum pacis inter eos domesticæ cōponendæ causa mitteret. Missus est Cardinalis Hostiēsis, qui sanctitate nominis iras sedaret. Opus erat et Regię nobilitatis uiro, qui maiestate permoueret: ne dimicantib. qui domi erant, inter se, occasio exulibus redeundi domū daretur. Francus cæteris bellis assuetus, ciuilium contentionum ignarus, à Florentinis hoc statu rerum apparatissimè magnificeq; exceptus, quatuor menses apud eos egit. Ex Hetruria in Calabros duxit, q; Fœdericus Tarraconēsis Philippū Claudi Regis filium classe in Siciliam incautè eūtem interceperat, Calabrosq; receperat. Adueniente Carolo Comite, po-

te, potestatemque pugnæ faciente, fortunã prælij experiri noluit. Franco recuperatis Calabris in Siciliam traiecturo, leges acceperit: reddidit Philippum: fidem iureiurando dedit, se deinceps Italia continentitemperaturũ. Pignus affinitatis accessit. Nupsit ei Leonora Claudi Regis filia, dictis his legibus, ut Pontifex Maximus Claudus'que Rex eum iuuarent in Sardiniæ Regno acquirendo, quo ipso aut alio quoquam parto Sicilia Francis cederet: eã interea dotis profectitiæ nomine obtineret. Hæ conditiones tandem uanæ euasere, nec binæ nuptiæ quidquam profecere. Carolo Comite in Frãciã à fratre Rege bello Flandrico reuocato, Claudus Rex Nucerinos Saracenos adhuc superstitioni Mahumeticæ deditos, optabat pios effici. Quòd Conradini bello desciuissent, duplex illis uectigal quàm quantũ pij ijdemque ueteres ciues Nucerini penderent (mixti enim incolebant) imposuerat: ac deinceps seruorum propè numero habuerat: tamen industria frugalitatèque ad maiores diuitias peruenerãt, quàm cum gratia authoritateque apud Manfredum Regem Fœdericumque Cæsarem ualuissent. Tunc iussi CHRISTVM agnoscere, aliquot lauationẽ sacrã petiuere: cæteri cõtentione animi peruicaces, ne seruilibus quidẽ cruciatib. cogi potuere, ut utrinque saluti suæ cõsulerent. Pace illa Italiæ parte in præsens cõposita, aliquot Emporitanæ aliarumque promiscuè gentiũ naues bello uiuere assuetę, Rogeriũ Templariũ sibi pręficiunt. Ex Apulia aduersam orã transmisere: Salonasque expugnarunt, ac diripuere. Mare infestum, littoraque faciebant: undique prædas agebant. Pirati cũ bellum erat: ac ne illud quidem, ut (quod facere nobiles latrones solent) duci suo parerent. Rogerium occiderũt: nec eum tantùm, sed, cũ nec iustum nec iniustum pati possent imperium, alios atque alios creabant occidebantque duces. Et, quod mirũ sit, sublata imperandi parendique disciplina, duodecim tamen annis hoc bellum tenuit: cùm uiginti omnino triremes, & aliquot minora nauigia ipsi haberent: sed consociantibus se illis etiam exulibus Græcis. In terram Atticam igitur delati, Athenarum Ducem Brenę nobilitatis uirũ occiderunt, urbem'que ceperunt: & in Peloponesum retrò acti, eam occupârunt, occisis'que Francis proceribus, qui ea magna ex parte potiebantur, illorum domos, uxores, opesque sibi uendicarunt: locumque sibi eum domicilio delegere: in mores finitimorum paulatim abituri, prædonũ tandem deposituri. In Asia Tartarorũ opes rursus ingentes erant. Cassanus Scytha Persas deuicerat, eosque in ditionem redegerat. Armenij Regis filiam in matrimonio habebat, religione que noster erat. Pulso Ægyptiorũ imperatore, Syriæ iura dabat. Cũ defectione Persarũ reuocaret, oratores ad Francũ Regẽ, Bonifaciũque Pontificem Maxi. misit, cum Latinis proceribus fœdus facturus, ut communi animo consilioque sacrum Regnum recuperaretur, & à Barbaræ religionis ui tegeretur. Bonifacius rursus amplum magnificum'que sibi existimabat, se Pontifice recipi, quæ superioribus Pontificibus amissa fuissent. In Franciam literas ad Pulchrum Regem

Regem de bello sacro redintegrãdo dedit (ut ferunt) imperiosas,ac nisi continuò pareretur,minarũ & fulminis plenas. Quod satis constat,Bonifacius Apameam prouinciæ Narbonensis eodem quo aliæ in Asia urbes nomine,sed tũc contributum diœcesi Tolosatiũ oppidum,ciuitatẽ esse iussit:suumq; illi Pontificẽ,ac sedem dedit:ut domi haberent à quo sacra iura peterent. Annales Francici tradunt Episcopum Apamensem solitum fando malè sentire de Rege Pulchro, eũque uerbis allatrare:Regem ad se illum euocasse,tradidisseq; uelut in custodiam Archiepiscopo Narbonẽsi,ut de eo sc consulto statueret. Bonifacium id indignè tulisse: misisseq; ad Pulchrum Regẽ Archidiaconũ Narbonensium(is ciuis Romanus erat)qui Põtificẽ Apamẽsem dimitti iuberet. Edicto etiã proposito iussi sunt à Bonifacio Pontifices Patresq; Franci ad concilium certam in diem in urbem Romã cõuenire. Vetuit Pulcher è Francia discedi. Maiore accensus ira Pontifex,Philippum Regem Francorũ nominatim execratur:quòd diceret eum in Episcopum manus iniecisse, ac bona sedium uacantiũ fisco suo inferre,iusq; sacrarum uestiturarũ sibi arrogare. Addebat,id quod omnib. permirũ fuit,Regẽ Franciæ nõ sacro modò Pontificioque iure Pontificẽ Romanũ ut animorũ parentẽ oportere obseruare,sed ciuili iurisdictione,profanaq; re,ac causa & dominatu,Principem,authoremq; agnoscere. Simul scribebat se Franciæ proceres soluere fidelitatis iureiurando,quo se Pulchro deuinxissent,ac ei ius Regni abrogare. Harũ rerum frequenti procerum Patrumq; Frãcorum cœtu enũtiandarũ munus Archidiacono mandârat Pontifex: diplomaq;,ut id sacrum monumentũ foret dederat. Pulcher Apamensem dimisit. Diploma prius quàm coactis ad id Lutetiam Patribus recitaretur,raptum Atrebas igni dedit,facessere Archidiacono procul iusso. Ipsi Bonifacio domi periculum conflatũ. Cùm Columnis procerib. bellum gessit:siue(ut nonnulli ferũt)quòd superbia execrabiliq; odio partium,eos Gibellinorũ duces euertere conaretũ ipse Guelforum studiosus:siue iniuria indignitateq; lacessitus, quòd Columnæ splendore nobilitatis ac opib. etiam Pontifici formidolosis freti, Bonifacij Anagniam, unde ortus erat, se conferentis,impedimenta, ingentemq; uim auri diripuissent,urbesq; iuris sacræ ecclesiæ, in quibus Præneste,Nepeteq;,occupassent. Petro Iacoboq; Columnis Cardinalibus ius pilei rubri decreto Pontifex abrogauit. Quo nihilo secius illi uti perseuerabant: solicitabantq; omnes Reges Ducesq; ut à Bonifacio desciscerẽt: q; malis artib. Pontificatũ à sancto uiro Cœlestino extorsisse eũ dicerent. Præterea impiæ hæresis, cædisq; incusabant: Tandem Pontificẽ eum esse inficias ibant. Tunc multo maiore odio in uniuersam eam nobilitatem exarsit:nihil ad eorum excidium non moliebatur: illorum secessionem impietatis arguebat: ac ueluti schismatis authores damnauit. Cæteri Columnæ quibuscunque potuerat latebris sese abdidere: Stephanus in Francia tectus cultusque fuit. Promisso quoque Pulchrum Bonifacio sexaginta millia

aureorum (sed dissimulatur) quæ numerata non sint, constat. Hilermus Tornacensium Pontifex author est Bonifacium ius dedisse Regi Pulchro ad belli necessitates pecuniæ etiam à sacerdotibus cogendæ; idem'que ius eundem mox abrogasse, sacerdotum querimonijs permotum. Existimatio igitur cuique libera sit, unde conceptum odium. Interea Flandri cùm exploratum haberent in se bellum à Franco parari, Atrebatique Flandriam prouinciam à Pulchro datam: ne aduersus nobilissimum uirum magnorum Ducum nomine carerent. Vidonis Comitis sui apud Francos captiui filios duos, Philippum ex Italia regressum, Vidonemque Sauarensium principem, simul & Hilermum nepotem ex filia Vallisrheni Comitem, Duces belli deligunt: quòd eos dolore domestico in Francũ incitatos non dubitarent. Hi temporibus obsecundantes, Plebicolæ facti, Petrũ in cohortẽ amicorum recipere non recipere non erubuere, eumque Balteo donare. Lanij nomen obscurius fuit: adeò linguæ quàm corporis uires nobiliores extitere. Omnes præterea in futurũ bona spe implẽtur. Nunquã Flandrica plebs optimatib. Comitibusque suis dicto audientior, nunquam illi in plebem indulgentiores fuere: inter se æmulatione fidei uirtutisque certant. Contrà, maiore animo iraque quàm consilio armatur Atrebas, uelut in ignobilem & millies deuictam gentem inuictos Francos pugnaturo ducens. Ad Curtracum dimicatum est. Hostes castris locum delegerant suapte natura tutiorem, ac egregiè muniuerant. Conspecto hoste, impatiens moræ Atrebas, copias explicat, aciẽ instruit. Vbi nihil à Flãdris mouetur, subire ad eorũ castra signa iubet: ac uel ui irrũpere, uel elicere ad pugnã. Cõtrà Reginaldus Nella Magister equitũ Atrebatẽ dehortatur, ostenditque in certã perniciẽ iturum militẽ: ac ut hostis manum nõ admoueat, locũ ipsum se defensurum, & pestẽ contranitentib. allaturũ. Implacabili odio in Flãdros semel certamine animi suscepto, furebat Atrebas, ut infensus, ita & inuisus: & non multò antè Hilermi fratrem prælio captũ, atroci custodia indignitateque interemerat. Comitis Vidonis ex Hilermo filio neptem in matrimonio Reginaldus habebat. Igitur Atrebas sanum cõsilium danti Reginaldo, Proditor, inquit, non fallis: uxor tua soboles Vidonis Flandri Comitis pluris tibi quàm tota Francia, salus'que ac gloria cõmunis est. Simul cæterorum qui pugnã dissuadebant, ignauiam increpitans, latente metu hostem extrahere ad prælium, uel nõ repugnantẽ conficere iubet. Reliqui Duces Regiæ nobilitatis uiro inclemens responsum reddere nõ audebant. Reginaldus quoque grauiori probro lacessitus, nihil aliud respondit, quàm manu se uerba ignominiosa confutaturum: & quandò Atrebas perire ipse, traherque secum in excidium omnia uelit, se ante signa iturum. Nullam amẽtiam imprecari hostis Regis potuisset. Atrebas furore, Reginaldus indignitate perciti, castra hostium præaltis fossis, & ijs aqua (quando natura loci ita ferebat) repletis, aggeribus'que munita, equis etiam insidentes adorti, superstante munimentis hoste, ac alia manu subinde

subinde erumpente, simul suometipsorum tumultu insignem cladem accepere. Duodecim millia Francorum, atq; horum (ut nonnulli scribunt) equitum, cum nobilissimis ducibus periere: in quibus Reginaldus. In corpus Roberti Atrebatis etiam exanime saeuitum. Illud quoque spiritus hostium auxit, quod à Pulchro dimissus è custodia Vido senex, si suos tãto ex interuallo reuisens. & ipse moueri cõspectu suorum, & mouere charitate sui posset: ut spe ueniæ impunitatisq; in fidem Regis posito furore redirent. Iuit solo iureiurando reditus, nisi permoueret, fide oppignerata: rediitq; in custodiã re infecta: pauloq; pòst obiit. Pulcher Comitatum Atrebatium Othoni Burgundiæ Comiti, quòd is in matrimonio haberet Mathildẽ Comitis Roberti Flãdrico bello cæsi filiã, attribuit, reclamante adolescentulo Roberto, eiusdem Roberti ex Philippo filio ante obitum patris defuncto, nepote. Audebãt etiã Flãdri Annoni Comiti bellum inferre, quòd Hollandiam Zelandiamq; obtineret: quas regiones Comitis sui Vidonis esse contenderent. Auxilio Frãcorum facile Anno è finibus Annoniæ hostes submouit. In Zelandiam bellũ mari translatum Francus gerendum suscepit pro socio Comite contra communes hostes, edomari eos non posse arbitratus, nisi terra mariq; premerentur. Sedecim triremes è Lyguria mercede conduxit, Præfecto Regimerio Grimaldo. Is in Oceanum circunuectus, maritimam oram Flandriæ hosti infestã fecit. Tota Flandria in armis erat. Flandri non perculsi metu, impigrè res gerebant. In Atrebatium fines excurrerunt: suburbana ædificia incenderunt: urbem dum tentant, magna cæde repulsi. Ad Fanum Odemari castra moturos eos Franci qui ei oppido præsidebant, exploratũ habentes, duas se in partes diuidunt. Tria millia equitum erãt: pars extra urbem loco opportuno occultoq; sedit: reliqui oppido se cõtinebant. Vbi ferox hostis aduenit, ad certamenq; prouocabat, Curtracensem uictoriã iactans: egressi prælium committunt. In medio ardore pugnæ affuere, qui in insidiis latuerant. qui Frãci nobilissimos Reges imperatoresq; uicerant, Flãdros etiam uicere. Ad quindecim millia hostium cæsa, & alia pugna ad Ariam octingenti Brugensium interiere: ad Tornacum quingenti. Ita deleta est ignominia cladis acceptę ac pristinum belli decus recuperatum. Victi erant hostes, sed nõdum perdomiti. Tanta clade potius irritati, quàm territi, quàm fracti, nouas scribunt copias: alii alios exhortantur ne animo deficiant: excitati, refectaq; spe, summi, infimi, proceres, plebei, nobiles, ignobiles, opulenti, tenuiores, egentes, adsunt: iustitium edicunt: tabernæ clauduntur: omnes officinæ, præterquam armorũ, conquiescunt: cætera opera, studia, artes, intermittuntur, cõticescunt, cessant. Arma cupiũt, exposcunt, capiunt: hostẽ petunt. Iam Rex ipse ductu quoque suo Flãdricum bellum gesturus, cum magnis copiis aduenerat. ad Montem populeti (id loco nomen est) castra metabatur, non procul ab hoste circundato carris, munitionibus'que se continente: nec sperabat eum in aciem descensurum. Vixdum exarmarat se Rex, quum re-

pentino impetu hostes in castra Regia sublato clamore irrumpunt, tanto terrore iniecto, ut Carolus Comes se fugæ cum non parua manu mandarit. Regem in tanto periculo nec uirtus nec consilium defecit. Armis correptis, suos, ut quemq; nactus erat, à fuga trepidatione, atq; ad decus uoce exemploq; reuocat. Vbi prẹter spem hosti resistitur, ac terror resedit, recursumq; undiq; ad tabernaculum Regis, quò atrox prælium incubuerat: primum æquo Marte pugnari cœptum: deinde nobilitas, uirtusq;, ac Regia Fortuna haud ambiguè uincere, cædesq; in hostem uertere. Ad sex millia hostium cecidere. Perijt & Hilermus Comitis Vidonis nepos. Regiorum desiderati mille quingenti. Flandri leges has accepere, Insula, Orcaiæ, Aduatici, in potestate Regis essent, quoad millia aureorum ducenta filij maioris Vidonis qui è custodia Francorum dimitterentur, Regi numerarent. Pulcher Rex Lutetiæ ad Virginis statuam equestrem posuit: ut id monumẽtum Regij periculi numine uotoq; in ipso discrimine pugnẹ propulsati, foret. Robertus Comitatum stirpis maximus domum regressus, rem Flandricã suscepit, iam Comes etiam Niuernensium salutatus, q; haberet in matrimonio Iolantidẽ Odonis Niuernensium Comitis filiam, hæredemq;. Is Odo fuit filius Hugonis Burgundiæ Ducis, ac Roberti Ducis, cui nupsit Hagna diui Regis filia, frater. Iã Bonifacius Pulchrum hostem iudicarat: Franciæ sacris interdixerat: Frãcorũ Regnum, uelut solio uacuo, iuri ditioniq; imperij Augustorũq; attribuere adiudicareq; ac addicere se effatur: quodq; ad eam usq; diẽ denegarat, Albertum aliquot antè annis electum, tunc primùm Cæsarem appellat: eo maiore illius gratia, quòd fama erat Carolum Comitem, ut antè palàm petierat Orientis imperium, ita nũc dissimulatis consilijs spem Germanici concepisse. Cõuẽnit ut Germanus Pulchrum Regno exuere conaretur, ac Francos ad imperij uenerationẽ, legesq; ab Augustis accipiendas euocare. Extant Regiæ maiestatis Pontificisq; alternæ epistolẹ utrinq; missæ, plenæ conuitijs mutuis, ignominiosæq;, si modò ueræ, ab ipsisq; cõpositæ, & non confictæ ab alijs, quod similius uero sit. Quod constat, contractis Rex Lutetiã patribus, commemorat Bonifacij in se Franciamq; noui exempli decretum: sed eum Pontificem Max. non esse, eaq; de re cognoscenda sacrosanctam sedem suo Antistite tũc uiduã appellare. Ad hoc proceribus coactis, Interrogo uos, inquit, cuinam fidelitatem præstare ius fasq; sit: ac cuiusnam beneficio unusquisque uestrum oppida, dominatus, imperia, honores habeat? Vndique consentiente uoce responsum, illius unius se beneficiarios esse, proq; eius gloria, imperio, salute, mortem oppetituros, memores fidei suæ, ac Regiæ maiestatis. Anglus & ipse solicitatus in Pulchrũ, nihil tamen mouit, morbo primùm, deinde Scotico bello implicitus. Paulò pòst Pulcher Isabellã filiã eius filio item Eduardo despondit, ut Rex sanctiorem & suam, & filij in Regnũ successuri florentisq; necessitudinẽ ipse iã senior duceret. Hac temporũ perturbatione, miseriaq;, neq; terra neq; mari pax ulla erat.

ulla erat. Sara Columna iram Bonifacij iam impar fugiens, dum nihil à tanto hoste sibi tutum fidumq́ putat, in ora Italiæ maritima errans uagusq́ à piratis excipitur, ac ad remum datur: ne tam necessario quidem tempore ausus se aperire quis esset: ne generis humani hostes eũ Bonifacio dederẽt, magni proposita præmij spe. In ora Massiliẽsi quidam è nobilitate Francica colloquij commercio cũ Archipirata facto nauim inuisens, Sarã antea familiari usu in reb. Italicis notum, tunc inter remiges uultu gestuq́ fidem suam clam cæteris implorantẽ agnouit: rem tamen in præsentia dissimulauit. Mox classe permissu Præfectorum contracta Archipiratam assecutus, peruicit ut ex uinctorum remigum numero unus, quem ipse optaret, catenis solutus sibi daretur. Ita Sara liberatus, atrox Bonifacio hostis, ac malis exacerbatus, principem Bonifacij opprimendi locum sibi uendicaturus uidebatur. Audacior tamen Hilermus Longaretus Tolosas extitit. Is enim acceptis à Pulchro mandatis, ut appellationem quam ille in synodo Parisiensi nuncuparatq́, Cardinalibus, ac, si potestas fieret, ipsi Bonifacio effaretur, in Italiam se contulit: atque in agro Senẽsi substitit, causam moræ simulans, quòd fortè oblata spes esset gratiæ inter Regem Pontificemq́ reconciliandæ: ac quoniam mentionem sexaginta millium aureorum uersatam ostendimus, ingentem uim auri ad controuersias sedandas sibi mensarijs Petrucijs à rege suppeditari. Rex etiã Episcopum Altissiodorensem ad Pontificem miserat. Miserant & Episcopi Patresq́ Franci communem legationem tres sui ordinis Patres permissu Regis, qui Pontifici satisfacerent, purgarent reliquos Patres, quòd Flandrico bello retenti in Francia, in Vrbem ire iussi, dicto audientes esse non potuissent. Eam excusationem Pontifex ita accepit, ut à Rege uetiti, non prohibiti Flandrico bello uiderent. Nullum tamen suspicatus est Pontifex consilium Regis in se cruentum, hostiléue: eum tantùm appellatione subnixum, fretumq́, eiusq́ enuntiandæ munus Longareto iniunctum ratus. Seruili habitu domum regressus Sara, per factionis suæ homines ad trecentos equites Francos, qui ex bellis Siciliensibus pace facta alij alijs locis sedebant, Petruciana pecunia à Longareto subministrata conduxit, ac raptim contraxit. Affuit & Longaretus, corruptis pecunia Anagninorum nonnullis: simul cum Gibellinis eiusdem urbis re composita. Prima igitur luce Anagniam intromissi, clamorem tollunt. fit fuga Aulicorum, Purpuratorum'que Patrum. Vbi primùm Bonifacius se proditum sensit, sacris omnibus summi Pontificatus ornatus insignibus in solio sacro consedit: Saræ'que cum uociferatione irrumpenti, sed intra linguam sæuienti reticuit: Longareto propius accedenti, simul stringenti ferrum, minitanti'que se illum in uinculis Lugdunum pertracturum, ut in Frãciam è sede Petri deturbaretur: Ego, inquit, patienti animo feram " quod sancto Pontifici Syluerio usuuenit. Auus uerò tuus Albianæ " impietatis conuictus, damnatus'que, igne meritas scelerum pœnas " Deo mortalibusq́ dedit: ne mireris indebitas me impietati tuę luere,

Ferunt

Ferunt continuò ferociam omnem Longareti concidisse. Appositis tantùm Pontifici custodibus, ac ædibus direptis, discessit. Triduo pòst, custodibus dilapsis, ex propinquis oppidis auxilijs conuenientibus, Anagninis, & qui incorrupti erant, miseratione motis, & qui cum hoste senserant, pœnitentia subeunte, pro salute dignitateq; Pōtificis ab se orti, arma capientib. ad hoc ex Vrbe Roma officij causa ingenti concursu simul qui fuga dissipati fuerant, coeuntibus, profectus Romam, trigesimoquinto à ui facta die obijt, anno sæculi tertio. Paucorum dierum interregno creatur Pontifex Niolaus ciuis Taurisinus, ex obseruatione Prædicatorum, ac princeps ordinis. Benedictus dici uoluit: quo nomine uocitatus fuerat ante Pontificatum Bonifacius. Ab eo fuerat creatus Cardinalis, ab eo Legatus in Hungariam cum Carolo Martelli iam defuncti filio Claudi nepote missus, ut eum mortuo Andrea Veneto genti conciliaret, in solioq; collocaret: qua commendatione & studiosis Regis Franci, & memoriæ Bonifacij colendæ deditis Cardinalibus charus acceptusq; erat. Nouus Pōtifex Longaretum, & Saram, & qui Anagninorum cum eis senserāt, cum die dicta non adessent, absentes, sacræ maiestatis parricidijq; dānatos, execratus est. Petrum & Iacobum expertes se eius sceleris edocentes, in gratiam recepit: ex sanctione tamen Bonifacij rubro pileo uti uetuit, haud dubie Bonifacij apud eum memoria sancta, & actorum approbatione. Regem Francum per oratores purgantem se, nihilq; durius statuisse se, cogitasse ue in Bonifacium, quàm ut concilium appellaret. nec se authore uim factam, contendentem, ecclesiæ sacræ reconciliauit, Franciamq; interdicto soluit. Sanctus etiam à Francis Pontifex habitus, octauo sedis suę mense decessit. Tunc inter purpuratos patres contentio exorta: nec singulorum modò, sed & nationum studia exarsere. Gallici generis Cardinales permultum & numero & authoritate ualebant. In gratiam duorum Carolorum Regū complures creati à superiorib. Pontificibus, et Bonifacius primis suę sedis temporibus, Frācorū fuerat studiosissimus. Nunc Franci Cardinales conspirarant. Contrà Italici generis patres & sui memores erant, & uereri poterant id quod usuuenit. Alterum iam annum illud interregnum tenebat. Tandem consensere, ut Galli ederent tria nomina, modò in illis nemo numeraretur actorum Bonifacij aduersarius: Itali ex illis tribus optionem haberent. Erat Bertandus Vasco, Pontifex Burdegalensis à Bonifacio creatus: idem à Pulchro Rege animo alieno, quod Pulchri frater Carolus Valesij Comes bello Aquitanico eius propinquos domumq; uexarat. Is si à Gallis patribus nominetur, etiā ab Italis cupidissimè recipiatur, agnoscaturq; Pontifex. Sensit id agi Pulcher Rex, reconciliataq; cū Vascone amicitia sui beneficij Pontificatum fecisse dicitur, ac sibi Bertandū tanto munere uelut suo deuinxisse. Galli nomen Vasconis edidere, Itali recipere. Creatus consentientibus animis, Clemens uocitari uoluit. Purpuratos in Galliam exciuit: Lugduni Pontificatum inijt, trib. Regib. coeuntibus cele-

cum cele-

tum celebrantib. Franco, Anglo, Tarraconensi: tanto undiq; concursu studioq;, ut nonnulli proceres multitudine mortaliũ, trepidationeque ac turba oppresi obtritiq; sint: Pontifex dum se conspiciendum tota urbe circũfert, equo laberetur, tyara ex cussa, ac amissa longè maximi ex ea pretij gemma: Pulcher Rex in periculo uersaretur, ruina uetustate onereq; superstantium procumbentis. Ioannes Dux Britãnus oppressus interijt. Purpurata cohors Pontificatusq; septuaginta annos in Gallia manebit. In Italiam tunc primùm in prouinciam atq; adeò in ordinem coactam, tres Purpuratos legatos cum liberis mandatis misit: eis belli pacisq;, ac maximarum rerum ius arbitrium'que concessit. Albertum Cæsarem Ioannes filius fratris, coniuratiõe paucorum procerum facta, in traiectu Rheni fluminis ad Scafusam oppidum è nauicula in ripam egredientem, ferro exceperat, occideratque, ab eo cultus educatusq;, sed à quo Ciburgum oppidum occupatum diceret, quod morte matris legib. sibi obuenire oporteret. Proceres Germani in deligendo Cæsare contrarijs studijs scindebantur. Perdiu interregnum tenuit. Tandem Henricum Comitem Luceburgensem delegere. Continuò id Clemens comprobauit, confirmauitq;: simul nulla dubitatione mora'ue interposita, primam coronam à Pontifice Agrippinensiũ accepit: ac nequid eius amplitudini deesset, iussus est intra biennium in Italiã ꝓficisci, ac alterã & tertiam coronam à Cardinalib. quorũ ea prouincia erat, accipere. Simul quod nulli unquã Cæsari datũ est, id illi ultro oblatum. Ioannes qui patruũ Cæsarẽ occiderat, permotus parricidij pœnitentia, Clementẽ adijt ut expiaretur, ac quas iuberet Pontifex, pœnas daret. Reiecit eum Pontifex ad Henricũ, adiret illũ, cõsuleretq; quodnã piaculũ expetẽdũ uideretur: arbitrio enim Cæsaris, percussorem Cæsaris luere oportere. Iussit eũ Cæsar Eremitarum septo clausum quicquid reliquæ uitæ foret agere. In Italia Pisis diui Augustini ædi se iuuenis dicauit. Eodẽ anno decessit Carolus Claudus Rex. Carolus eius ex Martello maximo natu filio nepos, in Hungaria Regno iure auiæ initio, iura dabat. Robertus eius adolescentuli patruus in Prouinciam Phocensem, quæ fuerat paternæ ditionis, profectus, à popularibus Comes prouinciæ salutatur. Auenione (quæ urbs ei prouinciæ contribuebatur) sedebat Clemens: ab eo Rex beneficiarius'que appellatur: coronatur'que eadem quà pater auus'que dignatione. Henricus Cæsar consilium proximorum Cæsarũ uituperabat, qui per ignauiam timiditatẽq; Italiam non fuissent ingredi ausi. Id sibi unum elaborandum, ut ad priscum decus nomen Cæsarum redeat, reuiuiscat, recolatur. In Germania etiã Cæsarum parente Augustissima, multa secus ac oportuerit, facta, dissimulataq;: Ob unum Austriæ ducatum quinq; Cæsares interemptos: eos Duces deijciendos ex illarum rerum arbitrio, ut ea nobilissima regio Cæsaris tantum imperio pareat. Hoc Henrici consilium, hæc cupiditas non latuit proceres illius gentis, exortæq; sunt liberæ uoces: Verendum igitur Cæsari, si pergeret alienas opes appetere, ne sextus

Cæsarum

Cæsarum numeraretur Austriæ caussa interemptorum. Ita permotus Fœdericum Alberti filium Ducem Austriæ appellauit, in uerba sua iureiurando adactum, ac iussum apud se Italico bello militare cũ ducẽtis cataphractis equitibus. Animo, speq́, maxima quæq; concipiebat. Filio eius Ioanni quatuordecim annos nato nupsit Vẽceslai Bohemorum Regis nullis liberis superstitibus defuncti soror, eadẽ alterius Vencesiai Regis uita sancti neptis duodeuiginti annos nata. Pius Pontifex author est Henricum Cæsarem uno eodemq; tempore tres exercitus comparasse. Vnum duce Petro Pontifice Maguntino cum filio Ioanne in Bohemiam misit ad illud Regnum dotale armis recipiendum de Henrico Carinthiæ Duce, cui altera atq; adeò maior Venceslai iunioris soror nupserat. Alterũ duci iussit in Comites Vistembergenses, Imperio non parentes fiducia duûm & septuaginta oppidorum quibus ipsi imperabant, sed ui ad obsequiũ reuocati. Tertium in Italiam ipse ducturus erat, sperans uelut exule sede Romana, Imperij maiestatem sanctius omnes culturos, nec ullas leges munera' ue imposita detrectaturos. ita se magnorũ Cæsarũ priscorumq; decus assecuturum. Tantus animus, tot tamq; magna consilio, prędicatione, conatu, expectatione omniũ complexus, ita demũ conuertit in se animum Pontificis Maximi, ut is quanuis absens, rem tamen Romanam à suspiciendo nomine Pontificũ auerti, & arbitrij prorsus Cæsarũ fieri, minime patiẽdum sibi censeret: flagitiosum temporib. Pontificatuiq́ suo id futurũ, sui ad posteros memóriæ sempiternam ignominiã impositũ iri, si sacrosanctæ potestatis iura, amplitudinemq;, à maioribus tot deinceps iã sæculis per manus traditam, tutari consilio animoq; ac uirtute nesciat, nequeat, non audeat. Arcana Clementis Robertiq; consilia tunc enũtiata euulgataq; non sunt, exitus docet Henrici spiritus Pontifici Regiq; nimios tandem uisos: & inter eos conuenisse ne Italiam paterentur Germanorum prouinciam fieri. Henricus per Amadei Comitis Sabaudi fines ducebat. Cur primum è summo montis uertice Italiam uidit, dicitur passis manibus cælumq; suspiciẽs deprecatus esse Deum optimum maximũ, ne funestæ execrabilesq; factiones Italię sibi quoq; pesti exitioq; forent: simul Comitem ferunt dixisse, illas eò neque sibi, neque maioribus suis quicquam incommodi ad eam diem importasse, quod se ab eis integros seruasset: incolumem futurum Cæsarem, si maiestatem suam ab illis respiciendis auertisset. Sapiens, fidum, salutare consilium, si audiatur, si Henricus id assequi & facile posit, & in animum inducat. Sed per ingentes ancipitesq; difficultates euadendum Cæsari nimis memori priscorum Cæsarum maiestatis Pontificibus formidolosæ. In animo initio habebat purgare Italiam factionibus: qua re nihil sanctius. Miserat iam oratores ad Florentinos, ut profugos extorresq; ciues reuocarent: ea ingens uis: utq; sibi Vrbẽ petenti, Florentiamq; diuersuro, hospitij Augusti iura officiaq; pararent: ut Arretij obsidione abscederent. obsidebant enim, ut suæ urbis exules

ab aduersa factione pulsos reducerent. Hæc mandatorum ad Florentinos summa erat. Addebant oratores uerborum magnificentiam, pondusq;: adesse Henricum Cæsarem inuictum, sapientissimum, opulentissimumq;: adducere gentes exteras, longinquas, feroces, undique excitas: quarum uim sustinere nullæ acies nulla mœnia queant. Responderunt Florentini, orationem Legatorum minimè sibi constare, diciq; Henricũ Cæsarem prudentissimũ, qui exteras nationes ferro accinctas in Italiam adducat: cum summi Imperatores soliti fuerint Italos in exteros ducere: nec conuenire, iubere exules à Florẽtinis reduci, qui uetet Arretinos iniuria pulsos in patriam restitui. de recipiẽdo in urbẽ Cæsare tunc se deliberaturos, cum propius accessisset. Liberius responderunt, freti fœdere Roberti Regis, qui ex Prouincia à Clemente dimissus in Italiã prior transcendit. Henricus in subalpinas descendens gentes, omnes ferè ciuitatũ principes honoris officijq; caussa obuios habuit. Mediolanum duæ factiones, ut omnia ubiq; distrahebant, Vido Turrianus Guelforum, Matthæus Vicecomes Gibellinorum principes: sed tunc Matthæus domo exactus, inopem solicitamq; uitam agebat. Ad Astam Cæsari uenienti occurrit, quò ingens uis exulũ spe patriæ recuperandæ confluxerat. Etiam atque etiam suadent, hortantur, rogant, ut Mediolanum, quà proximum sit, contendat. Circumibant enim urbes, ac desidebat præscribendis colligendis'que pecunijs in sumptum itineris, & tot numero, militum stipẽdium. Pergitur Mediolanum. Vido alterius factionis princeps certior factus partium studio non adduci moueri'ue Cæsarem, ei obuiam procedit. Discordiæ ciuiles in præsens sedantur: exacti domo, sine cuiusquam noxa, ignominia damno'ue redeunt. Plena erant congratulatione plausu'que omnia. cum aurum coronarium indicitur. Centum millia nummûm aureorum dicuntur, magna plebis querela: multi'que in urbe frequenti tumultus exorti, ægre'que sedati. Anno eius sæculi undecimo, die festo Epiphaniæ, Mediolani in diui Ambrosij æde, ferrea corona redimitus est Cæsar. Exin proximas eius Galliæ urbes circumiuit, partim uoluntate, partim metu malo'que in deditionem recipiens. Vicarium suum ad res Mediolanẽses procurandas Matthæum creat, & alios alijs urbibus proceres eadem nominis dignatione præficit. Eius regionis rebus compositis, profectus Genuam, treis continuos menses ibi consumpsit: Legatos'que Fœderici Tarraconensis fœdus aduersus Robertum petentes benignè audiuit: Romani'que distulit, ac societatis iungendæ spem dedit. Exin classe quadraginta triremium Genuensium Pisas contendit, prosequente secundum oram maritimam equitatu, maiore'que peditatus parte, agris'que Lucensium euastatis, quòd cum Florentinis sentirent. Minus longa mora Pisis fuit, quàm Genuæ fuisset. Itum Romam. Ad Petri,

ut percupiebat, facultas tertiæ coronæ accipiendæ non fuit, quòd ea regio à Roberti Regis Vrsinorum'que factione obtinebatur. In Lateranensi templo tertiam à Purpuratis legatis coronam accepit. Continuò & aurum coronarium poposcit. Vbi tributum populo Romano indictum est, fremere omnis multitudo: & qui partes Henrici Columnarum'que secuti fuerant, tunc demum Vrsinis se dedunt. Tumultu exorto Cæsar Vrbe excedit. Regressus Pisas, dictu'que Roberto die ubi ea uenit, absentem sacri Imperij hostē iudicat, maiestatis damnat: Regni nomen, ius, insignia ei abrogat. Hoc decretum Clemens Pontifex quamprimum irritum esse sancit, quòd nec in locum quò tutū foret, diē dictā diceret: ac cognitionem caussæ, Regni'que summæ sedis uectigalis beneficiarij&, iuris Cæsaris esse pernegaret. Iam Fœdericus Tarraconensis ex Sicilia in Brutios transmiserat, Rhegyum ceperat, ingens terror omnes perculerat. Calabri, Apuli, Lucani, Picentini, Campani, ambigua fide agebant: nec populares Regi, nec Rex popularibus fidebat, credebat'ue. Henricus alia parte Roberto excidium minitans, Pisis mouet. In itinere morbo implicitus, ad Bonum Conuentum (id oppidi nomen est) substitit: ibi'que superante magnitudinem animi ui morbi, sed non sine ueneni suspicione, decessit. Germani Cæsare orbati, Italici belli consilio destitere. Florentini antequm Augustus obiret, paci domesticæ'que concordiæ cōsulentes, ne oculis capti (quod prouerbij loco iam increbuerat) uiderentur: non Germanorum (ut illi quæsierant) sed sui beneficij restitutionem exactorum fecere: ac eos exilio reuocarunt, quorum odia placabilia, nec atrox caussa foret, & quorum reditus animos ciuium iungeret, non distineret: obliuio'que iniuriarum decreta, præstita'que. Robertus quoque ad famam defuncti Henrici tanti hostis, longè maxima parte solicitudinis leuatus, bellum cum Tarraconensibus geret. Clemens præ se tulerat, acta Henrici minus sibi probata esse, ac si diuturnior ei uita contigisset', rursus Pontificatum cum Augusto nomine decertaturum. Nunc cæteris curis solutus, Pontificia munera obibat. In quinque annos ius decimarum de templorum prouentibus cogendarum Pulchro dedit. Templarij quoque tota Francia comprehensi, ac quæstione habita, obscœna flagitia, immania de se scelera nefaria'que confessi permulti eorum dicuntur: libidinem nefariam, impiam religionem, se cum Turcis, cum Saracenis fecisse, à nostris sacris desciuisse. Damnati quamplurimi, ac uiui cremati. Sunt authores non obscuri, Iacobum Burgundionem ordinis principem, cum productus ad supplicium, circunfusa ingenti multitudine, dum pyra extruitur, staret, proposita uitæ spe, ac impunitate, si quæ in custodia fassus de se suis& esset, nunc quoque confessus, ueniam publicè peteret, huiusmodi uerba fecisse: Ego nūc supremis rebus meis, cum lo-

cùm locum mendacio dari nefas sit, ex animo uereque fateor, me
» ingens in me meosque scelus consciſſe, ultimaque supplicia cum
» summo cruciatu promeritum, qui in gratiam quorum minimè de-
» cuit, dulcedineque uitæ, flagitia impia sceleraque ad tormenta e-
» mentitus sum in ordinem meum, de religione Christiana optimè
» meritum: nec mihi nunc uita opus est precaria, & nouo super ue-
» tus mendacio retenta. Exin rogo impositum, ac admoto paulatim igne primoribus pedibus ad exprimendam scelerum cōfessionem, ne tunc quidem, quum reliquo corpore depasto uitalia fœdo nidore torrerentur, ab huius orationis constantia desciuisse, aut mutatæ mentis ullam significationem præbuisse, neque ipsum, neque duos cum ipso supplicio affectos nobilissimos eius ordinis uiros: quorum alter esset Delphini Allobrogis frater. In possessionem Templariorum bonorum Regium fiscum iuisse, Rebus mouentibus à fisco retentis: quæ solo continerentur, Pontificis decreto diui Ioannis hospitalarijs reddita. Authores habeo, cum Clemens ordinem Templariorum damnasset, munusque sontes in Germania ex decreto sententiaque lata plectendi, ac lege agi iubendi, Archiepiscopo Maguntino demandasset, hunc conuocasse patres sacerdotesque prouinciæ suæ: Frequenti illorum consessu tunc Hugonem clarissimum uirum, cum uiginti ordinis sui, tecto uestibus ferro, nemine arcere auso, ingressum, clara intrepidaque uoce testatum, quid grauius in sacrum Templariorum ordinem statutum esset, se Pontificem Maximum, qui in Clementis locum sufficeretur, appellare: absterritos patres inermes imbellesque ferocia nobilissimorum militaris ordinis uirorum, iussisse illos bono animo esse: certiorem literis factum Clementem mitius respondisse, ac ius deintegro quærendi statuendique archiepiscopo decreuisse: eum illos, quod insontes se edocerent, causa cognita crimine liberasse. Hominibus absolutis, ordo tamen ipse abrogatus. Hospitalarij aucti diuitijs Templariorum, simul belli sacri nomine ingenti pondere auri undique collato, classem instruxerunt, ornaueruntque ac Rhodum, quam Turcæ iam possessionem etiam maris appetentes occuparant, de illis recepere. Clemens Viennæ in Allobrogibus coacto concilio trecentorum Pontificum, multa de eorum sententia sanctè constituit. Memoriam Petri, qui Cœlestinus in Pōtificatu fuerat, sacrauit. Dimisso concilio, cum Burdegalam se conferret, in itinere morbo correptus decessit, anno eius seculi tertiodecimo. Pulcher mortua uxore Ioanna Nauarræ Regina, Ludouicum maximum natu filium Nauarræ Regem appellauit, & Pompellonem missum coronandum curauit. alterum filium Philippum cognomine Longum mortuo Marchiæ Comiti succedere iussit: fœlixne pater filijs, an nuribus infœlix. Omnes illę probri caussam dixere. Ioanna

Philippi absoluta ea, Mathildis Atrebatis ac Othonis Burgundię Comitis filia maior erat. Margarita Ludouici, Blanda Caroli, flagitij conuictæ. Adulteri uerendis conuulsis, cute nudati, unco tracti, resti tandem suspensi, pœnas infessi nobilissimi tori graues illustres'que dedere. Ianitor conscius ceruice luit. Ludouicus ex Margarita Roberti Burgundiæ Ducis filia Ioannam filiam tulerat. Adultera uxore in custodia morbo, an (quando uariant authores) anima interclusa defuncta, Clementiam Roberti Regis Siciliæ sororem, Martelli filiam, uxorem accepit. Blanda Caroli, minor Othonis Burgundionis filia, in custodiam perpetuam coniecta, nullas præterea pœnas dedit, quòd ea uiua ducere aliam uxorem posse Carolum Mathildis illius mater diceret: ab eo enim illam è sacro lauacro susceptam, nec matrimonium iustum extitisse. Hoc confictum creditur ad salutem capitis nobilissimæ fœminæ, in gratiam'que socerorum Othonis & Mathildis. Dirempto igitur illo matrimonio, alterum contraxit Carolus authore Pontifice Maximo, uxore ducta Ioanna Eburouicis Comitis filia. Flandricum bellum redintegratum, quòd necdum pecuniam numerasset Robertus Comes, & eo nomine oppignerata oppida minus Regē quàm Comitem respicerent, fide'que erga Francos minus sancta agerent. Rex Engerrano Marinio aulicorum intimo iussit uti rei nummariæ prospiceret, exercitum conscriberet, eum in Atrebatium fines duceret. Exin ipse ad exercitum profectus, cùm motis castris Flandriæ appropinquaret, Robertus Flandrus oratores qui suppliciter agerent, misit. Eos Rex primùm auersari, audire nolle, admitti uetare, procul'que in malam suam Comitis'que rem abire iubere. Mox Engerrano deprecatore non modò admissi auditi'que sunt, sed & Comiti suo pacem impetrarunt, magna apud omnes Engerrani inuidia, quam conditio temporum adauxit. Conquerebantur omnes argentum signari haudquaquam iustæ probitatis. tertia pars experientibus decoquebatur. Creditores cum æs alienum dissoluebatur, argenteos nummos non quanti haberi iussi feriebantur, sed deducto intertrimento accepturos se dictitabant. ita nummus iactabatur, uita'que communis laborabat. Aurei scutati multo pluris solito æstimari ac permutari cœperant. Pulcher angustius adduxit, ac ad morem maiorum, diui'que Regis institutum æstimationem'que eos edicto reuocauit. Hoc exactoribus, ueterum'que uectigalium dominis mirè gratum commodum'que erat: sed ij obruebantur unde petebatur. Lutetiæ plebs repentino furore percita, in ædes Stephani Barbatuli officinæ monetæ curatoris impetum fecit. Fortè aberat, an fuga periculum uitarat, Domus direpta, expilata'que. Ac ne ipse Rex temporum expers foret, Lutetiam ex bello Flandrico regressus, clamore seditiosæ multitudinis prope fuit circunsessus. Missi ex auli-

si ex aulicis qui curæ Regi dicerent fore, ne quid detrimenti caperetur à quoquam ex pecuniaria alia'ue ulla re. Disiecta in præsentia turba, mox authores tumultus capite luerunt. Lugduni etiam tumultus exortus. Lugdunensium Pontifex erat Petrus é finitima Sebusianorum procerum nobilitate. Controuersia exorta inter eum Regios'que magistratus de Pontificia Regia'que iurisdictione. Plus æquo sibi assumere Regijs uidebatur: & ciues Lugdunenses ei aderant. Ludouicus Rex Nauarræ cum exercitu ingenti missus, eam prouinciam confecit, Hutinus cognomine dictus: qua uoce apud Francos patrio sermone uis turbationis tumultus'que significabatur. Pontifex perculsus, fidei Sabaudi Comitis, qui cum Regis filio aduenerat, se permisit. Ita sine certamine res compositæ. Pax urbi clarissimæ Pontificiq; data. Rex Pulcher decessit anno eius sæculi tertiodecimo. Ei successit in Francorum Regnum HVTINVS, qui matri successerat in Nauarræ Campaniæ'que ac Bryæ opes. Ludouico igitur Hutino Rege, nulla prior actio quàm de Engerrano suscepta est, quem populares authorem grauissimi tributi indicendi insimulabant. Sed cæteri plus mali imprecari ei quàm creare poterant: premendi hominis princeps inuentus est ex ipsa Regia Carolus Valesij Comes, nogi Regis patruus. Caussa atrocis odij, quòd dum apud Pulchrum controuersia esset inter summos Normaniæ proceres, Haricuriam, Tancredo uillanum'que: alteri Engerranus, alteri Carolus aderat. Exorta contentione, exardescentibus'que studijs mentiri Carolum Engerranus dixit. Id uerbum nobilitati grauius omni uulnere, in memoria Caroli eousque sedit, ut uiuo Pulchro fratre exequi dolorem non ausus, in rudimento Regni Ludouici Hutini ultionem petierit. Peculatus reum agere placuit. Ad Luparam ductus, interrogatus qúe de pecunia publica, Regni'que tributis exactis, respondit per bonam partem ad ipsum Carolum Valesij Comitem peruenisse. Hoc responsum magis irritauit Carolum. Traductum ad Templariorum turrim accusauit Ioannes Annalis fiducia Caroli, & Tyrocinio Regis impotentius loquens: atque ita uerba fecit: Nullæ

" hi cum Engerrano, nisi quæ & publicæ inimicitiæ sunt: nec homi-
" nem, sed scelera persequor. Consensu Franciæ cogor publicam
" salutem te Rege iudiceq; defendere ab importunissimo homine:

 qui ha-

qui hactenus ſcelerum magnitudine tectus, neque uocari in ius poterat, neque cæteros uexare deſiſtebat. Tu iuſto pióque dolori mortalium mederi initio ſtatim Regni tui facilè potes, legésque huius audacia euerſas, huius pœnis immortalitate donare. Innocentiſsimus credatur, ſi quicquam ſceleris in homines ſuperoſue reliqui fecit, quin conſciuerit, auſus ſit, perpetrarit. Rebus hominibúſque orbis terrarum conſtat: Rerum uires neruúſque, pecunia eſt. Te interrogo Engerrane, cuiuſnam pecunia arcáue recondita clauſáue cupiditati tuæ fuerit? Non interrogo quàm amplum tibi patrimonium relictum à parentibus ſit. Tu te creaſti: tu te genuiſti. Ingredere Fiſcum Rex: inopiam inuenies. Ingredere ædes iſtius gurgitis: gazam Perſicam reperies. An uerò illa uirtute parta? Quæ uirtus in monſtro portentoſóque eſſe poteſt. At fortuna tibi attulit. Fœlices erant, qui te ignorabant. Nemo enim te nouit niſi ſuo magno malo. Dices ab omnibus tibi dono data, ut eis deprecator apud Regem tui diſſimillimum adeſſes: fidémque tuam uenalem fuiſſe. Enumera data tibi munera, cauſſáſque munerum recenſe: conuincam uniuerſam uitam tuam latrocinium extitiſſe: niſi quòd non è latebris in ſingulos uim faciebas: ſed in luce, in Regia, propalam, ex profeſſo de uniuerſis prædam ſpoliáque petebas. Vis ſcire utrum Engerrano, an prædoni tibi dederint? Defuncto ſuperiore Rege optimo, ecquis te congreſſu, ſalutatione, colloquio dignum duxit? Si Engerrano, hoc eſt huic nequiſsimo corpori nemo benè uult: nimirum illa non munera, ſed præda, ui, aut, quod non procul à ui abeſt, metu, parta. Graſſare in uiſcera noſtra, ſi tanta eſt diuitiarum, támque dira cupido. Vita illa communis quæ auribus Regis moderandis conſtat, in tuto ſit. Si eam tollis, quæ digna uiuo pœna, quæ mortuo ignominia inuretur? Exemplum in quo, quàm in te, iuſtius ſancietur? An expectamus dum aliquis te ſceleratior exoriri queat, à quo pœnis exactis, uitæ lex, innocentiæ fiducia, ſceleratis terror, miſeris ſolatium conſtituatur? Illuc atrocitate perueniſti, quò nemo alius ſalua re Francica peruenire queat, expectas uiuorum iudicium, ſupremo ſuperioris Regis ſapientiſsimi iudicio condemnatus? Viuentis res unus digito temperabas: Viuens falli potuit: Teſtamentum condens, in quo plura propè mandatariorum nomina, quàm tabularum literæ erant, te ne nominauit quidem, minimè ambigua ſupremi ſilentij cauſſa. Te ſcilicet uiui uoce ſua abſoluent, tali tantóque morientis ſilentio damnatum? Sciebat, ſi diu ei ſupereſſes, ſtare regnum non poſſe. Meminerat (ut uetera obliuioni darentur) nouiſsimo Flandrico bello grauiſsimi te tributi indicendi authorem, copias in Flandrum duxiſſe: ac ne uiſis quidem hoſtibus re infecta rediſſe, cum nullo negotio obruere Flandriam potuiſſemus. Qua tempeſtate cõſtat

te ab ho-

» te ab hoste nostro literas, munera, nuntios accepisse, eiq; consi-
» lia nostra arcanas'que res enuntiasse. Non ad hostem transis, sed
» hostium partibus fungens apud nos manes. Franciam ducis, re-
» ducis, circumagis, quò libido tua fert. Quis addere aliquid huic
» sceleri queat? Nullus alius posset. Tu omnes mortales importu-
» nitate multo antè superâras. Iussus fueras Bonifacio numerare se-
» xaginta aureorum millia: quæ tibi appensa, ubínam sint, nouit
» arca tua illa sanguine nostro, hoc est fortunis nostris referta. Con
» queramur cœlum terræ mixtum, inustam'que, quæ nunquam e-
» luetur, innocenti superioris Regis memoriæ notam. Miscuit ma
» re cœlo Engerranus. Bonifacium perfidia tua nummariáque
» suppresione irritasti, efferastiq;, tu rabida ac importunissima fe-
» ra. Abs te è uulpe leo effectus in nos sæuijt. Ingens hoc scelus:
» & in huius parricidij tui cogitatione inuitus uersor. Sed ueterem
» hunc furorem dices. Accipe non adeò uetus factum. Mille pon-
» do argenti appendi tibi Rex Philippus iusserat, quæ refunderes,
» scis cur, Pontifici Clementi. Dedisse te, ore illo tuo impudenti
» dic: conuincam non data: ostendam apud te etiam nunc obsigna
» tis loculis asseruari. Ô auri argentiq; altissimum gurgitem, pro-
» fundam uoraginem, inexplebilem oceanum. Ô prodigium, ô
» portentum, ante te nunquam uisum, nunquam auditum. Tu Re-
» gem cum Pontificibus committis: Tu digladiari cogis. Seruauit-
» ne tandem fidem datam Clemẽs? Meministi quid pactus sit, quid
» debuerit: quid factum, quid non factum oportuit. Lugdunum
» Romam, & in sinum nostrum euocaramus: Sedes Põtificia apud
» nos: interq; manus nostras erat: Tu in Delphinatium ditionem,
» in Allobroges'que, exin Auenionem pellis, propius'que mare
» fugas, ut quocunque libuerit se conferat, ardeatq; cupiditate suæ
» sedis urbi Romæ restituendæ: quod facturus fuerat tot abs te indi
» gnationibus affectus, si longior ei uita contigisset. Sed quod tem-
» pus, quis locus, scelere tuo uacat? Franciam dedecorasti: Romam
» irritasti: Orbem terrarum perturbasti. Quocunq; oculos uerto, fla
» gitiorum tuorum uestigia cerno. Corpus scelestissima mente in-
» quinasti. Manus, pedesq;, quid aliud quàm teterrimi ministri fla-
» gitiorum, instrumenta feritatis sunt? Hunc locum ubi causam di-
» cis, non exhorrescis? Hi parietes te accusant, in te accusant, in te uo
» ciferantur. Sanguine tuo sanciri maiestatẽ Regiam, uindicariq; pe-
» ricula expetunt. Intra quos, quod ante te unum nunquam accidit,
» obsessus fuit Philippus rex, nõ ab hostib., nobilibúsue telis, sed à
» sentẽtia plebis, nõ suis uitijs (quid. n. illo melius?) sed tuis scelerib.
» inuisus. Luparam redibis, cuius es Pręfectus? Nam te ipse etiã arci
» bus, si superis placet, præfecisti. Eodem temporis momento quo
» Rex Philippus animam cœlo reddebat, pecuniæ ingẽtem uim, te-
» stem latrociniorũ tuorum, ex Lupara domum ferre cœpisti. In æ-

Nn 4 des

des Regias inſulæ Pariſienſis audebis ne tu, omnia auſus, pedem inferre? Ipſi lapides, quantumlibet muti, ipſa Regum ſtemmata, peculatus te arguent: ac, ſi queant, manum iniicient. Eas ædes faciendas curaſti: inque iis, nequid non auderes, ſtatuam tibi poſuiſti. Inſularum dominos, re non ſoluta, domo præcipites egiſti. Tabernas quas publicas eſſe oportuerat, quòd publica pecunia fuerant emptæ, tibi addixiſti: tuoque nomine elocas. Quod reliquum erat pecuniæ, quam' que uel publicis, uel Fiſci rationibus illatam oportuit, apud te etiam nunc eſſe, planum faciam, ſi neges. Sed neges, an fateare, quid intereſt? Vnus omnia poteſt Engerranus: ſolus dominatur. Scis iuſtiſsime Rex, uiuo patre tuo Rege optimo, hunc hominem, ſi homo dicendus eſt, tantos ſpiritus ſumpſiſſe, tantumque dominatum, ut nullus Regiis literis obediret, niſi coniuncta ab Engerrano epiſtola, quæ dicto audientes eſſe iuberet. In primis coactores Regiæ pecuniæ, menſarii' que, cùm quid cuiquam numerare à Rege iuſsi erant, ne aſſem quidem deprompſiſſent, niſi Engerrano authore. Iubebat, uetabat. Miniſtri perſonam exuerat. Fœdiſsimus homo (ut hominem mentiar) Regem aiebat: immò ſupra Reges aſcenderat. Conſtat Regem patrem tuum literas mandatáque ad Atrebatem Comitem dediſſe. Hic integerrimus ſcilicet uir, contraria mandata dedit: iuſsit' que Atrebatem aliter quàm Rex uolebat, facere, nihil periculi ab Rege fore pollicitus. Imperium Regis fruſtra uiléque fuit: Engerrani ſanctiſsimum, grauiſsimum' que. Si neges, non modò id factum probabò, ſed etiam quæſtui tibi fuiſſe. A' Cameracenſibus enim publicè mille item pondo argenti, quæ Atrebati appenſa oportuit, ipſe tibi exegiſti. Adeò nullum genus rerum hominum' ue omiſſe te arguo, quod ſcelere tuo non uiolaueris. Arguo te expilatæ pecuniæ, peculatus, latrocinii, infidelitatis, perfidiæ, maieſtatis: & quoniam ne à Pontificibus quidem abſtinuiſti, parricidii. Arguo ego? Arguit orbis terrarum. Nemo eſt cui ſua liberorúmue uita iucunda futura ſit, ſi tibi impune fuerit nefariè oportune' que uitam egiſſe, & ſit poſteris ſimilia audendi, & nouorum ſemper Engerranorum propoſitum exemplum. Te enim abſoluto, quę furia res inuadere non audebit imitatione tui, etiam ſi ſcelera æquare non poſsit? Hic unus patris tui nomen, mortalium omnium optimi, terris inuiſum fecit immanitate atrocitatis ſuæ. Reddi mortuo ſua dignitas non poteſt hac fera uiua. Nullam maiorem uirtutis ſignificationem, iuſtitiæ' que ſpecimen initio ſtatim imperii tui præbere potes, quàm principe ſontium punito, publicaque peſte ſublata, certiſsimam ſalutis ſpem bonis omnibus oſtendere. Hæc Annalis. Engerranus magno ſe animo ad Luparam defenderat, ac ueluti cū ſumma fiducia innocentiæ, propior exprobranti uirtutem beneficiáque, quàm reo. Nunc

cernens

» cernens crimina secundis auribus ab Rege accipi, se rei capitalis,
» non pecuniariæ existimationi sue reum agi: uelut certa, si nimis
» splendoris sui memor esset, cruce ante oculos obseruãte, in quàm
» demississimam potuit humilitatem se deijciens, ita exorsus est.
» Deum Optimum Maximum precor, uti quemadmodum ante te
» Regem à patris tui Regis optimi hostibus me sæpenumero diffi-
» cillimis Franciæ temporibus tutatus est: ita nunc te Rege, ab ho-
» minum errore tegat: qui me mortalium ditissimum falsò rati, non
» pecuniæ, sed capitis arcessunt. Miserrimum omnium mortali-
» um forem, si alio quàm te iudice fiderem. Eadem uerborum aspe-
» ritate inuidiam in me uulgi, à quo accusare coactum se uideri uult,
» conflauit Annalis, qua te de gradu mansuetudinis mouere cona-
» tur, Regni que tui initia sanguine meo consecrare: ac repetito Bo
» nifacião crimine, patrẽ tuum Regem etiam fato functum per simu
» lationem nominis mei deferendi, nefariè criminari. Deus auspi-
» catiora tibi primordia det, ac meliora faxit gloriæ optimi patris
» tui, quàm ut in meo capite damnetur eius memoria: ac superstite
» ministro iugulato, æterna ignominia mortuo inuratur abs te Re-
» ge exemplum posteris præbituro, quid in defunctos Reges lice-
» at, quid non liceat. Versetur, oro, ante oculos tuos, non
» circumactum modò tempus, sed omnium mortalium posteritas,
» qui causam meam præiudicium patris tui sancti an secus censendi
» existimabunt. Qualem ministrum eius intimum iudicaris, ta-
» lem illius animum fuisse te iudice censebunt. Pedes manus que
» Regum ministri sumus. Nos si accusari pateris ab ijs qui patris
» nomen deferre auribus tuis non audent, cùm alibi incusare non
» desinant: Regem patrem accusari, extendi que in omnia futura sæ
» cula ignominiam eius pateris. Ego enim nomine meo respondere
» facilè possum, si, ut facis, attentè benignéque audias, ad salutem
» innocentiæ dandam, quà ad miserorum sanguinem inuidiæ præ-
» bendum pronior. Diuitiarum fama omnibus inuidiosa est. Sum-
» mas diuitias & innocentiam Regijs ministris procuratoribus que
» aulicis esse simul posse inficiantur. Interdicatur igitur tibi liberali-
» tate, benignitate. Donas multa multis. Nullus dies beneficio
» tuo uacat. Causam lege Cincia non dico: nec quæstio hæc consti
» tuta est, utrum acceperim munera, sed utrum proditor accepe-
» rim, id demum quærendum est. Hæc perbreuis defensio est mea.
» Rex uerò pater tuus, cuius nomini parcens Annalis, re grauis ac-
» cusator est: si reuiuiscat, se facilè purget. Audires eum Rex Regem
» sic dicentem. Ecquid alieno nomine subiecto, me Annalis inse-
» ctaris? Ita'ne mortui Reges causam dicimus? & apud filium pa-
» ter accusor? Dum uiuerem, sacrosancti concilij ac orbis terrarum
» consensu Bonifaciano crimine liberatus, nũc post fata insimulor?
» Iam non Engerranum, sed me, sed memoriam mei Annalis ac-

cusat.

cusat. Nimis infensè atrociterq; insectatur, cum Pontificatum maximum me extraxisse in Franciam, urbi Romæ extorsisse criminatur. Qua in re ne sibi quidem constat: ut res ipsa, oratióque eius hoc crimen refellat, nec meam orationem desideret: cùm adeò liberum Pontificem Maximum ipse prædicet, ut in Allobroges, atque inde Auenionem, & propius mare concederet. Meliora ominetur Annalis: nec hanc mentem Deus dederit Francorum Regiæ, ut propugnare tutaríque sedem Petri solita, quicquam in eam nefariè moliri, uerè insimulari possit. Iactet fama, perstringat rumor: quod cuiusque audaciæ temeritatíque libet, fingat, spargat, edat in uulgus: uitium morbusq; temporum ille, non meus fuit. Res quo sanctiores sunt, eò sæpius sæuiusq; iactantur: cæteræ, quòd temporibus magis seruiant, tutius agunt. Nauis ecclesiæ sacra suas & ipsa, easq; sæuas tempestates habet: suos fluctus, suos æstus: agitatur, quassatur, sæpius in altum reijcitur: in portu perrarò ac breui conquiescit. Tempestas illa Bonifacianorum temporum, non ex me exorta, sed aut libidine fortunæ, aut diuino mortalibúsque ignoto consilio. Quid quòd Flandricus etiam tumultus mihi in Engerrano crimini datur? O foelicem optandumque omnibus belli exitum. Poteram euertere Flandriam: seruator eius quàm excisor uocitari malui. Ea in re uirtutis gloriam, sed multo maiorem clementiæ tuli. uici, idq; incruento milite meo, nulla hostium cæde: quos quia delere poteram, quum uita donarim, quis id scelus Engerrani dicat, quia ea laus mea est? Supplices ueniebant, aspernarer? Iratus arma ceperam: Flandriæ euertendæ impetus me subierat: uici iram meam, ubi supplicem Comitẽ nuntios supplices mittere audiui. Vbi autem uirtus in Rege elucebit magis, quàm ubi animo suo imperat? suametipsius cupiditatem cruoris hauriendi frenat, coërcet, inhibet? Quis cæteris dignè imperabit, sibi imperare nescius? Placaui primum ipse me: domui ultro spiritus meos: sed ita tamen, ut adhuc iratus uideri uellem, quò Comes submisior fieret. uideri infensus adhuc uolebam. Nec id etiã Francico nomini dedecori fuit, quòd hostis ad me deprecatores mittens, non admissus à me, sed ab uno meorum muneribus creditur tectus. Ita enim ad existimationem dignitatémque conseruandam plerunque necesse est, ut cum Reges pacato animo simus, interdum furere in aliquem credi uelimus: quémque simulanter propalàm repulerimus, eum quasi nobis inuitis recipi audiríque clandestino imperio iubeamus. Hoc est, cur cum ignoretur quod factum uoluerimus, proditi plerunque credamus. Nec ullus adeò foelix fidelísque Regum minister est, quin aliquando nobis expediat, eum officio decedere falso credi. Ab Regibus omnes omnia petere audent: & cùm nullus sit petendi pudor, liberum nobis nolunt locum denegandi. Reges salutamur, cum

serui

» serui simus modestis immodestis'que hominum uotis. Moribus
» receptum est, esse aliquod tandem frenum, quod inhibeat non
» uocem Regum, sed cupiditatem hominum. Maria montes'que
» sibi quisque ab Rege sponderi uult. Non sit fraudi capitali, esse a-
» liquem, qui salua maiestate nostra, inuidia uerò sua statuat, quid
» cuique promi possit benignitatis nostræ. Extorquebant à me
» permulti, ut & abs te fili Rex extorquebunt, literas quibus iube-
» rem aureos montes appendi. Erat mihi Engerranus non ab se mi
» hi inculcatus, sed à me delectus, ut & tibi aliquod erit necessari-
» um ad frenandam cupiditatem adiumentum. Mensarij qui illi pa
» rebant, mihi aliud iubere coacto, aliud sentienti, parebant. Nec mi
» rari poterant meis tunc audiri Regis literas, cum testis. Engerra-
» nus erat meæ uoluntatis. Bonifacio noli queri fili nihil datum: ni-
» hil illi debui. Clementi plura persolui quàm debui. Atrebatem
» Comitem non modestè tuli mihi non paruisse ea in re, quam, ut
» pleraque alia, nolens fieri uolebam. Cameracensem pecuniam
» æquius fuit meis quàm Atrebati numerari. Hæc optimus Rex, cu
» ius nomine nihil tibi tali filio charius est, probaret. Tibi uerò An-
» nalis hęc ego respondere Rege illo mortuo non possum. Eo uiuo,
» libertatem eius mea falsa infamia texissem. Ac nunc si præmis, fal-
» sa confessione regam. Multa criminaris à me contrà quàm illi pla-
» cuerit facta. Eam in arcanis rationem uiuo redderem, quam
» mortuo ne palàm reddam, eius maiestas facit. O' miserum me. Ca
» pitis causam dico. Sanguis meus animáque petitur; ne fas est ea
» quæ ad salutem meam pertinent, expromere. Aliud accusatori,
» aliud iudici dicendum est. Alia uiuis reddenda est ratio, alia mor
» tuo, si ex defunctis existat, qui unus esse iudex poterat. Arca-
» na rerum quæ cum illo sunt extincte, me tutarentur: nec uoce mea
» sed silentio opus esset apud rerum omnium gnarum. Quò me uer
» tam? O' conditionem Regiorum ministrorum infœlicem. Crimi-
» na in caput nostrorum intenta, uoce confitemur: animo aliter af-
» fecti sumus. Multum in caput meũ uidisti Annalis. ad Philippum
» Regem me non uocâras, quia cum omnia aut in ejus oculis, aut in
» ore eorum gessissem, quibus uidentibus Rex ipse uidebat: nisi fa
» cta uoluisset, non expectasset dum me arriperes: ipse se ultus esset.
» Sed uidebas, si me pressisses, te illius iussa damnare. Nunc me ab-
» solutum illius silentio, qui idem testis iudex'que unus erat, ad fi-
» lium Regem uocas. Quid agam miser, Quem appellem? Tu mi-
» tissime Rex, patere abs te ad patrem tuum æquissimum, quíque
» falli nõ possit, iudicem prouocare. Apud reliquos omnes contrà
» quàm uolens uoluerit factitasse dicar: Fatebor & id falsò. Non re-
» cuso ignominiam quæ defuncti memoriæ honori sit: dummodo
» sit incrueta. Absolutum me à patre tuo ne repete. In me Rex defun
» ctus accusatur; nec mors iudicium extinguit, sed gignit. Vulgi uo-

ces, igno-

ces, ignobilem fremitum, mussitationem'que imperitorum existi- " ma. Per se populus est corpus sine pectore. Cor uitale'que ac spiri " tus populi, Rex est. Alij perturbent populum: Rex uultu suo paca " bit. Tu Annalis me accusasti. satisfecisti uel populi uel cuiusuis al- " terius iusto an iniusto dolori. Quid enim necesse est me retractare " exulcerare'que uulnera mea? Criminis, uel falsò, confessus sum. " Vicisti, pete sanctiorem uictoriam, incruentam'que palmam. Mi- " serere solitudinis. Initia Regis lenitate imbuta uelis. Silentium " Philippi Regis, ac supremæ tabulæ nihil me incusantes, liberaue- " runt. Si pecuniæ meæ multo minores fama quenquam offendūt, " non capite, sed pecunia inquiratur. Fatetur Annalis esse apud " me integram obsignatis'que in fiscis pecuniam: Bene habet. Non " resignaui, non deprompsi. Mihi igitur non habeo, tibi habeo, " Rex mitissime. Neque hos parietes perhorresco. Vulgi tumul- " tum contempsit hoc loco pater tuus: non meum aut cuiusquam " caput illi dedit. Concitatam plebem, & seueritate & prudentia do " muit. Sunt & alia remedia tibi non ignota. Aedes Regias à me ex- " tructas ingredi cur formidem? Nullus in illis pedem ponet nisi " beneficij patris tui, & diligentiæ meæ memor. Illæ, rex Clementis- " sime, obuersentur animo tuo ad Architecti potius caput tegen- " dum, quàm ad illas sanguine eius fœdandas, & abominabiles effi " ciendas. Supplex procumbo ad mansuetissimos pedes tuos. Mi- " serere laborum, fidei, periculorum. Datam à Deo optimo maxi- " mo uitam, tu Rex clementissimè redde ex telis hostium patris tui " persæpe seruatā. Sis recreator meus. Sic primordia Regni tui fau- " sta fœliciaq; sint. Sic lætiores semper dies illucescant. Ac tam secū- " da tempora tibi det omnipotens; ut uelle palàm possis quicquid " uere uolueris: ac eousq; fœlices habeas ministros, ut ualeant effi- " cere non modò quod te uelle, sed etiam quod omnibus mortali- " bus placere sentient. Hac actione nihil constitutum. Reductus est " Engerranus, & quia fides criminum non fiebat, & quia turpe erat à pedibus noui Regis supplicem ad supplicium abstrahi. ad iudi- ces leges q; reiecta causa. Cùm trahitur ampliaturq;, dicitur depre- hensa esse Engerrani uxor, quæ Pauioto Mago præceptore simu lacrum cereum fingeret, quod leui igni admoueret, ut eo paula- tim liquescente, perinde sensim ac lenta tabe Rex deperiret. Magi uero an falsò crimine gula fracta: & Engerranus furca suspensus. Ad hoc statua quæ ad summos gradus Regiæ posita ei fuerat, a- mota. Locus uacuus, basisq; inanis uisitur. Mox illos quibus gau dio fuerat supplicium uiri, desiderium eius cepit: & insecuta mala, diuinæ ex Engerrani nece iræ attribuebantur. Carolus Comes graui morbo correptus, cum nec extingueretur, nec ulla ope hu- mana leuaretur, pœnas defuncto dare diuturno supplicio miserri mè animam trahens uidebatur. Nullum igitur erga inopes libera

litatis,

litatis, nullum in superos templáque, nullum pro Engerrano deprecationis obsecrationis'que genus omisit. Rex sacram meditabatur militiam, quòd à patre Rege moriente, de eo bello uotoq;, quo se obstrinxerat, uel post fata sua soluendo suprema mandata acceperat, ac Regia Francorum religione deuincta teneri uidebatur, quòd eo nomine Pulcher Rex decimas de sacerdotibus coëgerat, filium'que obtestari non desiuerat, ut non in Regnum tantùm, sed & in sacram causam succedere se æquum censeret. Res Christiana parente orbata erat. Mortuo Clemente sacrum Interregnum duodecimum iam mensem tenebat. Hutinus Rex discordes purpuratos patres, misso ad eos fratre Longo adduxit ut modum tandem dissensionum facerent, ac in commune consulerent. Episcopus Cadurcorum sedi Petri impositus, Ioannes alter & uicesimus dictus. Pontificatus hic erit solicitudinis, uariorumq; ac magnorum motuum plenus. Hutini Regnum breuis æui fuit. altero Regni sui anno decessit, Clementia uxore grauida relicta: unde natus Ioannes octo tantum dies uixit. Longus Hutini frater, & uentris procuratorem & infantis tutelam gessit. Mortuo pupillo Ioanne, reliqua erat Hutini soboles Ioanna ex Margarita Roberti Burgundiæ Ducis filia procreata. Huic pupillæ iure & paterno & fraterno deberi Regnum prædicabat Odo Burgundiæ Dux, eius auunculus. Cæteri Francorum proceres defendebant ius regni Franciæ uirorum tantùm, non etiam mulierum esse, Legis Salicæ uerba hæc identidem recitantes: IN TERRAM SALICAM MVLIERES NE SVCCEDANT. Terram Salicam, Regnum, Franciamq; esse interpretabantur. Salios Francorũ gẽtem fuisse Ammianus Marcellinus refert, Iuliani Augusti, qui res in Gallia gessit, comes ac suorũ tẽporũ scriptor. Cõsensu Frãciæ nobilitatis permotus Burgũdio, in eorũ authoritate, Longiq; potestate futurũ se professus, gener etiã ab eo adscitus est, ac opib. auctus. LONGVS enim rex nemine ultrà cõtratendẽte salutatus, sacratusq;, triũ filiarũ maximã illi despõdit, dote Burgũdię Comitatu: in quẽ defuncto Othone auo materno, Robertoq; auũculo, ea uirgo successerat. Filia Lõgi secũda nupsit Ludouico Roberti Flãdri Comitus ex filio nepoti, eidẽ materno iure Comiti Niuernẽsi. Tertia Viennẽsi Delphino: ita suos Principes uocitabãt Allobroges. Ioãna

Hutini filia nubet Ludouico Comiti Euburouicum, eum'que nuptijs suis faciet Nauarræ Regẽ. Agente per legatos Pontifice Maximo, Flandro Comiti pax eisdem quibus rege Philippo Pulchro conditionibus data: tantùm disertius cautum, decies centum millia nummûm aureorum Flandrus Regi Franco persolueret, intra uiginti annos, æquis in singulos pensionibus. Interea'Francorum præsidijs tenerentur Insula, Betunia, Aduatici. Nomen exin sacri belli renatum. Pontifex Longo Regi petenti ius decimæ ad sacrã militiam de sacerdotibus exigendæ, hac uerborum conceptione exceptioneq; concessit, si è re pietateq; id esse Episcopis Francis uideretur. Habito patrũ conuentu, responsum est, cũ bellum in Barbaram religionẽ sacrum utiq; moueretur, tũc patres aut sub signis Regem, nulla sacrosanctæ uacationis uenia, impigrè iustoq; comitatu secuturos, aut sacrũ æs minimè parcè collaturos. Præscriptio sacrorum armorũ aliò spectauit: Pontifex hostem iudicârat Ludouicũ Bauariæ Ducẽ. Ius Cæsarei nominis in cõtrouersia uersabatur. Duo summi uiri, Cæsares se uocitabant, Ludouicus, Fœdericusq;: hic Austriæ, ille Bauariæ, Duces: Paribus uterq; procerum suffragijs lecti. Genuenses exules ut in patriam reducerentur, opẽ à Matthæo Vicecomite principe Gibellinæ factionis, eodem Imperij, ut edocuimus, Vicario, petebant. Misit cum copijs Marcum filium, impigrum iuuenem. Is urbe obsessa recipi exules iubebat, eisq; bona reddi. Si semel exactos reciperent, non dubium erat ipsos pari sorte legeq; in exilium abituros. Fidem Pontificis Maximi implorant, orant ut supplices ab iniuria ac maleficio tutaretur. Denuntiari Põtifex Marco iussit, ut ab Ecclesiæ Romanæ supplicibus uim abstineret. Si quid æqui habere se existimaret, amoto exercitu, uerbis, sacrosancta potestate cognoscente, edoceret. eam ita supplices calamitososq; audire miserariq; solitam, ut leges tamen coli, iuraq; sua cuique sanctè seruari uelit. Non paruit dicto armatus iuuenis, arbitrij Cæsaris, nõ Pontificis Maximi rem Genuensem esse dictitans. Põtifex uelut nullodum certo Cęsare, arbitrium rerum etiam profanarum penes se sacrosanctæ potestatis iure esse prædicans, Marcum hostem impiumq; iudicat, bellumq; in Vicecomites decretum. Quod ut solum depositis cæteris curis geri posset, Pontifex componere inter Fœdericum Tarraconensem & Robertum Regem res conatus, persuasit Tarraconensi ut Rhegyum, quam urbem de Francis cepisset, quãdo ut ipsi Roberto redderet, neque anthoritate, neq; precibus, neq; ulla alia ratione adduci posset: sibi, cuius summus dominatus in Siciliæ Regnum, contributas'que illi regiones imperium'que esset, traderet. Acceptum Rhegyum ipse aliquando pòst Roberto tradidit. Qua ex re Tarraconenses fidem Pontificis fando damnant. Pontifex se causa cognita, cùm id sui iuris arbitrijq; foret, rem iusto domino

restituisse

restituisse defendebat nec fas fuisse, se, cùm sequester, cùm iudex foret, urbem de qua ambigebatur, diutius quàm fides postularet, possidere: ac in suammet ipsius rem, litem uertere: id sordium, id perfidiæ, id sceleris futurum fuisse. Robertus quindecim suorum, decem Pontificis nauium classe Genuam tenuit. Non soluebatur tamen tantæ urbis obsidio: tam ualidæ erant Vicecomitum opes, tam ferox Marci animus, tenta exulum alacritas. Abduci posse uidebantur si terror Mediolano inijceretur. Philippus Caroli Valesij Comitis filius, Roberti Regis sorore procreatus, in Italiam cum paucis turmis præcessit, reliquo exercitu segnius iter faciente. Oppida subalpina se eius potestati fideique permisere. Vlteriora petebat. Inter Nouariã & Vercellas iam consederat, expectaturus suum iustum exercitum. Galeatius Matthæi filius tutius ratus fidem quàm arma Francorum experiri, missis oratoribus se in Franci Regis authoritate de omnibus controuersijs fore professus, eum adduxit ut pacatus Italia decederet. Domum regressus, Regem Francum graui morbo implicitum offendit. Pestilentia ingens exorta: fraudeq; humana potius quàm uitio cœli, iráue Numinis credebatur id malum sæuire. Fama tenet, Iudæos, quod peruicax hominum genus, ac execrabili in nos odio furens, è Francia exegerat Pulcher Rex, ab Hutino filio mox Rege receptos: & ut pristinum exilium suum, bonáque direpta ulciscerentur, & priori similem rebus suis fortunam præmetuentes, ab Regibus præterea Satrapisque Turcarum Saracenorumque pecunia accepta, elephantiacis, qui stipe mendicanda uagi uictitarent, persuasisse ut uenena in puteos spargerent. Horum quamplurimi comprehensi, quæstione habita, de confessis supplicium sumptum. Iudæi quoque in custodiam alij alió diuisi. Qui eorum Vitriaci in carcere asseruabantur, nõ dubij spem sibi à nostris instare: quem ex numero suo uirum optimum iudicârunt, eum delegerunt ut eius manu uitæ finem facerent. Consenuerat & ætate, & uiribus: adiutorem sibi iuuenem robore præstantem depoposcit ad cędem perpetrandam. Ii duo cęteros se morti ultro offerentes, compressis faucibus necârunt. Deinde senex exorauit iuuenem, ut eius dextra caderet. Is iã unus supererat, nec habebat qui se uindicaret à ludibrijs mortéque arbitrio nostrorum obeunda. Ad tignum fenestræ editissimæ partim reuulsis, partim ita patefactis clatris, ut exitus liber foret, resti religatæ inserta ceruice, se suspendio demisit: sed graui casu laqueo prius quàm gula fracto, in subiectam fossam decidit, crusque fregit. Ad strepitum excitati custodes eum excepere. Furca interijt. Nihilo secius uis morbi iam uisceribus insidens, multos mortales absumpsit. Anno eius sæculi primo & uicesimo Rex Longus obijt, nulla ex se uirili prole. Successit eius frater

CAROLVS PVLCHER.

Carolo Pulchro Regi nihil antiquius fuit, quàm ut legum magistratumq; moderatiõe omnia regerentur. Et pestilentia, & morte regum, & uitio temporũ licentiã uires nactam nihil sibi nõ arrogare: Regiã maiestatẽ apud animos populariũ parũ iam põderis habere: id indignũ, id nõ ferẽdum. Causam enim creandorũ regum nullam fuisse, nisi ut societas humana unus alicuius capitis sapiẽtia fideq; cõiuncta conspiransq; teneretur. Si leges per se audaciã coërcere possent, illis semel incisis propositisq;, satis cautũ prospectumq; generi humano uideri potuisse. Cùm uerò nullus interdũ iuris pudor, nulla sæpe legum reuerentia mortalib. esset, summos uiros Reges institutos, qui pro illarum imperio regimineq; arma ferrent. Datum solium, datũ sceptrũ, utranq; sacram utiq; rem, ut cognoscerent, ut statuerent, ut iura redderent, iudicia exercerent: ut Numinis munere ea in re ipsi fungerentur. Vbi parũ maiestate, parum imperio ualerent, data illis signa, datos exercitus: Inter bonos sanctissimum pignus uinculumq; esse fœdus proborũ morũ, institutorumq;: sceleratos terrore maloq; frenari, aut prorsus tolli, si forte sanari, si cohiberi tandem nõ queãt: Nec regna ulla diuturna, nisi præsidio legum firmata. Humiliũ supplicia necessaria esse ubi res postulet: sed de nobilius sontibus illustres pœnas propalàm sumptas, oculos animosq; mortalium magis mouere, splendidioreq; exemplo afficere. Magnorũ uirorũ peccata uulgo proposita esse ad imitandum: & ut publico fœdere, cõmuniq; causa, idẽ cæteris, quòd illis, ius fasq; uideri. Necesse igitur & monumenta plectendorum scelerum, terroresq; in clarissimis ceruicibus statuit: ut quod uindicatum in summis sit, id in se dissimulatũ minimè iri uulgus sentiat: & qui metus malis sit, bonis saluti' que publicæ sit fiducia: quibus duabus reb. cõmunis uita cõstet. Iordanes Ioanni Põtifici Maxi. necessitudine affinitateq; iunctus, multa flagitiose sceleratéque factitârat, quæ semel precibus tanti affinis condonata fuerant. De integro furenti, non eadem uenia data. Regium apparitorem diem illi dicentem occidit. eam ob noxam iussus sui copiam in iure facere, pari atque antea spe Lutetiã summis cum deprecatorib. uenit. clausas Regis aures gratiæ offendit. restes luit. Iordanẽ hunc uitricũ Ioannis Pontificis Maximi fuisse scribũt sed Ioãnes maior septuaginta annis sedere cœpit. uitricum igitur annis

annis confectum crediderim, nec eum Iordanẽ. Ludouicus Niuernensis Comes morte Roberti Comitis, quod ipse ex maximo natu filio ante obitũ patris defuncto nepos esset, mota cũ patruo de Comitatu Flandriæ cõtrouersia, antequam ea iudicio Patrũ Parisiensium dirimeretur, aut in regis uerba iuraret, ausus Comes Flãdriæ scribere, ac iusiurãdum fidelitatis à suis exigere, euocatus Lutetiam in custodiam cõiectus, ac in Lupara arce asseruatus, cũ satis pœnarũ metu suspensus dedisse uideretur: uxoris gratiæ, quæ filia Lõgi Regis esset, cõdonatus, ac causa cognita, iure Comitatus Flãdriæ in fidem receptus, sacramẽto sanctißimo se deuinxit, et seueritatẽ & clementiã Regis expertus. In Aquitania Hugo Pensacensis non cõsulto Rege Franco arcẽ loco reb. bello gerendis idoneo ædificabat: ad iudiciũ uocatus, eã causam nõ esse Regis Frãci cognitionis iurisdictionisq́ iactabat: in solo Regis Angli aream se occupasse. Francus, cuius summũ in Aquitania imperiũ esset, præsidio arcem inchoatã occupauit. Hugo auxilio Anglorum Francos loco deturbat: quosdam etiam occidit. Iam non inter priuatæ nobilitatis uiros, sed inter Reges bellum uideri. Mittit ad Anglum Francus, ut sontes dedat, si se purgatum uelit. Almericus Angli Regis frater Lutetiam uenit, precibus se profecturum aliquid ratus. Stat sententia Franco, non dare absentibus ueniam: Pẽsacensis sisteretur apud patres Parisienses: cùm uel inficiantem, uel confitentem audisset, tunc statuturum se quatenus animaduertendum, quatenus ignoscendum. Non cognita causa statui nihil pro dignitate posse: nec ueniam nisi fassis supplicibusq́ dari solitam: ut peccato suo perituri, sciant se ignoscentis beneficio misericordiaq́ uiuere. Cùm deprecandi finem Anglus non faceret, Francus Ioannẽ Arblaum cũ eo in Aquitaniã mittit, qui causam Pensacensis in re pręsenti coramq́ cognosceret. Quo cũ peruentũ esset, cõsedissetq́ ad causam cognoscendam Ioannes: ea ita agi cœpta est, ut armis, non iure fretum Hugonem facilè perspiceret. Ita re infecta ad Regẽ rediјt. Armis uis coërcenda erat. Carolus Valesiј Comes, Regis patruus, sibi morbo liberatus uisus, eam prouinciam suscepit. In Pensacensem duxit: eũ in armis occurrentẽ, auxiliјsq́ Anglicis subnixum, fudit fugauitq́. Pensacũ expugnat, diruitq́. Arcem, ob quã bellum ortum, recuperat, firmatq́ ualidiore præsidio. Agenum ipsorum uoluntate, & Riolam metu recepit. Omnis Aquitania in fidem redit, pręter Burdegalam metu recepit, Baionaq́, ac Fanum Seuerę: & hæc ipsa in ingenti metu erant. Eduardus Rex Anglus minimè Regiј animi fuisse fertur, nec bello fœlix. Ignominiã à Scotis acceperat, quos pater eius maiores que sæpe fuderant. Curam, summamq́ omnium rerum demandârat Hugoni amicorum principi. Huius arbitrio cuncta agebantur, magno dolore popularium: quod ei uni se Rex uelut mancipârat, procerũ authoritate spre-

ta. Regina quoque Anglorum Isabella Regum Francorum & filia & soror, nihil apud uirum gratia, precibus, admonitioneúe poterat. Primùm illam indignitatem tacita tulit: deinde patientia muliebri in iram uersa, secedere à Rege uiro statuit cum paucis matronis, ac aliquot gentis proceribus, qui & ipsi angebantur, nec ferre diutius poterant Hugonis noui hominis impotentiã. Re communicata cum illis, per causam religionis, uotiq; soluendi, à uiro Rege profecta, Cantium petit, diuumq; Martyrem uenerata, in Franciam transmisit ad fratrem Regem Francum. Ab eo impetrauit, ut filium Eduardum adolescentulum egregiæ indolis, quem ut auunculum uiseret secum duxerat, in fidem reciperet. Ducemq; Aquitaniæ institueret. Summo in honore ac charitate & mater & filius habiti. Ioannes Hilermi Comitis Annoniæ, cui Caroli Valesij Comitis filia Ioanna nupserat, frater eos classe in Angliam restituit. Ex procuratione rerum deiectus, ac ad supplicium traditus Hugo. Eduardus adolescentulus uiuo patre, atq; adeò in ordinem coacto, Rex salutatus, coronatusq;, in matrimonium accepit Philippam filiam Comitis Annoniis. Carolus Comes Valesij ui morbi quæ in præsens resederat, rursus grassante, nullum religionis munus, nullas cœlestium pacis impetrandæ partes omittens, exorauit Regem Francum, ut Engerrani propinquis redderetur illius corpus furca refixum: eiq; amplè magnificeq; summaq; religionis suis ipse impensis funus fecit, iustaq; persoluit, ne morte sua illi parentaret. sic quoque continuò obijt. Carolus Rex & uirtutis & Clementiæ laudem fructum'que ad eam diem tulit: ex in aduerso rumore fuit, quod sacri in Ludouicum Bauarum belli nomine decimas de sacerdotibus Francis petenti Põtifici Maximo Ioanni, cumprimum denegasset, pactione deinde expugnatus concesisset, ut in partem ipse ueniret. Bauarum & Viceccomites Ioannes Pontifex sacrosanctæ potestatis hostes impios'que iudicârat. Vicecomites Philippo Valesio polliciti fuerant de rebus Genuensibus staturos se arbitrio Regis Franci: quod is decreuisset, id sibi sanctum ratumq; futurum. Deducto ex Subalpinis Francico exercitu, mortuo Longo Rege Franco, acrius quam antè Genuã premebant: nec obsidionem omisere, nisi aliquot prælijs naualibus terrestribusq; uicti, ac tædio diffidentiaq; fessi. Quæ uerò urbes Subalpinæ Longobardiæ que fidem Francorum Pontificisq; Maximi secutę fuerant, eas partim in potestatem Viceccomites redigebant, partim territabãt. Viri fortes, duces egregij erant, auidi imperij: & Italia domesticis dissensionibus lacera, eorũ conatui locum & cupiditati dabat. Legatum copiasq; Pontifex in eos misit. Bauarus, quòd iura Imperij à Pontificis Roberti'q; Regis cũpiditate tutari se prædicabat, quammaximis poterat uirib. illos iuuabat, tegebatq;. Carolo Pulchro rege fuere sublimia ingenia, erudiitisi-

ditissimique uiri. Seculū illud literatura floruit. Erāt ex ijs uiri uerè sancti. Erant qui, dum cæteros anteire improuidè contendunt, nec modum faciunt noscunt'ue, impij euasere. Erant de quorum moribus consilio'que anceps sit coniectura. Sanctis mala temporum dolori erant: taciti mœrebant. Ii uerò qui Fraterculi uocabantur, diuitias ecclesiasticas fando scribendo'que damnabant: purpurā, opes, dominatum, à religione aliena esse prædicabant CHRISTVM dominum Deum'que nihil in terris quod suum diceret, habuisse. Apostolos eadem qua seruatorem CHRISTVM paupertate fuisse. Non exemplum modò, sed & legem eandem successoribus datam. Ius sacerdotibus nullum esse facultatum potiendarum. Hanc sententiam Ioannes Pontifex impiam censuit, damnauit'que. Illi Pontificem impia hæresi laborare prædicabāt, qui id quod CHRISTVS dominus deus'que sanxisset, ipse impietatis insimularet. Eò cōtentionis deuenere, ut Ioannē, quòd de religione, de Numine impiè sentire eum dicerent, Pontificem esse negarent, ac uelut solio Pontificio uacuo creandum Pontificem nouum uerum'que contenderent. Occanus Theologus minor cum Augustorum iura copiosè tutaretur, in Ioannem Pontificem monumenta edidit atrocia, quæ extant: eum non criminibus modò, sed maledictis lacerans. Intemperantia lapsus scribit eum contendisse elaborasse'que ut Romanum Imperium uel sibi subijceret, uel penitus laceraret. his enim uerbis inuehitur. Eundem impiæ hæresis coarguit, uerò'ne, an eo quoque falso crimine. Bauarus uelut Pontificio Interregno, suarum esse partium prædicabat, ut sacro solio insidendo suus uerus'que Pontifex daretur. Victo acie captoq; Fœderico Imperij æmulo, in Italiam anno eius sæculi uicesimoseptimo profectus, magnificè apparatissiméque exceptus Mediolani est. In diui Ambrosij æde, subseruientibus Vicecomitibus, ab eius ciuitatis Pontifice secunda corona redimitus est. primam iam Aquisgrani susceperat, operantibus Pontificibus Maguntino & Treuiro. Tertia ei Romæ fuit imposita à Stephano Columna principe factionis Ioanni Pontifici minus æquæ. Tunc Petrum Reatinum Minorem ausus est insignibus Pontificijs excolere: Pontificem Maximum eum, ac Nicolaum Quintum salutare, adorare'que, hominem maioris quàm sanctioris literaturæ, ac ad res gerendas non ineptum. Eodem anno Carolus Pulcher Rex Francus decessit, uxore grauida relicta. Regia apud Francos sedes uacua est, nec ab ullo insessa. Ioanna Caroli Regis uentrem fert. Partus expectatur. Cuinam procuratio interea rerum credenda sit, controuersia exorta. Angli Legati Eduardum Philippi Pulchri ex filia, quæ eadem germana nouissimi Regis Franci fuisset, nepotem, procuratorem Francici Regni designari debere contendebant: uentrem præterea custodiendum. si

foetus ederetur, tutelam eiusdem Eduardi legitimam esse. Vndique reclamatum, ætatem Eduardi procuratore ipsam rectore'que indigere. Tam palam affectatam appetitam'que tutelam non modo non legitimam, sed iam suspectam fore: huiusmodi'que tutores iure summoueri. Cæterum quæ initio Regis Longi contentio exorta, & inter Francos Burgundiones'que facilè dirempta fuerat, eam ipsi repetebant, siquid uentri editoue partui contingeret, in Francicum Regnum Eduardum iure materno cognationis'que successurum. Contrà Philippus Valesij Comes Caroli filius pernegabat ius ullum foeminis in Regnum. Iure materno niti fidere'que Eduardum filium Regem, quod nullum sit. Arrogare sibi in rebus Francicis Anglicas foeminas, quod Burgundionibus qui iam Franci censeantur, quod Francicis matronis datum nunquam sit, dari'que per leges patrias, per instituta gentis non possit. Secundum Magnum Clodoueum parentem Francicæ pietatis, semel atque iterum orbem rerum Francicarum circumactum: primùm cùm ad Pipinum Caroli Magni patrem arbitria rerum translata sint: deinde cùm ad Roberti Andium Ducis, qui Odonis, alterius que Roberti pater, idem Hugonis Regis proauus fuerit, sobolem, Regium apud Francos nomen deuenerit: utriusque tempestatis inclinatione passos Francos cætera potius iura diuina humana'que dissimulari, silere'que, quàm legem Salicam abrogari. cùm essent nobilissimi fortissimi'que proceres, qui per matres, per auias in Reges Francos origines suas referrent, se Caroli Pulchri nouissimi Regis patruelem agnatione, gentilitioque iure proximum, æquius magnificentius'que esse rebus consulere, tutelam'que pupilli, si nascatur, gerere, quàm Isabellam amitam, Eduardum'ue amitinum. Contrà Anglus caussam suam etiam ipse legibus armabat: illud ex iure ciuili fando usurpabat, nihil peccasse rerum naturam, quæ foeminas gigneret: eas ad hæreditatum iura uocandas. Diuinum quoque ius testabatur, uerba'que illa ex sacris Numeris recitabat: HOMO CVM MORTVVS FVERIT ABSQVE FILIO, AD FILIAM EIVS TRANSIBIT HÆREDITAS. Quid tandem sceleris admisisset Eduardi mater, ut è Rege orta, Regum'que soror, spe Regni priuari ipsa debeat, nec ius suum filio spem'que relinquere? Iura mulierum oppugnare longa fori consuetudine didicerat Robertus Atrebas. De Comitatu Atrebatensi cum Mathilde amita litigabat. Controuersiam de Regno simillimam existimabat caussæ Comitatus cuius de iure ambigebatur. Is igitur cum altercando multa iactata utrinque essent, necdum contratendere oratores Angli desisterent, eis perpetua quoque oratione in coetu procerum ad id coacto in hunc modum respondit: Caussa uestra, oratores Regis nobilissimi, nobis'que amicissimi, & omni necessitudinis genere

» nete propinquitatéque coniunctissimi, simplex, minimé que per-
» plexa est. Omnis ea una omninò in re uersatur, quòd cùm Eduar-
» dus Rex Philippi Pulchri Regis Franci ex Isabella filia nepos sit,
» idem tres nouissimos Reges nostros auunculos habuerit, si quid
» uentri quem Ioanna fert, accidat, eum ad sceptra nostra uocandum
» contenditis, quando illo nullus sit uir cognatione propior spei Re-
» gni huius: nulla' que fœmina sanguine iunctior, quàm eius mater.
» Ego contrà defendo nihil in Regnum hoc iuris penes mulieres es-
» se: & quam spem mater Isabella uendicare sibi ipsa nequeat, eam
» nec in uita filio tradere, nec in morte relinquere posse. Dico etiam
» ut in spem rerum apud nos potiendarum mulieres nascerentur, a-
» lias his paucis annis fuisse propiores Isabella, quas priores accitas
» ad regnandum oportuisset, si id ius fasq; apud nos foret. Ad-
» do etiam tale à uobis omnibus' que factum præiudicium, ut con-
» trouersia iam nulla de hac re possit exoriri, actam' que rem agatis.
» Quæritis, ecquidnam admiserint fœminæ, cur in solium extrahen-
» dæ non sint? Ego neque eas malè, neque uiros bene meritos dico.
» Deus utro uisum est sexu mortales creat, creatos accipimus: uiro-
» rum imperia uiri patimur? fœminarum Regna non agnoscimus.
» Quòd uerò diuinum ius testamini, ne filiæ hæreditate paterna ex-
» cludantur: Dico iure item diuino sancitum, ut fœminæ sexum
» suum agnoscant, intra' que illum sese contineat: iura gentibus ne
» dicant. Quòd si diuina oracula secus interdum statuisse dicti-
» tatis: nisi pro uestra, oratores, prudentia docetis id non in re priua
» ta modò, sed & in Regno, ac in omne tempus, & apud omnes æ-
» qué gentes ratum perpetuum' que uoluisse: nihil est cur caussa no-
» stra euertatur. Quinimmo uerba oraculi illa sunt, ne commiscea
» tur possessio è tribu in tribum, ut hereditas permaneat in familijs.
» De iure uerò naturæ. gentium' ue, facilis ratio est. Quod si sequi na
» turam ducem placet, aut liberi simus, soluti' que alij aliorum impe
» rio: aut suis quisque non alienis pareat, imperet' ue. Ius uerò
» Regnorum non idem apud omnes sancitur. Apud uos fœmi-
» næ Regiæ nobilitatis ita non regnarunt, ut Regum tamen ex filia
» nepotes ac deinceps ad ius Regni auiti sceptra' que maiorum uo-
» carentur. Ita nonnunquam iure materno apud uos regnatur. An-
» gli Reges è media Francia nati sunt, enupta Regis Angli filia in
» Andegauensium Comitum familiam, cuius in nomen Christianũ
» patriam' que Franciam multa memorantur uirtutis pietatis' que
» monumenta. Hoc institutum apud uos ualeat. Nos instituta le-
» ges' que uestras sanctas apud uos esse oportere censemus. Apud
» nos alius mos, alia exemplorum uetustas. Nos ita Franci sumus,
» ut quantum ad legem Regiam pertinet, etiam Salij esse perseuere-
» mus: nec à maiorum exemplo desciuimus. Suus cuique gẽti ritus,
» suum cuique ciuitati ius augustum sanctum' que est. Vrbs Roma
libera

liberalegem Voconiam tulit, qua excludebantur à locupletibus " hæreditatibus mulieres. Eadem postea urbs Roma tunc cum uete " ribus institutis repudiatis perire cœpit, eam legem non agnouit: " nec Augusti Latini, Græcus'ue Iustinianus repetiuere: memores " fœminarum beneficio nonnulli se ad imperium peruenisse. Nos " legem Salicam ante Iustinianum Augustum sanxeramus, ne fœmi " nis Regnum mandaretur: ut gentilitiu foret Regni ius. Quod ue- " rò ius non habet Eduardi mater, qua ratione filio tradere lege Sa- " lica incolumi potest? Regnū hoc, ô Isabella, tibi filio'ue Eduardo " petis, si nulla edatur soboles Caroli Pulchri Regis, quia eius soror " es? Finge sterilem uterum, Philippum Valesium patruelem defun " cti in Regnum succedere æquum censeo. Tu soror germana, hoc " est uno gradu propior es: ut succedas, elaboras. Si fœminas mos " ac iura diuina humanaq; uocant ad Regnum? interrogo te, mor- " tuo Philippo Pulchro petiuisti'ne Regnum? Non petiuisti, nec pe " tere poteras, nec te ullius aures audissent. Iure igitur Hutinus fili- " us Philippi Pulchri, idem frater tuus germanus, ad Regnum per- " uenit. Præterea interrogo, mortuo eodem Hutino Philippi Pul- " chri filio fratre tuo, nec posthumo perennāte, iuréne an iniuria suc " cessit tuus Hutini que frater Philippus Longus, cum filiam Ioan- " nam Hutinus superstitem, quæ' que adhuc superest, reliquisset? Si " iure, ergo uiris omne ius, fœminis nullum est in Regnum nostrū. " Sin iniuria, Ioanna ergo ad Regnū uocaretur, potiorq; fuerit quæ " Hutino iusto Regi patri suo, quàm tu soror, successerit. Quòd si " Longus iniustus fuit Rex, Regnum' que non suum inuasit. dic oro " qua' nam re iustior fuit Rex Carolus Pulcher cui te gradu proxi- " mam succedere æquum prædicas? Numerosam cohortem filiarū " reliquit Longus: has'ne tu, an illæ te exclusissent paterna hæredi- " tate? Vides igitur nullum spei tuæ locum ô mulier. Adde quòd de " cretum deliberatum' que iam de re est. Secundum mortem Hutini " ac eius filij Ioannis intra octo dies & nati & defuncti, Hagna san- " ctissima ipsa fœmina, eadem diui Ludouici filia, caussam fœmina- " rum ipsa mulier egit: Ioannamq;, quam dixi, Hutini fratris tui Re- " gis filiam ad Regnum uocabat. Edocta uiros non fœminas apud " nos Regnare, fœmina fœminis adesse destitit. Accedit iudicium " tuum ô Isabella, tuum etiam ô Eduarde. Cum tu mater filium Lon " go primùm, Carolo deinde Pulchro, iureiurando fidelitatis addi " xisti, ab eo' que iure Aquitaniæ ut uestiretur orabas, uestitus' que " supplex est. quænam erat confessio uestra? Nempe eos iustos esse " Reges: nec Ioannæ ius esse eos excludendi. Non successere filię pa " tri: quo ore fratri soror? Nobis nec Eduardo adolescente tutore " opus est: nec eundem Regem: qui gentilitio stemmate agnatus " non sit, agnoscemus. Illi quidem ut propinquo amicissimoq; om- " nia secunda optamus: incremēta' que cupimus: his' que, quatenus "

sine

ſine publica communi'que iactura rerum Francicarum fieri licet, fauemus. Hac oratione habita, aſſenſu'que procerum perſpecto, Angli oratores cōtratendere deſtitere. Cùm puella utero edita eſſet, Blanchæ ei nomine impoſito,

PHILIPPVS VALESIVS Rex ſalutatur, ſacraturꝗ quanta non alius multis ſæculis celebritate, frequenti'que procerum cœtu. Poſt Rhemenſia ſacrà ad Dionyſij Pariſiorum uenit, ac ibi quoque cæremonijs ſolennibus peractis, ſacerdotio ciuitatis ſacris inſignibus uelato, necnon liberalium artiū doctoribus Muſæiꝗ ſcholaſticis ad portas opperientibus: ad hæc patribus in purpura, decurionibus cum bicolore ueſte: necnō authoribus ſummarum extra portas continentiaꝗ ac ſuburbana ædificia in equis occurrentibus: ipſe Rex cum Regiæ ſtirpis inclytarumꝗ familiarum proceribus, reliqua etiam nobilitate, & ipſa maxima ex parte torquata, & ſagulis uirgatis, auroꝗ intertextis, equisꝗ magnificentiſſimè inſtratis excultisꝗ, urbem Regiam ſub ſacra ipſe umbella intrans, excipitur lætis fauſtisꝗ ominibus, plauſuꝗ, omni ordine, omni ætate proſperum fœlicem ingreſſum apprecante: Vijs (ut tempus anni ferebat) flore multo, feſta fronde, uirente herba ſtratis: ſupernè uelis umbraculis'que honeſtantibus: aulæorum magnificentia uarietate'que, ac picturarum tabularum'que artificio exterioribus domorum parietibus ueſtitis: ſplendidiore mulierum è feneſtris ſpectantium, ſe'que ſpectandas præbentium, quàm uirorum cultu. Nulla lætitiæ ſpecies, nullum dignitatis exemplum non excogitatum, non adhibitum. Ita in inſulam ad ædem maximam deductus, ac diuam Virginem ueneratus, in Regiam ſe contulit. Aduentitia (ut aſſolet) cœna Regifico apparatu accubuere principes illuſtres'que uiri. Omnia quidem ſolenni more, inſtituto'que: ſed hunc Regem præcipua charitate obſeruantia'que proſecuti, prædicabant eum uindicem Francicæ maieſtatis: legis Salicæ aſſertorem: qua una, dignitas libertas'que Francici nominis conſtaret: ne alienigenarum imperio, ne exterorum ditione teneri poſſent Franci, cæteris gentibus Reges leges'que dare ſoliti. Veſpertino igni in areis plateis'que accenſo, nocturnis funalibus concurſantibus collucente, choreis uirginum iuuenumꝗ, ſymphonia, uoce, fidibus, ſiſtris, tibijs, urbe per-

urbe perstrepente festi dies acti. Rex filiam Caroli Pulchri Regis posthumam minori filio suo Philippo Duci Aurelianensium matrimonio iunxit. Continuò curę ad Rempublicam uersæ. Primum omnium bellum cum Flandris gessit, causa ante ipsum Regem exorta. Flandri Comites ex formula in uiginti annos præscripta debebant Franco Regi quotannis quinquagena millia aureorum. Ludouicus Comes exactores circummiserat, atq; ea prescriptione multo maius auri pondus congesserat, quàm quantū ea res postulare illis uidebatur. Conquerebantur fortunas miserorum agi, ferri'que: eamq; indignitatem si in præsentia taciti ferrent, perpetuam futuram. Petierant ut coactores redderent rationem: ederentq; quantum à quoque acceptum, quantum Regi dissolutum. Tornacum conuentum: intra mœnia mensarij cæteriq; Comitis ministri oppidum deducti urbium procuratores legatiq; in suburbium diuerterunt. Ignis seu fortuitus, seu ex preparato in suburbanis ædificijs conflatus, ea uento ut forte coortus erat, adiuuante, magna ex parte absumpsit, Flandri se dolo incendioq; petitos rati, in Comitem, Comitis'que amicos uelut conflagrationis authores domum reuersi, suos quisque populos incitauerunt. Prælio commisso Ludouico captus, nec dimissus nisi iureiurando adactus se immemorem iniuriarum futurum: nec fraudi noxæ'ue fore popularibus secessionem fecisse: armatos contrastetisse, comprehendisseue: secundum eam diem nihil eum magnarum rerum, nisi de suorum sententia, re'que ad urbium decuriones relata staturum, acturum'ue. Paruit præsenti necessitati. Vbi primùm liberum ei fuit, ad Philippum Regem confugit, nobilissimo quoque eum secuto, atque adeò ipso patruo Roberto, quo cum antea de summa rerum Comitatu'que certasset, se ei comitem uindicemqúe dante. Rex cùm iam in fine æstas esset, suadentibus permultis ut in uernum tempus bellum Flandricum, restitutionem'que Comitis differret: coacto concilio Valterum Magistrum equitum sententiam interrogauit. Ille quanquam præ se antè multis argumentis tulerat, uideri sibi rem immaturam agi; tamen frequenti principum consessu, præside'que Rege ueritus ne timiditatis argueretur: Viro, inquit, forti omne tempus anni ad res gerendas idoneum est. Nemine deinde dissentire auso, Rex exurgens, Magistrum qúe equitum amplexatus, amplissimis uerbis collaudauit. Bello igitur decreto, in æde diui Dionysij Franciæ præsidijs ab Antistite Fani flammulam Rex accepit: id'que uexillum Nilonis Norerij fidei uirtuti'que commisit. Hostes ad Casletum conuenerant, quòd ea parte à Francia pateat Flandria. Discessu nobilitatis, imperatore carebant. Duces bello gerendo plebiscito delecti Nicolaus Annecinus, & Hilermus Canutus: uiri strenui quidem & fortes, sed humili loco nati. Rex Casletum duxit. Hostes

xit. Hostes relicto quod satis uideretur ad tutandam urbem præsidio, in propinquo in edito loco castra posuere: nec elici ad certamen poterant. Vrbem oppugnare cœpit Rex. Casletani speciem galli gallinacei laneam confinxerant, subiecto carmine, tunc potiturum Casleto Repertum, cum alites lanei canerent. Philippum Reperti nomine cauillantes; quòd eum dicerent nullam in spem Regni natum, sed fortè oblatum Regnare. Propugnabant præsenti animo, acerrimé que, & præsidij uirtute, & fiducia exercitus Flandrici, qui in conspectu urbis erat, alacritatem' que addebat, præsentem pugnæ copiam non faciens, sed suum tempus opperiens. Vbi nihil procedit è sententia, Rex per bonam exercitus partem diuersos mittit ad uastitatem circà edendam: ut ea indignitate calamitateq; hostes permoti, in æquum locum campósque patentes descendant. Omnia uri, dirui, cædi, diripi, euastari uident: nihil tamen mouent: nec clamor permixtus puerorum fœminarum' que, non ulatus, non sonitus fragor' que ædificiorum ruentium, non ignis latè cuncta depopulans, non relucens flamma, non omnia pereuntia animos illos feroces indomitos' que frangunt, non flectunt, non adducunt ut puncto temporis citius quàm constituerant, locum semel captum relinquant. Vagari, circumuolitare ferro igne' que armatos hostes facilè patiuntur. Vbi nihil ab Regijs relictum in propinquo uident, in quod sæuire ira posset, redierecq; Franci in castra pleni puluere ac sudore, seq; exarmarant, tunc Flandri in omnem occasionem intenti, è superiore' que loco omnia conspicati, ac quònam loco tabernaculum Regis excitatum esset, exploratum habentes: decurrunt tam rapidè, ut prius penè in castris uersarentur, quàm quid' nam rei foret, cognosceretur. Sublato truci clamore Regium tabernaculum petunt. Fortuna Franciæ eo die Regem texit. Flammulam, & paucos præterea semiermes circum se pro tabernaculo stans habebat. Hi primùm impetum sustinuere, quoad reliqui milites arma caperent. Tanta quidem celeritate ex omni parte castrorum recursum, ac ad caput rerum Regem conuolatum, simul tanta uirtute res gesta, ut tentorijs tabernaculis' que momento disiectis, uelut libero campo pugnatum sit. Rex equo impositus, ac suos cohortatus, exemplo' que incitans, cruentam funestam' que hosti audaciam effecit. Pugnabat egregiè Nicolaus, diuq; Regios tenuit, suosq; tegebat, ubi confectus uulneribus corruit, tunc certa Regiorum uictoria, cædes in hostem uertit. Ad duodeuiginti millia cecidere. Casletum repetitum, captum, direptũ, incensum. Ludouicus Comes domum restitutus, admonente Rege ita dominaretur, ut non iterum necesse Francis foret eum domum armis reducere, de motus authoribus supplicium sumpsit. horum circiter sex millia extitere. Canutus ad Ducem Brabãtiæ refugit. ab eo Regijs

reposcentibus redditus, Lutetiam'que in uinculis ductus, ac neci deditus est. Rex Flammulã ædi Dionysij restituit: supplicationibus'que ac gratijs Numini ac sanctis Martyribus habitis, rem sacerdotum composuit. Prætores Regij conquerebantur omnem iurisdictionem ab Regijs tribunalibus ad sacra delapsam: multo plures causas profanas & inter profanos controuersias cognosci adiudicari'que ab Episcopis reliquis'que sacerdotijs, quàm à Regijs Prætoribus. Quicunque, quacunque de re sacerdotum decreto non steterit, continuò templis arceri, piorumq; communicatione mouerit: eó'que deuentum esse, ut qui soluendo non sit, ei aquâ & igni interdicatur. Sacerdotium Ducibus Episcopis ad Regem conuenit. Pro iurisdictione Regis uerba Petrus Cunerius fecit: ut quæ Dei sunt, Deo: quę Regis, Regi daretur. Bertrandus Heduorum Pontifex causam templorum iurisdictionem'que tutatus est. Reges Augustos'que fando deuocauit de cœlo, Magnum, Pium, Diuum: eorum opem implorauit: ut qui in uita armis texissent ecclesias, liberalitate cumulassent: nunc diuinitatis participes, desertas nollent. Enumerauit quot Reges Duces'que templorum hostes fœdum atrocem'que exitum habuerint: Quot pij sacerdotiorum propugnatores, & uiui, & mortui, gloria, imperio, prolis fœcunditate, diuturnitate'que domestici imperij fructum amplissimum perceperint: Qui uerò de sacerdotio uicto triumphum ac palmam petiuerint, misero exitu pœnas superis dedisse. Institutis religione'que animorum uitam communem constare. Nihil exortum exoriri'ue posse, cur quæ per tot hominum, per tot deinceps Regum ætates seruata sancte'que culta sint, nunc demum labefactentur, euertantur'ne. Regum maiestatem, iura'que templorum sanctissimis moribus Numine'que sanciri, ac utramque rem immortalitate donandam. Prima actione nihil constitutum. Cùm ampliatur, die diuo Thomæ Cantuariensi festo, cum patrum frequenti globo Bertrandus Regem adijt, admonuit'que illum illuxisse diem, quem pro libertate ecclesiæ Thomas sanguine suo consecrasset. Respondit Rex omnia sibi curæ futura. Anceps uox. Bertrandus ut certius lætius'que eliceret responsum, orauit ut qui diuinitùs uocatus fuisset ad sceptrum, ambiguo responso non dimitteret tristes ab se sacerdotes, qui quotidie rem diuinam pro eo faceret. Tunc Rex: Iura, inquit, ecclesiarum auxerim potius, quàm imminuta uelim. Gratias uniuersi egêre. Rex Catholici cognomẽ promeruit. Anglus iuuenis Rex nondum in Philippi Regis uerba iurauerat: Ambianos uenit, fidem'que suam obstrinxit nomine Aquitaniæ, quod pater maiores'que beneficium à Francis Regibus acceptum agnouissent: ac Comitatus Pontiuensis iure, quẽ eius matri Pulcher Rex pater dederat. Ambianos quatuor Reges conuenerant, Francus, Anglus, Bohemus, Balearicus. Francus in

cus insignia sacræ in barbaram religionem militiæ suscepit. Bellum in Bauarum à Pontifice Maximo decretum iam consenuerat, quòd Petrus falsus Pontifex à Bauaro in Germaniam redeunte Pisis relictus, à Bonifacio Pisano Comite comprehensus, ac Auenionem ad Pontificem Maximum ductus, in perpetuam traditus custodiam fuerat. Iohannes Pontifex decessit anno eius sæculi quarto & tricesimo. Successit Benedictus Tolosas. Francus classem ad sacrum bellum in ora prouinciæ parari iusserat, eam'que ipse cùm illuc se contulisset, conspexit, auunculi'que sui Ludouici Tolosatium Pontificis in cœlestes relati, ac diuinitatis miraculis illustris, templũ iniit. Aueniõne de ratione Barbarici belli cum Benedicto communicauit: ac nequid se absente moueri domi posset, Ioannem filium quatuordecim annos natum, Normanię Ducem creauit, rebus que præfecit: ac in eius uerba proceres iureiurando adegit: misit'que ad Anglum ut is socium sacræ militiæ præberet. Oratores Anglum belli Francici consilia agitare cognouere: nec Catholico Regi arma procul ferenda, sed domi exercenda. Eduardus ætate florebat: domesticas res composuerat: cum Scotis primum bellum gesserat: uirtus'que eius in illo enituerat. Iam Franciam respiciebat. Angebant eum à Catholico rege quædam arces in Aquitania retentæ, ac præsidijs Francicis firmatæ, nomine mulctæ patri ademptæ, quòd Pensacensem Francis oppugnantibus contrà bello tutatus fuisset: & cum in Ambianis Aquitaniæ ius restitueret Francus, eas quanquam Aquitaniæ certissimam partem, tamen reposcenti sibi non tradiderat. Erat imperij nominis'que appetentissimus, & incendit multo magis iuuenem cupiditate gloriæ opum'que flagrantem Robertus Atrebas. Is oratione legem Salicam tutatus fuerat, causam'que Valesij oppugnante oratore Anglo egerat. Quod antea fando defenderat, tunc armis alienis, quando suis non posset, uexauit. Nepos ex Philippo filio Roberti qui in pugna Curtracensi ceciderat, erat: cùm Mathilde amita (ut ostendimus) de Comitatu Atrebatensi litigauerat: causa cognita, bonorum possessio adiudicata Mathildi fuerat. Ea nupserat Othoni Comiti Burgundiæ: unde quas edocuimus, editæ duæ Francorum Reginæ, & Ioanna, & Blanda. Roberto, ne omnino priuatam uitam ageret, Comitatus Bellomontanus, multo minoris dignitatis, ac opibus tenuis, attributus. Disceptatio tamen repetita, quòd ueteres tabulæ, quas, dum causa prius ageretur, latuisse diceret, tunc adinuentæ forent: quibus causa ipsius, si ederentur, adiuuaretur. Editas in iure tabulas, conspectas'que falsas & aduersarij arguebant, & Rex pro comperto habere se dicebat; seductum'q; Robertum hortatur, ut conuellendæ rei iudicatæ conatu absisteret. Robertus, cùm etiam falsi ab Rege insimularetur, dissimulare indignationem, temperareq; linguã non potuit, quin

Pp 2 diceret,

diceret, se, quicunque tabulas confictas increpitare audiret, in eum pugnaturum, ac Marte iudice fidem facturum. Rex cum eo feroci dicto ne se quidem excipi crederet, tantum certamen animi aduersus eum suscepit, ut implacabile execrabiléque odium utrinque insecutum sit. Tradunt quæstione habita palàm factum esse, illis proximis diebus tabulas adulterinas confectas, quibus contineretur, Robertum, Roberti Atrebatium Comitis Diui Regis fratris filium, ex Mathilde Brabātini Ducis filia procreatum: quo die Blandam filiam Petri Britanni Ducis Philippus ducebant, ei, spei' que sobolis cessisse Comitatu Atrebatensi. Addunt mulierē quādam Betuniensem ex ueteribus ac ueris Roberti senis tabulis alia de re exaratis ceram integro signo transtulisse in has commentitias. Betuniensem satis constat igni traditam, sed obiecto prætere a crimine, quòd inspecta fronte mortalium, ueritis' que artibus fatidicam uatem' que se professa fuisset. Robertus in matrimonio habebat sororem Regis, ac ex ea liberos. ea affinitas iras non permulsit. Vasco Flussatium Comes, matrem suam, quæ soror Atrebatis esset, probri arguens, in custodiam tradidit. Atrebas fremens frendens' que, cum dies diceretur, adesse noluit. Quicquid suarum rerum potuit, Burdegalam sub ditionem Anglorum misit: ipse in Brabantiam ad Ducem propinquum se cōtulit. Rex eum hostem iudicauit. Ille ad Eduardum, relicta uxore Franci Regis sorore, duobus' que ex ea filijs Ioanne ac Carolo, in Angliam transmisit, fax ingens belli, minitans' que se Regnum Valesio ut dedisset, ita & amoturum. Oratores ultrò citrò' que commeabant, si certa sanciri pax posset inter Francum Anglum' que. Anglus in perniciem Scoti Regis Francorum amantissimi fœderati que incumbebat: urbem' que nobilem ac opulentam Veruicum de eo ceperat. Euerti amicum Regem, neque fidei, neque è re sua Francus ducebat. Robertus Atrebas plurimum apud Anglos poterat: ad arcana sanctiora' que consilia adhibebatur: author erat belli gerendi. Francus auxilia mari Dauidi Scotorum Regi misit. Arcem Santonum, in quam oculos coniecisse Eduardum sciebat, Carolus Comes Alenconij Franci Regis frater solo adæquauit. Hostium duces Paracolum oppidum in Santonibus de Franco cepere: & agros circà euastarunt. Flussas Armeniacus' que Francicarum partium erant, Alebretensis Anglicarum. Multæ utrinque excursiones, multa leuia prælia facta: oppida ignobilia capta: & classis Francica in oram Angliæ transmisit: incendijs' que permulta fœdauit. Ita bellum iam ex professo utrinque gerebatur. Vterque sibi & ueteres amicitias confirmabat, & nouas conciliabat. Comes Burgundiæ Ioanna filia Longi Regis (ut ostendimus) nupserat Odoni Duci Burgundiæ, ea ut Othoni auo materno successerat in Comitatum Burgundiæ, ita auiæ maternæ

Mathildi

Mathildi in Comitatum Atrebatensem. Ita Odo & suis & uxoris opibus ingens, affinitate quoque inclytus erat, quòd eius soror Regina Franciæ esset. Iohannes Cauillonensis Germanorum auxilijs fretus, & bellum inferebat, conquestus se uectigalibus Salinarum ab illo fraudari, quæ in ditione eius ex fonte uberrimè conficiuntur. Chancum duodequinquaginta dierum oppugnatione obsidione'que domitum. Vesontio in hyemem usque uim sustinuit. Authoritate Franci Regis pace facta, ab armis discessum: suum ius Cauillonensi redditum. Alia parte Hilermus Annoniæ Comes numerosæ sobolis pater, cũ iam duas filias collocasset, alteram Ludouico Bauaro, alteram Regi Anglo: tertiam filio Brabantini Ducis collocaturus erat, ea quoque affinitate amicitiam nouam Eduardo genero conciliaturus. Francus iuuenem Brabantinum ad se euocatum, sibi generum adsciuit. Ad hoc longinqua quæsita auxilia, nihil'que omissum intentatum'ue, quo iuuari Francia posset: ueteres'que amicitiæ nouis necessitudinibus cumulatæ. Iohannes Bohemiæ Rex filius Henrici Cæsaris, postquam Italia decesserat Bauarus, Longobardorum factionibus uocatus inuitatus'que illuc copias duxit. Cum'que eius spei rerum exitus non responderet, oblatam deducendi exercitus fortunam non spreuit. Delphinus Allobrogum bellum cum Sabaudis (ut inter finitimos assolet) ob finium controuersiam gerebat, bello inclytus, sed alienarum uxorũ pudicitiæ infestus. Bohemus auxilio illi socio amicoq; cum ire constituisset, filius eius Carolus (ut Pontifex Pius narrat) per quietem uisus est sibi uidere, uiri diuina specie præditi iussu, pręstanti iuuenem forma, editiorem in locum raptum, detracta'que ueste exectum: sibi'que interroganti, cur & quis'nam tam egregia indole adolescens, tam fœdè atrociter'que haberetur: responsum, Delphinum aliena cubilia attrectare solitum, meritas pœnas Numini dare. Somnium filij in præsentia elusit pater. bidui uiam progressus, certum nuncium accepit, Allobrogem in oppugnatiõe oppidi uulnere accepto decessisse. quòd minus memorabile, & fortassis uanum credi posset, nisi sub idem tempus occubuisse telo hostium & Delphinum eius gentis Annales authores essent: & in agro Parmensi, ubi nocturna quiete id obuersatum fertur, ædem Virginis, ut monumento foret, Bohemum struxisse, locupletasse'que uectigalibus, hanc'que rem testatam tabulis Bohemi Regis legisse se Pontifex tradidisset. Delphino frater successit. Francus inter gentes conciliandæ pacis author, utrosque sibi fœdere iunxit, militemq; mercede inde conduxit. Ioannes Rex cum filio Carolo in Franciam uenit, filiamq; Bonam Ioanni Franci filio maiori collocauit, genitam ex Beatrice sorore Ludouici Claromontensis Comitis. Hic Comes diui Regis ex Roberto filio nepos, cũm auo materno in Borbonij dominatũ

succeſsiſſet, authore Rege primus omnium Dux Borbonij deinceps uocitatus eſt. Flandri timeri poterant ne Anglis animos acclinarent. Clades permultas acceperant à Francis, quarum recenti adhuc memoria, ut certiorem tandem pacem à Franco Rege impetrarent, miſsis uniuerſæ gentis conſenſu Auenionem oratoribus, apud Pontificem Maximum de integro fidem ſuam ſanctiſsimo iureiurando deuinxerunt, ſe fide officio'que erga Francum Regem non deceſſuros. ubi fallerent, non abnuere ſe quo minus eis extemplò ſacrificijs interdiceretur: decies centum millium aureorum à Francis mulcta irrogaretur. id'que oppignerandæ fidei uinculum accipiētibus Francis, pium ſeruandumq́ ſanxerat Pontifex. Nec Hiſpania neglecta. Tarraconenſis cum Nauarræ Regē bellabat, agente Franco, conciliante'que, ab armis nullo dum cruore, nec iritatis ultrà armis diſceſſum. Nauarræ Rex, idem Comes Eburouicum, conſanguineus Franci, facilè uoluntati eius ceſsit. Tarraconenſis fœdus amicitiam'que ultrò à Francis oblatam non repudiauit. Ita Philippus Rex, conſeneſcentibus ſacri belli conſilijs, aduerſus Eduardum undique firmamenta rerum ſuarum quærebat, animo præſagiens quanta moles belli impendêret. Nullum enim atrocius Anglico arma Francorum exercuit: nullum diutius tenuit: nullum maiore cruore, contentione'que geſtum: nullum ſæpius repetitum: neutris fœlix lætum'ue: rei Chriſtianæ calamitoſum: pijs luctuoſum: hoſtibus religionis exoptatum. Anglus incendente Atrebate, non arcem Santonum, non ignobilia oppida amiſſa, nihil medium, nihil humile animo uerſabat: ſuum eſſe ius Francici Regni prædicabat: ſe Philippi Pulchri nepotem filia ortum, potiorem eſſe qui ad ſolium Francicum inſidendum uocetur, qui auo, qui auunculis ſuccedat: quàm Philippum Valeſium, qui à Philippi Pulchri patre oriundus, ſtirpe remotior, Regnum inuaderet: ſe & impuberem & abſentem excluſerit: ac tot retentis euerſis'ue Aquitaniæ arcibus, ne pacem quidem Ambianenſem ſanctam uelit. Se antea immatura improuida'que ætate falli circumſcribi'que potuiſſe: nunc florentem iam annis, & uſu rerum bellorúmque edoctum, perſecuturum ius ſuum. Hęc & ſponte, & Atrebate authore agitabat, prædicante, quandò iudice Philippo Valeſio in cauſa Atrebatenſis Comitatus uictus à Mathilde diſceſſerit, ſe iudicium Valeſij ſecuturum, ac matronarum matris'que Eduardi iura, ut antea oppugnârit, defenſurum: & uiri fortis, & ſummi Ducis, & indolis Regiæ, Eduardi'que eſſe, propoſita pari alea, potius de rerum ſumma, quàm de beneficiarijs oppidulis bellum capeſſere. His ſtimulis incitatus Eduardus, clariſsimos uiros in continentem Legatos miſit ad ſocios armorum amicos'que cauſſæ ſuæ comparandos. In Hollandiam appulere. Exin in Flandriam profecti,

oppida

oppida gentis circumibat, si à respiciendo Franco in sui studium auertere possent. Amplissimo uenerant comitatu, splendidissimè uictibant, epulis apparatissimè structis inuitabant, accipiebant'que, uasis argenteis expositis; magnificentia luxúsque cum comitate hilaritate'que in eis certabat: quibus artibus uulgus maximè imperiti'que permouentur, alliciuntur'que. Iacobus Arteuilla, obscuro genere ortus, apud plebem eius gentis plus poterat, quàm Comes. Anglis cupiebat, muneribus captus. nihil eius uitæ per uim obesse poterat Comes, quòd custodes corporis præsidiumꝗ circa se habebat, plebeiorum præterea oculis uigilia'que tutus. Nec id mirum, eius ordinis hominem Eduardo suffragari, cum nobilitas Philippo Regi studeret. illud insolens uidebatur, quendam & sanguine & factis militaribus nobilem Francum, nomine Curtesienum, Gandauum profectum, frequentem cum Anglis conspici, ac occulta etiam serere colloquia. Hunc ad se euocatum Comes securi feriri iussit. Continuò plebs id indignum uociferans, ad arma discurrit, cædesꝗ aliquot ministrorum Comitis facta. ipse Malam concessit: cumꝗ tumultus resedisset, per causam laxandi curis animi, uenandiꝗ, cum canibus plagisꝗ ac uenabulis egressus, in Franciam cũ uxore ac paruo filio se contulit. Anglica classis appulsa Chagantũ expugnauit, diruitꝗ, locum maritimum, munitissimumꝗ, ac Comitis præsidio firmatum: ubi egregiè propugnans Henricus patruus nothus Comitis in potestatem hostiũ uenit. Concilio Flandriæ habito, cum authore Iacobo conuenissent oppidorum consules, petentibus Anglis ut fœdus fieret, seꝗ Francorũ hostes profiterentur, id quidem publicè abnuerunt: tantùm decretũ, ut Flandris Anglisꝗ mutua commercia essent, ultro citroꝗ sine noxa utrisꝗ in alterius gentis agros urbesꝗ commeare quantolibet comitatu liceret: quando res Flandrica lanificio emporijsꝗ constaret, arcendos Anglos non uideri. Sed Iacobus totus Anglorum erat: bellum graue prospiciebat imminens: nec inermem quæstum mercaturamꝗ, sed armatam Anglorum manum iam mari affuisse, & terrestres uires affuturas. Gulielmus Comes Annoniæ iratus Franco Regi ob generum interceptum, rationem excogitauit distinguendi noua necessitudine Brabantini Ducis: instandoꝗ peruicit, ut illius soror Ioanna filio suo desponderetur. Dux Geldubensis sororem Angli in matrimonio habebat. Bauarus Cęsar, Annonis gener, alienior à Franco erat, quòd consilia Pontificum Maximorum regi nutu Francorum sibi persuaserat: nec ad eam diem agendo moliendo'ue supplex armatus'ue impetrare potuerat ut sibi à Pontifice Maximo benediceretur. Secundissimis igitur auribus audiuit oratores Anglos de fœdere sanciendo, societate'que in Francos armorum ineunda. Ipse etiam Eduardus

in continentem transmisit: cum Cæsare locutus, impetrauit ut ab eo uicarius imperij in Germania Gallia'que institueretur: ut ea potestate Augusta auctus, beneficiarios imperij Romani proceres pro imperio cogeret ad nomina danda in Philippum Valesij Comitem (non enim Regem Franciæ uocitabat) iam à Bauaro hostem iudicatum, quòd oppida imperij Romani obtinere eum diceret, in queis Cameracum, circumiectos'que fineis. Cameracenses alieniores à Bauaro Cæsare erant, secuti Pontificem Max. qui eum communione piorum mouerat. A' Bauaro Anglo'que missi sunt qui Franco bellum interdicerent. Sub quod tempus Hilermus Anno Comes decessit. Eodem nomine filius successit. Is, patruusq; Ioannes Bellomontensium Comes, Anglo non deerant: sed certiores acrioresq; propugnatores partium Anglicarum erant Dux Geldubensis, Marchio Iuliacensis, Pontifex Agrippinensis. Brabantini animus anceps uideri poterat. Eduardus in eius ditionis fines profectus, peruicit ut partes Cæsaris profiteretur. ex Brabantia Valterus Manius cum paucis Anglorum turmis profectus, Annoniam'que emensus, in Samarobrinensium fines aduolauit: repentino'que aduentu, Tuinū oppidum arcemq; patentibus, ut nullo tali metu portis ingressus, Præfectum Præsidiumq; inermes oppressit. Nec desidebant Franci: classe oræ Angliæ appulsa Antonnem urbem cepere, diripuere, prædaq; repletis nauibus domum reuertêre. Anglus Rex longè maximo coacto Germanorum suorumq; exercitu, Cameracum profectus, excidium ciuibus minabatur, nisi sibi sacri imperij Vicario iubenti aperirent portas urbis, quæ sine controuersia Cæsaris iuris ditionisq; esset, in quam extra fines Franciæ sitam, Philippo Francisq; nullum ius foret. Nihil pacati respōsum. Inerat egregium fidumq; Franco præsidium, ac commeatus: & ad Peronam Veromanduorum Rex Philippus consederat ualido cum exercitu: tribus prætεrea socijs Regibus, Bohemo, Scoto, Nauarro, in eisdem secum castris tendentibus, ac eandem fortunam periclitaturis. Duces sex, in quibus Britannus & Lotharingus: Sex & uiginti Comites, præter cæteram multitudinem, quatuor millia equitum balteo uirtutis causa donatorum, sub Franco merebant. Excepto tot Regum nomine, pari dignitate, uiribusq; feroces hostes, ob augustum etiam nomen superiores se sanctioresq; gloriabantur. Sexaginta millia pugnatorum sub signis Anglus, centum millia Francus habebat. Atrebas author Anglis erat ut Cameracū omitteretur, ne ibi sederetur, ne mora tædioq; languesceret impetus militum. Media æstas erat, ne res in hyemem extraheretur, in quam obsidio urbis munitissimæ retentura ludificatura'que esset tam delectum exercitum: Scaldem copias traducendas: in ipsam Franciam, de cuius iure imperio'que agatur, eundum: uires conferendas.

das. Hac sententia accepta, collaudato'que amplissimis uerbis Atrebate, castra mota. Comes Annoniæ, ubi ad Scaldem fluuium uentum est, quo dirimitur Regnum ab imperij iure, cum eum transire Anglus inciperet, commeatum sumpsit: se in finibus imperij Vicario Cæsaris dicto audientem fuisse: in finibus Regni Francici in Francum Regem auunculum non pugnaturum. Mouit & Francus. Iam quatuor millibus passuum inter se aberant, cum Eduardus in castra Francorum misit, qui ad pugnam conferendas'que uniuersas uires in posterum diem prouocaret. Exceptus auditus'que benignè ut fœlix optatus'que munitus, ac cum muneribus dimissus ab Rege cupiditate pugnæ incenso. Postridie Anglus sub ortum solis è castris copias educit, aciem instruit, opperiens hostem: cùm duo equites Franci exploratum profecti propius accessere, eorum alter ubi se minimè fallere sensit, circumacto equo se recepit: alterum equus, in potestatem redacto fræno, inuitum transuersum uexit. Hostes continuò equitem circunstetêre, captumq; ad Eduardum produxere. Interrogatus quid Franci agerent, quid acturi uiderentur, respondit, Regem pridie eius diei iussisse ut omnes parati essent ad pugnam, & nunc milites arma capere, equites equos sternere, frænareq;: Flammulã pro tabernaculo Regis explicatam: splendore armorum cuncta fulgere: alacri fremitu, mutua'que exhortatione animos ad uirtutem excitari. Regem cum delectis proceribus, sanctiore'que consilio, de ordine loco'que cuique Ducum tribuendo, acieq; instruenda consultare. Eques is Ioanni Comitis Annonis patruo tunc fortè latus Angli Regis tegẽti notus, ac ueteri familiaritatis usu iunctus erat, eo probitatis fidei'que teste, facilè fidem Anglo fecit: eo'que redemptionis sponsore dimissus & ab Rege, & ab ijs qui ceperant, ad Francum reuertit, ac quæ uiderat, renunciauit: stare iamdudum sub signis hostes: ardore animi oculos Eduardi micare: signa in campis Anglica, simul & Germanorum, & sua cuiusque Ducis & gentis uexilla, imperij'que aquilas conspici: animis dextrisq; omnes paratos expeditosq;, tantum non dari ad procurrẽdum signum, hostem'que quôcum confligant. Rex contrà eundum, prælium committendum censebat. Procerum seniores ueterani'que Duces orabant, ne publicam salutem fortunæ libidini, uniusque prælij aleæ committeret. Si pugna uicisset, non ea re Angliam Eduardo, non Germaniam imperio adempturum, sibi'que quæsiturum: sin quid (ut bellicæ res sunt) casus ferret, Franciam amissurum. Vanis minis, inanibus uagarentur, circumuolitarent, per campos ferrentur: hostes feroces in præsentia uerbis, spiritus paulo pòst depositoros. nihil eos bonæ spei (quæ quidem diuturna sit) concipere animis posse, qui repulsi à Samarobrina, fortunam prælij periclitari constituant: non eorũ arbitratu res gerendas,

das, non illis quod unum, quod capiant reliquum, sit dandum: cæteris conatibus exclusi, prælio quoque prohibeantur, & hac etiam frustratione illudantur. Roberti Regis oratores uiri fortes, consilio'que ualidi, apud Francum Regem in castris erant: uerbis Roberti orabant, obtestabantur, pugna ne fieret. Addunt nonnulli Robertum mathematicis artibus compertum habuisse, fore ut Philippus Rex ab Eduardo Rege cladem acciperet, quantam Franci ad eam diem nunquam accepissent. Id fatum, ea sors Philippum Regem manebat, quod aliquot post annis implebitur. Anglus stando expectando'que in armis fessus, reduxit in castra exercitum. Postridie Germani Duces, qui in spem propinquę gloriæ præmiorum'que uenerant, longius segnius'que bellum prospicientes, maxima pars domum spectare, & de reditu inter se agere cœpere. Anglus pigritiam etiam in uultu militum externorum, nec quam ante alacritatem cernens, eos dimisit: ipse in Flandriam suos ex hostico deducit, si gentem perpellere posset, ut se hostes Francorum profiterentur. pollicebatur se illis ea tria oppida de Francis recuperaturum, quæ pignoris nomine præsidijs Francorum teneri, ac uelut à corpore Flandrici nominis auulsa dolerent. Videbat eos uereri, ne suametipsorum lege damnarentur, quam sibi præscripserant: si à Franco Rege deficerent, impij censerentur, noxamq; ingenti pondere auri luerent. Ad hoc si in causam Anglorum descenderent, ne forte reconciliata inter Reges pace, ipsi deserti omnem iram Francorum capitibus suis exciperet. Iacobus, ut ea dubitatio omnis tolli posse uideretur, persuasit Eduardo, ut Rex Angliæ modò, sed & Franciæ scriberet: uexillis, parmis, signis liliatis etiam uteretur: ita fore, ut spem pacis cum Philippo Rege iungendæ respicere ultrà non possit, tantæ rei controuersia, tam illustribus monumentis, gentilitijsq; ac immortalibus testata: simul Flandris nullam pœnam, nullam sponsionem commissum iri, si Franco Regi uerbis deuicti, Eduardo Regi & Angliæ & Franciæ scribenti, dicto audientes fuerint. Hoc commento ab Iacobo fides elusa. Anglus nullam dum terræ Salicæ partem nactus, Rex Franciæ ab suis Flandris'que salutatur. Atque ita scribendi signandi'que initium fecit: ac in uexilla lilia transtulit. Pontifex Maximus Flandriæ sacrificijs interdixit. Philippus Rex in oppidis hosti propinquis ualida præsidia collocauit, reliquum'que exercitum dimisit. Et Anglus relicta Gandaui uxore Regina, ac Salberiensi, in Angliam redijt ad rem nummariam expediendam, ex qua iam laborabat. Quam fortunam oblatam Francus non omisit. Ad filiam sororis, uxorem Ludouici Bauari, oratores inclytarum familiarum misit: eam'que Reginam Augustam'que, quod ad eam diem non fecisset, salutauit: petiuitq; ut Augustum maritum Franco nomini. ipsa Francico sanguine

orta,

orta, conciliaret: inter Francos Reges Cæsares'que uetustissimum fœdus intercedere, quod ipse sanctum & immortale optaret. Bauarus cum Anglus quod conuenerat aurum non penderet, cum Francus amicitiam peteret, fœdus cum hoc percussit. Anglo'que Vicarij nomen ius'que abrogauit. Interea excursiones utrinque leuia'que prælia facta, Flandris Annonibus'que in fines oppidorum Francicis præsidijs insessorum, & Francorum præsidijs in hosticum delatis, prædas'que abigentibus. Salberiensis dum cum ducentorum equitum ala circumuehitur, explorat'que quanam ratione Insulam tentare, ac aliquid egregij facinoris absente Rege suo edere posset, eruptione præsidij circumuentus capitur ipse, cæteris fusis cæsis'ue. Lutetiam in custodiam missus. Ioannes Regis filius primùm Scandouerium oppidum expugnauit: deinde Tuinum obsedit. tormentis muros quassabat. Præsidium noctu igne tectis iniecto, in Scalde flumine quo mœnia alluuntur deprehensis nauibus in ulteriorem ripam traiecere. Francus ingressus ignem restinxit. Hęc terra. Mari, anno eius sæculi quadragesimo, trecentarum nauium classis Francica, additis octoginta Britannicis nauibus, præfectis Hugone, ac Nicolao Vanobardo, pro Clusa Anglicarum partium oppido stabat, Eduardum Regem appulsu littorum prohibitura, simul Flandros, ne se rursus illi coniungere possent, interclusura. Erāt in ea uilia capita, paruoq; ære merentia. Anglica classis superuenit: in qua Eduardus, Atrebasq;, ac summi Duces proceresq; factis genereq; clarissimi erant. Pugnatum est acerrimè sex continenter horas. superiores habiti hostes, uento æstuq; eorum naues concitatas in Francos ferente, & ex littore Flandris propugnantibus, ac terram præterea infestā Franco facientibus. Hæc pugna numero hominum Francis, nobilitate desideratorum Anglis luctuosior extitit. Vtrinque circiter triginta millia perijsse ferunt. Eduardi femur iaculo traiectum. Angli terram tenuere: quod reliquum Francis fuit, Normaniam petijt. Hugonem in potestatem uiuum redactum Eduardus è summa turri mali suspendit, uulnus suum eius supplicio ultus. Exin uulnere procurato, supplemento'que ex Anglia accersito, ac ex omni Germania non publicè quidem milite misso, sed uoluntarijs contractis conductis'que, ac Flandriæ superioris iuuentute ultro nomina dante, Tornacum ducit: eam'que urbem obsidet; dum ex composito Robertus Atrebas ex inferiore Flandria ad triginta millia hominum armat. Is ad Fanum Odemari ducebat. Cùm propè Casletum uentum est, Flandri memores cladis, quam eo loco à Francis acceperant, ultrà se progressuros negant. Ille, Quę malùm (inquit) ratio est, hic In limine ipso subsistere? En, quia euulgari cogitis, quæ sileri commodius foret, legite has literas: ut sciatis res uestras secundiores, ac magis cordi superis esse,) quàm

quàm optare auſi fuiſſetis. Simul falſas an ueras literas recitat, in quibus à proditoribus Fani Odemari uocari eum à parte oppidanorum ſcriptum erat, quòd bilingue illud oppidum factionibus laboraret. A' præſidio Francorum Duceq́ Burgundiæ obtinebatur. Continenti igitur itinere eò peruentum, pugnatumq́ cum erumpentibus. Atrebas inſtando cedendóque ſatis procul à mœnibus Burgundionem elicuerat: circummiſſa turma delectorum equitum intercluſerat Duci in urbem reditum: quòd limes, quo longius à mœnibus recedebatur, eo latius patebat, propius portam in arctiores cogebatur anguſtias, & flexuum circuitu oberrabat. Sed neceſsitas ac manifeſtum periculum Duci uirtutem auxit. Paucitas etiam beneficio loci par multitudini erat. Atrox fuit pugna. Fuſi Flandri, & è muris petiti: qui ab tergo ſe obiecerãt, anguſtijs quas ipſi quæſierant, impediti, multis amiſsis, Hypras ſe recepere. Ad tria millia cæſi. Atrebas iram Flandrorum ueritus, ad Anglum in caſtra ſe Tornacum recepit. Ea urbs acerrimè oppugnabatur. Qui Francorum in præſidio erant, egregiè propugnabant, eruptiones etiam faciebant. tandem clauſi mœnibus ſe continebant, eáque uirtute tutabantur. nihil laxamenti hoſte dante, feſsi affectíque, ope ſubſidióque indigebant. Rex in Atrebatibus copias habebat. certior factus obſeſſos laborare, mouit, ac ſex millium interuallo ab hoſte locum caſtris idoneum cedit, natura tutum, & flumine una parte munitum: duóque millia equitum delectam manum noctu in urbem intromiſit. Id ſpem potiundæ urbis Eduardo ademit: audire cœpit oratores ſocrus ſanctæ fœminæ, quos antea aſpernatus fuerat. Eadem ſoror Franci erat: illa agente, induciæ in triennium factæ inter Francum Anglúmque. Captiui utrinque dimiſsi. Flandris multa remiſſa. Exoratus Pontifex. Sacrificiorum ius reſtitutum. Comes domum reductus. Quinquaginta dies obſidio Tornaci tenuit. Scotus Rex domum claſſe Francica tranſmiſit. Bohemus in Francia reſtitit. Iohannes tertius Dux Britannus ex caſtris Francorum domum proficiſcens, in itinere obijt. Eburouix Comes, idem Nauarræ Rex, bellum ſacrum profeſſus, militem Francum aduerſus religionis hoſtes in Hiſpaniam duxit.

OCTAVI LIBRI FINIS.

PAVLI

PAVLI ÆMILII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM LIBER Nonus.

AM BELLVM inter duas cognatas Regias Francicam Anglicamq́, uelut auersantibus superis, armaq́ piorum in communem omnium nostrûm CHRISTIQVE hostem auocantib. nondum armis ad Tornacum positis, allatum est Hispanos à Saracenis semel atque iterum acie uictos, opem exterorum Regum implorare. Tres summi Africæ Reges, quorum nobilissimo nomine fuit Balmarimus, in Hispaniam transgressi, ac cum ueteribus Saracenis Beticam incolentibus, eorumq́ Rege cõiuncti, nostros terra mari'que congressi uicerant. Agris potiti, fugatisq́ cultoribus, urbes obsidebant. Adueniente cum Frãcis Nauarrisq́ Eburouice, duo Alphonsi Reges, alter Castulonensis, alter Lusitanus, refecta spe, ope'que diuina aduersus pietatis hostes implorata, fortunam prælij tentauere. Signa collata. Dimicatum summa contentione, cum tres nostri Reges cum quatuor Barbariæ Regib. duplici eaq́ recenti uictoria ferocib. decertarent. Vicere nostri. Castra hostium capta, plena omnis opulentiæ Regiæ, priuatæque. Maxima pars Barbarorum cæsa. Reliquis trepidis Betica receptaculum fuit: quæ ea lue purgari, nisi hac demum ætate nostra non potuit. Signa de quatuor Saracenorum Regib. capta, in Galliam ad Pontificem Max. Auenionem delata, templisq́ affixa. Habitæ supplicationes: gratiæ laudesq́ Deo Opt. Max. habitæ actæque. Eburouix morbo decessit. Bellum Britannicum exortum. Ioannes Dux Britanniæ, Petri Ducis ex Ioanne Ruffo filio Duce nepos Lugduni oppressus ruina muri, filium Arturum reliquit. Is Dux duobus deinceps matrimonijs liberos tulit: ex Beatrice Vicecomite Lemouicũ, eadẽ domina Auenarum in Annonib. procreauit Ioannem tertiũ, ac Vidonem: ex Iolantide Comite à Monteforti progenuit item Ioannem, cui nupsit soror Ludouici Comitis Flandri. Ex Vidone nata est Ioanna, & cognomine & offenso corpore clauda. Ioannes tertius Dux nullos genuit liberos superstes fratri Vidoni. Antequã Tornacũ proficisceret, Claudã fratris filiã nuptui dedit Carolo Comitis Blesensis minori filio ex Margarita Philippi Franci Regis sorore suscepto. Mortuo Ioanne tertio, eius frater item Ioanne iure materno Comes à Monteforti, prædicans se legibus uocari ad Britanniam obtinendam, Nannetes occupauit: fraternum'que aurum quod in Lemouicum arce asseruabatur, illuc profectus sibi depromi iussit. Exin Brestum, quod oppidum arcem'que præsidium Caroli Blesensis insederat, regressus

ad deditionem compulit. Rhedones etiam in potestatem redegit: & Veneti se aduenienti dedidere. Postulabat ab Rege Franco, ut se in fidem reciperet. Britanniæ Ducatum esse Beneficium Francorum Regum. Aduersarium habebat Carolum Blesensem. Is uxoris Claudæ causam agebat: illam esse Vidonis filiam: qui pater si uiueret, sine controuersia successurus fuisset Ioanni tertio defuncto, quod ab eo frater secundus natu foret: Ioannes uerò, qui hunc fratrum reliquus esset, tertius numeraretur, ac æquum esse eodem loco filiam haberi, quo pater si uiueret haberetur. Hoc in multis alijs publicis priuatisque causis constitutum, obseruatumque. Ille contrà tendebat: testabatur recentem etiamnum memoriam, & id quod secuti fuissent Patres Parisienses Franciæque Compares in Comitatu Atrebatensi adiudicando Mathildi amitæ excluso Roberto fratris filio. quòd si mulieres in hæreditatib. paternis præferuntur fratrum iam mortuorum filijs, multo æquius esse, se uirum, se patruū, præferri fœminæ Claudæ fratris iam mortui filiæ, quando in Roberto Atrebatē huius causæ præiudicium factum sit, filios filiasue patrem in Ducatib. Comitatibusque non referre, non eodem loco, non eodem iure censendos. Se Ioanni Duci Tertio fratrē uno gradu propiorem esse, quàm Clauda fratris filia sit. Hæc plurib. uerbis, summaque contentione in senatu, sedentib. Comparib. præside Rege, acta. Secundum Blesensem sentētia lata: statutumque, aliā aliorum Ducatuum Comitatuumque causam: nec Atrebates eodem iure agere, quo Britannos. In causa Atrebatensi palam factum, edoctosque iudices eodem mulieres iure quo uiros esse ad Comitatum Atrebatensem obtinendum: nec patrum repræsentandorum consuetudinem in Atrebatibus receptam. Ioannes id iudicium non æquo, iureue, sed in gratiam Regis, qui Blesensis auunculus esset, factum ratus, relicta in Nannetibus uxore, filioque Ioanne adhuc puero, ac amicorum fidelissimis qui res interea tutarentur, in Angliam, quò Atrebas antea pari dolore traiecerat, profectus, cum Eduardo Rege fœdus percusit: domum'que ad suos reuersus, die ab Franco dicta, quindecim diebus antè Lutetiam se contulit. Accusabatur maiestatis, quòd eum dicerent se Britanniæ nomine Angli beneficiarium professum, ac ea re in illius uerba iurasse. Id se fecisse inficiatus est. nihilo secius ab Rege iussus diem opperiri quæ dicta ei fuerat, nocte insequenti clàm Lutetia profugit. In eum extemplo duxit Ioannes Regis filius Dux Normaniæ, ut rem iudicatam, armis exequeretur, Blesensis'que in possessionem iret. Nannetes obsessi, cum aliquandiu etiam oppugnati fuissent, tandem deditionem fecere. Captus ibi Ioannes, ac Lutetiam in custodiam in arcem Luparam missus. Vxor Clauda filius'que paterno nomine Ioannes in Rhedones se receperant. Mulier hæc consilio uirtute'que amicorum bellum cum Blesensi gessit, regresso ad pa-

so ad patrem Regem Duce Normanorum, Hembotum profecta, in Angliam oratores misit ad auxilia ex fœdere accersenda. Interea Carolus Blesensis Rhedones arcta obsidione, acri'que oppugnatione ad deditionem compulit. Hembotum adortus, cum una parte omni robore exercitus mœnia tentaret. Clauda relictis egregijs eo loco propugnatoribus, cum reliquis, suorum alia parte ferro igne'que armata in hostium castra paruo circuitu erupit: ea'que præsidio uacua nacta incendit. Tandem Anglica auxilia superuenere: soluta'que ea obsidio. Clemens Sextus, qui patria Lemouix, in Benedicti defuncti locum suffectus, Auenione sedebat, author extitit ut induciæ de Britannicis etiam rebus in biennium fierent. Clauda cum filio in Angliam traiecit. Nobilissima mulier benignè excepta, culta'que. eius filio nondum puberi pacta fuit Angli Regis filia nondum adulta. Vbi dies induciarum exijt, Clauda classe Anglica cum Roberto Atrebate in Britanniam reuertens, coacta est cum Francica classe pugnam inire. inter dimicandum exorta fœda atrocique tempestate, ipsa cum suis, cum hostes altum disiecti peterent, terram tenuit. Venetos, quos adueniens recepit, paulò pòst Francis Blesensi auxilio accurrentibus, amisit, trepidatione iniecta, quòd Atrebas dum soluere obsidione clausos conatur, in pugna uulnus accepit, ex quo paulò pòst Angliam (ut procul à belli periculis facilius curaretur) mari repetens, medio in cursu obijt, ingenti Anglorum desiderio. Eduardus tali Duce amisso, Britannicum bellum per seipsum gerere constituit. Venetos obsedit. Dinanum & obsedit, & cepit. Pontifice Maximo per Legatos agente, induciæ inter Anglum Francum'que in triennium redintegratæ. Ioannes Comes à Monteforti certis conditionibus dimissus, non ita multò pòst morbo decessit, Ius controuersum causa'que dubia, utrum patrui, an fratrum filij ad res imperia'que obtinenda uocandi sint, ingentium toto terrarum orbe motuum origo extitit. Carolus primus Rex Siciliæ, id quod edocuimus, procreauit Claudum. Is ex Maria Hungara cohortem liberorum sustulit, in primis Martellum, Ludouicum, Robertum, Philippum. Martellus Carolum progenuit Hũgarorum Regem. Ludouicus se totum deo uouit. Robertus excluso Carolo Hungaro fratris maximi natu iam defuncti filio, ipse in Regnum cis fretum Siculum, prouinciam'que Massiliensem patri successit. Tres & triginta regnauit annos, magna imperij prudentiæque gloria. Neptes duas ex Carolo filio, cui superfuit, habebat. Minoris obscura fama, Ioannam maiorem collocauit Andreæ Caroli Hungari Regis minori filio, ad se in spem hæreditatis euocato: animi conscientia & religione permotus, ut ad stirpem Martelli rediret Regnum, quo eam fraudasse uideri posset. Anno eius seculi tertio & quadragesimo decessit. Ludouicus Philippi Tarentini

Principis (quem quartum natu Claudi filium ostēdi) filius & specie corporis præstans, & spiritibus ingens, se potiorem ac propiorem esse ratus, qui nepos Claudi regis, defuncto sine uirili sobole Roberto, in opes succederet auitas, quàm pronepos Hungarus foret: eum Atellæ faucibus compressis necandum curauit, altero à morte Roberti anno. Ioanna sub recentem indignam'que mariti necem eidem Ludouico Tarentino nupsit: sed innocens uideri uoluit crimine Andreæ interempti. ad eius fratrem Ludouicum Hungarorum Regem literas dedit simulati doloris plenas, ac uelut se multis uerbis purgans. Ille his omnino uerbis rescripsit: Et uita antea flagitiosè acta, & retentum Regnum, & ultio prætermissa, & subsequens matrimonium, & nullo dum accusante defensio tentata, hæc omnia te parricidij coarguunt. In Italiam cum copijs profectus, cum Ioanna Tarentinus'que tribus longis nauibus Massiliam refugissent, omni cis fretum Regno potitur. Carolum Ducem Dyrrachij, ac duos eius fratres, Ludouicum, Robertum'que, simul Carolum ac Philippum filios fratris Ludouici noui Ioannæ mariti comprehendit: Ducem sontem iudicatum securi percussit. Cæteros cùm in procuratione rerum Italicarum Stephanum Vaiuodam reliquisset, in Hungariam secum duxit: eos'que, quod consanguinei sibi, Regius'que sanguis essent, regio cultu habuit, tantùm Hungaria decedere uetitos. Clemens Pontifex Maximus multiplici ignominia notato Ludouico Bauaro, cum Germanis proceribus egit, uti tot ubique malis alijs super alia exorientibus, pium Cæsarem deligerent. Ea enim tempora turbulentissima miserrima'que extitere. Per Anglicarum induciarum tempus, dum quies ab armis esset, quæstionibus maiestatis exercendis Rex Francus operam nauabat. Dies in primis Lutetiam dicta nonnullis & è Britannica & è Normana nobilitate: qui sceleris conuicti, ceruice luêre. Gotthofredus Haricuriæ Comitis frater proditionis postulatus, sui copiam in iudicio non fecit. Absens damnatus ad Anglum transit, altera fax belli, secundus'que ab Atrebate exul peregrinis armis patriam oppugnaturus, & magister militum ab Anglo creatus. De Bacchone ac Perseio Anglicarum partium, uiris supplicium à Franco sumptum. Iacobus Artæuilla Flandrus usque adeò Anglis se mancipârat, ut ausus fuerit Gandaui apud suos concionari, eos adhortari, ut non modò à Francis, sed & à Comite suo, qui Francorum studiosissimus foret, deficerent: & aut quem ipsis uideretur, nouum Comitem deligerent: aut quem Anglus daret, ab eo iura peterent. Mentionem huius rei ut nefarij sceleris detestati, eum impetu facto interemere: ac ne sic quidem ira exatiata, insepultum feris absumendum exposuere, testati nihil sibi antiquius augustius'ue suis uetustissimorum stemmatum Comitibus. Anglus ubi de suæ fa-

de ſuæ factionis hominibus pœnas expeti, exempla'que dira ſtatui compertum habuit: ne ſui ſtudioſis nihil ſpei, nihil opis in ſe repoſitum uideretur, ſtimulos præterea addente Gotthofredo, duces in Vaſconiam miſit ad res denuo mouendas. Iam Aquitania bello ardebat: Riolam, & quædam minoris oppida receperant Anglicarum partium proceres. Ipſe Eduardus cum Eduardo filio adoleſcentulo in Normaniam tranſmiſit, anno eius ſæculi ſexto & quadrageſimo, Calendis Quintilibus, florem robur'que ac dignitatem totius Angliæ atque Hiberniæ ſecum in armis ducens. Conſtantienſium oram maritimam plus mille nauium claſſe tenuiſſe fertur. ferrum ignes'que circunferre cœpit. Carentanum expugnauit, præ impotenti'que ira euertit, quòd Francus de Bacchone Perſeio'que ſupplicio Lutetiæ ſumpto, eorum capita hac in urbe conſpecto maximè loco ad terrendam audaciam propoſuiſſet, ea ipſe uenerabundus refixit: exequiarum'que ac ſepulturæ honorem ampliſsimum habuit, memoriam defunctorum omni genere laudis celebrans. Fanum Laudi, quòd ibi comprehenſi forent, tantum diripuit, leuiore ira, quòd extemplò iuſsi deditionem feciſſent, aduerſo rumore Rodulphi Magiſtri equitum Francorum, quòd nullam ex propinquo tuliſſet opem. Ad Cadomum tunc ſedebat: quò cum poſtea hoſtis ferox ueniſſet, tunc demum eductis aciem oppidanis, ſigna contulit. Non diu nec ancipiti fortuna certatum. Multi enim iam anni erant, cum Normani nullum hoſtem uiderant: enſem non ſtrinxerant: uirtutẽ non exercuerant: Angli domi foris'que res geſſerant. Cadomenſes igitur fuſi fugati'que, ac in urbem compulſi ſunt: uno'que agmine ipſi, ac hoſtis uictor tergo inhærens, ingreſsi. Magiſter equitum ac Ioannes Comes Tacredouillanus cum paucis præterea nobilibus turrim occupauere, quæ ad caput pontis ſita, fluuio imminet: nec magna ui adacti ſe dedidêre, cùm plus cædis in urbe fieret, quàm quantũ in acie editum fuiſſet, quòd è ſummis tectis feneſtris'que domorum hoſtes peterentur, uiris, mulieribus, ſenibus, pueris'que inceſſentibus. Plus quingentos uiros fortes Anglus amiſerat, necdum cædis finis. Quo dolore motus, iubebat Gotthofredo ut ignem tectis paſsim inferret, urbem'que deleret. Ille ſe quidem facturum quicquid imperaretur præfatus, rogauit tamen ut etiam atque etiam uideret, fierí ne id poſſet ſine maiore ſuorum iactura: ingentem eſſe oppidanorum multitudinem: qui ſi faces ingruere ſenſerint, maiore furore perciti, inulti perituri non ſint: nec prius ſuo quàm hoſtium cruore ignem reſtincturi. integrũ ac propè illibatum adhuc Francicum bellum eſſe: uitæ militum proſpiciendum: ne multorum quidem hoſtium necem, unius Anglici militis morte emendam. Si ueniæ ſpes proponatur Cadomenſibus, ab amentia deſituros: Collaudauit, accepit'que conſilium Rex. Præco-

nium circummiſſum, ut inermibus dedentibus'que ſe ac domos parceretur. Id unū officium Normaniæ præſtitit Dux oppugnandæ patriæ. Is finis cædis. Incendio huius urbis temperatum, ea tantum direpta. Arcem, qui in eius præſidio relicti fuerant, nihil caſu oppidi territi, egregiè tutati ſunt. Multa minoris nominis oppida capta, incenſaq́, præda'que ingens parta. ea cum captiuis in Angliam miſſa. Francus Rex pugnæ cupidiſsimus miſit qui prouocaret ac ſigna æquo loco conferenda. Reſpondit hoſtis ſe in finibus Pariſiorum certamen non detrectaturum, ac teſte ſpectanteq́ Regia urbe periculum uirtutis facturum. Domeſticas copias coegerat Francus & auxilia accerſierat externa. Ioannes Rex Bohemiæ ac Carolus eius filius eiſdem ferme diebus à Germanis proceribus, repudiato Bauaro, Cæſar delectus, cum aliquot turmis affuere. numerus non traditur. Rodulphus Lotaringus Dux trecentos delectos equites adduxit. Flandrus Comes quanuis cæſo Arteuilla perſpexiſſet popularium fidem, non magnam tamen nobilitatis manum exciuit, ne procerum diſceſſu moueri aliquid contrà domi poſſet. Paulò ante Comes Anno cum Friſios detrectantes imperium. ſe illorum dominum iure eſſe contendens, copijs cōductis reuocare in ditionem conatur, in acie ab illis occiſus fuerat. Eius patruus Ioannes Francicarum partiū propugnator, liberior, effectus eſt. Lygurū ſagittariorū duodecim millia mercede à Frāco conducta. Pro Regia urbe, ædeq́ Germani ex compoſito Francus tetenderat Rex, hoſtem opperiens ut ibi pugnaretur. Hoſtis alium locum denuntiârat, alio dimicaturus. Emēſus Normaniam, ingenti'que edita uaſtitate, ad Piſciacum ſe contulit, euulgato rumore Lutetiam iri. Sed Piſciaci ſedit dum pontem in Sequana ab hoſte reſciſſum reficeret, non magno negotio, quòd ſublicæ maxima pars integræ ſupererant. nec altera ripa præſidio inſeſſa erat, quod opere prohiberet. Ita traduxit exercitum, fruſtratusq́ expectationem Franci, in Bellouacos flexit. In Pontiuenſem Comitatū contendebat. Ad Arenas uicum conſtitit: ęgreq́ propinquum amnem traiecit, ulteriorem ripam tenente Godemaro Faia, præſtolatus dum ab inferiore parte decedens æſtus maris uadum in flumine oſtenderet. Tunc pulſis obſiſtentibus, Godemaro'que, tranſmiſit ſuos. Vixdum in illa parte conſtiterat, cum Philippus Rex in hac è regione conſpectus ſub ſignis, paratus'que ad pugnam. Sed reciprocans æſtus amnem refluum inflauit: Francos'que circunſpectantes quânam hoſtem aſſequerentur, interclusit: nox'que oppreſsit. Poſtero die traductæ copiæ: tertius ad proximum oppidum explorando itinere conſilio'que hoſtium circumactus: quinto Rex proceres ad uirtutem laudem'que incitauit, in primis ad concordiam exhortatus, in acie fraternam inter ſe charitatem præſtarent, Anglum'que in quem arma gererent, non communi tantum

ni tantùm odio, sed tanquam suum sibi quisque hostem præcipuumque persecutus, parem præstanter factis gloriam, præmia'que expectarent. Qua mora temporis interiecta, Eduardus omnia cædibus, incendijs, ruinis fœdauit. Tantum ab Norella temperatum, quòd sub ditione Margaritæ sororis Roberti Atrebatis id oppidum esset. Hic honor memoriæ Ducis pro causa Anglorum interfecti apud eos sanctæ habitus. In Pontiuensi ad Cresciacum locum castris cepit, muniuitque, propinqua sylua materiam suppeditante, paucitati aduersus quantamlibet multitudinem idoneum: suos'que incendit, ut magno animo se suáque tuerentur: in Pontiuo eos stare, qui Comitatus hostium confessione Anglici iuris sit, matri suæ doti à Francis datus. Prædixit etiam quem quisque locum in acie tutaturus erat: ut animo, corpore, signis, armis, telis, equis, parati essent: ne quid subitò aut per trepidationem ageretur. Eduardum filium primæ aciei præfecit, nondum pueritiam egressum, non eius uirtute (quæ ingens ab teneræ ætatis indole expectari non poterat) fretus. sed ut proceres quos lectissimos immaturo rebus gerendis rudimento adesse, prospicere'que præstare: dato rectore Gotthofredo Haricuria. Altera acies interior propior'que syluam, sua & ipsa nobilitate uiribus'que fidebat. Ipse Anglus Rex editiore loco tertia in acie constitit, ut quò res postularet, opem ferret, spectator'que foret, ignauiæ cuius'que, fortitudinis'que, magnum animorum incitamentum. Et ut triplex acies stabat, ita earum unaquæque trifariam distinguebatur. Sagittarij primi erant, ut eminus hostem peterent: ijdem, si pes conferendus, ferro succincti: deinde hastati: postremi equites contis horrebant. Franco Regi, accensis ducibus, & ipsi ardenti cupiditate pugnæ, superuenit cum mille equitibus Comes Sabaudus: auctáque est omnibus suarum rerum fiducia, nec de uictoria dubitabatur. Fama etiam incerto authore sua sponte & nata & accepta, hostem trepidè fugere. Quem ut insequeretur Rex, prima luce mouit. Nec rectà ad Cresciacum ibatur, quia mouisse hostem opinio erat. Tandem præmissi quatuor nobiles explorandi causa, in equis recurrentes, renuntiant hostem paratum ad pugnam sub signis stare. Omisso igitur circuitu, quà proximum erat, hostem petunt. Haud procul aberant, cum Dux Luceburgensis Bohemiæ Rex Regem admouet, optimum factu esse, peditatum qui subsequebatur, cuiusque pars non contemnenda Lygures sagittarij erant, in prima acie opponi hosti habenti maximam spem in sagitta: & prius quàm cum recenti integróque hoste dimicetur, ieiunia fessáque corpora reficere firmaréque. Maiestas authoris, resque ipsa facilè Regi persuasit. Ad eius imperium pedites in primum procedunt, læti consilio Luceburgensis; remissisque à præsentis

pugnæ

pugnæ cogitatione animis, armis'que positis, solutis'que ordinibus, ac cibum capiendum se expediunt. Qui equitum in extremo agmine relicti erant, affirmant sibi nullum uiæ finem antè futurum, quàm posteriores pedes suorum equorum prioribus antesignanorum uestigijs institerint. Qua alacritate cæteri moti, exortaq; æmulatione, & ipsum Regem & duces permouent peruincunt'que, ut dum calerent animi, pugna committeretur. Tribus equitum agminibus tres præerant Duces: Rex medium tutandum sibi sumpserat: postremum Sabaudus regebat: Primum Carolus Alenconij Comes, Regis frater. Is consilium Luceburgensis non ausus propalam damnare, non dubitauit cunctātem peditatum, & in primis Lygures grauibus probris increpitare, nihil boni animo augurantes, quòd plurimus imber arcuum neruos emollierat, laxarat'que: & repentè, tanquam Numen ab hoste staret, ex turbida minaci'que tempestate liquidissima lux refulsit: & libero alacri'que hostium ore, nitidissimus sol Francorum oculos perstringebat. Sed cæca pugnandi cupiditas rabies'que mentem ademerat, sanitatem'que: peditatus'que à Carolo duce coactus procedit. Peditum medij Lygures graui conuitio irritati procurrunt uelut hoste ad excitandam uirtutem contrà occursuro: clamorem'que tollunt. Anglus silentio suos continet. Intermisso breui temporis spacio ad respirandum, uiresq; colligendas, Lygur iterum & simili ratione tertium cursum clamorem'que reperit. Hostis uno tantùm gradu promotus, simul iusto arcu, manibusq; sinuatis nimbum sagittarum in aduolantem effudit, multo crebriore iactu quàm Lygures ex arcuballista: qui primo conatu ad animum non respondente, minus fiduciæ habebant in torquendi mora, missu'que iterando: tergáque uolitantibus semper sagittis dedere. Magna spe destitutus Carolus Comes, quòd nō parum præsidij in huius generis milite Rex expectârat: ira accensus, ad suos equites uersus: « Per horum, inquit, corpora, qui uiam nobis ad hostem intercludunt, ruamus. » E uestigiò per medios Lygures concitatis equis eruptionem tentant. Nec hostis sibi occasioni'que defuit: promouens'que signa, tumultuantibus inter se maiorem tumultum iniecit. Lygures per indignationem arcuum neruos intercidebāt, non pauci obtriti: maxima pars in cornua se recepit uelocitate corporum, uia Comiti data: quem secutus Flandrus, Viennensis, Lotaringus'que, addensatis turmis, admissis'que equis, ut non tantùm concitatione uires equis contisq; atque impetus cresceret, sed ut præ rapida celeritate minus crebris ictibus sagittarum expositi, ad hostem propiorem'que pugnam peruenirent. Verum enimuero quo magis torrentis modo ferebantur, frequentioresq;, eo ex aduerso missæ sagittæ altius fixæ sedebant, & pauciores irritæ intercidebant: nec sine

multa

pernicie suorum Comes ad interiorem periculo sagittarum pugnam sese insinuauit. Sed hastati in pugnam coorti, diu eum tenuere. Tandem perrupit ad huius aciei equites: inter quos Eduardus filius cum clarissimis Ducibus stabat. Iusto iam prælio, utraque uirtute, & pari generositate pugnabatur. Philippus quoque perrupisse fratrem cernens, adoriendi tempus ratus, nobilitatem aulicam, cuius principes erant Comites Blesensis Sacrocæsariensisque, in prælium ducit. Hi urgent, instantque, si à Comite interruptum hostium cuneum disijcere penitus ac dissipare possent. Vt quisque nobilissimus genere est, ita maximè probare uirtutem suam præsenti pugnantique Regi contendit. Blesensis Sacrocæsariensis'que cadunt. Rex ipse non Imperatoris modò, sed strenui militis officium præstitit. non sagittæ, non hastæ eum terrent. Dum nullum uirtutis finem facit, suffosso equo ruentéque effusus, ægrè à Bellomontensi Comite subleuatus, alteri equo imponitur. Periculo Regis quantum Franci animos demittunt, orant'que ut sibi parcat: tantum Angli spiritus tollunt. Proceres'que militi, proceribus miles fidit. Iam ostentant tantùm pugnam Franci parte, ne hostes coire omnes, & inferre se in Comitem alio certamine occupatum possent. Et Comes Carolus, summique cum eo Duces, suis turmis Eduardum filium premebant: quem qui Angli proceres circunstabant, ad patrem mittunt, qui eius uerbis auxilium
» opem'que imploret. Cui ille, Ecquod, inquit, mortiferum uul
» nus accepit? num stratus filius iacet? Cùm utrunque negaret nun
» tius, sed periculum esse ne clades ignominiaue acciperetur: Redi,
» ergo, inquit, & renuntia, omnia auxilia illi in fide uirtuteque Du
» cum sita, qui illi adsunt: fortunam'que huius diei in eis colloca
» tam. Hoc responsum relatum magis illos ac magis ad uirtutem
» acuit. Secunda acies Anglorum, quæ interior stabat integra, recentibus'que uiribus, auxilio adolescentulo uenit: primum'que inclinatam ad iniqua rem restituit, æquauit'que: deinde cum uiribus numeróque superiores essent, haud dubiè uicere, & hastati intermiscentes se hostibus uictis, eos aut deiectos equo conficiebant, aut equos confodiebant, nullius nobilitati splendoriue parcentes: quod etiam Eduardo Regi indignum uisum tristéque extitit, quòd ditior clarior'que futura fuerat uictoria captis, quàm cæsis tot tam'que augustæ maiestatis Ducibus. Cecidit & Franci Regis frater. Exin utraque acies in Philippum uersa: & ad augendum undique terrorem Eduardus excelso ex loco descendēs cernebatur: cum Luceburgensis in extremo agmine certior factus Carolum filium tanta pertinacia pugnare, ut non antè uirtutis quàm pugnæ finem facturus uideretur, perpulit Sabaudum raptim signa tertij agminis ferre, ac quamuis mutaretur, omnia tamen animo paterno segniora erant. Proinde ipse quos reli-

quos

quos ſuorum nactus eſt(nam maior pars cum filio dimicabat) ijs, Ciues, inquit, commilitones'que & eodem ſolo cœlóque, ac in eandem fortunam ſuſcepti educatiq; ſumus. Non deſeram uos hodierno die, neque uiuens ſperans'que, neque ſiquid ſecus accidat. Date mihi inter uos'que dextras idem uos facturos. Data & accepta fide, quæ perſanctè ſeruata eſt; confertis equis uia inter tumultum ui facta, cui primum hoſtium parti occurrunt, manus conferunt: omnes pariter acerrimè dimicãtes, nec inulti occubuere. Nullus ceſsit, diuellíue ullo terrore ab ſuis pôtuit. Carolus filius alio loco rem gerebat, caſus paterni ignarus. Sabaudus ſuperueniens uictoriam feroci hoſti extorquere fruſtrà conatur. Anglus Rex ſuum agmen in eum direxit. Continuò & aliæ duæ uictrices acies impetu faciunt. Flandrus cecidit: fuga omni parte fit. Iam inueſperaſcebat. Per cumulos corporum armorúmque inſequi haſtati equites'que abſtiterunt. Nec Regem ſuum nocte iam imminente è conſpectu amittere tutum rebantur. Nec Eduardus procul à munitionibus ſuis diſcedere, tenebriſq; ſe committere audebat, tanto maioribus Francorum copijs incolumibus, quàm quantæ cecidiſſent. Philippus Rex ſe ad Broiam arcem recepit. Portæ clauſæ erant. Inclamatus arcis præfectus interrogauit quis'nam ſe uocaret. Rex nihil aliud, quàm ita reſpondit, Fortuna Franciæ. Voce cognita, receptus modicum cibi cepit, ſeque Ambianos contulit. Eo prælio cecidit pro Rege Franco in Anglos egregiè pugnans Haricuria Comes, ingenti luctu fratris Gotthofredi Magiſtri militum Anglorum: qui poſtea pœnitentia duci uiſus, quòd priuato dolore ſtimulante Franciam uexaſſet, fratrem'que clariſsimum uirum ſe contra armato amiſiſſet, relictis Anglis, uincta laqueo ceruice, Regem Francum adijt, ad eius'que pedes procubuit. Rex laqueum ſoluit. Pugna Creſciacenſis facta fuit ad decimum Calendas Septembres, quantum nulla alia funeſta Francis, nobiliſq; ſtrage Ducum. Inſequens quoque dies aduerſus fuit. Nam cùm matutina caligo exorta in multum diei lucem obſcuraret, Angli quæ ſigna de Francis ceperant, locis editioribus propoſuerant. Ad quam illecebram, certiore tandem luce, qui ex Franco exercitu aut per errorem uagabantur, aut uulneribus aut ſimulata morte retenti fuerant, tanquam ad ſuos læti, ab hoſte opprimebantur. Duces in æde maxima Monſterioli ſepulti cura Eduardi Regis. Ad uulgus humandum tridui induciæ agreſtibus datæ. Ad triginta millia cecidere: in quibus mille ducenti equites, quæ fermè nobilitas eſt. Carolus Luceburgenſis non multo poſt domum redijt ad nomen ingens capeſſendum. Secundum tantam uictoriam Anglus Itium tentauit, unde in Angliam commodiſsimus traiectus. Oppugnatio parum procedebat. Obſidere cœpit: ac cùm ſpes lentior oſtenderetur, hyberna

cula

cula ædificauit, muniuit'que. Ad exercitum in hybernis & ipſe permanſit, & uxorem domo exciuit. Vudecimum iam menſem tenebat obſidio. Francis compoſitiore exercitu, magis'que quàm ad Creſciacum ſalutaribus conſilijs prouocantibus ad pugnam æquo loco committendam, ſui poteſtatem non fecit. Proinde cum Itienſibus Francus tantùm oſtendiſſet præſidij ſpem, nec poſſet per munitiones hoſtium uim facere, perruptionem'que tentare, domiti fama obſeſsi. Iratus ab longinqua obſidione, ſui'que apud eos contemptione, uictor graues conditiones imponebat. Niſi omnia ferro ignicꝙ miſceri uellent, ſex ciuitatis primores ad ſupplicium producerentur: cæteri oppidani cum ſingulis abirent ueſtimentis. Cùm in ſenatu ciuitatis inter neceſsitatem indignitatemcꝙ animi ancipites diſtinerentur, ſilentium'que ac torpor cæteros defixiſſet: qui eorum primus ſedebat, ſurrexit: ſecꝙ iræ hoſtium offerre, ac patriæ uitam condonare profeſſus, æmulationem pietatis reliquis iniecit. Ita ſurrexit ſecundus, & deinceps cæteri, quoad iuſtus numerus eſt effectus optimatum pro communi ſalute ſe deuouentium. Suos eos pietas, Numencꝙ ſeruauit, placabilem'que Regem uel ſua Regiáque natura, uel fortuna præbuit. Philippa Regina uterum gerens, productos eos, reſtecꝙ illigatos fortè uidit: precibus uitam miſeris ab Rege marito impetrauit, authoritate etiam ſuorum Ducum deterrito, ne in oppidanos, præſidiumúe Francorum quicquam durius ſtatueretur. ut ſunt res humanæ, exemplum in Anglos fortaſsis uerſurum, ſi obſeſsis & fame edomitis fœda etiam mors oppetenda ſit. Præſidium Francorum in Angliam tranſportatum, ut pecunia redimerentur. Coloniam è ſuis popularibus Rex Anglos eò deduxit. Extorres Itienſes Francus Rex coluit: nec prius quicquam liberalitatis ulli alij impertiuit, quàm illis omnibus conſuleret. Ad ſolatium rerum aduerſarum, Vmbertus Delphinatum princeps, dolore amiſsi unici filij, ſtatuebat cœnobio Prædicatorum ſe ſacrare: dominatum'que ſuum, cuius caput eſt Vienna Allobrogum, eccleſiæ ac Pontificibus maximis non magno precio addicere. Gentis eius nobilitas, Regum quàm Pontificum ſigna ſequi mallebat: & quòd à Comitibus Sabaudis bello (ut inter finitima imperia aſſolet) continenti uexarentur, perſuaſere ut Francorum fidei tutelæ'que traderentur. Placuit, filij Regum, ut quiſque in proximam ſpem Regni ſuſcepti eſſent, Delphini uocarentur, iuráque Delphinatibus redderent. Ludouico Flandro in pugna Creſciacenſi cæſo ſucceſsit Ludouicus filius. In Britannia etiam res aduerſæ. Carolus Bleſenſis, ac utercꝙ eius filius Ioannes & Vido capti, ac in Angliam miſsi: nec idcirco debellatum. Eius uxor reliquam ſpem, cauſam'que ſuam minimè muliebri animo tutabatur, ac gentem in fide continebat. Rex Anglus lachrymis uxoris, quæ captiui conſo-

brina

brina esset, expugnatus. Carolũ patrem dimisit: filij remansere captiui quidem, sed indulgenter habiti, cultique. Rex Francus obijt anno eius sæculi quinquagesimo: reliquit liberos IOANNEM Regno & aduersis rebus nimis nobilem: ac Philippũ Aurelianensium Ducem, nulla re gesta insignem. Induciæ cum Anglo in biennium factæ. Ioanne Philippi filio Rege, Rodulphus, quem Magistrũ equitum Anglus ad Cadomum in potestatem redegerat, ex Anglia domum regressus, securi percutitur, cùm proditionis reus non satis purgare se uideretur, inauspicatis noui Regis primordijs. Et Angli prius quàm dies induciarum exiret, arcem Guinensem, pecunia corrupto arcis præfecto, ceperant: expostulantique Franco responderunt, rerum coëmptione religionem induciarum nõ uiolari, confessione Franci. eum enim per inducias solicitasse præfectum Itij: commercij fœlicitatem illi defuisse: sui sibi consilij euentum datum, pari utrinque conatu. In Rodulphi Magistri equitum locum suffectus est, Carolus cognomento Hispanus pronepos erat Ferrandi, cui Castulonensis Regis filio nupserat Hagnediui Regis filia. In matrimonio habebat Blesensis Comitis filiam. Inter hunc Hispanum & Carolum Nauarræ Regem, eundem Ioannis Regis generum, simultates intercedebant: præter æmulationem aulicam eò etiam exacerbatæ, quòd Engolismensis Comitatus, quem suum Nauarrus Rex esse defendebat, ab Rege Franco donatus Hispano fuerat: quo uiuo aduersario omnia sibi infesta ducebat: ab eòque capiti suo insidias factas credi uoluit. Hunc Nauarrum Comes Eburouix ex Ioanna Ludouici Hutini Regis filia sustulerat, idemq; materno iure ad Regnum Nauarræ peruenerat: quo minimè contentus, Campaniam Bryamq; in eadem causa qua Nauarram esse dicebat: quòd auia ipsius materna omnia ea possedisset, proauiq; obtinuissent. Ad tanti uiri querelas sedandas Medunta & quædam circumiecta oppida attributa ei sunt, & certa pecunia partim præsens, partim quotannis numerari iussa. Quæ fiebant ad eius dolorem leniendum, ea magis irritarunt. His enim perpaucis delenimẽtis frustrationibusq; demi sibi posterisq; omnem spem nobilissimorum Comitatuũ recuperandorũ ratus, omnẽ irã in unum Hispanum Regi acceptissimum gratissimũq; effudit: eumq; ad Aquilam Normaniæ uicũ submissis per-

sis per-

ſis percuſſoribus, nocturna ui nihil tale timentem occidit: continuóque, ex præparato, literas ad proceres miſit, hoſtem iure ab ſe cæſum, à quo ſe petitum inſidijs comperiſſe ſe diceret. Atrox facinus: uiſaque Francorum maieſtas, Magiſtro equitum cæſo, læſa. Quæſtio decreta: dies dicta: ad quam non affuit, contra iudiciorum exempla, niſi accepto obſide Ludouico Andium Comite Regis filio, quem in Eburouicibus Philippo fratri cuſtodiendum tradidit. ita quem dare uades, qui ſiſterent lueren'tue, oportuerat, is animum Regis ſibi accepto in poteſtatem filio oppigneratum habuit: eaque ſuperbia contumaciáque non multo minus quàm cædes audaciáque Francum offendit, mouitque. Lutetiæ cauſam Nauarrus dixit præſide Rege: deprehenſis inſidijs, quæ ſibi ab Hiſpano fierent, neceſſariò inſidiatorem occupaſſe: non contemptu maieſtatis in Magiſtrum equitum quicquam auſum: ſe per patrem matrem'que Regiæ Francorum propinquum. Manifeſtam uim fecerat: factam paratámue ſibi ne leui quidem argumento confirmabat. Leges erant, iudicia fiebant exercebanturque, quibus florentibus indicta cauſa clariſsimum uirum ſuſtulerat. Conſtitutum eſt cædem illam perduellionis teneri. Reſpectu dati obſidis cruentas in præſentia pœnas ſumi prohibuit: ut tamen iudicij ſpecies aliqua foret, Iacobus Ducis Borbonij frater, nouus Magiſter equitum manum iniecit, ducique à lictoribus iuſsit. Ex compoſito factum uideri poteſt. Extemplò tres Reginæ intromiſſæ, Ioanna Nauarri amita, quæ Caroli Pulchri Regis uxor fuiſſet: & Blancha eiuſdem Nauarri ſoror, eadem Ioannis Regis nouerca, ſed maternæ indulgentiæ: ſimul & altera Ioanna, eadem filia Ioannis Regis, & Nauarri uxor. Hæc patrem, ut quem maritum ſibi dediſſet, eundem ſibi condonaret: illę ut ueniam daret, hocque uiduitatis ac ſolitudinis ſolatium ſibi reliquum eſſe uellet: omnes ad pedes proſtratæ orabant. Ad hoc ipſe Nauarrus & Rex, & gener & conſanguineus, ut ignoſceretur ſibi, ſupplicabat. Ita cùm quatuor capita, quæ corona Regia redimita fuiſſent, demiſsiſsimè precandi finem non facerent, Francus ueniam dedit. Cæterùm Nauarrus ſuſpicatus dolorem Regis potius dilatum quàm poſitum: cum Angli diuiſis copijs, alij à Burdegala Toloſam, alij ab Itio Iſdinum uſque excurſiones feciſſent: Rexque coactis tribus ordinibus, ſacerdotio, nobilitate, plebe, ſubſidia rei pecuniariæ peteret, Nauarrus intercedebat: eoque contrà tendente decretum tamen eſt Regi æs militare in triginta millium armatorum ſtipędium. Quod dum cogitur, in Atrebatib. ſeditione orta, plebs conqueſta iniquam collationē, leuari diuites, premi tenuiores: correptis armis, duodeuiginti primorum occidunt. Arnulphus Dodercgus ab Rege cum ducentis equitibus illuc miſſus, de ſontibus ſupplicium ſumpſit: resque compoſuit. Æs dein-

Rr demi-

de militare ſine recuſatione ubique collatum: & fama apparatus belli apud Francos permotus Anglus ſe domum recepit. Interea Ioannes Rex interceſsionis ac audaciæ Nauarri memor, magisq; iritatus, quòd qui gener ingens ſcelus ingenti officio expiare debuerat, ac iram ſoceri pietate oſeruantiaq; placare, is atrocitatem priſtinam noua indignitate licentiaq; cumularet: recepto Ludouico filio, Carolum Delphinum filium Normaniæ Ducem dedit: ad quem cùm eius gentis proceres officij cauſa Rotomagum ſine metu ſuſpicione' que conueniſſent, inter quos Nauarrus, quo idem Comes Eburouicum eſſet, quæ ciuitas Normanis contributa eſt: Ioannes Rex cùm delectis profectus Lutetia prouolãs' que, Nauarrum Ioannem' que Haricuriam è menſæ luxu, ut cum Delphino aduentitia cœna feſti diſcubuerant, abſtrahendos curauit. Extemplò Ioannes Haricuria, ut conſiliorum ſocius, ſecuri percuſſus. Nauarrus in cuſtodiam Lutetiam mittitur. Cum' que Rex & Haricuriarum & Eburouicum oppida in poteſtatem redigere conatur, eáque antè præſidijs firmata deditionem facere abnuunt, tota Normania in expectationem rerum nouarũ erecta eſt: excitus' que in Normaniam Anglus, eius ſæculi anno quinquageſimo ſexto. Dux Claudioceſtriæ cùm non contemnenda manu traiecit. Huic continuò Philippus Nauarri frater, Gotthofedus' que redintegrata ira, quòd Ioannis ſecuri percuſsi patruus eſſet, ſe iungit. Hi ergò Franci Regis aduerſæq; factionis fines urunt. Vernolium arcemq; expugnant, cædem faciunt. Adueniensq; Rex eos coërcuit. Bretolium, Tegulariamq; recipit. Certa erat hac parte uictoria, niſi Angli copias Francorum aliò uertiſſent. Altera manus Anglorum Duce Principe Valliorum Eduardo, Eduardi Regis filio, ut à Duce Claudioceſtriæ Regem Francum auerteret, Burdegala mouit. Duo equitum & octo ſagittariorum gentis ſuæ millia ducebat. Secuti ſunt Vaſconum uoluntarij, belli ſtudio contati milites proceresq;. Pictonũ Biturigumq; fines populantur Romarentinum expugnant. Paruam Frãcorum manum arcere populatores conatam fundunt fugantq;. Ioannes Relictis in Normania copijs quantę ſatis eſſe poterant in illum hoſtem, per Cœnomanorum Turonum' que fines in nouum hoſtem ducit, qui uelut compos uoti, quòd certum pręſens' que exitium à Nauarro Haricurijs' que ac Duce Claudioceſtriæ auertiſſet, in Vaſconiam reditum parat: lætus' que Pontificis Maximi Legatũ Cardinalem Petrocorienſem agẽtem de pace in caſtra admiſit, audit' que. Duræ conditiones ab Ioanne Rege, ut irato indigne' que laceſsito ferebantur. Re infecta in Pictonum urbem propinquam Legatus ſeceſsit. Princeps quatuor millibus paſſuum inde conſedit, loco opportuno, ac ita munito, ut non facilè à tergo lateribus' que circumiri poſſet: & uineæ erant ſepesq; & o-

pera

pera ruſtica uelut de induſtria obiecta, quæ equitatum, qua parte belli inuicti Franci habebantur: impedirent: & quicquid præterea deſiderabatur, opere militari conſilio Ducum adiectum. Princeps cùm indignas conditiones paciſcendi Anglis Francus præſcriberet, concionem apud ſuos habuit, faſtum, ſuperbiam, impotentiam increpitauit. Confinxit etiam ſibi certis authoribus compertum exploratumꝗ, apud Francos conſtitutum eſſe, ut in poteſtatem redactos Anglos partim extortos cruciatos'que interimant: partim quibus mitiſsimè conſultum uelint, dextrę pollicibus præciſis, uirgis'que cæſos dimitterent. perſæpe uirtutem delectæ paucitatis, de ſpiritibus uanitateꝗ multitudinis uictoriam reportaſſe. ſiue uincerētur ipſi pauci, ſuperfuturam parentum, liberorum, fratrum, domi multitudinem, qui ſe ulciſcerentur: ſiue uincerent, nihil reliqui Francis eſſe: cùm tot Francia ſe ac Regem Ducesꝗ ac ſummam rem aleæ committat. Omnibus permotis, ex neceſsitate uirtus augeſcit: & quod numero uiribusꝗ deeſt, cura rationeꝗ explent. Nihil medium, aut uincere aut emori in animum inducunt. Ducibus maximè dicto audientes milites inter ſe fraternis ſenſibus agunt: Duces nihil niſi de communi ſalute, de ſua gloria cogitant. Adſunt, circumſpiciunt quæ ſuis ſecunda, quæ hoſtibus ſecus ſint. Nihil curæ, nihil de contentione animi remittunt. Franci cùm non procul ab hoſte conſediſſent, uiderentꝗ eum ſe munitiſsimis caſtris continere, facileꝗ factū eſſe, inſeſsis omnibus uijs quà commeatus comportari poſſent, hoſtem ad inopiam redigere: moræ impatientes, ſi iuſto prælio ſui poteſtatem hoſtis non faciat, quacunque ratione pugnare conſtituunt: & uelut minimè dubia uictoria, ut omnis gloria nobilitatis foret uulgi peditatu repudiato, in equeſtri ordine præſidium omne ſibi collocant. Equites treis in partes diuiſi: ut primæ parti præeſſet Brenus Magiſter equitum: Secundæ Delphinus: Tertiam firmaret Rex. Ita cùm tres eſſent acies, ut ex ſingulis centeni equites deligerentur: quod robur Francici nominis uideret. quæ ala trecentorum equitum quanta maxima ui poſſet in hoſtes rueret, perrumpensꝗ munitiones, primosꝗ hoſtium ordines, uiam ſubſequentibus aperiret: cæteri primæ aciei equites, omiſsis equis, reſciſsisꝗ tria quinꝗ pedum modum lanceis, calcaribus liberi, in turbatos equeſtri procella Anglos impetū facerent. Cùm à Ducib. equites inſpicerentur, qui cęteros uirtute anteirent, ſpeꝗ dignitatis cōmunis tegendę præſtarent: ac pectorum ſuorum oppoſitu reliquos ad hoſtem ferocē, præſidio prȩterea munitionum fidentē perducere poſſent: unuſquiſque initio ut trecentorum primus, deinde ut in trecētis numeraretur, poſtulabat, elaborabatꝗ. Arma, equos, tela, dextram oſtentabant: ſua maiorumꝗ facinora prædicabant. Ambitio ad pericula exarſerat. Vix ſtudia incitata

ad gloriam, coërceri imperio uerecundiaq; Ducum ac disciplina militari potuere. Delectus plurium indignatione quàm gratulatione habitus. Cæterorum dolorem Rex sedare lenireq; tentauit: ne repulsam se passos existimarent, se quoque trecentis cupidissimè futurum, et uel sparo pugnaturum fuisse, nec dextra nec animo cuiquam concessurum: sed maioris rei consilio teneri. Cùm in nobilitate Francorum, tam multorum tam par sit specimen, ut iudicium prestantię difficile sit: necesse fuisse non tam illos ad primordia pugnæ secerni, quàm hos ad summam uniuersam que rem tutandam secum reseruari, se omnium uoluntatem collaudare: quam uirtutem inter trecentos præstaturi erant, eam, ubicunque forent, prestarent. Irrita solatia, uanę exhortationes. Trecēti Magistro alæ Eustathio Ribomontano, & suopte ingenio feroces, & testimonio Ducum, & mutua æmulatione, & pollicitatione Regis sublatis animis, ante signa procedunt. Vbi ad rem gerendam signo dato uentum est, subditis calcaribus concitant equos, per uineas pedamētaq;, per depressissimas scrobes, per altissimas fossas, per ardua, per prerupta enituntur, euadere conantur: nullo clamore, nullo uulnere, nulla peste presenti imminentiue à decore auertuntur: in dextra sua Franciæ salutem positam existimant. Equi sagittis undique uolantibus pauci imperterriti ad equites hostiū perrupere. Nec dubium erat, quin si cæteri agi impelliq; possent, cladem hosti inferrēt. Sed maxima pars in potestatem redactis frenis, spretisq; calcaribus, alij sese circumagunt, alij erectis prioribus pedib. equitem excutere contendunt: tumultumq; inter se insanamq; trepidationem consternati edunt: peditemq; etiam perturbant. Et erumpentes pari ferme numero hostium equites integri, recentibusq; uiribus, per intermissa munitionibus spatia, uanum prelium trecentorum fecere. ac succedenti primę armatorum aciei, decurtataq; lancearum longitudine intra fustium breuitatem armato militi occurrūt, oneratumq; immolibus armis adorti, cedere primos ordines cogunt. Laxataq; tota acies: & postremos etiā pauor perstrinxit. Altera Anglorum ala propinquum tumulum cum mille sagittarijs circumuecta, in apertum latus secundæ aciei impetū repētè fecit: nec diutina fuit pugna, difficilisue res aut ambigua. Qui Francorum poterant, prius ad pugnam equos repetebant: mox cum iustę lanceæ desiderarentur, pugnaq; fustium parum uirium hoc loco aduersus hostem, non sudibus, sed iustis armis telisq; armatum, ac ultrò irruentē habet, nec incitare in hostem equos demptis calcarib. possent, de salute cogitabant. Tunc Eduardus Princeps cùm reliquo equitatu peditatuq; Regium agmen adoritur. Præsentia Regis ne statim in fugam inclinaretur, effecit, cum duas uictas acies conspiceret miles. Rex animo dextraq; non deficit. Alibi fustibus, alibi strictis gladijs dimicatur. Legati fratris filium

lium cæsum Eduardus Princeps conspicatus, iussit corpus scutis imponi, portariq́ ad patruum, renuntiariq́ eum uiolasse ius gentium, quod fratris filium in eos armârit, ad quos orator iuisset. Eduardum parem mercedem gratiam quę referre, ad hoc domestico cadauere remunerari. In medio ardore pugnæ non uacauit imperatum exequi: mox etiam procerum authoritas ualuit, ne animo Cardinalis tantum uulnus infligeretur, prius quàm sciretur, eáne in re patrui culpa esset: quem postea compertum est ipsum extra noxam esse iuuenem à sene patre, multò antè traditum Regi. Sed augustioris maiestatis uiri incidere, qui mori in uestigio stantes quę malebant quàm terga fugæ dare, aut se hosti dedere. Cæterùm cum trecentorum uirtus maior quàm fœlicior enituisset, cumq́ fusa prima secundaq́ acie, omnes uires hostis in Regem uersæ acerrimè pugnarent: cædes procerum facta est. Philippus filius Regis cognomento Audax, à patre tegendo diuelli non poterat: miram uirtutem præstitit: tandem circumuentus, captusq́. Rex militis fortissimi strenuiq́ munere fungebatur. Anglorum nullus gloriam manus in eum impunè iniectæ tulit. In Atrebatis potestatem uenit. Dionysius Myrobrechus Atrebas cæde domi facta exul, apud Anglum honestum ordinem ducebat: & Atrebatium fidem uirtutemq́ Princeps probabat, commendatrice concilianteq́ Roberti memoria. Hic Dionysius Regem in tumultu pugnæ agnouit: uiaq́ ui facta, propius accedens, Francica lingua hortatus est, ut circumfusa tanta Anglorum multitudine, inter tot furentia tela, necessitati pareret: certa præsentiq́ pernicie, tẽpori cederet: seq́, quoniam sibi ipse minimè parceret, suis, fortunæq́ Franciæ remedia malorũ allaturæ, reseruaret. Principem requirebat Rex. Ille alia pugna occupabatur. Atrebati dextram Francus dedit. Necdum finis periculi. De captiuis inter uictores certabatur: nec modò inter singulos, sed inter gentes, Anglos, Vasconesq́, & qui ex reliqua Gallia signa Angli sequebantur. Rex à prehensantibus huc illucq́ distrahebatur. In eius oculis Francorum aliquot nobiles dilaniabantur, cædebanturq́, quod qui hostium pertrahere ad se tot eluctandis manibus captiuum non poterant, ij eum potius inter manus occidebant, quàm ut alij cederet. Rex periculi exemplo permotus, manu nutuq́ sedabat iras: ac ubi exaudiri poterat uoce, negabat tumultuandi causam esse: se unũ omnium uirtuti domuiq́ locupletandæ esse & fortè nobilissimi Anglorum Vasconumq́ aduolantes cũ turma delectorum, uoce pręconis, cũ furcę minis, uerbis Principis pronũtiauere, à corpore Regis facesseret pręppere qui circũstabãt: præmia suæ cuiusq́ fortitudini fœlicitatiq́ que ab Rege principe que destinata. ipsi ad edictum submouente sese turba, desilientes equis Regem adorauere: reuerentissimeq́ ad Principem ducebant: qui

iam re allata, uenerabundus occurrit, in tabernaculum'que perduxit: nullo officij humanitatis'que genere omisso. Nec pugna ulla cruorue posthac fuit: Capti nobiles ad mille quingentos, multo minore quàm ad Cresciacum cæde. Quinq; omnino millia armatorū desiderata. Speciem nobilissimę omniū uictorię captus cum filio Rex prębuit. Pictones urbe recepere primos fugientiū: mox metu ne simul uictor irrumperet, portas clausere. Dissipati in fugam, totā Franciam luctu impleuere. Delphinus aliquot turmas pręlij factiq; ignâras, ac tanquā ad principia rerū occurrētes, nocte quę diem pugnæ insecuta est, in eā urbem misit. Cœnā Regi Princeps castrensi apparatu, sed exquisitissimę comitatis dabat. Ille Regio pectore dolorē premebat. Nullę uocis querelę exaudiebātur: sed miserrimis rebus, nō ita abditos incōmodorū sensus dissimulare poterat, quin in uultu extarēt indicia pugnātis cum animi magnitudine malorū acerbitatis. Quem eo modo affectū, uenia dicēdi petita, potestate'que facta, ita colloqui ausus est Princeps: Nulla causa est, Rex omniū clarissime, cur solicitus sis. Arma tua tuorūq; fortunæ Numiniq; cessere. Nobilitas inuiolata, dignitas integra, maiestas sancta, ac quęcunq; uerè tua erāt, tibi incolumia permansere: nec ulla dies uisue delebit, minuetue. Deus Opt. Max. sui omnino iuris arbitrijq;, ut omnia, ita et fortunā belli statuit esse. Maiores tui terra mariq; præclara facinora gessere. Tota Europa, totus Oriēs, omnia propinqua, omnia longinqua, referta sunt trophęis uictorijsq; Francorū. Pietatis religionisq; causa, et nominis Christiani dignitas amplitudoq; à uobis aduersus ualidissimos opulētissimosq; Duces impiorū imperatoresq; defensa adauctaq; est. Nulla monumēta nō incisum habent tuorū nomē Nulla ætas nō prędicabat grata recordatione laudes uestras. Nulla gens nō fatetur, Francis se aliquando debuisse. Nulla nō sperat se aliquādo beneficio incremētoq; accepto debiturā. Vnum aut alterū tandē prælium inter innumerabiles triumphos paulò minus prosperū è sententiaq; cessit. Casus ita tulit, qui equos, tela, arma, debilitare potest. Pectus tuum inuictum, animi robur insuperabile, sola magnitudo tua præstare potest. Neq; hic dies tibi tuisue quicquam detrahet. Et hæc terra Francia, quæ multos maiorum meorum procreauit, aluitq;, sentiet me & in se piū, memoremq; natalium: & erga maiestatem tuam demisissimum, si hoc nomine gloriari me pateris, cognatū. Omnes causæ necessitudinis inter te patrēq; meum intercedūt. Noui intimos patris sensus, affectusq;. Facilè inter te illumq; conueniet. Neque me suum, filiūue agnoscat, nisi te pari atque se sanctitate, eodem'que loco uenerationis pietatis'que habeam. Cognouit Principem Iohannes generosum uictorem: nec ille officiosius locutus est, quàm re præstitit. Franciā urere destitit: pacatoq; agmine Burdegalam Francum duxit. Ibi seditio orta.

orta. nec Vascões passi sunt, nisi munerib. pollicitatiõibusq; Prin
cipis pleni, Ioãnẽ in Angliã trãsuehi. Myrobrecho quinq; millia au
reorũ pręsentia in sumptum cultumq; munerata: uberiora præmia
ab Eduardo patre expectãda. Et in Angliã magna classe, explora=
tisq; omnib. trãsmissũ: quia timeri poterat, Frãcos maritimis uirib.
statuisse recuperare Regẽ. Luctu occupata erat Frãcia. Apparatissi
mè magnificẽtissimeq; ab Anglis exceptus est Rex Ioãnes. Quem
cũ hostes tãtopere colerẽt, Delphinus filius recipere cõtẽdẽs, pie=
tatis sapiẽtiæq; laudẽ tulit. Luteciã tota ex Frãcia optimates coue=
nerãt: ad eos de reb. restituẽdis tutãdisq; relatũ. Quinquaginta ex
illis lecti: ijq; ad diui Frãcisci cõgressi, summotis cęteris, de re pecu
niaria primùm, deinde de reliqnis reb. consultarunt. Delphini ętati
diffisi, petebant ab eo iusiurãdũ, non enuntiaturũ quæ ex se audi=
ret. Ille nõ esse maiestatis suæ arbitratus, ulla iurisiurãdi religiõe se
suis obstringi, iuraturũ se pernegat: iubetq; sibi iniurato ea dicere
quæ sentirẽt. Edũt nomina summorũ aulicorũ, quos peculatu di=
uites factos criminabãtur pecunia mulctãdos uideri: unde tantum
auri cõfici posse cõfirmabãt, ut cõmuni saluti cõsuleretur. Ad hoc
Nauarræ Regẽ custodia liberãdũ. Petebãt pręterea, ut sacerdotiũ,
nobilitas, plebs, ex corpore ordo quisq; suo senos legerẽt: ut duo=
deuiginti uirorũ consilio eius adolescentia niterẽt. Hoc iuueni ui=
debatur nõ opẽ ferre, sed leges imponere, præceptaq; dare, ac præ
bere seditiosis audacẽ præpotẽtẽq; ducẽ: sed propalã coarguendi
tẽpus non erat. Tantùm dissimulãter cõsilia quinquaginta uirorũ
disiecit, iussis illis certa die in curiã adesse, uti de postulatis eorũ co
gnosceretur. Illa dies sublata est, causante Delphino allatas ex An=
glia à patre literas de reb. quas differri nõ oporteret. Exin alijs fru=
strationib. dũ dies trahitur, tota res ardẽter cœpta clãguit: ac morę
tædio quinquaginta uiri domũ diuersi reuertẽre. Apparuitq; mul
titudinẽ Rege parenteq; orbatã, omnib. seditionũ licentiæq; pro=
cellis agitari. Parisij primas totius Franciæ conciliorũ partes sibi
uendicabant. In primis apud Delphinum questi sunt nouũ num=
mum non iustæ probitatis, sed magni ad cõmercia rerum intertri=
menti percussum. Furto etiã è custodia subductus à suæ factionis
hominib. Nauarrus, res magis turbauit: nec defuit Anglus. Indu=
cias in bienniũ, sed cum exceptione, cum Frãcis fecit, ut liceret sibi
& opem Nauarro ferre, & in Britannia contra partes Blesensis pu
gnare. Solum Numen Franciam texit. Nauarrus non fractis custo
dia spiritibus, sed ira aucta, concionem Lutetiæ habuit: indigni=
tatem, iniuriam, contumeliam, conquerebatur: studio' que dicendi
eò processit, ut negaret se à iure diadematis esse alienum: significa=
ret' que se etiam legibus propiorem esse nonnullis, qui iure con=
trouersio armis de Regno decertarent. Neminem fefellit quò spe=
ctaret ea ostẽtatio. siue mulieres ad sceptra peruenirent: Ioãna ma=

ter Nauarri, eadē Ludouici Hutini Regis filia, prior uocāda fuerat quàm Isabella mater Eduardi regis, eadē eiusdē Hutini soror. siue lege nō ipsæ utiq; fœminæ, sed earū filij ad auita Regna ut cognati reciperētur. Nauarrus ante mortē Caroli Pulchri Regis natus, cō trouersiā de iure Regni Frācici mouere nō dubitasset, ut Anglū filia Philippi Pulchri Regis ortū excluderet post Caroli Pulchri Regis obitū, ipse Hutini soboles. id q; timuisse Anglus uidetur: nec magna auxilia illi misit: ut hoc bellū uelut lēta tabe paulatim cōficeret quicquid reliquę spei Frācis erat: quasq; ipsi uideret leges Ioannes Rex Delphinusq; acciperēt. Et extēplo permouere conabatur. Dauid Scotorum Rex ab eo captus aliquot antè annis fuerat: tūc dimisit decē millib. nummûm aureorū pactū, iureiurādoq; adactū, se apud suos omni studio elaboraturū, ut Regnū Scotorū beneficiariū Anglorū sit, eisq; dicto audiētes sint. Nō dispares cōditiōes Ioāni legesq; pręscribebat. Francus de auro nihil recusabat: ius Regni quale à parētib. accepisset, tale liberis se relicturū: nec ab hac sentētia ulla re aduersa, necessitatéue genere desciturū prędicabat: nec suā filijq; ac aliquot præterea procerū salutē, qui mortales sint, tāti esse ut immortalitati dignitatis Frācię nō pspiciat. Et hæc Angli cupiditas ad cōciliū uniuersæ Frācię tresq; ordines delata, omnes indignitate mouit. Et Delphinus omissis Parisijs reliquas ciuitates circūibat, opem rebus afflictis & patri petēs. Apud singulas perfecit, quod apud uniuersas nequiuerat. Ocitani authore Armeniaco Comite, nō expectatis precib. Delphini, aurū matronarū et omnia ornamēta cōtulere. Legē etiā sumptuariā et de mūdo muliebri repetiuere: octo millia bellatorum armaturos se tutaturosq; pfessi sunt quoad domū Rex restitueret. Eos Cāpani secuti sunt. Quē secūdiorū rerū cursum Parisij inhibuere, factionū studia Nauarro excitāte, nō summo tātùm Duce, nobilissimoq; nomine, sed magnoper se uiro, ac doctissimo eloquētissimoq;, nisi ijs artib. abuteret: & erat popularitatē ingēs. Eo cōtratēdēte maiestas Delphini uilis erat. Multa cōcilia & ad diui Iacobi, & alijs locis habita. Re infecta undiq; discessum. Quędā etiā cædes factæ: & cōfugiētes ad tēplorū tutelā abstracti, iugulatiq;. Violatores tēplorū cum mox ab aduersa factiōe cęsi essent, sacra sepultura phibiti à sacerdotio: nec pax funeri data. Decesserat Delphinus, ad auūculūq; in Germaniā se cōtulerat. Lutetiā orātib. Parisijs reuersus, uitę periculū adijt. In eius oculis nōnulli aulici cęsi. Prępositus mercatorib. Stephanus Marcellus, ne quis in Delphinum per imprudentiam manus inijceret, insigne Parisiensium partium Capitium ei imposuit. Factio ea bicolor erat. Quo facto tantos sibi spiritus Stephanus sumpsit, ut ad cæteras ciuitates publicè literas mittere non dubitaret, ut se cum Parisijs consociarent, gererent'que insigne quo Delphinus uteretur. Partes Nauarri in Normania finitimis'que locis præ ualidæ

ualidæ formidoloſæ'que erant, & fauore Normanorum, & auxilijs Anglicis, & quæ maior uis erat, decem millibus Nauarrorum accitis, in oppida'que propinqua Pariſijs in poteſtate habebat, diuiſis. Et ne quid miſero rerum ſtatu domeſticæ peſtis deforet, omni propè Francia plebs à nobilitate ſeceſſerat, quod eius ſuperbia euerſam Franciam dictitarent, inopem'que plebem ſeruorum loco haberi. In Bellouacis agreſtis multitudo ex profeſſo ab urbana defecerat. Antequam latius id malum ſerperet, Delphinus Pariſienſe inſigne abijcit: relicta'que Lutetia, nobilitatis manum quam maximam poteſt cogit. In Bellouacis ad tria millia agreſtium cæſa. In Meldis cum agreſtis urbanæ plebi ſe iunxiſſet, aliquanto maior utriuſque ſtrages à Delphino facta. Quo metu cęterarum ciuitatum plebs ad ſanitatem, quotidianum'que laborem ac aratrum redijt. Et reliquæ urbes indignè ferentes Pariſios ſibi authore Marcello ſummam rerum arripere, Delphino aderant. Ex his triginta millia armatorum confecit. Confluentes Matronæ ac Sequanæ in poteſtatem redegit, uti hoc freno Lutetiam inhiberet. Nec in difficili res fuit. Ad Fanum Dionyſij ſuos Nauarrus duxerat à Pariſienſibus accitus. Sed ubi in colloquium cum Delphino uenit, ſuſpectus illis eſſe cœpit, id quod per colloquij ſpeciem Delphinus captauerat. In Stephano, iuſto'ue prælio ſpes ciuibus nulla. Nam leuibus prælijs experti non paruo ſuo damno fuerant. Inſidijs etiam quædam manus excepta. Qui integri erant à factione Nauarri Marcelli'que animos ſuſtulere: ac ad diui Antonij portam Stephanum noctu, cùm eius portæ claues peterent, is'que denegaret, occidunt: Delphinum'que cum exercitu ex compoſito patefactis foribus recipiunt. Duobus ſeditionis authoribus gula fracta, multitudo ad concionem inermis uocata, grauibus uerbis increpita eſt. Reſtabat cum Nauarro bellum. Is Meduntam ad inferiorem partem fluminis Sequanæ in poteſtate habebat: ſimul ad ſuperiorem eiuſdem fluminis partem extorſerat à ſorore Blancha Meledunum; quod oppidum illius Reginę uiduitati attributum fuerat. Anno inſequenti, qui fuit eius ſæculi undeſexageſimus, cùm exiuiſſet induciariũ dies, & Francos Anglus prælio uictos bello inuictos adhuc cerneret, nec domeſticis malis frangi flecti'ue poſſe, Itium tamen tranſmiſit, Rhemos tẽtat. A Burgundionibus cẽtum millia aureorum nummûm exegit, ne eorum euaſtaretur ager. Ad Gentiliacum ſuburbanum Lutetię uicum copiam pugnæ fecit. Nihil fortunæ commiſere Franci. Sua uri uaſtari'que malebant: & ille omnia ferro flamma'que miſcet. Ei cordi erat, aut uaſtas ſolitudines Franciam facere, aut in poteſtatem redigere. Cùm uſto agro Pariſienſi, Carnutum fines popularetur: Dux Claudiocestriæ auſus eſt eum hortari, ut bello Frãcico finem imponeret. Nudum, inquit, ſolum, uaſtum'que relinquere

quere

quere Francis potes: ipsi Franci cæsis patribus succrescentes sobolescentes'que, ac iam efferati, & malorum assuetudine indomiti, te in rebus nullo exitu gerendis omni uita tenebunt. Et sors authoritatem Ducis iuuit. Cum nondum uerborum finem Dux fecisset, repentina tempestas cum horrendo cæli fragore minis'que sæuis exorta, ita terruit, ut portenti loco miraculo'que Anglis esset: quorum etiam nonnullos frequenti insolitæ'que magnitudinis grandine, ac ignibus cælestibus exanimatos ferunt. Rex ad Virginis Carnutum præsidis ædem uersus, procumbens'que, ueniam incendiorum, cruoris'que hausti poposcit: æquam'que pacem terræ hominibus'que daturum se uoto mente concepto, uerbis etiã nuncupauit. Ad Britiniacum uicum utriusque gentis proceres conuenere. De Pontiuensi Comitatu nulla controuersia fuit quo minus Anglo cederet, quòd dos materna extitisset. Vt sancta pars reliqua uideretur, & non temporum iniquitate extorta, placuit initium huius fœderis par fieri ei fœderi, quod cum diuo Rege Angli sanxisse dicebantur: ut duo Eduardi Rex filius'que remitterent Regi Franco si quid iuris in Andes, Turones, Cœnomanos, Normaniam'que haberent. Anglis redderetur Aquitania, sed ijs finibus, ut ei Vasconia. Pictones, Santones, Petrocorij, Lemouices, Cadurci, Engolismenses, Rutheni, hæc omnia contributa forent. Additũ, ut caueretur illa eo iure omnia Anglus haberet, quo quæ optimo. Rex Francus intra certam diem, ea plus quàm annua erat, summo in Aquitanos imperio iure'que cederet. Ea'que omnia ita futura, Rex Francus Delphinus'que ac omnes proceres Regij generis iureiurando sancirent. Iureiurando itidem solenni Anglus exueret se iure, si quod illi in Regnum Franciæ, summum'que dominatum, spem'que hæreditarij diadematis extitisset. Numeraretur etiam Eduardis tricies centum scutatorum millia: deducerentur utrinque exercitus, præsidia, milites. Interea darentur obsides duo filij Ioannis Regis, Duces Andium Biturigum'que: cum alteris duobus Ducibus, Alenconio, Borbonio'que. His conditionibus ac datis quos conuenerat obsidibus, quarto quàm captus fuerat anno reuertit Ioannes Rex. Ciuitates quas dari placuerat, facere deditionem Anglo abnuebãt. Aegrè peruicit ut tempori cederetur. Deducta præsidia cum in unum coijssent, fortunas reliquas agrestium agebant ferebant'que, paci agris que infesta, ac urbibus formidolosa. Pontificem inuisens, sacram militiam professus est, & pietatis causa, et ut omnem Galliam ea lue liberaret: illos'que in uerum hostem duceret. Mortuo interea Philippo Burgundiæ Duce, eodem item Burgundiæ Atrebatium'que Comite, in Burgundiam se contulit. Filiam Longi Regis maximam natu, quæ iure materno Burgundiæ, eadem iure auiæ maternæ Atrebatium Comes fuit, nupsisse Odoni Duci Burgundiæ ostendimus: quo ex matrimo-

matrimonio est editus Philippus: ex hoc alter Philippus: quo ineunte adolescentia defuncto, Burgundionum Annales (quos equidem euoluerim) produnt illam aliam Longi Regis filiam, quæ Flandro iuncta fuerat, in Comitatus Burgundiæ Atrebatium'que: Francum uerò Regem Ioannem, quòd ex Ioanna magna Philippi Ducis amita à Philippo Rege procreatus esset, in Ducatum successisse: illum'que filio Philippo Audaci dono dedisse. Franci Annales nihil aliud quàm Regem in Ducatum successisse commemorant: Audacem'que iam Ducem Turonum, post obitum patris relicto Turonum Ducatu, à fratre Carolo Quinto Rege Ducem Burgundionum creatum. Ioannes Rex ad reliquas res, antequam in religionis hostes moueret, perficiendas, Itium ad Anglos redit, atque Londinum transmisit: ibi'que morbo correptus obijt anno eius sæculi sexagesimo quarto: relictis liberis Carolo Quinto, Ludouico Andium, Ioanne Biturigum, Audace Turonum ac Burgundionum Ducibus: simul Ioanna Nauarræ Regina, Maria Roberti Ambari Ducis, Isabella uxore Ioannis Galeatij Mediolanensis. Huic dos Comitatus Virtutũ est attributus. Is dominatus est in finibus Campaniæ Franciscæ. CAROLVS QVINTVS cognomine Sapiens, primum omnium relatũ ex Anglia patris corpus ad Dionysij Parisiorum amplissimo funere extulit. Exin Rhemis more instituto'que maiorum sacratus, Lutetiam regreditur: ibi'que omne propè quo regnauit temporis spatium egit, per præfectos fratres'que bella gerens. Bertrandus Gesquinas, genere Britannus, uir bello egregius, de Nauarro Medũtam Mulanchum'que cepit, eum'que acie deuicit: simul saluo fœdere Anglico, in Britannia res geri poterant, quòd pace Britiniaca neque cautum neque exceptũ erat quo minus Ioanni à Monteforti Ioannis filio, Carolo'que Blesensi ius suum armis persequi, ac inter se decertare liceret, auxilia'que undecunque accersere. Id eo consilio factum uideri poterat, ut qui bello assueti turmatim cateruatim'que uagabantur, ex reliqua Francia in Britanniam dulcedine belli abirent: frustra contendente Petro Lusiniano Cyprio Rege, qui ex Oriente ad nos profectus author erat, ut sacrum bellum ab Ioanne Rege destinatum, eo defuncto nihilo secius susciperetur gereretur'que cæteris interea bellis omissis, curis'que depositis. Qui Francicarum partium fuerant, ad

rant, ad Caroli: qui Anglicarum, ad Ioannis signa se contulere. Blesensis commisso certamine, in acie cecidit, sancta post obitum sui memoria: & ab hoste quoque uictore amplissimis uerbis collaudatus: transactio'que mox consensu facta. Ioannæ uiduæ, cuius nomine id bellum gestum, redditus Principatus Pontiberæ, ac non pauca præterea contemnenda'ue oppida. Ioannes Dux Britanniæ dictus, Franco Regi se iureiurando deuinxit. Iam ad aliquod externum bellum ij qui domesticæ paci graues supererant, abducendi erant. In Hispaniam itum. Petrus Castulonensium Rex primum fœdus cum Francis percusserat, affinitatem'que iunxerat Blancha Borbonij Ducis filia, eadem Reginæ Franciæ sorore, in matrimoniũ ducta. deinde Anglorum studiosior factus, uxorem indignum in modum habebat, male'que tractabat, pellice Padilla insimulante, eam tori æmulæ impatientem, cingulum aureis bullis quibus uis magica inesset, Iudæo quodam authore conficiendum curasse: quo uxorio munere accepto si uir Rex ignarus doli cingeretur, mente minutus & corpore, in potestate uxoris foret: Obijt Borbonia fato suo, an fraude aliena. Tarraconensium quoque Rex à Castulonensi bello uexabatur, Francorum cupidus: Simul Henricus frater Castulonensis, nothus, in Franciam refugit domo exactus, oppidis'que exutus, quæ à patre Rege assentiente Petro iusto filio accepisset, multos'que annos nemine contratendente obtinuisset. Gesquinas per Tarraconensis Regis fines in Castulonensem duxit, ac Henricum domum restituit: Petrum exegit. Is cum liberis ex priore uxore Lusitani Regis filia susceptis, Burdegalam ad Anglum profugit. Princeps Anglus angustijs Roncæuallis superatis, duce itinerum Rege Nauarræ, ad Pompellonē peruēnit. Exin prægressus Nauarrus Rex, interceptus ab Oliuerio Manno gente Britanno, sed Francicarum partium: ac Tarraconem ductus. Anglus suspicatus est eum uolentem captum: ac ultro se Francis obtulisse. Nihilo secius Petrum in Regnum restituit: Gesquinatem acie uincit, capit'que: Henricum fugat. Mox cùm Petrus militi stipendia (ut conuenerat) non dissolueret, copias deduxit. Nauarrus dato obside filio dimissus, Gesquinas precio redemptus. Henricus cum Franciam ex fuga repetisset, nouo exercitu adiutus, domum'que regressus, ac destitutum Anglicis auxilijs fratrem hostem adortus, uictor occidit: rerum'que potius, Rex consensu salutatur, coronatur'que. Dux Lecestriæ Principis frater, cœlebs, maiorem filiam Petri Regis in matrimonium accepit, Comes Cantibrigiensium minorem. Princeps Aquitanis noua & insolita genti uectigalia imponebat, tam magnis rebus gestis egens. Iam gentem liberius uiuere Assuetam, Anglici tædebat imperij. Ciuitates ab Ioanne Rege Anglis traditæ, flagrabant desiderio Franci Regis: deplorabant præsentem rerum suarum sta-

rum statum. Minimè omnium pati poterant singulis tandem focis tributum indici cogi'que à Principe. In primis Comes, Armeniacus, cum ueteribus legibus iura non reddere Principem conquereretur, Francum Regem appellauit, ad eum prouocauit. Primùm Rex Francus eas disceptationes aspernabatur. Deinde Dormanus iurisconsultus, cuius prudentia quamplurimum Rex utebatur, author fuit Armeniaco ut causas agi in conuentu Parisiensi ante pacem Britiniacam cœptas, Rege Franco Parisiensi'que senatu cognoscente persequeretur: quandoquidem diceret futurum, uti hac fenestra patefacta, lux rebus obscuris exoriretur. Nihil prius motum, quàm obsides Francorum qui apud Anglum asseruabantur, ut suos interuiserent dimissi, domum reuerterunt. Cum Armeniacus nullum finem faceret de Principe Anglo conquerendi, iura'que prouocationum, & leges Francicas implorandi: missus Burdegalam quidam Caponellus ex Belsica nobilitate, Principi diem dicere ausus, in præsentia sine noxa dimissus, cum in fines Agenensium peruenisset, ex itinere retractus est: alter subinde in Angliam mittitur cum literis, ignarus in illis bellum denuntiari ipsi Regi Anglo. Is illæsus dimissus, & incolumis domum rediit. Continuò Comitatus Pontiuensis oppida consiliis antè præparatis ad Francum defecere. Simul diuerso loco Cadurcorum urbs, ac omnia in eorum finibus oppida in fidem rediêre, excellenti Episcopi ciuitatis opera. Anglus domo Burdegalam copias transmisit. Excursiones paruæ, ac non magnæ expeditiones factæ. Nec modò nobilissimis uiris uis insidiæ'que parabantur: sed Isabella Ducis Borbonii mater, eadem socrus Regis Franci, cum frequenti grege matronarum uirginum'que ad Bellamperticam captæ, ac aliquanto pòst grandi pecunia receptæ: Biturigum Dux Lemouices, ipsis se dedentibus, recepit. Maior moles exercitus Itium classe appulit multis passim locis uagati, ad Iudæam suburbanum Lutetiæ uicum castra metati sunt. Magister equitum Maurellus Fiennus imperium deposuit. In eius locum Gesquinas suffectus, Anglis Franciam urentibus, nihil per trepidationem egit: opportunis locis adortus, carpensque postremum agmen, modo etiã à latere ac transuersus incessens, ita affecit, uti eos conatus audaciæ'que puderet tandem pœniteret'que. Qui horum superfuere in Pictonibus, iis suorum se coniunxere, qui magno satis numero in præsidio urbis erant. Lemouicum urbem Angli recepere, ac ob iram defectionis direptam incendêre. Hæc in continenti: sed & mari res gestæ. Classis Francorum classi Hispaniæ ab Henrico auxilio missæ coniuncta, expugnat quinque & triginta hostium naues ad Rupellam: quo in oppido trepidatum fuit, quòd inter Anglicum præsidium oppidanos'que suspicio mutua diffidentia'que esset: actum'que aliquid memorabilis facinoris fuisset, nisi classis Fran-

corum cursum direxisset ad oram maritimam Angliæ euastandam. Interea Rupellanorum animi adeò confirmantur, ut dum Gesquinas Fanum Seueræ obsidet, redeuntem ad distinendas uires hostium classem Francicam Rupellani per se sustinuerit, intra arcem continente se præsidio. Qui uerò Angli præsidio Pictonibus erant, cum opem Fano Seueræ ferre conantur, utrobique offenderunt. Pictones enim leuati metu sese Biturigum Duci dedidere: & repulso noui hostis aduentu, Fanum Seueræ Gesquinas cepit. Biturigum Duci Rex Comitatum Pictonum Santonum'que utendum fruendum'que concesit. Et Rupellani deditionem fecere deplorata omni spe: quòd Capitalis Buziorum, ita Principem suum Buzij (Vasconiæ ea regio est) uocitant, nobilis bello Anglicarum partium Dux, subsidio cum magna manu ueniens, ipse captus à Francis fuisset, cæteris uel fuga dilapsis, uel cæde stratis. Ioannes Dux Britanniæ quòd Angli Regis gener erat, popularium animos auertere à Francis elaborabat. Proceres gentis tres, Roanus, Lauallus, Clissonus, denuntiauere, nisi quam iureiurando Francis fidem dedisset, seruaret, se ab eo defecturos: nec ea re ullius se noxæ fraudis'ue conscios futuros. Igitur minimè tutum ratus se illis credere, in Angliam transmisit, ad excitandum inde maiore ui bellum. Interea summam omnium rerum Britannicarum Roberto Canolo summo armis Anglicis duci, qui amplisimum patrimonium in Britannia habebat, ac gloria belli sanguinis'que nobilitate præstabat, tradidit. Franci Britannia ingresi compluribus ducibus, alij alia oppida arces'que adorti sunt oppugnare. Brestum maritimum oppidum Robertus Canolus tutabatur. Subigi ad deditionem terra oppugnantibus non poterat. Eodem tempore obsidebatur oppugnabatur'que Deruallum, quod oppidum patrimonij Roberti censebatur, eius consobrino Hugone defendente. Is pactus est deditionem se facturum, nisi intra duos menses ex Anglia tantum copiarum aduenirec, ut potestatem pugnæ æquo loco facere, ac se obsidione eximere possent: interea se neque militem intra mœnia recepturum, neque commeatus, ac ad fidem promissorum duodecim obsides dedit. de Bresto in eadem ferè uerba & Robertus pactus est. Ex Anglia auxilia mari intra constitutam diem aduenere: castris'que naualibus munitis, ac loco idoneo capto, maritimæ Anglorum copiæ prouocabant ad pugnam Francos terra prælium non detrectaturos. Procul à nauibus campis patentibus se non committebant. Francus dimicaturum se profitebatur, si (ut conuenerat) pari simili'que prælij genere, æqua conditione certaretur, soluere'que obsidionem uirtute illi conarentur. Die circumacta, Angli nauibus Brestum à Roberto recepti sunt. Denuntianti Franco se in obsides Deruallensium animaduersurum, renuntiari iusit Robertus, Hugonis unius arcis Præfe-

cis Præfecti pactione non teneri ſe, qui ſummam rerum Britannicarum obtineret: pactionis uero ſuæ conditionem commiſſam non eſſe, quando auxilia intra ſpatium temporis compoſitum adueniſſent, & ad pugnam prouocaſſent, nec Breſtum ingreſſa ſint, niſi poſt tempus quo non licere cautum fuiſſet. Deruallum familiæ ſuæ oppidum, ut minis territus tradat, commiſſurum ſe non eſſe: ſin ſæuiretur in obſides, ſe quoque ſumpturum ſupplicium de totidem numero captiuis, quos ex Francica nobilitate haberet. Apud ſummum Pontificem fidem Francorum inuiſam facere ac deteſtabilem omnibus gentibus conabantur Angli oratores, quòd à Britiniaco fœdere diſcedere eos dicerent: quòd utri priores uiolaſſent, eos fulmine ira'que ſacroſanctæ poteſtatis feriendos conueniſſent: id'que amborum iuſiurandum authore Pontifice pium habitum. Francus orator & memoriam Ioannis fraude liberauit & Quinti factum à crimine periurij uindicauit. Reliqua erat duplex diſceptatio de iure & Regni, & belli: quam cognitionem Pontifex non recepit. Tantùm audiuit Francum de Flandria agentem. Comes enim Flandriæ Ludouicus filius Ludouici ex Longi Regis filia, eadem Mathildis Atrebatium, & Othonis Burgũdiæ Comitem nepte ſuſceptus, unicam filiam Margaritam Ammonio filio Angli Regis deſponderat: petebatꝙ, ut cum ob propinquam cognationem patrum ſanctionibus matrimonio iungi uetarentur, legibus ſacroꝙ impedimento ſoluerētur: qua re, Flãdria & alij dominatus ad Anglorum opes accedentes, magnum momentum rerum futuri erant. Ne in eam cauſam pronior foret, animum Pontificis Francus exorauit: quòd Flandria, cõfeſsione etiam Angli beneficiũ Francorum eſſet: æquiusꝙ uideretur eam origines ſuas reſpicere, quàm hoſti conciliari, materiam initiumꝙ noui belli futuram. Margarita nupſit Philippo audaci. Comes eò minus generum Audacem Ducem aſpernatus eſt, quòd paciſcendis his nuptijs ſibi reddebantur illa tria oppida quæ Francum de Flandris pignoris nomine obtinuiſſe memorauimus. Fuere qui hac in re ſapientiam Regis deſiderarint: eum'que perſæpe cognomen ſuum rebus geſtis æquaſſe, illi imparem in Flandricis nuptijs fuiſſe dicerent, qui cum initio optionem habuiſſet, utrum filiam Ducis Borbonij formoſiſsimam, an Flandram, pulchram quidem, ſed multo minoris uenuſtatis, uxorem duceret: amores affectus'que ſuos cõmuni utilitati attulerit, cum Flandra nobiliſsimis Comitatibus dotalibus adeò adauxerit maritum Ducem, ut ſoboles eius formidoloſa Regibus, ac propè exitio extiterit: æmulatione rerum adminiſtrandarum, ac ingenio mortalium ita ferente, ut pro opibus quiſque ſpiritus gerat, animos'que. Rex Francus cum Nauarro amicitiam redintegrauit. Paulò pòſt Nauarri ſcelus ignoratum fuerat, indicio patefactum eſt, compertum'que eum quoſdam ſolicitaſſe,

corrupiſſeq́ʒ,ut Regi Frãco uenenum miſcerent. Venenarij depre- henſi pœnas dedere. Mortua erat Nauarri uxor, eadem Franci ſo- ror: cuius lachrymis permulta mariti ſcelera condonata fuerant. Rurſus igitur Francorum hoſtis iudicatur. De illo Eburouices re- cepti. Cæſaroburgum fruſtrà tentatum. Anno eius ſæculi ſexto & ſeptuageſimo Eduardus filius, inſequenti Eduardus pater Rex, deceſſere. Ricardus Eduardi iuuenis filius, duodecim annos na tus, auo Eduardo Regi, qui moriens ita iuſſerat, ſuccesſit, nulla mo ta à patruis clarisſimis Ducibus controuerſia. Sub quod tem- pus Francus Rex memor captiuo apud Anglos patre, iuuentæ ſuæ ut rectores darentur, Lutetiæ tentatum ac quamplurima per licentiam popularium facinoroſè impotenter'que facta, frequenti procerum patrum'que conuentu, lege de filijs Regum ſanxit, ut mortuo patre Rege, maximus ſtirpis filius continuò ſuccederet, is'que ingreſſus quartumdecimum ætatis annum & coronaretur, & extra tutelam foret, res'que adminiſtraret. Eam legem eò e- tiam latam ferunt, ne diuturniore tutela res nouæ orirentur, tam multiplici cæca'que mortalium cupiditate. Pius ſapiens'que pa ter habitus, gloriam etiam optimi iuſtisſimi'que Regis ſolidam aſſecuturus, ſi communi ſaluti proſpexiſſet: ne ſub Rege filio æta- te florente, ſed mente minuta, res ipſæ peſſum ire poſſent. Geſqui- nas in Aquitania fuſis fugatis'que multiplici prælio Anglis, Con- datum, Bergeracum, Fanum Fidei, Caſtellionem, Candcretum, Fa num Macharij, Lungonem, partim ui, partim ipſorum uolunta- te recepit. Duraſsi arcem alterum & uiceſimum obſeſſam diem, compulit ad deditionem. Dux Audax Anglos Itio crebrò erum- pentes, crebris prælijs deuicit: circumiecta oppida cepit: hoſtes intra Itij mœnia compulit. Angliæ ora maritima à Francis euaſta- ta, quædam etiam oppida capta, direpta'que ac igni abſumpta. Ad neceſsitates belli ea tempeſtate uectigal ſali ac promercali ui- no impoſitum. Tota Britannia, excepto uno Breſto, in fidem Franci redierat. Florebat Caroli ſapientia Regnum, cum Angli proceres uniuerſum terrarum orbem circummittendas legatio- nibus ſibi conſociare ſtudebant, auertere à Franco, inuidiam illi conflare. In Germania tanto aſſenſu auditi ſunt, ut Carolus Au guſtus, qui Franci Regis auunculus foret, ac Venceslaus à patre Auguſtus cooptatus, propè ſoli Franco ſtuderent, bellum Ger- manicum in expectatione foret. Miſit igitur & Francus oratores in Germaniam, ut fraternum inter Francos Germanos'que no- men à parentibus cultum repeterent: refellerenturque Anglorum in Francos probra iacta. Conuentu procerum dato, cum præſi- derent Cæſares pater filius'que, princeps legationis Anglorum ita exorſus eſt: Cauſam apud Pontificem Maximum hanc ean- dem egi, Cæſares, non minus iuſtitia ſancti, quàm dextra inuicti:

Sed quia

» Sed quia cum belli legibus ea disceptatio coniuncta uidebatur,
» sanctissimus uir maluit arbitrij sui rem, summorum Ducum, Re-
» gum, Imperatorum existimationi relinquere, quàm arteis milita-
» res, & Martis iudicium, ab armorum peritis Augustæ'que maiesta
» tis proceribus, ad Pontificia pacis'que studia reuocare. Nunc cùm
» & Pontifex Maximus, & omnes gentes quid tanta de re sentiatis
» expectent, ac in uos oculos coniecerint: & ego apud quos, & quo
» in concilio orationem habeam, meminero: & uobis, quos nullum
» unquam belli fulmen terruit, certò scio nullam rem antiquiorem
» potiorem'que religione immortalitate'que nominis uestri futu-
» ram. De pace Britiniaca cognoscendum uobis est, quæ diutur-
» ni belli finiendi, amicitiæ'que inter duo potentissima Regna con-
» ciliendæ causa facta, si dirimitur infirmaturúe, eadem mala rena-
» scantur necesse est, quorum tædio composita fuerat. Sin qua pieta
» te iuncta est, eadem seruatur: & quod secus factum est, nutu uestro
» Cæsares restituitur: ingentes cædes, antequam exoriantur, extin-
» xeritis: & nostra hæc ætas festam pacem, & posteritas securitatem
» suam uobis acceptam feret. Viribus impares semel atque ite-
» rum acie uiceramus: & quoties aperto Marte, uera'que uirtute pu
» gnandi copia fuit, toties rebus nostris humana ope destitutis, ac
» tantùm bonitate causæ suæ fretis, Numen euidentissimè affuit. In-
» firmi inualidi'que, firmos præualidos'que uicimus: clementissi-
» me'que usi uictoria fuimus: nec quas iure belli licebat, uictores le-
» ges uictis captis'que imposuimus. Quanti bellum nobis steterat,
» impensas persolui placuit: & fœdus quod florente re Francica Di
» uus Ludouicus Rex cum maioribus nostris, rebus nostris inferio
» ribus percusserat, reuocari confirmari'que conuenit: ut Aquitania
» ad nos rediret, quæ parentum nostrorum fuerat: nec id gratuitò,
» sed in mercedem ac uelut permutatione cederemus Angli Francis
» iure quod maiorum nostrorum per multas continenter ætates fu-
» erat in Normanos, Cœnomanos, Turones, Andes: quæ Franciæ
» terræ nobilissima opulentissima'que pars est. Præterea Pon-
» tiuenses haberemus, quæ confessione Francorum materna dos
» Regibus nostris est. Hæc quæ rem continerent, in primis e-
» rant. Et quia sanciebatur, ut ea haberemus eo iure, quo quæ opti-
» mo: uicissim conuenit, ut iure Regni Francici, hæreditate'que ac
» successione cederemus: qua in re & causa non inferiores, & fortu-
» na belli ac iudice Marte superiores eramus, & exemplo multo-
» rum nobilissimorum'que Regnorum, quæ uel fœminas, uel Regię
» stirpis fœminarum filios ad Regnum uocant. Regi nostro primo
» Henrico non successit Mathildis filia, sed Henricus ex eadem Ma
» thilde nepos nobis iura dixit. Beneficiarij Francorum Comites in
» media Franci nati, sceptra nostra tenere possunt: Regia nostra
» spem amittet externorum dominatuum? Sed Angle, cum initio de

Regno ageretur, eras superior iure causa'que. Ceterùm cum in Phi "
lippi Valesij uerba iurasti, ultro iure tuo tunc te exuisti. hoc enim "
Francus crebris solet usurpare sermonibus: Si absque exceptione "
iurassem, tamen infirmitas ætatis qua eram, in integrum restitu- "
ta æquis iudicibus fuisset: Sed his uerbis iuraui, ut ius meum, si "
quod prætetea mihi in maiorem rem erat, imminui non posset: ut "
illud iusiurandum in summam regni spem ne mihi obesset testarer. "
Quas ob res in fœdere Britiniaco cum iure Regni Francici cessu- "
rum me professus sum, id maximè omnium tibi optabile erat. Ce- "
do tibi Normanis, Turonibus, Cœnomanis, Andibus. Reddis mi "
hi diui Regis tui fœdus, fœlicibus rebus tuis ictum. Condono ti- "
bi ius Regni aut certum, aut non minus in me quàm in te probabi "
le: & iniquas conditiones conquereris, digna'que tibi causa ui- "
detur, cur obsides ad fidem promissorum datos à me, in diem cer- "
tam eblanditus, cum ea circumacta reposco, non reddas: ac ne iu- "
ra quidem gentium serues. Cum Rex Regi bellum indicit, mittun- "
tur fœciales, qui propalam res repetant: ac nisi reddantur, bellum "
indicant. Tu quos misisti? Nullius nominis hominem, ignarum "
quid ferret, legasti. Hæc est, Augusti, expostulatio nostra. Regem "
Ioannem bello cepimus: coluimus, ut domi magis coli non potue "
rit. Æquissimas leges, quas'que pari utrinque fortuna scribi "
par fuisset, scripsimus: obsides accepimus: Proceres Regij inter "
Francos generis, omnes se iureiurando in fœdus Britiniacum ob- "
strinxerunt. Pacem, Ioannem'que reddidimus. Is'que domum re- "
gressus, turbatas res composuit: Burgundiam ditionis suæ fecit: "
Festam pacem fœlicitatem'que constituit. Floruit liberis, opibus, "
imperio, quantum pari temporis spatio nullus ætatis suæ, quan- "
tum nullus unquam gentis suæ Rex. Ad nos, ubi cultus fuerat, re- "
gressus, in complexu filiorũ Ducum'que obsidum mandata dans, "
bona spe posteritatis migrauit è uita. Filius eius Rex quod fœdus "
& suo & paterno & Regiæ nobilitatis uniuersæ iureiurando san- "
xerat, uiolat, receptis arte obsidibus, bello nullo more gentium in "
dicto. Pontiuensem Comitatum, maternam dotem meam: Aquita "
niam iam inde à Leonoræ matrimonio, & possessione maiorum "
meorum, & confessione priscorum Franciæ Regum, & fœdere re- "
centi meam, furto occupauit. Ego si qua esset in terris augustior "
maiestas quàm uestra, Cæsares, ad eam querimonias deferrem, in "
causa qua maior incidere nulla potest. Nunc cum maximi, inuictis "
simi, ac sanctissimi sedeatis, totius terrarum orbis animis in expe- "
ctationem iudicij uestri erectis, obseruantibus'que quid ualeant "
affectus uestri, quid integritas, quid religio: annuite, quàm sancta "
apud uos fœdera extitere, tam inuiolata inter cæteros esse debe- "
re: & quæ rerum administrandarum præcepta ex uetere summo- "
rum Imperatorum memoria petiuistis, ea reliquos à uobis petere "
oportere

„ oportere. Angli orationem excepit Francus orator: atque ita disse„ ruit: Non dissimulo, Augusti, nos pacem Britiniacam iureiurando sanxisse: fœdera'que apud mortales sancta esse oportere, quòd eorum religione pietas animorum, fides'que rerum Superis deuinciatur. Quòd si fœdus Britiniacum, Angle orator clarissimè uir, cum ego graue censerem, tu leue existimasti: cur in ea transactione, in quam uterque consenseramus, mihi sanctam esse uim sponsionis postulas, quæ tibi uilis est? Causam fidei datæ, quam apud summum Pontificem obtinere non potuisti, Cæsaribus te probaturum confidis? Nec ille eam ab se ad quenquam reiecit: sed cum inferior in controuersia religionis inuenireris, ad ius'que belli & disceptationem de Regno transires: hanc rem sui arbitrij non oportere esse censuit. Ita apud Pontificem de bello, apud Cæsares de pietate agis. Nec nunc Augusti in nos iudices sedent: neque te accusante causam dico. Existimatio eorum, non iudicium est: quibus tamen & ipsis, & per eos omnibus mortalibus satisfactum, & nos perpurgatos uolumus. Quòd si causam nostram per se satis firmam sentient, magnitudinem augustissimorum animorum eam fore confidimus, ut affectus eorum plus ualeant ad calumniam ab innocentia propulsandam, quàm pudor ne imperitis uideantur aliquid gratiæ concessisse, absterreat ab æquitate nobis impertienda, quam alienissimis præstant. Non stare me fœderi criminaris. Si id tibi ratum est, ego quoque non rescindo. Sin frangis, desine alijs necessitatem ab eo discedendi imponens, in nobis id uitio uertere, quod tibi fraudi esse non uis. Spopondisti te quamprimum exercitum deducturum: uiuo Ioanne Rege non deportasti. Relicti abs te inter nos tanquam in hostico milites tui infestiorem nobis pacem fecerunt, quàm bellum fuisset: pluris'que eorum discessum coemimus, quàm quanti unquam nobilissimi exercitus opera in bello nobis steterit. Hoc de milite tuo. Illud uerò utique tuum est. Oportebat frequenti utriusque gentis concilio te solenni uerborum nuncupatione cedere iure Francici Regni, quod tuum esse contenderas: doce id abs te factum, quod sola conceptione uerborum, corrogatis'que proceribus fieri poterat. Cum in tantis rebus pax Britiniaca apud te nullas uires habuerit, cur indignaris me meum ius retinere statuisse? Tibi Comes Armeniacus diem dicendam curauerat. Missus est qui tibi denuntiaret. Non mittebas qui causam tuam ageret, excusaret'ue: & bellum insuper minitabaris. Missum est ad te decretum quo hostis Francici nominis iudicareris. Expectabas ut fecialis, aut aliquis è proceribus legaretur. Tu qui beneficiarius meus es, in cognitione causæ qua apud me reus es, Duces internuntios ne præstoleris. Sed una atque altera uictoria te ferocem facis. Fateor cum trophæis Francorum Oriens Occidens'que re-

fertus ſit, interdum nos fortuna prælij inferiores diſceſsiſſe. Abs « te nunquam bello uicti ſumus, ne nimis iudicium Martis ample= « ctâris, iusq́; belli cùm iure cauſæ confundas. Communi concilio « Franciæ, cuius iudicium eſt te Regni ius poſtulante, hæc contro= « uerſia dirempta eſt. Fœminis Regiæ ſtirpis, neque ipſis, neque « maieſtate earum filijs Regnum noſtrum cedere, palàm factum eſt. « Et quod ſacramentum Regi Philippo Valeſio dixiſti, non circum « uentus adoleſcentulus dixiſti, nec inter eos qui paſſuri eſſent te cir « cunſcribi: nec deteriorem cauſam tuam feciſti; ut reſtitui te in in= « tegrum oporteat: nec ijs authoribus, quos perfidiæ ſocordiæ'ue « criminari conueniat. In Ambianis eras. Aderant, ne meos enu= « merem, Dux Lotaringiæ, Rex Nauarræ, Rex Balearicus. Aderat « parens ueſter, Auguſti, immortali nomine Rex Bohemiæ. Ade= « rant quatuor millia equitum: nec iuraſti niſi accepto Ducatu A= « quitanico. Eadem qua cæteri beneficiarij formula, fidelitatem mi « hi præſtaturum te iuraſti, téque mihi alligaſti. Red quòd oſculum, « quod ex conſuetudine datum oportuerat, omittebas; conſulere= « que domi tuos peruelle dixiſti, eius'que rei ueniam dedimus, re= « greſſus in Angliam, conuentúque gentis habito, ad eos retuliſti « quid fieri abs te placeret. Re per multos dies agitata, de omnium « ſententia oratores in continētem miſiſti, qui oſculi libationem fer « rent, profiterenturq́; uerbis tuis te mihi beneficiarium, me tibi Re « gem iuſtum legitimumq́; eſſe. Qui Scæuolæ conſultiùs egiſſent, « quàm tu tàm grauibus tuis alienis'que authoribus? & à liberis Au « guſtis damnari parentis Regis fidem authoritatem'que poſtulas, « quam tota Anglia terra tua ſanctam iudicauit: cuius ne te quidem « ipſum antè pœnituit, quàm Robertus Atrebas Francus exul ad te « tranſijt, cauſamq́; tuam, quam damnârat, non uerbis, quibus con « trouerſiæ regnorum minimè dirimerentur, ſed armis agendam « perſequendam'que dixit. Tunc demum legibus uictus, ad bel= « lum deſcendiſti: ut nunc bello inferior, leges imploras. Ponti= « uenſem Comitatum fateor ita à me in te profectum beneficium do « temq́; fuiſſe, ut ſummus dominatus penes me eſſet: quod te cauſa « cognita amiſiſſe indicas, te'que uoce tua prodis: cùm te beneficia « rium meum in latus meum ſtrinxiſſe ferrum, uictoriam'que de me « reportaſſe, hoc loco audientibus Auguſtis confiteris: ut non ſit « certior fides confeſsionis tormentis quàm conſcientia expreſſæ. « Normaniam, Cœnomanos, Turones, Andes, nobis te remiſiſ= « ſe prædicas, ut fœdus diui Regis tibi, Aquitaniam'que reſtituere= « mus. Sed diuus Rex ſummum dominatum imperium'que in « omnia ſibi poſteris'que retinuit. Tu uerò uerbo remiſiſti ea quo= « rum poſſeſsione multis antè ætatibus, legibus cecideras: quæ con « tinenti multorum annorum uſu tenebamus. Aquitanię ſi primam « cauſam ſpectes, uideas ad Leonorę tuæ patrem Comitē Pictauen «

ſem

„ ſem tres tantùm Præfecturas, Burdegalenſem, Agenenſem, Ba„ ionenſem, beneficiarias à maioribus noſtris perueniſſe; cæteras „ ciuitates ui temporum ab eo eius'que familiæ Gulielmis occupa„ tas, ut Rolo Neuſtriam armis ſuam fecit, & Notho filio reliquit, „ contra Francorum inſtituta: ut Martellorum, Fulconum'que ac „ Theobaldorum familia Turones ac Cœnomanos inuaſit, occu„ patis Regibus noſtris aut domeſticis aut externis bellis: ac ita po„ ſteros eorum tenuiſſe conſtat, ut multis monumentis teſtata fo„ ret perpetua expoſtulatio noſtra, nec ulla temporis longinquitas, „ nulla uetuſtas, à iure publico Regio'ue aliquid ui raptum, eodem'„ que uitio retentum, reclamantibus iuſtis dominis uſucapere poſ„ ſit. Et quoniam diui Regis nomen iactas: diuus Rex cum fratre „ ac tot proceribus tantoq; exercitu captus à fero cupidoq; hoſte, „ minore pondere auri cum omnibus ſuis redemptus eſt, quàm „ quanti unum Ioannem de te beneficiario noſtro redimimus: cæte„ ra nobilitate tantidem, atque adeò pluris, recepta. Et utrum „ Rex Ioannes ad uictores Anglos reuerſus, ab eis'que receptus, a„ pud eos'que, qui coluiſſe uideri uolunt, defunctus, nos ſéque o„ mni religione (ſi qua fortè reliqua tenebamur) liberârit, an eti„ am in fato functos iura belli ualeant, iudicium difficilè non eſt. „ Quos uiuos nobis obſides reddidiſti, etiã ſi eos ſe ad te redituros „ uel ſua uel aliena fide tibi obligaſſes: noua tamen illa nudaq; pa„ ctio uetere cauſa ſublata, nulla noua ſuborta ſpondendi materia, „ eos non teneret: & cum pace dimiſſos, ipſe tibi bellum redinte„ grans, nullo exemplo iure'ue uel ciuili uel belli reuocas. Reliqua „ oratio facilis ſit: Regium ſummumq; apud Francos dominatum, „ Regiáque iura, minui diuidi non licere, non poſſe: neque, ut „ Pontiuenſes ſilentio prætercam, Aquitaniam ijs finibus qui„ bus eam meritis, dimidiam propè Regi noſti partem, à ſceptro „ noſtro auelli Lege Salica incolumi poſſe. Quod uobis, Auguſti, „ probaſſe ſatis ſit, Britiniacum fœdus non uiolauimus priores. „ Religionem noſtram ſuſpicione periurij apud Pontificẽ liberaui„ mus. Controuerſia iuris Regni ſublata eſt. Captiuos, bellum cau„ ponante Anglo, pluris redemimus, quàm leges belli ferant. Obſi„ des, quos ſemel miſſos fecit, cur redeant, cauſa nulla eſt. Hæc eſt „ purgatio noſtra: quam ſi uobis Cæſares probauerimus, orbi ter„ rarum ſatis feciſſe nos non dubitabimus. Senſus enim ueſtros hu„ manum genus ſanctos ducet, quorum ſapientiam fidem'que per„ ſpexit. Quæ per me agi Rex maximè Chriſtianus apud nos, ô Cæ„ ſares, uoluit: eadem ipſe, ſi per ualetudinem liceret, preſens egiſſet: „ idq; magis perſpicuè, ſapientiusq; ac amantius. Neq; enim ac An„ glo Rege propinquitate uoluntate'ue alienus eſt. Cauſarũ tempo„ rumq;, non animorũ hæc diſiunctio fuit. Ad uos Normaniæ Dux „ uenit; ueniret Rex; inuiſeret neceſſitudines has ſuas, fraternumq;

nomen

nomen publicè redintegraret: ac coram sanctissimè obseruaret, quo animo studiosissimè absens colit. Hæc oratio iustiorem Cæsaribus causam apud proceres gentis præbuit, ut id quod taciti concupiuerant, iam posita dissimulatione profiterentur, se in Franciam profecturos, daturos'que operam, ut res componerentur; bellum inter duas clarissimas præpotentesq; Regias funestum, ac rei Christianæ lugubre, finiretur: sacrorum'que armorum agitarentur consilia: quorum obliuio nimis diu pectora tenuerat. Magno splendidoq; procerum comitatu profecti, occurrente pari dignitate Francorum Ducum Comitum'que, fines regni ingressi, quascunque per urbes iter faciebant, apparatissimè, magnificentissimè, officiosè, amanter'que excipiebantur. Infirma & morbis confecta ualetudine Quintus Rex Augustus ad Dionysij portam in lectica occurrit. Quæ res ne ei pudori foret, Augustus pater ætatem podagram'que excusans, lectica & ipse Regiam urbem ingredi uoluit. Filius Augustus patris latus in equo texit. Festi dies aduentu Cæsarum celebres'que acti. uinctis dempta uincula, custodiæ emissæ. De pace agere iam cœperant: cùm prius Reginæ Francæ, ac propè continuatis funeribus, filiæ Regiæ mors, actionem eam interpellauit. Igitur atrata funestaq; Regia, Cæsares domum se recipientes, ac Rex Francus Lutetiæ morbo luctu'que retentus, Gandauum oratores misere, quò & Angli legati ex composito conuenerant, ut de pace commodiore loco ageretur. Affuit & Pontificis Maximi Legatus Archiepiscopus Rauennatium, qui ad id uenerat. Id quoque colloquium diremit nouus quasi terrarum omnium motus, schismáque sacræ ecclesiæ in triginta annos exortum: de quo deinceps dicere ordiar, quando res humanæ semel loco moueri inclinariue sede sua cœptæ, quo maiores sunt, eo ægrius serius'que uestigio reponuntur, sistunturúue. Sedes Pontificum Maximorum ex urbe Roma Quinto Clemente Pontifice in Galliam delata, plus septuagesimo pòst anno in Vrbem reuertit. Sed non diu in tranquillo mansit sacra nauis: nouis fluctibus atrocibusq; procellis agitari cœpit. Gregorius undecimus Pontifex Maximus Auenione sedens, cùm Italia bellis alijs super alia renascentibus arderet, nec modus ullus finisúe inueniretur, aut remedium sanandorum leuandorúmue malorum, consilium cepit suæ urbi Romę sedis reddendæ: impulsus etiam libero cuiusdam Episcopi responso qui ab eo interrogatus, eccur tandem sedem suam nō inuiseret? Abs te, inquit, omnes pendemus: te sibi quisq; proponit ad imitandum: exēplo, nō oratione tua orbi terrarum opus est. Si genus humanum te rogat, cùm urbem tuam Romam tot iam ætates à Pontificibus suis desertam, tandem ipse non adeas? multò minus habeas quod respondeas, quàm ego, qui nō tam excelso loco sedeo. ut in me unū

omnium

omnium oculi conuertantur. Hæc intrepida uox uelut numine, non humanitus missa, eos stimulos in animum Pontificis demisit, ut scelus nefarium existimaret eo sese crimine non liberare, quod in alio damnasset. In Italiam cum per bona parte Cardinalium, reliquis Auenione manentibus, transijt, tanta gratulatione, ut nullus illuxisse lætior dies uideretur: reliquum'que Pontificatum Romæ egit. Anno eius sęculi duodeoctogesimo decessit. Sacro solio uacuo, Romani magistratus optimates'que ueriti ne Roma iterum desereretur, Auenio repeteretur: magno illustri'que comitatu Purpuratos patres adeunt, supplices orat, ut sedi Romanæ Romanum genere Pontificem, aut utique Italum redderent: ne id fieret, adeò commotum esse populum Romanum, ut uerendum sit, ne quid atrocis rei contingeret, Romæ quatuor omnino Italico sanguine patres erant, tredecim Galli, sed hi æmulatione discordes. Quatuor deinceps nouissimi Pontifices Maximi Lemouices patria fuerant: Clemens sexus, Innocentius sextus, Vrbanus quintus, Gregorius undecimus. Vndetriginta continuos annos à Lemouicibus genus humanum sacra petierat iura. Factio ea in purpurato sacró que collegio multum adhuc maiestatis uirium'que habebat. Retinere, ut fama est, ingens summum'que decus in sua sibi gente contendebant, ut quintum Pontificem Maximum Lemouices haberent. Reliqui Galli in medium commune
neq; uocabant: & populi Romani perstrepentia exaudiebantur arma: unáque illa uox circumsonabat, Aut Romanum, aut Italum uolumus. Nec uidebatur populus armatus nisi uoti compos manibus temperaturus. Inclinauit igitur res, uti Bartholomeus Neapolitanus ciuis Archiepiscopus Barensium, Pontifex Maximus declararetur: Vrbanum sextum dicere. Apud Pontifices maximos Auenione in gratia, apud omnes authoritate summa in prima iuuenta fuerat: ut & Itali & Galli suum existimare possent. Baldus peritissimus iuris ciuilis Pontificij'q; interpres, super tanta re eaq; recenti consultus, aliquanto pòst edidit, Vrbanum sibi uerũ uideri Pontificem, quòd Purpurati in ipso negocio prædicassent, ut orbi terrarum consulerent, simul quòd Barthòlomæum scirent Pontificio fastigio ferendo esse, ac sacræ aulæ peritum, iccirco se illum deligere. Præterea eo mouetur Baldus, quòd Vrbanus loco summę sedi uelut natali sederet: quòd post designationem eius, cũ inter tumultũ diuersi patres alij in arcem Hadriani, alij extra urbẽ cõcessissent, reliqui in Vrbem in ędes quisq; suas se recepissent, cõticescente tãdem tumultu ad Vrbanũ regressi, eum insignib. summi Põtificatus magna excoluerint cæremonia: q; his uerbis, his factis, his sententijs omnes regiones repleuerint, ut totus ferè orbis terrarum ita sit opinatus. Hæc ferè Baldi uerba. Ioannes quoq; Lignanus sacri iuris cõsultus causã Vrbani scriptis defendit. Contrà

ædis

ædis Vedasti Abbas, idem à consilio Regis Franci, monumentis literarum Vrbanum damnat, ut in re tanta tamque ancipitis coniecturæ, Purpuratis uniuerso nomini Christiano post tertium mensem scribentibus; quarum literarum exemplum extat, se ad mortis periculum euitandum, Bartholomæum delegisse: ratos illum ea esse religione, ut se in sacrosanctam sedem non intruderet. Froissardus eius ætatis & ipse author memoriæ mandauit, sub recentem Vrbani electionem Cardinalem Gebennensem, qui postea Clemens fuit, quique electioni Vrbani affuerat, ac suffragium tulerat, ad Flandrum Comitem scripsisse delectum Vrbanum consensu riteque. Scripsere continuò & purpurati Romani purpuratis Auenionensibus in eandem sententiam communes literas, quarum exemplum extat. Flandrus ac Britannus literis Gebennensis adducti, ut Vrbano uita deinceps omni stetere, Gebennensi ante exortam æmulationem affirmanti potius quàm cùm postea de pontificatu certaret, neganti, cedentes: ea tamen religione, ut testarentur se uniuersi concilij, si quod fortè cogeretur, placatio, sententiam suam moderaturos. Qui de Pontificibus scribunt, tradunt, cùm Vrbanus uitia temporum corruptissimorum tollere, moresque deprauatos emendare conatus, iuberet purpuratos à donis muneribusque accipiendis, & à Simonum ambitu labecq; abstineret: tunc demum illos insolitæ seueritatis tædio adductos, ac Pontificis ab se creati pœnitentia subeunte, maximam partem causatos urbanos æstus, pestilensque anni tempus, commeatu sumpto, post tertium à designatione mensem; Anagniam, atque inde Fundos (quæ urbs erat partium Reginæ Ioannæ à Francis Regibus oriundæ) secessisse. Annales Francici authores sunt, purpuratos quamplurimos post delectum Vrbanũ extemplò ad Francum Regem misisse, ne fidem ullam haberet literis nuntijsue Vrbani se Pontificem Maximum creatum prædicantis: eosdem, ubi Fundos uentum sit, Gebennensem delegisse: Regem ad hortos Vicenarum sanctiore concilio patrum procerumque ac doctissimorum uirorum habito, de eorum iuratorum sententia causam Vrbani, ut ui uitioque creati auersatum, agnouisse Clementem Pontificem ut pijs liberisque Fundani comitijs lectum: qui Auenione ut sancta iam, & urbis Romæ æmula urbe sedem sibi delegit. Fidem purpurati Auenionenses, simul & Regibus Scotis Castulonensisq;, uterq; Franco fœderatus, se tradidere: sed Scotus constanti inexpugnabiliq; uoluntate: Tarraconẽsis uariauit, prius Fundana comitia, quæ & Cathalani, qui & ipsi Hispani sunt, secutus: postea Romana, quæ Itali, Germani, Hungari, Angli sanctiora ducebant, & ex eadem Hispania Lusitani. Annones neutri partium se addixere. Eam ob rem Cantor sanctæ ecclesiæ Parisiensis Episcopum Cameracẽsem neutras partes adsci

scendas

scendas prædicantem ausus est literis, quæ extant, subincusare: quòd cùm semel atque iterum Lutetiæ habitum fuerit, ecclesiæ Gallicæ concilium, ubi idem Episcopus sedisse credatur, mox tamen eius synodi decretorum immemor uideatur. Priore enim conuentu, qui mense Septembri coactus sit, consessu sex Archiepiscoporum, triginta Episcoporum, complurium Cænobiorum patrum, simul theologiæ, iurisque & ciuilis & Pontificij professorum, constitutum, Cardinalibus Romana Comitia fando improbantibus non assentiendum, nisi maiore consilio grauioreque deliberatione. Posterius concilium mense Nouembri coactum, sed id infrequentius: iccirco priori standum sibi uisum: nec eam rem, cùm duo existant qui se Pontifices Maximos contendant, neutrum sequendum. Etenim siue Cardinalibus, inquit, credis, neutrius esse non potes: siue non credis, prioris concilij Parisiensis decreto standum tibi est. Is tamen uir primò Clementem, quē & Rex, deinde Vrbanum secutus, ac Romam profectus est. Antonius Pontifex Florentinus refert, cùm genus humanum duos uno eodem'que tempore Pontifices Max. habere non posit, tūc quòd utraque causa haberet quod sequeretur, præclara ingenia, sanctosque uiros, & eorum quosdam diuinitatis signis miraculoque illustres, iudicio inter se dissentientes, alios ab Vrbano, alios à Clemente stetisse: quò iustior nobis uenia sit, si nudam rem, ut ab eius tempestatis potissimùm authoribus accepimus, prodendam simplici enarratione summáque religione censuimus: inter discrepantia studia sententias'que nihil nostri edentes: nisi quòd Numine peccatis temporum succensente id euenisse arbitramur. Extiterant'que, qui uelut spiritu diuino afflati uates id præcinerent. Ioannes Theologus Minor, antequam Gregorio Pontifice purpura in Italiam remigraret, Auenione ductus in carcerē fuerat, quòd ea in urbe grauibus concionibus uitia temporum coarguere, ueterique fabulæ nouum commentum affingere auderet. Fuisse diem per ambages dictabat, qua cùm omnia quæ gignere natura potest genera uolucrum, iam in lucem edita, ac uestita suo quæque decore ornatuque essent, apparuerit diuina specie auis, sed ea implumis, atque iccirco quæ uolitare, séque alere uagando non posset: uerùm miraculo maiestatis, miseratione'que inopiæ adductas cæteras uolucres, ne fame miseriáque periret, ex suo quamque corpore aliquid plumarum pennarum'que reuellisse, in illam'que contulisse, quo ad cibum capiendum ferretur, uictitaretque. Hanc ubi sese tanto honore dignitatéque esse haberi'que sensit, fastu spiritibus'que inflatam, tanta in se cæteris alitibus iram mouisse, ut consensu spoliata, redactaque ad pristinam sit egestatem. Persimili ratione procerum ecclesiæ ordinem diuinitùs institutum, sed initio inopem, deinde à mortalibus locupletatum, per superbiam, &

quæ minimè deceret, ætatem agere. Si odium iudiciumque mortalium ad quos uenissent, minimè uererentur, si quandò opibus iam præstent, terrarum illis nullus metus, nullus pudor foret, at Deum cuncta acerrimè intuentem, à quo ad hominum genus pietate demissioneque animi imbuendum legati sint, tandem timendum sibi ducerent qui quo tardior, eo grauior ultor futurus sit, Illum enim dextram in proceres ecclesiæ suæ fulmine armare: ut, quod ab homine fieri nefas sit, ipse non exuat modò, sed et exurat, scindat, dissipet. At proceribus ecclesiæ sacræ minabatur: appetentes'que pœnas denuntiabat: Regibus, Ducibus, Comitibus, cæteris terrarum principibus parcebat? Minimè ille quidem: Florente re Francica, sibique ante Pictauensem cladem perfidente Ioanne Rege, non dubitauit uitia aulæ grauiter publiceque increpitare, ipsique capiti rerum Regi in primis ingens insolitumque malum canere. Vrbanus, quod numero Purpuratorum Clemens præstaret, ne ea re inferior foret, triginta creauit Cardinales. Sed schisma Pontificium totum propè terrarum concussit orbem. Primùm omnium pax inter Regna conuenire non potuit. Britannus Dux, qui princeps legationis Anglicæ de pace cum Francis iungendam in Flandriam missæ fuerat: soluto Gandanensi conuentu compositionis'que mentione ac actione sublata, & contentione schismatis magis exacerbatis odijs, in Flādria apud Comitē remansit, quòd eius amitinus erat. Id Francus molestè tulit, Francorum hostem iudicatum à Flandro Francorum beneficiario haberi, colique. Accessit & alia causa cur animus Quinti Regis noua indignitate moueretur. Mittebat enim oratorem in Scotiam Petrum Bonecellum, uirum cum diuitem, tum diuitiarum ostentatorem. Is Clusæ quindecim dies substitit uentum expectans: nec tantisper Brugas Comitemque interuisebat. Tunc Dux Comiti, Quin accersimus, inquit, hoc superbum caput? Prætor Clusensis iniecta manu iussit eum Brugas se cōferre. Vbi in conspectum uenit: En, inquit, ad captiuus uester. Extemplò sustulit uocem Flandrus, aitque: Quia te uidere optaui, euocauique, ea re te captum dices? Excepitque Britannus: Hæ sunt dominatrices linguæ, quæ Regis animum perditissimis artibus possident, auertuntque ab Regiæ cognationis proceribus. Apparebat concitatos indignatione esse, succensereque quòd non uenisset nisi uocatus. Ille quàm demississima orationis lenitate iram illorum in præsens permulsit: se Clusę sedisse semper in litore expectantem idoneam ad nauigandam tempestatem: ut quæ priuatæ nobilitatis partes sunt, fidem operam'que suā probare Regi, à quo legaretur, posset. Dimissus Clusam redijt: cum'que discessum suum obseruari à speculatoribus Anglis comperisset, omisso petendæ Scotiæ conatu, ad Regem Quintum redijt, ac de Flandro Britannóque grauiter conqueritur.

queritur. Rex malum Comiti minatur, si ultrà hostem Francorum Britannum à Græcis pulsum, apud se habeat, iuuétue. Ille in Angliam traiecit: classeq́ accepta Britanniam repetit. Veneti cupidissimè eum receperunt. Ad octo millia Anglicæ iuuentutis, duce Thoma Ricardi Regis patruo, Itio mouere, Franciamque metiri sub signis cœpere. Infestum iter Andium Dux per occasiones faciebat, uetitus à fratre Rege æquo loco summam rerum fortunæ prælij committere. Hostis tandem in Britanniam euasit: Ducisq́ opes ualidiores effectæ. Gesquinas Magister equitum dum obsidet Castrumnouum, quod ab Anitio Aruernorum octo millibus passuum abest, ac ab Anglicæ factionibus infessum erat, morbo correptum in castris decessit. Lutetiam relatum eum Rex sepeliendum curauit ad pedes eius sepulchri, quod uiuens sibi ponendum curabat. Nec Flandria conquiescebat. Gandauenses conquerebantur, à Comite suo noua & insolita uectigalia mercibus quæ nauibus ad eos subueherentur, imposita: simul cognitiones rerum capitalium iudiciaq́ ab eo ipsius arbitratu fieri, contrà atque consuetudo superiorum temporum, eorum'que iura ac leges, in quas iurasset, ferrent. Brugensibus æquiorem se præbebat. Hi fossas ducebant, quibus fluuium Lizam per fines Gandauensium urbemq́ mediam fluentem, in agrum suum ex parte deriuarent. Hinc bellum conflatum. Gandauenses Duce Ioanne Leone arma corripiunt, alba capitia induunt: ut id esset factionis insigne aduersus Comitem, Brugensesq́. Hi cùm allatum esset in se iri, ab opere diducendoq́ flumine discedunt. Comes etiam petentibus per legatos Gandauensibus ut portoria tollat, utq́ quem suorum ciuem nauiculariam facientem in custodiam coniecerat, sibi reddat, ut ipse de eo suis legibus, causa cognita statuant: illum è uinculis exemptum legatis tradit: polliceturq́ pristinam uectigalium immunitatem se restituturum: tantùm tumultuandi finem faciant, capitiaq́ ponant. Id multitudo libens factura erat. Leo ueritus ne omne consilium Comitis spectaret in suum unius caput: Capitia hæc, inquit, salutis uestræ causa extitere. ut accepta uos in libertatem uindicauere, ita deposita rursus uos in seruitutem redigent. Albati in amentia perstant: Rogeriumq́ Comitis Prætorem cum ducentis equitibus amplissimam urbis aream occupare conantem occidunt. Hæc agebat imperita inquietaq́ multitudo, ac quorum fortunæ omnes fides'que in manu quotidiano'que quæstu uersantur. Optimates uerò, ac qui rem habebant, duodecim è corpore suo oratores ad Comitem Brugas mittunt, qui ipsi insontes, strati ad pedes rogent uti misereretur urbis furore percitæ: saluam quàm euersam mallet: remedia sanandorum animorum inueniri posse. Placabilem se præbebat Comes lachrymis optimatum: qui ipsi fide sua indignum egerant. Leo

rursus suspicione perculsus fore; ut de se uno piacula iræ pœnasque Comes expeteret: antequam legati redirent, perpulit Albatos uti in ædes, quas in suburbio Gandaui ingenti sumptu magnificentissimas extruxerat Comes, plenæque preciosæ supellectilis erant, impetum facerent, diriperentque: ut noua insuper noxa exacerbatus Comes, cùm uniuersa plebe bellum gereret: ita in communi causa periculum suum facilius propulsari posse. Ædes direptæ, incensæque. Ita mentio reconciliationis ueniæque interpellata: coactique sunt Brugenses, cùm Comes Teneræmundæ abesset, aduenientem cùm exercitu Albatorum Leonem mœnibus recipere, ac obsides dare. Exin Damnum profecti intra mœnia recipiuntur. Ibi Leo decessit, magna suspicione ueneni: nec iccirco bellum finitum. Omnem Flandriam suarum partium efficere Albati contendebant. Hypras obtinebant aliquot milites equitesque Comitis: Gandauensibus oppugnantibus egregiè oppidum tutabantur, quoad plebe portas Albatis aperiente, tempori cedere coacti sunt. Aldenarda oppugnantibus obstitit, maioreque ualidioréque Comitis præsidio defensa. Audax Dux quicquid Flandriæ socero periret, sibi speique suæ perire ratus, exorauit fratrem Regem ut ire se in Flandriam, ac conditionibus reconciliare gratiam inter Comitem popularesque pateretur. Iuit Tornacum: inde ad Albatos misit oratores. Gens ea æquiorem se futuro Comiti suo Audaci, quàm ueteri Principi præstare uisa. obliuio iniuriarum ac maleficiorum fando sancitur. Ædes Comitis sumptu publico Gandauensium restitui iussæ. Ab armis utrinque in præsens discessum. Comes Gandauum se confert: in specie reuerentissimè excipitur. Ad concionem in Forum uocat. Conueniunt frequentes: ingenti assensu auditur, longa oratione disserens, qua lenitate Principes esse erga populares conueniat: qua in illos his pietate obseruantiaque agere debeant. Petat uti factionum insignia deponerentur. Id Albati aspernati sunt. Indignum Comiti uisum, belli nomen tolli, insignia irritamentaque remanere. Nobiles ei studebant. Oliuerius Rogerij Prætoris & Albatis interempti consobrinus, uir amplissima familia ortus, Globo clientium stipatus, memor iniuriæ, quadraginta naues, quæ commeatus non paruam uim Gandauum flumine subuehebant, intercipit. Paulatim bellum inter nobilitatem Albatosque excitatur. Melius fœliciusque in Francia res gestæ. Semina malorum in ipso exortu extincta: & licentia contumaciaque coërcita. Frater Regis Dux Andium grauissimè uindicauit seditionem ad Montem Pessulanum motam. Pessulani occiderant uectigalium Regiorum exactores. Sceleris authoribus gulam fregit: cæteram multitudinem supplicem, ac ad pedes procumbentem, uita donatam, ære multauit. Ocitanos prouinciam Rex fratri Biturigum Duci primum dedit: de-

inde

inde iusso eo, quod male audiret, inde decedere, eam Comiti Flussati attribuit, quem sciebat ab ea gente expeti. Rex Carolus Quintus decessit anno eius sæculi octogesimo. Tres reliquit liberos, Carolum, Ludouicum, Catharinam. Carolus tertiumdecimum annum ingressus erat. Proceres Regni optimatesq; Lutetiam conuenere. Dux Andium Rector Franciæ, Borbonius Audaxq; testamento Quinti Regis tutores instituti fuerant. Authoritate sanctorum summorumq; uirorum effectum est, ut primo quoque tempore CAROLVS SEXTVS Rex sacraretur, coronareturq;: in eius uerba iuraretur: res militares ciuilesq; eius nomine administrarentur: eius signo literarum diplomatumq; fides constaret: Audax patruus, ac Borbonius auunculus pupillos educandos curarent, instituendosq; ijs artibus, quibus futuri optimi Principes Regesq; erudiri solent: Dux Andium patruorum maximus natu, Rector Franciæ diceretur: maxima quaque de re ad sanctius procerum consilium referret: ipseq; sententias rogaret. Hac ratione & sua Ducibus dignitas seruari, & forma regni consilio optimatium temperati instituti, & suprema sapientis Regis uoluntas rata haberi uisa. Oliuerius Clissonus genere Britannus, Magister equitum ab Rege de consilij sententia dictus. Rhemis coronationis die quum sacris magna (ut assolet) cæremonia factis, ad epulum in ædes Archiepiscopi peruentum esset, summumq; locum Rex lotus cepisset: contentio de proximo assidendi iure nata: quod Dux Andium, idem & Rector Franciæ, & patruorum Regis maximus natu, cum honore nominis, tum ætatis ueneratione anteiret. Audax se Ducem Burgundiæ, atque ea re Principem Parium Franciæ, secundas ab Rege partes dignationis obtinere se, æquum esse contendebant. Frequētes proceres aderant. de eorum sententia Rex decreuit, uti cum is dies, is locus, id epulum festum celebreq; religione, maiestateq; coronationis esset, qua in re præcipua Parium munia forent, Burgundiæ Duci Parium nemo in præsentia anteferretur. Sed iam lateri sinistro Regis Dux Andium iunctus assederat: Audax prosiliens, medium se inter Regem Rectorem uelut interseruit, inculcauitq;: unde illi Audaci cognomen inditum sunt qui ferunt. Cæterum in acie, ut ostendi, & rebus bellicis, ac defenso, quoad per fortunam licuit, patre id partum magnificen

tius sit, quàm rixa faterna, mensæ'que iurgio. Lutetiam regresso Rege, primùm omnium de rebus Britannicis actum fuit. Angli (ut ostendimus) Franciam emensi, Britanniam intrauerant. Nannetes oppugnabant, defendente nobilitate Francia, quæ in præsidio urbis erat. Abire infecta re coacti sunt, quòd eruptione facta Franci quosdam nobilissimos illorum occiderant: spem'que ademerant urbem expugnari posse. Britannum ab Anglis ex professo stantem populares orârant, ut se fidei Franci Regis committeret: se in Francos non pugnaturos: ac si ipse in eos arma caperet, ab illo defecturos. Veneti precibus Ducis permoti, Anglos mœnibus receperant: sed in eam conditiónem prius iureiurando adactos, sine maleficio se & urbem eã ingressuros, ac quindecimo die quàm illis denunciatũ à ciuibus esset, sine fraude decessuros, copias'que omnes deducturos. Francum enim Regem respiciebant. Dux tot necessitatibus impulsus, pacem per oratores à Franco Rege petijt, deprecanteq; Rectore impetrauit, ut in fidem reciperetur, eosdem hostes amicosq;, quos Franci, habiturus: cautumq; ut Angli illæsi dimitterentur. Incolumes mari domum transmisere. Nouo iureiurando fidelitatis Britannus se deuinxit. Peruinci (ut edocui) nulla ui potuit, ut de Clemente idem quod Franci sentiret, quòd fide humana se Francis obligari testaretur religione animi soli Numini addictum. Rector totus Clementis erat: & Clemens se Regem eum effecturum pollicebatur. Siculum Regnum, quod iuris sacrosanctæ potestatis esset, illi ultrò offerebat: quando Vrbanus Hungaros in Italiam euocabat, incumbens in perniciem Ioannę Siculæ Reginę: qua solicitatrice exortum schisma coarguebat, quòd ad se Fundos clàm euocasset Purpuratos patres, eorumq; consilia & conatus confirmasset, opem suam uiresq; Siculi Regni pollicita. Hæc mulier (ut ostendimus) obnoxia crimini necati mariti Regis, iram uindicum Hũgarorum, impetum'que fugiens, in Comitatum prouinciæ suæ Phocensis mari se contulerat. Auenionem urbem suæ ditionis Clementi sexto Pontifici Maximo addixerat nomine eius pecunię quæ ingens à Siculis Regibus debebatur, aliquot annis uectigali non penso, quod dari conuenerat. Ita Auenio Pontificum facta est, & Ioanna à Pontifice Regina dicta. Ex Gallia Comitatu'que in Italiam Regnum'que redierat, uarijs casibus & compluribus connubijs nobilis. Quo anno Sapiens Rex Francus in Gallia obijt, Ludouicus Hungarus Rex exercitũ in Italiam aduersus Venetos misit, duce Carolo arctissima sibi cognatione cõiuncto, quique oriundus à Carolo Claudo Mariaq; Rebus esset. Vrbanus Hungaro persuasit, ut omisso Veneto bello, memor Andreæ fratris scelere Ioannæ necati. Carolum mitteret ad gentile Regnum Siculum armis repetendum, ac à muliebri fœdóque dominatu uindi-

uindicandum. Contrà Clemens ne Regina sui studiosissima euerteretur, author fuit ut illa Regina Ludouicum Rectorem Franciæ in spem Regni adoptaret. Pulchrius Duci cupido imperij uidebatur Regem quàm Rectorem dici. Ingens copiæ in Italiam parandæ: quòd hostes habiturus erat Vrbanum Hungarum'que. Longinquo & ambiguæ aleæ bello, ingenti & exercitu & pecuniæ ui opus erat. Cæteri Frãci Duces non molestè ferebant, specie honoris noui'que Regni parandi procul ablegari Andium Ducem, Rectoris'que nomen graue & inuidiosum procul amoueri. Placet opeiuuari summum uirum, Clementis'que causam. Duodeuicies centum millia nummûm aureorum Quintus Rex moriens reliquisse dicebatur: nec parui refert, quæ fama diuitiarum apud socios hostes'que increbrescat. Ad nouum in Italiam exercitum parandum, non ambiguo rumore, sed uero auro erat opus: id'que, ubicunque abditum foret, eruendum. Cardinalis Ambianensis multum Rege Quinto potuerat: author fuisse grauium tributorum, ac ea ex re ipse creuisse insimulabatur: & ab illo Carolus Sextus se uiuo patre non satis officiosè ac pro maiestate obseruatum habitum'ue arbitratus, ubi regnare cœpit, Sauoso gazæ custodi, Nunc ab hoc, inquit, Ambiano sacerdote liberi agemus. Id dictum ubi iactari accipi'que Ambianensis audiuit, Auenionem ad Clementem sese subripuit. Sed mox & Sauosus thesauro cedere Rectori coactus: nec iccirco stipendia ueteri militi persoluebantur: nouus'que conscribebatur: agrestes uexabantur: nec urbana plebs conquieuit. Lutetiæ audacissimus quisque coit: domo'que extractum Prætorem mercatorum circunsistunt: iubent'que magno plebis comitatu Rectorem adeat, agat'que de tributis abrogandis. Superuenientibus nonnullis optimatibus aulicisq́ꝫ, ac, ut intermisso spatio impetus repentinus uæsanæ turbę sponte languesceret, fando permulcentibus, suadentibus'que ut concio in posterum differretur diem: quidam sutor ueteramentarius ait, Necessarijs rebus exui plebem, ut pauci magnificè excolantur: eundem ad Ducem: deplorandas tenuiorum calamitates. Itum igitur ad Rectorem, proceres'que: habita oratio de miserijs plebis: eam nomine uectigalium, nomine subsidij pecunia ferendi, ac collationibus alijs super alias ad extremam inopiam redactam, Rege Carolo Quinto demissisimè orasse, ut oneribus, quæ ultrà ferri non possent, leuarentur. Illum omnia benignè pollicitum. Eo defuncto filius adolescentulus Rex, fidem sapientissimi patris indulgentissimi'que præstaret: ac memoriam cineres'que eius fraude noxa'que liberaret. Dormanus iuris Præfectus respondit nihil noui exempli consternatione opus esse: postero die certius illis responsum datum iri. Nox interiecta curam nihil remittit. Postridie iussu Regis Ioannes Maresius uir facundia clarus, qui in iudicijs

cauſsis orandis aduocari ſolebat: cum rurſus frequens plebs in cō cionem uocaret. uerba fecit: Bellá neceſſario geſta ſubſidio rei nū‑ mariæ indiguiſſe: prouidentia Regum, fide popularium ſalutem " dignitatem'que Regnorum conſtare: temporibus parendum fuiſ‑ " ſe: ac Carolo Quinto Rege ingentem alendum exercitum, quò " communis ſalus in tuto foret: ne Francia prædæ expoſita, hoſti‑ " bus pateret. nunc quoque ſine milite ſtare res non poſſe: precibus " tamen & uoluntati ſuorum Regem tributa remittere: domum " quiſque ad coniuges liberos'que redirent, pleni bona ſpe. nouo e‑ " nim Rege, nouas leges, nouaq; gaudia fore. Ea mente perditiſsimi quique conuenerant, ne blanda oratione permulſi, manibus tem‑ perarent. Iudæorum domos adorti, foribus effractis omnia mi‑ ſcent, prædantur: maritos, uxores, liberos abſtrahunt. Id odio ſu‑ perſtitionis peruicacis factum defendi poterat: ſed & in menſarios publicanos'ques impetu facto æs, aurum, argentum, diripiunt: li‑ bros rationum nominum'q; ac ſyngraphas diſcerpunt. Aegrè edi‑ cto regis factum eſt ut Iudæorum patres familias matronæ'que di mitterentur, ijs'que parui liberi reſtituerentur. Exemplum licentiæ totam Franciam peruaſerat. Omnes urbes tributa collationes'que pecuniæ detrectabant. Ocitani Comitem Fluſſatem Prætorem ha bebant: eius'que moderatiſsimo imperio regimine'que læti, miſ‑ ſum ad ſe iterum Prætorem Ioannem Biturigum Ducem aſperna bantur: eum non cupiditate gloriæ incenſum, eam prouinciam ab Rege puero, ut ſibi redderetur, extorſiſſe: ſed ut (id quod & Rege fratre, antequam ea prouincia ſubmoueretur, fecerat) multo plus auri ex Ocitanis locupletiſsima regione ſibi ſpolijs miſerorum co geret, quàm ex Pictonibus, Satonibus'que: quos utendos fruen‑ dos'que à fratre Rege acceptos, omni genere extorquendæ pecu‑ niæ exhauriret. Comes adueniente Duce in armis ſe oſtendit: le‑ ui'que prælio aliquot cohortes eius fudit, fugauit'que deinde ab‑ iecto belli conſilio, author etiam Ocitanis fuit, ut patruum Regis Prætore conſenſu acciperent, ei'que parerent: obſequentia potius quàm contumacia & contra tendendo animum eius ſibi concilia‑ turos, ut genti imperium ſuum ſalutare uelit eſſe: uinci paruo præ‑ lio potuiſſe, bello non poſſe. Dux & Comitem & gentem traden‑ tes ſe in fidem accepit. Hunc Ducem mirè coluiſſe uirtutes, fouiſ‑ ſe ingenia ferunt: & crimen cupiditatis, liberalitate munificentia'‑ que aut diluiſſe, aut obſcuraſſe: uerecundia'que datos illi Ocita‑ nos, & id Aquitaniæ quod Francis pareret, Prouinciam, quòd cum Dux Andium Rector Franciæ, Borbonius Audax'que tuto‑ res Regis teſtamento Quinti Regis, ac iudicio procerum haberen tur, ſolus ipſe ex Ducibus inhonoratus præteriretur, qui Auda‑ cem ætate, Borbonium propinquitate, ac gradu Regiæ cognatio‑ nis anteiret. Dux Rector res Italicas cogitatione, conſilijs, ſpe,

com‑

complectabatur: Clemens incitabat: nihil ei denegabat: sacras decimas ei in sumptum belli exigendas dederat, magna sacerdotum indignatione: multis passim expostulationibus, appellationibus, prouocationibus, testationibus que: sed decumano auro infoelici. Eo præterea mouebantur homines, quod cum Clemens sex & triginta suæ factionis Cardinales haberet, eorum cupiditati propè sola Francia proposita erat: quod reliquus terrarum orbis longè maxima ex parte Vrbanum unicum Pontificem Maximum agnosceret. Qui uerò purpuratorum Clementem sequebantur, sacris Franciæ beneficijs, ut quæque opulentissima erant, ita maximè spe, conatu, expectationum, reseruationum muneribus imminebant, nullo sanctitati honore habito, literarum Musæi' que Parisiensis nullo respectu. Ioãnes Gessoriacus theologus causam scholastici sacerdotij libera oratione apud Regem egit: in exactas decimas, in mores, in tempora inuectus, re uerba sententias' que suppeditante, magno proposito argumento, lato dicendi campo. Quare offensus Rector, quod ea Italici belli consilijs aduersa erat, noctu hominem ex Musæo raptum in custodiam coniecit. Orta luce schola uniuersa affuit. Redditus Gessoriacus, ad Vrbanum in Vrbem se contulit: à quo benignè exceptus, ac liberaliter cultus. Rectorem quoque scholasticorum Rector Dux comprehendi iusserat, quod ab Vrbano literas breues accepisset, ac in uniuersæ scholæ cœtu recitasset. Fuga periculum uitauit. Quare aliquot millia liberalium disciplinarum studiosi, Lutetia alij aliò dilapsi sunt. Sed causa Clementis expugnari non poterat hac studiorum contentione. Maius pondus erat in Regum ab Vrbano stantium maiestate. Oratores Regum sub unum idem' que tempus, ut annales Francici tradunt, ex diuersissimis regionibus affuere, Castulonensium, Hungarorum' que. Commemorabant Reges suos procerum popularium' que ac sacerdotum & uniuersæ gentis conuentu habitu causam Vrbani sanctam iudicasse: petebant uti Francia cum reliquis Regnis sentiret, schisma tolleretur. Nefas esse pios Reges cum schismatis studiosis aut fœdus iungere, aut iunctum seruare. Respondit Dux Clementis cupidissimus, ipsum quoque Francum Regem Sapientem Carolum Quintum, conuentum suorum habuisse: de eorum sententia statuisse, Vrbanum minis terrore' que Romanorum delectum: Fundana uerò comitia, ubi liberis suffragijs creatus sit Clemens, sanctiora Romanis uideri. Filium Regem patris Sapientis uestigijs insistere. Hoc in commune responsum: Castulonensi propriè uelut exprobratum est, quod cum beneficio Francorum regnaret, sua à Francis consilia separaret. Hungaro dictum, uetustissimum fœdus inter Francos Hungarosque intercedere, non utilitatis causa, tanto terrarum spatio interuallo' que diremptos, sed cognationis nobilitatis' que gratia.

gratia. Sed Carolus Dux exercitus Hungarici, à Ludouico Rege Hungaro in Venetos missus, ac in Ioannam Reginam ab Vrbano euocatus, pace cum Venetis composita, iam in Hetruriam peruenerat, & Arretium intestina seditione laborantes facilè occuparat. Romæ ab Vrbano Regijs insignibus decoratur, anno eius sæculi primo & octogesimo. Ioanna omnem salutis spem in Duce Andium reposuerat. Nupserat postremum Othoni Duci Brunsuigensi. Is contrà studium illius Vrbano cupiebat: in bello tamen fidem uxori aduersus Hungarum præstabat. Mira uisa Hungari fœlicitas. urbes aduenienti ei uictoriam acclamantes, deditionem faciebant. Neapolin receptus, Ioannam in Arcemnouam inclusam obsedit. Otho urbem, obsessorem'que uxoris obsidet. Erumpente Hungaro, ac prælio commisso, egregiè pugnauit: tandem ruente saucio equo comprehenditur, & Ioanna amissa iam omni spe, deditionem fecit. In custodiam coniecta est. Dedita Ioanna, & captus Otho multum dignitatis addidit causæ Vrbani: ut Numen ipsum stare ab eo, oppugnare damnare'que consilia Clementis uideretur. Non demisit tamen animos Rector Francus, quin Siciliæ Regnum appetere perseueraret. Anno eius sæculi altero & octogesimo in Italiam proficisci magno belli apparatu constituit. sperans multitudinis animos à superiore contentione resedisse, nomine Regis rerum uenalium uicesimam indixit. Parisij, Ambiani, Rotomagenses in primis id detrectarunt: cæteræ urbes exemplum harum secutæ sunt, Conatur nihilo secius Rector alia ratione pecuniam conficere per Ioannem Maresium, ac Petrum Riparium, alterum disertissimum, alterum amplissima Lutetiæ cognatione: ut non tributi appellatione'que, non uectigalis, inopiam Fisci iuuarent, subleuarent'que: opem rei pecuniariæ, subsidij specie, nomine'que minus inuidioso, quo Sapiens Rex usus fuerat, ferrent, Hominum quamuis popularium oratio, nequaquam popularis uisa. non fallebat multitudinem bellum immensi sumptus, & longinquum, & non necessarium suscipi: sed semel conscripto exercitu, palam factis consilijs, turpe erat cum externis ferocissimis'que hostibus pugnaturum, tanto antè à suis inermibus, à plebe domestica uinci. Stat sententia, æs in urbe Regia cogere. Cùm Rex Meldis abesset, à uiris initium factum non est. In olitorio foro à quadam Petronilla Maurella nasturtium uenum exponente coactor Regis obolum postulabat. Cùm iam conuitio flagitaret, exigeret'que, mulier fidem uirorum implorat. Ad quiritantis mulierculæ uociferationem concursu facto, exactor à turba oppressus obtritus'que est. Inermis plebs ad ædes publicas impetu fertur. Deiectis foribus arma tela'que (in quibus plumbei mallei erant, qui fabricati fuerant ut ad Magistrum equitum mitterentur, ut eo etiam telo militem armaret) corripiunt. Exactores, redem-

redemptores'que, quoscunque urbem peruagati adipisci poterant, plumbeis malleis conficiebant: quendam etiam in diui Iacobi ad Lanios æde mactant, simulachrum Virginis amplexantem. Vijs uicis'que catenas prætedunt, Carcerē Regij iuris inuadunt: custodias emittunt: uinctos soluunt. Pontifex Regiæ urbis & optimates Lutetia procul à uæsania facessunt. Plebs Pontificiæ coercitionis carcerem irrumpit: ea ex custodia in primis rapiunt Ambrotum: eum'que sibi ducem præficiunt: ac iubent Sequanæ ac Matronæ confluentes occupare: ne Regij ea parte Lutetiam, id quod antea fecerant, frenarent: Ambrotus magni in aula nominis creatus'que regiæ urbis Prætor fuerat: magnifica opera facienda curarat: egregios muros ad diui Antonij portam perduxit: pontem sublicium ad Michaelis, simul uia fornicata & Ponticulum & Castellum quod paruum dicunt, extruxit. Sexto Rege adolescentulo reus factus est, quod de Numine parum pie sentiret: quod Hebræarum puellarum consuetudine teneretur. Quæstione habita, Pontifex Parisiensis impietatis damnatum in perpetuam custodiam tradiderat: unde nunc seditione Parisiensi exemptus, ac insperatæ saluti redditus, omnia plebi pollicitus, cùm domum de ductus esset, postridie rediri ad se, ac res geri iussit: gnarus'que quantam pestem furor populi ducibus suis afferat, noctu profugit. Plebs uerò Rotomagensis commota, quendā nomine Crassū sellæ curuli impositum per urbem circunferunt, Regem per licentiam salutant: iubent eum pro potestate proposito edicto uectigalium ius abrogare, subsidiorum nomen tollere. In arcem urbis præsidio Regio insessam, uim facere conati, reijciuntur. Parisiensis multitudo Ambroti fuga comperta, Maresij authoritati se de didere, ut malis mederetur. Is, ac quicquid optimatium in urbe regia reliquum erat, qui nihil ipsi mouerant, Regem adiere habitu reorum, cum lachrymis miserabili oratione strati ad pedes orarunt: obsecrarunt, uti ueniam uel errore lapsis, uel furore impulsis daret. Spes ueniæ ostentata ea lege, uti mulcta sexaginta millium aureorum cæteris irrogata, authores seditionis, ij'que qui custodias inuasissent, capite luerent. Maresius Lutetiam renuntians legationem, cætera multitudini exposuit, de sontibus puniendis clàm habebat: noctu corripi singuli cœpere, ac Sequana demergi. Plebs rursus, dum sibi quisque timet, concitatur: supplicia intermissa: pecunia tamen exacta. Rector aduerso rumore Auenionem ad Clementem profectus, ab eo coronatur, ac Siciliæ Hierosolymorum'que Rex salutatur. Prouinciam Phocensem, quod ea ditione Ioannæ fuisset, hortatus ut sibi ab Ioanna in spem successionis adscito se dederent, imperium detrectantes, metu, ui, malo domuit. Ad triginta millia equitū (numerus peditū incertus est) in Italiam traduxit. In Vrbanum ducere noluit: ne uniuersam Ita-

liam tra-

liam ex professo hostem haberet. In Picenum flexit, ac protinus per Marsos Regni fines ingressus, sperabat hostes potestatem pugnæ facturos, ac se tanto exercitus robore facilè breui que uictoria potiturum. Contra Carolus hostis, quo maioribus copijs uenisset Ludouicus, eo citius ad inopiam omnium rerum deuenturum ratus, si contrà atque ille petat, res cunctando gerat, moram que temporis, ac tædium feroci hosti obijciat. Interea Ioanna in custodia Hungarorum, ui iniecto faucibus puluino, anima interclusa decessit: nec supererat mater, pro cuius salute pugnaret Ludouicus: quæ bellandi gloria, ac pietatis quæsita laus, plurimum dignitatis ei addiderat. Reliquum erat ut pro imperio suo sibi pugnaret. misit ad Carolum uti cederet Regno sibi ab Regina Ioanna dono dato: pareret decreto Clementis: ab eo enim se Regem Siciliæ creatum. Respondit Carolus, ius non fuisse Ioannæ, spe Regni fraudare reliquam sobolem Caroli primi Siciliæ Regis, à quo ipse sit oriundus: nec penes Clementem esse arbitrium dandi adimendiue Regni: eum non esse uerum Pontificem, sed Pontificis hostem. Dum trahitur tempus, in Apulia, morbo an ueneno (utrunque traditur) decessit Ludouicus. Corpus proceres exercitus in Franciam retulere, nullam ex aduerso uim, nullas insidias experti, maiestate nominis Francici tuti. Vulgus militum dissipati, nemine uno Duce, ac propè singuli domum & ipsi incolumes reuertere. Decem equitum millia, cum ut auxilio essent, Alpes transgressa in Hetruriam peruenissent, Arretium que opera exulum cepissent comperta morte eius cuius gratia in armis erant; Arretio Florentinis cessere, quadraginta millibus aureorum pacti. Arcem Caroli miles Hungarus obtinebat: & is duodeuiginti millibus aureorum acceptis, ea cessit. Is finis tumultus Gallici fuit. Ludouicus duos reliquit filios, Ludouicum, Carolumq. Hungarus quatuor annos in Italia regnauit. Ludouicus Hungariæ Rex cum maiorem filiam Mariam in spem Regni Sigismundo Cæsaris filio despondisset, decessit. Elisabetha Regina superstes, iudicium uiri secuta, ut gener adolescentulus regnaret, elaborabat. Per bona pars militarium procerum, uiro ætate que rebus administrandis maturæ ut parerent. Carolum rerum recenti gloria bello Italico gestarum splendentem accersunt, uno iam Regno uirtute parto non aspernandum uirum: alterum ultro oblatum. Neapoli reliquit Margaritam uxorem, ac duos paruos liberos, Ladislaum ac Ioannam cum fidis amicis: ipse in Hungariam profectus, coronaretur. Elisabetha muliebrem dolorem simulatione fraude que atroci armat: illum ut cæteri adorat: uiduitatis suæ solatium uocat: sed parato domi percussore, cùm ad eam ille se contulisset de magnis rebus acturus, in sinu propè suo occidendum curauit. Sigismundus ab Hungaris, Ladislaus Neapoli, Reges

agnoscun-

agnoscuntur. Interea in Flandria bellum gerebatur, Carolo Sapiente Rege ortum. Oliuerius (ut ostendimus) Rogerij praetoris à Gandauensibus occisi consobrinus, quadraginta naues quae commeatu onustae Gandauum petebant, intercepit. Id authore Comite factum Iohannes Prunellus unus è Gandauensium tribunis ratus, cùm Comes Insulae ageret, Aldenardam magnam Albatorum manum duxit: repentinoque aduentu urbem eam patentibus ut in nullo metu portis ingressus, duas portas, & quod muri inter eas Gandauum spectat, diruit, fossasque explet: ac in foedanda ruinis urbe duodetrigesimum iam diem uersabatur. Id ubi accepit Comes, misit Gandauum qui id arguerent, ostenderentq; factum contra pacis authore Audace compositae placita. Responderunt iniussu suo id actum: neque ea de re Ioannem ad plebem tulisse: nullum scitum factum in eo maximè haerebant, refellebanturq;, quòd iam mensem Aldenardae Prunellus cum Albatis de moliendo ageret: ipsi eum edicto à coeptis non reuocarent. Tantùm pari crimine Comitem insimulabant, quòd Oliuerij de se latrocinium non persequeretur: tantam praedam, quadragintaque naues auersurum, bellumque sibi denunciare nisi gnaro Comite ausurum non fuisse: neq; dissimulare Comitem illud factum uelle, qui de sontibus poenas nullas sumat. Cùm persequeretur ille Oliuerij audaciam, tunc demum aequum fore, ut ab eis Iohannes reuocaretur, poenasque daret. Superbum Comiti uideri poterat, tam ex aequo secum à suis popularibus agi: molestia deuorata, ut Aldenarda reciperetur. Saepenumero mutuis apud caeteros maleficijs impunitas data, ac sceleribus scelera condonata, ut memoria iniuriarum tolleretur: tunc exilium aduersariorum exilio charissimorum quaesitum. Hinc Oliuerius, illinc Iohannes solum uerterunt: graui edicto, si quis de restituendis ferret ageretue Aldenardam receptam Comes restituit, firmauitq; praesidio. Cumq; Ioannes in Brabantiam sibi exilium consciuisset, ab eius gentis Duce, socio amicoq; ac cognato impetrauit ut sibi liceret illum prehendere, ac uinctum Insulam ducere: ubi ceruice caesa, rotae insertus est: eademq; ratione & Brugis & caeteris in oppidis, quicunque consilia cum Albatis consociarant horum alij alio tempore ad supplicia à Comite tradebantur, tam acri praeteritorum recordatione, ut Gandauenses qui duces turbandarum rerum fuerant, meritò terrerentur ne in potestatem illius uenirent. Nullam fidem, pacem, nullum sanctum foedus, nullam certam spem sibi à Comite pponi posse. Antea tenuiores à locupletissimis plebeiorum dissenserant: tunc in communi metu unum idemq; omnes sentire, conspirare, in medium pro se, pro facultatibus quisq; conferre, quicquid opus, operae, consilij, industriae, solertiae, uirium, dignitatis, rei haberet: patriam, libertatem, uitam suam, suorum te-

Vu gere.

gere. Ludibria, supplicia, cruciatus, superbiam, indignitatē, ut uitarent, effugerent, in authores auerterent, alij alios hortabantur. Nobilium domos quos à Comite stare constabat, solo adęquare, bona diripere. Speciem reipublicæ instituit: in classe, in centurias, in decurias distribuuntur. Tribunos qui præsint, habent & ciuilium & militarium artium peritos. Norat unusquisque quibus quotq; imperaret, cui pareret. Nemo erat expers muneris, nulla uacatio. Bellum illud septem annos tenuit. Plus ducenta millia uirorum absumpsit, salutem popularibus, dignitatem Comite tutante. Hypræ Albatæ factionis erant. Haud dubium erat eas obsessurum Comitem. Gandauenses tria millia suorum illis subsidio misêre: simul ipsi nouem millibus armatorum profecti Curtracum atque inde Rolerium petiere, ut Comitem cum uiginti millibus pugnatorum Hypras tendentem, abs tergo adorirentur: eodem que tempore Hyprenses cum præsidio urbe egressi, alia parte premerent: ut undique circumuentum malè multarent. Consilium in eos uertit. explorata re Comes aduenientes Hyprenses positis insidijs excepit: ad duo millia & quadringentos occidit: fugam effusè fecit: ac tantum terroris utrique hosti iniecit, ut & Hypræ & Curtracum deditionem fecerint. Comes Hypris de septingentis supplicium, à Curtracensibus ducentos obsides sumpsit. Nec multo pôst longè maximis copijs Gandauum obsedit: sed non ita circumuenire, premere ue potuit, quin duæ semper urbis portæ apertis foribus agerent, ac auxilia reciperent, præcipuè à Bruxellensibus Eburonibus que missa. Tantum animorum Gandauensibus fuit, ut ad eorum mœnia Comite hoste sub signis stante, excidiumq; minitante, cum parte Albatorum altera portarum quæ non obsidebantur, egressi, Teneræmundam petierint, eamque expugnauerint, resq; ita gesserint, ut eorum audacia permotus hostis ultro soluerit obsidionem. Aliquanto pôst cladem acceperunt, cum duo tribuni copias diuersi ducerent, ac alterum eorum Comes adortus esset ea natura loci, ut intercedente palude alter opem socijs ferre non posset. sex circiter millia & quingenti desiderati, partim in acie cæsi, partim, cum in proximum fanum confugissent, incensi. Multitudo tribunorum uisa est officere rebus bello gerendis: summum imperium uni mandatum. Philippum Arteuillam Ducem bello gerendo, paci ue iungendę creauere: filium Iacobi, quem Philippo Catholico Rege occisum à suis popularibus ostendimus. Nomen die Lustrico ei imposuerat Philippa Anglorum Regina. Is primum omnium de compositione paceq; cum Comite facienda egit, adiutoribus deprecatoribusq; Pontifice Eburonum, Duceq; Brabantiæ, ac Alberto Annone Comite. Tornaci conuentus habitus. Philippus omnium rerum ius arbitriumq;, præterquam uitæ mortisq;, Comiti permittebat: exilio fortu-

fortunis'que, quos uellet, multaret: Cruori miſerorum ſuppli-
cium'que parceret. Non audiebat: petebat ſine exceptione omnia
ſibi permitti: maiores quindecim annis uiri mulieres cum ſingu-
lis ueſtimentis urbe exirent: reſti ceruice inſerta procumberent
ſupplices: tunc demum conſtituturum ſe. Hac renunciata legatio-
ne, Philippus uocata ad concionem multitudine, cum cætera ex-
„ poſuiſſet, Res, inquit, noſtræ eo ſtatu ſunt, ut à fortuna trium re-
„ rum electio proponatur: ſacra'ne confeſsione purificati, ſacroſan-
„ cto'que uiatico ſumpto, templis ultro incluſi, quando iam com-
„ meatu deficimur, mortem oppetamus, noſtri memoriam il-
„ luſtrem relicturi, ueluti martyrio defuncti, ac in cauſſa uindi-
„ cta'que libertatis nulla re æqua impetrata: an illaqueatos nos,
„ quamuis irato, homini tamen, & non feræ, nec omnes utique,
„ nec una uniuerſorum ceruice necaturo, tradamus: an armis i-
„ pſum Comitem adoriamur, nihil minus quàm nunc uim no-
„ ſtram metuentem, ac Brugis ſedentem. Quodcunque uel mi-
„ nimum malorum, uel optimum factu cenſueritis, in id exe-
„ quendum me Ducem profiteor. nam & pro iuſtitia ante aras
„ emori, & caput meum pro patria ſecuri ſubijcere, & uerte-
„ re periculum in ſuum authorem paratus ſum. Vbi finem di-
cendi fecit, undique ſucclamatum eſt, eum dediſſe optionem:
„ idem eligeret. Tunc, Lego, inquit, quod uirorum eſt: aut
„ ferro uincamus, aut cum gloria uirtute'que cadamus: miſe-
rebitur noſtri Numen, qui à mortalibus deſtituimur, deſeri-
mur'que. Quinque millia Albatorum delecta ex omni nu-
mero ſunt: iter ingrediuntur, proſequentibus, non procul ta-
men ab urbe, qui remanſuri erant, Deum'que optimum ma-
ximum precantibus, ut eorum uirtuti fœlicem exitum da-
„ ret: In ueſtra erga patriam charitate dextra'que ſita eſt noſtra
„ reliquorum ſalus. Si uincitis, uitam lucem'que nobis reddi-
„ deritis. Sin quid ſecus, urbem publicè, nos'que in ea incen-
„ demus: idem noſter ac uniuerſæ ciuitatis rogus. Ita à paren-
tibus, coniugibus, commilitonibus'que cum lachrymis uotis'-
que dimiſsi, Brugas contendunt. Exin duplex fama eſt. Sa-
tis conſtat Duce Philippo, ac non magno exercitu captas Bru-
gas: ſed alij tradunt repentino aduentu patentes portas ingreſ-
ſos Gadauenſes, cum oppidani feſto ſancto'que die ſacris de-
diti eſſent. Alij ſcribunt improſpectam rem non fuiſſe. Co-
mitem cognita profectione paucitate'que hoſtium, per con-
temptum etiam alieno loco prælium commiſiſſe: uictum in-
tra mœnia refugiſſe. Albatos uictores fugientium tergo in-
ſtantes, oppido potitos. Philippum imperaſſe, ut Comes
perquireretur, illæſus'que ac ſine dedecore ſeruaretur: eo con-
ſilio, ut honorificentiſsimè habitum, Gandauum duceret: ui-

tam, ueniam, pacem, tolerabiles parendi leges exoraret. Apud inopem magno'que natu mulierem cum latitasset, antequam omnes ex oppido exitus intercluderentur, uitam fugæ celeritate expediuit: se Insulam contulit. Philippus quicquid alienigenarum hominum Brugis degebat, uiolari uetuit: ne Regum, Ducum'que, ac exterarum gentium in se ocia concitaret. De aduersæ factionis Hyprensibus ingens parta præda: & Comitis gaza in potestatem uenit: nec segniter usus uictoria Philippus, Dammum, Clusam'que ad commeatus expediendos misit: Hypras, Casletum, Bergas, Borburgum, Furnas, Poperingas, Curtracum recepit. Aldenardam imperata facere abnuentem obsedit. Ad centum millia bellatorum in armis habuisse eum tunc ferunt, quòd pro communi salute, pro libertate omnium res gerere se prædicabat aduersum tyrannidem, superbum'que ac immodicum & intolerabile Comitis Imperium. Ipse Dux egregius hactenus uideri potuit. Albatorum aliquot turmæ cohortes'que excursiones ad mœnia usque Insulæ fecere: ac cupiditate prædæ, studio'que bellandi in Tornacensium & Franci Regis fines ferrum ignes'que intulere. Ea demum indignitas Francos irritauit, perpepulit'que ut de iuuando Comite cogitarent. Sapiens Rex non molesto animo tulerat, nescio an minus bono consilio, & exemplo in Francum Regem uersuro, eum à popularibus uexari, compertum habens illum quanquam affinitate cum Audace iuncta, Anglicarum tamen partium esse. Nunc Comes re necessaria adactus, opem fidem'que Sexti Regis implorabat: se beneficiarium Francorum testabatur: Flandriam Franciæ beneficium: summum imperium in Flandros, penes Regem: eius iuris muneris'que esse, furentes ad sanitatem reuocare, officio'que decedentes coercere: bello contumaciam licentiam'que persequi. Eius preces Audax gener iuuit. Auxilia Comiti utcunque merito promissa. Rex sacram Flammulam ex diui Dionysij æde à Fani antistite summa religione acceptam Petro Villario tradidit. Simul Martyrum corpora ex inferiore sacrario deprompta, & supra editiorem aram triplici feretro reposita. In Atrebates copiæ ductæ. Lizæ fluminis pontes Flandri cæteros perfregerant: unum omnino ad Cominas (id propinqui oppidi nomen est) asseruabant. Præmisit Rex Magistrum Equitum ad eum occupandum hostes ex citeriore ripa, propiore'que pontis capite uirtute reiecti, pontem interciderunt, ne Regij transirent. Magister Equitum telis tormentis'que incessens, in se uersos hostes tenuit, quasi de transitu, reficiendo'que dispositis operis ponte decertans: sed eo consilio, sed interea dele-

ctimili-

cti milites procul à conspectu nauibus traducti, nihil tale expectantes Albatos abs tergo adorirentur. Nec id uanum euasit. Circumuenti, cæsi'que, ac ponte refecto exercitus traductus. Ad tria millia hostium cæsa, quibus custodia pontis credita à Philippo fuerat. Philippus allato aduentu Regis, relictis quod satis copiarum uideretur ad continuandam Aldenardæ obsidionem, cum sexaginta millibus pugnatorum Francis ad Rosæbecam occurrit. ibi concursum. Miraculo fuit, quod cum caligo densa lucem obscuraret, longinquum'que prospectum adimeret: ubi Villarius Flammulam explicare cœpit, mira serenitas reddita, omnia circa procul'que patefecit: ac uterque exercitus alterum oculis metiebatur. Flandri generatim constiterant, sub suæ quisque ciuitatis signis: ut inter se noti, cognatione'que ac necessitudine iuncti, se atque charissima pignora tegerent: mutua exhortatione incensi, domesticos testes, quod maximum incitamentum foret, suæ quisque uirtutis habituri. Nec singuli modo, sed & populi inter se ardore defendendæ communis salutis, æmulatione'que certabant. Præceptum in primis eis à Philippo fuerat, uti densis ordinibus, iuncti'que decertarent: disiungi alios ab alijs, dissipari'que se non paterentur: instarent hosti: mori quàm cedere mallent: meminerint Iohannem Regem in Pictonibus à paucis Anglorum millibus captum. Capiendis hostibus tempus non consumerent: non se alligarent. Regem unum, si fortuna ac uirtus ferret, uiuum caperent: cæteris minus parcerent. Captis Brugis elapsum Comitem, atque ea re nondum libertatem suam stabilitam: Rege captiuo, finem periculorum futurum. Rex tunc primum arma induerat: consilij salutis'que caussa delectissimis proceribus latus suum sumpserat. Tres instituerat acies. quæ earum numero nobilitate'que ac uirtute præstabat, in ea constiterat: hanc'que se primum ostendentem hostes impressione facta loco mouere. Id apud Regios malum, in bonum uertit. Dum instat ferox hostis, se uictorem uniuerso prælio ratus: duæ reliquæ Francorum acies dextra læua'que hosti circumfusæ, non tam ferro dimicare, quàm urgere, premere, impellere: in angustum, in arctum cogere eum cœpere: ne impetu animi robore'que corporis fretus, expedire tela, pugnare'que pari atque Regij fortuna, conditione, loco'que posset. Suomet ipsorum tumultu laborabant: alij alios interturbabant. Dum sibi quisque uiam facere in hostem, eximere à suorum trepidatione conatur, consternatio uæsana augetur. Alij hostium dextra cadunt, alij concursatione suorum ruina'que oppressi procumbunt, conculcantur. Non minus negocij à se ipsi, quàm

ab hoste habent. Ad triginta millia in prælio desiderata : in fuga plus decem millia cæsa. Secundum uictoriam Rex Philippum conquiri iussit. Inuentus est in cumulo exanguium corporum grauiter saucius, sed spirans. Colligari uulnera, curari que iubente Rege, omnem curationem aspernatus, ac non superesse se ciuibus pro libertate cæsis uelle prædicans, decessit. Corpus furcæ datum. Hæc uictoria parta anno eius sæculi altero & octogesimo, ante quintum Calendas Decembres. Aldenarde obsidio ultro soluta. Dammum, Brugæ, Hypræ, Casletum, Borburgum, Grauelingæ, Furnæ, hæc atque ignobilia præterea oppida, Præfecturæ que, in fidem rediere. Curtracum receptum Franci incenderunt per iram, cum in æde sacra uiderent affixa aurata calcaria Francorum procerum prælio Curtracensi cæsorum octoginta antè annis, cum Robertus Atrebas cecidit. In ædibus publicis repertæ dicuntur literæ aliquot Malleatorum ad Albatos datæ. Regressus uictor Rex ad Dionysij Deo optimo Maximo laudes meritas, martyribus gratias egit. Flammulam Petrus Villarius restituit. Triplici acie, sub signis que Lutetiam ingressus Rex, occurrentes reuerentissime Decuriones, Prætorem que mercatorum, ad se non admisit. Virgini uota persoluit ad concionem in Regiam inermes ciues incolas que uocauit. Verba Præfectus iuris pro statua Philippi Pulchri fecit. circumfusis inermi multitudini armatis, atroci acerba que oratione inuectus est in Malleatos: infidelitatem, crudelitatē, seditionem, defectionem, furorem coarguens. Vbi perorauit, procubuit ad Regis pedes, rogitans, dicere ne ea iussisset? Respondit, se uero ea dici iussisse, dicta que uelle: ac leuius quàm pro atrocitate scelerum dictum. Patrui pro Regia urbe, cuius optimates, nobilitas que consilia cum sceleratis non consociassent, procumbentes deprecabātur. Simul ad crepitum armorum territa plebs, miserabili fletu supplici que omnia impleuit. Trecenta nomina edidit Sextus. Ii capite luerunt: cæteri ære multati. Catenę reuulsæ, ac in arcem Luparam latæ. Suos deinceps Decuriones, Prætorem que mercatorum habere creare que uetiti. Quinto post anno sua Regiæ urbi maiestas, ius que redditum creandi Decuriones, Prætorem que mercatorum. Creatus est Ioannes Iuuenalis Vrsinus, ciuis ipse Parisiensis, sed patre è proceribus Romanis: qui in Galliam ductus à fratre Neapolione Pontifice Mediomatricum, pro gloria imperioq; Francorum bello Anglico præclarè res gesserat. Interea Albati Gandauenses, nondum malis perdomiti, fœdus cum Anglis percussere. Flandria Anglia que Vrbano dicto audientes erant: Frāci à Clemente stabant. Decumas sacras Vrbanus Anglis concesserat, ut eius causam ab hostibus tegerent. Traiecerant in continentem Duces Angli octingētos equites, decem

millia

millia peditum. se Gandauensium amicos professi, cæteræ Flandriæ bellum inferebant, fusis fugatis'que qui arcere illos finibus conabantur: indignabantur'que se Vrbani studiosos uexari ab Anglis Vrbani partes armis ære'que sacro defendere se iactitantibus. Illi nihil hac expostulatione moti, uictoria feroces, Borburgo Grauelinga'que in potestatem redactis, Hypras obsedêre, accitis Gandauensium auxilijs. Certiores facti Francum Regem aduentare, incensis quæ extra mœnia ædificia erant, re illa infecta cum abijssent, Casletum oppugnant. Ad famam Magistri Equitum à FrancoRege missi appropinquãtis, incensis castris Grauelingam se recepêre. Mox ea à Francis ui expugnata. Anglis per auersam portam Borburgum repetentibus, quod & ipsum paulo pòst obsessum, ac deditum pactione est, ut Anglis sine fraude abire liceret. Sub quod tempus Comes Flandrus ad Fanum Odemari morbo decessit. Insulæ in æde diui Petri sepultus est. Margarita eius filia, eadem Audacis uxor, se hæredem dixit. Audax & suis & uxoris opibus ingens, cùm Gandauenses adhuc in armis essent, reliquæ Flandriæ, simul Mechliniensibus, Atrebatibus, Rastellensibus, utrique Burgundiæ iura dabat. Iohannes eius filius Comes Niuernensis Margaritam Alberti Annonis Comitis filiam, Rex Francus Elisabetham filiam Ducis Bauari ex filia Bernabouis Mediolanensis procreatam, in matrimonium duxêre. Harum publicè, cæterarum'que rerum festa lætitia in socordiam uersis Dammi murorum portarum'que custodibus ab Audace impositis, absente'que ad celebrandas frequenti procerum cœtu nuptias Præfecto præsidij, Franciscus Atremus Gandauensium Dux, illud oppidum scalis in muros euadens occupauit. In Aruernis, Lemouicibus, Pictonibus perditissimus quisque, coniuratione facta, duce quodam Petro Bruerio, in nobilitatem, in sacerdotes arma ceperat. Eos Dux Biturigum congredi ausos deuicit. alij tunc ferro, alij paulo pòst reste pœnas dedêre. Ita latrocinium uerius quam bellum sublatum. Sed & in ueros iustos'que hostes bellum paratum. Bellum Anglicum animo cõsilio'que agitabat Rex: classem multis locis, sed in primis Clusæ instrui ornari'que iussit. Qui eam incederent, Atremus aliquot summæ audaciæ submiserat. Re per indicem palàm facta, Rex sontes cõprehẽdi iubet. Sensêre se delatos fuga cùm sibi consulerent, eorum alij retracti ceruice pœnas dedêre: alij Dammum effugêre. Franci Dammum obsederunt, integrum ibi mensem interdiu oppugnantes retẽti. Cum desperata diuturniore propugnatione, Atremus nocte concubia profugisset, luce orta oppidum ceperunt, euerterunt'que. Alia parte à classe milite'que Franco Selandensium ager euastatus, quòd Albatos iuuarent. Tandem Gandauenses publicè ueniam pacemq; demississimè petentes, ut fidẽ accepit Audax, clemẽti ha-

biturus imperio. Turrim Rex Clusæ extruxit arcis instar tutandis nauibus. Iohannes Viennensis multo antè dux bello mari gerendo ab Rege Franco creatus. tunc in Scotiam ad amicam fœderatum'que Regem sexaginta nauium classe copias transportare iussus, ut inde Anglos premeret, magna expectatione iuit: impigrè res gessit: oppida aliquot de Anglis cepit, anteà inexpugnabilia Scotis uisa. Ferrum ignes'que circumtulit: communi cum Scotis animo consilio'que in communes hostes initio res gerens: deinde dissensione disiunctione'que exorta, non bene Francis conueniebat cum Scotis: nec Scotia terra externo exercitui diu alendo est: & Iohannes Viennensis dicitur cum Regiæ apud Scotos nobilitatis fœmina stupri consuetudinem habuisse: eáque re à proceribus gentis metum illi iniectum. Multiplici igitur caussa deportauit exercitum in continentem. Qui ad Regem reuersus, de moribus uiribus'que utriusque gentis interrogatus: Noster, inquit, in " Scotiam aduentus, primùm pergratus omnibus fuit: deinde Re- " gi, mox & proceribus, postremò omnibus æquè mortalibus in- " uisus. Conspirationibus in nos factis, indicio mulieris in aula gra- " tiosæ detectis nobis insidijs, reduces sumus. Scotia externis " diu hospitalis esse nequit. Posita tandem simulatione ad inge- " nium redeunt. Vires uniuersæ Scotiæ uidi quingentos equites: " triginta millia semiermium militum. Cum uniuersis Anglo- " rum copijs congressus, sexaginta millia peditum uidi, octo equi- " tum. Angli domi facilè uincuntur, foris ægrè. Et nunc florem " Anglicæ iuuentutis Dux Lecestriensis, quocum nupta est Petri " Regis Castulonensis ab Henrico fratre Notho auxilijs Franco- " rum cæsi maior filia, in Hispaniam transuexit, ut iusti Regis sobo- " les domum, in Regnum'que restitueretur. Hæc summi uiri oratio " Regem permouit, ut ipse longè maximis uiribus in Angliam trãsmittere cuperet. Tunc, quod prius constituerat, Lutetiæ Catharinam sororem filio patrui sui Iohannis Ducis collocauit, cum Clemens Põtifex cognationis uinculum lege soluisset. Exin ipse cum altero patruo Audace Clusam se contulit, quod eo in portu, circumiecta'que ora maritima stabant circiter mille ducentæ naues ad bellum Anglicum instructæ, ornatæ'que: ac omni ex Francia eò copiæ conuenerant. Audax instabat, ut primo quoque tempore transmitteretur. Expectabatur alter patruus Iohannes, & ætate & authoritate maior. Lutetiæ cum filio nuru'que ludis festa'que celebritate tempus terebat, auersus à consilijs belli Anglici. Literis, nuncijs, precibus Regis accersitus, tandem proficiscitur: iter cunctanter facit. Clusam ubi peruenit, ibi etiam alias super alias moras nectit: ad postremum posita simulatione, se nunquam authorem futurum testatur, uti Rex omnes uires Franciæ, omnem nobilitatem, dignitatem, se'que in primis fortunæ, alieno'que

que orbi terrarum committat: præsertim cum iam hyems impenderet: in eam enim propinquam consultò rem differendo traxerat. Addebat se compertum habere, Anglos pacem affinitatémque cum Castulonensi iunxisse, filia Lecestriensis Ducis nuptui data Henrico Henrici Regis Nothi ex Iohanne filio nepoti: Simul in Anglia ad centum millia sagittariorum, decem millia equitum conscripta tanto maiore numero, quàm posse Anglos Viennensis iactarat. Iohannis Ducis authoritas apud proceres ualuit: classis exercitus'que dimissi: belli consilia deposita, aduersa apud uulgus Iohannis Ducis fama, quòd antequam bellum tanto sumpto appararetur, quid sentiret, expromere liberè audacter'que eum oportuisse dicerent. Anno insequenti, qui fuit eius sæculi octogesimus septimus, proceres Mediolanenses noua iuncti sunt Francis affinitate. Ludouicus Turonum Dux Regis frater Valentinam filiam Iohannis Galeatij in matrimonium accepit. Rex cum Ocitanos inuisere statuisset, Auenionem se contulit. Ibi Clemens Ludouicum Ducem Andegauensem filium Ludouici Italico bello mortui, Siciliæ Hierosolymorum'que Regem nuncupat, coronat'que: ut haberet quem Vrbano, Ladislao'que Caroli filio à proceribus Neapolitanis Regi salutato, opponeret. Bellum Neapolitanum in aliud tempus dilatum. Prouincia Phocensis sub ditione Andegauensis erat. Exin Francus Rex Flussates inuisit, in uerba'que sua Comitem iureiurando adigit. Ocitanis rursus conquerentibus Ducis Biturigum eius Prouinciæ prætoris cupiditatem, studium'que cogendæ ex popularibus pecuniæ multo maius quàm pro ipsorum facultatibus, præesse illis iterum Flussatem iussit: sed suscipere inuito Duce Regis patruo Comes eam prouinciam non est ausus, nec ipse Rex, quòd profusissimus, prodigentissimus'que esset, modica ui auri cõtentus esse poterat. Nullus in eo largitionum modus. Autores summarum, cum rationes in fiscum referrentur, eas magna ex parte inducebant, tabellis'que quibus nomina munera'que data continebantur, hæc uerba subscribebant, & IMMODICE DATVM. &, REPETATVR. Nec minus inuisum suis Nauarrum grauitas tributorum reddebat. Incendio absumptus est fraude suorum conflato, an fortuito. Optimates intolerabilia tributa conquesti, alij compedibus uincti, alij extrema metuentes, nihil non ausuri per desperationem erant: & sola morte Nauarri liberari poterant: quæ & in tempore insecuta est, eo miraculo, ut fides rerum commento fabulæ adumbrata uideatur. Ad sexaginta, uti ferunt, natus annos, ac intemperantia libidinis uiribus exhaustis, ut reficeretur, toto corpore excalfactorijs medicamentis delibuto cum decubaret, iussit ignem in ænea pila strato linteis'que calfaciendis inferri: dum improuidè infertur, trepidant'que ministri, scintilla in ipsum

forte

fortè prolapsa, continuò fomenta illa inflammauit: ac eum ita affecit, ut quintusdecimus dies toto finis uitæ fuerit. Annales Francici parum absimili argumento aliam famam edunt: inductum eum insutumq́ linteis aqua uim Naphthæ habente, quam'que idcirco Franci ardentem dicunt, perfusis, cum qui insuerat, candelam ardentem filo ex acu exurendo admouisset, flamma protinus fusa, ita ambustum, ut intra biduum expirarit, miro popularium gaudio, non magno suorum luctu. Odio enim fuerat sororis suæ uiro Flussati. Is bello ceperat Alebretensem, dimiseratq́ fide Nauarri, pactus certo auri pondere, quod postea soluit quidem, sed Nauarro, ut is sponsor fidem suam liberaret: qui belli necessitatibus adductus, & magna noua'que semper moliens, aurum sibi retinuit. Tunc Comes uxori, antea etiam non bene conuenienti, nec pellicis potentiam ferenti, Abi, inquit, ad scelestum fratrem: nec redeas nisi re ab illo rabido monstro persoluta. Comitatus est filius in aliquot dies matrem: & illa uiri imperium, inclementia'que in ipsum uerba renunciauit. Nauarrus redeunti ad patrem adolescentulo, Accipe hunc, inquit, puluerem, quem si ignaro patri in potione miscueris, continuò flagrabit desiderio uxoris, ultro'que reuocabit. Credidit auunculo imperitus miser'que, pro'que amatorio mortiferum uenenum accepit. id in olfactoriolo, quòd in adolescente hæ quasi deliciæ suspectæ esse non poterant, abditum gerebat, expectans occasionem inscio patri dandi. Deprehensus à patre, nothum filium in honore delicijs'que habente, in uincula coniectus, ac mori coactus est. Hinc magis exarsere propinquorum domesticorum'que in Nauarrum odia. Comitem Armeniacum haud dubiè arma bellum'que Italicum sustulit. Florentini armis Mediolanensium premebantur. metu seruitutis fidem Franci Regis implorabant: ne pateretur urbem iam inde ab initio Francici nominis amantissimam, libertate spoliari, ac alieni iuris arbitrij'que fieri. Dux Turonensium in soceri gratiam contendebat ne Florentinorum preces audirentur: respiceretur potius florentissimi uiri Iohannis Galeatij societas, amicitia, propinquitas, affinitatis. Quam magna peregrè procul'que Francis incrementa quærenda sint, documento esse Rectorem Franciæ ducem Andium. Tam recenti exemplo sibi uideri externa bella externis armis geri, non sanguine Francico, conuenire. Ioannem Galeatium antea generum Regum Francorum, nunc socerum Regij Francorum sanguinis, uno tenore in societate amicitia'que permisisse, ac permultis officijs promeritum ut Francorum auxilijs iuuetur potius quàm oppugnetur. Peruicere patrui Regis, ut Comes Armeniacus, qui auro Florentinorum permotus eam sibi prouinciam depoposcerat, educeret è finibus Regni perditissimorum hominum manum. Fessis enim bello Du-

lo Ducibus Regibus'que Franco Anglo'que, ac ſponte ſua tacitis exortis inducijs, dimiſsiſq; exercitibus; qui militum rem laremq; familiarem habebant, ij ſe domum receperant, corpus'que è labore, animum à ſolicitudine reficiebant, quibus uerò fortunæ omnes in dextra audacia'que ſitæ erant, ij coitionibus factis, diuiſi'que in turmas cohortes'que, ſuos duces, ſua ſigna, ſua uexilla habebant. loca munita arces'que inſederant, & (ut qui iuſti milites, iuſta'que artium præſidia uideri uellent) ſe locorum regionum'que ac mortalium propugnatores dictitabant, ut ſancta præſcriptione dum omnes ſe metuendos ipſi præbent, ſinguli eorum duces ex uniuerſorum metu quæſtum ſibi ſuis'que facerent. Pacem enim, qui circumcolebant, ab eis redimebant, ut tutò agros colere manere'que domi cum coniugibus liberis'que ſibi liceret: ingentem'que pro ſe quiſque mercedem paciſcebantur eo nomine, uti ab iniuria maleficio'que cæterorum prohiberentur. Ii'que pactitij uocitabantur. Igitur iuſti locorum ab his inſeſſorum nobiles domini, ſupra Florentinorum aurum pergrandem pecuniam Armeniaco contulerunt, in ſtipendium horum militum quocunque liberet educendorum. In Aruernorum autem potiſsimum, Lemouicum, Ruthenorum, Cadurcorum finibus conſederant. Quindecim ex his millia equitum, decem peditum conſcripſit, in Subalpinos'que Comes duxit, Authores erant legati Florentinorum, ut traiecto pado, quà proximum eſt, Hetruriam peterent: ſe'que ueteribus Florentinorum copijs coniungerent. Armeniacus ſe à tergo tantum hoſtem tam'que nobilem fluuium non relicturum dixit, ſed rectà in Mediolanenſis imperij fines ſigna laturum, & copiam pugnandi facturum. Iacobus Vermis Præfectus Mediolanenſium copiarum, rebus ſuis minimè ſalutare ratus cum tam recentis animi ferociæ'que hoſte quamprimum dimicare; Alexandriam ſe incluſit, paſſus aduenientem eum circumuolitare, prouocare'que fruſtrà ad comminus conſerendas manus. Ille ubi nemo contratendebat, circumiectos uicos caſtella'que capit, diripit'que, uelut iam debellatum eſſet, ac tanquam nullo hoſte, præda onerat: ac ut inditionis ſuæ finibus uagatur. Tunc omnibus exploratis, Vermis in diſsipatos incompoſitos'que impetum repentinum facit: ad ſex millia eorum occidit: cæteros fudit, fugauit. Comes ſaucius captus, paulò pòſt ex uulneribus obijt. Mericus Fœneracus domum reliquias ægrè reduxit. Alpinis parantibus ulciſci edita in ſe in petenda Italia huius militis exempla. Tandem reduces quietius reliquam ætatem egere. Hic talium hominum caſus bono Franciæ fuit. Sed nondum ea perpurgata erat ſceleratis hominibus. In Lemouicibus Vantadoram arcẽ Capito Niger gente Britannus obtinuerat cum morbo deceſsiſſet, ſucceſſere duo fratris filij, iuuenes impigri, armis in-

armis inuicti: dum etiam dolo capere conantur, capti dolo sunt. Assueto patruo agrestibus pacem precio accepto dare, ipsi nobilissimos uiros fraude circumuenire studebant. Cùm duos egregios ordinum ductores in se à Biturigum Duce mitti comperissent, Hilermum Vtricularium, ac Ioannem Blonasonem: subornant qui nunciaret, si sibi præmio foret, ultrò tradituros arcem: decem millibus aureorum acceptis portam arcis se patefacturos. Consilium eis erat, ingressos cum auro Francos Duces comprehendere, nec nisi altero insuper pondere auri redemptos dimittere. Contrà ingressi portã occupauere, datoq; signo ijs quos in insidijs noctu collocarant, & arcem, & ambos Capitones in potestatem redegere. Arx liberata Capitones resti pœnas dedere. Et alia Italiæ regio Lyguria in sanctiorem causam cogitationes Francorum uertit: sacriq; belli mentio renouata. Afri oram Italiæ insulásque Inferi maris classe assidui ac præualidi hostes urebãt. His Genuenses, si iusto tantùm bello agendum sit, non cedant: tantùm gloria nauali ualebant: sed utrunque, & bellare cum hoste nullum metu uacuum tempus reliquum faciente, & in longinqua diuersissimarum regionum emporia mercaturarum causa nauigare, non poterant: qua ex re opes nomen'que illius urbis constat. Si bellum ex mari in Africam transferatur, domi'que ac suis in sedibus barbari affligãtur: obliuio maritimarum rerum eos capiat. Id suis uiribus Genuenses præstare non poterant. Igitur Legatos principes ciuitatis in Franciam ad Regem misere, quorum maximus natu potestate dicendi facta, ita dicere exorsus est: Fuit, inuictissimè Rex, cùm huius maximè omnium Christiani solij maiestas, solo nominis sui terrore quanquam belli fulmine Turcas Saracenos'que non modo procul ab Europa arceret, sed intra Tauri mõtis iuga contineret: aut si quando uæcordia moti, egredi finibus auderent, armis Francicis in Orientem tanto terrarũ spacio interiecto illatis, penè prius opprimerentur, quàm famam cõsiliorum suorum ad nos peruenisse suspicarentur. Itaque per multas continenter ætates idem apud illos Frãcorum quod Christianorum nomen extitit: ac apud eos Franciæ nuncupatio, non gentis, sed religionis habita. Paulatim dum uos aliæ necessariæ occupationes à rebus Orientis respiciendis auertunt, Christiana religio tanto decremento imminuta est, quanta accessione, fide armis'que Francorum adaucta accumulata'que fuerat. Quondam arma Francorum Euphratem iugum ferre cogebant, Nilum coercebant: nunc circa Euphratem Nilum'que nati hostes nostri florente Francia Asiæ Africæ'que imperant. Illinc in Europam transgressi, Byzantio certa spe imminent, Hungaros terrent. Hinc Beticam tot iam ætatibus obtinent. Se terrarum dominos dictitant: nec ea contentire, mari etiam insultant, ante oculos Francorum classe feruntur.

tur. Narbonensis Prouinciæ maritimam oram præteruolant, oráque ex littore spectantium tuorum, remis respergunt. Id minus indignum, sed tamen & indignum, & miserum, quòd nos continentem que Galliæ Lyguriam, atque uno omnino amniculo diremptam, insulas que in conspectu uestro nostro que sitas, infestas piratica latrociniis que faciunt: uelut sorte diuina communi semper utraque fortuna Francis cum Lyguribus sacro bello. Franci enim sanctam urbem Hierosolyma de impiis recepere, in partem periculi gloriæ que receptis Genuensibus: nec eá ex tempestate finem unquam fecimus sacra Francorum aduersus impios arma; uirtute, pietate, officio iuuandi. Nos illis maioribus orti, quibus, ut uos quidem dicebatis, armorum sociis: ut nos existimabamus, comitibus: pro religione præclara facinora maiores uestri summa gloria edidere: sacrum bellum aduersus Afros impios que necessariò coacti que gerimus. illi enim nos ultrò petunt, nobis non se tantùm ostentant, non metum solum iniiciũt, sed malo premunt, igni ferro que uexant. magis enim illis patet Lyguria, magis exposita est, in nos plus audent, nec urimur premimur que ab illis nisi quia Christiani, quia, ut ipsi dicere solebant, Franci sumus. nomen enim Lyguriæ illis ignotum inauditum que est. Quod bellum sacrum nobis necessarium est ac domesticum, id tibi finitimũ est, ac in oculis tuis positum. necdum te tuos ue urens, sed susceptum abs te nunc pro dignitate ac pro religione, gloriam ingentem. fructum que attulerit multo maiorem, quam si necessitas expectetur. Nos mari aliquid possumus. Vos omni re, sed maximè terrestribus uiribus inuicti estis. Quàm facile, quàm non magno nauigationis cursu ex Africa ad nos feruntur, prouinciæ que Narbonensis oram maritimã prẹteruehuntur: tam non ægrè, tam breui traiectu iri in Africã ex Gallia potest, ac in sede sua hostis opprimi queat: ne te ætate, gloria tua maiorum maiestate, tuorum uirtute maximo omnium inuictissimo que Rege, oculis tuorum insultare, illudere que effœminatissimus tuus religionis que ac in primis nominis Francici hostis ultrà possit. Pollicemur tibi stationes, portus, littora, oram, urbes, oppida, classes nostras, copias nostras, nauales socios, nos ipsos, non segnem operam nostram. Suscipe hoc sacrum bellum in conspectu ac propè sinu tuo positum: ad quod ex propinquo te memoria sanctissimorum Regum maiorum tuorum, ac propè uoce sua Deus opt. Max. uocat, non dubia, nec difficili, nec tarda futura uictoria fortissimorum uirorum, bellatorum que de excursoribus, de fugacissimis, si ueras uires tãtùm uiderint, de his qui latrocinio uictitantes, iustum bellum nec inferre, nec propulsare possunt. Magno assensu adiutus est Genuensis. Frater Regis eam prouinciam deposcebat, ardens cupiditate gloriæ. Patrui ueterano Duce opus esse aduersus uafram, &

fraude potius perfidia'que quàm uera uirtute nitentem gentem prædicantes, authores fuere ut Borbonius Dux secundo loco se sacro bello gerendo ultrò imperatorem offerens, exercitus præfi-ceretur. In hanc militiam nobilitas Francica certatim nomina da-bat: ingens'que ardor incesserat. Transit æmulatio uirtutis in An gliam. In triennium factæ induciæ, anno eius sæculi nonagesimo confirmantur. Proceres iuuentutis Anglicæ cum ualida manu sa-gittariorum in Franciam transmisere, consilia communicauere, ui res animos'que consociauere. Superantur Alpes. Itur uno utriusque gentis agmine Genuam. Classem instructam ornatam'que ui dent: à Venetis auxilia ad hoc bellum missa, tantis modò Genuen sium hostibus: sed in communi religionis caussa, gratia reconci-liata. Ac ne schismate Pontificio animi destinerentur, iureiurando inter se adiguntur, nullam mentionem, nullam memoriam fore cæ terarum rerum, contentionum'ue: de solo hoste Saraceno uel tol lendo, uel saltem coercendo intra fines Africanæ barbariæ cogi-taturos. Tuneta urbem Regiam, caput'que Africæ cursum direxe re. Vbi ex alto terram in conspectu habuere, uident Barbaros sub signis stantes, ut littore prohiberent. Non Tunetem, sed urbem uniuersę gentis nomine Africam appellatam Francici annales bel lo petitam tradunt: idem sagittariorum Anglicorum uirtute effe-ctum ut descensio pateret. Expositæ copiæ iam uictrices se existi-mabant, quòd Africam tenerent, quam rem magni cruenti'que certaminis futuram sibi proposuerant. Barbarorum Rex partem copiarum in urbe in prę sidio reliquerat, cum parte in propinquo castra posuerat, munierat'que: copias in aciem educentibus no-stris, sese loco tenebat: nec quicquam fortunæ committebat. V-rentibus agros mapalia'que, Numidas uelocissimum ac maximè pernix equitum genus immittebat, qui grauem armaturam cata-phractum'que equitem nostrum procul uagari non sinerent. Et e-rat maximè impar certamen. occurrentibus enim cedebant: ce-dentibus instabant: multiplici'que ludificatione, ac, ut usus erat, modò tenebant, modò terrebant, modò longius eliciebant, quò grauius disiunctos à suis paucos ipsi plures circumfusi premerent. Optimum igitur uisum, omissis leuibus prælijs, cùm de summa re in certamen non descenderet Barbarus, urbem obsidere, oppu-gnareq́. Inerant & multi & nobiles delecti'que propugnatores. Vrbs Regia & egregiè tentabatur, & egregiè defendebatur. Rex nostros primùm in mœnia uersos à tergo adoriebatur: deinde cùm diuersis copijs alij oppugnarent, alij sub signis contrariam in patriam uersi starent, si qua exterior uis ab Rege fieret, nihil mo uere audebat: atque atrocior oppugnatio urbem adoritur. Præ-fectus præsidij petit ut sibi cum imperatore Christiani exercitus colloqui liceat. Iussus igitur egredi, id quidem abnuit; nec pro-

pius

pius muros Borbonius Dux accedat, nisi cum tormentis, egregioque milite, cauens que ne peti e muris circumueniri ue insidijs astu ue posſit. Nonnulli Genuenſium Punicam linguam probe norant. His interpretibus Præfectus præſidij quæſiuit quænam cauſa, qui dolor Francos Anglos que tam procul ab Africa incolentes, quæ ue iniuria in Afros armaſſet. Conſenſu reſponſum eſt, Genuenſes eſſe unam Chriſtiani nominis ciuitatem: ijsque odio religionis ab Afris bello latrocinio que uexatis, non minus offenſos Francos Anglos que, quàm ſi Lutetia, quàm ſi Londinum oppugnata forent. Hoc uerborum initio de compoſitione agi cœptum. Simul Rex Barbarus legatos miſit. Conuenit ut Afri finibus ſuis ſe continerent: abſtinerent ora maritima Italiæ Galliæ que, ac inſulis Africæ Europæ que interiectis: captiui Chriſtiani nominis redderent: decem millia aureorum præſentia numerarent. In has leges fœdere icto deportatus Genuam unde ſoluerant exercitus: Franci que ac Angli inde profecti, ſancta fœlicia que expeditione potius quàm bello, ad ſuos quiſque cum gloria gratulatione que rediêre.

NONI LIBRI FINIS.

PAVLI ÆMYLII VERONENSIS, DE REBVS GESTIS FRANCORVM, LIBER Decimus.

EX iam ætate florebat, simul cæteræ Regno contributæ regiones festa pace lætæ degebant. In Britannia uero parum abfuit quo minus ueterum malorum orbis repeteretur, quæ Carolo Blesensi in acie cæso, de iure illius Ducatus armis decertante, extincto omnino uideri poterant. Eius enim filij duo apud Anglos captiui erant. hos ingenti pondere auri redemit Magister equitũ Francorum: his' que reducibus, eorum maiori filiam despondit ipse genere Britannus, nobilissimorum' que ibi oppidorum domi natu præpotens. Ea res curam Duci acuit, æmulos Ducatus sibi obiectos: dissimulato in præsentia dolore uelut alia acturus, gentis proceribus conuentum Venetos indicit. Magister equitum, ut unus ex eorum numero, & ipse ex propinquo affuit ex oppidis suæ ditionis, ubi tum forte ab Rege aberat. Eo in concilio nihil actum, nisi de re communi Britanniæ: nulla aduersa suspicio iniecta Magistro equitum. Dimisso conuentu, uocatus ad solenne conuiuium cum summis uiris iuit. Id magna hilaritate splendore' que ac comitate celebratum. Post epulas petit Dux, ut ædes quas magnificentissimas ipse inchoarat, ille inuiseret, ac si quid artificij ad pulchritudinem magnificentiam' que ac commoditatem deesset, antequam plane absoluerentur, admoneret, harum non minus elegantiarum, quàm militiarium rerum peritus. Eas cum perpaucis amicorum, ut nullo tali metu, ingressum, qui ad id ipsum armati stabant, comprehendunt. Rege per oratores grauiter incusante, testante' que id crimine maiestatis teneri, defendebat Dux se iniuria in inuidiam uocari. Eas sibi fuisse hostem suum in potestatem redigere, qui Britannus in Britannia in se Ducem Britannum nefaria consilia iniret. simul illum iure pœnas daturum fuisse, nisi magisterij dignitati, ac Regiæ maiestati id honoris habitum esset, ne in caput noxium sæuiretur. Id primum Regi non probabatur: bellum' que imminere uidebatur. Deinde cum studiosissimè Dux Burgundiæ Audax Britannum tegeret, ueterem socium amicum' que, ac uxoris cognatum, permulsa Regi ira, purgatio accepta, dimisso Magistro equitum', neque id nisi multo auro, ac non contemnendis finibus multato: quos non multo pòst illi agente Rege restituit Dux. Ita gliscẽs in graui causa tumultus, in ipso propè exortu oppressus. Hæc ante Africũ bellũ. Post illud accessit res uix memoratu digna, nisi exiguum admodum initium, magna rerum moles foret insecuta. Petrus Crao amplissimæ familiæ uir, Andiũ Britannorumq; Proceribus propinqua cognatione iunctus,

in aula

in aula Francica plurimum poterat, & in primis apud Regis fratrem Ludouicum, mortuo Philippo Mediolanenſium Duce, omiſſo Aurelianenſi Ducatu Mediolanenſem Ducem creatum. Sed nihil incertius aura aulica. perleui momento ea gratia circum agitur. Aurelianenſis non contentus Mediolanenſi toro, Pariſienſibus formis capiebatur. Non fefellerint externi amores anxiam uxorem. Ea muliebriter indignante, nec quicquam diſsimulante, cognouit Dux Craonem extitiſſe indicem arcanarum deliciarum: adeo'que exarſit & iuuenis præpotens, & amator, ut eo apud Regem item iuuenem agente, præconis uoce Regia urbe aula'que interdiceretur Craoni. Is gnarus ſe à Valentina proditum, ratus'que hanc ſibi iniuriam ignominiam'que iniuſtam à Magiſtro equitum, cum quo nobilem ſimultatem exercuerat, ſeceſsit in Andes, atque inde in Britanniam. Vtrinque aliquot delectis ſummæ audaciæ hominibus, noctu Lutetiam ingreſſus, Magiſtrum equitum ex aula redeuntem adortus, cum ille ſua ſuorum que uirtute tutaretur, grauibus tandem uulneribus affectum pro mortuo reliquit, in Andes'que properè rediјt. Vulneribus ægrè percuratis Magiſter equitum impleuit noua Regem ira, non in Craonem modò, ſed & in Britannum, quo authore ſcelus perpetratũ exiſtimabat. Aedes quas Lutetię Crao magnificas habebat, ſolo adæquatæ. Cœmiterium diui Ioannis in Glarea eam aream uocitant. Rex tantum animo certamen imbibit, ut omni cogitatione in unam ulciſcendi curam uerſus, immemor aliarum rerum, neque cibum neque quietem caperet. In Cœnomanos profectus, eò copias ut Britannum euerſurus conuenire iuſsit, nec Britannos legatos perpurgantes neque authore neque gnaro Duce Craonem facinus auſum, admitti ad ſe uoluit. Ad quintum Calendas Iulias, anno eius ſæculi altero & nonageſimo, ex Cœnomanorum urbe, obſecrantibus Ducibus medicis'que ut maneret, æſtuoſiſsimo die, feruenti Sole, ſub meridianum tempus, leui galericulo capite operto in equum inſiliјt, iuſsis ſe ſequi quibus cordi foret. Vixdum ad alterum ab urbe lapidem peruenerat, cum penitus conuulſa mente, furoreque percitus, ſtringit repentè gladium, unum atque alterum comitum occidit, compluresmalè multat, quoad laſsitudine confectus, equo delapſus excipitur. Ferunt quendam inſolita mira'que ſpecie eremitam ei occurriſſe, prehenſo'que habenis equo, dixiſſe: Quò miſer ruis? proderis. Ad eius'que conſpectum mẽtem immutatam: ſiue mortalium cuiuſpiam uera ſpecies, ſiue oculorum ludibrium præſtigiæ'que ei ſe obtulere, abiereq́; præ præſenti pauore nemine prehendere aſſeruare'ue, aut inſequi auſo, percontariq́; quis, unde, quid afferret, ſiue Rex eam ſpeciẽ animo cõcepit. Idq́; argumentũ alienatæ mẽtis, non cauſam alienandæ extitiſſe. Pro mortuo inter manus Cœ-

nomanos reportatur, ibi'que per multos curatus dies, cum initio nec se nec suos nosset, paulatim conualescere ac resipiscere cœpit. Restitutus ita animus, ut semper diffideretur sanitati pectoris per interualla temporis periclitantis, titubantis'que. Ad Fanum Maclouij stabat Britannus, metu aduentantis Regis in naues charissimis quibusque rebus impositis, cum uxore liberis'que in Angliã transmissurus, cum audito casu Regis consilium soluendi deposuit. Is aduersus Regis casus Britannum ab hoc quoque periculo liberauit. Et Magister equitum aduerso rumore erat, quòd præter id auri quo Blesensis filios captiuos de Anglo, ac rursus quo se de Duce Britanno redemerat, cum è uulneribus æger dubia spe uitę testaretur, tantam uim auri preciosæ'que supellectilis legabat, ut id non potuisse illum cogere nisi spoliatis passim popularibus, uulgò fremerent. Ea utique res quantam inuidiam illi conflauit, tanta Britannum leuauit. Quam uelut indignitatem contumeliam'que, ubi conualuit, quòd præsens ferre uir nobilissimus nequiret, in ditionis suæ fines se recepit. tunc animo Ducis à gentis proceribus, uti saluti communi prospiceretur, expugnato, obliuio iniuriarum utrinque sancitur, ac gratiæ reconciliatio facta, sancte'que culta. Sed hæc aliquanto postea. Nunc Lutetiam Rege è Cœnomanis reportato, conuentus de summa rerum administranda habitus. Dux frater Regni procurationem, ut proximus gradu, sibi petebat. Denegata est iuuentæ tanta rerum moles. Patruis arbitrium rerum demandatum. Qui uerò soluti publica procuratione, utebantur Regis intima familiaritate, illi fermè æquales, ad illum oblectandum, aut noua ludorum lusuum'que oblectamenta ipsi adinueniebant, aut obsecundabant qualiacunque excogitanti, ut & illud si modò ipsius, ac non in ipsum alterius id fuit commentum. Adulta uirgo nubebat nobili & in aula gratiosissimo adolescenti: nocturnis'que ludis Rex cætero ornatu deposito, uultu in leonini oris imaginem personato, reliquum corpus pice delibutum, multo'que lino depexo, ac in uillos confecto, ita cõtexit: ut hispidi ac semiferi portenti speciem spectantibus præberet, ipse, eodem'que habitu quinque præterea nihilo saniores, in cœtum principum matronarum uirorum'que prodeunt, in orbem'que reste data choreas pedibus plaudunt, fescennino carmine modulantes. Tota ex Regia concursus fit ad picatorum spectaculum. Aurelianensis studio clarius uisendi correptam facem propius admouit. scintilla ex ea in Regẽ forte incidens, repentinũ in omnes illos effusa flamma conflauit incendium. Duo inopes auxilij consilijque pertinaci conflagratione miserabili ululatu periere, tosti, fœdo'que nidore. duo inter manus elati, cum biduum animam traxissent, expirauere. unus ruens in propinquã Promi cellã aqua uino'que se perluens, salutem sibi peperit. Concursu ad Regem

gem facto, uxor Biturigis Regem, antequàm ad uiuum flamma iam corpus lambens perueniſſet, ueſte ut cau data fluxa'que erat inuoluit, ac ignem reſtinxit. Aurelianenſis errorem imprudentiam'que excuſans, crimine ſe liberauit. Exín ualetudo mentis Regis multo magis ſuſpecta mortalibus fuit, nec ulla piacula cœleſtium placandorum omiſſa. In primis Schiſmatis componendi cura inceſsit. Secundum Clementis obitum, Franci Duces cum Auenionenſibus purpuratis per legatos agebant, ne feſtinarent in defuncti locum ſufficere, ut interea iniretur ratio Schiſmatis finiendi. Hactenus Ducum uoluntatem reueriti ſunt, ut pro ſe quiſque eorum perſanctè iuraret, ſe, ſi eligeretur, Pontificatum depoſiturum, modò Romanus idem faceret: ut totius orbis terrarum conuentu ſacræ ſedi certus imponeretur Pontifex. Delegerunt Petrum Lunam, genere Cathalanum, ampliſsima familia ortum. Benedictus uocitatus eſt. Iam maior res, quàm quæ per oratores ageretur, maieſtate opus erat. Cum Duces illum eò profecti orarent, ut pacem terris Eccleſiæ'que redderet, memor iuriſiurandi, quo antequam Pontifex ſalutaretur, ſeſe obſtrinxerat, cogendum Patrum Concilium curaret, in cuius authoritate fore ſe profiteretur, ac ſi eis uideretur, inſignibus Pontificatus nomineq; ſe exueret: multa de iure cauſæ ſuæ uerba fecit, perorauit ſe non deſerturum Dei uiuentis Eccleſiã, nauimq;, ad cuius clauum electus gubernator ſedeat. Cum finem obſecrandi non facerent ne antiquiorem cauſam ſuam duceret totius orbis terrarum conſpirãte conſenſu, nihil impetratum. Re infecta dimiſsi Duces. Apparebat eos ira ſuccenſos: ad quam mitigandam Regi ius Decimæ de ſacerdotibus cogendæ in annum dedit, ſummis hominum querimonijs, ex poſtulationibus'que, Benedicti'que nomine indies magis inuiſo. Tandem à Franco milite Regio'que Prætore obſideri oppugnari'que cœpit: edictum'que ne quis ſacra beneficia, expectationum'que munera ab eo peteret. Qui eius ſectam ſequerentur, ijs interdictum iure uectigalium reddituumq; eccleſiaſticorum. Proinde ſeceſsio ab eo facta, & ſolitudo circa eum. Quo metu ignominiáque permotus, ne à quoquam uiolaretur, ſacroſanctum Domini corpus præ ſe ferens in Cathaloniam ad natales ſuos Tarraconenſes'que conceſsit. Ad quam gentem Francus Rex Oratores miſerat, qui agerent cauſam Ludouici Andegauenſis, Regnum Tarraconenſe legibus ad ſe uenire defendentis. Petrus iunior Rex Tarraconenſium duos filios procreauit, Ioannem & Martinum. Tres præterea filias, quæ nupſere Caſtulonẽſi, Vrgelenſi, Luſitano. Ex his filij, deinde nepotes. Iohannes maximus ſtirpis in regnum patri ſucceſsit. progenuit Iolantillam, quæ nupſit Ludouico ſecundo, unde nati Ludouicus tertius, Renatus, Carolus. Iohanne Rege defuncto, nõ filia Iolantilla, ſed Martinus frater rerum poti-

tur, qui liberis iustis, cùm genuisset, orbatus, decessit. Continuò de hæreditate ambigebatur inter amplissimas familias, multiplici causa, cognationis, agnationis, propinquitatis, stirpis, capitum iure controuerso. Ad arma res spectabat. optimates peruicere, ut armis positis sanctissimi uiri consultissimi'que deligerentur, qui caussa cognita iurati statuerent: simul qui contendebant, iurarent se in eorum authoritate futuros. Ius Regni adiudicatur Ferdinando Regis Castulonensis ex Helionoræ Ioannis Castulonensis filia filio minori. maior iam decesserat relicto Regno filio Iohanni. Andegauensis iniuriam & hoc iudicio factam uxori Ludouico'que ex ea filio conquerebatur, & iam inde ex quo paterna hæreditate à Martino patruo fuere exclusi. Quid delectissimi uiri secuti sint, non constat, in quibus extitit Vincentius prædicator diuinitatis miraculis insignis. Authores sunt Benedictum authoritate quamplurimum apud iudices potuisse, Castulonensi'que fauisse, Hispanum Hispano. Venceslaus Augustus in sedanda seditione ecclesiæ nihil memorabile gessit: nullum specimen religionis, magni'ue animi præbuit: tantum Iohannem Galeatium socerum Aurelianensis ingenti pondere auri exoratus Ducem Mediolani designauit, contributis latissimis finibus. Anno eius sæculi nonagesimoquinto Rex Angliæ Ricardus Calitium transmisit, cum Franco Rege in colloquium descendit. Isabellam filiam septennem Francus ei despondit, ac in manum tradidit. Oppida Brestum ab eo, & Cæsaroburgum recepit, alterum Britanniæ, alterum Normaniæ contributa. In Angliam cum uirgine Ricardus regressus, coitionibus suorum coniurationibus'que coactus, de sontibus supplicium sumpsit quorum præterea fides suspecta erat, eos in exilium summouit, in quibus Henricum Lecestrem, qui cum in Franciã se contulisset, non multò pòst ignaris Francis domum reuersus, concursu popularium ad eum facto, Ricardum Regno deiecit. Ita Henricus quartus Dux Lecestriæ Rex salutatur. Virgo in continentem ad patrem Regem remissa, nupsit Carolo Aurelianensis filio. Audacis filius Ioannes aduersus Turcas auxilio Sigismundo Hungariæ Regi exercitum duxit, præmissis ad Germanos proceres, qui tutum transitum peterent, iter sine iniuria maleficio'que in Hungariam facturis. Consenescentibus apud nos sacri belli. Asiaticarum'que rerum consiliis, & aliis super alia bellis inter nostros exorientibus, postremò & Schismate Pontificio, æterni hostes Turcæ mala nostra suam occasionem rati, spiritus, qui piorum in eos armis initio ceciderant, sustulere. Veteris apud illos nobilitatis indole gloria'que exolescente, nouorum hominum familiæ quatuor sunt exortæ, quæ sibi nomen ingens dextera fecere. Hi erãt Asambaci, Candelori, Caramani, Othomani. Othomanorum fœlicitas longè omnium maxima extitit. Domestico

ſtico Græcorum Procerum bello, ab ea parte quæ ciuili certamine impar erat, acciti, Orchane Othomani filio imperatore in Europam traiecere. Amurates Orchanis filius Bulgarico bello Græcis petentibus opem tulit: illud'que bellum de induſtria diutius trahens, per ſpeciem ſupplementi ex Aſia tranſportandi. Callipolin ad fauces Helleſponti, ac nonnulla circà oppida occupat: longius'que progreſſus, non paruam præterea Thraciæ partem ſibi ſubijcit, latos'que in ea fines multitudini ad incolendum deſcribit. Adrianopolin Regiæ ſedem capit, cùm Pruſia Bithyniæ Regia ei antea urbs fuiſſet. Cum Bulgaris ſuo nomine bellum geſſit. Filius Pazaites etiam Hungaros bello continenti uexabat, regiones Hungariæ attributas finitimas'ue urens. Cœperat Bulgariæ nobilem urbem, eodem quo & in Epiro & Aſia aliæ ſunt nomine, Nicopolin. Burgundio iam Budam peruenerat, copiasq; cum Sigiſmundo iunxerat. Ibi conſilium de ratione belli gerendi habitum. Placuit primo quoque tempore in hoſtem mouere, & uti ardore militum pugnam & hoſtem poſcentium. Danubium tranſeunt. Vbi in Bulgariam atque hoſticum uentum eſt, ignominia oppida præſidijs Turcarum inſeſſa expugnant. Sui fiducia, ac hoſtiũ contemptus in dies augetur. Vno etiam ſatis magno prælio Franci uictores, captiuos interemere, nullius uirtuti, nullius nobilitati parcentes: ac quaſi certa uniuerſi belli uictoria, in omnem luxum, laſciuiam, libidinem'que effunduntur. Auditas etiam apud noſtros eorum uoces Iohannes Hungarus ſcribit, illis haſtis quæ in Turcas ferrentur, non modò hominem non metuendum, ſed & cœlum ruens ſuſtineri ac fulciri poſſe. quam dicti uæcordiam uindex cæleſtium uis magna piorum cæde ulta eſt. Ad Nicopolin caſtra noſtra caſtris hoſtium collata ſunt. Sigiſmundo placebat, ut Hungari Turcicarũ rerum periti, prima in acie conſiſterent, Franci agmen clauderent. Id ignominioſum ſibi ratus Audacis filius Audax, in Turcas cum ſuis ruit, prius'que concurrit, quàm è caſtris Sigiſmundus ſigna efferret. pugnauerunt tamen Franci egregiè: cumq; hoſtium ſagittis equi confoderetur, ipſi cataphracti ex equis deſiliunt. plures quàm pro ſuorum numero occidunt hoſtium: nec dubia uictoria erat, ſi ſecundæ Turcarum aciei recenti integræ'que Hungari & ipſi recentibus illibatis'que uiribus occurriſſent: ſed Francorum equi uacui, ut ſtrati frenati'que erant, in caſtra conſternati reuertentes, terrorem iniecere. Rati enim Hungari cæſos ſocios amicos'que, ſeſe fugæ mandarunt: quam uictor mox hoſtis infeſtam cruentamq; illis reddidit. Captus Iohannes Burgundio cum multis ſuorum. Sigiſmundus ex effuſo curſu nauim in Danubio nactus conſcendens, nõ prius fugæ finem quàm in Euxinum Pontum delatus fecit. Thomas Mocenius nauium Venetarum, quæ fortè illuc appulerant, præfectus, receptũ coluit

ipſum,

ipsum, ac eos Procerum qui longinqua fuga cum eo se texerant incolumes in Dalmatiam tanto terrarum maris'que circuitu restituit. Sed is Rex nihilo fœlicior domi quàm bello Turcico fuit. Adolescens æmulum Regni Hungarici Carolum Neapolitanum Regem habuerat, quem in eius absentis ignari'que gratiam authore Regina Isabella eius socru Nico Garensis occiderat. paulo pòst ab ultoribus Regiæ necis ipsa Isabella'que occisi. Rebus'que uelut hoc interregno perturbatis, multa superbè auare'que facta sunt. Rerum potitus Sigismundus, de duobus & triginta nobilibus sontibus supplicium sumpsit. Hi maximis cognationibus clientelis'que erant. Ea igitur ex re maximam sibi conflauit inuidiam, sed eam ante Neapolitanam cladem dissimulatam: rebus nunc aduersis ut assolet, eius maiestas minus sancta popularibus, & in primis nobilitati fuit. facta coniuratione comprehensus à duobus Stephanis summæ potentiæ proceribus, custodiendus traditur duobus iuuenibus filijs Niconis: quòd cum pater Nico cæso Carolo Rege nomen sibi ingens fecisset, filij fidi custodes Sigismundi Regis uiderentur. Euocatus à coniuratis ex Italia Ladislaus Rex Neapolitanus Caroli occisi filius, memor paterni casus cunctabatur. Interea mater iuuenum Garensium iubebat eos meminisse, Ladislaum, si extincto Sigismundo re Hungarica potiretur, sæuiturum etiam in eius liberos, à quo pater per nefarium scelus esset occisus. Præterea ne nobilitati suæ iniustam eam ignominiæ notam uellent perpetuam, ut Regum hostes dicerentur: liberatores potius Regum (quo quid amplius, magnificentius'ue?) salutarentur. Igitur dimissus Rex Stephanos in potestatem redactos securi percussit. Hæc apud Hungaros à Turcis uictos. Iohannes Audacis filius ducentis millibus aureorum numeratis Turcæ, ad suos redijt cùm multis simul & captis & dimissis. Fœlix igitur tam nobili uictoria Bazaites: At uictor multo ac multo infœlicior uictis fuit. Tam fallax rerum humanarum fides. Turcarum in pios ingruentem procellam, maius in orbem terrarum fulmen inhibuit. Tamerlanes Scytha magna ui animi corporisq;, ex gregario milite audēdo, agendo, moliendo, fortunā conatibus industriæq; parē nactus, eò amplitudinis euasit, ut quadringenta millia equitum, sexcenta peditum sub signis haberet. Parthorum Regna imperata fecere: nec desunt qui eum genere Parthum prędicent. Sed & Parthi suas primas origines ad Scythas referunt. Frenare impetū hominis nulla gēs poterat. Prędæ illi oriēs extitit. Emporia frequenti mercatorū conuentu celebria, & pecunijs opulenta aurum metu impendente defoderant, ne auaro tetroq; hosti expositum ad diripiendū foret. Nouo & inaudito ad eam diem astu circūuenit. Antequam aduentum eius longinquæ integræq; adhuc urbes formidarent, in eas misit qui specie cōmer-

ciorum

ciorum partas direptione copiosissimarum urbium magni pretij merces ingenti mole camelis inueherent, uili'que, sed præsenti pecunia diuenderent, quæ tenebris occuli, tellure'ue obrui æquè non poterant: ita iam plenus auro, uetere rursus preda repentè opprimens potiebatur. Ea ratione ditissimæ ciuitates, in quibus Damascus, ludibrio, direptioni, cædi fuere. Aegypto tenus ea procella omnia peruasit. Ad deditionem uocans, antequam mœnia adoriretur primo aduentu signa candida conspecto maximè in loco proponebat. qui eo die imperata facerent, sine insigni iniuria in fidem eos recipiebat. Postero die purpurea, ut cruentam mortem sibi obeundam scirent. Tertio atra, uelut undique funesta: ut simul & hominum & mœnium tectorum'que excidium cæde, ruina, igne opperirentur. Ab hoc nefario instituto mens effera nullis precibus reuocabatur. Virgines pueros'que cum uelamentis insignibus'que supplicum, miserabili'que alio habitu ad deprecandum patriæ interitum, aut saltem sibi ueniam petendam prodeuntes, tantum abfuit ut immitis animus, ad genua cum procumbere conarentur, admitteret, ut conculcandos obterendos'que frequenti equitum alæ præberet. ~~Bazaitem~~ ex Europa in Asiam ad sua tutanda regressum, prælio uictor cepit, ac ad gentis uiri'que summi ignominiam, cauea ænea, radijs item æneis intermissis fenestellis clatrata quadrupede uelut feram inclusum coercuit. Cibum capiens, in catenis emisso inter canes, & ipsi tanquam cani de mensa partes obijciebat. Equum ascensurus substernentis se tergo pedibus insistebat. Bellum circumferens, suis hostibusque ostentabat, hos præsentis exempli tristis'que spectaculi documento terrens, illos ad uirtutem tantæ uictoriæ memoria acuens. A' Latinorum familiari usu non abhorrere uisus, quendam genere Genuensem (nomen in obscuro est) qui Scythicè sciret loqueretur'que, in comitatu suo agere facilè patiebatur. Hunc perblandè ausum rogitare, eccur uictoria (quod munus cœlestis foret) multiplici de hominibus parta, ipse etiam homo, humanius non uteretur: toruo uultu intuens. Ecquid te fallit, inquit, in hac dextra (dextram intendebat) diras pestem'que terrarum uersari? Sed procul abi in malam tuam tuorum'que rem: ne cum hac insana percontatione tua, quas ea merita est pœnas, tu mihi luas. Pro immortali beneficio fuit Genuensi, licere sibi incolumi è furentis potestate facessere. Ille fessus potius quam satiatus cruore, uastitate'que terrarum in Scythiam reuersus, urbem ~~Mercantin~~ nomine condidit, magnificentissimam: ex subactis'que gentibus delectis qui eo coloni deducerentur, frequentissimam exornauit spolijs & trophæis nationum Regum'que deuictorum. Mortuo duo successere filij, neque fortuna neque indole eadem, ac inter se parū cōcordes. Proinde uelut quiete tantisper piorū imperijs data, Palæologus Græ-

cus

cus Auguſtus Venetias claſſe delatus, inde terreſtri itinere in Franciam perrexit, ſpe noui aduerſus communes piorum hoſtes ſubſidij. Pro maieſtate ſummi nominis apparatè magnificè que exceptus cultus que, ob recentem cladis Nicopolitanæ memoriam, cum ſpe magis quàm auxilijs dimittitur. Latinum Auguſtum Venceslaum ſordibus ac ignauia iam infamem, ut dehoneſtamentum Cęſarei nominis, Germani proceres imperio exuunt, anno ſalutis milleſimo quadringēteſimo Robertus Bauariæ dux Cæſar dictus, in Italiam in Mediolanenſem duxit, eum pernegans Ducem, quem largitione corruptus dixiſſet is cui ob indignitatē imperium ſit abrogatum. Acie congreſſus, uictus que, in Germaniam rediit. Biennio pòſt Mediolanenſis deceſsit, reliquit Valentinam, & très præterea filios, duos iuſtos, Ioannem & Philippum, magni deinceps utrunque in Longobardia imperij: ac unum nothum Gabrielem, dominatu Piſarum, ſed eo perbreui, nobilem: hos omnes Marias cognomine dictos. Genua in fidem Franci Regis ueniens, miſſum ab eo præſidium prætorem'que Buſsicaudum mœnibus arce que recepit. In aula Regia gliſcebant factiones, alijs Aurelianenſem, alijs Burgundionem affecto Rege ad rerum regimen uocantibus. Multiplices ſimultates modò ſumptæ, modo in ſpeciem ac in breue tempus depoſitæ. Anno Domini milleſimo quadringenteſimo quinto deceſsit Audax. Maior irarū moles inter patrueles, quàm inter patruum fratris que filium. Vtraque pars ſuas clientelas & domeſticas & externas habebat. Vrbs Regia in contraria factionum ſtudia ſcindebatur. Anno eius ſæculi ſeptimo [redacted] regis frater Ludouicus Aurelianorum Dux cùm à Regina ex puerperio decumbente multa iam nocte rediret, occiditur. Percuſſores, ne quis à tergo ultor inſequeretur, murices poſt ſe, dum in ædes Burgundionis ſe reciperent, ſparſere. Inde ſe ex urbe in Atrebates recepere. Author ignorari diu non potuit. Igitur Dux & ipſe in ditionis ſuæ oppida profectus, nouam armorum cauſam nactus, in Eburones exercitum duxit, Epiſcopo ſuo infeſtiſsimos, quòd cum eſſet ex familia Bauarorum Ducum, Hannonum præterea & Hollandorum comitis frater, cuius item ſoror Iohanni Burgundioni nupſiſſet, ipſe omnino Hypodiaconus maioribus ſacris ordinibus initiari nollet, inflatus ſpe in opulentiſsimos dominatus morte ſuorum ſuccedendi, auerſus à ſacerdotio. Eam fruſtrationem Eburones indignè ferebant. Pugnatum. ſeptemdecim millia ex ea gente cecidere. Victor Burgundio formidoloſior factus. Interea Valentiniana cum liberis ex Duce occiſo procreatis circumibat proceres Frācos: Regis fidem implorabat, ne fratris cædem inultam pateretur. Ad diluendum crimē Dux Ioānes comitatu nō inermi, ut par eſſet ſi aduerſarij cōtrà molirētur, affuit. Defuncti manes inſectatus, poſtulabat ut iure cęſus

sus diceretur, eum à Pontifice Maximo contendisse, ut ius Regni abiudicaretur à Rege, quòd is non magis regno dignus foret, quàm Childericus fuisset, à quo ius regnandi Pontifice Zacharia authore ad Pipinum translatum fuisse diceret. Magia etiam argue bat ab illo mentem Regis tentatam. Veneficij quoque Valentinam, ipsum Tyrannidis incusabat. in talium scelerum noxios nullam uim iniustam, se ut à Tyrannide patriam uindicantem, triplici præmio remunerandum, gratia, honore, diuitijs. Ioannes cognomine Paruus, professione Minor, in cœtu procerum præside Rege causam Burgundionis egit. Exitus fuit, ut non causa probaretur, sed uenia nobilissimo Duci daretur, gratiaque delicti fieret. Nec iccirco certamina animorum extincta sunt. Varij rerum motus, multiplices hominum conatus, temporum conditio misera, qualem fides sit esse Rege mente affecta, Ducibus dissentientibus, pace incerta, domestici belli expectatione. Eoque contentionis descensum, ut etiam Lanij, cruori assuetum hominum genus, in partes reciperentur. Burgundionum causæ se iunxere. Delphino nupserat Burgundionis filia. Is generi maiestate partes suas firmiores effecerat, Regis Reginæque potens. Bituriges, obsidente oppugnanteque Burgundione, propugnante Aurelianensi, expugnari non potuere. Re infecta discessum, & nomen pacis inter partes redintegratum. Turmæ aliquot & cohortes Anglorum mercede conductæ ab Aurelianensi Duce, ubi pacem iunctam audierũt, conquesti, nec stipẽdia sibi persolui, nec ea præstari in quorum spẽ euocati fide accepta uenerant, Comitem Engolismensem Aurelianensis fratrem secum in Angliam transportarunt. Ibi duos & triginta retentus est annos. Redierat ex Italia Busicaudus, qui prætor Genuæ fuerat. Is relicto in ea urbe non satis ualido præsidio, cum cæteris copijs Mediolanum in spem maiorum rerum profectus, mœnibus quidem recipitur, in arcem non admittitur. Nonum diem ibi agens, nuntium accepit Genuam defecisse, amissumque præsidium, nec tutam in Longobardia moram, non satis æquis Mediolanensium animis, quòd permolestè ferrẽt Gabrielem Mariam pecunia à Florentinis accepta, relictis Pisis, Genuamque mari delatum, securi ab eo percussum. Ita quod reliquum copiarũ erat, in Franciam reduxit. Nec finis Italicorum aliorumque super alios motuũ, & re Ecclesiastica seditione lacera iam inde à primordio Vrbani Pontificis, quo defuncto Bonifacius nonus ciuis Neapolitanus successit, huic Innocentius tertius Sulmonensis. Eo defuncto, tædio Schismatis, Purpurati Romani, id quod Aueniōnenses fecisse priores ostendi, pro se quisque sanctissimo iureiurando adigitur, se, si deligeretur, in authoritate Concilij quod cogeretur, fore, ac Pontificatu abiturum: ut eo uelut interregno comitia haberentur. Sin falleret, dira caput suum detestatione execra

 tus. De-

tus. Delectus Angelus Venetus anno eius sæculi sexto, Gregorium duodecimum nomen edidit. Iusiurandum quod uerbis conceptis purpuratus nuncuparat, Pontifex confirmatum in acta referri iussit. Cæterùm cum locus congressui Patrum consensu deligendus esset, nullus proponi poterat quem probaret, nisi quem Benedictus, qui & ipse euocabatur, auersaretur. Collusio tamen hæc uisa, & uterque in sacra causa præuaricator. Sanctius egere Patres. Conuênit inter utriusque partis Cardinales, ut Pisas conuenirent. Ibi utrique Pontificatus æmulo ius sedis clauium'que abrogatum: Delectus Petrus Minor, Theologus, genere Cretẽsis. Tarraconenses, Scoti, Armeniaci in Benedicti fide mansere, ac Carolus Malatesta Gregorium Arimini tegebat. Ita hoc remedio non sanata, sed grauius affecta, multiplicata uelut tricipiti seditione, res Ecclesiastica. Alexander sacræ sedis hostem iudicat Ladislaum Regem, quòd urbes imperij Pontificij, suæ ditionis faceret. ius Regni adiudicat Ludouico Andegauensi, Ludouici Andegauensis bello Neapolitano mortui filio, Regem'que ac beneficiarium nuncupat. Bononiæ moritur octauo sedis suæ mense. Ibi suffectus Baldassar Cossa Neapolitanus, Ioannes Vicesimustertius dictus. Cõtinuò per literas author proceribus Germanis ut Sigismundum Regem Hungariæ Turcico bello sanctiorem fœliciorem'que Cæsarem crearent, eius gratiam tanto iudicij consilijq́ beneficio iniuit. Ludouicus Andegauensis copijs ex Prouincia Cœnomanisque ac Andibus excitis, simul Florentinorum Pontificis'que auxilijs subnixus, Ladislaum in Regni Neapolitani fines ex agro Romano, quem assiduo urebat bello, compulsum, ac in certamen æquo marte descendere coactum, tanta clade affecit, ut supplex à Ioanne Põtifice pacem leges'que acceperit, Gregorio deserto, à quo steterat. Nec diu in officio mansit. Tarraconem misit legatos ad Alphonsum mortuo Ferdinando nouum Regem, & gratulandi causa, & de societate belli aduersus Andegauensem, à quo eum alieniorem existimabat, memorem contentionis de Regno Tarraconensi magno certamine animorum habitæ. Respondit Alphonsus de gratulatione gratias se agere: amicitiam Ladislai non repudiare, quam sciat etiam ultro expetendam. Cum Ludouicis Andegauensibus sibi omnia necessitudinis iura intercedere: patrem affinem, filium cognatione iunctum. hunc competitorem extitisse, hostem nunquam. quod communem amicum deceat, se potius pacis, si iungi possit, authorem, quàm armorum fore. Nec ideo reparando bello destitit, infestus rursus Pontifici, Florẽtinisque. ad hæc Longobardia in armis erat, in singulis propè urbibus exorientibus Tyrannis. Proinde Ladislaus spem conceperat uniuersæ Italiæ Regno potiundi. tam opportunè obijt, ut ueneno sublatum nõ absit suspicio, Successit soror Ioãna minor, nihilo illa

superiore

ſuperiore Regina Ioanna ſanctius fœlicius'ue Neapolitanis nomen. Regina ſalutata, extemplo oratoribus ultro citroq́ commeantibus in matrimonium pacta eſt Ioanni Tarraconenſis Regis fratri. Lætus adoleſcens uelut ad certas nuptias Regnum'que dotale profectus, ex itinere ad ſuos rediit, allato nuntio Neapolitanam nupſiſſe Iacobo Borbonio Marchiæ Comiti præſtanti corpore forma'que, nec uirtute inferiori. In Betica res aduerſus CHRISTI hoſtes duce belli Ferdinando egregiè geſſerat. Hanc indignitatem Tarraconenſes ſuo tempore ulciſcentur. Interea concurſus oratorum totius nominis Chriſtiani fiebat ad Cæſarem, quòd eum intelligerent ſuſcepiſſe gerereq́ patrocinium rei eccleſiaſticæ componendæ, quam dirimebant quos authores eſſe iungendæ oporteret. Conſenſu denuntiatum eſt Ioanni Pontifici, ut ſine fruſtratione uoluntati omnium gentium morem gereret, conciliumq́ haberetur. iam Germanos Gallos'que ad Cæſarem conueniſſe. Aut dicto audiendum, aut offendendum erat genus humanum. Duos Cardinales eligit, quos in Germaniam leget, his'que nomina edit urbium quò coiri placeret. neque enim ei tutum uidebatur quolibet conueniri. Numen tandem reſpexit res humanas, tricipiti eas ambitione prodente. Iam legatos dimiſſurus, iam illis eum ualere iuſſuris, mutata repentè uoluntate, libera illis mandata dans, Ite, inquit, quòd è fide ueſtra uidebitur, agitote diſcerptis'que quæ ſcripta ediderat nominibus urbium, dimiſit. Id illi, abrogationi pontificatus, terris omnibus ſaluti fuit. Quis enim ſeditionis modus, ſi de loco teneat contentio? Delecta igitur Cōſtantia, miro gaudio Auguſti, in cuius fide urbs ea erat. Haudquaquam dubium erat Italici generis Patres eò conuenturos, in poteſtate conuentus futuros Ioannem Gregoriumq́, utrumque patria Italum. Benedicti animus peruicacior. Duces Frāci eum de ſententia non mouerant. Sigiſmundus ſi ſua præſentis regia auguſtaq́ maieſtate adducere poſſet, ut conſentientis nominis Chriſtiani fidei ſe crederet, experiri ſtatuit. Perpauci Cæſares in bello ut de hoſte uictoriam ferrent, tot labores adiere, quot Sigiſmundus bello infœlix, ut pacem eccleſiaſticam cōſtitueret. Perpenianum Tarraconenſis ditionis oppidum ſe contulit, quo ex compoſito Tarraconenſis Rex Benedictusq́ in colloquium congreſſi ſunt. Actum eſt cū Benedicto, ut cùm tantus conſenſus generis humani ſine numine eſſe non potuerit, ac iam certatim Conſtantiam Dei eccleſia confluat, non alienū à Religione ſua exiſtimaret, profiteri ſe in authoritate totius nominis Chriſtiani futurū, id quod Ioannes iam feciſſet, Gregoriusq́ aut ſponte, aut coactu conſpirantis orbis terrarum facturus ſit. Septuagintaſeptem annos natus erat Benedictus, facundia literatura'que præſtans, qua uel priuatus nemini ſuorum temporum cederet, uoce, latere, ſpiritu'que animi ma-

gnitudinem adæquante. Septem continenter horas causam suam orauit. Peroratio ac summa res hæc fuit, ut contenderet se uerum esse Pontificem, ac se etiam si Pontifex non sit, solum omnino ex omnibus Cardinalibus superesse, qui aut à Gregorio Vndecimo certo Pontifice, aut à superioribus eo Pontificibus donati purpura sint: reliquos à controuersi iuris æmulis creatos, non certos dici conuenire Cardinales. Quòd si sedes Pontifice uacet, si interregnum sit, si ex usu dignitate'que rei Christianæ sit Pontificatu cedere, penes se unum, nonnullos'que Canonicos Romanos, quos ipse nominaret, ius Pontificis eligendi fore. Dicendo diem eximebat, nec aduersus tam obstinati animi orationem tot annis commētatam, Cæsari Regiue quid contrà fando contenderent, occurrebat, nisi, ut ne diffidere causæ suæ uideretur: hæc eadem uel per legatos Constantię, uel eò profectus ipse coram prædicaret, si persuaderet, sanctius gloriosius'que iure clauium usurum: sin quid secus è re Christiana uideretur, noua'que Comitia haberi placeret, non desperandum, cum in eo sint hæ animi pectoris'que dotes, quas in Pontifice esse oporteat, fore ut consensu terrarum deligatur: aut, ut omnia aduersa fingantur, proximum à Pontifice uenerationis maiestatis'que locum ei non defuturum, ac amplissimas perpetuasq́ legationes: Expugnari fando non potuit. Re infecta colloquium diremptum. Rex suos rursus edicto uetuit sacra iura beneficiáue à Benedicto petere. Constantiam iri placere, ac illi sacro cœtui parendum. Benedictus Panoscholam cōcessit, exprobrans Ferdinando iudicium, quo dictus ille sit Rex, muneris sui fuisse: se authorem deligendorum iudicum, ac ita pronuntiandi extitisse: nunc pro summo beneficio gratiam minimè parem referri. Augustus reditu suo Constantiæ inuenit tam frequens iam concilium, ut discrimina & uelut classes essent faciendæ, diuisis in quinque partes Patribus. Itali, Hispani, Angli, Galli, Germani præcipue dignationis erant. In has quinque classes sui cuiusque gentis Patres coibant: cæteræ nationes aliæ aliis harum adscribebantur. Quod tribus harum generatim placebat, id reliquiæ ratum sanxere. Ex singulis classibus quini delecti, qui cum Cardinalibus conglobati Pontificem eligerent. Ioannes Pontifex, amicis dehortantibus, eò se contulit. Gregorius Carolum Malatestam legatum misit cum tam liberis mandatis, ut ei facultas ius'que cedendi Pontificatu daretur. Is insignia Pontificis indutus, in augustissima sella consedit, ac uelut Gregorii personam gerens, depositisq́ sacris insignibus, ac relicta sella, se abire Pontificatu effatus est. Gregorio ius pilei redditum. Legatione Piceni attributa. Non diu superfuit. Ioanni multa crimina obiecta, in quibus & homicidium. cum non satis se purgare uideretur, in custodiam coniectus, Pontificatu abrogato ei & Benedicto. Otho Columna ciuis Ro-

uis Romanus Pontifex anno eius ſæculi quintodecimo creatur, Martinus Quintus dictus, quòd die diui Martini feſto deſignaretur. Eo concilio acta trium Pontificatus æmulorum, concordiæ gratia confirmata, quòd iure hactenus ambiguo, ignorationem ac errorem mortalium fraudi cuiquam eſſe non conueniret. Ioannes ac Hieronymus Bohemorum doctores uiui igne cremati. Placuit præterea ut ex ea die quinto poſt anno Concilium haberetur, Alterum ſeptimo, Tertium decimo. Exin perpetuum id eſſet, legitimum'que, ut decimo quoque anno conuenirent in unum Patres omnium gentium. Ex quatuor Cardinalibus qui à Benedicto ſteterant, citati'que non affuerant, cum nuntiatum eſſet Martinum conſenſu lectum, duo ad eum tranſeunt, duo Panoſcholæ permanſere. Ioannes ê cuſtodia elapſus, Florentiæ Martinum, à quo antè adoratus fuerat, adorauit, Pontificem eum ſalutans. Pileo uti iuſſus, in gratia'que ac honore deinceps habitus. Quo anno Pontifex creatur Martinus, eo in Francia nondum in ueteribus malis ſublatis, noua exorta. Henricus Quintus quarti filius Rex Anglus Catharinam Frāci Regis filiam per Oratores nuptui petebat. Reſponſum eo, tempore neque Ducibus uacare, neque Regi operæ eſſe ea de re agere. Hanc repulſam interpretatus, ac ueluti ignominia accenſus, domeſticis malis ægra re Francica, in Normaniam hyeme appetente tranſmiſit. Areſluctus obſidionem oppugnationem'que paucos dies ſuſtinuit: exin deditionem fecit. Rotomagum fruſtra tentatum, iam Franco milite undique conuenien̄te. Calitium uerſus flexit. Somonam amnem traiecit. Ad Blangium aſſecutus eſt Magiſter equitum Alebretus. Eo die iuſto prælio pugnatum nō eſt, maiorum copiarum expectatione, quæ poſtridie affuturæ erant. Nocte proxima Alebretus Duces'que de inſtruendæ aciei ratione conſultant, qui Ducum primam, qui ſecundam, qui tertiam ducerent, quo quiſque miles loco conſiſteret. Vulgus militum, quòd nox prægelida fortè ingruiſſet, & in caſtris & propinquis locis ingentem ſtruem è propinqua ſylua lignorum accenderant, ita ut omnia perſpicua hoſti forent. quæ contemplatus Anglus, orta luce, cum iam ſub ſignis ſtaret miles Francus, non omnes direxit continuò in oppoſitam aciem copias, ſed partem in eam circummiſit ſemiermium turbam, quæ extra caſtra noctu ſibi circa ignes locum delegerant. Ea, irruente repentè hoſte, partim nullo certamine cæſa, partim refugiens ad ſigna, tumultum ac trepidationem ſuis iniecit. Vtcunque tamen pugnatum, ſed diſpari Marte, euentu'que. Ex Anglis ducenti fermè cum fratre Regis Duce Eboracenſi cecidere. Nequaquam pari clade defuncti Franci. Francorum decem millia, id uulgus militum fuiſſe crediderim, quòd alij authores ſunt quatuor nobilium uirorum millia cecidiſſe. Sed maior quàm pro numero cæſo-

rum clades uisa, quòd capti Duces Aurelianensis ac Borbonius, Busicaudus præterea, ac nobilissimarum familiarum proceres permulti. Victor præda grauis, exercitúque captiuis pleno, Calitium, quò initio profectus erat, copias duxit. Sigismundus Cæsar uir sanctus ut ecclesiæ pacem reddidit, ita inter duas nobilissimas Regias sedare iras conabatur. In Franciam uenit comitatu nobilissimo. Ad eum excipiendum prosequendum'que Franci sibi nihil reliqui fecere quò Cæsareum nomen apparatius magnificentius' que coli posset. In curia præsedit. causæ actæ, orationes habitæ. Ambigebatur in primis de Præfectura Bellocarensi. Erat inter duos contentio. eorum alter cæteris omnibus superior, una re uincebatur, quòd equestri balteo donatus non erat quo insigni alter decoratus, ea maximè fiducia nitebatur. Causa utrinque per orata, ne uirtute superior, insignium uirtutis expers, Præfectura deijceretur, uocatum eum ad se, ense baltheo'que Cæsar donauit. Constituebat etiam Comitem Sabaudię magna celebritate Ducatus insignibus exornare. Intercesserunt Regij magistratus, ne in Regno Francico quicquam pro imperio agere decernereúe posse uiderentur Augusti. Permolestè id tulit Cęsar. Eum Rex Anglię honorificentissimè coluit, & Calitij & Lõdini. eò enim cupidissimus iungendæ pacis transmisit, frequentissimo etiam comitatui uictu cultuq; gratuito prębito. Pax inter Regias conciliatore Augusto cõuentura erat: sed eius rei prosperè agi cœptę interpellauit nuntius, in cõtinente ad quadringentos Anglorum à Frãcis collatis signis occisos, nõ magno incõmodo præ magnitudine bellantium inter se Regum, sed tempore alieno, ne si pax eo rerũ cardine fieret, uideretur ingẽti ad Blangiũ pręlio uictor. ob paruã iacturã succumbens leges accepisse. Qui Francorũ cũ Iacobo Borbonio Ioãne Reginę uiro Neapoli erãt, initio à Ioãna comiter benigneq; habebãtur. Magistratus procurationesq; eis mandabantur, nobilitate Neapolitana id permolestè ferẽte, Ducibusque his qui sub Ladislao res gesserant, & reginę animum ante eius nuptias quò commodum illis erat, impellebant. Ausus est etiã Sfortia Dux bello egregius Iacobum qui à Francis Rex salutabatur, Comitem salutare. Ob quam contumaciam eo in custodiam coniecto, seditio oritur. Iacobus iusto bello, non intestinis armis assuetus iactatur. Iam eò res processerat, ut eum Tarentinorum principatu, ac geniali duntaxat Ioannæ toro contentum, cęterarum rerum administratione, Regioq; nomine abstinere iuberent, Ioannæ Reginæ nutu omnia fieri. Vir ratus de uxoris sententia hæc agi, caputq; cõspirationi subtrahendum, de quibus uisum est, supplicium sumit, Ioannã in ordinẽ coactam, in arcẽ includit. Illa per dissimulationem doloris gratias etiam marito agit, quòd seditiosos coërceat, seq; curã rerũ tanta mole agendorũ leuet, quæ

uirtutem

uirtutem summi uiri postulent: sibi tranquillitatem animi, quietem'que à fluctibus & externis & domesticis præbeat. Ita recondita indignatione muliebri, se aulicis lusibus ludis'que, ac delicijs & amplexui mariti dedit. Appellata etiam de coniuratione in Iacobum facienda ab his qui non ex uultu præsente, sed ex fallaci eius ingenio non dubitabant ira flagrare, rem ad maritum defert, author'que est ut sontes capite luant. Nulla iam uxor fidelior uisa. liber quocunque egressus illi permissus, libera cum quibusuis colloquia. Tunc certiore ualidiore'que coniuratione facta, è custodia eximitur Sfortia, Iacobus'que quam in arcem uxorem clauserat, in eam compulsus obsidetur. Mox, cum mari arx alluatur, nauim nactus Tarentum defertur. Rursus obsessus, certo pondere auri accepto, nulla spe se ostendente, ea urbe relicta in Franciam redijt. Ioanna quod Pontifici Duces subsidia'que polliceretur aduersus tyrãnos, qui permulti sacræ sedis urbes sui iuris facere contendebant, ab eo in fidem recepta, eo authore coronatur. Borbonio uiuo nubere alteri non poterat, nec eo tanto terrarum tractu dirempto, iustos liberos gignere. adoptione adsciscire poterat. Tarraconensium Regem, cuius fratri spem connubij Regniq; ostenderat, Sardiniam præterea ac Siciliam insulam in fide habentem adoptat, euocatq;. Cum iam Martinus Pontifex conquestus ab Ioanna nõ quãtas spoponderat copias auxilio aduersus ecclesiæ hostes mitti, Ludouicum Andegauensem Regem Neapolitanum, beneficiariumq; sacræ sedis nuncupasset, ijs'que protinus Calabriam nulla cõtentione in potestatem redegisset: Alphonsus Neapolin delatus, matre'que salutata, à Pontifice contendit ut & ipse in fidem recipiatur sacramento'que fidelitatis sedi Romanæ deuinciatur. Abnuebat id Martinus. Expostulante'que eo sibi non idem concessum, filio ab Ioanna in spem Regni adscito, purgauit, se non potuisse non agnoscere Regem beneficiarium'que Ludouicum iam ab Alexandro quinto & Ioanne uicesimotertio in fidem eo nomine receptũ: Sanctæ'que sedis esse beneficiarios suos confirmare, non tollere. His uerbis teli atrocioris metus obiectus. Ex decreto Concilij Cõstantiensis, conuentus Papiæ habendus erat, quò undique oratores mittebantur. suos etiam misit Alphonsus, qui postularent ut causa Benedicti, qui superstes Panoscholæ sedebat, nec Concilio Constantiensi præfuerat, interfuerat'ue, agatur, cognoscatur'que. Ea tantæ rei mentio absterruit Pontificẽ, ut, uelut renascente Schismate, nequid denegaret Alphonso: ac uicissim Alphonsus gratiam continuò retulit. Benedicto enim sub idem tempus mortuo, duo eius Cardinales delegerant Aegidium Canonicum Barchinonensem, eum Clementem octauum Pontificem appellantes. Et uiri & loca in ditione Tarraconensis erant. mittitur Alphonsus, Borgia, qui postea Calistus quintus fuit, Panoscholã. Is peruicit ut

Ægidius nomine Pontificio cederet. Creatus est Episcopus Balearicus. Qui eum creârant, in seditiosa sententia permanentes, quòd & iam Martino uniuersa ecclesia parêret, ac Alphonsus ei dicto audiens esset, undique exclusi, coniecti in custodiam sunt. Is finis Schismatis tot annorũ certus, uno iã certo Pontifice. Ex eo tẽpore parùm sancta societas Regni inter matrẽ uario mutabiliq; ingenio, & filium nõ genitũ, sed assumptũ. utrinq; querimoniæ iactatæ. uterq; se insidijs petitũ insimulat. Duę factiones urbẽ præcipuè Regiã destinebant. Alteri Tarraconẽsium partiũ, alteri Andegauensium dicebantur. Alphonsus infirmitatẽ animi materni ueritus, statuit eam procul ab urbe Neapoli submouere. Id nõ fefellit mulierẽ, seu per se id suspicatã, seu indicio facto. arce se continebat. Alphonsus per causam salutandæ matris ingressurus arcẽ, excluditur, idq; haud absq; periculo, priorib. equi, cui insidebat, pedibus tantùm nõ insistentib. capiti põtis quò urbs portę arcis iungitur: quòd qui portę custodes impositi à Regina fuerãt, retracta catena pontẽ sublimẽ egissent. Simul qui Tarraconensium Siculorumq; Neapoli erãt, cõprehenduntur. & præstò affuit Reginæ cũ copijs ex propinquo Sfortia, & Alphonso classis ex Sicilia Hispaniaq;. Capit etiã Alphonsus permultos aduersariorũ. Permutatio facta Regina ut ingrati animi Alphonsum abdicat. Ludouicũ Andegauensem tertium Secundi filium adoptat. Adolescens magno comitatu ueniens, partes suas matrisq; superiores, Alphonsi inferiores reddit. Extemplò à matre Calabrorũ Ducatus donatus. Pater Ludouicus præter eum tres liberos habebat, Renatũ, Carolum, Mariam: hanc nouo Delphino nuptam: nã uetus decesserat. Renatũ Ludouicus Dux Ambarus magnus auunculus, domesticæ, nobilitatis stirpe uirili agnationeq; deficiente, hæredem instituit. Tarraconensis classe aduolans Massiliam Andegauensium Ludouicorũ urbem repentino aduentu cepit, diripuit'que, nec classem nisi præda onustam reduxit. Ludouicus Secundus ex Italia in Franciam reuersus, quòd patruelis Regis, quòd socer Delphini foret, quòd cæteros Proceres prudentia & usu rerum anteiret, tantum maiestate poterat, ut omnia eius cõsilio agerẽtur, nec eius consilio agerentur, [illegible] eius Francos pœniteret. Id non fuit diuturnũ. Eius morte, mala Franciæ quę interquieuerant, recrudu ere. Armeniacus Magister equitum in locum Alebreti suffectus, in aula cùm perpaucis atq; his nouis hominib. dominabatur. In primis auaritiæ & impotentiæ flagrabat inuidia. E templis pecuniam sustulit: quã ingẽtẽ, quò sanctitate loci tutior foret, Regina deposuerat. Ea indignatione accensa, cætera simul aulæ uitia causata, Turones secessit à marito Rege, abducta etiã Catharina uirgine filia: Burgundionemq; euocat, qui ualido exercitu nõ paucis receptis oppidis Sequanã traiecerat, se prædicans omnium rerum uectigaliumq;

pręterquam

prætterquam salis, immunitatem afferre, ac miseriarum omnium finem. Hac popularitate splendentem ipsum Reginamque Carnutes & alia regione Tricasses mœnibus recepere: cùm Normania bello arderet, quòd descensione facta Cadomum Anglus Cæsaroburgum que deditionem facere coëgerat, ac Rotomagum caput eius gentis, ubi parum oppugnatio processerat, obsideret. In dies factio Burgundionis maiores uires nanciscebatur. Ioannes Villarius proditione unius portæ urbē Regiam noctu magna manu ingressus, eam, regemq́, ac aulam omnem, Burgundionis arbitrij fecit, ægrè Delphino elapso. Qui ducis insigne non sumebant, ij periclitabantur. id est crux obliquis radijs commissa: Andreanā uocant. Eo tumultu occisus est Armeniacus, & Erix præfectus iuris. Recepti Parisij, rem totam inclinabant, nec ullus futurus malorum modus, nisi morte Burgundionis, uidebatur aduersæ factionis hominibus: quorum qui Delphini animum circunstantes possidebant, instando peruicerunt, ut Delphinus Dux que cum denis omnino comitibus colloquij specie tanquam de pace acturi congrederentur, fide & data & accepta. Ex composito Monterigolum in pontem flumine subterlabante utrinque conuentum est. In decem Delphini comitibus delectissimis erat Tanaquinas uiribus corporis animiq́ robore ferocissimus, quem urbis Regiæ prætorem nocturno tumultu Villariani exturbârant. Ab hoc, id quod ipse omni deinde uita inficiari solebat, cæsus Dux fertur. Torpentibus pauore, cùm in Delphini oculis res ageretur, totidem numero Ducis comitibus, cœde cædem expiatam prædicabant, ac manibus Aurelianensis egregiè parentatum. Verumenimuerò exacerbata sunt odia, quæ alioqui tollere longa dies uel lenire potuisset. Philippus occisi Ducis filius Dux, acerrimus necis paternę ultor extitit. Rotomagum septem mensiū obsidione fameq́ domitū Anglus receperat: cum eo dux fœdus icit: cunctaq́ prona ei ad uictoriam reddidit. Vrbem Regiam, Carnutes, Tricasses, Regem, Reginam, Catharinam uirginem, quæ omnia in potestate patris fuerant, & nunc in manu hominum suarum erant partium, ei incruēta uictoria nullo negotio tradit, tā atrox telum indignatio prębet, anno eius sęculi 18. Vtq́ Delphinū, in quē mirū in modū excandescebat, à spe Regni paterni excluderet, Lutetię uoce pręconis citādū curat, dieq́ dicta absentē pronuntiādū indignū qui succedat in regnū, cuius fide in colloquiū de pace descēdēs, ꝓpinqua cognatione iūctus Dux, per fraudē circūuentus ac cęsus sit. Pręterea in Tricassib. Catharina, patre q nec sui, nec regni, nec mētis potēs foret, nihil detrectāte. nubit Hērico, his legib. ut Rex gener, si socero Regi supstes foret, liberiue ex Catharina ꝓcreati, in Regnū Frācię succederēt: interea rē Frācicā administraret gener Anglus, Rectorq́ Frācię diceret. Eo nomine bellum

lum gerens, adiuuante Duce, Senones, Meledunum, Meldos cepit. Maiore igitur fœlicitate, quàm cuius spem ex Anglia soluens animo conceperat, rebus gestis, relicto fratre Clarentiæ Duce in procuratione rerum Francicarum, qui reliquias belli persequeretur, cum uxore Frãca domum transmisit. exceptus est quanto plausu gratulationeq; nullus ad eam diem ex continente uictor Rex. Frater Dux Rotomago in hosticum mouit, in Andes peruenit: mœnibusq; obequitans, ad certamen præsidium quo firmata urbs erat, prouocat. Illis intra muros se tenentibus (neque enim pares uiribus erant) ignauiam increpitans, ut latius belli terrorem funderet, copias ad propinquum uicum duxit, ubi Scotos, qui Delphini stipendijs militabant, ac aliquot Francorum cohortes esse afferebatur cum his, quòd numero multo superior esset, contemptim manus conseruit. Ex insigni facilè agnoscebatur, quòd in cassìde aureum orbem gemmis distinctum gerebat. Impetu in se multorum ruentium cecidit. Permulti exin capti: longè tamen maxima pars amisso Duce, sine trepidatione, seruatoque agminis ordine sese in Cœnomanorum fines recepere: sumptaq; Francorum insigni Cruci alba, cùm intercisum pontem offendissent, collectos proximorum agrorum cultores coëgerunt cæsa raptim materia pontem reficere: quibus deinde partim abductis, partim quòd repugnarent, cæsis, ne finitimis concitatis, se correptis armis insequerentur, incolumes in Normaniam peruenere. Ad nuntium occisi fratris Henricus Rex relicta domi uxore Franca, & ex ea filia bimulo Henrico Sexto, in continentem redijt spe in Franciam debellandi, eius sæculi uicesimoprimo anno. Insequens fuit eius uitæ postremus. cum quadraginta omnino annos natus esset, in hortis Vicenarum morbo decessit. Reliquiæ in Angliam deportatæ. Procuratores reliquit rerum Anglicarum patruum Ducem Lecestrem, Francicarũ fratrẽ Ducem Betfortem, obsecrans ne ullas unquã conditiones pacis cũ Delphino, nisi retenta Normania eo iure quo quę optimo acciperet. Tres et quinquaginta dies superstes illi Francus Rex fuit. Ad Dionysij illatus est. Catharina uidua nupsit Tederrho iuuẽtutis Valliorũ nobilissimo, sed et formosissimo iuueni. Annũ primũ & uicesimũ agebat

CAROLVS SEPTIMVS Sexti filius, cùm iã Ocitanorum animis confirmatis, quos Arausicensis

ficensis Princeps ut ad Burgundionem deficerent solicitabat, Delphinatium iuuentutem conscripsisset, & ex Italia milite mercede conducto in Aruerniam se contulisset, resque ibi à Ioanne saltuario turbari cœptas, pulso authore composuisset. Allata morte patris, maiore iam conatu res gerere constituit, ratus in primordio Regij nominis à se suscepti positum esse qualis apud suos maiestas, quantus apud hostes terror, ac contemptus imperij sui foret. Aderant egregij exercituum duces ac milites ex his ciuitatibus quas integras ab aduersariorũ factione ac dominatu Anglorum sua uel uirtus fidesque uel fortuna seruârat. Erant etiam nonnullæ, hæque illustres familiæ, quæ quòd opes oppidáque habebant beneficiaria Regum, alia Henrici, alia Caroli, cogebantur aut alterum secutæ alterum offendere, aut ancipiti gratia distineri. Hercembaldus Buziorum Princeps à maiorib. reliquo quamplurimorum oppidorum dominatu, ducta uxore è familia Comitum Flussatium, magno incremento opibus adauctis, quatuor filios procreauit. Horum duos, Ioannem & Vasconem, quòd indole præstanti specimen uirtutis militaris præberent, ad Francum duxit, orauitque ut utrum placeret deligeret, cuius fidem sibi iureiurando deuinciret. Ioannem delegit, & is maximus stirpis erat. Ioannes Francicarum, Vasco Anglicarum partium acerrimi propugnatores extitere. Obsidebant Angli Crepantum. Butatius Magister equitum eximere clausos obsidione conatus, duobus suorum millibus desideratis, reliquis sibi fuga consulentibus, capitur. oppidum amissum. Nec hoc tanquam triste noui Regis auspicijs omnem, militum reliquorumque animos demisit. Aduersis obluctandum uisum. Hostes ex Andibus Cœnomanisque prædam ingentem maximè pecorum in Normaniam abigentes Francus in finibus Sagiensium assecutus, præda exuit, ad mille quingentos occidit. Fanum Michaelis, cuius excelsæ arcis radices Oceano alluuntur, hostis obsidebat ascensu arduo, quà pauló mollior cliuus facultatem dabat, præsidia disponit, turresque ex materia excitat, & munitionibus circumdat. Præterea in statione naues agebant, ne inueheretur commeatus. Britannia enixè rem Francicam iuuit. inde classis profecta, hostium naues fudit, fugauitque: frumentum, cuius inopia laborabatur, importauit. Classiarij iuncti oppidanis præsidioque, munitiones expugnant, cæde facta obsidionem soluunt. Simul ex Scotia quinque millia egregiæ iuuẽtutis auxilio affuere. Variãte belli fortũa, Vernoliũ hostes capiunt, cum auxilio Francis occurrentibus, initio pugnæ uicti, tandem eripuissent uictori uictoriam, prædę magis quàm reliqui certaminis memori. Quinque fermè millia cecidere. Dux Alenconius ferro captus, ac pauló post auro redẽptus. Ferox uictor Cœnomanos oppugnat, tormentis partem urbis mœnibus nudat. Dedit fa-

cta.

cta. Mox cùm non satis ualido præsidio relicto ad continendam in fide officióque urbem discessum esset, oppidani Regios euocant, mœnibusq; recipiunt. Præsidium misso ad suos nuntio quo statu res foret, conglobati turrim peropportunam interea saluti tutandæ occupant. Breui Tallebotus Anglicæ nobilitatis clarissimus bello Dux affuit. Regijs pulsis, de authoribus defectionis supplicium sumptum. Ligerim usque imperium Anglorum peruenerat. Carolum Biturigum Regem per ludibrium uocitabant. Nec cuiquam dubium erat quin Aurelianum nobilem ad Ligerim urbem tentaturi essent. Ciuium fides eo bello enituit. Suburbia, quòd instar urbis erant, solo adæquant, ne his ab hoste occupatis, inde ipsi oppugnarentur. Salebriensis Comes eò exercitu ducto, nihil reliqui fecit quò maiore terrore circunfundere urbem primo aduentu posset. Nihil profecit, ciuibus, diuisis inter se partibus, ad omnia præsenti ac imperterrito animo occurrentibus. eo conatu repulsus, obsidere cœpit. In ulteriore ripa propugnaculum ad caput pontis quo Siligonia aditur, occupat. mœnibus (ea in citeriore sita sunt) ne ingressus egressusúe cuiquam pateat, munitiones obijcit, turresq; & castella, quorum unum ob eximiam magnitudinem ab urbis in Anglia Regiæ nomine Londinum dictum. In Bituribus erat Rex. Ex finitima ciuitate spes auxiliorum commeatusq; perdiu clausos sustinuit. Vbi tempus extrahitur, famesq; ingrauescebat, de salute consultant. Stat sententia, non dedere se Anglo. Eò descendebatur, ut se fidei Burgundionis crederent eum memorem tandem fore originum suarum; è Regia Francorum nobilitate ortum, stirpis in spem regni editæ. Nec abnuebat Burgundio in fidem nobilissimam urbem recipere Saluo fœdere Anglico id non poterat nisi authore Anglo fieri. Saleberiensis rem aspernatus, dissimulare nō potuit quo minus diceret, minime conuenire, cùm ipse plagas feris tetenderit, capturam alteri cedere. Clementius responsum reddi poterat nobilissimo duci, quòd cùm tantum belli superesset, segniorem tantum socium amicumq; nō redderet. Eamq; ferociam etiam euentus damnauit. Cómes enim è mœnibus tormento ictus, biduo pòst decessit. Iam mortales immortalesq; rem Francicam respiciebant. Ioanna Lotaringa puella duodeuiginti circiter annos nata, sub patre oues pascere solita, ad Regem ducitur, prędicans se mente diuinitus admonita uenire, profiteriq; se Anglos Francia exacturā. Mirabundo Rege, multiplici percontatione procerum uersata, semper sibi constitit, nullumq; ei uerbum nisi pudicum sanctumq; excidit. Consilio Ducum sanctorumq; non aspernanda res uisa, Militari ergo habitu, accepto ab Rege exercitu, ducibusq; traiecto flumine, obiectis per intermissas hostium munitiones septimū iā mensem clausis auxilia commeatusq; intulit, crebris que eruptionibus

nibus obsidionem soluit: circumferendoq; bello, uarijs Ducum conatibus circuniecta oppida quæ hostis occupârat, recepit, leuibus prælijs, quæ tamen in summam uniuersæ rei spem proficerent, Anglo fatigato. Ad tria hostium millia in Belsia cæsa, anno eius sæculi undetricesimo. Nec fortunæ se offerenti defuit Francus Rex. ut'que augustior suis; hosti formidolosior foret, authore ac Duce puella Rhemos ad sacrum Chrisma, regniq; insignia suscipienda profectus, quòd ab Altissiodorensibus commeatu subleuaretur, pacato agmine per eorum fines incessit. Fanum Florentij & mœnibus admisit, & commeatu iuuit. Ad Tricasses nouem dies hæsit, quam urbem Angli præsidio tenebant. deinde conuenit, ut præsidium incolume abiret, ciues se dederent. Catalaunum nullam se reddendi Regi moram interposuit. Rhemi summo plausu, faustisq; acclamationibus exceperunt. Sacratus coronatus'que Suessiones recepit. Betfortis Anglus Dux cum duodecim suorum millibus Regi Parisios proficiscenti obuiam procedit specie prælij conserendi, sed uarijs ludificationibus frustrans tempus terrebat: apparebatq; cunctando id quærere, ut consenescente bello impetus Francorum languesceret. Ad urbem igitur regiam copiæ ductæ. Betfordiensis in eam regressus, diligentia uirtuteq; nullum locum omnia attentanti hosti opportunum reliquum fecit. Vulnus etiam ad portam diui Honorati accepit Ioanna, req; infecta copias reduxit, ac bellum ad Fanum Petri Mosteriensis uertit. Dumq; ea regione sedet, hostes Compendium, quod in fide Regis erat, circunsidunt. Puella recepto Mosterio, frustraq; tentato Caritatis Fano, castra inde mouet, ut obsesso Compendio opem ferret. Longè aliam fortunam nacta est quàm qua Aurelianum seruârat. in oppidum quidem irrupit: sed eruptione postea facta, in potestatem hostium uenit. Rotomagum ducta, ab Anglis superstitionis falsæq; religionis insimulata, igne cremata est, hoste iudice, nemine eo loco pro captiua cõtra hiscere auso. Aurelianenses puellæ statuã posuere. Eam summis efferunt laudibus. Pius Pontifex Maximus, ac Antonius Pontifex Florentinus eam admirantur. Obsidio Compendij, uirtute præsidij erumpentis, & auxilijs exteriore parte aduenientibus, soluta, est. Meledunenses præsidium Anglorum, quod minus ualidum erat quàm ut oppidum continere in fide posset, in arcem, compulere, ac Regijs euocatis coëgerunt illud ea relicta sibi salutem pacisci. Coruolium sine certamine receptũ, ac maxima præterea Bryæ pars. Angli uerò ut maiestatẽ partibus suis conciliarent, Henricum sextum quinti ex Catharina Franci Regis filia filium, ex Anglia euocant. Lutetiam Regio comitatu uenit. annum duodecimum agens', in æde sacrarum maxima coronatur, operante Cardinale Vicestriensi. Nec id Francos terruit quò minus cursu rerum secundarum ute-

rentur. Carnutas arte recepere: nocte propè urbem abditis oppor tuno loco militibus, præmissoq́ sub lucem agitatore cum curru: qui tanquam in macellum pisces importans, cū in porta per speciē promendi donandiq́ custodi piscis, consisteret: antequam cataracta demitti posset, aduolauere insidiatores, occupataq́ porta, maioribusq́ mox ex composito sub signis accurrentibus copijs, urbe potiuntur. hostibus partim cæsis, partim qua cuiq́ parte facultas fuit, elapsis, ne ab urbis quidem Pontifice, quia gente Burgundio erat, temperatum. Dux uerò Philippus minus iam acer defensor Anglicarū partium propiora respiciebat. Renatus Dux Ambari habebat in matrimonio Isabellam unicam filiam Caroli Ducis Lotaringi, ex qua procreauit quatuor liberos, Ioannem, Ludouicum, Iolantellam, Margaritam. Antonius Comes Vallemontensis beneficiarius ac frater Caroli Ducis Lotaringi, Ducatum Lotaringiæ gentilitio iure morte Caroli suum prædicabat, fratrisq́ filiam excludendam, Renatus uerò ius uxoris cognationisq́ defendebat. Armis agi cœptum. Vallemontensis suis uiribus impar, auxilijs Philippi Ducis subnixus prælium cōmisit. Captus Renatus, ac ad Burgundionem ductus. In Normania Caleti ab Anglis iussi in Francos pugnare, armis in Anglos uersis, cum Francisq́ iuncti, & Fiscanū et circuniecta munita loca hosti ademere. Alia parte Fanum Dionysij, tam propè Lutetiā, Duces Franci noctu adiuuantibus oppidanis pulsisq́ Anglis occupauere, séque tutati egregiè sunt, cū ex urbe Regia Angli maioribus copijs adorti recuperare conatur, Opes Frācorū maiorib. in dies cogebant incremētis: sed uniuersa Francia belli mala sentiebat. Cultu agrorum intermisso, uastitas in agris, in urbibus inopia: et ad extremā famam ueniebatur, ac armorū cædisq́ assuetudine afferebant animi mortalium. Anglorū edicto, qui fundos, rēue paulo maioris p̄tij sub eorū imperio habebāt, aut bonis absentes exuebant, si apud hostē permanebāt, aut ab eo discedere cogebant. Ea necessitate adacta permagna nobilitatis pars, quam Anglici tædebat imperij, se ad Burgundionē contulere, q̧ cū is Anglorū socius amicusq́ diceretur, insimulari nō poterāt infidelitatis. Hi apud Philippū Ducē in magno erāt honore, prędicabantq́ Carolū Regem de Burgundionib. & præclarè sentire, & amicè loqui, ac ad omnē mentionē cæsi Ioannis ducis ingemiscere, nec eius cædis authorē, cōsiliorúmue fuisse participem tunc eum rerum statum fuisse, ut in suorū potestate potius esset, quàm ut eorū potens foret. multa illū dissimulasse, ac inuitum pertulisse. Ita ducis ira deflagrante, ac odijs cruore uastitateq́ exatiatis, simul duobus Romanis legatis Cardinalib. uiris sanctis ultrò citroq́ commeātib. efficitur ut in Atrebates Anglorum Ducis (Rex enim Henricus in Angliam è continenti transmiserat) Franciq́ Regis, ac Burgundionis ducis oratores cōuenirēt. Ibi de pace agi cœptum, annno eius sæculi XXXV. Anglo Regni Fran-

ciæ æ-

cũ æmulo ſatisfieri nõ potuit, is è medio colloquio diſceſsit. æquiore Burgundio reſpiciendis ſanãdiſq; patriæ malis ſe præbuit, nec quicquã Frãcus propinqua cognatione iũcto duci denegauit. Primum omniũ memoriæ Ioannis ducis honores habiti. Cõuenit ut quã proximè fieri poſſet, ubi cęſus dux Ioãnes fuit, ibi tẽplum Rex ædificaret, collegiumq; ſacris faciẽdis inſtitueret. Cõſtituerẽt præterea unde ſumptus in cultũ ſacerdotũ ſuppeditetur. Simul augeri ducis imperiũ ipſi, legitimæq; in omne tẽpus proli Matiſconem Fanumq; Gẽgonis cũ contributis utriq; finib. habenda tradere eo iure, quo Pares beneficiarij Regi deuinciũtur. Prętorẽ ſuum apud ſe hi duo dominatus Matiſconẽ habeant, magiſtratusq;, qui de cæteris iura dicãt: quarũm uerò cauſarũ conditio mosq; id utiq; poſtulabit, de his ſtatuat Curia Pariſienſis. Altiſsiodorũ quoq; Duci cedat. eũm illius comitatus nomine, eo itẽ iure religionis deuinctũ Regi eſſe, quod à iuriſiurandi ſanctitate omagiũ appellant: nec Altiſsiodorẽſes, ut ad eã diem factũ erat, à Senonẽſi prętore iura pẽtere: ſed domi ſuos iudices habeant: eaq; omni Ducis Philippi uita, ac pòſt eũ filij in ducatũ ſucceſſuri ſeruari, deinde in priſtinã cauſam reuocari. Eadẽ ꝑpè formula pręberi placuit duci oppida quæ amni Somonę circũiecta ſunt, cũ ſuis quęq; finib. Sed hæc interea uelut oppignerata haberi, quę lui ius foret quadringẽtis millibus ueteris notę ſcutatorũ. Ex horũ interea omniũ nullo Rex ulla uectigalia cogeret. Libera eſſet ab omni munere iuſſu Regis fungendo: cõmoda duci filioq; obuenirẽt. Sacra beneficia maiora minoraq; quæ patronũ Regẽ agnoſcerent, in patris primùm, deinde in filij Ducis patrocinio cenſerentur. Hæc erant quæ maximè rẽ continerẽt. Cętera recenſere nullum ſit operępretium: quæ per ſe quidem magna: ſed diſſociandus ab hoſte Dux propotẽs erat, ac gratia quanticunq; reconcilianda. Et eo facilius cõceſſa, quòd ea oppida nondum receperat Rex, ſed maxima ex parte Burgundionum ac nonnihil Anglorũ præſidijs tenebantur, quæ etiã perbreui ſui omnino arbitrij ſine certamine Dux effecit. Ita indignatio quæ ſumpta Anglos Franciæ domino impoſuit, eadem depoſita Francos ab externo dominatu uindicauit. Ad famã pacis Atrebatenſis in primis Regia urbs animos ſuſtulit, optimatesq; paulo apertius præ ſe ferre quid ſentirent. coitiones conſpirationesq; factę, ac aliquot eorũ ad regios Duces clàm profecti, accepta fide nemini defectionẽ ullam' ue rem ſecus factam fraudi fore, rationẽ tradendæ urbis cõpoſuere. Traiectis ſub noctẽ põte ad Piſciacũ copijs, Duces Regij prima luce ad portã diui Michaelis cùm perueniſſent, optimates ex compoſito multitudinẽ ad capienda in Anglos arma cõcitant. Simul Anglis tumultu urbano & hoſte pro mœnib. perſtrepente territis, Regij aliam portã refringunt; alij adiuuantibus ciuibus in muros ſcalis ad hoc præparatis euadunt. Fit Anglorũ fuga. Eorum nemini animus ad pugnandum, cohortandum, con-

firmandum ſuppetit. Proceres pro ſe quiſq; ad portam diui Antonij in arcem euolant, euentum expectaturi: reliqui deſerẽtibus ducibus pauidi trepidãt. Ciues catenas unis uicisq; ad impediẽdã fugam prętendunt, ferro premunt, è tectis feneſtrisq; mulieres ac imbellis ætas lapidibus teguliſq; inceſſunt. cædes paſsim fit. permagna tamen pars ad arcem ſe recepit, pactiq; incolumitatem inde ſine fraude dimiſsi. Ita urbs Regia ad priſtinum rediit imperium, & Burgundionum ad eã diem inuiſum nomẽ, fauſtum fœlixq; factũ, ac memoria factionum ſublata. Villarius, ut in intercipienda urbe operam præcipuã Burgundioni nauârat, ita in reddẽda Regi uirtutem præſtitit ſingularem. Burgundionum militiæ Ioannes Ducis Aurelianenſis cæſi filius nothus, omni hoc bello inter belli duces ſibi gloriã conſilio uirtuteq; peperit. Burgundio Calitium obſidet: ſed ibi plus negotij ei aduerſus ſuos quam hoſtes fuit. Terrã egregiè urbẽ premebat. portum obſtructurus, in eius faucibus naues multa ſaburra graues ſuppreſſerat, ne externis auxilijs ingreſſus egreſſuſue clauſis pateret. cęterùm æſtu recedente è breuibus, facilè moles obiectę ab obſeſsis detractæ, liberatumq; oſtium portus. & claſsis ex Anglia copias egregias tranſuehebat: ad cuius aduentãtis famã uetus miles, & in primis dux, nihil territus, permanẽdum, ac fortunam prælij tentandam cenſebat. Tyro miles in Flandria tumultuario delectu eductus domum ſpectabat, nec imperio precibuſue retineri potuit. Coactus dux obſidionẽ ſoluit, haud iram diſsimulãs. mutua exorta ſuſpicione dux copias ſub ſignis ducebat Brugas. oppidani qđ uiſum eſt copiarũ introire atq; ipſum ducem paſsi, cũ plures quàm tutũ uideretur, ingredi conarentur, fores portæ obiecerunt, turrimq; armati tutabantur, excluſi tumultuabantur. Dux incluſiq; altera porta refractis clauſtris ſibi exitũ repererunt. Maiori ſuccenſus ira dux, urbem cõmercio cæterarũ, ac cõmeatui omni prohibitã, fame domuit. Veniã impetrauere ingentẽ uim auri pacti, acquamplurimis demiſsiſsimorũ animorum legibus obſtricti, nudatis pedibus, aperto capite ex urbe ſupplicìter occurrẽtes Duci ſub ſignis aduenienti. Iam ſua dignitate Franciæ reſtituta, quãuis pars belli Anglici reſtabat, tamen pars curarum bellum in Italicum Neapolitanasq; res uerſa. Ludouicus tertius Andegauenſis deceſſerat. Ioanna eius per adoptionem mater, annum ei ſuperſtes fuit. Ferdinandus in Sicilia erat, uetere iam Tarraconenſium regno. Ad eum propiorẽ à ſuarum partium hominib. oratores iuerũt, qui eum maturare iuberent: et ad Ludouici tertij fratrẽ Renatum uenere, qui eum omnium prope uotis expeti dicerent, Ioannæ teſtamento hæredẽ ſcriptũ. Bello captus, ut oſtendimus, à Vallemontenſibus Burgundionibusq; fuerat, cum Vallemontano ante obitum fratris facilè tranſegerat, affinitate contracta, collocataq; illi maiore filia, uelut animo augurante eo coniugio ad Vallemontanos peruenturũ Lotaringiæ Ducatũ, de

quo

quo armis certabatur. Nondũ à Burgundione liber erat. cuius itẽ captiuus erat, cũ morte fratris locupletior factus, Ducatuꝗ́ Andium, et comitatu Prouinciæ auctus, cogebatur, ut multo quã cũ captus fuit, ditior, multo ac multo pluris se redimere. Ad expediendum pro redẽptione aurũ, domum dimissus fuerat, obligata iureiurando fide: eaꝗ́ salua, quæ illi antiquior Regno extitit, procul abire, bellumꝗ́ Neapolitanũ capessere, nisi auro persoluto, nõ poterat. Isabella uxor, uirilis animi mulier, cum duob. ex eo filijs Ludouico & Ioãne in prouincia militẽ classemꝗ́ parabat. Alphõsus interea classe ex Sicilia profectus, Neapoli exclusus, ualidioribus aduersariorũ partib. insulã Aenariã tenuit: ac deinde Caietã prouectus, euocatis proceribus suę factionis, eam urbem terra mariꝗ́ obsedit. Genuenses mercatores, quod ea in urbe magnam partem fortunarũ suarum habebant, professiꝗ́ iam partes Andegauensium, ne Caieta capta ipsorũ quoꝗ́ bona diriperẽtur, peruicerũt apud Philippum Mediolanẽsem ducẽ, in cuius fide Genua erat, ut præsidium Caietã terrestre mitteret, iã sponte Ioannæ Reginæ antea tegẽdæ, ac tunc Andegauensib. acclinatiorẽ. In senatu quoꝗ́ ciuitatis obtinuere, ut classis instrueretur, ornareturꝗ́, neu paterentur Lygurum nomen Cathalanis Tarraconensibusꝗ́ ludibrio esse. Aduersus hunc Lygurum apparatũ Alphonsus ex regno Neapolitano suarum partium iuuentutẽ cõscribit. Simul ex Sicilia Hispaniaꝗ́ milites, & in primis omnẽ propè domus suæ regiam nobilitatẽ exciuit, ut in tantę maiestatis oculis meminissent milites nauales꜒ socij summa uirtute sibi esse pugnandum. Vterꝗ́ hostis lõgè plurimas naues habebat, sed numeri ratione neglecta, earũ etiã propugnatorum nautarumꝗ́ delectum habuere. Inter Caietam et Pontias concursum. Erant in regia classe undeuiginti eximiæ magnitudinis naues, undecim triremes, una biremis. harum singulis prẹerãt singuli summę nobilitates duces. in ea quę cæteras magnitudine anteibat, uehebatur Alphonsus cũ sexcentis egregijs militibus. Genuentiũ classis numero nauiũ magnitudineꝗ́ propè dimidio minor, prẹclaris nauarchis, prẹfecto classis Blasio Agereo, nõ genere, sed factis uirtuteꝗ́ nobilissimo. Initio pari utrinque spe, æquoꝗ́ marte certabat: procedẽte certamine, tres Lygusticæ naues simulato metu cessim in altũ reuersę: unde cõcitatiore cursu à puppi uentũ increbescentẽ nactę, in hostẽ repentè impetu facto, cæteras interrupta acie dissipauere: eã uerò in qua suos ad uirtutẽ hortabatur Alphonsus, in lęuũ latus irruẽtes adeò labefactatã in dextrũ inclinârunt, ut ipsa multũ aquæ acciperet, & parũ abesset quo minus supprimeret. Insana utiꝗ́ trepidatio iniecta militib. huic generi pugnæ haudquaquam assuetis. Simul in omnes uiua calx effundebatur, ut uelut densa nube oculis offusa, lux conspectusꝗ́ eriperetur. tragulis eminus cõfigebatur. Ad hæc permistus clamor & pauentium & terrentium, imperia ducum gubernatorumque

exaudiri prohibebat. Præterea concursatio militum, ministeria nautarum impediebat. Nauarræ Rex Alphonsi frater omni spe deplorata, cuius iam nauis manu ferrea iniecta, deiectisque propugnatoribus tenebatur, deditionem fecit. Alphonsus eadem necessitate adactus in potestatem uenit, ex duobus reliquis Alphonsi fratribus alter itidem captus: alter antequam circumueniretur nauis qua uehebatur, euasit. Et Antonius Salernitanus Princeps scapha exceptus. Venit etiam in uictoris potestatem Princeps Tarentinus, & Sinuessanus, & Fundani filius. Caietæ obsidio extemplò soluta. Blasius Reges & trecentos fermè amplissimo genere captiuos Mediolanum ad Philippum duxit. Tota Italia expectatione euentus erat suspensa, ecquanam ratione Dux tam nobili uictoria usurus esset. Imperij finitimi, quibus etiam antè illius opes formidolosæ fuerant, in metu erant, ne hęc illum fœlicitas Italiæ dominum imponeret. Ille periculosæ ancipitis que aleæ spem, ac rem à summis Regibus ducibus que spe tentatam, sed nunquam ex sententia cedentem, omisit, statuitqꝫ longè maximo beneficio sibi, teste terrarum orbe, deuincire clarissimos Reges proceres que, qua re maius nullum firmamentum imperio suo parare posset. Eos magnificentissimè exceptos coluit ut socios, ut amicos: cum muneribus amplissimis dimisit, omnia præterea à se pollicitus ad opes eorum recuperandas, firmandasqꝫ. Cum assensu etiam audiuit Alphonsum differentem, magis è re Mediolanensi esse Regnum Neapolitanum Tarraconensibus parere, quam Renato, quem diceret, si rerum Neapolitanarum potiatur, non antè finem rerum in omni Italia nouandarũ facturum, quàm aut Franco Rege, aut Ducum aliquo ad quod reliquum Italiæ foret occupandum euocato: Ioanni Galeatio patri duci sapiẽtissimo suspectos semper fuisse Gallicos spiritus. Hęc dicebant cùm iam Isabella Caietã classe delata, receptaqꝫ, inde Neapolim profecta, conuentũ haberet suarum partium procerum frequentem. Longè alio consilio alter Philippus Dux Burgundiæ in Renato captiuo suo egit, nec eum religione iurisiurandi prius soluit, quàm ualle Casleti, quam ille in ditione habebat, ab eo accepta, Flandrięqꝫ contributa. Tunc Renatus Neapolitanum bellum ductu auspicijsqꝫ suis gerere cõstituit, cùm Genuensibus amicitia instituta. Hi enim ægerrimè tulerant, sudore ac periculo suo parta ad Pontias uictoria de clarissimis Regibus ducibusqꝫ, non modò præmio quod ex ea opulentissimũ quærendũ erat, se fraudari, sed & gratiã gloriamqꝫ dimissorum cum munerib. auxilijsqꝫ captiuorum, uni Philippo Mediolanẽsi cedere: odium uerò in se uetus Cathalani nominis Tarraconensisqꝫ Regiæ non extinctum, sed noua insuper inuidia conflagrare. Genuam urbem toto terrarum orbe fama illustrem, de nomine Christiano optimè meritam, quæ Orientẽ, Regumqꝫ Reges terruerit, cuius uires uirtutemqꝫ nullum

mare

mare nõ formidarit, à duce non in fide, sed in seruitute haberi: quicquid uirtute ac Marte quærat, id uelut à seruis partum, domino cedere. Hac indignatione permoti à Duce desciscũt, se in libertatẽ uẽdicãt. Renatus sua eorũq; classe Neapolim nauigat, tenetq;: Rex salutat, res gerere incipit. Eugenius Põtifex Isabellã copijs egregijs iuuerat. Renatũ sanctitate magis nominis quàm uiribus iuuabat, suarũ iã rerũ anxius cura. Martinus supremo sedis suæ anno, qui eius sæculi tricesimus erat, Basileã Conciliũ indixerat ad mores mortaliũ deformatos ad ueteris sanctitatis specimẽ formãdos, necnõ ad Bohemos qui à cætera ecclesia dissentirent, in fidẽ officiũq; reuocãdos. Legarat etiã Basileã Iulianũ Cæsarinũ Cardinalẽ, qui Cõcilio præesset. In Martini demortui locum Eugenius gẽte Venetus suffectus, habebat in animo illud Bononiã trãsferre. Sigismundus Cæsar, quãuis ab Eugenio Romæ coronatus, cõtrà tẽdebat. Iã ex Hispania, Gallia, Germania, Pãnonia in urbẽ à Martino destinatã cõueniebatur. Hi Eugenio denũtiabãt, nisi eò se cõferret, cõstituturos se in illũ quod in desertores sacræ causæ põtifices decerni conueniat. Põtifex Cæsarinũ legatũ cõfirmat, peragereq; Conciliũ iubet. Qui coierãt, quòd euocatus Põtifex sui copiã nõ faceret, quòd dicto nõ parẽret, fremũt deponẽdũ, abrogato iure sacrarũ clauiũ: nouũ substituẽdũ. Sigismũdus Cęsar ita animatis superuenit. Cõcilium eius rei, ut princeps, detestat: iubet meminisse quã multa, quã magna intulerit incõmoda nomini Christiano superius schisma post tot Põtificũ ætates ęgrè sedatũ. Obijt Sigismũdus anno eius sæculi tricesimoseptimo. Insequẽti Rex Frãcus in Biturigib. in cœtu Frãcorũ Patrũ Pragmaticã Sãctionẽ (ea erãt placita Basiliensis cõuentus) recitari, ac ex ea ius dici iussit. qua ex re Eugenio in cõferẽdis sacris beneficijs, causisq; eorũ cognoscẽdis, ac cõtrouersis dijudicandis, Pontificatus maximus prope in ordinẽ cogi uidebatur: & Albertus Austrius Hũgarię Bohemiæq; Rex nouus Cæsar designatus, nõ tã acrem ꝓpugnatorẽ pacis ecclesiæ se prębebat. Inter hæc sibi prę metuens Põtifex, Basiliẽse Cõciliũ Ferrariam transferre se ꝓnũtiat. Ad id edictũ Cęsarinus legatus, & cũ eo ex septẽ alijs Cardinalibus qui Basileam conuenerant, quinq; Ferrariam transeunt: duo perstitere. Præscriptio mutandi loci fuit spes aduentus Ioannis Palæologi imperatoris Græcorũ, qui cum Patriarcha Byzantino, magno præterea tota ex Græcia patrũ comitatu ad Romanũ Põtificẽ ꝓfectus dicebatur ad dirimẽdã controuersiam, si qua residua erat inter ecclesiam Oriẽtis, nostramq;. Hi classe maxima ex parte Venetorũ deferebantur: quib. maiori ẽ dignitate uidebatur, cùm ad componendas res coiretur, Ferrariam, ubi caput ecclesiæ nostræ pontifex esset cũ suo purpurato cœtu, quàm Basileam animis iam disiũctis cõuenire. Proinde Græci Ferrariam delati, ibiq; culti sunt. & quòd pestis ibi exoriretur, Florẽtiam itũ. Ibi alto in suggestu Eugenius, aliquãto demissiore loco dextra lęuaq; Car

dinales ſedebãt, è regione Auguſtus ſedit, ſua illa maieſtate ſeruata, plurima utrinq; eruditiſsimorũ hominũ corona. Sanctũ Spiritũ à patre filioq; procedere cõuincendi erant Græci, nõ noſtris, ſed illorũ ſanctis authorib. Athanaſio, Cyrillo, Didymo, Chryſoſtomo, & in primis Baſilio ſancto & magno ſine cõtrouerſia uiro: cuius cũ à noſtris græcè pariterq; latinè eruditis exẽplaria ꝓferrẽtur Byzãtio Latinis allata, ubi legebatur, ab utroque Spiritum ſanctũ ꝓcedere, Græci exemplaria uitioſa eſſe dictitabãt. ſua ipſos ꝓmore noſtri iubebãt. aliquot propoſuere, ſed ea uariæ lectionis. Alia à patre filioq; procedere teſtabantur, alia à patre, nec prętereà quicquam addebant. Cũ Cæſar multa ſe in Gręcia eiuſmodi habere diceret, Cardinalis Cęſarinus, Auguſte, inquit, cùm in certamen ſciret Maieſtas tua ſibi ſuiſq; deſcẽdẽdũ, oportuit arma nõ domi relicta, ſed in cõtẽtionẽ allata. Hoc ita actũ author eſt Archiepiſcopus Florẽtinus, ſeq; interfuiſſe ſcribit. Patriarcha Byzãtius ſumma ſenectute ſub idẽ tẽpus obijt. Epheſius Põtifex expugnari cedereq; noluit in perſuaſione priſtina cũ ſuis permãſit. Cæſar & reliqui Gręci in ſententiã noſtrã de Spiritu ſancto deſcenderunt, ac principẽ ſedem Romanã agnouere, anno eius ſæculi undequadrageſimo. Baſilienſe Conciliũ diſceſſu Cæſarini purpuratorumq; magis irritati quã territi, dãnato Eugenij nomine, Amadeũ Sabaudũ Põtificẽ ſalutauere, Fœlicẽ quintum nuncupantes. is primũ Comes deinde Dux Sabaudiæ quadraginta annos fuerat. Reliquit filio ducatum ac eremo ſe dicauit, ſex ſenioribus ex ſuorũ nobilitate comitib. Id Eugenij fœlicitati tributũ eſt, quod nulli antè poſtue ad hãc diem pontifici, ut duo Cæſares Græcus Latinusq; eũ adirẽt, parentẽ orbis terrarum profiterent. Armenios quoque eadẽ ueneratione ueniſſe cõſtat, Aethiopas etiã ferũt. Sed & Baſilienſes uenturũ ad ſe Græcũ fuiſſe contendunt, niſi ancipitẽ eius animũ Eugenius ad ſe auertiſſet à Baſilea reſpicienda. Eugeniũ gente Venetũ Dux Mediolanenſis Amadei gener Venetorum hoſtis oderat. eidem Alphonſus infenſus erat, initio cauſam Renati ſummo ſtudio defendenti. Sed & hi obiectum Eugenio æmulũ lætati, nõ idcirco Sabaudum uenerari animum induxere. Nec Pontifex Renatum ultrà ex profeſſo tegebat: qua maxima ſpe ſubnixus ad eam diem Renatus cum præclara facinora toto bello Neapolitano bellum circunferens edidiſſet, Neapolin ab hoſte compulſus eſt. Hoſtis antea eandem urbem obſederat: ſed egregiè tutante Renato, Petrum fratrem ictu è muris tormenti amiſit, obſidionemq'ue ſoluit: deinde refecta ſpe rurſus obſedit. Transfuga quodam ingreſſum occultum ſubter muros per cloacam oſtendente, urbem nocturno furto ingreſſus cepit, eodẽ propè fato, atq; tot antè ſæculis à Beliſſario recepta de Gotthis fuerat. Renatus conatus urbem defendere, ubi plenam hoſtium uidit, ac muros occupatos in arcem ſe recepit: ac nulla reliqua ſpe incolumitatem ſibi ſuiſq;

diſceſſu

discessu pactus, ad Eugeniũ Florẽtiã, atq; inde in Franciã cõcessit, anno eius sæculi altero & quadragesimo. Renati frater Carolus apud Regẽ magna in gratia erat. eius nutu agebãt omnia, id quod permulti ꝓceres ægerrimè ferẽtes, Delphino authores fuere, ut ex aula iniussu patris cederet, relicto Comite Marchiæ sibi à patre iuuentæ rectore dato. In Borboniorũ fines se cõtulit: ac ex propinquo solicitabat Aruernorũ nobilitatẽ, ut in eius uerba iurarẽt. Respõsum, iuraturos se ea dũtaxat exceptiõe, ne quid in Regẽ mouerentur. Cõtinuò & Rex cũ copijs affuit. Filij adolescẽtiæ pater ignouit. de principe cõsiliorũ audaciæq; notho Borbonij filio supplicium sumpsit. Mox Delphinus peccatũ uirtute obliterauit. Talboto Anglo Diepã obsidẽte, cũ exercitu ꝑfectus obiectas oppidanis munitiões perrupit, cõmeatũ intulit, obsidionẽ soluit. Burgundio uerò summo iure in captiuo suo Renato usus, in aliẽo captiuo Duce Aurelianẽsi, antequã de Anglis redimeretur, lõgè antiquissimum duxit sibi eũ recõciliare: ut Burgũdionissimus, ac Aurelianissimus noua in ore mortaliũ, ac detestãda Francis nomina, tollerẽtur cũ iã par utrinq; dolor esset, inuisus nomẽ Burgũdionũ eo tẽpore, post direptã armorũ societatẽ inuisum Anglis erat. Negotiũ id iniũgitur ducis uxori, fœminæ Regia maiestate. erat enim filia Regis Lusitani. ei maritus attribuit prudẽtissimos uiros, quorũ cõsilio uteretur: & quid fieri placeat, ostẽdit, more præcipuè in Gallia recepto, ut authoribus mulieribus res magnę gerãtur. Ea agẽdo moliẽdoq; peruicit ut oratores ab Anglo Rege Calitiũ, ac inde in finitima oppida cõuenirẽt, quò & ipsa ex Flandria se cõtulit. Ibi primũ de communi pace agi cœptũ, re ingentis molis, ac lentioris spei. dehinc copia loquendi cum Aurelianensi facta, quem ad id Calitium Angli ea rogante transuexerant, cum eo conuenit, ut obliuio iniuriarũ sanciretur, & cælibe toro duceret Margaritam filiã Cleuensis Ducis ex sorore Burgundionis ꝓcreatam. Proinde quadringẽtis millibus scutatorum redemptus, opera Burgundionis post annos uigintiquinque in patriã restitutus, persanctè affinitatem amicitiamq; coluit. Hoc rerum statu & Renatus ex Italia redijt. Calitij Anglica pax coniungi non potuit. Inducijs primum in duodeuiginti mẽses, deinde cũ longior dies placeret, in trienniũ factis: utraq; Regia inter se affinitate iungitur. Anglo Margarita Renati filia despõdetur. Virginis amita erat Franca Regina, spõsi auũculus Rex Frãcus. His pignorib. necessitudinis deuinctus in gratiã soceri Renati intra certam diem pollicetur sponsæ suæ patruo Carolo, quòd is paterno dominatu Comes Cœnomanus diceretur, Cœnomanis cessurũ se. Ita Cœnomani aliquanto pòst ad Frãcos rediere, quanuis præsidio Anglorũ ægrè cedenti, magnaq; inuidia Regi Anglo apud suos conflata. Interea ne miles bello uiuere assuetus, grauis agris, infestus urbibus domi foret, externum bellum quæsitum, rogatuq; Renati in Tullenses Mediomatricesq; itum. Spinale dedentibus op-

tibus oppidanis receptum. urbs Mediomatricum obsessa. Ibique Rex substitit cum parte copiarum. Cæteras ad uiginti millia equitum, decem peditum, Delphinus duxit in Basiliensium fines, quorum in urbe Conciliũ etiam tũ habebatur Eugenio infestũ. cũ Heluetijs urbi auxilium ferentib. manus conseruit: quibus eo preterea nomine infensus erat, quod molesti erant Augusti fratri Sigismũdo Austrio Duci, quocum sibi fraternũ nomen intercedebat. Due enim filiæ Regis Scoti, altera Delphino Franco, altera Sigismũdo Duci nupserant. Ad quatuor eorum millia occidit, reliquos fudit, fugauitq;. interiores eorum fines penetrare asperitas locorum prohibuit. proximis euastatis, ad patrem Regem in Lotaringia quintum iam mensem sedentem rediit. Mediomatrices ducentis scutatonum millibus pacem redemere. Mortuo Eugenio Thomas patria Sergianus Pontifex eligitur, uir utique sanctus, anno eius sæculi quadragesimoseptimo. Nicolaũ nomen edidit. Albertus Cæsar bienniũ imperauerat, successorem habuit Fœdericum Austriæ Ducem. Eius authoritate, Franciq; Regis, ac Burgundiæ Ducis permotus Fœlix sacrosancta insignia ac nomen pontificium deposuit. Legatio ei apud gentem suam demandata, in sedandis sacræ causæ controuersijs magnam laudem religionis, prudentiæ, diligentiæ tulit orator Frãcus Rhemorũ Pontifex Iuuenalis Vrsinus, diuturnis in Frãcia inducijs miles in Italiam missus. Philippus Mediolanensis usque adeo Venetorum armis premebatur, ut iam iam amissurus imperiũ uideretur. Sororis filio Duci Aurelianensi Comitatum Astensem, si auxilia sibi aduersus hostem mitteret, daturum pollicebatur. Missa sunt decem millia partim equitũ, partim peditum, Duce Reginaldo. Astam recepere, prætore urbis eam tradente, eo forte die quo dux Philippus Mediolani morbo corporis, ægritudineq; animi confectus decessit. Mediolanenses uarijs alioqui partium uoluptatib. consensu tamen, tædio seruitutis in libertatem sese uendicarunt, rem magnis populis saluberrimã, si quis ea moderate conspirantibusq; ordinibus utatur. Reginaldus æquum prædicans esse, Ducem Aurelianensem auunculo in Ducatum succedere, non expectatis nouis ex Francia copijs, tanquam impetu non etiam consilio bella gerantur, in Alexandrinorum agrum contendit: admonentibusq; amicis, caueret, nondum obliterata memoria cladis ad Alexandriã acceptæ, ne noua insuper calamitate nobiliorẽ locũ redderet, timiditas hanc sententiã increpãs, oppidũ nomine Bostũ oppugnat. Mediolanenses Bartholomæum Culleonem Bergomatem præstantẽ bello uirũ e custodia, in quã à Philippo Duce coniectus fuerat, educũt, iubentq; lucis ac libertatis sibi redditæ memorem, tueri cõmunẽ libertatẽ. Is cõiunctis copijs Nouarẽsiũ Alexãdrinorũq; ac Dertonẽsium, Reginaldũ castris exuit, maiore militũ parte amissa, reliqui Hastã sese recepere. Frãciscus Sfortia suæ tẽpestatis omniũ bello clarissimus

Dux,

Dux, Blāchā Philippi Ducis Mediolanensis filiā in matrimonio habebat dote copiosissima urbe Cremona, sed eandem non iusto natam toro. Is aduersus Venetos bello gerendo à Mediolanensibus imperator delectus, Venetos ad Carauagium signis collatis fudit, fugauit, castris exuit. Re secūda sublatis spiritib. & ab ineunte ætate auidissimus imperij, cū exercitū recēti uictoria ferocē, & spolijs opulētū, sibi dicto audientem haberet, icto cū Venetis fœdere à Mediolanēsib. deficit. Vrbes Insubriū aliæ aliò trahebāt. quædā Mediolanensiū imperiū aspernabātur, nonnullæ se Frācisco ultro dedebāt, perpaucæ in officio manebāt. Ea igitur tāta urbs nondū docta uti ad moderationē ciuilē libertate, ac factionū cōtentionib. fessa, & foris cōmeatu, asside nte propè mœnib. Sfortiāo milite coacta fidei Frācisci sese permisit, Ducēq; eū salutauit. A cōsilijs Italicarū deinceps rerū Carolū Regē Francorū auertit rupta fides Anglicarū induciarū. Frācis cus cognomine Tarraconēsis partes Anglicas ꝓfessus, induciarū die nōdū circūacta, repētina irruptiōne cepit Filicerias oppidū opulētissimū Britanniæ contributū, idem Normaniæ finitimū. Qua de re Britāno expostulāte, Frācus Rex misit ad Sombressetū rerū Anglicarū in cōtinēte administrationē qui reddi oppidū iuberet, ac de iniurijs satisfieri. Respōsum, id in iussu regis sui factū. sed Filiceriæ nō reddebātur, & Tarraconēsis erat ex intimis amicis Hērici. Proinde Frāci Pōtemarcē (id nomen est oppidi in flumine Sequana siti, pōteq; utriq; ripæ iūcti) arte ceperunt, eadē ferè qua Carnutes interceperāt, præmisso prima luce curru tignis onusto, subsequētib. ne qua suspicio subesset, satis magno interuallo militib. raris habitu materiariorū cū ferramētis fabrilib. Ab his Aurigaq; occupata porta, ex cōposito affuere ulteriore citerioreq; fluminis parte duces cum copijs, noctu itinere cōfecto. Ita arx ponsq; ac oppidum captum. Vernolium, prodente pistrinario oppidano partem muri ab Anglo sibi custodiendam noctu attributam, receptum. Arcem Angli aliquandiu tutati, tandem coacti deditionem fecere incolumitatem sibi pacti. Pōs Audemari ui, Lexouij uoluntate ipsorum recepti. Per inducias exire consueuerāt Medunta personati, qui ab alijs ficti uultus appellabantur, ipsi se Armeniacos dictitabāt. Ab his Medūtini defecere. Illi tunc se Anglos confessi, concesso iure res suas auferendi, sine fraude dimissi. Vernum Anglis qui in præsidio erāt pactis, nisi intra certam sibi diem auxilia Rotomago uenirēt, abituros se, ea die preterita deditur Constantia, Fanum Laudi in fidem sine certamine rediere. Terror undique Rotomagum circunstabat, & induciæ haud dubiè ruptæ, & spes pacis sublata, quòd inclinatiore ad eam animo Regis Henrici cum Auunculo Rege Renatoq; socero iungendam, proceres Angli aspernabantur omnes cōditiones pacis, nisi certa Franciæ parte Henrico attributa, optimo habenda iure, solutaque omni Franci Regis in se imperio. Id pernegabat Francus, Vt rebus secundis maiestas Regum sanctior habetur, ita

aduersis

aduerſis uilior. In Anglia non defectiones quamprimum à Rege, ſed in eos qui apud eum plurimum poterant, impetus factus. paulatim audacia increuit, & Ducum inter ſe æmulationes ſimultatesque: ad poſtremum & domeſtica bella exorta, & in ipſum Regem uis intentabitur. Interea Francus Rotomagum obſedit. Inerat ualidum præſidium, & egregij duces. Carolum Regem ciues circũſpiciebant. Angli eo intentius omnia circunſpicere, ne prodi, ne capi, ne circunueniri poſſent. In tanta urbe inuitis animis oppidanorum erat difficile undique omnia cauere. Aliquot ciues in colloquium clam Anglis deſcenderunt, réque compoſita noctu duas turres, & quod inter eas muri eſt, occupauere, ac Francos ex compoſito demiſsis ſcalis recipiebant. Senſit Anglus, occurrit: & qui conſcenderant, deijcit: & qui conſcendebant, deturbat. proditores obtruncat. Ciues poſtridie duce Archiepiſcopo grege facto Sombreſſetum in publico circunſtãt: alterum & quadrageſimum diem ſe clauſos omnium rerum inopia laborare conqueſti, orant, ut ſuæ urbiſque ſaluti proſpiciat, mittíque patiatur oratores ad Francum, qui ſalutem illi urbiq́ paciſcantur. Hac circunfuſa multitudine, ipſe cum paucis forte tunc ſuorum in præſentia iuſsit facere quod è re communi uideretur. Itum ad Regem. nihil ciuibus denegatum. Impetratum eſt etiam ut Anglis abire incolumibus urbe tradita liceret. Renuntiata legatione non probant Angli conuenta: occupant arcem, & quod uocant Palatium, arcis inſtar emunitum locum, armis telis firmant. Nihilo ſecius Frãci intra mœnia recepti. Angli eruptionem tentant. Coërciti, ac in obſidionem iuſtam clauſi, cum peteret ut (quemadmodum placuerat) incolumes dimitterentur, reſpõſum à cõuentis eos diſceſsiſſe, cum munitis locis inſeſsis uim cõtrà pararint. Nouis legibus illigatur dux Sombreſſetus, ut ex quinque Normaniæ oppidis decederet, deduceretque præſidia, Caldebeco, Monuillari, Iuliabona, Tancrediuilla, Areſluctu. Ad fidem promiſſorum obſes Talebotus maneret. Ita dimiſſus cum reliquis dux. Cætera quæ cõuenerat oppida reddita: Areſluctũ præfectus redditurũ ſe initio negauit. obſeſſus oppugnatusq́ & terra & mari non multis poſt diebus dicto paruit. Ad Faleſiam plurimus labor fuit, quòd egregius miles eam tutabatur. Id oppidum Henricus ob ingentia merita Taleboto dono dederat. Conuênit ut Talebotum Franci recepta Faleſia dimitterent. Exin ex Anglia auxilia uenêre ad tria millia nouorum militum, & mille circiter ueteranorum ex præſidijs oppidorum quæ fidem non mutarent, collecti. Cum hac utraque ſimul manu pugnatum Carentum inter ac Baiocas ad uicum Forminiacum, perpauci Anglorum euaſere, cæteri cæſi, captíque. Tam ſecundis Francorum rebus Tarraconenſis ad Francum tranſit, Filiceraſque reddit. Circunferuntur arma, ne in Normania quid belli reliquum ſit.

Ea haud

Ea haud magno deinde negocio prouincia confecta, placuit persequi cætera, & in Aquitaniam recenti terrore mouere, ac omni ex cõtinente hostem exigere, omnes copiæ undique contractæ ac mox quatuor in partes diuisæ. Vno eodemque tempore quatuor oppida obsidebantur, oppugnabaturque, Arquæ, Rio, Fronciacum, Castellio. Ita dum distinentur consilia uiresque Anglorum, Burdegalenses ad Francum mittunt de conditionibus tradendæ urbis: quibus ex sententia concessis, & comes Flussatium, & princeps Buziorum in fidem ueniunt: quorum exemplum obsessa oppida sequuntur, præsidijs sine fraude dimissis. Iam omnis Aquitania recepta præter Baionam. eò itum. cum erumpentibus pugnatur, acie uincitur. Suburbanus locus permunitus expugnatur. de deditione oppidani cum Franco agunt. In cœlo candida crux conspicitur, id quod nubium natura ferre potest: in religionem etiam Angli uertere. Deposita rubra cruce candidam consensu sumpsere, illud enim Anglorum, hoc Francorum bellicum insigne. Nec diu in fide Burgdegala mansit. Insequenti anno ad coniurationis factæ clandestinum nuntium Talebotus quinque millia peditum transmisit: urbemque recipit, ac circuniecta pleraque oppida. In eum missus Ioannes Borbonij ducis filius, gener Regis. Ad Castellionem castra posita, superuenit repentino aduentu hostis, terrorem'que ad munitiones usque intulit. Centum etiam fermè sagittarios occidit metu torpidos. Erumpente è castris nobilitate signa collata. Inter pedites Talebotus ætate ingrauescente eques, suos ad uirtutem acuebat, eò magis hosti conspicuus & expositus, tormentis ictus cecidit, antequam expiraret, haud dubia iam uictoria Francorum, filio suadebat, ut dum facultas foret, in tutum ipse se reciperet. Neganti se patrem deserturum, Ego, inquit, fili multis rebus fortiter gestis, mori sine decore non possum: te uixdum puberem, nec mors clarum, nec fuga infamem facit. Adolescens mortem, occumbente patre, uitæ fugæque prætulit. Minor quàm pro nomine Ducis uictoria fuit, minus duo millia desiderata, amplius duo millia propinquo receptu Castellionem concessere: sed & hi mox dediti. Supremum eo bello prælium rem uniuersam decreuit, possessionémque certam restituit Francis urbis Aquitaniæ principis, quam per tot deinceps ætates Angli obtinuerant. Burgdegala enim cùm oppugnationem aliquot dies sustinuisset, concessit tandem in nouas aliquantoque grauiores conditiones. Angli dimissi. Ciuibus uenia data ac ne respicere ultrà possent Anglos, duplici arce firmantur: & quæ defecerant, in fidem rediere. Miti uictoria Angli undique sine noxa dimissi, anno eius seculi quinquagesimosexto, eóque Francis fœlici: nulla re in continenti Anglis reliqua præter Calitium, & ei contributos angustos fines. Id gaudium ne solidum esset, Delphinus à patre com-

meatu in quatuor menses petito, in Delphinates secessit certo cõsilio non redeundi uiuo patre, causatus impotentiam eorum quorum fide uirtutéque pater tanto bello uictor euaserat, quòd hos meritorum fiducia omnia sibi arrogare diceret, nec in paterno animo locum filio relinquere. Quibus diebus bellum Anglicum ad Burdegalam constitit, eisdem Gandauum à Philipo duce defecit. Conquesti nouum sibi salis uectigal imponi, & iura ciuitatis imminui. Contrà tendentem urbis præfectum à Duce impositum interemere: nec dubitabant ex ea re sibi bellum imminere. Eorum quamplurimi quascunque res charissimas habebãt, in propinquo Aldenardæ apud suos quisq; amicos deposuere. Dux nihil per præcipitem iram egit contra præualidam urbem: quo temporis interuallo Brugenses Hyprenséque miserati fortunam Flandriæ, memores auitorum malorum, libertatisq; sæpius quàm fœlicius tentatæ, sacro ieiunio, frequentissima legatione missa, principe legationis Cartusiensi quodam uerba faciente, die Domino passo sancta in templo ducem ad aras supplices stratiq; obsecrarunt, ut ueniam errore furoréue lapsis Gandauensibus daret. Mite, ac tempori locoq; conueniens responsum tulere. Qui Gandauensium Aldenardæ res suas deposuerant, illuc uno globo profecti mœnibus arcentur ab urbis præfecto, negante iniussu ducis tantam simul mortalium multitudinem se recepturum. Cũ iusto exercitu & tormentis iuere, urbémque obsedere. Exteriore parte adueniens ducis miles, & erumpens præsidium, obsidionem magna obsidentium cæde fugaq; soluit. Iam bellum ex professo geritur. Audent hostes Annoniam & finitimos agros urere, & oppida tẽtare, leuibus prælijs interdum uictores, sæpius à ueterano duce milite que temere collecta multitudo fusa. Vno prælio uiginti milibus suorum amissis, qui modò pro patrijs legibus libertat que mori sanctissimum, ac uita potius existimarant, leges graues accepere: multati insuper prægrandi pecunia & præsenti, & certis pensionibus persoluenda. Rex cũ suis popularibus fœlicius, an cõsultius, atq; ideo, ut ferè usu uenit, fortunatius egit, intermissis, aut consenescentibus bellis, metuq; hostili sublato, consueuerãt milites passim uagari, resq; miserorũ agere, ferreq;. Auaritiæ ac libidini eorũ nihil clausi, nihil sancti esse. Militare uectigal instituit Rex, unde quinq; millia peditum alerentur, ac mille quingenti equites delecti cataphracti cum suo iusto comitatu, ut horũ uirtus cæteros ab iniuria maleficioq; prohiberet, hiq; in præsidijs quarum uideretur urbium collocarentur. Finem licentiæ facerent, si quis quicquam secus auderet, in eum animaduerteretur. Ita disciplina militaris tã sanctè coli cœpta, ut qui miles infestus antè fortunis agrorum urbiúmque & in primis mercatorum fuerat, is unicus uindex grassationum scelerúmque foret, nullumque tutius

tius

tius quàm cum milite commercium. Euiſceratores anteà dice-bantur, milites rurſus dici cœpti, urbésque certatim apud ſe milites in præſidijs locari iam expetebant, longè alijs ea tempeſtate atque nunc motibus. Proinde ſumma uoluntate uectigal militare penſitabatur. Id uerò minus ſecundis animis inſtitutum, ut uino minutatim uendendo grauior pretij pars fiſco inferretur, quę antea fuerat leuiſsima. Duo millia equitum quorum nomina in prę-ſidia urbium recepta non fuerant, permiſſu Regis in Francia conſcripſerunt Florentini aduerſus Alphonſum bello Hetruriã urentem, ubi ea parte debellatum eſſet, bellum in regnum Neapolitanum trãslatura Duce Imperatoreq́ Renato, qui oblatam eam fortunam non aſpernatus, hunc exercitum trans Rhodanum ducẽs, à Ludouico Sabaudiæ Duce tranſitu Alpium arcebatur, profeſſo ſe Alphonſo ac Alphonſi fœderatis Venetis amicum, Florentinis ac Sfortiæ hoſtem. Delphinus filia Sabaudi Carola ducta, ſocerum exorauit, ut per ſuæ ditionis fines tranſitum daret auunculo, quem Aſtam uſq; ipſe duxit, peruicitq́ ut Ferratenſis antè Sfortiæ infeſtus, armis abſtineret, ſocietate Venetorum relicta. Ea expeditione nihil memorale geſtũ, nec in Alphonſum ductus Francicus equitatus, ſed in Venetos. Id turpe ſibi ratus Renatus, nõ ſuo bello, ſed alieno ſe res gerere, ac alienis auſpicijs quaſi mercenariũ ne imperare quidẽ, ſed Mediolaneſi merere, in Frãciam ſe recepit. Et à Turcis capta Conſtantinopoli, triſtis nuntius religionem pijs animis iniecit bellorum atroci animo inter nos gerendorum. Simul authore Pontifice bellũ lugubre feſta Italię pax excepit. Vindocini uerò Rex Francus procerum conuentũ habuit, cauſaq́ Ioãnis Ducis Alenconij cognita, quòd conuinceretur Anglos clã ſolicitaſſe, ut rurſus in continentem claſſe exercitũ tranſmitterẽt, eũ maieſtatis damnauit, homini ſupplicium remiſit. Delphinus iam quartum annum aberat, commeatu in quatuor menſes, ut oſtẽdimus, petito: & cum ſuperiore ſeceſsione ueniam à patre facilè impetraſſet, huius longinquioris grauiorisq́ pœnitentia duci non uidebatur. Legatos Regum, ducum, liberorum populorum admittebat, altera propè Regia apud eum uiſebatur. Pater illum ad neceſsitatem implorandæ fidei paternæ ſubacturus, exercitũ conſcribit: quo territus, ad Philippum ducem cõceſsit, ibiq́ cultus eſt: expoſtulantiq́ per legatos Regi dux reſpondit, ſe beneficiarium regis nõ poſſe piè regis filium propinqua cognatione iunctum finibus ſuis prohibere, qui maieſtate nominis, quocunq́ hinc pulſus pergat, receptum ſibi ſit magnificum inuenturus. Id auxit indignitatem, quòd cùm Ladislaus Rex Hungariæ Bohemiæq́, Alberti Cæſaris filius, Magdalenam Franci Regis filiam miſsis legatis ex illis gentibus illuſtriſsimo quoque in matrimonium peteret, patérque deſponderet, è dignitate fuerat etiam fratrem Delphi-

num paciſcenda uirgine non abeſſe, obijt adoleſcens ſponſus ante perductã puellã. Ea regis Nauarri filio nubet. Anno eius ſeculi duodeſexageſimo, Petrus Fregoſus Genuenſis Dux terra mariq; ab aduerſa factione Tarraconenſiq; Alphonſo uexatus, principatum quem tueri poſſe diutiùs ſe diffidebat, Franco Regi tradidit. Eò Renati filius Ioannes miſſus, urbi præfuit peropportunè ad bellum Neapolitanum mari gerendum. Fortè per idem tempus Alphonſus obijt, in regna paterna ſucceſſore Ioanne fratre. Neapolitanũ Ferdinando filio notho legauit, non ut relictum, ſed uirtute partum. Caliſtus Pontifex Nicolai ſucceſſor notho deferendum regnum ſacræ ſedis beneficiarium negat, illusq; ue ſolidum ius ad ſacram ſedem rediſſe contendit. Contrà Ferdinandus defendebat patrem Alphonſum ab Eugenio Regem Neapolitanum dictum ea lege, ut ei ipſe nominatim filius ſuccederet. Idq; Eugenij decretum, ſucceſſorem Nicolaum confirmaſſe dextra quoque ſe tecturus erat, ſi quis uim inferret, ſocio conſiliorum armorumq; Sfortia. Apparebat Italiam bello arſuram, haud dubia priſtinorum malorum ſpecie renaſcente, cum Caliſtus obijt. Pius nouus Pontifex primùm omnium de pietate à furore Turcarum tegenda acturus, nomini Chriſtiano edixit, ut Mantuam, quô ipſe affuturus eſſet, decimo quàm in ſacro ſolio locatus eſt menſe, undique conueniretur. Interea Ferdinandum diademate donat, Regémque nuncupat, ea duntaxat exceptione, ne id pro præiudicio haberetur, fraudiùe cuiquam foret, ſi cui præterea quid iuris ea in re foret, qua formula cautionis ſuperiores Pontifices minimè uſi fuerant. Ea in re & Andegauenſibus proſpicere, & dignitati ſuæ in iure controuerſo conſulere uiſus. Exin omnis cura in tuendam pietatem uerſa. Turcę rebus ſecundis feroces: aduerſis ferociores, ubi eis à cæteris bellis quies dabatur, nullum pijs reſpirandi tempus, locumúe metu uacuum relinquebant. Morte Tamberlanis liber Scyhtarum metu Pazaitis filius Calepinus rerum potitur, breui æuo. Mahometes uerò & ipſa Pazaitis filius decem & ſeptem annis regnauit. In Aſia Europáque paternas opes Tamberlanis armis fractas in priſtinum robur reſtituit, reliquitq; filio Amurati. Is eas maiores quàm acceperat effecit, latius finibus gentis propagatis. Eius arma Oricum uſque Apolloniamq; peruenere. Aulonémque recepit, tam breui in Italiam ex aduerſo littore tranſmiſsione. Cum Hungaris uario euentu bellum geſsit, maximis pugnis & uictus, & tanta ſuorum cæde uictor, ut frontem feriens fremeret, nolle ſe tam ſæua mercede ſæpe uincere. Triginta regnarat annos, cum feſſus tam lætis quàm triſtibus rebus in Bithyniam rediens, cura rerum in Europa gerendarum filio Mahometi admodum adoleſcenti demandata, attributóque Satrapa ætatis rectore, idem ubi ab Hungaris ſocijs'que eorum bellum

lum rursus apparari audiuit, in Europam ueniens cum nostris conflixit, uicitque. Sed funesta etiam tunc suis uictoria, summa rerum filio redita, Prusiam principem Bithyniæ urbem reuersus decessit. Mahometis & fœlicitas & uirtus maiorum gloriam superauit. Mysiæ Thraciæque maximam partem, Macedoniam, Thessaliam, Aetoliam, Bœotiam, Phocidem, Locros, Atticam terram, totam propè Epirum, totum propè Illyricum, partim à patre accepit, partim ipse sibi adiunxit. Byzantium obsedit. Egregiè urbem tutabatur Augustus Constantinus, eius Ioannis filius, qui Florentiam cum suæ gentis optimatibus ad Eugenium Pontificem uenit. Græci proceres multitudoque quamuis infrequens, quòd longè maxima pars prospiciens animo quod futurum erat, alij alio concesserant, uirtutem summam præstiterunt. Erant eadem in urbe permulti Genuensium Venetorúmque, qui certabant inter se uirtutis æmulatione. Illinc acerrimè à summo Imperatore Turca, & Satrapis summis item ducibus oppugnatur, hinc præstanter defenditur, nihil alterutra ex parte omittitur neque consilij, neque industriæ, neque audaciæ. Trahitur obsidio oppugnatióque, uiribus humanis uires humanæ non cedunt, aliter uolenti Deo cedendum. Turca nocte intempesta uidere sibi uisus est ingentem lucem è cœlo in urbem obsessam demitti. Id uisum clàm habuit. Sequenti nocte item intempesta uidet eandem quæ cœlo descenderat, in cœlum redire. Tunc plenus bonæ spei, urbem quam paulò antè superi ope cœlesti texissent, uelut desertam tunc à superis, maiore ui adoritur. Victa uirtus, non uicta religio. Cæsar suos, quoad fortuna non inuidit, tegens, hostem petens, egregiè pugnat, nec inultus perit. Vrbs uasta, paucitásque, siquidem hostium numero conferatur, expuguata, nullum exemplum sceleris, libidinis, auaritiæ, impietatis, non edente Barbaro in homines, in numen. Hic finis imperij Græcorum. Is casus urbis de nomine Christiano optimè meritæ, ubi CHRISTVS mille trecentos circiter ac nonaginta annos sanctissimè cultus est: quæ sanctissimos doctissimósque uiros genuerat, nec perijt nisi nobis deserentibus. Pius igitur Pontifex Mantuam profectus, satis frequenti totius reliqui nominis Christiani conuentu orationem tempori conuenientem habuit. Id quod disertissimo Pontifici haud difficile fuit in tali causa, quæ alioqui nullius uoce, si sana nostris mens fuisset, indigeret, quæ ipsa se probaret, deplorauit excidium imperij Christiani, tot pia regna euersa, tot clades acceptas tanta nostra ignominia, nunc saltem has semianimes reliquias piorum seruandas, sibi quisque impendere periculum meminisset, paulo ante Adrianopolin Nicopolinque longius à Turcarum metu situ regionum fuisse, quàm quorum nunc latus procul ab acinace pharetráque Turcarum falsò sibi abesse uideatur, conspirandum uni-

Bysantiũ defecit ad Turcam.

uersis, ne singuli deinceps prædæ, ludibrio, cædi simus. Gotthofredum, Balduinum, Bohemundum sibi proponerent imitandos, qui fortes domesticis bellis essent, ne ignauos in communi salute, in religionis causa se præberent. Ecquis antesignanum Sacro bello profiteretur se futurum? ecquis crucem Domini humeris subiturum? ecquis ea signa sequuturum? ecqui CHRISTI milites haberi esséque uellent? Permouit in præsens oratio: sed dum oratores Regum Ducúmque suas quisque priuatas suorúmque expostulationes proferunt, controuersiæ rerum profanarum effecerunt, ut antiquiores hæ sacræ armis forent. Ioannes Renati filius, idem Dux Lotaringiæ, ac Genuæ Prætor classe Lygustica Massiliensi'que in regnum Neapolitanum transmisit, bellúmque cum Ferdinando gerebat: grauissiméque conquerebatur hostem suum Ferdinandum corona redimitum. Simul ab aliis aliarum rerum conquestiones exoriebantur. Verbis modò Sacrum bellum decretum, conuentusq́ dimissus octauo quàm haberi cœpit mense. Ioannes Dux uno ingenti ad Sarnum prælio uictor, uniuerso regno potiturus uidebatur, consilióque obsidendæ Neapolis agitabat, cum in concilio eorum uicit sententia, qui non mœnibus assidendo premi eam oportere censebant, sed propinqua oppida prius recipienda, qua illam alerent tuerenturq́, ea si omittantur, obsessis quàm obsidentibus similiores fore. Hac mora iniecta bellum trahitur, spatiumq́ temporis datum est sociis amicisq́ Ferdinandi auxilia mittendi. & nouus dolor inustus est Ioãni, quòd Genua defecerat, arce tantùm à Francis retenta. Sed Sauona in fide mansit. Renatus ex Gallia spe recuperãdæ urbis copias duxit. Sed hæ fusæ fugatæq́, ad duo millia militum cæsa: reliquis Sauona receptaculo fuit. Dum hæc apud nos geruntur, duos fratres Constãtinus Augustus, qui amissæ patriæ superesse noluerat, haudquaquam uirtute sibi conferendos reliquerat. Hi dum de Peloponesi imperio inter se armis decertant, opportunam eam Barbarorum iniuriæ præbuere. Turca illam occupauit uniuersam, præter non multa oppida quæ Venetis parebant. In Ponto quoque Barbarus in ditionem redegit Trapezuntem, quam nobilissimam urbem augusta inter Græcos nobilitate princeps obtinebat. Id per legatos apud Reges Ducesq́ ac liberos populos deflebat Pontifex, apud Ducem Delphinus agebat, pollicitabatur, si per patrem sibi liceret, sumpturum in hostes religionis arma. Pater mirari se dicẽs repentinum filii consilium, redire domum prius iubet, illo non audiente. Pontificem Pium consulit de spe Regni à maiore filio contumaci ad minorem obsequentissimum transferenda. Pius huius rei mentionem auersatus, religionem filii collaudat, patrem subincusat. Gallos meminisse iubet maiorum pietatis, uirtutis, gloriæ, triumphorum de Barbara religione partorum. Burgundio ut pa-

tris cæ-

tris cædem multo domi cruore ultus fuerat, ita eiusdem à Turcis uicti captiq; memoriam ut gloria obliteraret, profitetur aut se utique arma in Barbaros laturum, aut si qua cum grauior necessitas domi inuitum teneat, Duces ac iustum exercitum missurum. In Brabantia Delphinus filium sibi natum eodem ipso die Ducem Normaniæ salutari à suis iubet, quare Regem agere uiuo patre Rege uideri poterat. Et Rex pater suspicione ueneni complures dies cibum non cepit: cum ad monitu, ac propè coactu amicorum tandem capere conaretur, clausis iam uitalibus mortem certam intuens, gratias Deo egit, quòd die peccatricis festo è uita hac euocaretur. Die enim diuę Magdalenæ festo decessit, Magduni Biturigum, anno eius sæculi sexagesimo primo. LVDOVICVS eius filius longo tẽporis interuallo reuersus, Rexq; salutatus ac sacratus, longè alio quàm quo pater instituto sibi regnandum arbitratus, solicitam sibi omnem deinde uitam effecit: adeò repentina omnis magnæ rei mutatio uniuersa, non temere, nisi quos minimè quis credat, & ipsis persæpe authorib. fit oppressis. Aulicos patris in nullo honore gratiáue habuit. Toto fermè Regno Magistratus, Præfecturas, Procurationes, Munerum functiones, in quibus aliquid dignitatis commodiúe foret, repudiatis ueteribus, nouis hominibus demandabat: &, quod maximo malo illi extitit, Veteranis militibus ductoribusq; ordinum exauthoratis, à splendore quoq; abhorrere uisus. Tarraconensi nupserat Blanda Regis Nauarræ filia, heresq;. Huic mulieri controuersia cum Castulonensi (ut inter finitima imperia assolet) erat. Arbiter ab utroque captus Francus Rex. In extremos Regnorum fines dirimente fluuio in Torbellis conuentum. Traiecit ad Francum Castulonensis comitatu magnificentiæ ostentatione uisendo. Vnus etiam comitum uelo nauis aurato transmisit. Rex uerò Francus infra modicè locupletis cultum ipse Regem Castulonensem excepit: id quod Hispani non ad uanitatem refellendam, sed sordibus, ac animo minimè Regio factum interpretabantur, quod alioqui perpetuum in illo fuit, ne ornatu corporis quenquam suorum anteiret. De re controuersa secundum Castulonensem pronunciauit. Nihilosecius Tarraconensis Rex Ioannes defectione Barchinonensiũ perculsus, opẽ à Frãco, impetrauit, attributo ac uelut oppignerato quãti auxilia

lia lata conſtarent, Ruſcinonenſi Comitatu. Id ea parte, firmamentum Regni erat. Nec minus altera parte, quæ pace Atrebatenſi conuenerat nomine pignoris oppida ad Somonam à Duce Philippo obtineri, ea redemit. Hac ratione duo maxima pignora initio Regni alterum diluit, alterum conciliauit, utrinque ſe in tuto locans. Simul Pontificis Maximi gratiam iniit, miſſo in urbem Gottofredo Epiſcopo Heluiorum, qui uerbis Regis cederet iure Pragmaticæ Sanctionis. Ad hoc Franciſcum Sfortiam beneficiarium ſuum uocitans, eum iureiurando ſibi deuinxit, attributa illi Sauona, quam miles Francus obtinebat. Arce Genuenſi Renatus ceſſerat. Renati filius Ioannes prælio ad Troiam Apuliæ uictus, nulla oſtendente ſeſe ſubſidij quod ab Rege exſpectarat, Italia deceſſit, ab Rege animo alieniore. Suum uerò Ducem Franciſcum eò Britanni offenſum tradunt, quòd ab eo Rex tria peteret, omnia noui apud Britannos exempli: unum, ne deinde ſcriberet, DEI GRATIA BRITANNIAE DVX: alterum, ut Regi ex Britannia uectigal cogeretur: tertium, ut ſacra beneficia ſolum Regem patronum agnoſcerent, ea cuncta ni fierent, bellum indici. Regem in propinquo copias habuiſſe. Repentina mali denunciatione perculſus Dux, cùm ipſe nullum militem haberet, ut ad apparatum propulſandi belli, ſociosq; armorum conciliandos ſpatium temporis intercederet, reſpondit ad ea conſenſu decernenda, uniuerſæ gentis conuentum habendum. Quòd ſatis conſtat, oratores Dux prudentes ac induſtrios paſsim circummiſit, quoniam Rex ſagaciſsimus fallendus erat, alium aliò, & in primis mendicorum & humillimæ ſordidiſsimæq; nonnullos fortunæ hominum habitu ad Duces magniq; nominis proceres, ſuis quemque illorum ſtimulis incitans. nec ulli ferme ſuæ de Rege querimoniæ deerant. Non tamen tam clàm iniri conſilia potuere, ut omnia iam conſpicientem Regem falleret Britannum & in Angliam de ſocietate amicitiaq; oratores miſiſſe, & cum Carolo Comite Carcellenſi Philippi Ducis filio impigro uiro fœdus iunxiſſe. Regis igitur miſſu Rubiprati filius nothus Nauarchus in Hollandiæ oram bellica naui appulſa, ipſe in pagum ſatis procul à littore tribus omnino comitibus contendit: ubi Carcellenſis fortè in frequenti comitatu uerſabatur. Nothus diſſimulans quis'nam ipſe, qui comites, quò, unde, quid petentes ueniſſent, ſuſpicione iniecta in ſe oculos hominum conuertit: Cognitus tandem ac comprehenſus in cuſtodiam conijcitur ipſe, comites'que. Nauis re cognita continuò ſoluit. Rumor'que exortus omnem eam regionem peruaſit in Regem grauis: ac Oliuerius aulicorum Burgundionis intimus apud nobilitatem prædicabat miſſum ab Rege Archipiratam, qui Carcellenſem incautum exciperet, ut Dux pater ſenex filio orbatus in poteſtatem redigeretur. Rex

ad

ad Ducem Præfectum iuris ac Archiepiſcopum Narbonenſem oratores miſit, qui filium incuſarent, quòd fœdus cum Britanno Anglorum ſocio amicoꝗ iunxiſſet: idꝗ crimen fando exacerbarent, infidelitatisꝗ ac maieſtatis coarguerent. Simul poſtularent ſibi reddi Rubipratum Nothum, quem à Rege miſſum dicerent ad intercipiendum Britanni oratorem ex Anglia mari tranſmittentem: ac authorem nepharij rumoris Oliuerium dedi, ut in eum ſeditionis molitorem Rex animaduerteret. Aderat Carcellenſis cum hæc apud patrem Ducem patente magnifico atrio, frequenti cœtu neminéque excluſo à Præfecto iuris perorarentur. Poſito igitur genu ſupplex petijt à patre, ut cum de ſua fama, exiſtimationeꝗ Britanni uiri optimi amiciꝗ nobiliſsimi ageretur, ſibi liceret pro ſe coràm, ac pro abſente innocentiſsimo Duce contra criminis atrocitatem uerba facere. Apparebat iuuenem indignatione ſuccenſum, plura iræ quàm conſilio daturum. Indixit idcirco filio pater in præſentia ſilentium, iuſsitꝗ poſtridie quod tum demũ uideretur reſpondere interea meditaretur, quæ ex uſu dignitateꝗ dici par foret. Ipſe continuò defendit iure captum, multis, ut fama erat, ſceleribus nothum coopertum, in Hollandiæ finibusꝗ Regis imperio ſolutis comprehenſum, Regi dedi minimè conuenire. Illum, ſi in filium quoque ſcelus conſciuit, parem cauſæ ſuę habiturum euentum. Oliuerium quoque ex Comitatu Burgundiæ ortum, ac filij familiarem, cauſam apud Regem non dicturum. Cum inſtarent oratores petere, ne id Regi petenti denegaret, utꝗ filium ſibi timere à Rege inſidias uetaret, quæ falsò Rubiprato obijcerentur, reſpondit ſe ad eam diem Regi nihil denegaſſe: Regem ſibi multa pollicitum, nihil eorum præſtitiſſe. In primis, inquit, ſpopondit oppida, quæ ad Somonam ſunt, quamuis auro appenſo, utenda fruendaꝗ ſe mihi relicturum, neque uiuenti adempturum, quæ nihilo ſecius continuò præſidijs occupauit, nobilitatemꝗ noua ſacramenti formula ſibi obſtrinxit, ſe ſine exceptione in quēmcunque iuberentur laturos arma. Iubet filium nihil ab ipſo timere ſuſpicari'ue. Is ſi terretur, id iam non paternũ ei eſt. Quem enim ego timeam? Poſtridie ſedente patre Duce, repetitaꝗ contentione, cum Præfectus iuris diceret ſubiratum eſſe Caroleſium filium, quòd Rex initio gubernatorem eum Normaniæ inſtituerit, adſcripta in ſingulos annos auri penſione ingenti, mox exauthorarit: iuuenis paucis uerbis & heſternæ & præſenti orationi clementer reſpondit, ut ſatis appareret noctem interpoſitam, ac maieſtatem imperij paterni permulſiſſe feroces ſpiritus: ſe non modò fœdus cum Britanno coniunxiſſe, ſed fraternum etiam ad rem bellicam nomen, non quò peſti Regi Regno'ue foret, ſed potius ut communi ſaluti cõſuleret. Se præfecturæ Normanię exauthoratione non moueri. Satis honorum fortunarumꝗ ſibi eſſe

in

in patris erga se indulgentia. Idem re infecta dimissos à patre oratores nihil boni animo augurantes cum deduceret, longius progressus quàm unde à patre conspici exaudiri'ue posset, ore ad aurem Archiepiscopi admoto, summissiore uoce, Per hunc, inquit, Moruillarem (id præfecto iuris suum nomen erat) apud patrem Rex mihi caput multis aspersit probris: sed faxo intra finem anni uertentis Regem pœniteat: id quod uerbis meis ei enuntia. Ita haud dubia dissociatione animorum discessum. Rubipratus quinquennio pòst custodia liberatur, multo antè cruore iniurijs suspicionibusq; expiatis. Erupit autem coniuratio non multis mensib. pòst, quàm oratores legationem renunciauerunt, qui fuit annus eius sæculi sexagesimusquintus. Capita erant Carcellensis ac Britannus. Philippus Dux nomen suum non dedit, cæterùm omnes eius uires penes filium erant. Carolus dux Aurelianẽsis decesserat relicto infante filio Ludouico. Ioannes Comes Dunensis defuncti frater nothus, in parte coniurationis fuit. Rege superiore maximos ordines duxerat, ab hoc est exauthoratus. Ioannes Dux Borbonij Regis sororem in matrimonio habebat, nondum auro dotali appenso, amantissimus Philippi Ducis, cuius ex sorore procreatus erat. Ipsius uerò soror, Ducis filio Comiti Carcellensi nupserat. Carolus Regis frater Ducatu Biturigũm donatus, ut tenui dominatu, contentus esse non poterat. Hos ut capita rerum nouandarum sequebatur lõgè plurima nobilitatis multitudo, sua quisq; indignitate dolore'ue permotus, in quibus Dux Nemorensis, Comites Armeniacus Alebrctensisq;. Cum Rege stabant auunculi duo Renatus Carolusq;. Contrà Renati filius Ioannes Dux Lotaringiæ in rebus Italicis ab Rege desertum se fremens, in eum ira furebat. Maturis consilijs Biturix, cùm frater Rex in Pictonibus ageret, ab eo clàm elapsus, specie uenandi per dispositos equos in Britanniam euolat. Carcellensis ingenti exercitu ex Atrebatibus, Hannonibus, Flandria, Hollandia, Brabantia conscripto, interiorem Franciam petens, se præfectum Biturigis dictitat: se bono publico adesse, se tributis uectigalibusq;, quæ in immensum excreuerint, miseros populares leuandos suscepisse, plebem, quæ seruorum loco habeatur in libertatem uindicare, nobilitati suam dignitatem reddere, sacerdotibus sua sacra iura, cum sanctiores sint in syluis feræ, quas uiolare capitale sanxerit Rex, quàm sacerdotes, quos pro libidine agat feratq;. Ad Isaram amnem arcem pontemq; Maxentij proditione Præfecti recepit. Ad urbem Regiam hæsit. comprehensis in Sequana nauibus pontem ad Clodoaldi capit. Borbonius Dux Regios magistratus finibus suis pellit, regiam'que pecuniam suis numerari iubet. Rex circunstante undique repentino à suis bello non demisit animum. Renatum Carolumq; auunculos Britanno opponit, septingentis equitibus

equitibus cataphractis attributis, quòd eorum alter Cœnomanorum Comes, alter Dux Andium erat, qua Britannus iter, nisi ui arceretur, facturus uidebatur, ipse reliquum equitatum mille quingentos cataphractos in Bituriges ducit. qua exclus urbe, quòd ea fratri dicto audiens erat, in Borbonium mouet, eius oppida permulta capit. Vbi allatum est ex Burgundia uenire auxilia Borbonio, simul affuturos, mox Nemorensem Alebretensemque, ac Armeniacum, accepitque fratrem ac Britannum maioribus copijs quàm quibus auunculi pares conferendis signis forent, finibus erupisse, metuens ne hostes castra coniungerent, ac nomine boni publici, pondereque uerborum, ac specie sanctissimæ causæ, popularitateque Regia urbs permota in partes descenderet, cæteras exemplo tractura, quàm maximis potest itineribus omisso Borbonio Aurelianum redit, Carolumque auunculum, ac equitatum quem Britanno opposuerat, sibi adiungit. Affuit & Delphinatium nobilitas, ac pauci Sabaudi equites. Belsiam emensus, Stãpas atque inde Chatras ad sextumdecimum Calendas Augusti peruenit, cum primùm Burgundionis agmen ducente Ludouico Lucemburgensi Lethericum peruenisset, ibique castra posuisset, Burgundioque ad Longumiumellum (id uici propinqui nomen est) cum reliquis copijs subsedisset. Id admonitus adesse Regem, ac prælium instare, signa promouit. Vbi se Lucemburgensi coniunxit, iam primùm Regis agmen ad Lethericum in conspectu erat. Carolesius in Regios hippotoxotas suos maiore numero hippotoxotas emisit, hique omissis equis Regios eminus petebant, qui & ipsi pari marte pedites præliabantur, sed inferiores numero in uicum Lethericum concessere. Illi proximo ædificio ignem subijciunt, uentus in Regiorum ora fortè spirans, ac quamplurimum ex repentino incendio fumum uaporemque inuehens, eos in fugam certiorem consternat. Hippotoxotæ Burgundionum repetitis equis insequuntur, pæana concinentes, quo exaudito Carolesius reliquos sagittarios peditesque in cataphractos equites Regis præpropere agit, ponè sequens cum equitatu: peruenitque ad hostem, peditibus longum spatium interiacentis campi cursu tam rapido emensis, ut prę lassitudine ac exanimatione uiribus corporis animique ad pugnam deficerentur. Inter duas acies opere rustico erat fossa ingens ducta, sed ea uelut ad dirimendum arcendum'ue de industria obiecta, sepesque interiore labro prætenta. Regij ab utroque capite diuersi contrà irruerunt. Carolesius dextra, Lucemburgensis læua impetum excipere conati, hic continuò funditur, fugaturque. Ille non sustinuit modò ferociter se inferentes, sed circumactis equis terga dare coegit, ac mille plus passuum fugiẽtium tergo inhæsit. Fama etiã temere uulgata Regem cęsum, Regios amentes ac propè torpidos reddebat. In primis Cœnomanus

nus cum suis septingentis cataphractis fugæ se mādat, ratus extincto Rege non superesse pro cuius capite causa ue pugnet. Rex cognito suorum errore, casside detracta se oculis suorum spectandū præbens, iubet omen mortis cruore hostium expiare. Carolesius à persequendis sua parte hostibus ad suos rediens, mutata forma pugnæ fortunaq́;, semel atque iterum circunuentus, propè captus, ægrè sua suorumq́; uirtute seruatur, percussus primùm graui gesi in pectore ictu, deinde cùm fortè focale laxiore nodo excidisset, in iugulo tam propè ab interitu uulnere accepto. Contrà in altero cornu Lucemburgensis Regiorum ad tuendum Regem concursu facto, data facultate suos ex dissipata passim fuga colligens, se Carolesio iungit. Nocte iam appetente in castra illi, Rex Coruolium concessit, maior utrinque fuga, quàm cædes. Philippus Cominius, qui hac pugna Carolesio affuit, utrinq; minimùm bellatorum duo millia cecidisse author est. Postridie Carolesio nuntiatur Biturigem Britannumq́; magno comitatu summorum uirorum, magnoq́; exercitu equitum peditum'que aduentare. Ad Stampas ei obuiam it: milesq́; Letherico prælio affectus paucorum dierum quiete reficitur. Cùm saucij uulneribus alligatis in publico obuersarentur, Biturix eos conspicatus, fortunamq́; patriæ miseratus: Quàm mallem, inquit, non susceptum bellum, quàm tot uulneribus stare mihi fortunarum mearum incrementa? Ea comploratio Carolesium offendit, reliquis'que proceribus, Quid'nam, inquit, de Biturigis constantia spondere nobis possemus, si, quod communi marte solet, aliquid duri contingeret, qui nondum fronte hostis conspecta, quadringentorum ignotorum hominum uulneribus terretur? Sed aderant ueterani ductores ordinum, milites'que ab Rege dimissi, ac Biturigis maiestate Ducum'que permoti, blandiente sua cuique spe, rerum nouarum cupidi, præsentis'que fortunæ tædio multorum pectora subeunte. Vastinetum petitum, fluuius'que ponte iunctus, eo transmisso, copiæ nouæ affuere. Ioannes Dux Lotaringiæ, ac utriusque Burgūdiæ nobilitas, centum uiginti nobiles equites è Regno Neapolitano ductoribus Galeoto & Basso, præterea quadringenti Germani missu Comitis Palatini, ac quingēti pedites Heluetij. In Angliā quoq; missi oratores à Burgundione ab Rege in Italiam ad Franciscum Sfortiam. Is quingentos equites cataphractos, & tria millia peditum conscribebat, sed multo magis interea consilio iuuit, quo usus Rex propè sedens uicit, ne maiestatem suam ludibrijs fortunæ, prælijsq́; ultrà committeret. In dissimili sua cuiusque causa singulis eorum suam spem obijceret, nihil denegaret: ita uniuersam illorum rē retro iturā, ac arte disiecto præsenti belli conatu, cætera procliuia rebus è sententia componendis, ac maiestatis Regiæ sanciendæ fore, Rex quoque suopte ingenio uafer, ne præscripto publici,

publici, quod in ore ſemper hoſtes habebant, à ſe populares abalienaret, illis reconciliaret, ſecundum pugnam Lethericam Corbolio Lutetiam reuerſus, in modum propè priuati hominis ſe demittens, neminem à latere ſuo arcebat, conuiuia ciuium ipſe inibat, cœtus frequentes habens; dictitabat ſentire ſe quàm magnum onus Regnum ſit, necſe, nec quenquam unum illi ferendo eſſe: delectum uirorum ſapientum ſanctorúmque ac rerum peritorum ſibi habendum uideri, ad quod concilium de ſummis rebus referat, communíque ſaluti amplitudiníque proſpiciat. Hoc blandimento urbi Regiæ temporis gratia oſtentato, potius quàm dato, relictóque in ea præſidio, in Normaniam ad animos & ibi confirmandos, nobilitatémque armandam profectus eſt. Duces ad urbem Regiam diuerſi trinis conſedere caſtris, ultro citróque commeante caduceatore, petentibus Ducibus, ut delecti uiri ad ſe mitterentur, per quos cauſam aduentus ſui docerent, iuerunt ex ſingulis ordinibus delecti uiri, principe legationis Quadrigario ciuitatis Epiſcopo. Sedebat Biturix, cæteri proceres ſtabant, pro uniuerſis locutus eſt Comes Dunenſis, quòd primas prudentiæ uirtutisq; opinione hominum partes ferret. Conſenſionem Ducum bono publico factam, ne Francia, quam cæteris gentibus exemplum grauitatis dignitatisq; eſſe oporteat, indigna ſeruitute prematur: ut Rex principem patrémque patriç agere aſſueſcat, non pro libidine impotentiaq; fortunas tenuiorum agere, ferreq;: ut in animum inducat patrios mores inſtitutáque maiorum colere: nobilitatem ſua dignatione non fraudare: Regium ſanguinem meminiſſe eum eſſe, unde ortus ipſe ſit, ut urbium dignitate princeps Lutetia eſt, ac Regia Francorum, ita & ipſi conuenire, ut ſe autorem principemq; præberet communi totius Franciæ bona conſtituendo, in iuuanda tegendaq; communi cauſa ſummis Ducibus Proceribusq; ſe coniungeret: prudentiam, conſilium, authoritatem Regiæ urbis, accedentibus uiribus nobiliſsimorum uirorum, res, antequam omnino pereant, reſtituere in ſuum decus poſſe. Hæc renuntiarent in urbem: ea ſciret, ſe adeſſe, ut ſi neceſſe ſit, pro eius ſalute ſplendoreq; ſanguinem profundãt, ſe intra mœnia reciperent, ut publicè quæ ex uſu ſint, coram agant, non conuenire ſe tales uiros excludi, qui ut iniuriam excludant, leges iuraq; pereuntia reſtituant, adſint. Hæc Quadrigarius in urbem renuntiat. Placet recipi Duces, fide accepta, iniuria maleficioq; temperaturos, rerum uenalium foro præbito, nihil niſi antè perſoluto precio acciperent. additum ea ita rata fore, ſi Rex author fieret. Qui ubi quæ acta conuentáque erant, accepit, moleſtè ferens ullam paciſcendi conditionem iniuſſu ſuo audiri, nobilitatem Normanam armatã magnamq; uim peditum Lutetiam duxit, ut minus libera conſilia forent, ſi quis animo à Ducibus ſtaret. Nomina eo-

BBb rum

rum qui ad hostem iuerant, edi sibi uoluit. Quadrigarium grauissimè increpat, quòd cum hostibus armatis ad colloquium cõgressus esset, eorumq; postulata rediens imperitæ multitudini exposuisset: eoq; à Squanto post mortuo, incisum in monumento elogiũ honorificentissimum abradi iussit, uelut maiestatis memoria uiri damnata. Tanti tamen uiri nomen post obitum Regis consensu famæ crimine liberatum, titulusq; ac honor suus pax cineri reddita. Duces primo aduentu in summa spe fuerant, sponte aliquem in urbe motum exoriri posse: deinde Quadrigarij legatione, ostentationeq; boni publici aliquid incruentè profectum rati, ubi ea uana reditu Regis euenere, ad consilia belli reuersi, copias sub signis explicant, Regem ad certamen prouocantes. Ille intra mœnia suos continet: pro portis stationes locat in muris turribusq; præsidia eas que tormentis instruit, quibus procul ferox hostis arceatur, ipse custodias uigiliasq; circumit: nullum attentãdi locum hosti præbet. Nobiles turmatim per urbem diuersi sese in armis ostẽdunt, ne occasio detur, si quis tanta in urbe tot generibus mortalium alieniore animo sit, ut contedere moliriue quicquam audeat. Leuia tamen prælia fieri patiebatur Rex, nec ad uniuersæ rei dimicationem descendebat, nec paulo maioribus copijs fortunam periclitabatur, nisi tuto facilique receptu, ne magnum detrimentum acciperetur. Aduersus castra Burgundionis Lotaringi'que, quæ ad coitionem Matronæ Sequanæ'que, ac ad Carantonem posita erant, Regij aduersa in ripa sibi locum delegere opportunum præsidio muniendo: quod opus terra materiaque excitatum instar bellicæ arcis, Belloardũ uocitant. Cãpi lata planicie iacent, uicus haud procul incolitur, ubi equitum peditumq; satis magnus numerus tetendit. Præfecto fabrum attributa sunt quatuor millia militum eius generis, qui agresti delectu conscripti Franci sagittarij dicuntur, quòd liberi à tributis tantisper sint, & liber gentili lingua Francus sit: & cum primùm instituti fuere, sagitta tantum uterentur: nunc re militari mutata, nomen tamen pristinum permansit, quanuis eorum alij alijs telis armis'que adornentur. Hi tunc opere perfecto, tormentis eminus hostem incessentes, eum primum qui ad Carantonem constiterat, magna clade affectum coegere ad Confluentium depressiora loca trepidè refugere. Sed ibi quoque cum in superiore cuiusdam ædificij parte Burgundio cum non paucis suorum uersaretur, in eius oculis icti nonnulli occubuere. E cœnaculo protinus descendit, munitionibus ædificium firmat, cauis relictis ac pariete perforato, ut per ea uelut hiãtia ora tormentis uicissim hostis peteretur, sed is pari arte fossam à præsidio suo exorsus, urbem uersus ducebat: ut'que terram fodiens exhauriebat, eam è regione hostis instar aggeris iaciebat, quò eminus tutior ab hoste permaneret. A neutris conatus

arsúe

arsúe nulla non excogitabatur. Comes nauibus contractis, ut eărum quæque latissima & minimum carinata erat, demptis armamentis, stratáque desuper materia coniungebat, ut uelut ratibus multiplici ordine copulatis, non modò pedites, sed equites etiam cum suis quique contis & graui armatu transueherētur: & anchoræ impositæ, quæ ubi aduersa ripa teneretur, iniectæ ratem sisterent. Ita sex ueluti rates instructæ, quæ singula millia portarent armatorum, additi multo plures, sed multo minoris molis pontones, qui tormentis instructi adornatique, si qua uis contra maiores fieret, circunfusi tutarentur: quanuis quo minus hæc fierent, Regius impediturus non uidebatur, nec ausurus caput exerere, aut extra fossam prodire, in apertum certamen aduersus aduecta tormenta. In his consilijs multum temporis spatium absumptum in apparatu multus desudatus labor. Cum tantum non ad finem operis uentum esset, regius miles igne tabernaculis iniecto, uasis conclamatis, fossa tectus aggeréque, se suáque omnia in suburbanum fanum Cartusiensium recepit. Illi tamen exercitus parte in citeriorem ripam transmissa, suburbanum Diui Marcelli tenuere, crebróque cum regio milite leuia prælia conseruere, nullo memorabili euentu. Inde inducijs in biduum factis, Præfectus iuris orator ad Biturigem missus, qui abditos eius sensus exploraret. Normaniam petebat: oblatam ultro Campaniam Bryamq́; exceptis Meldis, Meleduno, Mostrello, aspernabatur. Delecto inter urbem castráque idoneo loco rex Burgundióq́; colloquij gratia conuenere. Salute accepta redditáq́; prior rex, Tuæ, inquit, fidei me credere tutum mihi est, quam sanctam sum expertus, etenim cum insanus ille Moruillaris Præfectus iuris, oblitus mandatorum meorum, contrà quàm iusseram, uæsanam in te orationem apud patrem ore impudenti euomuisset, spopondisti, facturum te, ut nondum circumacto anno me pœniteret, quod cū iam usu euenerit, egregiè fidem seruasti. Eo dicto flexit animum uiri, quem ferro adoriri non audebat: eóque ex tempore placabilem maximè se præstitit Comes. petit sibi reddi ad Somonam oppida, Biturigi Normaniam dari. Hoc congressu res exitum non inuenit. Exin crebriora de compositione per utriusque partis oratores colloquia, induciǽque modò intermissæ, modò redintegratæ, per quas & hostes propius urbem, & regij iniussu propius castra concedebant, multiq́; utrinque transfugæ, quod in bellis maximè domesticis fieri amat. Id exemplum perniciosum ratus rex, cum oratio aduersariorum perblanda foret, & boni publici præscriptio uulgus permoueret, è muris turribúsque tormentis peti iussit, ac pro hoste haberi, si quid cuiquam suorum quanuis per inducias, cōmercij, congressus, sermonis úe aut rei ullius foret, Si quis paulo longius prodiret, pro hoste haberetur. Vicenarū

arcem regis Paradisum hostes obtinebant, Duces ad urbem excursiones faciebant. Ex urbe Prætores regij erumpebant: horum duo simul tanta interdiu audacia, ut etiam fabrum tormentarium sub ipsis carris, quibus cum suis cuique tormentis castra circundabantur, occiderent. Nocte intempesta uigiles castrorum audiuere uocem cuiusdam qui diceret, se à certis hominibus (eos nominabat) qui studiosi Ducum essent, ex urbe missum, ac iussum nuntiare, statuisse regem mane omnibus copijs tria in agmina diuisis castra oppugnare, iret properè uigil: Duces certiores fierent, ne incauti opprimerentur. Excitati continuò exercitus, arma capere miles iussus. Ante lucem ad utrunque omnia, & ad castra tutanda, & ad prælium parata: missique sole orto exploratores, retulere uidisse ingentem uim hastatorum. Turbida lux erat, quòd eam exorta densa fortè caligo premebat. Iterum missi equites idem rursus confirmarunt. Expectabatur iamiam uelut eruptionem facturus hostis: at is nullus erat. Vanam eam speciē conceperant speculatores, & metu falsa pro ueris subijciente, & nocturna uoce, ludificationéque. Multo tandem die caligine discussa, liquidior lux errorem aperuit: nec inurbane iactatum, carduos quibus suburbanus ager uestitur hastas timidis uideri, id per se ridiculum, iam timiditatem militis, qui tam ferox uenerat, coarguebat: nec ipsi Duces satis alij alijs fidere uidebantur: & cæteri Burgundione nō adhibito inter se consultare. Ille uerò indignari cœperat, sed admonitu paternorum amicorum dolorem dissimulabat lætiore fronte quàm animo. Simul sua regem angebat cura. Nocte dum omnia per se lustrat, inuisitq; arcem quæ ad Antonij est, inuenit patentibus foribus portulam, quæ ad hostem ferebat, ac tormentorum ora clauis ferreis traiecta, ad eorum usum impediendum: & nuntius affertur pontem Isaræ prodente præfecto ab hoste receptum. Illud totam rem inclinauit, quod cū fama omnem Franciam peruadit de compositione agi, ut mos rumorum est falsa ueris affingentium, temere uulgatur Normaniam iam Biturigi Panagij nomine dari. Nihil lætius accidere poterat Normanis, quàm domi suum Ducem habere. Coitione facta magnorum apud eos uirorum, atque adeò nobilissimarum fœminarum, in quibus ea extitit quæ nupta fuerat Breseio Normaniæ Prætori (is pugna Letherica ceciderat) Dux Borbonij per arcē Rotomagū intra mœnia recipitur, urbemq; in fidem ditionemq; Biturigis recipit. Qua re cognita, Rex rursus cū Burgundione cōgressus: Normania, inquit, fratris esto: tua sunto ad Somonā oppida. Ludouicum Lucemburgensem magistrum equitum creo. Lotaringiæ Duci ingens auri pondus ac militem do ad regnum Neapolitanum repetendum. Duci Burbonio reliquum aurum dotale appendo, muneraq; ac commoda ei à patre data restituo. Cæteris quoq; sua cuique

cuique, & quas à maioribus ſuis facultates, & quæ à patre rege munera honoréſque acceperant, reddo. Colloquebantur delecto inter Confluentes ac urbem loco, pari utrinque cuſtodum corporis numero, hisq; æquo interuallo ſubſiſtere iuſsis. Dum modò breuioribus, modò longioribus ſpatijs inambulatur, alij ſuper alios ſemper noui ſermones, ut in finiendis magnis bellis fit, exoriebantur: in quos totus intentus Comes, præ gaudio pacis iunctæ immemor ſui, deductus eſt intra Regis præſidia munitionéſque. Quod ubi Burgundionibus in caſtra nuntiatum eſt, Magiſter caſtrorum, Mareſcallum uocant, ſuis conuocatis: Si iuuenis is Princeps noſter ſeſe ultro it perditum, at nos patrem eius ſenem, reliquamq; ſpem non inſuper euertamus. Per ſpeciem pacis, auus eius in colloquium uocatus interijt, hic ne auito quidem exemplo admonitus, ſeſe hoſti commiſit. Animo non deficiamur: ſatis uirium & conſilij nobis eſt, quò ſeruare nos, reciperéque utròcunque placuerit, uel in Burgundiam, uel in Annoniam queamus. Cæterùm Comes, deſperantibus incolumen ſuis, ueniens conſpectus eſt cum præſidio ab Rege dimiſſus. Eum graui conuitio excepit Magiſter caſtrorum, ore libero caſtigans, contrà hiſcere non auſum, tolléreue oculos aduerſùs Principem paternorum amicorum, dictitantem ſe patris Prætorem, nondum filij uiuo patre eſſe, niſi precariò. Abire magiſtratu cogitur Moruillaris. Prætura reſtituitur Vrſino. Is enim ea deiectus fuerat. Frater erat Archiepiſcopi Rhemenſis. Pax hæc Confluentina uocitata eſt: eamq; Duces accepere, quod & commeatus iã, & rei pecuniariæ penuria ingens erat, & hyems appetebat. Addita paci conditio, ne quis horum Ducum cogeretur, cùm ab Rege euocaretur, ipſe utiq; ire, iureiurando quo ſe Panagio deuinciebant, ſatisfactum iri, ſi cùm foret opus, militem ex formula mitterent. Exercitus Sfortianus Alpibus Duce Galeatio Franciſci Sfortiæ filio ſuperatis, tranſgreſſuſqúe Sebuſianorum agros, in Borbonium ductus, fines Forenſium euaſtauit. Allata pace pacatus deducitur. Hunc exitum habuit boni publici ſpecies, nec tamen finem nacta eſt contentio animorum, ſuarumq; cuique rerum ratio. Auctus copioſiſsimis oppidis erat Burgundio, auctior Biturix ſibi uiſus, omiſsis Biturigibus Normanus Dux ſalutatus inhonoratior Britãnus diſceſſerat, qui ſecũdum Burgundionem longè plurimum in communẽ cauſam contulerat: & quòd non omnibus ſatisfieri à Rege potuerat, multi magniq; uiri, quorũ res non ex ipſorũ erant ſententia, non domum redibant, ſed nouo Duci ſe dicabant, maieſtatẽ hominis, & nouas, ut rebantur, eius opes ſecuti: eiuſq; animum poſsidebant: nec ab eius latere Britannus diſcedebat: conſilijs arcanis intererat; & Rex artifex erat ſerendis alendiſque mutuis ſuſpicionibus, & ſuo ex illis commodo captando. Sedebat nouus Dux in ſuburbano

colle ad Catharinæ fanum, occupatis Rotomagensibus in apparatu rerum quibus sui Principis ingressum festo die celebrarent, incerto authore spargitur fama, Britannos statuisse in Britanniam Normanum Ducem abducere. Igitur non expectantes ciues destinatum diem solenni ritu honorandi aduentus, iuuenem repentè in urbem deducunt, sacerdotibus cum Cruce augustóque ornatu excipientibus. Britannus sibi concitatæ multitudinis uim metuens, inde mouit domum uersus: ac in itinere quædam Normaniæ loca occupat. Rex hac occasione capta Rotomagum copias in fratrem ducit. Ille uiribus impar, destitutúsque à Britanno, perpaucis diebus Normanis imperauit, paxque Confluentina ea in primis regione parum sanctè culta. Burgundio Eburonum bello erat occupatus. Regis frater, quoniam omni alia excludebatur spe, pristinis etiam fortunis exutus, in Britanniam redit, unde ad id bellum profectus ex quo noua incrementa quæsierat. Borbonius in restituenda in fidem regis Normania, fidelem impigramque operam nauauit redonatusque est Britanniæ administratione. Lotaringus auro militeque accepto, non bellum Neapolitanum, à se, patre, patruo, auo, proauo infœliciter tentatum, rursus suscepit, sed causam silentio diuturno uelut intermortuam repetiuit, regni Tarraconensis auita iura persequens: quæ causa arbitrorum, ut edocuimus, authoritate transacta uideri poterat. Pyrenæum superauit, egregia facinora edidit, pestilentia exorta decessit, rex suos reuocauit, omnis eius cura in Britannũ: Burgũdionis in Eburones uersa. Philippus Dux summa elaborauerat contẽtione, ut Pontificatus Leodiensis cessione senis Episcopi mandaretur Ludouico sororis suæ filio admodum adolescenti, Borbonij Ducis fratri. Pontifex Maximus ut id fieret, nullis precibus initiò exorabatur, memoria nondum exolescente Eburones ingenti clade tunc affectos, cum ille Pontificatus (ut edocuimus) mandatus esset adolescentulo ex familia Bauarorum Ducum. Ad hoc Pius Pontifex author est, cum à Gregorio summo Pontifice suus ei ciuitati antistes datus esset, alterum item à Benedicto, hunc cum Eburonibus à Gregoriano stantibus signa contulisse eorum ad triginta millia cæsa. Hæc exempla horrens Pontifex Maximus, ne Borbonij adolescentiæ nobilissimo opulentissimoque Pontificatu credito, uetera mala nouis insuper cladibus cumularentur, expugnatur tamen pietatis obiecta specie, Philippo Duce profitente se utique quàm maximo posset apparatu conatuque bellum in Turcas suscepturum. Ita genti quæ rectorem summum uirum desideraret, datur adolescens Pontifex, euentu quam in Bauaro atrociore. Vbi per ætatem initiari poterat, ciues obtestabantur, ut sacraretur. Non audiebat, ciuitatis magistratus Præfecturásque intimis auunculi amicis credebat, permoti ciues ab eo deficiunt.

Queri-

Querimonijs Romam delatis, admonentur ut pareant. In ſententia permanent. Impij iudicantur. Sacris eis interdicitur. Sic quoque non terrentur. Bello uelut ad ſanitatem reuocandi dantur Philippo Duci. Is fines populatur, Dinanum copioſiſsimum oppidum euertit, prælio uicti, leges à uictore accepere, tributum pendere ingens ob impenſas belli coacti, principes iuuentutis partim ſponte anteuertentes, ſolum uertere, partim edicto Ducis in exilium acti, durius quàm de ſe ſententia Pontificis Romani ſtatutum. Is ad res inſpiciendas, remediáque malorum quærenda, in Eburones legauit Onofrium ciuem Romanum, Tricaricenſium Pontificem, ex aula Pontificia eundem à ſupplicationibus referendis. Data mandata, ut in gratiam cum Epiſcopo ciues reduceret: ſi pœnitentiam contumaciæ præ ſe ferrent, ſacro ſolueret interdicto. Imperium in ſe Antiſtitis ſui non detrectabant, ei in ſacra profanáque iuriſdictione, ut urbis uni utroque iure domino patri'que, dicto audientes fore: non paſſuros à Burgundione imperari urbi. Sacra reſtituuntur. Ludouicus ſacratus rem diuinam facit: populo benedicit. Sacroſanctam hoſtiam per urbem ſolenni pompa circumfert. Supererat durior cum Duce actio prouinciáque, cuius animus non tam facilis ueniæ dandæ, neque enim tributa remitti, nec priſtina libertas reddi, niſi ex eius uoluntate poterant. Anno eius ſæculi ſexageſimo ſeptimo moritur, ſumma apud ſuos gloria, & uirtutis, & fœlicitatis. Tunc ſe ſolutos Burgundionis imperio rati, finium ſuorum oppida recipiunt. Auſi ſunt etiam Liuium oppidum præſidio Ducis inſeſſum, deiectis propugnatoribus occupare. Nouus Dux Carolus plenus ſuo paternóque odio, maiorem quàm pater fecerat, finibus uaſtitatem infert, prælio hoſtem fundit, urbem mœnibus magna ex parte propugnaculis'que nudat, grauiores parendi tributi'que penſitandi conditiones imponit. Vires fractæ, animi nondum niſi in ſpeciem præſentémque neceſsitatem edomiti. Interea Rex Britannum fratrémque ſubigit ad pacem paciſcendam, ac è uoluntate ſua accipiendam, Britanno nihil debebatur. Frater Regis ceſsit iure Ducatus Normani, promiſſa illi tricena quina in ſingulos annos millia ſcutatorum. Burgundio uelut confecto Eburonũ bello, ſimul reuocatis ad obſequentiam Gandauenſibus, qui grauitatem tributorum & ipſi conqueſti, officio deceſſerant, in Britãniam mouebat, auxilio ſocijs fœderatisq; ducibus futurus: cum inter illos & Regem pacem iunctam accepit quibus ipſe minime uellet legibus. Ad primum nuntium non deſtitit ire pergere, tanquam falſis rumoribus, & uel de induſtria ad iter ſuum remorandum uel temere confictis: mox certiore fide affuere oratores & Regis, & ſociorum Ducum. Regij petebant, ut pacis communis ſanciendæ cauſa, ne ab ea ullus Ducum excluſus uideretur, Burgũ-

dio Regi facultatem colloquendi daret, fide data tutum aduentum congressumque fore, Rex Peronam modico eóque inermi comitatu peruenit ad Ducem exercitu nondum dimisso proceribúsque militaribus subnixum, & in eo numero conspexit Rex non paucos, quos sciebat in se esse hostili animo. De pace uniuersa postridie agi cœptum, nec is dies, nec insequens finem rei inuenit. Interea certis authoribus compertum est, solicitantibus oratoribus Regijs Eburones arma cepisse. Eius gentis exules, quæ erat ingens manus, & iuuentutis quæ bello superfuerat, flos, in Arduenna sylua uitam egerant, propè nudi, intonsi, semiferi, mortis contemptu atroces. Leodium in patriam redierant, coniunctáque sibi non parua urbanæ multitudinis parte, quam maximè imperij Burgundionis tædebat. Tungros petunt, oppidum antiquitatis fama celebre, ubi Ludouicus Pontifex Romanúsque legatus erãt, inerat & Ducis præsidium. Repentino aduentu oppidum tenuere: perpaucos Burgundionum interemere: sed à nullo temperatum foret, nisi & saniorum, ac in primis Romani precibus, admonitúque, ne præualidum Ducem nullo suo commodo grauius quàm ipsorum res fortunáque postularet, irritare pergerent. Dimissus igitur præfectus præsidij cum reliquis suorum incolumibus. duo Canonici in oculis Pontificis occisi. Pontificem Leodium uenire, ac ab eo sibi uno iura reddi iussere. Eodem & Romanus profectus. Hæc ubi Duci nuntiata sunt, authorésque tumultus Regios oratores audiuit, clamitat, per simulationem colloquij, pacis'que iungendæ, inquieti animi Regem alienis armis res perturbare. Eburonum armis fretum, ut facilius inobseruatiórque falleret, inermem ipsum uenisse. insidiosam pacis actionem omittendam, aliud & certius consilium capescendum. Peronæ portas claudi iubet custodiríque, dispositis præsidijs uigilijsque circa mœnia, ne quis emitteretur intromitteretúrue, tantùm causatus amissum cum literis gemmisque scrinium, quod conquiri oporteret. Per continens biduum Rex uelut in custodia habitus asseruatusque, ignarus rerum suarum, ac quæ'nam se fortuna maneret, arbitrio sui amisso, potestatis alienæ factus, uelut imaginem fati sui horrebat, quòd locus ipse memoriæ ueteris admoneret, & esset in conspectu turris, in qua Carolus simplex Rex clausus coactúsque fuit se regno abdicare. Dux biduum de illo consilium habuit. Nulla maior quàm tanta de re, ac capite Regis, statúque Franciæ, incidere poterat deliberatio. Tres dictæ sententiæ: Vna, ut fides colloquij sanctè seruaretur, modò rex se Eburonum hostem profiteretur: ad bellum duceret auxilia. Altera, semel captum Regem, non dimittendum, quòd si elabatur, atroci, ubi primùm queat, exemplo indignitatem ulturum. Tertia, euocandum fratrem Regis, & quando Confluentina pax, quamuis sanctissimo iureiurando interposito,

ſito, irrita ceciderit, certiores conditiones his pignoribus ſanciendas, ut Regi circunuenire deinceps liberum non ſit. Dum ſententijs dicendis certatur, dum conſultatio trahitur, ſpatium temporis fuit Regi tentandi animos eorum, qui apud Ducem permultum poterant. Procul aberat à fiſco ſuo: quindecim tamen millia ſcutatorum à ſuis coegit, quæ intimis amicis Ducis diuiſit: nec ullis blandimentis pollicitationibúſque artibúſue pepercit. Ita in primam eamq; mitiſsimam ſententiam itum, purgatióque Regis accepta, ſe ante conſilium petendi colloquij miſiſſe oratores Leodium: nunc ſe totum in cogitationem pacis uniuerſæ uerſum, cæterarum rerum oblitum, haudquaquam memorem fuiſſe eorum reuocandorum. Excuſata imprudentia, fratri ut daretur Comitatus Campaniæ Bryæq;, conuenit. Id unum ſpectabat Dux, ut frater Regis imperium continens imperio ſuo haberet, mutuo ac præſenti ſemper auxilio ſubnixis futuris, ſiquid in alterutrum moliretur Rex. Trecentis ſuorum cataphractorum equitum delectis ad ſe euocatis, Ducem in Eburones comitatur. Vrbs antea muris non parua ex parte recenti à Duce ruina ſtratis, à duobus potentiſsimis Principibus obſidetur, omni externa ope deſperata oppugnatur. Multæ eruptiones nocturnæ, multæ interdiu factæ; multiplices conatus, multa prouidè acta, multa fortunæ ancipiti commiſſa, nihil intentatum ad ſalutem & publico conſilio, & ſuo cuiuſque ingenio, uirtutéque omnia irrita cecidere. Erant oppoſitæ uires, quibus uirtutem cedere neceſſe foret. Obſeſsi, ſocij modò amiciq; à Rege dicti, Franciam inclamabant. Francus Burgundioni uictoriam Epiſcopus iureiurando fide ciuibus obligata, ſi nihil à Duce impetraret, ſe rediturum, in caſtra ſe confert. Nihil apud cognatum affinem'que lachrymis impetrat. reditu etiam prohibetur. Iuit & legatus Romanus orat Ducem, ut repeteret memoriam illius temporis, cum per ſuos patris'que oratores Pontificem Maximum obſecrabat, ut adoleſcentulo Ludouico Pontificatus Eburonum demandaretur: nunc Pontificis Romani precibus condonaret eiuſdem ciuitatis ſalutem. Clauſæ Ducis aures. Apud ſuos etiam inſectabatur Romanum, inſimulans eum appetiti Pontificatus Leodienſis: id quod author eſt Cominius. Nos hac in uarietate famæ potiorem authorem Cardinalem Papienſem habuimus. Incolumis illæſusq; dimittitur Romanus, quem uelut immeritum ſi quis ſuorum, ſed ſe ignaro, comprehendiſſet, nec niſi cum quæſtu compendioq; dimiſiſſet, haud grauiter laturum ſe oſtendiſſe Ducem Cominius tradit. Capta urbs, cædibus, incendijs, ruinis fœdata. Digrediens à Duce Rex, diſsimulans quid'nam animo moliretur. Quid ſi, inquit, frater aliud malit, quàm quod Peronenſi fœdere nobis placuit: Ignarus Dux quò callida percontatio tenderet, nec habēs in præſentia

aliud

aliud quod occurreret, ita reſpondit: Quod uoluntate utriuſque ueſtrûm fiet, id & mihi probabitur. Eblanditus Rex emercatúſque intimos fratris familiares, per eos effecit, ut ſpem Bryæ Campaniæq;, quæ regio finitima Burgundionis erat imperio, deponeret: Aquitaniam procul ab eo acciperet, ut nobiliſsimam, latiſsimisq; finibus, ſed non futuro diuturno dominatu, nihil boni augurantibus his amicorum qui permanſerant integri: nam cum nunciaretur Regis Caſtulonenſis minorem fratrem deceſsiſſe, Francus Rex exclamauit, Fœlicem morte fratris Caſtulonenſem. Nonnullorum igitur nuntijs admonebatur nouus Aquitaniæ Dux, caueret ne à fratre Rege circunueniretur. In his Ioannes Ballua Pontifex Andegauenſis fuiſſe fertur, cum apud Regem in flagrantiſsima gratia eſſet, ad purpuram aſpirabat, ſed aduerſo rumore, ac parum ſecunda morum uitæq; fama, qua permotus Pontifex Maximus Paulus exorari non poterat, Regijs oratoribus ſummo ſtudio id contendentibus. Rex repulſæ impatiens, ex intima familiaritate mittit Fumeam acris ingenij uirum, ac ingentis dexteritatis ad magnorum uirorum uoluntates eliciendas: qui in urbem profectus, ac ad Pontificem facilè admiſſus, multa uerba fecit de ſtudio Regis in Ballua excolendo. Paulus ea de illo delata eſſe aiebat, ut ei pernegare cogeretur purpuram, quod ſanctitatis ac uirtutis inſigne foret. Intrepidè tunc Fumea, Beatiſſimè, inquit, Pater, iam non miror uirum optimum Balluam hic in urbe tua malè audire, cum ubique uirtus inuidos urat, à calumniatoribúſque oppugnetur. Fama nihil uanius, nihil rumoribus magis mendax in bonos, cum alibi, tum Romæ inueni. Audieram ad ſanctitatem tuam difficiles aditus, clauſas ei in ſupplices aures: quę omnia uanitatis & inuidiæ plena coràm experior, benigniſſimè exceptus, patientiſſimè anditus. Proinde ſanctius & incorruptius exiſtima Regis ſanctitati tuæ deditiſsimi de uiro integerrimo teſtimonium, quàm maleuolorum fabulas confictas. Motus Paulus Balluam pileo exornauit: nunc atroci ſuſpicione exorta, in cuſtodiam traditur ipſe, ac ut conſiliorum particeps Pontifex Virdunenſis. Ibi uterque per annos undecim aſſeruatus, tandem Legato Pontificis Maximi condonatus. Regis uerò maieſtatem ſanctiorem effecit natus ei Delphinus anno eius ſæculi ſeptuageſimo. Ea res & Ducum animos ſpem'que debilitauit, & ſpiritus Regi addidit, quòd qui antea blādiri proceribus ſolebat, ut nullo ex ſe Regni hærede, iam ætate ingrauęſcente, ualetudine ſemper infirma, perſæpe morbis ægra, uitam quietam ſe agere ſinerent, quoad ſua eum dies fatúmue abſumeret: ex eo tempore non ſolùm ut tutum ſibi regnum haberet elaborauit, ſed etiam ut liberis pacatum relinqueret, ſublatis hoſtibus, omni'que metu uacuum. In primis quod antea in Burgundionem conſilij inie-

rat,

rat, in id exequendum omni studio incubuit, eisdem artibus usus, quibus Carolus Quintus Aquitaniam propè omnem perpaucis diebus nullo periculo, nullo cruore Anglis eripuerat. Ex oppidis finibúsque, qui ad Somonam amnem attributi Duci fuerāt, inuenti sunt amplissimæ cognationis uiri, qui in Regiam profecti conquererentur iura sibi aut non reddi, aut sordidè per libidinem ue reddi. Fidem regis implorabant. Arguebant etiam Ducem fines illos transcēdere. Ne quid tamen nisi optimatibus consultis, exemploq; maiorum moliri uideretur, quos uisum est euocauit, ad id'que consilium retulit de querelis hominum, iniurijsq; quæ factæ à Duce dicerentur. Haud dubia res fuit quin statueretur fidem conuentorum pacémque uiolare uideri Ducem. Missus qui ei diem diceret. Primùm per iram retentus, deinde dimissus. Magistri equitum nomen gratiáque his in locis quæ petebantur, illustris erat, & opes ingentes, eo per idoneos homines adnitente, occultæ cōiurationes omnibus illis in oppidis factæ, ingens'que spes omnium uno consilio, uno tempore recipiendorum. Conatus omnino processit in duobus, Fano Quintini, Ambianisq;. Reliqua porrò bello aperto tentabantur. Dux ad socios Duces amicósque mittit, simul clàm & ad Magistrum equitum. Ab illis opem petit: ab hoc, ne in se potissimùm, quantum uirtute, quantum consilio possit, ostendat, ne receptum sibi omnem, siquid fortè sibi ab Rege accidat, intercludat. Verba non aspernatus, renuntiari iussit, nullam se rebus illius salutem prospicere, nisi filia quæ illi unica erat, Aquitano desponsa. Ille filiam in tantas opes successuram, ab omnibus appeti, à nullo dum haberi uolebat. Ad hoc superuenere clandestinæ ab Aquitano literæ. iubebant eum bono animo esse: non defutura illi externa auxilia: duntaxat curaret ea moderatione cum popularibus agere, ut nulla cupiditas rerum nouarum eos præcipites ageret. Ea ex die ancipitis animi Magister equitum haberi cœptus. Non conquiescebat Rex, exploratum habet Burgundionem Quintinianorum ac Ambianorum recipiendorum cupiditate ardere: nec ullas, si spes ea detur, conditiones repudiaturum. Conuenit, ut Dux à societate Aquitani Britannicq; deficeret: bellum illis inferente Rege conquiesceret: ei quæ duo optabat oppida restituerentur. Vtrinque dolus ad alterum capiendum nectebatur. Cautior, & ut in talibus, fœlicior Rex. Clàm hortatur Dux Duces, ne animo deficiant: se oppidis recuperatis non sanctius culturum hoc recens in illos fœdus ictum, quàm Rex Cōfluentinum Peronenséue seruarit. Materiam Aquitanici belli præbuit Comes Armeniacus ab Rege pulsus, à Duce restitutus: inde bellum Regium exarsit. Burgundio diu cunctatus, cùm oppida sibi non redderentur, sempérque differretur, tandem ut Aquitano opem ferret, in Regem mouet, Bellouacos obsidet, oppugnat, multa fru-

ta fru-

ta frustra conatus, quòd urbs fide ciuium, & præsidij uirtute defendebatur egregiè, in Normaniam proficiscitur, quòd conuenerat ei cum Britanno, ut ad Rotomagum coniungerent copias. In itinere mors ei affertur Aquitani Ducis, & ea de caussa Britannum non affuturum, quòd iam sublatus esset cui auxilio uenerant: ac Aquitania omnis Regios oppidis arcibusque accipiebat. Dux inuidiam Regi conflabat, parricidij insimulans, eum corrupisse fratris familiares, per eos illum uenenum sublatum. Plus irarum apud Ducem, plus uirium cōsilijq; apud Regem. Persæpe induciæ factę, persępe ante diem earum circumactam ruptę. Quędā sed ea ignobilia oppida, utrinq; capta: plura frustra tentata. Magister equitum bellum de industria alere dicebatur. Rex tectior erat, Dux iam apertior, ac liberius intemperantiusq; indignationē prę se ferens, Magister equitū in fines ducis excursiones fecit, & quod antea factum non fuerat, ruinis incendijsq; passim sæuijt. Et cum paucorum inducijs dierum repetitis, apud Magistrum equitū Ducis oratores de compositione agerent, orta de iure partium altercatione, euectus intemperantia linguæ, mētiri eos dixit. Summi erāt uiri, responderuntq;, non in se, sed à quo legarentur, telum contumeliæ conuitijq; contortum. Et Rex duci se facilem in exitio illius pasciscendo præbebat. Per oratores agebatur, ut uter eorum prior illum in potestatem redigeret, uel intra octauum diem supplicium de eo sumeret, uel puniendum alteri traderet. Hęc non tam obscurè agebantur, quin indicia per amicos propinquosq;, quos multos nobilissimosq; habebat, ad eum emanarent: per eosdemq; effecit, cum utraque pars ab altera uana pactione illusa esset, ut nec tūc fides haberetur, planéue conueniret. Prior Rex misit ad suos, ne pactio de capite hominis iā inchoata utique sanciretur. Nihilo secius ille uelut exitū prospiciens, neutris se credere audebat. Simul quò tutior munitiorq; esset. Fanum Quintini occupat, deiecto Regio Præfecto: fidelissimoq; sibi milite firmat. Tunc Rex ueritus ne Magister equitum mali ab se metu ex professo hostis factus, ac Duci reconciliatus, cum oppidis arcibusq;, quæ munitissima à patre habebat, reciperet, quacunque ratione reconciliare sibi statuit, accersitq;. Ille memor tentatæ in caput suum pactionis, inermen se nullo loco commissurus est. Iustus uisus metus. Venia data. Pons in amne factus. in eo medio cancellatę uelut fenestræ excitatæ, ut conspici inter se exaudiriq; colloquentes possent, ac dextræ interiungi. Res noua, & si per se spectetur, indigna. Magistrum equitum ex equo cum Rege suo ad colloquium descendere, quo pacto hostes data fide congrediuntur. Ad primum conspectum Regis genu posito, exorsus ab excusatione, quòd armatus cum armatis adesset, de Rege dissimulans, nominauit quos in Comitatu eius hostes salutis suę esse diceret. Reliquum colloquiū in uulgus

uulgus editũ non est. Exitus is fuit, ut repagulis reuulsis, clatrhisq; disiectis, ad regem transiret. Quintiniani eius fidei etiam in futurum permissi, & stipendia quæ intermissa fuerant, eius equitibus ipsisq; persolui iussa. Ita ex amplexu regis dimissus. nunquam tamen posthac non solicito animo fuit, ecquanam ratione fieri posset, ut ad salutem tegendam inter duo præpotentia imperia, diuersissimaq; regis Ducisq; ingenia, difficillimo temperamento conatus moderaretur. Nec suum modò ingenium regi, sed & fortuna nullam quietem reliquam faciebat. Ad Tarraconensem, ut ad ueterem dominum, Perpenianum è Ruscinonensi Comitatu defecit, arx tantùm retenta. illud oppidum Francus obsedit. Tarraconensis certis nouisq; conditionibus cessit. Perpeniani ad Francum rediere. Armeniacus Comes Petrum Borbonium Præfectum Aquitaniæ proditum à nonnullis suorum cepit, nec dimisit nisi restituto sibi Lectorio oppido. In illum continuò missæ ab rege copiæ. Lectorium recuperatum, ac dirutum. Comes occisus, eo minore inuidia, quòd falso diplomate Pontificio edito, ut ius sibi fasq; esset sororem germanam in matrimonium ducere, eam sibi incesto toro iunxerat. Qui Borbonium tradiderant, de illis supplicium sumptum. A Borbonio Scarlati obsessus Nemorosi Dux deditione facta comprehẽditur, ac in custodiam mittitur. De eo maiestatis quęstio diu tenuit. multis pòst annis supplicium sumptũ. Petro Borbonio Anna maior filia regis despon sa, Ioanna minor Ludouico Duci Aurelianensi admodum adolescenti, qui eo nomine duodecimus postea rex fuit, dolorem præ se ferre, ut postea prædicauit, non auso. Illa enim formosissima, hæc gibbera. Studia Francicarum partium ex continenti iam multò antea in Angliam transcenderant, & ipsam suis atq; his atrocioribus morbis ægram. Duæ factiones iam inde à rebus malè in Gallia gestis eam distinebant. Altera Henricum Sextum regem ingenij mitioris quàm tempora belli postularent, dehonestamentum regiæ maiestatis dictitabant: & prælio his qui ab eo stabant, uictis, in custodia habebant. Eduardus Ricardi Ducis Eboracensis filius rex salutatus, sororem Burgundioni cælibi despondit. Et hoc parum malorum uisum: Pristina recrudescunt. Comes Veruicus acerrimus nuper hostis Henrici Sexti, repentè ab Eduardo, cuius summus modò propugnator fuerat, defecit. Acie uictus transmisit in Franciam: sub quod tempus Delphinus Carolus natus. Ne à Franco rege adiutus ad instaurandum bellum redire in patriam posset, Burgundionis classis obseruabat. Eam atrox tempestas exorta passim disiecit, partim in Hollandiam, partim in Scotiam. Veruicus tranquillitate maris reddita, priusquàm coirent hostium naues classe ac auxilijs Francis subnixus in Angliam euectus, Henricum è custodia educit. collatis signis Eduar

dum fundit, fugat. Pulsus ad Burgundionem sororis uirum traiecit, & hostibus & piratis insequentibus ægrè elapsus. Sed Burgundio suis rebus consulens, gratiam uictoris etiam spectans mittit Calitium ad Præfectum Anglici præsidij de amicitia conciliánda: & ad fidem faciendam, uoce preconis uetat ulla re bellica iuuari Eduardum. Nihilo secius memor affinitatis, & partium semel susceptarum, clàm subministrat quæ usui transmissioni sint. Igitur Eboracensis prius Angliam classe tenuit, quàm hostis eum soluisse suspicaretur. Pugnatum. Cæsus Veruicus. His de regno inter Anglos contentionibus, permulta cruentaq; prælia facta. Cecidere plus sexaginta summi proceres amplissimæ ac regiæ cognationis, non pauci extorres. Horum nonnulli ne ausi quidem aperire qui'nam essent, uitam mendicitate diu tolerarunt. Henricus filius Comitis Richemundij admodum puer à paternis amicis in nauem impositus, ut ad Francum regem Veruicinæ factionis, cuius ipse erat, amicum deueheretur: ad partium aduersariarum Britannum tempestate delatus, ab eo comiter quidem excipitur colitur q;, sed dissimulanter custodiri iussus. Eduardus rursus rerum apud Anglos potitur. Periscelidem Burgundio sumit, ordinis apud anglos Regij, ut edocuimus, insigne. Rex Francus ordinem Diui Michaelis instituit, idq; insigne ad Britannum misit. Non accepit, ne Anglum Burgundionemq; offenderet, socios amicosq;, in quibus rerum suarum salutem arbitrabatur. Id Rex Francus ægrè tulit, ne fraterno quidem eius ordinis nomine sociari secum Ducem in animum inducere. Præfectus iuris apud Britannos Cauinus ab rege impetrauit, ut mentione ordinis omissa, profiteretur Dux, si Eduardus in Franciam transmitteret, se illi hostem futurum. Cauinus Franci regis erat amantissimus, ac ab rege diligebatur. Eius in rebus Francicis ministerio ad auertendam mitigandamúe iram regis Dux utebatur: in arcanis uerò Anglicarum consilijs rerum, Burgundionisq; societate, opera Petri Landoici, sed Cauino ignaro. Nec hæc necessaria Britanni cum rege Franco pactio Anglū Burgundionémue offendit, ignaros totum suarum partium eum animo esse. Burgundio, Eduardo ope sua in regnum restituto, habere seratus quem Franco regi opponeret, noui belli maiorem molem suscepit. Geldubensem Ducem senem adolescens filius in ordinem redegerat, iuraq; popularibus dabat. Burgundio adolescente pulso imperium seni restituit, ab eo ob id meritum hæres instituitur, exhærede filio. Tanto imperio præter spem auctus, alia parte Comitatum Feretanum satis ingenti pondere auri pignori accepit à Sigismundo Duce Austriæ Augusti fratre. His tam inter se longinquis, diuersaq; regione opibus inductus, multo maiorem concepit animo spem, quicquid terrarum hos inter duos

ter duos tam facili successu partos dominatus iacet, sui arbitrij faciendi. In Treuiris Cæsarem conuenit, illata mentione filiæ Maximiliano Cæsaris filio despondendæ. Cæterùm cum contenderet ut ipse interea Vicarius imperij designaretur, deprehēsa cupiditate Cæsar eo ne ualere quidem iusso, repentè discessit. Sed nō idcirco conatu destitit: quæq; prima oblata est occasio, eam lætus accepit. De Pontificatu Agrippinensium contentio erat. pulsum ab aduersarijs Rupertum restituere conabatur, fœdere ac cognatione iunctum. Cæsar indignè passus res Germanicas Ducem externum ad se reuocare, conuentum gentis habuit, auxiliaque Nussiam misit, quod oppidum Coloniæ propinquum iam Dux oppugnabat. Vi expugnare, sæpe repulsus à mœnibus, non potuit: & castra Cæsaris in conspectu, flumine Rheno dirimente, animos Nussinis præsidióque addebant. In obsidionem iustam compulsi, Ducem ibi annum tenuere, nobilissimo exercitu fidentem omnia sibi è sententia cessura. Dum ibi hæret Dux, sedendóque Cæsar uictoriam de feroci hoste reportaturum sperat, rex quoque nouos in Ducem hostes excitauit, & iungendarum & disiungendarum amicitiarum efficacissimus artifex. Eo per pari ingenio oratores agente, cum inimicitiæ ueteri odio atroces inter Sigismundum Ducem Austriæ ac Heluetios intercederent, peruicit, ut simultatibus positis, fœdere iungerentur. Ita Sigismundus Heluetiorum ope Feretiam re non soluta recuperat. Nec hoc satis, alia indignitas Burgundioni oblata. Renatus iuuenis Renati senis ex filia nepos, mortuo Ioanne auunculo primùm, deinde auunculi filio Nicolao, iure auiæ maternæ uiuo etiamnum Renato sene in Lotaringiam cum successisset, adhortatu Franci Regis Burgundioni bellum indicit, finesq; Lucemburgensium qui Ducatus illi parebat, depopulatur. Hæc omnia domi sedente, ac nihil mouere uiso rege fiebant, primumq; fallebant, deinde in apertum authore deprehenso erupere: ac rex tandem Duce tot alijs super alios motibus occupato, Desiderianos oppugnans, ad deditionem compellit & ipsos, & quædam præterea circà oppida. Eisdem ferme diebus obijt Magistri equitum uxor: quæ eadem soror reginæ lachrymis affinitateq;, & uirum ne omnino deficeret, & regem ut iræ moderaretur, effecerat. Nunc Magister equitum renouato metu, ne suis quidem satis fidebat, quos in se iam solicitari ab rege sentiebat. Ad Ducem, cuius quidem iram uerebatur, sed eam & minus insidiosam, & magis placabilem ratus, mittit, si quem cum modicis copijs mittat, se illi Quintinianos traditurum. Missus à Duce, semel, iterum, ac tertium re infecta semper discessit, causante illo rem immaturam geri, sed animo, reor (ut in extremis miserisque rebus assolet) æstuante, ac consilium consilio uariante, præsentis semper fortunæ tædio nul-

lum exitum elabendi expediente. Accesſit quod difficiliores ei res fecit, iuſſus ab rege in Annoniam ducere, miſit qui iuſtum neceſſariumqué metum excuſaret. Se exploratum habere, duos ex ſuis neceſſarijs corruptos eſſe, ut in ſe manus inijcerent proderentq́. eos non nominabat, ſed his notis deſcribebat, ut ſolicitationem regis coniurationémque detectam appareret. Iuſſus quoque in colloquium rurſus deſcendere, id quoq́ deprecabatur. Inſtanti deniq́ reſpondit, uenturum ſe, ſi in Laudi æde tacta cruce iureiurando fidem daret, fraudem uimqúe abfuturam. Ea crux in Andibus ſumma religione habetur. Peruetus opinio tenet, qui ad eam conceptis uerbis peierarit, intra annum uertentem peſſimo letho occumbere. Id ſe facturum ulli mortalium negauit rex. Eo magis aucta ſuſpicio, quòd eadem cæremonia rex paulò ante Comiti Conuenati fidem leuiore in metu demendo deuinxerat, ſimul ad eandem crucē nullo non die quos commodum erat, iureiurando adigebat. Has cogitationes Anglici belli metus excepit. Solicitante Duce Eduardus conuentu gentis habito, cupidiſsimis omnibus nihil ad bellum Francicum non decernentibus, certatimq́ conferentibus, Calitium traiecit, authorq́ per oratores Duci erat, ut Nuſsiam omitteret. Ille re infecta diſcedere deforme arbitrabatur: nec Germanis ſe perſeuerantia ceſſurum prædicabat. Pontificis M. authoritati ceſsit. Romanus legatus ultro citroq́ commeans, pacem iunxit his conditionibus, ut quandò de iure Pontificatus Agrippinenſium diſceptaretur, Nuſsia fidei Pontificis Maximi committeretur: is cognoſceret, ſtatueretq́. Ita ſoluta annua obſidio, amplum magnificumq́ ſibi dictitante Duce, tota Germania in ſe uerſa pelli tantiſper inde non potuiſſe. Ipſe miſſo exercitu in Lotaringos, Ambarosq́, qui & ipſi Lotaringo parebant, ut eo bello multo leuiore miles aleretur, Renatumqúe conquieſcere non fineret, modico comitatu ad Anglum uenit, primo congreſſu offendens eius animum, quòd cui auxilio aduerſus regem Francum rogatus adeſſet, Lotaringas res Francicis anteferret. Ille paruo conatu magnam rem initio geri poſſe affirmans, reddit ei literas à Magiſtro equitum. Hæ iubebant fidem Duci haberi, exponenti mandata quæ à ſe ad Anglum haberet. Narrat igitur promiſſos antea Quintinianos, dedi à Magiſtro equitum ad eam diem tutum non fuiſſe, occupato Duce Germanicis rebus: nunc præſente Duce Angloq́ rege, opportunum eſſe. Vnà igitur proficiſcuntur. Iam Peronam peruenerant. præmiſſæ aliquot Anglorum turmæ, cū Quintinianorum mœnibus appropinquarent, noti dubia ſpe oppidi proditione recipiendi, ictu tormentorum ac eruptione equitum repulſæ ſunt. Res indigna Anglo uiſa. Dux non deſiſtendum cœptis dicit. ad paruarum copiarum conſpectum non factam deditionem, quòd

quamuis

quamuis cupidus Magister equitum, speciem tamen quærat ut id coactus facere uideatur. Si uniuersæ copiæ admoueantur, nullam intercessuram moram. Simul in Lotaringiam proficiscens, se suo cum exercitu breui affuturum ostendit. Anglus primi conatus frustratione ipso initio elusus, segnior ad reliqua consilia belli factus, facilè primùm Franci regis caduceatorem de mittendis legatis, deinde legatos de pace admisit. Conuenit ut Anglus filiam desponderet Delphino, quamuis immatura ætate: in cultum puellæ aut Aquitania attribueretur, aut quotannis quinquaginta scutatorum millia Londini numerarentur, & septuagintaduo millia præsentia darentur. Aliquot dies antequam ad exitum res duceretur, hæc actio tenuit, ultro citroquè commeantibus legatis, ac modò hos, modò illos consulentibus. Interea Dux & Magister equitum sensere regum animos procliuiores esse ad pacem. Dux Anglo mirandum in modum succensebat. Nullis uerborum in eum contumelijs parcebat. Eum beneficio suo regnare, exulem inopem in patriam, in sedem regiam restitutum, minimè grato, minimè regio animo esse. Multa in eum probra conijciebat. Ira excandescere non poterat Magister equitum, non hæ opes uiri, alio loco eius fortunæ uersabantur. Rex Francus ad illum mittebat lætos in speciem nuntios, multis etiam de rebus per simulationem consulens. Vicissim & ille ex suis fidos mittebat, illud maximè captans, ut si quid prosperè Francis eueniret, id se adnitente factum uideretur. In primis misit Ludouicum Creuillanum. Is cum quæ acceperat mandata his quibus iussit rex, exposuisset, tunc rex certissimos Ducis amicos loco prætentis aulæis occulto abdidit. Pro aulæis palàm sedens, introduci Ludouicum iussit, ac eum sibi ipsi eadem mandata exponere. Homo insidiarum ignarus dicit, agente per internuntios Magistro equitum, propè à societate Anglicana Ducem disiunctum, eaq; indignatione concitatum, ut terram pede pulsans, Eduardum neget regio sanguine pectoreue esse: eum esse adulterio procreatum: gregarijque militis nomine appellaret quem patrem diceret. Hæc Ludouicus dicens, gestum irati Ducis agebat: uultum quoque ac uocem notam regi effingebat, tam scitè, ut in scena rem agi diceres: Rexq; se iam surdastrum dictitans, reuocaret, ac repeti iuberet, quò res testatior auribus amicorum Ducis, ac per eos Duci foret. Pace facta nondum iureiurando firmata, orator à Magistro equitum ad Anglum uenit cum literis, ut illi edenti ab se arcana mandata fides haberetur. Ea huiusmodi enuntiabantur, aduentare Ducem cum ualidissimo exercitu, quo Anglis iuncto uel omnem Franciam obtineri

posse. Interea nullus regi fidem Franco regni habendam. in præsentia enim eum in paciscendo nihil denegaturum: ubi mare Angli traiecerit, immemorem conuentorum, nihil contrà non ausurum. Haud lætum redditum responsum, se pacem iam compositam ratã habiturum. Reges etiam in finibus Ambianorum ponte facto inter se collocuti sunt, ac iureiurando pacta confirmarunt, anno eius sæculi septuagesimo quinto, pridie Calendas Septembres. Suos uterque socios amicósque nominauit. in his Burgundion i cautum. Britannum excludi uolebat Francus: respondit Anglus si qua uis illi intentaretur, e uestigiò se classe in continentem reditu rũ. In Britannia, ut ostendimus, profugus degebat Hẽricus, quem uelut uates futurum regem horrebat, ne si eum Britannus à se desertus in Angliam dimitteret, de regno sibi rursus dimicandum foret. Literas tamen binas, quas fidei habendæ gratia datas ostendi, Franco regi tradidit: nec quicquam ualuit affinitatis memoria. Nam uxor Angli filia erat sororis Magistri equitum. Regresso domum Anglo, Dux ac Rex in perniciem Magistri equitum incubuere. Miserat ad regem, renuntiari sibi permultos esse qui falsis suspicionibus infamem se facere conarentur, sed re ipsa ostendisse se falsa inuidia laborare, quòd in tanta rerum temporumq; uarietate, quæ oppida tutanda accepisset, ea inuicta seruasset, atque inde hostem repulisset. Rex constantiam uirtutémque uiri fando extulit, renuntiariq; iussit, in consilijs capiendis tali capite opus esset. Nuntius dictum non quo animo proferebatur interpretatus, lætus dimittitur. Rex ad amicos fidos uersus, submissiore uoce. Opus mihi est, inquit, hominis capite, sed ita, ut hic caput, illic truncus iaceat. Fœdus in eum Rex cum Duce repetiuit, ut caput regi, bona cum Quintinianis Duci cederent. utereo prius potiretur, is intra octauum diem uel alteri traderet, uel ipse supplicium sumeret. Iam ab amicis, à militibus, ab omnibus propè, ut in mortalium salute deplorata fieri amat, desereba tur. Varijs consilijs agitabatur. quod probaret, non habebat. quonam se reciperet? ubi consisteret? propinqua sibi hostilia, externa imperio longo interuallo dirempta. Arces se tutas & inexpugnabiles habere, sed quo præsidio eas firmaret? Sibi auri uim ingentem, sed eam prodendi capitis sui mercedem, propositis insuper ab rege præmijs. Iram odiumque in se regis deprecaretur? At illud atrox execrabiléque. Fidémne ab eo acciperet? Sed ecquanam religione firmari posse, ut ei credere tutũ sit, qui, id quod iam uulgò usurpatur, ad diui Laudi crucem spondere nolit? Ducis iram placabiliorem, & fidem sanciri cum eo posse, ac uerecundiam

imponi

imponi supplicis uiolandi. Proinde fide ab eo per fidos uiros, quos paucissimos sibi reliquos aduersæ res fecerant, accepta, in Annoniam se recepit ad ducis præfectos. Dux nondum Lotaringicam prouinciam confecerat. Nancium tunc obsidebat, propinqua spe capiendi: quo recepto, tota Lotaringia dicto audiēs futura erat, ac ipse habiturus continens imperium ab ora Oceani per fines ditionis suæ in Lugdunensem usq; agrum: quod tot laborum desudatorum præmiū ingens arbitrabatur. Nec ullis dissuasionibus auerti ab ea cupiditate poterat. Equites Italici generis sub eo magno numero militabant. Horum duo erant Præfecti, Galeotus, ut ostendimus, ac Bassus. Bello Neapolitano contra Tarraconenses pro Andegauensibus steterant. His bello uictis, in Galliam se cōtulerant, Ioannem primùm Ducem, deinde Nicolaum secuti, his defunctis, Ducis Burgundionis stipendijs ordines ducebant. Galeoti fides ac uirtus ab amicis hostibusq; uno constanti laudatur ore, Bassum constans fama damnat. Eum nescio an nō iniustus dolor, sed haud dubiè longius æquo prouexit. Iam inde ab initio dehortator fuerat Lotaringici belli capessendi, eius etiam sumpti in concilio author erat deponendi. Non tenuit iram dux Lotaringiæ potiundæ cupiditate flagrans, atrox conuitium homini fecit, ac alapa os pulsauit. Eam uelut summam ignominiā militaris uir in imum pectus immortali memoria tacitus demisit. Dux aut oblitus, aut oblitum ratus, aut eam non indignitatem ab imperatore in mercenarium existimans, uti eius opera perseuerauit. Instabat tunc per oratores Rex, ut quando Magistrum equitum in potestate haberet, eum ut conuenerat, uel dederet, uel securi feriret. Simul ei à suis nunciabatur delectissimum regium equitatum proximis in finibus in Campania esse. Veritus ergo ne si id denegaret Regi, ab eo prohiberetur ab Nancio recipiendo, scribit in Annoniam, ut certa circumacta die Magistrum equitum Regijs tradant: Regi in præsentia satisfaciens, & sperans interea potiturum se Nancio, ac tunc sibi liberiora consilia fore. Iam præstituta dies exierat, cum iam Magistro equitum tradito, tribus horis pòst literæ allatæ sunt iam deditione à Nanciatibus facta, ne uir dederetur. Tam leui momento salus pestisq; summorum sæpe hominum pendet. Quintiani & oppida arcesq; Duci traditæ. De uiro Lutetiæ sumptum publicè suppliciū: nec quicquam posthac prosperè Duci cessit. Causam Lotaringici belli habuit ab Renato duce prouocatus. Bellum Helueticum suscepit, Heluetiorum auxilijs à Sigismundo Feretano Comitatu spoliatus. Stimulabant præterea nonnulli ex Sabaudica nobilitate proceres, in quibus ducis Sabaudi patruus aliquot oppidis ab Heluetijs

 exutus.

exutus. Erant & alij uiri nobiles illi genti finitimi, pulsi finibus suis. Nunc Heluetij bello imminente pacem demissisime petebant, crimina obiecta purgabant, nihil se nisi antè indignitate iniurijsq; lacessitos necessaria in lacessentes sumpsisse arma, reciperet in armorum societatem, eundem quem ille, socium amicumq;, eundem hostem habituros. Parua mercede illi, quocunque ducerentur, pro illo militaturos. Sin bellum inferens, uictoriam reportaret ex terra inope, ecquænam præmia demum uirtuti suæ speraret? Pluris inquiunt, sunt equitum suorum calcaria, pluris equorum frena, quàm patrium nostrum solum, nosq; ipsi qui incolimus. Dicta aspernabatur: Parat exercitum ualidissimum, ac qualem confessione omnium ætas illa non uiderat. In se euentusq; expectationem omnium animos conuerterat. Ipse non uictoriam modò de Heluetijs sibi spondebat, sed res Italicas sibi destinabat. Fœdericus Princeps Tarentinus Ferdinandi Regis filius aliquantò antè spe filiæ Ducis sibi despondendæ ad illum uenerat: simul (quod causam arcanaq; ignorantibus mirum uideretur) Renatus senex illi Duci suum in Regnum Neapolitanum ius dono daturum pollicitabatur: & quòd filium Ioannem, ac ex eo nepotem Nicolaum amisisset, hæredem eum se nuncupaturum, ac in primis breui prouincia illi cessurum. Hæc ipse complexus, deterreri ab Heluetico bello, regioneq; conatui suo opportuna non poterat, ac iam dux Mediolani sibi ab illo timens, misit ad Francum regem de amicitia iungenda. Quin Alphonsus Lusitaniæ rex, Burgundioni propinqua cognatione fœdereq; iunctus, pacis uniuersæ, si audiretur, Galliæ interpres aduenerat, ut ea ex re auxilia rebus suis impetraret. Eius soror nupserat Henrico Castulonensi regi. Ex ea procreatur Ioanna. Hanc mortuo Henrico Ferdinandus Ioannis Tarraconensis regis filius adulterio conceptam dictitans, Elisabetha sorore Henrici ducta, regnum Castulonense ut dotale occupabat. Lusitanus sororis puellæ causæ tutandæ uiribus suis parum fidens, primùm regem Francum adit. Cultu regio exceptus, Burgundionem inde aditurus: & Renatum Francus auunculum ad se accersit, gnarus quanta spes Duci ab eo oblata ultro esset. Venit Renatus: In primo congressu princeps amicorum Renati Cossa Neapolitanus Franco regi, Delatum est, inquit, maiestati tuæ, hunc dominum regemq; meum spem hæreditatis duci Burgundiæ iniecisse, uera ea delatio est. Ego huius ostentationis consilijq; author fui, non ut res deduceretur ad exitum, sed ut hæc fama ad maiestatem tuam perueniret, utq; maiestati tuæ hic metus iniectus admoneret te, hunc esse

auuncu-

auunculum tuum, & mitius cum eo ageres in rebus Andegauensis Ducatus, quem iuris illius esse nosti. Hoc si scelus est, mihi non auunculo adscribito. Libera Neapolitani oratione delectatus, & illum dilexit, & auunculum complexus coluit. Dux iam res gerebat de Heluetijs Lusanam propè sine certamine capit. Grãso eius uim minasque diutius tenuit. coacti tandem se arbitrio uictoris dedunt. Quingenti & duodecim in præsidio Heluetiorum erant, omnes reste suspensi. Apparuit tunc genti quocum hoste sibi res foret. Tanto furore rabiéque perciti copijs coactis cum eo conflixere, ut funderent, fugarent, castris, impedimentis, tormentis exuerent. Gransonem recepere suos: laqueis solutis sacræ sepulturæ mandant. Quos Burgundionum ibi inuenere, eisdem restibus sublimes tollunt, pari mortis fœditate. Dux in Burgundiam se recepit. Milite qui cædi superfuerat, collecto, in Burgundia delectum habet. In Flandriam oratores mittit, ut eius gentis, ac qui finitimorum in fide erant, conuentu habito, ad rem militarem ingentẽ uim auri petant. Responsum, se ad reparandum lõginquum, infœlix, minimè necessarium bellum nequaquam collaturos. Sin ut in tutum se recipiat, auxilio egeat, nec facultatibus suis, nec corporibus temperaturos, quo ad ipsum incolumem domum sistant. Nec ea res spiritus Ducis fregit: nec à suis consilio, nec ab hoste armis uinci uult. In hosticum uenit. Murtiam obsidet. Renatus Dux Lotaringus ab rege apud quem extorris erat, auxilijs ad iter, quoniam per fines hostis eundem erat, impetratis, ac pecunia subleuatus, cum Heluetijs se iungit, seque illis cupientibus Duce in communem hostem præbet. Hoc imperatore pugnatum rursus cum Burgundione, eruptione etiam ab obsessis ex oppido facta, altero & uicesimo à Gransonensi pugna die. Eadem fortuna uictus. Vinci prælio, fundi, fugari poterat: cedere animo nisi moriens non poterat. Non superatus à ueteranis proceribus, ueterano Cæsare, ab armata in se Germania, profligari se ab adolescente exuléque Duce, ab obscura, ut fremebat frendebatque, gente, deforme, ac omni morte tristius existimabat, longè aliò animi habitu, ac populares eius, simul socij, amicique. Fœdericus Tarentinus à patre rege reuocatus, commeatu sumpto in Italiam redijt. Aliquanto pòst ad regem Francum profectus. Reginæ Franciæ sororem Sabaudam in matrimonio habuit. Iam ne à Sabaudis, quorum causa magna ex parte Helueticum bellum suscepisse se diceret, desereretur, Ducem eorum puerum patre orbatum comprehendere conabatur. Is ab amicis id suspicantibus procul subducitur. Matrem eius (ea soror regis erat) ac minorem Ducis fratrem secum in Burgundiam abducit. Lotaringus dum calent adhuc Heluetiorum animi, antequam hostis nouas uires colligeret, eos adhortatur, ut uictoria uterentur. Proinde illorum

maxi-

maximè opera Lotaringiam summa popularium uoluntate recipit. Hostis id non ferendum ratus, reliquijs aduersorũ præliorum haudquaquam contemnendis ex fuga rursus collectis, ac ex utraq; Burgundia excita iuuentute, Nancium iterum obsidet, tempore anni alieno, atroci hyeme, suis nihil boni augurantibus, etiam atque etiam dissuadente Lusitano rege sub illud tempus ad illum profecto, ac re, cuius causa uenerat, infecta dimisso. Non præbebat aures his qui dictitabant, Lotaringum suppeditata à Franco rege pecunia iuuari, ab eodem aliquot turmas in speciem exauthoratas, ut hosti, si opus sit, se coniungant, ne ex professo uiolata pax uideretur. Id uerò propalam gestum, quod Præfectus Campaniæ Burgundiam ingressus, sororem regis, ut non procul à Diuione cum filio negligenter custodiebatur, iussu regis, uolentem, ac id ut fieret rogantem, ad regem abduxit. Nihil horum deterruit Ducem, tantum aduersus ipsam fortunam, aduersus duplici de se uictoria ferocem gentem pertinacis certaminis animis imbiberat. Renatus cum Heluetijs affuit postridie idus Ianuarij, cum pridie Bassus cum centum sexaginta egregijs equitibus defecisset. Haud difficilius tunc uictus, quam duplici ante ab eadem gente prælio. Sed ibi fusus, fugatus, hic etiam occisus. Rex primo nuntio, ut lætissimo, centum quinquaginta pondo argenti abacum facti Euangelij ergò dari iussit. Semper talem Ducis prospexerat euentum, parum à fraude cauti, & nimis sæpe caput partim quæsitis, partim fortuitis periculis obijcientis. Princeps Arausiensis magno in utraque Burgundia nomine, eas facilè regi conciliauit amisso Duce, flore nobilitatis triplici pugna desiderato, nulla propinqua spe se ostendente, alienior ipse multò ante res Nanciates à Duce factus, à quo nihil æqui se impetrare diceret in controuersia, quæ sibi de auito dominatu cum patruo erat: nunc rege pollicente se receptis Burgundijs traditurum ea de quibus ambigebatur. Ita omnis ea regio deditionem regi fecit. Rex alia regione in Belgas, qui incommoda belli minus senserant, proficiscitur. In fidem sine certamine redire Quintiani, Desideriani, Perona, Abbeuilla, Monstrolium. Tuebatur Atrebates Philippus Creperecors, ei circà regioni à Duce præpositus uir bello præclarus, cuius patrimonium cis Somonam amnẽ erat. Hicq; fines morte Ducis sine controuersia perspicuóque iure ad regem redibant. eam ob rem in regem propensior erat, eiusq; animum exploratum rex habebat. A Maria defuncti Ducis filia uirgine iam adulta, ad regem uenere oratores cum literis, quales ad fidem habendam dari uulgò legatis mos est, sed hæ præterea nouo exemplo exaratæ triplici chirographo, Virginis, Nouercæ, Rauastini: addebatur clausula, puellam horum quatuor usuram consilio, Nouercæ, Rauastini, Hymbercurti, Hilermi. hic præfectus iuris.

Hymber-

Hymbercurtus uir bello egregius. Rauastinus propinqua cognatione uirgini iunctus. Petebant legati, ut submoto exercitu res ex æquo bonoq; componerentur. In Flandriam Atrebatesq; & finitimos dominatus mulieres legibus Francorum ac uoluntate regum successisse: superesse Carolo defuncto unicam filiam, cuius ætatem orbitatemq; tutari sanctius magnificentiusq; sit, quàm paternis bonis euertere. Illata præterea mentio Mariæ Delphino despondendæ, repudiandæq; Anglicæ conditionis. Id magis animo quàm uultu aspernabatur rex. Ooratores ita Mariæ consultum uolebant, ut uicem etiam suam soliciti essent. Opes patrimoniaq; pleriq; eorum in finibus qui iam ditione regis tenebantur, habebãt. Legatorũ Princeps Præfectus iuris Hilermus instãte rege Philippum Creperecordem religione sacramenti soluit, quod Duci defuncto dixerat. ita Philippus uelut liber iureiurando, si quo Mariæ tenebatur, ad regem transit: eaq; re non Atrebates modò, sed & Bononia recepta. Nihil intentatum reliquum rex faciebat. Oliuerium tonsorem suum obscuro genere rure Gandauensibus propè suburbano natum miserat Gandauum, ut si qua facultas foret, cum Maria summotis arbitris ageret, ut ea paterno maternoq; genere orta è regia Francorum nobilitate, primas origines suas respiceret, seq; regis fidei tegendam crederet, splẽdidissimoq; coniugio sociandam. Gandauenses puellam in potestate habebant, nec patiebantur cum uirgine occulta fieri colloquia. Illud operæpretium fecit, quod ne ab rege callidissimo missus, seditiones in urbe uarijs motibus agitari assueta excitaret, iussus abire, Tornacum se recepit. A tonsore Tornacenses nihil timebant. Præfectos regios clàm per idoneos nuntios præmonuit, ut noctu iter ingressi, sub lucem ad mœnia adessent. ipse cum his quos in comitatu suo de industria summæ audaciæ homines circiter triginta habebat, ad primam auroram portas occupat, regiosq; Præfectos sub signis intromisit, plebe non inuita, optimatibus indignè ferentibus. Gandauenses finitimorum populorum conuentum habent. Consensu decretum, ut uirgo uniuersæ gentis consilio regeretur, nec ipsa abnuere uisa. Ab illis oratores ad regem missi prædicant se de pace legatos uenire: ratum uirgini fore, quod ipsi authore conuentu gentis de Maria egissent, eam enim uno eo sanctiore usuram consilio. Visus est rex è re sua ducere seditionem in Flandria exoriri, aliud uulgus sentire, aliud hos quos sibi uirgo consiliarios delegisset. His nouis oratoribus ostendit redditas sibi à præfecto iuris literas Mariæ, contrarias eorum orationi. Reuersis domum, rémque omnem palàm facientibus, male gestæ legationis, proditorúmque Atrebatum causam iussus dicere præfectus iuris, cum parum diluere crimen uideretur, capite plectitur, non eo nomine, ne maximè regem insectari dicerentur, sed sordium damnatus. Eundem

dem propè exitum, nec dissimili fere ratione habuit præfectus iuris apud Britãnos à Duce ad regem sub idem ferè tempus missus. Erat Duci fœdus cum Anglo, perpaucis non ignaris. Petrus, ut ostendimus, Lãdoicus, ac quidam ab epistolis, haud dubiè sanciẽdi ac seruãdi Anglici fœderis cõscij ac ministri erant. Quidã preterea Mauritius ultro citróque frequens commeabat, tam fœlix in imitandis chirographis, signisque effingendis, ut uerané, an falsa, internosci non esset. Is singulas & Ducis & Angli centenis scutatis literas ueras traijciens, clàm uenditabat Francis, idonea statione id opperientibus, ad quos quas acceperat oporteret, ad eos assimilatas deferens. Iam uicenas binas coemerat Rex, cùm præfectus affuit, eiq; illas manum signumq; agnoscenti præbuit. Ille reuersus in Britanniam ad Ducem rem detulit, & literas admiranti tradidit. Petrus præfectum maiestatis apud Ducem reum agit, quòd cum Franco sentire illum diceret, ac filiorum maximum natu in Franciam ornandum agendumq; misisse. De internuntio Mauritio, ne apud regem res durior fieret, clàm supplicium sumptum. Præfectus alijs obiectis criminibus in custodiam datus, atroci in uulgus ac apud gentis proceres Petri inuidia. Filium Ducis Geldubensis è custodia, quò defunctus Dux eum coniecerat, educunt Gandauenses, ac ad Tornacum tentandum ire tumultuario milite iubent. Is eruptione ex urbe à regio præsidio facta occiditur. Simul ad spem exercitus in regem comparati Atrebates deficiunt: nec paruo negotio à rege recepti, migrare maxima pars interiorem in Franciam iussi. Ex interiore item Francia illuc colonis deductis, nouo nomine urbs Francicia dici iussa. Duobus uelut oppidis inter se Atrebates incolunt, ut ædificijs, ita & sensu disiuncti: alteri alienissimi à nomine regio, alteri non auersi. Hanc uillam, illam ciuitatem uocant. Iam Terouanam Marinorum ac Isdinum receperat rex. Maria Maximiliano Cæsaris filio in Flandriam profecto nubit. Alia parte res nouæ in Burgundia ortæ. Principi Arausiensi auitus dominatus non redditur, in cuius spem regem secutus fuerat. uelut eluſus, cum Præfecto regio pugnauit. ad mille utrinque cecidere. Multi à rege, principe authore, deficiunt. Nouus præfectus Carolus ab Ambasia ueteri succedens, quæ defecerant recepit. Bellum illud nullo memorabili prælio confectum. Dola tamen à Frãcis incensa. Belna defectionis noxam quadraginta millibus aureorum luit. Plura exin auro pollicitationibusq; quàm ui expugnata. Eo bello Francus Heluetiorum mercenarijs auxiliis consensu gentis usus, sex illorum millia perpetuo stipendio alere cœpit. Vndecim diebus antequam Dux Burgundiæ in pugna hostium ferro caderet, Galeatius Dux Mediolani in templo ab Andrea Lemponiano ciue suo occiditur, relicto filio admodum puero. Ex-

inde

inde rerum administratione dissensionibus studijsque æmulatio-
num exortis inter non paucos, Robertus Seuerinus Duci cogna-
tione propinquus, domo exactus, in Franciam ad regem uenit,
ad res Italicas affectandas eum impulsurus. Eam prouinciam
abnuit Rex, prædicans quantamlibet Italiæ partem Francos ar-
mis parare, partam diutius tueri non posse, multorum sæcu-
lorum documento compertum. Bello uerò quod Florentinis
Sixtus Pontifex Maximus Ferdinandusque Rex intulere, sociam
amicamque urbem Florentiam ope armorum non iuuit: oratorem
ex intimis amicis misit. Simul ad uerecundiam terrorem'ue Ponti-
ficis concilium Francorum Patrum Aureliani habuit de pragma-
tica Sanctione restituenda, tollendaque consuetudine auri ob Roma-
na diplomata ex Francia exportandi. Ibi huius rei exitus nullus:
tantùm decretũ, ut insequenti anno Lugdunum coiretur. Interea
Pontifex ius sacrorũ Florentinis restituit, quo eis interdixerat: pa-
cemque dedit. Regius orator in Franciã se recipiens, Mediolanum di
uertit: in regisque uerba iureiurando adegit Bonam matrem pro pu
pillo filio Duce fidem deuincientem, ob Genuensem dominatum
eum beneficiarium Francorum regum professam. Arma Hetrusca
in oriente Rhodum, in Italia Hidruntinũ bellum excepit. Mahu-
metes Turcarũ Imperator Rhodum summis uiribus è mari classe,
à terra expositis militibus oppugnauit. Tres ibi menses atroci op-
pugnatione hæsit, re infecta discessit. Eius interea Satrapes classe
prouectus, in Italia Hydruntem expugnat, nemini parcit, armato,
inermi'ue. Excursiones tota Apulia Turcæ faciũt, cæde, incendijs
sæuiunt, ægrè ne longius latiusque popularentur, submouentur: æ-
grius in iustam obsidionem compulsi, sic quoque nostros tenebant.
Mors Mahumetis allata fregit animos, incolumitatẽ pacti, urbem
dedidere. Byzantij morte Mahumetis tumultuatũ, ac in partes cõ-
trarias itum, alij Pazaitem stirpis maximum patre nondum Impe
ratore, alij Zizimum iura dante natum, ad imperium uocabãt. Pa-
ter procul trans Taurum decesserat, & uterque filiorũ aberat. Interea
Pazaitani aduersarijs pulsis, Pazaitis filium in regia sede locãt, uice
patris tantisper functurum: qui re allata continuò aduolauit. Impe
rator salutatus, fratrem ad Prusiam Bithyniæ cruento prælio uictũ
insecutus procul eijcit pulsus in Syriam, atque inde per Arabiæ deser
ta in Aegyptum se contulit, fidem Sultani implorans. Non bello,
sed legatione agebat Aegyptius: nõ ut uniuersi Imperij æqua parte
cõsors minor à maiore reciperetur, sed ut eodem patre procreatus,
prouincia sedeque aliqua digna paterni nominis maiestate donare-
tur. Ferox erat minor, ac patri ingentis spiritus Imperatori quàm
fratri indole similior, quique de uniuerso imperio fortunam semel
expertus, si in partẽ reciperetur, mox uel parem dedignaturus, uel
superiorem nõ laturus uideretur. Qui circuncolunt Satrapias Tur

carum reges, à Mahumete magna parte regnorum spoliati, hoc fraterno bello læti, Zizimum ad se uocant, à se ingentia auxilia polliciti: & spes iniecta aliquos fratris Satrapas ad eum defecturos. Vbi uerò in Syriam rediit, ac Amanum montem superauit, ac multò spe minora à socijs regibus auxilia conuenerant, nec fratrem in æquum certamen descendere uidet, nec ad se aliquam transitionem fieri, sed loca circà occupari, ut ne fugæ quidem locus pateret: antequam omni parte circunuentus intercluderetur, in maritima Ciliciæ descendit, fideq; publica à Rhodijs accepta, ad illos transmisit: Soluens, antequã altum teneret, sagittam epistola alligata in proximum littus misit ad fratrem, se eius coactu, non contemptu gentilis religionis, ad unicam quam sibi reliquam fecisset opem Christianos trãsire. Rhodij honorificentissimè exceptum in Franciam transuexere. Pazaites ad Francum regem mittit oratores cum libello indice sanctarum reliquiarum, quę Byzantij etiamnum erant: nihil ex eis regi Franco nõ gratificaturus, modò fratrem colens, alioqui contra se non iuuaret. Oratores in Prouinciam cursum tenuere. Ingressu interioris Galliæ iussu regis prohibiti. Prouincia opibus Francorum accessit mortuo Renato rege eiusq; fratre, ac fratris filio, Andegauensiumq; ducum gentili stemmate deficiente. Simul Cœnomani Andesq; solido iure ad regem rediere, sed Prouincia suprema Renati senis uoluntate, multa iuuenis Renati ex postulatione. Alia regione in Morinis cum regio milite Maximilianus conflixit. Francorum sagittariorum cædem edidit. Locum ubi collata signa, ut uictor tenuit. Eam rem, Cominius author est, curam regi iniecisse, ut cupidior pacis esset, ac alienior à fortuna periclitanda. Occasio deponendorum armorum ultro se obtulit. Maria decessit. Supererant ex Maximiliano parui admodum liberi, Philippus & Margarita. Amissa uxore Maximilianus parum ea in regione opibus authoritateq; ualebat. Gandauenses in potestate pupillos habebãt. Per illos Anglica affinitate repudiata, effectum ut trimula Margarita in Franciam duceretur, Delphinoq; desponderetur, doti adscriptis Atrebatibus & comitatu Burgundiæ. Ita & pax facta, & Atrebates ex Francia interiore, quò relegati fuerãt, domum rediere, ac urbi pristinum nomen restitutum. Rex se iam deficere sentiebat, multiplici morbo tentatus, eoq; in dies ingrauescente. Sexagesimum ætatis annum ut fatalem sibi semper horruerat, quem Francorũ regum uiuendo iam inde ab Hugone Capeto generis sui authore nemo transcenderat. Ipse id temporis spatium quindecim diebus excessit, paulo antè Eduardo Anglo rege defuncto. Ante obitum filium inunctum, regemq; salutatũ uidere optabat. Rhemense Simpulum afferri iussit, animã agebat cum id perlatum est, anno eius sæculi octogesimotertio, decessit in suburbanis Turonum hortis.

CARO-

CAROLVS OCTAVVS Ludouici undecimi filius, tertiumdecimum annũ agens patri succeſsit. Ambaſiæ educatus fuerat, præter domesticos ministros a patre rege attributos, nemini eius adeundi uiſendiue copia fuerat. Latine ſcire pater eum uetuerat, præter illud unum: Qui neſcit ſimulare, neſcit regnare. Initio regni frequentiſsimus liberq́; Turonibus conuentus habitus, cum ſuperior rex ita habuiſſet, ut quos ſibi uideretur nominatim corrogaret, & hi nihil pro ſententia dicere auderent, niſi quod ille uelle præ ſe tuliſſet, & nihil niſi uehementer ac impotenter uellet. Huc undiq; concurſum, & uoces ſolutæ metu fuere, ac plenæ expoſtulationum. Nobitas, Plebs, Sacerdotium, ſuas quiſq; miſerias ordo deplorabant, & quæ ſuperiore rege contra inſtituta maiorum iniuncta onera fuiſſent. Iactatæ ſunt querelæ etiam horum temporum, nimis, ut ſcripto temperetur, notæ, oſtentata potius quàm data, niſi breui manſura remedia. Pragmaticæ dulcedo animos ſubibat, ea plena popularitatis, ac ſua ſponte renata. In conuentu decretum, ut Anna ſoror regis ſtirpis maxima curam corporis gereret: ſanctius concilium ex duodecim delectis conſtaret proceribus, de quorum ſentẽtia omnia, ſed regis nomine præſcriptioneq́;, gererentur, Ioannes Dux Borbonij, Magiſter equitum dictus. Cæterùm paulatim omnis procuratio regni in Annam uerſa, apud quam & rex frater erat. Inſequenti anno Rex ſacratus, Henricus Anglus ex Britannia, ubi exulabat, furtim elapſus, ad regem uenit, claſſe Francica in Galliam Angliæ tranſmiſit: concurſuq́; ad ſe facto, Ricardum tertium Eduardi regis fratrem ſub ſignis occurrentem prælio uicit, interemitq́;, ac eo regno potitur. Ludouicus Dux Aurelianenſis, quòd ex regia agnatione nullus gradu propior regi foret, ſuaſoribus his qui apud eum multum poterant, magnamq́; ſibi eo regni procuratore ſpem proponebant, inuidiam Annæ uelut muliebri dominatu conflare conabãtur: ſed illa eò leuior, quòd Aurelianẽſis nondum uiceſimumquartum ingreſſus annum erat, resq́; eius procuratione matris etiamnum agerentur, nec curam regni credendam, cuius rebus curatore opus foret. Eadem igitur ratione minor annis hoc rege repulſam tulit, qua auus eius Carolo Sexto rege mente minuta tulit. Id illis nõ probabatur. Aurelianenſes uerò ciues cum Ducem ſuum eo conſilio aduenientem, ut eam

urbem sedē belli arcemq́ caperet, mœnibus exclusere. Ad Baugentiacum eius factionis copiæ cōstitere, spe undiq́ cōcursum ad se fore eorū quos præsentis rerū status pœniteret. Nihil usquā motū, nomine solo regis illæ copiæ dilapsæ. Is tumultus, insana militia appellatur. In Britannia par cōtentio tenuit sed dissimili euentu, rege Ludouico gliscens primū occultius, deinde eius morte dempto externo metu rebus domesticis salutari, in apertū erumpens. In custodia obijt Præfectus Britannici iuris Cauinus. Iam apud Ducem omnia poterat Petrus. Ei mors clarissimi uiri crimini dabat̄. Principes gentis cōsentientibus animis in eius perniciē incubuere. Vbi opportunū uisum, cum eum aut apud Ducem in arce, aut in uilla altero à Nannetibus lapide esse suspicarentur, partem suorū ad circunsidendā expugnandamq́ uillā mittunt: cum reliquis arcem ingressi, ne uiro fuga pateret, porta occupata, foribus obiectis, cæteris latebris excussis, in Ducis cōclaue, si forte illo, ut loci maiestate se tutaretur, recepisset, irrumpunt. Aberat in uilla, ac antequam eam septumq́ armatis circunfunderetur, per auersam portam salutem sibi peperit. In urbe uerò cum initio statim tumultus è muro quidā ex Ducis ministris per funem demissus, rem per se indignam, atrociorem uerbis fecisset, arcem ui expugnatā, in Ducem impetum factum, eius salutem, nisi occurratur, deploratam: ciues ignari unum Petri caput ac nihil præterea quæri, ad arma cōclamant, excidium proceribus minitantes, nec eorum quisquā è muro habere orationem ad multitudinem furentem audebat, dispositis contrà sagittis scorpionibusq́, à nemine, ubi primum se ostenderet, præterquā à Duce, temperaturis. Is in potestate procerum cum esset, se suis conspiciendum prębuit. Continuò procumbentes eum adorarunt, incolumem inter se gratulati, uæcordia consternatioq́ resedit. Procerum audacia uita condonata, exilio multatur. In Franci regis fines se recepere. Petrus apud Ducem, quo prius gratiæ loco mansit. Edictum, ut coniuratorum procerum arces ædificiaq́ solo æquarentur. Ad id copię Ducis nomine coactæ: Proceres & ipsi factionis suę uiros exilio regressi cogunt. Vbi duo hi exercitus mutuo in conspectu fuere, memoria communis patriæ charitasq́ animos flexit, arma posita, salutatio facta, dextræ iunctæ, in cōplexum itum, odium omne in unum Petrum uersum, eum in arce esse exploratū habebant, consensu in arcem pergunt, uel è cōplexu Ducis abstracturi. Simul multitudinis, simul nobilitatis coactu, nouus apud eos Præfectus iuris uerba apud Ducem facit, nō posse tumultum sedari nisi Petro tradito, de eo nihil nisi legibus, nisi dicta caussa, nisi cognita statutum iri. Deditus in carcerem conijcitur, iudicij specie quæstio habita. Multa atrociaq́ obiecta, condemnatus, suspensusq́ priusquam causam dictam sciret Dux, qui eum, etiam ut iudicio le-

tio legibusq; condemnandus foret, uenia impartitum ac uita condonatum uolebat. Id ne fieret, suppliciũ approperatũ. Hic priore maior indigniorecp iniuria dolor multo ac multo magis inuisos proceres Duci effecit. Iuris præfecto successorẽ dedit. Venientem ad se Aurelianensem cum frequenti factionis suæ comitatu, liberis comiterq; excepit. Quo metu perculsi Britanni proceres, in Franciam rursus ad regem profugere. Vulgò ferebãt Aurelianensem in animo habere, Ioannam Regis sororẽ, ut inuito sibi ab Rege Ludouico matrimonij uerbis coniunctã, dimittere, ac spe Annę maioris Ducis Britanni filiæ in opes patri successuræ ducendæ, illo profectum, quę eadẽ spes Alebretensem in partes traxit, à patre uirginis, proceribusq; omnibus qui reliqui apud Ducem erãt, prçterquã ab Aurelianẽsi, chirographo ea de re accepto. Profugi uerò ex Britannia id unum studebãt, ut dempto metu redire tuto in patriam, ac in ea permanere liceret. Fœdere igitur inter illos ac Regẽ inito, Britannicum bellũ susceptũ, eisq; exercitus regij signiferis in Britanniam perrectũ, dedentibus se ijs arcibus, quę profugorũ fidem sequebantur. Ad Pleremelum cõstitere. Id oppidum obsessum, cõminanda atroci oppugnatione, metu excidij deditionẽ fecit. Direptũ tamẽ: & qui ditiores erãt, cõprehensi, nec dimissi nisi redemptione. Proficiscebantur maxima pars ex inferiore Britannia sexcenti equites, ac sedecim millia peditũ ad famã obsessi Pleremeli ut periculo eximerent: cum eorũ quidã, Ecquonam, inquit, proficiscimur cõmilitones? Dux noster circumagitur consilio Francorum: quid igitur Francorũ arbitrio in Francos trahimur? Non'ne satius nos domi cum cõiugibus ac liberis quietem agere, quàm aliena libidine circumagi? Ad hæc uerba illæ copiæ dilapsæ. Pleremelo capto, in Venetos itum: & hi nullam uim experti, se dedidere. Nannetes sex & quadraginta dies obsessi, re infecta discessum. Dola capta, & direpta. Vagantibus passim Regijs, agri fœdati, cædes factæ, pecora abacta. Tunc Britanni exules miserari cœperũt fortunã patriæ, eo se cõsilio tunc dictitabãt ad Regem transisse, ut tutus in patriã Britannorũ exulibus reditus esset, simul qui Francorũ exteri in Britannia forent, reuerti ad suos cogerẽtur. Nunc, id quod cõpertum habere se dicerẽt, hos profiteri, si fides detur, fraude nõ futurũ quòd discesserint ad Regem quamprimũ redituros. Sibi uerò patriã ultro ac pristinas fortunas à Duce consensu gentis per internuntios deprecatoresq; offerri. Quę igitur belli causa? Hæc illi in cõmune. Cęteri partim minus, partim cunctantius mouebantur. Ancenix oppidum nobile ac per opportunũ Regio bello erat. Eius dominus damnata reliquorum mora, illud præsidio suorum firmauit, eosq; in Ducis uerba iureiurando adegit: ac antequam fama mutatæ uoluntatis emanaret, Castellum Bryennum, quod Britanniæ

contributum in fide regis erat, ingenti comitatu profectus, ac uelut socius amicusq; receptus, exactis qui redire in fidem Ducis ueteris domini nollent, suo milite insedit. Veneti quoque recepti. Nec cessant regij. Anchenicem expugnant, Bryennum recipiunt, Feliceras obsident: Duci Britanno metus redintegratur. De Procerum sententia orator ad regem ire iubetur Comes Dunensis. Is in itinere commoda pacis ciuilisq; concordiæ enumerans, uelut concionabundus omnium aures animosq; in se uertens incedebat. In Andibus apud regem annum iam duodeuicesimũ agentem causam Britanni, procerumq; qui ex Francia se ad eum contulerant, egit. Nihil secus esse neq; à Duce neq; à Proceribus cur bello premendi forent, commissum: Britannum Ducem ætate ingrauescente, morbis inualidum, mortua nuper uxore, nulla uirili sobole superstite, cum qui natus sit, nõ perennarit. Anna filia uix dum exacto duodecimo anno, altera etiã minore, cæteris aulæ subsidijs amissis, peccato alieno, Petri inuidia se immeritò conflagrasse, atq; ea re à gentis proceribus, ne quid grauius dicat, destitutum, in luctu mœrorecq; tabescere miserum cœpisse. Qui uerò Francorum proceres cognatione cum contingant, necessario pietatis officio se ad illum contulisse, ut cõsolando illũ dolore leuarẽt. Aurelianẽsi Arausiẽsi (& hic apud Ducem erat) nihil ei secundũ liberos cõiunctius: alterũ auunculi, alterum sororis filium: hos, cæterosq; necessarios etiamnum apud illũ esse: accusandum'ne quod aduersis suis temporibus aduenientes non excluserit? an illis pietatem crimini dandam? At esse præterea apud Ducem alios ex Francorum nobilitate, quos insimulari quòd arma contrà ceperint, quę tandem arma? Ad Pleremelum cum copijs proficiscentes, ubi fama est allata eis cum Francis pugnandum, memores patriæ maiestatis ultro cessisse, pugnare noluisse: expugnari urbes diripiq;, obsidionem pati maluisse, quàm cum regijs signa conferre: ac quia rumor increbuerat cordi esse regi, ut exulibus Britannis facultas domum redeundi daretur, reuocatos eos, & in ueterem gratiam fortunasq; paternas restitutos. Quæ igitur noxa? Quæ causa Britannici belli? Nulla profectò: contrà multa miserationis se suppliciter petere Britanno Duci pacem. Hæc sibi mandata, quæ deferenda non suscepturum se fuisse, nisi exploratissimũ haberet illũ esse nominis regij obseruantissimum. Ex procerib. qui ex Frãcia apud eũ sint, scire se neminẽ esse qui nõ iã pro rege ætate rebus gerẽdis matura, deposita cõtentione aulicæ æmulationis, pro regio nomine, quomodocunq; ducatur, arma laturus sit. Hęc Comes: Rex mouebatur, De cõpositione agi cœptũ. Ea res inopinato prælio interpellata, etenim indices acrius Filiceras obsidione premebant. Proceres ne cũctatione sua hę amitterent, copias ex popularib. cogũt, octingẽtis præterea Heluetijs submixis, ac treben-

trecentis omnino Anglis, Sed ad inijciendum Francis terrorem, mille septingentos suorum his conglobarant, ut eisdem insignibus rubraque cruce Angli omnes crederentur. Pedites duodecim milliũ, Equites cataphracti quadringentorum numerum explebant, tormenta etiã egregia conuehebantur. Allebretensis, Aurelianensisque inter se discordes agebant. In itinere allatum est Filiceras deditionem fecisse, pactos ut sine fraude præsidium dimitteretur, ac quod quisque rerum suarum posset, ageret ferretque. Placuit ut ad Fanum Albani, quod paruo Francorum præsidio tenebatur, iretur. Id recipi facilè posse. Interea quod præsidium è Filiceris dimissum ab hoste esset, ad se uenturum, ac ita copias auctum iri. Regij contrà ad Fanum Albini festinabant, ut ipsi præuenirent. Neutri illud oppidum tenuere. In itinere obuij inter se fuere. Britannorum militum uulgus parum Francorum profugis fidebat. Verebantur'ne qui Francorum apud illos erant, res Francis proderent. Nec antè liberati suspicione, quàm Aurelianensis Arausiensisque relictis equis inter pedites pugnandi munus sumpserunt. Longè alijs uiribus, alijs animis animorumque consensione Franci pugnam iniere: nec ea diuturna. Vix dimidia pars exercitus Britanni superfuit, & ab regijs mille ducenti cecidere. Insignem maximè uictoriam fecere, Aurelianensis Arausiensisque capti, Alebretensis re deplorata salutem fuga sibi peperit. Is fuit annus eius sæculi duodenonagesimus. Continuò uictor exercitus Rhedones ductus, si fortè recenti terrore ad deditionem inclinarent animi. Responsum, nihil se nisi iussu Ducis acturos. Supplici Duci pax data his conditionibus, ut quas arces, quos fines regij cepissent, ijdem retinerent. Idem annus finis fuit uitæ Britanni Ducis, & nouarum rursus rerum initium.

FINIS.